

کیچیکیپ بایقالغان

ئیزنخاۋیر

شیې لیفۇ

شنجاڭ خەلق نەشریاتی

شيې لىفۇ

كىچىكىپ بايقالغان ئىزىنخاۋىر

تەرجىمە قىلغۇچىلار: مۇھەممەت مېھرۇللا
ياسىن سەيىت

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

بۇ كىتاب دۇنيا بىلىملىرى نەشرىياتىنىڭ 1994 ـ يىل 9 ـ ئاي 1 ـ نەشرى، 1995 ـ يىل 6 ـ ئاي 5 ـ باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

本书根据世界知识出版社 1994 年 9 月第 1 版 1995 年 6 月第 5 次印刷本翻译出版。

مەسئۇل مۇھەررىر: ئازات ئالماس
مەسئۇل كوررېكتور: پەرىدە ئەلى

كېچىكىپ بايقالغان ئېزىنىخاۋېر
ئاپتورى: شيې لىفۇ
تەرجىمە قىلغۇچىلار: مۇھەممەت مېھرۇللا
ياسىن سېيىت

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى ۋە تارقاتتى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى №348)
شىنجاڭ چاڕۋىچىلىق باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 23 قىستۇرما ۋاراقى: 4
1998 ـ يىل 3 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
1998 ـ يىل 3 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 4000 —— 1
ISBN7—228—04358—8/K • 521
باھاسى: 23.00 يۈەن

چېرچىل بىلەن بىللە

1943 ـ يىلى روزۋېلت
زۇكۇۋ بىلەن بىللە

دوكلات ئاگلىماقتا

گېنېراللار بىلەن سۆھبەتلەشمەكتە (سولدىن ئىككىنچىسى پاتتون ، ئۈچىنچىسى برادلې)

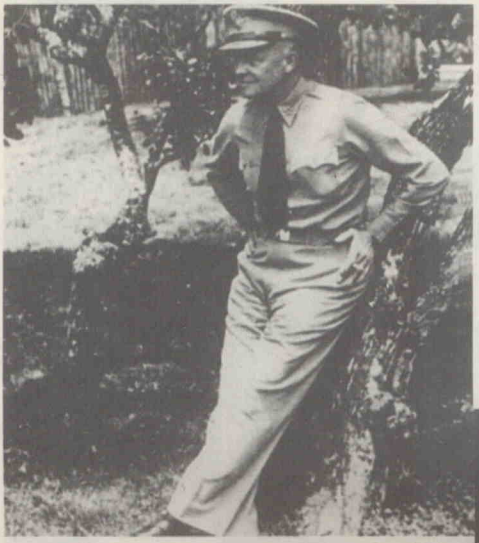

1946 ـ يىلى ھاۋايدا

خرۇشچېۋ بىلەن
سۆھبەتلەشمەكتە

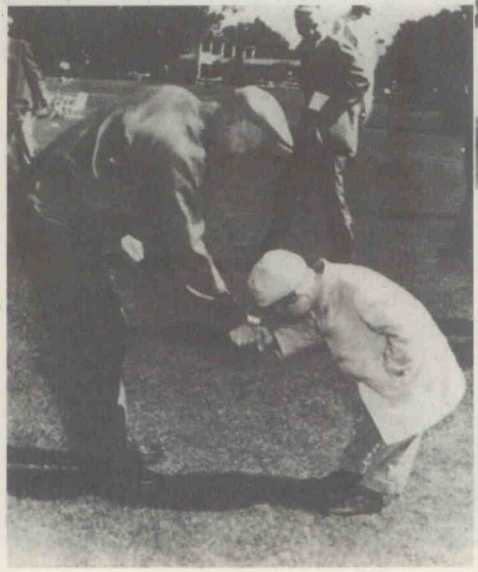

« ياخشىمۇسىز ، گېنېرال ! »

نورماندییده قۇرۇقلۇقتا چىققان ئىتتىپاقداش ئارمىيە گېنېراللىرى بىلەن بىللە

1956 ـ يىلى ئاق سارايدا ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن بىللە

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب نېمىسلارنىڭ ئەۋلادى..... 1

ئىككىنچى باب ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىدە 27

ئۈچىنچى باب مۇرادىغا تەستە يېتىش ... 46

تۆتىنچى باب شتاب باشلىقىنىڭ يار-دەمچىسى 71

بەشىنچى باب پيورل - خاربور پورتى ۋەقەسىنىڭ ئالدى - كەينىدە..... 90

ئالتىنچى باب جاپا - مۇشەققەتلىك يىللار ... 121

يەتتىنچى باب ياۋروپا ئۇرۇش مەيدانىنىڭ قوماندانلىقىنى ئۈستىگەئېلىش..... 151

سەككىزىنچى باب «مەشئەل» پىلانىنى تۈزۈش.....176

توققۇزىنچى باب شىمالىي ئافرىقىدا قۇرۇقلۇققا چىقىش 199

ئونىنچى باب تۇنىستىكى زور غەلىبە..... 224

ئون بىرىنچى باب ئىتالىيىگە يۈرۈش قىلىش ... 249

ئون ئىككىنچى باب گېنېرال ۋە ئۇنىڭ ئاشىنىسى ...278

ئون ئۇچىنچى باب «زوراۋان» ھەربىكتى ھارپە-
سىدا 307

ئون تۆتىنچى باب ئەنگلىيە بوغۇزىدىن ئۆتۈش ...334

ئون بەشىنچى باب دېڭىز ساھىلىدا توسالغۇغا
ئۇچراش..... 361

ئون ئالتىنچى باب ئۇمۇمىيۈزلۈك بۆسۈپ
ئۆتۈش 381

ئون يەتتىنچى باب باتۇر گېنېرال باتتون 399

ئون سەككىزىنچى باب بريتانىيە ئاستىن - ئۈستۈن
قىلىش 421

ئون توققۇزىنچى باب ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئىچىدىكى
ئىختىلاپ 439

يىگىرمىنچى باب مونتگومېر بىلەن ئېزىز-
خاۋېر 460

يىگىرمە بىرىنچى باب گىتلېرنىڭ قايتۇرما ھۇجۇمغا
ئۆتۈشى 481

يىگىرمە ئىككىنچى باب گېرمانىيە زېمىنىغا يۈرۈش
قىلىش 505

يىگىرمە ئۈچىنچى باب ناتسىستلار گېرمانىيىسىنىڭ
تەسلىم بولۇشى 536

يىگىرمە تۆتىنچى باب غەلىبىدىن كېيىن 561

يىگىرمە بەشىنچى باب زۇكۇتۇڭ سايلام رىقابىتى 586

يىگىرمە ئالتىنچى باب ئاقسارايغا كىرىش 616

يىگىرمە يەتتىنچى باب چاۋشىيەندە ئۇرۇش توختى-
تىش 629

يىگىرمە سەككىزىنچى باب ئېزىنخاۋېرنزم 654

يىگىرمە توققۇزىنچى باب تەيۋەن بوغۇزى كرىزىسى 672
ئوتتۇزىنچى باب ئاقسارايدىن ئايرىلىش 698
ئېزىنخاۋېر يىلنامىسى 714

كىرىش سۆز

دۇنيا ئېزىنخاۋېر دۇنياغا مەشھۇر ئەرباب. 2- دۇنيا ئۇرۇشىدا ياۋروپا ئىتتىپاقداش ئارمىيىسىنىڭ ئالىي باش قوماندانى بولغان. 1953 - يىلىدىن 1961 - يىلىغىچە ئامېرىكىنىڭ 34 - قېتىملىق زۇڭتۇڭى بولغان. ئېزىنخاۋېرنىڭ شەرەپلىك ھەربىي ھاياتى ئۇنىڭ زۇڭتۇڭ بولۇپ، شۆھرەت قازىنىشىغلا سەۋەب بولۇپلا قالماي، بەلكى «ئامېرىكىلىق سايلىغۇچىلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ۋە ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولۇشىغىمۇ سەۋەب بولغان.»

ئېزىنخاۋېر 1890- يىلى تېكساس شتاتىنىڭ دېنىنىزون دېگەن يېرىدە ئاددىي ئەمگەكچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپى ۋە قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتاب ئوفىتسېرلىرى ئىنىستىتۇتىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئۇزۇنغىچە دوۋگلاس ماك ئارتۇر قاتارلىق گېنېرالارنىڭ قول ئاستىدا شتاب خىزمىتىنى ئىشلىگەن. پىيورل - خاربور پورتى ۋەقەسىدىن كېيىن ئۇزۇن ئۆتمەي ئامېرىكىنىڭ قۇرۇقلۇق ئارمىيە باش شتاب باشلىقى گېنېرال گېئورگې مارشالل ئېزىنخاۋېرنىڭ فىلىپپىننىڭ ئەھۋالىنى ياخشى چۈشىنىدىغانلىقىغا ئاساسەن، ئۇنى ۋاشىنگتوندىكى باش شتابقا تىنچ ئوكيان ھەربىكەت پىلانىنى تۈزۈشكە تونۇشتۇرغان. ئېزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ ئالاھىدە تەشكىللەش قابىلىيىتى ۋە ھەر قايسى ئەسكىرىي قىسىملاردىكىلەر بىلەن پىششىق مۇئامىلە قىلىش قابىلىيىتىنى كۆرۈنەرلىك ھالدا ياخشى جارى قىلدۇرغانلىقى ئۈچۈن، مارشالل ئۇنى ياۋروپا ئۇرۇش

مەيدانىدىكى ئامېرىكا قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانلىقىغا تەبىنلىگەن.

1942 ـ يىلى ئۇ ئەنگلىيىگە بارغاندىن كېيىن، ناھايىتى تېزلا شىمالىي ئافرىقىغا ھۇجۇم قىلغۇچى ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ «مەشئەل» ئوپېراتسىيىسىگە باش قوماندان بولۇپ تەيىنلەنگەن. 1944 ـ يىلى 6 ـ ئىيۇن ياۋروپادىكى 2- ئۇرۇش مەيدانى ئېچىلىش بىلەنلا ئۇ يەنە ئەنگلىيە بوغۇزىنى كېسىپ ئۆتكۈچى «زوراۋان» ئوپېراتسىيىسىگە ئالىي باش قوماندان بولغان. ئۇ ئۆزىنىڭ مۇستەھكەم ئىرادىسى ۋە دىپلوماتىك تاكتىكىسى ئارقىلىق دېگۈل، قۇرۇقلۇق ۋە ھاۋا ئارمىيىلىرىدىن ئىبارەت كۆپ خىل ئارمىيىنىڭ نەچچە مىليون كىشىلىك ئىتتىپاقداش ئارمىيىسىگە قوماندانلىق قىلىپ، دېگۈللىزدىن غەلىبىلىك ھالدا ئۆتكەن ۋە فرانسىيىنى ئازاد قىلىپ، گېرمانىيىگە يۈرۈش قىلىش جەھەتتە مۇھىم تۆھپىلەرنى كۆرسەتكەن، شۇڭا 1944 ـ يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىم يىلىدا گېنېرال ئارمىيە ئۇنۋانىنى ئالغان. 1946 ـ يىلى پارلامېنت بۇ ھەربىي ئۇنۋاننى ئۇنىڭ ئۆمۈرلۈك ھەربىي ئۇنۋانى قىلىپ بېكىتكەن.

ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ئۇ ئامېرىكا قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ شتاب باشلىقى، كولومبىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇدىرى، شىمالىي ئاتلانتىك ئوكيان ئەھدى تەشكىلاتى قوراللىق قىسىملىرىنىڭ ئالىي باش قوماندانى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. زۇكتۇك بولغان مەزگىللىردە تروممن ھۆكۈمىتى يولغا قويغان «سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى» سىياسىتىنى داۋاملىق يۈرگۈزگەن. باشقا دۆلەتلەرگە قىلغان تاجاۋۇزچىلىقى ئارقىمۇ ئارقا ئوڭۇشسىزلىقلارغا ئۇچرىغاچقا، 1953 ـ يىلى مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى خەلقلەرنىڭ بېسىمى ئاستىدا، «چاۋشيەندە ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمى» ئىمزالاشقا مەجبۇر

بولغان. شۇنداق بولسىمۇ، جۇڭگو مەسىلىسىدە «جياڭ جېيشىنى يۆلەپ، جۇڭگوغا قارشى تۇرۇش» سىياسىتىدە جاھىللىق بىلەن چىڭ تۇرغان ۋە 1954- يىلى جياڭ جېيشى گۇرۇھى بىلەن «ئورتاق مۇداپىئەلىنىش شەرتنامىسى» ئىمزالاپ، جۇڭگو خەلقىنىڭ كۇچلۇك قارشىلىقىغا ئۇچرىغان. 1957- يىلى يەنە ئوتتۇرا شەرق، يېقىن شەرقنى تىزگىنلەش، تاجاۋۇزچىلىق ۋە كېڭەيمىچىلىك قىلىش پىلانىنى مەزمۇن قىلغان سېسىق نامى پۇركەتكەن «ئېزىنخاۋېرىزم» نى ئوتتۇرىغا قويغان.

نۇرغۇن ئوبزورچىلارنىڭ قارىشىچە، ئېزىنخاۋېرنىڭ 2 - دۇنيا ئۇرۇشى جەريانىدىكى كەچۈرمىشلىرى «شەرەپلىك بولۇپ، كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان» بولسىمۇ، ئەمما ئۇ «سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى» جەريانىدا ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ زۇكۇتۇشى سۇپىتىدە يۈرگۈزگەن سىياسىتى، «مەغلۇبىيەتلىك سىياسەت بولغاچقا، كىشىلەرنىڭ لەنەت - نەپرىتىگە ئۇچرىغان.»

بۇ كىتابتا ئۇنىڭ ھەربىي ھاياتى بايان قىلىنىش بىلەن بىللە، يەنە ئۇنىڭ زۇكۇتۇشلۇق مەزگىللىرىدىكى ئاساسىي سەرگۈزەشتىلىرىمۇ قىسقىچە بايان قىلىنغان. مۇرەككەپ سەرگۈزەشتىلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن بۇ تارىخىي ئەربابنى تارىخىي ماتېرىيالىزملىق نۇقتىئىنەزەرى بويىچە كۇچۇمنىڭ يېتىشىچە تەسۋىرلەشكە تىرىشتىم. ئەمما، سىياسىي سەۋىيەم ۋە تارىخىي بىلىمىم يېتەرسىز بولغاچقا، خاتالىق ۋە سەۋەنلىكلەرگە يول قويغان بولۇشۇم مۇمكىن، ئوقۇرمەنلەرنىڭ تەنقىدىي پىكىر بېرىشىنى ئۇمىد قىلىمەن.

شېي لىفۇ

1990 - يىل ئاخىرى بېيجىڭ

بىرىنچى باب

نېمىسلارنىڭ ئەۋلادى

دۇايت ئېزىنخاۋېر ئامېرىكا چېگرا رايونلارنى ئۆزلەشتۈ. رۇش ئاخىرلاشقان مەزگىللىرى تۈغۈلۈپ، ئىنسانىيەت ئاي شارىغا قەدەم باسقان چاغدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۇ 1890 ـ يىل 14 ـ ئۆكتەبىر كىچككىنە بىر تار ياغاچ ئۆيدە يىغلاپ تۇغۇلغان چاغدا، ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئامېرىكىنىڭ غەربىدىكى تېكساس شتاتىدا تولىمۇ نامرات تۇرمۇش كەچۈرەتتى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ ئاتا ـ بوۋىسى ئەسلىدە گېرمانىيە كۆچمەنچىلىرى ئىدى. ئۇلار دەسلەپ ياۋروپانىڭ رېيىنلېند رايونىدا ئولتۇراقلاشقان بولۇپ، دىنىي بىدئەتچىلەرنىڭ مېنىنو مەزھىپىگە ئېتىقاد قىلاتتى. ئېزىنخاۋېرنىڭ ئائىلىسى دىنىي مەزھەپتىكىلەرنىڭ يەكلىشىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، دەسلەپتە شۋېتسارىيىگە كۆچۈپ باردى. ئاندىن 1741 ـ يىلى يەنە شىمالىي ئامېرىكىنىڭ پېنسىلۋانىيە شتاتىغا كۆچۈپ كەلدى. ئۇلار كۆچ ـ قۇۋۇتىنى تولۇپ تاشقان، قەيسەر، ئاددىي مېھنەتكەشلەردىن بولۇپ، ئامېرىكىنىڭ غەربىدە سەرگەردانلارچە تۇرمۇش كەچۈرەتتى.

كېيىن دۇايت ئېزىنخاۋېرنىڭ بوۋىسى جاكوب ئېزىنخاۋېر پېنسىلۋانىيە شتاتىدىكى ئېلىزابېتاۋېلدا دىنىي مەزھەپنىڭ يول باشچىسى بولدى. بۇ مەزھەپتىكى كىشىلەرنىڭ كۆپىنچىسى دەريانىڭ ئىككى قاسىنىدا ياشىغاچقا، كىشىلەر بۇ مەزھەپنى

«سۇ ئۈستىدىكى قېرىنداشلار» دەپ ئاتايتتى. بۇ مەزھەپتىكىلەرنىڭ كۆپىنچىسى دېھقان ئىدى، تۇرمۇشى تولىمۇ غۇربەتچىلىكتە ئۆتەتتى، ئۇلار ئۇرۇشنى «ئەڭ ئېغىر گۇناھ» دەپ بىلەتتى. بۇ ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئەقىدىسى ئىدى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ بوۋىسى جاكوب 1862ـ يىلى تۇغۇلغانىدى. كېيىن، لېئاكېنگۇ دىنىي قېرىنداشلار جەمئىيىتىنىڭ باستېرى بولدى. ئۇ تىلى ئۆتكۈر، تەشكىللەش خىزمىتىگە ماھىر بولغاچقا، ئۇنى ئامما ھىمايە قىلاتتى. ئۇ تەرىقەتنى نېمىسچە سۆزلەيتتى. ئەينى چاغدا دىنىي قېرىنداشلار جەمئىيىتى ئىچىدە بۇنداق كىشىلەر تولىمۇ ئاز ئىدى. ئۇ بومبۇر ساقال، كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ تۇرىدىغان كىشى بولغاچقا، كىشىگە تولىمۇ سۈرلۈك كۆرۈنەتتى. ئامېرىكىدا ئىچكى ئۇرۇش پارتلىغاندا جاكوب تېخى 40 ياشقىمۇ توشمىغان، جەنۇبىي ئىتتىپاققىمۇ قاتناشمىغانىدى . چۈنكى ئۇ كۆپلىگەن مېننو مەزھىپىنىڭ مۇرىتلىرىغا ئوخشاش قەتئىي ئىرادىلىك تىنچلىقپەرۋەر زات ئىدى. 1863ـ يىلى يازدىكى ئۇرۇش تولىمۇ كەسكىنلەشكەن، جەنۇبتىكى گېنېرال روبېرت لىئى باشچىلىقىدىكى ۋېرگىنىيىنىڭ شىمالىدا تۇرۇشلۇق قوشۇن ئېزىنخاۋېرنىڭ يۇرتىدىن يىگىرمە ئىنگلىز چاقىرىم كېلىدىغان يەردىن گېدىسبورگقا ھۇجۇم قىلغان چاغدا، ئۇنىڭ ئايالى ھامىلىدار بولغىنىغا ئالتە ئاي بولۇپ قالغانىدى. ئۇرۇش پارتلاپ 12 ھەپتە بولغاندا، رېبېككانىڭ ئوغلى داۋىد تۇغۇلدى. مانا بۇ كىشى دۋايت ئېزىنخاۋېرنىڭ دادىسى ئىدى. جاكوب 1865 ـ يىلى تۇغۇلغان ئىككىنچى ئوغلىغا ئابراھام لىنكولننىڭ ئىسمىنى قويغانىدى. ئەر ـ خوتۇن جاكوب بىلەن رېبېككا پۈتۈن ئۆمرىدە جەمئىي 14 بالىلىق بولغانىدى.

«سۇ ئۈستىدىكى قېرىنداشلار» تولىمۇ بېكىنمە ھالەتتە ياشىغاچقا، سىرت بىلەن ئالاقىلاشمايتتى. ئەمما، ئۇرۇش

ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، تۆمۈرىولنىڭ تۈزلەڭلىككە قاراپ ئۇزلۇكسىز سوزۇلۇشىغا ئەگىشىپ، غەربلىكلەر كىشىلەرنى چاقىرىشقا باشلىدى. 19 ـ ئەسىرنىڭ 70 ـ يىللىرىغا كەلگەندە، «سۇ ئۈستىدىكى قېرىنداشلار» ئارىسىدا غەربكە كۆچۈش دولقۇنى ئەۋج ئالدى. چۈنكى غەربنىڭ مۇنبەت بوز يەرلىرى ئۇلارنى ئۆزىگە خۇددى ماگنىتتەك تارتاتتى. بۇ مەزھەپتىكى نۇرغۇنلىغان مۇخلىسلار، بۇ يەردە خاتىرجەم ۋە بايلىقات تۇرمۇشتىن ئىبارەت گۈزەل كېلەچەك قوينىنى كەڭ ئېچىپ تۇرىدۇ، دەپ قارايتتى. 1878 ـ يىلى توپ ـ توپ بولۇپ كۆچۈپ كېتىۋاتقان كۆچمەنلەر جاكوبىنمۇ ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالدى، ئۇلارمۇ ئۆزلىرى كۆنۈپ قالغان يەرلەرنى تاشلاپ، پۈتۈن ئائىلىسى بىلەن ئۆز مۇخلىسلىرىغا قوشۇلۇپ، يىراقتىكى كانزاس شتاتىغا كۆچۈپ باردى. 1861 ـ يىلىدىن 1865 ـ يىلىغىچە سوزۇلغان قانلىق ئىچكى ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، كانزاسنىڭ دەرۋازىسى شىمالدىن ۋە شەرقتىن كەلگەن كۆچمەنلەرگە كەڭ ئېچىۋېتىلگەنىدى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئائىلىسىمۇ «سۇ ئۈستىدىكى قېرىنداشلار» غا ئوخشاش سموكشېر دەريا‌سىنىڭ جەنۇبىغا جايلاشقان دىككىنسون رايونىنىڭ مۇنبەت يەرلىرىگە ئورۇنلاشتى. پېنسىلۋانىيىدىن كەلگەن «سۇ ئۈستىدىكى قېرىنداشلار» ئەينى چاغدا يۇز نەچچە كىشىدىن ئاشىدىغان خېلى چوڭ دىنىي تەشكىلات ئىدى. شۇڭا ئۇلار كېلىپ ئۇزاق ئۆتمەي لېيكومېتوندا ئۆزلىرى مەكتەپ قۇردى.

جاكوب پۈتۈن ئائىلىسى بىلەن دىككىنسون ناھىيىسىگە كېلىپ ئولتۇراقلاشقاندىن كېيىن كۆلىمى 160 ئىنگلىز موسى كېلىدىغان بىر دېھقانچىلىق مەيدانىنى سېتىۋالدى ۋە بىر يۇرۇش ئۆي، ئاشلىق ئامبىرى، چاقپىلەك قاتارلىقلارنى ياسىدى. ئۇلار پۈتۈن ئائىلىسى بىلەن كانزاسقا كۆچكەندە، ئۇلارنىڭ چوڭ

ئوغلى ئەمدىلا 14 ياشقا كىرگەندى. دېھقانچىلىق مەيدانىدىن ئوبدان ھوسۇل ئېلىش ئۈچۈن داۋۇد دادىسى بىلەن ئەتىگەندىن كەچ كىرگۈچە جاپالىق ئىشلەشكە مەجبۇر بولاتتى. داۋۇد مانا مۇشۇنداق يەر ھەيدەش، ئوت ئوتاشتەك زادىلا تۈگىمەيدىغان ئىشلاردىن جاق تويغانىدى. دېھقانچىلىق مەيدانىدا پەقەت ماشىنا رېمونت قىلىشقىلا قىزىقاتتى. ئۇ ئاخىر بىر ھەقىقىي ئىنژېنېر بولۇش ئۈچۈن دېھقانچىلىق مەيدانىدىن ئايرىلىش قارارىغا كەلدى. بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن دادىسىغا ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇش ئارزۇسىنىڭ بارلىقىنى ئېيتىدۇ. ئەمما جاكوب يەر تېرىش خۇدا ئاتا قىلغان ئىش، دەپ بۇنىڭغا زادىلا قوشۇلمىدى، ھەمدە نۇرغۇن بېسىم ئىشلىتىپ، داۋۇدنى دېھقانچىلىق مەيدانىدا ئېلىپ قالدى. كېيىن داۋۇد قايتا ـ قايتا تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋېلىش بىلەن جاكوب ئاخىر قايىل بولدى ھەمدە ئۇنىڭ كانزاس شىتاتىدىكى لېيكومپتوندا قۇرۇلغان كىچىكرەك بىر مەكتەپتە ئوقۇش ئۈچۈن ئوقۇش پۇلى بېرىشكە ماقۇل بولدى. بۇ مەكتەپنى دىنىي قېرىنداشلار جەمئىيىتى ئاچقانىدى. ئەينى چاغدا ئۇلارمۇ مەكتەپنى پەخىرلەنگەن ھالدا لان ئۇنىۋېرسىتېتى دەپ ئاتايتتى، بۇ يەردە ئەنگلىزچە پەنلەر ئۆتۈلگەندىن باشقا يەنە كەسپىي جەھەتتىمۇ تەربىيىلەيتتى، داۋۇد 1883 ـ يىلى كۈزدە لان ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئوقۇشقا كىرگەندە 20 ياشتا ئىدى. ئۇ بۇ مەكتەپتە مېخانىكا، ماتېماتىكا، گرېك تىلى، ئىستېلىستىكا ۋە خەتتاتلىق كەسپىلىرىنى ئۆگەندى. ئۇ كەلگۈسىدە يېڭى كەسىپ ئىگىلەپ، ئاتا ـ ئانىسىغا بېقىنمايى، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ تۇرمۇش كەچۈرمەكچى ئىدى.

1884ـ يىلى ئىككىنچى ئوقۇش يىلى باشلانغاندا، 22 ياشلىق ئىداسىدوفمۇ لان ئۇنىۋېرسىتېتىگە ئوقۇشقا كىردى، ئۇنىڭ كېلىپ چىقىشى داۋۇد بىلەن ئوخشاش ئىدى. يەنە كېلىپ ئۇمۇ دىنىي قېرىنداشلار جەمئىيىتىنىڭ مۇخلىسى ئىدى.

ئۇلارنىڭ ئائىلىسى 1730 ـ يىلى رېيىندىن ئامېرىكىغا كۆچۈپ كېلىپ، پېنسىلۋانىيە شتاتىنىڭ چەت ـ ياقا رايونىدا ئولتۇراقلاشقانىدى. كېيىن يەنە جەنۇب تەرەپتىكى شناندوئاخ دەرياسىنى بويلاپ مېڭىپ، ۋېرگىنىيە شتاتىنىڭ سىدنېي تاغلىق رايونىغا كېلىپ ئولتۇراقلاشتى. 1862 ـ يىلى ئىدا مانا مۇشۇ يەردە تۇغۇلدى. ئۇ تېخى بالىلىق چېغىدىلا ئاتا ـ ئانىسى ۋاپات بولۇپ كەتكەچكە، تاغىسى بىللى رىنكېر ئۇنى توققۇز يىل تەربىيىلەيدۇ. ئۇ تۇغما زېرەك ۋە تەقۋادار قىز بولغاچقا، ھەممە ۋاقتىنى كىتاب ئوقۇش ۋە ئىنجىلنى يادلاشقا سەرپ قىلاتتى، ئىدا 21 ياشقا كىرگەندە، رىنكېر ئۇنىڭ دادىسىدىن مىراس قالغان بىر قىسىم مال ـ مۈلۈك ۋە پۇل ـ پۇچەكلىرىنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ بېرىدۇ. ئىدا مۇشۇ پۇل بىلەن پويىز بېلىتى سېتىۋېلىپ، كانزاسقا بارىدۇ. قالغان پۇلنى لان ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇش راسخوتىغا ئىشلىتىدۇ. ئۇ ئۇنىۋېرسىتېتتا داۋىد بىلەن تونۇشىدۇ. ھەمدە ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالىدۇ. بۇ بىر جۈپ ياشنىڭ يالقۇنلۇق ھېسسىياتى ئۆزلىرىنىڭ ئارزۇ ـ ئىستەكلىرىدىنمۇ ئۈستۈن كەلگەچكە، 1885 ـ يىلى 23 ـ سېنتەبىر لان ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ چېركاۋىدا توي مۇراسىمى ئۆتكۈزىدۇ. «ئانامنىڭ گېپىنى قىلسام، — دەيدۇ كېيىن ئۇلارنىڭ بىر ئوغلى، — بۇ بەلكىم بىر بەختسىزلىكتۇر. ئانام مەكتەپنى پۈتتۈرمەي تۇرۇپلا داۋىد بىلەن تونۇشۇپ، توي قىلىپ، بالا ـ چاقىلىق بولدى ھەمدە پۈتۈن ئائىلە يۈكىنى زىممىسىگە ئېلىشقا مەجبۇر بولدى.»

ياش ئىدا مىجەزى ئوچۇق، خېلىلا كېلىشكەن قىز ئىدى. ئۇنىڭ سېرىق چاچلىرى ئالتۇندەك پارقىراپ تۇرىدىغان، لەۋلىرى قىپقىزىل، يۈزىدىن دائىم كۈلكە يېغىپلا تۇرىدىغان، خۇددى كانزاسنىڭ قۇياشلىق يايلاقلىرىغا ئوخشاش كۆكسى ـ قارنى كەڭ قىز ئىدى. مۇزىكا ۋە دىن ئۇنىڭ ئەڭ زور روھىي

ئوزۇقى ئىدى. ئۇ توي قىلىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۆزىگە مىراس قالغان ئاخىرقى پۇلىغا قارا ياغاچتىن ياسالغان بىر پىئانىنو سېتىۋالغانىدى. ئۇ پىئانىنو چېلىشنى ۋە مۇناجات ئېيتىشنى ياخشى كۆرەتتى، كۇلگەندە كىشىنىڭ مەسلىكىنى كەلتۈرۈپ ئېچ - ئىچىدىن شۇنچە سۆيۈنۈپ كۇلەتتىكى، كۆزلىرى شادلىقتىن چاقناپ كېتەتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن تەبىئىي چاقنىغان ئاشۇ شادلىق ئۇچقۇنلىرى داۋىدنىمۇ سۆيۈندۈرۈپ، بارلىق كۆڭۇل غەشلىكلىرىنى كۆتۈرۈۋېتەتتى.

جاكوب ئەسلىدىكى پىلان بويىچە داۋىدنىڭ تويىغا ئاتاپ 2000 دوللار ۋە كۆلىمى 160 ئىنگلىز موسى كېلىدىغان دېھقانچىلىق مەيدانىنى بەردى. بۇ ياش ئەر - خوتۇنلار توي قىلغاندىن كېيىنلا ئوقۇشتىن توختاپ قېلىشتى. بۇ دىن تارقاتقۇچىنىڭ ئوغلى دېھقانچىلىق مەيدانىنى باشقۇرۇشنى خالىماي، دادىسىدىن قالغان يەرلەرنى سېتىپ، قولىدىكى 2000 دوللار بىلەن قوشۇپ، باشقىلار بىلەن بىرلىشىپ تىجارەت قىلىش يولىغا ماڭدى. ھەمدە يېزىدا بىر دۇكان ئاچتى، بۇ دۇكانىنىڭ نامىنى چوڭقۇر مەنىلىك قىلىپ «ئۈمىد» دەپ ئاتىدى: ياش دۇكاندار ئۆزى پوكەيدە تۇرۇپ خېرىدار كۈتتى، ئەپسۇسكى، داۋىدنىڭ ئامىتى كەلمىدى، ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتكەندىن كېيىن، 1888 - يىلى ئو ئېغىر ئىقتىسادي قىيىنچىلىققا دۇچار بولدى. بىر كۈنى ئەتىگەندە داۋىد ئويغىنىپلا ئۇنىڭغا پاي قوشقان پايچىك گودنىڭ تېخى پۇل تۆلىمىگەن بىرمۇنچە تالونلارنىلا قالدۇرۇپ قويۇپ، قالغان نۇرغۇن مال ۋە پۇللارنى ئېلىپ قاچقانلىقىنى سېزىپ قالدى. گودنىڭ نەگە قاچقانلىقىنى بىلەلمەي يۇرگەن يىللىرى، ئىدا قانۇنغا ئائىت نۇرغۇن كىتابلارنى تەتقىق قىلىپ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە گودنى قانۇن تورىغا چۈشۈرمەكچى بولدى. ئەمما دۇكانىنىڭ دەسمايىسى تۈگەپ قالغاچقا، ئۇنى ئەرز قىلىشقا ئامالسىز قالدى. شۇ

مەزگىللەردە كانزاسىنىڭ دېھقانچىلىق ئەھۋالىمۇ تارىختىن بۇيان ئەڭ خاراپلاشقان بىر چاغ ئىدى. بۇغداينىڭ بىر پوشلىمۇ 15 سېنتكە چۈشۈپ قالغانىدى. دېھقانلار ئادەتتە داۋىد بىلەن گودىنىڭ دۆكىنىدىن مالنى نېسىگە سېتىۋالاتتى. ئامبىرىكىدىكى دۆكانلارنىڭ كۆپىنچىسى ئەينى چاغلاردا ئاشۇنداق نېسىگە مال ساتاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە دېھقانلار قەرزلىرىنى قايتۇرۇشقا قۇدرىتى يەتمەيتى. «ئۈمىد» مىلىچمالىلار دۆكىنىمۇ ئاشۇنداق ئىقتىسادىي كرىزىس تۈپەيلىدىن تاقىلىپ قالغانىدى. شۇنداق قىلىپ سودىگەرچىلىك پۈتۈنلەي ئاقمىغاچقا، داۋىد پۈتۈن مال - مۈلكىنى شۇ يەرلىك بىر ئادۇوكاتقا تۆلەپ، ئۇنىڭغا ئۆزىگە قەرزدار بولۇپ قالغان كىشىلەردىن بارلىق قەرزلىرىنى قايتۇرۇپ ئېلىپ بېرىشنى ھاۋالە قىلدى. ئاشقان ھەممە پۇللىرىنىمۇ قوشۇپ ئۇنىڭغا بەردى. نەتىجىدە كۆڭلى قارا ئادۇوكات خېرىدارلاردا نېسى قالغان مىللارنىڭ پۇلىنى يىغىۋېلىپ قېچىپ كەتتى. شۇنداق قىلىپ داۋىدنىڭ سودىگەرچىلىك ئارقىلىق يول ئېچىش ئۈمىدى 2 - قېتىم زەربىگە ئۇچرىدى. ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق ئىشلارغا ھەرگىز تەۋەككۇل قىلمايدىغان بولدى. ئايال خوجايىن ئىدا ئۆزىنىڭ بۇ يېڭى ئائىلىسىنىڭ بېشىغا چۈشكەن ئەجەللىك زەربىگىمۇ بەرداشلىق بېرىپ ئېرى بىلەن جاپا - مۇشەققەتتە باشتىن - ئاخىر بىللە بولدى. دۇايت ئېزىنىخاۋېر بۇ ھەقتە كېيىن ئەسلەپ مۇنداق دەيدۇ: «دادام ئىككى قېتىم ۋەيران بولغان بولسىمۇ، ئەمما ئانام بۇنىڭغا قىلچىمۇ پىسەنت قىلماي، مېيىغىدا كۈلۈپ قويۇپلا، دادامنىڭ قىيىن ئۆتكەلدىن ئۆتۈۋېلىشىغا يار - يۆلەك بولۇپ، تېخىمۇ باش چۆكۈرۈپ ئىشلەپ كېتەتتى. شۇڭا ۋەيران بولغان بۇ ئائىلە كېيىنسى چۆكۈپ كەتمەي ساقلىنىپ قالدى».

«ئۈمىد» مىلىچمالىلار دۆكىنى تاقىلىپ قالغان چاغدا، ئىدا

يەنە ھامىلدار بولۇپ قالدى. ئېرى باشقا خىزمەت تاپقۇچە، ئىدا بىر دوستىنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇپ تۇردى. داۋىد تېكساستىكى تۆمۈرىولدىن ئۆزگە خىزمەت تاپتى. ئۇنىڭ ھەپتىلىك ئىش ھەققى ئاران ئون دوللار ئىدى. 1889 - يىلى يانۋاردا ئىدگار تۇغۇلۇپ ئۇزاق ئۆتمەي، ئىدا ئىككى بالىسىنى ئېلىپ - تېكساسنىڭ دانسېن دېگەن يېرىگە بېرىپ داۋىد بىلەن بىللە تۇرمۇش كەچۈردى. ئۇلار تۆمۈرىول بويىدىكى لاپاستىن ئانچە يىراق قىلمايدىغان بىر ياغاچ ئۆينى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇردى. 1890 - يىلى 14 - ئۆكتەبىر مۇشۇ ئۆيدە ئۇلارنىڭ ئۇچىنچى ئوغلى تۇغۇلدى، مانا بۇ ئامېرىكىنىڭ 34 - قېتىملىق زۇكۇنۇكى دۇايت داۋىد ئېزىنىخاۋېر ئىدى.

دۇايت ئىگىلەپ يىغلاپ دۇنياغا كۆز ئاچقاندا، ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ ئادەتتىكى كىيىم - كېچەك ۋە ئاددىي تۇرمۇش بۇيۇملىرىدىن باشقا ھېچنېمىسى يوق ئىدى. ئۇلار قولغا چىققۇدەك مال - مۇلۇكلىرىنىڭ ھەممىسىنى سېتىپ تۈگەتكەنىدى. بۇ چاغدا ئۇلار ئۈچ بالىلىق بولۇپ قالغان بولسىمۇ، پۇل تېپىپ بېيىش پۇرسىتى يوق دېيەرلىك ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇلار ساغلام بولغاچقا، ئېغىر جىسمانىي ئەمگەك قىلىپ بولسىمۇ تۇرمۇشنى قامداشقا ئىشەنچىسى كامىل ئىدى. داۋىد كېيىن دوستلىرىنىڭ ياردىمى بىلەن ئابىيىلومدىكى بىر يېمەكلىكلەر زاۋۇتىدىن ئايلىقىغا 50 دوللار بېرىدىغان، ماشىنا رېمونت قىلىدىغان ئىش تاپتى، شۇنىڭدىن كېيىن پۈتۈن ئائىلىسىنى ئېلىپ ئابىيىلومغا كۆچۈپ باردى. ئېزىنىخاۋېرلار ئائىلىسى ئابىيىلومنىڭ پويىز ئىستانسىسىدىن چۈشكەندە، ئۇلاردا بارى - يوقى 24 دوللارلا قالغانىدى.

1891 - يىلى ئېزىنىخاۋېرلار ئائىلىسى كانزاسقا قايتىپ، ئابىيىلوم شەھىرىدە ئولتۇراقلىشىپ قالدى. 19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرقى 10 - يىللىرىدا ئابىيىلوم شەھىرىدە 5000 ئاھالە بار

ئىدى. قۇرۇلغىنىغا نېخى ئۇزۇن بولمىغان تۆمۈرىيول بۇ شەھەرنى كىككىگە ئايرىپ تۇراتتى. ئېزىنخاۋېرلار ئائىلىسى ئولتۇراقلاشقان ئىدىي ياغاچ ئۆي شەھەرنىڭ جەنۇبىدىكى يەرلىك كەمبەغەللەر ۋە يېڭى كۆچۈپ كەلگەن ئۆي ـ ماكانسىز كۆچمەنلەر جايلاشقان رايوندا ئىدى. ھاللىق، دۆلەتمەن ئائىلىلەر ئاببېيىلوم شەھىرىنىڭ شىمالىدىكى ياخشى جاھازلانغان شەخسىي قورۇ ـ جايلاردا ئولتۇرۇشاتتى.

ئاببېيىلوم شەھىرىنىڭ ئاھالىسى ئامېرىكا بويىچە تۇرمۇشى تولىمۇ قولايسىز، نامرات، چەت ياقا رايوندا ياشايتتى. ئاببېيىلوم شەھىرى پەقەت تۆمۈرىيول ئارقىلىقلا باشقا يەرلەر بىلەن ئالاقە قىلىشالايتتى، بۇ مۇنبەت زېمىن نامرات ئەمما ئىشچان خەلققە سېخىيلىق بىلەن ياشاش ئىمكانىيىتىنى يارىتىپ بېرەلەيتتى، ئەمما بۇ تازا كۆڭۈلدىكىدەك يەرمۇ ئەمەس ئىدى. ياز كۈنلىرى دائىم 40 سىلتسىيە گرادۇستىن ئارتۇق ئىسسىق بولاتتى، بەزىدە چېلەكلەپ قۇيغاندەك ياغقان يامغۇرنىڭ دەستىدىن، شەھەر ئىچىدىكى يوللاردا مېڭىشقىمۇ مۇمكىن بولمايتتى. قارا بوران دائىم زىرائەتلەرنى نابۇت قىلىپ، ئۆيلەرنىڭ ئۆگزىسىنى ئېچىۋېتەتتى؛ قىش كۈنلىرى بولسا، بۇ بىپايان يايلاققا جايلاشقان كىچىككىنە شەھەردە نۆلدىن تۆۋەن 20 گرادۇس سوغۇق بولاتتى.

ئېزىنخاۋېرلار ئائىلىسى بۇ يەرگە كۆچۈپ كەلگەندە، ئاببېيىلوم شەھىرى 1867 ـ يىلىدىن 1871 ـ يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتىكى پادىچىلار مېھمانخانىلىرى بىلەن تولغان شەھەرگە پەقەت ئوخشىمايتتى. ھازىر بۇ يەر تۆمۈرىيولنىڭ ئاخىرقى بېكىتى بولغاچقا، ئامېرىكىنىڭ غەربىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش جەھەتتە ئالاھىدە رول ئويناۋاتاتتى. نۇرغۇنلىغان چارۋىلار بۇ يەرگە يۆتكەپ كېلىنىپ ۋاگونغا سېلىنىپ، شەرق تەرەپكە ئۇزلۇكسىز توشۇلاتتى. ئاببېيىلومدىن شەرققە توشۇلىدىغان

چارۇنلار 3 مىليون تۇياقتىن ئاشاتتى، پۇل ناپقان پادىچىلار غەربنىڭ قوپال، بەدەۋى، ئەنئەنىۋى ئويۇن - تاماشىلىرىغا بېرىلگەنىدى. سالون ۋە پاھىشخانىلار كېچە - كۈندۈز تىجارەت قىلاتتى. مەست بولۇۋاتقان پىچاقلىشىپ مۇشتلىشىدىغانلار، غالجىرلاشقان ئادەمىي ھايۋانلارنىڭ بىر - بىرىگە قەست قىلىشلىرىدەك جىنايى ئىشلار ئادەتكە ئايلىنىپ قالغانىدى. بۇنداق ئىشلاردىن ئابىيىلوم ئاھاللىرى بەك قورقاتتى. ئامېرىكىنىڭ ئەينى چاغدىكى گېزىت - ژۇرناللىرىنىڭ خەۋرىگە قارىغاندا، ئابىيىلومدىكى جېنىدىن تويغان قاتىللار ئامېرىكىنىڭ ھەر قانداق شەھىرىدىكىدىنمۇ كۆپ ئىدى. ئابىيىلوم شەھىرىنىڭ بۇرۇنقى ساقچى باشلىقلىرى ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەن، ساق قالغانلىرى قېچىپ كەتكەنىدى.

ئابىيىلوم شەھىرىنىڭ ئامانلىق ساقلاش تارىخىدا «بېل» لەقەملىك، خىككوك ئىسىملىك بىر قەھرىمان ئۆتكەنىدى. قۇلدارلارغا قارشى قوزغالغان ئىچكى ئۇرۇشقا قاتناشقان بۇ قەھرىمان غەربنى ئۆزلەشتۈرۈشتە ھەيران قالارلىق تۆھپىلەرنى يارىتالىغانىدى. ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىقىغا يېڭىدىن تەيىنلەنگەن بۇ كىشى قالتىس ماھىر مەرگەن بولۇپ، ھەيران قالارلىق تېزلىك بىلەن ئاسمانغا ئېتىلغان تەڭگىنى قارىغا ئېلىپ تەگكۈزەلەيتتى. ئۇ بۇلاڭچىلارنى تۇتۇشقا چىققاندا، دائىم بىلىگە ئىككى دانە ئالتە ئاتار تاپانچا قىستۇرۇپ، ئابىيىلوم كوچىلىرىدا پەيدا بولاتتى. بىر قېتىم بىل قارىمۇ قارشى تەرەپكە قېچىپ كېتىۋاتقان ئىككى بۇلاڭچىنى بىرلا ۋاقىتتا ئېتىپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن، كۆرگۈچىلەرنىڭ ئىسپاتلىشىغا قارىغاندا، ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى «پاك» لا قىلغان بىر ئاۋاز بىلەن ئىككى تاپانچىسىنى بىرلا ۋاقىتتا ئېتىپ، ئىككى بۇلاڭچىنى ئېتىپ تاشلىغان، بېلىنىڭ بۇ ماھىرلىقىنى كۆپنى كۆرگەن ئابىيىلوم خەلقى ئىنتايىن قىزغىن ماختىشىپ كەتكەن، بېل بۇ

شەھەردە ۋەزىپە ئۆتىگەن مەزگىلدە تۇتۇش بۇيرۇقى چىقىرىلغان 50 نەپەر جىنايەتچىنى ئۆز قولى بىلەن ئېتىپ ئۆلتۈرگەنىدى. بىلىنىۋاتقان كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان كەسپىي ماھارىتىنىڭ ئاقىۋىتى شۇ بولىدىكى، ئامېرىكا پادىچىلىرىنىڭ مىزانى بويىچە، ئۇ 1870 - يىلى ناناكورتتا قارت ئويناۋاتقاندا، قاراقچىلار ئۇنىڭدىن ئۆچ ئېلىش نىيىتىدە ئارقا مېڭىسىگە ئوق ئېتىپ ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ.

ئاببېيلوم شەھىرى غەربىي ئېچىشنىڭ بوران - چاپقۇنلۇق يىللىرىنىڭ ئەنئەنىسىنى ساقلاپ قالغانلىقىدى، ياش دۆلەت ئېزىنىخاۋېر ئەنە شۇنداق ئەنئەنىنىڭ تەسىرىدە پىشىپ يېتىلدى. ئۇنىڭ تەرجىمھالىنى يازغان بارلىق بىئوگرافلار: ئۇ غەربنىڭ ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى ئۆمۈر بويى ئىنتايىن ھەۋەس بىلەن ئوقۇپ كەلدى، دەپ يازىدۇ.

تاكى ھازىرمۇ ئاببېيلومدىن ئىبارەت تەرەققىي تاپقان، زامانىۋى شەھەردە خۇددى مۇزېيدەك قوغدىلىۋاتقان بىر «قەدىمىي شەھەر» ساقلانماقتا. بۇ «شەھەر» نىڭ ئېغىر دەرۋازىسى ئارقىلىق چوڭقۇر ھويلىدىن ئۆتكەندە، ئەتراپتا 19 - ئەسىرگە ئائىت ئامېرىكىنىڭ غەربىدىكى ئۆزگىچە بىناكارلىق ئۇسلۇبى بويىچە سېلىنغان كىچىككىنە ياغاچ ئۆيلەر جايلاشقان. بۇ قەدىمىي شەھەردە يەنە سالونلارمۇ بار ئىدى، ئۇنىڭدىن باشقا، بۇ يەردە خېلى ئەرزان باھادا ئادەتتىكىچە تاماق يېيىشكىمۇ بولاتتى. بۇ ئەينى چاغدىكى ئامېرىكىچە تەييارلانغان قورۇمىلار مەخسۇس بۇ يەرنى ئېكسكۇرسىيە قىلغۇچى سایاھەتچىلەر ئۈچۈن تەييارلانغانىدى. بۇ يەردە ھەر يەكشەنبە كۈنى يەنە سایاھەتچىلەر ئۆزلىرىنىڭ «قارىغا ئېتىش» ماھارىتىنى كۆرسىتىشەتتى.

ئويۇن باشلىنىشتىن ئاۋۋال قامەتلىك ياشلار تومۇز ئىسسىق ياكى يامغۇر - يېشىنغا قارىماي، ئۈستىگە ئەنئەنىۋى

پادىچى كىيىمنى كىيىشىپ، كەڭ تاسمىلىرىنى بېلىگە مەھكەم باغلىشىپ، بىلىگە ئۆتكەن ئەسىرگە تەئەللۇق ياغاچ ساپلىق ئېغىر تاپانچىلارنى ئېسىشىپ تەييار بولۇشاتتى. قارىغا ئانتۇچىلار قوللىرىغا ئامەت قوراللىرىنى تۇتۇشۇپ، ئۆتمۈشتىن قالغان ۋىنچېستېرچە ئۇسلۇبتا تىزىلىپ تۇرۇشقاچ تاماشىبىنلار بىلەن سەمىمىي پاراڭلىشاتتى. ئويۇن باشلانغاندا «پادىچىلار» ئېگىز بوساقتىن ئەپچىللىك بىلەن ئۆتۈشۈپ، بىر ئۆينىڭ ئۆگزىسىدىن يەنە بىر ئۆينىڭ ئۆگزىسىگە سەكرىشىپ، «قەدىمىي شەھەر» دىكى سالون ۋە باشقا قۇرۇلۇشلارغا ھۇجۇم قىلىشاتتى. ئويۇنغا قاتناشقانلاردىن «يارىدار بولغانلار» بىلەن «ئۆلگەنلەر» ئۇچ - تۆت مېتىر ئېگىزلىكتىكى ياغاچ ئۆينىڭ ئۆگزىسىدىن غۇلاپ چۈشۈشەتتى. قەدىمكى شەھەرنى بىرەدەمدىلا ئىس - تۈتەكلەر قاپلاپ كېتىشەتتى، ئىس - تۈتەكلەر تارقالغاندا، يەر، ئۆگزە، لاپاس ۋە تاملارنىڭ ئۈستى «ئۆلۈك» لەر بىلەن تولۇپ كېتەتتى. مانا بۇلار ئابېيىلوم شەھىرىنىڭ ئامانلىقىغا تەھدىت سېلىپ، قالايمىقانلاشتۇرغۇچى قاراقچىلارنىڭ «جەستى» ئىدى. ئاخىرىدا كىشىلەر مېيىت ساندۇقىنى كۆتۈرۈشۈپ كېلىشەتتى. غەلىبە قىلغان ساقچى باشلىقى ئۆلگەن «دۈشمەنلەر مېيىتى» نى مېيىت ساندۇقىغا سېلىشقا بۇيرۇشاتتى. ساقچى باشلىقى قاراقچىلارنىڭ ئاتامانىنىڭ مېيىت ساندۇقى ئالدىدا تۇرۇپ، «جېنىم گەرچە قاراقچى بولسىمۇ، ئەمما ئۇ ناھايىتى باتۇر، مەرد يىگىت ئىدى» دېگەن مەزمۇندا قىسقىچە نۇتۇق سۆزلەيتتى. ھەمدە ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلغان ساقچى باشلىقى بىر دەستە پورەكلەپ ئېچىلغان گۈلنى ئوچۇق تورغان مېيىت ساندۇقىغا قويۇاتتى. كۆچىلىك تولىمۇ ھاياجانلانغان ھالدا چاۋاك چېلىشىپ ۋە ئىسقىرتىشىپ ئورۇنلىغۇچىنىڭ يۇقىرى ماھارىتىگە ئاپىرىن ئوقۇشاتتى.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئېزىنخاۋىرلار ئائىلىسىنى ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئاببىيىلوم شەھىرىگە كۆچۈپ كەلگەندىن كېيىن، شەھەرنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى 2 - كوچىدىن تولىمۇ كىچىك بىر ئۆينى ئىجارىگە ئېلىپ، داۋاملىق ئاددىي - سادىدا تۇرمۇش كەچۈرەتتى. دادىسىنىڭ ئازغىنا مائاشى، ئۇلارنىڭ ئەڭ مۇھىم تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرىنى سېتىۋېلىشىغا ئارانلا يەتسىمۇ، ئەمما جان سانى بارغانسېرى كۆپىيىپ كېتىپ باراتتى. 1892 - يىلى ئېزىنخاۋىرنىڭ ئانىسى 4 - ئوغلى روينى تۇغدى. 1894 - يىلى يەنە 5 - ئوغلى پاۋل، 1898 - يىلى 6 - ئوغلى ئېۋر، ئاخىرىدا 1899 - يىلى 7 - ئوغلى مىلتون تۇغۇلدى. ئۇلار ئەينى چاغدا بىرەر قىز پەرزەنت كۆرۈشنى شۇنچە ئارزۇ قىلغان بولسىمۇ، پەقەت تەقدىر ئۇلارغا ئوغۇللا ئاتا قىلغانلىقىدىن ئومىدسىزلەنگەن دادا ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ، كۆڭلى ئارامىغا چۈشكۈچە شەھەر ئەتراپىدا ئۇزۇنغىچە ئايلىنىپ يۈردى. 5 - بالىسى پاۋل كىچىكىدىلا سىكارلاتىنا بىلەن ئاغرىپ ئۆلۈپ كەتكىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، قالغان باشقا بالىلىرى ناھايىتى ساغلام، چىداملىق ھەم ناھايىتى ئىشتەيلىك ئىدى. ئەمدى بۇ چوڭ ئائىلىنىڭ قورسىقىنى توياقۇزۇشنىڭ ئۆزى بىر چوڭ مەسىلىگە ئايلىنىپ قېلىۋاتاتتى. شۇڭا ئاتا - ئانىسى ئۇلارنى ئازراقمۇ ئۆز ئەركىنلىكىگە قويۇپ بېرەلمەيتتى.

1898 - يىلى ئېزىنخاۋىرلار ئائىلىسىدە بىرچوڭ ئۆزگىرىش يۈز بەردى: داۋىد بىلەن ئىدا بالىلىرىنى ئېلىپ ئاببىيىلوم شەھىرىنىڭ شەرقىي جەنۇبىي تەرەپتىكى كوچىغا جايلاشقان ئىككى قەۋەتلىك كورپۇس ئۆيگە كۆچۈپ چىقتى. بۇئۆينىڭ ئەتراپىدا يەنە ئۈچ ئىنگلىز موسى كېلىدىغان بېغىمۇ بار ئىدى. بۇ قورۇ - جايىنى داۋىدنىڭ ئىنىسى ئابراھام بېرىپ تورغاندى. ئابراھامنىڭ چارۋا دوختۇرلۇق كەسپى غەربتە خېلى

روناق تاپقاچقا، شۇ تەرەپكە كۆچۈپ كەتكەنىدى، يېڭى قورۇ - جايغا كۆچۈپ كەلگەندىن كېيىن، ئېزىنىخاۋېرلارنىڭ ئائىلىسىنىڭ تۇرمۇشى خېلى ياخشىلىنىشقا باشلىدى. يەتتە ياشقا كىرىپ قالغان دۇايت بىلەن ئۇنىڭ ئاكا - ئۇكىلىرىغا، ھەمدە ئاتا - ئانىسىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا بۇ ئۆي خان سارىيىدىنمۇ ئېسىل ھېسابلىناتتى. بۇ بىر يۇرۇش ئۆي - بىر يەر ئاستى ئۆيى، ئىككى قەۋەتلىك ئولتۇراق ئۆي ۋە بىر بالىخانىدىن تەركىب تاپقانىدى. ئۇلار ئالدىنقى مېھمانخانىغا ئىدانىڭ ھېلىقى پۈتۈنسوسنى جايلاشتۇردى. ئۆينىڭ ئارقىسىدا قوتان بولۇپ، ئۇستىگە ئوت - چۆپ قويغىلى، ئاستىدا ئۆي قوشلىرىنمۇ باققىلى بولاتتى. ئۇلار بىر ئات سېتىۋېلىپ، ئۇنى يەر تېرىش ئىشلىرى بىلەن ھارۋىغا قوشۇپ ئىشلەتتى. ئىككى سېغىن كالىمۇ سېتىۋېلىپ ئۇنى سېغىپ سۈتىدىن پايدىلاندى، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە توخۇ، ئۆردەك، چوشقا، توشقان قاتارلىق ئۆي ھايۋانلىرىنمۇ بېقىپ، ئۇلارنىڭ تۇخۇملىرى بىلەن گۆشىدىن پايدىلاندى. يەنە بىر ئېغىز ئۆيدىن گۆش سۈرلەش ئۇچۇن پايدىلاندى. ئۇچ ئىنگلىز موسى كېلىدىغان يەرگە يەم - خەشەكلىك زىرائەتلەر تېرىغاندىن باشقا، قالغان خېلى چوڭ يەر كۆكتات تېرىشقا يېتىپ ئاشاتتى. بۇ كۆكتاتلىقتا گلاس، نەشپۈت، ئالما دەرەخلىرى بولغاندىن باشقا يەنە بىر ئۇزۇم باربىمۇ بار ئىدى. 1899 - يىلى تۇغۇلغان ئەڭ كىچىك ئىنىسى مىلتوندىن تارتىپ ھەر بىر بالا بىر پارچە كۆكتاتلىقنى ھۆددىگە ئېلىپ بۆلۈشۈۋالدى. ھوسۇل يېغقاندا بۇ ئاكا - ئوكىلار كۆكتاتلارنى قول ھارۋىسىغا سېلىپ ئۆيمۇ ئۆي يۇرۇپ سېتىشاتتى. دېھقانچىلىق مەيدانىنى ئىدا باشقۇراتتى. ئۇ مېۋە - چېۋە، كۆكتات ۋە گۆشلەرنى كونسېرۋا قوتىلىرىغا قاچىلاپ ساقلايتتى. ئەمدى ئۇلار ئۇن، تۇز قاتارلىق زۆرۈر يېمەكلىكلەرنى سېتىۋالغاندىن بۆلەك، باشقا يېمەكلىكلەردىن

غەم يېمەيدىغان بولدى. شۇنداق قىلىپ ئۇلارنىڭ ئائىلە تۇرمۇشى خېلى ياخشىلاندى.

ئېزىنىخاۋېرلار ئائىلىسىدىكىلەرنى بازاردىكى ئاھالىلەر ئىنتايىن ھۆرمەتلەيتتى. ئۇلار ھالال ياشايتتى. باشقىلارغا ياردەم بېرىشنى خۇشاللىق دەپ بىلەتتى. ئۇلار ئەمدى ئۆزلىرىنىڭ جاپالىق ئەمگىكى ئارقىلىق بارلىق قەرزلىرىنىمۇ ئۈزۈپ بولدى. داۋىد ئەر ـ خوتۇنلار بالىلىرىنىڭ تەربىيىسىگە ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرەتتى. بالىلىرىنى راھەتپەرەسلىككە بېرىلمەي، ئەمگەك سۆيىدىغان قىلىپ تەربىيىلەيتتى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ قېرىنداشلىرى ئۆزلىرىنىڭ يېشىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ ۋەزىپىسىمۇ كۆپەيىشكە باشلىدى. ئاكا ـ ئۈكىلار دائىم ئائىلىسىدە ئالمىشىپ نۆۋەتچىلىك قىلاتتى. نۆۋەتچى ئەتىگەن سائەت تۆت يېرىمدا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئاتنى توقۇپ دادىسىنى ئىشقا ئاپىرىپ قويىاتتى. دۇايت ئەتىگەندە ئۈيقۇسىنى ئاچالماي ناھايىتى تەستە تۇرغاچقا، بۇ ئىشلارنى نائىلاج قىلاتتى. بۇ بالىلار كىچىكىدىن باشلاپلا ھەرقانداق ئىشنى ياخشى قىلىش ئادىتىنى يېتىلدۈرگەنىدى. ئائىلىسىنىڭ تۇزۇمى ئىنتايىن قاتتىق بولغاچقا، قايسى بالا ئىشنى ياخشى قىلمىسا، مەيلى قانچىلىك كەچ بولۇپ كەتسۇن، ئىشنى باشقىدىن ياخشى قىلىپ تۇگەتمىگۈچە ئىشلەشكە مەجبۇر ئىدى.

ئائىلىدە بالىلارنىڭ ئانىسىنىڭ رولى چوڭ ئىدى. ئۇ ئائىلىسىنىڭ ئېغىر يۈكىنى ئۈستىگە ئېلىپ، بېرىلىپ ئىشلىگەندىن باشقا، يەنە ۋاقىت چىقىرىپ، قىيىنچىلىقتا قالغانلارغا پۇتۇن كۈچى بىلەن ياردەم قىلاتتى. دىنىي جەمئىيەتنىڭ ئەزالىرى ھەتتا كېچىدىمۇ ئېزىنىخاۋېرلارنىڭ دەرۋازىسىنى قېقىپ يۇز بەرگەن كۆڭۈلسىز ئەھۋاللار ئۈستىدە ھال ئېيتىپ، ئىدا ئېزىنىخاۋېرنىڭ مەسلىھەت كۆرسىتىپ،

ياردەم قىلىشىنى تەلەپ قىلىپ كېلەتتى. ئىدا بۇلارنى ھەرگىز رەت قىلمايتتى، ئېدگار بۇ ئىشلار ئۈستىدە ئەسلەپ مۇنداق دەيدۇ: «مەن كۆپ قېتىم كېچىدە ئورنۇمدىن تۇرۇپ، شۇرغان ياكى يېغىۋاتقان يامغۇرغا قارىماي پەنەرنى كۆتۈرۈپ ئانام بىلەن بىرەر كىشىلىنىڭ ياكى ياردەمگە موھتاج بولغان قوشنىلىرىمىزنىڭ ئۆيىگە بارغانىدىم».

ئېزىنىخاۋېرلار ئائىلىسى دىنغا چىن دىلىدىن ئېتىقاد قىلاتتى. خۇداغا سەجدە قىلىش ئېزىنىخاۋېرلار ئائىلىسىنىڭ تۇرمۇشىدىكى ئەڭ مۇھىم بىر ئىش ئىدى. پۈتۈن ئائىلىدىكىلەر ھەر كۈنى ئەتىگەندە ۋە كەچتە ئىككى قېتىم يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ ئىبادەت قىلاتتى. ھەر قېتىم تاماقنىڭ ئالدىدا داۋىد «ئىنجىل» نى ئوقۇپ، خۇدادىن بەخت ـ سائادەت تىلەيتتى. تاماقتىن كېيىن داۋىد يەنە «ئىنجىل» نى ئېلىپ ئوقۇيتتى. بالىلار چوڭ بولغاندىن كېيىن ئۇنى ئالمىشىپ ئوقۇيدىغان بولدى. ھەر يەكشەنبە كۈنى ئىدا بارلىق دىنىي مەكتەپ تالىپلىرىنى ئۆزىنىڭ مېھمانخانىسىغا يىغىپ، دىنىي ناخشىلارنى ئېيتاتتى. ئىدا پىئانىنونى چېلىپ ناخشىغا باشلامچىلىق قىلاتتى. داۋىد بىلەن ئىدا ئەزەلدىن تاماكا چەكمەيتتى، ھاراق ئىچمەيتتى، قارت ئوينىمايتتى، ئادەم تىللىمايتتى ياكى قىمار ئوينىمايتتى. ئەمما بالىلارنىڭ ئۆزىگە ئوخشاش بولۇشىنىمۇ قاتتىق تەلەپ قىلمايتتى.

داۋىد نۇرغۇن كىتابلارنى ئوقۇغان، بىلىملىك كىشى ئىدى. ئۇ ئىنگلىزچە ۋە نېمىسچىنى پىششىق بىلەتتى، گرېك تىلىدا يېزىلغان كىتابلارنىمۇ راۋان ئوقۇيتتى. ئۇ ھەرقانداق ئىشنى قىلچىمۇ بىخەستەلىك قىلماي ئەستايىدىل ئىشلەيتتى. كىشىنى ئۆز ئەمەلىيىتى ئارقىلىق قايىل قىلاتتى. بالىلىرىنى ئىنتايىن ئىنتىزامچان قىلىپ تەربىيىلەيتتى. داۋىد قىلچە شەك كەلتۈرگىلى بولمايدىغان، تېپىك نېمىس ئائىلە باشلىقى ئىدى.

ئۇ قاتتىق قول، قىزىققان، كىشى ئەيمەنگۈدەك سۈرلۈك كىشى ئىدى. ئەمما، بالىلىرىنى زادىلا ئۇرۇپ تىللىمايتتى. ئېزىنىخاۋېرىنىڭ قېرىنداشلىرى ئۆز ئەسلىمىلىرىدە: ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ بىر ـ بىرىگە ئونلۇكرەك ۋارقىراشقىنىنىمۇ ئەمەس، ھەتتا ئونلۇكرەك گەپ قىلىشقىنىنىمۇ ئەزەلدىن ئاڭلاپ باقمىغانلىقىنى ئېيتىدۇ. دۋايتىنىڭ ئېيتىشىچە، ئونىڭ دادىسى مەيلى ئائىلىسىدە ياكى جەمئىيەتتە بولسۇن، ئىقتىسادىي جەھەتتە بىرەرى بىلەن جېدەللىشىپ قالغانلىقىنى زادىلا ئاڭلىمىغانىكەن. بۇنىڭ سەۋەبى ناھايىتى ئاددىي بولۇپ، داۋىد بىر ئىشنى قىلماقچى بولسا، ئىدا ئونى پۈتۈنلەي قوللاپ، ھەر قانداق ئىشنى ئونىڭ دېگىنى بويىچە قىلىدىكەن. شۇنداق قىلىپ ئىدا ئونىڭ مەنمەنلىك خاراكتېرىنى ئۆستۈرۈپ قويغاچقا، پۈتۈن ئائىلىدە ئونىڭ دېگىنى بويىچە بولىدىكەن. بالىلار چوڭ بولغۇچە، ھەر كونى نۆۋەت بويىچە سائەت 5 تە ئورنىدىن تۇرۇپ، ئاشخانىدىكى ئوچاققا ئولۇغ ئوت قالاپ، دادىسىغا ناشتىلىق تەييارلايدىكەن، چۈشتە پۇرقىراپ ھور چىقىپ تۇرغان چۈشلۈك تامىقىنى دادىسى ئىشلەيدىغان سوت فېرمىسىغا ئاپىرىپ بېرىدىكەن، داۋىد كەچتە ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيگە كەلگۈچە، ئىدا كەچلىك تاماقنى تەييار قىلىپ قويىدىكەن، بالىلار چىنە ـ قاچىلارنى يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن، ئونىڭ ئەتراپىدا ئولتۇرۇپ بىللە «ئىنجىل» ئوقۇيدىكەن. «ئاخىرىدا ئۇخلاش ۋاقتى توشىدىكەن» ئېۋۇر بۇ ھەقتە ئەسلەپ مۇنداق دەيدۇ: «بۇ چاغدا دادام ئورنىدىن تۇرۇپ تام سائىتىنىڭ پۈرژىنىسىنى چىڭىتىپ، ئۇخلاشقا تەييارلىق قىلاتتى. مانا بۇ ئۇخلاش ۋاقتى بولغانلىقىغا بېرىلگەن بىشارەت ئىدى».

ئېزىنىخاۋېرلارنىڭ ئائىلىسىدە ئۇرۇشقا قارشى خاھىش ئىنتايىن كۈچلۈك ئىدى. بۇنداق تىنچلىقپەرۋەرلىك ئۇلارغا «سۇ ئۇستىدىكى قېرىنداشلار»نىڭ دىنىي كۆز قارىشىدىن

سىڭگەنىدى، ئۇلار ئۇرۇشنى ئەڭ لەنەتلىك قىلمىش دەپ تونۇيتتى. دۋايت ئېزىنخاۋېر ئەسلەپ مۇنداق دەيدۇ: «ئانام ئۇرۇشقا ئىنتايىن ئۆچ ئىدى، ئۇ ئۇرۇش ‹ئادەمنى ھايۋانغا ئۆزگەرتىۋېتىدۇ› دەيتتى». ئىدا ئېزىنخاۋېرغا ۋە باشقا بالىلىرىغا ئۆزىنىڭ ئۇرۇشقا قارشى كەيپىياتىنى تۈرلۈك ئاماللار بىلەن سىڭدۈرۈۋەتكەنىدى.

داۋىد ۋە ئۇنىڭ خوتۇنى ئۆز بالىلىرىنى ئىنتايىن قاتتىق باشقۇرسىمۇ، ئەمما بالىلىرى ئۈستىدە بىرەر مۇھىم قارارغا كەلگەندە، ئەزەلدىن ئۇلارغا بېسىم ئىشلەتمەيتتى. دۋايت ئوتتۇرا مەكتەپكە چىقىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا، بىر قېتىملىق تەنتەربىيە دەرسىدە ئېھتىياتسىزلىقتىن تىزىنى يارىلاندۇرۇۋالىدۇ. بىر نەچچە كۈندىن كېيىن پۇتى قاتتىق ئاغرىپ ئىششىپ كېتىپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالىدۇ ھەمدە قىزىتمىسىمۇ ئۆرلەپ كېتىدۇ. دوختۇرنىڭ «قان زەھەرلىنىپتۇ، بۇنى پەقەت پۇتىنى كېسىۋەتكەندىلا ئاندىن ھاياتىنى ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ» دېگەن دىئاگنوزى ئۇلارنى قاتتىق ئەندىشىگە سالىدۇ. دۋايت پۇتىنى كەستۈرۈشنى قەتئىي رەت قىلىپ: «ئۆلسەممۇ پۇتۇمنى كەستۈرۈپ مېيىپ ئادەم بولمايمەن» دەپ تۇرۇۋالىدۇ. شۇنداقتىمۇ دوختۇر ئۆزىنىڭ پىكرىدە چىڭ تۇرۇپ، ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈپ قويسا چوقۇم ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ. دېمىسىمۇ كېسەل كۈندىن ـ كۈنگە ئېغىرلاپ كېتىدۇ. دۋايت ھوشىدىن كېتىشتىن ئىلگىرى 2 ـ ئاكىسى ئېدگاردىن، ئۆزىنىڭ ھوشىدىن كەتكەن ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ پۇتىنى كېسىۋېتىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، يېنىدىن بىر قەدەممۇ ئايرىلماسلىقنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالىدۇ. دوختۇر ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا ئىششىق داس سۆڭىكىگە چىقىپلا قالسا، ھاياتىنى قۇتقۇزۇپ قېلىشقا بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ. كۆپچىلىك ھەممىسى ئېدگارغا قارايدۇ. ئېدگار: «بىز دۋايتنى

مېيىپ قىلىپ قويۇشقا ھەققىمىز يوق. ئەگەر مەن ۋەدەمگە خىلاپلىق قىلسام، ئۇ مېنى مەڭگۈ كەچۈرمەيدۇ». دەيدۇ. ئاتا ـ ئانىسى دوختۇرغا ئۆزلىرىنىڭ بالىسىغا ۋاكالىتەن قارار چىقىرالمايدىغانلىقىنى ئائىلاج ئېيتىشقا مەجبۇر بولىدۇ. ھەمدە ئۇنىڭ بىرەر مۆجىزە بىلەن ساقىيىپ قېلىشىنى كۈتمەكتىن باشقا ئىلاجى قالمايدۇ. شۇنداق قىلىپ كۈتكەن مۆجىزىمۇ يۈز بېرىدۇ ـ دە، دۇايت ياشلىقىغا تايىنىپ كېسەلنى يېڭىدۇ، سالامەتلىكىمۇ ئاستا ـ ئاستا ئەسلىگە كېلىدۇ.

دۇايت ئېزىنىخاۋېر كىچىكىدىن ئىرادىسى مۇستەھكەم، ياشلىق كۈچى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان، تەڭتۇشلىرى ئىچىدە ئەڭ ياخشى تەنھەرىكەتچىلەردىن ھېسابلىناتتى. شۇڭلاشقا مېيىپ بولۇپ قېلىش تەقدىرىگە ھەرگىز چىداپ تۇرالمايتتى. غەربىنىڭ ئەنئەنىسى بويىچە، كۈچلۈك ۋە جەسۇر بولۇش ھەقىقىي ئەركەك ھازىرلاشقا تېگىشلىك بىردىنبىر پەزىلەت ئىدى. ئاببېيىلوملۇقلار بۇ مۇقەددەس ئەنئەنىگە تېخىمۇ ئەقىدە قىلاتتى.

ئېزىنىخاۋېرنىڭ تەرجىمھالىنى يازغۇچىلار، ئۇنىڭ 13 ياش ۋاقتىدىلا ئاببېيىلوم شەھىرى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ياش ـ ئۆسمۈرلەرنىڭ بوكس مۇسابىقىسىگە قاتناشقانلىقىنى تەكىتلەيدۇ. بۇ بوكس مۇسابىقىسى 1903 ـ يىلى دۇايتنىڭ شىماللىق رەقىبى ئوتتۇرىسىدا ئۆتكۈزۈلگەنىدى. بۇ مۇسابىقە مۇشۇنداق بىر مۇنەۋۋەر تەنھەرىكەتچىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، جەنۇبنى شەرەپ بىلەن قوغداش پەيتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىدىن دېرەك بېرەتتى. مۇسابىقە باشلىنىپلا، كۆپچىلىك كىچىك ئىكىنىڭ [1] يېڭىپ چىقىشىغا كۆزى يەتمەيدۇ. دۇايتنىڭ رەقىبى، شىمال بويىچە بوكسىيور چىمپىيونى بولغان مېردىفېيلد تولىمۇ ھوشيار، بويى ئانچە ئېگىز بولمىسىمۇ

---

[1] دۇايت ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى.

ئىنتايىن قاۋۇل يىگىت ئىدى. دۇايت كۇچىنىڭ بارچە ھۇجۇم قىلسىمۇ، لېكىن دەرھال ئۇدۇلدىن جايىغا تەگكەن مۇشت زەربىسىدىن توختاپ قالاتتى. ئاخىر يېرىم سائەت ئېلىشىش ئارقىلىق ھەر ئىككىلىسىلا ھېرىپ دەرمانىدىن كېتىدۇ. بىر سائەتتىن كېيىن، كىچىك ئىكېنىسىڭ كۆزىگە قان ئۇيۇپ، ئىششىپ كېتىدۇ. ھەر ئىككىلا بوكسيورچى ھاسىراپ، ئاۋازى بوغۇلۇپ كېتىدۇ. دەسلەپتە قىزغىن چاۋاك چېلىپ ئالقىشلىغان تاماشىبىنلارمۇ جىمىپ كېتىدۇ. شىددەتلىك ئېلىشىش ئاخىرى قارا ئاغۇ چۇشكۇچە داۋاملىشىپ ئاندىن ئاياغلىشىدۇ. ئىككى بوكسيورچى بىر - بىرىنى ئۇزۇنغىچە قۇچاقلىشىپ تۇرۇپ قېلىشسىمۇ، ھېچقايسىسى بىر - بىرىگە بوي بەرمەيدۇ. ئىكې قاتتىق ياتاق يەپ كەتكەنلىكتىن، ئۆيىدە ئۇچ كۇن قىمىرلىماي يېتىپ دەم ئالىدۇ. ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن ھاياتتا چىداملىق بولۇشنىڭ ئىنتايىن مۇھىملىقىنى، تېز پۇكمەس قەيسەر ئىرادىلىك بولۇش ئۇچۇنمۇ نۇرغۇن بەدەل تۆلەشكە توغرا كېلىدىغانلىقىنى چۇشىنىپ يېتىدۇ.

مېردىنىيېلد بىلەن مۇسابىقىلەشكەندىن كېيىن، ئاتا - ئانىسى ئۇنى قىلچىمۇ ئەيىبلىمەيدۇ. ياكى جازالىمايدۇ. ئانىسى سەل ئەنسىرىگەن بولسىمۇ، لېكىن بۇنىڭ رەسمىي مۇسابىقە ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن، خاتىرجەم بولۇپلا قالماستىن، بەلكى « بۇنداق شارائىت بالىلارنىڭ ئىرادىسىنى چېنىقتۇرىدۇ» دەپ قوللاش پوزىتسىيىسىدە بولىدۇ.

ئەينى ۋاقىتتىكى ئىجتىمائىي مۇھىتنىڭ تەسىرى ئاستىدا ئېزىنىڭاۋېر كىچىكىدىنلا قەھرىمانلارغا چوقۇنىدىغان بولۇپ يېتىلگەنىدى. ئۇلارنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىدا دوبلى ئىسىملىك بىر بويتاق ئادەم ئولتۇراتتى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بۇ كىشى ياش ۋاقتىدا داڭلىق ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بىلىنىڭ يارەمچىسى بولغانىكەن. ئۇنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلار ياش

دۋايتنى پۇتۇنلەي ئۆزگە مەپتۇن قىلىۋالغانىدى. دۋايت دائىم دوبلى ۋە شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى خېننېي ئېنگېر بىلەن ئۇلارنىڭ قارىغا ئېتىش مەشقىنى كۆرگىلى شەھەر ئەتراپىغا باراتتى. بىراق دۋايت بوب داۋسنى ھەممىدىن بەكرەك ھۆرمەتلەيتتى. بوب كۆپ يىل نۇرغۇن سەپەرلەردە بولغان يول باشلىغۇچى، ئوۋچى، بېلىقچى قاتارلىق ئىشلار بىلەن شوغۇللانغان، ئىشىنىڭ ئېپىنى بىلىدىغان «پەيلاسوپ» ئىدى. ئېزىنىخاۋېر ئەسلەپ «بوب مېنىڭ ھەقىقىي تۇرمۇش ئوقۇتقۇچۇم». دېگەندى، ئۇ ئۆزىنىڭ ياش دوستىغا قولۇاق ھەيدەش، تور تاشلاش، تەرەپنى ئېنىقلاش قاتارلىق بىلىملەرنى ئۆگىتەتتى. دۋايت ئاتا ـ ئانىسىنىڭ رازىلىقىنى ئېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن دەم ئېلىش كۈنلىرىنى دەريادا ئۆتكۈزەتتى. بۇ يەردە ئېزىنىخاۋېر ئۆزىنىڭ «ئوقۇتقۇچى» سىدىن قارت ئويناشنىڭ ئېپىنى ئۆگىنىۋالغانىدى. بوب گەرچە ساۋاتسىز بولسىمۇ، ئەمما قارت ئويناشقا ئىنتايىن ئۇستا ئىدى. ئۇمۇ ناھايىتى چېچەن ئوقۇغۇچىغا ئېرىشكەنىدى. شۇنداق قىلىپ، دۋايت بۇ ئويۇننىڭ سىرىنى ناھايىتى تېزلا ئىگىلىۋالدى. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇ قارت ئويناشقا تولىمۇ ئۇستا بولۇپ كەتتى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇ ئۆمۇر بويى قارتنى ھەۋەس بىلەن ئويناپ كەلدى. بۇ ئۇنىڭ سىياسىي دۇشمەنلىرى ئۇچۇن بىر دەستەك بولۇپ: «زۇڭتۇڭ ئېزىنىخاۋېر دائىم قارت، بريدژ ① ، گولف توپى ئويناشنى سىياسىي ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىشتىنمۇ مۇھىم ئورۇنغا قويىدىكەن» دېيىشەتتى.

ئېزىنىخاۋېر ياشلىق دەۋرىدە باشقا دەرسلەرگە قارىغاندا ھەربىي ئىشلار تارىخىنى تولىمۇ قىزىقىپ ئوقۇيتتى. ئۇ ھەربىي ئىشلار تارىخىنى ئوقۇشقا بېرىلىپ كەتكەندە، ئۆي ئىشلىرى ۋە

---

① بريدژ ـ قارت ئويۇنىنىڭ بىر تۈرى.

مەكتەپتىن بېرىلگەن تاپشۇرۇقلىرىنى ئىشلەشنىمۇ ئۇنتۇپ قالاتتى. ئۇنىڭ بۇ جەھەتكە شۇنچە كۆپ ۋاقىت ۋە زېھنىي قۇۋۋىتىنى سەرپ قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئانىسى ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپ، بۇنداق كىتابلارنى ئوقۇشنى چەكلەيتتى ھەمدە بۇنداق تارىخىي كىتابلارنى ئىشكاپقا سېلىپ قۇلۇپلاپ قويىاتتى. ئەمما ئۇ ئاچقۇچنى تېپىۋېلىپ، ئانىسى ھەر قېتىم شەھەرگە نەرسە سېتىۋالغىلى كەتكەندە ياكى كۆكتاتلىققا ئىشلىگىلى بارغاندا، ھېلىقى كىتابنى ئېلىپ يوشۇرۇنچە ئوقۇيتتى. بۇ كىتابلاردا يۇنان ۋە رىمدا يۈز بەرگەن ئۇرۇشلار تەپسىلىي بايان قىلىنغاچقا، ئۇ گەرچە كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئالېكساندر ياكى قەيسەرنىڭ ئىزىدىن مېڭىشنى، شۇلاردەك ئادەم بولۇشنى ئويلىمىسىمۇ، ئەمما بۇ كىتابلارنى ئوقۇغانچە ئۇنىڭغا شۇنچە بېرىلىپلا كېتەتتى. ئۇ 20 ياشقا كىرگەندىن كېيىنلا، ئاندىن ئۇنىڭدا ھەربىي ئىشلار بىلەن شوغۇللىنىش ئويى تۇغۇلدى. ئۇ ھەربىي ئىشلار تەسۋىرلەنگەن ئەدەبىي ئەسەرلەرنى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى. ئۇرۇشنى كىم، قەيەردە، قايسى تەرەپتىن قوزغىغان؟ قەھرىمان كىم؟ قانچىلىك توھپە يارىتقان؟ دېگەندەك مەسىلىلەرگە بەكمۇ قىزىقاتتى. ھەم قەھرىمانلارنىڭ ئاشۇنداق ئۆچمەس ئىش - ئىزلىرىنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەي ماختاپ كېتەتتى. ئېزىنىخاۋېر ھەربىي قوماندان گانىبال بىلەن ناپولېئونغا ھەممىدىن بەكرەك چوقۇناتتى. ئۇ كېيىن ئامېرىكىنىڭ ئىنقىلاب تارىخىنى ئۆگىنىپ، ۋاشىنگتونغىمۇ قايىل بولدى. ئۇنىڭ ئۆگىنىش دائىرىسىنىڭ كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ، تارىخ بىلىمى پۈتۈن سىنىپ بويىچىلا ئەمەس، مەكتەپ بويىچىمۇ ئالدىنقى قاتاردا تۇراتتى. شۇڭلاشقا ئۇنىڭ بىلەن بىر قاتاردا ئوقۇش پۈتتۈرگەنلەرنىڭ يىللىق مەجمۇئەسىدە ئۇنىڭ كەلگۈسىدە يالىق ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ تارىخ پروفېسسورى بولىدىغانلىقى ئالدىن مۆلچەرلەنگەنىدى.

ئېزىنخاۋېر تەنتەربىيىنىمۇ ئىنتايىن ياخشى كۆرەتتى. بولۇپمۇ زەيتۇن توپ ۋە قورغان توپ ئويناش ئۇنىڭ ئاساسلىق پائالىيەتلىرى ئىدى. دەرسكە كەتكەن ۋاقىتلىرىدىن باشقا كۆپىنچە ۋاقىتلىرىنى تەنتەربىيىگە سەرپ قىلاتتى. ئۇ مۇنەۋۋەر تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ بىرى بولسىمۇ، ئەلۋەتتە ھەممىنىڭ ئالدى دېگىلىمۇ بولمايتتى، ئۇنىڭ بەدەن ئېغىرلىقى 150 قاداق بولۇپ، ئاستىراق يۈگۈرسىمۇ، ئەمما ئەتراپلىق يېتىلگەنىدى. غەلىبە قىلىش ئىرادىسى ئۇنىڭ ئەڭ قەدىرلەشكە تېگىشلىك ئېسىل خىسلىتى ئىدى. ئۇنىڭ تەنتەربىيىنى بۇنچىلىك ياخشى كۆرۈشىدىكى سەۋەب ئۆزىدە تىركىشىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈش ئىدى. ئۇ دائىم ئۆز تەڭتۇشلىرى ئىچىدىكى ئۆزىدىن قاۋۇل، بويى ئېگىز ساۋاقداشلىرى بىلەن كۈچ سىنىشاتتى. نەتىجە نومۇرىغا ئىگە بولغاندا ياكى قارشى تەرەپنىڭ غوللۇق ئەزالىرى ھۇجۇم قىلىپ كېلىپ يېرىم يولدا ئۇتتۇرۇپ قويسا، ئۇ خۇشاللىقىدىن قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتەتتى.

ئۇ توپنى قانچە كۆپ ئوينىغانسېرى، كوماندا ئەزالىرىنىڭ ئۆزئارا ماسلىشىشىنىڭ مۇھىملىقىنى شۇنچە چۈشىنىپ يېتەتتى، مۇسابىقىدە كىمنىڭ ئۇتتۇشىغا ھەممىدىن بەكرەك ئەھمىيەت بېرەتتى. ئۇ ئۆز قابىلىيىتىگە ئىشەنچ قىلالايدىغان كوماندا ئەزاسى ئىدى. ئۇ ئەستايىدىللىق بىلەن توپ ئويناىدىغان تەنھەرىكەتچىلەرگە ئوخشاش، ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇپ، ئاجىزلىقىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر چۈشىنەتتى. ئەگەر كوماندا ئۇتتۇرۇپ قويغۇدەك بولسا، ئەيبىنى ئۆز بوينىغا ئالاتتى، ئەگەر ئۇتۇۋالسا، پۈتۈن كوماندا ئەزالىرىنى ماختاپ كېتەتتى. تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىدە تەشكىللەش ئىقتىدارى ھەممىدىن ياخشى بولغاچقا، كېيىن ئاببىيىلوم ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ تەنتەربىيە بىرلەشمىسىنى تەشكىللىگۈچىلەرنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. بۇ بىرلەشمە مەكتەپنىڭ سىرتىدىمۇ

مۇستەقىل پائالىيەت ئېلىپ باراتتى. بۇ بىرلەشمىسىنىڭ ئەزالىرىدىن ھەر ئايدا 25 سېنىت بەدەل ھەققى ئېلىناتتى. بىرلەشمە بۇ بەدەل ھەققىگە توپ كالتىكى، زەيتۇن توپ، توپ كىيىمى قاتارلىق لازىمەتلىكلەرنى سېتىۋالاتتى. دۇايت يەنە بۇ رايوندىكى ھەر قايسى مەكتەپلەرگە خەت يېزىپ بەلگىلەنگەن مۇددەت بويىچە، كوماندا ئەزالىرىنىڭ ئابىبېيلوم شەھىرىدىن مۇسابىقە بولىدىغان يەرگىچە يۈك پويىزىدا ھەقسىز ئولتۇرۇش ئۇسۇلى ئارقىلىق ئۇلارنىڭ قاتناش قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلدى. ئاخىرقى يىلدا ئۇ ئابىبېيلوم شەھەرلىك ئوتتۇرا مەكتەپلەر تەنتەربىيە بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسلىكىگە سايلاندى. دۇايت يىللىق مەجمۇئەنىڭ يىللىق خۇلاسە دوكلاتىغا مۇنداق دەپ يازىدۇ: «بىز تەنتەربىيە بىرلەشمىسىنىڭ نىزامنامە لايىھىسىنى تەييارلاپ، تەشكىلىمىزنى مۇكەممەللەشتۈرۈش ئارقىلىق، ئۇنى ئۇزۇن مۇددەتلىك بىر كوللېكتىپقا ئايلاندۇردۇق. بۇنىڭدىن پەقەت يىلدا بېڭىدىن ئۆزگەرتىپ سايلىنىدىغان خىزمەتچى خادىملارنىڭ ئىشلا قالدى». ئۇنىڭ تۈزگەن نىزامنامىسى شۇنچە مۇكەممەل ۋە ئەتراپلىق بولغاچقا 40 يىلدىن كېيىنمۇ بۇ نىزامنامە ئىجرا قىلىنىپ كەلدى.

بالىلىق دەۋر ئېغىر سۇدەك تېز ئۆتۈپ كەتتى. ئېزىنىخاۋېرمۇ ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈردى. مەكتەپ پۈتتۈرۈش ئىمتىھانى يېقىنلاشقانسېرى ئۇنىڭ ئوقۇش قىزغىنلىقى شۇنچە ئېشىپ باردى. ئۇ ئوتتۇرا مەكتەپنى خېلىلا يۇقىرى نەتىجە بىلەن ياخشى پۈتتۈردى. بولۇپمۇ ماتېماتىكا، تارىخ، ئىنگلىز تىلى دەرسلىرىدىكى نەتىجىسى ئالاھىدە ياخشى بولۇپ، مەكتەپ پۈتتۈرگەن 31 ئوقۇغۇچى ئىچىدە بۇ كەلگۈسى زۇڭتۇڭنىڭ نەتىجىسى 3 - ئورۇندا تۇردى.

1909 - يىل مايدا ئېزىنىخاۋېر بىلەن ئۇنىڭ 2 - ئاكىسى ئېدگار ئوتتۇرا مەكتەپنى بىللە پۈتتۈردى. ئېدگار مىچگان

ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ قانۇن فاكۇلتېتىدا ئوقۇماقچى بولسىمۇ، ئەمما دادىسى ئادۋوكاتتىن ھالال ئادەم چىقىدىغىنىغا ئىشەنمەي، ئۇنىڭغا «ئەگەر كانزاس ئۇنىۋېرسىتېتتا تىببىي پەن ئۆگەنسەڭ، ئۇنىڭ بارلىق چىقىمىنى ئۆزۈم كۆتۈرىمەن، ئەگەر مىچىگان ئۇنىۋېرسىتېتىگە كىرىپ قانۇن ئۆگىنىدىغان بولساڭ، ئۇنداقتا بۇنىڭ پۈتۈن چىقىمىغا ئۆزۈڭ مەسئۇل» دەپ تەھدىت سالدى. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي ئېدگار يەنىلا مىچىگان ئۇنىۋېرسىتېتىگە بارماقچى بولدى. «شۇنىڭ بىلەن مەن دۋايت بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ـ دەپ گېپىنى داۋاملاشتۇرىدۇ ئېدگار، 1 — يىلى مەن ئۇنىۋېرسىتېتتا ئالدىن ئوقۇيدىغان، ئۇ ئىشلەپ پۇلنى ماڭا ئەۋەتىپ بېرىدىغان، كېيىن مەن ئىشلەپ، پۇلنى ئۇنىڭغا بېرىپ ئۇنى ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇتىدىغان بولۇپ كېلىشتۇق». شۇ يىلى يازدا بۇ ئىككى بالا ئىشلەپ پۇل تېپىشقا كىرىشىپ كەتتى. ئېدگار سۈت فېرمىسىدا ئىشلىدى. دۋايت بولسا قەلەيلەنگەن تۈنىكە توشۇدى. سېنتەبىردە ئېدگار ئاببيېلومدىن ئۇنىۋېرسىتېتقا ئوقۇشقا كەتتى. دۋايت ئۇنىڭ سۈت فېرمىسىدىكى ئورنىغا كىرىپ ئىشلىدى. دەسلەپ توڭلىتىش سېخىدا ئىشلىدى، كېيىن ئوت قالىغۇچىمۇ بولدى. ئاخىرىدا كېچىلىك سمېنانىڭ باشقۇرغۇچىسى بولدى. كەچ سائەت 6 دىن، ئەتىگەن سائەت 6 گىچە، ھەر ھەپتىدە يەتتە كۈن ئىشلەپ، ھەر ئايدا 90 دوللار تاپىدىغان بولدى. بۇ پۇل ئۇنىڭ دادىسىنىڭ ئالىدىغان مائاشى بىلەن ئوخشاش ئىدى. بىر يىل جاپالىق ئەمگەك قىلىش ئارقىلىق ئېدگارنىڭ ئوقۇش راسخوتىنى ھەل قىلىپلا قالماي، يەنە ئائىلىسىگىمۇ ئانچە ـ مۇنچە ياردەم قىلدى.

1910 ـ يىلى يازدا دۋايت مەھەللىسىدىكى بىر دوختۇرنىڭ ئوغلى ئېۋېرت سىۋېرد خازلىت دېگەن بالا بىلەن ئاغىنە بولۇپ قالدى. سىۋېرد ئەسلىدە ئاننا پولىس ھەربىي ئوفىتسېرلار

مەكتىپىگە ئىمتىھان بېرىشكە كۆرسىتىلگەن بولسىمۇ، ئەمما 1910 - يىل ئىيۇندا ئېلىنغان ئىمتىھاندا ماتېماتىكىدىن ئۆتەلمەي قالىدۇ ۋە ئائىلىسىگە قايتىپ بىر يىل جاپالىق تىرىشىپ ئۆگىنىش ئارقىلىق كېيىنكى يىلى ئىيۇندا ئېلىنىدىغان ئىمتىھانغا قايتا قاتنىشىشقا تەييارلىق قىلىۋالاتتى. بۇ جەريانداا دۋايت ئۇنىڭ بىلەن ئىنتايىن يېقىن دوستلاردىن بولۇپ كەتتى. ئۇلار بۇ دوستلۇقنى ھاياتىنىڭ ئاخىرىغىچە داۋاملاشتۇردى.

ئېزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ كېيىنكى تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغان كەسىپنى تاللاش ئىشىدا سۆېرد ئىنتايىن چوڭ ياردەم قىلغانىدى. سۆېرد ئۇنىڭغا ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىدە ئوقۇش تەكلىپىنى بەردى. چۈنكى بىرىنچىدىن، بۇ ئاتاقلىق مەكتەپ بولۇپ، ئامېرىكا بويىچە گېنېرالالارنى يېتىشتۇرىدىغان بۆشۈك ئىدى؛ ئىككىنچىدىن، بۇ مەكتەپ ھەقسىز ئوقۇتاتتى. بۇ دۋايت ئۆچۈن ئېيتقاندا، ئىنتايىن ئېغىر ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقتىن قۇتۇلۇشتىن دېرەك بېرەتتى. دۋايت قەتئىي نىيەتكە كېلىپ، بىر مەزگىل قەيسەرلىك بىلەن ئۆگىنىپ، ئاخىرى ئىمتىھاندىن ئۆتتى. شۇنداق قىلىپ ئېزىنخاۋېر ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ قالدى.

دۋايت ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىگە قوبۇل قىلىنغانلىق خۇش خەۋىرىنى ئانىسىغا يەتكۈزگەندە، ئانىسىنىڭ كۆزىگە ياش ئالغانلىقىنى تۇنجى قېتىم كۆردى. شۇنىڭدىن بەش ئاي ئۆتۈپ يەنى 1911 - يىل ئىيۇندا، دۋايت ئېزىنخاۋېر ئائىلىسى، دوستلىرى ۋە ئاببېيىلوم شەھىرى بىلەن خوشلىشىپ، ئۆزى بەلگىلىگەن نىشانغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

ئىككىنچى باب

ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىدە

ئابىيېلومدىن ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىگە پويىزدا بارسا ئۇچ كۈن ۋاقىت كېتەتتى. دۋايت ئېزىنخاۋېر شەرقە ماڭىدىغان پويىزدا تۈرلۈك خىياللارغا غەرق بولۇپ قاتتىق ھاياجانلانغان ھالدا كېتىپ باراتتى. مانا شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇ ئاددىي بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى بولۇپلا قالماي، سالاپەتلىك بىر ھەربىي بولۇپ قالغاندى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ تەقدىرى ئامېرىكا ھەربىي قىسىملىرىنىڭ تەقدىرى بىلەن، ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىنىڭ تەقدىرى بىلەن زىچ باغلىنىپ كەتتى.

ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپى نيۇ - يورك شەھىرىنىڭ شىمالىدىن 80 كىلومېتىر يىراقلىققا جايلاشقان ۋېست پوئېنت بازىرىدا ئىدى. بۇ مەكتەپ 1802 - يىل ئىيۇندا ئامېرىكىنىڭ 3 - قېتىملىق زۇڭتۇڭى توماس جېففېرسون ۋەزىپە ئۆتىگەن (1801 — 1809) مەزگىلىدە قۇرۇلغاندى. ئەينى چاغدا ئامېرىكا مۇستەقىل بولغىنىغا تېخى ئۇزۇن بولمىغان بولۇپ، ھاكىمىيەت بېشىدىكى بۇرژۇئازىيە دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ۋە مۇستەقىللىقىنى قوغداش زۆرۈرىيىتى تۇپەيلىدىن قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئوفىتسېرلىرىنى يېتىشتۈرۈشنى ئاساس قىلغان بۇ ئالىي مەكتەپنى قۇرغاندى. دەسلەپتە بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىنى زۇڭتۇڭ ۋە پارلامېنت ئەزالىرى كۆرسەتتىى، كېيىن

ئىمتىهان ئېلىپ قوبۇل قىلىدىغان بولدى. بۇ مەكتەپ قۇرۇلغان 180 يىلدىن بۇيان نۇرغۇنلىغان مۇنەۋۋەر ھەربىي مۇتەخەسسىسلەرنى يېتىشتۈرۈپ چىققانىدى. ئامېرىكىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك گېنېرالللىرىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى مۇشۇ ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىنى پۈتتۈرگەنىدى.

ئېزىنىخاۋېر ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىگە يېتىپ كەلگەندە، يېڭى ئوقۇغۇچىلار ئايرىم ھالدا مەكتەپكە كىرىش رەسمىيىتىنى ئۆتەپ بولۇپ، سەپكە تىزىلىش مەشقىنى قاتتىق ئېلىپ بېرىۋاتاتتى. پىڭغىرىم ئاپتاپتا ئوقۇغۇچىلار مەشىق مەيدانىدا تۆت چاسا سەپ بولۇپ، ئوقۇتقۇچىنىڭ: «كۆكرەكنى كەر! قورساقنى تارت! يەنە كۆكرەكنى كەر! يەنە كەر! باشنى كۆتۈر! بويۇننى تىك تۇت! تېز بول! تېز بول!» دېگەن بۇيرۇقى بويىچە ئەستايىدىل مەشىق ئېلىپ بېرىۋاتاتتى. كېچىكىپ كەلگەن بەزى ئوقۇغۇچىلار ھەر قايسى بىنالار ئارىسىدا ئالدىراش مېڭىپ پۇل تاپشۇرۇش، يوتقان - كۆرپە ئېلىش، بىيېستېر گازارمىسىدىكى ياتاقلارغا ئورۇنلىشىش قاتارلىق ئىشلارنى بېجىرىشەتتى. ئۇلار بۇ يەردە ئاددىي خەلق تۇرمۇشى بىلەن خوشلىشىش بىلله، ئۆزلىرىنىڭ ئىسىملىرى بىلەنمۇ خوشلىشىدىغانلىقلىرىنى ھېس قىلىشتى. ئەمدى ئۇلار ھەقىقىي ئامېرىكا ھەربىيلىرى بولۇپ قالغانىدى.

دەسلەپ ئېزىنىخاۋېر ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتەپ تۇرمۇشىنىڭ ھېچنېمىسىگە كۆنەلمىدى. ئۇ بۇ ئالىي ھەربىي بىلىم يۇرتىنىڭ ياخشى تەرىپىمۇ، يامان تەرىپىمۇ بار ئىكەن، دېگەن تەسىراتقا كېلىپ قالدى. ئۇ بولۇپمۇ مەكتەپتىكى يۇقىرى سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ تۆۋەن سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرىنى بوزەك قىلىپ، ھاقارەتلىشىگە تولىمۇ نارازى ئىدى. ئۇلار يېڭى ئوقۇغۇچىلارنى ئۆزلىرىنى كۈلدۈرەلەيدىغان ھەر خىل ھەرىكەتلەرنى مەجبۇرىي قىلدۇراتتى ياكى تېتىقسىز ھېكايە ۋە

شېئىرلارنى يادلاتقۇزاتتى. بۇنىڭغا بەزى يېڭى ئوقۇغۇچىلار زادىلا تاقەت قىلىپ تۇرالمايتتى. ئېزىنىخاۋېر بىلەن بىر ياتاقتا ياتىدىغان، ئۆزى كانزاستىن كەلگەن 17 ياشلىق بىر ئوقۇغۇچى يۇرتىدىن ئايرىلغاندا ئۇنى يۇرتداشلىرى ئورکېستىردا مۇزىكا چېلىپ ئۇزىتىپ قويۇشقانىكەن. ئەمما بىيېستېر گازارمىسىدا ئۇنىڭغا باشقىچە مۇئامىلە قىلىنغاچقا، ئۇ بۇنىڭغا زادىلا چىداپ تۇرالماي، كەلگەن كۈنىدىن باشلاپ، ھەر كۈنى كېچىدە يىغلاپ چىقاتتى. ئېزىنىخاۋېر ئۇنىڭغا: نەچچە مىڭ ئوقۇغۇچى چىدىغان سىناققا ئۇنىڭمۇ چىدىشى كېرەكلىكى ھەققىدە نەسىھەت قىلدى. ئەمما ئۇنىڭ ھېلىقى ساۋاقدىشى ئۆكسۈپ يىغلاپ: «مەن بۇنىڭغا زادىلا چىداپ تۇرالمايمەن» دېدى ـ دە، ئۇزۇنغا قالماي ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىدىن كېتىپ قالدى.

مەكتەپنىڭ قائىدە ـ تۈزۈمى ۋە ئەنئەنىسى بويىچە ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆز رېتى بىلەن رەسمىي تىزىلىپ مۇراسىمغا قاتنىشىشى ئۇلارغا ھەربىيلەرنىڭ مۇقەددەس بۇرچى ھېسابلىنىدىغانلىقىنى تونۇتۇش ئىكەنلىكىنى ئېزىنىخاۋېرغا چۈشەندۈرۈپ قىلغان بىر تەرەپ ئىدى. 1911 ـ يىل 14 ـ ئىيۇن ئۇنىڭ مەكتەپكە كىرگەن 1 ـ كۈنى ئىدى. بۇ كۈنى ئۇ 264 يېڭى ئوقۇغۇچى بىلەن بىللە سەپكە تىزىلىپ، پارات مەيدانىدا ھەربىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ مەشىقىنى كۆرۈشكە قاتناشقاندا، ھەربىيلەرنىڭ ھەقىقەتەن جەسۇر، مەردانە كېلىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ ھېس قىلدى. ئوقۇغۇچىلار ھەربىي فورما كىيىپ، كۆكرەكلىرىنى كەرگەن ھالدا، ھەربىي ئورکېستىرنىڭ رېتىمىغا كەلتۈرۈپ مەيدانغا ھەيۋەت بىلەن كىرىپ كەلگەندە، ئۇنىڭغا بۇلار خۇددى بىر پۈتۈن گەۋدىدەك تۇيۇلغانىدى. بۇ مەنزىرە ئۇنى شۇ چاغدىلا ئەمەس، بەلكى مەڭگۈ كۆچلۈك ھاياجانغا سېلىپ كەلدى. ئېزىنىخاۋېر ئامېرىكا قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ بىر جەڭچىسى سۈپىتىدە ۋەتەنگە

ساداقىتىنى بىلدۇرۇپ قەسەم قىلغاندا، «ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى» دېگەن ئىبسىمغا يېگىچە مەنە قوشۇلغاندەك، شۇنىڭدىن باشلاپ ئۆز ۋەتىنىگە ساداقەت بىلەن خىزمەت قىلىشقا باشلىدى. مانا بۇ تەنتەنىلىك مىنۇتلارنى ئېزىنىخاۋېر باشتىن - ئاخىر قەدىرلەپ كەلدى.

ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپى ئۆزىنىڭ ئۆتمۈشتىكى تارىخىنى قەدىرلەپ، ئوقۇغۇچىلارغا ئارمىيىنى، مەكتەپنى سۆيۈش تەربىيىسى بېرىش ئۈچۈن، مەكتەپتە «ۋېست پوئېنت مەكتىپىنى پۈتتۈرگەن ئاتاقلىق گېنېرالار خاتىرە سارىيى» نى تەسىس قىلغانىدى. بۇ خاتىرە سارىيىدا ئامېرىكىنىڭ جەنۇب - شىمال ئۇرۇشى دەۋرىدە باش قوماندان بولغان، كېيىن ئامېرىكىنىڭ 18 - قېتىملىق زۇڭتۇڭى بولغان گېنېرال گرانتنىڭ؛ جەنۇب - شىمال ئۇرۇشى دەۋرىدە جەنۇبىي يۇنىلىش ئارمىيىسىنىڭ قوماندانى بولغان گېنېرال روبېرت لېئېنىڭ؛ شىمالىي يۇنىلىش ئارمىيىسىدە غەربىي سەپ باش قوماندانى بولغان گېنېرال شېرمانىنىڭ؛ شۇنداقلا ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىدە كۆپ يىل ئوقۇنتۇچى بولغان ئامېرىكىنىڭ ئاتاقلىق گېنېرالى ۋىنفېيلد سكوتنىڭ قەبرىسىمۇ بار ئىدى. ئېزىنىخاۋېر مۇشۇنداق ئاتاقلىق گېنېرالارنىڭ خاتىرە سارىيىسىنى ۋە قەبرىلىرىنى زىيارەت قىلغاندا ئىنتايىن ھاياجانلىناتتى، بولۇپمۇ گېنېرال گرانتنىڭ ئىش ئىزلىرى ئۇنىڭ قەلبىدە ئىنتايىن چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغانىدى.

گېنېرال ئۇلىسىس سىمپسون گرانت جەنۇب - شىمال ئۇرۇشى مەزگىلىدە قېدىراتىپ ئارمىيىنىڭ قوماندانى بولۇش سۈپىتى بىلەن رەھبەرلىك قابىلىيىتىنى كۆرسەتكەنلىكى ناماياں قىلغانىدى. ئۇ 1868 - يىلى جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىدىن زۇڭتۇڭلۇق نامزاتىغا كۆرسىتىلگەن لايىقەتلىك نامزات ئىدى. ئۇ نامزاتلىققا كۆرسىتىلگەندە: «بىر تىنچلىقنى ئەمەلگە

ئاشۇرۇشىمىز لازىم» دېگەنىدى.

ۋېست پوئېنتتىكى ئاتاقلىق گېنېرالىار خاتىرە سارىيىدا گرانتنىڭ ئىش - ئىزلىرى تەپسىلىي تونۇشتۇرۇلغانىدى. ئېزىنىخاۋېرنى ئەڭ قىزىقتۇرغان نەرسە شۇكى، بۇ گېنېرال ئاتاقلىق ئېسىلزادىلەر ئائىلىسىدە دۇنياغاكەلگەن بولماستىن، بەلكى ئېزىنىخاۋېرغا ئوخشاش تۆۋەن تەبىقىدىن كېلىپ چىققان ئىدى. گرانت 1822 - يىلى ئوخىئو شتاتىنىڭ پىلېئازانت تۇمشۇقىدىكى بىر تېرىپۇرۇچ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەنىدى. كىچىك ۋاقتىدا ئۇ تولىمۇ تارتىنچاق بالا بولسىمۇ، ئات كۆندۇرۇش ماھارىتى بىلەن نام چىقارغانىدى. ئۇنىڭ ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىگە ئوقۇشقا كىرىشى پۈتۈنلەي ئۆز ئىرادىسىگە خىلاپ ئىش ئىدى. ئۇ مەكتەپنى ئۆز سىنىپىدىكى بالىلار ئىچىدە ئونتۇراھال پۈتتۈرگەنىدى. ئۇ گەرچە مېكسىكا ئۇرۇشىنى «كۆچلۈك دۆلەتنىڭ ئاجىز دۆلەتنىى بوزەك قىلىشىدەك ئەڭ ئادالەتسىز ئۇرۇشلارنىڭ بىرى» دەپ قارىسىمۇ، ئەمما زاخارى تايلورنىڭ قول ئاستىدا ئۇرۇش قىلغاندا، تايلورغا قايىل بولۇپ ۋە ئۇنى دوراپ، ياسانچۇقلۇق قىلماي، ئۆزىنى تاشلىۋېتىپ يۈرەتتى. ئۇرۇشتىن كېيىن لېيتېنانت بولغان گرانت ئۆزى بىلەن ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىدە بىللە ئوقۇغان بىر ساۋاقدىشىنىڭ ھەدىسى جولىيادېنت بىلەن توي قىلغانىدى. 1854 - يىلى ئۇ ئۆز ئائىلىسى بىلەن دائىم بىللە بولالمىغاچقا، تىنچ ئوكيان قىرغاقلىرىدا كۆڭۈلسىز ۋەزىپىلەرنى ئىجرا قىلىشقا ئەۋەتىلگەندە ھەربىي سەپتىن ئايرىلىپ كەتكەنىدى.

ئۇ جەنۇب - شىمال ئۇرۇشى پارتلىغاندا، ئىللىنۇيىس شتاتىدىكى گالىنادا دادىسىنىڭ تېرىپۇرۇچ دۇكىنىدا ئىشلەۋاتاتتى، ئۇ يانچى ئىگىلىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا چىش - تىرنىقىغىچە ئۆچ بولغاچقا، ئۆز ئىختىيارلىقى بويىچە ھەربىي

سەپكە كىرىپ، جەنۇبتىكى يانچى ئىگىلىرىگە قارشى ئۇرۇشقا قاتناشقانىدى، گرانت كوماندىر بولۇشنى زادىلا خالىمايتتى. ئەمما ئۇ 39 ياشقا كىرگەندە، مۇلايىم، تارتىنچاق، پاكىنەك بولسىمۇ ئەمما قاۋۇل كەلگەن بۇ يىگىتنى ئېللىنۇيىس شتاتلىق ھۆكۈمەت تەرتىپ ـ ئىنتىزامى بوشىشىپ كەنكەن بىر پىدائىيلار پولكىغا پولكوۋنىك قىلىپ تەيىنلىگەنىدى، ئۇ بۇ پولكنى تېزلا تەشكىلىي ـ ئىنتىزامى چاغ، ئۇرۇش قىلىشقا قابىلىيەتلىك بىر قوشۇن قىلىپ يېتىشتۇرۇپ چىقتى، ئۇ 1861 ـ يىل سېنتەبىردە ئېللىنويىس شتاتىدىكى كايلور قوماندانلىقىدىكى بىر قوشۇننىڭ قۇرۇقلۇق ئارمىيە گېنېرال بىرىگادىرى بولدى. ئۇ ھەربىي سەپكە قايتىپ ئۇچ يىل بولمايلا فېدېراتسىيە قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى بولدى، شۇنىڭدىن سەككىز يىل ئۆتكەندىن كېيىن ئامېرىكا زۇڭتۇڭى بولدى.

گرانت كارامەت ياخشى قوماندانلىق ئىقتىدارىغا ئىگە ئىدى. ئۇنىڭ ئەڭ چوڭ ئالاھىدىلىكى: تەمكىن، ئېغىر ـ بېسىق ئىدى. ئىشىنىڭ ھالقىلىق پەيتىدە، باشقىلار دائىم ئۇنىڭ ئاغزىغا قارايتتى. ئۇ توغرا ھۆكۈم قىلىدىغان، ئۇرۇش تاكتىكىسىغا تازا پىشقان كىشى ئىدى. گرانت ئۇرۇش ئوپېراتسىيىسىنىڭ ھالقىلىق پەيتىدە مىسسىسىپپى دەريا ساھىلىنى كونترول قىلىشنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنى تونۇپ يەتكەنىدى، 1862 ـ يىل فېۋرالدا ناتسى دەرياسىنى بويلاپ يۇرۇش قىلىپ، بۇ نىشاننى ئىگىلەشكە باشلايدۇ، ئۇ ھېنرى قەلئەسىنى ئىگىلەپ، ئاندىن كومبېدلاند دەرياسى بويىدىكى دونېلسون قەلئەسىگە ھۇجۇم قىلىدۇ. ئەينى چاغدا جەنۇبىي فېدېراتسىيە قوماندانى ئۇرۇش توختىتىشنى تەلەپ قىلغاندا، گرانت: «دەرھال شەرتسىز تەسلىم بولۇشتىن باشقا، ھەر قانداق شەرتنى قوبۇل قىلمايمەن» دەپ جاۋاب بېرىدۇ. شۇنداق قىلىپ جەنۇبىي فېدېراتسىيە ئارمىيىسى تەسلىم بولىدۇ.

زۇڭتۇڭ لىنكولن گرانتنى قۇرۇقلۇق ئارمىيىنىڭ گېنېرال مايورلۇقىغا ئۆستۈرىدۇ.

گرانت شۇ يىلى 6 ـ ئاپرېلدىن 7 ـ ئاپرېلغىچە شىلونىڭ بۆك ئورمانلىقىدا غەرب بويىچە ئەڭ پاجىئەلىك بىر ئۇرۇش قىلىپ، ئېغىر خەۋپ ـ خەتەرگە دۇچ كېلىدۇ. بەزىلەر گرانتنى يۆتكىۋېتىشنى تەلەپ قىلغاندا، زۇڭتۇڭ لىنكولن: «مەن بۇ كىشىدىن ئايرىلالمايمەن، ئۇ ئۇرۇش قىلالايدۇ» دەپ جاۋاب بېرىدۇ. شۇنىڭدىن ئۇزۇن ئۆتمەي ۋېكسبۇرگنىڭ يولى ئېچىلىدۇ. گرانت قوشۇننى ماھىرلىق بىلەن يۆتكەپ، مىسسىسىپى دەرياسى بويىدىكى ئىستراتېگىيىلىك مۇھىم ئورۇننى ئىگىلەيدۇ. مۇشۇنداق قىلىپ جەنوبتىكى فېدېراتسىيىلەر ئىككىگە بۆلۈنۈپ كېتىدۇ. 1863 ـ يىل 4 ـ ئىيۇلدا ۋېكسبۇرگ تەسلىم بولىدۇ. 1863 ـ يىل نويابىردا گرانتنىڭ قوشۇنى ئۇمىد تېغى بىلەن مىسسىئون چوققىسىغا ھۇجۇم قىلىپ، جەنۇبىي فېدېراتسىيىسىنى چاتتا نوگا كونترولللۇقىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، ئۇنى تارمار قىلىدۇ ھەمدە جەنۇبقا ئېچىكىرلەپ يۈرۈش قىلىش يولىنى ئاچىدۇ. لىنكولن گرانتنىڭ ئالىي باش قوماندان بولۇش قابىلىيىتىنىڭ بارلىقىنى ھېس قىلىپ، ئۇنى 1864 ـ يىل مارتتا ئالىي باش قوماندان قىلىپ تەيىنلەيدۇ. زۇڭتۇڭ ئۇنى ۋەزىپىڭە تەيىنلىگەن ۋاقتىدا «دۆلەت سىزگە ئىشىنىدۇ، شۇڭلاشقا، دۆلەت خۇدانىڭ نامى بىلەن چوقۇم سىزنى قوللايدۇ» دەيدۇ.

گرانت پوتۇن ئۇرۇش ئەھۋالىنى تەھلىل قىلىپ، ئۆزى پوتوماك دەرياسى بويىدىكى گېئورگې. G. مېئادنىڭ قوشۇنىدا تۇرۇپ، ۋىليام T. شېرمانىنىڭ جەنۇبقا يۈرۈش قىلىشىغا قوماندانلىق قىلىدۇ. بۇ قوشۇن ئەينى چاغدا شىمالىي ۋېرگىنىيە شتاتىدىكى روبېرت .E. لىئىنىڭ قوشۇنىنى قامال قىلىپ تۇراتتى. ۋېرگىنىيىدە بىر يىلدەك ئۇرۇش قىلىش ئارقىلىق،

گرانت ئاخىرى روبېرت لىئىنى تەسلىم قىلىدۇ. 1865 - يىل 9 - ئاپرېل ئاپوما توكىس ناھىيىلىك ھۆكۈمەت جايلاشقان ئورۇندا، گرانت كەڭچىلىك بىلەن بىر تەرەپ قىلىنغان تەسلىمنامىنى يېزىپ چىقىپ، روبېرت لىئىنىڭ ۋەتەنگە خائىنلىق قىلىش جىنايىتى ئۈستىدە ئېلىپ بېرىلماقچى بولغان ھۆكۈمنى بىكار قىلىدۇ. گرانت جەنۇب - شىمال ئۇرۇشىدا كارامەت خىزمەت كۆرسەتتى، يېڭى دۇنياغا كەلگەن جۇمھۇرىيەتنىڭ بىرلىكى ۋە مۇستەقىللىقىنى قوغداشتا مۇھىم رول ئوينايدۇ.

ئېزىنىخاۋېر گرانتنىڭ يۇقىرىقى ئىش - ئىزلىرى بىلەن تونۇشۇپ چوڭقۇر تەسىرلىنىدۇ. ئاخىر ئۇ گرانتنى ئۆلگە قىلىپ، جاپا - مۇشەققەتكە چىداپ، ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇشقا بەل باغلىدى. ئۇ ھەربىي مەكتەپتە خۇددى سپارتاكتەك تۇرمۇش كەچۈرەتتى. ياتقى قىشتا مۇزخانىدەك سوغۇق بولسا، يازدا تونۇردەك ئىسسىق بولۇپ كېتەتتى. قاتتىق - قۇرۇق، تەمسىز تاماقلارنى يېسەمۇ، يەنىلا ئۆزىمەي مەشىق قىلاتتى، قالغان ۋاقىتىدا دەرس تەكرارلايتتى. ھەربىي مەكتەپنىڭ ئاساسىي نىشانى - ئوقۇغۇچىلاردا «ھەقىقىي ھەربىيلەرگە خاس خىسلەتنى يېتىلدۇرۇش» ئىدى. شۇڭا مۇشۇ نىشاننى چىقىش قىلغان ھالدا ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپى ئوقۇغۇچىلارنى خرىستىئان مۆتىۋەرلىرىگەمۇ، ئوفىتسېرلارغەمۇ ئوخشايدىغان قىلىپ تەربىيىلەيدىغان شارائىت ھازىرلىغانىدى. ھەر قانداق پائالىيەت ئەشۇ قائىدە - يوسۇن بويىچە ئېلىپ بېرىلاتتى. ئوقۇغۇچىلار ئەتىگەندە ئويغانغاندىن تارتىپ، تاكى كەچتە ئۇخلىغۇچە بولغان ئارىلىقتىكى بارلىق پائالىيەت قاتتىق ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. ئادەتتىكى ئالىي مەكتەپلەر 19 - ئەسىردىكى ئەنئەنىۋى ئوقۇتۇش ئۇسۇلىدىن قۇتۇلغان بولسەمۇ، ئەمما ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپى يەنىلا كونا ئەنئەنىدىن

ژاز كەچمىگەنىدى. پۈتۈن مەملىكەتتە سىياسىي، ئىقتىسادىي، ئۆرپ - ئادەت، ھەمدە تېخنىكا جەھەتلەردە جىددىي ئۆزگىرىشلەر يۈز بەرگەن بولسىمۇ، ئەمما ۋېست پوئېنتنىڭ مۇپەتتىشى شېۋ سىكوت: «ۋېست پوئېنت ئىسلاھات ئوبيېكتى ئەمەس، ۋېست پوئېنت ئۆزىنىڭ داغدام يولىدا ئالغا مېڭىۋېرىدۇ، ھەتتا پۈتۈنلەي بىخەتەر ھالدا مېڭىۋېرىدۇ، ئۇنى كەسكىن ئۆزگەرتىشنىڭ ھاجىتى يوق» دەيدۇ، ئېزىنخاۋېرنىڭ ئامېرىكا ھاۋا ئارمىيىسىدە شتاب باشلىقى بولۇپ ئىشلەيدىغان گېنېرال ھېنرى ئارنولد دەيدىغان ساۋاقدىشى ۋېست پوئېنتتىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ تۇرمۇشى ھەققىدە ئەسلەپ: «بىز گرانت ئوقۇغان دەۋردىن تارتىپ تاكى ھازىرغىچە ھەر كۈنى بەلگىلەنگەن كونا قائىدە - تۈزۈم بويىچە ياشايتتۇق» دېگەنىدى.

ئېزىنخاۋېر ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىگە كىرگەندە بەدەن ئېگىزلىكى 5 ئىنگلىزچىسى 5 . 10 ئىنگلىزسۈكى بولۇپ، خېلى بەستلىك ياشلارنىڭ بىرى ھېسابلىناتتى. شۇڭا ئۇ بەستلىك ئوقۇغۇچىلارلا قاتناشالايدىغان كادىرلار يېتەكچىلىرىگە گۇرۇپپىسىغا قاتناشتۇرۇلدى. بۇ ئىش ئۇنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى خېلى قانائەتلەندۈردى. ئېزىنخاۋېر ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىگە كىرگەن دەسلەپكى چاغلاردىن باشلاپ ئۆزىنىڭ يارىملىق تەنھەرىكەتچى ئىكەنلىكىنى نامايان قىلدى. ھەربىي مەكتەپتە ناھايىتى ئەۋج ئالغان تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىدە ئۇنىڭ قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرى ناھايىتى ياخشى بولغاچقا، ساۋاقداشلىرى ئارىسىدا كۆچلۈك ئابرۇيى بار ئىدى. بۇ جەھەتتە، ئۇ ئۆزىنىڭ باشقىلارغا كۆرسەتكەن ياخشى تەسىرى ۋە ھەر خىل كۆز قاراش، ئارزۇ - ھەۋەس ۋە مىجەز - خاراكتېرىدىكى كىشىلەر بىلەن دوستانە ئۆتۈش ۋە مۇناسىۋەتنى كۈچەيتىش جەھەتتىكى قابىلىيىتى ئۇنىڭغا كۆپ ياردەم قىلدى.

ئۇ ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىدە ئۆزى ئىنتىلگەن

نەرسىگە ئېرىشتى. ئۇ ھەربىي مەكتەپكە كىرگەندە ئۇنىڭ ئالدىدا تەنتەربىيە بىلەن شوغۇللىنىشتەك گۈزەل ئىستىقبال قۇچاق ئېچىپ تۇراتتى، 1912 - يىلى پۇتبول ئويناش مەزگىلى يېتىپ كەلگەندە، دۋايت ئالدى بىلەن پۇتبول مۇسابىقىسىگە قاتنىشىپ، تۆۋەن سىنىپ پۇتبول كوماندىسىنى ئۇتۇۋالدى. ئۇ تۇنجى قېتىم مەيدانغا چۈشۈشى بىلەنلا ئامېرىكىنىڭ پۇتبول تەنھەرىكەت مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى. شۇنىڭ بىلەن ئېزىنخاۋېر ئامېرىكا ئارمىيە بىرلەشمە كوماندىسىغا قوبۇل قىلىندى. بەزى گېزىتلەر بۇ ھەقتە: «ئەمدى ئىكېنىڭ داڭقى پۈتۈن مەملىكەتكە تارىلىشى مۇمكىن» دەپ يېزىشتى. دۋايت بوكسيورلۇق، چېلىشىش، قىلىچۋازلىق ۋە سۇ ئۈزۈش قاتارلىق تەنھەرىكەت تۈرلىرىدىمۇ ياخشى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. كىشىلەر بۇ مۇستەھكەم ئىرادىلىك، قەيسەر ئوقۇغۇچىغا: «ئەگەر زۆرۈر تېپىلسا، ئۇ ئەنگلىيە دېڭىز بوغۇزىدىنمۇ ئۈزۈپ ئۆتۈپ، دۈشمەن بىلەن جان تىكىپ ئېلىشقۇدەك» دەپ باھا بەردى.

ئېزىنخاۋېر باشقا تەنھەرىكەت تۈرلىرىگە قارىغاندا پۇتبولنى ئەڭ ياخشى كۆرەتتى. ئۇنىڭ سۈرىتى ۋە ئىسمى بارلىق تەنتەربىيە گېزىت - ژۇرناللىرىدا بېسىلدى. ئارمىيە بىرلەشمە كوماندىسى بىلەن ئىندىئانلار مۇسابىقىلەشكەندە، ئېزىنخاۋېر ئەينى چاغدىكى ئاجايىپ ماھىر پۇتبول چولپىنى جىم تورن بىلەن تىركەشتى. ئامېرىكىدا چىقىدىغان نۇرغۇن گېزىت - ژۇرناللارمۇ ئوقۇرمەنلەرگە دۋايت قاتناشقان مۇسابىقە ئەھۋالىنى تونۇشتۇرۇپ، دۋايتنى «كانزاسنىڭ قويۇنى»، «كانزاسنىڭ قارا قويۇنى» دېگەن چىرايلىق ناملار بىلەن تەرىپلەشتى. گېزىت - ژۇرناللارمۇ يېڭى چىققان بۇ تەنھەرىكەتچىنى: «بۇنداق بىر توپ چولپىنىنىڭ تەنتەربىيە ئاسمىنىدا چاقنىشى ئامېرىكا ئارمىيىسى ئۈچۈنلا ئەمەس، پۈتۈن مەملىكەت ئۈچۈنمۇ شان -

شەرەپ كەلتۈرگۈسى» دەپ بىردەك ماختاشتى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ توپ ساھەسىدىكى پائالىيەتلىرى شۇنداق ئوڭۇشلۇق كېتىپ بارغان بولسىمۇ، ئەمما بۇ مۇۋەپپەقىيەتلىرى ئۇزۇنغا بارمىدى. چۈنكى بىر قېتىملىق مۇسابىقىدە ئۇنىڭ تىزى يەنە ئېغىر يارىلىنىپ، ئۇنى توپ مەيدانىدىن كۆتۈرۈپ ئېلىپ چىقىپ كېتىشتى. ئۇ دوختۇرخانىدا 30 كۈن ياتتى. ئېزىنخاۋېر دوختۇرخانىدىن چىقىدىغان چاغدا، ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىنىڭ تاشقى كېسەللىكلەر دوختۇرى سايلېر ئۇنىڭغا بۇنىڭدىن كېيىن قاتتىق ئېھتىيات قىلىشنى، تىزىنىڭ يارىلانغانلىقىنى ھەرگىز ئېسىدىن چىقارماسلىقىنى ئاگاھلاندۇردى. دۋايتمۇ دوختۇرغا ئۆزىنى كۆڭۈل قويۇپ داۋالىغانلىقىغا ۋە بەرگەن مەسلىھەتلىرىگە سەمىمىي رەھمەت ئېيتتى. «ماڭا رەھمەت ئېيتىشىڭىزنىڭ ھاجىتى يوق، - دەپ جاۋاب بەردى. سايلېر، - مەن پەقەت خىزمەت زۆرۈرىيىتى يۈزىسىدىنلا ئۆز ۋەزىپەمنى ئادا قىلدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزمۇ سىزدەك خاف بېك (ئالدى مۇداپىئەچى) دىن ئايرىلىپ قېلىشنى خالىمايمىز - دە!». ئېزىنخاۋېر پۇتبول بىلەن نائىلاج خوشلاشقان بولسىمۇ، ئەمما روتىغا قايتىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا باشقا ئوقۇغۇچىلار بىلەن بىللە ئات مىنىش ماھارىتىنى مەشىق قىلىشقا قاتنىشىپ كەتتى. باشقا ئوقۇغۇچىلار ئۇچقاندەك تېزلىك بىلەن ئاتتىن بىمالال سەكرەپ چۈشۈپ، يەنە شۇنداق تېزلىك بىلەن ئاتقا مىنىۋالسا، ئۇ ئاتنىڭ ئەتراپىنى نەچچە چۆرگىلەپ ئاندىن ئالدىرىماي مىنەتتى. نېرىدىراق قاراپ تۇرغان ترېنېر ئىكېنىڭ ھەرىكىتىدىكى نورمالسىزلىقنىڭ سەۋەبىنى چۈشىنىشنى خالىماي، ئۇنى قەستەن شۇنداق قىلىۋاتىسەن، دەپ كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدىلا ھاقارەتلەيدۇ. دۋايت ئاچچىقىدا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي، ئات مىنىشتىكى قىيىن ھەرىكەتلەرنى ئورۇنلاشقا باشلايدۇ - دە، تىزىنىڭ ئاغرىقى باشقىدىن

قوزغىلىپ كېتىدۇ. ساۋاقداشلىرى ئېزىنخاۋېرنى ئات چاپتۇرۇش مەيدانىدىن يۆلەپ ئۇدۇل دوختۇرخانىغا ئېلىپ بارىدۇ. مانا شۇنىڭدىن باشلاپ ئېزىنخاۋېر پۇتبول بىلەن ئۈزۈل ـ كېسىل خوشلىشىپلا قالماي، بەلكى ئارمىيىدىكى ئىستىقبالىنى نابۇت قىلغىلى تاس ـ تاس قالىدۇ. ئىككى يېرىم يىلدىن كېيىن مەكتەپ پۈتتۈرۈش ئالدىدىكى بەدەن تەكشۈرۈش ۋاقتىدا، دوختۇر سايلېر دۋايتنىڭ ھەربىي خىزمەت ئۆتەشكە لايىق كېلىش ـ كەلمەسلىكىدىن تولىمۇ ئەنسىرەيدۇ.

ئېزىنخاۋېر ئېغىر يارىلىنىش تۈپەيلىدىن قايتا پۇتبول ئوينىمىغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇ كالتەك توپ ئويناش، سۈ ئۈزۈش، گىمناستىكا ئويناش قاتارلىق پائالىيەتلەرنى يەنىلا قولدىن بەرمەيدۇ. ئۇنىڭ ئوغلى جوننىڭ ئېيتىشىچە: ئېزىنخاۋېر ئوتتۇرا ياش مەزگىللىرىدە قوش تورنىكتا پەقەت كەسپىي تەنھەرىكەتچىلەرلا ئورۇندىيالايدىغان ئەڭ مۇرەككەپ ھەرىكەتلەرنى ئەپچىللىك بىلەن ئاسانلا ئورۇندىيالايدىكەن، ھەتتا 50 ياشتىن ئاشقان مەزگىللەردىمۇ چويلا توپنى ناھايىتى ياخشى ئوينايدىكەن. ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا يەنە گولف توپ ھەۋەسكارىمۇ بولغانىكەن.

ئېزىنخاۋېرغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، پۇتبول بىلەن شوغۇللىنىش ئارزۇسىنىڭ بەربات بولۇشى — ئۇنىڭ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدا ئۇچرىغان ئەڭ ئېغىر زەربە بولغانىدى. ئۇ بۇنىڭدىن باشقىمۇ كۆڭۈلسىزلىكلەرگە يولۇققانىدى. 1 ـ ئوقۇش يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئۇ ھەربىي خىزمەت ئۆتەش مەزگىللىرىنىڭ 1 ـ قەدىمىنى ئەمدىلا بېسىپ، سېرژانتلىققا كۆتۈرۈلگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇزۇن ئۆتمەي «ئىنتىزامچان ئەمەس» دېگەن ئەيىب بىلەن يەنە ئەسكەرلىككە چۈشۈرۈۋېتىلگەنىدى. بۇمۇ بىر سەۋەبتۇ، ئەمما ئۇنىڭغا يارىلىنىش تۈپەيلىدىن تارتقان روھىي ئازاب تولىمۇ ئېغىر

كەلدى. شۇڭلاشقا 1 ـ ئوقۇش يىلىنى پاراللېل سىنىپتىكى 212 ئوقۇغۇچى ئىچىدە 57 ـ بولۇپ تاماملىغان بولسا، 2 ـ ئوقۇش يىلىدا قېپقالغان 177 ئوقۇغۇچى ئىچىدە 81 ـ ئورۇنغا چۈشۈپ قالدى. ئېزىنخاۋېر ئوقۇۋاتقان سىنىپ ئاخىرىدا ۋېست پوئېنت تارىخىدا «چولپان چىقىدىغان سىنىپ» دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشكەنىدى. 1915 ـ يىلى سىنىپ بويىچە 164 ئوقۇغۇچى ئوقۇش پۈتتۈردى. بۇنىڭ ئىچىدە 59 نەپىرى گېنېرال بېرگادىر ۋە ئۇنىڭدىن يۇقىرى ھەربىي ئۇنۋانغا ئېرىشتى. ئۇچ نەپىرى گېنېرال، ئىككى نەپىرى گېنېرال ئارمىيە ئۇنۋانى ئالدى. بۇنىڭ ئىچىدە گېنېرال ئومال برادلېي ئامېرىكا قۇرۇقلۇق ئارمىيە باش شتاب باشلىقى بولدى. ئېزىنخاۋېر 1915 ـ يىلى «گاۋېتسا زەمبىرىكى» ناملىق يىللىق مەجمۇئەدە ئۆزىنىڭ بۇ ساۋاقدىشىنى «غەلىبىنى جان تىكىپ قولغا كەلتۈرۈش» مەقسىتىگە يەتمىگۈچە ھەرگىز توختىماسلىق ـ ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىم ئالاھىدىلىكى ئىدى»، دەپ تەرىپلىدى.

ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىنىڭ تۇزۇمى بويىچە 1913 ـ يىلى ئېزىنخاۋېر ئائىلىسىگە قايتىپ، بىر ئايلىق دەم ئېلىش پۇرسىتىدىن بەھرىمەن بولدى. ئۇ ئۆمرىدە ئائىلىسىدىن ئەڭ ئۇزاق ئايرىلغان ۋاقىت بولۇپ، ئىككى يىلدىن كېيىن ئاببېيىلومغا تۇنجى قېتىم قايتىشى ئىدى. پويىز بۇ شەھەرگە كېچىدە يېتىپ كەلگەچكە، ئۇنىڭ ئالدىغا ھېچكىم چىقمىدى. چۈنكى دۋايت ئاتا ـ ئانىسىغا ئالدىن خەۋەر قىلمىغانىدى. ئۇنىڭ ئۆيى پويىز ئىستانسىسىدىن ئانچە يىراق بولمىغاچقا، پويىزدىن چۈشۈپلا ئۆيىگە بىرەدەمدىلا يېتىپ باردى. ئانىسى چىراغ كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى. ئانىسىنىڭ ئوغلىنىڭ تۇيۇقسىز قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ چوڭقۇر ھاياجانلانغان ۋە قاتتىق خۇشاللانغانلىقىنى كۆرگەن ئىكىمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىغان ھالدا قاتتىق ھاياجانلىنىپ كەتتى.

بۇ جەرياندا دۋايتنىڭ ئائىلىسىدىمۇ خېلى چوڭ ئۆزگىرىشلەر يۈز بەرگەنىدى. دادىسى ئۆزىنىڭ ئۇزۇن يىل ئىشلىگەن جۇۋازخانىسىدىن ئايرىلىپ، يېڭى قۇرۇلغان گاز زاۋۇتىدا ئىش باشقۇرغۇچى بولۇپ تەيىنلەنگەنىدى. ئىككى يىلدىن بېرى ئانىسىدا ئانچە چوڭ ئۆزگىرىش بولمىغانىدى. پەقەت ئازراق جۈدەپ قالغاننى ھېسابقا ئالمىغاندا بىرەر چوڭ كېسەلگىمۇ گرىپتار بولمىغانىدى. يەنىلا بۇرۇنقىدەك جاپالىق ئۆي ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل ئىدى. ئەمدى ئائىلىدە پەقەت ئېۋر بىلەن مېلتونلا قالغانىدى. بۇ ئىككى ئىنىسىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئىكېنىڭ ئاببيېلومدا ئەزەلدىن كۆرۈلۈپ باقمىغان چىرايلىق ھەربىي فورمىسىنى كىيىپ قايتىپ كېلىشى، ئۇلارغا گويا بايرام بولغاندىنمۇ ئۆتە تەنتەنىلىك تۇيۇلۇپ كەتتى. ئېۋر بۇ ئىشنى ئەسلەپ: «دۋايت گويا بۇ شەھەرنىڭ قەھرىمانى ئىدى. ئۆزىمۇ شۇنداق رولنى ئېلىشنى ياقتۇراتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ بىلىمى بىلەن بىزگە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرۇشقا تىرىشاتتى. ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىنىڭ ھەربىي فورمىسىنى كىيىپ شەھەردە مېڭىش پۇرسىتىنى زادىلا قولدىن بەرمەيتتى. . . .» دەيدۇ.

ئېزىنخاۋېر ئاببيېلومدا ئۆزىنىڭ بالىلىق دەۋرىدىكى دوستى ۋېسلىي مېررىفيېلدنى ئۇچرىتىپ قالدى. بۇ ئۇنىڭ ئۆز ۋاقتىدا مۇشۇ شەھەر بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن بوكس چېمپىيونىنى تاللاش مۇسابىقىسىگە چۈشكەن رەقىبى ئىدى. دۋايت ئۇنىڭدىن شۇ يەردىكى بىر ساتىراشخانىدا ئىشىك باققۇچى بولۇپ ئىشلەۋاتقان نېگىر يىگىت دېرك تېيلىرنىڭ ئەھۋالىنى ئاڭلىدى. ئىنتايىن قاۋۇل كەلگەن بۇ يىگىت قالتىس بوكسيورچى بولۇپ، ھەتتا كانزاس بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن كەسپىي بوكس مۇسابىقىسىگىمۇ بىر نەچچە قېتىم قاتناشقانىكەن. شۇڭا دېرك تولىمۇ ھاكاۋۇرلۇق بىلەن: «كانزاستىكى ھەر قانداق بوكسيورچى

مېنى يېڭەلمەيدۇ، ئەگەر قوشۇلسا، دۆايت ئېزىنخاۋېر بىلەنمۇ بىر ئېلىشىپ كۆرگۈم بار» دېگەنلىكىنى ئاڭلىدى.

بۇ ئىككىيلەننىڭ ئېلىشىدىغانلىق خەۋىرى دەرھال بىر مۇنچە بوكس ھەۋەسكارلىرىنى جەلپ قىلىۋالدى. تاماشىبىنلار ئارىسىدا ھەتتا ساتىراشخانىغا ساقال ئالدۇرغىلى كەلگەن، يۈزىگە قويۇق سوپۇن مازغىپىنى سۈرتۈۋالغان خېرىدارلارمۇ بار ئىدى. ئۇلار كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان بۇ تاماشىنى كۆرۈش پۈرسىتىنى قولدىن بېرىپ قويۇشنى خالىمىغاندەك يۇگۇرۇشۈپ كەلگەنىدى. ئېزىنخاۋېر بۇ كىشىنىڭ بوش ئەمەسلىكىنى دەرھال ھېس قىلدى. ئۇنىڭ رەقىبى ئۆزىدىن خېلىلا بەستلىك ۋە قاۋۇل ئىدى. ئۇنىڭ تاشتەك قاتتىق بۇلجۇڭ گۆشلىرى قاپقارا بەدىنىدە خۇددى كالتەك توپنىڭ كالتىكىدەك بۆرتۈپ چىقىپ تۇراتتى. دۆايت تىزىنىڭ قاتتىق ئاغرىۋاتقانلىقىغا قارىماي، قولىغا سوزۇلۇشچان بېنتنى چىڭ باغلىدى. بۇ مۇسابىقە پۈتۈنلەي قائىدە بويىچە ئېلىپ بېرىلدى. بوكسيورچىلار بوكس پەلىيىنى كىيىپ مەيدانغا چۈشۈشتى. ساتىراشخانىنىڭ خوجايىنى بارلىق يارەمچىلىرىنى يىغىپ كېلىپ مۇسابىقىگە رېپېرلىق قىلدى. غەلىبە قىلىش تولىمۇ تەس ئىدى. 1 ـ مەيداندا دېرەك غەلىبە قىلدى. دۆايت پۈتۈن كۈچى بىلەن ئېلىشىش ئارقىلىق ئاخىرى 2 ـ مەيداندا ئۇتتى. ئەڭ ئاخىرىدا ئىككىيلەن قول ئېلىشىپ بوكس مەيدانىدىكى دوستلاردىن بولۇپ قېلىشتى.

ئېزىنخاۋېر ھەربىي مەكتەپكە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۆز كەسپىنى جاپاغا چىداپ ئۆگىنىشكە كىرىشىپ كەتتى. ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىدە ھەربىي ئىشلار دەرسلىرىدىن باشقا يەنە ھەر خىل دەرسلەر ئۆتۈلەتتى. دۆايت ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ۋاقتىدىكىدەك يەنىلا تارىخ، ماتېماتىكا دەرسلىرىگە تولىمۇ قىزىقاتتى. بىر قېتىم ئۇ تېخى ماتېماتىكا دەرسىدە قىيىن

مەسىلىلەرنى يېشىپ بېرەلەيدىغان يېڭى بىر ئۇسۇلنى تېپىپ چىققانىدى. بۇ ئۇسۇل دەرسلىك كىتابتىكى ئۇسۇلدىنمۇ ياخشىراق ئىدى. شۇنداق قىلىپ تۆت يىل تېزلا ئۆتۈپ كەتتى. 1915 - يىل 12 - ئىيۇن ئىكې مەكتەپنى تەنتەنە بىلەن پۈتتۈردى. قائىدە بويىچە ئوقۇتىسبرلارنىڭ ئاتا - ئانىلىرى مەكتەپ پۈتتۈرۈش مۇراسىمىغا تەكلىپ قىلىنىدى. دۆايتىنىڭ ئاتا - ئانىسىمۇ شۇنچە يىراقتىكى ئابېيىلومدىن ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتېپىگە يېتىپ كەلدى.

ئېزىنىخاۋېر ھەربىي مەكتەپتە ئوقۇغان تۆت يىل جەريانىدا نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆگىنىۋالدى. ئۇ ئالدى بىلەن ئۆز كەسپىنى پىششىق ئۆگەندى. ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتېپى ئۇنىڭ ئوقۇتىسبرلىق ھاياتىغا مۇستەھكەم ئاساس سالغانىدى. قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ ئادىتى، كەسپىي سۆزلىرى، ئەنئەنىسى ۋە تەشكىلىي - تۈزۈمىنىمۇ بەش قولدەك بىلىۋالغانىدى. ئۇ قانداق يۈرۈش قىلىشنى، مىلتىق ۋە كىچىك زەمبىرەكلەرنى قانداق ئىشلىتىشنى، ئاتقا قانداق مىنىشنى، ئاددىيراق كۆۋرۈك ۋە مۇداپىئە ئىستېھكاملىرىنى قانداق قۇرۇشنىمۇ پۈختا ئىگىلىۋالغانىدى. ئۇ يەنە ماتېماتىكا، جۇغراپىيە پەنلىرىنى پىششىق، فىزىكا، خىمىيە پەنلىرىنىمۇ يامان ئەمەس ئىگىلىگەنىدى. ئۇرۇش بۇيرۇقىنى قانداق يېزىشنى بىلىۋېلىپلا قالماي، ھەربىي ئىشلار تارىخىغا ئائىت نۇرغۇن ۋەقەلەردىنمۇ خەۋەردار بولغانىدى. ئۇ يەنە قانداق قىلغاندا لاياقەتلىك قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئوفىتسېرى بولالايدىغانلىقىنى تېخىمۇ پۈختا ئىگىلىۋالغانىدى. ئۆگەنگەن ھەربىي سەنئەت تارىخىغا ئائىت دەرسلىكلەردە ئۇلۇغ گېنېرالالار ۋە ھەربىي داھىيلارنىڭ ئوبرازى، ئالاھىدىلىكى ھەربىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا كۆڭۈلدىكىدەك تەپسىلىي تونۇشتۇرۇلغانىدى. ئېزىنىخاۋېر لاياقەتلىك ئوفىتسېر قانداق يۈكسەك غايىگە ئىگە بولغاندا ئاندىن

ئۆز هاياتىنى ۋەتەنگە بېغىشلىيالايدىغان، زامان ۋە ئومۇمىي ۋەزىيەتكە ئاساسەن دەرھال بىر قارارغا كېلىپ، ھەل قىلغۇچ تەدبىرلەرنى قوللىنالايدىغان داھىيلاردىن بولغانلىقىنى بولىدىغانلىقىنى ياخشى چۈشىنەتتى. شان - شەرەپ تۈيغۇسى ۋە ھەربىيلەرگە خاس ئاڭ ئۇنىڭدا سەمىمىي ۋە راستچىل بولۇش، ئالدامچىلىق، تۇتامىي يوق، نەيرەڭ‌ۋازلىق قاتارلىق قىلمىشلاردىن يىرگىنىدىغان خىسلەتلەرنى يېتىشتۇردى. ئۇ بىر ھەربىي بولۇش سۈپىتى بىلەن ھەربىي ئۇنۋاننىڭ ھوقۇقى ۋە مەسئۇلىيىتىگە ئەھمىيەت بېرەتتىي ۋە ئۆز كەسپىدىن پەخىرلىنەتتى.

ھەربىي مەكتەپنىڭ تەلىمى بويىچە، قۇرۇقلۇق ئارمىيىنىڭ ئوفىتسېرلىرى سىياسىغا ئارىلاشمايدىغان بولۇشى كېرەك ئىدى. بۇ تولىمۇ ئېھتىيات قىلمىسا بولمايدىغان زۆرۈرىيەت ئىدى. ئۇلارنىڭ كۆز قارىشى بويىچە، ھەربىيلەرنىڭ ۋەزىپىسى ئۆزلىرىنىڭ سىياسىتىنى ئەمەس، بەلكى بۇيرۇق بويىچە زۇڭتۇڭ بەلگىلىگەن سىياسەتلەرنى ئىجرا قىلىش ھەمدە مۇشۇ ئالدىنقى شەرتنى چىقىش قىلغان ھالدا يەكۈن چىقىرىش ئىدى. بۇنىڭ ئىچىدە سىياسىي بىلەن ئوفىتسېرلارنىڭ ۋەزىپىسىنىڭ ئېنىق ئايرىلىشى ئېزىنىخاۋېرغا بىۋاستە تەسىر قىلغانىدى. مۇلچەرلىنىشچە، 1915 - يىلى ئوفىتسېرلاردىن سايلامغا قاتنىشىپ ئاۋاز بەرگەنلەر يۈزدە بىر پىرسەنتكىمۇ يەتمىگەنىدى. ئوفىتسېرلاردىن سىياسىي ۋەزىپىگە تەينىلەش ئۈچۈن نامزاتلىققا كۆرسىتىلىدىغانلارنى زادىلا تەسەۋۋۇر قىلغىلىمۇ بولمايتتى. بۇ جەھەتتە گرانت ئەمەس، شېرمان ئۇلگە بولالايتتى.

ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپى ئوقۇغۇچىلارغا يەنە زۇڭتۇڭنىڭ ئالاھىدە ئورنىغا ھۆرمەت قىلىش ئىدىيىسىنى سىڭدۈرگەنىدى. ئوفىتسېرلار زۇڭتۇڭنىڭ ئاتالمىش سىياسىي پارتىيىنىڭ داھىيلىق رولىغا ئەمەس، بەلكى ئۇ ئۇستىگە ئالغان

باش قوماندانلىق ۋەزىپىسىگە تولاراق ئەھمىيەت بېرەتتى. باش قوماندان بولسا، ئۆزىدىن تارتىپ ئەسكەرگىچە بولغان دەخلى ـ تەرۇزسىز، ئەڭ مۇقەددەس باشلىق ھېسابلىناتتى. ئۇنىڭدىن قالسا، پارلامېنت بولۇپ، پارتىيە ـ گۇرۇھلارنىڭ سىياسىي سەھنىسى ھېسابلىناتتى. «ئەگەر ھەربىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى قانداق ئەقىدىگە ئىخلاس قىلىشنى ئۆگىنىدۇ، دېگەن سوئال سورالسا، مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئۇچىغا چىققان سىياسەتۋازلارنى ۋە بۇ سىياسەتۋازلارنىڭ ئالدامچىلىق پرىنسىپلىرىغا نەپرەتلىنىشنى ئۆگىنىدۇ» دەپ جاۋاب بەرگەن بولاتتىم، دەيدۇ ئېزىنىخاۋېرنىڭ بىر ئوقۇتقۇچىسى. ئېزىنىخاۋېر ئۆمرىدە 20 يىلغا يېقىن ۋاقىت ۋاشىنگتوندا پارلامېنت ئەزالىرى بىلەن بىللە ئىشلەش جەريانىدا، ئىزچىل ھالدا سىياسەتۋازلارغا قاتتىق نەپرەتلىنىپ كەلدى. ئۇمۇ كۆپلىگەن ئوفىتسېرلارغا ئوخشاش «ۋاڭ ـ چۇڭ ۋە ئالقىش ياڭرىتىدىغىنى پارلامېنت، ئېنىق بۇيرۇق چۈشۈرەلەيدىغىنى يەنىلا ئاقساراي» دەپ قارايتتى. كېيىنچە، ئېزىنىخاۋېر ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى ۋەدىسىدىن يېنىپ، ئۆزى بىزار بولغان پارتىيە ـ گۇرۇھلاردىكى سىياسەتۋازلارنىڭ يولىدا ماڭدى.

تۆت يىللىق ئوقۇش ئىياغلاشقاندىن كېيىن، 1915 ـ يىل 12 ـ ئىيۇن ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىنىڭ ئىمتىھان ئېلىش كومىتېتىنىڭ قارارى بويىچە، مەكتەپ پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچى دۋايت ئېزىنىخاۋېرغا تۆۋەن دەرىجىلىك ئوفىتسېر ئۇنۋانى بېرىلدى. ئۇنىڭ ھەربىي سەپتىكى ئىستىقبالى كىشىنى ئۇنچىلىك ئۈمىدلەندۈرەلمەيتتى. چۈنكى ئۇنىڭ ئوقۇش نەتىجىسى ئانچە يۇقىرى ئەمەس، ئېغىر يارىلانغان تىزى تېخىچە تولۇق ساقىيىپ كەتمىگەنىدى. ئېزىنىخاۋېر ئاخىر «مەن ئۇچۇن ئەڭ ياخشى چارە ئارگېنتىناغا بېرىپ، ئۇ يەردە 20 ـ ئەسىرگە لايىق پادىچى بولۇش» دەپمۇ ئويلىدى. ئەمما، دۋايت ئەزەلدىن

تۇغما ئوپتىمىست بولغاچقا، يەنىلا ئۇمىدۋارلىق بىلەن فىلىپپىنغا بېرىپ، ئىشلەش نىيىتىگە كەلدى. لېكىن، ئېزىنغاۋېرىنىڭ ئارزۇسى يوققا چىقىپ، بۇ يەردىن شۇنچە يىراققا جايلاشقان فىلىپپىنغا ئەۋەتىلمەستىن، بەلكى سان ئانتونىئو (كانزاس شتاتى) غا ئانچە يىراق بولمىغان سام خوئېستون پورتىغا بېرىپ ئىشلەشكە ئەۋەتىلدى.

ئۇچىنچى باب

مۇرادىغا تەستە يېتىش

دۇايت ئېزىنخاۋېر «بىرەر ئەھمىيەتلىك خىزمەت بىلەن شۇغۇللىنىش» تىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار ئىرادە بىلەن ھەربىي مەكتەپتىن ئايرىلدى. ئەپسۇسكى، ئۇنىڭ بۇرۇن تىزى يارىلانغاچقا، تىنچ، ئەركىن - ئازادە يۇرىدىغان بىر يەرگە ئەۋەتىلدى. ئۇ شۇندىلا ئۆزىنىڭ يۈكسەك ئارزۇلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ مۇشكۇللىكىنى ھېس قىلىپ، تولىمۇ قايغۇردى.

1915 - يىل 15 - سېنتەبىر ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىنى پۈتتۈرگەن لېيتىنانت ئېزىنخاۋېر ئۆزى خىزمەت قىلىدىغان خوئىستون سامبۇرگقا يېتىپ كەلدى. غەربىي يايلاققا جايلاشقان بۇ شەھەر ئۇنىڭ تۇغۇلغان يۇرتى بولۇپ، بۇ يەرلەرنى پىششىق بىلەتتى. ئەمدىلا بالاغەتكە يەتكەن بۇ لېيتىنانتقا نىسبەتەن ئېيتقاندا، كانزاس شتاتىنىڭ ھەممىلا يېرى ئۆز يۇرتىغا ئوخشاش ئىدى. بۇ پايانسىز تۈزلەڭلىكنىڭ چېتىگە كۆز يەتمەيتتى. بۈيەردىمۇ ئاببىيېلوم شەھىرىدىكىدەك پادىچىلار بار ئىدى. ھەتتا مۇھىت، مەنزىرىلىرىمۇ ئوخشايتتى. دۇايت خىزمەتتىن سىرتقى ۋاقىتلىرىدا دائىم بۇ پايانسىز يايلاقتا ئات چاپتۇرۇپ ئويناشنى ياخشى كۆرەتتى. ئۇنىڭدىن باشقا، خىزمەتداشلىرى بىلەن باردى - كەلدى قىلىشىپ ئويناش ئارقىلىق، ئۆزىنىڭ يۈكسەك ئارزۇلىرىنىڭ ئەمەلگە ئاشمايۋاتقانلىقىدىن بولۇۋاتقان ئىچ پۇشۇقىنى ۋاقتىنچە ئۇنتۇشقا

تەرىشاتتى.

خوئىستون سامبۇرگ بولسا، قۇرۇقلۇق ئارمىيە يېقىندىن بېرى قىزىقىپ قېلىۋاتقان بىر جاي ئىدى. چۈنكى بۇ يەردە كەڭ - كۇشادە، راھەت - پاراغەتتە خىزمەت قىلغىلى بولاتتى. قولىدىن ئىش كېلىدىغانلىكى ئوفىتسېر ئۆزىنىڭ بىر كۈنلۈك ۋەزىپىسىنى چۈشتىن ئاۋۋال، ياكى ئۈنىڭدىنمۇ بالدۇرراق تۈگىتىپ بولۇپ، قالغان ۋاقتىدا ئېتىنى چاپتۇرۇپ يۈرۈپ، قىرغاۋۇل ياكى بۇغا - مارال ئوۋلايتتى. بۇ يەردە يەنە تانسا ئويناش، رەسمىي ياكى شەخسىي زىيارەتلەردە بولۇش، بويناقلار بەزمىسى ۋە قارتا ئويناش قاتارلىق ھەرخىل كۆڭۈللۈك ئىجتىمائىي پائالىيەتلەر ئۆتكۈزۈلۈپ تۇراتتى. بۇ ئېزىنىخاۋېرنىڭ چىقىشقاق مىجەزىگە تازىمۇ ماس كېلەتتى.

ئېزىنىخاۋېر ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىدە تونۇلغان ماھىر تەنھەرىكەتچى بولغاچقا، ئۇ بۇ يەرگە تېخى يېتىپ كەلمەيلا ئۈنىڭ «زەيتۇن توپ تېرىنېرى» دېگەن نامى ئاللىبۇرۇن يېتىپ كەلگەنىدى. ئۇ خوئىستونغا كېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا، شۇ يەردىكى بىر ھەربىي مەكتەپ ئۇنى شۇ مەكتەپنىڭ زەيتۇن توپ تېرىنېرلىقىغا تەكلىپ قىلىپ، مۇسابىقە مەزگىلىدە ئۈنىڭغا 150 دوللار ھەق بەرمەكچى بولدى. ئەمما، ئېزىنىخاۋېر بۇنىڭدىن باش تارتىپ: «ئوفىتسېرلارنىڭ چۈشتىن ئاۋۋال ۋەزىپىسى بار، چۈشتىن كېيىنمۇ قىلىدىغان ئىشلىرى بولىدۇ». دەپ بۇ تەكلىپنى سىلىقلىق بىلەن رەت قىلدى. بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن سامبۇرگ قورغىنىنىڭ قوماندانى فرېدرىخ فونستون ئۈنىڭغا: «ئەگەر تەكلىپنى قوبۇل قىلسىڭىز، مەن ناھايىتى خۇشال بولغان بولاتتىم، بۇ ھەتتا قوشۇنىمىز ئۈچۈنمۇ زور شەرەپ كەلتۈرگەن بولاتتى» دېدى. ئېزىنىخاۋېر دەرھال: «بۇيرۇقىڭىزغا بويسۇنىمەن، قوماندان!» دەپ جاۋاب بەردى. شۇ يىلى كۈزدە ئۇ تېرىنېرلىقتا بەلگىلىنىپ، قولغا كەلتۈرگەن

نەتىجىلىرى رويخەتكە ئېلىنىدى. 1916 - يىللىق مۇسابىقە مەزگىلىدە تېخىمۇ ئۆسۈپ، ئۇنىۋېرسىتېت كوماندىسىغا تېنېر بولۇپ، ساينت لۇئىس ئىنستىتۇتىنا ئىشلىدى. بۇ مەكتەپ ئالدىنقى بەش يىل ئىچىدە بىر مەيدانمۇ ئۇتۇپ باقمىغانىدى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ يېتەكچىلىكىدە بەش مەيدان ئۇتتى. پەقەت ئاخىرقى بىرلەشمە مۇسابىقىدە چىمپىيونلۇقنى تالاشقاندا، ئۇتتۇرۇپ قويدى.

كېيىن ۋەزىيەت ئۆزگىرىپ، 1915 - يىلىدىن 1916 - يىلى قىشقىچە ئامېرىكا بىلەن مېكسىكىنىڭ چېگرىسىدا ھەربىي توقۇنۇش يۈز بەردى. ئېزىنىخاۋېرمۇ يېڭى ئوقۇش پۈتتۈرگەن ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىغا ئوخشاش گېنېرال جون پېرشىڭنىڭ قوماندانلىقىدىكى يېراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قوشۇنغا قاتنىشىشنى ئىلتىماس قىلدى. ئەمما، ئۇنىڭ ئىلتىماسى رەت قىلىنىپ، قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابى ئەكسىچە ئۇنى مىللىي مۇھاپىزەتچى قىسمىنىڭ چېگرىدا ھەربىكەتلىنىدىغان بىر پولكىغا قىسمىنى مەشىق قىلدۇرۇشقا مەسئۇل قىلىپ ئەۋەتتى. ئۇزۇنغا قالماي ئۇنى يەنە قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ يېڭى قۇرۇلغان بىر مۇنتىزم پولكىنىڭ 57 - پىيادە ئەسكەرلەر پولكىغا ھەربىي لاۋازىمەت ئەمەلدارى قىلىپ ئەۋەتتى. 3000 يېڭى ئەسكەر سامبۇرگ يېنىدىكى ۋىلسۇن ھەربىي گازارمىسىغا يىغىلدى. رەھبەرلىك ئۇنىڭغا ئۇچ كۈن ئىچىدە ئۇلارنى قوبۇل قىلىپ بولۇشنى تاپشۇردى. ئېزىنىخاۋېر ھەربىي قوشۇندا ئىش بېجىرىشنىڭ ئاساسىي ماھارىتىنى پۈختا ئىگىلىگەچكە، ھەربىي لاۋازىمەتلىكلەر مۇددىرى بىلەن دوست بولۇۋېلىپ ئۇنىڭدىن دەررۇ ناھايىتى كۆپ چىدىر، مىلتىق، ھەربىي ئاياغ، ھەربىي كىيىم - كېچەك قاتارلىق نەرسىلەرنى ئالدى، شۇنداقلا قىسمىنىڭ تامىقىنى ياخشىلىدى. دائىم روتىغا كېلىپ، جەڭچىلەرنىڭ پىكرىنى ئاڭلاپ، ئوفىتسېر - ئەسكەرلەرنىڭ

ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

شۇ يىلى ساپ كۈز ھاۋاسى قاپلىغان ئۆكتەبىر كۈنلىرىدە ئېزىنىخاۋېر مۇھەببەت كويىغا چۈشۈپ قالدى. ئۇ بۇرۇن قىزلارنى ئانچە ياخشى كۆرۈپ كەتمىگەچكە، بىرەر قىزغا كۆڭلىمۇ چۈشۈپ باقمىغانىدى، شۇڭلاشقا توي قىلىشنىمۇ خالىمايتتى. ھەمدە ئىشقىۋازلىق قىلىدىغان مەخپىي جەمئىيەتلەرگىمۇ ئەزا بولۇشنى خالىمىغانىدى. ئەمما، بۇ جەمئىيەتكە ئۇنىڭ ئىككى ساۋاقداشى قاتناشقانىدى. لېكىن بۇ ئۈچ ساۋاقداش ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىنى پۈتتۈرۈپ بىر يىلدىن كېيىنلا توي قىلدى.

ئۇنىڭ ئىشى ئويلىمىغان يەردىن ئەپلىشىپ قالدى. شۇ كۈنلەردە ئېزىنىخاۋېر ھەپتىلىك دېجورنى ئوفىتسېرى بولغاچقا، بىر يەكشەنبە كۈنى ئۈستىگە ھەربىي فورمىسىنى قاتۇرۇپ كىيىپ، شىبلىتىنى پارقىرىتىپ مايلاپ، يېنىغا يەتتە ئاتار تاپانچىنى ئېسىپ، بويتاقلار ياتىقىدىن قاراۋۇللارنى تەكشۈرگىلى چىقتى. كوچىنىڭ ئۇدۇلىغا جايلاشقان ئوفىتسېرلار كۇلۇبىنىڭ ئالدىدىكى چىملىقتا بىر نەچچە قىزلار بىرىزنت ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ ئاپتاپسىنىۋاتاتتى. بۇنىڭ ئىچىدە مايور خونتېرخارىسنىڭ رەپىقىسى رولو خارس خانىمۇ بار ئىدى. ئۇ ئېزىنىخاۋېرنى كۆرۈپلا قىچقاردى:

— ئىكې مەن سىزگە بىر نەچچە قىزنى تونۇشتۇرۇپ قويايى دېسەم نېمىشقا كەلمەيسىز.

— كەچۈرۈڭ، — دېدى ئېزىنىخاۋېر جاۋاب بېرىپ، — مەن دېجورنى، تېخى قاراۋۇللارنى تەكشۈرۈشكە بارمىدىم! — خارس خانىم ئارقىغا ئۆرۈلۈپ ئېزىنىخاۋېرنى يەنە چاقىردى:

— بىز سىزنى گەپكە تۇتۇپ ۋاقتىڭىزنى ئالماقچى ئەمەس، بۇ يەرگە كېلىپ دوستلىرىم بىلەن كۆرۈشۈپ قويسىڭىز بولىدۇ.

ئېزىنخاۋېر يولدىن ئۆتۈپ ھېلىقى قىزلارغا ئەدەب بىلەن سالام بەردى.

«بۇلارنىڭ ئىچىدە بىر قىز مېنى دەررۇ ئۆزىگە جەلپ قىلدى، ـ دەيدۇ ئېزىنخاۋېر بۇ ھەقتە كېيىن ئەسلەپ، —بۇ جەزبىدار قىزچاق تولىمۇ شوخ ۋە سۆيۈملۈك ئىدى، بويى ئادەتتىكى قىزلاردىن سەل پاكاررراق بولسىمۇ، قەددى ـ قامىتى ۋە چىرايىدىن خۇش خۇي ۋە ئەركىن ـ ئازادىلىك بالقىپ تۇراتتى.» ئۇ قىز ئۇستىگە ئاپئاق پاتلانغان كويتىلىق يوپكا، بېشىغا كەڭ گىرۋەكلىك قارا شىلەپە كىيىۋالغانىدى. ئۇ قىز تېكساسقا دەم ئالغىلى يېڭىلا كېلىپ، بۇ يەرگە نۇرغۇنلىغان كونا دوستلىرىنى يوقلاپ كەلگەنىدى. بۇ قىز ئەمدىلا 18 ياشىنىڭ قارىسىنى ئالغان، ئىكىنى سىڭلىسى بار بولۇپ، ئىسمى ماري گىنىۋا دوۋد ئىدى. ئەمما، ھەممەيلەن ئۇنىڭ مامىي دەپ چاقىراتتى. ئېزىنخاۋېر كۆكرىكىنى كەڭ كېرىپ، ھەربىي فورمىسىنى قاتۇرۇپ كىيىپ، چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرغان ھالدا بويتاقلار ياتقىدىن مەزمۇت قەدەم تاشلاپ چىققاندا، بۇ قىز ئۇنى «نازىمۇ قامەتلىك يىگىت ئىكەنغۇ!» دېگەن ھېسسىياتقا كەلگەنىدى. ئېزىنخاۋېر تېخىمۇ يېقىنلاپ كەلگەندە، ئۇ يەنە «بۇ مەن ئۇچراتقان يىگىتلەر ئىچىدىكى ئەڭ كېلىشكەن يىگىتلەردىن ئىكەن» دەپ ئويلىدى. شۇنداق قىلىپ ئېزىنخاۋېر ھېلىقى قىزنى ئۆزى بىلەن قاراۋۇللارنى تەكشۈرۈشكە بىللە بېرىشقا تەكلىپ قىلدى. قىز ماقۇل بولدى.

18 ياشقا كىرگەن مامىي ئېزىنخاۋېردا ناھايىتى ياخشى تەسىرات قالدۇرغاچقا، ئۇ ناھايىتى تېزلا بۇ قىزغا ئۆيلىنىش قارارىغا كەلدى. ئەمما، بۇ مەقسەتكە ئۇنچىۋالا ئاسان يەتكىلى بولمايتتى. مامىينىڭ گۈزەللىكىگە ۋە بايلىقىغا مەپتۇن بولۇپ يۈرگەن تالاي يىگىتلەر ئۇنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانىدەك ئايلىنىپ يۈرەتتى. تېخى ئەمدىلا قورامىغا يەتكەن ئىككىنچى لېيتېنانت

ئۆز سۆيگىنىنىڭ ئائىلىسىگە چوقۇم يوقلاپ بارماقچى بولدى. ئەتىسى مامىي سىرتتىن ئايلىنىپ قايتىپ كەلگەندە خىزمەتكارى ئۇنىڭغا «ھەر 15 مىنۇتتا بىرقېتىم ئىسىم ـ شەربىي ياتلا بىر ئەپەندىدىن تېلېفون كېلىۋاتىدۇ» دەپ خەۋەر قىلدى. بۇ قىز ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئۆزىنىڭ ئائىلىسىگە يوقلاپ بېرىش تەلىپىنى ئەدەب بىلەن رەت قىلدى. بۇلار مۇشۇنداق خېلىى ئۇزاق سىناشقاندىن كېيىن ئېزىنىخاۋېرنىڭ داۋاملىق قىزغىن ئىزدەپ تۇرۇشى بىلەن قىزچاق ئاخىرى ئۇنىدەككە كەلدى. ئېزىنىخاۋېر دۆلىتىنىڭ پۇتۇن ئائىلىسىدىكىلەرنىمۇ ياقتۇرۇپ قالدى. بۇ ئەھۋال قىزنى تولىمۇ خۇشال قىلدى. چۈنكى بۇ قىز ئانىسى ۋە ھەدە ـ سىڭىللىرى بىلەن ناھايىتى ئىناق ئۆتەتتى. بولۇپمۇ دادىسىغا ئىنتايىن ھۆرمەت قىلاتتى؛ جون دوۋدمۇ بىرەر ئوغلى بولمىغاچقا ئېزىنىخاۋېرنى ئۆزۈن ئۆتمەيلا ئۆز ئوغلىدەك ياخشى كۆرۈپ قالدى. ئېزىنىخاۋېر دوۋدخانىمىنمۇ ئىنتايىن ھۆرمەتلەيتتى. ئەگەر مامىي ئۆيدە بولمىسىمۇ خانىمنى يوقلماي كەتمەيتتى. ئۇنىڭ قىزغىن مۇئامىلىسى دوۋدنىڭ پۇتۇن ئائىلىسىگە تەسىر قىلدى. ئەسلىدە بۇ ئائىلىدە دادىسىدىن باشقىلار تەنتەربىيىگە قىزىقمايتتى، لېكىن ئېزىنىخاۋېر ئۆزى تەربىيىلىگەن توپ كوماندىسىنىڭ ئۇتۇقلىرىنى زېرىكمەستىن سۆزلەپ بەرگەچكە، كېيىن پۇتۇن ئائىلىدىكىلەر توپ مۇسابىقىسىنى كۆرۈشكە بارىدىغان بولدى. ئۇزۇن ئۆتمەي قىزلاردىمۇ «ئىكېنىڭ بالىلىرى» دەپ شادلىقتىن چۇقۇرۇشۇپ كېتىدىغان بولدى.

1916 ـ يىلى مۇھەببەت بايرىمىدا مامىي ئېزىنىخاۋېرنىڭ توي قىلىش تەلىپىگە قوشۇلدى. ئىكى دوۋد ئەپەندىگە ئۇنىڭ قىزى بىلەن توي قىلىش تەلىپىنى رەسمىي ئوتتۇرىغا قويغاندا، ئۇ قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئەمما، مامىي نۇيابىردا 20 ياشقا كىرگەندە ئاندىن توي قىلىشقا ماقۇل كەلدى. دوۋد ئەپەندى

قول ئىلكىده بار كاتتا سودىگەر ئىدى. ئۇ ئېزىنىخاۋېرغا: ئۇلار توي قىلغاندىن كېيىن مۇستەقىل تورمۇش كەچۈرىدىغانلىقىنى، مامىيې غەم - قايغۇسىز تۇرمۇشقا كۆنۈپ قالغاچقا، بىر ھەربىينىڭ ئايالى بولۇشقا كۆنەلمەسلىكى مۇمكىنلىكىنى، ئۇ دېدەك تۇتۇپ ئادەتلەنگەنلىكىنى، ھەمدە خالىغانچە پۇل خەجلەپ ئۆگىنىپ قالغانلىقىنى سەممىي ئاگاھلاندۇردى. دوۋد ئەپەندى بۇ ھەقتە قىزى بىلەنمۇ پاراڭلىشىپ مۇشۇنداق تۇرمۇشقا كۆنۈشكە ئىدىيىدە تەييارلىنىپ قويۇش لازىملىقىنى: يەنى بۇنىڭدىن كېيىن ھەر خىل يەرلەردە ئۆز تۇتۇشقا، ھەتتا ئېرى بىلەن دائىم ئايرىلىپ تۇرۇشقا توغرا كېلىدىغانلىقىنى، شۇنداقتىمۇ ئېرىنىڭ ھالىدىن دائىم خەۋەر ئېلىپ تۇرۇش لازىملىقىنى سەممىي ئاگاھلاندۇرۇپ نەسىھەت قىلدى. قىزىمۇ بۇلارنى چۈشىنىدىغانلىقىنى، بەلكى شۇنداق تۇرمۇش كەچۈرۈشنى ئارزۇ قىلىپ كەلگەنلىكىنى بىلدۈردى.

1916 - يىلى ياۋروپادا ئۇرۇشى بارغانسېرى ئەۋج ئېلىپ كەتكەچكە، ئارمىيىمۇ ئۇرۇش ھالىتىگە كۆچكەنىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئامېرىكىنىڭ دۇنيا ئۇرۇشىغا قاتنىشىپ قېلىش ئېھتىمالى بارغانسېرى ئېشىپ بېرىۋاتاتتى. شۇڭلاشقا ئېزىنىخاۋېر بىلەن مامىيې 1916 - يىل 1 - ئىيۇل توي قىلىشقا كېلىشتى. دوۋدنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرمۇ شۇنداق قىلىشقا قوشۇلدى. بۇلار توي قىلغان كۈنى ئېزىنىخاۋېر باشقىلارغا ئوخشىمايدىغان توي سوۋغىتىغا، يەنى بىرىنچى لېيتېنانتلىق ھەربىي ئۇنۋانىغا مۇيەسسەر بولدى.

تويدىن كېيىن دوۋدنىڭ شوپۇرى بۇ ئىككىسىنى كولۇرا دو شتاتىنىڭ ئېلدۇرادو ئارىشاڭىغا شېرىن ئايلىرىنى ئۆتكۈزۈشكە ئېلىپ باردى. ئىككى كۈندىن كېيىن ئۇلار پويىز بىلەن ئاببېيىلومغا - ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن يۈز كۆرۈشكىلى باردى. دۇايت دەسلەپتە ئانىسىنىڭ ئۆز كېلىنىنى

قانداقراق كۈتۈۋالار، دېگەن ئەندىشىدە قالغانىدى. ئەمما، بۇنداق ئەندىشە ئورۇنسىز ئىدى. ئۇزۇندىن بېرى كەلمىگەن پەرزەنتلىرىنى ئىنتىزارلىق بىلەن كۈتۈۋاتقان ئاتا ـ ئانا ماميېنى ناھايىتى قىزغىنلىق بىلەن سەمىمىي كۈتۈۋالدى. دۇايت بىلەن ماميې ئەتىگەن سائەت 4 تە ئۆيگە بېتىپ كەلدى. داۋىد بىلەن ئىدا ئاللىقاچان ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇلارنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى. ئاتا ـ ئانىسى ماميېنى كۆرۈپلا ئامراق بولۇپ قالدى. ماميېمۇ ئوخشاشلا قېيىناتا ـ قېيىنانىلىرىنى ياخشى كۆرۈپ قالدى. ئۇلار كېلىنىگە ئۆزلىرىنىڭ كېلىنلىك بولغانلىقى ئۈچۈن تولىمۇ خۇشال ئىكەنلىكىنى ئالاھىدە بىلدۈرۈشتى. دۇايتنىڭ ئىككى ئىنىسى ئېۋر بىلەن مىلتون 2 ـ قەۋەتتىن چۈشكەندە، ماميې مېنىڭمۇ ئاخىرى ئىنىلىرىم بار بولدى!» دەپ ئۇلارنى تېخىمۇ خۇشال قىلىۋەتتى.

ئېزىنىخاۋېر توي قىلغاندا دۇنيا ۋەزىيىتى ئىنتايىن كەسكىن بىر ھالەتتە ئىدى. ئۇ ئەينى چاغدا ئىككىنچى لېيتىنانتلىق ھەربىي فورمىسىنى كىيگەن چاغدا، 1 ـ دۇنيا ئۇرۇشى پارتلىغىنىغا بىر يىل بولغانىدى. بۇ ئۇرۇش يەككىچىلەر بىلەن ئامېرىكىنىڭ ياۋروپا ئۇرۇشىغا قاتنىشىشىغا قارشى تۇرغۇچىلارغا چوڭ تەسىر كۆرسەتكەنىدى. ۋەھالەنكى، ئۇرۇشقا قاتنىشىش دېگەنلىك — ئامېرىكا مونوپول كاپىتالىستلىرىنى نۇرغۇن پايدىغا ئېرىشتۇرۇشتىن دېرەك بېرەتتى. ئەمەلىيەتتە بۇ مەسىلە ئاللىبۇرۇن قارار قىلىنىپ بولغانىدى. ئەمما، ئامېرىكا ھۆكۈمران گۇرۇھى دۇنيا ئۇرۇشىغا قاتنىشىشقا ئانچە ئالدىرىمايې، پەقەت ئۇرۇش غەنىيمەتلىرىنى بۆلۈشىدىغان پۇرسەتنىڭ كېلىشىنىلا كۈتۈپ تۇرۇشاتتى.

ياۋروپا ئۇرۇشى ئامېرىكىغا خىلى چوڭ تەسىر كۆرسەتكەنىدى. ئاتلانتىك ئوكيان ئامېرىكا بىلەن ياۋروپا ئۇرۇش رايونىنى ئايرىپ تۇرسىمۇ، ئەمما بۇنىڭ تەسىرى مەيلى

سىياسىي جەھەتتە بولسۇن ياكى ئىقتىسادىي ساھەدە بولسۇن، يىلمۇ يىل زورىيىپ بېرىۋاتاتتى. ئامېرىكىنىڭ ئورۇشقا قاتنىشىشىدىن ساقلانغىلى بولمايتتى. يېراقتىكى ياۋروپا ئۇرۇش مەيدانىدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئۇرۇشنىڭ تەرەققىيات ئەھۋالى ھەر بىر جەڭچىنى ئۆز ئورنىنى بېكىتىشكە تەقەززا قىلاتتى. دۆلەت ئېزىنىخاۋېرمۇ تېخى يېڭىلا تەشكىللەنگەن قوراللىق كۇچ - ھاۋا ئارمىيىسىگە قاتنىشىش قارارىغا كەلدى. چۈنكى ئۇ ئەينى چاغدا ھاۋا ئارمىيىسىگە قاتناشسا، يېراق كەلگۈسىنى نەزەردە تۇتقاندا، ئۇنىڭ «ئەمەلىي پايدىلىنىش قىممىتىنىڭ يۇقىرى بولىدىغانلىقى ئۈچۈن» ئۆزىمۇ ساناقلىقلا بولغان ئەتىۋارلىق جەڭچىلەردىن بولالايدىغانلىقىنى ئالدىن مۆلچەرلىگەنىدى.

ئېزىنىخاۋېر توي قىلىشنىڭ ھارپىسىدا ھاۋا ئارمىيىسىگە قاتنىشىش ئۈچۈن بەدەن تەكشۈرتۈش كېرەكلىكى ھەققىدىكى ئۇقتۇرۇشنى تاپشۇرۇۋالغانىدى. خۇددى ئۇ ئۆز ئەسلىمىسىدە كۆرسەتكىنىدەك، ئۇنى ھاۋا ئارمىيىسىگە قاتنىشىشقا جەلپ قىلغان نەرسە، ھاۋا ئارمىيىسىدىكى تېخى ئۆز بېشىدىن كەچۈرمىگەن يېڭى شەيئىلەرلا بولۇپ قالماستىن، بەلكى «ھاۋا ئارمىيە ئوفىتسېرلىرى قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئوفىتسېرلىرىغا قارىغاندا بىر ھەسسە ئارتۇق تۆھپە قوشالايدۇ.» دېگەن كونا كۆز قاراش ئۇنىڭغا بەكرەك تەسىر كۆرسەتكەنىدى. ئەمما، دۆلەتنىڭ پىشانىسىگە ئۇچقۇچى بولۇش پۈتۈلمىگەنىدى. دوۋد ئائىلە يىغىنىدىمۇ بۇنىڭ خەتەرلىك كەسىپ ئىكەنلىكىنى تەكىتلەپ قوشۇلمىدى. بۇنىڭغا مامېيلا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسىمۇ قوشۇلمىدى: دوۋد ئەپەندى ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئالدىدىلا ئەگەر ئۇ ئۆزىنىڭ قارارىنى باشقىدىن ئويلاشمىسا، قىزىنىڭ تويى ھەققىدە بەرگەن ۋەدىسىنى بىكار قىلىشقا مەجبۇر بولىدىغانلىقىنىمۇ ئاگاھلاندۇردى. ئېزىنىخاۋېر بولغۇسى

قېيناتىسىنىڭ تەلىپىنى بىر كېچە ئويلانغاندىن كېيىن، ئاخىر ئۇنىڭغا تەسلىم بولۇشقا مەجبۇر بولدى. ئۇ ئائىلىۋى بەختىنى دەپ، ھاۋا ئارمىيىسىگە قاتنىشىش ئارزۇسىنى قۇربان قىلدى. بۇ ماميېنىڭ تۇنجى قېتىم، شۇنداقلا ئاخىرقى قېتىم ھەربىي مىجەز ـ خاراكتېرگە ئىگە دۇايتىنىڭ قارارىغا توسقۇنلۇق قىلىشى ئىدى.

ئەر ـ خوتۇن ئېزىنىخاۋېرلار ئاددىي ـ سادىدا تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلىدى. ئۇلار گەرچە ماميېنىڭ ئانا ـ ئانىسىنىڭ ماددىي جەھەتتىكى ياردىمىگە ئېرىشكەن بولسىمۇ، ئەمما ھەربىي ئۇنۋانى تۆۋەنرەك ئوفىتسېرلارنىڭ مائاشىسى ئاز بولغاچقا، ماميېنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆيىدىكىدەك باياشات تۇرمۇش كەچۈرۈش شارائىتىغا كاپالەتلىك قىلالمايتتى. ماددىي قىينىچىلىق چوڭ بولغاچقا، دەسلەپتە ئېزىنىخاۋېر ھەربىيلەرنىڭ ئاددىي ياتىقىنى ئۆي قىلىپ تۇتۇپ ئولتۇردى. بۇ ياتاقنىڭ ھەتتا ئاشخانىسىمۇ بولمىغاچقا، ئۇلارنىڭ ئاشپۇزۇلغا كەتكەن خىراجىتى بۇ كىچىك ئائىلىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا ئىنتايىن ئېغىر توختاپ كېتەتتى. ئەمما، كېيىن ئىشلار بارغانسېرى ئۆز ئىزىغا چۈشۈشكە باشلىدى. ماميېمۇ ئاستا ـ ئاستا تاماق ئېتىشنى ئۆگەندى. دۇايتمۇ ئۆزىنىڭ تەملىك قورۇمىلارنى قورۇش ھۈنىرىنى ئىشقا سالدى. شۇنداق قىلىپ بۇ ئەر ـ خوتۇنلار ھەربىيلەرگە خاس تىنچ، خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلىدى. ئۇلار مەيلى نەگىلا بارسۇن شۇ يەردە «ئېزىنىخاۋېر كۇلۇبى» قۇرۇلاتتى. كىشىلەر بىلەن ئاسانلا چىقىشۇالىدىغان دۇايتىنىڭ دوستلىرى كۆپ ئىدى. جەلپكار، خۇش خۇي ئايال خوجايىن ئائىلىدە كىشىنى شاتلاندۇرىدىغان ئازادە مۇھىت يارىتىپ بېرەتتى. كەچ كىرىشى بىلەنلا ئۇنىڭ خىزمەتداشلىرى دائىم ۋاقىتلىرىنى ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئۆيىدە ئۆتكۈزۈشەتتى. بۇ ئىش تاكى 1917 ـ يىل 24 ـ سېنتەبىر

ئوغلى داۋىد (بوۋىسىنى ئەسلەپ تۇرۇش ئۈچۈن بوۋىسىنىڭ ئىسمى قويۇلغان) تۇغۇلغاندىن كېيىن، بۇ ياش ئاتا ـ ئانىلارنىڭ دوستلىرى بىلەن بىرىش ـ كېلىش قىلىشى چەكلىمىگە ئۇچرىدى، شۇنداقتىمۇ «ئىزىنخاۋېر كۇلۇبى» يەنىلا مەۋجۇت بولۇپ، تۇرۇۋەردى.

1917 ـ يىل 6 ـ ئاپرىل ئامېرىكا گېرمانىيىگە ئۇرۇش ئېلان قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئامېرىكىنىڭ كەسپىي ھەربىيلىرى ئالدىدا يېڭى بىر مەنزىرە نامايان بولۇشقا باشلىدى. ئامېرىكا ئۇرۇشقا قاتنىشىپ بىر نەچچە كۈن ئۆتمەيلا ئىزىنخاۋېر كاپىتان ئۇنۋانى ئالدى. ھەمدە ئۇنىڭغا قاراشلىق 57 ـ پىيادە ئەسكەرلەر پولكى، ئاتلانتىك ئوكيانىدىن ئۆتۈپ ئۇرۇش قىلىشقا تەييارلىق قىلىشقا باشلىدى. بۇ ئىزىنخاۋېرنىڭ تازا كۆڭلىدىكىدەك ئىش ئىدى. چۈنكى ئۇرۇشقا قاتناشسا «گۈزەل ئىستىقبال» غا ئېرىشەتتى، شۇنداقلا ئۆگەنگەن ئۇرۇش تاكتىكىسىنى ئەملىيەتتىن ئۆتكۈزۈپ، يېڭى ـ يېڭى تاكتىكىلارنى ئىجاد قىلىشقا شەرت ـ شارائىت ھازىرلىيالايتتى.

ئىزىنخاۋېر ياۋروپادىكى ئۇرۇشقا قاتنىشىش تەييارلىقى بىلەن ناھايىتى ئالدىراش بولۇپ كەتتى. ئۇ 57 ـ پىيادە ئەسكەرلەر پولكىدا تۇنجى قېتىم ئۆزىنىڭ تەشكىللەش قابىلىيىتىنى نامايان قىلدى. بۇ پولكنىڭ ياۋروپاغا يۈرۈش قىلىشىغا ساناقلىقلا كۈنلەر قالغاندى. لېكىن، 1917 ـ يىلى 20 ـ سېنتەبىر كۈنى ئۇ تۇيۇقسىز گېئورگېيىدىكى ئوگلېتورپ پورتىغا جايلاشقان ئوفىتسېرلارنى مەشىق قىلدۇرۇش گازارمىسىغا ھەربىي ئوقۇتقۇچىلىققا ئەۋەتىلدى. گېئورگېيىدە بىر مەزگىل ئىشلىگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئالدىنقى سەپكە بېرىش ئارزۇسى ئەملىگە ئاشمىدى. 1917 ـ يىل 1 ـ دېكابىر ئۇ يەنە يېڭى ۋەزىپىگە تەينىلىنىپ، ئوقۇتۇش باتالىئونىنىڭ تەربىيىلەشكە مەسئۇل ئوفىتسېرى قىلىپ تەينىلەندى. ئامېرىكا

قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ زاپاس ئوفىتسېرلىرىنى جەددىي تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش زۆرۈرىيىتى ئېزىنىخاۋېرنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلىگەنىدى. ياش كاپىتاننىڭ بۇ جەھەتتىكى مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان ئالاھىدە تالانتى تېخى يۇقىرى رەھبەرلىكنىڭ دىققىتىگە سازاۋەر بولمىغانىدى.

ئېزىنىخاۋېر قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابىغا چېت ئەلدە خىزمەت قىلىشنى قانچە قېتىملاپ ئىلتىماس قىلغان بولسىمۇ، ئەمما زادىلا تەستىقلانمىدى، ئەكسىچە، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق قوماندان ئۇنى چاقىرتىپ كېلىپ، قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابىنىڭ مۇۋەققەت مۇئاۋىن باشلىقىنىڭ ئېزىنىخاۋېرنىڭ كۆپ قېتىم يۆتكىلىش تەلىپىنى ئوتتۇرىغا قويغانلىقىنى ئەيىبلىگەن خېتىنى ئوقۇپ بەردى. ئاندىن قوماندانمۇ قوشۇلۇپ ئۇنى ئەيىبلەشكە باشلىدى. ئېزىنىخاۋېر ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋېتىپ:

— قوماندان، — دېدى، ئۆزىنى باسالمايۋ، — مەن پەقەت جەڭگە ئەۋەتىلىشىنىلا تەلەپ قىلدىم، بۇنىڭدىن باشقا مەقسىتىم يوق؛ قارىغاندا يۇقىرى رەھبەرلىكنىڭ چىشىغا تېگىپ قويۇپ گۇناھ ئارتىۋالغان ئوخشايمەن. ئەگەر مۇشۇ تەلىپىمۇ بىر جىنايەت ھېسابلىنىدىغان بولسا، ئۇنداقتا مەن سىزنىڭ رەھبەرلىكىڭىزگە ئۆتۈشتىن ئىلگىرىلا بۇ جىنايەتنى ئۆتكۈزگەن بولىمەن. ئەگەر ماڭا بىرەر چارە كۆرۈلىدىغان بولسا، بۇنى سىزدىن كۆرگىلى بولمايدۇ.

قوماندان بىردەم ئويلىنىپ، بۇ گەپنىڭ ئورۇنلۇق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، ئۇنى «ئالاھىدە تەربىيىلەش ۋەزىپىسى» نى ئىجرا قىلىشقا ئەۋەتتى.

ئېزىنىخاۋېرنى تېخىمۇ مەيۇسلەندۇرگىنى شۇكى، ئۇنىڭغا بۆلۈنگەن ۋەزىپە نازارەتچى قىسمىغا نەيزىۋازلىق، يېنىك گىمناستىكا قاتارلىق پائالىيەتلەرنى ئۆگىتىپ، ئۇلارنى چېنىقتۇرۇشتىن ئىبارەت ئىدى. بۇ خىزمەت زەيتۇن توپ

ئۆگەتكەندەك ئۇنداق قىزىقارلىق ئەمەس ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ بۇ خىزمەتنى يەنىلا ئەستايىدىل ئىشلىدى. شۇنداق قىلىپ ئۇ يەنە بىر قېتىم باشقىلارغا ۋە تەربىيىلەنگۈچىلەرگە ياخشى تەسىر قالدۇردى. ئۇنىڭ بىر ئوقۇغۇچىسى: «بىزنىڭ يېڭى كەلگەن ئېزىنىخاۋېر دېگەن كاپىتانىمىز، مېنىڭچە ئەڭ قابىلىيەتلىك، ئەڭ ياخشى قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئوفىتسېرلىرىدىن ئىكەن. ئۇ بىزگە ئۆزىنىڭ نەيزىۋازلىق ماھارىتىنى كارامەت ئۇستىلىق بىلەن ئۆگەتتى. ئۇ كۆپچىلىكنىڭ تەسەۋۋۇرىنى تېخىمۇ ئۇرغۇتۇپ، خۇددى دۇشمەن بىلەن راستىنلا نەيزىۋازلىق جېڭى قىلىشقاندەك ھەيۋەت بىلەن ۋارقىراپ، يەرنى زەرب بىلەن تېپىپ ۋە تولاپ تۇرۇپ، نەيزىنى شىددەت بىلەن سانجىشنى ئۆگىتەتتى» دەپ يازغانىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئېزىنىخاۋېر ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ تۇنجى برونىۋىك قىسىملىرىنى تەشكىللەپ قۇرۇش خىزمىتىگە قاتناشتى. ئۇ يەنە كەلگۈسى ئىستىقبالىنى بەلگىلەيدىغان ئايروپىلانلا ئەمەس، بەلكى بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ ئاخىرىدا تۇنجى قېتىم ئۆز كۆچىنى كۆرسەتكەن يەنىلا تانكا ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتكەنىدى. ئەمدى ئۇنى «ئامېرىكىنىڭ تۇنجى تانكا قىسىملىرىنى تەشكىللىگۈچى، ماشىنىلاشقان قىسىملار ئۇرۇشىدەك يېڭى دەۋر شارائىتىدا ئۆز قابىلىيىتىنى نامايان قىلغان» دېگەن شەرەپلىك نام كۆتۈپ تۇراتتى.

ئەپسۇسكى، ئېزىنىخاۋېر پېنسىلۋانىيە شتاتىنىڭ گېدىسبۇرگ شەھىرىنىڭ مېئاد ھەربىي گازارمىسىغا يۆتكىلىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ھېلىقى خۇشاللىقى بىردىنلا يوقاپ، قاتتىق ئۈمىدسىزلەندى. بۇ بىر ئىشلىتىلمەي تاشلىنىپ قالغان كونا گازارما بولۇپ، ئۇلۇغ جەنۇب ـ شىمال ئۇرۇشىدىن قېپقالغان جاي ئىدى. قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابى بۇ يەردە برونىۋىك قىسىملىرىنى قۇرۇپ، تانكىستلارنى مۇشۇ يەردە

تەربىيىلەشنى، بۇنىڭغا ئېزىنىخاۋېر قوماندانلىق قىلىشنى قارار قىلغانىدى. بۇ قارار گەرچە ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىدەك بولغان بولسىمۇ، ئەمما بۇ يەرگە يېڭى كەلگەندە ھەممىنى باشقىدىن باشلاشقا توغرا كەلدى. ئۇ قاتمۇ قات قىينىچىلىققا دۇچ كەلگەنىدى. ئەمدىلا 27 ياشقا كىرگەن ئېزىنىخاۋېرغا ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ئۇرۇش تەجرىبىسىنىڭ يوقلۇقىغا قارىماي نەچچە مىڭ ئادەمگە قوماندانلىق قىلىشقا توغرا كەلدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇلارنىڭ ھەممىسى پىدائىي ئەسكەرلەر ئىدى. ئۇ گەرچە كەلگۈسىدە ئىشلىتىلىدىغان قوراللار بىلەن ھەپىلىشىدىغان بولسىمۇ، ئەمما بۇ يەردە تېخى بىرەرمۇ ھەقىقىي تانكا يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوقۇتۇشقا دائىر بىرەرمۇ قوللانما ياكى تانكىدىن خەۋىرى بار بىرەر ئوفىتسېرمۇ يوق ئىدى. بۇ ھەقتە ئۇ كېيىن: «شۇ ۋاقىتتا مەن نېمە قىلىشىمنى بىلمەي تولىمۇ بېشىم قاتقانىدى» دەپ ئىقرار قىلدى. ئۇ يۇقىرىدىن تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىنى ياخشى ئورۇنداش ئۈچۈن، ھەر خىل قىينىچىلىقلارنى يەڭدى. بۇ چاغدا قىسمىنىڭ كەيپىياتىنى تۇراقلاشتۇرۇش ئەڭ مۇھىم ئىش ئىدى. شۇڭلاشقا، ئۇ قولغا كەلتۈرەلەيدىغانلىكى ماتېرىياللارنىڭ ھەممىسىدىن پايدىلىنىپ، جەنۇب ـ شىمال ئۇرۇش مەزگىلىدە قوماندان پىككېت ئاتاكىغا ئۆتكەن كونا ئۇرۇش مەيدانى بىلەن يەنە بىر پارچە بۇغدايلىقنى ئالدىنقى قاتاردىكى گازارمىغا ئۆزگەرتتى. شۇنداقلا چېدىر، يېمەكلىك ۋە يېقىلغۇ تەييارلاپ، ئەسكەرلەرنى مەشىق قىلدۇردى.

ئىيۇننىڭ ئوتتۇرىلىرىغا كەلگەندە، ئېزىنىخاۋېرنىڭ قول ئاستىدا گەرچە بىرەر تانكا بولمىسىمۇ، ئەمما 10 مىڭدىن ئارتوق ئەسكەر بىلەن 600 ئوفىتسېر تەييار بولدى. ئۇ ۋاشىنگتونغا بېرىپ، قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابىدىكىلەرنىڭ كۆزىگە كىرىۋېلىپ يۇرۇپ، دېڭىز ئارمىيىسى ئىشلىتىدىغان كونا

تېتىكى بىر نەچچە زەمبىرەك ھەل قىلىپ كەلدى. بۇنى قىسمدىكى ئەسكەرلەر پىششىق ئۆگەنگۈچە مەشىق قىلدى. ئۇ يەنە بىر مۇنچە پىلىموت تېپىپ كېلىپ، ئەسكەرلەرنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە كۆزىنى ئىتىپ قويۇپ چۈۋۈپ قۇراشتۇرالايدىغان قىلىپ يېتىشتۇردى. ئۇ يەنە پىلىموتنى ئادەتتىكى يۈك ماشىنىسىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئەسكەرلەرنى ماشىنا مېڭىزاتقان شارائىتتا قارىغا ئېتىشنى ئۆگەتتى. شۇنداق قىلىپ بۇ يەردىكى زەمبىرەكلەر 55 يىلنىڭ ئالدىدىكى جەنۇب ـ شىمال ئورۇش ۋاقتىدىكىدىنمۇ ئۆتە شىددەتلىك زەربە بېرەلەيدىغان بولۇپ كەتتى. ھەمدە ئەسكەرلەرنى تانكىنى ئىشلىتىش قائىدىسىنمۇ دەسلەپكى قەدەمدە ئىگىلىۋېلىش دەرىجىسىگە يەتكۈزدى.

ئېزىنىخاۋېرمۇ باشقا قوماندانلارغا ئوخشاش ئەسكەرلەرنىڭ ھاراق ئىچىپ چاتاق چىقىرىدىغان ئىشلىرىغا دۇچ كەلدى. ئۇ شەھەردىكى بىر مېھمانخانىنىڭ خوجايىنى ئۇنىڭ بۇيرۇقىغا ئەمەل قىلماي، ئەسكەرلەرگە خۇپىيانە ھاراق سېتىپ بېرىۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدى. دەسلەپتە خوجايىن بۇنىڭدىن كېيىن ھاراق سېتىپ بەرمەيدىغانلىقى ھەققىدە ۋەدە بەرگەندىن كېيىن، ئېزىنىخاۋېر ئۇنى كەچۈردى. ئەمما، خوجايىن بۇيرۇقىغا يەنە خىلاپلىق قىلغاندىن كېيىن، ئېزىنىخاۋېر مۇھاپىزەتچى ئەسكەرلەرنى ئەۋەتىپ بۇ مېھمانخانىنى قورشىۋالدى. شۇنداق قىلىپ بۇ يەرگە ئەسكەرلەرلا ئەمەس، ئادەتتىكى پۇقرالارمۇ كەلمەيدىغان بولدى. ئەتىسى مېھمانخانىنىڭ خوجايىنى شۇ يەرلىك پارلامېنت ئەزاسىنى باشلاپ ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئىشخانىسىغا كەلدى. ئېزىنىخاۋېر مۇھاپىزەتچى ئەسكەرلەرنى قايتۇرۇپ كېتىشنى رەت قىلدى. ھېلىقى پارلامېنت ئەزاسى ئۇنىڭغا: «بۇنىڭغا بىزنىڭ ئامالىمىز بار. بىز قورۇقلۇق ئارمىيە شتابىغا بېرىپ ئەرز قىلالايمىز، ئەگەر سىز يەنىلا ئۆز بېشىمچىلىق قىلمىدىغان بولسىڭىز، ئۇنداقتا سىزنى يۆتكۈۋېتىشكە مەجبۇر

بولىمەن» دەپ پوپوزا قىلدى. ئېزىنخاۋېر دەررۇ:

— جانابىڭىزنىڭ دېگىنىدەك بولسۇن! — دەپ گەپتە چېقىۋالدى. بۇ گەپنى ئاڭلىغان ھېلىقى پارلامېنت ئەزاسى ھاڭۋېقىپلا قالدى. ئېزىنخاۋېر ئۇنىڭغا يەنە:

— مەنسىپىمنى ئېلىپ تاشلىۋەتسىڭىز تازا كۆڭلۈمدىكىدەك ئىش قىلغان بولاتتىڭىز. چۈنكى مەن ياۋروپاغا بارماقچىدىم. ئەگەر ئۇلار مېنىڭ بۇ يەردىكى ۋەزىپەمنى ئېلىپ تاشلىسا، بەلكىم چەت ئەلگە كېتىپ قالامدىمەن، تېخى! ـ دەپ جاۋاب بەردى.

ھېلىقى پارلامېنت ئەزاسى ھەقىقەتەن قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابىغا بېرىپ ئەرز قىلدى. ئەمما، ئىشنىڭ نەتىجىسى پارلامېنت ئەزاسى بىلەن ئېزىنخاۋېر ئويلىغاندىن باشقىچىرەك بولدى. ئۇزۇن ئۆتمەي، ئېزىنخاۋېر قۇرۇقلۇق ئارمىيە مىنىستىرىنىڭ يارەمچىسىنىڭ يازغان بىر پارچە خېتىنى تاپشۇرۇۋالدى. خەتتە ئۇنىڭ ئەسكەرلەرنىڭ مەنپەئىتىنى قوغداش ئۈچۈن بوشاشماي تىرىشقانلىقى تەقدىرلەندى.

مامىي بۇ يەرنىڭ تۇرمۇشىغا ئانچە قىزىقمايتتى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ بۇ يەرگە ئېرى بىلەن بىللە كېلىپ، ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىزغىنلىق بىلەن قوللىدى. تانكا ـ يېڭىچە بىر خىل قورال، تانكا قىسمىلىرىنىڭ قۇرۇلۇشىمۇ بىر خىل تەجرىبە بولغاچقا، كوئالتېر گازارمىسى ھەر خىل مۇھىم كىشىلەرنى ـ پارلامېنت ئەزاسى، يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېر ۋە سانائەت ساھەسىدىكى ئەربابلارنى جەلپ قىلدى. ئېزىنخاۋېر ئىجارىگە ئالغان ئاشۇ چوڭ قورۇدىكى ئۆيىدە بۇ مېھمانلارنى كۈتەتتى. ئۇنىڭ ئولتۇراق ئۆيى گىدىسىۋۇرگ ئىنستىتۇتىنىڭ ئىچىدە ئىدى. بۇ ئۆي ئەسلىدە ستودېنتلار بىرلەشمە دوستلۇق ئۇيۇشمىسىنىڭ ئورنى ئىدى، ئۇلار مېھمانلارنى بۇ يەردە ئادەتتىكى ئائىلە تامىقى بىلەن مېھمان قىلاتتى. مامىي پىئانىنو

چېلىپ، كەڭ تارقالغان ئاممىۋى ناخشىلارنى ئېيتىپ بېرەتتى. ئېزىنىخاۋېر بولسا تانكا ۋە ئوروش ھەققىدە نوتۇق سۆزلەيتتى. شۇنداق قىلىپ مەسلىھەتچى بولغان ئەنگلىيىلىك ئىككىنچى ئوفىتسېر بىرىنچى تۇركۈمدە رېنو تىپلىق تانكىدىن ئۇچنى ئېلىپ كەلدى. بۇ تانكا ھەۋەسكارلىرى ئېزىنىخاۋېرغا ۋىنستون چېرچىل ئىسىملىك بىر ئەنگلىيىلىك سىياسىئوننىڭ بىرىنچى تۇركۈمدە تانكا ئىشلەپچىقىرىشتا ئىنتايىن ھالقىلىق رول ئوينىغانلىقىنى تونۇشتۇردى.

ئېزىنىخاۋېر تانكا قىسىملىرىنى تەربىيىلەش جەھەتتە ئىنتايىن ئۇنۇملۇك خىزمەتلەرنى ئىشلەپ، يۇقىرى رەھبەرلىكنىڭ دىققىتىگە سازاۋەر بولدى. 1918 - يىل 17 - ئىيۇندا مايور ئۇنۇۋانىغا ئىگە بولدى. شۇ يىلى 14 - ئۆكتەبىر ئۇ يەنە بىرلەشمە ئارمىيىنىڭ پودپولكوۋنىكى بولۇپ ئۆستى. پىيادە ئەسكەرلەر شتابى ئېزىنىخاۋېرنىڭ خىزمىتىنى تەقدىرلەپ، بىر مېدال تەقدىم قىلدى ھەمدە تەقدىرلەش بۇيرۇقىدا: «پود پولكوۋنىك ئېزىنىخاۋېر جان كۆيدۈرۈپ ئىشلەپ يىراقنى كۆرەلەيدىغان قابىلىيىتىنى جارى قىلدۇرۇپ، دېڭىز - ئوكيانلاردىن ئۆتۈپ، ئوروش قىلغۇچى تانكا بىرلەشمە ئارمىيىسىنى تەشكىللەپ، ئوقۇتۇش ۋە تەربىيىلەش جەھەتتە ئۆزىنىڭ باشقۇروش قابىلىيىتىنى تولۇق نامايان قىلدى. ھەقىقەتەنمۇ ھەربىي ئوقۇنقۇچىلىق ۋەزىپىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقتى. ئۇ تەربىيىلەپ يېتىشتۇرگەن قىسىم ئامېرىكا ئارمىيىسىدە «ئەڭ مۇنەۋۋەر قىسىم» دېگەن شەرەپلىك نامغا مۇيەسسەر بولدى»، دەپ كۆرسەتتى.

دۇايت ئېزىنىخاۋېر قېتىرقىنىپ تەنقىق قىلىش ئارقىلىق، بۇ يېڭىچە قىسىمنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالىنىڭ پارلاق بولىدىغانلىقىنى ئالدىن مۆلچەرلەپلا قالماي، بەلكى تانكا قىسىمنىڭ تەرەققىيات يولى ۋە تانكىدىن ئىبارەت بۇ قۇدرەتلىك

قورالنى ئۆزگەرتىشكە دائىر زۆرۈر فاكتىلارنى توغرا كۆرسىتىپ بەردى. ئېزىنخاۋېر «پىيادە ئەسكەرلەر ژۇرنىلى» دا «تانكا ھازىرچە دەسلەپكى باسقۇچتا تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، ئەمما ئۇ تېخنىكا ئۆزگەرتىش جەھەتتە زور بىر قەدەم تاشلىدى. بۇ جەھەتتە تېخىمۇ زور ئۆزگەرتىشلەر ئېلىپ بېرىشقا بولىدۇ. ئەمدى بىزگە ھەرىكىتىنى قاشاك، قوپال ياسالغان ئۇرۇش قورالللىرىنى چۆرۈۋېتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا سۇرئىتىنى تېز، ئىشەنچلىك، ۋەيران قىلىش كۈچى زور بولغان تانكىلارنى دەسىستىش زۆرۈر» دەپ يازدى.

روشەنكى، ئۇرۇش ۋاقتىدا ئارقا سەپتە تورغان ھەقمقي بىر ھەربىي مەيلى ئۇزىنىڭ ئىشلەۋاتقان خىزمىتى ئالدىنقى سەپ ئۈچۈن قانچىلىك مۇھىم بولسۇن، دائىم مەنىۋى جەھەتتە قانائەتلەنمەيتتى. شۇڭا ئېزىنخاۋېر ئارقا - ئارقىدىن توختىماي ئىلتىماس يېزىپ، ئۆزىنى ئۇرۇش قىلغۇچى قىسىمغا ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلىۋەردى. ئاخىر ئۇنىڭ ئارزۇسى ئەمەلگە ئاشتى، رەھبەرلىك ئۇنىڭ ئىلتىماسىنى تەستىقلىدى. 1918 - يىل 14 - ئۆكتەبىر ئېزىنخاۋېرنىڭ 28 ياشقا كىرگەن كۈنى قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابى ئۇنىڭ 18 - نويابىر فرانسىيەدىكى بىر برونېۋېك قىسىمغا قوماندانلىق قىلىش ئۈچۈن يولغا چىقىشى توغرۇلۇق بۇيرۇق چۈشۈردى. بۇ چاغدا ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر تۇنجى قېتىم قوماندانلىقنى بىرلىككە كەلتۈرگەن بولۇپ، بۇ ئارمىيىگە مارشال فوش ئالىي باش قوماندان بولۇپ بەلگىلەنگەنىدى. ئۇ 1919 - يىلى ئەتىيازدا ئېلىپ بېرىلىدىغان چوڭ قايتۇرما ھۇجۇمغا تەييارلىق كۆرۈۋاتاتتى. بۇ ھۇجۇمغا تانكا قىسمى يول ئېچىپ ماڭىدىغان بولغاچقا، ئېزىنخاۋېر سەپنىڭ ئالدىدىكى بىرىنچى تانكىغا ئولتۇرۇپ يول باشلاپ ماڭماقچى ئىدى. ئۇ ئايالى مامىي بىلەن ئوغلى ئاگېنى دېنۋېرغا باردىغان پويىزغا سېلىپ قويۇپ، ئۆزى خىزمەتتە قىلچىمۇ

سەۋەنلىك ئۆتكۈزمەسلىككە كاپالەتلىك قىلىش ۋە قول ئاستىدىكى قىسمىنىڭ يولغا چىقىش تەييارلىقىنى قىلىش ئۈچۈن نيۇ ـ يورکقا باردى. لېكىن 11 ـ نويابىر گېرمانىيە ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمىگە ئىمزا قويدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئالدىنقى سەپتە ئۇرۇش قىلىش ئارزۇسى ئەمەلگە ئاشمىدى.

بۇرۇن ئېزىنخاۋېر كۈن بويى ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىپ، مەشق قىلدۇرۇش قاتارلىق ئىشلار بىلەن ئالدىراش بولۇپ، كەتكەن بولسا، ئەمدى ئەسكەرلەرنى ھەربىي سەپتىن قايتۇرۇش، قالغان ئىش ـ كۈشلەرنى يىغىشتۇرۇش قاتارلىق ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇپ كەتتى. ئۇ كۆڭلى تولمۇ غەش ھالدا مىڭلىغان ئەسكەرلەرنى تارقىتىش، كۈئالتېر گازارمىسىنى بۇزۇش، تانكا قىسمىدىن قېلىپ قالغان رېنو تىپلىق ئۇچ تانكا قاتارلىق قالغان بارلىق نەرسىلەرنى گېئورگېيە شتاتىدىكى ۋېننىنگبۇرگقا توشۇش قاتارلىق ئىشلار بىلەن بەنت بولۇپ كەتتى. 1919 ـ يىلى پولكوۋنىك ئىراۋېلبورن ئېزىنخاۋېرغا «خىزمەت كۆرسەتكەن مۇنەۋۋەر ھەربىي» ئوردېنى بېرىپ، ئۇنىڭ تەربىيىلەش خىزمىتىدە كۆرسەتكەن «ئالاھىدە غەيرىتى ۋە تەشكىللەپ باشقۇرۇش جەھەتتىكى كۆرۈنەرلىك قابىلىيىتى» نى تەقدىرلىدى. ئەمما ئوردېن 1922ـ يىلى ئاندىن تارقىتىپ بېرىلدى.

ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندا ئېزىنخاۋېر 28 ياشتا بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئۇلۇغۋار غايە ـ جەسۇرانە ئىرادىسى ھەرخىل ئوڭۇشسىزلىقلارغا ئۇچرىدى. چۈنكى ئۆزىمۇ مۇشۇ پارچىلىنىپ كېتىۋاتقان تەشكىلنىڭ بىر ئەزاسى ئىدى. ئەسكەرلەرنىڭ كۆپچىلىكى ھەربىي فورمىلىرىنى ئالدىراپ ـ تېنەپ سېلىپ تاشلاپ، خۇددى ئىچكى ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندا قوشۇندىن چېكىنگەنلەردىنمۇ بەتتەرلىشىپ كەتكەنىدى. ئالتە ئايغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە جەمئىي 2 مىليون 600 مىڭدىن ئارتۇق

ئەسكەر بىلەن 128 مىڭدىن كۆپرەك ئوفىتسېر قوشۇندىن چېكىنىش ئىسپاتنامىسىنى تاپشۇرۇۋالدى. 1920 ـ يىل 1 ـ يانۋارغىچە قوشۇندا ئاران 130 مىڭ ئادەم قالدى. 20 ـ ئەسىرنىڭ 20 ـ ، 30 ـ يىللىرىدا قوشۇندىن داۋاملىق ئەسكەر قىسقارتىلدى. 1935 ـ يىلىغا كەلگەندە بولسا ھەتتا دەرھال ئۇرۇش قىلالايدىغان تۈزۈكرەك قوشۇنمۇ قالمىغانىدى. قوشۇننىڭ سانى جەھەتتە ئامېرىكا دۇنيادا 16 ـ ئورۇنغا چۈشۈپ قالغانىدى.

قوشۇننىڭ قىسقارتىلىشىغا ئەگىشىپ ئېزىنىخاۋېرنىڭ ھەربىي ئۇنۋانىمۇ تۆۋەنلىتىلدى. 1920 ـ يىلى 30 ـ ئىيۇل ئۇنىڭ ئۇنۋانى ئەسلىدىكى كاپىتان دەرىجىسىگە چۈشۈرۈلۈپ، ئۇچ كۈندىن كېيىن يەنە مايور ئۇنۋانىغا ئۆستۈرۈلدى. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئۇنۋاندا 16 يىل تۇردى. ئامېرىكىنىڭ ئىقتىسادىنىڭ كۈنسېرى تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، ئۇنىڭ قېرىنداشلىرىنىڭ شوغۇللىنىۋاتقان ئىشلىرىمۇ تەرەققىي قىلغانىدى. ۋەھالەنكى، ئېزىنىخاۋېر يەنىلا بۇرۇنقىدەك تۇرۇۋەردى. ئۇرۇش ۋاقتىدا گەرچە ئۇنىڭ جەڭگە قاتنىشىش ئارزۇسى ئەملگە ئاشمىغان بولسىمۇ، ئەمما خىلىلا مۇھىم ۋەزىپىلەرنى ئۆستىگە ئالغانىدى، 20 ـ ، 30 ـ يىللاردا ئۇ زەيتۇن توپ تېرىپىرى بولغاندىن باشقا ھېچقانداق بىرەر ئىش بىلەنمۇ شوغۇللىنالمىدى. 28 ياشتىن 51 ياشقىچە بولغان ئارىلىقتا كىچىككىنە بىر قوشۇندا تىرىشىپ ئىشلەۋەردى. ئۇ بۇ جەريانىدا زادىلا ئۆستۈرۈلمىگەن بولسىمۇ، ئەمما بۇنىڭدىن يەنىلا رازى ئىدى. ئۇ بارىغا قانائەت قىلىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن رەھبەرلىك ئۇنىڭغا تاپشۇرغان ھەر خىل ۋەزىپىلەرنى جان پىدالىق بىلەن ياخشى ئورۇنداپ كەلدى.

بۇ جەريانىدا ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئائىلىسىدە چوڭ بىر بەختسىزلىك يۈز بەردى. 1921 ـ يىل 2 ـ يانۋار كۈنى ئۈچ

ياشلىق داۋىد (يەنە بىر ئىسمى ئاگې) سىكارلاتىنا كېسىلى بىلەن ئاغرىپ ۋاپات بولۇپ كەتتى. بالا دوختۇرخانىدا دۋايتىنىڭ قۇچىقىدا جان ئۈزدى. ئوغلىدىن ئايرىلىش ئازابىغا دۇچار بولغان مامىې ئېغىر هالدا نېرۋىسى توسالغۇغا ئۇچراپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى. دۋايت دوختورخانىدا بىر نەچچە كېچىنى كىرپىك قاقماي ئۆتكۈزدى.

شۇنىڭدىن كېيىنكى 20 يىل ئىچىدە ئېزىنىخاۋېر بېشىدىن هەر خىل ئىسسىق - سوغۇقلارنى ئۆتكۈزدى. بۇ جەريانىدا ئۇچ قېتىم تەنتىقاتچىلىق بولدى؛ پاناما، ۋاشىنگتون، پارىژ ۋە مانىلالاردا باشىدى. ئۇ بۇ يەرلەرگە ئائىلىسىنىمۇ ئېلىپ باردى. ئەپسۇسلىنارلىقى شۇكى، ئۇنىڭ زادىلا شەخسىي زېمىنى يوق ئىدى. ئەمما، چەت ئەللەردىكى ۋاقىتلىرىدىن باشقا ۋاقىتلاردا هەرىيلى دېگۈدەك ئاتېوسكا ئېلىپ، ئاببېيلومغا ئاز بولغاندا بىر قېتىم بېرىپ، ئاتا - ئانىلىرىنى يوقلاپ كېلەتتى. 1926 - يىلى ئۇنىڭ بىر نەچچە ئاكا - ئۇكىلىرى بىر يەرگە يىغىلىشىپ سۆزلەشكەندە، ئۇنىڭ قېرىنداشلىرى يەنىلا ئېزىنىخاۋېردىن كۆپرەك پۇل تاپقان بولۇپ چىقتى. ئارتور بولسا كانزاس شەهەرلىك بانكىنىڭ مۇئاۋىن باش لىدېرى بولغانىدى. ئېدگار بولسا ۋاشىنگتون شتاتىدىكى تاكوما شەهىرىدە مەشھۇر ئادۋوكات ئىدى. روي كانزاستا دورىگەرلىك قىلاتتى؛ ئېۋر پېنسىلۋانىيە شتاتىدا ئىنژېنېر ئىدى؛ كىچىك ئىنىسى مىلتون بۇلسا يېزا ئىگىلىك مىنىستىرلىكىدە چوڭ باشلىق ئىدى. قارىغاندا ئۇلارنىڭ ئىستىقبالى مايور ئېزىنىخاۋېردىن پارلاقتەك تۇراتتى. ۋەهالەنكى، داۋىد بىلەن ئىدا بۇ بەش ئوغۇلنىڭ هەممىسىنى ئوخشاش ياخشى كۆرەتتى. شۇنداقلا دۋايتىنىڭمۇ ئامىتى كېلىشىنى تىلەيتتى.

ئەمما، ئېزىنىخاۋېر بۇنداق ئىشلارغا قىلچىمۇ پەرۋا قىلمايتتى. ئۇلار پۈتۈن ئائىلىسى بويىچە نۇرغۇن رەسىمگە

چۈشتى. ھەر بىر پارچە رەسىمدە مايور ئېزىنخاۋېر شۇنداق قاۋۇل، تېرىلىرى ئاپتاپتا قارىدىغان، تولۇپ ـ تاشقان ئىشەنچكە تولغان، باشقىلارغا قارىغاندا تولىمۇ سۆلەتلىك ۋە ساغلام كۆرۈنەتتى. گەرچە ئۇ ئاكا ـ ئىنىلىرىنىڭ تۇرمۇشىغا ھەسەت قىلمىسىمۇ، ئەمما ئۆزىنىڭ كىچىك ۋاقتىدىكى كۈچسىز ھازىرغىچە ئۇنتۇمىغانىدى. ئۇ ئېدگار بىلەن بوكسيور ئويناشقا تولىمۇ قىزىقاتتى. چۈنكى بۇنداق قىلىش ئارقىلىق كىچىك ۋاقتىدا ئۆزىنى دائىم ئېدگارنىڭ ئۇرۇۋالغانلىقىدىن ئۆچ ئالماقچى بولاتتى. ئەمما، ئېدگار پەم ـ پاراسەت بىلەن بۇنداق مۇسابىقىدىن ئۆزىنى ئېلىپ قاچاتتى. ئېزىنخاۋېر گەرچە ئىقتىسادىي جەھەتتە ئۆز قېرىنداشلىرىغا يەتمىسىمۇ، ئەمما باشقا قېرىنداشلىرى بارغان يېرىنىڭ ھەممىسىنى قوشقاندا، ئۆزىنىڭ بارغان يېرى ھەممىسىدىن كۆپ ئىكەنلىكىدىن، ئۆزىنىڭ باشقىلارغا قارىغاندا كۆپرەك ئوقۇش پۇرسىتىگە ئېرىشكەنلىكىدىن، نۇرغۇن مۇرەككەپ ئىشلارنى ھەل قىلغانلىقىدىن. شۇنداقلا نۇرغۇن قابىلىيەتلىك كىشىلەر بىلەن ئارىلاشقانلىقىدىن پەخىرلىنەتتى.

دۇايت ئېزىنخاۋېر ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئارزۇ قىلغىنىدەك ئاخىرى ئۇنىڭغا ئامەت يار بولدى. 1922 ـ يىلى ئۇ پاناما قانىلى رايونىغا ئەۋەتىلىپ، ئۇ يەردە 1924 ـ يىل 19 ـ سېنتەبىرگىچە خىزمەت قىلدى. ئۇ خىزمەت قىلغان ۋە ۋەزىپە ئۆتىگەن يەرلەرنىڭ شارائىتى تولىمۇ مۇرەككەپ بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ئامەت ئېلىپ كەلگەن بىردىنبىر ئامىل، ئامېرىكا ئارمىيىسى ئىچىدە ئەڭ بىلىملىك قوماندان دەپ سانىلىدىغان گېنېرال كوننانىڭ قول ئاستىدا ئىشلىگەنلىكى ئىدى. كوننا ئۇنىڭغا ئىشىنىپ: «ئىكېنىڭ ئىستىقبالى پارلاق» دەيتتى. گېنېرال شۇنداق قاراشقا كەلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ھەر قاچان ئايانماي غەمخورلۇق قىلدى. كوننا يېڭى دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ پارتلىشىدىن

ساقلانغىلى بولمايدىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنەتتى. كوننادىن ئۇرۇش قاچان پارتلايدىغانلىقىنى سورىغاندا، بۇ پىشقەدەم گېنېرال سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە ھەربىي جەھەتلەردىكى تولۇق دەلىل ـ ئىسپاتلارغا ئاساسەن: «بەلكىم 15 ـ 20 يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ياكى 30 يىللاردىن كېيىن پارتلىشى مۇمكىن»، دەپ جاۋاب بېرەتتى. بۇنداق يەكۈن ئېزىنىخاۋېرغىمۇ تەسىر قىلىپ، «ئۇرۇشتىن ساقلانغىلى بولمىغانىكەن، ئۇنداقتا ئارمىيىدە خىزمەت قىلىشنىڭمۇ ئالاھىدە ئەھمىيىتى بار ئىكەن» دەپ بۇ كۆز قاراشنى يېڭى مەزمۇنلار بىلەن بېيىتتى.

پانامادا خىزمەت قىلىۋاتقان چاغدىمۇ دۆايتىنىڭ ئائىلىسى يەنىلا بۇرۇنقىدەك خىزمەتداشلىرى يىغىلىدىغان سورۇن بولدى. 1923 ـ يىل 3 ـ ئاۋغۇست مامېي 2 ـ ئوغلىنى تۇغدى. ئۇنىڭ ئىسمىنى جون قويدى. بۇ چاغلاردا ئۇ ئايالى بىلەن مېھمانلارنى تولىمۇ قىزغىن، سەمىمىي كۈتۈۋالاتتى. ئېزىنىخاۋېر بىردۇ ئويناشقا ئىنتايىن ماھىر ئىدى. نۇرغۇنلىغان بىئوگرافىلارنىڭ ئىسپاتلىشىچە، ئامېرىكىدىكى بىردۇ ماھىرلىرى ئىچىدە ئۇنى يېڭەلىگۈدەك بىرەرى چىقمىغان. ئەمما، پانامادا ئۇ بىردۇنى ئانچە كۆپ ئويناماي، ھەربىي مۇھاكىمە ماقالىلىرىنى يېزىش ۋە تەتقىق قىلىشقا باشقىدىن چوڭقۇر كىرىشىپ كەتتى. ئېزىنىخاۋېر گېنېرال كوننا بىلەن ئارىلىشىش جەريانىدا، ئۇنىڭدىن ناھايىتى كۆپ نەرسىلەرنى ئۆگىنىۋالدى. گېنېرالنىڭ تەۋسىيە قىلىشى بىلەن ھەربىي ئىشلارغا ئائىت نۇرغۇن ئەسەرلەرنى ئوقۇدى ۋە ئوقۇغان ماتېرىياللىرى ئۈستىدە گېنېرال كوننا بىلەن خېلى ئۇزۇن تەپسىلىي سۆھبەتلەردە بولدى. بۇ جەريانداا بىلىملىك كوننا ئېزىنىخاۋېرنىڭ ھەربىي ئىلىم جەھەتتىكى ئىزدىنىشىگە ئۈستاز بولدى. 1925 ـ يىلى گېنېرال كوننانىڭ كۆرسىتىشى بىلەن مايور ئېزىنىخاۋېر لېۋېن ۋارن پورتىدىكى شتاب ئوفىتسېرلىرى ئىنستىتۇتىغا قوبۇل

قىلىندى. بۇئىنستىتۇتقا باش شتاب بىۋاستە رەھبەرلىك قىلاتتى. 1926 - يىلى ئېزىنخاۋېر ئەينى چاغدا ئەڭ نوپۇزلۇق بولغان بۇ ھەربىي ئىنستىتۇتنى شۇ يىلى مەكتەپ پۈتتۈرگەن 275 ئوقۇغۇچى ئىچىدە ئەلاچى ئوقۇغۇچىلار قاتاردا پۈتتۈردى. قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابى ۋە باش شتابتىكىلەر ئېزىنخاۋېرغا بىرەك «ناھايىتى قابىلىيەتلىك ۋە ئىستىقباللىق ئوفىتسېر» دەپ باھا بەردى. يۇقىرىنىڭ بەرگەن باھاسى ئۇنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنى ۋە ئىززەت - ھۆرمىتىنى تېخىمۇ ئاشۇردى. ئېزىنخاۋېر شۇنىڭدىن كېيىن تۇرمۇشتا نىشانلىق ھالدا ھەربىي ئىشلارغا دائىر بىلىم - قابىلىيىتىنى يەنىمۇ ئۆستۈرۈش ۋە تەتقىق قىلىش لازىملىقىنى ھېس قىلدى. ۋەھالەنكى، ئۇ ھەربىيدە خىزمەت قىلىۋاتقىنىغا 11 يىل بولغان بولسىمۇ تېخىچە مايورلۇق ئۇنۋانىدىن ئۆسەلمىگەنلىكىگە كۆڭلىدە يەنىلا قانائەت قىلمايتتى.

ئېزىنخاۋېر شتاب ئوفىتسېرلىرى ئىنستىتۇتىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، گېنېرال كوننانىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن فرانسىيىگە ئۇزۇن مۇددەتلىك كوماندىروپكىغا چىقتى ھەم فرانسىيىدە ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ 1 - دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىدە ئۇرۇش قىلغان يەرلىرى ھەققىدە كىتاب يازدى. بۇ جەريانداۋ ئۇ شۇ چاغدىكى قاتتىق جەڭ بولغان يەرلەرگە بىر قانچە قېتىملاپ باردى. ئارىدا 20 يىلچە ئۆتكەندىن كېيىن يەنى 1944 - ، 1945 - يىللىرى ئېزىنخاۋېر ئىتىپاقداش ئارمىيىگە قوماندانلىق قىلىپ فرانسىيىدە قۇرۇقلۇققا چىققاندا 1 - دۇنيا ئۇرۇشى ۋاقتىدا بۇ يەردە ئېلىپ بېرىلغان ئۇرۇش ئوپېراتسىيىلىرىنىڭ نۇرغۇنلىغان تەپسىلاتلىرىنى ئېنىق ئەسلەپ، خىزمەتداشلىرىنى ھەيران قالدۇرغاندى. بۇنىڭ يەر تۇزۇلۇشىنى پىششىق بىلىشى، مۇرەككەپ ئۇرۇش ۋەزىيىتى ئۇستىدە توغرا ھۆكۈم چىقىرىشىغا كۆپ ياردىمى تەگكەندى.

ئېزىنخاۋېر ئامېرىكىغا قايتقاندىن كېيىن ئۆز بىلىمىنى داۋاملىق مۇكەممەللەشتۈردى. 1928 ـ يىل ئىيۇندا قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتتۈردى. ئۇ 38 ياشلارغا كىرىپ قالغاندا ھەربىي ئىشلارغا دائىر بىر قاتار مۇنتىزم تەربىيە ئېلىشنى ئاندىن تاماملىدى. ھۆكۈمەتمۇ ئۇنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈشكە خېلى كۆپ پۇل چىقىم قىلدى. ئۇمۇ كۆپ ۋاقتىنى ئۇرۇش تەييارلىقىغا سەرپ قىلىپ، بۇ بەدەلگە لايىقىدا جاۋاب قايتۇردى.

ئېزىنخاۋېر 1929 ـ يىلدىن 1933 ـ يىلىغىچە قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابى بىلەن باش شتاب ئورگىنىدا ئىشلىدى. بۇ دەل ئامېرىكا دۇنيا ئىقتىسادىي كرىزىسىغا پېتىپ قېلىپ، ئېغىر قىيىنچىلىققا دۇچ كەلگەن چاغلار ئىدى. شۇڭا، تەبىئىيكى، ئامېرىكا ئارمىيىسىدىكى ئوفىتسېرلارنىڭ تۇرمۇشىمۇ كاپالەتكە ئىگە ئەمەس ئىدى. ئېزىنخاۋېرنىڭمۇ مۇقىم مائاشى ياكى ياخشىراق ئولتۇراق جايى يوق ئىدى. ئۇ سىياسىيغا ئارىلاشمىغاچقا، بىرەر قېتىممۇ بېلەت تاشلاپ سايلامغا قاتناشمىغانىدى.

تۆتىنچى باب

شتاب باشلىنىڭ يارده‌مچىسى

دۇايت ئېزىنخاۋېر ياۋروپادىن قايتىپ كېلىپ، ئامېرىكا قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابىدا ۋە باش شتابتا ئىشلىدى. ئەينى چاغدا دۇنيا ۋەزىيىتىدە كەسكىن ئۆزگىرىش يۈز بېرىپ تۇرغاچقا، ئاتلانتىك ئوكيانىنىڭ مۇرەككەپ ۋەزىيىتى دۇنيا ئىقتىسادىي كرىزىسنى تېخىمۇ ئېغىرلاشتۇرۇۋەتكەنىدى؛ ياۋروپادا نېمىس فاشىستلىرى باش كۆتۈرۈپ، ھاكىمىيەتنى قولغا ئېلىۋالغانىدى. خەلقئارا سەھنىدە كۈچلەر سېلىشتۇرمىسىدا بارغانسېرى روشەن پەرق شەكىللىنىۋاتاتتى. ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتى يېڭى ـ يېڭى گۇرۇھلار ۋە ئىتتىپاقداشلارنى شەكىللەندۈرۈپ، يېڭى ئۆزگىرىشلەرنى پەيدا قىلىۋاتاتتى. بىر نۇقتا ئېنىقكى، ئەگەر دۇنيا خاراكتېرلىك توقۇنۇش يۈز بېرىپ، ئامېرىكا ئۇرۇشقا قاتنىشىپ قالغۇدەك بولسا، ئۇنداقتا ئامېرىكا ئۆزىنىڭ ھەربىي ئىقتىسادىي مەنبەسىدىن ئىبارەت بۇ مۇرەككەپ مەسىلىنى جەزمەن ھەل قىلىۋېلىشى كېرەك ئىدى. قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابى شۇ يىللاردا ئامېرىكىنىڭ ھەربىي ئىشلاردىكى يوشۇرۇن كۈچىنى، بولۇپمۇ «ئۇرۇش باشلىنىپ قالسا، ئىقتىسادىي جەھەتتىكى ئەھۋال قانداق بولىدۇ؟» دېگەن مەسىلىنى چۆرىدىگەن ھالدا تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلىدى.

1930 ـ يىلى كۈزدە، دوۋگلاس ماك ئارتۇر سىمېدلېينىڭ

ئورنىغا شتاب باشلىقلىقىغا تەينىلەندى. ماك ئارتۇر مۇرەككەپ خەلقئارا ۋەزىيەتكە ئاساسەن، ھۆكۈمەتنىڭ يەنىمۇ ئەسكەر قىسقارتىشىغا قارشى تۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ خەلقئارا ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتى «شەرتنامىلەرنىڭ ئىشەنچىلىك ئەمەسلىكىنى، تىنچلىققا قىلچىمۇ كاپالەتلىك قىلالمايدىغانلىقىنى يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلىدى» دەپ تەكىتلىدى. شۇ يىلى ئامېرىكا پارلامېنتىدا ئۇرۇش سىياسىي كومىتېتى قۇرۇلۇپ، «ئۇرۇش پارتلاپ قالغاندا ئەمەل قىلىنىدىغان سىياسەتلەر» ۋە «قانداق قىلغاندا خىراجەتلەرنى تەڭ ئۇستىگە ئالغىلى ۋە ئۇرۇشتىن ئۇندۇرۇۋېلىنىدىغان پايدىنى قانداق قىلغاندا ئەڭ تۆۋەن چەككە چۈشۈرگىلى بولىدىغانلىقى» قاتارلىق مەسىلىلەر تەتقىق قىلىنىدىغان بولدى. بۇ كومىتېتنىڭ قارارى بويىچە، كومىتېتتىن «ئاساسىي قانۇنغا تۈزىتىش كىرگۈزۈشنى تەتقىق قىلىش ۋە ئويلىنىش» تەلەپ قىلىندى. بۇنى قوللىغۇچىلار ئۇرۇشقا سەپەرۋەرلىك قىلىنغان چاغدا شەخسلەرنىڭ مال ـ مۈلكىدىن پايدىلىنىش ۋە ھەربىي سەپكە ئەسكەر ئېلىش مەسىلىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى ھەمدە ھۆكۈمەتتىن ئامېرىكىنىڭ ئۇرۇشقا قاتنىشىشىغا تۈرتكە بولىدىغان ھەرىكەتلەرنى ئېلىپ بارماسلىق ۋە ئۇنىڭغا زور مىقدارىدا مەبلەغ سەرپ قىلماسلىقنى ئۇمىد قىلدى. بۇ كومىتېتقا قۇرۇقلۇق ئارمىيە مىنىستىرى خۇرلېي رەئىس، ئىچكى كابىنېت ئەمەلدارىدىن بەشى، ئالىي پالاتا ئەزاسىدىن تۆتى، تۆۋەن پالاتا ئەزاسىدىن تۆتى ھەيئەت بولدى. قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابىنىڭ سەپەرۋەرلىك پىلانى بۇ كومىتېتنىڭمۇ كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان نۇقتىلىق مەسىلىسى ئىدى. شۇڭا ماك ئارتۇر «مەخپىي» ئېلىپ بېرىلىۋاتقان سانائەت سەپەرۋەرلىك پىلان خىزمىتىنى ئىشلەش ئۇقتۇرۇشىنى تاپشۇرۇۋالدى.

ماك ئارتۇر ئېزىنىخاۋېر بىلەن موسلېيغا بۇ خىزمەتنى

تۇتۇپ ئىشلەشنى تاپشۇردى. 1930 ـ يىلنىڭ ئاخىرى ئۇلار بىر پىلاننى ئىشلەپ ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ پىلاننىڭ مەزمۇنى: تاشقى سودا زاۋۇتلاردىن پايدىلىنىش. ھەمدە ھۆكۈمەت قارمىقىدا مەخسۇس ئالىي باشقۇرۇش ئورگىنى قۇرۇش ئارقىلىق سانائەت، ئادەم كۇچى، ئەسكەر ئېلىش ۋە ئاممىۋى ئۇناسىۋەت جەھەتلەردە مەركەزلەشتۇرۇپ رەھبەرلىك قىلىشتەك مۇھىم مەسىلىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. 1931 ـ يىلى ئەتىيازدا بۇ كومىتېت ئاشكارا ھالدا دەلىللەش يىغىنى ئۆتكۈزدى. سانائەتچىلەر قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابىغا كېلىپ ئۇلار ئوتتۇرىغا قويغان دەلىل ـ ئىسپاتلارنى ئالدى بىلەن مۇھاكىمە قىلدى. بۇ ئېزىنىخاۋېر ئۇچۇن ئېيتقاندا، بېشىدىن كەچۈرگەن مۇھىم بىر كەچۈرمىش ھېسابلىناتتى. ئېزىنىخاۋېر تاكى 1930 ـ يىلىغا قەدەر ئامېرىكا سانائىتىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى ۋە ئۇنىڭ تەشكىلىي ئەھۋالىدىن پۈتۈنلەي خەۋەرسىز ئىدى. ئەمدى ئۇ سانائەت ساھەسىدىكى بەزى چوڭ ئەربابلار بىلەن كۇندىلىك خىزمەت مۇناسىۋىتى ئارقىلىق ئۇچرىشىپ تۇرىدىغان بولدى، ھەمدە بۇ ئەربابلارنىڭ ئۇرۇش ۋاقتىدا بارلىق سانائەتنىن پايدىلىنىشقا «بۇاستە قارشى تۇرىدىغانلىقى» نى تەشەببۇس قىلىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ بۇ دەلىل ـ ئىسپات يىغىنغا قاتنىشىشنىڭ ئامېرىكىنىڭ دۆلەت ئەھۋالى، ئىقتىسادىي كۇچى، كاپىتالىستلارنىڭ نىيىتىنى ۋە ھەر ساھەدىكى ئەربابلارنىڭ ئۇرۇشقا تۇتقان پوزىتسىيىسى قاتارلىق ئەھۋاللارنى ئىگىلەشكە چوڭ ياردىمى بولدى.

دۆايت ئېزىنىخاۋېرنىڭ بۇ خىزمەتكە قاتناشقانلىقىنىڭ يەنە بىر پايدىسى شۇ بولدىكى، ئۇ ماك ئارتۇر بىلەن بۇاستە ئۇچرىشىپ تۇرالايدىغان بولدى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ سانائەتچىلەر بىلەن ئىناق ھەمكارلىشىپ، ئەھۋاللارنى تەپسىلىي ئىگىلەپ، بۇلارنى باشقىلارغا يازمىچە دوكلات قىلىپ تۇرىدىغان

پوزىتسىيسى ۋە قابىلىيىتى بۇ شتاب باشلىقىدا ياخشى تەسىر قالدۇرغاچقا، ئۇ ئېزىنخاۋېرنىڭ مۇشۇ قابىلىيىتىدىن پايدىلىنىپ، ئۆزىگە كېرەكلىك بەزىبىر نۇتۇق تېزىسى، خەت - چەك ۋە دوكلاتلارنى يازدۇرىدىغان بولدى ھەمدە ئۆزى بىۋاستە ئېزىنخاۋېرنى شتاب باشلىقىنىڭ يارەمچىلىكىگە تەيىنلىدى. بىر قېتىم ماك ئارتۇر بىر دوكلاتقا تەستىق سالغاندا: «قەدىرلىك ئېزىنخاۋېر، سىز خىزمەتنى كارامەت ياخشى ئۇرۇندىدىڭىز، بۇ دوكلاتنى ھەتتا مەندىنمۇ ياخشى يېزىپسىز، سىزگە چوڭقۇر رەھمەت ئېيتىمەن» دەپ قاتتىق ماختىغاندى. ماك ئارتۇر يەنە ئېزىنخاۋېرنىڭ خىزمەت نەتىجىسىنى تەكشۈرۈش دوكلاتىغا: «قوشۇنىمىزدا، بۇ ئوفىتسېرنىڭ تەڭتۇشلىرى ئىچىدە ئۇنىڭدىن قابىلىيەتلىكرەك ھېچكىم يوق... ئۇ زېھنىي كۈچى، ھۆكۈم قىلىش قابىلىيىتى ۋە ۋەزىپە ئىجرا قىلىش قاتارلىق جەھەتلەردە ئۆز قابىلىيىتىنى تولۇق جارى قىلدۇردى» دەپ يازغاندى.

ماك ئارتۇر ئېزىنخاۋېرنىڭ پۈتۈن ھاياتىدا ئۇچرانقان ئەڭ مۇھىم ئىككى رەھبەرنىڭ بىرى ئىدى. يەنە بىرى گېئورگې مارشالل ئىدى. چۈنكى بۇ ئىككى شتاب باشلىقى بىلەن تونۇشۇش ۋە ئۇلارنىڭ قول ئاستىدا ئىشلەش — ئېزىنخاۋېرغا ئامەت كەلتۈرگەنىدى. بۇ ئىككى گېنېرالنىڭ ئامېرىكىدا خىلى يۇقىرى نوپۇزى بار ئىدى. ئەمما، ئۇلارنىڭ رەھبەرلىك سەنئىتى بىر - بىرىگە ئوخشمايتتى. ماك ئارتۇر قۇرۇق گەپنى تولا قىلىدىغان، سۆلەتپەرەس، ئۆزەمچىل، ماختانچاق، خۇشامەتچى، پارتىيۋىلىك كۆز قارىشى كۈچلۈك، سىياسىي مۇنازىرىلەرنى ئىنتايىن ياقتۇرىدىغان كىشى ئىدى. مارشالل بولسا، سۆزنى تەمكىن قىلىدىغان، كونسېرۋاتىپ، كىچىك پېئىل، كىشىلەرنى ئاسان ماختىمايدىغان، ئۆزىنى پارتىيە - گۇرۇھلاردىن قەتئىي ئۈستۈن قويىدىغان، سىياسىي

مۇنازىرىلەرگە قاتنىشىشنى خالىمايدىغان كىشى ئىدى. بۇ ھەر ئىككى ئەرباب روزۇبلتنىڭ شتاب باشلىقى بولغانىدى. ۋەھالەنكى، ئۇلارنىڭ ھەربىي باشلىقلار بىلەن زۇڭتۇڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتكە بولغان قارىشىدا ناھايىتى چوڭ پەرق بار ئىدى. ماك ئارتۇر ھەربىي باشلىقلار بىلەن زۇڭتۇڭ ئوتتۇرىسىدا قارشىلىق كۆچلۈك، دەپ قارايتتى. مارشالل بولسا، ھەربىي باشلىقلار زۇڭتۇڭنى پۈتۈنلەي قوللىشى لازىم، دەپ قارايتتى. ئۇلارنىڭ يەنە ياۋروپا ۋە ئاسيانىڭ ئامېرىكا بىلەن بولغان قارىمۇ قارشىلىق جەھەتتىكى ئەڭ مۇھىم ئىستراتېگىيىلىك مەسىلىلەردىكى پىكرى ئوخشىمايتتى. شۇڭا ئارمىيە بىلەن شتابتىكىلەر «ماك ئارتۇر گۇرۇھى»، «مارشالل گۇرۇھى» دەپ ئىككى گۇرۇھقا بۆلۈنۈپ كەتكەنىدى. ئالدىنقى گۇرۇھ «ئاسىيا مەسىلىسى بىرىنچى» كۆز قارىشىنى تەشەببۇس قىلسا، كېيىنكى گۇرۇھ «ياۋروپا مەسىلىسىنى مۇھىم ئورۇنغا قويۇش» نى تەشەببۇس قىلاتتى.

ئېزىنىخاۋېرنىڭ 37 يىللىق ھەربىيلىك ھاياتىنىڭ 11 يىلى مۇشۇ ئىككى ئەربابنىڭ قول ئاستىدا ئىشلەش بىلەن ئۆتتى، بۇنىڭ ئىچىدە يەتتە يىل ماك ئارتۇرنىڭ قول ئاستىدا، تۆت يىل مارشاللنىڭ قول ئاستىدا ئىشلىدى. بۇ ھەر ئىككى گېنېرال ئېزىنىخاۋېرنى ياخشى كۆرەتتى ۋە ئىززەتلەيتتى. دېمىسىمۇ ئېزىنىخاۋېر خىزمەتنى ناھايىتى ياخشى ئىشلەيتتى ۋە ۋاقتىدا پۈتتۈرەتتى. باشلىقلارنىڭ قارارلىرىنى سادىقلىق بىلەن ئىجرا قىلاتتى. ئۇ ۋاقىتنى ۋە باشقا ئوي - پىكىرلىرىنى ھېچىشەم باشلىقلارنىڭ كۆڭلىدىكىدەك ئورۇنلاشتۇراتتى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ بۇ خىل پەزىلىتىنى ھەر ئىككى گېنېرال بىردەك ماختايتتى. ماك ئارتۇر 20 - ئەسىرنىڭ 30 - يىللىرىدا يازغان بىر خۇلاسە دوكلاتىدا ئېزىنىخاۋېر ھەققىدە توختىلىپ: «ئارمىيىمىز ئىچىدىكى ئەڭ ياخشى ئوفىتسېرلارنىڭ بىرى. ئەگەر كېيىن

بىردەر ئورۇش بولۇپ قالسا، ئۇ دەرھال رەھبەرلىك ئورنىغا چىقالايدۇ». دەپ يازغانىدى. 1942 - يىلى باش شتاب باشلىقى مارشالل ئېزىنخاۋېرنى ئىتتىپاقداش ئارمىيىسىنىڭ ياۋروپا يۈرۈش قىلغۇچى قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانلىقىغا كۆرسىتىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ يۇقىرىدىكى باھاسىنى ئەملىي ھەرىكىتى ئارقىلىق ئىسپاتلىغانىدى.

ۋەھالەنكى، ئېزىنخاۋېرنىڭ ماك ئارتۇر بىلەن بولغان شەخسىي مۇناسىۋىتى مارشاللغا قارىغاندا تېخىمۇ يېقىن ئىدى. ماك ئارتۇر بىلەن دائىم چاقچاقلىشاتتى. ئەمما مارشالل بىلەن ناھايىتى ئاز چاقچاقلىشاتتى. مارشالل ۋېرگىنىيە ھەربىي ئىنستىتۇتىنى پۈتتۈرگەنىدى. ئۇ قۇرۇقلۇق ئارمىيىسى بىلەن دېڭىز ئارمىيىسى ئوتتۇرىسىدا ئۆتكۈزۈلگەن تەنتەربىيە مۇسابىقىسىدە كىمنىڭ يېڭىپ، كىمنىڭ يېڭىلىشى بىلەن ئانچە كارى بولمايتتى. ئېزىنخاۋېر بىلەن ماك ئارتۇر ھەر ئىككىسى ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپى بىلەن قۇرۇقلۇق ئارمىيىسى شتاب ئوفىتسېرلىرى ئىنستىتۇتىنى پۈتتۈرگەنىدى. شۇنداقلا ھەر ئىككىلىسى تەنتەربىيە ھەۋەسكارلىرى بولغاچقا، ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىنىڭ زەيتۇن توپ كوماندىسىنىڭ ئۇتۇش ئۇتتۇرۇشىغا تولىمۇ كۆڭۈل بۆلەتتى. ھەر يىلى كۈزدە قۇرۇقلۇق ئارمىيىسى بىلەن دېڭىز ئارمىيىسى ئوتتۇرىسىدا ئېلىپ بېرىلىدىغان مۇسابىقىنىڭ ئەملىي ئەھۋالى بىلەن نەتىجىسى ئوستىدە قىزغىن مۇھاكىمە قىلىشاتتى. ئېزىنخاۋېر بىلەن مامىي مارشالل ۋە ئۇنىڭ ئايالى بىلەن ھېچقانداق ئىجتىمائىي ئالاقىدا بولمىسىمۇ، ئەمما ماك ئارتۇر ۋە ئۇنىڭ ئايالى بىلەن دائىم بىللە تانسىغا ياكى زىياپەتلەرگە باراتتى.

ئېزىنخاۋېر مارشاللغا قارىغاندا ماك ئارتۇرنى تولاراق ياخشى كۆرەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەسلىمىسىدە ماك ئارتۇرنى «كەسكىن، سالاپەتلىك، ناھايىتى بىلىملىك، خاتىرىسى تولىمۇ

كۆچلۈك گېنېرال ئىدى» دەپ نەسۈرلىگەنىدى. ئۇنىڭ ئېيتقىنىچە، ماك ئارتۇر نۇتۇق ئورىگىنالىنى ياكى دوكلات تېزىسىنى بىرلا قېتىم ئوقۇپ چىقىپ، جۈملىمۇ جۈملە يادلاپ بېرەلەيدىغان، ئۇزۇنى تولىمۇ چوڭ تۇتىدىغان، ئاچچىقى يامان، ئۆزىدىن باشقا ھېچكىمنى يارىتمايدىغان، ھەتتا «ئاسماندا يەنە بىر قۇياشنىڭ بارلىقىنىمۇ كۆرەر كۆزى يوق» بىر كىشى ئىدى. ئۇ مەلۇم مەسىلە ئۈستىدە، بولۇپمۇ قورۇقلۇق ئارمىيىگە ئائىت مەسىلىلەردە بىر قارارغا كېلىپ بولغان ھامان، بۇ مەيداندىن جاھىللىق بىلەن ھەرگىز قايتمايتتى. ئۇ بۇنداق مەسىلىلەرگە يولۇققاندا، ئۆزى ئېگىلىگەن مەسلىنىڭ بارلىق ئوششاق تەپسىلاتلىرى ئارقىلىق لوگىكىلىق ھالدا پاكىت قويۇپ، ئۆز نۇقتىئىينەزەرىنى شەرھلەيتتى ۋە ئۇنىڭدا چىڭ تۇراتتى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ بىئوگرافى ستېفىن: «ئېزىنىخاۋېر مەيلى ئاڭلىق ياكى ئاڭسىز ھالدا بولسۇن، مەيلى ئۇرۇش ۋاقتىدا ياكى زوڭتوڭ بولغان ۋاقتىدا بولسۇن، بەزى مۇھىم مەسىلىلەر ئۈستىدە مۇنازىرە قىلىپ قالسىلا ماك ئارتۇرنى ئۈلگە قىلاتتى» دەپ يازىدۇ.

ماك ئارتۇر ئېزىنىخاۋېرغا مارشالغا ئوخشاش تەلىم-تەربىيە بەرمەي، ئۆز يولىدا مېڭىشنى تەۋسىيە قىلاتتى. ئەكسىچە، ئېزىنىخاۋېر ماك ئارتۇرنىڭ ھەرىكەتلىرىنى كۆزىتىش ئارقىلىق ئۇنىڭدىن ئۆگىنەتتى. ماك ئارتۇر ھەقىقەتەن كىشىنى جەلپ قىلىدىغان كىشى ئىدى. مەيلى ئۇ نەگە بارسۇن، مۇخبىرلار ئۇنىڭ كەينىدىن شۇ يەرگە بارااتتى. ئۇنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان كۆز قاراش ۋە پائالىيەتلىرى دائىم گېزىتلەرنىڭ بېشىدا ئېلان قىلىناتتى. ئۇ دائىم مەقسەتلىك ھالدا كىشىلەرنىڭ قەلبىنى تىترىتىدىغان مەسىلىلەر ئۈستىدە ئوچۇق سۆھبەت بايان قىلاتتى، كوممۇنىستلارنى، يېڭى ھۆكۈمەت تەشكىل قىلىش كۆز قارىشىدىكىلەرنى، تىنچلىقپەرۋەرلەرنى، سوتسىيالىستلارنى

ۋە پۈتۈن ئامېرىكىلىقلارنىڭ چۈشەنچىسىگە مۇخالىپ كېلىدىغان بارلىق سىياسىي پارتىيە ۋە گۇرۇھلارنى قاتتىق ئەيىبلەيتتى. ئۇ جەڭ قىلىشنى ياخشى كۆرگەچكە، ئۇرۇش قىلىشتىن زادىلا باش تارتمايتتى. ئۆزىنىڭ سىياسىي قارانىيىتىنى ئەزەلدىن يوشۇرمايتتى. كىشىلەر ئۇنىڭ گېنېرال پېرشىڭگە ئوخشىمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ زۇكۇتۇڭ نامزاتلىقىغا كۆرسىتىلىشىنى ياقتۇراتتى. گېنېرللار ئىچىدە سىياسىي بىلەن شوغۇللىنىشنى ئەڭ ياقتۇراتتى. ئەمما، سىياسىي جەھەتتە زادىلا مۇۋەپپەقىيەت قازىنالمىغانىدى. ماك ئارتۇر تالاش - تارتىش ئۈستىدىكى مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشنى ياقتۇراتتى. ئېزىنىخاۋېر بولسا، بۇنداق مەسىلىلەردىن ئۆزىنى قاچۇراتتى. ماك ئارتۇرنىڭ 30 - يىللاردىكى سىياسىي پائالىيەتلىرىنىڭ نەتىجىسىگە نەزەر تاشلايدىغان بولساق، ئېزىنىخاۋېرنىڭ «سىياسەتتىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىش» ئىرادىسىنىڭ قانچىلىك مۇستەھكەملىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

1932 - يىلى ئامېرىكىدا يۈز بەرگەن ھەربىيلەرنىڭ قوشۇندىن چېكىنىشىنى تەلەپ قىلىش ۋەقەسى ئېزىنىخاۋېر باش شتابتا ئىشلەۋاتقان ۋاقتىدا ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەن ئەڭ ھەيران قالارلىق ۋەقەلەرنىڭ بىرى ئىدى. شۇ يىلى ئىيۇلدا 1 - دۇنيا ئۇرۇشىغا قاتناشقان كونا جەڭچىلەر ئۆزلىرىنىڭ مىڭدىن تەمىناتىنى ياخشىلاشنى تەلەپ قىلىپ مەشھۇر نامايىشلارنى قىلدى. ۋاشىنگتوننىڭ كوچىلىرىغا 20 مىڭدىن ئارتۇق ھەربىيدىن چېكىنىپ ئىشسىز قالغان ئادەم توپلىشىپ، 1945 - يىلى بېرىلمەكچى بولغان ئۇرۇشقا قاتناشقانلارنىڭ ھەربىي سەپتىن چېكىنىش سوممىسىنى ئالدىن بېرىشنى تەلەپ قىلدى. بۇ چېكىنىش سوممىسى ھەر بىر ئادەمگە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 1000 دوللاردىن توغرا كېلەتتى. قوشۇندىن چېكىنگەن بۇ كىشىلەر پېنسىلۋانىيە كوچىسىدىكى

مالىيە مىنىستىرلىقىنىڭ ئىشلەتمەي تاشلىنىپ قالغان بىناسى بىلەن ئانىنىكوسىيە سازلىقىدا «تېرىۋالغان ھەر خىل ماتېريال، سېنىك تۇڭ ۋە كونا تاختايلاردىن ياسىۋالغان تولىمۇ ئەبجەق كىچىك لاپاسلاردا ئولتۇراتتى.» قورشۇبلىنغان خوتۇنلار ھۆكۈمىتى ھەربىي سەپتىن چېكىنىش سوممىسىنى تەلەپ قىلغۇچىلار «بولشېۋىزمنىڭ تەھدىدى بىلەن پارلامېنت جايلاشقان ئورۇندا ھۆكۈمەتكە ھۇجۇم قىلماقتا» دەپ قارايتتى. ماك ئارتۇرمۇ بۇنى مۇنداق چۈشەندۈرۈپ: «بۇ ھەرىكەتنىڭ مەزمۇنى ۋە خەۋپلىكى قورۇپ قېلىۋاتقان دۆلەت خەزىنىسىدىن پۇل ئوندۇرۇۋېلىش غەرىزىدىن ئاللىقاچان ھالقىپ كەتتى... تىزىل تەشكىلاتلار ھەربىيدىن چېكىنگەنلەر تەشكىلاتىغا سىڭىپ كىرىپ، ئەھۋالنى چۈشەنمەيدىغان باشلىقلار قولىدىن قوماندانلىق ھوقۇقىنى ئۆتكۈزۈۋالدى» دېدى. بۇ شتاب باشلىقى «كوممۇنىستلار ھەربىي سەپتىن چېكىنگەنلەرنىڭ نامايىشىدىن پايدىلىنىپ، ئىنقىلابىي ھەرىكەت قوزغىماقچى» دەپ ھېسابلىدى. ۋەھالەنكى، بۇ شتاب باشلىقىنىڭ يارەمچىسى بولغان ئېزىنىخاۋېرنىڭ بۇ مەسىلىگە بولغان كۆز قارىشى ئۇنىڭكىگە ئوخشىمايتتى. «ئەمەلىيەتتە، — دەپ يازغانىدى ئۇ، — ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى، بەلكىم قۇترانقۇلۇق قىلغۇچىلارنىڭ ئازدۇرۇشىغا ئۇچرىغان بولسىمۇ، ئەمما يەنىلا قائىدە قانا ـ شۇكۇرسانا قىلىدىغانلاردۇر. ئۇلار نېمىلا دېگەن بىلەن، تۇرمۇش قىينچىلىقىدىن نامايىش قىلىشقا مەجبۇر بولغان.»

لېكىن، ماك ئارتۇر ئامال قىلىپ بۇ ۋەقەنىڭ كوممۇنىستىك پارتىيە بىلەن ئالاقىسى بارلىقىنى ئىسپاتلاشنى مۇراجىئەت قىلىپ، پۈتۈن مەملىكەتتىكى يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلارنىڭ ھەربىي سەپتىن چېكىنىش سوممىسى تەلەپ قىلغۇچىلار بىلەن بىللە ۋاشىنگتونغا يۈرۈش قىلغان كوممۇنىستلاردىن بىلىدىغانلارنىڭ ئىسىملىكىنى ئۆزىگە ئەۋەتىپ

بېرىشنى تەلەپ قىلدى. ئاخىرى بۇنداق كىشىلەردىن بىلىدىغان بىرمۇ كىشى چىقمىدى. بۇنىڭغا بىرەر پاكىت تېپىلمىغان بولمىسىمۇ، يەنىلا شتاب باشلىقى ۋە خوئوۋېر ھۆكۈمىتى مالىيە مىنىستىرلىقىنىڭ بىناسىغا يىغىلىۋالغان 1100 دىن ئارتۇق ھەربىي سەپتىن چېكىنگەنلەرنى زورلۇق بىلەن قوغلۇپتىشنى قارار قىلدى. 27 - ئىيۇل ھۆكۈمەت ۋاشىنگتون ساقچى باشلىقىغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، ئۇلارنى قوغلاپ چىقارغۇزۇۋەتتى. 28 - ئىيۇل مۇنتىزم ئارمىيە ئۇلارغا ئۇزلۇكسىز ھەربىكەت قوللىنىپ، پايتەختىنىڭ مەركىزىي كوچىسىدىكى بولغان پېنسىلۋانىيە كوچىسىدا نامايىشچىلارنى توسۇپ پويوزا قىلدى. ئارقىدىن مۇنتىزم ئارمىيە ئاچ قورساق، كىيىملىرى جۇل - جۇل، قولىدا تۆمۈرنىڭ سۈنۈقىمۇ بولمىغان پېشقەدەم جەڭچىلەرگە ئوق چىقىرىپ ئۇلاردىن ئىككىنىسى ئۆلتۈرۈپ، ئەللىك ئادەمنى يارىلاندۇردى. مانا بۇ، ئامېرىكا ئارمىيە تارىخىغا داغ كەلتۈرگەن چىدىغۇسىز ئاھانەتلىك ۋەقە ئىدى. گېنېرال ماك ئارتۇر ئۆز ئىختىيارى بىلەن بۇ جازا يۈرۈشىگە رەھبەرلىك قىلدى. ئۇ يەنە «ئىنقىلاب پارتلىغانىكەن» ئارمىيە جەزمەن قاتتىق تەرتىپ ئورنىتىشى كېرەك، دېگەن كۆز قاراش بىلەن، ئېزىنىخاۋېر ۋە باشقا ئوفىتسېرلارغا ھەربىي فورما كىيىپ، ئەسكەرلەر بىلەن بىللە قوشۇننىڭ ئالدىدا مېڭىشقا بۇيرۇق بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئېزىنىخاۋېر ئەمەلىيەتتە بۇرژۇئا دۆلەتلىرىدىكى ئارمىيىنىڭ ئىجتىمائىي رولىنى ياخشى چۈشىنىۋالدى. ئۇ بۇ جازا يۈرۈشىگە قاتنىشىپ خىزمەت كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈن، بىر مېدال بىلەن مۇكاپاتلاندى.

لېكىن، شتاب باشلىقى ماك ئارتۇر بىلەن مايور ئېزىنىخاۋېر قاتارلىق كىشىلەر پېنسىلۋانىيە كوچىسىغا چىققاندا، كىشىنىڭ كۆزىنى قاماشتۇرغۇدەك بىر مەنزىرە شەكىللەندى - دە، نەچچە ئون فوتو مۇخبىرلىرى پۈرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، بۇ

مەنزىرىنى سۈرەتكە ئېلىۋالدى. ئېزىنخاۋېر ۋە باشقا تۆۋەن دەرىجىلىك ئوفىتسېرلارنىڭ ھېچقايسىسى ئوردىن تاقىمىغان بولسىمۇ، ئەمما ماك ئارتۇر كۆكرىكىگە مېدالىلارنى تولدۇرۇپ تاقاپ، مۇراسىم كىيىمى كىيىپ، بېلىگە كەمەر تاقاپ، گەلەپى شىم كىيىپ، ئۆتۈكنى پارقىرىتىپ مايلاپ، باشقىلارغا قارىغاندا تولىمۇ گېدىيىپ ماڭاتتى. تارتىلغان ھەممە سۈرەتلەرگە ئېزىنخاۋېر مەيۈس قىياپەتتە چۈشكەن بولسا، ئۇ تولىمۇ خۇشال چۈشكەنىدى.

ئامېرىكا ھەربىي ساقچىلىرىنىڭ ھەربىي سەپتىن چېكىنگەنلەرنى دەھشەتلىك باستۇرۇشى مەملىكەت ئىچىگە ۋە سىرتىدا جامائەتچىلىكنىڭ قاتتىق ئەيىبلىشىگە ئۇچرىدى. ئەمما، ماك ئارتۇر مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنىدا: «ئۇ توپىلاڭچىلار كىشىنىڭ چىشىغا تېگىپ، ئۆز نەپسۈىسىگە رازى بولۇشماي، ھەربىي ـ ساقچىلار بىلەن تۇتۇشۇپ قالدى» دېدى. ماك ئارتۇر ئۇلارغا پايدىسىز بولغان تەشۋىقاتلارنى يۈرگۈزۈش ئارقىلىق گۇناھنى كوممۇنىستلارغا ئارتىپ قويۇپ، ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى زادىلا ئېتىراپ قىلمىدى. ئېزىنخاۋېر ماك ئارتۇرنىڭ «بىر يۇقىرى دەرىجىلىك باشلىق، ھەرقانداق بەدەل تۆلەشتىن ئايانماي، ئۆزىنىڭ ئاممىۋى ئالدىدىكى ئابرويىنى ساقلىشى كېرەك، ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى ھەرگىز ئېتىراپ قىلماسلىقى لازىم» دەيدىغان جاھىلانە كۆز قارىشىنى كۆزىتىش ئارقىلىق بىلىۋالغانىدى. بۇ ۋەقەدە ئېزىنخاۋېر ئېكستىرىمىزمچىلىق[1] خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويۇشتىن قورقۇپ، ھەرخىل مۇنازىرىلەردىن تەبىئىي ھالدا ئۆزىنى قاچۇراتتى.

پېشقەدەم جەڭچىلەرنى قانلىق قىرىش — ئېزىنخاۋېرنىڭ 2 ـ دۇنيا ئۇرۇشى باشلىنىشتىن ئىلگىرى قاتناشقان بىردىنبىر

ئېكستىرىمىزم ـ سىياسەتتە كەسكىن پىكىر ۋە قاتتىق تەدبىرلەرنى ياقلاش.

«ھەربىي ھەربكىتى» ئىدى. ئۇنىڭ بىئوگرافى «بۇ چاغدا مايور ئېزىنخاۋېرنىڭ ئەخلاق ـ پەزىلىتى پەيدىنپەي پىشىپ يېتىلگەنىدى. شۇڭا ئۇ ماك ئارتۇرنى باستۇرۇش ھەربكىتىگە قوماندانلىق قىلماسلىققا كۆپ قېتىم ئۇندىگەنىدى. بۇ ۋەقەدىن كېيىن، مۇخبىرلارنىڭ ئۆزىنى زىيارەت قىلىشىدىن ئۇستىلىق بىلەن قۇتۇلۇپ قالدى» دەپ يازغانىدى.

بۇ ۋەقە يۈز بېرىپ يەتتە ئايدىن كېيىن يەنى 1933 ـ يىل فېۋرالدا ماك ئارتۇر ئېزىنخاۋېرنى ئۆزىنىڭ شەخسىي يارداەمچىسى قىلىۋالدى. ئېزىنخاۋېر ماك ئارتۇرنىڭ پارلامېنتتا سۆزلەيدىغان نۇتقىنى يېزىپ بېرىپلا قالماي، شتاب باشلىقىنىڭ يىللىق خۇلاسە دوكلاتىنى تەييارلىشىغىمۇ ياردەملەشتى. بۇ دوكلاتلارنىڭ ھەممىسى مۇقامى تۆۋەن ھۆججەتلەر ئىدى. ھەتتا 1933 ـ يىل مارتتا «يېڭى ھۆكۈمەت» ئىش باشلىغاندىن كېيىن، ھۆكۈمەت قوشۇننىڭ خامچوتىنى تولىمۇ بەك قىسقارتىۋەتكەن شارائىتتىمۇ يەنە داۋاملىق ئىشلىدى. 1933 ـ يىلى ھەربىي ئىشلارغا ئاجرىتىلغان خامچوت 304 مىليون دوللار ئىدى. 1934 ـ يىلى 277 مىليونغا، 1935 ـ يىلى 284 مىليونغا قىسقارتىۋېتىلدى. يىللىق خۇلاسە دوكلاتىدا بۇ ھەقتە ھەسرەتلىنىپ: دۇنيادىكى نۇرغۇن دۆلەتلەر ئۆز ئارمىيىسىنى باشقىدىن ناھايىتى تېز قوراللاندۇرۇۋاتقان، گېرمانىيە، ئىتالىيە ۋە ياپونىيە فاشىستلىرىمۇ ئۆز قوشۇنىنى تەلۈلەرچە كۆپەيتىپ، ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىۋاتقان ۋە خالىغانچە تاجاۋۇزچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئەھۋالدا، ئامېرىكا ئارمىيىسى پۈتۈنلەي تەييارلىقسىز تۇرۇۋاتماقتا، دېيىلدى. ئېزىنخاۋېرمۇ بۇ دوكلاتتا ئارمىيىدە ساقلىنىۋاتقان يېتەرسىزلىكلەرنى 1 ـ دۇنيا ئۇرۇشىدىن ئېشىپ قالغان، كىچىكرەك دائىرىدە ئۇرۇش قىلىشقا بولىدۇ، دەپ مۇلچەرلەنگەن قوراللارنىڭ كونىراپلا قالماي، ئەمەلىيەتتە

بۇزۇلۇپ تۇگەۋاتقانلىقى؛ قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ پۈلى بولمىغاچقا، يېڭى ئىشلەنگەن يېرىم ئاپتوماتنىڭ گالاندې تىپلىق مىلتىقىنىمۇ سېتىۋالالمىغانلىقى، شۇڭا يەنىلا 1903 ـ يىلى ئىشلەنگەن سېپىرىنگفېيلد تىپلىق مىلتىقىنى ئىشلىتىۋاتقانلىقى؛ ھەتتا 1934 ـ يىلى قوشۇن پەقەت 1 ـ دۇنيا ئۇرۇشىدىن قېپقالغان 12 دانە تانكىنى ئىشلىتىۋاتقانلىقى قاتارلىق مىساللار ئارقىلىق كونكرېت كۆرسىتىپ بەردى. ماك ئارتۇر ھۆكۈمەتتىن كۆپلىگەن تانكا سېتىۋېلىش ۋە ئۇرۇش قورالىلىرىنى يېڭىلاش ئۈچۈن پۇل ئاجرىتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. ئەمما، روزۋېلت ھۆكۈمىتى ئىقتىسادىي كرىزىسقا پېتىپ قالغاچقا، ئارمىيە ئىقتىسادچىللىق بىلەن باشقۇرۇلىدىغان ئەڭ مۇھىم ئورۇن، دەپ قارار چىقاردى.

ئېزىنىخاۋېر قوشۇننى، ئۆزىنىڭ كەسپىنى قىزغىن سۆيەتتى. مايور دۋايت ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئىسمى ئادەتتىكى ئامما تونۇشلۇق بولۇپلا قالماستىن، بەلكى قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابىغا زىيارەتكە كەلگەن مۇخبىرلارمۇ ئۇنىڭغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرەتتى. بىر گېزىت ئۇنى ھەربىي تەھرىرلىككە تەكلىپ قىلغاندا، ئۇ بۇ ئىشقا قاتتىق قىزىقىپ قالدى. بۇ خىزمەت ئۇنىڭ ۋاشىنگتوندا داۋاملىق تۇرۇپ قېلىشىغا ۋە ئارمىيىدىكى دوستلار بىلەن تېخىمۇ يېقىنلىشىشىغا سەۋەبچى بولدى. ئۇ يازغان ماقالىلەردە ئامېرىكىنىڭ ھەربىي پائالىيەتلىرى ۋە چەتئەلدىن كېلىۋاتقان تەھدىت ئۇستىدە توغرا تەھلىل يۈرگۈزدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ يىلىغا 15 مىڭدىن 20 مىڭغىچە دوللار كىرىم قىلالايتتى. بۇ يىلىغا ئاران 3000 دوللار ئالىدىغان ئادەمگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئەلۋەتتە زور بايلىق ـ تە! ئۇ ئايالى مامىي، ئىنىسى مىلتون بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، نۇرغۇن ئويلىنىش ئارقىلىق ھەربىي سەپتىكى ۋەزىپىسىدىن ئىستېپا بەرگىلى تاس قالغانىدى. ئۇ يەنە قايتا ـ قايتا ئويلىنىش

ئارقىلىق ئۆزىنىڭ كەسپىنى قىزغىن سۆيۈش ئىرادىسى يۈقىرى مائاشنىڭ ئېزىقتۇرۇشىدىن غالىپ كېلىپ، ئاخىر يەنىلا قوشۇندا قېپقېلىشنى قارار قىلدى.

ئېزىنىخاۋېرنىڭ گېنېرال فولكېس كوننانىڭ: «ئۇزۇنغا قالماي دائىرىسى ئالدىنقى قېتىمقى ئۇرۇشتىنمۇ زور بولغان يەنە بىر ئۇرۇش پارتلايدۇ» دېگەن سۆزى ھېلىمۇ ئېسىدە بار ئىدى. گېرمانىيە، ئىتالىيە ۋە ياپونىيىلەرنىڭ ئۆز قوشۇنىنى يېڭىدىن قوراللاندۇرۇۋاتقانلىق پاكىتى ئۇنى بۇ ئۇرۇشنىڭ پارتلىشىغا ئۇزۇن قالمىغانلىقىغا ئىشەندۈرەتتى. ئۇ چاغدا ئۇ بىر ئاخبارات خىزمەتچىسى سۈپىتىدە بۇ ئۇرۇشنى خەۋەر قىلىشنى ئەمەس، بەلكى بىر جەڭچى بىر ھەربىي خادىم سۈپىتىدە ئۇرۇشقا قاتنىشىشنى خالايتتى. ئۇ يەنە ۋاشىنگتوندىن ۋە باشقا شتابتىن يۆتكىلىپ كۈرەشچى قىسمىدىكى بىر ئوفىتسېر سۈپىتىدە قىسمىغا بېرىپ ئىشلەشنى تەلەپ قىلغان بولسىمۇ، ئەمما ماك ئارتۇر ئۇنى قويۇپ بەرمىدى. 1935 ـ يىلى ماك ئارتۇرنىڭ شتاب باشلىقلىق ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتى توشاتتى. بۇ چاغدا ئېزىنىخاۋېر ئۇنىڭدىن ئۆزىنى دالا قىسىملىرىغا يۆتكەپ قويۇشنى ئۈمىد قىلدى. ئەمما ماك ئارتۇر شۇ ھامان ئۇنىڭ تەلىپىنى رەت قىلىۋەتتى، پارلامېنت فىلىپپىننىڭ «فېدېراتسىيە» لىك ئورۇنغا ئىگە بولۇش قارارىنى ماقۇللىدى. فىلىپپىن 1946 ـ يىلى پۈتۈنلەي مۇستەقىل بولىدى. بۇ چاغدا مانۇئېل كۋايسون بىلەن گومىنداڭ رەھبەرلىكىدىكى يېڭى فىلىپپىنىنىڭ فېدېراتسىيە ھۆكۈمىتىگە بىر قوشۇن زۆرۈر بولۇپ قالدى. كۋايسون ماك ئارتۇرنى مانىلاغا بېرىپ ئۆزىنىڭ قوشۇنىغا ھەربىي مەسلىھەتچى بولۇشنى ۋە بىر قوشۇن تەشكىللەپ بېرىشكە مەسئۇل بولۇپ، بېرىشنى تەكلىپ قىلدى. ماك ئارتۇر بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلدى ھەمدە ئېزىنىخاۋېرنى داۋاملىق ئۆزىنىڭ ياردەمچىسى بولۇپ بېرىشتە چىڭ تۇردى.

باشقىدىن بىر قوشۇن تەشكىللەش بىر قىزىقارلىق خىزمەت ئىدى. ئېزىنخاۋېرغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇ خىزمەتتىن ئۇ يەنە قوشۇمچە كىرىمۇ قىلالايتتى. ئۇ ئامېرىكا ئارمىيىسىدىن ئەۋەتىلگەن مەسلىھەتچىلەر ئۆمىكىنىڭ ئەزاسى سۈپىتىدە ئۆزىمۇ ماۋاشىنى ئوخشاش ئالغاندىن سىرت، فىلىپپىن فېدېراتسىيە ھۆكۈمىتىدىن يەنە باشقا ھەق ئالاتتى. ماك ئارتۇر ھەر ئايدا 3000 دوللار، ئېزىنخاۋېر بولسا، ھەر ئايدا 980 دوللار ئالغاندىن سىرت، يەنە بارلىق خىراجەتلەرنىمۇ كۆتۈرۈۋېتەتتى. بۇ يەردە مانا مۇشۇنداق ياخشى كىرىم قىلغاندىن باشقا، ئۆي خىزمەتكارىغا كېتىدىغان خىراجەتمۇ ئاز بولاتتى. بۇنداق بولغاندا ئېزىنخاۋېرلارنىڭ ئائىلىسىمۇ مانىلادا خېلى بايلىقات تۇرمۇش كەچۈرەلەيتتى.

1935 ـ يىلى سېنتەبىرنىڭ ئاخىرىدا ئېزىنخاۋېر بىلەن ماك ئارتۇر غەربكە ماڭىدىغان پويىز بىلەن سان فرانسىسكوغا بېرىپ، ئۇ يەردىن پاراخوت بىلەن مانىلاغا قاراپ يولغا چىقتى. ئېزىنخاۋېر ۋاشىنگتوندا ئالتە يىل تۇرغان بولسىمۇ، ماختانغۇدەك ھېچقانداق بىرەر ئىش يۈز بەرمىدى ياكى ئۇنىڭ ۋەزىپىسى ئۆستۈرۈلمىدى؛ ياكى ئۆزى ۋە ئۆزىدىن باشقا ھەر قانداق بىر ئوفىتسېر ھۆكۈمەتنى دۆلەت مۇداپىئەسىنى كۈچەيتىش ھەققىدە قايىل قىلالمىدى، ياكى بىرەر جەڭ قىلغۇچى قىسىمدا ئىشلىيەلمىدى. قارىغاندا ئۇنىڭ تەقدىرىگە مەڭگۈ شتاب ئوفىتسېرى بولۇپ ئۆتۈش پۈتۈلگەندەك تۇراتتى. لېكىن، ئۇ ماك ئارتۇرنىڭ ئۆزىنىڭ قىلغان خىزمىتىگە ۋە قابىلىيىتىگە بەرگەن باھاسىدىن پەخىرلىنەلەيتتى. 1935 ـ يىل 30 ـ سېنتەبىر شتاب باشلىقى ئۇنىڭغا بىر پارچە خەت يېزىپ، ئۇنى « نۇرغۇن جاپالىق ۋەزىپىلەرنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندىدىڭىز» دەپ ماختىغانىدى. ماك ئارتۇر يەنە ئېزىنخاۋېرغا رەھمەت ئېيتىپ: « قاتمۇ قات قىينىچىلىق، چەكلىمىگە

ئۇچراپ تۇرغان ھەمدە دائىم پۇتۇن كۈچى بىلەن ئىشلىمىسە بولمايدىغان خىزمەتلەرنى خۇشال - خۇرام زىممىڭىزگە ئېلىپ ئۇتۇقلۇق ئورۇندىڭىز» دەپ يازغانىدى.

ئۇ ئېزىنىخاۋېرغا ئۆزىنىڭ تەجرىبىسى بويىچە كەلگۈسىدە چوقۇم قوماندان بولالايدىغانلىقىغا ئىشىنىدىغانلىقى ھەققىدە كاپالەت بەرگەن ۋە: «سىز ئوتتۇرىغا قويغان مەسىلىلەر جەزمەن ئالىي قوماندانلىق ئورگانلىرىنىڭ كۆز قارىشى بويىچە ھەل قىلىنىشى كېرەك» دېگەنىدى.

ئېزىنىخاۋېر فىلىپپىندا ھەربىي مەكتەپ قۇرۇش، ھاۋا ئارمىيىسى تەشكىللەش، شەھەر ئاھالىلىرىنى ھەربىي مەشىق قىلدۇرۇش ۋە ئارال دۆلىتىنىڭ مۇداپىئە پىلانى ھەمدە ئۇرۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىش قاتارلىق خىزمەتلەرگە ئاكتىپلىق بىلەن قاتناشتى. تىنچ ئوكيان ئۇرۇشىنىڭ كۈنسېرى يېقىنلىشىپ قېلىۋاتقانلىقىنى نەزەردە تۇتقاندا، ئۇلارنىڭ ئىشلىگەن خىزمەتلىرى تولىمۇ ئەھمىيەتلىك ئىدى.

ئېزىنىخاۋېر خىزمەتتىن باشقا ۋاقىتلاردا بريدژ، گولف توپى ئويناش قاتارلىق ئۆزى ئويناپ ئۆگىنىپ قالغان كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىگە يەنىلا ۋاقىت چىقىراتتى. فىلىپپىن زۇڭتۇڭى كۋايسونمۇ قارت خۇمار كىشى ئىدى. ھەپتىنىڭ ئاخىرىدىكى دەم ئېلىش كۈنلىرىنى زۇڭتۇڭ ھۇزۇرىدا ئۆتكۈزۈشكە تەكلىپ قىلىنغانلار ئىچىدە دائىم ئېزىنىخاۋېرمۇ بولاتتى. زۇڭتۇڭ ئېزىنىخاۋېرنى قارتنى ياخشى ئوينايدىغانلىقى ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى ھەربىي ئىشلارنى پىششىق بىلىدىغانلىقى، كىشىلەر بىلەن ئاسان چىقىشالايدىغانلىقى، باشقىلاردا ياخشى تەسىر قالدۇرالايدىغانلىقى قاتارلىق ئېسىل پەزىلەتلىرى ئۆزىدە ياخشى تەسىر قالدۇرغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى دائىم ھۇزۇرىغا تەكلىپ قىلاتتى. «ئۇنىڭ بارلىق ئېسىل پەزىلەتلىرى ئىچىدە، مەن ئېزىنىخاۋېردىن قانداقلا ۋاقىتتا

بولسۇن بىرەر مەسىلىسى سورىسام، شۇ ھامان جاۋاب بېرىدىغانلىقى مېنى تولىمۇ قايىل قىلىدۇ» دېگەنىدى كۆزايسون.

دۇايت ئېزىنخاۋېر 1936 ـ يىلى 1 ـ ئىيۇل، يەنى ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىنى پۈتتۈرگىنىگە 21 يىل بولغاندا، ئاخىرى پود پولكوۋنىك ئۇنۇانىغا مۇيەسسەر بولدى. ئۇ فىلىپپىندىمۇ ھاۋا ئارمىيىسىگە قاتنىشىش ئارزۇسىدىن قىلچە ۋاز كەچمىدى. شۇڭا ئۇ مۇرەككەپ ئۇچۇش ماھارىتىنى پۈختا ئىگىلەپ، زۇرۇر بولغان 300 سائەتلىك مۇساپىنى ئۇچۇپ تاماملاپ، 48 يېشىدا ئۇچقۇچىلىق پراۋىسنى ئېلىشقا مۇيەسسەر بولدى. ئېزىنخاۋېر ئۆزىگە تولۇق ئىشەنچ قىلغاچقا، ھەتتا ئوغلىنى ئايروپىلانغا بىللە ئېلىپ ئۇچاتتى. بۇ تولىمۇ قارامىلىق ئىدى. بىر قېتىم مۇشۇنداق ئۇچۇۋاتقاندا ئايروپىلان چۇشۇپ كېتىپ پاچاقلىنىپ كەتكىلى تاس قالغانىدى.

1939 ـ يىل 1 ـ سېنتەبىردە گىتلېر پولشاغا تاجاۋۇز قىلدى. شۇڭا ئەنگلىيە بىلەن فرانسىيە گېرمانىيىگە ئۇرۇش ئېلان قىلدى. شۇنىڭ بىلەن 2 ـ دۇنيا ئۇرۇشى پارتلىدى. ئۇرۇش گەرچە ئېزىنخاۋېرغا ئۆز كەسپىي ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىدىن دېرەك بېرىپ، بۇ ئۇرۇشقا پۈتۈن كۈچى بىلەن تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن تەييارلىنىشقا ئۇندىسىمۇ، لېكىن ئۇرۇش دېگەن بىر چوڭ بالا ـ قازادىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. 3 ـ سېنتەبىر، يەنى ئۇرۇش ئېلان قىلىنغان كۈنى ئۇ ئىنىسى مىلتونغا خەت يېزىپ مۇنداق دەيدۇ: « بىز گېرمانىيىگە ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان بىر تۇركۈم ئەسەبىي تەلۇلەرنى تۇرلۇك چارە ـ تەدبىرلەر بىلەن بىر نەچچە ئاي ئىچىدە تىنچىتقىنىمىزدىن كېيىن، ئەنگلىيە بىلەن فرانسىيە تۇيۇق يولغا كىرىپ قېلىشى مۇمكىن. ئۇلار پەقەت ئۇرۇش ئارقىلىقلا چىقىش يولى تاپالايدۇ. بۇ ياۋروپا ۋە پۈتۈن مەدەنىي دۇنياغا نىسبەتەن ئېيتقاندا — گەرچە بۇ دۇنيانىڭ ئۆزۇندىن

بۇيان «مەدەنىي دۇنيا» دەپ ئاتىلىشى ئۇچىغا چىققان بىمەنىلىك بولسىمۇ ـ بىر بەختسىزلىكتۇر. مەن شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، ئەگەر ئۇرۇش سوزۇلۇپ كەتسە، قالغان دۆلەتلەر ئۇلارنىڭ ئۇرۇشقا قاتنىشىشتىن ئىلگىرىكى قىياپىتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈشى ئىنتايىن تەس». ئۇ يەنە ئالدىن كۆرەرلىك بىلەن: «ئەگەر گىتلېر زورلۇق كۈچى بىلەن پۈتۈن دۇنيانى بويسۇندۇرۇۋالمىسلا، بۇ ئۇرۇش ئاخىرى گېرمانىيىنىڭ پارچىلىنىشى بىلەن ئاخىرلىشىدۇ» دېگەنىدى.

نېمىسلار پولشانى بويسۇندۇرغاندىن كېيىن، گېرمانىيە بىلەن غەربنىڭ ئىتتىپاقداش ئارمىيىسى ماگىنوت مۇداپىئە لىنىيىسىدە تىركىشىپ قالدى. بۇ ئۇرۇش شۇ چاغدا «جىم ئولتۇرۇش ئۇرۇشى»، ياكى «يالغان ئۇرۇش» دەپ ئاتالغانىدى. 1939 ـ يىل ئۆكتەبىردە ئېزىنخاۋېر دوستى گېروففا: «مەن بۇ ئۇرۇشتىن ناھايىتى گاڭگىراپ قالدىم. ناھايىتى ئېنىقكى، ھېچقايسى تەرەپ مۇستەھكەم قوغدىلىۋاتقان مۇداپىئە لىنىيىسىگە ھۇجۇم قىلىشنى خالىمايدۇ. ئەگەر جېنىدى زامانىۋى قوراللار بىلەن قوغدىلىۋاتقان بولسا، ئۇرۇشتىن مۇداپىئەلىنىش جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈكى بىلەن ئاللىقاچان ھۇجۇمغا ئۆتكەن بولاتتى. شۇنىڭ بىلەن، بىز ئوتتۇرا ئەسىرنىڭ ئاخىرىدىكى دەۋرگە ئوخشاش، قوشۇن ئۆزى ياسىغان قورغانىلا قوغداپ، ھېچقانداق پاراكەندىچىلىككە ئۇچرىمايى، ناھايىتى بىخەتەر تۇرۇۋاتىدۇ. بۇ زادى نېمە ئۈچۈن؟» دەپ سوئال قويدى ئېزىنخاۋېر ئەجەبلىنىپ.

ئېزىنخاۋېر 1939 ـ يىل 13 ـ دېكابىر دۆلىتىگە قايتىش قارارىغا كەلدى. چۈنكى ئۇ ئامېرىكا بۇ ئۇرۇشقا ئارىلىشىپ قېلىشتىن خالىي بولالمايدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنەتتى. شۇڭلاشقا مۇشۇنداق پەيتتە ئۆزىنىڭ ئورنىنىڭ ۋەتەندە — ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىدا بولۇشى كېرەك، دەپ قارايتتى. شۇڭا

ئۇ قىلىپىن زۇكتۇشىنىڭ ناھايىتى يۇقىرى تەمىنات بىلەن بەھرىمەن قىلىشتەك كىشىنى جەلپ قىلىدىغان تەكلىپىنىمۇ چىرايلىقچە رەت قىلىپ ئامېرىكىغا قايتتى.

ئۇنىڭ ئالدىن قىلغان پەرىزى ئاخىر ئىسپاتلاندى. بۇ چاغدا پۈتۈن مەملىكەت بويىچە ئەڭ چوڭ ھەربىي ۋە سىياسىي قارار چىقىرىلىش ئالدىدا تۇراتتى. مەملىكەت ئىچىدىكى ھەر قايسى گۇرۇھلار ئۇرۇشقا نىسبەتەن ھەر خىل كۆز قاراشتا ئىدى. تىنچلىقپەرۋەرلەر، يەككىچىلىك كۆچلىرى ناھايىتى ئەزۋەيلەپ كېتىشكەنىدى.

بەشىنچى باب

پيورل-خاربور پورتى ۋەقەسىنىڭ ئالدى - كەينىدە

2-دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ دائىرىسى بارغانسېرى كېڭەيمەكتە ئىدى. ئېزىنىخاۋېر 1940-يىل فېۋرالدا ئامېرىكىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، كالىفورنىيىدە تۇرۇشلۇق 15-پىياده ئەسكەرلەر پولكىغا مۇئاۋىن پولك كوماندىرى، قوشۇمچە 1-باتالىئوننىڭ باتالىئون كوماندىرى قىلىپ ئەۋەتىلدى. ئامېرىكىنىڭ ئۇرۇشقا قاتنىشىپ قېلىش ئېھتىمالى كۈندىن-كۈنگە روشەن بولۇۋاتقاچقا، زاپاس قوشۇننى دەرھال مەشىق قىلدۇرۇش زۆرۈر ئىدى. ئۇ كالىفورنىيىدە قوماندانلىق شتابىنىڭ بۇيرۇقىغا ئاساسەن، ئۇنىڭدىن مىللىي گۋاردىيە ئەترىتىنى مەشىق قىلدۇرۇپ، يېڭىدىن تەشكىللەنگەن بۇ قىسىمنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈپ، ئۇلارنى مۇنتىزم ئارمىيە دەرىجىسىگە يەتكۈزۈش تەلەپ قىلىنىدى.

تارىخ يەنە تەكرارلاندى. بۇ، ئېزىنىخاۋېرنىڭ ھەربىيلىك ھاياتىدىن بۇيانقى «ئەڭ كۆڭۈلدىكىدەك بىر يىل» بولغانىدى. 1-ئىيۇل كۈنى دوستى ئومال برادلېيغا يازغان خېتىدە: «مەن ھازىر تولىمۇ كۆڭۈللۈك ياشاۋاتىمەن. قوشۇندىكى باشقىلارغا ئوخشاش مېنىڭ ئالدىمدىمۇ ھەر خىل خىزمەتلەر دۆۋىلىنىپ تۇرۇپتۇ. ئەمما بۇ مەن ئۈچۈن تولىمۇ قىزىقارلىق تۇيۇلىدۇ!» دەپ يازغانىدى. ئۇ يەنە بىر دوستى گېيروفغا ئەۋەتكەن خېتىدە:

«مەن قوشۇننى دائىم دالادا مانىۋىر قىلدۇرىمەن، خىزمەت ناھايىتى ئالدىراش. . . ئاخشىمى پۈت-قوللىرىم مۇزلاپ قېتىپ كېتىدۇ، شۇنداقتىمۇ بىر-يېرىم سائەت تاتلىق ئۇخلاپ باققىنىمنى بىلمەيمەن. بەزىدە شۇنداق چارچاپ كېتىمەن. ئەمما بۇ تۇرمۇش ماڭا ھەقىقەتەن لەززەتلىك تۇيۇلىدۇ! مەن قىسمىغا تەئەللۇق. ئۆزۈمنى قىسمىدا ناھايىتى خۇشال-خۇرام ھېس قىلىمەن» دەپ يازغانىدى.

ئېزىنىخاۋىرنىڭ ئائىلىۋى ھاياتىمۇ ناھايىتى بەختلىك ئىدى. ماميېمۇ ئامېرىكىغا خۇشاللىق بىلەن قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ سالامەتلىكىمۇ خېلىلا ياخشىلىنىپ قالغانىدى. ئۇ يەنە مېھمانلارنى كۈتۈۋالىدىغان بولدى. ئامراق ئوغلى جون ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىگە تاللىنىپ ئوقۇشقا ئەۋەتىلدى. ئۇ مەكتەپكە كىرىش ئىمتىھانىدا 92 نومۇر بىلەن بىرىنچىلىكنى ئالدى. ئېزىنىخاۋېر خوگېسقا يازغان خېتىدە: «جونىنىڭ بۇ قېتىمقى نەتىجىسى بىلەن يۈزۈم يورۇق بولۇپ، كۆكرىكىمنى كېرىپ ماڭالايدىغان بولدۇم. ماميېمۇ ئوغلىنىڭ ئىشلىرىنى تىنماي ماختايدۇ» دەيدۇ.

لېكىن، ئېزىنىخاۋېرنىڭ كۆكرىكىنى ئۇنچىلىك كېرىپ كېتىشىنىگىمۇ ھېچقانچە زۆرۈرىيىتى يوق ئىدى. ئۇ 50 ياشقا كىرىپ قالغان بولسىمۇ، ناھايىتى ساغلام ئىدى. كۆپلىگەن كىشىلەر ئۇنى ئەسلى يېشىدىن ئون ياش كىچىك كۆرۈنىدۇ، دېيىشەتتى. قوشۇندا ئىشلەش ۋە دالا تۇرمۇشى ئۇنىڭ كۈچ-قۇۋۋىتىنى ئۇرغۇتۇپ تۇراتتى. ئۇنىڭ تەنھەرىكەتچىلەرگە خاس بەدىنى تولىمۇ ساغلام، كۆكرىكى كەڭ ئىدى. ئۇ كۆتۈرەڭگۈ روھلۇق ھالدا قەدەملىرىنى ئەركىن تاشلاپ ماڭاتتى. كۆزلىرىدىن نۇر چاقناپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بېشىنىڭ چوققىسى پۈتۈنلەي تاقىر بولۇپ كەتكەنىدى، پەقەت بېشىنىڭ ئارقىسىدا ۋە ئىككى چېكىسىدە ئازراق قوڭۇر چاچلىرىلا قالغانىدى.

بەزىلەر ئېزىنخاۋېر تاقىرباش بولسىمۇ، ئەمما تۇرقىدىن تولىمۇ جۇشقۇن، قامەتلىك كۆرۈنىدۇ، دېيىشەتتى. ئۇنىڭ ئىدىيىسى جانلىق، زېھنى ئۆتكۈر، سۆزلىرى كەسكىن كىشى بولۇپ، ئۆزىگە تولۇق ئىشىنىدىغانلىقى چىرايىدىن بىلىنىپ تۇراتتى.

ئۇرۇش تەييارلىقىنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلىشىش ئۈچۈن ئامېرىكا ئارمىيىسى ئەسكەر سانىنى كۆپەيتىپ، مەشقىنى ئۆزلۈكسىز كۈچەيتتى. 1939-يىلدىن 1942-يىلىغىچە ئەسكەر سانىنى 190 مىڭدىن 5 مىليونغا كۆپەيتتى ھەمدە بۇ قوشۇننى پۈتۈنلەي يېڭى قوراللار بىلەن قوراللاندۇرۇپلا قالماي، بەلكى تەشكىلىي ئىنتىزام ۋە تاكتىكا جەھەتلەردە ئۆزۈل-كېسىل ئىسلاھات ئېلىپ باردى. قوشۇندىكى 13 مىڭ ئوفىتسېر ئاشۇنداق ئىسلاھاتلارغا مۇۋاپىقىيەتلىك ھالدا ماسلاشتۇرۇلدى. يېڭى ئارمىيىنى تەشكىللەش خىزمىتىدە ئېزىنخاۋېر بەلگىلىمىلەرگە قاتتىق رىئايە قىلىپ، ھەر كۈنى 18 سائەتلەپ ئىشلىدى. ئۇ مەشق ۋاقتىنى تۇزۇپ چىقىپ، دائىم كۆزدىن كەچۈرۈپ تۇردى ھەمدە يېڭىدىن ئۆستۈرۈلگەن تۆۋەن دەرىجىلىك ئوفىتسېرلارغا دەرس ئۆتۈش، دالادا مانېۋىر ئېلىپ بېرىشقا رەھبەرلىك قىلىش قاتارلىق خىزمەتلەرنى بەجانىدىل ئىشلەپلا قالماي، يەنە ياۋروپادا ئېلىپ بېرىلغان ئۇرۇشلارنىڭ تەجرىبە-ساۋاقلىرىنى تەتقىق قىلىپ ۋە يەكۈنلەپ، ئۇنىڭ قوشۇننى قوراللاندۇرۇش ۋە ئىستراتېگىيە، تاكتىكا جەھەتلەردىكى ئىسلاھاتلارغا تەدبىقلىدى. ئۇ قىسمەن ئۆز ئەركىگە قويۇپ بەرمەي، ئىمكان قەدەر ئەمەلىي ئۇرۇش ئېھتىياجىغا ئاساسەن مەشق قىلدۇرۇشتا چىڭ تۇراتتى. بولمىسا كەڭ قوللۇق قىلىپ، رىغبەتلەندۈرۈش بىلەنلا قوشۇننىڭ جەڭگىۋارلىقىنى ئۆستۈرگىلى بولمايدۇ، دەپ قارايتتى.

ئېزىنخاۋېر سۆزەلمىلىك، بوشاڭلىق ئىستىلىغا قارشى

ئىدى. قىسمىغا خىزمەت ئورنىنى ۋە جەڭگىۋارلىقنى تىرىشىپ ئۆستۈرۈشنى تەلەپ قىلاتتى. ئۇ: «قابىلىيەتسىز ئوفىتسېرلار قانچە بالدۇر شاللىۋېتىلسە شۇنچە ياخشى» دەپ قارايتتى. ئۇ نۇرغۇن ئوفىتسېرلار تىنچ شارائىتتا ناھايىتى ياخشى ئىشلىسىمۇ، ئەمما ئۇرۇش ۋاقتىدا تەلەپكە ئۇيغۇنلىشالمايدىغانلىقىنى، ئۇرۇشنىڭ جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىكى قاتتىق سىناقلىرىدىن ئۆتەلمەيدىغانلىقىنى بايقىغانىدى. ئۇنىڭ ئۆز قىسمىنى مۇشۇنداق جاپالىق مەشىق قىلدۇرۇشىغا تۇرتكە بولغان سەۋەبلەرنىڭ بىرى شۇكى، بىر نەچچە كۈن تۇزۇكرەك ئۇخلىماي، ئىسسىقراق تاماقمۇ يېيەلمەيدىغان شارائىت ئاستىدا ئۇزلۇكسىز قارار چىقىرىش ۋە قارارلارنى ئىجرا قىلغاندىن كېيىنمۇ، يەنىلا ئۆزىنىڭ قوشۇنىنى كۆتۈرەڭگۈ روھ ۋە تولۇپ تاشقان جەڭگىۋار ھالەتتە ساقلاپ قالالايدىغان ئوفىتسېرلارنى بايقاش ئۈچۈن ئىدى. ئۇ بىر مىللىي ئارمىيە قۇرۇش خىزمىتىگە بىر كىشىلىك ھەسسە قوشۇشنىلا ئۈمىد قىلاتتى. جەڭچىلەرنىڭ جەڭگىۋارلىقىغا ئەھمىيەت بەرگەندە، ئۇلارنىڭ يۈكسەك جەڭگىۋارلىقىنى ئىزچىل ساقلاشقا ئىلاجىنىڭ بارىچە ئىلھام بېرەتتى. ئۇ: «پەقەت ئامېرىكىلىقلارلا چۈشۈرۈلگەن بۇيرۇقنىڭ سەۋەبىنى ۋە مەقسىتىنى چۈشەنسىلا، ئاندىن ئۇلار ئۇنۇملۇك ئۇرۇش قىلالايدۇ» دەپ قەتئىي ئىشىنەتتى. ئۇ دائىم ئوفىتسېر ۋە ئەسكەرلەرگە مۇنداق دەيتتى: «فاشىستلارنىڭ قوشۇنى ھەممىلا يەردە ۋەھشىيلىك بىلەن ئادەم ئۆلتۈرۈپ، خالىغان يەرگە تاجاۋۇز قىلىۋاتىدۇ. خەلقئارا ۋەزىيەت بىزنى ئۇرۇشقا باشلاپ بېرىشنى كۈتۈشىمىزنى ئەمەس، بەلكى ئۆزىمىز بېرىپ ئۇرۇش قىلىشىمىزنى تەلەپ قىلماقتا.» ئۇ كۆپچىلىككە يەككىچىلىك ۋە تىنچلىقپەرەسلىكنىڭ تەسىرىنى تىرىشىپ يوقىتىشنى چاقىرىق قىلاتتى. ئېزىنىخاۋېر يەنە: «ئەگەر ئامېرىكا خەلقى ھەقىقەتەن دەرغەزەپكە كېلىپ، بىر ياقىدىن باش، بىر

يەڭدىن مۇشت چىقارسىلا، ئۇلار ئۆزىگە ئىشەنگەن ھالدا، ھېچنېمىگە قارىماي، گويا تاغدىن قار كۆچكەندەك شىددەت بىلەن جەڭگە يوپۇرۇلۇپ كىرەلەيدۇ. . . ئەمما بىزنىڭ ۋەزىپىمىز ئۆز كۈچىمىزنى تېخىمۇ تېزرەك تولۇقلاشتىن ئىبارەت! » دەيتتى.

شۇڭا، ئېزىنىخاۋېر ئۆزىنى كۆپ قېتىملاپ مۇنتىزم ئارمىيە سېپىگە ئەۋەتىشنى ھەمدە ئۆزىنىڭ چەت ئەلگە بېرىپ ئۇرۇش قىلىشقا قاتنىشىشقا ھەرقاچان تەييار ئىكەنلىكىنى تەلەپ قىلغانىدى. ئېزىنىخاۋېر 1940-يىل سېنتەبىردە ناھايىتى خۇشال ھالدا بېننىنگبۇرگدا تۇرۇشلۇق 2-برونېۋىك بىرىگادىسىنىڭ كوماندىرى باتتونىنىڭ ئۆزىگە يازغان خېتىنى تاپشۇرۇۋالدى. خەتتە، يېقىندا ئىككى برونېۋىك دىۋىزىيىسى قۇرۇلىدىغانلىقى، بۇ ئامېرىكىنىڭ ئارمىيە تارىخىدىكى تۇنجى ئىش ئىكەنلىكى، باتتون ئۇنىڭ بۇ ئىككى برونېۋىك دىۋىزىيىسىنىڭ بىرىگە قوماندانلىق قىلىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقى، ئەمما ئېزىنىخاۋېر ئۆزىنىڭ قول ئاستىدا ئىشلەشنى خالايدىغان-خالىمايدىغانلىقىنى بىلمەيدىغانلىقى قاتارلىق ئەھۋاللارنى يازغانىدى. ئېزىنىخاۋېر دەرھال جاۋاب خەت يېزىپ: «بەك ياخشى بوپتۇ. ئەمما مەن سىزنىڭ دىۋىزىيىڭىزدىكى بىر پولكقا قوماندانلىق قىلسام دەيمەن. بۇ بەلكىم ئارتۇقچە بىر ئارزۇ بولۇشىمۇ مۇمكىن. چۈنكى مەن يەنە ئۈچ يىلدىن كېيىن ئايدىن پولكوۋنىك ئۇنۋانى ئالالايمەن. ئەمما بىر پولكقا ئوبدان قوماندانلىق قىلالايمەن، دەپ ئويلايمەن» دەپ جاۋاب بەردى. باتتونمۇ جاۋاب خەت يېزىپ: «مەن سىزنى شتاب باشلىقلىقىنى ئۆتەشكە تەكلىپ قىلىمەن. بۇ مېنىڭ ئارزۇيۇم، ياكى پولك كوماندىرى بولسىڭىزمۇ بولىدۇ. سىز قايسى ۋەزىپىنى ئۆتەشنى خالايسىز؟ بۇنى ماڭا دەپ قويارسىز. مەيلى قانداقلا بولسۇن، بۇ ھەقتە بىز كېلىشۇۋالالايمىز» دېدى.

ئېزىنىخاۋېر ئەمدى ئۆزىنىڭ ئىستىقبالىغا كۆڭۈل بۆلۈشكە

باشلايدۇ. ئۇ پۈتۈن ئارمىيە ئىچىدە پەقەت ئۆزىنىڭلا «ئالاھىدە شتاب ئوفىتسېرى» دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشكەنلىكىنى بىلەتتى. ھەرقايسى ئورگانلاردا ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان دوستلىرى ئۇنىڭغا، مەيلى قايسىلا گېنېرال بولسۇن، سىزنى بەربىر دېۋىزىيىنىڭ ياكى ئارمىيىنىڭ شتاب باشلىقلىقىغا تەيىنلەيدۇ، دەيتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ 1918-يىلى ئىككىنچى نۆۋەت ئۇرۇشقا قاتنىشىش پۇرسىتىدىن مەھرۇم قالغانلىقىنى، بۇنىڭدىن قاتتىق ئازابلىنىپ زادىلا تاقەت قىلىپ تۇرالمىغانلىقىنى ئەسلەيتتى. ئۆكتەبىرنىڭ ئاخىرىدا ئۇ ۋاشىنگتوندىكى مارك كلاكقا ئۆزىنىڭ باتتوننىڭ رەھبەرلىكىدىكى بىر برونېۋىك پولكىغا قوماندانلىق قىلىش ئارزۇسىنىڭ بارلىقىنى، ئەمما ئۆزىنى شتاب خىزمىتى ئىشلەشكە ئەۋەتىپ قويماسلىق نىيىتىنى ئاشكارىلاپ قويىدۇ. 1940-يىل 1-نويابىردا باتتون يەنە بىر قېتىم بالدۇرراق يۆتكىلىپ كېلىشنى سۆيلەپ خەت يازغاندا، ئۇ ناھايىتى ئالدىراپ كېتىدۇ. باتتون خېتىدە: «ئەگەر ئامال قىلالىسىڭىز دەرھال بىر ئامال قىلىڭ. چۈنكى بۇ قىسمىغا يېقىن ئارىدا ئون گېنېرال كەلمەكچى» دەيدۇ. ئون گېنېرال! ئارانلا پود پولكوۋنىك ئۇنۋانى بولغان كىشى قانداقمۇ ئون گېنېرالغا تەڭ كېلەلمەسۇن؟ ئېزىنىخاۋېر يۆتكىلىشكە ئىلتىماس يازىدۇ. ئەمما، ئۇ ھەربىي ئۇنۋاننىڭ نۆۋەتلىكى تۈپەيلى ئىلتىماسنىڭ تەستىقلانمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. نويابىردا ئۇ خەت يازغان قۇرۇقلۇق ئارمىيىدىكى بىر باشلىق تارازى بولۇپ: «ھەربىي ئۇنۋاننىمۇ مۇشۇنداق تەلەپ قىلغان بارمۇ؟ بۇنىڭدىن مەن ئەجەبلىنمۇۋاتىمەن. بۇ ئىش ئاز بولغاندىمۇ كىشىنىڭ كۆلكىسىنى كەلتۈرىدۇ» دېدى. ئارقىدىنلا يەنە: «يېشى 50 كە بېرىپ قالغان، مەكتەپ پۈتتۈرگىنىگە 25 يىلدىن ئاشقان، يەنە كېلىپ، كۆموش پاگون تاقاشقا يەنە ئىككى يېرىم يىل ۋاقتى تۇرغان بىر كىشىنىڭ گويا ھەربىي ئۇنۋانىنى ئۆستۈرۈپ

قويسىلا قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابى ئۇنى ئۆزى خالىغان يەرگە يۆتكەپ قويۇشقا بولىدىغاندەك بىر گەپنى قىپتۇغۇ!» دېدى.

قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ باش شتاب باشلىقى گېنېرال مارشالل ئېزىنخاۋېرنىڭ شۆھرىتىنى ۋە خىزمەت قابىلىيىتىنى ئەمەلىيەتتە ناھايىتى ئوبدان بىلەتتى ۋە ئۇنىڭ ياخشى چۈشىنەتتى. شۇڭا باش شتاب باشلىقى ئۇنى 9-ئارمىيىنىڭ شتاب باشلىقلىقىغا تەيىنلەشنى قارار قىلدى. بۇ ئارمىيە تۇرۇشلۇق جاي پۈتۈن غەربىي شىمال رايونىنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. 11-مارت ئۇ پولكوۋنىكلىققا ئۆستۈرۈلدى. ئۇ ئىلگىرى ۋەزىپىسى ئۆسكەندە بۇ قېتىمقىدەك خۇشال بولۇپ باقمىغانىدى. چۈنكى، پولكوۋنىكلىققا ئۆستۈرۈلسە ئۇنىڭ ئەڭ چوڭ ئارزۇسى ئەمەلگە ئاشاتتى. ئۇچ ئايدىن كېيىن ئۇ يەنە يېڭى بىر بۇيرۇقنى تاپشۇرۇۋالدى. 1941-يىل 11-ئىيۇن گېنېرال لېيتېنانت ۋالتېركروگ گېنېرال مارشاللغا خەت يېزىپ، ئۆزىنىڭ 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىگە بىر شتاب باشلىقى لازىم بولۇپ قالغانلىقى، بۇ ۋەزىپىگە قانداق ئادەم لايىق ئىكەنلىكىنى گېنېرالنىڭ ئۆزى بىلىدىغانلىقىنى ئەسكەرتتى. كروگنىڭ قارىشىچە، «يىراقنى نەزەردە تۇتقاندا . . . بىرەر قىسمنىڭ شۇنچە چوڭ مەسىلىلىرىنى چوڭقۇر چۈشىنىدىغان، ئاكتىپ ۋە تەشەببۇسكار، پەم-پاراسەتلىك» ئادەم ئېزىنخاۋېر بولۇپ، ئۇ بۇ ۋەزىپىگە تىنتايىن مۇۋاپىق نامزات ئىدى. ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن مارشالل كروگنىڭ قارىشىغا قوشۇلدى.

1941-يىلى ئىيۇننىڭ ئاخىرىدا ئېزىنخاۋېر ئۆز ئائىلىسى بىلەن 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە قوماندانلىق شتابى تۇرۇشلۇق خوستونسامبۇرگقا قاراپ يولغا چىقتى. ئۇ بۇ يەرگە 1-ئىيۇل كۈنى يېتىپ كەلدى. بۇ كۈنى ئۇلارنىڭ توي قىلغانلىقىغا 25 يىل تولغان كۈن ئىدى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئېزىنخاۋېر مامىيغا بىر كۆمۈش سائەت سوۋغا قىلدى. ئۇ بۇ سائەتنى

فىلىپپىندا يىغقان پۇلىغا ئېلىپ بەرگەنىدى. مامىي بۇ سائەتتىن ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە تاقاپ يۈردى. ئۇ سامبۇرگدىكى ئۆزىگە تونۇشلۇق، گۈزەل كۆنلىرى ئۆتكەن بەرگە قايتىپ كەلگىنىگە، بولۇپمۇ ئۆزىنىڭ ئېرى ئەمدى پولكوۋنىك ھەمدە 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ شتاب باشلىقى بولغاچقا، شۇ سالاھىيەتكە لايىق، كونا بولسىمۇ، ئەمما چىرايلىق، كاردىورنىڭ ئەتراپىغا سايە چۈشۈپ تۇرىدىغان، ئەتراپى چىملىق بىر كورپۇس خىش ئۆيدە ئولتۇرغىنىغا تولىمۇ خۇشال ئىدى.

ئېزىنىخاۋېر 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىدە شتاب باشلىقى بولۇپ تۇرغان مەزگىلدە، يەنى 1941-يىل ئاۋغۇست، سېنتەبىر مەزگىللىرىدە لوئىس ئانناداا ئۆتكۈزۈلگەن مانېۋىرغا قاتناشقان چاغلىرىنى كۆپرەك تەكىتلەيتتى. بۇ ئامېرىكا ئارمىيىسى ئۈرۈشقا قاتنىشىشتىن ئىلگىرى ئۆتكۈزگەن كۆلەمى ئىنتايىن چوڭ ھەربىي مانېۋىر ئىدى. بۇ مانېۋىردا كىروگنىڭ 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى گېنېرال بېن لېيرنىڭ 2-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىگە ھۇجۇم قىلىدۇ. كىروگنىڭ 240 مىڭ ئەسكىرى لوئىس ئاناغا «تاجاۋۇز» قىلىدۇ. بېن لېيرنىڭ 180 مىڭ ئەسكىرى «ئامېرىكىنىڭ قوغدايدۇ.» مارشالل مۇشۇنداق چوڭ كۆلەملىك ئۇرۇش مانېۋىرىنى ئېلىپ بېرىشتا چىڭ تۇرىدۇ. چۈنكى ئۇ مانېۋىر ئارقىلىق مەشقىنىڭ كەمچىل تەرەپلىرىنى ۋە قوراللىنىش جەھەتتىكى يېتەرسىزلىكلەرنى تېپىپ چىقماقچى، شۇنداقلا ئوفىتسېرلار ئىچىدىكى قابىلىيەتلىك كىشىلەرنىمۇ تاپماقچى ئىدى.

ئېزىنىخاۋېر مۇشۇ سىناقتىن ئۆتۈشنى ئۈمىد قىلاتتى. بۇ 1918-يىلدىن بۇيان ئامېرىكا «ئۇرۇش مەيدانى» غا سالغان ئەڭ چوڭ قوشۇن بولۇپ، جەنۇب-شىمال ئۇرۇشىدا كۆلىمى ئەڭ چوڭ بولغان گىرانتنىڭ قوشۇنىدىنمۇ ئەككى ھەسسە كۆپ ئىدى. ئېزىنىخاۋېر ئۆزىنىڭ روننېستا قۇرۇلغان قوماندانلىق شتابىدا بۇ

هەقتە مۇنداق يازغانىدى: مانېۋىرغا قاتناشقان ئوفىتسېرلاردىن «مەنىۋى كۈچ، تېخنىكا قابلىيىتى، جاسارىتى قاتارلىق جەھەتلەردىكى تەلەپ ئىنتايىن چوڭ ئىدى.» ئەمەلىيەتتىمۇ بىر قېتىم 2-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىگە يان قاناتتىن ھۇجۇم قىلىش تولىمۇ تەسكە چۈشكەنىدى. ئۇ بۇ ھەربىي مانېۋىرنى پىلانلاش ئۈچۈن نەچچە كېچە كىرپىك قاقمىدى. ئۇزۇدە، روتا كوماندىرلىرىنىڭ خىزمەتنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىغانلىقىنى بايقاپ، بېشى قاتتى. شۇڭا ئۇنىڭ نۇرغۇن ۋاقتى بىر ئورۇندىن يەنە بىر ئورۇنغا قاتراپ بېرىپ، بىر يەرگە يوليورۇق بەرسە، يەنە بىر يەرگە بۇيرۇق چۈشۈرۈش؛ ئىمكان بولغان يەرلەردە ياش لېيتېنانت ۋە كاپىتانلارنى تەقدىرلەپ رىغبەتلەندۈرۈش، زۆرۈر تېپىلغاندا تەنقىد قىلىش بىلەن ئۆتۈپ كەتتى. ئېزىنىخاۋېر ئۇلارغا: «ھاۋا ھۇجۇمىنىڭ خەۋپىگە ئەخمىقانىلەرچە تاقابىل تۇرغىلى بولمايدۇ.» دەپ تەلىم بېرەتتى. زۆرۈر بولغان نىقابلىنىشقا سەل قاراش خاھىشى، قاتناش باشقۇرۇش ئىقتىدارىنىڭ ناچارلىقى ئۇنىڭ تېخىمۇ ئوغىسىنى قاينىتاتتى. ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگەندە ئاساسلىق مەسئۇل ئوفىتسېرلارنى يىغىپ، باھالاش ئېلىپ باراتتى، ئەمەلىي ئۇرۇشنىڭ بۇنىڭدىنمۇ جاپالىق ئىكەنلىكىنى ناھايىتى ئېنىق بىلەتتى.

ھەربىي مانېۋىر مەزگىلىدە شتاب باشلىقىنىڭ چېدىرى «يوغان سۆزلەپ مەمەدانلىق قىلىدىغان سورۇنغا ئايلىنىپ قالغانىدى. قوشۇندىكى ھەممىلا ئادەم دېگۈدەك بۇ يەرگە كېلىپ جىددىي مۇھاكىمىلەرنى قىلاتتى، ياكى قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ، ۋاتىلدىشاتتى.» شۇنداقتىمۇ ئېزىنىخاۋېر ئۇلارنى قارشى ئالاتتى. ئوفىتسېرلار ئۇنىڭ مىجەز-خۇلقىغا، رىغبەتلەندۈرۈشىگە، بولۇپمۇ ئۇنىڭ كەسپىي جەھەتتىكى رەھبەرلىك قابىلىيىتىگە قايىل ئىدى. ئۇ كېيىن: «ئۇلار ۋاتىلدىشىپ بولغاندىن كېيىن، خىزمەتنى خېلى ياخشى قىلىشاتتى. مەن بۇنىڭدىن

دائىم ھەيران قالاتتىم.» دەپ يازىدۇ. ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ پىكرىنى ئەستايىدىل ئاڭلاپ، خىزمەتنى ئۈزلۈكسىز ياخشىلاش ئىستىلى ئۈنۈمى رەھبەرلىك سەنئىتىدىكى مۇھىم تەرەپلەرنىڭ بىرى ئىدى.

بۇ ھەربىي مانېۋىرىدىن كېيىن ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئابرويى تېخىمۇ ئۆسۈپ كەتتى. كىروگىنىڭ 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى ئېزىنىخاۋېر ئىشلەپ چىققان پىلان بويىچە لېيرىنىڭ 2-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىگە قورشاپ ھۇجۇم قىلىپ، ئۇلارنى چېكىنىشكە مەجبۇر قىلىدۇ. «نيۇ-يورك ۋاقتى گېزىتى» نىڭ ھەربىي مۇخبىرى خانسېن بالدۇين بۇ ھەقتە: «ئەگەر ھەقىقىي ئۇرۇش بولغان بولسا، لېيرىنىڭ قوشۇنى تارمار بولغان بولاتتى.» دەپ يازدى. «ۋاشىنگتونغا زىيارەت» گېزىتىنىڭ مەخسۇس ستوندا دېۋىد پېرسون بىلەن روبېرت: «ئېزىنىخاۋېر 2-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ ئىستراتېگىيىسىنى ئۆزىنىڭ ئەقلىي مۇلاھىزىسى ۋە رەھبەرلىك سەنئىتى ئارقىلىق بىتچىت قىلدى» دەپ خەۋەر قىلدى. ئۇلار ئېزىنىخاۋېرنى: «كاللىسى ئۆتكۈر، كۆچ-قۇۋۋىتى ئۇرغۇپ تۇرغان بۇ ئەربابقا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ھەربىي قوشۇن - بىر ئىلىم ھېسابلىنىدۇ» دەيدۇ. سېنتەبىرنىڭ ئاخىرىدا كىروگىنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن ئېزىنىخاۋېر گېنېرال بېرنادېرلىققا ئۆستۈرۈلدى.

ئۇ، مانېۋىرنىڭ تەجرىبىسىۋاقىلىرىنى يەكۈنلەش ئاساسىدا بارلىق زېھنىنى مەشىق قىلدۇرۇشقا، قورالالاندۇرۇشقا، ئالاقىلىشىشقا ۋە تۆۋەن دەرىجىلىك ئوفىتسېرلار مەسىلىسىگە مەركەزلەشتۈردى. ئەمما، ئالىي قوماندانلىق خىزمىتىگىمۇ ئېتىبارسىز قارىمىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ باش شتاب باشلىقى گېيروفغا يازغان خېتىدە: «بىزنىڭ قوشۇنىمىزدا ھەربىر ئالىي دەرىجىلىك كوماندىرلارغا كۆپلىگەن خىزمەتلەرنى ئىشلەشكە توغرا كېلىدۇ.» ، «بىر چوڭ قوشۇننى يېتەكلەپ ئۇلارنى

يۇقىرى سەۋىيىدىكى مەشىق ئۆلچىمىگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن، ناھايىتى زور مەنىۋى كۈچ ۋە غەيرەت-شىجائەت كېرەك؛ بۇنىڭ ئۈچۈن پەقەت يۇكسەك دەرىجىدىكى كەسپىي مەشىق ئۆلچىمىدىن ئۆتكەن، قىلچىمۇ تەۋرەنمەيدىغان جاسارەتكە ئىگە كىشىلا ئاندىن مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايدۇ» دەيدۇ، ئەپسۇسكى، بۇنچىلىك خىسلەتلەرنىڭ بىر ئادەمدە مۇجەسسەملەشمىكى تولىمۇ قىيىن. بەزى ئوفىتسېرلار ناھايىتى جاسارەتلىك بولغان بىلەن يېتەرلىك قابىلىيەتكە ئىگە ئەمەس، لېكىن بەزى ئوفىتسېرلار بۇنىڭ ئەكسىچە ئىدى. ئۇ ئالىي دەرىجىلىك كوماندىرلار «باغرى تاش» بولۇشى كېرەك، لاياقەتسىز كوماندىرلارنى ئىشتىن بوشىتىۋېتىش لازىم، دەيتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە قەدىناس دوستلىرى كۆپ بولسىمۇ، «ئەمما ئۇلارمۇ مۇشۇ تەلەپتىن مۇستەسنا ئەمەس ئىدى.» ئۇ: «بۇ قىيىن مەسىلە، ئەمما مەن يۇقىرى دەرىجىلىك كوماندىر بولغاندىن كېيىنلا، ئاندىن بۇنىڭ تولىمۇ قىيىن بىر ئىش ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم» دەيتتى. ئۇ پۈتكۈل ئۇرۇش جەريانىدا بەزى ۋاقىتلاردا ئۆزىنىڭ ساۋاقداشلىرى ۋە دوستلىرىنىڭ ئۇرۇش قىلىشقا قوماندانلىق قىلىشقا مەجبۇر بولغاندا، تولىمۇ ئوڭايسىزلىناتتى.

شۇ قېتىمقى ھەربىي مانېۋىر ئۆتكۈزۈلۈپ ئوچ ئاي ئۆتكەندىن كېيىن يەنى 1941-يىل 7-دېكابىر ياپونىيە پېيورل-خاربور پورتىغا ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قىلدى. بۇ 1941-يىل 22-ئىيۇن ئۇرۇش باشلانغان، يەنى نېمىس فاشىستلىرى ئۆز ۋەدىسىگە ۋاپاسىزلىق قىلىپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا ھۇجۇم قىلغاندىن كېيىن، دۇنيانى زىلزىلىگە كەلتۈرگەن يەنە بىر چوڭ ۋەقە ئىدى. بۇ ۋەقەدىن كېيىن ئۇرۇش ئوتى تىنچ ئوكيانغا تۇتىشىپ، دائىرىسى بارغانسېرى كېڭەيمەكتە ئىدى.

1941-يىلى ئىيۇندا ياپونىيە شەرقىي-جەنۇبىي ئاسىياغا

هۇجۇم قىلىپ، ھىندىچىنىنى ئىشغال قىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە جەنۇبىي قولتۇقىدىكى مۇھىم پورتلارمۇ بار ئىدى. بۇ يەر سىنگاپورغا پەقەت 750 ئىنگلىز مىلى كېلەتتى. ۋاشىنگتون: ياپونىيە فىلىپپىن، مالايشىيا ۋە گوللاندىيىگە قاراشلىق شەرقىي ھىندى تاقىم ئاراللىرىغىچە ئىلگىرىلەپ ھۇجۇم قىلىپ، ئۇرۇشنىڭ مۇقەددىمىسىنى باشلىماقچى، دەپ قارايتتى.

24-ئىيۇل كۈنى زۇڭتۇڭ روزۋېلت ياپونىيىنىڭ باش ئەلچىسى، ئادمىرال نومۇراكىچىسابۇرۇنى ئاقسارايغا چاقىرتىپ، ياپونىيىگە قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش بەردى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ يېنىدا مۇۋەققەت دۆلەت سېكرېتارى ۋېلس بىلەن دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ ئۇرۇش قىلىش مىنىستىرى ئادمىرال ستارك بار ئىدى. روزۋېلت گەپنى كېسىپلا: ئەگەر ياپونىيە شەرقىي ھىندى تاقىم ئاراللىرىدىكى نېفىتلىكنى تارتىۋېلىش غەرىزىدە بولسا، پورتۇگالىيىلىكلەرنىڭ قارشىلىقىغا ئۇچرايدۇ، بۇنىڭغا ئىنگلىزلار ياردەم بېرىدۇ؛ بۇ ئىشتا بىز ئەنگلىيىنىڭ سىياسىتىنى قوللايدىغانلىقىمىز نەزەردە تۇتۇلسا، نەتىجىدە ناھايىتى تېزلا ئىنتايىن ئېغىر بىر ۋەزىيەت شەكىللىنىدۇ. ئەگەر ياپونىيە ھىندىچىنىدىن قوشۇنلىرىنى چېكىنىدۇرۇپ كەتسە، بۇ رايوندا بىتەرەپلىك ئەھلگە ئاشىدۇدە، ياپونىيىلىكلەر بۇ رايوندىن ئىختىيارىي ھالدا ئۆزىگە كېرەكلىك گۈرۈچ ۋە خام ئەشيالارنى سېتىۋالالايدۇ، دېدى. روزۋېلت يەنە ياپونىيىدىن بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلىشتىن باشقا ھېچقانداق ئۈمىدتە بولمايدىغانلىقىنى، پەقەتلا « ياپونىيىنىڭ جەنۇبىي تىنچ ئوكيانغا كېڭەيمىچىلىك قىلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن قىلىۋاتقان بىر خىل تىرىشچانلىق ئىكەنلىكىنىمۇ» ئاگاھلاندۇردى.

ئىككى كۈنگىچە توكيودىن ھېچقانداق جاۋاب بولمىغاچقا، زۇڭتۇڭ روزۋېلت ياپونىيىنىڭ ئېقتىسادىغا قاقشاتقۇچ زەربە

بىرىدىغان بىر بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، ياپونىيىنىڭ ئامېرىكىدىكى تەخمىنەن 131 مىليون دوللار قىممىتىدىكى مال-مۈلكىنى توڭلىتىۋەتتى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدىكى سودا ئالاقىسىمۇ توختىدى. ئامېرىكا ياپونىيە بىلەن بولغان سودا ئالاقىسىنى توختاتقاندىن كېيىن، ئەنگلىيە بىلەن گوللاندىيەمۇ ياپونىيەگە نېفىت سېتىپ بېرىشنى رەت قىلدى. بىراق، روزۋېلتنىڭ ياپونىيىنى ئۇجۇقتۇرۇۋېتىش نىيىتى بولمىغاچقا، ئىككى تەرەپنىڭ مۇناسىۋىتىنى پەسەيتىش ئۈچۈن، ئامېرىكا بىلەن ياپونىيە داۋاملىق سۆھبەت ئېلىپ باردى.

ياپونىيىنىڭ باش مىنىستىرى، ئۇرۇش تەلۈسىي توجوخېدىكى 23-ئۆكتەبىر ئارمىيە ۋە ھۆكۈمەتتىكى مۇھىم ئەربابلارنىڭ ئالاقە باغلاش يىغىنى ئۆتكۈزۈپ، ياپونىيە بىلەن ئامېرىكىنىڭ سۆھبەتلىشىدىغان مەسىلىلىرىنى ۋە ئامېرىكا بىلەن ئۇرۇش قىلىشنىڭ ئىستىقبالى قاتارلىق مەسىلەرنى نۆقتىلىق مۇھاكىمە قىلدى. ئامېرىكا بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى پەسەيتىش ئۈچۈن توگوخېيھاتىرو ئەڭ ياخشىسى جۇڭگودىن ئەسكەر چېكىندۈرۈشنى تەشەببۇس قىلدى. ئەمما، بۇ تەشەببۇس ئارمىيە تەرەپنىڭ كۈچلۈك قارشىلىقىغا ئۇچرىدى. يىغىندا ھەر ئىككى تەرەپ ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇرغاچقا، توجوخېدىكىنى بىرىنچىسى، ناھايىتى چوڭ قىيىنچىلىققا ئۇچرىغان بولساقمۇ، يەنىلا ئاۋام خەلقىنىڭ تىلى بويىچە ئېيتقاندا «شاخ-شۇمبا ئوستىدە يېتىپ ئوت يالاش» ئۈسۈلى بويىچە ئۇرۇشتىن ساقلىنىش؛ ئىككىنچىسى، دەرھال ئۇرۇش باشلاشنى قارار قىلىش؛ ئۈچىنچىسى، داۋاملىق سۆھبەت ئېلىپ بېرىش بىلەن بىللە، زۆرۈر تېپىلغاندا ئۇرۇش قىلىشقا تەييارلىق كۆرۈشتىن ئىبارەت ئۈچ خىل لايىھىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، كۆپچىلىكنىڭ ھۆكۈم قىلىشىغا سۇندى. ياپونىيىنىڭ قۇرۇقلۇق ئارمىيە باش شتابى ئامېرىكا بىلەن ئېلىپ بېرىلمۇاتقان سۆھبەت تۈيۈق يولغا

كىرىپ قالدى، دېگەن قاراشتا چىققان تۇردى. قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ شتاب باشلىقى سۇگىياما: «ئامېرىكا يەنىلا جاھىللىق قىلىپ تۇرۇۋالسا، داۋاملىق سۆھبەت ئۆتكۈزۈۋېرىشنىڭ ھاجىتى يوق، بۇنى ھەل قىلىشنىڭ بىردىنبىر چارىسى پەقەتلا ئۇرۇش!» دەپ جاۋاب بەردى. دېگىز ئارمىيىسىنىڭ ۋەكىلى ناگانو ئوسامى تېخىمۇ قاتتىق تەلەپپۇزدا: «دەرھال ئۇرۇش قىلىش كېرەك! بۇنىڭدىن كېيىن ئۇرۇش قىلىشنىڭ بۇندىق ئوبدان پۇرسىتى كەلمەيدۇ!» دېدى. سۇگىياما دېكابىرنىڭ باشلىرىدا ئۇرۇش باشلاشنى، يەنە بىر تەرەپتىن ئامېرىكا بىلەن داۋاملىق سۆھبەت ئېلىپ بېرىپ، دىپلوماتىيە جەھەتتە نەيرەڭۇازلىق قىلىش ئارقىلىق ياپونىيەگە ھەربىي جەھەتتە پايدىلىق شارائىت ھازىرلاشنى تەشەببۇس قىلدى.

ياپونىيە ئارمىيىسىنىڭ قوماندانلىق شتابى بۇ تۈيۇقسىز قىلىنىدىغان ھۇجۇمنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن نۇرغۇنلىغان ئالدامچىلىق ۋە تەقابىلىنىش تەدبىرلىرىنى قوللىنىش بىلەن بىللە، تەشكىلىي جەھەتتىن پۈختا تەييارلىق قىلدى. پېيورل-خاربور پورتىغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىش پىلانىنى خېلى ئۇزۇن ۋاقىتتىن بۇيان پەقەت يامامانوتوئىسوروكۇ بىلەن بىر-ئىككى ئوفىتسېرلا بىلەتتى، ھەتتا ياپونىيە دېگىز ئارمىيىسىنىڭ شتاب باشلىقىمۇ 1941-يىلى ئۆكتەبىردىلا ئاندىن بۇ پىلاندىن خەۋەر تاپتى. ياپونىيە ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانلىق شتابى ئۆزىنىڭ تىنچ ئوكيان رايونىدا يوشۇرۇنۇپ تۇرۇشتەك ئىستراتېگىيىلىك غەرىزىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن، 1941-يىل ئىيۇلدا جۇڭگونىڭ شەرقىي شىمال رايونىدا «كانتون ئارمىيىسىنىڭ پەۋقۇلئاددە مانېۋرى» ناملىق چوڭ كۆلەملىك مانېۋر ئېلىپ باردى ھەمدە كانتون ئارمىيىسىنى 11 دىۋىزىيىدىن 20 دىۋىزىيىگە، ئادەم سانىنى

400 مىڭدىن 700 مىڭغا كۆپەيتىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىغا هۇجۇم قىلماقچى بولغاندەك ساختا ۋەزىيەت شەكىللەندۈردى. ياپونىيە مۇھاكىمە قىلىش ئارقىلىق هاۋادىن هۇجۇم قىلىش لىنىيىسىدە شىمال، ئوتتۇرا ۋە جەنۇب تەرەپتىن ئىبارەت ئۈچ هاۋا لىنىيىسىنى تاللىدى. گەرچە ئارىلىق يىراق، هاۋا ناچار، قاتمۇ قات قىينىچىلىقلار بولسىمۇ، شىمالىي هاۋا لىنىيىسىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن، ئۈچۈش جەريانىدا سىمسىز تېلېگراف ئالاقىسىنى ئىشلەتمەسلىكنى بەلگىلىدى. بۇ تۈيۇقسىز هۇجۇم يەكشەنبە كۈنى ئەتىگەندە، يەنى ئامېرىكا پاراخوتلىرى هەپتىنىڭ ئاخىرى پورتقا قايتىپ ياكور تاشلاپ بولغاندىن كېيىن باشلانماقچى بولدى. قوشۇننىڭ مەشقى، ئەسكەرلەرنىڭ يىغىلىشى قاتارلىق ئەھۋاللار قاتتىق مەخپىي ئېلىپ بېرىلدى. توپلانغان قوشۇننى يۆتكەش، هەتتا خەۋەر-ئالاقە ئىشلىرىنى تېپتېنچ ئېلىپ بېرىلىپ، ياپونىيە پاراخوتلىرىنىڭ ئاساسىي كۈچى يەنىلا ئىچكى دېڭىزدا ئىكەنلىكىدەك ساختا كۆرۈنۈشنى شەكىللەندۈردى.

تەكرار مەشق قىلىش ئارقىلىق تۈيۇقسىز هۇجۇم قىلىشنىڭ تاكتىكا ۋە تېخنىكا مەسىلىلىرى نۇقتىلىق هەل قىلىندى. تۈيۇقسىز هۇجۇم قىلىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان قوشۇن خەرىتىلىك مەشغۇلات ۋە يەر تۈزۈلۈشىنىڭ قۇمدىن ياسالغان مودېلى ئارقىلىق مەشق ئېلىپ بارغاندىن باشقا، 1941-يىلى ئاۋغۇستنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا يەنە پېورل-خاربور پورتىنىڭ يەر تۈزۈلۈشىگە ئوخشاپ كېتىدىغان ياپونىيىنىڭ ئاۋئاتسىيە بازىسى بولغان ساكورا ئارىلىدا تاكتىكا، تېخنىكا جەھەتلەردىن مەشق ئېلىپ باردى. بۇ جەريانىدا ياپونىيە ئارمىيىسى يەنە پاراخوتلارنىڭ دېڭىزدا قانداق مايى قاچىلاش مەسىلىسىنمۇ مەخسۇس تەتقىق قىلىپ، قانتىق بوراندا دولقۇن ئېگىز كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان، هاۋارايى ناچار شارائىتتا دېڭىزدا

پاراخوتقا ماي فاجىلاش مەشقىنىمۇ ئېلىپ بېرىپ، شىمالدىكى دېڭىز لىنىيىسىدە يۇرۇش ۋە ئۇرۇش قىلىش تەلىپىگە ماسلاشتى. تېيىز دېڭىزدا تورپېدا بىلەن زەربە بېرىش تېخنىكىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، يەنە مەخسۇس ستابىلىزاتور ئورنىتىلغان تورپېدا ياساپ، تېيىز دېڭىزدا زەربە بېرىش مەشقى ئېلىپ باردى. نويابىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ھەرقايسى سەپلەر بويىچە سائىكى قولتۇقىدا بىرلەشمە زەربە بېرىش مانېۋىرى ئېلىپ باردى.

ياپون ئارمىيىسى ئەھۋالنى تەلتۆكۈس ئىگىلەش ئۈچۈن پىورل-خاربور پورتىنى ئۇزلۇكسىز رازۋېدكا قىلىپ تۇردى. ياپونىيە ئارمىيىسى ھەر خىل ۋاستىلەرنى قوللىنىپ، پىورل-خاربور پورتىدىكى ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ مۇداپىئە ئەھۋالىنى، ئەسكەرلەرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىنى، ھەربىەت قانۇنىيىتىنى، ھەربىي پاراخوتلارنىڭ پورتتا توختايدىغان ئورنى قاتارلىق ئاخباراتلارنى كەڭ كۆلەمدە توپلىدى. ياپونىيىنىڭ ھاۋايدا تۇرۇشلۇق كونسۇلى نىشانلانغان رايوننىڭ ئەھۋالىنى ئاكتىپلىق بىلەن توپلاپ، ئاخباراتنى دەرھال يوللاپ تۇردى. ياپونىيە ئارمىيىسى يەنە نۇرغۇن جاسۇس سۇ ئاستى كېمىسى ۋە زەربىدار ئەترەتلەرنى ئەۋەتىپ، ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ ھەربىكىتىنى كۆزىتىپ رازۋېدكا قىلىپ، ۋاقتى كەلگەندە بىراقلا قول سېلىشقا پۈختا تەييارلىق قىلدى.

بۇ تۈيۇقسىز ھۇجۇمنى پىلانلىغۇچى ۋە ئىجرا قىلغۇچى ياپونىيىنىڭ بىرلەشمە فلوتىنىڭ قوماندانى يامامانوئىسوروكۇ ئەسلىدە دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ 2-دەرىجىلىك ئەمەلدارى بولۇپ، بويى ئاران بەش ئىنگلىزچىسى ئوچ ئىنگلىز سۆڭى كېلىدىغان غەلىتە ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ مۇرىلىرى كەڭ، كۆكرىكى سىلىندىرەك دۆپدۆگىلەك بولۇپ، ئانچە بەستلىك ئادەم قاتارغا كىرمەيتتى. ئۇ خېلى بۇرۇنلا ئامېرىكىنىڭ خارۋارد

ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغان، كېيىن ۋاشىنگتوندا ياپونىيە كونسۇلخانىسىنىڭ ھەربىي ئاتتاشى بولغاندى. بۇ مەزگىلدە ئۇ ئامېرىكا سانائىتىنىڭ ئەمەلىي كۈچىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەندى. شۇڭا ئۇ كېيىنچە: «ئەگەر ئامېرىكىنىڭ ھاۋاي دېڭىز تەۋەلىكىدىكى تىنچ ئوكيان فلوتىنىي يوقاتمايدىغان بولساق، ياپونىيە ئامېرىكا بىلەن بولغۇسى ئۇرۇشتا غەلىبە قىلىشتىن ئۈمىد كۈتمىسىمۇ بولىدۇ» دېگەنىدى. ياماماتوئىسوروكۇ ئاۋئاماتكىنى ئىشقا سېلىپ، ئامېرىكىنىڭ پېيورل-خاربور پورتىدا تۇرۇۋاتقان لىنكورلىرى بىلەن ئاۋئاماتكىسىغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىشنى قاتتىق تەشەببۇس قىلاتتى. مۇشۇنداق ھەرىكەت قوللانغاندىلا ياپونىيە ئۆزىنىڭ ئون لىنكورىنى توققۇز لىنكورغا، ئون ئاۋئاماتكىسىنى ئۈچ ئاۋئاماتكىغا قارشى سېلىش ئارقىلىق تىنچ ئوكياندا ھەربىي ئۈستۈنلۈكنى قولغا كەلتۈرەلەيتتى. بۇنداق تۇيۇقسىز زەربىنىڭ مىسالىرىمۇ يېتەرلىك بار ئىدى. ياپونىيە شۇ ئۈسۈل بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن جۇڭگوغا كەڭ كۆلەمدە تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلغانىدى؛ 1940-يىلى ئۈيابىردا ئەنگلىيىنىڭ بىر نەچچە تورپېدالىق ئايروپىلانى ئىتالىيىنىڭ تارانتودا توختىغان ئۇرۇش فلوتىنى پۈتۈنلەي پاچاقلاپ چۆكتۈرۈۋەتكەنىدى.

ياپونىيىنىڭ بۇ بىرلەشمە فلوتىنىڭ قوماندانى: ئەگەر ياپونىيە ئامېرىكىنىڭ پاراخوتلىرىنى بىتچىت قىلىۋېتەلىسىلا، ئاندىن ئامېرىكىنىڭ توسقۇنلۇقىغا ئۇچرىمىغان ئەھۋال ئاستىدا فىلىپپىن، مالايشىيا ۋە شەرقىي ھىندىچىنى تاقىم ئاراللىرىنى بويسۇندۇرالايدۇ، ئاندىن كېيىن ياپونىيە ئەسكىرىي كۈچىنى كورل تاقىم ئاراللىرىدىن ئاۋسترالىيە بويلىرىدىكى مۇستەھكەم مۇداپىئە لىنىيىسىنىڭ ئارقىسىغا چېكىنىدۇرەلەيدۇ ھەمدە بۇ مۇداپىئە لىنىيىسىنىڭ ئىچىدىكى قاتناش ۋە تەمىنلەش لىنىيىلىرىدىن پايدىلىنىپ، غەرب دۆلەتلىرى ياپونىيىنىڭ

«شەرقىي ئاسىيا ئورتاق گۇللىنىش چەمبىرىكى» نى ئېتىراپ قىلغانغا قەدەر، ئۇلارنىڭ توسۇپ قېلىغان ھۇجۇمىنى چېكىنىدۇرەلەيدۇ، دەپ قارايتتى. ياماماتوئىسوروكۇ ئەملىيەتتە ئۆزىنىڭ ئابرويىغا تايىنىپ دېگىز ئارمىيىسىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى قارشى پىكىرلىكلەرنى بېسىپ چۈشتى. بۇ تۈيۇقسىز ھۇجۇمنى قوزغاشنىڭ تەييارلىق خىزمىتى تولىمۇ مەخپىي ھالدا ئېلىپ بېرىلدى، ھەتتا ئۇچقۇچىلارنىڭ ئەملىي مەشىقىمۇ 1941-يىل سېنتەبىردە ئاندىن باشلاندى.

نېفىتنى پىيورل-خاربور پورتىغا يۆتكەشنى مەنئى قىلىش ۋەقەسى يۈز بەرگەن تۆت ئاي ئىچىدە ھەر ئىككى تەرەپ بىر-بىرىنى تولىمۇ بىزار قىلىدىغان پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىپ، ۋاقتىنى قولغا كەلتۈرۈشكە تىرىشتى. روزۋېلت ئەسلىدە ئاخىرقى تىرىشچانلىقنى بىلەن ئۇرۇشقا پەيدىنپەي كىرىشىشتەك قارشى تۇرغىلى بولمايدىغان يۈزلىنىشنى توسۇپ قالماقچى ئىدى. شۇڭا ئۇ ياپونىيە بىلەن يارىشىش ياكى ۋاقىتلىق ھەل قىلىش چارىسى ئۈستىدە كېلىشىم ھاسىل قىلىش تەكلىپىنى بەردى. بۇنداق قىلىشتىن مەقسەت يىراق شەرق ۋەزىيىتىنى 1941-يىل ئىيۇلدىكى ھالەتكە ئەكىلىش ئىدى. شۇنداق قىلغاندىلا ئامېرىكا نېفىت يۆتكەشنى مەنئى قىلىش بۇيرۇقىنى بىكار قىلالايتتى ھەمدە جۇڭگو بىلەن ياپونىيەمۇ سۆھبەت ئېلىپ بارالايتتى. بۇنىڭغا جاۋابەن، ياپونىيە ھىندىچىنى ياكى جۇڭگونىڭ شەرقىي شىمالىدىكى سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن چېگرىداش بولغان رايونلارغا قوشۇن ئەۋەتمەسلىككە ھەمدە ئامېرىكا گېرمانىيە ۋە ئىتالىيە بىلەن ئۇرۇش قىلىۋاتقان ئەھۋال ئاستىدىمۇ ئۇچ دۆلەت ئوق مەركىزى كېلىشىمىنى ئىجرا قىلماسلىققا قوشۇلاتتى. ئەملىيەتتە بۇ روزۋېلتنىڭ بىر تەرەپلىمە خىيالى ئىدى، خالاس.

ياپونىيە بىلەن ئامېرىكا ئوتتۇرىسىدىكى سۆھبەتتە قىلچىمۇ

ئىلگىرىلەش بولمايلا قالماستىن، ئەكسىچە سۆھبەت ئۆتكۈزۈش نىقابى ئاستىدا، ياپون فاشىستلىرى قوشۇن يۆتكەشنى جىددىيلەشتۈرۈپ، قايتىدىن باش كۆتۈرۈشكە باشلىدى.

6-نويابىر، يەنى خۇل 27-نويابىر نوتا تاپشۇرۇشتىن خېلى بۇرۇنلا يامامانوئىسوروكو توجوخېدىكىنىڭ يولىورۇقىغا ئاساسەن بىرلەشمە فلوتىنىڭ ئۇرۇش قىلىشىغا ئىنتايىن مەخپىي بۇيرۇق چۈشۈردى. 10-نويابىر ئالاھىدە فلوتىنىڭ قوماندانى، ۋېتسې ئادمىرال مىنامىزو يامامۇتونىڭ پىلانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش توغرىسىدىكى 1-نومۇرلۇق بۇيرۇقنى چۈشۈردى. بۇ چاغدا باش شتاب بىلەن تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقى: ئەگەر ئامېرىكا بىلەن ئۆتكۈزۈلۈۋاتقان دىپلوماتىك سۆھبەت ئاخىر مۇۋەپپەقىيەت قازىنىپ قالغان تەقدىردە پېيورل-خاربور پورتىغا قىلىنىدىغان تۇيۇقسىز ھۇجۇم بىكار قىلىنىپ، ھۇجۇم قىلغۇچى قىسىم شىمالىي كەڭلىك 42 گرادۇس، شەرقىي مېرىدىئان 170 گرادۇسقا يېغىلىپ بۇيرۇق كۈتىدۇ، دېگەن چۈشەنچىگە كېلىپ قالغانىدى. توجوخېدىكى ئۇرۇش سىياسەتلىرىنى يولغا قويۇۋاتقان شارائىت ئاستىدا بۇ چۈشەنچىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئەكسىچە، ئەسكەرلەرنى يۆتكەپ ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە ئۇرۇش باشلىنىش ئالدىدىكى تەييارلىق خىزمەتلىرى تېخىمۇ جىددىي ئېلىپ بېرىلىۋاتاتتى.

6-دېكابىر روزۋېلت ئۆزى بىۋاستە ياپونىيە پادىشاھى خىروخىتونى تىنچلىقنى ساقلاشقا مۇراجىئەت قىلدى. ئۇ ئەۋەتكەن تېلېگراممىدا مۇنداق دېيىلىدۇ: «ھەر ئىككىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى ئىناقلىقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، ئىنسانىيەتنىڭ يەنمۇ قىرغىلىپ تۇگىشىنىڭ ۋە پۈتۈن دۇنيانىڭ گۈمران بولۇشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشتەك مۇقەددەس بۇرچىمىز بار، بۇ پەقەت ئۆزىمىزنىڭ ئۇلۇغ دۆلەتلىرىمىزدىكى خەلقنىڭ بەختى ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى قوشنا ئەللەر خەلقىنىڭمۇ بەختى ئۈچۈندۇر.»

روزۋېلت دەل ياپونىيە پادىشاھىنى تىنچلىققا دەۋەت قىلىپ مۇراجىئەتنامە چىقارغان كۈنى، ياپونىيە گېزىتلىرى توجوخېدىكىنىڭ پەرمانى بويىچە، غەربنىڭ ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىۋاتقانلىقىنى داۋاملىق ئەيىبلەپ، ياپونىيە ئارمىيىسىنىڭ جەنۇبقا يۈرۈش قىلىشىغا كەڭ كۆلەمدە جامائەت پىكرى تەييارلىدى. ھەرقايسى گېزىتلەر ئۆز سەرلەۋھىلىرىگە: «ئامېرىكا سۆھبەتنى بەھۇدە ئارقىغا سۆرەپ، غەرەزلىك ھالدا ياراشماقچى بولۇۋاتىدۇ.»، «ئامېرىكا رەھبەرلىرى ياپونىيىگە قانداق تاقابىل تۇرۇش مەسىلىسىنى مۇھاكىمەقىلىۋاتىدۇ، ئەمما جاھىللىق پوزىتسىيىسىنى قىلچىمۇ ئۆزگەرتكىنى يوق.»، «تىنچلىققا ئېرىشىشتىكى مەقسەت ـ ياماق غەرەز بىلەن بەدنام چاپلاپ، ياپونىيىنى مۇھاسىرىگە ئېلىش، ياپونىيىنى دەپسەندە قىلىشتىن ئىبارەت. ئەمەلىيەتتە، تۆت دۆلەت ئوخشاشلا ھەربىي تەييارلىق قىلماقتا.» ... ۋەھاكازا دەپ يېزىشتى.

زۇكتۇك روزۋېلت گەرچە ياپونىيىنىڭ «سۆھبەتنى توختىتىش» ھەققىدىكى نوتىسىنى كۆرگەن، ھەربىي-مەمۇرىي ئەمەلدارلارمۇ ئۇرۇشنىڭ يېقىنلىشىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىشقان بولسىمۇ، ئەمما 6-دېكابىر ئاخشىمى ئامېرىكىنىڭ ھەممىلا يېرى شادلىق، تىنچلىق تەنتەنىسىگە چۆمۈپ، شەنبىلىك كۆكۈل ئېچىش ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. دېگىز ئارمىيە مىنىستىرى نوكىس دۆلەتلىك تىياتىرخانىدا «شاھزادە ئوقۇغۇچى» دېگەن دراما‌نى كۆرۈۋاتاتتى. قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئاخبارات ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، گېنېرال شېرمان مېيرس ياپونىيىنىڭ ھېلىقىدەك تېلېگراممىلىرى «ھېچقانچە ھەربىي ئەھمىيەتكە ئىگە ئەمەس» دەپ قاراپ، ئۆزىنىڭ ھوشيارلىقىنى بوشاشتۇرۇپ قويغانىدى. ئۇ يېراق شەرق مەسىلىلىرى بويىچە مۇتەخەسىس براتتونغا تېلېفون بېرىپ، «ئېھتىيات قىلىش بۇيرۇقى چۈشۈرگۈدەك، ياكى كېچىلىك دېجورنىلىككە

ئورۇنلاشتۇرغۇدەك ھېچقانچە ئىش يوق» دېگەنىدى. قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتاب باشلىقى گېنېرال مارشالل بولسا خانىمى بىلەن ھېيرسبۇرگدا دەم ئېلىش كۈنىنى ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. شۇ كۈنى كەچتە، ۋاشىنگتوندىكى ھەربىي مەمۇرىي ئەمەلدارلار ھەتتا زۇكتۇك روزۋېلت، دۆلەت سېكرېتارى خۇل، دېڭىز ئارمىيە مىنىستىرى نوكىس، قۇرۇقلۇق ئارمىيە مىنىستىرى ستىمسون، ياكى قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتاب باشلىقى مارشالل بولسۇن، ھېچقايسىسى شۇ كۈنى سەھەردە ياپونىيە ئۇلارنىڭ پېيورل ـ خاربور پورتىغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىدىغانلىقىنى پەقەت ئويلىمىغانىدى.

ۋاخۇ ئارىلىنىڭ ئەھۋالىمۇ ۋاشىنگتونغا ئوخشاپ كېتەتتى. ھاۋايىدىكى دېڭىز، قۇرۇقلۇق ئارمىيىلىرىنىڭ قوماندانلىقىمۇ پېيورل ـ خاربور پورتىغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىنىدىغانلىقىنى زادىلا خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغانىدى. تىنچ ئوكيان فلوتىنىڭ قوماندانى گېنېرال كىممېل ھونولۇلۇ شەھىرىدە كەچلىك شەخسىي زىياپەت ئۆتكۈزگەندىن كېيىن، قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ قوماندانى گېنېرال شورت بىلەن گەپلەشمەيدىكەن، دېگەن پىتنە ـ پاساتنى يوقاتماقچى بولۇپ، ئەتىسى چۈشتىن ئاۋۋال ئۇنىڭ بىلەن گولف توپى ئويناشقا تەييارلىق قىلىش ئۈچۈن چېقىپ ئۆخلىغانىدى. كىممېل بىلەن شورتمۇ ئۆزۈن مۇددەتكىچە ئېھتىيات قىلىش بۇيرۇقى چۈشۈرۈشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق دەپ قارىغاچقا، پورتتىكى 86 پاراخوتتىكى خادىملاردىن ئازراقى دېجورنىلىك قىلغاندىن باشقا، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسى ئىسسىق بەلۋاغ ھاۋاسىنىڭ تەسىرىدە ئېزىلىپ تىنچ ئاسايىشلىق ئىچىدە بەھۇزۇر ئۇيقۇغا كەتكەنىدى.

ئامېرىكىلىقلار دەل شەنبىلىك ئولتۇرۇشلۇرىنى تۈگىتىپ، بەخىرامان تاتلىق ئۇيقۇغا غەرق بولغان چاغدا، مەنزىرىسى گۈزەل خاشىرا ئارىلىنىڭ يېنىدا توختىغان

ياپونىيىنىڭ بىرلەشمە فلوتى بۇيرۇق كۈتۈپ، ۋاقتى كەلگەندە ئىچكى دېڭىزغا كىرىپ، زاپاس قىسىمغا يارەم بېرىش ئۈچۈن تەييار تۇراتتى. ياماماتوئىسوروكۇ ئۆزىنىڭ ئاخىرقى بۇيرۇقىنىمۇ چۈشۈردى. شۇنىڭ بىلەن تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈشتىن ئىبارەت تۈتەك ئاستىدا، ياۋۇزلۇق بىلەن قىلىنغان تۇيۇقسىز ھۇجۇم باشلىنىش بىلەنلا ناھايىتى چوڭ بالايىئاپەت يېغىش ئېھتىمالى قاش بىلەن كىرپىكنىڭ ئارىلىقىدىلا قالغانىدى.

7-دېكابىر سەھەردە پيورل-خاربور پورتىدا مەيىن شامال چىقىپ، قۇياش چاقناپ تۇراتتى. شۇ كۈنى ئامېرىكىنىڭ تىنچ ئوكيان فلوتىدىكى پاراخوتلاردىن 86 سى پورتتا توختىغانىدى. بۇنىڭ ئىچىدە سەككىز لىنكور، يەتتە كىرېيسر، 28 قوغلىغۇچى ھەربىي پاراخوت، بەش سۇ ئاستى كېمىسى بار ئىدى. ۋاخۇ ئارىلىدىكى ھەرقايسى ئايرودروملاردىمۇ 387 ئايروپىلان بار ئىدى. پاراخوتتىكى ماتروسلاردىن بەزىلىرى ئەمدىلا ئورنىدىن تۇرغانىدى. بەزىلىرى ناشتا قىلىۋاتاتتى، ياكى پالوبىدا مېڭىپ يۈرەتتى. سائەت 7 دىن 30 مىنۇت ئۆتكەندە بىر ماتروس 20 ئايروپىلاننىڭ پيورل-خاربور پورتىغا قاراپ ئۇچۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرسىمۇ، مانېۋىر ئۆتكۈزۈۋاتقان ئامېرىكا ئايروپىلانى ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ پىسەنت قىلمىدى. بىردەمدىن كېيىن يەنە بىرەيلەن بىر ئايروپىلاننىڭ شىمال تەرەپتىكى ھاۋا بوشلۇقىدىن فورت ئارىلىغا قاراپ پەس ئۇچۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئارقىدىنلا قاتتىق پارتلاش يۈز بەرگەنلىكىنى ئاڭلىدى. كىشىلەر بۇنى قانداقتۇر بىرەر ئاۋارىيە يۈز بەرگەن ئوخشايدۇ، دەپ چۈشىنىشتى. ياپونىيىنىڭ ئايروپىلانلىرى ئامېرىكىنىڭ ئايرودرومى بىلەن پاراخوتلىرىغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلغاندىن كېيىنلا، پيورل-خاربور پورتىدىكى ئامېرىكا قوشۇنى ئاندىن ئۇيقۇسىنى ئېچىپ، ئايروپىلاننىڭ

بەلگىسىنى كۆرۈپلا تريۋوگا بەردى. فورت ئارىلىدىكى ئامېرىكا قوماندانلىق شتابى رادىئودا: «ئايروپىلان پيورل ـ خاربور پورتىغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلدى، بۇ مانېۋىر ئەمەس!» دەپ ئېلان قىلدى.

ياپونىيىنىڭ 1ـ تۈركۈمدىكى 183 ھۇجۇمچى ئايروپىلانى سائەت 7 دىن 55 مىنۇت ئۆتكەندە ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، ئالدى بىلەن، خىككام، ۋېلېر ئايرودروملىرىنى ۋە فورت ئاۋىئاتسىيە پونكىتلىرىنى بومباردىمان قىلدى ھەمدە فورت ئارىلىنىڭ شەرق، غەرب تەرەپلىرىدە توختىتىپ قويۇلغان پاراخوتلارغىمۇ بىرلا ۋاقىتتا ھۇجۇم قىلدى. ياپونىيە ئايروپىلانلىرى يەنە ۋاخۇ ئارىلىدىكى باشقا ئايرودروملارنىمۇ ئوققا تۇتتى ۋە بومباردىمان قىلدى. پيورل ـ خاربور پورتىنى بىردەمنىڭ ئىچىدە ئىس ـ تۈتەك قاپلاپ، ئوتلار لاۋۇلداپ كۆيۈپ، بومبىلار گۈمبۈرلەپ، تريۋوگانىڭ ئاۋازلىرى ياڭراشقا باشلىدى. 1ـ قېتىملىق تۇيۇقسىز ھۇجۇم 45 مىنۇت داۋاملاشتى. سائەت 8 دىن 45 مىنۇت ئۆتكەندە ياپونىيە ئارمىيىسىنىڭ 2ـ تۈركۈمدىكى تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلغۇچى 171 ئايروپىلانى ھۇجۇم باشلاپ، 1ـ تۈركۈمدىكى تۇيۇقسىز ھۇجۇمنىڭ نەتىجىلىرىنى يەنىمۇ كېڭەيتىپ، ھۇجۇمنى بىر سائەتتەك داۋاملاشتۇردى. ئارالدىكى قىلچىمۇ تەييارلىقى بولمىغان ئامېرىكا قوشۇنى ھودۇقۇپ نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي دۈشمەنگە زەربە بېرىشكىمۇ ئامالسىز قالدى. ھاۋا ھۇجۇمى باشلىنىپ بەش مىنۇت ئۆتكەندىن كېيىن، زېنىت توپ ئۇ يەر ـ بۇ يەردىن ئېتىلىشقا باشلىدى. ئارالدا 32 زېنىت توپ روتىسى بولسىمۇ، ئاران تۆت روتا ئوت ئاچالىدى. 8 دىن 15 مىنۇت ئۆتكەندە ئامېرىكىنىڭ تۆت سوقۇش ئايروپىلانى ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپ ئۇرۇشقا قاتناشتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يەنە 25 ئايروپىلان ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇچۇپ كەلگەن بولسىمۇ، بەك ئالدىراپ

كەتكەنلىكتىن، ئۆزئارا ماسلىشالماي، ياپونىيە ئابروپىلانلىرى تەرىپىدىن ئەمەس، ئۆزلىرىنىڭ زېنىت توپلىرى تەرىپىدىن ئۇرۇپ چۈشۈرۈلدى. ياپونىيە ئارمىيىسى شىددەت بىلەن ئىككى سائەت بومبارداسمان قىلىش ئارقىلىق ئامېرىكا قوشۇنىنىڭ ھەر خىل پاراخوتلىرىدىن 40 تىن ئارتۇقنى پاچاقلاپ تاشلىدى ۋە چۆكتۈرۈۋەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە لىنكوردىن بەشنى، كېرىيسېردىن بىرنى، قوغلىغۇچى ھەربىي پاراخوتتىن ئىككىنى چۆكتۈرۈۋەتتى. ئۇچ لىنكور، ئۇچ كېرىيسېر، بىر قوغلىغۇچى ھەربىي پاراخوت، بەش يارداسمچى پاراخوتنى كاردىن چىقاردى. 250 ئايروپىلاننى پاچاقلاپ تاشلىدى. ئامېرىكا قوشۇنىدىن 4500 نى ئۆلتۈردى ۋە يارىدار قىلدى. ياپونىيە قوشۇنىدىن 29 ئايروپىلان چىقىم بولدى. ئالتە پاراخوت چۆكۈپ كەتتى، 200 ئادەم ئۆلدى ۋە يارىدار بولدى. ياپونىيە قوشۇنىنىڭ بۇ قېتىمقى ئۇرۇشى ناھايىتى سەخىپى بولۇپ، كەسكىن ھەرىكەت قىلغاچقا، ئاز چىقىم تارتىپ، زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. بۇ ئۇرۇش تارىخىدا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىش جەھەتتە قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىسى زور بولغان ئۇرۇشلارنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ.

لېكىن، بۇ قېتىم ياپونىيە قوشۇنلىرى تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپمۇ كۆزلىگەن مەقسەتكە يېتەلمىدى. بۇ تۇيۇقسىز ھۇجۇمنىڭ ئاساسىي نىشانى بولغان ئامېرىكىنىڭ تىنچ ئوكيان فلوتىدىكى ئۇچ ئاۋىئاماتكا شۇ كۈنى پورتتا يوق ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا، ياپونىيە ئايروپىلانلىرى پاراخوت رېمونت قىلىش زاۋۇتى بىلەن ماي ئىسكىلاتىنى ۋەيران قىلىشقا سەل قارىدى. بۇ ئەسلىمەلەرنىڭ كېيىن ئامېرىكىنىڭ تىنچ ئوكيان فلوتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە ئۇرۇش قىلىش جەھەتتىكى رولى ناھايىتى زور بولدى. ياپونىيە فلوتىنىڭ ھۇجۇم قىلىش ۋەزىپىسىنى ئۇستىگە ئالغان قوماندانى ئىككى قېتىم ھۇجۇم

قىلغاندىن كېيىن، خۇشاللىقتىن قىن-قىنىغا پاتماي 3-قېتىم يەنە بىر بومبارداىمان قىلىش تەكلىپىنى رەت قىلىپ، ئالدىراپ-تېنەپ ئەسكەرلەرنى يىغىپ ياپونىيىگە قايتتى.

تارىخ شۇنى ئىسپاتلىدىكى، ئامېرىكىنىڭ بۇ قېتىم شۇنچىلىك قاتتىق زەربىگە ئۇچرىشى پۈتۈنلەي ئۆزىگە ئۆزى بالا تېپىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. ئامېرىكا ھۆكۈمرانلىق گۇرۇھى ياپونىيە تاجاۋۇزچىلىرىغا ئۇزۇندىن بۇيان مادارا چىلىق سىياسىتىنى قوللىنىپ كەلدى. ئىراق شەرق رايونىنىڭ ئۇرۇش ئوچىقى بولۇپ قېلىشىنىمۇ ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرىش پوزىتسىيىسىنى تۇتقاچقا، ياپون مىللىتازمى ئۆزىنىڭ نەيزىسىگە تايىنىپ جۇڭگو خەلقىنىڭ ئىنقىلابىي ھەرىكەتلىرىنى تەلۈلەرچە باستۇرۇشىغا ۋە ياپونىيىنىڭ شىمالغا يۈرۈش قىلىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىغا ھۇجۇم قىلىشىغىمۇ كارى بولماسلىق پوزىتسىيىسىنى تۇتتى؛ ياپونىيە جۇڭگوغا ئومۇميۈزلۈك تاجاۋۇز قىلغاندىن كېيىنمۇ ياپون تاجاۋۇزچىلىرىنى توسۇش بۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە ئۇنىڭغا مەدەت بەردى. خۇددى ئامېرىكىلىق تارىخشۇناس مىللارنىڭ «2-دۇنيا ئۇرۇشى تارىخى» دېگەن كىتابىدا يازغىنىدەك: «ياپونىيە كۆپ يىللاردىن بۇيان ئامېرىكىدىن قولغا كەلتۈرگەن مەددىي ئەسلىھەلەردىن پايدىلىنىپ، دېڭىز، قۇرۇقلۇق ئارمىيىلىرى ئارقىلىق ئامېرىكىغا زەربە بېرىپ كەلدى. ئۇ بەزىنىڭ ئۇرۇش پىلانىمىزغا قارشى تۇرۇش ئىشىنى تامامىلىغاندىن كېيىن، بۇنىڭدىن پايدىلىنىپ يەنە ئۆزىمىزگە قارىتىپ ئوق ئاچتى». ئامېرىكا ئاشۇنداق يامانغا يول قويۇپ، يولۋاسىنى تاغقا قويۇپ بېرىپ، ئاخىرى ئۆزىنىڭ بېشىغا بالا تاپتى.

ئامېرىكا خەلقىنى ۋە غەرب ئەللىرى خەلقلىرىنى تولىمۇ ھەيران قالدۇرغىنى شۇكى، ياپونىيە فوشۇنلىرى پىيورل-خاربور پورتىنى بومبارداىمان قىلىش بىلەن بىللە، يەنە

شەرقىي جەنۇبىي ئاسىياغىمۇ ئومۇمىيۈزلۈك ھۇجۇم قىلدى ۋە «شۇ ھامانلا غەلىبە قىلدى». 8-دېكابىر (توكيو ۋاقتى) تاڭ سەھەردە، گېنېرال ياماشىتا تامائايا قوماندانلىقىدىكى ياپونىيە قوشۇنلىرى مالايىيا يېرىم ئارىلىنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىكى ئۇچ ئورۇندىن بىرلا ۋاقىتتا قۇرۇقلۇققا چىقتى. ھۇجۇم باشلانغاندا دېڭىز دولقۇنى گەرچە ئالتە ئىنگلىز سۇڭگى ئېگىزلىكتە كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان بولسىمۇ، ئەمما ھۇجۇم يەنىلا ئوڭۇشلۇق بولدى. شۇ كۈنى كەچقۇرۇن كوتابارو ئايرودرومىسى ياپون قوشۇنلىرىنىڭ قولىغا ئۆتتى، يەنە شۇ كۈنى ياپونىيە قوشۇنلىرى شياڭگاڭ، گۈئام ئارىلى، فىلىپپىن تاقىم ئاراللىرى، ۋاكې ئارىلى ۋە مىدۋاي ئارىلى قاتارلىق ئورۇنلارغىمۇ ھۇجۇم باشلىدى.

مانىلادىكى دوۋگلاس ماك ئارتۇرنىڭ يىراق شەرق ئاۋىئاتسىيە ئەترىتى ئەجەللىك بومبارداىمانغا ئۇچرىدى. سائەت 12 دىن 25 مىنۇت ئۆتكەندە، يېڭى تېپتىكى پرىزما شەكىللىك يۇقىرى بوشلۇق بومبارداىمانچى ئايروپىلانىدىن 27 سى كراك ئايرودرومنىڭ شىمالىغا پەقەت 20 ئىنگلىز مىلى كېلىدىغان داررا‌خ ئۈستىگە گۇرۇلدەپ ئۇچۇپ كېلىپ، ئامېرىكىنىڭ «ھاۋا قورغىنى» ناملىق ۋە P—40B تىپلىق ئايروپىلانلىرىنى شىددەتلىك ئوققا تۇتتى. ئارقىدىنلا يېقىن ئەتراپتىكى بىر سوقۇش ئايروپىلان ئايرودرومىنى تېخى يېڭىلا ئوققا تۇتقان نۆل ناملىق 44 ئايروپىلانمۇ ئۇچۇپ كېلىپ ھۇجۇمغا ئۆتتى. نۇر چاچىدىغان بومبا ئارقىلىق ماي باكى پارتلىتىلغاندىن كېيىن، «بوشلۇق قورغىنى» ناملىق چوڭ تېپتىكى ئايروپىلانلار بىرىنىڭ ئارقىدىن بىرى پارتلاشقا باشلىدى. ئايرودرومنىڭ ھەممىلا يېرىنى ئىس-تۈتەك قاپلاپ، بارلىق سوقۇش ئايروپىلانلار ھەمدە ئۇتتۇرا تىپلىق 30 بومبارداىمانچى ئايروپىلان بىلەن كۆزەنچى ئايروپىلانلارمۇ لاۋۇلداپ كۆيۈشكە باشلىدى.

«ھاۋا قورغىنى» دىن پەقەت ئۇچىلا ساق قالدى، قالغانلىرى پۈتۈنلەي ۋەيران بولدى. ياپونىيەنىڭ بومبارداىمانچى ئايروپىلانلىرىنىڭ ھەممىسى ئايرودرومغا بىخەتەر قايتتى. ئۇلارنىڭ سوقۇش ئايروپىلانىدىن پەقەت يەتتىسىلا چىقىم بولدى. مانا بۇ ۋەقە «پيورل ـ خاربور پورتى Ⅱ» دەپ ئاتالدى.

شۇ كەمگىچە، ياپونىيەنىڭ شەرقىي جەنۇبىي ئاسىيادا تېزرەك غەلبە قىلىشىغا توسالغۇ بولۇۋاتقان ئەڭ قۇدرەتلىك ئۇچ تەھدىت كۈچى مەۋجۇت ئىدى. بىر كۈن ئىچىدىلا بۇنىڭ ئىككىسى ۋەيران قىلىۋېتىلدى. بۇ تەھدىت كۈچى ـ تىنچ ئوكيان فلوتى بىلەن ماك ئارتۇرنىڭ ئاۋئاتسىيە كۈچلىرى ئىدى. ئۇچىنچى تەھدىت كۈچ ـ ئەنگلىيەنىڭ ئادمىرالى، «باشمالتاق تام» لەقەملىك گېنېرال فىلىپس قوماندانلىقىدىكى قۇدرەتلىك فلوت ئىدى، ئەمما ئۇزاق ئۆتمەيلا ئۇنىڭمۇ «ۋېلس شاھزادىسى» نامىلىق 35 مىڭ تونناىلىق چوڭ تىپلىق لىنكورى بىلەن «قايتۇرما زەربە» نامىلىق پاراخوتى ياپونىيەنىڭ تورپېدىلىق بومبارداىمانچى ئايروپىلانلىرى تەرىپىدىن چۆكتۈرۈۋېتىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن توجوخېدىكى تېخىمۇ كۆرەڭلەپ، ھەيۋە قىلىپ، دېڭىز، قۇرۇقلۇق ئارمىيىلىرىنى شەرقىي جەنۇبىي ئاسىيادىكى ھەرقايسى دۆلەتلەرنى ۋە تىنچ ئوكيانىدىكى ئاساسلىق ئاراللارنى تېزدىن ئىشغال قىلىشقا بۇيرۇق بەردى.

پيورل ـ خاربور پورتى ۋەقەسى ئامېرىكىنى بىخوتلۇق ئۇيقۇسىدىن ئويغاتتى. بۇنىڭدىن زۇكۇتۇك روزۋېلت قاتتىق ئازابلاندى. بۇ ۋەقەنى ئامېرىكا تارىخىدىكى ئەڭ چوڭ خورلۇق، دەپ قارىدى ۋە بۇ ۋەقەنى ئامېرىكا پارلامېنتىدا ئوتتۇرىغا قويۇپ، بۇ ۋەقە ئارقىلىق ئامېرىكا خەلقىنى تەربىيىلەپ ۋە ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، فاشىست تاجاۋۇزچىلىقىغا قاقشاتقۇچ زەربە بەرمەكچى بولدى.

2-كۈنى چۈشتىن ئاۋۋال، يەنى 8-دېكابىر (ئامېرىكا ۋاقتى) زۇكتۇك روزۋېلت دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ يېشىل قورمىسىنى كىيگەن هالدا ماشىنا بىلەن پارلامېنت بىناسىغا كېلىپ، ياپونىيىگە ئۇرۇش ئېلان قىلىشنى تەلەپ قىلدى. زۇكتۇك ۋە ئۇنىڭ ئوغلى، كاپىتان جامېس دادىسىنى يۆلىگەن هالدا زالدىن سالماق قەدەم بىلەن ئۆتكەندە، ئالقىش سادالىرى خودىدى گۈلدۈرمامىدەك ياڭراپ كەتتى. روزۋېلت ئالقىش سادالىرىغا سان-ساناقسىز مۇيەسسەر بولغان بولسىمۇ، ئەمما بۇنىڭدىك ئالقىشقا ئەزەلدىن مۇيەسسەر بولۇپ باقمىغانىدى. بۇ ئالقىش ئىچىگە گويا ئۇ ئوتتۇرىغا چىقىش بىلەنلا كىشىلەر چوڭ بىر ۋەھىمىدىن قۇتۇلغاندەك چەكسىز بىر شادلىق-خۇراملىق يوشۇرۇنغانىدى. تېخىمۇ مۇهىمى شۇكى، گويا بۇ كىشىلەر مەيلى دېموكراتلار پارتىيىسىدىكىلەر ياكى جۇمهۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىدىكىلەر بولسۇن، ئۆز ئالقىشلىرى ئارقىلىق ئۇنىڭغا هەمدە ئۇنىڭ ئارقىلىق ئۆز ۋەتىنىگە چەكسىز سادىق ئىكەنلىكىنى ئىپادىلىدى. روزۋېلت: «بىز تۇنۇگۈن، يەنى 1941-يىل 7-دېكابىرنى، بۇ خورلۇق كۈننى مەڭگۈ ئېسىمىزدە ساقلىشىمىز كېرەك. ياپونىيە ئىمپېرىيىسىنىڭ دېڭىز، هاۋا ئارمىيىلىرى ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىغا يامان نىيەت، شەرمەندىلەرچە، تۇيۇقسىز هۇجۇم قىلدى» دېدى.

«مەن قورۇقلۇق، دېڭىز ئارمىيىلىرىنىڭ باش قوماندانى بولۇش سۈپىتىم بىلەن شۇنى جاكارلايمەنكى، — دېدى روزۋېلت يەنە، — بىز ئۆزىمىزنىڭ مۇداپىئە ئىشلىرىمىز ئۈچۈن زۆرۈر بولىدىغان بارلىق تەدبىرلەرنى قوللىنىمىز. لېكىن، بىزنىڭ پۈتۈن دۆلىتىمىز بۇ قېتىمقى بىزگە قىلىنغان هۇجۇمنىڭ خاراكتېرىنى مەڭگۈ ئېسىدىن چىقارمايدۇ.» روزۋېلت تەكىتلەپ يەنە مۇنداق دېدى: «بۇ پىلانلىق قىلىنغان تاجاۋۇزچىلىقنىڭ ئۇستىدىن غەلىبە قىلىشقا مەيلى قانچىلىك ۋاقىت كېتىشتىن

قەتئىينەزەر، ئامېرىكا خەلقى ئۆزىنىڭ ھەققانىي كۈچى ئارقىلىق غەلىبىنى چوقۇم قولغا كەلتۈرىدۇ. مەن شۇنى ئالدىن جاكارلايمەنكى، بىز ئۆزىمىزنى ئەڭ زور تىرىشچانلىق بىلەن قوغداپلا قالماستىن، بىز يەنە بۇنداق قارا يۈزلەرچە قىلىنغان ۋاپاسىزلىقنىڭ بىزگە يەنە مەڭگۈ زىيانكەشلىك قىلماسلىقىغا قەتئىي كاپالەتلىك قىلىمىز. مەن پارلامېنت ۋە خەلقنىڭ ئىرادىسىگە ۋاكالىتەن بۇ سۆزنى قەتئىي ئىشەنچ بىلەن ئېيتىۋاتىمەن.

دۇشمەنگە قارشى تۇرۇش ھەربىكتى ھامان مەۋجۇت. مەن شۇنى ئوچۇق ئېيتىمەنكى، خەلقىمىز زېمىنىمىز ۋە دۆلىتىمىزنىڭ مەنپەئىتى ئاھايىتى ئېغىر خەۋپ ئىچىدە تۇرماقتا. شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، بىزنىڭ قوراللىق قوشۇنلىرىمىز مەملىكىتىمىز خەلقىنىڭ قەتئىي ئىرادىسىگە تايانغان ھالدا مۇقەررەر غەلىبە قىلىدۇ. بۇنىڭغا خۇدا مەدەت قىلغاي!»

زۇڭتۇڭ روزۋېلت ئاخىرىدا پارلامېنتتىن: «1941-يىل 7-دېكابىر ياپونىيە ھېچقانداق ئاساسسىز، پەسكەشلەرچە ھۇجۇم قىلغاندىن باشلاپ، ئامېرىكا بىلەن ياپونىيە ئىمپېرىيىسى ئوتۇرۇش ھالىتىگە كۆچتى» دەپ ئېلان قىلىشنى تەلەپ قىلدى.

روزۋېلت نۇتقىنى ئالتە مىنۇتتىن كۆپرەك داۋاملاشتۇرغاندىن كېيىن سۆزىنى تۈگەتتى-دە، بېشىنى مەغرۇر كۆتۈرۈپ، خەلققە كۆلۈمسىرىگەن ھالدا قول پۇلاڭلىتىپ ھۆرمەت بىلدۈردى. يىغىن قاتناشچىلىرى ئۇنىڭ نۇتقىنى قىزغىن ئالقىشلىدى. بۇ قىسقىغىنە نۇتۇق ۋېلسوننىڭ 1917-يىلى 1-دۇنيا ئۇرۇشى ۋاقتىدا پارلامېنتتىن گېرمانىيىگە ئۇرۇش ئېلان قىلىشنى تەلەپ قىلىپ سۆزلىگەن نۇتقىدىنمۇ سالماقلىقراق بولۇپ، ئۇنىڭدىنمۇ بەكرەك تەسىرلىك بولدى. كېڭەش پالاتاسى نۆل ئاۋازغا قارشى 82 ئاۋاز بىلەن، ئاۋام

پالاتاسی بىر ئاۋازغا قارشى 388 ئاۋاز بىلەن روزۋېلتنىڭ ئۇرۇش ئېلان قىلىش تەلىپىنى ماقۇللىدى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئامېرىكا 2-دۇنيا ئۇرۇشىغا رەسمىي قاتناشتى.

ئەمدى دۆلەت ئېزىنىخاۋېرغا كەلسەك، ياپونىيە قوشۇنلىرى پېيورل-خاربور پورتىغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلغان كۈنى، يەنى 1941-يىل 7-دېكابىر يەكشەنبە ئەتىگىنىدىلا ماميېنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي ئىشخانىسىغا بېرىپ، كۈندىلىك ھۆججەتلەرنى بىر تەرەپ قىلدى. چۈشكە يېقىن ئادىيوتانتى تېكس لىئىغا ئۆزىنىڭ بەك چارچاپ كەتكەنلىكىنى، ئۆيگە بېرىپ بىر دەم ئۇخلىۋالمىسا بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ قويۇپ، ئۆيگە قايتتى ۋە خوتۇنىغا ئۆزىنى بىردەك ئويناپدىغانلارنىڭ ئاۋارە قىلماسلىقىنى تاپىلاپ قويۇپ ئۇخلاپ قالدى. بىر سائەتتىن كۆپرەك ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئادىيوتانتى تېلېفون بېرىپ، پېيورل-خاربور پورتى ۋەقەسى يۈز بەرگەنلىكىنى خەۋەر قىلدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ئېزىنىخاۋېر قانتىق چۆچۈپ كەتتى ۋە غەزەپلەندى. ئۇ ئۇرۇشنىڭ ھامان بىر كۈنى پارتلايدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئەمما، ياپونىيىنىڭ بۇنداق نومۇسسىزلارچە ئۇرۇش ئېلان قىلماي ھۇجۇم قىلىشىنى زادىلا ئويلاپ باقمىغانىدى.

روزۋېلت فاشىستلارغا ئۇرۇش ئېلان قىلىپ بەش كۈن بولغاندا، گېنېرال مارشالل باش شتابتىن تېلېفون بېرىپ، ئېزىنىخاۋېرنى قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابىغا ناھايىتى تېز كېلىشنى ئېيتتى. شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن ئېزىنىخاۋېر ئايروپىلان بىلەن سان ئانتونىئودىن ۋاشىنگتونغا يۇرۇپ كەتتى. ھاۋا رايى ناچار بولغانلىقتىن، ئايروپىلان داللاسقا قونۇشقا مەجبۇر بولدى. كېيىن ئۇ يەردىن پويىزغا ئالمىشىپ، كانزاس شەھىرىدىن ئۆتۈپ، شەرققە بۇرۇلۇپ، ئۆزى بۇنىڭدىن 30 يىل بۇرۇن ئاببېيىلومدىن ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتېپىگە قاراپ

ماڭغان تۆمۈر يول بىلەن ماڭدى. ئۇ يول بويى ئامالنىڭ بارىچە مارشالل بىلەن كۆرۈشۈش ئۈستىدە تەييارلىق كۆردى، بۇنىڭ ۋەتەن ئۈچۈن، فاشىستلارغا قارشى جەڭ قىلىشنىڭ ياخشى پۈرسىتى ئىكەنلىكىنى چۈشىنەتتى.

ئالتىنچى باب

جاپا ـ مۇشەققەتلىك يىللار

1941 ـ يىل 14 ـ دېكابىر ئەتىگەندە، ئېزىنىخاۋېر ۋاشىنگتون پويىز ئىستانسىسىغا يېتىپ كەلدى ـ دە، دەرھال ئاساسىي قانۇن كوچىسىغا جايلاشقان قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابىغا بېرىپ، باش شتاب باشلىقىغا ئۆزىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى مەلۇم قىلدى. مارشالل ناھايىتى كەسكىن ھالدا ئېزىنىخاۋېرغا باش شتابنىڭ ئۇرۇش قىلىش باشقارمىسىنىڭ يىراق شەرق بۆلۈمىنىڭ خىزمىتىگە مەسئۇل بولۇپ ئىشلەيدىغانلىقىنى رەسمىي ئۇقتۇردى ھەمدە تىنچ ئوكيانىدىكى دېڭىز ئارمىيىسى بىلەن قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى قىسقىچە تونۇشتۇردى.

ئەينى چاغدا ۋەزىيەت ئىنتايىن كەسكىن بولۇپ، ئۇرۇش ئالدىدىكى يېتەرسىزلىكلەرنى دەرھال تولۇقلاش زۆرۈر ئىدى. پيورل ـ خاربور پورتى ۋەقەسىدىن كېيىن، تىنچ ئوكيان فلوتى بىر نەچچە ئايدىن بۇيان چوڭراق ھەربىي ھەرىكەت قىلىش ئىقتىدارىنىمۇ يوقاتقانىدى. ياپونىيە قوشۇنلىرى پيورل ـ خاربور پورتىغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلغاندا، ئامېرىكا دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ ئاۋئاماتكىسى ئۇ يەردە بولمىغاچقا، زىيان ـ زەخمەتكە ئۇچرىمىغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭغا ياردەم بېرىدىغان ھەربىي پاراخوتلار ناھايىتى ئاز قالغاچقا، ئۇلارنىڭ ھەربىي ھەرىكىتى ناھايىتى چوڭ توسالغۇلارغا ئۇچرىغانىدى. ئۇنىڭ

ئۇستىگە دېڭىز ئارمىيىسى بۇ ئاۋئاماتكىنى رازۋېدكا ۋە مۇداپىئە خىزمىتىنى ئۆتەشكە، پەقەت چوڭراق بىرەر ۋەقە چىققاندىلا ئاندىن ئۇنى باشقا ۋەزىپە ئىجرا قىلىشقا قالدۇرغانىدى. بۇنىڭدىن باشقا، ياپونىيە يەنە ھاۋايغا ھەتتا ئامېرىكا چوڭ قۇرۇقلۇقىغا ھەم سۇدىن ھەم قۇرۇقلۇقتىن كەڭ كۆلەملىك ھۇجۇم قىلىدىغان قىلمايدىغانلىقىغا ھازىرچە بىر نېمە دېگىلى بولمايتتى.

ھاۋايدا تۇرۇشلۇق مۇداپىئە قىسىملىرى ناھايىتى ئاجىز ئىدى. قۇرۇقلۇق ئارمىيە قوماندانلىق شتابى بىلەن دېڭىز ئارمىيە قوماندانلىق شتابى ئۇ يەردىكى ھاۋا ئارمىيە كۈچى بىلەن قۇرۇقلۇق ئارمىيە قىسىملىرىنى ناھايىتى تېز كۈچەيتىشكە بىرەرەك قوشۇلدى ھەمدە بۇ خىزمەتنى تىنچ ئوكيان رايونىدىكى باشقا خىزمەتلەردىنمۇ مۇھىم دەپ قارايتتى. پيورل - خاربور پورتى ۋەقەسىدىن كېيىن ئامېرىكىنىڭ تىنچ ئوكيان فلوتىنىڭ قوماندانلىق شتابى باشقىدىن ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىپ، كىممېلنىڭ ۋەزىپىسىنى نىمىتس ئۆتكۈزۈۋېلىپ، تىنچ ئوكيان دېڭىز ئارمىيىسىگە قوماندان بولدى. چاچلىرىغا ئاق سانجىغان، ئەمما كۆتۈرەڭگۈ روھلۇق بۇ گېنېرال فلوتقا كېلىپلا بۇ يەردىكىلەردە ئۈمىدسىزلىك خاھىشى ئومۇميۈزلۈك ئەۋج ئالغانلىقىنى سەزدى. مانا بۇنداق ھالەتتىن ئۇ تولىمۇ بىزار ئىدى. ماتروسلار شۇنچىلىك ئۈمىدسىزلىنىپ كەتكەنىدىكى، «ھەتتا بۇگۈن، ئەتىسىگىمۇ كۆز يەتمەس» بولۇپ قالغانىدى. نۇرغۇن ماتروسلار ھەتتا «ياپونىيىلىكلەردىن قورقۇش كېسىلى» گە گىرىپتار بولۇپ قالغانىدى. ئۇ پيورل - خاربور پورتى ۋەقەسىنىڭ زەربىسىدە بىر نەچچە يۇقىرى دەرىجىلىك ھەربىي ئەمەلدارلارنىڭمۇ چېچى ئاقىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. نىمىتس ئەسلىدىكى شتاب رەھبەرلىك كوللېكتىپىنى يېڭىپ يېڭىن ئاچتى. بۇلارنىڭ بەزىلىرى دوختۇرنىڭ كۆرسەتمىسى

بويىچە تىنچلاندۇرۇش دورىسى يەپ يۈرەتتى. يېغىندا ئۇ: «رەھبەرلىك كوللېكتىپىدىكى لەرنىڭ ھېچقايسىسى ئالماشتۇرۇلمايدۇ. مەن ھەر قايسىڭلارغا ئىشىنىمەن، بىز بىر قېتىم تۈيۈقسىز بۇرنىمىزغا بېدۇق، ئەمما مەن ئاخىرقى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرەلەيدىغانلىقىمىزدىن قىلچە گۇمان قىلمايمەن. نۆۋەتتە بىزنىڭ ئالدىمىزدىكى ئەڭ مۇھىم ۋەزىپە قوشۇننى تەرتىپكە سېلىپ، ھەربىي پاراخوتلارنى رېمونت قىلىپ، قايتۇرما زەربە بېرىشكە تەييارلىنىشتىن ئىبارەت» دېدى.

شەرقىي ـ جەنۇبىي ئاسىيادا ياپونىيە تاجاۋۇز قىلغاندا، ئامېرىكىنىڭ فىلىپپىندىكى قۇرۇقلۇق، ھاۋا ئارمىيىلىرىنىڭ ئومۇمىي سانى 30 مىڭ ئىدى. بۇ فىلىپپىندىكى چارلىغۇچى قىسمىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. بۇ قىسىم ئامېرىكىنىڭ قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىگە تەۋە بولسىمۇ، ئەمما بۇنىڭ ئەسكەرلىرى بىلەن بەزى ئوفىتسېرلىرى فىلىپپىنلىق ئىدى. ئامېرىكا قوشۇنلىرى ياردەم بېرىشكە تېگىشلىك كوررېگىدور ئارىلى ۋە باشقا كىچىكرەك قورغانلارنى مۇداپىئە قىسمى بىلەن تەمىن ئېتەتتى. ئامېرىكىنىڭ باشقا قىسىملىرى فىلىپپىنىڭ دېڭىزىيىلىرىگە قوشۇمچە قىلىپ فىلىپپىنىڭ چارلىغۇچى قىسمى بىلەن پىيادە ئەسكەرلەر 31 ـ بۆلۈمىدىن تەشكىللەنگەنىدى. مىللىي گۇۋاردىيە قوشۇنىنىڭ ئۇچ دالا زەمبىرەكچىلەر بۆلۈمى، بىر زېنىت توپچىلار بۆلۈمى، بىر پىيادە ئەسكەرلەر بۆلۈمى، ئىككى تانكا بىرىگادىسى ۋە ئارقا سەپ تەمىنات قىسمىدىن تەشكىللىنىپ، قوشۇنلارغا ياردەم بېرىش نامى بىلەن ئۇ يەرگە ئەۋەتىلگەنىدى.

1941 ـ يىلى ھاۋا ئارمىيە كۈچلىرىمۇ ھەر جەھەتتىن كۈچەيتىلدى. ياپونىيە ھۇجۇم قىلغاندا، فىلىپپىندا 17 ـ B بەلگىلىك يېڭى تىپتىكى بومبارداىمانچى ئايروپىلاندىن

35 ى بار ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە 220 سوقۇش ئايروپىلانىمۇ بار ئىدى. گېنېرال مارشالل گەرچە ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ ئالاھىدە ئەۋەتىلگەن بۇ تارماق ئەترىتىنىڭ ياپونىيە ھۇجۇم قىلغاندا قاتتىق زەربىگە ئۇچراپ ئېغىر زىيان تارتقانلىقىنى بىلسىمۇ، ئەمما بۇ ھەقتە يوللانغان ئۇرۇش ئەھۋالىغا مۇناسىۋەتلىك دوكلاتنى تېخى تاپشۇرۇۋالمىغانىدى. شۇنىڭدەك، 10 ـ دېكابىر مانىلانىڭ سىرتىدىكى دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ كاۋىت ناملىق پاراخوت رېمونت قىلىدىغان پىرىستانىمۇ ياپونىيە بومبارداىمانچى ئايروپىلانلىرىنىڭ تۈيۇقسىز ھۇجۇمىغا ئۇچراپ ئىنتايىن ئېغىر زىيان تارتىپ كەتكەنىدى. بۇ يەردە بىر ئوتتۇراھال ھەربىيەتچان دېڭىز فلوتى بولۇپ، بۇ ئاساسەن بىر مۇنچە سۇ ئاستى كېمە شۆبە ئەترەتلىرىدىن تەشكىللەنگەنىدى. شۇنداقلا بۇ فلوت يەنە مانىلا ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئاسىيا فلوتىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. بۇنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ چوڭ «خوئېستون» ناملىق ئېغىر تىپتىكى ئوكيان چارلاش پاراخوتى ئىگىنونوكتا تۇراتتى.

ناھايىتى ئېنىقكى، بۇنچىلىك ھەربىي كۈچ بىلەن شىددەتلىك ۋە ئۇزۇن مۇددەتلىك ھۇجۇمغا ئۇزۇنغىچە بەرداشلىق بېرىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بارلىق ئالامەتلەر شۇنى ئېنىق ئىسپاتلاپ تۇراتتىكى، ياپونىيە فلىپپىننىنى ناھايىتى تېز ئىشغال قىلىشنى ئويلايتتى. ئەينى چاغدا ئامېرىكا بۇ مەسىلىلەرنى قانداق ھەل قىلىشنى بىلمەي بېشى قېتىۋاتاتتى. شتاب باشلىقى مارشالل ئېزىنخاۋېرغا بۇ ئەھۋاللارنى 20 نەچچە مىنۇت چۈشەندۈردى ـ دە، ئارقىدىن تۇيۇقسىزلا ئۇنىڭدىن : « سىزنىڭچە نۆۋەتتە بىزنىڭ ھەربىمىز قانداق بولۇشى كېرەك؟ » دەپ سورىدى.

بۇ سوئالنى ئاڭلاپ ئېزىنخاۋېر قاتتىق چۆچۈپ كەتتى. ئۇ شتابقا ئەمدىلا كەلگەچكە، بىلمەنغان ئەھۋاللىرى گېزىت

خەۋىرىدىن كۆپ ئەمەس ئىدى. يەنە كېلىپ، مارشالل ئۇنىڭغا تىنچ ئوكيانىنىڭ ئەڭ يېڭى ئۇرۇش پىلانىنىمۇ تونۇشتۇرمىغان ھەمدە ئۇنىڭ قانداق جاۋاب بېرىشىگە ياردەملەشكۈدەك شتاب خادىملىرىمۇ يوق ئىدى. شۇڭا بىردەم ئويلانغاندىن كېيىن، سالماقلىق بىلەن: «ماڭا بىرنەچچە سائەت ئويلىنىش ۋاقتى بەرسىڭىز» دېدى. مارشالل ماقۇل بولدى.

ئېزىنىخاۋېر ئويلانغان ھالدا ئۆزىگە يېڭىدىن بۆلۈنگەن قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابى ئۇرۇش پىلانى باشقارمىسىغا قايتىپ چىقتى. بۇ باشقارمىنىڭ باشلىقى ئۆزىنىڭ كونا دوستى گېنېرال لېئونارد گېروف ئىدى. ناھايىتى ئېنىقكى، ئەگەر ئېزىنىخاۋېر قۇرۇقلىق ئارمىيە شتابىدا گېنېرال مارشاللغا ھەر جەھەتتىن ياردەم قىلالمسا، ئاندىن جەزمەن ئۇنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشەلەيتتى. شۇڭا، ئۇ شتاب باشلىقى سورىغان مەسىلىگە ناھايىتى تېز ھەم ۋاقتىدا جاۋاب بېرىپلا قالماي، بەلكى بېرىلگەن جاۋاب لوگىكا جەھەتتىنمۇ پۈتۈنلەي نۇقسانسىز بولۇشى كېرەك ئىدى. ئۇ دۇشمەننىڭ ئۆزىنىڭ ۋە دوست دۆلەتلەرنىڭ ئەھۋالىنى ھەمدە ھەربىي جەھەتتىكى ئەھلىي كۈچىنى ھەر جەھەتتىن دەڭسەپ كۆرۈپ، مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا فىلىپپىننى قۇتۇلدۇرۇۋالغىلى بولمايدىغانلىقىنى تونۇپ يەتتى. ھەربىي جەھەتتە قوللىنىشقا تېگىشلىك ئاقىلانىراق تەدبىر شۇكى، قوشۇننى ئاۋسترالىيىگە چېكىنىدۈرۈپ، ئۇ يەردە قايتۇرما ھۇجۇم بازىسى قۇرۇشتىن باشقا ئامال يوق ئىدى. ئاندىن ئۇ يەردىن ھەر خىل ئامالالر بىلەن فىلىپپىنگە ياردەم بەرگىلىمۇ بولاتتى. ئۇ: «سۈرئەت ئىنتايىن مۇھىم» دەپ تەكىتلىدى ـ دە، دەرھال كۈچنى توپلاپ، ئايروپىلان، ئۇچقۇچى، ئوق ـ دورا ۋە باشقا قورال ـ ياراغلارنى دېڭىزنىڭ غەربىي قىرغىقى ۋە ھاۋاي تاقىم ئاراللىرى ئارقىلىق ئاۋسترالىيىگە كۆچۈرۈش تەكلىپىنى بەردى. ئۇ يەنە

ئاۋسترالىيە، يېڭى زېللاندىيە، فىجى تاقىم ئاراللىرى ۋە ھاۋاي تاقىم ئاراللىرى ئوتتۇرىسىدىكى ھاۋا يولىدىن ئىبارەت جان تومۇرنى ساقلاپ قېلىشقا جەزمەن تىرىشىپ كاپالەتلىك قىلىش تەكلىپىنىمۇ بەردى.

ئېزىنخاۋېر مارشاللىنىڭ ئىشخانىسىغا كىرگەندە، گۇگۇم چۈشۈپ قالغانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ يازما تەكلىپىنى سۇنۇۋېتىپ يەنە: «ھازىرقى ئەھۋالدا، فىلىپپىنغا دەرھال ياردەم بېرىپ، ياپونىيىنىڭ تاجاۋۇزىنى چېكىندۈرۈشكە بولمايدىغانلىقىنى تۇنۇپ يەتكەنلىكىڭىزنى قىستۇرۇپ ئۆتتى. ئۇ مۇنداق دېدى: « گېنېرال جانابلىرى، فىلىپپىنگە قىلىدىغان كەڭ كۆلەملىك ياردەم ئۈچۈن ھېلى ئۇزۇن ۋاقىت كېرەك. ئەگەر دۈشمەن بىزنىڭ ياردەمىمىزدىن ئىلگىرىرەك بۇ تاقىم ئاراللارغا زور قوشۇن بىلەن تاجاۋۇز قىلسا، بۇ ئارالنى قوغداۋاتقان قوشۇن بىزنىڭ قىلغان كېچىككىنە ياردەمىمىز بىلەن ئاخىرغىچە بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. ئەمما بىز جەزمەن چامىمىز يەتكەن دائىرە ئىچىدە بۇ تاقىم ئارالغا ئامالنىڭ بارىچە ياردەم قىلىشىمىز لازىم. فىلىپپىن بىلەن گوللاندىيىگە قاراشلىق شەرقىي ھىندى تاقىم ئاراللىرىدىكى خەلق بىزگىلا قاراپ تۇرماقتا، ئۇلار مەغلۇبىيەتنى كەچۈرىدۇ، ئەمما كارى بولماي تاشلۇۋېتىشىمىزنى ھەرگىز كەچۈرمەيدۇ، ئۇلارنىڭ ئىشەنچى بىلەن دوستلۇقى بىز ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم. بىز ئاۋسترالىيىنى چوقۇم بازا قىلىشىمىز كېرەك. بىز دەرھال بۇ بازىنى كېڭەيتىشىمىز ھەمدە ئۇ يەرگە باردىغان قاتناش لىنىيىلىرىنى قولغا كەلتۈرۈشىمىز لازىم. ئەڭ ئاخىرىدىكى بىر نۇقتا شۇكى، بىز چوقۇم ھەر قانداق چوڭ خەۋپكە ۋە ھەر قانداق زور بەدەل تۆلەشكە قارىماي غەلبە قىلىشىمىز لازىمكى، ھەرگىز مەغلۇپ بولماسلىقىمىز كېرەك.»

مارشالل ئېزىنخاۋېرنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ، رازىمەنلىك

بىلەن كۆلۈپ قويدى ـ دە: «پىكرىڭىزگە قوشۇلىمەن. ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئۇلارنى قۇتقۇزۇڭ» دىدى. ئېزىنىخاۋېر شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇرۇش قىلىش باشقارمىسىنىڭ فىلىپپىن ۋە يىراق شەرق ئۇرۇش رايونىنىڭ پىلان خىزمىتىنى ئۆز زىممىسىگە ئالدى.

شۇنىڭدىن كېيىنكى ئىككى ئاي جەريانىدا ئېزىنىخاۋېر فىلىپپىنگە يارەدەم بېرىشنى ئەڭ مۇھىم ۋەزىپە قاتارىدا تۇتۇپ ئىشلىدى. بۇ ئۇنى ئىنتايىن قىيىن ئەھۋالدا قالدۇردى. چۈنكى، ئامېرىكىنىڭ ئۇرۇش تەييارلىقى بولمىغاچقا، ئۇلارغا ئەۋەتىپ بەرگۈدەك ھېچقانچە نەرسە يوق ئىدى ھەمدە ياپونىيە غالجىرانە ھۇجۇم قىلىپ، ھەممە جەھەتتىن قاتتىق قامال قىلىۋالغاچقا، قۇتقۇزۇش خىزمىتىنى ئىنتايىن زور قىيىنچىلىقلارغا يولۇقتى، ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئالدى بىلەن قىلغان ئىشى، سان فرانسىسكودىن بىرىسبانغا ئىككى نۆۋەت قورال ـ ياراغ، ئوق ـ دورا يۆتكەش بولدى. ئۇ پان ئامېرىكىنىڭ چوڭ تىپلىق ئىككى پاسسازېر ئايروپلانىغا قورال ـ ياراغ، ئوق ـ دورا قاچىلاپ ئاۋسترالىيىگە ئۇچۇشقا، يەنە 15 ئېغىر تىپلىق بومبارداتىمانچى ئايروپلانىنى ھاۋادىن بىرىسبانغا يۆتكەشكە بۇيرۇق بەردى. بىر تۈركۈم جىددىي لازىم بولغان ماددىي ئەشيالارنى ئالدىنقى سەپكە يۆتكەش ئۈچۈن 10 مىليون دوللار خەجلەشتىنمۇ ئايانماي، قامالنى بۆسۈپ ئۆتۈش ئۈچۈن ئاۋسترالىيىدىن خۇسۇسىي پاراخوت يالاپ فىلىپپىنغا توشۇدى. ئەمما، بۇمۇ ھېچنېمىگە دال بولمىدى. ئېزىنىخاۋېر 1942 ـ يىل 1 ـ يانۋار ئۆزىنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىگە: «مەن ھازىرمۇ يىراق شەرق ۋەزىيىتى ناھايىتى ئېغىر، ھاۋا ۋە قۇرۇقلۇق ئارمىيىلىرىنىڭ ئەھۋالى كىشىنى رازى قىلغۇدەك دەرىجىگە يەتمىگۈچە، باشقا ھېچقانداق قوشۇمچە مەسىلىلەرنى ئويلاشقا بولمايدۇ. ئەگەر ئەكسىچە بولغاندا، «ماگنىتلىق» ھەربىكەت ۋە «تەنتەربىيىچى»

گه ئوخشاش هەربىر قوللىنىشقا توغرا كېلىدۇ، دېگەن پىكرىمىزنى قەتئىي تۇرىمەن . . . » دەپ يازدى. ئاردىدىن ئۇچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇ كۈندىلىك خاتىرىسىگە يەنە مۇنداق دەپ يازدى: «بىز ئاخىرى بەزى ماددىي ئەشيالارنى ئاۋسترالىيەگە يەتكۈزۈشكە مۇۋەپپەق بولدۇق. ھاۋا بوشلۇقىدىكى پىلانسىز بويىچە تۆت چوڭ ئەترەتكە قىرغۇچى ئايروپىلان، ئىككى چوڭ ئەترەتكە ئېغىر تىپلىق بومبارداىمانچى ئايروپىلان، ئىككى چوڭ ئەترەتكە ئوتتۇرا تىپلىق بومبارداىمانچى ئايروپىلان ۋە بىر چوڭ ئەترەتكە يېنىك تىپلىق بومبارداىمانچى ئايروپىلان يەتكۈزۈپ بەردۇق. ئەمما، بىزدە يەنە پاراخوتىمۇ بولۇشى كېرەك، بەلكى بو ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا ناھايىتى زۆرۈر!»

1941 ـ يىل 22 ـ دېكابىر پېنساكولادىكى مۇھاپىزەتچى فلوت بىرىسبانغا يېتىپ كەلگەندە، ئېزىنخاۋېر ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ ئاۋسترالىيەدىكى ھەربىي بازىسىنى قۇرۇشقا باشلىغانىدى. پيورل ـ خاربور پورتىغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىنغان كۈنى ئامېرىكىنىڭ بىر تۇركۈم ترانسپورت قوشۇنى، ئايروپىلان ۋە ماددىي ئەشيالارنى قاچىلاپ، دەل فىلىپپىنغا قاراپ كېتىۋاتاتتى. دېگىز ئارمىيىسى مۇھاكىمە قىلىش ئارقىلىق، ئۇلارنى ئامېرىكىغا قايتۇرۇپ كېلىش ياكى ھاۋاي ناقىم ئارىلىغا يوشۇرۇپ قويۇش لازىم، دەپ قارىدى. چۈنكى ئەينى ۋاقىتتا ھېچكىم ياپونىيىلىكلەرنىڭ توسۇپ زەربە بېرىش توري ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇش ـ قويماسلىقىنى كېسىپ ئېيتالمايتتى. شۇڭا، پورتتىن ئايرىلغىلى بىر نەچچە كۈن بولغان ھەربىي پاراخوتلار بۈيرۇق بويىچە قايتۇرۇپ كېلىندى. لېكىن، قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابى بەش ھەربىي پاراخوتتىن تەشكىل تاپقان بىر مۇھاپىزەتچى فلوتنى ئاۋسترالىيەگە ناھايىتى تېز ئەۋەتىشتە چىڭ تۇردى. بۇ بەش ھەربىي پاراخوت ئىچىدىكى «خولبروئوك» ۋە «جۇمھۇرىيەت» ناملىق پاراخوتتا 5000

ئەسكەر بار ئىدى. «مېيگىس» ۋە «بروئوم فونتان» ناملىق ھەربىي پاراخوتلارغا ھەر خىل ماددىي ئەشيا ۋە قورال - ياراغ بېسىلغانىدى. مانا بۇلار چوڭ ھەربىي بازا قۇرۇلۇشىنىڭ باشلىنىشى بولدى. بۇ بازا ئاخىر گېنېرال ماك ئارتۇرنىڭ فىلىپپىننى ئازاد قىلىشتىكى ئۇچۇش بازىسى بولدى.

تولۇق بىر قىش مىڭبىر جاپا - مۇشەققەتتە تىرىشىپ ئىشلەش ئارقىلىق، ئېزىنخاۋېر ياردەمگە ئەۋەتىلگەن ماددىي ئەشيالارنى ئاۋسترالىيىدىكى بازىغا ئۈزلۈكسىز ئەۋەتىپ تۇردى ۋە بۇ بازىغا پىيادە بارىدىغان ئاراللاردىكى يوللارنى ئۆزئارا تۇتاشتۇردى. 1942 - يىل 21 - فېۋرالغىچە ئامېرىكىنىڭ باشقا دۆلەتلەردە تۇرۇشلۇق ئوفىتسېر - ئەسكەرلىرى 245 مىڭدىن ئېشىپ كەتتى. بۇلارنىڭ كۆپچىلىكى تىنچ ئوكيانغا مەركەزلەشكەنىدى. بۇ چاغدا تىنچ ئوكياندىكى ئومۇمىي ئەسكىرىي كۈچ 115 مىڭ 877 نەپەر ئىدى. ئەمما، بۇ ئالياسكا ۋە ئالېئوت تاقىم ئاراللىرىدىكى 29 مىڭ 566 نەپەر ئوفىتسېر - ئەسكەرنى ئۆز ئىچىگە ئالمايتتى. كارىب دېڭىزىدا تۇرۇشلۇق مۇداپىئە قىسىملىرىدا 79 مىڭ 95 نەپەر ئەسكىرىي كۈچ بار ئىدى. ياۋروپا ئۇرۇش رايونىدا ئەينى ۋاقىتتا پەقەت 3785 نەپەر ئوفىتسېر - ئەسكەر بولسىمۇ، يەنە ئىككى دىۋىزىيە يول ئۈستىدە ئىدى.

شۇ ۋاقىتتا ئۇرۇش ۋەزىيىتى ئىنتايىن كەسكىن ئىدى. بولۇپمۇ شەرقىي - جەنۇبىي ئاسىيانىڭ ۋەزىيىتى تولىمۇ جىددىي ئىدى. ياپون فاشىستلىرى «پيورل - خاربور پورتىدىكى زور غەلىبىسى» دىن كېيىن، خۇشاللىقىدىن كېرىلىپ جاھانغا پاتماي قالدى. ئۇلار مالاييا ۋە سىنگاپورلارنى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن، فىلىپپىندا تۇرۇشلۇق ياپونىيە قوشۇنلىرى توجوخېدىكىنىڭ بۇيرۇقى بويىچە مانىلاغا يۈرۈش قىلدى. شۇ ۋاقىتتا خوما قوماندانلىقىدىكى قوشۇن مانىلادىن پەقەت 70

ئىنگىلىز ملى يىراقلىقتا تۇراتتى. فىلىپپىن ئوپېراتسىيىسى ياپونىيىنىڭ جەنۇبقا يۇرۇش قىلىشىدىكى مۇھىم ئوپېراتسىيىلەرنىڭ بىر ئىدى. ياپونىيە تاجاۋۇزچىلىرى ئىلىپ بارغان ئوپېراتسىيىنىڭ دەسلەپكى ۋەزىپىسى، ئاساسەن پايتەخت مانىلانى ۋە جەنۇب تەرەپتىكى چوڭ ئارال مىندانائودىكى سىياسىي، ھەربىي ئىشلار مەركىزى بولغان داۋائۇنى ئىشغال قىلىش ئىدى. مانىلا ئامېرىكىنىڭ يىراق شەرقتىكى ئەڭ چوڭ دېڭىز ئارمىيە بازىسى ئىدى. ياپونىيە ئارمىيىسىنىڭ فىلىپپىنغا ھۇجۇم قىلغان قۇشۇنلىرى قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ 14 - ئارمىيىسى بىلەن 5 - ئۇچقۇچىلار گۇرۇپپىسى ۋە دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ 3 - فلوتى بىلەن 11 - ئاۋىئاتسىيە فلوتى ئىدى. بۇ قۇرۇقلۇق دېڭىز ئارمىيىلىرىدە جەمئىي 500 ئايروپىلان بار ئىدى.

فىلىپپىن تاقىم ئاراللىرىدا گېنېرال ماك ئارتۇر قوماندانلىقىدىكى ئامېرىكا قوشۇنىدا 19 مىڭ ئەسكىرىي كۇچ بار ئىدى. فىلىپپىن قوراللىق قىسىملىرىدا بولسا 112 مىڭ ئەسكىرىي كۇچ بار ئىدى. ئەمما كېيىن قوبۇل قىلىنغانلارنىڭ كۆپىنچىسى قوبۇل قىلىنغىنىغا ئانچە ئۇزۇن بولمىغان يېڭى ئەسكەرلەر ئىدى. ئۇلارنىڭ قورال - ياراغلىرى تولۇق ئەمەس، مەشىقىنمۇ ئانچە ياخشى قىلمىغانىدى. ئامېرىكا، فىلىپپىن قوشۇنلىرىدا 8000 ھاۋا ئارمىيە خادىملىرى ۋە 200 ئايروپىلان بار ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا، ئامېرىكىنىڭ يەنە بۇ يەردە كىچىككىنە بىر ئاسىيا فلوتىمۇ بار ئىدى.

پيورل - خاربور پورتى ۋەقەسىدىن كېيىن، توجوخىدىكى شەرقىي - جەنۇبىي ئاسىيانى پۈتۈنلەي سۇپۇرۇپ تاشلىماقچى بولدى. ياپونىيە ئايروپىلانلىرى مانىلانىڭ يېنىدىكى ئامېرىكىنىڭ ھاۋا ئارمىيە بازىسىنى ئۇزلۇكسىز، غالجىرانە بومبارىمان قىلىپ، ماك ئارتۇرنىڭ ھاۋا ئارمىيىسىنى ئاساسىي

جەھەتتىن ۋەيران قىلىۋەتتى. ئارقىدىنلا، ياپونىيە قوشۇنلىرى لۇسون ئارلىنىڭ شىمالىدىكى ئاپاررىدا قۇرۇقلۇققا چىقتى. ئاندىن كېيىن لۇسون ئارلىنىڭ غەربىي دېڭىز قىرغىقىدىكى ۋىگان ۋە شەرقىي جەنۇبىدىكى لىگاسپىدا قۇرۇقلۇققا چىقتى. ئامېرىكا قوشۇنلىرى ئارقا - ئارقىدىن چېكىنىپ، ناھايىتى ئېغىر زىيان تارتتى. ماك ئارتۇر ياپونىيىنىڭ ئاساسلىق كۈچى لىنگايېن قولتۇقىدىن قۇرۇقلۇققا چىقىدۇ، دەپ مۆلچەرلىگەندى. ئامېرىكا ھاۋا ئارمىيىسى زەربە يەپ تۈگىگەن، قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭمۇ يېرىمى قالغاچقا، ئامېرىكا قوشۇنلىرى ئۇلارنى توسۇپ قېلىشقا ئامالسىز ئىدى. شۇڭلاشقا ئامېرىكا، فىلىپپىن قوشۇنلىرى ئۆزلۈكىدىن باتان يېرىم ئارلىغا چېكىندى ھەمدە كوررېگىدور قورغىنىغا تايىنىپ ئۆزىنى قوغدىدى. شۇ چاغدا ياپونىيە قوشۇنلىرى بۇ پايتەختتىن گەرچە 150 كىلومېتىرلا يىراقتا بولسىمۇ، مانىلا قوغدالمايدىغان شەھەر دەپ ئېلان قىلدى.

1942 - يىل 2 - يانۋار ياپونىيە قوشۇنلىرى مانىلاغا كىردى.

گەرچە توجوخېدىكىنىڭ ئەسكىرىي كۈچى يېتىشمەي، ئارمانغا چۈشلۈق دەرمان بولمىسىمۇ، تاجاۋۇزچىلىق قارانىيىتى ئىنتايىن چوڭ ئىدى. ياپونىيە قوشۇنلىرى مانىلاغا كىرگەن كېچىسى توجوخېدىكى جەنۇبىي يۆنىلىش ئارمىيىسىنىڭ قوماندانىغا باتان يېرىم ئارلىغا ھۇجۇم قىلىشقا بۇيرۇق بەردى. ياپون قوشۇنلىرىنىڭ ئەسكىرىي كۈچى يېتىشمىگەچكە، مەقسىتىگە يېتەلمەيلا قالماستىن، زور زىيان تارتىپ كەتتى. ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭمۇ قىينىچىلىقى ئىنتايىن كۆپ ئىدى. ئەسكەرلەرنىڭ جەڭگىۋارلىق روھى تولىمۇ تۆۋەن بولۇپلا قالماي، بەلكى ئاشلىق يېتىشمەسلىك باشنى ئاغرىتىدىغان بىر مەسىلىگە ئايلانغانىدى. ئالدىنقى سەپتىكى قوشۇنلارنىڭ ھەر

كۆنلۇك ئاشلىق بورمىسى ئادەتتىكى چاغلاردىكىدىن 1/3 قىسمى بىلەن تەمىنلىنەتتى. ئېزىنخاۋېر بىر نەچچە قېتىم ياپونىيىنىڭ دېڭىزدىكى قامالىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، باتان ۋە كوررېگىدورغا ئاشلىق يەتكۈزۈپ بېرىش جەھەتتە كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقى مەغلۇپ بولدى. ھەتتا ئاتلىق ئەسكەرلەرنىڭ ئاتلىرىنىڭ باققۇدەكمۇ يەم - خەشەك قالمىغاندى. گېنېرال ۋاينۇرايت كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش ئالغان ھالدا بارلىق ئاتلارنى ئۆلتۈرۈۋېتىشكە بۇيرۇق چۈشۈردى. بۇنىڭ ئىچىدە ئۆزى ئىنتايىن ياخشى كۆرىدىغان جوزېف كونراد ئىسىملىك ئىسىل ئېتىمۇ بار ئىدى.

1942 - يىلىنىڭ 1 - ھەپتىسى ئاخىرلىشىشتىن ئىلگىرى، تەخمىنەن 30 مىڭ فىلىپپىن ۋە ئامېرىكىلىق ئەسكەرلەر مۇستەھكەم تەبىئىي مۇداپىئە لىنىيىسىنىڭ ئارقىسىغا يەنە ئاكوپ كولاپ، قاتتىق مۇداپىئەلەندى. باتان يېرىم ئارىلىنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتىدىغان ئەبۇكاي مۇداپىئە لىنىيىسى سازلىق ۋە نادىب تېغىدىكى ئىككى يانار تاغ چوققىسىدىن كېسىپ ئۆتەتتى. بۇ مۇداپىئە لىنىيىسىنىڭ تەخمىنەن 20 ئىنگلىز مىلى ئارقىسىدىكى چۆللۈككە جايلاشقان مارۋېللېس تېغىنىڭ ئىتتىكىگە جايلاشقان چېكىنىش جىندىسى ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىۋاتاتتى. مانا بۇ «سېرق ئۇرۇش پىلانى» لايىھىلەنگەن مۇداپىئە سېپى ئىدى. ماك ئارتۇر بۇ يەرگە 15 مىڭ ئامېرىكا قوشۇنى ۋە 65 مىڭ فىلىپپىن قوشۇنىنى يۆتكەپ كېلىپ، ئالتە ئاي ياكى ئۇنىڭدىنمۇ ئۇزاقراق ۋاقىت ياپونىيە قوشۇنلىرىنىڭ كەڭ كۆلەملىك ھۇجۇمىنى توساپ تۇرۇشنى مۆلچەرلىگەنىدى.

لېكىن ماك ئارتۇرنىڭ بۇ دېڭىز ساھىلىدىكى ئاپەت خاراكتېرلىك ئىستراتېگىيىلىك مۇداپىئەسى ئۈچۈن جەزمەن خېلى ئېغىر بەدەل تۆلەشكە توغرا كېلەتتى. ئەمەلدارلارغا شۇ

نەرسە مەلۇم ئىدىكى، ئوزۇق - تۇلۇك جەھەتتە، چېكىنگەندە ئېلىۋالغان گۇرۇچ 20 كۇنگىمۇ يەتمەيتتى، ئۇن بولسا ئاران 30 كۇنگە يېتەتتى. بۇ يېمەكلىكلەر بىلەن 80 مىڭ كىشىلىك قوشۇن ۋە باتاندىن قوشۇلغان 26 مىڭ ئاھالىنى بىر ئاي بېقىشقىمۇ يەتمەيتتى. داۋالاشقا كېرەكلىك لازىمەتلىكلەردىن بەزگەكنى داۋالاشقا كېرەكلىك خېنىن دورىسىدىن تارتىپ تاشقى كېسەللىك ئوپېراتسىيىسىگە كېرەكلىك داكىغىچە يېتىشمەيتتى. مانا بۇلار ئۇلارنى ئىنتايىن قىينىچىلىقتا قويغانىدى. فېۋرالنىڭ ئوتتۇرىلىرىغا كەلگەندە قوشۇندىكى بىمارلار كىشىنى چۆچۈتكۇدەك دەرىجىگە يەتتى. باتان دۇنيا بويىچە بەزگەك كېسىلى ئىنتايىن كەڭ تارقالغان رايونلارنىڭ بىرى بولسىمۇ، ئەمما ئۇنى داۋالايدىغان خىنىن دورىسىنىڭ كېلىش مەنبەيى ئۇزۇلۇپ قېلىۋاتاتتى. ئاچارچىلىق ۋە بەزگەك كېسىلىنىڭ ئازابى بىلەن ئەسكەرلەرنىڭ تېنى ئاجىزلاپ كەتكەنىدى. مارتنىڭ بىرىنچى ھەپتىسىگە كەلگەندە 500 ئادەم بەزگەك كېسىلى بىلەن ئاغرىپ بالىنتسىدا يېتىپ قالدى. دوختۇرلار بەزگەك كېسىلىنىڭ كەڭ كۆلەمدە تارقىلىپ كېتىشىدىن قاتتىق ئەنسىرەيتتى. گەرچە «بىر ئىنگلىز چاقىرىم ئۇزۇنلۇق» تىكى فلوت يارەمچى قوشۇنلار بىلەن كۇتكۇچىلەرنى لىق قاچىلاپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن كۇچ جەھەتتە شۇ چاغدا دۇشمەن بىلەن بولغان پەرق ئىنتايىن چوڭ ئىدى. ياپونىيە قوشۇنلىرىنىڭ قاتتىق قامال قىلىشى ۋە غالجىرانە بومبارىمان قىلىشى بىلەن، ئەۋەتىلگەن يارەمچى قوشۇنىمۇ مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىدى. مانا بۇلار ئېزىنىخاۋېرنىڭ كۆڭلىنى ناھايىتى پاراكەندە قىلىۋەتتى!

ماك ئارتۇر قوشۇندىكى ئەسكەرلەرنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى ئۆستۇرۇش ئۈچۈن، 15 - يانۋار كۇنى بىر بۇيرۇق چۈشۈرۈپ: «ئامېرىكىنىڭ يارەمچى قوشۇنى ھازىر يول ئۈستىدە. ئۇلار

نەچچە مىڭ ئەسكەرلەرنى ۋە نەچچە يۈز ئايروپىلاننى توشۇپ كېلىۋاتىدۇ. . . بىزنىڭ باتاندىكى قوشۇنلىرىمىز ئەمدى ياپونىيىنىڭ بىزگە تاجاۋۇز قىلغان قوشۇنىدىنمۇ كۆپ بولىدۇ. . . بىزنىڭ پولاتتەك مۇستەھكەم مۇداپىئە سېپىمىز دۇشمەننىڭ ھۇجۇمىنى تارمار قىلالايدۇ. . . بىز كۆرەش قىلىشىمىز، غەلىبىنى قولغا كەلتۈرگۈچە كۆرەش قىلىشىمىز كېرەك، ئەگەر چېكىنىدىكەنمىز، ھالاك بولىمىز» دېدى. ئەمما، ياپون قوشۇنلىرىنىڭ شىددەتلىك ھۇجۇمىنى جاسارەت ۋە قەتئىي ئىرادە بىلەنلا مەغلۇپ قىلغىلى بولمايتتى، ئەلۋەتتە. تېخى «نەچچە مىڭلىغان ئەسكەر ۋە نەچچە يۈزلىگەن ئايروپىلان» نىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمىگەن چاغدا، ئاكوبلاردا پىتىراپ يۈرگەن ئەسكەرلەر ئارىسىدا بىر خىل جان تەسلىم قىلىدىغان ئىلاجسىزلىق كەيپىياتى ئەۋج ئېلىشقا باشلىدى. قاتتىق چارچاپ ھالىدىن كەتكەن، ئاچ قورساق ئامېرىكا ئەسكەرلىرى، ئۆزلىرىنىڭ تۆمۈر قالپىقىغا بور بىلەن: V ھەرپى - «غەلىبە» (victory) گە ۋەكىللىك قىلالمايدۇ، بەلكى «زەمبىرەك يېمى» (victim) گە ۋەكىللىك قىلىدۇ، دەپ يېزىۋالدى. كېچە - كۈندۈز ئۇرۇش قىلىش ئۇلارنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى سۇندۇرۇپ، روھىي جەھەتتىن قاتتىق چۈشكۈنلەشتۈرۈۋەتكەنىدى. دۇشمەنلەر كۈندۈزى ئۇلارغا ئاسماندىن ۋە يەردىن رەھىمسىزلارچە ھۇجۇم قىلسا، كېچىسى ئىكرافون ئارقىلىق توختىماستىن مازاق قىلىپ ھاقارەتلەيتتى ۋە پوجاڭزا ئېتىپ ئارام بەرمەيتتى. ئۇمىدسىزلىك كەيپىياتى ھەممە يەرنى قاپلاپ قانغۇدەك ئۇخلىيالماسلىق، ئوزۇق - تۈلۈك، دورا يېتىشمەسلىك تۈپەيلى، ئۆلۈم - يېتىم نىسبىتى كۈنسايىن كۆپىيىپ كېتىۋاتاتتى. ئامېرىكا ئەسكەرلىرىنىڭ بۇنداق نارازىلىق كەيپىياتى فىلىپپىنلىقلار ئىچىدە يامراپ كەتكەنىدى. بىر قېتىملىق ئۇرۇش جەريانىدا ئەسكەرلەرنىڭ ئىخلاسىنى

ئۇرىدىغان مۇنداق بىر ناخشا تېكىستى بىزىلغانىدى:

بىز باتاننىڭ غېرىپ - مىسكىن ئەسكىرى.
يوقتۇر ياندا ئاتا - ئانا، باشپاناھكار سام تاغا[1]
يوقتۇر يەنە ھەدە، تاغا، جيەن ئوغۇل، قېرىنداش،
توپ - زەمبىرەك، ئايروپىلان، كېسەللەرگە ھەم دورا،
كىم بىزلەرگە قول سۇنۇپ بولار يەنە كۆڭۈلداش.

20 - يانۋار ئاخشىمى ياپونىيە قىسىملىرى نادىب تېغىغا جايلاشقان جېندىنىڭ ئوڭ قانىتىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، ماك ئارتۇرنىڭ ئەبۇكايدىكى ئالدىنقى سەپ مۇداپىئە لىنىيىسىنى ۋەيران قىلىشقا تۇتۇندى. 2 - كۈنى گېنېرال ۋانيۋرايتنىڭ سول قانات جېندىسمۇ ھاۋادىن شىددەتلىك ھۇجۇمغا ئۇچراپ، ۋەيران بولۇشقا باشلىدى. زاپاس قىسىم ۋەيران بولۇش ئالدىدا تۇرغان ئالدىنقى سەپكە جىددىي ياردەمگە ئەۋەتىلدى. «بۇ جېندىنى ئۆزۈم تاللىدىم ۋە مۇستەھكەم مۇداپىئە قىلىنغان ئىستىھكام قىلىشقا بەل باغلىدىم، - دەيدۇ ۋاينۋرايت گېنېرال مارشاللغا يوللىغان تېلېگراممىسىدا كاپالەت بېرىپ، - مەن ئاخىرىغىچە قانلىق كۈرەش قىلىپ، جىندىنى ساقلاپ قىلىشقا قەسەمياد قىلىمەن». مانا شۇنداق جاپا - مۇشەققەتلىك شارائىتتىمۇ ئەسكەرلەر يەنىلا پۈتۈن كۈچى بىلەن جان تىكىپ ئېلىشتى.

توجوخېدىكى فىلىپپىن ئۇرۇش مەيدانىدىكى قاتمال ۋەزىيەتنى تېزرەك ھەل قىلىش ئۈچۈن، مارتتا يەنە ئىككى پىيادە ئەسكەرلەر دىۋىزىيىسى بىلەن ئىككى توپچىلار پولكىنى قوشۇپ ئەۋەتىپ، ماك ئارتۇرغا يېڭىدىن ھۇجۇم باشلىدى. مانا بۇ ۋاقىتتا، ئامېرىكىلىقلار ئومۇمىي ئۇرۇش ۋەزىيىتىگە كاپالەتلىك قىلىش ۋە گېنېرال ماك ئارتۇرنىڭ ياپونىيە قوشۇنىغا ئەسىرگە

---

[1] سام تاغا - ئامېرىكىنىڭ خەلقئارادىكى نامى.

چۇشۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن، ئېزىنىخاۋېر باش شتابنىڭ نامىدا بىر بۇيرۇق يېزىپ، روزۋېلتنىڭ تەستىقى بىلەن فىلىپپىن ئالدىنقى سېپىگە ئەۋەتىپ، ماك ئارتۇرغا ئۆز قوشۇنىنىڭ گېنېرال لېيتىنانت ۋاينۋرايتنىڭ قوماندانلىقىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىشنى، ئۆزى ئاۋسترالىيىگە بېرىپ يېڭىدىن تەشكىللەنگەن غەربىي جەنۇب تىنچ ئوكيان رايونىدىكى ئىتتىپاقچى ئارمىيىنىڭ باش قوماندانلىقىغا تەيىنلەنگەنلىكىنى ئۇقتۇردى. 11 ـ مارت كۈنى كېچىدە ماك ئارتۇر خانىمى بىلەن تۆت ياشلىق ئوغلىنى ئېلىپ، كاپىتان بولكلېينىڭ تۇرپىدالىق قېيىقى بىلەن كوررېگېدوردىن غىپىدە ئايرىلدى. 45 سائەتلىك جەددىي سەپەردىن كېيىن، بولكلېي قوماندانلىقىدىكى PT — 41 تىپلىق قېيىق ياپونىيە كونتروللۇقىدىكى دېڭىزدىن ئۆتۈپ، 13 ـ مارت تاڭ ئاتقان چاغدا، مىندانائو ئارلىنىڭ شىمالىي قىرغىقىغا يېقىن جايلاشقان تېلمنپرو كونسېرۋا زاۋۇتىنىڭ يېنىدىن قۇرۇقلۇققا چىقتى. ماك ئارتۇر قېيىقتىن چۈشكەندە چىرايى تاتىرىپ، كۆزىنىڭ چۆرىسى قارىداپ كەتكەنىدى. ئۇ بولكلېيغا: «سىلەرنىڭ مېنى يولۋاش ئاغزىدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىققىنىڭلارنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن» دىدى.

ماك ئارتۇرنىڭ جەددىي پەيتتە ئۆزىنى دالدىغا ئالغانلىقى ئامېرىكا قوشۇنلىرى ئىچىدە ئۇنى كەمسىتىشكە سەۋەب بولدى. كۆپلىگەن كىشىلەر ئۇنىڭ ئۆزلىرىنى تاشلىۋەتكەنلىكىنى ھېس قىلىشقاچقا، قوشۇن ئىچىدە تارقالغان «جۇمھۇرىيەتنىڭ جەڭ مارشى» نىڭ ئاھاڭىغا سېلىۋالغان مۇنداق بىر ھەجۋى ناخشا تارقالدى:

ماك ئارتۇرنىڭ نامى بار، قالتىس باتۇر، ئەزىمەت،
قورقۇنچاقلىق ئەمەستۇر ئېھتىياتچان بولغىنى.
ياخشى قوغداش كېرەكتۇر روزۋېلت ئوردىسىنى ،

شۇنچە ئازدۇر باتاندا تاتلىق نازۇ ۋە نېمەت.
ھەم تېپلىماس ئۇنىڭدەك تۆت يۇلتۇزلۇق ئەزىمەت،
لېكىن ئۇمۇ بىلەرمۇ ئەسكىرىنىڭ ئاچ - زارىنى

ئۇرۇش تەلۈىسى توجوخېدىكى ئامېرىكىلىقلارنى شەرمەندە قىلىش ئۈچۈن، ئەسلىدە ماك ئارتۇرنىڭ تىرىك قولغا چۈشۈرۈۋالغاندىن كېيىن، توكيو كوچىلىرىدا سازايى قىلماقچى ئىدى. كۈتمىگەندە ماك ئارتۇر غىپپىدە تىكىۋەتتى. شۇڭا ئۇ دەرغەزەپكە كېلىپ، دەرھال داغدۇغىسى ۋە تەسىرى تېخىمۇ چوڭ ھۇجۇم قىلىشقا بۇيرۇق چۈشۈردى.

2 - ئاپرېل تۈن پەردىسى ئەمدىلا يېيىلغاندا، 50 مىڭ كىشىلىك ياپونىيە قوشۇنى كەڭ كۆلەمدە ھۇجۇم بۇيرۇقىنى كۈتۈپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا 150 زەمبىرەك، گاۋۇبىسا زەمبىرىكى ۋە مىنامىيوتلار بۇ قېتىم ئوپېراتسىيە باشلانغاندىن بۇيانقى ئەڭ شىددەتلىك توپقا تۈتۈشقا تەييار بولۇپ تۇراتتى. ئالدىنقى سەپنىڭ يەنە بىر تەرىپىدە ئاچلىقتىن چىرايى تاتىرىپ كەتكەن 78 مىڭ ئامېرىكا ۋە فىلىپپىن قوشۇنى بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە 27 مىڭى «ئۇرۇش قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە» خادىملار ئىدى. بۇ كىشىلەرنىڭ ئىچىدە ئۇچتىن ئىككى قىسىم كىشىلەر بەزگەك كېسىلىگە گىرىپتار بولغان ۋە تېنى ئاجىز كىشىلەر ئىدى. 2 - كۈنى، يەنى 3 - ئاپرېل سائەت 10 دا توپقا تۇتۇش باشلاندى. ياپونىيە قوشۇنلىرىنىڭ شىددەتلىك توپقا تۇتۇشى بىلەن، ئامېرىكا ۋە فىلىپپىن قوشۇنلىرى پانىپاراق بولۇشۇپ، جېنىدىنى تاشلاپ تەرەپ - تەرەپكە قېچىشقا باشلىدى. بەزلىرى چىغىر يول بىلەن قېچىشسا، بەزلىرى تاغ - داۋانلاردىن ئېشىپ قاچاتتى، يەنە بەزلىرى دېڭىز بويىدىكى تاشيول بىلەن قېچىشاتتى. ھەممىلا يەر قالايمىقانلىشىپ كەتكەن، ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن كىشىلەر ۋەھىمە ئىچىدە قالغانىدى.

ياپونىيە قوشۇنلىرىنىڭ دەھشەتلىك ھۇجۇم قىلىشى بىلەن، 9 - ئاپرېل لۇسوندىكى قوشۇننىڭ قوماندانى گېنېرال مايور ئېدۋارد گىنگ ئۆز قوشۇنى بىلەن تەسلىم بولدى. شۇنداق قىلىپ 76 مىڭ ئامېرىكا ۋە فىلىپپىن قوشۇنى ياپونىيە قوشۇنلىرىنىڭ ئەسىرىگە ئايلاندى. كوررېگېدور قورغىنى 6 - مايغىچە قوغداپ قېلىندى. 7 - ماي يېرىم كېچىدە ئامېرىكىنىڭ يىراق شەرق ئارمىيىسىنىڭ قوماندانى، گېنېرال ۋاينۇرايت مانىلا رادىئو ئىستانسىسى ئارقىلىق فىلىپپىندىكى بارلىق ئامېرىكا، فىلىپپىن قوشۇنلىرى شەرتسىز تەسلىم بولۇشى لازىملىقىنى، ئەگەر تەسلىم بولۇشنى رەت قىلسا قاچقان ئەسكەرلەر قاتاردىكى بىر تەرەپ قىلىنىدىغانلىقى ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈردى. شۇنداق بولسىمۇ، مىندانائو ئارىلىدىكى 36 مىڭ كىشىلىك قوشۇندىن پەقەت 7000 كىشى (ئاساسەن ئامېرىكىلىق) ياپونىيە قوشۇنلىرىغا تەسلىم بولۇپ، قالغان 29 مىڭ ئەسكەر بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىشنى رەت قىلىپ، قورالنى ئېلىپ تاغقا پارتىزان بولۇشقا چىقىپ كېتىشتى. شۇنىڭدىن كېيىن ياپونىيە جاھانگىرلىكى فىلىپپىندىكى بارلىق مۇھىم شەھەر، بازار ۋە پورتلارنى ئىشغال قىلىۋالدى. فىلىپپىن خەلقى كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئۇرۇشقا قارشى مۇشەققەتلىك بىر دەۋرگە قەدەم قويدى.

ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭ فىلىپپىندىكى پاجىئەلىك ئەھۋالى ئېزىنىخاۋېرنى ئىنتايىن قاتتىق ئازابلىدى. ئامېرىكىنىڭ بۇ قوشۇنىدا ئۇنىڭ يېقىن دوستلىرى ئىنتايىن كۆپ ئىدى. ئېزىنىخاۋېرمۇ ئۇلارنىڭ فىلىپپىندىكى قوشۇننى قۇرۇشىغا ياردەملەشكەچكە، بۇ قوشۇننىڭ مەغلۇپ بولۇشىدىمۇ بىر ئۇلۇش مەسئۇلىيىتى بار ئىدى. يەنە كېلىپ، ماك ئارتۇرنى ئەيىبلەشكە ئو زادىلا چىداپ تۇرالمايتتى. ئو قۇرۇقلۇق ئارمىيە فىلىپپىن تاقىم ئارىلىنى مەقسەتلىك قۇربان قىلدى، دەپ چۈشىنەتتى.

بولۇپمۇ بۇنداق ئەيىبلەشنىڭ توغرىلىقى ئۇنى تولۇمۇ ئېچىندۇراتتى. ئەمما، ئۆزىنىڭ بۇنىڭغا ھېچ ئامال قىلالمايدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلاتتى.

بۇ جەريانداا ئېزىنىخاۋېر كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشالمىغان بولسىمۇ، ئەمما ئىنتايىن ئالدىراش ئىشلىدى. دائىم يېرىم كېچىلەرگىچە ئىشلەيتتى، يەكشەنبە كۈنلىرىمۇ دەم ئالمايتتى. ھەر كۈنى پەقەت تۆت - بەش سائەتلا ئۇخلايتتى. ھەر كۈنى ئالدىنقى سەپتىن كىشىنى مەيۈسلەندۇرىدىغان مەغلۇبىيەتلىك خەۋەرلەرنىڭ كېلىۋېرىشى ئۇنىڭ كۆڭلىنى تولىمۇ بىئارام قىلاتتى. ئۇ دائىم ئىشخانىدا ئولتۇرۇشنى خالىماي، جەڭ مەيدانىغا بېرىپ قوشۇن بىلەن بىللە بولۇشنىلا ئويلايتتى. دائىم «ئاھ، ياراتقان ئىگەم، مەن باشقىلارغا مەجبۇرانە بېقىندى بولۇپ ئىشلەشنى پەقەت خالىمايتتىمغۇ! » دەپ ئاغرىناتتى. ئۇ ۋاشىنگتوننىڭ پۈتۈن ئۇرۇش جەريانىدىكى ئەھۋالى ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دېگەنىدى: «بۇ يەردىكىلەر دائىم يوغان سۆزلەپ، مەمەنداللىق قىلىشىپ، شىرەنى ئۇرۇشۇپ كېتىشكىنى بىلەن، ئەمەلىي ئىشلەيدىغانلاردىن ھېچقانچە كىشى يوق. ئۇلار ئاقىۋەتنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ئالدىنئالا يېنىكلىك بىلەن ئېيلان قىلىشىپ، تېرە تاراقشىتىسىمۇ، ئەمما نەتىجىدە ئۇلارنىڭ دېگىنىدەك بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەمەلىي ئىشلىگۈچىلەرنى نەس باسىدۇ»

10 - مارت ئېزىنىخاۋېرنىڭ دادىسى داۋىد ئېزىنىخاۋېر ۋاپات بولدى. ئەمما ئۇ دادىسىنىڭ ئۆلۈمىنى ئۇزىتىشقا بارالمىدى. بۇ ھەقتە كۈندىلىك خاتىرىسىگە: «ئۇرۇش شەپقەتسىزدۇر. ئۇنىڭ كەينىگە كىرىپ كېتىشكە، ھەتتابۇ ھەقتە چوڭقۇر، مۇقەددەس ھېسسىياتلارغا بېرىلىپ كېتىشكە قەتئىي بولمايدۇ» دەپ يازدى، شۇ كۈنى ئاخشىمى ئۇ سائەت 7 دىن 30 مىنۇت ئۆتكەندە: «بۇگۈن ئاخشام داۋاملىق ئىشلەشكە زادىلا رەۋىتىم

يوق» دېدى ـ دە، خىزمەتتىن چۈشتى، 12 ـ مارت ئابىيىلومدا دەپنە مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلىدىغان كۈن ئىدى. ئۇ ئىشخانىسىنىڭ ئىشكىنى يېرىم سائەت تاقاپ، دادىسىغا تەزىيە بىلدۈردى ۋە بىر پارچە تەزىيە نامە يازدى. تەزىيە نامىدا دادىسىنىڭ «سەممىي، ئاددىي ـ ساددا، ئەمگەكچان» لىقىدىن ئىبارەت ئالىي پەزىلىتىنى ماختاپ، «ئۇنىڭ كەمتەر، ئېغىر ـ بېسىقلىقىنى ئىپادىلەشكە تىلى بارمايدىغانلىقى» نى يېزىش بىلەن بىللە، «ئۇنىڭ مېنىڭ دادام ئىكەنلىكىدىن شەرەپ ھېس قىلىمەن» دېدى. ئېزىنىخاۋېر يەنە: «مېنىڭ دادامنى قانچىلىك ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى قانداق ئىپادىلەشنى بىلمەيمەن» دەپ يازدى.

ئېزىنىخاۋېر ھېرىپ ھالىدىن كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ۋەتىنىگە ۋە بۇ ئۇرۇشقا نىسبەتەن ھېچقانداق تەييارلىق كۆرەلمىگەنلىكىگە، ماك ئارتۇر ۋە دېگىز ئارمىيىسىنىڭ گېنېرالى كىممېلنىڭ بۇ ئۇرۇشتا قوللانغان چارە ـ تەدبىرلىرىگە، قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابىنىڭ ئۆزىنى ۋاشىنگتونغا باغلاپ قويغانلىقىغا ئىنتايىن ئاچچىقى كېلەتتى. ئۇ ھامان بىر كۈنى مارشاللىغا چېچىلىپ قالىدىغاندەك تۇراتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىگە: «ئۇرۇش ۋاقتىدا ۋاقتىمنى ۋاشىنگتوندا بىكار ئۆتكۈزۈپ، ئۇرۇشقا قاتنىشىش پۇرسىتىدىن يەنە بىر قېتىم مەھرۇم قېلىپ، ئاچچىقىمدا ساراك بولاي دەپ قالدىم. بۇ تولىمۇ ئادالەتسىزلىك بولدى. مارشاللىنىڭ كىشىنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنمەيدىغان سوغۇق مۇئامىلىسى ئادەمنىڭ ئوغسىنى تولىمۇ قاينىتىدۇ» دەپ يازغانىدى. ئۇ مارشاللىنىڭ ئۆزىنى كولدۇرلىتىۋاتقانلىقىغا، ئۇرۇشقا ۋە ئۆزىنىڭ تەلىيىنىڭ ئوڭىدىن كەلمەيۋاتقانلىقىغا قاتتىق ئاچچىقى كېلەتتى. ئەتىسى ئەتىگەندە، ئېزىنىخاۋېر ئۆزى يازغان كۈندىلىك خاتىرىسىنى ئوقۇپ، بېشىنى چايقىغان ھالدا يازغانلىرىنى يىرتىپ تاشلىدى ـ دە، پۇرسەت كەلگۈچە تەمكىن بولۇپ، زادىلا بەل

قويۇۋەتمەسلىك ھەققىدە قەسەم قىلدى.

شۇنىڭدىن بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، مارشالل ئېزىنىخاۋېرنى گېنېرال مايورلۇققا ئۈستۈرۈشكە كۆرسەتتى. ئەمەلىيەتتە مارشالل ئېزىنىخاۋېرنى ئۈستۈرۈۋېرىش ئارقىلىق ئۇنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئۇزلۇكسىز ئېغىرلاشتۇرۇۋېتىپ باراتتى. 1942 - يىل يانۋاردا بۇ شتاب باشلىقى ئېزىنىخاۋېرنى ئېلىپ، ئۇزىنىڭ ئاساسلىق يارەمچىسى سۈپىتىدە ئەنگلىيىدە ئېچىلغان تۇنجى قېتىملىق ئۇرۇش مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشماقچى بولدى ھەمدە ئېزىنىخاۋېرنى ئامېرىكىنىڭ يەر شارى خاراكتېرلىك ئۇرۇشنى ئۈيۇشتۇرۇش ۋە ئىستراتېگىيىلىك ئاساسىي مەيدانى ھەققىدە ھۆججەت تەييارلاشقا بۇيرىدى. فېۋرالنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ئۇ گېنېرال گېرۇفنى جەڭ مەيدانىغا بېرىپ بىر دۆنزىيىگە قوماندانلىق قىلىشقا ئەۋەتتى. ئېزىنىخاۋېرنى ئۇرۇش پىلان باشقارمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا تەينىلىدى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئېزىنىخاۋېر ئۇنىڭ ئاساسلىق ئۇرۇش پىلانىنى تۈزەيدىغان ئوفىتسېرى بولۇپ قالدى. 9 - مارت قۇرۇقلۇق ئارمىيىنىڭ بىر قىسمى قايتىدىن تەشكىللەنگەندە، ئۇرۇش پىلان باشقارمىسى ئۇرۇش قىلىش باشقارمىسىغا ئۆزگەرتىلىپ ھوقۇقى تېخىمۇ كېڭەيتىلدى. ئېزىنىخاۋېر بۇ باشقارمىنىڭ باشلىقلىقىغا تەينىلەندى. ئۇرۇش قىلىش باشقارمىسىدىكى 107 ئوفىتسېر ئۇنىڭ بىۋاسىتە رەھبەرلىكىدە ئىشلەشكە باشلىدى.

ئېزىنىخاۋېر ۋە ئۇنىڭ شتاب خادىملىرى گەرچە خىزمەتنى قېتىرقىنىپ ئىشلىسىمۇ، ئەمما ئالدىنقى سەپتىكى ئۇرۇش ۋەزىيىتىدە ھېچقانداق ياخشىلىنىش بولمايۋاتاتتى. جەنۇبىي ئاسىيادا ياپونىيە قوشۇنلىرى فىلىپپىننى بېسىۋالغاندىن كېيىن، يەنە گوللاندىيىگە قاراشلىق شەرقىي ھىندى تاقىم ئاراللىرىنى بېسىۋالدى. ياۋا ئارىلى تەسلىم بولغان كۈننىڭ

ئەتسى ياپونىيە يەنە رانگوننمۇ تارتۇپلىپ، يۇننەن — بېرما تاشيولىنىڭ دېڭىزغا باردىغان يولىنى ئۇزۇۋەتتى. ئاۋسترالىيىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرى دوكتور خېربېرت ئېۋاتتىنىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا، ئەينى ۋاقىتتىكى ۋەزىيەت كىشىنى «ھەقىقەتەن ئۈمىدسىزلەندۈرەتتى.» ياپونىيىنىڭ قۇياش بەلگىلىك بايرىقى ھەققىقەتەن جەنۇبىي ئوكيانىدىكى ھەر قايسى دۆلەتلەردە لەپىلدەشكە باشلىدى. يېرىم يىلغا يەتمىگەن ۋاقىتتا ياپونىيە 3 مىليون 800 مىڭ كۋادرات كىلومېتىر زېمىننى بېسىۋالدى. بۇ ياپونىيىنىڭ ئۆز زېمىنىدىن ئون ھەسسە كۆپ ئىدى. نوپۇسى بولسا 1 مىليون 500 مىڭدىن ئېشىپ كەتكەنىدى. ئەسلىدە بۇ جايلارنىڭ بىخەتەرلىكى بۇيۇك برىتانىيە ئىمپېرىيىسىنىڭ كۈچى ئارقىلىق قوغدىلاتتى. بۇ ئەنگەنۇي كۈچ ئەمدىلىكتە سۇۋەيش قانىلىنىڭ شەرقىدە تولىمۇ ئاجىزلىشىپ كەتكەنىدى. شۇ چاغدا ئامېرىكىنىڭ بېشىغا چۈشكەن كۈنلەرنى روزۋېلت ھەتتا چۈشىدىمۇ ھېس قىلمىغانىدى.

شۇ چاغلاردا دېڭىز ترانسپورت ئەھۋالىمۇ ناھايىتى ناچار ئىدى. سوۋېت ئىتتىپاقىغا توشۇلىدىغان ھەربىي لازىمەتلىكلەر، ئەنگلىيىگە يەتكۈزۈلىدىغان قورال ـ ياراغلار ۋە ئافرىقا ھەمدە ئوتتۇرا شەرقتىكى ئۇرۇشقا قىلىنىدىغان يارەملەر ئاتلانتىك ئوكيان ئۇرۇشىنىڭ يېڭى تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ ئېغىر دەرىجىدە مۇرەككەپلىشىپ كەتكەنىدى. يانۋارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا گېرمانىيە ئامېرىكىغا ھۇجۇم قوزغىدى. گېرمانىيىنىڭ بۇ جەھەتتە ئىشلەتكەن بىردىنبىر قورالى سۇ ئاستى كېمىسى ئىدى. بۇ قورال شۇ چاغدا ئىنتايىن قورقۇنچلۇق، ئۇنۇملۇك قوراللاردىن بولۇپ قالغانىدى. ئەمما، مۇداپىئە جەھەتتە قوللىنىۋاتقان ئۇسۇللارنىڭ كارغا يارىماسلىقى كىشىنىڭ كۆڭلىگە ھەقىقەتەن قورقۇنچ سالاتتى. گېرمانىيىنىڭ سۇ ئاستى

كېمىلىرى بولسا، نېۋ - يوركنىڭ بروئادۋاي كوچىسىدىكى ئەڭ ئاۋات يەرلىرىنىمۇ كۆرەلەيتتى. شەرقىي دېڭىز قىرغىقىدىكى ئارىلىقى بىر نەچچە يۈز يارد كېلىدىغان دائىرىدىكى نۇرغۇن پاراخوتلارنى چۆكتۈرۈۋېتىپ، ئامېرىكىنىڭ قايمۇقتۇرۇپ ناھايىتى كۆپ زىيان سالدى.

قانچىلىك زىيان بولغانلىقىنى ئۆتكەن قىش پەسلىدە ئېلان قىلىنغان ئىستاتىستىكىلىق سانلىق مەلۇماتلاردىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. گېرمانىيىنىڭ سۇ ئاستى كېمىلىرى يانۋار، فېۋرالدا ئاتلانتىك ئوكيانىدىلا 132 كېمىنى چۆكتۈرۈۋەتتى. بۇ زىيانىنىڭ قىممىتىنى خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تارىخ پروفېسسورى موررىزون دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ ئوفىتسېر - ئەسكەرلىرىنى تەربىيىلەش ئۈچۈن تۈزگەن بىر قوللانمىدا نۇرغۇن نەقىل كەلتۈرۈپ: «گېرمانىيىنىڭ سۇ ئاستى كېمىلىرى 1942 - يىلى ئاتلانتىك ئوكيان قىرغاقلىرىدا خالىغانچە بۇزغۇنچىلىق قىلىپ كەلتۈرگەن يامان ئاقىۋىتىنى خۇددى بىزنىڭ ئەڭ چوڭ ئالتە ھەربىي قورال - ياراغ زاۋۇتىمىز ئىشنى ئاقسىتىپ قويۇش سەۋەبىدىن كېلىپ چىققان پۈتۈن مەملىكەت خاراكتېرلىك بالايى - ئاپەتنىڭ زىيىنىغا تەڭ كېلىدۇ، دېسەك ئارتۇق كەتمەيدۇ» . . . ئەگەر بىر سۇ ئاستى كېمىسى ئېغىرلىقى 6000 توننازلىق پاراخوتتىن ئىككىنى ۋە 3000 توننازلىق ماي پاراخوتىدىن بىرنى چۆكتۈرۈۋەتكەن بولسا، بىزنىڭ تارتقان ئومۇمىي زىيىنىمىز تەخمىنەن: 42 تانكا، 6 ئىنگلىز سۈڭى كالىبىرلىق 8 دانە گاۋىبتسا زەمبىرىكى، ئوقنىڭ ئېغىرلىقى 25 قاداق كېلىدىغان 88 دانە زەمبىرەك، ئوقنىڭ ئېغىرلىقى ئىككى قاداق كېلىدىغان 40 دانە زەمبىرەك، 24 دانە برونېۋىك، 50 دانە زەنجىر تاپانلىق كىچىك تىپلىق برونېۋىك، 5210 تونىا ئوق - دورا 600 تال مىلتىق، 428 تونىا تانكىغا قوشۇپ بېرىلىدىغان ھەر خىل بۇيۇم، 2000 تونىا ھەربىي

لازىمەتلىكلەر، 1000 تۇڭ بېنزىننىڭ قىممىتىگە باراۋەر كېلىدۇ» دېدى.

ئېزىنخاۋېر دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ ئاتلانتىك ئوكيانىدىكى ئۇرۇشقا تولۇق ئەھمىيەت بېرەلمەيۋاتقانلىقىغا ئاچچىقى كېلىپ، روزۋېلت زۇڭتۇڭغا ۋە دۆلەت مۇداپىئە كومىتېتىغا قۇرۇقلۇق، دېڭىز، ھاۋا ئارمىيىلىرىنىڭ ئۆزئارا ماسلىشىشىنى كۈچەيتىش؛ ئاكتىپ، جانلىق بولغان ھۇجۇم قىلىش ئىستراتېگىيىسىنى قوللىنىپ، ھازىرقى ھەممىلا جايىنى پاسسىپ ھالدا زەربە يېيىش ۋەزىيىتىنى ئۆزگەرتىش ھەققىدە تەكلىپ بەردى. ۋەھالەنكى، كىشىنىڭ بېشىنى قاتۇرىدىغان ئىشلار بۇلا ئەمەس ئىدى. ياپونىيەدىن قورقۇش كېسىلى، ئۇرۇشتىن قورقۇش، تەشكىلىي قۇرۇلما جانلىق بولماسلىققا ئوخشاش ئەھۋاللار كەلتۈرۈپ چىقارغان قالايمىقانچىلىقلارمۇ كىشىنىڭ بېشىنى قاتۇراتتى. ئەڭ تىپىك ئەھۋاللارنىڭ بىرى شۆكى، گېرمانىيىنىڭ بىر سۇ ئاستى كېمىسى سانتا باربارا‌غا يېقىن دېڭىز قىرغىقىدا پەيدا بولۇپ، بىرچارۋىچىلىق مەيدانىغا بىر سىنارەت ئېتىشى بىلەنلا، جەنۇبىي كالىفورنىيە شتاتىدا بىردىنلا ئالتۇپىلاڭ يۈز بەردى. شۇنىڭ بىلەن لوس ئانگېلېس ئەتراپىدا ھاۋادىن تۆيۈقسىز ھۇجۇم قىلغانلىق تېرۇوگا ياڭراپ كەتتى - دە، قىرغۇچى ئايروپىلانلار ھەربىكەتكە كېلىپ، زېنىت توپلار گۈمبۈرلەپ ئېتىلىشقا باشلىدى. نەتىجىدە بىر مەيدان ئورۇنسىز سارا‌سىمە يۈز بەردى. ئەپسۇسكىي، قۇرۇقلۇق، دېڭىز ئارمىيىلىرىنىڭ بۇ ئاۋارىگەرچىلىكى يەتمىگەندەك، ۋەقە يۈز بەرگەن كۈننىڭ ئەتىسى كەچقۇرۇنلۇقى ۋاشىنگتوندىمۇ ئىككى قېتىم ھاۋا تېرۇوگىسى ياڭرىدى. شۇنىڭدىن كېيىن، زۇڭتۇڭ روزۋېلت شۇ يەردە تۇرۇشلۇق قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابىدىن زادى كىم ھاۋا مۇداپىئە تېرۇوگىسىغا مەسئۇل ئىكەنلىكىنى، بۇ ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشىدىكى سەۋەبنى كىم چۈشەندۈرۈپ

بېرىش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئالالايدىغانلىقىنى بىۋاسىتە سۆرۈشتۇرۇشكە مەجبۇر بولدى ھەمدە ئۇلاردىن ئۇنۇملۇك تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، بۇنداق بىمەنە قىلىقلارغا خاتىمە بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

بالايىئاپەت ئارقا ـ ئارقىدىن يۈز بېرىپ، كۆڭۈلسىزلىكلەر ئۈزلۈكسىز بولۇپ تۇرۇۋاتقان ۋاقتىدا، ئەنگلىيىنىڭ باش ۋەزىرى چېرچىل روزۋېلتۇو بايرىمىنىڭ ھارپىسىدا ۋاشىنگتونغا يېتىپ كەلدى. زېھنىي كۈچى ئۇرغۇپ تۇرغان بۇ سىياسىئون ئامېرىكىنىڭ پايتەختىگە كېلىپلا ھەممىلا يەردە نۇتۇق سۆزلىدى. ئۇ ئامېرىكىنىڭ پالاتا ئەزالىرىغا مۇنداق دېدى: «بىز كەلگۈسىدىكى سىرلارغا ھۆكۈم قىلىشقا قادىر ئەمەسمىز؛ **ئەمما** مەن شۇنىڭغا قەتئىي ئىشىنىمەن، ئۇمىد قىلىمەن ۋە شۇنداق جاكارلايمەنكى، بىز كەلگۈسىدە ئەنگلىيە بىلەن **ئامېرىكىدىن** ئىبارەت ئىككى دۆلەت خەلقى ئۆزلىرىنىڭ بىخەتەرلىكى، بارلىق ئىنسانىيەتنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن، ھەققانىيەت ۋە تىنچلىق يولىدا مەردانىلىق بىلەن مۇرىنى ـ مۇرىگە تىرەپ بىرلىكتە ئالغا باسىدۇ.»

روزۋېلتۇو بايرىمىدىن كېيىن، چېرچىل ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى روزۋېلت باشچىلىقىدىكى ئامېرىكىنىڭ **مۇھىم** ھەربىي ـ مەمۇرىي ئەمەلدارلىرى بىلەن «ئاكادىيا» **ناملىق** تۇنجى قېتىملىق ئومۇمىي يىغىن ئۆتكۈزدى. يىغىندا بىرلەشمە قوماندانلىق سىستېمىسى ۋە شتاب باشلىقلىرى كومىتېتى قۇرۇپ، ئۇنىڭ باش شتابى ۋاشىنگتوندا بولۇش قارار قىلىندى ھەمدە «گىتلېرنىڭ ئاساسلىق دۈشمەن ئىكەنلىكى بېكىتىلدى. تىنچ ئوكيان ئۇرۇشى ۋاقتىنچە جېنىدىنىي مۇستەھكەملەش ئۇرۇشى بولۇش لازىم. نۆۋەتتىكى ئەڭ مۇھىم ۋەزىپە ـ ياپونىيىنىڭ ھۆجۇمىنى توسۇشتىن ئىبارەت» دەپ قارارلىدى. بىرلەشمە ئۇرۇش قىلىشقا ئوڭايلىق تۇغدۇرۇپ، دۈشمەنگە

بىرلىكتە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن، يېغىندا يەنە، تىنچ ئوكيان رايوندا ABDA (ئامېرىكا، ئەنگلىيە، گوللاندىيە ۋە ئاۋسترالىيە) دىن ئىبارەت بىرلەشمە قوماندانلىق شتابى قۇرۇش، ئۇنىڭغا ئەنگلىيىدىن گېنېرال ۋاۋېل باش قوماندان بولۇش قارار قىلىندى. «ئاكادىيا» يېغىنى ئىككىنچى ھەپتە داۋاملاشتى. يېغىندا ماقۇللانغان «بىرلەشكەن دۆلەتلەر ئىتتىپاقىنىڭ فاشىزمغا قارشى دۇنياۋى بىرلىكسەپنىڭ كۈچەيتىش جەھەتتە مۇھىم رول ئويناندى.

ئېزىنخاۋېر «ئاكادىيا» يېغىنىغا قاتنىشىش جەريانىدا ئەنگلىيىنىڭ باش شتابىدىكى گېنېرال بىلەن ئىناق دوستانە مۇناسىۋەت ئورنىتىۋالدى. ئۇنىڭ دۇنيا ئۇرۇش ۋەزىيىتىنى ئۇستىدە قىلغان تەھلىل ۋە تونۇشتۇرۇشلىرى روزۋېلت بىلەن چېرچىلدا ياخشى تەسىرات قالدۇردى. يېغىندىن كېيىن مارشالل ئېزىنخاۋېرغا بىرىنچى قېتىم قىلىنىدىغان ئۇرۇشنىڭ پىلانىنى تۇزۇپ چىقىشنى تاپشۇردى. ئېزىنخاۋېرنىڭ فېۋرالدىكى كۆپىنچە ۋاقتى مۇشۇ خىزمەت بىلەن ئۆتتى. ئۇنىڭ ئاساسلىق كۆز قارىشى ناھايىتى ئاددىي ۋە ئېنىق ئىدى. ئۇ «بىز چوقۇم سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۇرۇش قىلىشنى داۋاملاشتۇرغۇزۇپ، ھىندىستاننى ساقلاپ قېلىشىمىز كېرەك. ئاندىن ئەنگلىيە ئارقىلىق گېرمانىيىنى تارمار قىلىشقا ئەييار تۇرۇشىمىز لازىم» دەپ قارايتتى. ھەمدە تېزرەك ھەرىكەت قىلىشنى تەشەببۇس قىلاتتى. چۈنكى، نېمىسلار چوقۇم 1942 ـ يىلى باھاردا سوۋېت ئىتتىپاقىغا يەنە بىر قېتىم ھۇجۇم قوزغايدۇ، شۇڭا ئەنگلىيە بىلەن ئامېرىكا غەربىي ياۋروپادا تېزرەك يېڭى ئۇرۇش رايونى ئېچىشى كېرەك، دەپ قارايتتى.

«تېزرەك ھۇجۇم قىلساق نەگە ھۇجۇم قىلىمىز؟» بۇ سوئالغا ئېزىنخاۋېر: «غەربىي ياۋروپاغا ھۇجۇم قىلىشىمىز كېرەك» دېگەن تەكلىپنى بەردى. ئۇ ئىتتىپاقداش دۆلەتلەردە

يېتىشمەيۋاتقان ئەڭ مۇھىم نەرسە ـ پاراخوت؛ ۋەھالەنكى، غەربىي ياۋروپاغا ھۇجۇم قىلىدىغان دېڭىز يولى ئەڭ قىسقا، مەيلى قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، جەزمەن ئەنگلىيىگە بارىدىغان دېڭىز يولىنى قوغداپ قېلىشىمىز لازىم. شۇڭا مۇھاپىزەتچى ھەربىي پاراخوتلارنى چېچىۋەتمەسلىكىمىز كېرەك، دەپ كۆرسەتتى. ئۇ يەنە ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭ ئەنگلىيىدە بازار قۇرۇش ئىشى، ماھىيەتتە فرانسىيىنىڭ دېڭىز قىرغىقىغا تەھدىت پەيدا قىلىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن گېرمانىيە ئۆزىنىڭ مۇداپىئەسىنى ساقلاپلا قالماي، بەلكى تېخىمۇ كۈچەيتىدۇ. غەربىي ياۋروپانىڭ تۆمۈر يول ۋە تاشيول توري «دۇشمەنگە ھۇجۇم قىلغاندا ھەر قانداق جايغا بارغىلى بولىدىغان تۆمۈر يول ۋە تاشيول توري ئەۋزەللىكىگە ئىگە. » ئەنگلىيە ئۆزىنىڭ ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ ئاساسىي قوشۇنى ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن ئۇچالايدىغان ۋە ھاۋادىكى ئەۋزەللىكلەرگە ئىگە بولالايدىغان ئايرودرومىلارغا ئىگە. مانا بۇلار بىزنىڭ ھۇجۇمىمىزنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشىدا كەم بولسا بولمايدىغان شەرتتۇر، دەپ تەكىتلىدى.

مارتىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، ئىزىنخاۋېر ۋە ئۇنىڭ شتاب خادىملىرى «قورشاپ تۇتۇش» ناملىق بىر كونكرېت پىلانىنى تۈزۈپ تەييار قىلدى. بۇ پىلاندا 5800 ئۇرۇش ئايروپىلانىدىن تەشكىل تاپقان ھاۋا ئارمىيىسى ۋە ئاخىرىدا 48 دىۋىزىيىگە يەتكۈزۈلىدىغان پىيادە ئەسكەرلەر دىۋىزىيىسى بىلەن بىرونېۋىك دىۋىزىيىسى (بۇنىڭ يېرىمى ئەنگلىيىنىڭ) قۇرۇش تەلەپ قىلىندى. 1943 ـ يىل 1 ـ ئاپرېل سېينا دەريا‌سى ئېغىزىنىڭ شەرقىي ـ شىمالى بىلەن لېھاۋرې ۋە بروۋن ئارىلىقىدىكى رايونلار ئارقىلىق فرانسىيىنىڭ دېڭىز ياقىسىدىكى رايونلارغا ھۇجۇم قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، دېڭىز قىرغاق لىنىيىلىرى ئارقىلىق ھاۋادىن ۋە دېڭىزدىن تۈيۇقسىز ھۇجۇم

قىلىپ، گېرمانىيىلىكلەرنى ئالاقزادە قىلىۋەتتى.

ئامېرىكا قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ باش شتاب باشلىقى مارشالل ئېزىنخاۋېرنىڭ پىلانىنى روزۋېلتقا يوللىدى، ئامېرىكا زۇڭتۇڭى بىلەن شتاب باشلىقلىرىنىڭ بىرلەشمە يىغىنىدا بۇ پىلان تەستىقلاندى ھەمدە مارشالل ئايروپىلان بىلەن لوندونغا بېرىپ، ئەنگلىيىنىڭ ماقۇللۇقىنى ئالدى. مارشالل 7 - ئاپرېل كۈنى لوندونغا بېرىپ ئالتە كۈن يىغىنغا قاتناشتى. شۇنداق قىلىپ ئەنگلىيە ئاخىرى «قورشاپ تۇتۇش» پىلانىغا قوشۇلدى. ئەمما مارشالل يولدا قايتىپ كېلىۋېتىپ ئېزىنخاۋېرغا كۆپلىگەن ئەنگلىيە ئوفىتسېرلىرى ئۆز پىكرىنى ساقلاپ قېلىش پوزىتسىيىسىدە «تۇرغانلىقىنى ئېيتتى». ئېزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىگە: «مۇشۇنداق ئىختىلاپ كەلتۈرۈپ چىقارغان كۈرەشلەرنى بىر نەچچە ئاي باشتىن كەچۈرگەندىن كېيىن، ھەممىسى ئاخىر بىرلىككە كەلگەن ئۇرۇش قىلىشتىن ئىبارەت مۇئەييەن چۈشەنچىنى قوبۇل قىلىشقا كاپالەتلىك قىلدۇق. ئەگەر بىز ئاساسلىق مەقسەت ۋە نىشاندا بىرلىككە كېلەلىسەك، تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق بىرلىكتە ماسلىشالايمىز ھەمدە قارائىغۇلۇق ئىچىدە تەمتىرەپ يۈرمەيمىز» دەپ يازدى.

بۇ پىلاننىڭ ئىزچىل ئەمەلىيلىشىشىگە ئوڭايلىق تۇغدۇرۇش ئۈچۈن، ئېزىنخاۋېر 23 - مايى ئەنگلىيىگە بېرىپ، ئەمەلىي تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. ئۇ ئەنگلىيىدە تۇرغان ئون كۈن جەريانىدا، ئەنگلىيىدىكى ھەر ساھە ئەربابلىرى بىلەن، بولۇپمۇ ھەربىي ساھەدىكى ئەربابلار بىلەن كەڭ دائىرىدە ئۇچراشتى. 8 - ئىيۇن ياۋروپا ئۇرۇش رايونى قوماندانلىقىنىڭ يوليورۇقىنىڭ كۆپىيىسىنى مارشاللغا تاپشۇردى. ئېزىنخاۋېر لوندون قوماندانلىق شتابىغا «ياۋروپا ئۇرۇش رايونى» دەپ ئىسىم قويدى. ئۇ «ئۇرۇش رايونى قوماندانى مۇتلەق بىرلىككە

كەلگەن قوماندانلىق هوقۇقىنى يۈرگۈزۈشى كېرەك» ئۇرۇش مەيدانى قوماندانىدا تەشكىللەش، مەشىق قىلدۇرۇش ۋە بۇ ئۇرۇش رايونىغا ئەۋەتىلگەن ئامېرىكىنىڭ قۇرۇقلۇق، دېڭىز، ھاۋا ئارمىيىلىرىگە قوماندانلىق قىلىش هوقوقىمۇ بولۇشى كېرەك، دېگەن كۆز قاراشنى قاتتىق تەشەببۇس قىلدى. ئېزىنخاۋېر يوليورۇقنىڭ كوپىيىسىنى مارشاللغا تاپشۇرغان چاغدا، شتاب باشلىقىنىڭ بۇ يوليورۇقنى ئەستايىدىل تەتقىق قىلىپ بېقىشنى ئۆتۈندى. چۈنكى بۇ يوليورۇق بەلكىم ئۇرۇشنى يەنمۇ ئالغا سۈرۈشتە ئىنتايىن مۇھىم هۆججەت بولۇپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى.

مارشالل بۇ هۆججەتنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، **بىرەم** ئويلىنىۋېلىپ، ئاندىن ئۇنىڭدىن مۇنداق سوئال سورىدى.

«گېنېرال ئېزىنخاۋېر، سىزنىڭچە ياۋروپا **ئۇرۇش** مەيدانىنىڭ قوماندانلىقىغا كىم مۇۋاپىق كېلىدۇ؟»

«مېنىڭچە گېنېرال ماك ئارتۇر ئەڭ مۇۋاپىق كېلىدۇ — دەپ جاۋاب بەردى ئېزىنخاۋېر، — مەن ئۇنىڭ بۇرۇن لوندوندا بىر نەچچە ئاي خىزمەت قىلغانلىقىنى، ئەنگلىيىدىكى ئۇچ خىل ئارمىيە كورپۇس شتابىنىڭ خىزمەت ئەھۋالىنى ناھايىتى پىششىق بىلىدىغانلىقىنى شۇنداقلا ئۇ يەردە نۇرغۇن **مۇھىم** هەربىي - مەمۇرىي ئەمەلدارلار بىلەن تونۇشىدىغانلىقىنى **ئوبدان** بىلىمەن. ئۇنىڭدىن باشقا، بۈيۈك برىتانىيىنىڭ، دەسلەپتە قوزغىغان هەربىي هەرىكىتى پەقەت هاۋادىن تۆيۈقسىز زەربە بېرىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالغانلىقى ناھايىتى ئېنىق. چۈنكى هۇجۇم پىلانىدىن شۇنى ئېنىق كۆرۈۋالغىلى بولىدۇكى، بىزنىڭ قۇدرەتلىك هاۋا ئارمىيىمىزمۇ قۇرۇلغاندىن كېيىنلا، دەسلەپكى قەدەمدە خېلى ئۇزۇن شىددەتلىك بومبارداىمان قىلىش ئوپېراتسىيىسىنى ئېلىپ بارغاندى. ئاخىرىدا شۇنىمۇ قىستۇرۇپ ئۆتەي، مەن گېنېرال ماك ئارتۇرنىڭ هاۋا

ئارمىيىنىڭ كۆچى ئارقىلىق ئىتتىپاقداش ئارمىيىلىرى فرانسىيىگە قۇرۇقلۇقتىن ھۇجۇم قىلدۇرالايدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنىدىغانلىقىنىمۇ بىلىمەن.»

ۋەھالەنكى، باش شتاب باشلىقى بۇ تەكلىپنى قوبۇل كۆرمىدى. ئۇچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن گېنېرال مارشالل زۇكۆۋ ۋە ئۇچ خىل ئارمىيىنىڭ قوشۇمچە باش قوماندانى روزۋېلتنىڭ تەستىقى بويىچە گېنېرال ئېزىنخاۋېرنى ياۋروپا ئۇرۇش مەيدانىنىڭ باش قوماندانلىقىغا تەيىنلىدى.

يەتتىنچى باب

ياۋروپا ئۇرۇش مەيدانىنىڭ قوماندانلىقىنى ئۇستىگە ئېلىش

گېنېرال ئېزىنخاۋېرنىڭ ياۋروپا ئۇرۇش مەيدانىدىكى ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانلىقىغا تەيىنلەنگەنلىكى ئۆزىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، پۈتۈنلەي كۈتۈلمىگەن بىر ئىش ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ قابىلىيىتىنى زادىلا يۇقىرى مۆلچەرلىمەيتتى. ۋاشىنگتونغا دەسلەپ كەلگەندە، پەقەت بىر دىۋىزىيىگە قوماندانلىق قىلىشنىلا ئارزۇ قىلغانىدى.

باش شتاب باشلىقى مارشالل ئېزىنخاۋېرنى نېمىگە ئاساسەن مۇشۇنداق مۇھىم ۋەزىپىگە تەيىنلىدى؟ شەك ـ شۇبھىسىزكى، ئۇ بۇنداق قارارغا كېلىشتە پۈتۈنلەي ئۇنىڭ خىزمەت قابىلىيىتىنى نەزەردە تۇتقانىدى. ئۇ ئېزىنخاۋېر بىلەن ئۇزۇن يىللار بىللە ئىشلىگەچكە، ئۇنىڭ ھەربىي ئىشلار جەھەتتە پىشقان رەھبىرلىرى خادىم ئىكەنلىكىگە تولۇق ئىشىنەتتى. دېمىسىمۇ ئېزىنخاۋېر تەمكىن، ئېھتىياتچان، كىشىدە ياخشى تەسىر قالدۇرالايدىغان گېنېرال، ئەنگلىيە بىلەن ئامېرىكا گېنېراللىرى ئوتتۇرىسىدىكى مۇرەككەپ دىپلوماتىك مەسىلىلەرنى ياخشى ھەل قىلالايدىغان ئادەم ئۇۋاپىق نامزات ئىدى. ئەگەر شۇنچە چوڭ بىر دۆلەتنىڭ قوراللىق كۈچلىرىنى ئەملىيەتتە پۈتۈنلەي باشقا بىر دۆلەتنىڭ بىر ھەربىي باشلىقىنىڭ قوماندانلىقىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىش ھەمدە ھەربىي ئىشلار جەھەتتە بۇنداق كەڭ كۆلەمدە بىرلىشىش، ئىلۇھىتتە سەل

چاغلىغىلى بولمايدىغان ئىش ئىكەنلىكىنى بىلىش كېرەك، ياۋروپا ئۇرۇش مەيدانىنىڭ باش قوماندانلىقىنى تاللاش ۋە ئۇنىڭغا كىمنى تەيىنلەش مەسىلىسىدە، روزۋېلت ۋە مارشالل بۇ مۇھىم ۋەزىپىگە قويۇشقا تاللىغان بىر نەچچە نامزاتنىڭ ئىسىملىكىنى ئەنگلىيىلىك خىزمەتداشلارغىمۇ يوللاپ، ئۇلارنىڭ پىكرىنى ئالغانىدى. ئەنگلىيىلىكلەرمۇ بۇ ۋەزىپىگە ئىزىنخاۋېرنىڭ ئەڭ مۇۋاپىق كېلىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ بىلەن ئاسان ھەمكارلاشقىلى بولىدىغانلىقىنى بىلدۇرگەنىدى. روزۋېلت بىلەن مارشالل ئۆزئارا مۇناسىۋەت مەسىلىسى ھەققىتەن مۇھىم مەسىلە ئىكەنلىكىنى ئويلاشتى. شۇنداق قىلىپ، ئىزىنخاۋېرنىڭ تەقدىرى ئەنە شۇنداق بەلگىلەندى.

مارشالل بىلەن ئىزىنخاۋېر ئۇرۇش ئىستراتېگىيىسى مەسىلىسىدە نۇرغۇن ئورتاق كۆز قاراشقا ئىگە ئىدى. بۇ ئىككى گېنېرال ئوتتۇرىسىدىكى شەخسىي مۇناسىۋەت ئەزەلدىن يۇقىرى بىلەن تۆۋەن ئوتتۇرىسىدىكى بېقىندىلىق مۇناسىۋەت دائىرىسىدىن ھالقىپ كەتمىگەنىدى. مارشالل ئەزەلدىن كۆپلىگەن ئامېرىكىلىقلار چاقىرغاندەك، بۇ ياشراق خىزمەتدىشىنى «ئىكې» دەپ چاقىرمايتتى. ئىزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ باش شتاب باشلىقىنى دائىم «ئەپەندى» دەپ ئاتاپ، ئۆزىنىڭ ئۇنىڭغا بولغان ھۆرمىتىنى بىلدۇرۇش بىلەن بىللە، ئۆزى بىلەن مەلۇم ئارىلىق ساقلايتتى، مارشالل 1942 ـ يىلى ئىزىنخاۋېرنى ئەنگلىيىگە ئۇزاتقاندا، ئۇنىڭ مۇشۇ قوماندانلىق ۋەزىپىسىدە گېرمانىيە شەرتسىز تەسلىم بولغانغا قەدەر تۇرىدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى.

1942 ـ يىل ئىيۇندا دۆايت ئىزىنخاۋېر چوڭقۇر ئىشەنچ بىلەن ئۆزىگە تاپشۇرۇلغان يېڭى ۋەزىپىنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، يولغا چىقىش ئالدىدا ئۆزىگە مۇناسىۋەتلىك بىر مۇنچە مەسىلىلەرنى ھەل قىلدى. ئۇ ئۆزىنىڭ قۇرۇقلۇق ئارمىيە

شتابىدىكى خىزمەتنىڭ گېنېرال خاندىغا ئۆتكۈزۈپ بەردى. ئۆزىنىڭ ياۋروپا ئۇرۇش مەيدانىدىكى خىزمەتنىڭ ئوڭۇشلۇق بولۇشى ئۈچۈن ئايرىم - ئايرىم هالدا قۇرۇقلۇق ئارمىيە مىنىستىرى، دېڭىز ئارمىيە مىنىستىرى ۋە ئۈچ خىل ئارمىيىنىڭ باش قوماندانى روزۋېلت زۇڭتۇڭنىڭ زىيارەت قىلدى. قۇرۇقلۇق ئارمىيە مىنىستىرى ستىمسون ئېزىنخاۋېرنى ئاكتىپلىق بىلەن تەزرەك هەربىي هەرىكەت باشلاشنى ئۈمىد قىلدى ۋە قوشۇن توپلاش ۋە ئۇلارنى قورال - ياراغ بىلەن قوراللاندۇرۇش جەهەتتە ئۇنى قەتئىي قوللىدى. ئادمېرال كىنگ بولسا، تولۇپ - تاشقان جەڭگىۋارلىققا ئىگە، مۇستەهكەم ئىرادىلىك، كەسكىن ئىش قىلىدىغان، مىجەزى قوپال قوماندان ئىدى. ئۇ سۆهبەت جەريانىدا، ئېزىنخاۋېر ئەنگلىيىگە بېرىپ «بۇ خەتەرلىك ئىشقا تۇتۇنۇشى» ئامېرىكىنىڭ ئۇچ خىل ئارمىيىسىنىڭ تېخى تۇنجى قېتىم ئاڭلىق هالدا جەڭ ئۇستىدە مۇشۇنداق ئۇزۇن مۇددەتلىك ئوپېراتسىيىنى بىرلىككە كەلگەن قوماندانلىق بويىچە باشقۇرۇشنى سىناق قىلىپ بېقىشى ئىكەنلىكىنى تەكىتلىدى هەمدە ئۆزىنىڭ هوقۇق دائىرىسى ئىچىدە بۇ ئىسمى جىسمىغا لايىق ياۋروپا ئۇرۇش رايونىدىكى ئامېرىكا قوشۇنىنىڭ باش قوماندانىنى قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ بۇ قوماندانى ئېزىنخاۋېرغا چىن يۈرەكتىن مۇنداق دېدى: «ئەگەر سىزنىڭچە دېڭىز ئارمىيىسى ئاڭلىق ياكى ئاڭسىز هالدا ئۇرۇش رايونىنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە خىلاپلىق قىلىپ قويغۇدەك بولسا مەن بىلەن ۋاقتىدا شەخسىي ئالاقىلىشىشىڭىزنى ئۈمىد قىلمەن». شەك - شۇبهىسىزكى، بۇ سۆزلەر ئېزىنخاۋېرغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ئىنتايىن مۇهىم ئىدى. چۈنكى، بۇنىڭدىن ئىلگىرى چىقىرىلغان «ئۇرۇش مەيدانىدا قۇرۇقلۇق دېڭىز ئارمىيىلىرىگە قوماندانلىق قىلىش هەققىدە قوشما

بەلگىلىمە» دە: قايسى خىل ئارمىيە قوماندانلىق ھوقۇقى ۋە قوماندانلىق مەجبۇرىيىتىدىن پايدىلانماقچى بولسىدىكەن، «ئالىي مەنپەئەت» پرىنسىپىغا بويسۇنۇشى كېرەك، دەپ تەكىتلەنگەنىدى.

بىر ئازدىن كېيىن ئېزىنخاۋېر زۇكتۇكنى ۋە ئاقسارايدا مېھمان بولۇۋاتقان باش ۋەزىر چېرچىلنى زىيارەت قىلدى. بۇ سۆھبەتنىڭ گەرچە ھەربىي ئىشلار جەھەتتە ئانچە ئەھمىيىتى بولمىسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ زۇكتۇك بىلەن تۇنجى قېتىم ئايرىم سۆھبەتلىشىشى ئىدى. ئەينى چاغدا ئافرىقا قۇملۇقىدىكى توبرۇك يېڭىلا گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ كونترول‌لۇقىغا ئۆتۈپ كەتكەچكە، ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنى ئېغىر غەم بېسىۋالغانىدى. شۇنداقتىمۇ بۇ ئىككى رەھبەردە قىلچىمۇ ئۇمىدسىزلىك كەيپىياتى كۆرۈنمەيتتى. كىشىنى ئىلھاملاندۇرىدىغىنى شۇكى، ئۇلار مۇداپىئە ۋە مەغلۇبىيەت ئۈستىدە ئەمەس، بەلكى ھۇجۇم ۋە غەلبە ئۈستىدە باش قاتۇرۇشاتتى. روزۋېلت ياۋروپا ئۇرۇش مەيدانىنىڭ كەلگۈسىدىكى قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈش جەھەتتىكى مەسىلىلەرنى، بولۇپمۇ گىتلېرنىڭ ئۆزىسىغا يۇرۇش قىلغاندا، «ئاساسىي قوشۇنلۇق رولىنى جارى قىلدۇرۇش» نى تەلەپ قىلدى.

ئېزىنخاۋېر ياۋروپا ئۇرۇش رايونىنىڭ خىزمىتىنى تېزرەك باشلاش ئۈچۈن، تەجرىبىسى مول، ئېھتىياتچان گېنېرال مارك كلاكنى لوندونغا بىللە ئېلىپ كەتمەكچى بولدى. مارشال بۇنىڭغا قىلچە ئىككىلەنمەي ماقۇل بولدى. ئېزىنخاۋېر تېخى مۇنەۋۋەر شتاب خادىمى بولۇپ ئىشلەۋاتقان ۋاقتىدىلا لوندوندىكى ۋەزىپىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنداش ـ ئورۇندىيالماسلىقى، ئۇنىڭ باش شتابتىكى خىزمىتىگە كىم يۇكسەك دەرىجىدە مەسئۇل بولالايدىغانلىقىغا باغلىق ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. شۇڭا ئۇنىڭ شتاب باشلىقلىرى بىرلەشمە يىغىنىنىڭ كاتىپى گېنېرال

ژالتېرسمىتقا كۆزى چۈشتى. بۇنىڭغا مارشاللمۇ قوشۇلدى. ھەمدە سمىتنى ياۋروپا ئۇرۇش رايونىنىڭ شتاب باشلىقلىقىغا تەيىنلىدى. ئېزىنىخاۋېر يەنە بۇرۇن قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابىدا ئۆزى بىلەن بىللە ئىشلىگەن مايورلىئې بىلەن دېڭىز ئارمىيە ئوفىتسېرى خارىرى بوسسېرنىمۇ تەكلىپ قىلىپ ئۆزى بىلەن بىللە لوندونغا ئېلىپ كەتتى. بۇ كىشىلەرنى ئېزىنىخاۋېر مەيلى خىزمەت جەھەتتە بولسۇن، مەيلى شەخسىي مۇناسىۋەت جەھەتتە بولسۇن، پىششىق بىلەتتى، ئۇ مۇشۇ كىشىلەرنىڭ ھەمكارلىشىشى بىلەن، زۇڭتۇڭنىڭ ۋە باش قوماندانلىق شتابىنىڭ ئۆزىگە تاپشۇرغان مۇھىم، يېڭى ۋەزىپىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

ئېزىنىخاۋېر لوندونغا ماڭغاي دەپ تۇرغاندا، تۇيۇقسىز ئۇنىڭ 49 ياشلىق ئىنىسى روينىڭ ئۇشتۇمتوت ۋاپات بولغانلىقى خەۋىرى يېتىپ كەلدى. ئەمما، ئېزىنىخاۋېر خىزمىتىنىڭ ئالدىراشلىقى تۈپەيلى دەپنە مۇراسىمىغا قاتنىشالمىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، دەل شۇ چاغدا 19 ياشلىق ئوغلى جون دادىسى بىلەن خوشلاشقىلى ۋېيىت پوئېنت ھەربىي مەكتېپىدىن ۋاشىنگتونغا كەلدى. ئوغلىنىڭ ئاتېپوسكا ۋاقتى ئانچە ئۇزۇن ئەمەس ئىدى. ھەربىي تۈزۈم بويىچىمۇ ئۇنىڭ ۋاشىنگتوندا ئۇزۇن تۇرۇۋېلىپ، دادىسىنىڭ ئابرۇيىغا تەسىر يەتكۈزۈشىگە يول قويۇلمايتتى. ئەتىسى ئۇ ئانىسىنى سۆيۈپ، دادىسى بىلەن قول ئېلىشىپ خوشلاشقاندىن كېيىن، دەرھال ھەربىي مەكتەپكە قايتتى.

ئېزىنىخاۋېر ئايالى ماميېنىڭ ئايرودرومغا چىقىپ ئۇزىتىپ قويۇشىغا يول قويماي، ئىشىك ئالدىدىلا خوشلاشتى. ئۇ ئايالىغا: «ھېچقىسى يوق، شۇنداقتىمۇ مەن سىزنى بايراق خادىسى ئاستىدا كۆرۈشنى خالايمەن» دەپ تەسەللى بەردى. بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا، ئايروپىلان ۋاشىنگتونغا يېقىن جايلاشقان مېيېربۇرگ قورغىنىغا جايلاشقان ئېزىنىخاۋېرلارنىڭ

ئائىلىسىنىڭ ئۇستىدىن ئۆتكەندە، دۆايت بايراق خادىسىنىڭ يېنىدا بىر ئادەمنىڭ كىچىككىنە قارىسىنى كۆردى ـ دە، ئايروپىلانمۇ غەربكە ئۇچۇپ ئۆتۈپ كەتتى.

ئېزىنىخاۋېر 24 ـ ئىيۇن لوندونغا يېتىپ باردى. ئايرودرومدا ئۇنى ئورىكىستېرمۇ قارشى ئالمىدى، ئۇمۇ نۇتۇق سۆزلىمىدى، ھېچقانداق مۇراسىمۇ ئۆتكۈزۈلمىدى، مانا بۇ ئۇنىڭ پۈتۈن ئۆمرىدە ئاخىرقى قېتىم دېگىدەك بىر يەرگە ھېچقانداق داۋراڭسىز بېرىشى ئىدى. ئۇ ئەنگلىيىنىڭ پايتەختىگە يېتىپ بارغان كۈنىنىڭ ئەتىسى، تۇنجى قېتىم ئەنگلىيە، ئامېرىكا مۇخبىرلىرىنى كۈتۈۋېلىش يىغىنىنى ئۆتكۈزدى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇنىڭ ھاياتىدا زور ئۆزگىرىشلەر يۈز بېرىشكە باشلىدى ھەمدە تۈيۈقسىز دۇنياۋى مۇھىم ئەربابقا ئايلاندى. ئىككىنچى كۈنى ئۇنىڭ ئىسىم شەرپى، ۋەزىپىسى لوندون گېزىتلىرىنىڭ بىرىنچى بېتىنىڭ باش ئىستونلىرىغا بېسىلدى. ئۇ مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنىدا، ئۆزىنىڭ گەپ ـ سۆز، يۈرۈش ـ تۇرۇش، ئۆزىنى ئەركىن ـ ئازادە تۇتۇش ۋە مۇخبىرلارغا دوستانە ھالدا كۈلۈمسىرەپ مۇئامىلە قىلىش قاتارلىق خىسلەتلىرى بىلەن يىغىن قاتناشقۇچىلىرىدا ياخشى تەسىرات قالدۇردى. ئەمما، ئۇلار ئۇنىڭ سۆزىنىڭ مەزمۇنىدىن قانائەتلەنمىدى. خۇددى «نيۇ ـ يورك ۋاقىت گېزىتى» مۇخبىرى خەۋەر قىلغانىدەك، ئېزىنىخاۋېر «ئۆزىنىڭ ناتىقلىق سەنئىتىنى ئاجايىپ ماھىرلىق بىلەن جارى قىلدۇرغان بولسىمۇ، ئەمما كەلگۈسىدە بولىدىغان ھەربىي ھەرىكەتلەرنى قىلچىمۇ ئاشكارىلاپ قويمىدى.»

ئەينى چاغدا ئەنگلىيە زېمىنىدا تۇرىدىغان ئامېرىكا قوشۇنلىرى ئىنتايىن ئاز بولۇپ، پەقەت 55 مىڭدىن ئارتۇقراقلا ئەسكەر بار ئىدى. ئامېرىكىنىڭ ياۋروپا چوڭ قورۇقلۇقىغا ھۇجۇم قىلىشقا قاتنىشىش ۋە ياۋروپادا ئامېرىكا ئۇرۇش رايونى

ئېچىشقا تەييارلىق كۆرۈش ئۈچۈن، ئەنگلىيە، ئامېرىكا هۆكۈمەتلىرى گېرمانىيىنىڭ مۇهىم ئىستراتېگىيەلىك هەربىكەتلىرىنى تارمار قىلىشقا بىردەك قوشۇلاتتى، «ياۋروپا ئۇرۇش مەيدانى قوماندانلىرىنىڭ ۋەزىپىسى - ياۋروپا ئۇرۇش رايونىدا هەربىي هەربىكەت قوللىنىشقا تەييارلىق كۆرۈش ۋە هەربىكەت قىلىش ئارقىلىق، ئوق مەركىزىي دۆلەتلىرىنىڭ ئىتتىپاقلىشۇېلىشىغا قارشى تۇرۇشتىن ئىبارەت ئىدى. ئامېرىكا هۆكۈمىتى ياۋروپا ئۇرۇش رايونىنى قۇرۇش توغرىسىدىكى بۇيرۇقىدا يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن هالدا، «ياۋروپا ئۇرۇش رايونىنىڭ قوماندانلىرى هازىر بار بولغان ۋە كېيىن ياۋروپا ئۇرۇش مەيدانىغا ئەۋەتىلىدىغان ئامېرىكىنىڭ قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىگە ماسلىشىپ ئۇرۇش قىلىدىغان دېڭىز ئارمىيىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بارلىق قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىگە قوماندانلىق قىلىدۇ» دەپ كۆرسەتتى.

بۇيرۇقتا يەنە: «قوماندانلىق قىلغۇچى گېنېرالىار دېڭىز ئارمىيە ۋە قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابلىرىنىڭ ماقۇللۇقىدىن ئۆتكۈزگەندىن كېيىن، كۆرسىتىلگەن رايوندا ئۇرۇش قىلغۇچى بارلىق دېڭىز ئارمىيىسىگە پىلان بويىچە ئۇرۇش قىلىشقا قوماندانلىق قىلىدۇ» دەپ كۆرسىتىلگەنىدى.

بۇيرۇقنىڭ ئاخىرىدا يەنە مۇنداق تەكىتلەنگەنىدى: «ياۋروپا ئۇرۇش رايونىغا قوماندانلىق قىلغۇچى گېنېرالىار برىتانىيە ئارىلىدىكى ئەنگلىيىنىڭ ئىگىلىك هوقۇقىغا زىيان يەتكۈزىدىغان بەزى چەكلىمىلەرگە بويسۇنۇشى ۋە ئۇنداق قىلمىشلارنىڭ ئالدىنى ئېلىشى لازىم. ئۇرۇش رايونى قوماندانى تاكتىكا، ئىستراتېگىيە رايونىنىڭ مۇداپىئەسى ۋە مەمۇرىي باشقۇرۇش قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى زىممىسىگە ئالىدۇ».

ئېزىنىخاۋېرنىڭ ياۋروپا ئۇرۇش رايونى مۇرەككەپ، مۇشەققەتلىك بىر ۋەزىپىنى ئىجرا قىلىش ئالدىدا تۇراتتى. ئۇ

ئامېرىكىلىق، ئەنگلىيىلىك ۋە كانادالىقلاردىن تۈزۈلگەن، چوڭراق ئۇرۇشلارنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان قوراللىق كۈچ تەشكىللىمەكچى ئىدى. گېرمانىيە ئىشغالىيىتىدىكى دۆلەتلەرنىڭ يېڭىدىن تۈزۈلگەن فاشىزمغا قارشى قوشۇنىنىڭ ۋەكىللىرى كەلگۈسىدە قۇرۇقلۇققا چىققۇچى قىسىملاردا ئۆزلىرىنىڭ رولىنى ياخشى جارى قىلدۇرۇشى لازىم ئىدى. ھەر قايسى دۆلەتلەرنىڭ ۋەكىلى بولغان گېنېراللارنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكى ۋە ئەنئەنىسى ئوخشاش بولمىغاچقا، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا ساقلىنىشقا بولمايدىغان زىددىيەتلەر پەيدا بولاتتى. قوشۇننىڭ ئۇرۇش قىلىش مەشىقى ئېلىپ بېرىش ئۇسۇلى قوراللىنىشى ۋە تىل پەرقىگە ئوخشاش مەسىلىلەر ئېزىنخاۋېرنىڭ ئالدىغا قويۇلغان ئېغىر مەسىلىلەر ئىدى. بۇ ھەقتە ئۇ ئۆزىنىڭ ئەسلىمىسىدە ئەنگلىيىدە دۇچ كەلگەن قىيىنچىلىقلارنى پۈتۈنلەي ئوچۇق ئوتتۇرىغا قويغانىدى.

ئۇنىڭچە، ئامېرىكىلىقلار بىلەن ئەنگلىيىلىكلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىش، نۆۋەتتىكى ئەڭ مۇھىم مەسىلە بولۇپ، كۈچلۈك مىللىي ھېسسىياتنىڭ قوزغىلىشىغا يول قويۇشقا بولمايتتى. ئەمما بۇنداق خەۋپ پۈتۈنلەي مەۋجۇت ئىدى. ئېزىنخاۋېر لوندونغا كېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، ئامېرىكا ھەربىيلىرى ئىچىدە تەربىيە ئېلىپ باردى. ئۇ ھەتتا ئەنگلىيىلىكلەرنىڭ مىللىي ھېسسىياتىغا زىيان يەتكۈزگەن ئامېرىكا ئوفىتسېرلىرىنى ئامېرىكىغا قايتۇرۇۋېتىشتىنمۇ يانمايدىغان كەسكىن تەدبىرلەرنى قوللاندى. ئامېرىكىلىق بىر پولكوۋنىڭ ئەنگلىيىلىك بىر ئوفىتسېر بىلەن جېدەللىشىپ قالغاندا ئېزىنخاۋېر ئۇنىڭغا: «مەن سىزنىڭ قويغان پاكىتلىرىڭىزغا قوشۇلىمەن ۋە بۇ جېدەلدە سىزنىڭ توغرا ئىكەنلىكىڭىزنىمۇ ئېتىراپ قىلىمەن، ھەتتا سىزنىڭ ئۇنى ‹ئەبلەخ› دەپ ھاقارەتلىگىنىڭىزنىمۇ كەچۈرۈشكە بولىدۇ، ئەمما

سىزنىڭ ئۇنى «ئەنگلىيەلىك ئەبلەخ» دەپ ھاقارەتلىگىنىڭىز ئۈچۈنلا سىزنى ئائىلىڭىزگە قايتۇرۇۋېتىمەن» دەيدۇ.

نۇرغۇنلىغان كىشىلەر گېنېرال ئېزىنىخاۋېرنىڭ مۇشۇنداق مۇھىم ئەھمىيەتلىك ۋەزىپىگە تاللىنىشى كەسىپي جەھەتتىن ئېيتقاندىمۇ ناھايىتى مۇۋاپىق بولغان دەپىشەنتى. ئۇ كەلگۈسىدە قۇرۇقلۇققا چىقىش ئوپېراتسىيىسىدە ھەل قىلغۇچ رول ئوينىشى كېرەك ئىدى. شۇڭا بۇ مۇرەككەپ ھەربىي ھەرىكەتنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشى ئۈچۈن نۇرغۇنلىغان تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئىشلەشكە شۇنىڭدەك ئۆزىنىڭ كۆپ يىل شتاب خادىمى بولۇش جەريانىدا توپلىغان تەجرىبىلىرى ۋە تەشكىللەش ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرۇشقا توغرا كېلەتتى. بولغۇسى ئۇرۇشتا ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ رولى ناھايىتى چوڭ ئىدى. ئۇ ھاۋا ئارمىيىسىگە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنى مەيلى نەزەرىيە جەھەتتىن ياكى ئەمەلىيەت جەھەتتىن بولسۇن، ناھايىتى پىششىق بىلەتتى. برونېۋنىڭ قىسىملىرى بىرلەشمە قوشۇنىنىڭ ھۇجۇمىغا ئۆتۈشىدە ئاساسلىق تارماق كۈچ بولۇشى كېرەك ئىدى. ئېزىنىخاۋېر بولسا ئامېرىكىنىڭ تانكا قىسىملىرىنى ئەڭ بالدۇر تەشكىللىگۈچى ۋە بەرپا قىلغۇچىلارنىڭ بىرى ئىدى. شۇنداقتىمۇ، مەيلى كەسىپي جەھەتتىن بولسۇن، ياكى ئابرۇي جەھەتتىن بولسۇن، ئۇنىڭ ئالدىدا نۇرغۇن قىيىنچىلىقلار بار ئىدى. ئۇ يالغۇز ئەنگلىيە قوشۇنلىرى ئىچىدىلا ئەمەس، بەلكى ئامېرىكا قوشۇنلىرى ئىچىدىمۇ ئاز ئۇچرايدىغان ئۇقۇمۇشلۇق زات ئىدى. ئۇرۇشنىڭ ئالدىدا ئۇ پەقەت پودپولكوۋنىك بولۇپ، ھېچقانداق ئۇرۇش تەجرىبىسىمۇ يوق ئىدى، ھەتتا ئۇرۇش جەريانىدا ئەقەللىسى بىر ئېر روتىغىمۇ قوماندانلىق قىلىپ باقمىغانىدى. ئەمما، ئاخىرىدا ئېزىنىخاۋېر تېخى يېقىندىلا ۋاقىتلىق گېنېرال مايورلۇققا ئۆستۈرۈلگەنىدى. ئۇ لوندونغا كەلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ قول ئاستىدا 366 نەپەر گېنېرال ئىشلىسىمۇ، ئەمما

ئۇلارنىڭ ھەربىي دەرىجە ئۇنۋانى ئۇنىڭكىدىن ئۈستۈن ئىدى.

ئېزىنىخاۋېر ئەنگلىيىدە تەسىس قىلىنغان قوماندانلىق شتابىدا خىزمەتلەرنى ئورۇنلاشتۇرغاندا، تەبىئىي ھالدا مالك ئارتۇرنىڭ بېۋروكراتلىق ئىستىلىنى ئەسلەپ قالاتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ قول ئاستىدىكىلەرگە: «بىزنىڭ ئەڭ يۇكسەك دەرىجىدە شەكىلۋازلىق بىلەن شۇغۇللانماسلىق شەرتى ئاستىدا ئىشلىشىمىز، پەقەت يۇقىرىغا خىزمەت دوكلاتى يېزىش ئۈچۈنلا بولماستىن، بەلكى ئۇرۇشتا غەلىبىنىڭ قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈندۇر. مەن باشتىن - ئاخىر ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە بىزگە كېرەكلىك ئادەم بولۇپ چىقىشىڭلارنى تەلەپ قىلىپ كېلىۋاتىمەن. شۇڭا سىلەردىن ئۆزۈڭلارنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئۆزۈڭلار ھەل قىلىشىڭلارنى، ماڭا تايىنىۋالماسلىقىڭلارنى تەلەپ قىلىمەن» دەيتتى.

ئېزىنىخاۋېر خىزمەتنى تەرتىپلىك بىلەن پۇختا ئىشلەيدىغان خىزمەت ئىستىلىنىڭ يارىدىمى بىلەن، ئەنگلىيىلىك خىزمەتداشلىرى ئارىسىدا يېقىن ئالاقە ئورنىتىۋالدى. شۇنداقتىمۇ خېلى كۆپ قىيىنچىلىقلار بار ئىدى. بۇ ئاساسەن ئەنگلىيىنىڭ ھەربىي ئىشلار ئەمەلدارى مونتگومېر بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىدى. ئېزىنىخاۋېر لوندونغا يېڭى كېلىپلا مونتگومېر بىلەن ئارازلىشىپ قالغانىدى. بىر كۈنى دۇايت ئۇنىڭ نۇتقىنى ئاڭلاشقا تەكلىپ قىلىنغانىدى. ئەنگلىيىنىڭ بۇ گېنېرالى نۇتقىنى باشلاپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا، ئېزىنىخاۋېرنىڭ تاماكا خۇمارى تۇتۇپ كېتىدۇ - دە، تاماكىنى تۇتاشتۇرۇپ ئىككى شورا - شورىمايلا، مونتگومېر دەرمال ئاچچىقلانغان ھالدا: «تاماكا چېكىۋاتقان كىم؟» دەپ ۋارقىرايدۇ. ئېزىنىخاۋېر «مەن!» دەپ جاۋاب بېرىدۇ. مونتگومېر ئۇنىڭغا: «مېنىڭ مەجلىسخانامدا تاماكا چېكىشكە رۇخسەت قىلىنمايدۇ!» دەپ قاتتىق تەنبىھ بېرىدۇ. ئېزىنىخاۋېر

ئۇندىمەستىن تاماكىسىنى ئۆچۈرۈۋېتىدۇ. بۇ كىچىككىنە كۆڭۈلسىز ئىش ئېزىنىخاۋېرنىڭ مونتگومېرىغا بولغان پوزىتسىيىسىگە تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ ھەمدە بۇ ئەنگلىيىلىك گېنېرالغا بولغان كۆز قارىشىنى قىلچىمۇ تەۋرىتەلمەيدۇ. ئۇ مونتگومېرنى يەنىلا «مەجەزى چۈس، كۈچ - قۇۋۋىتى ئۈرغۇپ تۇرغان، كەسپىي جەھەتتىن ياخشى تەربىيىلەنگەن ئادەم» دەپ قارايتتى. لېكىن 1944 - 1945 - يىللىرىدىكى ياۋروپا ئۇرۇشىدا مونتگومېر بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇلغان ھەربىكەت پىلانىغا جاھىللىق بىلەن بويسۇنماي، ئۆز ئالدىغا ھەربىكەت قىلىدۇ، ئېزىنىخاۋېر بۇنىڭغا قاتتىق ئاچچىقى كېلىدۇ.

ئېزىنىخاۋېر لوندونغا كەلگەندىن كېيىن، قائىدە - يوسۇنغا قاتتىق ئەھمىيەت بېرىدىغان كۈلۈبلارغا بىر نەچچە قېتىم بارىدى. بۇ جەريانىدا ئۇ ئۇرغۇنلىغان كۈلۈبلارنىڭ تاماكا چېكىشىكە رۇخسەت قىلمايدىغانلىقىنى ھەمدە بۇ يەرگە قەدەم تەشرىپ قىلغۇچىلارنىڭ يۈرۈش - تۇرۇشىغا قاتتىق، ئىنچىكە تەلەپلەر قويۇلىدىغانلىقىنى بىلدى. ئۇ بىر قېتىم چۈشتىن كېيىنكى ۋاقتىنى پۈتۈنلەي ئىسراپ قىلىۋەتتى. ئۇ نورۋېگىيە پادىشاھى بىلەن چۈشلۈك تاماقتا بىللە بولۇشنى رەت قىلىش ناھايىتى ئەدەبسىزلىك بولىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى، ئەمما ھېچكىم پادىشاھ شەرىپىگە بېرىلگەن زىياپەتتىن ئالدىن چىقىپ كېتەلمەيتتى. پادىشاھنىڭ كەيپىياتى ياخشى بولغاچقا، ھېچكىمنى كېتىشكە رۇخسەت قىلمايتتى. ۋەھالەنكى، شتابتا نۇرغۇن مۇھىم ئىش ئۇنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى.

4 - ئىيۇل ئامېرىكىنىڭ مۇستەقىل بولغان كۈنى ئىدى. ئېزىنىخاۋېر ۋەزىپە مۇناسىۋىتى بىلەن ئامېرىكا باش ئەلچىخانىسىغا بارىدى. شۇ كۈنى باشقىلار بىلەن 2600 قېتىم قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. بۇنداق كۆرۈشۈش بەك كۆپ بولۇپ كەتكەچكە، كېيىن بۇنداق ئەدەب - قائىدىلەردىن ئۆزىنى قەستەن

قاچۇرىدىغان ۋە ھەر قانداق مېھماننى قارشى ئېلىش ھەققىدىكى تەكلىپلەرگە: «بارالمايمەن، بىز بېرلىندا كۆرۈشەيلى!» دەپ جاۋاب بېرىدىغان بولدى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ ئاخبارات ساھەسىدىكىلەر بىلەن قويۇق مۇناسىۋىتى بار ئىدى. پات - پات مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنى ئۆتكۈزەتتى. ئۇ 51 ياشقا كىرگەن يىلى ئۆتكۈزگەن تۇنجى قېتىملىق مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنىدىن كېيىنكى 20 يىل ئىچىدە 500 قېتىمدىن ئارتۇق مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنى ئۆتكۈزۈپ، ناھايىتى زور مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈردى. بۇ يىغىنلاردا مۇخبىرلار بىلەن ئارىلىشىش ئۇسۇلى جەھەتتىكى ماھىرلىقى بىلەنلا ئەمەس، بەلكى سۆھبەتنىڭ مەزمۇنى ھەققىدىمۇ ئۆزىنىڭ ناتىقلىق قابىلىيىتىنى ناھايىتى تېز نامايان قىلدى.

ئېزىنخاۋېر ئاممىۋى مۇناسىۋەتلەرنى بىر تەرەپ قىلىشقا ناھايىتى ماھىر بولغاچقا، بۇ جەھەتتە قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرى ئۇنىڭ ئىشلىرىنىڭ روناق تېپىشىدا ناھايىتى زور ئەھمىيەتكە ئىگە ئىدى. ئۇنىڭ قائىدە - يوسۇنلارنى ئانچە سۈرۈشتۈرۈپ كەتمەيدىغان، كىشىلەر بىلەن ئىختىيارىچە سۆزلىشەلەيدىغان ئىستىلى، خۇددى ئۇنىڭ «ئىكې» دېگەن لەقىمىگە ئوخشاشلا كىشىلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى، ئۇ كۆز ئالدىدىكى قىينىچىلىقلارنى سەمىمىي ئىزھار قىلغاندا، مەسىلىلەرگە توغرا قاراپ، ئۇنى ھەل قىلىش پوزىتسىيىسى بىلەن تەسىرلىك، قىزغىن بايان قىلغان سۆزلىرىمۇ، ئاڭلىغۇچىلارنى ئوخشاشلا ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى. ئۇنىڭ بىئوگرافى ئامېروس: «ئېزىنخاۋېر دائىم ئاددىي كىشىلەر قوللىنىدىغان يۇمۇرلۇق سۆزلەر ئارقىلىق ئۆز مەقسىتىنى دەرھال ئىپادىلەشكە ئادەتلەنگەن» دەيدۇ. ئۇ يەنە «كىم يولۇاسنىڭ ساغرىسىنى سىلىيالايدۇ؟»، «كىم قېرى تۈلكە»

، «مەن ئۇنىڭغا ئىت چاشقان تۇتماقچى بولغاندەك، باشقىلارنىڭ ئىشىغا ئارىلىشىۋالما دەپ ئېيتتىم» دېگەندەك يۇمۇرلۇق سۆزلەرنى ئىشلىتىشنى ياخشى كۆرەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ باشلىقلىرىنى «ماگنات»، «خوجايىن» دەپ ئاتايتتى. ئۇ نۇرغۇن قېتىم «مېنىڭ يۈرتۇم - ئاببىيىلوم»، «كاللىسى تازا ئىشلەپ كەتمەيدىغان سەھرالىقمەن» دەيتتى. بىرەر مەسىلىگە دۇچ كەلسە، ئېغىر خۇرسىنىپ قويۇپ، قوشۇمىسىنى تۇرگەن ھالدا: «بۇ ماڭا ئوخشاش بىپەلە ئادەمگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ھەقىقەتەن ناھايىتى قىيىن بىر ئىش» دەيتتى.

كۆپچىلىك ئېزىنىخاۋېر ھەققىدىكى ئىشلارنى ئاڭلىغانسېرى ئۇنى شۇنچە ياقتۇرۇپ قالدى. گېزىتتىمۇ ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك خەۋەرلەرنى كۆپلەپ بېسىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئاددىي - سادىدا تۇرمۇشنى ياخشى كۆرۈشكە ئائىت ھېكايىلەر كەڭ تارقىلىپ كەتتى. ئۇ لوندونغا كەلگەندە، ئۇنىڭغا قولايلىقراق بولۇش ئۈچۈن ئىشخانىسىغا پەقەت ئۈچ كوچىدىن ئۆتسىلا بارغىلى بولىدىغان لوندوننىڭ ئامېرىكا رايونىدىكى مەركىزىي كوچىسىغا جايلاشقان گروسۋېنور مەيدانىدىكى - ئەينى چاغدا لوندون بويىچە ئەڭ ھەشەمەتلىك سانىلىدىغان كلارىد جېس مېھمانخانىسىنىڭ 20 - نومۇرلۇق ياتقىدىن بىر يۈرۈش ئۆي ئېلىپ قويۇلغانىدى. گروسۋېنور مەيدانىغا ئامېرىكا ئەلچىخانىسى جايلاشقان بولۇپ، مەيدان ئەتراپىدىكى كۆپلىگەن ئىشخانا بىنالىرىنى گوۋۇيۈەن ياكى قۇرۇقلۇق، دېڭىز ئارمىيىلىرىنىڭ خادىملىرى ئىگىلىگەن ئىدى. بۇ مەيداندا ئامېرىكىلىقلار كۆپ بولغاچقا، ئەنگلىيىلىكلەر بۇ مەيدانىنى «ئېزىنىخاۋېر مەيدانى» دەپ ئاتىشاتتى. ئۇ دەسلەپتە ئاقسۆڭەكلەرنىڭ بۇ ھەشەمەتلىك مېھمانخانىسىغا زادىلا كۆنەلمىدى. ياتاقنا ئولتۇرۇپمۇ، يېتىپمۇ كۆڭلى ئارام تاپماي، ئۆزىنى ھەمىشە ئازاب چېكىۋاتقاندەك ھېس قىلدى. ئاخىر بىر ھەپتىدىن كېيىن، ئۇ بىر ئاز ئاددىيراق

بولغان دورچىستىر مېھمانخانىسىغا كۆچۈپ كەتتى. بۇ يەردىن ئانچە ئۇزۇن ماڭمايلا ئىشخانىسىغا يېتىپ بارغىلى بولاتتى. ئىشخانىسىنىمۇ خايدې باغچىسى كوچىسىنىڭ ئۇدۇلىغا كۆچۈرۈپ باردى. ئەينى چاغدا خايدې باغچىسى پۈتۈنلەي زېنىت توپلار بىلەن تولغاندى، دورچىستىر مېھمانخانىسىدا ئۇنىڭ ئۈچ خانىلىق ئۆيى بار ئىدى. بۇ ئۆينىڭ بىرى كۇندىلىك تۇرمۇشتا ئىشلىتىدىغان هەممىباب ئۆي ئىدى؛ قالغان ئىككىسى ئاددې ياتاق ئۆي بولۇپ، بىرى ئۇنىڭ ياتاق ئۆيى، يەنە بىرى ئۆزىنىڭ ئادېۇتانتى بۇتچېرنىڭ ياتقى ئىدى. ئېزىنخاۋېر شتابتىكىلەرگە تىرىشىپ ئىشلەش جەھەتتە ئۈلگە بولاتتى. بۇ گېنېرال ئەتىگەن سائەت 6 دىن 15 مىنۇت ئۆتكەندە ئورنىدىن تۇرۇپ، هەر كۈنى 12 سائەتتىن ئارتۇق ئىشلەيتتى. دائىم يېرىم كېچىدىن ئاشقاندا ئۇخلايتتى. ئۇخلاشنىڭ ئالدىدا دائىم 19 ـ ئەسىرنىڭ كىيىنكى يېرىمىدا ئۆتكەن ئامېرىكىنىڭ غەربىي قىسمىدىكى تۇرمۇش تەسۋىرلەنگەن رومانلارنى ئوقۇيتتى. مامىي ئۇنىڭغا قەرەللىك هالدا ئامېرىكىدا يېڭىدىن نەشر قىلىنغان شۇ خىلدىكى ئەدەبىي ئەسەرلەرنى ئەۋەتىپ تۇراتتى. ئۇ بۇنداق كىتابلارنى ياخشى كۆرەتتى. چۈنكى پادىچىلار تارىخىغا «مۇلاهىزە يۈرگۈزۈش كەتمەيدۇ» دەپ قارايتتى.

مرىسىرلار ئېزىنخاۋېرنىڭ ئائىلە كىلىپ چىقىشىغا تولىمۇ قىزىقىپ قىلىشتى. شۇڭا ئۇلار ئۇنىڭ ئاببىيىلومدىكى هاياتى هەققىدىكى ماتېرىياللارنى توپلاش ئۈچۈن، ئۇنى ۋە ئۇنىڭ بالىلىق دەۋرىدىكى دوست ـ بۇرادەرلىرىنى زىيارەت قىلىشاتتى. ئۇلار ئۆزلىرى ئىزدىگەن نەرسىنى تېپىۋالسا ئۆزلىرىلا ئەمەس، ئوقۇرمەنلەرمۇ خۇشال بولۇپ كېتىشەتتى، مانا بۇ نامرات بالىدىن بېتىشىپ چىققان مەشھۇر كىشىدىن ئىبارەت ئامېرىكىنىڭ ئەنئەنىۋى تېپىك مىسالى ئىدى. لېكىن، ئېزىنخاۋېر ئاشۇ بىر ئېغىز باغاچ ئۆيدە تېكىس

شتاتىنىڭ دېنىزون دېگەن يېزىسىدىكى ھېلىقى كەپىدە تۇغۇلغانلىقىنى ھېچكىم بىلمىگەن بولسا؛ ياكى ئۇنىڭ ئائىلىسىنىڭ ئاشۇنداق نامراتلىقىنى ھېچكىم بىلمىگەن بولسا، ئۆزىنىڭمۇ، ئائىلىسىنىڭمۇ نامى بۇنچىلىك چىقمىغان بولاتتى. ئەمدى ماميېنىمۇ مۇخبىرلار ئورىۋالىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ مىلتوننىڭ مەسلىھەتلىرىگە تەشنا ئىدى ۋە ئۇنىڭ مەسلىھەتلىرىگە ئەمەل قىلاتتى. مىلتون ئۇنىڭغا: ئامېرىكا خەلقى ئۆزلىرىنىڭ پەرزەنتلىرىنى ئۇرۇشقا ئېلىپ كەتكەنلەرنى چۈشىنىش ھوقۇقىغا ئىگە، دەيتتى. ماميېنىڭمۇ مۇخبىرلار بىلەن ھەمكارلىشىش مەسئۇلىيىتى بار ئىدى. ماميې ئۆزى قوشۇلغان مۇخبىرلارنىڭ زىيارىتىدە پەقەت ئېرىگە دائىر مەسىلىلەر بىلەنلا چەكلىنىشىگە ئىلاجىنىڭ بارىچە ئۇرۇناتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭغا دائىر ئىشلارمۇ ئاز ئەمەستى. ئۇنىڭمۇ مەشھۇر شەخس قاتارىدا نۇرغۇن سۈرەتلىرى تارتىۋېلىندى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ ئاممىۋى مۇناسىۋەت ئېڭى ئۆز دائىرىسىدىن ئاللىقاچان ھالقىپ كەتكەنىدى. ئۇ گېزىت ساھەسىدىن پايدىلىنىپ، ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق ئىدىيىسىنى تەشۋىق قىلدى. ئۇ ئامېرىكا بىلەن ئەنگلىيىنىڭ دوستلۇقى ئاخىرقى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈشتە مۇتلەق بولۇشقا تېگىشلىك زۆرۈر شەرتتۇر، دەپ قارايتتى ھەمدە ھەقىقىي ئۇزۇن مۇددەتلىك دوستلۇق ئورنىتىشقا بارلىق كۈچى بىلەن تىرىشاتتى. 1942 - يىلى يازدا، ئۇ ئاساسەن ئۆز كۈچىنى ئەنگلىيىلىكلەر بىلەن برىتانىيە ئارىلىغا كەلگەن ئامېرىكا ئەسكەرلىرى، ئۇچقۇچىلار ۋە ماتروسلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى تىرىشىپ ياخشىلاشقا سەرپ قىلدى. بۇ يەرگە كەلگۈچىلەرنىڭ سانى ئۈزلۈكسىز ئېشىپ، ئاخىر ئەنگلىيىگە 2 مىليوندىن ئوشۇق ياش ئامېرىكىلىقلار توپلاندى. پەقەت كولورادو شتاتىدىن ئازراقلا چوڭ بولغان ئارالغا توپلانغان

بۇنچىلىك كۆپ ئادەمنىڭ ياتاق، تاماق، مەشىق ۋە قورال - ياراغ مەسىلىسى، ئەسلىدىلا ئولتۇراق شارائىتى تولمۇ قىيىن، ئوزۇقلۇقى يېتىشمەيۋاتقان يەرلىك خەلقلەرنىڭ زىممىسىگە يۈكلەنگەنىدى.

بۇنىڭدىن سىرت، ئامېرىكا ئەسكەرلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئەنگلىيىنى قۇتقۇزغىلى كەلگەن قەھرىمانلار، دەپ قارايتتى. ئىنگلىزلار بولسا، ئۆزلىرىنى، قورغاننى چىڭ ساقلىغۇچىلار دەپ قارايتتى. ئامېرىكا ئەسكەرلىرىنىڭ ماۋاشى دۇنيا بويىچە ئەڭ يۇقىرى ئىدى، ئۇلارنىڭ كۆچمىلىكى ئۆيلەنمىگەن بولغاچقا، پۇلنى خالىغانچە بۇزۇپ خەجلەيتتى. ئۇلارنىڭ بەدىخەجلىكىنى كۆرگەن ئىنگلىزلار ئۆز قىزلىرىنىڭ بەزى ئامېرىكىلىق ياشلارنىڭ ئارقىغا كىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، قاتتىق غەزەپكە كېلەتتى. لوندونلۇقلاردا: ئامېرىكا ئەسكەرلىرىنىڭ پۇلى كۆپ بولغاچقا، تاماقنى ياخشى يەيدىكەن، شۇڭا كىشىنى چۆچۈتكۇدەك دەرىجىدە ئىسراپچىلىق قىلىدىكەن، دېگەن كۆز قاراش ئومۇميۈزلۈك ساقلانغانىدى.

ئېزىنىخاۋېر بۇنداق ئەھۋاللارنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن كوماندىرلارغا بۇيرۇق قىلىپ، ئىنتىزامنى تەرتىپكە سېلىش ھەرىكىتىنى قوزغىدى. ئۇ ئەسكەرلەرنى ئۆزلىرىنىڭ ئارتۇق پۇللىرىغا ئۇرۇش زايومى سېتىۋېلىشىغا قايىل قىلىپ، بەدىخەجلىك قىلىشنى ئازايتتى. ئۇ يەنە ئامېرىكا ئەسكەرلىرىگە ئەنگلىيە خەلقىنىڭ بۇرۇن ۋە ھازىر بەرگەن قۇربانلىرىنى چۈشەندۈردى. ئۇ ئەنگلىيىنىڭ ئۆرپ - ئادىتى ئارقىلىق قىسمىغا تەربىيە بېرىش پىلانىنى تۈزۈپ چىقتى. ئەسكەرلەرنى لوندون شەھىرىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشنى، بولۇپمۇ بومبارداىمان قىلىنىپ خارابلىققا ئايلانغان رايونلارنى كۆپرەك ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا بۇيرۇق بەردى. ئېزىنىخاۋېر قول ئاستىدىكى كوماندىرلاردىن ئامېرىكا ئەسكەرلىرىنىڭ ھەربىي

ئىنتىزامنى تەرتىپكە سېلىشنى شۇنداقلا ئەسكەرلەرگە مەسئۇلىيەتچانلىق ۋە تارىخىي ۋەزىپە تۇيغۇسىنى كۈچەيتىشنى تەلەپ قىلدى. ئۇ: «ئىنگلىزلارنى بىزنىڭ بۇ يەرگە ئەپلەپ - سەپلەپ كۆن ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى فاشىزمغا قارشى تۇرۇشتىن ئىبارەت ئېغىر ۋەزىپىنى زىممىسىگە ئالغان جەڭچىلەر ئىكەنلىكىمىزگە ئىشەنىدۇرۇشىمىز كېرەك» دەيتتى.

ئېزىنىخاۋېر بۇ يەرگە ئەۋەتىلگەن ياشلارنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالى ۋە ئۇرۇش قىلىش ئىقتىدارىدىن ۋە ئۇلارنىڭ تاشقى قىياپىتى بىلەن ھەربىيلەرگە خاس بولمىغان تەقى - تۇرقىدىن تولىمۇ ئەنسىرەيتتى. ئۇ ئاساسەن ئەسكەرلەرنىڭ تەشكىلىي ئىنتىزامى بىلەن جەڭگىۋارلىق روھىغا كۆپرەك كۆڭۈل بۆلەتتى. كۆپلىگەن ئامېرىكا ئەسكەرلىرى ياخشى تەربىيە كۆرگەن مۇستەقىل پىكىر قىلىش ئىقتىدارى بولسىمۇ، ئەمما ئۇلار ھەربىي مەشىق قىلىپ تاۋلانمىغاچقا، جاپاغا چىدىمايتتى. شۇڭا ئۇ نۇرغۇن ۋاقىت سەرپ قىلىپ دالا قىسىملىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، ئۇلارنىڭ ھەربىي مەشىق ئەھۋالىنى نازارەت قىلىپ تۇردى ۋە ئوفتسېر - ئەسكەرلەرگە ماھىۋىرنىڭ مەقسىتىنى چۈشەندۈردى. ئۇ ئۆزىنىڭ كوماندىرلىرىغا ئەنگلىيىدە «ئامېرىكىنىڭ جەڭگە باتۇرانە ئاتلىنالايدىغان ئەڭ ئىلغار قوشۇن قۇرۇپ چىقماقچى ئىكەنلىكىنى، شۇڭا ئۇلارنىڭ ئىنتىزامچان بولۇپلا قالماستىن، بەلكى كۈچلۈك ئۇرۇش قىلىش ئىقتىدارىنىمۇ يېتىلدۈرۈش» لازىملىقىنى تەكىتلەيتتى. شۇ ۋەجىدىن ئېزىنىخاۋېر مۇنەۋۋەر كوماندىرلارنى تاللاشقا بەك ئەھمىيەت بېرەتتى. ئۇ مۇنەۋۋەر كوماندىرلارنى ئالدى بىلەن مۇستەھكەم ئىرادىلىك، ھازىرقى ھەربىي تېخنىكىلارنى پىششىق ئىگىلىگەن، قەيسەر، پەم - پاراسەتلىك، جاپا - مۇشەققەتلىك شارائىتتا قوشۇننى باشلاپ قاتتىق جەڭ قىلالايدىغان ھەم جەڭ غەلبىسىنى قولغا كەلتۈرەلەيدىغانلاردىن تاللاشنى ئۆلچەم

قىلاتتى. ھېلىقىدەك شۆھرەتپەرەس، يېتىم ئاقساقال، ياغلىما سۆزلۈك، ئىستىلى چىرىك كىشىلەرنى ئۈچرىتىپلا قالسا، قوشۇندىن تازىلاپ چىقىرىۋېتەتتى.

ئېزىنىخاۋېر ئەنە شۇنداق پرىنسىپ بويىچە، قولىدىن ئىش كېلىدىغانلادىن كىچىكرەك بىر رەھبەرلىك بەنزىسى تەشكىل قىلدى. ئۇنىڭ شتاب باشلىقى گېنېرال ۋالتېرسمىت بولۇپ، بۇ «تازا كۆڭۈلدىكىدەك ئادەم ئىدى». سمىت كۈندىلىك خىزمەتلەرنى بىر تەرەپ قىلىشقا ماھىر، مۇھىم مەسىلىلەرنى سەگەكلىك بىلەن چۈشىنىدىغان ئادەم ئىدى. بۇ ھەقتە ئېزىنىخاۋېر: «سمىت ئۆز ۋەزىپىسىنى سادىقلىق بىلەن تىرىشىپ، ئەستايىدىل ئىشلەيدىغان، ھەر قانچە ئاۋارىچىلىق تارتسىمۇ مەسلىھەتلىشىدىغان، ھەم كەسپىي ئىشلار بىلەنمۇ شۇغۇللىنالايدىغان، ئىرادىسى مۇستەھكەم، ئىشنى كەسكىن قىلىدىغان، ھەرگىز مادارا قىلمايدىغان، ئەمما يەنىلا چىقىشالايدىغان خىسلەتلەرگە ئىگە ئادەم. ئۇ مۇشۇ ئارتۇقچىلىقلىرى ئارقىلىق ياۋروپانىڭ ھەربىي - مەمۇرىي ساھەسىدە كىشىنىڭ ھەۋىسىنى كەلتۈرگۈدەك ئابرۇيغا ئېرىشتى. ئۇ 7 - سېنتەبىر لوندونغا كەلگەندىن باشلاپ، پۈتكۈل ئۇرۇش جەريانىدا بىز شەخسىي دوستلۇقىمىزنى ۋە خىزمەت مۇناسىۋىتىمىزنى ساقلاپ كەلدۇق» دېگەنىدى.

پىلاندىكى ئەسكىرىي كۈچ ئاخىرى 1 مىليونغا يەتكەندە، ئېزىنىخاۋېر قۇرۇقلۇق قىسىملىرى ئورگانلىرىدا تېخى ھەربىكەت باشلانماستىنلا ئاپپاراتنىڭ ئارتۇقچە كېڭىيىپ كەتمەسلىكىنىڭ ئالدىنى ئالدى. ئالدى بىلەن، ئۇ 2 - ئارمىيىنى لوندون ئەتراپىغا يۆتكەپ كېلىپ، بۇ ئارمىيىنىڭ قوماندانلىق شتابىنى قۇرۇقلۇق ئارمىيە قىسىملىرىنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك ئالىي قوماندانلىق شتابى قىلىپ، گېنېرال كلاكنى قوماندانلىقىغا بەلگىلىدى. كلاك خېلىلا تەجرىبىلىك قوماندان ئىدى. ئۇ

ئۆزىنىڭ ئالاھىدە تەشكىللەش، قوماندانلىق قىلىش قابىلىيىتىگە تايىنىپ، قوشۇننىڭ كۆپلەپ توپلىشىپ قېلىشى ۋە ئالىي دەرىجىلىك ئوفىتسېرلارنىڭ تۈيۈقسىز قالايمىقانچىلىق پەيدا قىلىشىنىڭ ئالدىنى ئالدى.

مايور جون لىئې تەمىنات باشقارمىسىغا مەسئۇل بولدى. ئۇ ۋەزىپىگە تەيىنلەنگەن ھامان پورت تەييارلاش، ئامبار سېلىش، ئايرودرومنى تۈزلەش، گازارما سېلىش، ئوسكۇنىلەرنى رېمونت قىلىش قاتارلىق بىر مۇنچە مۇشكۇل خىزمەتلەرنى ئىشلەشكە كىرىشىپ كەتتى. بۇلار ئەنگلىيە بازىسىدىن ھۇجۇم قوزغاشتىن ئاۋۋال قىلىۋېلىشقا تېگىشلىك ئىشلار ئىدى. جوننىڭ رەھبەرلىكىدە ئارقا سەپ تەمىنات خىزمىتى تەرتىپلىك ئىشلىنىپ، كىشىنىڭ دىققىتىگە سازاۋەر بولغۇدەك نەتىجىلەر بارلىققا كەلدى. ئىككى يىلدىن كېيىن ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئەنگلىيە بوغۇزىدىن ئۆتۈپ ھۇجۇم قىلغاندا، ئەنگلىيە ناھايىتى چوڭ ھۇجۇم باشلاش بازىسى بولدى. شۇ چاغدا بەزىلەر چاقچاق قىلىپ: «پەقەت ئەنگلىيە ئاسمىنىدا دائىم كۆپلىگەن ھاۋا مۇداپىئە شارلىرى ئۇچۇپ يۈرگەچكە، بىرتانىيە ئارىلى دېڭىزغا چۆكۈپ كېتىش خەۋپىدىن قۇتۇلۇپ قالدى» دەيىشكەنىدى.

ئامېرىكا ھۆكۈمىتى خىزمەتنى ئوڭۇشلۇق قانات يايدۇرۇش ئۇچۇن، 1942 ـ يىل 7 ـ ئىيۇل ئېزىنخاۋېرنى گېنېرال لېيتېنانتلىققا ئۆستۈردى. ئۇنىڭ ئەمىلىنىڭ بۇنداق ئوڭۇشلۇق ۋە تېز ئۆسكەنلىكىنىڭ بۇنىڭدىن باشقا تەمسالمۇ تېپىلمايتتى. 16 ئاي ئىچىدە ئۇنىڭ ھەربىي ئۇنۋانى مۇشۇنىڭ بىلەن تۆت قېتىم ئۆستۈرۈلدى. بۇنىڭدىن بىر يىل ئىلگىرىلا ئۇ گېنېرال بېرگادىرلىققا ئۆستۈرۈلگەندە، ئۆزىنى ئەينى چاغدا ناھايىتى چوڭ ئۇنۋانغا ئېرىشكەندەك ھېس قىلغانىدى، ئەمدى بۇگۇنكى كۈندە ئامېرىكىدىكى 16 گېنېرال لېيتېنانتنىڭ بىرى

بولۇپ قالدى.

شۇ چاغدا سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئۇرۇش ئىنتايىن كەسكىن ئېلىپ بېرىلمۇاتاتتى. گىتلېر ئۆزىنىڭ 266 دىۋىزىيىلىك ئەسكىرىي كۈچىنى توپلاپ، سوۋېت - گېرمانىيە ئۇرۇش مەيدانىغا سالغانىدى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئارمىيە ۋە خەلقى قانلىق جەڭ قىلىپ، نېمىس فاشىستلىرىنى موسكۋاغا قىلغان نۇقتىلىق ھۇجۇمىنى تارمار قىلغاندىن كېيىن، دۇشمەنگە يەنە كۈچلۈك قايتۇرما زەربە بېرىپ، غەربنىڭ گېرمانىيىگە قارشى ئېلىپ بارىدىغان ئىستراتېگىيىلىك زەربىسىگە زۆرۈر شارائىت ھازىرلىدى. 1942 - يىلى ئامېرىكا - ئەنگلىيە قوشۇنلىرى تەخمىنەن 10 مىليوندىن ئاشتى. ھەربىي - سىياسىي ۋەزىيەتمۇ ئاخىر فاشىست گېرمانىيىسىگە ھەل قىلغۇچ زەربە بېرىشكە تەقەززا ئىدى. بۇ ئۇرۇشنىڭ ئاساسلىق ئېغىر يۈكىنى زىممىسىگە ئالغان سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئۇنۇملۇك يارەم بېرىش ئارقىلىق، فاشىست ئوق مەركىزىي دۆلەتلىرىنى تارمار قىلىشنى تېزلىتىپ، زىيانىنى ئازايتىشقا بىردىنبىر قوللىنىدىغان ئۇسۇل ئىدى.

زۇكتۇك روزۋېلت ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر ئوتتۇرىسىدا بالدۇرراق كېلىشىم تۈزەش ئۈچۈن، 1942 - يىل ئىيۇلنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا باش شتاب باشلىقى مارشاللنى، ئامېرىكا دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى ئېرنست كىنگنى ۋە زۇكتۇكنىڭ مەسلىھەتچىسى خوپكىنسنى ئىككىنچى ئۇرۇش مەيدانىنى بالدۇرراق ئېچىش ئۈستىدە مەسلىھەتلىشىشكە لوندونغا ئەۋەتتى. ئەنگلىيە - ئامېرىكا شتاب باشلىقلىرى باش قوشقان كېڭەشمە يىغىنىدا ئېزىنخاۋېر بىلەن مارشالل ئەنگلىيە بوغۇزىدىن ئۆتۈپ، گېرمانىيىگە بىۋاستە زەربە بېرىشنى تەشەببۇس قىلدى. ئېزىنخاۋېر «بارغان» پىلانىنى تۈزۈپ چىقىشقا مەسئۇل بولۇپ، قوشۇن فرانسىيىنىڭ لې ھاۋرې دېگەن جايىدا

قۇرۇقلۇقتا چىقىدىغان، بۇنىڭغا ئەنگلىيىلىكلەر قوماندانلىق قىلىدىغان، ئامېرىكىنىڭ ئىككى دېۋىزىيىسى قاتنىشىدىغان، قالغىنى ئەنگلىيە قوشۇنى بولىدىغان، ھۇجۇم 1942 - يىل 15 - سېنتەبىر باشلىنىدىغان بىر پىلاننى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ پىلان ئوتتۇرىغا قويۇلغان ھامان ئەنگلىيە تەرەپنىڭ كەسكىن رەت قىلىشىغا ئۇچرىدى. ئەنگلىيىنىڭ شتاب باشلىقى گېنېرال بروئوك مارشاللىنىڭ يۇزىچىلا گەپ يانداۋۇپ، «بازغان» ھەرىكىتىنى مازاق قىلدى. ئۇ مەنسىتمەسلىك بىلەن: «ئەگەر بۇ ھەرىكەت مەغلۇپ بولسا، روسلارغا قىلچىمۇ پايدىسى بولمايدۇ؛ بۇ ئالتە دېۋىزىيە مۇشۇنچىلىك دائىرىدە غەلىبە قىلغان تەقدىردىمۇ، نېمىس قوشۇنلىرىنى شەرقىي لىنىيىدىن قايتۇرۇپ كەلگىلى بولمايدۇ» دېدى. مارشال روسلارغا جەزمەن بەزى ھەرىكەتلىرىمىز ئارقىلىق ياردەم بېرىشىمىز لازىم، «بازغان» ھەرىكىتىلا مۇشۇ مەقسىتىمىزنى ئەمەلگە ئاشۇرىدىغان بىردىنبىر تەدبىر دېگەن پكىردە چىڭ تۇردى. شۇنداق قىلىپ، ھەر ئىككى تەرەپ ئۆزلىرىنىڭ پىكىردە چىڭ تۇرۇۋېلىپ، بىر - بىرىگە يول قويۇشمىدى.

شۇ كۈنى ئېزىنخاۋېر يىغىنغا قاتناشمىغانىدى. ئۇ يىغىنىنىڭ نەتىجىسىدىن ئەنسىرەپ، يىغىنىنىڭ تۈگىشىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتتى. بۇ ھەقتە ئۇ كۈندىلىك خاتىرىسىگە: «چىقىرىلغان قارار ئىنتايىن مەخپىي بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ناھايىتى مۇھىم» دەپ يازغانىدى. ئېزىنخاۋېر ۋە ئۇنىڭ شتاب خادىملىرى يىغىنىنىڭ قانداق ئاخىرلىشىدىغانلىقىنى كېچىچە ئۇخلىماي كۈتۈشتى. ئۇلار: «بىز بەزى ئەمەلىي ئىشلىرىمىز ئارقىلىقلا مەملىكىتىمىز خەلقىگە غەربتىكى ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر تەرىپىدە ھەقىقەتەن چىڭ تۇرۇۋاتقانلىقىمىزنى ئىپادىلىيەلەيمىز ھەمدە شۇنداق ئىشلىرىمىز ئارقىلىقلا ئەنگلىيە، ئامېرىكا خەلقىگە ئىجابىي ئەھمىيەتكە ئىگە ئىشلارنى

تىرىشىپ ئىشلەۋاتقانلىقىمىزنى ھېس قىلدۇرالايمىز» دەپ قارىشاتتى. ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر شتاب باشلىقلىرى باش قوشقان كېچىشمە يىغىندا بروئوك «بازغان» ھەربىكتى ناھايىتى خەتەرلىك، پايدا - زىيانىنى قاپلىيالمايدۇ، دەپ چۈشەنگەن تۇرۇۋالدى. ئۇ يەنە مۇنازىرە جەريانىدا، فرانسىيەگە قاراشلىق شىمالىي ئافرىقا بىزنىڭ ھۇجۇم قىلىش نىشانىمىز بولۇشى كېرەك، دېگەن پىكىرنىمۇ ئوتتۇرىغا قويدى.

مارشالل بىلەن ئېزىنخاۋېر بروئوكنىڭ بۇ خىيالى پۈتۈنلەي بىمەنىلىك، دەپ ھېسابلىدى. ئۇلار گېرمانىيىنىڭ نۇرغۇن قىسىملىرى دوۋېردىن 25 ئىنگلىز مىلى كەلمەيدىغان جايدا تۇرۇۋاتسا، بىز يەنە نېمىشقا لوندوننىڭ جەنۇبىدىن 1000 ئىنگلىز مىلى كېلىدىغان يەرگە دۈشمەننى ئالايىتەن ئىزدەپ بېرىپ ئۇرۇش قىلغۇدەكمىز، دەيتتى. مارشالل، شىمالىي ئافرىقىغا يۈرۈش قىلغاندا نۇرغۇن كۈچلىرىمىز چېچىلىپ كېتىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئەنگلىيە بوغۇزىدىن ئۆتۈش ھەربىكتى ناھايىتى بەك ئارقىغا سۈرۈلۈپ كېتىدۇ، دەپ ئوچۇق ئېلان قىلدى. 22 - ئىيۇل مارشالل روزۋېلتقا تېلېگراممۇ بېرىپ، ئۆزىنىڭ ئىنگلىزلار بىلەن بولغان سۆھبىتىنىڭ قاتمال ھالەتكە چۈشۈپ قالغانلىقىنى ئېيتىراپ قىلدى. روزۋېلت جاۋاب تېلېگراممىسىدا، ئەگەر ئەنگلىيە «بازغان» ھەربىكىتىگە قاتنىشىشنى خالىمىسا، ئۇنداقتا، ئامېرىكا شىمالىي ئافرىقىغا ھۇجۇم قىلىشتا ئىنگلىزلار بىلەن ھەمكارلاشماي ئىلاجى يوق، دېدى. چېرچىل بۇ يېڭى ھەربىكەتكە «مەشئەل» دەپ نام بەردى. مانا بۇ 2 - دۇنيا ئۇرۇشى باشلانغاندىن بۇيانقى ئەنگلىيە بىلەن ئامېرىكىنىڭ تۇنجى قېتىم بىرلەشمە ھۇجۇم قىلىشى ئىدى.

ئېزىنخاۋېر «بازغان» پىلانىنىڭ ئىنكار قىلىنغانلىقىدىن قاتتىق ھەسرەتلەندى. ئۇ 23 - ئىيۇل ئەتىگەندە، ئۆزىنىڭ قۇرۇقلۇق ئارمىيە قوشۇنىنىڭ قوماندانى مارك كلاكقا: «ھەي،

مەن بۇ كۈنلەرنى قانداق ئۆتكۈزۈشنى زادىلا بىلەلمىدىمغۇ - تاڭ!» دەپ ھەسرەتلەندى. ئۇ، 1942 - يىل 22 - ئىيۇلنى «تارىختىكى ئەڭ زۇلمەتلىك كۈن» دەپمىشكە بولىدۇ، دېدى. شۇڭا ئۇ مۇشۇنداق كۈچلۈك ئىنكاس قايتۇردى ۋە ئۆزىنىڭ كۆز قارىشىنى ئىنتايىن كەسكىن قويدى. شۇڭا ئۇ «مەشئەل» پىلانى ئىجرا قىلىش توغرىسىدىكى قارار «ئىتتىپاقداش» دۆلەتلەرنىڭ بەزى ئەمەلىي ھەرىكەتلىرى ئارقىلىق روسىيەگە ياردەم بېرىش» تەسەۋۋۇرىنى ئىنكار قىلىپلا قالماي، بەلكى شىمالىي ئافرىقىغا بېرىش ھەرىكىتى پاسسىپ مۇداپىئە خاراكتېرىدىكى ئۇرۇش قىلىش ئىدىيىسىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ، دەپ قارايتتى.

شۇ كۈنلەردە ئېزىنخاۋېرنىڭ كەيپىياتى تولىمۇ ناچارلىشىپ كەتتى. ئۇ ماميېغا يازغان خېتىدە: «مەن تولىمۇ غېرىبسىنىپ قالدىم. خۇددىي بېلىق قاچىسىدىكى ئالتۇن بېلىقتەك، دائىم كىشىلەرنىڭ قورشاۋىدا ياشايمەن. بارار جايىم يوق. مەن نېمىشقا ماميي مېنىڭ قېشىمغا كەلمەيدۇ، دەپ ھەيران بولىمەن» دېگەنىدى. ئېزىنخاۋېرمۇ 2 - دۇنيا ئۇرۇشىدا مىليونلىغان ئامېرىكا خەلقىگە ئوخشاش ئۆزىنىڭ ئايالى بىلەن خەت - ئالاقە قىلىش قىيىن بولۇش مەسىلىسىگە دۇچ كەلگەنىدى. بىخەتەرلىك ۋەجىدىن يا تېلېفون بېرەلمەيتتى، ياكى خىزمەت توغرۇلۇق ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلىشەلمەيتتى. خېتىدە پەقەت «مەن سىزنى ياخشى كۆرىمەن» دېگەندىن باشقا گەپنى يازالمايتتى ۋە ياكى ئېزىنخاۋېرنىڭ سۆزى بويىچە ئېيتقاندا: «مەن قولۇمغا قەلەمنى ئېلىپ، كۆڭلۈمدە نۇرغۇن سۆزلىرىم بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭغا: سالامەتلىكىم ياخشى، سىزنى بۇرۇنقىدەك ياخشى كۆرىمەن، دېگەندىن باشقا يەنە نېمە دېيەلەيتتىم؟» دېگەندىن باشقا گەپنى يازغىلى بولمايتتى. پۈتكۈل ئۇرۇش جەريانىدا ماميېغا 319 پارچە خەت يازدى. ماميېنىڭ 46 ياشقا تولغان كۈنىدە ئېزىنخاۋېر پەقەت ئۇنىڭغا:

«مەن 26 يىلدىن بۇيان سىزنى ئىزچىل ياخشى كۆرۈپ كەلدىم»، «سىزنىڭ مۇھەببىتىڭىز بىلەن ئوغلىمىز مېنىڭ پۈتۈن ھاياتىمدىكى ئەڭ قىممەتلىك سوۋغا!» دېگەن مەزمۇندىلا خەت يازالمدى.

بۇنىڭ ئالدى ـ كەينىدە ئىكېنىڭ تۇرمۇشىغا كاي سۇممېرسىبى كىرىپ كەلدى. ئىنگلىزلار بۇ زىلزىلا بوي، كېلىشكەن قىزنى ئېزىنىخاۋېرنىڭ خۇسۇسىي شوپۇرلۇقىغا ۋاقتىنچە بەلگىلەپ بەرگەنىدى. سۇممېرسىبى دەسلەپتە ئېزىنىخاۋېرنى پىكاپتا خىزمەتكە ئاپىرىپ ـ ئەكىلىپ يۈرگەندە، بۇ خوجايىنىنىڭ بىر يۇلتۇزلۇق ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، تولىمۇ ئۇمىدسىزلەنگەنىدى. ئۇنىڭ دوستلىرىنىڭ خوجايىنلىرى نەچچە يۇلتۇزلۇق بولۇپ، ھەربىي ئۇنۋانى ئېزىنىخاۋېرنىڭكىدىن يۇقىرى بولغاچقا، بۇ ئىش قىزنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىگە تەككەنىدى. ئەمما، ئېزىنىخاۋېر ئۆزىنىڭ شوپۇرىغا غەمخورلۇق قىلىش ئارقىلىق مۇناسىۋەتنى بارا ـ بارا ياخشىلىۋالدى. كېيىن گېنېرالنىڭ ئۇنۋانى تېزلىكتە ئۆسۈش بىلەن قىزنىڭ ئارزۇسىمۇ ئەمەلگە ئاشتى. بۇ قىز ئەمدى ئۆز دوستلىرى ئالدىدا «ئۆزى» نىڭ خوجايىنىنىڭ يۇقىرى ھەربىي ئۇنۋانى ۋە خۇش مۇئامىلىسى بىلەن ماختىنىدىغان بولدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ بىر نەچچە قېتىم ۋىنستون چېرچىلنى ماشىنىسى بىلەن ئاپىرىپ ـ ئەكىلىپ قويدى. باش ۋەزىرنىڭ كەيپى چاغ بولۇپ قالغاندا، ئۇنىڭغا تېخى بىر نەچچە ئېغىز چاقچاقمۇ قىلىپ قوياتتى. بىر قېتىم باش ۋەزىر سۇممېرسىبغا: «گېنېرال ئېزىنىخاۋېرنى قاچۇرۇپ قويماڭ جۇمۇ!» دەپ چاقچاق قىلدى. ئەمما، بۇنداق ئەنسىرەش ھاجەتسىز ئىدى. سۇممېرسىبى «ئېزىنىخاۋېرنى قاچۇرۇپ قويمىدى» لا ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل ئۇرۇش جەريانىدا ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولدى. قىز ئوفىتسېرلىققا كۆتۈرۈلگەندىن كېيىن، غەربتىكى ئىتتىپاقداش

دۆلەتلەر قوراللىق كۈچلىرى باش قوماندانلىقىنىڭ كاتىپى بولدى.

ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر بولغۇسى ئۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش ئۈچۈن، جانلىق كۈچلىرىنى ۋە تېخنىكىلىق قورال - ياراغلىرىنى برىتانىيە تاقىم ئاراللىرىغا يۆتكىدى. ئاۋغۇستىنىڭ ئاخىرىدا ئىتتىپاقداش ئارمىيە قوماندانلىق شتابىنىڭ تەشكىلىي مەسىلىسى ھەل بولدى. روزۋېلت چېرچىل بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، گېنېرال ئېزېنخاۋېرنى ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ باش قوماندانلىقىغا تەينىلىدى ھەمدە «مەشئەل» ئوپېراتسىيىسىگە دائىر خىزمەتلەرنى پىلانلاش ۋە قوماندانلىق قىلىش ۋەزىپىسىنىمۇ يۈكلىدى. شىمالىي ئافرىقىدا قۇرۇقلۇقتا چېقىش ئوپېراتسىيىسى باشلىنىش ئالدىدا تۇراتتى.

سەككىزىنچى باب

«مەشئەل» پىلانىنى تۇزۇش

ئامېرىكا، ئەنگلىيە شتاب باشلىقلىرىنىڭ كېڭەشمە يىغىنى «مەشئەل» ئوپېراتسىيەسىنى «بازغان» ھەربىكتىنىڭ ئورنىغا دەسسىتىشنى قارار قىلغاندىن كېيىن، گېنېرال ئېزىنخاۋېر چېرچىلنىڭ كۆرسىتىشى، روزۋېلتنىڭ تەيىنلىشى بىلەن بۇ ئوپېراتسىيەگە باش قوماندان بولدى. گېنېرال ئالېكساندر مۇئاۋېن باش قوماندان بولدى. بۇ پىلاننى ھەر ئىككى تەرەپ مەسلىھەتلىشىپ بالدۇرراق باشلاشنى قارار قىلدى. ئەنگلىيە - ئامېرىكا بىرلەشمە ئارمىيىسى 1942 - يىل 8 - نۆيابىر فرانسىيەگە قاراشلىق شىمالىي ئافرىقىدا قۇرۇقلۇققا چىقىپ، ئاندىن غەربتىن شەرققە قاراپ يۈرۈش قىلىپ، گېرمانىيە، ئىتالىيە قوشۇنلىرىغا ھۇجۇم قوزغاپ ، شىمالىي ئافرىقىدىكى گېرمانىيە، ئىتالىيە قوشۇنلىرىنى ئۆزۈل - كېسىل تارمار قىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئوتتۇرا يەر دېڭىزىنى كونترول قىلىپ، ئوتتۇرا شەرقنى مۇستەھكەملەپ، ئىتالىيە ۋە بالقان يېرىم ئارىلىدىكى ھەربىي ھەرىكەتلەرگە پايدىلىق شارائىت ھازىرلىماقچى بولدى. مانا بۇ چېرچىل قاتتىق ئىنتىزار بولغان ئىش ئىدى.

«فرانسىيەگە قاراشلىق شىمالىي ئافرىقا» فرانسىيەگە قاراشلىق ماراكەش، ئالجىرىيە ۋە تۇنىسلارنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. ماراكەش ئافرىقىنىڭ غەربىي - شىمال بۇرجىكىگە توغرا

كېلىدۇ، شەرقىي ۋە شەرقىي جەنۇبى تەرىپى ئالجىرىيە بىلەن قوشنا، جەنۇبى ئىسپانىيىگە قاراشلىق سەھرايى كەبىر بىلەن چېگرىلىنىدۇ. غەرب تەرىپى ئاتلانتىك ئوكيان بىلەن، شىمالى جەبىلتارىق بوغۇزى بىلەن چېگرىلىنىدۇ ۋە ئىسپانىيە بىلەن قارىشىپ تۇرىدۇ؛ بۇ يەر ئوتتۇرا يەر دېڭىزىدىن ئاتلانتىك ئوكيانغا ئۆتىدىغان ئېغىز بولۇپ، كۆلىمى 450 مىڭ كۋادرات كىلومېتىر كېلىدۇ. 1912 ـ يىلى فرانسىيىنىڭ «ھامىيلىقى» غا ئۆتكەن. شىمالىدىكى ئۇزۇن تار بوغۇز بىلەن جەنۇبىدىكى بىر رايون ئىسپانىيىنىڭ «ھامىيلىقى» غا ئايرىپ بېرىلگەن، ئالجىرىيە ئافرىقىنىڭ غەربىي ـ شىمالى بۇرجىكىگە جايلاشقان، شىمال تەرىپى ئوتتۇرا يەر دېڭىز سۇيى بىلەن يۇيۇلۇپ تۇرىدۇ. ئىسپانىيە بىلەن دېڭىز ئارقىلىق ئايرىلىپ تۇرىدۇ، فرانسىيە بىلەن بېقىشىپ تۇرىدۇ. شەرقىي تەرىپى تۇنىس، لىۋىيە بىلەن چېگرىلىنىدۇ. جەنۇب تەرىپى نېگىر، مالى، ماۋرىتانىيە بىلەن چېگرىلىنىدۇ؛ غەربىي تەرىپى ئىسپانىيىگە قاراشلىق سەھرايى كەبىر ۋە ماراكەشلەر بىلەن چېگرىلىنىدۇ. كۆلىمى 2 مىليون 380 مىڭ كۋادرات كىلومېتىر كېلىدۇ. 1930 ـ يىلىدىن باشلاپ فرانسىيىنىڭ ھامىيلىقىغا ئۆتكەن. تۇنىس ـ ئافرىقىنىڭ شىمالىي بۇرجىكىگە جايلاشقان شىمالى ۋە شەرقى تەرىپى ئوتتۇرا يەر دېڭىز سۇيى بىلەن يۇيۇلۇپ تۇرىدۇ. تۇنىس بوغۇزى ئارقىلىق ئىتالىيە بىلەن قارىشىپ تۇرىدۇ. شەرقىي ـ جەنۇب تەرىپى لىۋىيە بىلەن، غەرب تەرىپى ئالجىرىيە بىلەن چېگرىلىنىدۇ. يەر كۆلىمى 160 مىڭ كۋادرات كىلومېتىر كېلىدۇ. 1881 ـ يىلىدىن باشلاپ فرانسىيىنىڭ «ھامىيلىقىدىكى دۆلەت» كە ئايلانغان. فرانسىيە تەسلىم بولغاندىن كېيىن، ۋىشى ھۆكۈمىتىنىڭ «فرانسىيىگە قاراشلىق شىمالىي ئافرىقا» دا تەخمىنەن 200 مىڭ كىشىلىك قوشۇنى، 500 ئايروپىلانى بار ئىدى. فرانسىيىنىڭ تولۇن دېگەن يېرىدە ۋە «فرانسىيىگە

قاراشلىق شىمالىي ئافرىقا» نىڭ ھەر قايسى پورتلىرىدا توپ ھەربىي چوڭ پاراخوت، 12 ئوكيان چارلىغۇچى پاراخوت، تەخمىنەن 40 تەك قوغلىغۇچى كېمە، 20 نەچچە سۇ ئاستى كېمىسى ۋە باشقا پاراخوتلىرى بار ئىدى. مانا بۇلار سەل قارىغىلى بولمايدىغان بىر كۈچ ئىدى.

فرانسىيىنىڭ شىمالىي ئافرىقىدىكى ھەربىي - مەمۇرىي ئەمەلدارلىرىنى ۋىشى ھۆكۈمىتىنى باشقۇراتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنى خائىنلىق پەلسەپىسى بىلەن ئاقلاپ، ھەق - ناھەقنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىپ، ئاق - قارىنى ئارىلاشتۇرۇپ، ئۆزلىرىنىڭ 1940 - يىلى گىتلېرغا تەسلىم بولۇشىنى قانۇنلۇق پېتائىن ھۆكۈمىتىنىڭ بۇيرۇقى بويىچە بولغان، شۇڭلاشقا بۇمۇ قانۇنلۇق ئىش، دەپ قارىشاتتى. ئەكسىچە، ئۇلار فاشىستلارنىڭ تاجاۋۇزچىلىقىغا قارشى تۇرۇپ، فرانسىيىنىڭ مىللىي مۇستەقىللىقىنى قوغدىغان گېنېرال دې گول ۋە فرانسىيە كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىكىدىكى كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ قارشىلىق ھەرىكىتىنى قانۇنسىز، دەپ قارىغاچقا، ئۇلارنى ئەشەددىي دۈشمەن ھېسابلايتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئەنگلىيە ھۆكۈمىتى دې گول رەھبەرلىكىدىكى ئەركىن فرانسىيە ھەرىكىتىنى قوللايتتى ھەمدە ۋىشى قوراللىق كۈچلىرى بىلەن بىر نەچچە قېتىم توقۇنۇشۇپ قالغانىدى. شۇڭلاشقا شىمالىي ئافرىقىدىكى فرانسىيە دائىرلىرىنىڭ ئەنگلىيەگە قارشى كەيپىياتىمۇ ناھايىتى كۈچلۈك ئىدى. مۇشۇ ئەھۋاللارنى نەزەردە تۇتقان ھالدا، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ بۇ قېتىمقى قۇرۇقلۇققا چىقىپ ئۇرۇش قىلىشى ئامېرىكىنىڭ بايرىقى ئاستىدا ئېلىپ بېرىلىپ، شەكلەن پەقەت ئامېرىكىنىڭلا ھەربىي ھەرىكىتى قىياپىتىدە ئېلىپ بېرىلىشى كېرەك ئىدى. بۇ ھەرىكەت ھەتتا لوندوندا سەرگەردان بولۇپ تۇرۇۋاتقان گېنېرال دې گولدىنمۇ مەخپىي

تۇتۇلدى. چۈنكى ئامېرىكىنىڭ زۇڭتۇڭى روزۋېلت ئۇنىڭغا باشقىچە قاراپ، ئۇ بۇ ئىشقا ئارىلىشىپ قالسا، شىمالىي ئافرىقىدىكى فرانسىيە دائىرلىرىنىڭ قارشىلىقىنى قوزغاپ قويۇشىدىن ئەنسىرەيتتى. شۇنداقلا يەنە بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ مەخپىيەتلىكىنى ئاشكارىلاپ قويۇشىدىنمۇ قورقاتتى. 5 - نويابىر زۇڭتۇڭ روزۋېلت چېرچىلغا تېلېگراممىا بېرىپ: «دې گولنى ‹مەشئەل› پىلانىغا قاتناشتۇرىدىغان ھەر قانداق ھەربىكەت بىزنىڭ تىرىشچانلىقىمىز ئارقىلىق قولغا كەلتۈرمەكچى بولۇۋاتقان ئافرىقىدىكى كۆپ سانلىق فرانسىيە ئارمىيىسىنى بىز تەرەپكە ئۆتكۈزۈپ، يىراقتا يۈرۈش قىلىشتىن ئىبارەت زور ئۈمىدۋار خىزمەتكە ياخشى تەسىر بەرمەيدۇ. مەن بۇ ئىشتىن قاتتىق غەم قىلماقتىمەن. شۇڭا سىزنىڭ قۇرۇقلۇقتا چېقىش پىلانىڭىز غەلىبىگە ئېرىشكىچە، ‹مەشئەل› پىلانىغا دائىر ھەر قانداق ئەھۋالنى دې گولغا ئاشكارىلاپ قويۇشقا بولمايدۇ، دەپ قارايمەن. قۇرۇقلۇقتا چېقىش ئەمەلگە ئاشقاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا مېنىڭ ماقۇللۇقۇمنى ئالغاندىن كېيىن، ئەنگلىيە، ئامېرىكىنىڭ يىراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قوشۇنىنىڭ ئامېرىكىلىق قوماندانى بۇ ئىشنى قاتتىق مەخپىي تۇتتى، بۇ قىلىشقا تېگىشلىك بىخەتەرلىك تەدبىرى ئىدى، دەپ ئۇقتۇرۇپ قويسىڭىزلا بولىدۇ، دەپ قارايمەن » دېدى.

ئەمدى ئېزىنخاۋېرغا كەلسەك، ئۇ «مەشئەل» ئوپېراتسىيىسىگە باش قوماندان بولغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ زىممىسىدىكى يۈكسىڭ ناھايىتى ئېغىرلىقىنى ھېس قىلدى. بۇ ئىككى تەرەپتىن قۇرۇقلۇقتا چېقىدىغان كەڭ كۆلەملىك ئوپېراتسىيە ئىدى ئۇنىڭ قىلىدىغان بىرىنچى ئىشى - ئافرىقىغا ھۇجۇم قىلىشتا زۆرۈر بولغان قوماندانلىق ئورگىنى ۋە شتاب ئورگىنىدىكى مۇھىم خىزمەت ئورۇنلىرىنى ئامېرىكا، ئەنگلىيە ئوفىتسېرلىرى ئىچىدىن تاللاپ تولۇقلاشتىن ئىبارەت ئىدى.

چۈنكى، ئۇ كۆپ دۆلەتلىك قوشۇنغا قوماندانلىق قىلىۋاتقاچقا، شتاب ئورگىنىنىڭ تەشكىلي قۇرۇلمىسىنى پىلانلاش جەريانىدا، ھەر قايسى ئورگانلار ئامېرىكىلىقلارمۇ، ئەنگلىيىلىكلەرمۇ بولۇشنى ئىمكانىيەتىنىڭ بارچە ئىشقا ئاشۇرۇشنى تەشەببۇس قىلاتتى. ئۇ يەنە كۆپچىلىكنىڭ ئۆز ئارا ھۆرمەت قىلىش، ئۆز ئارا دوستانە ئۆتۈش، «مەشئەل» ئوپېراتسىيىسىنىڭ غەلىبىلىك ئورۇندىلىشى ئۈچۈن چىن يۈرەكتىن ھەمكارلىشىشقا چاقىرىق قىلدى.

ئېزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ ئەسلىمىسىدە: «1942 ـ يىل ئاۋغۇستىنىڭ بېشىدا بىز لوندوندا يولۇققان مەسىلىنى ئويلىشىش ئارقىلىق شۇنى ئېنىق كۆردۈككى، ئەگەر بىز قاچانلا بولسۇن جىددىي ھۇجۇم قىلماقچى بولىدىكەنمىز، ئۇنداقتا تەييارلىق خىزمىتىنى ئېلىپ بېرىشتا بىرمۇنۇتنىمۇ ئىسراپ قىلماسلىقىمىز لازىم. چۈنكى ياز پەسلى تۈگەي دەپ قالدى. ئۇرۇش قىلىشقا قولايلىق بولغان ھاۋا رايىمۇ ناچارلاپ بارماقتا، ئەمدى مىنۇت ـ سېكۇنتنىمۇ قولدىن بەرمەي، خىزمەتلەرنى پۈختا ئىشلىشىمىز لازىم». دەپ يازىدۇ. ئالدى بىلەن، قىسمىنى توپلاش ۋە ترانسپورت مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئەڭ مۇھىم مەسىلە ئىدى. گېزى كەلگەندە شۇنىمۇ تەكىتلەپ ئۆتۈش كېرەككى، ھېچقانداق بىرەر ھۆكۈمەت تېخىچە ئۆز بازىسىدىن بۇنچىلىك ئۇزاق سەپەرگە ئاتلىنىپ چەت ئەللەرگە بۇنداق كەڭ كۆلەمدە ھۇجۇم قىلىپ كۆرمىگەنىدى.

ئېزىنخاۋېر باش قوماندان بولۇش سۈپىتىدە ئالدى بىلەن، بۇ قېتىمقى ھەربىي ھەرىكەتتە قۇرۇقلۇق، دېڭىز، ھاۋا ئارمىيىلىرىدىن قانداق توغرا پايدىلىنىشتىن ئىبارەت ئىزچىل مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان مەسىلىگە دۇچ كەلگەنىدى. ئادەتتىكى ئەھۋالدا، بىر قوماندان ئاساسىي نىشانىنى بەلگىلىۋالغاندىن كېيىن، قوشۇننى ئورۇنلاشتۇرۇش ھەققىدىكى

دوكلاتنى تاپشۇرۇۋېلىپ، ئاندىن شۇنىڭغا ئاساسەن ئۆزىنىڭ ئىستراتېگىيىلىك پىلانىنى ھەمدە قوشۇمچە قىلىپ تاكتىكا پىلانىنى، شتات ۋە ئارقا سەپ تەمىنات پىلانلىرىنى تەپسىلىي تۈزۈپ چىقاتتى. ئەمما، بۇ قېتىم ۋەزىيەت ئېنىق ئەمەس، ئەسكىرىي كۈچ ۋە تەمىنلىنىدىغان لازىمەتلىكلەرنىڭ سانىمۇ مەلۇم ئەمەس، ھەتتا ئاخىرقى يېتىدىغان نىشانمۇ ئېنىق ئەمەس ئىدى. ئەمما، شۇنچە ئىشلاردىن پەقەت ئامېرىكا بىلەن ئەنگلىيىنىڭ قوماندانلىقىدا بىرلىكتە ھۇجۇم قىلىش بۇيرۇقىدىن ئىبارەت بىرلا ئامىل ئېنىق ئىدى. لېكىن، بۇ زور قوشۇننىڭ ئىستراتېگىيە، تاكتىكا مەسىلىسىدە، قۇرۇقلۇقتا چىققۇچى ئەسكىرىي كۈچنى توشۇيدىغان يارلىخوت ۋە كېمىلەرنى ھازىرلاش، دېڭىز ئارمىيىسىگە ئارقىدىن يارىدەم بېرىدىغان قىسىملارنى ئورۇنلاشتۇرۇش ھاۋا ئارمىيە قىسىملىرىنىڭ شتاتى، باشقا دۆلەتلەرگە بارىدىغان قىسىملارنىڭ يىغىلىش ئورنى ۋە ئۇلارنى مەشىق قىلدۇرىدىغان بازىنى تەييارلاش، ئالدىنقى ۋە كېيىنكى مەزگىلدىكى تەمىناتنى ئورۇنلاشتۇرۇش، ھەر بىر ھۇجۇم قىلغۇچى قىسىمنىڭ ھەر بىر ئورگانلىرىنىڭ ئەمەلىي ماسلىشىشى قاتارلىق مەسىلىلەر جەزمەن توغرا ۋە تېز ھەل قىلىنىشى لازىم ئىدى. ئەگەر بىرەر ھالقىدا سەۋەنلىك كۆرۈلسە، ئومۇمىي ۋەزىيەتكە چوقۇم تەسىر يېتەتتى. شۇڭا بۇلارغا ھەرگىز سەل قاراشقا بولمايتتى.

ئېزىنىخاۋېر ۋە ئۇنىڭ شتابى بەلگىلەنگەن پىلان بويىچە قىلىدىغان بىرىنچى ئىش - ھۇجۇم قىلىدىغان ئورۇن ۋە ئەسكىرىي كۈچنى بېكىتىش ئىدى. ئەنگلىيە، ئامېرىكا ھۆكۈمىتى 1942 - يىل يانۋاردىلا «تەنھەرىكەتچى» نامىلىق بىرپىلانىنى ئويلاشقان، يەنى ئامېرىكىنىڭ كاسابلانكىغا ھۇجۇم قىلىش پىلانى بولۇپ، كېيىن بۇ پىلان تاشلىنىپ قالغانىدى. بۇ پىلان غەربىي ئافرىقىنى ناتسىستلارنىڭ سۇ ئاستى كېمە

بازىسىغا ئايلاندۇرۇپ قويماسلىقنى نىشان قىلاتتى. لېكىن، دەسلەپتە پىلانلانغان «تەنھەرىكەتچى» ناملىق پىلاننىڭ دائىرىسى ئەنگلىيە بىلەن بىللە ئوتتۇرا يەر دېڭىز رايونىغا ھۇجۇم قىلىش، يەنى ھازىر ئېلىپ بېرىلماقچى بولغان «مەشئەل» ئوپېراتسىيەسىنى ئېلىپ بېرىشقا كېڭەيتىلگەنىدى. ئېزىنىخاۋېر بۇ قېتىمقى يىراقىقا يۈرۈش قىلىپ قۇرۇقلۇققا چىقىدىغان ئورۇننى تاللاشتا، ئالدى بىلەن «بىزنىڭ مۇھاپىزەتچى كېمە ئەترىتىمىز دۇشمەننىڭ بومبارداىمانچى ئايروپىلانلىرىنىڭ مۇساپە دائىرىسىگە كىرىپ قۇرۇقلۇققا چىققۇچە بولغان ئارىلىقتا، بىزنى ھاۋادىن مۇڭاپىق قوغدىيالامدۇ ـ يوق؟» دېگەن مەسىلىنى ئويلاشتى. ئەينى چاغدا ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ئاۋىئاماتكىسى ناھايىتى ئاز بولغاچقا، ھاۋادىن قوغداش ۋەزىپىسىدىن ئىبارەت ئېغىر يۈك ئاساسەن دېگۈدەك قۇرۇقلۇقنى بازا قىلغان ئايروپىلانلارنىڭ زىممىسىگە چۈشەتتى. بۇنىڭدا پايدىلىنىشقا بولىدىغان بىردىنبىر بازا جەبىلتارىق ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ مۇھاپىزەتچى كېمىلىرى ۋە يارەمچى كېمىلىرىمۇ يېتىشمەيتتى ھەمدە ھۇجۇم دائىرىسى پەقەت بىر نەچچە مۇھىم ئورۇن بىلەنلا چەكلىنىپ قالاتتى.

ئېزىنىخاۋېرلار قايتا ـ قايتا تەتقىق قىلىش ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ چامىسى يېتىدىغان ئەڭ چوڭ دائىرە ئىچىدە، دەسلەپكى قەدەمدە تۆت مۇھىم پورت ۋە پورت رايونىنى كۆڭۈلدىكىدەك نىشان قىلىشنى بەلگىلىدى. بۇ ئورۇنلار غەربتىن شەرققىچە بولغان ئارىلىقتا بولۇپ، ئاتلانتىك ئوكيان بويىدىكى كاسابلانكا، ئوران، ئالجىر ۋە ئوتتۇرا يەر دېڭىز بويىدىكى ئاننابا رايونىنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. ئۇلار يەنە قىسمىلار بىزبرتا ـ تۇنىس شەھەر رايونلىرىدىن مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا قۇرۇقلۇققا چىقالىسا، زور غەلىبە قازىنالايدىغانلىقىنىمۇ ئويلاشتى، ئەمما بۇ يەر كۆرەشچى ئايروپىلان بىلەن يارەدەم

بېرىش مۇساپىسىدىن خېلىلا يىراق، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەنگلىيىنىڭ مالتادا تۇرۇشلۇق مۇھاپىزەتچى پاراخوتلىرىنىڭ بىر نەچچە قېتىم پاجىئەلىك چۆكتۈرۈۋېتىلگەنلىك تەجرىبە - ساۋقى بولغاچقا، بۇ ئالاھىدە پىلان خەتەردىن قۇتۇلۇش دائىرىسىدىن ھالقىپ كەتكەن، دەپ قارىلىپ، تېزلا تاشلاپ قويۇلدى. ئۇنىڭدىن كۆرە بىزبرتا - تۇنىس رايونىنى قانچە بالدۇر ئىگىلىسە، شۇنچە پايدىلىق ئىدى. چۈنكى، ئەنگلىيە، ئامېرىكا بىرلەشمە ئارمىيىسىنىڭ مالتاغا بېرىدىغان ياردەمى بولغاچقا، قۇرۇقلۇق، دېڭىز، ھاۋا ئارمىيىلىرى ئۈچ تەرەپتىن روممېلنىڭ تەمىنلەش لىنىيىسىگە تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلسا، ئاندىن ئافرىقىدىكى ئۇرۇشنىڭ ئەڭ ئاخىرقى غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرگىلى بولاتتى.

ئېزىنخاۋېر مۇنداق دېگەنىدى: مۇشۇ لىنىيىنىڭ يەنە بىر تەرىپىدىكى كاسابلانكىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشىمىز دە، ئەينى ۋاقىتتا مۇنداق ئىككى سەۋەب بار ئىدى: بىرىنچىدىن، كاسابلانكا ئەگەر - توقاي كەتكەن ئاتلاس تاغ تىزمىلىرىنىڭ شەرقىدىكى ئوران، ئالجىرنى كېسىپ ئۆتۈپ، ئاخىرىدا ئۇدۇل تۇنىسقا يېتىپ بارىدىغان شۇنچە ئۇزۇن ۋە كونا تۆمۈر يولنىڭ ئاخىرقى نۇقتىسى. بۇ تۆمۈر يولداتوشۇلىدىغان يۈك ئانچە كۆپ بولمىسىمۇ، مۇبادا گېرمانىيە ئارمىيىسى ئۆزى بىلەن دوستانە ئۆتىدىغان ئىسپانىيىدىن قوراللىق ھالدا جەنۇبقا يۈرۈش قىلسا، ھەمدە بومبارداتىمانچى ئايروپىلان ۋە زەمبىرەكلەر بىلەن، جەبىلتارىق بوغۇزىنى بومبارداتىمان قىلىپ، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ تەمىناتىنى ئۇزۇپ قويمىسىلا، بۇ تۆمۈر يول ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ئاجىز بولسىمۇ ھاياتلىق مەنبەسى بولۇپ قالىدۇ. ئەگەر كاسابلانكادىن ئورانغا بارىدىغان بۇ كونا تۆمۈر يول بولمىسا، ئوتتۇرا يەر دېڭىزىغا كىرىدىغان بارلىق قىسىملارنىڭ يولى ئۇزۇلىدۇ - دە، ھەتتا مۇھاسىرىنى بۆسۈپ

چىقىشىمۇ مۇمكىن بولمايدۇ.

«كاسابلانكانىڭ مۇھىملىقىنىڭ يەنە بىر سەۋەبى شۇكى، ئۇ يەردىن زورلۇق بىلەن قۇرۇقلۇققا چىقىش جەزمەن ئىسپانىيە ۋە ماراكەشتىكى يەرلىك قەبىلىلەردە يامان تەسىر پەيدا قىلىدۇ، ـ دەيدۇ. ئېزىنخاۋېر يەنە، ـ بىز ئەگەر ئۇ يەردىن قۇرۇقلۇققا چىقمىساق، ئۇنداقتا فرانسىيىنىڭ ۋىشى ھاكىمىيىتى ئۇرۇشقاق يەرلىك قەبىلىلەرنى ئاشكارا ھالدا بىز بىلەن توقۇنۇشتۇرۇپ قويۇشى مۇمكىن. بۇنداق ۋەزىيەت جەزمەن ئىسپانىيىنى ھەقلىق ھالدا ئوق مەركىزىي دۆلەتلەر تەرەپتە تۇرۇپ بىزگە مۇداخىلە يۇرگۈزۈشىگە ئېلىپ بارىدۇ.»

يۇقىرىقى سەۋەبلەرگە ئاساسەن شۇنى ئېنىق كۆرۈۋېلىش مۇمكىنكى، مەيلى قانداق ئۇرۇش پىلانى بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇران بىلەن ئالجىرنى چوقۇم تارتىۋېلىش كېرەك، بۇ ئىككى ئورۇن ئەڭ مۇھىم پورت ھېسابلىناتتى، بەلكى ئۇرانىنىڭ يېنىدىكى ئايرودروم كېيىنكى ئۇرۇشتا كەم بولسا بولمايتتى، بولۇپمۇ جەبىلتارىقتىن ئۇدۇل ئالدىنقى سەپكە بارىدىغان جايلار ـ بۇ ئالدىنقى سەپ نەدە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ـ قىسقا مۇساپىلىق كۆرەشچى ئايروپىلانلار ئۇچۇن ئىنتايىن مۇھىم. ئالجىر بۇ رايوننىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە ھەربىي ھەربىكەت مەركىزى بولۇپ، ئىستراتېگىيە جەھەتتىن ئېيتقاندا ئىنتايىن مۇھىم ئورۇننى ئىگىلەيتتى.

«شۇڭلاشقا، تويۇقسىز ھۇجۇم قىلىدىغان يان قانىتىنى قانداق بەلگىلەش ـ بىز جەزمەن ھەل قىلىشىمىزغا تېگىشلىك مۇھىم مەسىلىدۇر، — دەيدۇ ئېزىنخاۋېر، ـ بىزنىڭ بىر پىلانىمىز ـ كاسابلانكا، ئۇران ۋە ئالجىرغا ھۇجۇم قىلىش؛ يەنە بىر پىلانىمىز ئۇران، ئالجىر ۋە ئانابا رايونىغا ھۇجۇم قىلىش. بىز بۇ مەسىلىنى خېلى ئۇزۇن ئەستايىدىل مۇھاكىمە قىلدۇق.

شەخسەن ئۆزۈم بارلىق ئەسكىرىي كۈچلەرنىڭ ئونتۇرا يەر دېڭىزىغا كىرگۈزۈشنى قوللايمەن. شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، تۇنىس شەھىرىدىن ئىبارەت بۇ ھەربىي ئولجا ھەقىقەتەن خېلى چوڭ. بىز قۇرۇقلۇققا چىققان ھامان ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە، شەرقتە جايلاشقان ئاننابا رايونىغا ئوخشاش بىرەر جايىنى تاللىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. ئىنكار قىلىشقا بولمايدىغىنى شۇكى، ئەگەر كاسابلانكىغا بىر بازا قۇرۇپ، ئونتۇرا يەر دېڭىزىغا ماڭىدىغان يولنىڭ ئاچمايدىغان بولساق، جەزمەن ئويلىمىغان يەردىن خەۋپ - خەتەرگە ئۇچرايمىز. ئەمما، بىز ھازىرمۇ نۇرغۇن خەۋپ - خەتەر ئىچىدە تۇرۇۋاتىمىز. ئۇنىڭدىن كۆرە ھەممىنى بىراقلا دو. تىككىنىمىز تۈزۈك. شۇنىڭغا ئىشىنىش كېرەككى، كاسابلانكا شەرقتە باردىغان يول ئۇزۇلگەن ھامان ئۇزلۇكسىز ئىلگىرىلىگە ئۇتىدۇ. بولمىسا ئۇنى ئوران تۆمۇر يولىنى بويلاپ قايتىپ كەلگەن كالونىا ئىگىلەيدۇ. مەنمۇ كاسابلانكادىن قۇرۇقلۇققا چىقىشتا جەزمەن يولۇقىدىغان تەبىئىي شەرت - شارائىت جەھەتتىكى زور خەۋپ - خەتەردىن قانداق قۇتۇلۇشى قاتتىق ئويلايمەن.»

بۇ پىلان شتاب باشلىقلىرى باش قوشقان كېڭەشمە يىغىنىنىڭ تەستىقلىشىغا سۇنۇلدى. ئامېرىكا شتابى ئەسلى ھۇجۇم پىلانىدىن كاسابلانكانى چىقىرىۋېتىشكە قارشى تۇردى. ئۇلار گەرچە كاسابلانكا - ئوران تۆمۇر يولىنىڭ توشۇش ئىقتىدارى چەكلىك بولسىمۇ، ئىتتىپاقداش ئارمىيە يەنىلا ئۇنى جەزمەن ئىگىلەپ، ئوق مەركىزى دۆلەتلىرىنىڭ جەبھىلتارتقىنى ئىبارەت بۇ تار يولنى بولسىمۇ ئىگىلىۋالغانلىقىنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇشى كېرەك، دەپ قارايتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇلار يەنە بىر كۆچلۈك قوشۇننى ماراكەشتە قۇرۇقلۇققا چىقىشقا ئەۋەتىش لازىملىقىغا، بولمىسا ئىسپانىيەنىڭ ئۇرۇشقا قاتنىشىپ قېلىش ئېھتىمالىنىڭ ئىنتايىن زور ئىكەنلىكىگە ياكى بولمىسا نېمىسلار

نېمىسلار ئىسپانىيىنى ئۆتىدىغان كارىدور قىلىپ، ئىتتىپاقداش ئارمىيىگە قورشاپ ھۇجۇم قىلىدىغان ئارقا سەپ قىلىدىغانلىقىغا قائىتىق ئىشىنەتتى. ئۇلار ئائىنابا رايونىغا ھۇجۇم قىلىشقا قارشى تۇرۇشىدىكى يەنە بىر سەۋەب، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ئىتالىيە ۋە سىتسىلىيىدە تۇرۇشلۇق ئوق مەركىزى دۆلەتلىرىنىڭ ھاۋا ئارمىيە قوشۇنىغا شۇنچە يېقىن ئارىلىقتا تۇرۇۋېتىپمۇ، ھاۋادىن يېتەرلىك مۇداپىئەلىنىدىغان ئىقتىدارىنىڭ يوقلۇقىدىن گۇمانلىنىاتتى. بۇ قارارمۇ خۇددى ئېزىنخاۋېرنىڭ: «تۇنىس شەھىرىنى بالدۇرراق ئىگىلەشتىن ئىبارەت كۆزگە كۆرۈنۈپلا قالغان ئىمكانىيەت بىردىنلا يوققا چىقتى» دېگەن سۆزىدەك بولۇپ چىقتى.

ھۇجۇم قىلىدىغان ئورۇن بەلگىلەنگەندىن كېيىن، ئەمدىكى يەنە بىر مۇھىم مەسىلە ـ ھۇجۇم قىلىدىغان ۋاقىتنى بەلگىلەشتە قالغانىدى. ھاۋارايىدىن بېرىلگەن مەلۇماتتا، كۈز كىرىشى بىلەنلا ھاۋا ئۈزلۈكسىز يامانلىشىدىغانلىقى كۆرسىتىلگەنىدى. شۇڭا ۋاقىت تەبىئىي ھالدا مۇھىم مەسىلىگە ئايلانغاچقا، ھەتتا دېگىز، قۇرۇقلۇق ۋە ھاۋا ئارمىيىلىرى كۆڭۈلدىكىدەك ئەمەلىي كۈچكە ئىگە بولالمىغان تەقدىردىمۇ، ھەممە جەھەتتىن بالدۇرراق ھۇجۇم باشلاش مۇمكىنچىلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئومۇمىيۈزلۈك تەييارلىق كۆرۈشكە تۇتۇش قىلىندى. چۈنكى، بۇنداق قىلمىغاندا، ناھايىتى زور ئەمەلىي كۈچكە ئىگە بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇرۇش قىلىش پۈرسىتىگە دەخلى يېتەتتى. ئەينى چاغدا، ئوق مەركىزى دۆلەتلىرى ئوتتۇرا يەر دېڭىزىدا تۇرۇۋاتقان ئەنگلىيەنىڭ قوغدىغۇچى پاراخوتلىرىغا قىلىدىغان ھۇجۇمى توغرىسىدىكى ئوچ خەۋەر ئۈزلۈكسىز تارقىلىپ تۇراتتى. 14 يۈك كېمىسىدىن تەشكىللەنگەن، قاتتىق مۇداپىئەلەنگەن بىر ترانسپورت كېمە ئەترىتى ماددىي ئەشيالارنى مالتاغا توشۇماقچى بولۇپ يولغا چىققاندا، ئۇ يەرگە ئاران ئوچ

كېملا يېتىپ بارالغان، بۇنىڭمۇ بىرى دوك[1] ئىچىدە چۆكتۈرۈۋېتىلگەنىدى. «مەشئەل» پىلانغا ئىشلىتىشكە تاجرىتىلغان «قۇرغۇي» ناملىق تاۋۇتمانكىمۇ تورپېدانىڭ زەربىسىدە چۆكتۈرۈۋېتىلدى. دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ قوماندانلىق شتابى بۇ خەۋەرنى ئارقا ـ ئارقىدىن ئېزىنىخاۋېرغا يەتكۈزۈپ تۇردى، ئۇ ھەر قېتىم بۇنداق خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، پىلاننىمۇ دەرھال ئۆزگەرتىپ تۇردى. ئەمما، ئېزىنىخاۋېرنى يەنىلا ۋاقىت مەسلىسى تەشۋىشلەندۈرەتتى. چۈنكى، ئافرىقىنىڭ غەربىي ـ شىمال قىرغىتىنىڭ كىلىماتى كەچكۈز ۋە قىش مەزگىلىدە تولىمۇ يامانلىشىپ كېتەتتى. ئائلانتىك ئوكيانىنىڭ قىرغاقلىرىدا ھاۋارايى ياخشى بولمىغان كۈزنىڭ ئوتتۇرىسىدىمۇ داۋاملىق شىددەتلىك دولقۇن كۆتۈرۈلۈپ بۇراتتى. شۇڭا «ھەممىنىڭ تەق بولۇشىنى كۈتۈپ تۇرماي» جەزمەن بالدۇرراق ھەرىكەت قىلىش لازىم ئىدى.

بۇ ئوپېراتسىيىنى نەشكىللىگەندە، ھەربىي ۋە مادىدي جەھەتتىن ئەتراپلىق تەييارلىق كۆرگەندىن باشقا، يەنە شىمالىي ئافرىقىنىڭ مۇرەككەپ سىياسىي ۋەزىيىتىنىمۇ ئويلىشىشقا توغرا كېلەتتى. فرانسىيىنىڭ ۋىشى ھۆكۈمىتى ۋە ھەربىي خادىملىرىنىڭ ئەنگلىيىگە ئۆچمەنلىك قىلىدىغانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئەنگلىيە، ئامېرىكا ھۆكۈمەتلىرى يىراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قوشۇننىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشتە ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە يۇتۇنلەي ئامېرىكىلىق قىياپىتىگە كىرىۋېلىشى كېرەك، دەپ قارىدى. يەنە شۇنىڭغا ئوخشاش بىر مۇھىم مەسىلە شۇكى، يىراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قىسىم ئۆزىنىڭ ئەسكىرىي كۈچ جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈكىنى تولۇق ئىشقا سېلىپ، يەرلىك فرانسىيە ھۆكۈمىتى بىلەن ھەربىي قوماندانلارنى ۋىشى

---

[1] دوك ـ كېمە توختايدىغان، رېمونت قىلىدىغان جاي.

هاكىمىيىتى ۋە ئۇنىڭ ناتىسىت خوجايىنلىرىغا مەنتىقىغە ئۇيغۇن هالدا بىز «ئۇستۇن ئەسكىرىي كۇچكە دۇچ كېلىپ قالدۇق» دەپ هال ئېيتىپ، مۇشۇ باهانە بىلەن دەرهال ئىتتىپاقداش ئارمىيىگە تەسلىم بولىدىغان، هەمدە كېيىن ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئارزۇ قىلغاندەك هەمكارلىشىدىغان قىلىش لازىم، دەپ هېسابلىدى.

هۇجۇم پىلانىنى تۈزۈش باشلانغاندا، ئىككىنچى دۇنيا ھۆكۈمىتى ئەينى چاغدا لوندوندا تۇرۇۋاتقان گېنېرال دې گولنىڭ «مەشئەل» پىلانىغا قول تىقىش ئېھتىمالىنى ئىنچىكە تەھلىل قىلدى. ئۇنىڭ قوماندانلىقىدىكى قىسىم ئەينى ۋاقىتتىكى نەس باسقان داكار سەپىرىگە قاتنىشىپ، ئاخىرىدا ئۇنىڭ هۇجۇم قىلغان قوشۇنى شۇ يەردىكى ۋىشى فرانسىيە قوشۇنىنىڭ قارشىلىقىغا دۇچ كېلىپ، پاتپاراق بولۇپ چېكىنىشكە مەجبۇر بولغانىدى. ئەنگلىيىلىكلەر بۇ مەغلۇبىيەتنىڭ سەۋەبىنى ئىزچىل هالدا دې گولنىڭ قوماندانلىق شتابىنىڭ مەخپىيەتلىكىنى ئاشكارىلاپ قويغانلىقىدىن بولغان، دەپ قارايتتى. ئېزىنخاۋېر: «ئىككى دۆلەت هۆكۈمەتلىرىنىڭ يولىيورۇقىدىن قارىغاندا، ئۇلارمۇ ئەينى چاغدىكى هېلىقى نەس باسقان تەجرىبىنىڭ تەسىرىنى يوقتۇرۇۋالغان ئوخشايدۇ. شۇڭا، هەر قانداق ئەهۋال ئاستىدا، تېخى تۈزۈلۈپ بولمىغان يىراقتا يۇرۇش قىلىشقا دائىر هەر قانداق خەۋەرنى گېنېرال دې گولغا بىلدۇرۇپ قويۇشقا بولمايدۇ» دېدى.

مەيلى قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئېزىنخاۋېرنىڭ ئاخباراتچى خادىملىرى شىمالىي ئافرىقىدا گېرمانىيىگە ۋە ۋىشى هاكىمىيىتىگە كۇچلۇك قارشىلىق كەيپىياتىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى، بۇنداق كەيپىياتنىڭ هەتتا مەلۇم قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئوفىتسېرلىرى ئارىسىدىمۇ مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى ئىگىلىدى. ئەگەر ئىتتىپاقداش ئارمىيە هۇجۇم قىلىش بىلەنلا ئۆزىنىڭ

كۈچىنى تولۇق نامايان قىلالىسا. بۇ ئوفىتسىرلار سىمۋول خاراكتىرىدە قارشلىشىشى ھەمدە ئۆز ئىززەت - ھۆرمىتى قاندۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇلارمۇ ئېقىمغا ئەگىشىپ، 1940 - يىلى ئۆزلىرىنى ھاقارەتلىگەن دۈشمەنگە قارشى كۈرەشكە ئاتلانغاندەك، ئۆزلۈكىدىن دۈشمەنگە زەربە بېرىش كۈرىشىگە ئاتلىنىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. ۋەزىيەت مۇرەككەپ، بەزى ئەھۋاللار تېخى ئېنىق ئەمەس ئىدى. لېكىن، يىراققا يۈرۈش قىلىش پىلانىنى لوندوندا تۈرۈشلۇق فرانسىيىلىكلەردىن قاتتىق مەخپىي تۈتۈش ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر ھۆكۈمىتى بەلگىلىگەن فاڭجىن ئىدى. بۇنداق قىلىشتىكى يەنە بىر ئەڭ مۇھىم غەرەز شۇكى، پەقەت كۈتمىگەن يەردىن چىققاندىلا، ئاندىن يىراققا يۈرۈش قىلىش پىلانى ئەمەلگە ئاشاتتى. بۇ قېتىمقى يىراققا يۈرۈش قىلىش پىلانىنى بىلىدىغانلار قانچە ئاز بولسا، شۇنچە ياخشى بولاتتى.

ئېزىنخاۋېر ۋە ئۇنىڭ شتابى بۇ ھەربىي ھەرىكەت پىلانىنى تۈزۈۋاتقاندا، ھەر كۈنى دېگۈدەك يېڭى قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىپ تۇردى. بۇ قىيىنچىلىقلارنىڭ بىرى: پاراخوتلار يېتىشمىگەچكە، دېڭىز ترانسپورتىمۇ ئېغىر دەرىجىدە ئاقساپ قېلىۋاتاتتى. ئامېرىكا خېلى بۇرۇنلا ئەنگلىيىگە يۆتكەپ كەلگەن ھەربىي ئەسلىھەلەر ئەنگلىيە بوغۇزىدىن ئۆتۈپ ئۇرۇش قىلغاندا، ئەڭ ئاخىرىدا ئىشلىتىشكە تەييارلاپ قويۇلغانىدى. بۇ ئەسلىھەلەر ئەينى ۋاقىتتا يۈكنى تېز چۈشۈرۈۋېتىپ، پاراخوتلارنى تېزرەك يولغا سېلىش نەزەردە تۇتۇلغاچقا، ئامبارغا ۋە ئۈستى ئوچۇق يۈك مەيدانىغىلا چۈشۈرۈپ قويۇلغانىدى. شۇڭا ئۇلارنى تۈرلەرگە ئايرىپ تىزىملاشقىمۇ ئۈلگۈرمىگەنىدى. ھازىر بۇ نەرسىلەر جىددىي لازىم بولسىمۇ، ئەمما قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا بۇ كېرەكلىك ئەسلىھەلەرنى تاللاپ ساندۇققا قاچىلاپ، پاراخوتقا يۆتكەش ئۈچۈن زۆرۈر بولغان تىزىملىك يوق ئىدى.

ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئېزىنىخاۋېر دۈشمەنلىكى سۇ ئاستى كېمىلىرىنىڭ ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ پاراخوتلىرىنى چۆكتۈرۈۋېتىش ياكى ئۇزۇۋېتىش مەقسىدىكى مىلۇماتلارنى دائىم تاپشۇرۇۋ ئالاتتى. بۇ پاراخوتلار قوشۇنلارنى ۋە قورال - ياراغلارنى يۆنكەش ئۈچۈن ئاجرىتىلغانىدى. ئەگەر بىرەر پاراخوت چۆكۈپ كەتسە، ئۇرۇش قىلىش ۋە ئاكتىكا پىلانلىرىنى پۈتۈنلەي يېڭىدىن تۈزۈشكە توغرا كېلەتتى.

مانا مۇشۇنداق مەسىلەرنىڭ ھەممىسىنى دائىم يېغىن ئېچىپ بىر تەرەپ قىلىشقا توغرا كېلەتتى. بۇنداق يېغىن ئادەتتە ئېزىنىخاۋېرنىڭ شتابى بىلەن ئامېرىكىنىڭ ئەنگلىيىدە تۇرۇشلۇق ئىستراتېگىيە شتابى ۋە تاكتىكا مۇلازىمەت باشقارمىسىنىڭ خادىملىرى بىلەن ئۆتكۈزۈلەتتى ھەمدە ئەنگلىيىنىڭ باش ۋەزىرى چېرچىلمۇ قاتنىشاتتى. بۇ جەريانداا، چېرچىلنىڭ تەلىپى بويىچە ئېزىنىخاۋېر باش ۋەزىر بىلەن ھەپتىدە ئىككى قېتىم ئۇچرىشىپ تۇرۇشقا ئادەتلىنىپ كەتكەنىدى. ھەر سەيشەنبە كۈنى ئۇلار دوۋنىنگ كوچىسى 10 - نومۇرلۇق رېستوراندا چۈشلۈك تاماقنى بىللە يېيىتتى. ئادەتتە ئەنگلىيىنىڭ شتاب خادىملىرى ۋە ئۇرۇش ۋاقتىدىكى ئىچكى كابىنەت ئەزالىرىمۇ تاماقتا بىللە بولاتتى. ھەر خىل كۈنى ئاخشىمى ئېزىنىخاۋېر باش ۋەزىرنىڭ چېكېس يېزىسىدىكى تۇرالغۇسىغا بېرىپ، كەچلىك تاماقتا ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولاتتى. بەزى ۋاقىتتا بۇ ئۇچرىشىش بەك سوزۇلۇپ كەتكەچكە، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ باش قوماندانى كېچىچە مۇشۇ يەردە بولاتتى. بۇ جەريانداا ھەمىشە ھەربىي - مەمۇرىي ئەمەلدارلار بىلەن ئارقا - ئارقىدىن يېغىن ئېچىپ، ئۇرۇشقا ئەڭ ئېھتىياجلىق جەدىي مەسىلەرنى ھەل قىلاتتى.

تەخمىنەن ئالتە ھەپتە مۇشۇنداق جەدىي پىلان تۈزۈلگەندىن كېيىن، ئېزىنىخاۋېر بىر ئۇقتۇرۇش تاپشۇرۇۋالدى. ئۇقتۇرۇشتا: ئامېرىكا گوۋۇيۈەننىڭ ئافرىقىدا

تۇرۇشلۇق ئالىي دەرىجىلىك ئەمەلدارى رەھبەرت مۇرغى سىز بىلەن مەخپىي كۆرۈشۈپ شۇ رايوننىڭ سىياسى ۋەزىيىتى ۋە يۈنىلىشىنى مۇھاكىمە قىلىدۇ، بۇ ئامىللار پۈتۈن ھەربىي ھەرىكەت ئۈچۈن ناھايىتى چوڭ مەسىلە ھېسابلىنىدۇ. ۋېشى فرانسىيىسى «بىنەرەپ» لىكنى تەرغىب قىلغاچقا، ئامېرىكا پۈتكۈل ئۇرۇش جەريانىدا بۇ ھۆكۈمەت بىلەن دىپلوماتىك مۇناسىۋىتىنى ساقلاپ كەلگەن. ئەنگلىيە، ئامېرىكا ھۆكۈمەتلىرى، شىمالىي ئافرىقا جاماھىتچىلىكى ئىتتىپاقداشلارنى قوللايدۇ. ئەگەر مۇمكىن بولسا، ئۇلارنى ئىتتىپاقداش ئارمىيە تەكلىپكە بىنائەن ئافرىقىغا كەلگەن دېگۈزۈۋالغوسى بار دەپ ھېسابلايدۇ، دېيىلگەنىدى.

ئۇزۇندىن بۇيان ئاسىرىكسىمك ئافرىقىدا تۇرۇشاۋۇق باش ئەلچىسى بولۇپ كېلىۋاتقان مۇرغى خېلى بۇرۇنلا زۇكتوك روزۇۋېلتنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكەن ھەمدە ئۇنىڭغا، بۇ رايوندا ھەربىي ھەرىكەت قوللىنىش ئېھتىماللىقى بارلىقى ئاگاھلاندۇرۇلغانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بىر قىسىم يارەمچىلىرى بىلەن بىللە، خەلقنىڭ ئارزۇسىنى ئۇزلۇكسىز سىناپ تۇردى. ھەمدە ئوق مەركىزىي دۆلەتلىرى بىلەن قارشىلىشىش كەيپىياتىدا بولۇۋاتقان بەزى ھەربىي - مەمۇرىي ئالىي ئەمەلدارلىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ تۇردى. 1942 - يىل 16 - سېنتەبىر، مۇرغى ئىنتايىن مەخپىي ھالدا لوندونغا كېلىپ، گېنېرال ئېزىنخاۋېر بىلەن 24 سائەت سۆھبەتلەشتى.

مۇرغى - رەڭگى قاپقارا، تولىمۇ بەستلىك، تەقى - تۇرقى سالاپەتلىك ئادەم ئىدى. ئۇ ئېزىنخاۋېرغا فرانسىيىگە قاراشلىق شىمالىي ئافرىقىنىڭ مۇرەككەپ سىياسىي ۋەزىيىتىنى ناھايىتى تەپسىلىي تونۇشتۇردى. ئۇ ئېزىنخاۋېرغا، بۇ ئىشقا مۇناسىۋەتسىز بولغان گېنېرال خېنرى گىرائۇدنىڭ ئۇسۇلىدىن ئەپچىللىك بىلەن پايدىلىنىپ، دې گوللنىڭ ئەركىن

فرانسیسی، مارشال پېتائېنىڭ ۋىشى فرانسىيەسىنى ۋە فرانسىيەنىڭ مۇستەملىكە قوشۇنلىرى ئىچىدىكى ھەرخىل گۇرۇھلار ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەشلەرگە ئارىلاشماسلىقنى تەۋسىيە قىلدى. گىرائۇد بولسا پېنسىيەگە چىققان ئوفىتسېر ئىدى. 1 ـ دۇنيا ئۇرۇشىدا گېرمانىيەگە قارشى ئۇرۇشۇپ بىر پۇتىدىن ئايرىلغان؛ 1940 ـ يىلى ئەسىرلەر لاگېرىدىن قېچىپ چىقىپ، گېرمانىيە تېخى ئىشغال قىلمىغان فرانسىيەنىڭ جەنۇبىي قىسمىدا ئولتۇراقلىشىپ قالغانىدى. مۇرفى ئېزىنخاۋېرغا ئالجىرىيەدە تۇرۇشلۇق بىرلەشمە ئارمىيەنىڭ شتاب باشلىقى گېنېرال چارلىس ماستېنىڭ ئەگەر گىرائۇد ئالجىرغا بارسا، فرانسىيەنىڭ بارلىق مۇستەملىكە قوشۇنلىرى ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئۇيۇشىدىغانلىقىنى، شۇڭا، ئەگەر گىرائۇد ئوتتۇرىغا چىقسىلا ئىتتىپاقداش ئارمىيە قۇرۇقلۇققا چىققاندا قارشىلىققا ئۇچرىمايدۇ، دېگەن كاپالەت سۆزىنى يەتكۈزدى. ۋەھالەنكى، دې گوللنىڭ ئەركىن فرانسىيە ھەرىكىتىگە قاتنىشىش تەكلىپىنى رەت قىلغان كەسپىي ھەربىيلەر ئۆز قوماندانلىقىنىڭ بۇيرۇقىغا ئىتائەت قىلىپ، فرانسىيە قوشۇنىدا ھېچقانداق ئورنى بولمىغان گىرائۇدنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتىدىغانلىقىغا ئىشىنىشكە ماستېنىڭ سۆزىدىن باشقا ھېچقانداق ئىشەنچلىكرەك بىرەر ئاساس يوق ئىدى.

ئېزىنخاۋېر بەزى مەسىلىلەرنى ھېس قىلىپ، گىرائۇدقا ئانچە ئىشىنىپ كېتەلمىدى. شۇڭا ئۇ مۇرفىغا، ئەگەر ۋىشى فرانسىيە قوشۇنى ھەقىقەتەن ئۇرۇش قىلماقچى بولسا، ئۇ ئۆزىنىڭ يېتەرلىك ئەسكىرىي كۈچ بىلەن قۇرۇقلۇققا زورلۇق بىلەن چىقىپ، فرانسىيە ئارمىيەسىنىڭ مۇداپىئە لىنىيىسىنى بۆسۈپ ئۆتىدىغانلىقىنى ھەمدە ئۇنىڭ يەر ئاستى تەشكىلاتىنى قۇرۇقلۇققا كىرگۈزۈشنى ئويلىشىپ كۆرۈش ھەققىدىكى تەكلىپىنى رەت قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئېزىنخاۋېر مۇرفىنىڭ

قارشىلىق كۆرسىتىش تەشكىلاتىنى قوراللاندۇرۇش مەقسىدىكى تەلىپىگە پىسەنت قىلمىدى. مۇرفى ئوپېراتسىيەسىگە باشلىنىش ۋاقتىنى ھەمدە ئۇلار قۇرۇقلۇقتا چىققاندا يەر ئاستى تەشكىلاتىنىڭ ماسلىشىدىغان ۋاقتىنى سورىغاندا، ئېزىنخاۋېر قۇرۇقلۇقتا چىقىش ۋاقتىنى ئېيتىپ بەرمىدى. ئۇ: «سىز فرانسىيىلىكلەرگە ئېيتىپ قويۇڭ، بىز فېۋرالنىڭ مەلۇم بىر كۈنى يېتىپ بارىمىز» دېدى. مۇرفى گىرائۇدنىڭ «مەشئەل» ئوپېراتسىيەسگە قوماندانلىق قىلىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى، چۈنكى ئۇنىڭ ھەربىي ئۇنۋانىنى ئېزىنخاۋېردىن يۇقىرى ئىكەنلىكىنى، بەلكى بۇ ئوپېراتسىيەنى فرانسىيە زېمىنىدا ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى قەيت قىلدى. ئېزىنخاۋېر بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كەسكىن رەت قىلدى. بۇ ئىشتىن كېيىن، ئۇ مارشاللىغا تېلېگرامما بېرىپ، مۇرفىنىڭ ئۆزىگە «ئىنتايىن چوڭقۇر تەسىرات قالدۇرغانلىقىنى» ئەمما ئۇ تەمىنلىگەن ئەھۋاللارغا «پۈتۈنلەي ئىشىنىپ كېتىشكە بولمايدىغانلىقىنى» ئىنكاس قىلدى.

مۇرفى بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىنكى كۈنلەردە، ئېزىنخاۋېر ۋە ئۇنىڭ شتاب خادىملىرى ھەر كۈنى 14 سائەتلەپ ئىشلەپ، ترانسپورت پىلانىنى تۈزەش، دېڭىز دولقۇنىي ۋە ھاۋارايى مەلۇماتلىرىنى توپلاش، ھاۋادىن مۇداپىئە كۆرۈش قاتارلىق كۆپلىگەن ئىنچىكە مەسىلىلەرنى تەتقىق قىلدى. بۇ ئىلگىرى قاتناشمىغان، ھەتتا ھەم قۇرۇقلۇقتا، ھەم سۇدا يۈرۈپ ئۇرۇش قىلىشنى تەتقىق قىلىپمۇ باقمىغان ئوفتسېرلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، بىر يېڭى مەسىلە ئىدى. قارىماققا، خىزمەتنىڭ مۇشۇنداق ئاستا كېتىۋاتقانلىقىغا ئىچىي پۇشقان ئېزىنخاۋېر تېرىككەك بولۇپ كەتكەنىدى. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ يەنىلا ئىشلىگەن خىزمەتلىرىدىن قانائەتلىنەتتى. ئۇ مارشاللىغا ئۆزىنىڭ «پىلانىنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا ئاساسەن خاتاسىز ئورۇندىلىشى» نى

ئۇمىد قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

16 ـ ئۆكتەبىر مۇرفى ئالجىرغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن، ئىككى پارچە تېلېگراممىا ئەۋەتتى. بۇنىڭ بىرى ئادەم مەسلىسى ھەققىدە ئىدى. ئۇ تېلېگراممىسىدا، گېنېرال ماستىۋ ئۆزىنىڭ بىر دوكلاتىدا گىرائۇد ئالىي قوماندان بولمىسا، ئۆزۈمۇ قاتناشمايمەن، دېگەنلىكى ئەسكەرتىلگەنىدى. مۇرفى گىرائۇددىن باشقا يەنە بىر نامزات تاپقانلىقىنى، يەنى ئادمېرال دارلاننىڭ ئوغلىغا ئۆزىنىڭ كاپالەتلىك قىلالايدىغانلىقىنى، ئادمېرالنىڭ ئىتتىپاقداش ئارمىيە بىلەن ھەمكارلىشىشنى خالايدىغانلىقىنى بايان قىلغانىدى. دارلان ۋەشى قوشۇننىڭ باش قوماندانى، شۇنداقلا گىرائۇدنىڭ قول ئاستىدىكى بىرىنچىسى چاپارمەن ئىدى. گىرائۇددىن ۋازكېچىلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئورنىنى پەقەت دارلانلا باسالايتتى. بۇ كىشىگە ئېزىنخاۋېر خېلىلا قىزىقىپ قالدى. بىراق، دارلان تولىمۇ قۇۋ، يامان ئاتاقلىق ئادەم بولغاچقا، ئاسانلىقچە ئىشىنىپ كەتكىلىمۇ بولمايتتى.

ئېزىنخاۋېر قايتا ـ قايتا ئويلىنىش ئارقىلىق گىرائۇدنى فرانسىيىگە قاراشلىق پۇتۇن شىمالىي ئافرىقىنىڭ باش ۋالىيلىقىغا ۋاقتىنچە تەيىنلەش ئارقىلىق، «بۇ نازۇك ۋەزىيەت» نى باشقۇرۇپ تۇرماقچى بولدى. ئاندىن كېيىن دارلاندىن «مۇۋاپىق ئۇچرىشىپ تۇرۇش» نى ھەمدە ئۇنىڭ قوراللىق قىسمىنىڭ باش قوماندانى بولۇشقا تەييارلىنىپ تۇرۇشنى تەلەپ قىلدى. ئېزىنخاۋېر ئىتتىپاقداش ئارمىيە مەيلى قاچانلا بولسۇن، ھامان دارلان ياكى گىرائۇدنى «ئۆزىنىڭ ئاساسلىق ھەمكارلاشقۇچىسى» قىلىشقا مەجبۇر بولىدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئەمما، ھەر ئىككىلىنىڭ ھەمكارلىشىشنى قولغا كەلتۈرۈش ئارقىلىق «ئۆزىگە تېخىمۇ كۆپرەك پايدا يەتكۈزۈشنى» ئۇمىد قىلاتتى، ۋەھالەنكى، بۇ سىياسەت ۋە دىپلوماتىيىگە چېتىلىدىغان مەسىلە بولۇپ، ھەربىي ئىشلارغا مۇناسىۋەتسىز

ئىدى. شۇڭا ئېزىنخاۋېر بۇ ھەرىكەتنى باشلاشتىن ئىلگىرى، يۇقىرى رەھبەرلىكنىڭ يوليورۇقىنى ئېلىش زۆرۈر ئىدى. ھازىر شەنبە كۈنى بولغاچقا، چېرچىل چېكىس داچىسىدا ئىدى. شۇڭا ئېزىنخاۋېر ئۇنىڭغا تېلېفون بېرىپ، دەرھال لوندونغا قايتىپ يىغىنغا قاتنىشىشنى تەلەپ قىلدى. چېرچىل بۇنىڭغا نائىلاج ماقۇل بولدى.

دارلاننىڭ ئىشى تولىمۇ موشكۇل بىر مەسىلە ئىدى. بۇ ئادىمىرالنىڭ ھەقىقەتەن ئۈياتلىق كەچۈرمىشلىرى بار ئىدى. ئۇ ناتسىستلارنىڭ قىزغىن ھەمكارلاشقۇچىسى سۈپىتىدە ۋىشى ھۆكۈمىتىنىڭ يەھۇدىيلارغا قارشى چۈشۈرگەن ئەيىپ - پەرمانلىرىنىڭ تەشەببۇسچىسى ئىدى. ئۇ يەنە ئەنگلىيىگىمۇ ئىنتايىن قارشى ئىدى. بۇ ئادەم خۇددى روزۋېلت ۋە چېرچىلنىڭ ئېيتقىنىدەك، ھازىر ئىنتىياقاش ئارمىيىگە قارشى ئۇرۇشۇۋاتقان ياۋروپا ئەكسىيەتچىلىرى بىلەن بىر بۇرۇندا نەپەس ئالىدىغان كىشى ئىدى. ئۇ يەنە گېنېرال دې گوللنىڭمۇ ئەشەددىي دۈشمىنى ئىدى. دې گول فرانسىيىدىن لوندونغا قېچىپ بارغاندا، ئۇنى ۋەتەنگە ئاسىيلىق قىلدى، دەپ ئەيىبلىگەنىدى. ئۇرۇشنىڭ خاراكتېرىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، دارلاندىن ئىبارەت بۇ ئەكسىيەتچىنىڭ مەسلىسىنى ھەقىقەتەنمۇ ئەستايىدىل ئويلاشمىسا بولمايتتى. چېرچىل بىر دەم ئويلانغاندىن كېيىن: «ئەگەر سىز فرانسىيە دېگىز ئارمىيىسىنى جەزمەن قولغا كەلتۈرمەكچى بولسىڭىز، ئۇنداقتا دارلانغا خۇشامەت قىلىڭ!» دېدى. ئەمما، بۇ يەنىلا سەل چاغلىغىلى بولمايدىغان بىر مەسىلە بولغاچقا، ئۇنىڭ سىياسىي تەسىرىنى ئويلىشىپ، يىغىن ھېچقانداق قارار چىقارمىدى ھەمدە بىرلەشمە ئارمىيىنىڭ باش قوماندانلىغا ئەھۋالنىڭ تەرەققىياتىغا ئاساسەن بىر قارارغا كېلىشىنى تاپشۇردى.

ئەمدى بارلىق تەييارلىق ئىشلىرى ئاساسىي جەھەتتىن

پۈتكەنىدى. ھەربىر ئەت باشلىنىش ئالدىدا تۇراتتى. بۇ ئېزىنىخاۋېر لوندوندىن ئايرىلغاندىن بۇيان ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم ئۇرۇش رايونىغا كىرىشى ئىدى. ئۇ گەرچە قوشۇننى باشلاپ ئالدىنقى سەپكە بېۋاستە بارمىغان بولسىمۇ، ئەمما ئوپېراتسىيىنىڭ باش قوماندانى سۈپىتىدە ئالدىنقى سەپنى كۆزدىن كەچۈرۈپ كېلىشنى ئويلايتتى. ئۇنىڭ شتابى ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ ئاساسلىق ھۇجۇم نىشانى بولۇپ قالغانلىقىدى. بۇلارنى ئويلاپ، لوندوندىن ئايرىلىشتىن ئىلگىرى، ئايالىغا مامېيغا: «مەندىن ئەنسىرمەسلىكىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن. ئۇرۇشتا خەۋپ - خەتەردىن ساقلانغىلى بولمايدۇ، ئەمما ئۆزۈمنى ئېلىپ ئېيتسام، ئەزەلدىن ئامىتىم ياخشى ئادەممەن. بۇ تەرىپىنى سىز مەڭگۈ ئېسىڭىزدە تۇتسىڭىز بولىدۇ. شۇنىمۇ ئەسكەرتىپ قويايكى، ئەگەر مەن بىرەر يامان ئەھۋالغا يولۇقۇپ قالسام، تولىمۇ قايغۇرۇپ كەتمەسلىكىڭىزنى سورايمەن» دېگەن مەزمۇندا خەت يازدى، ئۇ قىسمدا 31 يىل تۇرغانلىقىنى، ئەمما ئۆزىنىڭ بىر جەڭچى سۈپىتىدە بەزىبىر دۇچ كېلىدىغان خەۋپ - خەتەرگە ھازىرغىچە يولۇقۇپ باقمىغانلىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتتى. ئۇ يەنە ئايالىغا ئۆزىنىڭ 1918 - يىلى فرانسىيىگە بارغاندىلا قۇربان بولۇپ كېتىشكە تاس قالغانلىقىنىمۇ ئېيتتى. ئاخىر خېتىدە «مەن ئامېرىكا ۋە پۈتۈن دۇنيا خەلقىنىڭ ھازىر دۇچ كەلگەن ۋەزىيىتى كىشىلەر تەسەۋۋۇر قىلغاندىنمۇ ئېغىر ئىكەنلىكىنى ھېس قىلماقتىمەن؛ شۇڭا شەخسىي قۇربان بېرىشلەر ۋە زىيانلار ئالدىدا قورقۇپ، تەمتىرەپ قالساق ھەرگىز بولمايدۇ.» دېدى.

5 - نويابىر ئېزىنىخاۋېر خەۋپ - خەتەرگە قارىماي، ئايروپىلان بىلەن جەبىلتارىقا يېتىپ باردى. چېرچىل بۇ مۇستەھكەم قورغاننى ئۆزىنىڭ قولىدا تۇتۇش ئۈچۈن، ئەنگلىيە - ئامېرىكىنىڭ تۇنجى قېتىملىق كەڭ كۆلەملىك ئېلىپ بارىدىغان ئۇرۇشنىڭ قوماندانلىقىنى ۋاقتىلىق شتابى تۇرىدىغان

ئورۇن قىلىپ تاللىغانىدى.

1939 ـ يىل سېنتەبىردىن بۇيان، جەبىلتارىقتا ھەربىي مۇداپىئە تەدبىرلىرى قوللىنىلىپ، مۇھاسىرە قىلىنىشنىڭ ئالدى ئېلىنغانىدى. ھازىر بۇ يەرگە ئىسپانىيە چېگرىسىغا ئۇدۇللاپ ناھايىتى مۇستەھكەم مۇداپىئە سىستېمىسى قۇرۇلدى. ئۇنىڭ ئۈستى تەرىپىدە جەبىلتارىق قىيالىقى بار ئىدى. قىيانىڭ ئاستىغا پارتلىتىش يولى بىلەن نۇرغۇن لەخمە قېزىلىپ، ھاۋا مۇداپىئە زەمبىرەكلىرى ئورنىتىلغانىدى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ھاۋا، دېڭىز ۋە ھاۋا دېسانت قىسىملىرىنىڭ ھۇجۇمىدىن مۇداپىئەلىنەلەيدىغان زۆرۈر تەدبىرلەر قوللىنىلغانىدى. بۇ يەرگە سۇ ئەڭ ئېھتىياجلىق بولغاچقا، 1940 ـ يىلى قاتتىق تاش ئوتتۇرىسىغا سۇ دېتسىللەش زاۋۇتى قۇرۇلۇپ، سۇ بىلەن يېتەرلىك تەمىنلەنگەندىن سىرت، يەنە زاپاس سۇمۇ ساقلاشقا كاپالەتلىك قىلىنغانىدى. بۇ ناھايىتى زور بىر قۇرۇلۇش ئىدى.

جەبىلتارىق ئۆزىنىڭ يېڭى ئايرودرومىنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئۇنىڭ ئىشلىتىلىشى جەھەتتە فاشىزمغا قارشى ئۇرۇشتا ناھايىتى مۇھىم رول ئوينىدى. بۇ ئايرودرومنىڭ ئورنى ئەسلى بىر ئات چاپتۇرۇش مەيدانى ئىدى. كېيىن ئۇ كىچىكرەك بىر ئايرودرومغا ئۆزگەرتىلگەنىدى، 1942 ـ يىلىدىن باشلاپ ئۈزلۈكسىز كېڭەيتىلىپ، ئاخىرىدا ئايروپىلان كەڭ ـ كۇشادە ئۇچۇپ ـ چۈشەلمەيدىغان بىر ئىنگلىز مىلى ئۇزۇنلۇقتىكى يول ياسالدى. ئۇنىڭ غەرب تەرىپى ئۇدۇل جەبىلتارىق قولتۇقىغا يېتىپ باراتتى. بۇ يول لەخمە قازغاندا چىققان توپا ـ تاشلار بىلەن تىندۇرۇلۇپ ياسالغانىدى. «مەشئەل» پىلانىغا كېرەكلىك ئايروپىلانلارنىڭ كۆپى مۇشۇ ئايرودرومغا توپلانغانىدى. بۇ يەردە جەمئىي 14 كۈرەشچى ئايروپىلان ئوتتۇرا ئەترىتى كۈرەشكە ئاتلىنىش ئۈچۈن بۇيرۇق كۈتۈپ تۇراتتى. بۇ يەردىكى بارلىق پائالىيەتلەرنى گېرمانىيىنىڭ كۆزىتىشى ئاستىدا ئاشكارا ئېلىپ

بارماقتىن باشقا ئامال يوق ئىدى. تېمىسلار بۇ ئايروپىلانلارنى مالتا ئارىلىغا ياردەم بېرىشكە ياردۇ، دەپ خاتا چۈشىنىپ قالدى. بۇ ھەقتە گېنېرال ئېزىنخاۋېر: «مۇبادا ئەنگلىيىگە قاراشلىق جەبىلتارىق بولمىسا، غەربىي شىمالى ئافرىقىغا ھۇجۇم قىلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى» دەپ ياخشى ئېيتقانىدى.

بىر ئايدىن كۆپرەك تەييارلىق قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇرۇش باشلاندى. گېنېرال ئېزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ ئەسلىمىسىگە 7 ـ نويابىردىن 8 ـ نويابىر ئاخشىمىغىچە ۋە كېيىنكى بىر نەچچە كۈندىكى تولىمۇ تاقەتسىزلەنگەن روھىي ھالىتىنى ئىنتايىن جانلىق بايان قىلغانىدى. بۇ ئوپېراتسىيىنىڭ كۆلىمىنىڭ چوڭلۇقى، ھاۋارايىنىڭ تۇراقسىزلىقى، فرانسىيىلىكلەرنىڭ پوزىتسىيىسىنىڭ مۇرەككەپلىكى ۋە ئىسپانىيىدىن كېلىۋاتقان خەۋپ ـ خەتەر قاتارلىق ئەھۋاللار بۇ قوماندانغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، شەك ـ شۈبھىسىز بىر سىناق ئىدى.

توققۇزىنچى باب

شمالىي ئافرىقىدا قۇرۇقلۇققا چىقىش

ئېزىنخاۋېر جەبىلتارىقتا كەلگەندىن كېيىن، تېخىمۇ مەسئۇلىيەتچان بولۇپ كەتتى. بۇ ئۇنىڭ ھاياتىدىكى تۇنجى قېتىملىق ئوپېراتسىيىگىلا ئەمەس، بەلكى ئىنتايىن زور كۆلەملىك بىر ئوپېراتسىيىگە قوماندانلىق قىلىشى ئىدى. شۇڭا باش قوماندان تولىمۇ ئەنسىرەيتتى. بەلكىم «مەشئەل» پىلانى بىلەن ئۇ ھەربىي ساھەدە شۆھرەت قازىنىشىمۇ، ياكى بۇ پىلان مەغلۇبىيەت بىلەن ئاخىرلىشىشىمۇ مۇمكىن ئىدى. بۇنىي ئويلىغاندا تېنى جۇغۇلداپ كېتەتتى.

باش قوماندانلىقنىڭ شتابى تاغ ئارىسىدىكى تاشلارنىڭ ئارىسىغا سېلىنغان تۆت ئېغىز ئۆيگە جايلاشقانىدى. ئېزىنخاۋېر جەبىلتارىقتا كەلگەندىن كېيىن كۈندىلىك خاتىرىسىگە: «مېنىڭ قوماندانلىق شتابىم جەبەلتارىق بىلەن برىتانىيە ئىمپېرىيىسىنىڭ كۈچەيگەنلىكىنىڭ سىمۋولى بولغان يەرگە جايلاشقان» دەپ يازىدۇ. لوندوندىكى مەمۇرىي ساھەدىكىلەرمۇ، ھازىر ئىمپېرىيىنىڭ تەقدىرى ئىشەنچلىك كىشىنىڭ قولىغا ئۆتتى، دەپ قارايدىغان بولدى. چېرچىلمۇ ئېزىنخاۋېرغا بەرگەن تېلېگراممىسىدا: «جەبىلتارىق قورغىنى سىزنىڭ قولىڭىزدا بولغاچقا، بىزگە ھېچقانداق خەۋپ ـ خەتەر يەتمەيدۇ!» دەپ يازغانىدى.

ئېزىنخاۋېر جەبىلتارىقتا كەلگەن كۈنىڭ ئەتىسىلا سۈدىمۇ،

قورۇقلۇقتىمۇ ئۇرۇش قىلىدىغان قىسىملارغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، 8 - نۆۋەتتىكى قورۇقلۇقتا چىقىدىغان كۈنى قىلىپ بېكىتتى. «مەشئەل» پىلانى بويىچە ئۇرۇشقا ئەنگلىيە، ئامېرىكا قوشۇنىدىن 13 دۆنزىيە، 665 ھەربىي پاراخوت ۋە تىرانسپورت پاراخوتى قاتناشتۇرۇلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئۇچ چوڭ ھەربىي پاراخوت، يەتتە ئاۋئاماتكا، 17 ئوكيان چارلاش پاراخوتى ۋە 64 ھەر خىل ئۇرۇش پاراخوت، كېمىلىرى بار ئىدى. بۇلار «غەربىي قىسىم»، «ئوتتۇرا قىسىم» ۋە «شەرقىي قىسىم» دىن ئىبارەت ئارىلاش تۈزۈلگەن پەۋقۇلئاددە فلوتقا ئايرىلدى. قورۇقلۇقتا دەسلەپكى قېتىم چىقىدىغان ئەسكىرىي كۈچ يەتتە دۆنزىيە بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئامېرىكىنىڭ تۆت پىيادە ئەسكەرلەر دۆنزىيىسى ۋە ئىككى برونېۋىك دۆنزىيىسى؛ ئەنگلىيىنىڭ بىر پىيادە ئەسكەرلەر دۆنزىيىسى بولۇپ، جەمئىي 110 مىڭ ئادەم بار ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە بىر نەچچە دېسانتلار باتالىيۇنىمۇ بۇ ھەرىكەتكە قاتناشماقچى ئىدى. بۇلارنىڭ ۋەزىپىسى دۇشمەن مۇداپىئە قىلىۋاتقان ئىچكى قىسمىدىكى ئايرودروم ۋە مۇھىم بازىلارنى ئىگىلەشتىن ئىبارەت ئىدى. بۇ قېتىمقى قورۇقلۇقتا چىقىشنى كاپالەتلەندۈرۈش ئۈچۈن 1700 ئايروپىلان تەييارلانغاندى، بۇنىڭ مۇنلەق كۆپ قىسمى جەڭىلتارقا جايلاشقاندى.

باش قوماندان جەڭىلتارقا يېتىپ بېرىشتىن ئىلگىرى، ئەنگلىيە - ئامېرىكىنىڭ ناھايىتى چوڭ فلوتى دىشانغا تېزرەك يېتىپ بېرىشنىلا ئويلايتتى. ئۇلار مەيلى قانداق بەدەل تۆلەشتىن قەتئىينەزەر، جەزمەن فلوتنىڭ يۇرۇشىگە كاپالەتلىك قىلىشى كېرەك ئىدى. ئەنگلىيە پورتىدىن چىققان قوغدىغۇچى كېمىلەرنىڭ كۆپ قىسمى جەزمەن بىسكاي قولتۇقىدىن ئۆتۈپ، گېرمانىيىنىڭ سۇ ئاستى كېمىلىرى توسۇپ تۇرغان رايوندىن كېسىپ ئۆتۈشى كېرەك ئىدى. ئۇلار ئۆكتەبىرنىڭ بېشىدا

جەزمەن ئاساسلىق پاراخوتلارنى كلىد قولتۇقىغا ۋە ئەنگلىيىنىڭ غەرب تەرىپىدىكى پورتلارغا دۇشمەنگە ئۇقتۇرماي توپلاپ بولۇش بىلەنلا قالماي، بەلكى قوغدىغۇچى كېمىلەرنىڭ يولغا چىقىش ۋاقتىنىمۇ دۇشمەندىن مەخپىي تۇتۇشى كېرەك ئىدى. بۇ جەھەتتە ئىتتىپاقداش ئارمىيە تولۇق مۇۋەپپەقىيەت قازاندى، دېيىشكە بولاتتى. نېمىسلار ئۆزىنىڭ توپلىغان ئاخباراتىغا ئاساسەن، ئىتتىپاقداش ئارمىيە داكارغا يۈرۈش قىلدى، دەپ خاتا چۈشەندى. ئۆكتەبىرنىڭ ئاخىرىدا گېرمانىيە ۋە ئىتالىيە 40 دەك سۇ ئاستى كېمىسىنى ئازور تاقىم ئارىلىنىڭ جەنۇبىي ۋە شەرقىي تەرىپىگە ئورۇنلاشتۇردى. سۇ ئاستى كېمىلىرى سېررالېئون ئارقىلىق ئەنگلىيىگە كېتىۋاتقان چوڭ ترانسپورت كېمە ئەترىتىگە ئېغىر زەربە بېرىپ، ئۇلارنىڭ 13 ترانسپورت كېمىسىنى چۆكتۈرۈۋەتتى. ئەينى ۋاقىتتىكى ئەھۋالغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇنچىلىك زىيان ھېچنېمىگە ئەرزىمەيتتى. 1 ـ تۈركۈم «مەشئەل» ترانسپورت كېمە ئەترىتى 22 ـ ئۆكتەبىر كلىد قولتۇقىدىن يولغا چىقتى. 26 ـ ئۆكتەبىر ئەسكەرلەرنى توشۇغۇچى بارلىق تېز سۈرئەتلىك كېمىلەرمۇ بىردەك يولغا چىقتى. ئامېرىكا قوشۇنلىرىمۇ ئامېرىكىدىن بىۋاسىتە پاراخوت بىلەن كاسابلانكىغا قاراپ يولغا چىقتى. شۇنداق قىلىپ 650 پاراخوتتىن تەشكىللەنگەن يىراققا يۈرۈش قىلغۇچى زور قوشۇن ئەمدى پۈتۈنلەي ھەرىكەتكە كەلگەنىدى. ئۇلار بىسكاي قولتۇقى بىلەن ئاتلانتىك ئوكياندىن جىمجىتلا ئۆتۈۋالدى. ئۇلارنى ھەر ھالدا گېرمانىيىنىڭ سۇ ئاستى كېمىلىرى ياكى ئايروپىلانلىرى سەزمەي قالدى.

بىر ھەربىي پىلان ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، يەنە بىر ھەرىكەت باشلانغۇچە بولغان شۇنچە ئۇزۇن ۋاقىتنى ئۆتكۈزمەك تولىمۇ تەس بىر ئىش. شۇنداق بولسىمۇ، بۇ زېرىكىشلىك ۋاقىت سائەتنىڭ چىكىلدىغان ئاۋازىغا ئەگىشىپ، بىر مىنۇت،

بىر سېكۇنتتىن ناھايىتى ئاستا ئۆتەتتى. ئەينى چاغدا ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئوتتۇرا يەر دېگىزىدا جەبىلتارىقتىن باشقا بىخەتەرەك جاي يوق ئىدى. ئافرىقىنىڭ غەربىي شىمالىغا ھۇجۇم قىلىشتا، پەقەت ئەنگلىيىگە قاراشلىق جەبىلتارىقتىن باشقا پايدىلانغۇدەك جايمۇ يوق ئىدى. ئەگەر بۇ يەر بولمىسا، شىمالىي ئافرىقا ئۇرۇش مەيدانىغا زۆرۈر بولغان ھاۋادىن قوغدىنىش كۈچلىرىنى تېزدىن قۇرۇپ چىقىشمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ھۇجۇم قىلىشنىڭ دەسلەپكى جەبىلتارىقتىكى ۱ ھېلىقى كىچىك ئايرودروم پۈتۈنلەي ھەربىي ئايرودروم ۋە ئەنگلىيىدىن ئافرىقا چوڭ قۇرۇقلۇقىغا ئۇچىدىغان ئايروپىلانلارنىڭ ئوتتۇرا يولدا چوشۇپ ئۆتىدىغان ئايرودرومى قىلىندى. ھەتتا ھۇجۇم باشلىنىشقا بىر نەچچە ھەپتە قالغۇچە، ئۇ يەردىكى كۈرەشچى ئايروپىلانلار دۈشمەننىڭ رازۋېدكا ئايروپىلانلىرىنىڭ بايقاپ قېلىشىدىن ئۆزىنى يوشۇرۇپمۇ ئالالمايى، ئايرودرومدا ئوچۇق - ئاشكارا تىقىلىشىپ تۇرۇپ كەتكەنىدى.

تېخىمۇ چاتاق يېرى، بۇ ئايرودروم ئىسپانىيەنىڭ چېگرىسىغا جايلاشقانىدى. بۇ يەرنى ئىسپانىيە زېمىنىدىن پەقەت بىر ئۈزۈن كەتكەن تىكەنلىك سىملا ئايرىپ تۇراتتى. سىياسىي جەھەتتىن ئېيتقاندا، ئىسپانىيە ئوق مەركىزىي دۆلەتلىرىگە مايىل ئىدى، شۇڭلاشقا ئوق مەركىزىي دۆلەتلەرنىڭ سان - ساناقسىز ئىشپىيونلىرى بۇ تىكەنلىك سىم ئارىسىدىن دائىم مارىلاپ تۇراتتى. ئېزىنىخاۋېرلار ھەر كۈنى دۈشمەننىڭ بومبارداىمانچى ئايروپىلانلىرىنىڭ تۈيۈقسىز ھۇجۇم قىلىشىدىن ھوشيار بولۇپ، دائىم تەييار تۇراتتى؛ ئەمما ھەر كۈنى تىنچ خاتىرجەم ئۆتۈپ كەتسە، ئۇلار گاڭگىراپ قالاتتى. ئۇلار دۈشمەننىڭ «قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغىلى بىر نەچچە ئاي بولغان مالتاغا ئاجايىپ يوكسەك ئىرادە بىلەن يەنە بىر قېتىم

ياردەم بەرمەكچى» دىگەن خۇلاسىگە كېلىشنى خالىشاتتى.

گەرچە دۇشمەننىڭ ھاۋادىن يېرىدىغان ھەر قانداق تۇيۇقسىز زەربىسى بەزى يامان ئاقىۋەتلەرگە دۇچار قىلىپ، كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى ئېغىر ساراسىمىگە سالسىمۇ، شۇنداقلا باشلىنىش ئالدىدا تۇرغان بۇ تولىمۇ خەتەرلىك ھەرىكەت جەريانىدا نۇرغۇنلىغان ئىشلاردا ئاسانلا خاتالىق كۆرۈلۈشى مۇمكىن بولسىمۇ، ئەمما قوماندانلىق شتابنىڭ ئىچكى قىسمى يەنىلا ئالدىراشلىق ۋە شاد - خۇراملىق كەيپىياتقا تولغانىدى. بۇ كەيپىياتنى ۋاقتىنچە ئىشخانا قىلىپ تۇرغان ھەر بىر كىچىك ئۆڭكۈردىكى خادىملار تولۇق ھېس قىلىشاتتى. بۇ كەيپىيات ئىنتايىن تەبىئىي ئىدى. بىر نەچچە سائەت ئۆتمەيلا ئىتتىپاقچى ئارمىيىگە ئۇلارنىڭ ئۇرۇش جەريانىدىكى تۇنجى قېتىملىق بىرلەشمە ھۇجۇمىنىڭ دەسلەپكى تەقدىرىنىڭ قانداق بولۇشى مەلۇم بولدى. ئىتتىپاقداش ئارمىيە غەرب تەرەپتىكى قۇملۇقتا ئىككى يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت ئېلىپ بارغان ھەرە تارتىشتەك ئۇرۇشتىن، شۇنداقلا گۇادالكانال ئارىلىدىكى ئۇرۇشتىن باشقا، دۇنيانىڭ ھېچقانداق يېرىدە مۇداپىئە خاراكتېرىدىكى ئۇرۇشتىن باشقىچىرەك بىرەر ئۇرۇش قىلىپ باقمىغانىدى. ھەتتا، بۇ مۇداپىئە ئۇرۇشمۇ پاجىئەلىك مەغلۇپ بولغانىدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى دۇنكېرك، بادېن، سىنگاپور، سۇرابايا ۋە توبرۇك قاتارلىق جايلاردىكى مەغلۇبىيەت كىشىنىڭ ئېسىدىن زادىلا چىقمايتتى.

ئېزىنخاۋېر جەيىلتارىقتىكى ئۆڭكۈردە ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىپ يۈرگەن كۇنلەردە، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ نەچچە يۈز پاراخوتتىن تەشكىللەنگەن تېز ۋە ئاستا سۈرئەتلىك مۇھاپىزەتچى فلوتى شىمالىي ئاتلانتىك ئوكياندىن ئۆتۈپ، ئافرىقىنىڭ غەربىي - شىمال قىرغىقىدىكى بىر ئورتاق نىشانغا قاراپ ئىلگىرىلەۋاتاتتى. يىراققا يۈرۈش قىلغۇچى ئۈچ ئاساسلىق

قوشۇن ناتسستلارنىڭ سۇ ئاستى كېمىلىرى گاھ پەيدا بولۇپ، گاھ غايىب بولۇپ تۇرىدىغان دېڭىزدا دولقۇن يېرىپ ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. 8 - نويابىر ئېزىنخاۋېر ئۆزئارا ئوت ئېچىشقانلىق ھەققىدىكى تۇنجى مەلۇماتنى تاپشۇرۇپ ئالغاندا، تولىمۇ روھى چۈشۈپ كەتتى. 7 - نويابىر ئامېرىكىنىڭ «توماس ستون» ناملىق ھەربىي پاراخوتى ئامېرىكىنىڭ كۇچەيتىلگەن بىر دېۋىزىيەسىنى ئېلىپ، ئالجىرىيەگە قاراپ كېتىۋاتقاندا نىشانغا يەنە 150 ئىنگلىز مىلى قالغاندا گېرمانىيەنىڭ تورپېداسىنىڭ زەربىسىگە ئۇچرىغانىدى. ئەمما، ھەربىي پاراخوت يېقىن ئەتراپتىكى پورتقا سۆرەپ ئېلىپ بېرىلغۇچە، پاراخوتتىكى ئوفىتسېر - ئەسكەرلەر جەمئىي ساقلاپ ئولتۇرۇشنى خالىمىدى. ئۇلارنىڭ قوماندانى ئۇلارنى قۇتقۇزۇش كېمىسىگە چۈشۈپ، ئەسلىدە تۈيۇقسىز ھۇجۇم قىلىش بەلگىلەنگەن دېڭىز ساھىلىغا ۋاقتىدا بېرىشنى ئۇقتۇرغاندا، ئۇلار خۇشاللىقىدىن ۋارقىرىشىپ كەتتى. ئەپسۇسكى، چۈشتىن كېيىن ھاۋانى قويۇق تۇمان قاپلاپ كەتكەچكە، ئۇلارنىڭ ئۇلۇغۋار پىلانى ئەمەلگە ئاشمىدى. ئۇلار ئائىلاج قوغلىغۇچى ھەربىي كېمە ۋە مۇھاپىزەتچى كېمىلەرگە چۈشۈپ، ئاخىرى بەلگىلەنگەن ۋاقىتتىن تەخمىنەن 20 سائەتتىن كېيىن قىرغاققا يېتىپ باردى. بۇلارنىڭ كېچىكىپ قېلىشى قىسمەنىڭ قۇرۇقلۇققا چىقىش پىلانىغا روشەن تەسىر كۆرسەتمىدى.

1942 - يىل 7 - ، 8 - نويابىر ئەنگلىيە - ئامېرىكىنىڭ ئارىلاشما تۈزۈلگەن پەۋقۇلئاددە ئۇچ فلوتى ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئالجىرىيە، ئوران، كاسابلانكا رايونىغا يېتىپ بېرىپ، زورلۇق بىلەن قۇرۇنلۇققا چىقىشقا تەييارلاندى. دەل مۇشۇ ۋاقىتتا ئويلىمىغان بىر ئىش يۈز بەردى. ئادمىرال دارلان شىمالىي ئافرىقىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ بولۇپ، دۆلىتىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئوغلى تۈيۇقسىز بالىلار پالەچ

كېسەللىكىگە گىرىپتار بولۇپ قېلىپ، ئالجىردا بالىنتسىدا يېتىپ قالدى. كېسەل خەتەرلىك بولغاچقا، دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ بۇ قوماندانى 5 - نويابىر شىمالىي ئافرىقىغا ئايروپىلان بىلەن قايتتى. ئەنگلىيە بىلەن ئامېرىكا مۇشۇنداق كەڭ كۆلەملىك ھۇجۇم باشلايدىغان ۋاقىتتا، ئۇ دەل ئالجىرىيەدە بولۇپ قالدى. بۇ كىشىنى تولىمۇ مالال قىلىدىغان تاسادىپىي بىر توغرا كېلىپ قېلىش ئىدى. روبېرت مۇرفى ئۇنىڭ ئىتتىپاقداش ئارمىيە قۇرۇقلۇقىغا چىقىشتىن ئىلگىرى ئۇ يەردىن قايتىپ كېلىشىنى ئۈمىد قىلاتتى. ئەمما، دارلان ئوغلىنىڭ كېسىلىگە بەك كۆڭۈل بۆلۈپ كەتكەچكە، فرانسىيىلىك ئادمىرال فىنالنىڭ داۋىسىدا بىر كۈن ئارتۇق تۇرۇپ قالدى.

بىر نەچچە ھەپتىدىن بۇيان، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ئالجىرىيەدىكى ئۈمىدى ئاساسەن فرانسىيىنىڭ ھەربىي ئىشلار ئەمەلدارى گېنېرال جوخانغا باغلىق بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭ مۇرفى بىلەن مۇناسىۋىتى ناھايىتى يېقىن ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ مۇرفى ئۇنىڭغا قۇرۇقلۇقتا چىقىدىغان كونكرېتنى ۋاقىتنى ئېيتمىغاندى. 7 - نويابىر يېرىم كېچىدىن ئۆتكەندە، مۇرفى جوخاننى يوقلاپ بېرىپ، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ قۇرۇقلۇقتا چىقىدىغان ۋاقتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى، ئەنگلىيە - ئامېرىكىنىڭ ناھايىتى قۇدرەتلىك بىرلەشمە ئارمىيىسىنىڭ مۇتلەق ئۈستۈنلۈكىنى ئېگىلىگەن دېڭىز، ھاۋا ئارمىيىلىرىنىڭ ياردەمى بىلەن شىمالىي ئافرىقىغا كېلىۋاتقانلىقىنى، بىر نەچچە سائەت ئىچىدىلا قۇرۇقلۇقتا چىقىدىغانلىقىنى ئېيتتى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان جوخان ئىختىيارسىز قاتتىق چۆچۈپ كەتتى. ئۇ ئەسلىدە ئالجىرىيىنىڭ پۈتۈن ۋەزىيىتىنى كونترول قىلالايمەن، دەپ ئويلىغانىدى. ئەمما ئۇ، بۇ يەردە دارلان بولغاچقا، ئۇنىڭ ھوقۇقى ھېچنېمىگە دال بولالمايدىغانلىقىنى چۈشىنەتتى. ئۇ شۇنىمۇ ئېنىق

بىلەتتىكى، ھەربىي ـ مەمۇرىي جەھەتتىكى بارلىق رەھبەرلىك ھوقۇقى ۋىشى ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن دۆلەت باشلىقى بولغان بۇ ئادەمنىڭ قولىغا مەركەزلەشكەنىدى. ئەگەر دارلانلا بۇ يەردە بولمىدىكەن، ئەمەلىي ھوقۇق تۇتقان ۋىشى ھاكىمىيەتنىڭ سادىق فرانسىيەلىكلەر ئۇنىڭ بۇيرۇقىغا ھەرگىز بويسۇنمايتتى.

مۇرفى بىلەن جۇخان مەسلىھەتلىشىپ، دارلانغا تېلېفون بېرىپ، ئۇنى دەرھال چاقىرىپ كېلىشنى قارار قىلدى. ئەتىگەن سائەت ئىككىگە ئاز قالغاندا، گېنېرال جۇخان تېلېفون بېرىپ، دارلاننى ئويغىتىپ، بىر مۇھىم مەسىلە ئۈستىدە ئۇنىڭ بىلەن يۈزتۇرانە سۆزلەشمىسە بولمايدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى. دارلان ئەنگلىيە ـ ئامېرىكا بىرلەشمە ئارمىيىسىنىڭ قۇرۇلۇقىغا چىقىش ئالدىدا نۇرغانلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن، قاتتىق تېرىكىپ، ئاچچىقىدا بويۇنلىرىغچە قىزىرىپ كەتتى. ئۇ: «مەن ئىنگلىزلارنىڭ گالۋاڭلىقىنى بۇرۇندىنلا بىلەتتىم، ئەمما ئامېرىكىلىقلارنى ئىنگلىزلاردىن ئەقىللىقراق چاغلايتتىم، ئەمدى مەن سىلەر ئامېرىكىلىقلارنىڭ ئۆتكۈزگەن خاتالىقىغا ئىنگلىزلارنىڭكىدىنمۇ قېيىلىشىمايدىكەن، دېگەن قاراشقا كەلدىم» دەۋەتتى.

دارلاننىڭ ئىنگلىزلارنى ياقتۇرماسلىقىدىكى سەۋەبىنى چۈشىنىشكە بولاتتى. ئۇ، ئۇزۇندىن بۇيان ئوق مەركىزى دۆلەتلىرىدىن پاناھ ئىزدەپ كەلگەنىدى. 1941 ـ يىل مايدا نېمىسلارنىڭ داكاردىن پايدىلىنىشىغا قوشۇلۇپلا قالماي، بەلكى تۇنىس ئارقىلىق رومېلنىڭ قوشۇنىغا ئوزۇق ـ تۇلۇك يەنكۈزۈپ بېرىشكىمۇ قوشۇلغانىدى. گېنېرال ۋېيگاند بۇنداق ساتقۇنلارچە قىلمىشنى ئەينى ۋاقىتتىلا نومۇسغانىدى. ئۇ ئەينى ۋاقىتتا شىمالىي ئافرىقىغا مەسئۇل بولغاچقا، پىتائىنىنىڭ گېرمانىيەنىڭ تەلىپىنى رەت قىلىشقا قايىل قىلغانىدى. ئەينى ۋاقىتتا گىتلېر سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئوپېراتسىيەگە پۈتۈن

ۇزۇدى بىلەن كىرىشىپ كەتكەچكە، ئۆزىنىڭ دېڭىز ئارمىيە شتاب خادىملىرىنىڭ بۇ ئىش توغرىسىدا بەرگەن قارشى پىكرىگە ئانچە ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلمىغانىدى. شۇ يىلى نويابىردا نېمىسلار ۋېيگاندنى ئانچە ئىشەنچلىك ئەمەس، دەپ قاراپ، ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىدى. ھازىر ئەھۋال ئۆزگىرىپ، سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى ھەر قەدەمدە غەلىبە قىلىپ كېلىۋاتاتتى. فاشىزمغا قارشى باشقا فرونتلاردىمۇ ئەھۋال ياخشى تەرەپكە يۈزلىنىپ، گىتلېرنىڭ كۈنى بارغانسېرى تەسلىشىپ كەتمەكتە ئىدى. شۇڭا دارلاننىڭ پوزىتسىيىسىدە ئازراق ئۆزگىرىش يۈز بەرگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇ يەنىلا كەم - كۈتسىز ۋەتەن ساتقۇچ مارشال پېتائىنغا سادىق ئىدى. شۇڭا مۇرفى بىلەن جۇخان ئۈنىڭغا تۇرلۇك يوللار بىلەن مەسلىھەت بەرگەندىن كېيىن، زور قوشۇننىڭ بېسىمى ئاستىدا پېتائىنغا تېلېگراممىا ئەۋەتىپ، ئۆزىنىڭ ئەركىن ھەرىكەت قىلىشىغا يول قويۇشنى ئۆتۈندى. ئۇ بىر قاتار دەھشەتلىك ۋەقەلەرگە دۇچ كەلگەچكە، ئىنتايىن مۇشكۈل ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى.

8 - نويابىر چۈشتىن ئاۋۋال سائەت 7 دىن 40 مىنۇت ئۆتكەندە، دارلان نائىلاج پېتائىنغا مۇنداق تېلېگراممىا ئەۋەتتى:

«ئەتىگەن سائەت 7 دىن 30 مىنۇت ئۆتكەندىكى ئەھۋال مۇنداق: ئەنگلىيە پاراخوتىغا چۈشكەن ئامېرىكا قوشۇنلىرى ئالجىرىيە ۋە ئۇنىڭغا يېقىن رايوندىن قۇرۇقلۇققا چىقىشقا باشلىدى. گارنىزون بىر نەچچە ئورۇندىن، بولۇپمۇ پورت ۋە دېڭىز ئارمىيە قوماندانلىق شتابىدىن ھۇجۇمنى چېكىندۈرگەن بولسىمۇ، ئۇلار باشقا جايدىن تۈيۇقسىز ھۇجۇم قىلغاچقا، قۇرۇقلۇققا چىقىشقا مۇۋەپپەق بولدى. ۋەزىيەت بارغانسېرى يامانلىشىۋاتىدۇ. گارنىزونمۇ ئۇزۇن بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. ھەر تەرەپتىن كېلىۋاتقان دوكلاتلارغا قارىغاندا، ئۇلار ھازىر كەڭ - كۆلەملىك قۇرۇقلۇققا چىقىش ئالدىدا تۇرماقتا.»

8 ـ نويابىر يېرىم كېچىدە، ئامېرىكا ـ ئەنگلىيە بىرلەشمە ئارمىيىسىنىڭ ئارىلاش تۇزۇلگەن پەۋقۇلئادە ئۇچ فلوتى ئايرىم ـ ئايرىم هالدا ئالجىرىيە، ئوران، كاسابلانكا رايونىدىن قۇرۇقلۇققا چىقتى. «شەرقىي قسىم» دىكى ئارىلاش تۇزۇلگەن پەۋقۇلئادە ئۇچ فلوت ئەنگلىيە دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ كونتر ئادمىرالى بروسنىڭ قوماندانلىقىدا 8 ـ نويابىر تاڭ سەھەر ساەت بىردە ئالجىرىيىنىڭ شەرقى بىلەن غەربىدىن قۇرۇقلۇققا چىقتى. ئەنگلىيىنىڭ 11 ـ بريگادىسى غەرب تەرەپتىن دېڭىز ساھىلىنى ئوڭۇشلۇق ئىگىلىدى. شەرق تەرەپتىن ئامېرىكا قوشۇنلىرىنى يۆتكەپ كەلگەن پاراخوتلار ئويلىمىغان يەردىن كۆتۈرۈلگەن دېڭىز دولقۇنلىرىنىڭ تەسىرى بىلەن قىرغاقتىن بىر نەچچە كىلومېتىر يىراقلىقتا توختاپ قالغاچقا، قارا ئىغۇدا بىرمۇنچە قالايمىقانچىلىقلارغا يولۇقۇپ، هايال بولۇپ قالدى. ئەمما، تاڭ ئاتقاندىن كېيىن، ۋەزىيەتنى تېزلا ئوڭشۇالدى. چۈشتىن ئاۋۋال ساەت 11 دىن 30 مىنۇت ئۆتكەندە، دارلان ئۆزىنىڭ يۇقىرى رەھبەرلىككە يەنە بىر تېلېگرامما ئەۋەتىپ: «ئالجىرىيە بۇگۈن ئاخشام قولدىن كېتىشى مۇمكىن» دېدى. چۈشتىن كېيىن ساەت 5 تە ئۇ يەنە بىر تېلېگرامما بېرىپ: «قوشۇنسىز پۈتۈن كۈچى بىلەن ئالدىنى توسۇغان بولسىمۇ، ئەمما ئامېرىكا قوشۇنلىرى يەنىلا شەھەرگە بېسىپ كىردى. مەن بۇيرۇق بويىچە شۇ يەردە تۇرۇشلۇق قوشۇنىنىڭ قوماندانى گېنېرال جۇخان بىلەن ئالجىر شەھىرىنىڭ تەسلىم بولۇش مەسىلىسى ئۈستىدە سۆھبەت ئۆتكۈزدۇم» دېدى. چۈشتىن كېيىن ساەت 7 دە، ئالجىر تەسلىم بولدى. ئادمىرال دارلانمۇ ئامېرىكىلىقلارنىڭ قولىغا چۈشتى، گېنېرال جۇخان ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ رەھبەرلىكى ئاستىدا يەنە هوقۇق تۇتتى.

«ئوتتۇرا قسىم» دىكى ئارىلاشما تۇزۇلگەن پەۋقۇلئادە

فلوت ئامېرىكىنىڭ كونتر ئادمىرالى فېردېننىڭ قوماندانلىقىدا 5 - نويابىر سائەت بىردە ئوراندىن قوزغىلىڭقا چىقتى. بۇ يەردىكى فرانسىيە قوشۇنلىرى ئالجىردىكىگە قارىغاندا تېخىمۇ كۈچلۈكرەك قارشى تۇردى. قوزغىلىڭقا چىققۇچى قىسىم دەسلەپتە ئارزىغۇ قولتۇقى بىلەن ئاندالوسنى ئوكۇشلۇق ئىشغال قىلغان بولسىمۇ، ئەمما ئورانغا تۆيۈقسىز زەربە بېرىش جەريانىدا يېرىم يولدا توسۇلۇپ قالدى. ئامېرىكا قوشۇنلىرىنى توشۇپ كەلگەن ئەنگلىيىنىڭ ئىككى ھەربىي پاراخوتى ئوران پورتىغا زوردۇق بىلەن باستۇرۇپ كىرگەندە پاچاقلاپ تاشلاندى. پاراخوت خادىملىرى بىلەن قوشۇندىن يېرىمىدىن كۆپرەك كىشى ئۆلدى ۋە يارىلاندى. 9 - نويابىرغا كەلگەندە ئامېرىكا قوشۇنلىرى داۋاملىق ھۇجۇم قىلغان بولسىمۇ، زادىلا ئالغا ئىلگىرىلىيەلمىدى.

«جەنۇبىي قىسىم» دىكى ئارىلاشما تۈزۈلگەن پەۋقۇلئاددە فلوت ئامېرىكا ئارمىيەسىنىڭ گېنېرال مايورى باتتوننىڭ قوماندانلىقىدا، 8 - نويابىر تاڭ ئالدىدا مارا كەش دېگىز بويىغا يېتىپ كەلدى. ئۇلار كېچىدە يۇرگەچكە، ئۇنىڭ ئۈستىگە بارىدىغان يەر يېراق بولغاچقا، قوزغىلىڭقا چىقىش ۋاقتى ئەسلى پىلانىدىكىدىن ئۇچ سائەت كېچىكتى. ئامېرىكا ئارمىيىسى ئايرىم - ئايرىم ھالدا كاسابلانكا يېنىدىكى فېدالا، لېئود پورتى ۋە سافىدىن قوزغىلىڭقا چىقىپ، دەسلەپتىلا ئۆز ئوزنىنى مۇستەھكەم ئىگىلىدى. قوزغىلىڭقا چىققان قوشۇنلار بەزى يەرلەردە ھېچقانداق قارشىلىققا ئۇچرىمىغان بولسىمۇ، ئەمما كېيىن يەنە بەزى يەرلەردە بولۇپمۇ لېئود پورتى يېنىدا قارشىلىققا ئۇچراپ، ئوروش ناھايىتى كەسكىن ئېلىپ بېرىلدى. 9 - نويابىر ئامېرىكا ئارمىيىسى بىر تەرەپتىن ئۆزنىنىڭ قوزغىلىڭقا چىققان يېرىنى مۇستەھكەملىسە، يەنە بىر تەرەپتىن نېخىمۇ ئىلگىرىلەپ كىردى. لېكىن، ئوق - دورا

ۋە مايلار دېگىز قىرغىقىغا دۆۋلەپ قويۇلۇپ، ئۇرۇش قىلمۇاتقان قوشۇنغا تېخى يەتكۈزۈپ بېرىشكە ئولگۇرمىگەچكە، قوشۇن تېزرەك ئىلگىرىلىيەلمەي، فرانسىيە قوشۇنلىرى پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ تېخىمۇ قاتتىق قارشىلىق كۆرسىتىشكە باشلىدى. باشقا رايوندىكى ئۇرۇشلارمۇ ئىنتايىن كەسكىن ئېلىپ بېرىلدى.

9 ـ نويابىر ئەتىگەندە گېنېرال كلاك بىلەن گېنېرال گىرائۇد فرانسىيىگە قاراشلىق ئافرىقا دائىرلىرى بىلەن مەلۇم كېلىشىم ئىمزالاش ئۈچۈن ئايروپىلان بىلەن ئالجىرغا يېتىپ باردى. ئۇلارنىڭ ۋەزىپىسى ئۇرۇشنى توختىتىش ھەمدە فرانسىيىلىكلەرنى ئەسلى پىلان بويىچە گېرمانىيىگە قارشى ئۇرۇشتا يارەملىشىشكە چاقىرىشتىن ئىبارەت ئىدى. ئەپسۇسكى، ئافرىقىدىكى فرانسىيىلىكلەر كۈتۈلمىگەندە گېنېرال گىرائۇدنى تولىمۇ سوغۇق قارشى ئېلىپ، ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئەسلىدىكى ئۈمىدىگە سوغۇق سۇ سەپتى. ئۇلار گىرائۇدقا قىلچىمۇ ئېتىبار قىلمىدى. ئۇ بىر قېتىم رادىئو نۇتقى سۆزلەپ، ئۇزىنىڭ فرانسىيىگە قاراشلىق شىمالىي ئافرىقىغا رەھبەرلىك قىلىدىغانلىقىنى ھەمدە فرانسىيە ئارمىيىسىنىڭ ئىتتىپاقداش ئارمىيىگە قارشى ئۇرۇش قىلىشنى توختىتىشقا بۇيرۇق بېرىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. ئەمما ئۇنىڭ نۇتقى قىلچىمۇ رول ئوينىيالمىدى. شۇ چاغدا ئېزىنىخاۋېرنىڭ قوماندانلىق شتابى بىلەن ئالجىر ئوتتۇرىسىدا سىمسىز تېلېگراف ئارقىلىق ئالاقىلىشىش ئىنتايىن تەس بولسىمۇ، ئەمما ئاخىر يەنىلا بىر پارچە تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋېلىشقا مۇۋەپپەق بولۇپ، «ئادمىرال دارلان ئالجىردا ئىكەن!» دېگەن خىلى بۇرۇنلا تارقالغان خەۋەرنىڭ راستلىقى ئىسپاتلاندى.

«دارلان ـ فرانسىيە ئۇرۇش قىلغۇچى قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانى، ئەڭ ئاددىي ۋە ئاسان چارە ـ ئۇنى قولغا ئېلىش! ـ دەپ ئويلىدى ئېزىنىخاۋېر، ـ ئەمما پەقەت دارلانلا

تولون ۋە داكاردىكى فرانسىيىنىڭ نۇرغۇن پاراخۇتلىرىغا زۆرۈر بولغان بىر بۇيرۇق چۈشۈرسە، ئاندىن بىزنىڭ يەر دېڭىزدىكى فلوتلىرىمىزنىڭ چۆكتۈرۈۋېتىلىش خەۋپى ئازىياتتى، شۇنداقلا ئۆزىمىزنىڭ پارخوتلىرىمىزنىمۇ خالىغانچە كۆپەيتىۋالاتتۇق».

ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ لوندوندىن ئايرىلىش ۋاقتىدا باش ۋەزىر چېرچىلغا سەمىمىيلىك بىلەن: «ئەگەر مەن دارلان بىلەن كۆرۈشۈپلا قالسام، ئۇنىڭغا قاتتىق نەپرەتلەنسەممۇ، ئەمما ئۇنىڭ پاراخوتلىرىنى ئىتتىپاقداش ئارمىيە تەرەپكە ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن، ھەتتا ئۇنىڭ ئالدىغا بىر ئىنگلىز مىلى ئارىلىقتىن ئۆمىلەپ بولسىمۇ بېرىشقا رازىمەن» دېگەن سۆزىنى ئەسلىدى.

ئېزىنخاۋېر گېنېرال كلاكنىڭ فرانسىيە ئەمەلدارلىرى ۋە ئەسكەرلىرى بىلەن ئارىلىشىپ يۈرگەندە، فرانسىيىلىكلەرنىڭ بىر ئەنئەنىسى بارلىقىنى، يەنى ئۇلار مەيلى قانداق ئىش قىلسۇن، ئۇنىڭغا ئۆزىگە لايىق بىر تون كىيگۈزۈشكە ئادەتلەنگەنلىكىنى تېزلا بايقىۋالغانلىقىنى سۆزلەپ يۈرگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدى. بۇ ئىش فرانسىيە ئارمىيىسى ئىچىدە مۇقەددەس بىر ئەنئەنىگە ئايلانغانىدى. ئۇلار، ئۇزلىرىنىڭ 1940 ـ يىلى تەسلىم بولغانلىقىنى پەقەت يۇقىرى باشلىقلارغا سادىق ھەرىيلەرنىڭ قانۇنىي بۇيرۇقىغا بويسۇنۇشتىنلا ئىبارەت، دەپ كېسىپ ئېيتاتتى. گېنېرال كلاك بىلەن بىر نەچچە قېتىم سۆھبەتلەشكەن ھەربىر فرانسىيە قوماندانلىرى بىرەر قانۇنىي بۇيرۇق تاپشۇرۇپ ئالمىغۇچە، ئۆز قوشۇنىنى ئىتتىپاقداش ئارمىيىگە تەسلىم بولۇشقا ئۈندەش توغرىسىدا بىرەر ھەرىكەت قوللىنىشنى رەت قىلدى. ئۇلارنىڭ ھەر بىر ئادىمى مارشال پېتا ئىنغا سادىق بولۇش ھەققىدە قەسەم بەرگەنىدى؛ ئەينى چاغدا مارشال پېتائىننىڭ نامىنىڭ شىمالىي ئافرىقىدىكى كىشىلەرنىڭ ئىدىيە ۋە ھەرىكىتىگە بەرگەن تەسىرى باشقا ھەرقانداق ئامىللارغا قارىغاندىمۇ ئىنتايىن چوڭقۇر ئىدى. بۇ

قوماندانلارنىڭ ئىچىدە ئۆزىنىڭ قانۇنىي باش قوماندانى ھەمدە ئۆزلىرىنىڭ نەزەرىدە مارشال پېتائىننىڭ بىۋاستە ۋە شەخسىي ۋەكىلى دەپ قارايدىغان دارلاننىڭ ئۆزلىرىگە بەرگەن زۆرۈر يوليورۇقىدىن باشقا، ئۆزىنىڭ بەرگەن قەسەمنامىسىگە چەكلىمىسىگە ئۇچرىمايدۇ ياكى ئۇرۇش توختىتىش توغرىسىدا ھەرقانداق بۇيرۇق چۈشۈرەلەيدۇ، دەيدىغان بىرەرسۇ يوق ئىدى.

گېنېرال كلاك ئىتتىپاقداش ئارمىيە قوماندانلىق شتابىغا يوللىغان تېلېگراممىسىدا، ئەگەر دارلان قاتناشمىسا، يارىشىپ قېلىشنىڭمۇ مۇمكىن بولمايدىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ بۇ كۆز قارىشىنى گېنېرال گىرائۇدنىڭمۇ قوللايدىغانلىقىنى ئەسكەرتتى.

9 ـ نويابىر گېنېرال كلاك باش قوماندان ئىزىنخاۋېرنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، ئالجىرداكى ساينىت گېئورگې مېھمانخانىسىدا دارلان بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۇنىڭ ئۇرۇش توختىتىش بۇيرۇقى چۈشۈرۈشنى تەلەپ قىلدى. كلاك تولىمۇ بەستىلىك ئادەم بولغاچقا، ۋىجىك بويلۇق ئادمېرال دارلانغا ئېڭىشىپ تۇرۇپ ئاچچىقلانغان ھالدا، دارلاننى ھەمكارلىشىشقا قىستىدى. ئۇ ۋاقىراپ تۇرۇپ، ئەگەر ھەمكارلاشمايدىغان بولسا تۇرمىدە ياتىدىغانلىقىنىمۇ ئاگاھلاندۇردى. دارلان يەنىلا پېتائىننىڭ بۇيرۇقىنى كۈتىدىغانلىقىدا چىڭ تۇردى. كلاك يەنە قاتتىق ئاچچىقلاپ كەتتى. جۇخان دارلاننى بىر چەتكە تارتىپ، ئۇنىڭ بىلەن قارشىلىشىشنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوقلۇقىنى ئەسكەرتتى. دارلان ئاخىر كاسابلانكا ۋە ئوراندا ئۇرۇش توختىتىش بۇيرۇقى چۈشۈرۈشكە مەجبۇرىي كۆنگەن بولسىمۇ، ئەمما تۇنىستا تۇرۇشلۇق فرانسىيە ۋىشى قوشۇنىنىڭ نېمىسلارغا قارشى تۇرۇش ھەققىدە يوليورۇق بېرىشنى قەتئىي رەت قىلدى.

11 ـ نويابىر گىتلېر ئىشغال قىلمىغان فرانسىيىنىڭ جەنۇبىي قىسمىغا قوشۇن يۆتكەشكە باشلىدى.

شۇنىڭ بىلەن دارلانمۇ، بۇ پېتائىننىڭ «ئەركىن ھەربىكەتلىنىش ئىقتىدارىنى يوقاتقان بىر ئەسىرگە ئايلانغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ» دەپ ئېلان قىلدى. ئۇ يەنە: «مەن پېتائىننىڭ مەخپىي بۇيرۇقىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم، بۇيرۇقتا ماڭا مۇشۇنداق شارائىتتا تەدبىر قوللىنىش ھوقۇقى بېرىلگەنلىكى ئېيتىلغان» دېدى. دارلاننىڭ بۇ باياناتى فرانسىيە ژۇشى ھەربىي ئەمەلدارلىرى ئۇچۇن ئېيتقاندا، بىر ھالقىلىق ئامىل ئىدى. چۇنكى بۇ بايانات بىلەن ئۇلار، دارلاننىڭ يولبورۇقى بويىچە ئىتتىپاقداش ئارمىيە بىلەن ھەمكارلىشالايتتى، ھەمدە ئۇلار ھەقىقىي بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىۋاتقاندەك قىياپەتكىمۇ كىرۋالالايتتى. دارلاننىڭ ھوقۇقىمۇ مۇشۇنداق يەردە ئۇتەتتى. بۇ ئېزىنىخاۋېرنىڭ دارلان بىلەن تېزرەك سودىلىشىشقا ئالدىرىشىدىكى مۇھىم بىر سەۋەب ئىدى. ئېزىنىخاۋېر دارلاننىڭ تۇنىستىكى فرانسىيە قوشۇننىنى نېمىسلارغا قارشى تۇرۇشقا كۇندۇرۇپ، فرانسىيە فلوتىنى ئىتتىپاقداش ئارمىيىگە ئۇتكۇزۇپ بېرەلەيدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. ۋاقىت - ھايات دېمەكتۇر. چۇنكى نېمىسلار بۇنىڭغا كىشىنى چۇچۇتكۇدەك دەرىجىدە تېز ئىنكاس قايتۇرۇۋاتاتتى. گىتلېر دەسلەپتىكى ھەيرانلىقتىن ناھايىتى تېز ئېسىنى يىغىپ، تۇنىسقا ھاۋادىن خىللانغان قوشۇنلىرىنى ۋە تانكىلىرىنى توشۇدى.

11 - نويابىر ئېزىنىخاۋېر ناھايىتى مەيۇسلەنگەن ھالدا، «مەشئەل» پىلانىنىڭ ئىستراتېگىيە جەھەتتىن غەلىبە قىلىش ئىمكانىيىتى يوققا چىقتى، ئەمدى ھەممە ئىشنى تۇنىستىكى فرانسىيىلىكلەر بەلگىلەيدىغان بولدى، دەپ ھېسابلىدى. ئېزىنىخاۋېر يەنە پەقەت ئۇلار «كاللىسىنى دەرھال سەگەكلەشتۇرەلىسلا، بىز كېيىن بىر نەچچە ھەپتە قىلىدىغان ئۇرۇشتىن ساقلىنىپلا قالماستىن، بەلكى نۇرغۇن كىشىنىڭ ھاياتى ۋە مال - مۇلكىنى قۇربان قىلغاندىن كېيىن قولغا

كەلتۇرمەكچى بولغان نەرسىگە ھەقىقىي ئېرىشەلەيتتۇق» دېدى. شۇڭا ئېزىنىخاۋېر كلاكقا دەرھال دارلان بىلەن كېلىشىم تۈزۈشكە بۇيرۇق بەردى. كلاك دارلاننى شىمالىي ئافرىقىسىنىڭ ژالىيلىقىغا گىرائۇدنى فرانسىيە قوراللىق قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانلىقىغا، جۇخاننى مۇئاۋىن قوماندان ھەمدە قۇرۇقلۇق قىسىملىرىغا مەسئۇل قوماندان قىلىپ تەيىنلەشتە چىڭ تۇردى. ئېزىنىخاۋېر بولسا پەقەت تونىسقا يۇرۇش قىلىپ، گېرمانىيە، ئىتالىيە فاشىست قوشۇنلىرى بىلەن ئۇرۇش قىلىشقىلا بەكرەك كۆڭۈل بۆلەتتى. شۇڭا ئۇنىڭغا بىر ئىشەنچلىك ئارقا سەپ زۆرۈر ئىدى. بۇنداق ئارقا سەپكە ئېرىشىش ئۈچۈن، مەيلى فاشىستىك نامى قانچىلىك يامان بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، فرانسىيىنىڭ ۋىشى دائىرىلىرى بىلەن ھەمكارلىشىشقا تەييار ئىدى. ئۇ كلاكنى ئەرەب قەبىلىلىرى ئارىسىدا بىرەر جەدەل - ماجىرانىڭ يۈز بېرىشىگە يول قويماسلىقىنى ياكى « ئۇلارنى ھازىرقى ھۆكۈمرانلىق ئۈسۈلى بىلەن ئادا - جۇدا بولۇشتا» رىغبەتلەندۈرۈشى لازىملىقىنى ئاگاھلاندۇردى. چۈنكى ئېزىنىخاۋېر «ئىچكى قىسمىدا ھەر قانداق ئىسيان ياكى ئاۋارىچىلىقلار» نىڭ يۈز بېرىشىنى خالىمايتتى. ئۇ 13 - نويابىر جەبىلتارىقتىن تالجىرغا ئايروپىلان بىلەن كېلىپ، دارلان بىلەن ئۇچرىشىپ، بۇ سودىنى تۈگەتتى.

دارلان بىلەن تۈزۈلگەن كېلىشىمنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالى پۈتۈن جامائەتچىلىككە ئاشكارا ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، ئەنگلىيىنىڭ دۆلەت ئىچىدە ئەركىن فرانسىيىنىڭ ئىچكى قىسمىدا ۋە ئامېرىكا جامائەتچىلىكى ئىچىدە كۈچلۈك ئارازلىق قوزغالدى. ئۇرغۇنلىغان كىشىلەر بۇنى ئىنتايىن رەزىل ھىلىمىش، قارشى تەرەپ «بىزنىڭ زادىلا چىقىشالمايدىغان ئىشەددىي دۈشمىنىمىز» دەپ ھېسابلىدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ كۆڭلىدە يەقەتلا شىمالىي ئافرىقىدا قۇرۇقلۇققا چىقىش غەلىبىسى ۋە ئەل

ئالامېين ئوپېراتسىيىسىنىڭ غەلىبىسىلا بولغاچقا، بۇ ئىش ئۇلارغا تولىمۇ غەيرى تۇيۇلاتتى. بۇ كۈچلۈك نارازىلىقتىن ئېزىنخاۋېر قاتتىق چۆچۈپ كېتىپ، باشقىلار بىلەن نورمال ئاممىۋى مۇناسىۋەت قىلىشتىنمۇ قاچىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ كېلىشىمنىڭ زەربىگە ئۇچرايدىغانلىقىغا مەلۇم دەرىجىدە كۆزى يەتكەن بولسىمۇ، بۇنىڭغا ئۇنچىلىك بىئارام بولمىدى. ئەمما، زەربىنىڭ شۇنچە كۈچلۈك بولغانلىقى ئۇنى تولىمۇ بىئارام قىلدى. ھەمدە كىشىلەرنىڭ ئۆزىنى «سياسەتنىڭ بىپايان دېڭىز - ئوكيانلىرىنىڭ شىددەتلىك دولقۇنلىرىغا بەرداشلىق بېرەلمىگىن قاپاق باش گېنېرال» دېيىشىدىن تېخىمۇ بىئارام بولدى. ئۇ ئىنىسى ئېدگارغا يازغان خېتىدە: «دارلان بىلەن توزگەن كېلىشىمنى» ئاقلاپ: «بۇ ئىشتا بەزىلەرنىڭ مېنى ئىشەنگىلى بولمايدىغان ھامافەت دېگىنىگە ھەمدە بۇ كېلىشىمنى مېنىڭ ھەربىي جەھەتتە قوللانغان ۋاقىتلىق تەدبىرىم ئىكەنلىكىنى ھېسىۋ قىلالمىغىنىغا ئاچچىقىم كەلدى» دەيدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ ئوغلىغا يازغان خېتىدە يەنە مۇنداق دەيدۇ: «مېنى ئۇلار فاشىست ئۇنسۇر، ھەتتا گىتلېرىزمچى قىلىۋەتتى؛ ئەمما مېنىڭچە تارىختىكى ھەر قانداق بىر ئۇرۇشتا زۇلۇم قىلغۇچى ئىستىبداتلار ۋە مۇستەبىت ھۆكۈمرانلار بىلەن كىشىلىك ھوقۇقنى قوغدىغۇچى كۈچلەر ۋە شەخسىي ئەركىنلىك تەرەپدارلىرى ئوتتۇرىسىدا ھېچقاچان مۇنداق روشەن قارشىلىشىش بولۇپ باقمىغانىدى. مەن فاشىستلارغا قارشى تەرەپتە قەتئىي تۇرىمەن. بىر جەڭچى بولۇش سۈپىتىم بىلەن، گىتلېر قاراقچىلىرىنى تارمار قىلىش - مېنىڭ بىردىنبىر نىشانىم.»

ئۇ ئايالى ماميېغىمۇ خەت يېزىپ: «ئەرەبلەرنى چۈشىنىش تولىمۇ تەس بىر خەلق. ئۇلار قىزىققان، ئاداۋەتخور كېلىدۇ. بۇ يەردە قىلىنىۋاتقان بىرمۇنچە ئىشلار قارىماققا غەلىتە

كۆرۈنىدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇ ئىشلار ئەرەبلەرنى غەزەپلىنىپ قوزغىلىپ كەتمىسۇن، دەپ شۇنداق قىلىنغان. بىز ھەقىقەتەنمۇ يانار تاغ ئاغزىدا ئولتۇرۇۋاتىمىز» دەيدۇ. ئېزىنخاۋېر ئارقا سەپنى تۇراقلاشتۇرۇش ئۈچۈن، بىرەر قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلۈپ قېلىشتىن ئىنتايىن ئەنسىرەيتتى. ئۇ دارلانغا ئۇستىلىق بىلەن ئىزچىل ھالدا يەھۇدىيلارغا قارشى تۇرۇش ئۇسۇلىنى ئازراق ئۆزگەرتىش ھەققىدە ھەيدەكچىلىك قىلاتتى. دارلان ۋاقىت تەلىپىنى قويۇپ: «ئەگەر جىددىي تەدبىر قوللىنىپ، يەھۇدىيلارنىڭ تەقدىرىنى ئۆزگەرتمەكچى بولىدىكەنمىز، ئۇنداقتا، فرانسىيە مۇسۇلمانلارنىڭ كۈچلۈك قارشىلىقىنى كونترول قىلالمايدۇ» دەپ ئۆزىنى ئاقلىدى. ئېزىنخاۋېرمۇ قەبىلىلەرنى باشقۇرۇش ھەقىقەتەن قىيىن مەسىلە، بۇنى ئەڭ ياخشىسى فرانسىيىلىكلەر باشقۇرسۇن، دەپ قارايتتى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ شتاب باشلىقى شىمىت لوندوندا بولغاچقا، ئەنگلىيىنىڭ دۈشمەنگە بولغان كۈچلۈك قارشىلىقىنى ئالدى بىلەن ئېزىنخاۋېرغا يوللاپ تۇراتتى. چېرچىل بۇ شەرتنامىنى ھەقىقەتەن «ئوچۇق ئاسماندا چاقماق چاققاندەك بىر ئىش بولدى» دەپ قارىدى. ئەنگلىيىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقى: دارلاننىڭ تارىخى ئاشۇنداق رەزىل بولغاچقا، ئۇنى شىمالىي ئافرىقىنىڭ باشلىقلىقىغا داۋاملىق قويۇشنى ئويلىنىپ كۆرۈشكىمۇ بولمايدۇ، دېدى. ئىنگلىزلار: «بىز ئالدى بىلەن ئۆزىمىزنىڭ ھەققانىي مەيدانىمىزدا مېڭىشىمىز كېرەك، ھازىر بىز دەل خەلقئارادىكى ئابرۇيىمىز ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتىمىز. ئەمما. دارلان بۇنىڭ ئەكسىچە ئادەم» دېيىشەتتى. كىشىلەر ئېزىنخاۋېرنىڭ ھەربىي جەھەتتە قوللانغان تەدبىرلىرىنىمۇ ھەر خىل تەنقىد قىلىپ: تا بۇگۈنگىچە ئارىسالدى بولۇپ، ياخشى پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويدى. «مەشئەل يىلانى ئىستراتېگىيە جەھەتتە مەغلۇپ بولدى»

دېيىشتى.

ئېزىنخاۋېر ئەنگلىيە ھۆكۈمەت دائىرلىرىنىڭ بۇنداق تاپا - تەنىلىرىگە قاتتىق نارازى بولۇپ، دەرھال ئىنكاس قايتۇردى. 14 - نويابىر ئەتىگەندە، ئۇ ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر شتاب باشلىقلىرى باش قوشقان كېچەشمە يىغىنىغا ناھايىتى ئۇزۇن بىر تېلېگراممىدا مۇنداق دېدى: «لوندون ۋە ۋاشىنگتوننىڭ شىمالىي ئافرىقىدىكى فرانسىيە دائىرلىرى بىلەن ئۆتكۈزگەن سۆھبەتتىن كېيىنكى چىققان بەزى قالايمىقانچىلىقلار نى چۈشىنىشكە بولىدۇ. بولۇپمۇ مارشال پېتائىننىڭ شىمالىي ئافرىقا ھاياتىدا ئىنتايىن تەسىرى بار ئەرباب ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت بۇ مۇھىم رېئاللىقنى چۈشىنىشىمىز لازىم. بارلىق فرانسىيە ئوفىتسېرلىرىدا مارشال پېتائىندىن ئىبارەت بۇ مۇھىم ئەربابنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا ياشاش ۋە ھەرىكەت قىلىشقا ئىنتىلىشتەك بىر ئورتاق خاھىش بار. فرانسىيىلىكلەر پەقەت دارلاننىڭلا مارشال پېتائىننىڭ ھوقۇقىغا ۋارىسلىق قىلىشقا قوشۇلىدۇ. ئەگەر دارلان بىلەن ھەمكارلاشمايدىغان بولساق، ئۇنداقتا بىز پۈتۈن شىمالىي ئافرىقىغا ھەربىي ئىشغالىيەت يۈرگۈزۈشكە مەجبۇر بولىمىز. بۇنداق قىلغاندا ۋاقىت، ئادەم كۈچى ۋە ماددىي كۈچ جەھەتتىن ئىنتايىن زور زىيان تارتىمىز.» ئۇ چېرچىلغا يوللىغان يەنە بىر تېلېگراممىسىدا: «خاتىرجەم بولۇڭكى، مەن سىزنىڭ ئاقىلانە، ئوبدان مەسلىھەتلىرىڭىزنى دائىم ئېسىمدە مەھكەم تۇتۇپ، بۇ يەردىكى شۇنچە كۆپ ئالدامچىلارنىڭ پۈت - قولۇمنىي بوغۇچلاپ، كۆزۈمنى ئېتىپ قويۇشىغا ھەرگىز يول قويمايمەن» دېدى.

چېرچىل ئېزىنخاۋېرنىڭ ئۆزىنى ئاقلاپ بەرگەن تېلېگراممىسىنى كۆرگەندىن كېيىن، 17 - نويابىر روزۋېلتقا تېلېگراممىا يوللاپ: «سىزگە شۇنى مەلۇم قىلماقچىمەنكى،

دارلان بىلەن تۇزۇلگەن كېلىشىم كۆچلۈك نارازىلىق پەيدا قىلدى. مەن بۇ مەسىلىنى ئويلىغانسېرى، بۇ كېلىشىم پەقەت بىر خىل جەددىي ئۇرۇش تەقەززالىقى تۇپەيلىي نائىلاج قوللىنىلغان ۋاقىتلىق تەدبىر ئىكەنلىكىگە شۇنچە ئىشەنمەكتىمەن. كىشىلەر بىزنى يەرلىك گېسىلىنچىلار »[1] بىلەن مۇرەسسە قىلىشنى خالىدى، دەپ قاراۋاتىدۇ. بۇ خىل كۆز قاراش فرانسىيىدىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن ياۋروپادىكى ئورتاق ئىشلىرىمىز ئۈچۈنمۇ يامان سىياسىي تەسىر پەيدا قىلىدۇ. بۇنىڭغا ھەرگىز چىداپ تۇرالمايمىز. دارلان يامان ئاتاق كۆتۈرگەن ئادەم. بىز دەل مۇشۇ ئادەمنىڭ قول ئاستىدىكىلەردىن بەرىنى فرانسىيە دېگىز ئارمىيىسىگە قوماندانلىق قىلىشقا قويساق، فرانسىيە دېگىز ئارمىيىسى بىزنى يامان كۆرۈپ قالىدۇ. يەنە دەل بۇ كىشى فرانسىيە دېگىز ئارمىيىسىنى كاساپلانكىنىڭ يېنىدىكى دېگىزغا سىزنىڭ فلوتېگىز بىلەن بىللە ئۇرۇش قىلىشقا ئەۋەتسە، بۇ ماتروسلار ئۆز جېنىدىن ئايرىلماي قالمايدۇ. بۇ ئىشلار خۇددى تۇنۇگۈنكىدەكلا كۆز ئالدىمدا تۇرۇپتۇ. ئەمدى دارلان يەنىلا ھوقۇقنى دەپ بىز تەرەپكە ئۆتتى. شۇڭا دارلان بىلەن ئۇزاق مۇددەتلىك بىر كېلىشىم ئىمزالانسا، ياكى فرانسىيىگە قاراشلىق شىمالىي ئامېرىكىدا دارلان ھۆكۈمىتى قۇرۇلسا، بۇنىڭ سەۋەبىنى نەچچە يۈز مىليون ئاۋام خەلقىمۇ چۈشەندۈرگىلى بولمايدۇ. ئەمما ئۇلارنىڭ سەمىمي قەلبى -

---

① گېسلىن — (1887 ـ 1947) نورۋېگىيە فاشىست پارتىيىسىنىڭ باشلىقى. 1931 ـ يىلىدىن 1933 ـ يىلىغىچە نورۋېگىيە دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى بولغان. 1933 ـ يىلى بىرلەشكەن مىللەتلەر پارتىيىسىنى (فاشىستىك پارتىيە) قۇرغان. 1940 ـ يىلى گېرمانىيىنىڭ نورۋېگىيىنى ئىشغال قىلىۋېلىشىغا ياردەملەشكەن. 1942 ـ يىلى قورچاق ھۆكۈمەتنىڭ باشلىقى بولغان. 1945 ـ يىلى فاشىست گېرمانىيىسىنىڭ نورۋېگىيىدىكى ھۆكۈمرانلىقى يىمىرىلگەندىن كېيىن، ئۇرۇش جىنايەتچىسى سۈپىتىدە ئۆلۈمگە ھوكۇم قىلىنغان. گېسلىن دېگەن سۆز كېيىن «ۋەتەن ساتقۇچ» دېگەن مەنىدە ئىشلىتىلىدىغان بولدى.

بىزنىڭ پوتمەس - تۈگىمەس كۈچىمىزدۇر» دەيدۇ.

بۇ تېلېگرامما روزۋېلتقا كۈچلۈك تەسىر قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئامېرىكا قۇرۇقلۇق ئارمىيە مىنىستىرى ستىمسون بىلەن باش شتاب باشلىقى مارشالل روزۋېلتتىن ئېزىنخاۋېرنى قوللاشنى تەلەپ قىلدى. مارشالل يەنە مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنى ئۆتكۈزۈپ، يىغىندا ئامېرىكا مۇخبىرلىرىنى قاتتىق تەنقىد قىلدى. ئۇ: «مەشئەل» پىلانى بويىچە قۇرۇقلۇققا چىقىپ ئۇرۇش قىلىش جەريانىدا ئامېرىكا تەرەپتىن 18 مىڭ ئادەم چىقىم تارتىلىدىغانلىقى مۆلچەرلەنگەن بولسىمۇ، ئەمما ئەمەلىيەتتە پەقەت 1800 ئادەملا چىقىم بولدى. بۇ - دارلان بىلەن تۈزگەن كېلىشىم ئارقىلىق ئامېرىكا 16 مىڭ 200 ئادەمنىڭ هاياتىنى ساقلاپ قالدى، دېگەن سۆز، دېدى. ئۇ يەنە ئاخبارات ساهەسىدىكىلەرگە: ئۇلارنىڭ ئېزىنخاۋېر بىلەن دارلان تۈزگەن كېلىشىمنى سۆكۈشى، ئىنتايىن ئەخمىقانە ئىشتۇر، ئۇلار ئىنگلىزلارنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ، بىرەر ئەنگلىيىلىكنى ئېزىنخاۋېرنىڭ ئورنىغا دەسسىتىشنى تەلەپ قىلماقچى بولۇۋاتىدۇ. ئەگەر بۇنداق ئەيىبلەش داۋاملىشىۋېرىدىغان بولسا، ئامېرىكىنىڭ دۇنيادىكى ئابرۇيى ئەزەلدىن كۆرۈلۈپ باقمىغان دەرىجىدە چۈشۈپ كېتىدۇ، دېدى.

زۇڭتۇڭ روزۋېلت هەر تەرەپتىن كەلگەن ئىنكاسلارغا ئاساسەن، 18 - نويابىر، يەنى ئەنگلىيە باش ۋەزىرىنىڭ تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇۋالغان كۈننىڭ ئەتىسى، بىر ئاشكارا بايانات ئېلان قىلدى. ئۇ ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرگە ۋاكالىتەن مۇنۇلارنى تەكىتلىدى: «كەلگۈسىدىكى فرانسىيە هۆكۈمىتىنى فرانسىيە زېمىنىدىكى ياكى چەت ئەلدىكى هەر قانداق بىر شەخس قۇرۇۋالالمايدۇ. ئۇنى پەقەت فرانسىيە خەلقى ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر بىلەن بىرلىشىپ فرانسىيىنى غەلىبىلىك ئازاد قىلغاندىن كېيىنلا، فرانسىيە خەلقى ئۆزى قۇرۇپ چىقىدۇ.

نۆۋەتتە شىمالىي ئافرىقا ۋە غەربىي ئافرىقىدىكى ئورۇنلاشتۇرۇش، پەقەتلا ئۇرۇش تەقەززاسىدىن نائىلاج قوللىنىلغان بىر خىل ۋاقىتلىق تەدبىردىن ئىبارەت.

روزۋېلتنىڭ بۇ باياناتى خەلقنىڭ كۆڭلىدىكى تەشۋىشلەرنى خېلىلا يەڭگىللەتتى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ كۆڭلىمۇ ئارام تاپتى. 20 - نويابىر روزۋېلت چېرچىلغا يازغان خېتىدە: «تۇنۇگۈن مەن شەخسىي نامىدا ئاخبارات - مەتبۇئات ساھەسىدىكىلەرگە بالقان يېرىم ئارىلىدىكى قەدىمكى يۇنان چېركاۋلىرىدا تارقالغان مۇنداق بىر ھېكمەتلىك سۆزنى: «بالىلىرىم، بېشىڭلارغا بالا - قازا كەلگەندە، كۆڭۈڭىتىن ئۆتۈۋالغۇچە شەيتاننىڭ كەينىگە كىرىسەڭلارمۇ گۇناھ بولمايدۇ» دېگەنىدىم. مانا بۇ سۆز بىزنىڭ ھازىر دۇچ كەلگەن دارلان - دې گول مەسىلىسىگە ناھايىتى ماس كېلىدۇ» دېگەنىدى. ۋەھالەنكى دارلان بىلەن تۈزگەن كېلىشىمنامە ئۇچۇن تۆلىگەن بەدەل، ئېزىنىخاۋېرنىڭ شەخسىي تەشۋىشلىرى ۋە ئابرۇيىنىڭ چۈشۈپ كېتىشىدىن كېلىپ چىققان زىياندىنمۇ ئېغىر بولدى. بو كېلىشىمنامە خېلى ئۇزاق تەسىر كۆرسەتتى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ رەھبەرلىرى ئەنگلىيە - ئامېرىكا ھۆكۈمەتلىرى بىلەن فرانسىيىنىڭ ۋېشى ئۇنسۇرلىرى ئوتتۇرىسىدا مەخپىي كېلىشىم بارمىكىن دەپ گۇمانلاندى. فرانسىيە قارشىلىق كۆرسىتىش ھەرىكىتىنىڭ رەھبىرى دې گولمۇ: «ئەگەر ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر ھازىر دۇشمەنگە تەسلىم بولغان ئەمەلدارلار بىلەن كېلىشىم تۈزۈش ئارقىلىقلا بىر دۆلەتنى «ئازاد» قىلالايدىغان بولسا، قارشىلىق كۆرسىتىش ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىشنىڭ يەنە نېمە ئەھمىيىتى بار؟!» دەپ قاتتىق نارازى بولدى. بۇ كېلىشىم قارشىلىق كۆرسىتىش ھەرىكىتىنىڭ ئەزالىرىنىڭ ھېسسىياتى ۋە ئىرادىسىنى بوشاشتۇرۇپلا قالماي، بەلكى دې گولنىڭ ئامېرىكا بىلەن بۇنىڭدىن كېيىنكى ئۇزۇن

مۇددەتلىك ھەمكارلىشىشىغمۇ ئېغىر تەسىر كۆرسەتتى.

ئېزىنخاۋېر ئالجىرىدىكى سىياسىي مەسىلىلەر بىلەن ھەپىلىشىپ يۈرگەچكە، تۇنىسقا دەرھال يۈرۈش قىلالمىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە گېرمانىيە ئارمىيىسى تۇنىسقا ئۆزلۈكسىز توپلىشۋاتقاچقا، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ تۇنىس شەھىرىنى زورلۇق بىلەن ئىشغال قىلىش پىلانى ئېغىر مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىدى. دېكابىرغا كەلگەندە، ئېزىنخاۋېرنىڭ قوماندانلىقىدىكى 150 مىڭغا يېقىن ئەسكەردىن پەقەت 31 مىڭ ئەسكەرلا ئالدىنقى سەپكە بارىدى. ئۇنىڭ مۆلچەرىچە، تۇنىس شەھىرىدە ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا 30 مىڭ گېرمانىيە ئارمىيىسى توپلانغان بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدەئۇرۇش قىلغۇچى قىسمىنىڭ 25 مىڭ ئەسكىرىي كۈچى بار ئىدى. ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ تۇنىسقا يۈرۈش قىلىش سۈرئىتى تولىمۇ ئاستا بولغاچقا، ئۇلار يېتىپ بارغاندا، قارشى تەرەپ بىلەن تۇتۇشۇپ قېلىپ، مەغلۇپ بولدى.

ھەربىي جەھەتتىكى ئوڭۇشسىزلىق ئېزىنخاۋېرنىڭ تازىمۇ جېنىغا تەگدى. ئۇ ئايالىغا خەت يېزىپ: «مەن ئەزەلدىن ھازىرقىدەك قاتتىق ئىشلەپ باقمىغانىدىم. شۇنداق ئىشلەپمۇ تۇزۇكرەك نەتىجە قازىنالمىدىم» دەپ دەرد تۆكتى. ئۇرۇش ۋەزىيىتىنى ئوڭشاش ئۈچۈن، 22 ـ دېكابىر ئېزىنخاۋېر ئۆزى بىۋاسىتە ئالدىنقى سەپكە بېرىپ، ئەھۋال ئىگىلەپ، يەنە بىر قېتىم ھۇجۇم قىلىپ باقماقچى بولدى. روژدېستۋو بايرىمىنىڭ ھارپا كۈنى گېنېرال ئاندېرسېن بىلەن بىللە جەڭ قىلىۋاتقان قىسمىنى كۆزدىن كەچۈردى. نەچچە كۈن ئۇدا يامغۇر ياغقاچقا، يېزىلار پۈتۈنلەي پاتقاق بولۇپ كەتكەنىدى. بۇنداق ئەھۋالدا ھەر قانداق ئاپتوموبىل باشقا يەردە تۇرماق، تاشيولدىمۇ ناھايىتى تەستە ماڭاتتى. مۇشۇنداق ئەھۋاللارغا ئاساسەن ئېزىنخاۋېر ھۇجۇم قىلىش ۋاقتىنى كېچىكتۈرۈشنى قارار قىلدى. ئۇ

ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ شتاب باشلىقلىرى باش قوشقان كېچىشمە يىغىندا دوكلات قىلىپ: «نۆۋەتتە پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن ھۇجۇم قىلىش پىلانىمىزنى ۋاقتىنچە توختىتىپ تۇرۇشقا توغرا كېلىۋاتىدۇ. مۇشۇنداق ئازابلىق قارار چىقىرىش، ھازىرغىچە مېنى ئەڭ ئۇمىدسىزلەندۈرگەن بىر ئىش ھېسابلىنىدۇ» دېدى. ئۇ شۇنداق قىلىپ تۇنىسقا ئالدىن يېتىپ بېرىش مۇسابىقىسىدە ئۇتتۇرۇپ قويۇپ، ئۇرۇشنى ئۇزۇنغا سوزۇشقا مەجبۇر بولدى.

روزدىستۇ بايرىمىنىڭ ھارپا كۈنى تۈن پەردىسى ئەمدىلا يېيىلغاندا، ئىزىنخاۋېر ئاندېرسېن بىلەن دالا ئۇرۇش قىسىملىرى قوماندانلىق شتابىنىڭ ئاشخانىسىدا كەچلىك تاماق يەۋاتاتتى. شۇ ئەسنادا بىر ئالاقچى ئەسكەر ئۇنىڭغا بىر پارچە تېلېگرامما ئېلىپ كەلدى. تېلېگراممدا: «دارلان ئۆلتۈرۈلدى» دېيىلگەنىدى. ۋېشى ھۆكۈمىتىنىڭ كاتتىۋېشى ـ دارلان، گەرچە ئۆز ۋەتىنىگە سادىق بولىدىغانلىقى، ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر بىلەن سەمىمىي ھەمكارلىشىدىغانلىقى ھەققىدە ئاغزىدا نۇرغۇن ۋەدىلەرنى بەرگەن بولسىمۇ، ئەمما ھەر خىل ياۋۇز ئىشلار بىلەن داۋاملىق شۇغۇللىنىپ، سەمىمىي مەسلىھەتلەرنى زادىلا ئاڭلىمىغانىدى. دارلاننى داۋاملىق ۋېشى ھۆكۈمىتىنىڭ باشلىقى قىلىشنى ھەتتا ناتسىستلار بىلەن قويۇق ھەمكارلىشىپ ئابرۇيى تۆكۈلگەن كىشىلەرمۇ قوللىمايتتى. يەنە بىر جەھەتتىن ئۇ ئالجىرىدىكى دېگول پەرەسلەرنى تۇرمىگە قامىۋاپ، ئۇلارنىڭ «كۇرەش گېزىتى» نى پېچەتلىۋەتكەنىدى. فرانسىيە خەلقى ئۇنىڭ بۇ قىلمىشلىرىغا ئىنتايىن نەپرەتلىنەتتى. 1942 ـ يىل 23 ـ دېكابىر دارلاننى دېگول پەرەس شاپىللىرى دېگەن ياش يىگىت پىچاق تىقىپ ئۆلتۈردى. شۇنىڭدىن كېيىن گىرائۇد شىمالىي ئافرىقىنىڭ ھەربىي ـ مەمۇرىي ھوقۇقىنى ئۆز قولىغا ئالدى.

دارلاننىڭ ئۆلۈمى پۈتۈنلەي ئۆز پۈتـــىغا ئۆزى پالتا چاپقانلىق بولغاچقا، ھەممە كىشىنى شادلاندۇرۇۋەتتى. خۇددى گېنېرال كلاك ئېيتقاندەك؛ «مېنىڭچە، ئارمىيە گېنېرالى دارلان خۇدانىڭ قارغىشىغا كەتتى ... ئۇ خۇددى چىقان چىققان يەر ئېغىز ئالغاندەك سىياسىي سەھنىدىن تازىلىۋېتىلدى. ئۇ ئەمدى ئۆزىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىپ بولدى.» دارلاننىڭ ئۆلۈمى ئېزىنىخاۋېرنىمۇ سىياسىي جەھەتتىكى بىر يۈكتىن خالاس قىلدى.

22 ـ دېكابىر مارشالل ئېزىنىخاۋېرغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ: «سىزنىڭ قول ئاستىڭىزدىكى خادىملارغا خەلقئارا دىپلوماتىيە مەسىلىلىرىنى بىر تەرەپ قىلىش ھوقۇقى بېرىلدى. سىز ئەمدى بارلىق زېھنىڭىزنى تۈنىستىكى ئۇرۇشقا بېغىشلىسىڭىز بولىدۇ» دېدى. دارلان ئۆلگەندىن كېيىن، ئېزىنىخاۋېرمۇ شۇنداق قىلىشنى ئويلىغانىدى.

ئونىنچى باب

تۇنىستىكى زور غەلىبە

دارلان سۇيىقەست بىلەن ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن، سىياسىي جەھەتتىكى جىددىي ۋەزىيەت بىر ئاز نورماللاشقان بولسىمۇ، فرانسىيە ۋەتەنپەرۋەرلىرى بىلەن يەرلىك خەلق ئاممىسىنىڭ ئەنگلىيە بىلەن ئامېرىكىنىڭ دۇشمەن بىلەن ھەمكارلاشقانلىقى، بولۇپمۇ ۋىشىي‌پەرەس ئۇنسۇرلارنىي فرانسىيىگە قاراشلىق شىمالىي ئافرىقىدا داۋاملىق ۋەزىپىگە قويغانلىقىغا بولغان كۈچلۈك نارازىلىقنىڭ ئايىغى بېسىقمىدى.

خەلقنىڭ ئەڭ نارازى بولۇۋاتقىنى - «ئازاد» بولدۇق دېگەن بىلەن، ئەمما گېرمانىيە فاشىزمغا ۋە ۋىشى ھاكىمىيىتىنىڭ سىياسىي تۈزۈمىگە قارشى تۇرغۇچى كۈچلەر تېخىچە تۇرمىدىن قويۇپ بېرىلمىگەنىدى. ئىتتىپاقداش ئارمىيە دائىرلىرىنىڭ سۆكۈت قىلىشى بىلەن، فرانسىيە مىللىي پارلامېنتىنىڭ 27 نەپەر كوممۇنىستى تېخىچە ئالجىردىكى مەركىزىي تۇرمىدە نەزەربەنت ئاستىدا تۇرۇۋاتاتتى. ئېزىنخاۋېر فرانسىيىنىڭ تاجاۋۇزچىلىققا قارشى كۈچلىرىنىڭ ۋىشىي‌پەرەس ئۇنسۇرلارنى باستۇرغانلىقىغا نارازىلىق بىلدۈرگەندىن باشقا، تۇرمىدىكى كوممۇنىستلار بىلەن كارى بولمىدى. پەقەت 1943 - يىل فېۋرالدا تەرەققىيپەرۋەر دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ كۈچلۈك بېسىمى بىلەن، فاشىزمغا قارشى بۇ بىر تۇركۈم كىشىلەر ئاخىر تۇرمە ۋە لاگېرلاردىن قويۇپ بېرىلدى.

شمالىي ئافرىقىدىكى يەرلىك خەلقلەر يەنىلا ھېچقانداق ھوقۇققا ئىگە بولالمىدى. شۇڭا ئۇلارنىڭ كۆچلۈك غەزەپكە تولغان كەيپىياتى گىتلېرغا قارشى ھەر قايسى ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنى قاتتىق چۆچۈتۈۋەتتى. روزۋېلت بىلەن چېرچىل مەسئۇلىيەتتىن ئۆزلىرىنى قاچۇرۇپ، ئېزىنخاۋېرنى ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ شمالىي ئافرىقىدا يۈرگۈزگەن سىياسىتىنىڭ بارلىق مەسئۇلىيىتىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشقا مەجبۇرلاپ، ئۇنى ئۆزلىرى ئۈچۈن قۇربان قىلماقچى بولدى. ئەمەلىيەتتە، ئېزىنخاۋېر ئالجىرىيەدە پۈتۈنلەي ئامېرىكا گوۋۇيۈەننىڭ يوليورۇقى بويىچە ھەرىكەت قوللانغانىدى. لېكىن، بۇ ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتەلمىدى. تەسلىمچى ئۇنسۇرلار بىلەن ھەمكارلىشىشتەك كىشىنىڭ كۆڭلىگە ياقمايدىغان قارارلارنى يولغا قويۇشتىكى بارلىق ئەخلاقىي مەجبۇرىيەت ۋە سىياسىي مەسئۇلىيەت ئاخىر ئۇنىڭ زىممىسىگە چۈشتى. شۇڭا ئۇ ئومۇمنىڭ ئىشى بىلەن ئالجىرىيەگە كەلگەن ئىنىسى مىلتونغا مۇنداق دېگەنىدى: «ئەگەر مەن جەڭچىلەرنى باشلاپ ئاتاكىغا ئۆتىدىغان ئادەتتىكى بىر باتالىيۇن كوماندىرى بولغان بولسام، ئۇ چاغدا ئىشلار ئىنتايىن ئاددىيلىشىپ كەتكەن بولاتتى».

ئېزىنخاۋېر دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى خەلق ئاممىسىنىڭ دىققىتىنى بۇراش ئۈچۈن، تۇنىسقا كەلدى. 1943 - يىل يانۋارنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، غەربتىكى ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ شمالىي ئافرىقىغا توپلانغان قوشۇنى 500 مىڭ ئادەمدىن ئېشىپ كەتتى. ئەمما ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر قوراللىق كۈچلىرىنىڭ تۇنىستىكى ھەربىكتى ئاستا بولغاچقا، گېرمانىيە ئالىي قوماندانلىق شتابى بۇ يەرگە نۇرغۇن قوشۇننى يۆتكەپ كېلىۋېلىپ، ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ كېيىنكى ھۇجۇمىغا مەلۇم قىيىنچىلىق كەلتۈردى.

بۇ چاغدا يەنە ئامېرىكا زۇڭتۇڭى روزۋېلت خەلقنىڭ غەزىپىنى بېسىش ئۈچۈن، ئېزىنخاۋېرنى قۇربان قىلماقچى بوپتۇ؛ چېرچىل تۇنىس ئالدىنقى سېپىدىكى ھەربىكەتنىڭ سۈسلۇقىدىن نارازى بوپتۇ؛ روزۋېلت زۇڭتۇڭ يەنە ئېزىنخاۋېرنى «سىياسىي جەھەتتە ئاقىل ئەمەس» دەپتۇ، دېگەندەك تۇتۇرۇقسىز گەپلەر ۋاشىنگتوندىن ئۈچۈپ كېلىپ، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ باش قوماندانلىق شتابىنى قاپلاپ كەتتى. يانۋارنىڭ بېشىدا، ئېزىنخاۋېر مارسېل پېرۇتوننى ئالجىرىيىنىڭ باش ۋالىيلىقىغا تەيىنلىگەن چاغدا، يەنە بىر قېتىم زەربىگە دۇچ كەلدى؛ چۈنكى، پېرۇتون ۋېشى ھۆكۈمىتىنىڭ ئىچكى ئىشلار مىنىستىرى بولغان، سېبسق نامى پۈركەتكەن فاشىست ئىدى. شۇڭا خەلق ئاممىسى مۇشۇنداق بىر ئادەمنىڭ ئۆزلىرىگە باش ۋالىي بولۇشىغا قانداقمۇ چىداپ تۇرالىسۇن؟ ئەمما، ئېزىنخاۋېر بۇ ھەقتە كۈندىلىك خاتىرىسىگە مۇنداق دەپ يازغانىدى: «پېرۇتوننى ۋەزىپىگە تەيىنلەش دۆلەت ئىچىدە بىر مەيدان ئازابلىق غەۋغا پەيدا قىلدى. ئۇلار كىمنى خالىشىدىكەنە؟ ئۇ مەمۇرىي جەھەتتە مول تەجرىبىگە ئىگە ئادەم، شىمالىي ئافرىقىدىكى فرانسىيىلىكلەر ئىچىدىن ئۇنىڭچىلىك يەنە بىر ئادەم تېپىلامدۇ - يوق، بۇنى پەقەت خۇدا ئۆزى بىلىدۇ!» دەل شۇ چاغدا، گىرائۇد دېگولنىڭ شىمالىي ئافرىقىدىكى ئەركىن فرانسىيە ئاكتىپلىرىنى تۇنقۇن قىلىۋىدى، ئېزىنخاۋېر يەنە بىر قېتىم زەربىگە دۇچ كەلدى. مامېيمۇ ئۇنىڭغا خەت يېزىپ: «كاتتىۋاشلار سىزنى ۋەزىپىڭىزدىن ئېلىپ تاشلىماقچى بولۇۋاتىدۇ» دەپ ئاگاھلاندۇردى. ئۇنىڭ ئالاقە ئىشلىرى بويىچە ئادىيۇتانتى بۇتچېرمۇ خاتىرىسىگە: «مەن ئۇنىڭغا بوينىڭىز ئاللىبۇرۇن سىرتماقتا چۇشۇپ بولدى دېگەنىدىم» دەپ يازدى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ قىسىملىرى غەربكە قاچقان روممېل

قىسىملىرىغا قوغلاپ زەربە بېرىش ئۇچۇن كەتكەن ئەنگلىيە ئارمىيىسى بىلەن ئۇچراشقان چاغدا، قۇملۇقتا جەڭ قىلغۇچى ئەنگلىيە ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى گېنېرال خارولد ئالېكساندر ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ باش قوماندانى بولۇپ قېلىش ئېھتىماللىقى ئىنتايىن چوڭ ئىدى. ئەگەر بۇنداق بولسا ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئەنگلىيە ياكى ۋاشىنگتونغا قايتىشىغا توغرا كېلەتتى. ئەمەلىيەتتىمۇ، بۇنداق ئەھۋالنىڭ يۈز بېرىش ئېھتىماللىقى خېلىلا چوڭ ئىدى. چۈنكى، ئالېكساندرنىڭ ھەربىي ئۇنۋانى ئېزىنىخاۋېرنىڭكىدىن يۇقىرى ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە خېلىلا چوڭ غەلىبىلىك ئۇرۇشلارنى قىلغان، مول تەجرىبىگە ئىگە ئادەم ئىدى. يەنە كېلىپ، تۇنىستا ئەنگلىيىنىڭ 8 - ۋە 1 - گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىلىرى جەڭ قىلىۋاتاتتى. ئەمما، ئامېرىكىنىڭ پەقەت بىرلا گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى بار ئىدى.

ئورنىنىڭ مۇقىم بولماسلىقىدەك بېسىمغا يەنە خىزمەتنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايۋاتقانلىقىدەك ئېغىر يۈك قوشۇلۇپ، ئېزىنىخاۋېرنىڭ روھىي كەيپىياتىنى تولىمۇ يامانلاشتۇرۇۋەتتى. ئۇ دائىم چېچىلاتتى. ئاسانلا ھاياجانلىناتتى. ئۇنىڭ تەسىرى بىلەن ئىتتىپاقداش ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابىنىڭ جەڭگىۋارلىقىمۇ كۆرۈنەرلىك تۆۋەنلەپ كەتتى. ئۇ روزۋېلتقا بايرىمدا تۇنىس ئالدىنقى سەپىدىن ئالجىرغا قايتىپ كەلگەندە، ئېغىر زۇكام تېگىپ قېلىپ، بىر ھەپتىدىن ئارتۇق ئورنىدىن قوپماي ياتتى. تامىقى ئازلاپ، ھاراقنى بېرىلىپ كەتتى. ئۇزمەي تاماكا چېكىدىغان بولۇپ قالدى. بۇ ھال ئۇنىڭ كېسىلىنى تېخىمۇ ئېغىرلاشتۇرۇۋەتتى.

ئېزىنىخاۋېرنىڭ تەقدىرى ئاخىرى كاسابلانكادا ئېچىلغان يىغىندا بەلگىلەندى. روزۋېلت بىلەن چېرچىل مۇھىم ھەربىي - مەمۇرىي ئەمەلدارلارنى باشلاپ، يېڭىدىن ئازاد

بولغان بۇ پورت شەھىرىدە 1943 - يىل 14 - يانۋاردىن 24 - يانۋارغىچە يەنىن ئاچتى، ھەمدە 1943 - يىللىق ئىستراتېگىيىلىك پىلان ئۈستىدە بىرەك پىكىرگە كېلىپ، ئەنگلىيە، ئامېرىكا ئىتتىپاقداش ئارمىيىسىنىڭ قوماندانلىق ھوقۇقى مەسىلىسى ئۈستىدە مۇزاكىرىلاشتۇرۇشلارنى ئېلىپ باردى. 15 - يانۋار ئېزىنخاۋېر كاسابلانكىغا كېلىپ، ئۆزىگە قاراشلىق ئۇرۇش رايونىنىڭ ۋەزىيىتىدىن دوكلات بەردى. ئۇ دەسلەپتىلا روزۋېلتقا ياخشى تەسىر بېرەلمىدى. روزۋېلت ئۆزىنىڭ يارەمچىسى خوپكىنسقا: « ئىكى تازا جىددىيلىشىپ بىئارام بولۇۋاتقاندەك قىلىدۇ» دېۋىدى. خوپكىنس بۇ ئۇنىڭ ئولتۇرغان ئايروپىلانىدىن چاتاق چىققانلىقىدىن بولغان، دەپ چۈشەنچە بەردى. ئەسلىدە ئۇ ئاتلاس تاغ تىزمىلىرىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈۋاتقان چاغدا، ئېزىنخاۋېر ئولتۇرغان B — 17 بەلگىلىك ئايروپىلانىنىڭ ئىككى ماتورى تۈيۈقسىز ئۆچۈپ قېلىپ، پاراشۇت بىلەن سەكرەشكە مەجبۇر بولغان؛ ئۇنىڭغا يەنە تېخىچە ساقايمىغان زۇكام ئازابى بىلەن تۇنىستىكى رىقابەتتە يېڭىلىپ قالغانلىقتىن كېلىپ چىققان ئۈمىدسىزلىك قوشۇلغاچقا، ئۇنىڭ روزۋېلت ھېس قىلغان «جىددىيلىشىپ بىئارام بولۇش» سەۋەبىنى چۈشىنۈۋېلىش ئانچە تەس ئەمەس ئىدى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ ئۆز تەقدىرىدىن ئەنسىرەش تۈيغۇسى ناھايىتى تېزلا غايىب بولدى. چۈنكى، ئەنگلىيە ۋە ئامېرىكىنىڭ دۆلەت باشلىقلىرىنىڭ مۇزاكىرىسىدىن كېيىن، چېرچىل بىلەن روزۋېلت ئېزىنخاۋېرنىڭ «مەشئەل» ھەرىكىتىنى ئىجرا قىلىۋاتقان قىسىملارغا داۋاملىق قوماندانلىق قىلىشىغا بىرەك قوشۇلغاندىن باشقا، يەنە ئەنگلىيىنىڭ 8 - گۇرۇپپا ۋوي ئارمىيىسى تۇنىس چېگرىسىغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن، ئېزىنخاۋېرنىڭ قوماندانلىقىغا ئۆتكۈزۈلۈپ بېرىشكىمۇ

قوشۇلغانىدى. بۇنداق قارارنىڭ چىقىرىلىشىدا نۇرغۇن سەۋەبلەر بار، ئەلۋەتتە. مارشالل ئېزىنخاۋېرنى يەنىلا قەتئىي قوللايتتى، روزۋېلت بۇنى نەزەردە تۇتمىسىمۇ بولمايتتى. ھېچبولمىغاندا چېرچىل بىلەن روزۋېلت ئېزىنخاۋېرغا ئوخشاشلا دارلان كېلىشمىدە ئۆز مەسئۇلىيىتىنىڭ بارلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. ئېزىنخاۋېرنىڭ كاسابلانكىدا بەرگەن دوكلاتى بۇ ئىككىسىگە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغانىدى. ئۇلارنىڭ ئېزىنخاۋېرنىڭ خىزمىتىدىن رازى بولغان يېرى، ئۇ يەنىلا ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ئىشلىرىغا پۈتۈن كۈچىنى سەرپ قىلاتتى ھەمدە مۇشۇنداق ئارىلاشما شتاب گۇرۇپپىسىغا ئاجايىپ ماھىرلىق بىلەن رەھبەرلىك قىلىش ئۇسۇلىغا تولىمۇ قايىل ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە تۇنىستا ئەنگلىيە ئۇستۇن ئەسكىرىي كۈچىگە ئىگە بولسىمۇ، لېكىن فرانسىيە ئارمىيىسى ھەر قانداق بىر ئىنگلىزنىڭ ئۆزلىرىگە قوماندانلىق قىلىشىنى خالىمايدىغانلىقى چېرچىلغا بەش قولدەك ئايان ئىدى. شۇڭا، تۇنىس ئوپېراتسىيىسىدە ئېزىنخاۋېر ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ باش قوماندانلىق ۋەزىپىسىنى داۋاملىق ئۇستىگە ئالمىسا رازى بولمايتتى.

تۇنىس ئوپېراتسىيىسىنىڭ بىرلىككە كەلگەن قوماندانلىقىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر شتاب باشلىقلىرى باش قوشقان كېڭەشمە يىغىنى ئالېكساندرنى قۇرۇقلۇق ئارمىيىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانلىقىغا دېگىز ئارمىيىنىڭ ئادمىرالى كونىنگامنى دېگىز ئارمىيىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانلىقىغا، ھاۋا ئارمىيىسى مارشال ئارتۇر تېدېرنى ھاۋا ئارمىيىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانلىقىغا تەيىنلىدى. ئېزىنخاۋېر ئومۇمىي ئىشلارغا مەسئۇل باش قوماندان بولدى. قوماندانلىق مەسلىسىنىڭ مۇشۇنداق ھەل قىلىنىشى، مارشالنى قاتتىق خۇشال قىلىۋەتتى. چۈنكى ئېزىنخاۋېر

ئىتتىپاقداش ئارمىيىگە يەنىلا ئالىي قوماندان بولغانلىقىدى. مۇشۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئالدى بىلەن تەشەببۇس قىلغان بروككېرمۇ ئىنتايىن خۇشال بولدى. چۈنكى بۇنداق بولغاندا، كۈندىلىك ئۇرۇشنى ئېزىنىخاۋېرنىڭ مۇئاۋىنلىرى كونترول قىلىپ تۇرالايتتى. ئەنگلىيە ئارمىيىسىنىڭ بۇ باش شتاب باشلىقى ئەينى چاغدا تۇز كۆڭۈللۈك بىلەن مۇنداق دېگەنىدى: «بىز ئېزىنىخاۋېرنى ئۈچۈرۈپ ئەكىلى ئالىي قوماندانلىق تەختىگە چىقىرىپ قويدۇق. بۇنداق بولغاندا، ئۇ ھېچقانداق چەكلىمىگە ئۇچرىمىغان ھالدا، پۈتۈن ۋاقتىنى سىياسىي ئىشلارنى ھەل قىلىش ۋە ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشقا سەرپ قىلالايدۇ. ئەمما، بىز ئۆزىمىزنىڭ قوماندانلىرىمىزنى ئۇنىڭ قول ئاستىغا مەركەزلەشتۈرۈپ، ھەربىي ئىشلارنىڭ ۋەزىيىتىنى بىر تەرەپ قىلىمىز ۋە ئۆزىمىزدە ئېغىر كەمچىل بولۇۋاتقان، ئەمما زۆرۈر بولغان كۈچنى مەركەزلەشتۈرۈش ۋە ئۆزئارا ماسلىشىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش مەقسىتىگە يېتەلەيمىز.»

بۇ ئۇچ نەپەر ئەنگلىيىلىك مۇئاۋىن قوماندانىنىڭ ھەربىي ئۇنۋانلىرى ئېزىنىخاۋېرنىڭ ھەربىي ئۇنۋانىدىن يۇقىرى ئىدى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ ھەقىقىي ئۇنۋانى پودپولكوۋنىك بولۇپ ئۇنىڭ ئۈچ يۈلتۈزلۇق گېنېرال لېيتېنانت ئۇنۋانى ۋاقىتلىق ئىدى. ئەمما، ئۇنىڭ مۇئاۋىنلىرىنىڭ ھەممىسى تۆت يۈلتۈزلۇق پاگون تاقايدىغان گېنېراللار ئىدى. لېكىن، ئېزىنىخاۋېر ئۇلارنىڭ ھەربىي ئۇنۋانىدىن ئانچە قورقۇپ قالمايتتى. بەلكى ئۇلار بىلەن زىچ شەخسىي مۇناسىۋەت ئورناتقان بولۇپ، ئىنتايىن ياخشى ماسلىشاتتى. كاساباللانكىدا ئۇ ئالېكساندر بىلەن خېلى ئۇزۇن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ، ئۇنىڭغا خېلى چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغانىدى. خۇددى چېرچىل ئالېكساندرنى «كۆكسى ـ قارنى كەڭ، ئىللىق چىراي، باشقىلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلالايدىغان

ئىشەنچىگە ئىگە» دەپ تەرىپلىگەندەك، ئېزىنىخاۋىرمۇ ئوخشاشلا ھەر قانداق بىر ئادەمنى ئۆزىگە جەلپ قىلالايتتى. ئەنگلىيىنىڭ باش شتاب باشلىقى بروككېر بۇ ئۇچ نەپەر باش قوماندانىنىڭ ئېزىنىخاۋېرغا بويسۇنماسلىقىنى ئۈمىد قىلاتتى. ئەمما، ئۇنىڭ ئۈمىدى كۆپۈككە ئايلىنىپ كەتتى. بۇنىڭدىكى ئاساسىي سەۋەب ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئۆزىدە ئىدى. 20 ـ يانۋار ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر شتاب باشلىقلىرى باش قوشقان كېڭەشمە يىغىنى مۇئاۋىن قوماندانلار ئەمەلىي ئۇرۇش قىلىش ھوقۇقىنى ئۆز قولىدا تۇتىدۇ، دەپ يولىيورۇق بەردى. ئېزىنىخاۋېر بۇ چاغدا تەلەپپۇزى ئىنتايىن كەسكىن بولغان بىر پارچە تېلېگراممانى ئەۋەتىپ، ئۆزىنىڭ قوماندانلىق تۈزۈلمىسىگە تاجاۋۇز قىلىدىغان بۇ خىل قىلمىشقا قەتئىي قارشى تۇرىدىغانلىقىنى، ھەمدە بىر تۇتاش قوماندانلىق قىلىش پرىنسىپىنى قەتئىي قوغدايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇنىڭ شتاب باشلىقى سىمىت تېلېگراممىنى بىر ئاز سىلىقراق يېزىشنى تەلەپ قىلدى. لېكىن، ئېزىنىخاۋېر پەقەت تېلېگراممىنىڭ تەلەپپۇزىنى ئۆزگەرتىشكە قوشۇلۇپ، مەزمۇنىنى قەتئىي ئۆزگەرتمىدى ھەمدە بىر كۈن ھوقۇق تۇتىدىكەن، ئۆز ھوقۇقىنى شۇنىڭغىچە يۈرگۈزىدىغانلىقى ھەققىدىكى ئىرادىسىنى بىلدۈردى.

ئامېرىكا باش شتابى ئېزىنىخاۋېرنىڭ بىر تۇتاش قوماندانلىق ھوقۇقىنى قوغداش ئۈچۈن، ئۇنى تۆت يۈلتۈزلۇق گېنېرالللىققا ئۆستۈرۈش قارارىغا كەلدى. 10 ـ فېۋرال ئۆستۈرۈش خەۋىرىمۇ يېتىپ كەلدى. تۆت يۈلتۈزلۇق ھەربىي ئۇنۋان ئەينى چاغدا ئامېرىكا ئارمىيىسى ئىچىدىكى ئەڭ يۇقىرى ھەربىي دەرىجە ئۇنۋان ھېسابلىناتتى. 1943 ـ يىلى مارشالل بىلەن ئېزىنىخاۋېرلا گېنېرال بولغانىدى. ئىككى يىل ئىلگىرى ئېزىنىخاۋېر تېخى يېڭىدىن تەيىنلەنگەن ۋاقىتلىق پولكوۋنىك ئىدى. ئەينى چاغدا ئۇ ئوغلى جونغا ئۆزىنىڭ مۇشۇ ئۇنۋان بىلەن

پىنسىيگە چىقىپ كەتمەكچى ئىكەنلىكىنى ئېيتقانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ شتابىدىكى خادىملىرىغا ئۆزىنىڭ يېڭى ھەربىي ئۇنۋانىنى ئانچە پەش قىلىپ كەتمەيتتى. ئايالىغىمۇ ئۆزىگە يارىشا كىچىك پېئىللىق بىلەن مۇئامىلە قىلاتتى. بۇ ھەقتە ئۇ ماميېغا مۇنداق ئىقرار قىلغانىدى: «ئالىي قوماندانلىق ۋەزىپىسىگە تەينىلەنگەن ھەر قانداق ئادەم ئۆز زىممىسىگە يۈكلەنگەن ئېغىر يۈكتىن ئەندىشە قىلماي قالمايدۇ، ۋەھالەنكى ئۆز قابىلىيىتى بىلەن ئۆزىگە يۈكلەنگەن ۋەزىپە ھامان ماس كەلمەيدۇ. شۇڭا، ئاتالمىش مۇۋەپپەقىيەت ۋە ئۆسۈش دېگەنلەرنىڭ ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ كەتكۈچىلىكىمۇ يوق.» ئۇ يەنە زىممىسىدە بۇنداق ۋەزىپە بار ئادەم «يەككە - يېگانە قېلىشتىن ساقلىنالمايدۇ»، دەيدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ئۇنىڭكىدەك يۇقىرى دەرىجىدىكى ئورۇن «ھامان ئىنتايىن خەتەرلىك بولىدۇ ھەمدە ئۇنىڭغا بېرىلگەن جازا ھاياتىدىن ئايرىلىش ياكى دۆلەتكە كەلتۈرگەن چوڭ - كىچىك ئاپەتلىرى ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ.» ئومۇمەن، ئۇ ماميېغا: «ئەمىلىمنىڭ ئۆسۈشى مېنى مازاق قىلغاندەك تۇيغۇغا كەلتۈرۈپ قويۇۋاتىدۇ. لېكىن، مەن تۆھپە يارىتىقاچقا بۇ مەنسەپكە ئېرىشتىم دەپ قارىمايمەن، بەلكى ئىش ئەمدىلا باشلاندى، دەپ قارايمەن» دەپ خەت يازدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاخىرقى نەپىسىگىچە پۈتۈن كۈچى بىلەن، ئۆز مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلىشقا كاپالەت بەردى.

كاسابلانكا يېغىنى ئېزىنخاۋېرنى ئەمەل تاجىدىن مەھرۇم قىلىۋېتىش بۇيرۇقىنى تۇرسۇن، بەلكى ئۇنىڭ تېخىمۇ ئۆسۈشىگە سەۋەب بولدى ھەمدە ئۇنىڭ قوماندانلىق قىلىش دائىرىسىنى تېخىمۇ كېڭەيتتى. لېكىن، ئۇنىڭغا يېڭى مەسىلىلەرنىمۇ ئېلىپ كەلدى. بولۇپمۇ فرانسىيىلىكلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەت مەسىلىسى ئەڭ گەۋدىلىك بولدى. دارلان قەستلەپ ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن، شىمالىي ئافرىقىدىكى فرانسىيىلىكلەر

بىلەن ۋىشى ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدىكى بىردىنبىر مۇناسىۋەت ئۇزۇلۇپ قالدى. ئېزىنىخاۋېر گىرائۇدنى دارلاننىڭ ئورنىغا تەيىنلىگەن چاغدا، ئۇنىڭ ئەمەلىيەتتە شىمالىي ئافرىقىدىكى بىردىنبىر ھۆكۈمران بولغانلىقىنى، شۇڭا ئۇ «ئىتتىپاقداش ئارمىيە بىلەن ئىختىيارىي ۋە سەمىمىي ھالدا ھەمكارلىشىشى كېرەك» دەپ ئېنىق كۆرسەتكەنىدى. ئەمما، گىرائۇد ئۆز ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ، تۇرمىلەرنى ۋىشى ھۆكۈمىتىگە قارشى تۇرغان فرانسىيىلىكلەر بىلەن تولدۇرۇۋەتتى. روزۋېلت ئاخبارات - مەتبۇئات ساھەسىدىكىلەرنىڭ شىمالىي ئافرىقىدا يولغا قويۇلۇۋاتقان ۋىشى ھاكىمىيىتىنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئۈستۈلىغا ئۆزلۈكسىز تۇرده بېرىۋاتقان زەربىسىنى ئاڭلاپ، تەڭلىككە چۈشۈپ قالدى. شۇڭا ئۇ ئېزىنىخاۋېردىن تىزگىنلەشنى كۈچەيتىپ، ھاكىمىيەتنى ئەركىنلەشتۈرۈشنى تەلەپ قىلدى.

روۋېلتنىڭ قاتتىق قوللۇق سىياسىتى گىرائۇدنىڭ ئورنىنى باسالمىغۇدەك ئادەمنىڭ يوقلۇقىدىن ئىبارەت مۇھىم مەسىلىگە دۇچ كەلدى. دې گول تازا مۇۋاپىق نامزات بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ئىزچىل تۇرده دارلان كېلىشىمىگە غەزەپ بىلەن ھۇجۇم قىلىۋاتقاچقا، روزۋېلتمۇ ئۇنىڭغا ئىزچىل «ئىشەنمەسلىك» پوزىتسىيىسى تۇتۇۋاتاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى تەرەپ ئوتتۇرىسىدىكى نىزاھ كۈنسايىن چوڭقۇرلىشىپ كەتتى. كاسابلانكادا ئېزىنىخاۋېر بىلەن چېرچىل روزۋېلتنىڭ يەنە بىر قېتىم بىر مەيدان كرىزىس پەيدا قىلماسلىقنى تەلەپ قىلدى. شۇنىڭ بىلەن روزۋېلت بىر قەدەم ئىلگىرىلىگەن ھالدا چېرچىلنىڭ لوندوندىكى دې گولنى ئەكىلىپ گىرائۇد بىلەن ئەپلەشتۈرۈپ قويۇش تەكلىپىگە قوشۇلدى ۋە بىر مەيدان «مەجبۇرىي نىكاھ» مۇراسىمى ئۆتكۈزدى. نەتىجىدە، ئىككى نەپەر فرانسىيىلىك دارازا گېنېرالنىڭ قول ئېلىشىپ تۇرغان سۈرىتى ئامېرىكا، ئەنگلىيە گېزىتلىرىگە بېسىلغاندىن باشقا،

هېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمىدى. دې گول قوزۇق قول هالدا لوندونغا قايتىپ كەتتى. ئىككى تەرەپنىڭ مۇناسىۋىتىدە هېچقانداق ئۆزگىرىش بولمىدى. ئامېرىكا يەنىلا گىرائۇدنى شىمالىي ئافرىقىدا هۆكۈمران ئورۇنغا قويۇپ، ئەتىۋارلاپ ئىشلەتتى.

تۇنىس ئوپېراتسىيىسىنى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، ئېزىنخاۋېر فرانسىيىلىكلەرنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ قويۇشنى خالىمايتتى. شۇڭا ئۇ ئۆزىنىڭ بىر تۈتاش قوماندانلىق قىلىش پرىنسىپىنى بۇزۇشتىنمۇ يانمىدى. 1942 - يىل دېكابىرنىڭ ئاخىرىدا، جۇخان فرانسىيە ئارمىيىسىگە قوماندانلىق قىلىپ، شىمالغا جايلاشقان ئەنگلىيە ئارمىيىسى بىلەن جەنۇبقا جايلاشقان ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئورۇنلىشىپ، تۇنىس جېنىدىسىغا كىردى. ئېزىنخاۋېر ئاندېرسېننى ئۈچ دۆلەت ئارمىيىسىگەقوماندان قىلىپ تەيىنلىمەكچى بولۇۋىدى، گېنېرال جۇخان بىلەن گىرائۇد فرانسىيىلىكلەر ئەنگلىيە گېنېرالىنىڭ بۇيرۇقىنى قەتئىي قوبۇل قىلمايدۇ، دەپ تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ئېزىنخاۋېر بۇ نىيىتىدىن ۋاز كېچىپ، فرانسىيە ئارمىيىسىنىڭ ئۆز ئالدىغا ئۇرۇش قىلىشىغا رۇخسەت قىلدى. فرانسىيە ئارمىيىسىنىڭ قوراللىرى كونا، جەڭگىۋارلىقى تۆۋەن بولغاچقا، گېرمانىيە ئارمىيىسى بۇ ئەھۋالدىن پايدىلىنىپ پۈتۈن يانۋار مەزگىللىرى فرانسىيە ئارمىيىسىگە بىر نەچچە قېتىم كىچىك كۆلەملىك سىناق خاراكتېرىدە هۇجۇم قىلىپ، ئۇلارنى ئۇزلۇكسىز كەينىگە چېكىنىشكە مەجبۇرلاپ، ئېزىنخاۋېرنى پارچە - پۇرات يارىدەمچى قوشۇن ئەۋەتىشكە مەجبۇرلىدى.

24 - يانۋار يەنى كاسابلانكا يىغىنى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ئېزىنخاۋېر كۈچىنى توپلاپ، قوشۇننى رەتكە سېلىپ، روممېلغا شىددەتلىك هۇجۇم قىلىشقا تەييارلىق كۆردى. بۇ

ۋاقىتتا ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ ھەربىي، ماددىي ئەشيالىرى بىلەن قورال - ياراغلىرى ئالدىنقى سەپكە ئۈزلۈكسىز يۆتكەپ كېلىنىۋاتاتتى. ئايروپىلانلارنىڭ بارغانسېرى كۆپىيىشى بىلەن ئالدىنقى سەپ ئايرودرومىلىرىغا بولغان ئېھتىياجنىڭ ئېشىشىغا ئەگىشىپ ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر ھاۋا ئارمىيىسى ئىمىسلارنىڭ قولىدىن باشقۇرۇش ھوقۇقىنى تارتىۋېلىشقا باشلىدى. نەتىجىدە ئىمىسلار ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ تەمىنات لىنىيىسىنىڭ ئۈزۈۋېتىشنىڭ قىيىنلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، ئەكسىچە ئۆزلىرىنىڭ تەمىنات لىنىيىسىنى قوغداشنىڭ مۇھىملىقىنى بارغانسېرى ھېس قىلىشقا باشلىدى. بۇ چاغدا ئېزىنىخاۋېر ئالدىنقى سەپنىڭ جەنۇبىدىن قاتتىق ئەندىشە قىلىپ قالدى. بۇنىڭدىكى قىسمەن سەۋەب، بۇ رايون روممېلنىڭ مۇداپىئە رايونى بولغانلىقىدىن بولسا؛ يەنە بىر سەۋەب، بۇ رايون ئۇنىڭ ئاخىر ۋە ئەڭ ئۇزۇن بولغان تەمىنات لىنىيىسىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى نۇقتىسى ئىدى. لېكىن، تېخىمۇ مۇھىم سەۋەب شۇكى، بۇ رايوننى تېخى قان تۆكۈپ باقمىغان ئامېرىكا قىسىملىرى قوغداۋاتاتتى. بۇ يەردە مۇداپىئەدە تۇرۇۋاتقان ئامېرىكا 2 - بىرلەشمە ئارمىيىسىنىڭ تۆت دىۋىزىيىسى نويابىردا ۋېشى فرانسىيە قوشۇنلىرى بىلەن بىر - ئىككى قېتىم تۇتۇشۇپ قالغاندىن باشقا، ھېچقانداق جەڭ قىلىش تەجرىبىسى يوق قىسىملار ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ قىسىم ئالدىراپ - تېنەپ تەشكىللىنىپ، شىمالىي ئافرىقىغا ئەۋەتىلگەنىدى. ئۇلار ئامېرىكىدىكى چاغدا ئەستايىدىل مەشىق قىلىشقىمۇ ئۇلگۈرمىگەن بولۇپ، ئىستراتېگىيە كۆز قارىشىمۇ ئىنتايىن تۆۋەن ئىدى.

ئېزىنىخاۋېر بىر قېتىم كۆزدىن كەچۈرۈش ۋاقتىدا بىر قىسىمنىڭ جېنىدىگە كىرگىنىگە ئىككى كۈندىن ئاشقان بولسىمۇ، تېخىچە ئەتراپىنى مىنالىمىغانلىقىنى ھەيران قالغان

هالدا بايقىدى. كوماندىرلار بۇ مەسىلىنى ئەتىدىن باشلاپ ئىشلىمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئېيتقاندا، ئېزىنىخاۋېر ئۇلارنى قاتتىق تىللاپ كەتتى ۋە: «نېمىسلار مۇداپىئە جېڭىسىگە كىرگەندە، ئەتراپىنى جىددىي مىنالايدۇ، پىلىموتلارنى پاناھ جايغا ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئىككى سائەت ئىچىدىلا بىرىنچى دەرىجىلىك ئۇرۇش ھالىتىگە ئۆتۈپ بولىدۇ» دېدى. ئېزىنىخاۋېرنى قاتتىق غەزەپلەندۈرگەن يەنە بىر ئىش، قىسىملار ئالدىنقى سەپ جېڭىسىدىن چېكىنىپ چىققاندىن كېيىن، كوماندىرلار ئەسكەرلەرنى يېقىن ئەتراپتىكى كەنتلەرگە بېرىپ دەم ئېلىشقا رۇخسەت قىلغانلىقى بولدى. ئۇ يەنە ئەنگلىيە ئارمىيىسى ھەر قېتىم ئالدىنقى سەپتىن چېكىنگەن چاغدا، ھەتتا ئۇلار ئىچىدىكى ئۇرۇش تەجرىبىسىگە ئەڭ باي قىسىملارمۇ ئۇزۇن مۇددەتلىك ئەمەلىي ئۇرۇش مانېۋىرى ئۆتكۈزىدىغانلىقىنى بايقىدى. 15 ـ يانۋار ئېزىنىخاۋېر قول ئاستىدىكى ئامېرىكىلىق كوماندىرلارغا، ئۇرۇش تەييارلىقىنى كۈچەيتىپ، قاتتىق مەشىق قىلىپ، دۈشمەنگە قارشى ھۇجۇم قىلىشقا ھەر ۋاقىت تەييار تۇرۇشقا بۇيرۇق چۈشۈردى.

1943 ـ يىل 11 ـ فېۋرال ئىتتىپاقداش ئارمىيە باش شتابى ئاخبارات باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، ئەنگلىيىلىك گېنېرال بىرىگادىر ئارېك E. موكلېر ـ فرېمان دوكلاتىدا: ئالنېمى روممېلنىڭ ئافرىقا ئارمىيىسىدىن يارىدەمگە ئېرىشتى. يېقىن ئارىدا 2 ـ ئارمىيە ئۆزىنىڭ مۇداپىئە لىنىيىسىدىن شىمالىي تەرەپتىكى فىندوكقا ھۇجۇم قىلماقچى بولۇۋاتىدۇ، دەپ مەلۇمات بەردى. ئېزىنىخاۋېر بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، دەرھال A ئۇرۇش قىلىش گۇرۇپپىسى قوماندانلىق شتابىغا كېلىپ ئۇرۇش قىلىشنى ئورۇنلاشتۇردى. ئايدىڭ كېچىدە قۇملۇقتا ئاستا كېتىۋاتقان ئېزىنىخاۋېر شەرققە قاراپ، قاراڭغۇلۇق ئىچىدىكى تاغ تىزمىلىرى ئارىسىدىن غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇرغان بىر

تاغ ئېغىزىنى بايقىدى. ئۇ فائىد تاغ ئېغىزى ئىدى. تاغ ئېغىزىنىڭ ئۇ تەرىپىدە روممېلنىڭ ئافرىقا بىرلەشمە ئارمىيىسى توپلىنىۋاتاتتى. لېكىن، تاغ ئېغىزىدا ھېچقانداق شەپە يوق ئىدى. تاڭ سەھەر سائەت ئۈچ يېرىمدا ئېزىنخاۋېر ماشىنا بىلەن فىرىد ـ نېدار قوماندانلىق شتابىغا كەلدى. ئۇ ئىككى سائەت يول يۈرۈپ نىشانغا يەتكەندىن كېيىنلا، فائىد تاغ ئېغىزىغا كېلىپ يېرىم سائەتتىن كېيىن، نېمىسلارنىڭ تاغ ئېغىزىدىن ئۆتۈپ A ئارمىيە گۇرۇپپىسىغا ھۇجۇم قىلغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى. ئېزىنخاۋېر يەنىلا ئاساسىي ھۇجۇمنىڭ يۆنىلىشى شىمالدا، بۇ پەقەت بىر مەيدان ساختا ھۇجۇم بولۇشى مۇمكىن دېگەن قاراشتا ئىدى. ئۇ پۈتۈن ئۇرۇش لىنىيىسىنى كۆزەتكىلى بولىدىغان كونستانتىن قوماندانلىق شتابىغا بېرىش قارارىغا كەلدى.

ئۇ، 14 ـ فېۋرال چۈشتە كونستانتىنغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىنلا، فائىد ئارقىلىق قىلىنغان ھۇجۇمنىڭ ئاساسىي ھۇجۇم يۆنىلىشى ئىكەنلىكىدىن خەۋەر تاپتى. روممېلنىڭ تانكا قىسىملىرى ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ تانكا باتالىيۇنىدىن بىرنى، توپچىلار باتالىيۇنىدىن بىرنى تارمار قىلغان ھەمدە ئامېرىكىنىڭ قالدۇق قىسىملىرىنى يېتىم قالدۇرغانىدى. ئېزىنخاۋېر ئاندېرسېندىن فىندوكتىكى B ئارمىيە گۇرۇپپىسىنى جەڭگە سېلىشنى تەلەپ قىلدى. ئەمما، ئاندېرسېن موكلېر ـ فرېماننىڭ ئاخباراتى توغرا، گېرمانىيە ئاساسىي ھۇجۇمنى شىمالغا قارىتىلغان دەپ قاراپ، ھۇنداق قىلىشنى رەت قىلدى. ئېزىنخاۋېر بىر كۈن ۋاقىتنى سەرپ قىلىپ، باشقا بىر يارىدەمچى قىسمىنى فائىد رايونىغا يارىدەمگە ئەۋەتىشكە ئۇرۇنۇپ باقتى، لېكىن ئارىلىق يىراق، تاشيولىنىڭ ئەھۋالى ناچار بولغاچقا، قورشاۋدا قالغان A ئارمىيە گۇرۇپپىسىغا يارىدەم بېرىشكە مۇمكىن بولمىدى. 15 ـ فېۋرال كۈنى روممېل يەنە ھۇجۇم

قىلىپ، ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ تانكىسىدىن 98 نى، يېرىم زەنجىر تاپانلىق ئاپتوموبىلدىن 57 نى، زەمبىرەكتىن 29 نى ۋەيران قىلىۋەتتى. 16 - فېۋرال كۈنى دۈشمەننىڭ ئافرىقىدا تۇرۇشلۇق بىرلەشمە ئارمىيىسى يەنە بىر تاغ تىزمىسىدىن ھالقىپ، بۇ يەردىكى كاسېرىن تاغ ئېغىزىدىن ئۆتۈۋاتقان چاغدا، ئاندېرسېن B ئارمىيە گۇرۇپپىسىدىن بىر باتالېئوننى ئاجرىتىپ، جەنۇب تەرەپتىن روممېلنىڭ يان تەرىپىگە ھۇجۇم قىلدى. نەتىجىدە بۇ باتالېئونمۇ گېرمانىيە ئارمىيىسى تەرىپىدىن تارمار قىلىۋېتىلدى. شۇ چاغدا ئېزىنخاۋېر كۈندىلىك خاتىرىسىگە مۇنداق يازغاندى: «بۇ ئاقسۇەتلەر بىزنىڭ ئۇششاق - چۈششەك ئۇرۇش قىلغانلىقىمىزدىن بولدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە دۈشمەننىڭ تانكىلىرى بىزنىڭكىدىن خېلىلا كۆپ بولغاچقا، ئالغا ئىلگىرىلەپ غەلىبە قىلالىدى». ئامېرىكا ئارمىيىسى بىرىنچى قېتىملىق جەڭدىلا ئېچىنىشلىق ئاقسۇەتكە دۇچ كەلدى. ھەمدە جېنىدىلىرىنى مۇستەھكەملىيەلمىگەچكە، پاتپاراق بولۇپ قاچتى.

ئەمما، زىيان ئىنتايىن ئېغىر بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئېزىنخاۋېر بۇنىڭدىن ئۈمىدسىزلىنىپ كەتمىدى. دۈشمەننىڭ ئاساسىي كۈچى بىلەن بىر نەچچە قېتىم ئېلىشىش ئارقىلىق قىسمىنىڭ ئۇرۇش قىلىش ئىقتىدارى خېلى زور ئۆستى. شۇنىڭ بىلەن بىللە دۈشمەننىڭ ئەھۋالىنى يەنىمۇ چۈشەندى. 21 - فېۋرال كۈنى روممېل قىسىملىرىنى باشلاپ، كاسېرىن تاغ ئېغىزىدىن ئۆتتى. ئېزىنخاۋېر، دۈشمەننىڭ بۇ ھەرىكىتى بىزگە ئانچە چوڭ خەتەر ئېلىپ كېلەلمەيدۇ، ئەكسىچە دۈشمەنگە زەربە بېرىشىمىز ئۈچۈن، تېخىمۇ كۆپ پۈرسەت يارىتىپ بېرىدۇ، دەپ قارىدى. چۈنكى ئۇ دۈشمەننىڭ ھۇجۇم قىلىش نۇقتىسىغا تېخىمۇ كۆپ ئەسكىرىي كۈچىنى توپلىغانىدى. بولۇپمۇ زەمبىرەك ئوت كۈچى جەھەتتە

ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىۋالغانىدى. ھازىر روممېل دەل ئۇزۇنغا سوزۇلغان تار تاغ يوللىرى تۇتاشقان تاغ ئېغىزلىرىدىن ئۇتىدىغان لىنىيىدە بولۇپ، ئۇزۇنلۇقنى ئاجىزلىقىنى ئاشكارىلاپ قويغانىدى. ئېزىنىخاۋېر مارشاللغا كاپالەت بېرىپ: «بىزنىڭ ھازىر روممېلنىڭ قوشۇننى توسۇۋالالىغۇدەك يېتەرلىك كۈچىمىز بار ھەمدە ئۇنى بىتچىت قىلىۋېتىشكە تەييارلىق كۆرۈپ قويدۇق» دېدى.

ئېزىنىخاۋېر ئاندېرسېن بىلەن فرېدېندارنى دەرھال روممېلنىڭ يان تەرىپىگە ھۇجۇم قىلىپ، تاغ ئېغىزىنى ئىگىلەپ، ئافرىقا بىرلەشمە ئارمىيىسىنىڭ چېكىنىش يولىنى ئۇزۇپ تاشلاشقا، ئاندىن ئۇلارنى تارمار قىلىشقا ھەيدەكچىلىك قىلدى. لېكىن ئاندېرسېن بىلەن فرېدېندار ئېزىنىخاۋېرنىڭ دۇشمەن ھېرىپ ھالىدىن كەتتى، دېگەن خۇلاسىگە قوشۇلمىدى ۋە روممېلنىڭ يەنە بىر قېتىم ھۇجۇم قىلىپ كېلىشىنى كۈتۈپ، ئۇنىڭغا مۇداپىئە ئارقىلىق تاقابىل تۇرۇش كۆز قارىشىدا چىڭ تۇرۇۋالدى. روممېل مۇقەررەر رېئاللىقنى قوبۇل قىلىپ، شۇ كۈنى ئاخشىمىدىن باشلاپ چېكىنىشكە باشلىدى ۋە چېكىنىشى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى. ئىتتىپاقداش ئارمىيە غەلىبە قىلىدىغان ياخشى پۇرسەتنى تېزلا قولدىن بېرىپ قويدى. تاكتىكا نۇقتىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، روممېل غەلىبىگە ئېرىشتى. ئۇ ئانچە كۆپ بەدەل تۆلىمەيلا، ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ 5000 دىن ئارتۇق ئادىمىنى يوقاتتى ۋە ئېغىر يارىدار قىلدى، نەچچە يۈزلىگەن تانكا ۋە ئۇرۇش قوراللىرىنى ۋەيران قىلمۇەتتى. لېكىن، ئىستراتېگىيە جەھەتتە ھېچنېمىگە ئېرىشەلمەيلا قالماستىن، بەلكى ئەمەلىيەتتە ئېزىنىخاۋېرغا يارەدەم بەردى.

ئېزىنىخاۋېرنىڭ قوماندانلىقىدىكى ئەنگلىيە، ئامېرىكا قوشۇنلىرى ئۇرۇش تەييارلىقىنى تۈگەتكەندىن كېيىن،

1943 ـ يىل مارتنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا ھۇجۇم باشلىدى. ئالېكساندر قوماندانلىق قىلىۋاتقان 18 ـ گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىدە ئاز دېگەندىمۇ 20 دىۋىزىيە ئىككى برىگادا ئەسكەر بار بولۇپ، ئادەم ۋە قورال ـ ياراغلىرى تولۇق ئىدى. ئەمما، گېرمانىيە بىلەن ئىتالىيىنىڭ بىرلەشمە ئارمىيىسىدە پەقەت 14 دىۋىزىيە ئىككى برىگادىلا بولۇپ، ئادەم ۋە قورال ـ ياراغلىرى كەمچىل ئىدى. ھەر بىر دىۋىزىيىدىكى ئادەم سانى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 5000 دىن ئاشمايتتى. شۇنداقلا ئۇلار ئالېكساندر بىلەن مونتگومېر قوماندانلىقىدىكى ئىككى چوڭ ئارمىيىنىڭ ئارىسىغا كىرىپ قالغان بولۇپ، ۋەزىيەت ئۇلار ئۈچۈن ئىنتايىن پايدىسىز ئىدى. روممېل ئوق مەركىزىي دۆلەتلىرىنىڭ ئافرىقىدا داۋاملىق تۇرۇۋېرىشى «ئۆزىنى ئۆزى راستىنلا ئۆلتۈرگەنلىك» دەپ قارىغاچقا، 9 ـ مارت كۈنى قول ئاستىدىكى گېنېرال ئارلىنغا قوشۇنغا ۋاقتىنچە قوماندانلىق قىلىپ تۇرۇشنى بۇيرۇپ، ئۆزى داۋالىنىشنى باھانە قىلىپ ياۋروپاغا قايتىپ كەلدى ھەمدە «فىئۇرېر»غا شىمالىي ئافرىقىدىن دەرھال قوشۇن چېكىندۈرۈش تەلىپىنى قويدى. نەتىجىدە روممېل گىتلېرنىڭ نەزەرىدە «ئۈمىد ئۈزگۈچى» گە ئايلىنىپ قالدى ۋە شۇنىڭدىن باشلاپ ئافرىقا بىرلەشمە ئارمىيىسىنىڭ قوماندانلىقىدىن قالدۇرۇلدى.

20 ـ مارت ئەنگلىيە، ئامېرىكا ئارمىيىسى مونتگومېرنىڭ 8 ـ گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنى ئاساسىي كۈچ قىلغان ھالدا، دۈشمەننىڭ مۇھىم جېندىسى مارېت مۇداپىئە لىنىيىسىگە كەڭ كۆلەملىك ھۇجۇم قىلدى. فرانسىيىلىكلەر بۇ مۇداپىئە لىنىيىسىنى ئۇرۇشتىن ئىلگىرى ئىتالىيىلىكلەرنىڭ تۇنىسقا تاجاۋۇز قىلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ياسىغانىدى. بۇ لىنىيىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 20 ئىنگلىز مىلى بولۇپ، ئىنتايىن مۇستەھكەم مۇداپىئە سىستېمىسىغا ئىگە ئىدى. ھازىر

ئىتالىيەلىكلەر بۇ مۇداپىئە لىنىيىسىدىن پايدىلىنىپ ئىنگلىزلارغا تاقابىل تۇرۇۋاتاتتى. ئۇنىڭ دېڭىزغا تۇتاشقان تەرىپىدىكى تېك ۋە ئېگىز ۋادىجزو قىيالىقىنى ئاساسىي مۇداپىئە ئىستېھكامى قىلغان بولۇپ، ئالدى تەرىپىدىكى تانكىغا قارشى ئاكوپلار بىلەن سىم تورلار، ئالدىنقى سەپتىن تاكى ماتماتا تېغى تۆپىلىككىچە سوزۇلغانىدى. شۇڭا تاباگو تېغى بىلەن مىراب تېغى ئوتتۇرىسىدىكى ئەگرى - توقاي تاغ يوللىرىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئايلىنىپ ھەرىكەت ئېلىپ بېرىشنىڭ ھېچقانداق ئىمكانىيىتى يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە دۇشمەن ئارمىيىسى بۇ يەرگە مۇداپىئە قۇرۇلۇشلىرىنى كۆپلەپ سالغان بولۇپ، بۇ ئېغىزنى گېرمانىيە برونېۋىك دىۋىزىيىسى بىلەن ئىتالىيە پىيادە ئەسكەرلىرى ئىشغال قىلىۋالغانىدى.

لېكىن، مارت جېنىدىسىنىڭ ئالدىنقى سېپىدىكى ئەمەلىي كۈچكە نەزەر سالساق، بۇ يەردە گېرمانىيىنىڭ ئىككى دىۋىزىيىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئالتە دىۋىزىيە مۇداپىئەدە تۇرغان بولۇپ، 15 - برونېۋىك دىۋىزىيىسى ئۇلارغا ئارقا تەرەپتىن ياردەم بېرىشكە تەييار تۇراتتى. مونتگومېرى يان تەرەپتىن زەربە بەرگۈچى بىر كولوننا بىلەن بۇ ئۆتكەلنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، دۇشمەننىڭ مۇھىم ئالدىنقى سېپىنىڭ ئارقا تەرىپىدە پۈت دەسسەپ تۇرۇش قارارىغا كەلدى. پۈتۈن تەييارلىقلار پۈتكەندىن كېيىن، 20 - مارت كۈنى يېرىم كېچىدىن ئاۋۋال، 30 - كورپۇس مارېت مۇداپىئە لىنىيىسىنىڭ دېڭىز بويى رايونىدىن مۇھىم ھۇجۇمغا ئۆتتى. 50 - دىۋىزىيە ۋادىجزونى بۆسۈپ ئۆتۈپ، پۈت دەسسەپ تۇرىدىغان ئورۇنغا ئىگە بولدى. ئەمما، بۇ ئۆتكەلدىكى مۇھىم قورغانىنى ئېلىش ئەسلى مۆلچەردىكىدىنمۇ قىيىنغا توختىدى. بۇ دىۋىزىيە شۇ كۈنى پۈتۈن بىر كۈن جېنىدىنى ساقلاپ تۇرالىدى. لېكىن 22 - مارت گېرمانىيە 15 - برونېۋىك دىۋىزىيىسى بىلەن پىيادە

ئەسكەرلىرىنىڭ شىددەتلىك قايتۇرما ھۇجۇم قىلىشى بىلەن جېنىدىن چېكىنىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى. شۇ كۈنى كەچتە ئۇلار ۋادىجزونىڭ قارشى تەرىپىگە چېكىنىپ كەتتى.

6 ـ ئاپرېل ئەنگلىيەنىڭ 8 ـ گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى يەنە بىر قېتىملىق ھۇجۇمنىڭ تەييارلىق خىزمەتلىرىنى پۈتتۈردى. ۋەدىئەقەلبتىنىڭ شىمالىي تەرىپى قاتمۇ قات ئېگىز تاغلار بىلەن قورشالغان بولۇپ، بۇنىڭ ئۈزىلا بىر تەبىئىي توساق ئىدى. شۇڭا پۈتكۈل ئۇرۇش سەپى بىر تەبىئىي، مۇستەھكەم مۇداپىئە لىنىيىسى شەكىللەندۈرگەنىدى. مونتگومېرى ئۈزىگە خاس ئالاھىدە ئۇسلۇب بىلەن توپچى قىسىملارنى ئىشقا سالدى. تاك يورۇشتىن ئىلگىرى ئەنگلىيەنىڭ 50 ـ، 51 ـ دىۋىزىيىلىرى ھىندىستان 4 ـ دىۋىزىيىسى بىلەن بىرلىكتە ئىنتايىن زىچ زەمبىرەك ئوت كۈچىنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا، كۈچلۈك قارشىلىققا پەرۋا قىلماي ھۇجۇمغا ئۆتتى، دۈشمەن ئارمىيىسىمۇ كۈچلۈك قارشىلىق كۆرسەتكەچكە، شۇ كۈنى گۈگۈم چۈشكەندىلا بۇ ئىستېھكام ئىشغال قىلىندى. شۇنداق قىلىپ، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ئۇزلۇكسىز بەرگەن زەربىسى بىلەن گېرمانىيە ـ ئىتالىيە ئارمىيىسى قورشاۋغا چۈشۈپ قېلىش خەۋپىگە دۇچ كېلىپ، مارېت مۇداپىئە لىنىيىسىدىن شىمالغا چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى ھەمدە ئاپرېلنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا تۇنىسنىڭ شىمالىغا چېكىنىپ بېرىپ، ئاخىر «كۈپ ئىچىدىكى تاشپاقا» غا ئايلىنىپ قالدى.

1943 ـ يىل 19 ـ ئاپرېل ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئۇستۇن ئەسكىرىي كۈچنى توپلاپ، ئومۇمىيۈزلۈك ھۇجۇمغا ئاتلاندى. ئەنگلىيەنىڭ 8 ـ گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى جەنۇبتىن شىمالغا قاراپ شىددەتلىك ھۇجۇم قىلدى. ئامېرىكا، ئەنگلىيە بىرلەشمە ئارمىيىسى غەربتىن شەرققە قاراپ ھۇجۇم قىلدى. 25 ـ ئاپرېل ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئادىيۇتانتى بۇتچېر ئۆز خاتىرىسىگە مۇنداق بىر

ئابزاس سۆزنى يازدى: «ئىكىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى خۇددى مېكىياننىڭ تۈخۈم بېسىشىغا ئوخشايتتى. ئۇ چۈجىنىڭ تۈخۈمدىن چىقىشىنى كۈتۈۋاتاتتى. ئۇ كۆڭلىده، بۇ چۈجە پوستىنى يېرىپ چىقالارمۇ؟ دەپ تاقەتسىزلىنەتتى». بۇ پوست گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ بىزىرتا ـ تۇنس كۆۋرۈك بېشىغا قۇرغان ئىستېھكامى بولۇپ، بۇ يەردە ئۇلارنىڭ كۈچلۈك ئۇچ قوشۇنى بار ئىدى. ئەنگلىيىنىڭ 8 ـ ۋە 1 ـ گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى بىلەن ئامېرىكىنىڭ 2 ـ ئارمىيىسى ئۇنىڭدىن بۆسۈپ ئۆتمەكچى بولۇۋاتاتتى. گەرچە، دۈشمەننىڭ تەمىناتى كۈنسېرى ئۇزۇلۇپ قېلىۋاتقان بولسىمۇ، ئەمما ئەنگلىيىنىڭ ئىككىنچى گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىده ھېچقانچە زور ئىلگىرىلەش بولمىدى. بۇ جەھەتته ئامېرىكا ئارمىيىسى ئاساسلىق رول ئوينىشى كېرەك ئىدى. ئاپرېلنىڭ ئاخىرقى ھەپتىسى ئېزىنخاۋېر ئالدىنقى سەپنى كۆزدىن كەچۈرگەنده كۆرگەن ئەھۋاللاردىن قاتتىق خۇشال بولۇپ كەتتى. ئۇ ئامېرىكا 2 ـ كورپۇسنىڭ كوماندىرى گېنېرال برادلېينىڭ خىزمەتىنى ناھايىتى ياخشى ئىشلىگەنلىكىنى مۇئەييەنلەشتۈردى. ئۇ، ئەنگلىيىلىك بىر پېشقەدەم ئەسكەرنىڭ ئامېرىكا ئارمىيىسى 1 ـ پىيادىلەر دىۋىزىيىسىنى «مەن كۆرگەن قىسىملار ئىچىدىكى ئەڭ ياخشى ئۇرۇش قىلىدىغان قىسىملارنىڭ بىرى ئىكەن» دەپ ماختىغانلىقىنى ئاڭلاپ چەكسىز شادلىققا چۆمدى. پىيادە ئەسكەرلەر 9 ـ دىۋىزىيىسى بىلەن بىرونېۋىك 1 ـ دىۋىزىيىسىمۇ ئىنتايىن ياخشى جەڭ قىلغانىدى. ئەمما، پىيادە ئەسكەرلەر 34 ـ دىۋىزىيىسىنىڭ ئەھۋالى باشقىچە ئىدى. ئۇلارنىڭ جەڭگىۋارلىقى تۆۋەن بولۇپ، كاسېرىن تاغ ئېغىزىدىكى ئوپېراتسىيىدىمۇ ئىپادىسى تازا ياخشى بولمىغانىدى. شۇڭا ئۇلارنى روھلاندۇرۇش زۆرۈر ئىدى.

بۇ قىسمىنى ئۇرۇش ئوتى ئىچىده تەربىيىلەش ھەمده ئۇرۇش قىلىش ئىستىلىنى ئەملي ئۇرۇش داۋامىدا ئۆزگەرتىش

ئۇچۇن، ئېزىنخاۋېر برادلېيدىن پىيادە ئەسكەر 34 - دىۋىزىيىسىگە مۇھىم نىشانلاردىن بىرنى بۆلۈپ بېرىشنى، ئۇلارنىڭ قانچىلىك بەدەل تۆلىشىدىن قەتئىينەزەر، بۇ جېنىدىنى قەتئىي ئىگىلىشىنى تەلەپ قىلدى. كورپۇس كوماندىرى برادلېي بۇيرۇق بويىچە ئىش قىلدى. ئۇ، 609 - نومۇرلۇق ئېگىزلىكتىن ئىبارەت بۇ ئىستراتېگىيىلىك مۇھىم جايىنى ئىگىلەش ۋەزىپىسىنى پىيادە ئەسكەرلەر 34 - دىۋىزىيىسىگە تاپشۇردى. بۇ جېنىدى ئۆزىنىڭ ئېگىزلىكى ئارقىلىق توپ ئوقلىرىنىڭ زەربىسىدىن قوغدىنىپلا قالماستىن، يەنە ئۆزىگە قوشنا بولغان ئېگىزلىكتىكى زەمبىرەكلەرنىڭ ھەمايىسىگىمۇ ئىگە ئىدى. بۇ ھال ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئېگىزلىككە ياماشقان چاغدا، ئۇلارنى تاغ قاپتىلىدىلا كېسىشكەن توپ ئوقلىرىنىڭ زەربىسىگە دۇچار قىلاتتى.

30 - ئاپرېل ھۇجۇم باشلاندى. جەڭچىلەر تولىمۇ مۇشەققەت بىلەن بىر قەدەم - بىر قەدەمدىن يۇقىرىغا يامىشاتتى. ۋە كېسىشكەن ئوت كۇچىنىڭ زەربىسىدە يەرگە يېقىلاتتى. ئېزىنخاۋېر ئالېكساندر مۇنداق دېدى: «مەن پىيادە ئەسكەرلەر 34 - دىۋىزىيىسىنىڭ بۇگۈن 609 - ئېگىزلىكنى ئىشغال قىلىشنى سەمىمىي ئۈمىد قىلىمەن. بۇنىڭ بۇ دىۋىزىيىگە ۋە پۈتكۈل ئوپېراتسىيىگە كەلتۈرىدىغان پايدىسى ناھايىتى زور». ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەندە بۇ دىۋىزىيە 609 - ئېگىزلىكنى ئىشغال قىلدى. گېرمانىيە ئارمىيىسى ئەسەبىيلەرچە قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتتى. لېكىن، بۇ دىۋىزىيىمۇ جەڭگىۋارلىقىنى ناھايىتى تېزلا ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، دۈشمەننىڭ قايتۇرما ھۇجۇمىنى چېكىندۈردى. ئېزىنخاۋېرنىڭ پىيادە ئەسكەرلەر 34 - دىۋىزىيىسىنى قەتئىي يارىلىق قىلىپ پېتىشتۇرۇپ چىقىش ئىرادىسى ياخشى نەتىجە بەردى. پىيادە ئەسكەرلەر 34 - دىۋىزىيىسى پەقەت تۆنىس ئوپېراتسىيىسىدىلا

ئەمەس، بەلكى شۇنىڭدىن كېيىنكى بارلىق ئۇرۇش داۋامىدا غايەت زور تۆھپە يارىتتى.

609 ـ ئېگىزلىكنىڭ ھۇجۇم بىلەن ئىشغال قىلىنىشىغا ئەگىشىپ، ئەنگلىيە ئارمىيىسىمۇ ھەربىكەت باشلىدى. ماينىڭ تۈنجى ھەپتىسىگە كەلگەندە ئالنېمىنىڭ كۆۋرۈك بېشى ئىستېھكامىنىڭ دائىرىسى تارىيىپ، بىزىرتا شەھىرى بىلەن تۈنىسنىڭ شەھەر ئەتراپى رايونىغا ياندىشىپلا قالدى. 7 ـ ماي كۈنى ئاندىرسېن قىسىملىرى تۈنىس شەھىرىنى ئىشغال قىلدى؛ برادلېينىڭ 2 ـ كورپۇسىمۇ شۇ كۈنى بىزىرتا شەھىرىنى ئىشغال قىلدى. بۇ قېتىمقى جەڭدە ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ھاۋا ئارمىيە قىسىمىمۇ ناھايىتى زور تىرىشچانلىق كۆرسەتتى. ئۇلار بىر كۈن ئىچىدە 2500 ئايروپىلان قېتىم ئۇچتى. بىر نەچچە ھەپتىدىن بۇيان ئوق مەركىزي دۆلەتلىرىنىڭ ھاۋا ئارمىيىسى ئاستا ـ ئاستا ۋەيران بولۇشقا قاراپ يۈزلەنگەچكە، بۇ خەۋپ ـ خەتەر ئالدىدا ئۇلار ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن پەقەت 60 ئايروپىلان قېتىمدەكلا ئۇچۇپ چىقالىدى. جەڭنىڭ يۇقىرى دولقۇنىغا كۆتۈرۈلۈشى قاش بىلەن كىرپىك ئارىسىدىلا قالغانىدى. دېگىز ۋە ھاۋادا رەھىمسىز تۇردە تەلتۆكۈس قامال قىلىش ئاللىبۇرۇن ئەمەلگە ئاشقان، دۇشمەننىڭ دېگىزدىكى ھەربىكىتىمۇ توختىغانىدى. ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ كۆرسىتىۋاتقان تىرىشچانلىقىمۇ ھېچقانداق رول ئوينىيالمايۋاتاتتى. دۇشمەن گارنىزونى گېرمانىيىنىڭ ئەڭ ئالىي قوماندانلىق شتابىغا دوكلات يوللاپ يېلىنغان ھالدا: «بەرداشلىق بېرەلمىدۇق! دۇشمەن ئارمىيىسىنىڭ غەلىبە قىلىشىدا ئەنگلىيە، ئامېرىكا ھاۋا ئارمىيىسى ھەل قىلغۇچ رول ئويناۋاتىدۇ. ھەتتا، تۈنىستىكى گېرمانىيە، ئىتالىيە ئارمىيىسىنىڭ كۆۋرۈك بېشى ئىستېھكامىنىمۇ ۋەيران قىلىۋەتتى. ھازىر بىز ئاسمانغا چىقاي دېسەك ئېگىز، يەرگە كىرەي دېسەك قاتتىق، دېگەندەك ھالغا

چۇشۇپ قالدۇق. بىزنى خۇدا ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي!» دېدى.

دۇشمەننى قورشاپ يوقىتىش تازا ئەۋج ئېلىشۋاتقاندا، ئېزىنىخاۋېر ئالدىنقى سەپتە بۇ ئۇرۇشنىڭ مەڭگۇ ئەستىن چىقمايدىغان ئەڭ ئاخىرقى بىر ھەپتىسىنى ئۆتكۈزدى. ئۇ ئايالىغا يازغان خېتىدە مۇنداق دېگەنىدى: «مەن ھەر قېتىم دىلخەستىلىك ئىچىدە بېشىم قاتقاندا، جەڭچىلەرنىڭ تۇنىسىنىڭ سوغۇق تاغلىق رايونىدا پاتقاققا مىلەنگەن ھالدا شىددەتلىك يامغۇرغا قارىمای، پاتقاقلارنى كېچىپ، قەھرىمانلارچە ئالغا ئىلگىرىلەۋاتقانلىقىنى ئەسلەپ، ئۆزۈمنى بېسىۋالىمەن.» ماينىڭ مەلۇم بىر كۇنى ئېزىنىخاۋېر ئامېرىكىنىڭ مەلۇم گېزىتىدە بېسىلغان ئانىسىغا مۇناسىۋەتلىك ماقالىنى ئوقۇدى. بۇ ماقالىدە ئىدانىڭ تىنچلىقپەرۋەرلىك ئېتىقادى تەكىتلەنگەن بولۇپ، ئۆز ئوغلىنىڭ گېنېرال بولغانلىقىدىن مەسخىرە قىلىنغانىدى. ئېزىنىخاۋېر «تىنچلىق ھەممىدىن ئەلا» دەپ گېزىت ـ ژۇرنالغا ماقالە يازىدىغانلارنىڭ مۇلاھىزىلىرىنى زادىلا ياقتۇرمىدى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىنىسى ئارتۇرغا خەت يازدى. خېتىدە: «ماڭا ئانىمىزنىڭ ئۆز ئېتىقادىدىن ئېرىشكەن بارلىق خۇشاللىقى ۋە بەختى ئاخبارات ـ مەتبۇئات ساھەسىدىكىلەرنىڭ ئېلان قىلغان ماقالىلىرىدىكىسى ھەر قانداق تەنە گەپلىرىدىنمۇ ئۆتە ئەھمىيەتلىك» دېدى. ئۇ تىنچلىقپەرەسلەر ئۇستىدە توختىلىپ: «مەن ئۇرۇشقا ئاغزىدىلا نەپرەتلىنىدىغان بۇنداق قۇرۇق گەپ سانقۇچىلارنىڭ ئۇرۇشقا مەندەك ھەقىقىي ئۆچ بولۇشىدىن گۇمان قىلىمەن. تىنچلىقپەرەسلەر بەلكىم ئۇرۇش مەيدانىدا چىرىپ كېتىۋاتقان جەسەتلەرنى كۆرمىگەن بولۇشى، چىرىغان جەسەتلەرنىڭ بەتبۇي ھىدىنى پۇراپ باقمىغان بولۇشى مۇمكىن. ئۇلار ھەتتا ياردارلار بىلەن توشۇپ كەتكەن دالا ئۇرۇش دوختۇرخانىسىنى كۆرۈپمۇ باقمىغان بولۇشى مۇمكىن» دەپ

كۆرسەتتى. ئېزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ بۇ تىنچلىقپەرۋەسلەر بىلەن بولغان پەرقى ئۈستىدە توختىلىپ: «مەن ناتىنستىلارغا بولۇپمۇ ئۇرۇشقا ئىنتايىن ئۆچ. ئەمما، مەن ئۇرۇش خەۋپى كۆرۈلگەن چاغدا، ھەممىز مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن ئۆز ھۆكۈمىتىمىزنىڭ بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلىشىمىز كېرەك، دېگەن ئېتىقادىمنى ھەرگىز ئۆزگەرتمەيمەن» دېدى. بۇ خۇددى ئوغلىغا ئېيتقىنىدەك: «فاشىستلارغا قارشى ئۇرۇشتا ئۆز مەسئۇلىيىتىنى تولۇق ئادا قىلماسلىق كەچۈرگىلى بولمايدىغان جىنايەت ھېسابلىنىتتى.»

13 ـ ماي، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ كۈچلۈك زەربىسىدە ئوق مەركىزي دۆلەتلەرنىڭ تۈنىستىكى قالدۇق قىسىملىرى تەسلىم بولدى. ئېزىنخاۋېر قوماندانلىق قىلغان ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ قوراللىق كۈچلىرى دۈشمەن ئارمىيىسىنىڭ 275 مىڭ ئادىمىنى ئەسىرگە ئالدى. بۇنىڭ بىرىمىدىن كۆپرەكى گېرمانىيە قوشۇنى ئىدى. بۇ غەلىبە سوۋېت قىزىل ئارمىيىسىنىڭ بۇنىڭدىن ئۈچ يېرىم ئاي ئىلگىرى ستالىنگرادتا قولغا كەلتۈرگەن زور غەلىبىسى بىلەن يېراقتىن ماسلاشتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئېزىنخاۋېرغا ھەر تەرەپتىن تەبرىك تېلېگراممىلىرى كېلىشكە باشلىدى. 1943 ـ يىلنىڭ ئاخىرىدا، ئۇ «ئامېرىكىنىڭ تۇنجى ئاتىسى» بولۇپ سايلاندى. ئېزىنخاۋېر بۇ قارارغا باھا بەرگەندە مۇنداق دېدى: «مەن بۇنىڭغا چەكسىز رەھمەت ئېيتىمەن، ئامېرىكىلىق ئاتىلار تۇنىستا غەلىبە قازانغان باھادىر ئوغۇللىرىدىن پەخىرلىنىشكە ھەقلىق!»

19 ـ ماي چېرچىل ئامېرىكا تۆۋەن پالاتا رەئىسىنىڭ تەكلىپى بىلەن تۈنىستىكى زور غەلىبە توغرىسىدا ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىدە نۇتۇق سۆزلەپ مۇنداق دېدى:

«شىمالىي ئافرىقىدا قولغا كەلتۈرگەن غەلىبىمىز

مۆلچەرىمىزدىكىدىنمۇ زور بولدى. ئاجىز كۆچىمىز بىلەن كۆچلۈك دۈشمەننى يېڭىپ، ئويلىمىغان غەلىبىگە ئېرىشتۇق. بىز بۇ نۆقتىدا گىتلېرنىڭ ھەربىي ئىشلار بىلىمىگە رەھمەت ئېيتماي تۇرالمايمىز. مەن ئۇچ ئاي ئىلگىرى تۆۋەن پالاتادا نۆتۈق سۆزلىگەندە، بىز بۇ قېتىم بۇ ھەربىي ئىشلار مۇتەخەسسىسلىكى قانچىلىك ئىقتىدارى بارلىقىنى كۆرۈپ باقمىز، دېگەنىدىم. ستالىنگرادتا قۇرۇقلۇق ئارمىيە مارشالى فون پاۋلوس ۋە ئۇنىڭ قىسىملىرىنىڭ مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىشى ئۇلارنىڭ ھەددىدىن زىيادە جاھىللىقىدىن بولغانىدى. ھازىر بىزنىڭ دۈشمەنلىرىمىزمۇ تۇنىستا ئوخشاشلا مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىدى. . .

گىتلېر بىلەن مۇسسولىنىدىن ئىبارەت ئىككى ئىستىبداتنىڭ ئافرىقىغا قىلغان يۈرۈشى نەتىجىسىدە ئۇلارنىڭ دۆلىتىدىن 950 مىڭ ئەسكەر يارىدار بولدى ۋە ئەسىرگە چۈشتى. ئۇنىڭدىن باشقا 2 مىليون 400 مىڭ تونىنىغا يېقىن ئېغىرلىقتىكى پاراخوتلىرى دېڭىزغا غەرق قىلىۋېتىلدى. 8000 غا يېقىن ئايروپىلانى ۋەيران قىلىندى. بۇ ئىككى سانلىق مەلۇمات تېخى زەخىملەنگەن پاراخوت بىلەن ئايروپىلانلارنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ. بۇنىڭدىن باشقا دۈشمەن يەنە 6200 دانە زەمبىرەك 2550 تانكا ۋە 70 مىڭ يۈك ئاپتوموبىلىدىن ئايرىلدى. . . بىز بۇ ئۇرۇش مۇساپىسىنى بېسىپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، شۇنداق دېيىشكە ھەقلىمىزكى، «بىز بىر چوڭ قۇرۇقلۇقنىڭ ۋەزىيىتىنى ئەسلىگە كەلتۈردۇق!»

ئون بىرىنچى باب

ئىتالىيىگە يۈرۈش قىلىش

تۈنىستىكى زور غەلىبىدىن كېيىن، ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر يىراقتا يۈرۈش قىلغۇچى ئارمىيىسىنىڭ تىنچ ئۇچىنى قايتقا قارىتىش مەسىلىسىدە ئەنگلىيە بىلەن ئامېرىكا ئوتتۇرىسىدا ئىختىلاپ پەيدا بولدى. ھەتتا بارغانسېرى كەسكىنلىشىپ كەتتى.

ئاساسىي قاتلامدا ئامېرىكا ئەسكەرلىرى بىلەن ئەنگلىيە ئەسكەرلىرى ئارىسىدا ئۆز ئارا دۈشمەنلىشىش كەيپىياتى كۈچەيمەپ كەتتى. يۇقىرىدا بولسا، ئەنگلىيە ئوفىتسېرلىرى ھەر ئىككى تەرەپنىڭ خىزمەت ئىستىلىدىكى ئېغىز - پەسلىككە ھەيران قېلىۋاتاتتى. بولۇپمۇ ئامېرىكا ئوفىتسېرلىرىنىڭ ئايالىلار بىلەن قالايمىقان ئوينىشىنى چۈشىنەلمەيۋاتاتتى. مەلۇم بىر ئەنگلىيىلىك ئوفىتسېر بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەنىدى: «بىز ئامېرىكىلىقلارغا ئوخشاش ئۇنداق ئېپتىدائىي ۋاستىلەر ئارقىلىق ئۆزىمىزنىڭ ئەركەكلىكىنى ئىپادىلەشنى خالىمايمىز!» ئەمما ئامېرىكىلىقلار ئىنگلىزلارنىڭ تەلەپپۇزىنىمۇ ئوڭلاپ دوريالماي، ئۇلارنىڭ مەردانە، تەمكىن قىياپىتى ئالدىدا ئوڭايسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىۋاتاتتى. بېن ساۋېرىج ئىسىملىك ئامېرىكىلىق پولكوۋنىكنىڭ 1943 - يىلى مۇستەقىللىق خاتىرە كۈنىدە دېگەن مۇنداق بىر جۈملە سۆزى ئامېرىكىلىقلارنىڭ پوزىتسىيىسىنى ئاشكارىلاپ قويدى. ئۇ

مۇنداق دېگەنىدى: «بىز، ئەلۋەتتە 4 - ئىيۇلنى تەبرىكلىشىمىز كېرەك، بۇ بىزنىڭ ئەنگلىيەلىكلەرنى مەغلۇپ قىلغانلىقىمىزنىڭ بىردىنبىر خاتىرىسى. شۇنىڭدىن كېيىن بىزگە ھېچقانداق ئامەت كېلىپ باقمىدى.»

شۇ يىلى تۇنىستا ئەنگلىيە، ئامېرىكا ئارمىيىلىرى ستىسلىيىگە ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن تەييارلىق قىلىۋاتقاندا، ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت جىددىيلىشىپ كەتتى. ئۇرۇش رايونىنىڭ قوماندانى ئېزىنخاۋېر ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدىكى جىددىيچىلىكنى پەسەيتمەكچى بولىۋىدى، ئەمما ئامېرىكا ئارمىيىسى 7 - كورپۇسنىڭ كوماندىرى گېئورگې باتتون ئۇنىڭ بۇ ھەرىكىتىنى مەسخىرە قىلدى. بىر قېتىم ئۇ ئۇرۇش رايونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى ئېۋېرېت خۇگېس بىلەن بىللە چۈشلۈك تاماقتا بىللە بولغاندا، باتتون ئېزىنخاۋېرنى ھاماقەت دەپ ئەيىبلىدى، ھەمدە «ئۇرۇش مەيدانىدا ئىنگلىزلارغا ھەددىدىن زىيادە يېقىنچىلىق قىلىپ كېتىدۇ» دېدى. باتتون، «مەن ئىلگىرى ئىكېنغا ھامان بىر كۈنى مۇخبىرلار ئامېرىكىغا بېرىپ سىزنى بىرنى نوقۇپ قويىدۇ - دە، ئەنگلىيە بىلەن ھەمكارلىشىشتا ئۇلارنىڭ رايىغا قاراپ ئىش قىلدىڭىز دەيدۇ، دېگەنىدىم» دېدى. خوگېسمۇ خېلى گۇمان بىلەن قارايتتى. ئۇ كۈندىلىك خاتىرىسىدە باتتوننىڭ قاتتىق چەكلىمىسىگە ئۇچراۋاتقانلىقى، ئۇنىڭ پەقەت بەلگىلەنگەن پىلاننىلا بىلىشگە بولىدىغانلىقى، باشقا ئىشلارنى سۈرۈشتۇرۇش ئىمكانىيىتىنىڭ يوقلۇقىنى تىلغا ئالغانىدى. ئىككى تەرەپنىڭ ھەربىي يۈرۈش قىلىش مەسلىسىدە ئوخشاش بولمىغان كۆز قاراشلىرى خېلى بۇرۇنلا شەكىللىنىپ بولغانىدى. كېيىن باتتون يەنە خۇگېستا ئەنگلىيىنىڭ ئالىي دەرىجىلىك قوماندانلىرى دىزراز خارولد ئالېكساندىر بىلەن دىزراز بېرنارد مونتگومېرنى «ھاكاۋۇر» دەپ ئاغرىنغانىدى.

ئەسكەر كىرگۈزۈش مۇھىم نۇقتىلىرى ئۈستىدە ھەر ئىككى دۆلەتنىڭ باش شتابلىرى ئوتتۇرىسىدىمۇ ئوخشاش بولمىغان پىكىرلەر مەۋجۇت ئىدى. 1943 - يىل ئاپرېلدا تۇنىس ئوپېراتسىيىسى ئاياغلىشاي دېگەندە، ئېزىنخاۋېر ستىسلىيە ۋە ستىسلىيىنىڭ سىرتىدىكى مەسىلىلەر ئۈستىدە ئويلىنىشقا باشلىغانىدى. ئۇ مارشاللغا، ستىسلىيىنى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن، ساردىنىيە ئارىلى بىلەن كورىسكا ئارىلىغا ھۇجۇم قىلىپ، بۇ يەرلەرنى ئىتالىيىنىڭ غەربىي قىسمىغا ھۇجۇم قىلىشنىڭ بازىسى قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئېيتقانىدى. ئۇ ئوتتۇرا يەر دېڭىزىدىكى ھۇجۇم قىلىدىغان دائىرىنى كېڭەيتىۋېتىشنىڭ مارشالل ۋە قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابى ئۇرۇش قىلىش باشقارمىسىدىكىلەرنىڭ ئىستراتېگىيىلىك ئورۇنلاشتۇرۇشىغا بىۋاستە خىلاپلىق قىلىش بولىدىغانلىقىنى بىلەتتى. دەرۋەقە، ئەگەر ئۇ يەنىلا ئۇرۇش قىلىش باشقارمىسىدا بولغان بولسا، ئوتتۇرا يەر دېڭىز ئۇرۇشىغا خاتىمە بېرىشكە سۆزسىز قوشۇلغان بولاتتى ھەمدە كۈچىنى مەركەزلەشتۈرۈپ، قىسىملارنى تەرتىپكە سېلىپ، دېڭىز بوغۇزىنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتمىدىغان ھۇجۇمنى تەشكىللىگەن بولاتتى. لېكىن، ئۇ بىر ئۇرۇش رايونىنىڭ قوماندانى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئىنگلىزلارنىڭ، بولۇپمۇ ئەنگلىيە باش ۋەزىرى چېرچىلنىڭ پىكرىنى ئالمىسا بولمايتتى. ئەمما، مارشالل ئىتالىيىنى ھۇجۇم بىلەن مەغلۇپ قىلىشنىڭ پايدىسىدىن زىيىنى كۆپرەك. چۈنكى ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ كېمىلىرى پەقەت پۈقرالارغا كۈندىلىك تۇرمۇش لازىمەتلىرىنى توشۇپ بېرىشكىلا ئىشلىتىلىدۇ. جۇملىدىن ھەر يىلى 10 مىليون توننادىن ئارتۇق كۆمۈر ۋە باشقا نۇرغۇن يېمەك - ئىچمەكلەرنى توشۇشقا توغرا كېلىدۇ، دەپ قارايتتى. ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئىتالىيىنى ئىشغال قىلسا، پەقەت گېرمانىيىنىڭ جەنۇبىي قىسمىدىكى ئايرودرومنى

بومباردىمان قىلغىلىلا بولىدۇ. ئەمما، بۇنچىلىك زور كۈچ سەرپ قىلىشقا ئەرزىمەيتتى. مارشالل ئىزىنخاۋېرغا: «قاچانلا بولسۇن ھەل قىلغۇچ خاراكتېرلىك تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، ئەنگلىيە ئارقىلىق ياۋروپا چوڭ قۇرۇقلۇقىغا ھۇجۇم قىلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ» دېدى. ئەگەر ئوتتۇرا يەر دېڭىزدىكى، ستىسلىيە ئوپېراتسىيىسىدىن كېيىن، قايتا ھۇجۇم ئۇيۇشتۇرۇلمىسا، «قورشاپ يوقىتىش» ھەرىكىتىنى تېخىمۇ تېزرەك ئىشقا ئاشۇرغىلى بولاتتى.

شۇيىلى مايدا، ۋاشىنگتوندا ئېچىلغان ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر شتاب باشلىقلىرى باش قوشقان كېچىشمە يىغىنى مۇنداق بىر مەسىلە ئۈستىدە قارار چىقاردى، يەنى شتاب باشلىقلىرى ئىككى ھەپتە مۇنازىرە قىلىشقاندىن كېيىن، ئاخىر 1944 - يىلى ئەنگلىيە بوغۇزىدىن كېسىپ ئۆتۈپ، ياۋروپا چوڭ قۇرۇقلۇقىغا ھۇجۇم قىلىشقا قوشۇلدى. لېكىن، ستىسلىيە ئوپېراتسىيىسىدىن كېيىن، ئوتتۇرا يەر دېڭىزدىكى ھەرىكەت ھەققىدە قارار ماقۇللىمىغان بولۇپ، ئۇلار بۇ مەسىلىنى ئىزىنخاۋېرنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا قالدۇردى. ئەڭ ياخشىسى، ئۇنىڭ ئىتتالىيىنى ئۇرۇشتىن چېكىنىپ چىقىشقا مەجبۇرلاپ، تېخىمۇ كۆپ گېرمانىيە ئارمىيىسىنى ئىسكەنجىگە ئېلىپ تۇرۇش پىلانىنى تۈزۈپ چىقىشنى ئۈمىد قىلدى.

گەرچە، قوماندان ئىزىنخاۋېر قارار چىقىرىپ بولغان بولسىمۇ، چېرچىل ئالجىرغا ئايروپىلان بىلەن كېلىپ، ئۇنىڭغا ئىتتالىيىگە ھۇجۇم قىلىش ھەققىدە مەسلىھەت بەردى. بروئوك بىلەن شتابنىڭ باشقا ئوفىتسېرلىرى مارشاللنىڭ باش ۋەزىرگە ھەمراھ بولۇپ بېرىش ھەققىدە مەسلىھەت بېرىپ، يۇقىرىنىڭ تۆۋەنگە يالۇرۇشىدەك غەلىتە ھالەتنى شەكىللەندۇردى. باش ۋەزىر بۇ يەردە بىر ھەپتە تۇرۇپ، ئىزىنخاۋېرغا ساردىنىيە ئارىلىغا ھۇجۇم قىلماستىن، ئىتتالىيىگە بىۋاستە ھۇجۇم

قىلىش ھەققىدە ئۆز تەسىرىنى كۆرسەتتى. چېرچىل بۇ ھەقتە: ساردىنىيە ئارىلىغا ھۇجۇم قىلىش «پەقەت ئاز سانلىقنى كۆزلىگەنلىك» ، ئەمما ئىتالىيىگە بىۋاستە ھۇجۇم قىلىش «بىر مەيدان شەرەپلىك ئۇرۇش» بولىدۇ، شەرەپ پەقەت رىمنى ئىشغال قىلىشتىن كېيىدۇ، بۇ «ئىنتايىن ئۇلۇغ نەتىجە» دېدى. 30 - ماي ئېزىنخاۋېر رەنجىگەن ھالدا: «نۇنۇگۈن ئاخشام باش ۋەزىر ئۇچ خىل ئۇسۇل قوللىنىپ ئۆزىنىڭ پىكرىنى قايتا - قايتا تەكىتلىدى» دېدى. شۇ كۈنى ئاخشىمى چېرچىل ئېزىنخاۋېرغا تېلېفون بېرىپ، ئەھۋاللىشىقا بولىدىغان - بولمايدىغانلىقىنى سورىدى. ئەمما، بۇ چاغدا سائەت 11 دىن ئاشقان بولۇپ، ئېزىنخاۋېر ئۇخلىماقچى بولۇپ تۇراتتى. شۇڭا، ئۇ بۇ ئىش ھەققىدە يەنە قايتا سۆزلىشۈېرشىنى خالىمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئەمما چېرچىل قاتتىق تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالغاچقا، ئېزىنخاۋېر ئاخىرى قوشۇلدى. چېرچىل 15 مىنۇتتىن كېيىن يېتىپ كېلىپ، توپتوغرا ئىككى سائەت پاراڭلاشتى. باش ۋەزىرگە ھەمراھ بولۇپ كەلگەن ئەنگلىيىنىڭ ئىتاب باشلىقى گېنېرال بروئوك مۇنداق دېدى: « مەن بۇ بىر ھەپتە ئىچىدە، ئېزىنخاۋېرنىڭ دائىم ھارغىن يۈرگەنلىكىنى كۆردۈم. چۈنكى ئۇ چېرچىل پەيدا قىلغان باش قېتىنچىلىققا ئۇچراپ تۇراتتى. »

مارشال ساردىنىيە ئارىلىغىمۇ، ئىتالىيە زېمىنىگىمۇ ھۇجۇم قىلىشنى خالىمايتتى. ئۇ، ئېزىنخاۋېرنى ستىسلىيە ئۇرۇشى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ئوتتۇرا يەر دېڭىزدىكى ئەسكىرىي كۈچلىرىنى ئازايتىشقا دەۋەت قىلاتتى. ئۇ ئىنگلىزغا ئىشەنمەيتتى، ئۇلارنىڭ دېڭىز بوغۇزىدىن توغرىسىغا كېسىپ ئۆتۈپ ھۇجۇم قىلىش نىيىتىدىن گۇمان قىلاتتى. ئەنگلىيە تەرەپ بولسا، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنى ئۆزىنىڭ دېڭىز ۋە ھاۋا ئارمىيىسىدىن پايدىلىنىپ گېرمانىيىنى قامال قىلىش؛

«قۇرۇقلۇقتىكى ئۇرۇشنى رۇسلارغا قالدۇرۇپ» ، ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئايروپىلان ئارقىلىق ئوتتۇرا يەر دېڭىزى ۋە بالقان يېرىم ئارىلىدىكى تەسىر كۈچىنى كېڭەيتىش كېرەك، دېگەن قارىشىدا چىڭ تۇرۇۋاتاتتى. شۇنداق قىلىپ، ئىزىنخاۋېر ئوتتۇرىدا تەڭلىكتە قالغانىدى.

مۇشۇ مەزگىل ئىچىدە، ئىزىنخاۋېر يەنە فرانسىيە مەسىلىسىدىمۇ باش قېتىنچىلىققا دۇچ كېلىۋاتاتتى. دارلان سۈيىقەست بىلەن ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن، روزۋېلت فرانسىيە دائىرىلىرىنى «بىر توپ چاتاقچىلار» دەپ ئاتىدى. ئامېرىكا دېپ گولىنىڭ كۈچىنى خورىتىشقا ئۇرۇنۇپ كۆرگەن بولسىمۇ، لېكىن مەقسىتىنى ئىشقا ئاشۇرالمىدى. ماينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا گېرمانىيە ئىشغالىيىتىدىكى فرانسىيىنىڭ ئىچكى قىسمىدا قارشىلىق كۆرسىتىش ھەرىكىتى كومىتېتى قۇرۇلدى ھەمدە دېپ گولغا سادىق بولىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. قۇملۇقتا ئەنگلىيە ئارمىيىسى بىلەن مۇرىنى - مۇرىگە تىرەپ جەڭ قىلغان، گېنېرال دې گولنى قوللايدىغان فرانسىيە قىسىملىرى ئالجىرغا كىرىپ گىرائۇدنىڭ ئادەملىرىدىن ھوقۇق تارتىۋېلىشقا باشلىدى ۋە ناھايىتى زور مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتى. ئالجىرىيىدە تۇرۇۋاتقان فرانسىيىلىكلەر ئىچىدىكى ئۇقۇمۇشلۇق ئەربابلار دېپ گولنىڭ گىرائۇدنىڭ ئورنىنى ئىگىلىشىنى تەلەپ قىلدى. ئىيۇندا گىرائۇد مەسلىھەتچىلىرىنىڭ بېسىمى بىلەن دېپ گولنى قوبۇل قىلىشقا ماقۇل بولدى. ئۇلار يەتتە كىشىدىن تەركىب تاپقان فرانسىيىنى ئازاد قىلىش كومىتېتىنى قۇرۇشقا، دېپ گول بىلەن گىرائۇد بىرلىكتە رەئىس بولۇشقا، گىرائۇد قوراللىق كۈچلەرنىڭ باش قوماندانلىق ۋەزىپىسىنى ساقلاپ قېلىشقا قوشۇلدى. ئەمما، ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا يەنە ئىختىلاپ پەيدا بولدى. چۈنكى، دې گول ئۆزىنىڭ ئادەملىرىنى ۋىشى ھۆكۈمىتىنىڭ كېنا

ئەمەلدارلىرىنىڭ ئورنىغا قويماقچى ھەمدە يەھۇدىيلارغا قارشى تۇرۇش قانۇنىنى بىكار قىلىپ، گىرائۇدنىڭ قولىدىن ئارمىيە ھوقۇقىنى تارتىۋالماقچى بولغانىدى.

10 ـ ئىيۇن فرانسىيە پۈتۈن مەملىكەتنى ئازاد قىلىش كومىتېتىنىڭ بىر قېتىملىق يىغىنىدا، دېگول ئۆزىنىڭ مەيدانىنى شەرھلەپ، ئانچە كۈچلۈك قوللاشقا ئېرىشەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ بۆلگۈنچىلىك نىيىتى يەنە قوزغالدى. ئۇ «ئىنتايىن ئەپسۇسلانغان ھالدا» «ئۆزىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن، بۇ كومىتېت بىلەن ھېچقانداق ئالاقىدە بولمايدىغانلىقىنى» ھەمدە ۋەزىپىسىدىن ئىستېپا بېرىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. دېگول ئىستېپا بېرىشى روزۇبلتنى قاتتىق خۇشال قىلىۋەتتى. ئۇ، ئەركىن فرانسىيىنىڭ بۇ رەھبىرى ئەمدى چەتكە قېقىلدى، دەپ قارايتتى. روزۇبلت ئېزىنىخاۋېرغا: «دېگول ھامان بىر كۈنى مۇشۇنداق ئەھۋالغا دۇچ كېلەتتى،» ئۇنىڭ بۇ ئەھۋالغا كېيىن دۇچ كەلگەندىن ھازىر دۇچ كەلگىنى ياخشى بولدى. چۈنكى، «دېگول ئادەم تاقەت قىلغۇسىز دەرىجىدە ئۆزگىرىپ كەتكەنىدى» دېدى. لېكىن، دېگول ئالجىرىيەدىكى قوللىغۇچىلىرى: ئەينى چاغدىكى فرانسىيە ئۈچۈن دېگول بولمىسا بولمايدۇ، دەپ قارايتتى. فرانسىيە پۈتۈن مەملىكەتنى ئازاد قىلىش كومىتېتى دېگول ئىستېپا بەرگەندىن كېيىن قايتا مۇنداق تەدبىر قوللاندى. كومىتېت ئەزالىرىنى 14 كە كۆپەيتىش، دېگول باشقىدىن ئىككى رەئىسلىك بىرىگە تەينىلەش، قوراللىق كۈچلەرنى باشقۇرۇش ھوقۇقىنى دېگول، گىرائۇد، جۇخان ۋە باشقا ئىككى ئادەمدىن تەشكىللەنگەن گۇرۇپپا ئەزالىرى ئورتاق تۇتىدىغانلىقى ھەققىدە قارار چىقاردى. بىرىدىن تەشكىللەنگەن كومىتېتتا دېگول قوللىغۇچىلىرى كۆپ بولۇپ، قارىغاندا دېگول پۈتۈن فرانسىيىنىڭ ۋەزىيىتىنى كونترول قىلالايدىغاندەك كۆرۈنەتتى.

بۇ ئەھۋالدىن روزۋېلت قاتتىق نارازى بولدى. ئۇ چېرچىلغا تېلېگراممۇ بېرىپ مۇنداق دېدى: «دې گولغا مېنىڭ چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى، بىز ئۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە ئىشلىيەلمىسەك ئاتايىن». چېرچىل بۇنىڭغا قوشۇلمىدى ھەمدە ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر دې گول بىلەن ھەمكارلىشىشنىڭ يولىنى چوقۇم تېپىپ چىقىشى كېرەك، دەپ قارىدى. بۇ پەقەت ئېزىنىخاۋېر ئارقىلىقلا ئەمەلگە ئاشاتتى. چېرچىل ئېزىنىخاۋېر ئارقىلىق دې گولنى كونترول قىلىش نىيىتىگە كەلدى.

ئېزىنىخاۋېرمۇ دې گول بىلەن ئۆچمەنلىشىشنى خىيال قىلسىلا يۇرىكى جىغىلدايتتى. شۇڭا ئۇ ئامېرىكا زۇڭتۇڭىنىڭ پىكرىگە قوشۇلمايتتى. ئالجىردا ئۇ دې گولنىڭ سىياسىي كۆچىنى ھەممىلا يەردە ھېس قىلىپ تۇراتتى. ئەگەر دې گولنى فرانسىيە پۈتۈن مەملىكەتنى ئازاد قىلىش كومىتېتىدىن مەجبۇرىي سىقىپ چىقارسا، شىمالىي ئافرىقىدا ئىچكى ئۇرۇشنىڭ پارتلىشىدىن ئەنسىرەيتتى. ئۇ ستىسلىينگە ھۇجۇم قىلىشقا تەييارلىق قىلىۋاتقاچقا، ئۆزىنىڭ ئارقا سېپىدە قالايمىقانچىلىق يۈز بېرىشىگە قەتئىي يول قويالمايتتى. شۇڭا ئۇ روزۋېلتتىن ئۆزىنى بېسىۋېلىشنى، قايتىدىن يەنە خەۋپ - خەتەر پەيدا قىلماسلىقنى ئۆتۈندى ھەمدە ئۇنىڭ گىرائۇد بىلەن دې گولنى قوبۇل قىلىشقا قوشۇلۇشنى تەلەپ قىلىپ، گىرائۇدنىڭ يەنىلا فرانسىيە قوراللىق كۈچلىرىگە قوماندانلىق قىلىش پىكرىدە چىڭ تۇردى.

نەتىجىدە، دې گولنىڭ قەيسىرانە پوزىتسىيىسى پۈتۈنلەي ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئويلىغان يېرىدىن چىقىمىدى. كۆرۈشۈش ۋاقتىدا دې گول ئوچۇقلا مۇنداق دېدى: «مەن فرانسىيە زۇڭتۇڭى سۈپىتىدە بۇ يەرگە كەلدىم. ئەگەر سىز مەقسەتلىك ھالدا مەندىن بىرەر ئىشنى تەلەپ قىلماقچى بولسىڭىز، خاتىرجەم بولۇڭكى، مەن سىزنى رازى قىلىش ئۈچۈن

ئاللىبۇرۇن تەييارلىق قىلىپ قويدۇم . . . » ئاخىر ئېزىنىخاۋېر ئەدەپ بىلەن فرانسىيە خەلقىنىڭ قوراللىق كۈچلىرىگە قوماندانلىق قىلىش هوقۇقىنى گىرائۇدقا تۆتكۈزۈپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. دې گول غەزەپلەنگەن هالدا: «فرانسىيە ئارمىيىسىگە قوماندانلىق قىلىش هوقۇقى مەسئۇلىيەتلىك فرانسىيە هۆكۈمىتىنىڭ هوقۇقى دائىرىسىدىكى ئىشلار، سىلەرنىڭ ئىشىڭلار ئەمەس» دەپ جاۋاب بەردى. ئېزىنىخاۋېر ئۆزىنىڭ كۆز قارىشىنى قايتا شەرهلىۋىدى، دې گول: «سىز بىر هەربىي خادىم، سىزنىڭچە، بىرەر داهىي مەلۇم بىر دۆلەتنىڭ رايىغا قاراپ ئىش قىلسا، ئۇ مەۋجۇت بولۇپ تۇرالارمۇ؟» دەپ سورىدى. ئۇ ئېزىنىخاۋېردا ئامېرىكا قوراللىرى بىلەن قايتىدىن قوراللانغان فرانسىيە ئارمىيىسىنى ياشقۇرۇش هوقۇقى بولغاچقا، ئۇنىڭ پايدىلىق ئورۇندا تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئېتىراپ قىلدى. ئەمما، دې گول 1 - دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىدە، ئامېرىكا ئارمىيىسى ئىشلەتكەن زەمبىرەك، يۇك ئاپتوموبىلى بىلەن ئايروپىلانلارنىڭ فرانسىيىنىڭ ئىكەنلىكىنى تىلغا ئېلىپ: «بىز مۇشۇ سەۋەبتىن ئامېرىكىغا ئۇنى ياكى بۇنى رەهبەر قىلىش تەلىپىنى قويدۇقمۇ؟ ئۇنداق ياكى مۇنداق سىياسىي تۈزۈلمىنى تاڭدۇقمۇ؟» دەپ سورىدى.

راسىنى ئېيتقاندا، ئېزىنىخاۋېر بۇ تەلەپنى قويۇپ بولۇپ هەقىقەتەن تەڭلىكتە قالغانىدى. ئەمەلىيەتتە ئۇ پەقەت روزۋېلتنىڭ بېسىمى بىلەنلا مۇشۇنداق قىلغانىدى. ئەسلىدە ئۇ فرانسىيىنىڭ سىياسىي ئىشلىرىغا ئارىلىشىش نىيىتىدە ئەمەس ئىدى. ئۇ چېرچىلغا، بولۇپمۇ روزۋېلتقا قارىغاندا، دې گولنىڭ فرانسىيە خەلقى ئىچىدىكى تەسىرىنى خېلى چوڭقۇر چۈشىنەتتى. هەر ئىككىلىسى بىر - بىرىگە «ئىلاجسىز قايىل» ئىدى. ئۇلار ئەزەلدىن بېقىن دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتمىغىنى بىلەن، ئەمما ئۆز ئارا هۆرمەت

قىلىشاتتى. دې گول ئېزىنخاۋېرنىڭ ئاق كۆڭۈل، تۈز ۋە سەمىمىيلىكىگە قايىل بولسا، ئېزىنخاۋېر دې گولنىڭ ئىقتىدارىغا ۋە فرانسىيىنى ئازاد قىلىش ئىشلىرىغا پۈتۈن ھاياتىنى قىلچە ئىككىلەنمەستىن ئاتىغانلىقىغا قايىل ئىدى.

ستىسلىيىگە يۈرۈش قىلىشتىن ئىلگىرى، يەنە 22 ـ ئىيۇن ئېزىنخاۋېر مارشاللىغا «ھازىرقى ۋەزىيەت» كە مۇناسىۋەتلىك ئىنتايىن ئۇزۇن تەھلىل دوكلات يوللىدى. ئۇ دوكلاتىدا ستىسلىيىگە يۈرۈش قىلغاندا، مۇستەھكەم ئارقا سەپكە ئىگە بولۇشنىڭ مۇھىملىقىنى تەكىتلىگەنىدى. مارشاللىغا يەنە روزۋېلتنىڭ خەۋپ پەيدا قىلىدىغان ھەرىكەتتە بولۇشىغا يول قويماسلىقىنى تەلەپ قىلدى. ئۇ فرانسىيە پۈتۈن مەملىكەتنى ئازاد قىلىش كومىتېتىنىڭ ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويدى. چۈنكى، ئۇ بۇ مەسىلىنى گىرائۇدنىڭ ئورنىدىنمۇ مۇھىم دەپ قارايتتى. چېرچىل بىلەن ئېزىنخاۋېرنىڭ سىياسىي مەسلىھەتچىلىرىمۇ، فرانسىيە پۈتۈن مەملىكەتنى ئازاد قىلىش كومىتېتىنى ئېتىراپ قىلىش مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ ئەڭ ياخشى تەدبىرى دەپ قارىدى. لېكىن، روزۋېلت ئېزىنخاۋېرنى ئەيىبلەيدىغان قاتتىق تەلەپپۇزدىكى بىر تېلېگرامما ئەۋەتىپ: «نېمە بولۇشتىن قەتئىينەزەر، سىز بۇ كومىتېتنى ئېتىراپ قىلماسلىقىڭىز كېرەك» دەپ ئاگاھلاندۇردى. ئېزىنخاۋېر «مەلۇم چەكتە ئېتىراپ قىلىش» پايدىلىق دېگەن قارىشىدا چىڭ تۇردى. ئاۋغۇستتا روزۋېلت ئېزىنخاۋېر ئوتتۇرىغا قويغان فاكتىغا مەلۇم دەرىجىدە يول قويدى.

فرانسىيە مەسىلىسى مۇشۇنداق ھەل قىلىنغاندىن كېيىن، ئېزىنخاۋېر ستىسلىيىگە ھۇجۇم قىلىدىغان «خاسكېي» ناملىق پىلاننى ئىشقا ئاشۇرۇشقا باشلىدى. بۇ ئارالغا ھۇجۇم قىلىشتىن ئىلگىرى، ئېزىنخاۋېر تۇنىس بىلەن ستىسلىيە ئوتتۇرىسىغا

جابلاشقان پانتېللېرىيە ئارىشىغا ھۇجۇم قىلىشنى تەشەببۇس قىلدى. بۇ ئارالنى ئىتالىيىنىڭ يېرىك ھەربىي كۈچلىرى مۇھاپىزەت قىلىۋاتاتتى. بۇ ئارالنىڭ قىرغاقلىرى پوتۇنلەي گرانىت تاش بولۇپ، قۇملۇق ساھىللىرى يوق ئىدى. ئارالغا پەقەت ئىنتايىن تار كەلگەن بىر پورت ئارقىلىقلا كىرگىلى بولاتتى. ئېزىنخاۋېر بۇ ئارالنى ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ئايرودرومى ۋە ئالغا ئىلگىرىلەش بازىسى قىلماقچى ئىدى. مۇ - ئاۋىن باش قوماندان ئالېكساندر بۇ ئارالغا ھۇجۇم قىلىشقا قەتئىي قارشى تۇردى. دېڭىز ئارمىيە قوماندانى كوننىنگاممۇ ئالېكساندر نىڭ پىكرىگە قوشۇلۇپ بۇنداق قىلىش بەك خەتەرلىك دەپ قارايتتى. ھاۋا ئارمىيە قوماندانى تېددېر تېخىمۇ شۇنداق قارايتتى، لېكىن ئۇنىڭغا ئايرودروم كېرەكتە، شوڭا ئۇ ئېزىنخاۋېرنىڭ مۇئاۋىنلىرى ئىچىدە بۇ ھەرىكەتنى ئەڭ بۇرۇن قوللىغۇچى بولۇپ قالدى.

ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ئايروپىلانلىرى بۇ ئارالنى ئۈچ ھەپتە شىددەتلىك بومباردىمان قىلغاندىن كېيىن، كوننىنگام پىكرىنى ئۆزگەرتىپ ئېزىنخاۋېرنىڭ ئىتالىيە ئارمىيىسىنىڭ جەڭگىۋارلىقى يوقالدى، ئۇلار بىرلا ھۇجۇمغا يارىمايدۇ، دېگەن كۆز قارىشىغا قوشۇلدى. لېكىن ئالېكساندر بۇ قاراشقا يەنىلا قوشۇلمىدى. ئاندىن تۇيۇقسىز ھۇجۇمغا قوماندانلىق قىلغۇچى ئەنگلىيىلىك گېنېرالمۇ بۇنىڭغا قارشى چىقتى. ئۇ، ئېزىنخاۋېرنىڭ بۇ پىلانى ئەمەلگە ئاشمايلا قالماستىن، بەلكى ئۆلۈم - يېتىم بەك كۆپ بولۇپ كېتىدۇ، دېدى. ئۇ يەنە، پانتېللېرىيە ئارىلى كىچىكلىتىلگەن جەبىلتارىق، ھەممىلا يېرى پىلىموت ۋە زەمبىرەكلەرگە تولۇپ كەتكەن، بۇ پىلاندا «بالايىئاپەتنىڭ سايىلىرى بۇلۇتتەك ئەگىپ يۈرىدۇ» دېدى. ئېزىنخاۋېرمۇ قانچىلىك بەدەل تۈلەشتىن قەتئىينەزەر، بۇ ئارالنى چوقۇم ئىشغال قىلىش كېرەك، دېگەن قارىشىدا چىڭ

تۇردى. لېكىن، قارشى پىكىرلەرمۇ ئاۋۋالقىدىن كۆچىيىپ كەتتى. شۇڭا تۈيۇقسىز ھۇجۇم باشلاشتىن ئىلگىرى شەخسەن ئۆزى بېرىپ رازۋېدكا قىلىپ كېلىش قارارىغا كەلدى. 7 ـ ئىيۇن سەھەردە، ئۇ دېڭىز ئارمىيە قوماندانى كونىنىگام بىلەن خان جەمەتى دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ «تاڭ نۇرى» نامىلىق پاراخوتىغا ئولتۇرۇپ، پانتېللېرىيە ئارىلىغا كەلدى. بۇ ھەربىي پاراخوت تاكى دېڭىز قىرغىقىغىچە يېقىنلاپ كېلىپ، دۈشمەنگە بىر نەچچە پاي زەمبىرەك ئوقى ئاتتى. لېكىن، ئىتالىيىنىڭ دېڭىز قىرغىقىدىكى زەمبىرەكلەردىن پەقەت ئىككىسىلا، ئۇلارغا قايتۇرما زەربە بېرىپ ئوت ئاچتى، ئەمما ئوقلىرىنىڭ بىرىمۇ نىشانغا تەگمىدى. ئېزىنىخاۋېر كونىنىگامغا: «ئىككىمىز بىر كېچىك كېمىگە ئولتۇرۇپمۇ بۇ ئارالنى ئىشغال قىلىۋالالىغۇدەكمىز، شۇنداقمۇ» دېدى. ئېزىنىخاۋېر ئالجىرغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، پىلان بويىچە ھۇجۇم قىلىشقا بۇيرۇق بەردى. بىر كېچىلىك جىددىي جەڭ ئارقىلىق، مۇداپىئەدە تۇرۇۋاتقان دۈشمەن ئارمىيىسىدىن 11 مىڭدىن كۆپرەك ئادەم تەسلىم بولدى. ئىتتىپاقداش ئارمىيە تەرەپتىن ھېچقانداق ئۆلۈم ـ يېتىم ئەھۋالى كۆرۈلمىدى.

دەسلەپكى جەڭدىلا غەلىبە قازانغان ئېزىنىخاۋېر چەكسىز شادلىققا چۆمدى. ئۇ 7 ـ ئىيۇن ئايروپىلان بىلەن مالتادىكى كونىنىگامنىڭ قوماندانلىق شتابىغا كېلىپ، «خاسكېي ئوپېراتسىيىسى» گە ئۆزى بىۋاستە قوماندانلىق قىلدى. 10 ـ ئىيۇل تاڭ سەھەردە، 3200 چوڭ ـ كىچىك ھەربىي پاراخوت ۋە ترانسپورت كېمىلىرى ئەنگلىيە، ئامېرىكىنىڭ 160 مىڭ كىشىلىك قوشۇننى ئېلىپ، 1000 دانە ئايروپىلانىنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا، سىتسىلىيە ئارىلىنىڭ شەرق ۋە جەنۇبىغا ھۇجۇم قىلىپ قۇرۇقلۇققا چىقتى. 10 ـ ئىيۇل سىتسىلىيە ئارىلىدىكى مۇداپىئە قىسمىلىرىدا ئىتالىيىنىڭ 230 مىڭ

ئەسكىرى ، گېرمانىيىنىڭ 40 مىڭ ئەسكىرى بار ئىدى. ئىتالىيە ئارمىيىسىدە 11 دىۋىزىيە بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ شتاتى تولۇق ئەمەس ئىدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى يەتتە دىۋىزىيە دېگۈز قىرغىقىنى ساقلىغۇچى مۇداپىئە قىسىملىرى بولۇپ، تەڭدىن تولىسى قېرى ئەسكەرلەر بولغاچقا، جەڭگىۋارلىقى نۆۋەن، ئۇرۇش قىلىش كۈچى ئاجىز ئىدى. گېرمانىيە ئارمىيىسىدە ئىككى تانكا دىۋىزىيىسى بولۇپ، بۇنىڭ بىرى گېرىنگنىڭ تاللانغان ئېسىلچىلار دىۋىزىيىسى ئىدى. 9 - ئىيۇل چۈشتىن كېيىن، يەتتە بال غەربىي شىمال بورنىي چىققاچقا، دېگۈز دولقۇنى شىددەتلىك ئۇرلەپ كەتكەنىدى. شۇڭا ئالىشىمى ئەسكەرلەر پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ راسا بىر ئۇخلىۋېلىش ئۈچۈن ھەممىسى باتاقلىرىغا كىرىپ كېتىشكەنىدى. ئۇلار كارىۋاتقا چىقىپ ياستۇققا باش قويۇشقاندا: «خۇداغا شۈكۈر، ئۇلار ھەر قانچە قۇدرەتلىك بولغان تەقدىردىمۇ بۇگۈن كېچىغۇ كېلەلمەس!» دەپ كۆڑەكلىشىپ كېتىشكەنىدى.

ئەنگلىيە، ئامېرىكا ئارمىيىسى ناھايىتى تېزلا غەلىبە قىلىپ، قۇرۇقلۇققا ئوڭۇشلۇق چىقتى. پەقەت ئامېرىكا ئۇچقۇچىلىرىنىڭ ھەم سۇدا، ھەم قۇرۇقلۇقتا جەڭ قىلىش تەجرىبىسى كەمچىل بولغاچقا، غۇۋا ئاي نۇرى ئاستىدا دېگۈزدىكى ئارالچاقلارنى دېگۈز ساھىلى دەپ خاتا تونۇۋېلىپ، بىر قىسىم پاراشۇتچى ئەسكەرلەرنى بالدۇر تاشلاپ، ئۇلارنى دېگۈزغا غەرق قىلىۋېتىپ ئەرزىمەس قۇربانلارنى بەردى.

ئىتتىپاقداش ئارمىيە قۇرۇقلۇققا چىققاندىن كېيىن، ئارالدىكى گېرمانىيە، ئىتالىيە ئەسكەرلىرى ئاندىن قاتتىق قارشىلىق كۆرسىتىشكە باشلىدى. بولۇپمۇ گېرمانىيە ئارمىيىسى ئۆزلىرىنىڭ ئاساسىي كۈچىنى ئىتالىيە زېمىنىگە چېكىنىشىنى قوغداش ئۈچۈن، جان تىكىپ قارشىلىق

كۆرسەتتى. شەرقىي دېڭىز ساھىلىدا ئەنگلىيە ئارمىيەسى گېرمانىيە فاشىستلىرىنىڭ كۈچلۈك قارشىلىقىغا دۇچ كېلىپ تېز ئىلگىرىلىيەلمىدى. پەقەت 5 ـ ئاۋغۇستقا كەلگەندىلا ئاندىن كاتانىيەگە ھۇجۇم قىلالىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئەنگلىيە ئارمىيەسىنىڭ ئالدىنقى سېپى ئېتنا يانار تېغىنىڭ جەنۇب ۋە غەربىي ئېتىكىگە سۈرۈلدى. ئوتتۇرا ۋە غەرب تەرەپتىكى ئامېرىكا قوشۇنى خېلى تېز ئىلگىرىلىدى. 23 ـ ئىيۇل پالېرمونى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن، گېنېرال باتتون شەرققە قاراپ تېز ئىلگىرىلەپ، 16 ـ ئاۋغۇست سىتسىلىيىنىڭ پايتەختى مېسسىنا شەھىرىنى ئىنگلىزلاردىن بۇرۇن ئىشغال قىلدى. 17 ـ ئاۋغۇست چۈشتىن بۇرۇن سائەت 10 دا ئەڭ ئاخىرقى بىر نېمىس ئەسكىرى سىتسىلىيەدىن قوغلاپ چىقىرىلدى. بۇ قېتىمقى سىتسىلىيىنى ئىشغال قىلىش ئوپېراتسىيەسىدە ئەنگلىيە، كانادا ۋە ئامېرىكا قاتارلىق ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ ئوفىتسېر ـ ئەسكەرلىرىدىن ئۆلگەن، يارىدار بولغان ۋە دېرەكسىز يوقاپ كەتكەنلەر جەمئىي 31 مىڭ 158 نەپەر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئامېرىكىنىڭ 7445 ئادىمى بار ئىدى. ئىتالىيە، گېرمانىيە ئارمىيەسىدىن جەمئىي 165 مىڭ ئادەم چىقىم بولدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەسىرگە چۈشكەنلەر 132 مىڭ نەپەر ئىدى. ئىتالىيە زېمىنىگە 100 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم قېچىپ كەتتى.

باتتون مېسسىنا شەھىرىگە كىرگەن كۈنى، ئېزىنىخاۋېرنىڭ ھەربىي دوختۇرى ئۇنىڭغا دوختۇرخانىنىڭ بىر پارچە دوكلاتىنى بەردى. دوكلاتتا، باتتون بىر ھەپتە ئىلگىرى دالا ئارمىيە دوختۇرخانىسىنى كۆزدىن كەچۈرگەندە، ياش بىر ئەسكەرنىڭ ھېچقانداق كېسىلى يوق تۇرۇپمۇ، دوختۇرخانىغا كىرىپ يېتىۋالغانلىقى، باتتون بۇنىڭ سەۋەبىنى سورىغاندا، ئۇ ئەسكەر: «مېنىڭ نېرۋامدا چاتاق بار، مەن زەمبىرەك ئوقلىرىنىڭ

پارتلىشىغا زادىلا بەرداشلىق بېرەلمىدىم،» دەپ ھۆركىرەپ يىغلاپ كەتكەنلىكى، باتتون قاتتىق غەزەپلىنىپ ۋارقىرىغان ۋە ئۇنى ئىككى شاپىلاق ئۇرغانلىقى، ئاندىن ئۇنى «توخۇ يۇرەك» دەپ تىللاپ، دوختۇرلارغا ئۇنى دوختۇرخانىغا قوبۇل قىلماسلىق ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈرگەنلىكى بايان قىلىنغانىدى.

ئېزىنىخاۋېر دوكلاتنى كۆرگەندىن كېيىن، گېنېرال باتتونغا ئۇزۇن بىر پارچە خەت يازدى. ئۇ خېتىنىڭ بېشىدىلا: «مەن كۆزلىگەن نىشانغا يېتىش ئۈچۈن، بەزىدە كەسكىن ۋە قاتتىق چارە قوللىنىشنىڭ مۇھىملىقىنى ئېنىق بىلىمەن. لېكىن، قوپاللىقنى، بولۇپمۇ ياردارلارنى ئاغزىنى بۇزۇپ تىللاشنى ھەمدە تۆۋەن دەرىجىلىكلەر ئالدىدا ئۆزىنى تۆتۈۋالالماي يەڭگىلتەكلىك قىلىشنى ھەرگىز كەچۈرمەيمەن» دەپ يازدى. ئېزىنىخاۋېر يەنە باتتونغا چوڭقۇر تەكشۈرۈشنامە يېزىپ، تاياق يېگەن جەڭچى ۋە دوختۇرخانىدىكى دوختۇر، سېستىرالارغا ناماقۇل بولۇش ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈردى. ئېزىنىخاۋېر بۇ كەسكىن ۋە جەڭگە ماھىر گېنېرالنى قوغداپ قېلىش ئۈچۈن، دوختۇرنىڭ پاش قىلىش دوكلاتىنى ھەربىي سوتقا تاپشۇرۇپ بەرمەستىن، ئۆزىنىڭ مەخپىي ئارخىپىدا ساقلاپ قالدى. باتتون ئېزىنىخاۋېرنىڭ بۇيرۇقى بويىچە ناماقۇل بولدى. ئاندىن كېيىن ئېزىنىخاۋېرغا خەت يېزىپ: «مەن كۆڭلۈمدىكى پەرىشانلىقتا تولغان پۈشايمان، ئۆكۈنۈشۈمنى سىزگە سۆز بىلەن ئىپادىلەپ بېرەلمەيمەن. مەن سىزگە چەكسىز تەشەككۈر ئېيتىمەن، چىن قەلبىمدىن سىزگە ئۆز ھاياتىمنى تەقدىم قىلىشنى خالايمەن» دېدى.

سىتسىلىيە ئوپېراتسىيىسىنى ئاياغلاشقاندىن كېيىن، چېرچىلنىڭ تەلىپى بىلەن ئىتالىيىگە ھەربىي يۈرۈش قىلىندى. ئېزىنىخاۋېر كۆڭلىدە ھۇجۇم قانچە تېز بولسا شۇنچە ياخشى دەپ ئويلايتتى. ئەگەر دارلان بىلەن كېلىشىم تۈزۈش ئۈسۈلىنى

ئىتالىيىگە تەتبىقلاپ ئىش ئېلىپ بېرىلسا، بەلكىم چىقىمنى ئازايتقىلى، ھەتتا جاپالىق كۇرەش قىلىشنىڭ زۆرۈرىيىتىمۇ بولماسلىقى مۇمكىن ئىدى. 1942 ـ يىل نويابىردا ئېزىنىخاۋېر «مەشئەل» ھەربىكتى ئەمدىلا باشلانغاندا، تۆمۈرنى قىزىقىدا سوقۇپ، ساردىنىيە ئارىلى بىلەن تۇنىسقا ھۇجۇم قىلغان بولسا، بۇنداق ياخشى پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويمىغان ۋە ئەينى چاغدىكىدەك ئۇنداق كۆپ بەدەل تۆلىمىگەن بولار ئىدى. ئەگەر ئىتالىيىدە بۇنداق پۇرسەت تۇغۇلۇپ قالسا، ئۇنى ھەرگىز ئۆتكۈزۈۋەتمەسلىك كېلدى.

19 ـ ئىيۇل، ئىتتىپاقداش ئارمىيە رىمغا ھاۋا ھۇجۇمى قىلىپ، مۇھىم ھەربىي نىشانلار ۋە تۆمۈريول ئىستانسىلىرىنى ئېغىر دەرىجىدە ۋەيران قىلىۋەتتى. ئەسلىدىلا، ئىتالىيە شىمالىي ئافرىقا ئوتتۇرا يەر دېڭىزى ۋە ستراتېگىيە ئارىلىدا ئارقا ـ ئارقىدىن ئېچىنىشلىق مەغلۇپ بولغاچقا، مۇسسولىنى ھاكىمىيىتى ھەربىي ئىشلار، ئىقتىساد ۋە سىياسىي جەھەتتە ئاللىبۇرۇن كرىزىسقا چۆكۈپ پېتىپ قالغانىدى. بومباردىماندىن كېيىن، كىشىلەرنىڭ قەلبى تېخىمۇ قالايمىقانلىشىپ كەتتى.

ئىتالىيە ئارمىيىسىدە ئەسكەر كەمچىل، چېچىلاڭغۇ بولۇپ، جەڭگىۋارلىقى ئىنتايىن تۆۋەن ئىدى. دۆلەت ئېچىدىكى مۇداپىئەگە مەسئۇل بولغان 47 ـ دىۋىزىيىنىڭمۇ ئۇرۇش قىلىش كۈچى ئىنتايىن ناچار ئىدى. سوۋېت ـ گېرمانىيە ئۇرۇش مەيدانىدا، ئۇرۇشقا قاتناشقان ئىتالىيە 8 ـ گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنىڭ 220 مىڭ ئەسكىرىدىن پەقەت 80 مىڭ ئادىمى قالغانىدى. فرانسىيە بىلەن بالقان يېرىم ئارىلىدا ئىشغالىيەت ۋەزىپىسىنى ئۆتەۋاتقان ئىتالىيە ئارمىيىسى شۇ جايدىكى پارتىزانلارنىڭ زەربە بېرىشى ئاستىدا، ئۆزىنىمۇ قوتۇلدۇرالمايدىغان ھالەتكە چۈشۈپ قالغانىدى. ئۇنىڭ

«ئىتتىپاقداش دوستى» بولغان ناتسىستلار گېرمانىيىسى ستالىنگرادتا ئېچىنىشلىق ھالدا قاتتىق مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، ئىتالىيە ئارمىيىسىگە كەڭ دائىرىدە ياردەم بېرەلمەيلا قالماي، ئەكسىچە ئىتالىيىگە ھەددىدىن ئاشقان ئالۋان - سېلىقلارنى كۆپلەپ سېلىپ خەلقنى شىلىشقا باشلىغاچقا، ئىتالىيە خەلقى قاتتىق نارازىلىق بىلدۈرۈۋاتاتتى.

يىل بويى ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئۇرۇش سەۋەبىدىن، ئىقتىساد كۈندىن - كۈنگە يامانلىشىپ كەتتى. 1942 - يىلى ئىتالىيىنىڭ سانائىتى، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش قىممىتى ئۇرۇشتىن ئىلگىرىكىدىن ئايرىم - ئايرىم ھالدا 35% ۋە 20% تۆۋەنلەپ كەتتى. ئىمپورت مىقدارى 70% تۆۋەنلەپ كەتتى. دۆلەتنىڭ قەرزى 146 مىليارد لىرادىن 405 مىليارد لىراغا يېتىپ، دۆلەتنىڭ خام چوتىدىكى قىزىل رەقەم زور دەرىجىدە كۆپىيىپ كەتتى. 1939 - يىلى خام چوت 12 مىليارد لىرا بولغان بولسا، 1943 - يىلىغا كەلگەندە 87 مىليارد لىراغا ئۆرلەپ، كىرىمنىڭ چىقىمنى قاپلاش نىسبىتى 36% بولدى. مال باھاسى قاتتىق كونترول قىلىنغاچقا، مال باھاسى پەقەت بىر ھەسسە ئۆستى. ئەمما، مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا قاراڭغۇ بازارلار شىددەت بىلەن كۆپەيدى. يېمەكلىكلەر يېتىشمىگەنلىكتىن، خەلقنىڭ كۈنى ئېغىرلىشىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن 1943 - يىل مارتتا، مىلان ۋە تورىن قاتارلىق جايلاردا 300 مىڭ كىشىلىك كەڭ كۆلەملىك ئىش تاشلاش يۈز بەردى. مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا، ئاشقازان يارىسىغا گىرىپتار بولۇپ، مىجەزى ئوساللىشىپ ئەسەبىي بولۇپ قالغان، ئىرادىسى بوش، ئىنكاسى گال «داھىي» مۇسسولىنى 14 ياشتىن 70 ياشقىچە بولغان ئەرلەر بىلەن 14 ياشتىن 60 ياشقىچە بولغان ئاياللاردىن بىرمىليون ئادەمنى دۆلەت ئۈچۈن ھەربىي خىزمەت ئۆتەشكە مەجبۇرىي ھەربىكەتلەندۈرمەكچى بولدى. لېكىن،

خەلقنىڭ رايى يېنىپ، ھەربىي قىسمنىڭ روھى چۈشۈپ، ئۇرۇشقا قارشى تۇرۇش كەيپىياتى ئومۇميۈزلۈك پەيدا بولۇشقا باشلىدى. نامراتلىشىپ كەتكەن ئىتالىيە ئىمپېرىيىسى ئۇرۇشنى داۋاملاشتۇرۇشقا ئامالسىز قالغانىدى. مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا، ئىتالىيە ھۆكۈمران گۇرۇھىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئەربابلار مۇسسولىنىدىن ۋاز كېچىش ئارقىلىق كرىزىستىن قۇتۇلۇپ، بۇرژۇئازىيە سىنىپىنىڭ ھۆكۈمرانلىق ھوقۇقىنى ساقلاپ قېلىشنى قارار قىلدى.

1943 ـ يىلى مايدا، كەم سۆز، ھەددىدىن زىيادە ئېھتىياتچان ئىتالىيە پادىشاھ ئىممانوئىل ۋەزىيەتنى مۆلچەرلەپ، ئىش باشلاش پۈرسىتىنى كۈتتى. ئۇ يوشۇرۇن ھالدا مۇنداق خاتىرە يازغانىدى: «گېرمانىيە ئۇرۇش باشلاپ بەش يىل ئۆتكەن بۈگۈنكى كۈندە ھېرىپ ھالىدىن كەتتى... رۇمىنىيە بىلەن ۋېنگرىيە قوشۇنلىرىنىڭ جەڭگىۋارلىقى ئىنتايىن بوشىشىپ كەتتى... يۇگوسلاۋىيىدە ئومۇميۈزلۈك قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلىدىغاندەك تۇرىدۇ. دانىيە بىلەن نورۋېگىيىدىكى بارلىق خەلق گېرمانىيىگە قارشى تۇرۇۋاتىدۇ... قارىغاندا، روسىيە ھەممىدىن كۈچلۈكتەك قىلىدۇ، ئۇلار مول تەبىئىي بايلىق ۋە ئادەم كۈچىگە ئىگە. ئۇلارنىڭ يەنە ھەربىي ئىشلارغا كامىل، ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا ماھىر داھىيسىمۇ بار.» «ئىتتىپاقداش ئارمىيە شەك ـ شۇبھىسىزكى، ئىتالىيە ئارمىيىسىنىڭ بىر نەچچە دانە گېرمانىيە تانكىسىدىن باشقا ھېچقانداق بىرونېۋېك قىسىملىرى يوق بىچارە ھالىتىنى ئوبدان چۈشىنىدۇ.»، «بىز ئەنگلىيە بىلەن ئامېرىكا ھۆكۈمەتلىرىنىڭ داھىيلىرىغا قىلىشقا تېگىشلىك ھەر خىل ئەدەب ـ قائىدىنى ھەرگىز ئېسىمىزدىن چىقارماسلىقىمىز كېرەك.» ئەمدى پادىشاھ پۈرسەتنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى ھېس قىلىپ، باش شتاب باشلىقى گېنېرال

ئامبروسىئو ۋە مارشال بادوگلىئولار بىلەن ئالاقىلىشىپ، مۇسسولىنىنىڭ سىياسىي كۇچىنى ئاغدۇرۇش ئۈچۈن مەسلىھەتلەشتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، فاشىستىك پارتىيە ئىچىدىكى بىر قىسىم ئاقساقاللار مۇسسولىنىدىن نارازى بولغاچقا، 1939 - يىلدىن بۇيان ئېچىلىپ باقمىغان فاشىستلار پارتىيىسىنىڭ سىياسەت بەلگىلەيدىغان ئورگىنى - ئەڭ ئالىي كومىتېتىنىڭ يىغىنىنى ئېچىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئاتالمىش داھىيسىغا ئۇلتىماتۇم تاپشۇرۇش قارارىغا كەلدى. مەغلۇبىيەتلىك ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، بۇ ئىككى مەخپىي سۇيىقەست قىلىش گۇرۇھى مۇسسولىنىنى ئاغدۇرۇش ھەرىكىتىنى جىددىيلەشتۈردى.

دەل شۇ چاغدا ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ شىددەتلىك ھۇجۇمى بىلەن گىتلېرنىڭ تەھدىتى ئىشىنىڭ تەرەققىياتىنى تېخىمۇ تېزلىتىۋەتتى. 1943 - يىل 17 - ئىيۇل ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ئايروپىلانلىرى رىم قاتارلىق بىر قىسىم شەھەرلەرنى بومبارداىمان قىلغاندىن كېيىن، يەنە تەشۋىقات ۋەرەقىسى تارقىتىپ، ئىتالىيە خەلقىنى فاشىست ۋە ناتسىست «داھىي» لىرىدىن ۋاز كېچىپ، ئىتتىپاقداش ئارمىيىگە چىرايلىقچە تەسلىم بولۇشقا چاقىردى. 24 - ئىيۇل چۈشتىن كېيىن سائەت 5 تە فاشىستلار پارتىيىسىنىڭ ئەڭ ئالىي كومىتېتىنىڭ يىغىنى ئېچىلدى. بۇ يىغىن مۇسسولىنىنىڭ بارلىق پىكىرلىرى، شەرتلىرى ۋە كۆچىنى ئوتتۇرىغا قويىدىغان يىغىن بولدى. يىغىندا، بۇ پارتىيىنىڭ ئاقساقاللىرىدىن بىرى بولغان، سابىق دىپلوماتىيە مىنىستىرى ۋە ئىتالىيىنىڭ ئەنگلىيىدە تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن دىنوگراندى ئاساسىي قانۇنلۇق توزۇمنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش؛ پادىشاھ دۆلەتنىڭ ئەڭ چوڭ ھوقۇقىنى ئۆز قولىدا تۇتۇپ، قىسىملارغا قوماندانلىق قىلىش؛ مۇسسولىنى پەقەت

پارتىيىنىڭ داھىيسى بولۇش؛ ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا ئارىلاشماسلىق، دېگەن مەزمۇندا قارار لايىھىسىنى ئوتتۇرىغا قويىدى. قاتتىق مۇنازىرىدىن كېيىن، 25 ـ ئىيۇن سەھەر سائەت 2 دىن 30 مىنۇت ئۆتكەندە، قارار لايىھىسىنى 19 ئاۋازنىڭ قوشۇلۇشى، سەككىز ئاۋازنىڭ قارشى تۇرۇشى ۋە بىر ئاۋازنىڭ ھوقۇقىدىن ۋاز كېچىشى بىلەن ماقۇللاندى. قوللاپ بېلەت تاشلىغانلار ئىچىدە مۇسسولىنىنىڭ كۈيئوغلى، دىپلوماتىيە مىنىستىرى كىئانومۇ بار ئىدى. بۇ چاغدا مۇسسولىن ئورنىدىن تۇرۇپ: «سىلەر ھاكىمىيەتنى كىرىزىسقا دۇچار قىلدىڭلار، بۇ ناھايىتى يامان بولدى» دېدى. ھەمدە قاتتىق غەزەپلەنگەن ھالدا يىغىنىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى ئېلان قىلدى. لېكىن، مۇسسولىن بۇ چاغدا يىغىنىڭلا ئاخىرلاشىپ قالماستىن، بەلكى ئۆزىنىڭ ئىتالىيىدە يۈرگۈزگەن 21 يىللىق ئىستىبدادلىق ھاكىمىيىتىنىڭمۇ ئاخىرلاشقانلىقىنى ئويلاپ باقمىغانىدى.

25 ـ ئىيۇل چۈشتىن كېيىن سائەت 5 تە پادىشاھ ئىممانوئىل ساۋوي ئوردىسىدا مۇسسولىنىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭ بارلىق ھەربىي، مەمۇرىي ھوقۇقىنىڭ ئېلىۋېتىلگەنلىكىنى، بادوگلىئونىڭ يېڭى ھۆكۈمەت تەشكىللەيدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى. پادىشاھ يەنە: «ئىش يەنە مۇشۇنداق كېتىۋەرسە بولمايدۇ، ئارمىيە سىزگە قارشى چىقتى. ئالىپ تېغىدىكى يېنىك قوراللانغان پىيادە ئەسكەرلەر بىر ناخشا ئېيتىپ يۈرۈپتۇ. ناخشىدا: ئەمدى مۇسسولىنىنىڭ نامى بىلەن ئۇرۇش قىلمايمىز، دەيدىغان سۆزلەر بار ئىكەن» دېدى. پادىشاھ يەنە سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ: «مەن بادوگلىئونىڭ ۋەزىيەتنى ئوڭشىيالايدىغانلىقىغا ھەمدە يېڭى ھۆكۈمەت تەشكىللىيەلەيدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن» دېدى. مۇسسولىن مۇنازىرە قىلىپ: «ھەربىي قىسىم ئەڭ ئاخىرقى سىناقتا يەنىلا مېنى قوللايدۇ، مېنىڭ ۋەزىپەمدىن ئېلىپ تاشلىنىشىم

«چېرچىل، ستالىن گۇرۇھىنىڭ غەلىبىسى بولۇپ قالىدۇ!» دېدى. لېكىن، پادىشاھ ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇردى ۋە يەنە تەكىتلەپ: «مەن بەك ئەپسۇسلىنىمەن، بۇنىڭدىن باشقا ھەل قىلىش چارىسى يوق. پەقەت شۇنداق قىلماي بولمايدۇ» دېدى. مۇسسولىنى شۇنداق قىلىپ نەزەرىدىنت ئاستىغا ئېلىندى. گەرچە، ئۇ كېيىن گىتلېر تەرىپىدىن قۇتۇلدۇرۇلۇپ بىر مەزگىل قورچاق بولغان بولسىمۇ، لېكىن فاشىزم يەنىلا ھالاكەتكە يۈزلەندى.

ئەتىسى بادوگلىئو رادىئودا مۇسسولىنىنىڭ تەختتىن چۈشكەنلىكىنى ئېلان قىلدى. ھەمدە بايانات ئېلان قىلىپ: «ئۇرۇش يەنىلا داۋاملىشىدۇ، ئىتالىيە ئۆز ۋەدىسىگە ئەمەل قىلىدۇ» دېدى. لېكىن، بۇ بايانانىڭا نېمىسلار يا ئىتتىپاقداش ئارمىيىمۇ ئىشەنمىدى. پەقەت ئىتالىيە خەلقىنىلا ئالداس رولىنىلا ئويناندى. كۆپچىلىك ئىتالىيىنىڭ ئۇرۇشتىن ۋاز كېچىشىنى ئۈمىد قىلاتتى.

«ئىتالىيىنىڭ يۈز ئۆرۈشى» دىن قانداق پايدىلىنىش ئېزىنىخاۋېر باش قاتۇرىدىغان مەسىلىگە ئايلاندى. ئۇ بۇ پۇرسەتتىن دەرھال پايدىلىنىپ سۆھبەت ئۆتكۈزمەكچى بولدى. ئەمما روزۋېلت تەشەببۇسكار بولۇشنى خالىمايتتى. ئۇ چېرچىلغا تېلېگراممىسىنى ئەۋەتىپ، ئۆزىنىڭ، ئىتالىيىلىكلەرنى «ئامال بار شەرتسىز تەسلىم بولۇشى كېرەك،» دېگەن مۇددىئاسىغا يېقىنراق كېلىدىغان شەرتنى قوبۇل قىلدۇرۇش نىيىتى بارلىقىنى بىلدۈردى. ئەگەر بۇ لايىھە رول ئويناپ قالسا بادوگلىئو ئىتالىيىنىڭ دارلانى بولۇپ قالاتتى. ئامېرىكا زۇكتۇكى يەنە ئەنگلىيە باش ۋەزىرىگە: «سىز ۋە مېنىڭ تەستىقىمدىن ئۆتكۈزمەي تۇرۇپ، بىزنىڭ ئۇرۇش رايونىدىكى قوماندانلىرىمىز ھەر قانداق شەكىلدىكى قارارلارنى چىقارماسلىقى كېرەك» دېدى. چېرچىلمۇ ئىتالىيە بىلەن

ھېچقانداق شەرتلەشمەي تۇرۇپ سوھبەتلىشىشكە مايىل ئىدى. شۇڭا ئۇ روزۋېلتقا جاۋاب تېلېگراممىسى ئەۋەتىپ: «ھازىر مۇسسولىنى تەختتىن چۈشتى، مەن فاشىزمدىن ۋاز كەچكەن، ۋەدىسىدە تۇرىدىغان ئىتالىيە ھۆكۈمىتى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈشنى خالايمەن» دېدى. لېكىن، ئېزىنىخاۋېرنىڭ ھوقۇقىغا چەك قويۇشتا چىڭ تۇردى. 28 - ئىيۇل روزۋېلت رادىئو نۇتقى سۆزلەپ، مۇنۇلارنى قاتتىق تەكىتلىدى: «بىزنىڭ ئىتالىيىگە قويغان شەرتىمىز گېرمانىيە بىلەن ياپونىيىگە قويغان شەرتىمىزگە ئوخشاشلا ئۆزگەرمەيدۇ. ئۇ بولسىمۇ شەرتسىز تەسلىم بولۇش. بىز فاشىزم بىلەن ھەرقانداق شەكىلدىكى ئالاقىدە بولمايمىز...»

روزۋېلت بىلەن چېرچىل مۇزاكىرە قىلىۋاتقاندا، گىتلېر ھەربىكەتنى باشلىدى. مۇسسولىنى تەختتىن چۈشۈرۈلگەن كۈنى نېمىسلار دەرھال ئەسكەر يۆتكەپ ئىتالىيىنىڭ شىمالىغا كىردى. بۇنىڭ ئىچىدە فرانسىيىدىن يۆتكەپ كېلىنگەن ئىككى دىۋىزىيىمۇ بار بولۇپ، رىمنىڭ جەنۇبىدىكى ئىتالىيە زېمىنىنى ئىشغال قىلىش مەقسەت قىلىنغانىدى. بۇ جاغدا ئېزىنىخاۋېرمۇ دەرھال ھەربىكەت قوللانماقچى بولدى. ئۇنىڭ كاللىسى پىلان ۋە مەقسەتكە تولۇپ كەتكەن بولۇپ، مۇسسولىنىنىڭ تەختتىن چۈشۈرۈلۈشى بىلەن يارىتىلغان ياخشى پۇرسەتتىن پايدىلانماقچى ئىدى. ئەگەر كېلىشىم تۈزۈش ئارقىلىق ئانچە كۆپ بەدەل تۆلىمەي، ئىتالىيە بېرىم ئارىلىنى ناھايىتى تېزلىكتە ئىشغال قىلىش ئىمكانىيىتى بولسىلا، ئۇ ياۋروپادىكى يەنە بىر ئەكسىيەتچىلەر باشلىقلىرى بىلەن يەنە بىر قېتىم سودىلىشىشقا شەخسەن ئۆزى تەۋەككۈل قىلىش نىيىتىگىمۇ كەلگەنىدى.

بۇنىڭدىن ئىلگىرى، چېرچىل ھەددىدىن زىيادە ئېھتىياتچانلىق قىلىپ، ئۇنىڭ ھۇجۇم قىلىش پىلانىدىن نارازى بولغانىدى. «كۆچكۈن» ھەربىكىتى (ھۇجۇم بەلگىسى) پىلانىدا

نېئاپولىنىڭ جەنۇبىدىكى سالىنادا قۇرۇقلۇققا چىقىش بەلگىلەنگەنىدى. چېرچىل بولسا تېخىمۇ شىمالغا سۇرۇلۇپ رىمغا تېخىمۇ يېقىن جايدا قۇرۇقلۇققا چىقىشنى ئۈمىد قىلاتتى. ئېزىنخاۋېر چېرچىلغا، ھۇجۇم قىلغان قىسىملار قۇرۇقلۇقنى بازا قىلغان كۈرەشچى ئايروپىلانلارنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشىشى كېرەك، بۇ ناھايىتى مۇھىم. ئەمما، سالىنا ستىسلىيىنى بازا قىلغان كۈرەشچى ئايروپىلانلارنىڭ ئەڭ زور دەرىجىدە ئۈچۈپ بارالايدىغان ھاۋا لىنىيىسىنىڭ ئاخىرقى چېكى، دەپ چۈشەنچە بەردى. ئېزىنخاۋېر چېرچىلغا يەنە ئۇششاق - چۈشەك ئۇرۇشتىن ساقلىنىپ، دۈشمەننىڭ ئەجەللىك نۇقتىلىرىغا بىۋاستە ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن قىسىم يۇرۇش قىلىۋاتقان يۇنىلىشىنىڭ ھاۋا بوشلۇقىدا چوقۇم كۈرەشچى ئايروپىلانلارنىڭ بولۇشىغا كاپالەت بەردى. ھازىر مۇسسولىن تەختتىن چۈشتى، پەقەت ئىتالىيىگە قارىتا مۇۋاپىق تەدبىر قوللىنىلسىلا ئېزىنخاۋېرنىڭ قىسىملىرى گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ ئاساسىي كۈچى «مۇقەددەس شەھەر» (رىم) غا بېرىشتىن ئىلگىرى ئۇ يەرگە يېتىپ بېرىپ، بىرلا ھۇجۇم بىلەن رىمنى ئىشغال قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالايتتى. ئۇ چاغدا بۇنىڭدىن سەككىز يېرىم ئاي ئىلگىرى تۇنىستا ئېلىپ بېرىلغان مۇسابىقىگە ئوخشاش بۇ يەنە بىر مەيدان ئاجايىپ مۇسابىقە بولاتتى.

ئېزىنخاۋېر بۇ پۈرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، رادىئوگرامما ئارقىلىق ئىتالىيىگە بىۋاستە تەكلىپ بېرىپ، ئۇلارنى تىنچلىققا ئېرىشتۇرۇشكە ۋەدە بەردى ھەمدە ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ئازاد قىلغۇچى سۈپىتىدە ئىتالىيىگە كىرىدىغانلىقىنى تەكتلەپ: «سىلەرنىي نېمىسلارنىڭ ئاسارىتىدىن ئازاد قىلىپ، ئۇرۇشنىڭ قاباھەتلىك قوينىدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقماقچىمىز» دېدى. ئۇ مۇسسولىن تەختتىن چۈشۈرۈلگەن كۈنى كەچتە ئوتتۇرىغا قويغان تەسلىم بولۇش

شەرتىدە: «ئىتالىيەنىڭ تىنچلىقنى ئېرىشىشكە يول قويۇلمىدى، ھەمدە ساۋۇي سۇلالىسى بىلەن بادوگلىئونىڭ داۋاملىق ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈشىگە يول قويۇلمىدى» دېيىلگەنىدى. بۇ شەرتلەر شەرتسىز تەسلىم بولۇش دېگەنگە قارىغاندا كۆپ ياخشى ئىدى. ۋەھالەنكى، ئېزىنىخاۋېرنىڭ بارلىق باشلىقلىرى ئۇنىڭدىن رەنجىپ، ئۇنىڭغا يوللىغان ھەر بىر پارچە تېلېگراممىسىدا تەسلىم بولۇش شەرتلىرىگە ئۇنداق ياكى مۇنداق مەزمۇنلارنى قوشۇش زۆرۈر دېيىشتى. شۇ چاغدا ماك مىللان «بىچارە ئېزىنىخاۋېر ئازاب - ئوقۇبەتكە دۇچ كەلدى» دېگەنىدى. ئىككى دۆلەت ھۆكۈمەتلىرى ئوتتۇرىسىدا قىسىلىپ قالغىنى تەڭلىكتە قالغان ئېزىنىخاۋېر ماميېغا مۇنۇلارنى ئېيتىپ قىلغانىدى: «مەن ياش چاغلىرىمدا ئارمىيە گېنېرالىلىرىغا ئائىت كىتابلارنى كۆپ ئوقۇيتتىم، نەزەرىمدە ئۇلارنىڭ ھەربىكەتتە ۋە سىياسەت بەلگىلەشتە ئىگە بولغان ئەركىنلىككە ئۆزۈمچە ھەۋەس قىلاتتىم. بۇ نېمە دېگەن گۇزەل تەسەۋۋۇر - ھە! ئەمما ھازىر ماڭا قويۇلۇۋاتقان ئۇلارنى چوقۇم رازى قىلىش دېگەن تەلەپ، مېنى خوجايىنغا ئەمەس، بەلكى قولغا ئايلاندۇرۇپ قويدى!» لېكىن، ئېزىنىخاۋېر باشلىقلىرى رازى بولغۇدەك كېلىشىمنى تۈزۈپ چىققۇچە، گېرمانىيە ئارمىيىسى 19 دىۋىزىيىسىنى ئىتالىيىگە يۆتكەپ كىرىپ بولغانىدى. قولدىن كەتكەن ئۇرۇش پۇرسىتىنى ئەمدى قانلىق جەڭ بىلەن قولغا كەلتۈرۈشكە توغرا كېلەتتى.

ئېزىنىخاۋېر ئەسلىدە ئىتالىيىلىكلەرنىڭ ھەمكارلىشىشى ئارقىلىق ئۇرۇشنىڭ قەدىمىنى تېزلەتمەكچى بولغانىدى. 6 - سېنتەبىر ئۇ ھاۋا دېسانتلىرى 82 - دىۋىزىيىنىڭ كوماندىرى گېنېرال مايور تايلېرنى مەخپىي ھالدا رىمغا ئەۋەتىپ، بادوگلىئو بىلەن ئەڭ ئاخىرقى ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئېلىپ بارماقچى بولدى ھەمدە ئۇنى ئەھۋالغا قاراپ بەزى ئەھۋاللارنى

ئۆزگەرتىشكە بولىدىغانلىقى شۇنىڭدەك بادوگلىئونىڭ لەۋزىنى ھۆرمەت قىلىش ھەققىدە يولىيورۇق بەردى. تايلىر رىمغا ساق - سالامەت يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئىتالىيىلىكلەرنىڭ ئۆلگۈدەك قورقۇپ كەتكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ ئىتتىپاقداش ئارمىيە رىمغا ئۇۋەتكەن ئەسكەرىي كۈچى بەك ئاز، گېرمانىيىلىكلەرنىڭ ھۇجۇمىنى توسۇپ قالالمايدۇ، دەپ قاراپ، ئىتتىپاقداش ئارمىيە ھاۋا دېسانتلىرى 82 - دىۋىزىيەسىنى ئايرودروم بىلەن تەمىنلەمەسلىككە ۋە ئىتتىپاقداش ئارمىيە بىلەن ھەمكارلاشقانلىق ھەققىدە ئاشكارا بايانات ئېلان قىلماسلىققا نىيەت قىلىۋاتقانلىقىنى بايقاپ قالغانلىقى ھەققىدە ئېزىنىخاۋېرغا تېلېگراممىا بەردى. ئېزىنىخاۋېر بۇ تېلېگراممىنى كۆرۈپ قاتتىق غەزەپلەندى. ئۇنىڭ يۈزلىرى قىزىرىپ، چىشلىرى كىرىشىپ، كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ، مۇسكۇللىرى تارتىشىپ كەتتى. ئاچچىقىدا قولىدىكى قېرىنداش قەلىمىنى سۇندۇرۇۋەتتى. يەنە بىرنى ئېلىپ ئۇنىمۇ سۇندۇرۇۋەتتى. ۋاراقىراپ تىللاپ، ئاۋازى بوغۇلۇپ قالايلا دېدى. ئارقىدىنلا بادوگلىئوغا جاۋاب قايتۇردى:

«مەن بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا رادىئو ئارقىلىق ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمىنى ئېلان قىلىمەن، — بۇ بەلگىلەنگەن ۋاقىت شۇ كۈنى كەچقۇرۇن سائەت 6 دىن 30 مىنۇت ئۆتكەن ۋاقىت بولۇپ، ئۇنىڭغا 12 سائەتمۇ ۋاقىت قالمىغاندى، — ئەگەر سىز ئەسلىدە قوشۇلغان شەرتلەر بويىچە ھەمكارلاشمايدىكەنسىز، مەن بۇ ئىشنىڭ تولۇق خاتىرجەملىنى دۇنياغا جاكارلىۋېتىمەن. ئەگەر سىلەر ئىمزالىمىسىڭ بولغان كېلىشىمدىكى بەلگىلەنگەن مەجبۇرىيەتلەرنى ئادا قىلمىساڭلار، دۆلەتلەرنىڭ ئەڭ يامان ئاقىۋىتىگە قېلىشىغا سەۋەبچى بولىسىلەر. سىلەرنىڭ ئۇنىڭدىن كېيىن قوللانغان ھەر قانداق ھەرىكەتلىرىڭلار، سىلەرگە بولغان ئىشەنچىمىزنى ئەسلىگە كەلتۈرەلمەيدۇ. ئاقىۋەت دۆلەتلەرلا ۋە ھۆكۈمەتلەرلا ۋەيران بولىدۇ، خالاس!»

كەچ سائەت 6 دىن 30 مىنۇت ئۆتكەندە، ئېزىنخاۋېر ئالجىرىدىكى رادىئو ئىستانسىسى ئارقىلىق رادىئو نۇتقى سۆزلىدى: «مەن ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ باش قوماندانى، گېنېرال دىۋايت ئېزىنخاۋېر ھازىر شۇنى جاكارلايمەنكى، ئىتتالىيە ھۆكۈمىتى ئۆز ئارمىيىسى بىلەن بىللە شەرتسىز تەسلىم بولدى. مەن ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ باش قوماندانى بولۇش سۈپىتىم بىلەن، ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمىنى تەستىقلىدىم»، «ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمى ھازىردىن باشلاپ كۈچكە ئىگە.» دېدى. ئۇ، يەنە ئىتتالىيە قوراللىق كۈچلىرىنى «ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ گېرمانىيە تاجاۋۇزچىلىرىنى ئىتالىيە زېمىنىدىن قوغلاپ چىقىرىشقا ياردەم بېرىش» كە چاقىردى. ئۇ سۆزلەپ بولغان ھامان، ئامېرىكىنىڭ رادىئو تېخنىكا خادىملىرى رىم رادىئو ئىستانسىسىنى قوبۇل قىلىپ ئاڭلاشقا باشلىدى. ئەمما، بادوگلىئو بايانات ئېلان قىلمىدى. ئون مىنۇت ئۆتكەندىن كېيىن، ئېزىنخاۋېر بادوگلىئونىڭ باياناتىنىڭ تولۇق تېكىستىنى ئالجىرىدىكى رادىئو ئىستانسىسى ئارقىلىق ئېلان قىلىۋەتتى. باياناتتا، ئىتتالىيە قوراللىق كۈچلىرىگە ئىتتىپاقداش ئارمىيىگە بولغان بارلىق دۈشمەنلىك ھەرىكەتلىرىنى توختىتىشقا بۇيرۇق بېرىلىپ، ئۇلار بىلەن بىرلىكتە گېرمانىيىگە قارشى جەڭ قىلىشقا دەۋەت قىلىنغانىدى. ئاردىدىن بىر سائەت ئۆتكەندىن كېيىن، باردوگلىئو مەجبۇرىي ھالدا رىم رادىئو ئىستانسىسىدا ئوخشاش مەزمۇندىكى باياناتنى ئېلان قىلدى. ئېزىنخاۋېرنىڭ شۇندىلا كۆڭلى ئارام تاپتى. ئۇ «بىر ھىيلە ئىشلىتىۋىدى، ئويلىمىغان يەردىن يېڭىپ چىقتى» ئەمما، ئۇ قانچىلىك يەڭگەنلىكىنى بىلمەيتتى. چۈنكى، ھېچقانداق ئادەم ئىتالىيىنىڭ ياردىمىنىڭ قانچىلىك رول ئوينىيالايدىغانلىقىنى ئېيتىپ بېرەلمەيتتى. ئېزىنخاۋېر ئەمدى ھۇجۇمغا ئۆتۈش ئالدىدىكى كۈتۈش باسقۇچىدا

تۇراتتى. بۇ ئادەمنىڭ تولىمۇ ئوغىسىنى قاينىتىدىغان باسقۇچ بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭغا ئىلتىجا قىلماقتىن باشقا ئامال يوق ئىدى.

ئەنگلىيە، ئامېرىكا بىرلەشمە ئارمىيىسى دېڭىز ساھىلىدىكى جېنىدىسىدىن يولغا چىقتى. گېرمانىيە رېمنى ئىشغال قىلىشقا تەييارلىنىۋاتاتتى. 8 - سېنتەبىر ئىتتىپاقداش ئارمىيە قوماندانلىق شتابى بىلەن بادوگلىئو ھۆكۈمىتى ئۇرۇش توختىتىش خىتابنامىسىنى ئاشكارا ئېلان قىلغاندىن كېيىن، ئىتتالىيىدە ئۇرۇشلۇق گېرمانىيە ئارمىيىسى گىتلېرنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن رېمنى دەرھال قورشاۋغا ئېلىپ، ئىتتالىيە ئارمىيىسىنى قورالسىزلاندۇرۇپ، ئىتتالىيىنىڭ كۆپ قىسىم زېمىنىنى ئىشغال قىلىۋالدى. ئىتتالىيە خان جەمەتى بىلەن بادوگلىئونىڭ ئىچكى كابىنېت ئەزالىرى ئالدىراپ - تېنەپ ئىككى سۇ ئاستى كېمىسىگە ئولتۇرۇپ، 10 - سېنتەبىر سەھەردە رېمدىن قېچىپ كەتتى. كېيىن، ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئىگىلىگەن رايونلاردا ئىتتالىيىنىڭ فاشىزمغا قارشى ھۆكۈمىتى قۇرۇلدى. 13 - ئۆكتەبىر بادوگلىئو ھۆكۈمىتى گېرمانىيىگە ئۇرۇش ئېلان قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئەنگلىيە، ئامېرىكا ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمەتلىرىمۇ خىتابنامە ئېلان قىلىپ، ئىتتالىيىنىڭ ئۆزلىرى تەرەپتە تۇرۇپ ئۇرۇش قىلىدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلدى.

چېرچىل تۇزگەن، روزۋېلت بىلەن ستالىن قوشۇلغان ئەنگلىيە، ئامېرىكا ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئىبارەت ئوچ دۆلەت ھۆكۈمەتلىرىنىڭ بىرلەشمە خىتابنامىسى تۆۋەندىكىچە:

«ئەنگلىيە، ئامېرىكا ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمەتلىرى مارشال بادوگلىئو باياناتنا ئېلان قىلغان ئىتالىيە پادىشاھلىق ھۆكۈمىتىنىڭ مەيدانىنى ئېتىراپ قىلىدۇ ھەمدە ئىتالىيە ھۆكۈمىتى ۋە قوراللىق

قىسملارنىڭ ئاكتىپ ھەمكارلىشىشنى قوبۇل قىلىدۇ ۋە ئۇلارنى گېرمانىيىگە قارشى بىرلىكتە جەڭ قىلىدىغان دۆلەت دەپ قارايدۇ. 8 - سېنتەبىردىن بۇيانقى ھەربىي ۋەقەلەردىن تارتىپ، نېمىسلارنىڭ ئىتالىيە خەلقىگە قىلغان ۋەھشىيانە قىلمىشلىرى ئاخىرقى ھېسابتا ئىتالىيىنىڭ گېرمانىيىگە ئۇرۇش ئېلان قىلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. ئەمەلىيەتتە بۇ ئەھۋال ئىتالىيىنى بىز بىلەن ئورتاق جەڭ قىلىدىغان دوست دۆلەتكە ئايلاندۇردى. ئەنگلىيە، ئامېرىكا ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئىبارەت ئۈچ دۆلەت ھۆكۈمەتلىرى مۇشۇ ئاساستا، ئىتالىيە ھۆكۈمىتى بىلەن داۋاملىق ئورتاق يولدا خىزمەت قىلىدۇ. ئۈچ دۆلەت ھۆكۈمىتى ئىتالىيە ھۆكۈمىتىنىڭ نېمىسلارنى ئىتالىيەدىن قوغلاپ چىقارغاندىن كېيىن، ئىتالىيە خەلقىنىڭ ئىرادىسى ۋە ۋەدىسىگە ئەمەل قىلىدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ. ئۇز - ئۆزىدىن مەلۇمكى، ئىتالىيە خەلقى ئەڭ ئاخىرىدا ئاساسىي قانۇنلۇق تۈزۈم ئارقىلىق ئۆزلىرى ئارزۇ قىلغاندەك دېموكراتىك ھۆكۈمەتنى قۇرۇپ چىقىدۇ. بۇ ئۇلارنىڭ تولۇق ئەركىنلىككە ئىگە مۇتلەق ھوقۇقى. بۇ ھوقۇققا ھەر قانداق شەكىلدە زىيان يەتكۈزۈشكە يول قويۇلمايدۇ.

ئىتالىيە ھۆكۈمىتىنىڭ بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەركىبىدىكى ھەر قايسى دۆلەت ھۆكۈمەتلىرى بىلەن بولغان ئورتاق جەڭ قىلغۇچى دوست دۆلەتلىك مۇناسىۋىتى يېقىندا ئىمزالانغان شەرتنامىگە ھېچقانداق تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ. بۇ شەرتنامىلەر يەنىلا ئۆز كۈچىنى تولۇق ساقلاپ قالىدۇ. بەلكى ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر ھۆكۈمىتى ئىتالىيە ھۆكۈمىتىنىڭ بىرلەشكەن دۆلەتلەر ھۆكۈمىتىنىڭ ئورتاق ئىشلىرىغا بەرگەن ياردىمىگە ئاساسەن، كېلىشىم ئىمزالىغاندىن كېيىن، ئاندىن بەزى مەسىلىلەردە تەڭشەش ئېلىپ بارىدۇ.»

مۇسسولىنىنىڭ تەختتىن چۈشۈشى ۋە ئىتالىيىنىڭ ئۇرۇشتىن چېكىنىپ گېرمانىيىگە ئۇرۇش ئېلان قىلىشى فاشىستىك ئوق مەركىزىي دۆلەتلەرنىڭ يىمىرىلگەنلىكىنى ۋە خەلقئارا فاشىزمغا قارشى ئىتتىپاقنىڭ يەنە بىر قېتىملىق ئۇلۇغ غەلىبىسىنى تولۇق نامايان قىلدى. ئۇزۇندىن بېرى

مەسلىھەتلىشىپ كېلىشۈانقان ئەنگلىيە بوغۇزىنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتىدىغان «زوراۋان» ھەربكىتى (دەسلەپكى نامى «قورشاپ يوقىتىش») ئەمدى يەنە كۈنتەرتىپكە قويۇلىدىغان بولدى. ئەمما، دەل مۇشۇ چاغدا ئېزىنخاۋېرنىڭ شەخسىي تۇرمۇشى ھەر خىل سۆز - چۆچەكلەرنى پەيدا قىلدى.

ئون ئىككىنچى باب

گېنېرال ۋە ئۇنىڭ ئاشپىسى

ئېزىنىخاۋېر ئىتالىيىگە ئەسكەر كىرگۈزمەكچى بولۇۋاتقان چاغلاردا، ئۇنىڭ خوتۇنىدىن ئايرىلىپ ياشاۋاتقىنىغا دەل بىر يىل بولغانىدى. ئامېرىكىدىكى ئۆيدە يالغۇز قالغان مامىي كۈنلىرىنى يالغۇزچىلىق ۋە بۇرۇختۇرمىلىق ئىچىدە ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. ئۇ ھەربىي مەكتەپتىكى ئوغلىنى سېغىناتتى. لېكىن، ئالدىنقى سەپتىكى ئېرىدىن تېخىمۇ ئەنسىرەيتتى. ئۇنىڭ تېنى ئىنتايىن ئاجىز بولغاچقا، ئاسانلا شامالداپ قالاتتى. دائىم ئاغرىپ ئورۇن تۈتۈپ يېتىپ قالاتتى. ئىشتىهاسى ياخشى بولمىغاچقا، بەدەن ئېغىرلىقى 112 قاداققا چۈشۈپ قالغانىدى. مامىي ئۆزىنىڭ سۆزى بويىچە ئېيتقاندا: «ئۇ باش - ئايىغى يوق تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتاتتى. ھەر كۈنى ئاخشىمى قورقۇنچلۇق رومانلارنى ئوقۇپ كۈنلەرنى - كۈنلەرگە، ئايلارنى - ئايلارغا ئۇلاپ ئېرىنى كۈتەتتى.»

ئەمەلىيەتتە، مامىينىڭ ھەقىقىي كۆڭۈل بۆلىدىغىنى كاي شومىبېرسى بولۇپ، ئۇ ئېزىنىخاۋېرنىڭ شوپۇرى ھەم شەخسىي كاتىپى ئىدى. مامىي دائىم كاينى ئېرىنىڭ يېنىدا ياكى ئارقىسىدا تۇرغاندەك ھېس قىلاتتى. بولۇپمۇ ئېرى ۋە كاي توغرۇلۇق تارقىلىپ يۈرگەن سۆز - چۆچەكلەرنى ئاڭلىغاندا تېخىمۇ ئازابلىنىپ كېتەتتى. ئۇ قاتتىق تەشۋىشتە قالغاچقا، ئېزىنىخاۋېرغا يازغان خېتىدە ئۆزىنىڭ نارازىلىقىنىمۇ ئاشكارىلاپ قويۇاتتى. ئۇ ئەمدى ئېرىنىڭ «ئۆزىنىڭ شەخسىي مۈلكى»

بولماي قالغانلىقىنى هېس قىلاتتى. ئەمما، ئېزىنىخاۋېر ھەر قېتىم مامېيغا يازغان خېتىدە «كىشىلەر نېمە دېسە مەيلى. ئەمما، سىز مېنى ئۆزىڭىزگە ۋە جونغا تەئەللۇق ئەمەس دەپ قارىسىڭىز، ناھايىتى خاتا قىلغان بولىسىز... بىر ئىنسان بولۇش سۈپىتىم بىلەن، مەن بۇ ئائىلىنىڭ، سىزنىڭ، جوننىڭ ۋە ئۆزۈمنىڭ، بىر ئەزاسى ئىكەنلىكىمنى قەلبىمنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدا ساقلاپ كېلىۋاتىمەن. شۇڭا سىزنىڭ ھازىرقى ئەھۋاللاردىن ئازابلىنىشىڭىزنىڭ ھېچقانداق ھاجىتى يوق، يەنە كېلىپ مەن تېخى سىياسىي خىزمەت سەۋەبىدىن گاڭگىراپ قالغۇدەك ھالغا يەتمىدىم» دەيتتى.

ئەينى چاغدا ئېزىنىخاۋېر بىلەن كاي سۈممېرسبى ھەققىدىكى پىتنە - پاساتلار مەيلى لوندوندا بولسۇن، مەيلى ۋاشىنگتوندا بولسۇن، ھەممىلا يەرگە پۇركەتكەنىدى. لېكىن، ئېزىنىخاۋېر بىلەن بۇ ئەنگلىيەلىك قىز ئوتتۇرىسىدا زادى قانداق مۇناسىۋەت بار؟ بۇ سىر ئاخىر كاي سومېرسبى يازغان بىر پارچە ئەسلىمىدە تەلتۆكۈس ئېچىپ تاشلاندى. كىتابنىڭ نامى «مەن بىلەن دۇايت. ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئۇنتۇلغۇسىز مۇھەببەت ھېكايىسى» بولۇپ، بۇ كىتاب 1976 - يىلى نەشىر قىلىنغاندىن كېيىن، ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر يېراقتا يۈرۈش قىلغۇچى ئارمىيەسىنىڭ بۇ باش قوماندانىنىڭ رومانتىك ھېكايىسى تەرەپ - تەرەپكە تارقىلىپ كەتتى.

1941 - يىلىدىكى پېيورل - خاربور پورتى ۋەقەسىدىن كېيىن، گېنېرال ئېزىنىخاۋېر ئامېرىكا قۇرۇقلۇق ئارمىيەسىنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە ئەنگلىيەگە تەكشۈرۈشكە كەلگەندە، ئۆزىگە شوپۇر بولغان بۇ ئەنگلىيەلىك كېلىشكەن، كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرىدىغان قىزنى بىرلا كۆرۈپ ئاشىق بولۇپ قالغانىدى. ئۇرۇش مەزگىللىرى، كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ ئولارنىڭ ئۇچرىشىش پۇرسىتىنى كۆپەيدى ھەمدە

جاپالىق كۇنلەرنى بىللە ئۆتكۈزدى، ئاخىر ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا بارغانسېرى زىچ، سەمىمىي مۇھەببەت پەيدا بولدى. كېيىن ياۋروپا ئىتتىپاقداش ئارمىيىسىنىڭ ئالىي قوماندانى بولغان گېنېرال ئېزىنخاۋېرنىڭ تەلىپى بويىچە كاي ئامېرىكا قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ ئايالار ئەترىتىگە قاتناشتى ۋە مىلادىيە لېيتېنانتلىق ھەربىي ئۇنۋانىغا ئېرىشىپ، ئېزىنخاۋېرنىڭ شەخسىي كاتىپى ھەم ئادۇوكاتى بولدى ھەمدە ئامېرىكا تەۋەلىكىگە ئۆتتى.

ئۇرۇش ئاياغلاشقاندىن كېيىن، ئېزىنخاۋېر كاي سوممېرسبى بىلەن توي قىلىشنى ئويلىنىشقا باشلىدى ھەمدە ئۆزى قول سېلىپ بىر قاتار تەييارلىقلارنى قىلدى. ئامېرىكا زۇكتۇڭى ترۇمىن ئاغزاكى تەرجىمىھالىدا بۇ ئىشنى تىلغا ئېلىپ: « بۇ ئىش ئەينى چاغدا ئامېرىكا گېزىت ـ ژۇرناللىرىدا بىر مەيدان قاتتىق غۇلغۇلا پەيدا قىلغانىدى» دېدى. ئەمما، رېئاللىق رەھىمسىز، ئېزىنخاۋېر غەلىبە بىلەن ۋەتەنگە قايتقاندىن كېيىن، مەرتىۋىسى بىردىنلا ئۆسۈپ، زۇكتۇڭلۇق تەختىگە چىققاندىن كېيىن، ھەممە ئىشلار ئۆزگىرىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بۇ سەمىمىي مۇھەببەت پەقەت ھەر ئىككى تەرەپنىڭ قەلبىدە چوڭقۇر ئىز قالدۇردى.

كاي ئېغىر خۇرسىنغان ھالدا: «ئىكى خىزمەتنى دەپ مۇھەببەتنى قۇربان قىلدى» دەپ ئىقرار قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

كاي سوممېرسبى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، يەنى دوختۇر ئۇنىڭ ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىنى ھۆكۈم قىلغاندىن كېيىنلا، ئۆزىنىڭ ئېزىنخاۋېر بىلەن بولغان مۇھەببەت تارىخىنى يېزىپ چىقتى. 1973 ـ يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا، ئۇ ئۆزىنى تەكشۈرتكەندە پەقەت ئالتە ئايلا ئۆمرى قالغانلىقىنى ئۇقتى. ئەمما، ئۇ بىر يىلدىن ئارتۇق ئۆمۈر كۆردى. ئۆمرىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى مىنۇتلىرىغىچە چەكسىز ئۇمىدۋارلىق بىلەن

ياشىدى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «هاياتنىڭ توختاپ قالمىغان ۋاقتى بولمايدۇ.»

ئۇ ئىزچىل تۇرده توختماي هەر خىل خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. ئەڭ ئاخىرىدا «كېيىنكى خوتۇن» ناملىق فىلىمنى ئىشلەشته كىيىم ـ كېچەك مەسلىھەتچىسى بولدى. ئۇ هەر شەنبە كۈنلىرى كونا «ۋولكس» ماركىلىق پىكاپىنى هەيدەپ خامپتونسقا كېلىپ قەدىناس دوستلىرى بىلەن بىرىدۇ، ئارىلاپ گولف توپ ئويناپتتى، يەنە يېزىقچىلىقىمۇ قىلاتتى. ئۇ بۇ كىتابنى ئىشنىڭ هەقىقي قىياپىتىنى جامائەتچىلىككە ئاشكارىلاش ئۈچۈن يازغانىدى.

«مەن ئىزچىل ئېھتىياج قىلىپ كەلگەنىدىم، ـ دەيدۇ ئۇ، — هازىر گېنېرال ئالەمدىن ئۆتتى. مەنمۇ ئۆزۈن ياشىيالمايمەن. ئەگەر ئۆلۈپ كەتسەم، بۇ كىتابنىڭ ئەمەلىيىتىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ بېرىشنى هەمده دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ مېنىڭ ئېزىنىخاۋېر بىلەن بولغان مۇهەببىتىمنىڭ هەقىقي ئەهۋالىدىن خەۋەر تېپىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.»

«ئۇزۇنغا سوزۇلغان كېچىلەرده، ئۆتكەن ئىشلار بىر ـ بىرلەپ كۆز ئالدىمدىن ئۆتىدۇ. بۇ ئىشلارنى قانداقمۇ ئۇنتۇسۇن كىشى! مەن گېنېرال ـ ئىكى يەنى ئۆزۈم چىن يۈرىكىمدىن سۆيگەن ئادىمىم بىلەن سەممىي هالدا ۋىدالىشىمەن، — دەپ يازىدۇ كاي سوممېرسبى كىتابىدا، — مەن چوڭ ئىشلارنىڭ قاچان يۈز بېرىدىغانلىقىنى مەڭگۈ بىلەلمەيلا ئۆتۈپ كەتتىم. بەزى چاغلاردا چوڭ ئىشلار يۈز بەرسىمۇ، خىلىلا ئۇزۇندىن كېيىن ئاندىن هېس قىلاتتىم. مېنىڭ گېنېرال ئېزىنىخاۋېر بىلەن بولغان ئۇچرىشىشىمىمۇ مانا شۇنداق بولغان. ئۇ چاغدا ئېزىنىخاۋېر پەقەت گېنېرال مايور ئىدى. ئىككىي يۈلتۇزلۇق پاگون ماڭا هېچقانداق تەسىر

بەرمىگەنىدى. »

ئەينى چاغدا كاي ئەنگلىيە ئاپتوموبىل ترانسپورت ئەترىتىنىڭ ئەزاسى ئىدى. ترانسپورت ئەترىتى ئەنگلىيە گېرمانىيىگە ئۇرۇش ئېلان قىلغاندىن كېيىن، خىزمەت تەجرىبىسى يوق ئايال پىدائىيلاردىن تەشكىللەنگەنىدى. ئامېرىكا گېرمانىيە، ئىتالىيە ۋە ياپونىيە قاتارلىق فاشىستىك دۆلەتلەرگە ئۇرۇش ئېلان قىلغاندىن كېيىن، ئامېرىكىنىڭ نۇرغۇنلىغان يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلىرى ئەنگلىيە ۋە شوتلاندىيىگە كېلىپ ئايروپىلان ئىستانسىلىرىنى، دېڭىز مۇداپىئە ئەھۋاللىرىنى كۆزدىن كەچۈرەتتى ۋە ئەنگلىيىنىڭ ھەربىي، مەمۇرىي ئەمەلدارلىرى بىلەن كېچە - كۈندۈزلەپ سۆھبەت ئۆتكۈزەتتى. ئەلچىخانا بۇ ھەربىي ئەمەلدارلارنى خالىغان يەرگە ئايرىپ قويۇش ئۈچۈن، شوپۇرلارغا ئېھتىياجلىق ئىدى. ئەمما بۇ ئەينى چاغدا، ھەقىقەتەن ئانچە ئاسان قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدىغان ئىش ئىدى.

گېرمانىيە ئايروپىلانلىرى دائىم ئەسەبىيلەرچە بومبارداىمان قىلاتتى. لوندون ھەتتا پۈتۈن ئەنگلىيە زېمىنىي يۈكسەك دەرىجىدە مەخپىيەتلىك ساقلاش ھالىتىگە كۆچكەنىدى. يوللارنىڭ نام تاختىسى يوق ئىدى. تاشيوللاردىكى ھەممە بەلگىلەر ئېلىپ تاشلانغانىدى. گېرمانىيىنىڭ پاراشۈتچى ئەسكەرلىرىنى ھېچقانداق يارەمگە ۋە نىشانغا ئېرىشتۈرمەسلىك ئۈچۈن، كېچىسى بارلىق چىراغلارنى ئۆچۈرۈش بەلگىلەنگەنىدى. لوندوننىڭ كىشىنى بىزار قىلىدىغان تۇمانلىرىغا قارىماي، تاشيوللاردىكى ئاپتوموبىللارنىڭ پەقەت ئالدىدىكى ئاجىز چىرىغىنى ياندۇرۇپ مېڭىشقا رۇخسەت قىلىناتتى. بۇنىڭدىن ئامېرىكىلىقلار كەچلىك بەزمىلەرگە بارغاندا، نېمە ئۈچۈن ۋاقتىدا كېلەلمەيدىغانلىقىنى چۈشىنىش تەسكە چۈشمەيتتى. كۈندۈزى ئەھۋال تېخىمۇ چاتاق ئىدى.

ئامېرىكا قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ شوپۇرلىرى لوندوننىڭ يوللىرىنى تازا بىلىپ كەتمىگەچكە، دائىم ئېزىپ قالاتتى. شۇڭا ئۇلارنىڭ ئاپتوموبىلىدا ئولتۇرغان ئامېرىكىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك گېنېرالىرىنىڭ ئاچچىقىدىن قان بېسىمى ئاسانلا ئۆرلەپ كېتەتتى.

كاي سوممېرسبى لوندوندىكى ئامېرىكا ئوفىتسېرلىرىنىڭ ماشىنا شوپۇرلۇقىغا تاللاندى. شۇ چاغدا ئۇ، رىچارد ئارنولد ئىسىملىك بىر ئامېرىكىلىق ئوفىتسېر بىلەن مۇھەببەتلىشىۋاتاتتى. ئۇ ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىنى پۈتتۈرگەن بولۇپ، ئىنتايىن كىبلىشكەن كاپىتان ئىدى. بەزىلەر ئۇنى ئىقتىدارلىق ئىنژېنېر دېيىشەتتى. ئەينى چاغدىكى ئۇرۇش شارائىتى ئۇلارنىڭ توي قىلىشىغا رۇخسەت قىلمايتتى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىش ئورنىدا ئۇرۇش ئۈچۈن جىددىي ئىشلەيتتى. ئۇلار فاشىستلارنى مەغلۇپ قىلغاندىن كېيىن ئاندىن توي قىلىشقا پۈتۈشۈپ قويغانىدى. رىچارد ئارنولد كايغا: «پەقەت پۈتۈن دۇنيا تىنچلىققا ئېرىشكەندىلا، ئاندىن بىز تېخىمۇ شېرىن ھايات كەچۈرەلەيمىز» دېگەنىدى.

بىر كۈنى كاي بۇيرۇقنا بىنائەن ئامېرىكىلىق بىر گېنېرالنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن بېكەتكە كەلدى. ئۇ كۈنى باشقا ئايال شوپۇرلارنىڭ ھەممىسىگە ۋەزىپە تەقسىم قىلىنىپ كەتكەنىدى. ۋەزىپە تەقسىم قىلىشقا مەسئۇل بولغان لېيتىنانت كەچۈرۈم سورىغان ھالدا: «كاي، باشقىچە چۈشىنىپ قالماسلىقىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن. بۇ ئېزىنىخاۋېر، ئەڭ ئاخىرقى بىرى» دېدى. ئۇ كاينىڭ ئىككىي يۈلتۈزلۇق ئەرزىمەس گېنېرالغا ئەمەس، بەلكى مەنسىپى يۇقىرى، شۆھرەتلىك گېنېرالغا خىزمەت قىلىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا كاي چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ تۇرۇپ: «بولىدۇ» دەپلا قويدى.

بىر نەچچە كۈندىن كېيىن گېنېرالار يېتىپ كەلدى.

ئۇلارنىڭ ئايروپىلانى ھاۋا كىلىماتى يامانلىشىپ كەتكەنلىكتىن پرېستۇنچىتا توسالغۇغا ئۇچرىغان، ئىككى كۈندىن كېيىن شوتلاندىيەدىن پويىزغا ئولتۇرۇپ لوندونغا كەلگەنىدى. ئويلىمىغان يەردىن پويىزمۇ كېچىكىپ كەتكەچكە، گېنېرالار ئاخىر ماي كۈنلىرىنىڭ يېقىملىق بىر ئەتىگىنى يېتىپ كەلدى ھەمدە باش ئەلچى جون ۋىنانتنىڭ ھەمراھلىقىدا گروسۋېنئو مەيدانغا كەلدى. شوپۇرلارمۇ بۈيرۇق بويىچە ئۇلارنى ساقلاپ تۇراتتى. قاتار تىزىلغان پىكاپلاردىن ھەربىي فورما كىيگەن گېنېرالار چۈشۈشكە باشلىدى. شوپۇرلار ئۇلار چۈشۈپ بولغۇچە ساقلىدى. كاينىڭ قورسىقى بەكلا ئېچىپ كەتكەچكە، ئارىدىن ئاستا سۈغۈرۇلۇپ چىقىپ بىر پارچە ساندۇچ سېتىۋېلىپ يېدى. ئۇ يۇگۇرگەن پېتى قايتىپ كېلىپ، ئەلچىخانا ئالدىدىكى ئىككى پىكاپنىڭ ئاللىقاچان كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى. يول بويىدا پەقەت «پاككارد» ماركىلىق ھەربىي پىكاپلار قالغان بولۇپ، ئىككى نەپەر ئامېرىكىلىق ئوفىتسېر ئۇنىڭ يېنىدا ساقلاپ تۇراتتى. بۇ ۋاقىتتا كاي ئۆزىنىڭ ئىززىتىنى ساقلاشنىمۇ بىر تەرەپكە قايرىپ قويۇپ، يۇگۇرگەن پېتى ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە ئەپۇ سورىغان تەلەپپۇزدا:

— گېنېرال ئېزىنخاۋېر كىم بولىدۇ؟ مەن سىزنىڭ شوپۇرىڭىز بولىمەن، ئەپەندىم، ـ دېدى.

— بىز كلارج مېھمانخانىسىغا بارماقچى، قېنى پىكاپنى ھەيدەڭ! ـ دېدى ئېزىنخاۋېر. شۇنىڭدىن كېيىن كاي بۇ ئامېرىكىلىق گېنېرالدىن زادىلا ئايرىلمىدى. ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ئاخىرلىشىشتىن ئىلگىرى، ئۇلار باشتىن ـ ئاخىر بىللە ئىشلەپ، بىللە كۆرەش قىلدى.

ئېزىنخاۋېر يېراققا يۇرۇش قىلغۇچى ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى بولۇش سۈپىتى بىلەن، ئۆز زىممىسىگە ئىنتايىن ئېغىر ۋەزىپە چۈشكەنىدى. بۇ ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش

ئۇچۇن، ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىنى ئورۇنلاشتۇردى. ئۇ كىچىك، ئەمما چاققانغىنە بىر قوماندانلىق شتاب قۇرۇپ چىققاندىن باشقا، يەنە ئۆزىگە بىر «كىچىك ئائىلە» مۇ قۇرۇۋالدى. ئۇ ئۆزىنىڭ رەڭگا ـ رەڭ ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتكە ئەمەس، بەلكى ئىللىقلىق ۋە شادلىققا تولغان ھەمدە مول ھېسسىياتقا ئىگە بىر ئائىلىگە ئېھتىياجلىق ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلەتتى. بۇ ئائىلىدە بۇتچېر، تۇركېس ۋە مىككىي قاتارلىق سەپداشلىرى ناھايىتى ئىناق ئۆتەتتى. كېيىنچە بۇ كىچىك توپقا كايمۇ قوشۇلدى.

بۇتچېر چوڭقۇر مەلۇماتقا ئىگە ئىستېداتلىق ئادەم بولۇپ، ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئۇزۇن يىللىق دوستى ئىدى. ئىككى ئائىلە يېقىن ئۆتەتتى، بۇتچېر خانىم بىلەن ئېزىنىخاۋېر خانىم ۋاشىنگتوندا بىر بىنادا ئولتۇراتتى. بۇتچېرمۇ لوندوندا گېنېرال بىلەن بىللە بىر يۇرۇش مېھمانخاندا تۇراتتى. بۇتچېر تولىمۇ خۇش خۇي، چىقىشقاق، كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرگۈدەك. يېقىملىق كىشى ئىدى. شۇڭا ئۇنىڭ دوستلىرى تولىمۇ كۆپ ئىدى. ئۇ ئىلگىرى كولومبىيە رادىئو شىركىتىنىڭ مۇئاۋىن دىرېكتورى بولغانىدى. ھازىر ئۇ ئېزىنىخاۋېرنىڭ قول ئاستىدا ئاممىۋى مۇناسىۋەت ئىشلىرىنى باشقۇراتتى. تېخىمۇ مۇھىمى ئۇ گېنېرالنى كاللىسىنى سەگەك تۇتۇشقا يارەملەشتۈرەتتى. ئېزىنىخاۋېر كۆپ قېتىم باشقىلارغا: «بەزىدە مەن خۇددى كاتەككە سولاپ قويغان كېسەل ئىتتەك بۇلۇڭغا تىقىلىۋېلىپ ئۇخلاشنىلا ئويلاتتىم. ئەمما، بۇتچېر مېنىڭ ئۇنداق قىلىشىمغا يول قويمايدۇ، مېنىڭ بىرەر ئەخمىقانە ئىش قىلىپ قويۇشۇمنىمۇ توسايدۇ. مانا بۇ مېنىڭ ئۇنىڭدىن ئايرىلالمايدىغانلىقىمنىڭ سەۋەبى» دەپ تەرىپلەپ بەرگەنىدى. بۇتچېر گېنېرالنىڭ پىكرىگە قوشۇلمىغاندا، ئۆز كۆز قارىشىنى تۇز كۆڭۈللۈك بىلەن ئوچۇق ـ ئاشكارا ئوتتۇرىغا قويۇۋېرەتتى.

پولكوۋنىك تۇركېس گېنېرال ئىشخانىسىنىڭ خىزمىتىگە

مەسئۇل ئادۋوكات ئىدى. ئۇ خىزمەتنى ياخشى ئىشلەيدىغان، مەسئۇلىيەتچان كىشى ئىدى. ئۇ بىر كۈن ئىشقا كېلەلمەي قالسا، خاتىرجەم بولالمايتتى. بەزىلەر ئۇنى «رەھىمسىز» ئادەم دەيىشەتتى. ئەمما، ئۇ ئىنتايىن كىچىك پېئىل، قوپال ئاۋازىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، تولىمۇ جىمغۇر ئادەم ئىدى. تۈركىس بىلەن گېنېرالنىڭ مۇناسىۋىتى بۈتچېرغا ئوخشاش ئۇنچىلىك يېقىن ئەمەس ئىدى.

سېرژانت مىككېي ئېزىنىخاۋېرنىڭ خىزمەتكارىئىدى. ئۇ گېنېرالنىڭ ئايىغىنى مايلاش، تۇغمىسىنى ئېتىپ قويۇش، ئايىغىنىڭ بوغقۇچىنى چىگىپ قويۇش، بىرىتىۋا ئالماشتۇرۇش، چىش پاستىسىنى چىش چوتكىسىنىڭ ئۈستىگە سىقىپ چىقىرىپ بېرىش، ئۇنىڭ كىيىم كىيىش ۋە سېلىشىغا يارەملىشىش، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇش قاتارلىق ئىشلارنى قىلىشنى ئۆزىنىڭ شەرەپلىك ئىشى دەپ ھېسابلايتتى. شۇڭا ئۇ باشلىقى ئۈچۈن كۆيۈپ ـ پىشىپ ئىشلەيتتى. ھەر كۈنى گېنېرالنىڭ ئۈستىلىگە شاكىلات، سېغىز كەمپۈت، «يېڭى غەرب» ماركىلىق تاماكىدىن تارتىپ، ئىچ ـ پۇشقىنى چىقىرىش ئۈچۈن ئوقۇيدىغان كىتابلارغىچە قويۇپ قوياتتى. ئۇنىڭدىن باشقا ئۇ يەنە ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم ئېزىنىخاۋېر خانىمغا خەت يېزىپ، گېنېرالنىڭ سالامەتلىك ئەھۋالىنى دوكلات قىلىپ تۇراتتى.

كاي سوممېرسبى بۇ «كىچىك ئائىلە» گە ئۆزلۈكىدىن كىرىپ «رەسمىي ئەزاغا ئايلانغان» دىن كېيىن، ھەر كۈنى كىرىپ ـ چىقىپ يۈرۈپ، گېنېرالنىڭ ئاپتوموبىلىنى ھەيدەشتىن باشقا، يەنە گېنېرالغا يارەملىشىپ تېلېفونىنى ئېلىش، خەت ـ چەكلەرنى بىر تەرەپ قىلىش ۋە ئۈچرىشىشنى ئورۇنلاشتۇرۇش قاتارلىق ئىشلارنى قىلاتتى. كاينىڭ ئېزىنىخاۋېر بىلەن ئۈچرىشىدىغان پۈرسىتى باشقىلارغا قارىغاندا خېلىلا كۆپ ئىدى. ئەتىگىنى ئۇنى ئىشخانىسىغا يەتكۈزۈپ

قويسا، بىر كۈنلۈك خىزمەتنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئۇنى يەنە ھەمانخانىغا ئەكىلىپ قويۇتتى.

ئېزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ «كىچىك ئائىلە» سىدىكى خادىملارغا قارىتا قاتتىق قوغداش تەدبىرىنى قوللانغان بولۇپ، بۇتچېر، تۈركېس ۋە كاي قاتارلىقلارنىڭ پەقەت ئۆزى ئۈچۈنلا خىزمەت قىلىش كېرەكلىكىنى ئوچۇق بەلگىلىگەنىدى: «كاي بولۇپمۇ سىز، — دېگەنىدى ئۇ چوڭقۇر مەنىلىك قىلىپ، - مەن ئورگاندىكى بەزى ئوفىتسېرلارنىڭ سىزنى ئۇ ياكى بۇ ئىشقا سېلىۋاتقانلىقىنى بىلىمەن، ئەمما مەن بۇنداق قىلىشقا قەتئىي قوشۇلمايمەن. سىلەر مېنىڭ خىزمەت گۇرۇپپامنىڭ ئەزالىرى، ھەر قانداق ئادەم سىلەرگە بۇيرۇق چۈشۈرمەسلىكى كېرەك.»

كاينىڭ گېنېرال بىلەن ئۈچرىشىش ۋاقتىنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى سۆھبەتمۇ كۆپىيىپ، بىر - بىرىنى بارغانسېرى چوڭقۇر چۈشىنىشكە باشلىدى.

بىر كۈنى ئېزىنخاۋېر: «كاي، مەن سىزنىڭ ئائىلىڭىز توغرىسىدا نۇرغۇن گەپلەرنى ئاڭلىدىم. شۇڭا ئانىڭىز بىلەن بىر كۆرۈشۈپ باققۇم بار، سىز نېمىشقا ئانىڭىزنى بىرەر قېتىم بىز بىلەن بىللە تاماق يېيىشكە تەكلىپ قىلمايسىز؟» دەپ سورىدى. شۇنىڭ بىلەن كاينىڭ ئانىسى گېنېرال بىلەن بىر ئاخشام ناھايىتى كۆڭۈللۈك سۆھبەتتە بولدى. ئېزىنخاۋېر ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ ئەھۋالىنى سورىدى. كاينىڭ ئانىسىمۇ ئۆز ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ ئەھۋالىنى خۇشاللىق بىلەن سۆزلەپ بەردى ھەمدە ئۇنىڭغا كاينىڭ ھەدىسى ئېۋى ۋە ئېرىنىڭ ئەھۋالىنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى. ئاندىن كېيىن كاينىڭ ئۆلۈپ كەتكەن سىڭلىسى شىررانىڭ ئەھۋاللىرىنى، يەنە كاينىڭ ئىنژېنېر بولۇپ ئىشلەۋاتقان ئىنىسى سېئامۇسنىڭ ئەھۋاللىرىنىمۇ ئېيتىپ بەردى.

كەچلىك زىياپەتتىن كېيىن، گېنېرال كاينىڭ ئانىسىنىڭ

قولىنى قوش قوللاپ تۇتۇپ تۇرۇپ:

- بىز يەنە كۆرۈشەرمىز، مەن يەنە سىلەرنىڭ ئېرلاندىيە ھەققىدىكى ھېكايىلىرىڭلارنى تېخىمۇ كۆپرەك ئاڭلىغۇم بار. بۇ قېتىمقى ئۇچرىشىش ھەر ئىككىلا تەرەپكە خېلىلا ياخشى تەسىرات قالدۇردى، - دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن كاي ئىنتايىن خۇشال بولغان ھالدا باشقىلارغا:

- ئاشۇ كەچلىك زىياپەتتىن كېيىن ئۆزۈمنى راستىنلا گېنېرال ئائىلىسىنىڭ بىر ئەزاسى بولۇپ قالغاندەك ياكى گېنېرال بىزنىڭ ئائىلىنىڭ بىر ئەزاسى بولۇپ قالغاندەك ھېس قىلدىم، - دېدى.

بىر قېتىم كاي ماشىنا ھەيدەپ سىرتقا چىقىپ كەلگەندىن كېيىن ئېزىنىخاۋېر ئۇنىڭغا:

- كاي، بىلەمسىز بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزدا پەقەت خۇشاللىقلا كەم بولۇۋاتىدۇ، قانداق قىلساق تۇرمۇشىمىزنى تېخىمۇ كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزگىلى بولار؟ بىلىمەن، سىز ھەر ھەپتىدە يەتتە كۈن خىزمەت قىلىپ قاتتىق چارچاپ كېتىۋاتىسىز؟ بۇنى مېنى بىلمەيدۇ، دەپ قالماڭ، يېقىندىن بېرى لايىقىز رېچارد بىلەنمۇ تۇزۇكرەك كۆرۈشەلمەي يۈرسىز، - دېدى.

- نېمە، رېچارد بىلەن يەنە كۆرۈشۈپ تۇرسام بولامدۇ؟ - دېدى كاي، - ھازىر ئۇرۇش ۋاقتى تۇرسا، شۇڭا بىزگە شۇنداق قىلماقتىن باشقا نېمە ئامال.

شۇ كۈنى ئاخشىمى، گېنېرال ئۇنىڭ بىلەن بىردژ ئۇيناشقا كېلىشتى، مانا بۇ ئۇلارنىڭ كېچىلىك تۇرمۇشىنىڭ باشلىنىشى ئىدى. مەيلى شىمالىي ئافرىقىدا بولسۇن ياكى كېيىن ئىتالىيە، فرانسىيە ۋە گېرمانىيىلەردە بولسۇن، ئۇلار پۈتۈن ئۇرۇش جەريانىدا بىللە بولدى. ئاخشىمى گېنېرالنىڭ ۋاقتى چىقسىلا دائىم تۇتەيلەن يىغىلىپ بىردژ ئويناتتى. بۇتچېر بىردژ

ئويناشقا ئۇستا ئىدى. گېنېرال كلاك بىلەن گېنېرال داۋىدمۇ ئېزىنخاۋېرنىڭ بىردەك ئويناپدىغان دائىملىق مېھمانلىرى ئىدى. ئۇلار يەنە بىرلىكتە ئات مىنەتتى ۋە گولف توپ ئوينايتتى.

ئىجادىي ئەمگەك قوينىدا ياشاۋاتقان ھەر قانداق ئەر ـ ئايال، مەيلى ئۇرۇشقا قاتناشسۇن ياكى مۇھەببەتلىشىۋاتقان بولسۇن، ياكى ئېغىر ئايال بولۇپ رەسىم سىزىش بىلەن شۇغۇللانسۇن، بۇ ئىشلار ئوخشاشلا ھاياتلىنىڭ ئۆز قانۇنىيىتى بويىچە كېتىۋېرىدۇ. ئېزىنخاۋېر بىلەن كايمۇ بىر نىيەت، بىر مەقسەتتە مۇشەققەتلىك ئۇرۇش سەپىرىگە بىرگە ئاتلاندى. ئۇلار ئاتلانغان ئۇرۇش ھەققانىي ئۇرۇش، يەنى خۇددى ئەھلىسەلىپ قوشۇنىنىڭ رەزىللىككە قارشى ئېلىپ بارغان ئۇرۇشقا ئوخشاش ھەققانىي ئۇرۇش ئىدى. بۇ ئۇرۇش شويۇر بىلەن گېنېرالنىڭ دوستلۇقىنى بارغانسېرى يېقىنلاشتۇردى. كايمۇ گېنېرالنىڭ ئۆزىگە بارغانسېرى يېقىنچىلىق قىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلاتتى. ئېزىنخاۋېرمۇ ئىنتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ئالىي قوماندانلىق شتابىدا، بولۇپمۇ ئۆزىنىڭ يېنىدا مانا مۇشۇنداق چىرايلىق، شوخ قىزنىڭ بولۇشى بىلەن ئۆزىنىڭ خوتۇنىدىن ئۇزۇن مۇددەت ئايرىلىش سەۋەبىدىن پەيدا بولغان يالغۇزلۇق ۋە زېرىكىش يوقىلىپلا قالماي، بەلكى تۇرمۇشنى تېخىمۇ كۆڭۈللۈك ئۆتۈۋاتقانلىقىنى ھېس قىلاتتى.

ئۇلارنىڭ ئوي ـ پىكىرلىرى دائىم بىر يەردىن چىقاتتى. بۇ تەرىپى گېنېرال بىلەن كاينىڭ ھەر ئىككىسىگىلا ئايان ئىدى. ئۇ ئائىلىسىدىن ناھايىتى يىراقتا ياشاۋاتقاچقا، ئۆز ئائىلىسىنى ناھايىتى ئاز تىلغا ئالاتتى. بۇ ئۇنىڭ ئائىلىسىگە كۆڭۈل بۆلمىگەنلىكى بولماستىن، بەلكى ئۆزلىرىنىڭ باشقىچە بىر مۇھىت ئىچىدە ياشاۋاتقانلىقىدىن ئىدى. چۈنكى باشقىلار بۇ ئىشلارنىڭ تېگىگە يېتىپ كەتمەيدۇ ـ دە! ئۇرۇش خۇددى ناھايىتى كۆچلۈك ماگنىتتەك ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتىنى

ئاجرالمىغۇدەك دەرىجىدە يېقىنلاشتۇرۇۋەتتى. شۇڭا ئادەتتىكى چاغلاردا بىر نەچچە ئاي سەرپ قىلىپمۇ ئېرىشكىلى بولمايدىغان بۇ مۇناسىۋەت ئۇرۇش دەۋرىدە پەقەت بىر نەچچە كۈندىلا پىشىپ يېتىلدى.

ھەر ئاخشىمى بىردۇ ئويناش ئارقىلىق ئېزىنىخاۋېر بىلەن كاي نۇرغۇن ئۇچرىشىش پۇرسەتلىرىگە ئېرىشتى. ئۇلار بىردۇ ئوينىغاندا ناھايىتى ياخشى ماسلىشاتتى. شۇڭا ئۇزۇن ئۆتمەي بىر - بىرىنىڭ كۆڭلىدىكىنى ياخشى چۈشىنىدىغان دەرىجىگە يېتىپ، بىر - بىرىگە يەڭ ئىچىدىن يارىدىم بېرىدىغان، جەڭگىۋارلىقى كۈچلۈك ھەمراھلارغا ئايلاندى. كاي ئەزەلدىن باشقىلار بىلەن بۇنداق يېقىنچىلىق قىلىپ باقمىغانىدى. شېرىكلىشىپ بىردۇ ئويناش جەريانىدا ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى باشلىق بىلەن شوپۇرلۇق مۇناسىۋەتمۇ مەۋجۇت بولماي قالاتتى. بىر كۈنى ئەتىگەندە ئېزىنىخاۋېر لوندونغا كېتىۋېتىپ:

- شۇنىڭغا ھەيرانمەن، دائىم ھەر ئىككىمىزنىڭ ئويلىغىنى تامامەن بىر يەردىن چىقىدۇ. بىلەمسىز، بىردۇ ئويناپ بولغاندىن كېيىن، شۇ جەريانىدىكى ئەھۋاللارنى ئويلىسام ھېچقانداق مەسلىنىڭ يوقلۇقىنى سېزىمەن. قارىغاندا، ئىككىمىزنىڭ كېلىشەلمەيدىغان يېرىمىز زادىلا يوق ئىكەن، - دېدى.

ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتى كاينىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا «گويا قاتتىق سوغۇق بولۇۋاتقان جۇدۇنلۇق كېچىسىنى توڭلاپ دۇگدىيىپ كەتكەن بىر ئادەم يونتقانغا كىرگەندە، ئويلىمىغان يەردىن بىرىنىڭ يونتقانغا بىر جۇپ ئىسسىق گىرىلكىنى قويۇپ قويغانلىقىنى بايقاپ، يونتقانىنىڭ ئىسسىقلىقىدىن كۆڭلى راھەتلىنىپ كەتكىنىگە ئوخشايتتى.»

ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئادەم چاقىرىش بەلگىسى مۇنداق ئىدى: قوڭغۇراق بىر قېتىم جىرىڭلىسا كاتىپىنى، ئىككى قېتىم

جىرىڭلىسا تۇركىسنى، ئۇچ قېتىم جىرىڭلىسا بۇتچېرنى، تۆت قېتىم جىرىڭلىسا كاي سوممېرسىنى چاقىرغان بولاتتى.

- ئولتۇرۇڭ، - دېدى ئېزىنخاۋېر كايغا بىر كۆنى، - بىر ئىشنى سىز بىلەن مەسلىھەتلەشمەكچىمەن، سىز بىلمىسىز، بىز بىر نەچچە كۈندىن كېيىن نەرسە - كېرەكلەرنى يىغىشتۇرۇپ شىمالىي ئافرىقىغا بارماقچىمىز. كاي، سىز مەن بىلەن بىللە بېرىشنى خالامسىز؟

- چوقۇم بارىمەن! - دېدى كاي خۇشاللىقىدىن سەكرەپ.

- ئەمىسە شۇنداق بولسۇن، سىز بىز بىلەن بىللە بېرىڭ. بەلكىم بىرەر ئايدىن كېيىن ۋەزىيەتمۇ ئۆڭشىلىپ قالار، كاي، بۇ سىز بىلمىسىڭىز بولمىدىغان قەتئىي مەخپىيەتلىك ئىدى. ئېسىڭىزدە چىڭ تۇتۇڭ. بىرەر ئېغىزگەپنىمۇ باشقىلارغا ئېيتىپ قويۇشقا بولمايدۇ، جۇمۇ!

- خاتىرجەم بولۇڭ باشلىق، - دېدى كاي ئورنىدىن تۇرۇپ، — ئۇرۇش مەزگىللىرىدە مەن سىز ئۈچۈن ئاخىرغىچە مۇلازىمەت قىلىمەن».

ئەمما، كاي شىمالىي ئافرىقىغا كېلىپلا ئويلىمىغان بىر شۇم خەۋەرگە دۇچ كەلدى. ئۇنىڭ لايىقى ريچارد بىر قېتىم مىننا كۆمۈلگەن رايونىنى تازىلاۋاتقاندا، بەختكە قارشى مىناغا دەسسەپلىپ قۇربان بولغانىدى. بۇ خەۋەرنى ئۇنىڭغا ئېزىنخاۋېر يەتكۈزدى. بىر كۈنى ئاخشىمى كاي ۋەزىپە ئۆتەپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، گېنېرال ئۇنىڭغا مۇنداق دېدى:

— كاي، مەن سىزگە بىر شۇم خەۋەرنى يەتكۈزمەكچىمەن، سىزنىڭ روھىي جەھەتتە بەرداشلىق بېرىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن. ريچارد بىرقېتىملىق ھادىسىدە ۋاپات بولۇپ كېتىپتۇ. بۇ خەۋەرنى تېخى بايىلا رادىئودىن ئاڭلىدۇق.

كاي بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، خۇددى ئاسمان گۈمۈرۈلۈپ چۈشكەندەك خېلى ۋاقىتقىچە ئېسىگە كېلەلمىدى. ئاخىر قاتتىق

يىغلاپ كەتتى. ئېزىنخاۋېر قولىنى ئۇنىڭ يەلكىسىگە قويۇپ كېيىلوغا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى ۋە:

ـ يىغلاڭ، ـ دېدى ئۇ، ـ قانغۇچە يىغلىۋېلىڭ، يىغلىماقتىن باشقا نېمە ئامالىمىز بار؟ ئادەم يىغلىسا ئىچىدىكى دەردىمۇ كۆز يېشى بىلەن بىللە چىقىپ كېتىدۇ. بەلكىم بۇ دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ يۈرگەندىن ياخشىراقتۇر.

ئاندىن كېيىن ئېزىنخاۋېر ئۇنىڭغا سىرتتا بىر نەچچە كۈن دەم ئېلىپ كېلىش ھەققىدە مەسلىھەت بېرىپ:

ـ مېنىڭچە، ماتروسلار شادلىق باغچىسىغا بېرىپ بىر نەچچە كۈن تۇرۇپ كېلىڭ، ئۇ يەر خالىيراق، سىز ئۇ يەردە بىر نەچچە كۈن يالغۇز دەم ئالسىڭىز، روھىي كەيپىياتىڭىزنى نورماللاشتۇرۇۋالالايسىز. ئەڭ ياخشىسى ئات مىنىپ، كۆپرەك ھەرىكەت قىلىپ بېرىڭ، بۇنىڭ كۆپ پايدىسى بار، ـ دېدى.

كاي گېنېرالنىڭ ئۆزىگەقىلغان غەمخورلۇقىدىن چەكسىز تەسىرلەندى. ئۇ ماتروسلار شادلىق باغچىسىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، يەنە جىددىي ئىشلەشكە كىرىشىپ كەتتى. بەزى چاغلاردا ئۇ رېچارد بىلەن ئۆتكۈزگەن مۇھەببەتلىك كۈنلىرىنى ئۇرۇش مەزگىلىدىكى بىر رومانتىك ۋەقەدەك ھېس قىلاتتى. ئۇلارنىڭ كۆرۈشمىگىنىگە بىر نەچچە ئاي بولغانىدى. ھەر قېتىم كۆرۈشكەندە خۇددى تۇنجى قېتىم كۆرۈشكەندەك جىددىيلىشىپ كېتەتتى. ئەمما رېچارد ئۇنى ئېزىنخاۋېرچىلىكمۇ چۈشەنمەيتتى. ئېزىنخاۋېر كاينىڭ ئانىسى بىلەن ئىنىسىنى كۆرگەنىدى، ئەمما رېچارد ئۇلارنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنى پەقەت يۈزەكىلا چۈشىنەتتى. ئۆزىغۇ رېچاردنىڭ ئائىلىسى ھەققىدە ھېچنېمىنى بىلمەيتتى. كاينىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا، ئۇلار گويا ھاۋاسىز بوشلۇق ئىچىدە ئۇچرىشىپ مۇھەببەتلەشكەنگە ئوخشايتتى. ھازىر ئۇرېچاردنى ئەسلىگەندە، ئۆزى قايغۇرۇۋاتقان ئادەمنى ھەقىقىي چۈشەنمەيدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى.

چۈنكى ئۇلار ئاران بەش - ئالتە قېتىمدەكلا ئۇچراشقانىدى.

بىر كۈنى ئەتىگەنلىكى، كاي ساينت گېئورگې مېھمانخانىسىدىكى گېنېرال ئىشخانىسىغا كىرىپ، ئېزىنىخاۋېردىن بولېيورۇق سورىغاندا، ئېزىنىخاۋېر كۇلۇمسىرەپ تۇرۇپ:

- سىز يېڭى ھەربىي فورما تىككۈزۈشنى خالامسىز؟ مېنىڭچە سىز ئىككى قۇر تىككۈزۈڭ، - دېدى.

- رەھمەت، ماڭا پەقەت بىر قۇر بولسىلا يېتىدۇ.

- سىز بىلمەيسىز، مەن سىز ئۈچۈن بىر ئاز ئىش قىلىپ بېرىشنى تولىمۇ ئارزۇ قىلىمەن.

ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئاۋازىدىن بىر خىل چۈشەنگىلى بولمايدىغان سىرلىق مەنە چىقىپ تۇراتتى. ئۇ كالپۇكلىرىنى چىڭ ھەمىرىپ كايغا قاراپ تۇراتتى.

ئېزىنىخاۋېرنىڭ چىرايىدىكى بۇ خىل ئىپادە ئۇنى تەمتىرىتىپ قويدى. ھەر ئىككىلىسى گەپ قىلىشماي تۇرۇپ كەتتى، ئىشخانىنى بىر پەس جىمجىتلىق باستى. كاي ھېچنېمىنى ئاڭقىرالماي، ئۈستەل يېنىدىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇرغىنىچە ھاڭۇېقىپ قاراپ تۇراتتى. ئارقىدىنلا گېنېرال كۆز ئەينىكىنى ئېلىپ، قولىنى سوزۇپ تۇرۇپ:

- كاي، سىز باشقىلارغا ئوخشىمايسىز جۇمۇ، - دېدى.

كاي گېنېرالنىڭ ئۆزىنى باشقىلارغا تەڭلەشتۈرمەي ئالاھىدە قاراۋاتقانلىقىنى سېزىپ، تەسىرلەنگىنىدىن كۆزىگە لىققىدە ياش ئالدى.

ئېزىنىخاۋېر قولىنى كاينىڭ قولىغا ئۈستىگە قويۇپ ئىللىق كۇلۇمسىرەپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ كۇلكىسى ھەممەيلەن بىلىدىغان ھېلىقىدەك ھەجىيىپ كۇلۇشىگە قىلچىمۇ ئوخشىمايتتى، بۇ كۇلۇمسىرەش ئىچىدە بىر خىل مېھرى - شەپقەتمۇ، كىشىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك

دەرىجىدە ئۆكۈنۈشمۇ، تولۇپ - تاشقان قاياق ھېسسىياتمۇ، شۇنداقلا يېلىنجاپ تۇرغان ئىشق - پىراقمۇ بار ئىدى. ئۇلار بىر - بىرىگە قارىشىپ ئولتۇراتتى. كاي ئىنتايىن ھودۇقۇپ كەتكەن بولغاچقا، ئىزا تارتقىنىدىن ئۆزىنى قويغۇدەك يەر تاپالماي قالدى. ھەر ئىككىسى بىرەر ئېغىزمۇ ئۇندىمەيتتى. پەقەت بىر - بىرىنىڭ كۆزىگە چوڭقۇر مېھرى - مۇھەببەت بىلەنلا تىكىلىپ تۇرۇشاتتى. ئۇلار ئاخىر بىر - بىرىنىڭ قەلبىنى چۈشىنىپ چىن مۇھەببەت رىشتىسى بىلەن باغلاندى.

كاي بۇنى ياخشى كۆرۈپ قېلىش دەپ ئويلىدى. گەرچە ئۇ ئىلگىرى مۇھەببەتلەشكەن بولسىمۇ، لېكىن ئەزەلدىن بۇنداق تەبىئىي، بۇنچىلىك ئىچكىشىپ كەتمىگەنىدى. بىر يىلدىن بۇيان ئۇنىڭ ئېزىنىخاۋېر بىلەن بىللە بولغان ۋاقتى باشقىلارغا قارىغاندا ئالاھىدە كۆپ بولدى. ئۇلار بۇ جەريانداا بىللە ئىشلەپ، بىللە بىرىدۇ ئويناپ، بىللە ئات مىنىپ، غەم - قايغۇنىمۇ تەڭ كۆرۈپ، ئۆزلىرىمۇ سەزمىگەن ھالدا بىر - بىرىگە كۆڭلى چۈشۈپ قالغانىدى. مانا بۇ مۇھەببەت ئاخىر ئۇلارنى بىر - بىرىدىن ئايرىلالمايدىغان دەرىجىگە ئېلىپ كەلدى.

كاي چېچى شالاڭ، كۆزەينەك تاقايدىغان، چىرايى ياداڭغۇ ھەم ھارغىن كۆرۈنىدىغان بۇ ئوتتۇرا ياشلىق ئەرنى ھەقىقەتەن ياخشى كۆرۈپ قالغانىدى. ئو ئېزىنىخاۋېرنى قۇچاقلاپ، باغرىغا مەھكەم تېڭىپ، خۇشال قىلىشنى ئويلايتتى. ئۇ يەنە كۆپكۈك چىملىق ئۇستىدە سوزۇلۇپ يېتىپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە چىقىرىۋېلىپ، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن بالقىپ تۇرغان چوڭقۇر ھېسسىياتنى چۈشىنىشنى ئارزۇ قىلاتتى. ئۇ خۇشال بولغىنىدىن «ئاھ خۇدا، مەن بۇ ئادەمنى راستىنلا ياخشى كۆرۈپ قاپتىمەن» دەپ ۋارقىرىغۇسى كېلەتتى.

نېمىلا دېگەن بىلەن ئۇمۇ ئىزا - ھايانى بىلەتتى. شۇڭا

ناھايىتى تېزلا ئۆزىنى بېسىۋالاتتى ـ دە، ئورنىغا كېلىپ ماتېرىياللارنى رەتلەگەن قىياپەتكە كىرىۋالاتتى. ئۇ خىزمەتنى جىددىي ئىشلەش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ قالايمىقانلىشىپ كەتكەن روھىي كەيپىياتىنى يوشۇرماقچى بولاتتى. ئۇنىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا، ھەر كۈنى ئەتىگىنى ھاياتىدا كۆرۈلۈپ باقمىغان دەرىجىدە بىر خىل شېرىن تۇيغۇغا چۆمەتتى. ئۇ خۇددى ئۆزىنى رەڭدار شەپەق ئوستىدە بەخرامان ئۆزۈپ يۈرگەندەك ھېس قىلاتتى. كەلگۈسى ھەققىدە ئويلانمايتتى. پەقەت ئاشۇ ھېسسىياتنى ئاتا قىلغان تەپسىلاتلارنى، ئۆزىنىڭ گېنېرال بىلەن مۇھەببەت يولىدا بېسىپ ئۆتكەن بارلىق ئوششاق تەپسىلاتلارنى يەنى گېنېرالنىڭ نېمە دېگەنلىكى، نېمە ئىش قىلغانلىقى، قانداق ئىپادىدە بولغانلىقى كۆڭلىدىن بىر ـ بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلايتتى. ئەمما، بۇ باش شتاب، ھازىر جىددىي ئۇرۇش بولۇۋاتقان چاغ. شۇڭا شېرىن خىياللارغا بېرىلىش ئۇخلىماي چۈش كۆرگەنلىك بولاتتى. گېنېرالنىڭ ھەر خىل خەت ـ چەك، ھۆججەتلىرى بىر تەرەپ قىلىنىشنى كۈتۈپ ئالدىدا دۆۋىلىنىپ ياتاتتى. يەنە بىر نەچچە مىنۇتتىن كېيىن ئۇنى چۈشلۈك تاماققا ئۆيىگە ئاپىرىپ قويىمىسا بولمايتتى.

گېنېرال پىكاپ بىلەن كېتىۋېتىپ، ئۆزىنى بېسىۋېلىشقا تىرىشتى ۋە:

ـ كاي، بۈگۈن ئەتىگەنكى ئىش ئۇچۇن سىزدىن ئەپۇ سورايمەن، ئەسلىدە ئۇنداق گەپلەرنى قىلمىسام بولاتتى. كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ، ھە! ـ دېدى. كاي ئۇندىمىدى.

ـ ۋاي ماۋۇ سەتچىلىكنى قارىمامدىغان، ـ دېدى ئېزىنىخاۋېر خۇددى ئۆزىگە ـ ئۆزى سۆزلەۋاتقاندەك، — سىز بۇنىڭ ئەمەلگە ئاشمايدىغان ئىش ئىكەنلىكىنى بىلمەمسىز؟ مەن نېمە دېگەن گالۋاڭ، سىز ئەمدى بۇ ئىشلارنى ئۇنتۇپ كېتىڭ.

— گېنېرال، مەن سىزنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىڭىزنى

چۈشەنمىدىم، — دېدى ئۇ قەستەن پەرۋاسىزلىق بىلەن. بۇ بىر كۈن مانا شۇنداق ئۆتۈپ كەتتى. ئىككىنچى كۈنى قوڭغۇراق تۈيۈقسىز تۆت قېتىم جىرىڭلاپ قالدى. بۇ گېنېرالنىڭ كاينى چاقىرغانلىقى ئىدى. ئۇ دەرھال ناھايىتى سالماق ھالدا قولىغا قەلەم بىلەن دەپتەرنى ئېلىپ گېنېرالنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەتتى.

— ئەتە كىيىم تىككۈچى بۇ يەرگە كېلىپ ئالدى بىلەن سىزگە كىيىم ئۆلچەيدۇ، مېنى بۇتچېر پىكاپ بىلەن ئىشخانامغا ئاپىرىپ قويسىمۇ بولىدۇ. سىز كىيىم ئۆلچىتىپ بولغاندىن كېيىن بېرىڭ.

— ھە، مەن كىيىم ئۆلچەتمىسەممۇ بولىدۇ، — دېدى كاي سوغۇقلا بىر خىل تەلەپپۇزدا، — مېنىڭ ھازىر يېنىپ ئاشقۇدەك كىيىمىم بار. رەھمەت، شۇڭا ئۆلچەتمىسەممۇ بولىدۇ.

— ھوي نېمە دەيدىغانسىز، جاھىل ئېرلاندىيىلىك، بېرىپ ئۆلچىتىۋېرىڭ، بۇ دېگەن بۇيرۇق. سىزنى ئويلاۋېرىپ مېنىڭ سارىڭ بولۇپ قالاي دەپ قالغانلىقىمنى بىلمەيۋاتامسىز؟

مانا بۇ ھېسسىياتنىڭ ژولقاندەك پارتلىشى ئىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنى تۇتۇۋالالماستىن تۈيۈقسىز قۇچاقلىشىپ كەتتى. ئۇنىڭ كاينىڭ لەۋلىرىگە باسقان سۆيگۈ تامغىسى بارلىق سىرلارنى تەلتۆكۈس ئېچىۋەتتى. ئۇ كاينى تاقەتسىزلەنگەن ھالدا تەشنالىق بىلەن سۆيۈپ كەتتى، كايمۇ خۇددى ئېچىۋېتىلگەن توغان سۈيدەك ئۆز ھېسسىياتىنى بېسىۋالالماي قالدى. ئۇ توختاپ كاينىڭ يۈزىنى ئىككى قولىنىڭ ئارىلىقىغا ئالدى ـ دە:

— ۋاي شورى قۇرغۇر، بىلەمسىز، مەن سىزنى ياخشى كۆرىمەن! ـ دېدى.

چىن ئاشىق ـ مەشۇقلارنىڭ بەختىگە يارىشا، بۇ چاغدا بىرەرسىمۇ ئىشخانىغا كىرىپ قالمىدى. گېنېرالنىڭ مەخسۇس

لەۋسۇرۇغى بىلەن بويىلىپ كەتكەنىدى. كاي باشقىلارنىڭ ئىشخانىغا كىرىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ئۇنى قولى بىلەن سۇرتۇپ چىقىرىۋەتتى. گېنېرال قوللىرىنى ئۇنىڭ يەلكىسىگە قويۇپ مۇنداق دېدى:

— بىز چوقۇم ئېھتىيات قىلىشىمىز زۆرۈر، مەن باشقىلارنىڭ سىزنى ئەيىبلىشىنى ۋە ئارقىڭىزدىن سۆز - چۆچەك قىلىشىنى خالىمايمەن.

— مېنىڭچە، بۇ ئىش كارامەت جايىدا بولدى، — دېدى كاي. ئۇ ئىشخانىدىن چىقىپلا هودۇقۇپ كەتتى. چۈنكى ئۇنى چاچلىرىم قالايمىقانلىشىپ كەتكەنمىدۇ ياكى سىرلىرىم ئاشكارىلىنىپ قالىدىغان بىرەر ئىزلار قالغانمىدۇ، دېگەندەك خىياللار جىرمىۋالغانىدى. ئىشقىلىپ، ئۇزىنى قانداقتۇر بىرەر سەت ئىش قىلىپ قويغاندەك هېس قىلاتتى.

شۇ چاغدا ئۇرۇش جىددىي بولۇۋاتاتتى. لېكىن، مۇهەببەتنىڭ قانۇنىي ئېچىلىپ كەتكەچكە، ئۇنى ئېتىۋەتكىلى بولمىدى. مانا مۇشۇنداق جىددىيچىلىك ئىچىدىمۇ ئازراق ۋاقىت چىقىپ قالسىلا بىر - بىرى بىلەن ئۇچرىشىپ مۇڭدىشىپ كېتىشەتتى. ئەمما دەسلەپتىكىدەك هېسسىياتى قوزغىلىپ ئۆزلىرىنى تۇتۇۋالالماي قۇچاقلىشىپ سۆيۈشۈش ئەھۋاللىرى ئەمدى يۇز بەرمەيدىغان بولدى. چۈنكى ئەتراپتىكىلەرنىڭ هەممىسى ئۇلارغا كۆز - قۇلاق بولۇپ تۇراتتى.

بىر كۈنى ئاخشىمى ئۇلار دېھقانچىلىق مەيدانىدا كەچلىك تاماقتا بىللە بولدى. ئىككىيلەن كەچكى شەپەق نۇرىغا بۆلەنگەن بالكوندا ئىككى - ئۈچ رومكا ئىچىملىك ئىچكەچ كەچكى مەنزىرىنى ئۈندىمەستىن تاماشا قىلدى. ئاندىن ئېزىنىقاۋېر ئېغىز ئېچىپ مۇنداق دېدى:

— مەن سىزنىڭ قەددى - قامىتىڭىز بىلەن چوڭقۇر مۇهەببەتكە تولغان رۇخسارىڭىزنى كۆرسەم، ئۆزۈمنى باسالمايي

قالمدىكەنمەن، كاي، مەن ياشىنىپ قالدىم، ياشلىق دەۋرىممۇ ئاللىقاچان ئۆتۈپ كەتتى. ئىككىمىز 20 نەچچە ياش پەرق قىلمىز، بۇ ئىشلارغا بەك كېچىكتۇق. ئەمما، مېنىڭ سىزنى ھەقىقىي ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى بىلىپ قالسىڭىزلا كۇپايە. چۈنكى مەن سىزگە مۇھەببەتتىن باشقا ھېچنېمە بېرەلمەيمەن. مېنىڭ سىزنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىمغا خىلى ئۇزۇن بولدى، مېنىڭ سىزگە بولغان مۇھەببىتىمدىن گۇمانلىنىپ قالماسلىقىڭىز ئۈچۈن بەزى ئىشلارنى دەپ بەرمەكچىمەن. مەن «سېتىللاسىلىر» نامىلىق پاراخوت ھۇجۇمغا ئۇچراپ پاچاقلىتىلىۋېتىلگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئاخشىمى خۇددى ئاسمان گۇمۇرۈلۈپ چۈشكەندەك قاتتىق قورقۇپ كەتتىم. كېيىن سىزنىڭ پاراخوتتىكىلەر بىلەن بىللە قۇتۇلدۇرۇپ قېلىنغانلىقىڭىزنى ئاڭلىغاندىن كېيىنلا ئاندىن كۆڭلۈم ئارامغا چۈشتى.

ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن گېنېرال كايغا تۆت ياپراقلىق ئۈچ قۇلاق چاپلانغان كارتوچكىدىن بىرنى بەردى.

— ئۆيدىكىلەر بۇنىڭدىن ماڭا ئىككىنى ئەۋەتىپتۇ، — دېدى ئۇ، — سىزگە بىرنى سوۋغا قىلاي بۇ ئوتنىڭ ئامەت ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى بىلىسىزغۇ!

ئۇ بۇ كارتوچكىنىڭ ئارقىسىغا «كايغا ئامەت يار بولغاي» دېگەن خەتلەر بىلەن ئۆزىنىڭ «D. E» دېگەن قىسقارتىلما ئىمزاسىنى يېزىپ قويغانىدى. كاي بۇ كارتوچكىنى تاكى ھاياتىنىڭ ئاخىرىغىچە پورتمالىغا سېلىپ خۇددى قىممەتلىك بۇيۇمنى ساقلىغاندەك ساقلاپ يۈردى.

ئېزىنىخاۋېر تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىشنى ياخشى كۆرەتتى. بىر كۈنى ئاخشىمى ئۇ تاماقتىن ئىلگىرى كايغا:

— مەن بىر نەچچە يېڭى ناخشا پلاستىنكىسىنى تاپتىم. سىزنىڭ «دىدارىڭ ۋەسلىگە يېتەرمەن قاچان؟» دېگەن

پلاستىنكىنى ياقتۇرۇپ قالىدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنىمەن، — دېدى ۋە پلاستىنكىنى پاتېفون ئۈستىگە قويدى:

قەدىردان يىللارنىڭ ئەسلىمىلىرى
ئېسىمگە چۈشكەندە، يىللە يۈرگەن چاغ.
نە ئۈچۈن تۆكۈلەر ھاماقەت كۆز ياش؟
ئۆرتىسە دىلىمنى قويۇپ كەتكەن داغ.
يىللارغا ئەگەشكەن بىر ئېقىم بولۇپ،
نە ئۈچۈن تولىدۇ قەلبىمگە ھەسرەت؟
كەلگەندە جىلۋە قىپ نەۋ باھار پەسلى،
ئۆتمۈش خىيالى قوزغار ئىغىر دەرد.
ئۆتكەنكى كەچمىشلەر چىقماس ئېسىمدىن،
دىدارىڭ ۋەسلىگە يېتەرمەن قاچان؟
بىر تاتلىق ئەسلىمە ئۈنتۇلماس ھامان.
قانچە يىل ئۆتسىمۇ يۈرەك ئېتىمدا،
ھاياتىم مەنزىلى تۇگىسىمۇ گەر.
قەلبىمدە ساقلىنار خاتىرە بولۇپ،
خۇرسىنىپ ئېيتىلغان ئەشۇ ئەلۋىدا!

— ۋاي - ۋۇي، نېمىدېگەن گۈزەل، نېمە دېگەن لىرىكىلىق مىسرالار بۇ! — دېدى كاي ھاياجانلانغان ھالدا.

— بۇ ناخشا ھەقىقەتەن گۈزەل بولسىمۇ، ئەمما بەكلا ھەسرەتلىك ئىكەن، — دېدى ئېزىنىخاۋېر، — مەن «ئەلۋىدا» ۋە «ئاھ ئۇردۇم» دېگەندەك سۆزلەرنى ياخشى كۆرمەيمەن.

— بۇنىڭ بىلەن چاتىقىم يوق، — دېدى كاي ئېتىراز بىلدۈرۈپ، — ئادەمنىڭ كاللىسىدا مەلۇم بىر ناخشىنىڭ ئاساسىي تېمىسى بىر نەچچە ئاي پىشىپ يېتىلگەندىن كېيىن، تۇيۇقسىز ناخشا تېكىستى قىلىپ يېزىلسا، ئۇ تولىمۇ لىرىكىلىق چىقىپ كېتىدۇ. مېنىڭچە، بۇ ئىنتايىن لىرىكىلىق ناخشا

ئىكەن. بەلكىم بىزمۇ مۇھەببىتىمىزنىڭ ھەم ئازابلىق ھەم خۇشاللىق ئىلكىدە ئۆتۈۋاتقانلىقىنى ھېس قىلغىنىمىزدىلا گويا ئوچۇق ئاسماندا چاقماق چاققاندەك، ئاندىن بۇنىڭدىكى قايغۇ ۋە ھەسرەتنى تولۇق ھېس قىلالايمىز.

روزدىستۇو بايرىمى كۈنى ئېزىنىخاۋېر بىلەن كاي ئالدىنقى سەپتىن ئالجىرغا قايتىپ كەلدى. ئۇلار ئىشخانىدا چۈشلۈك تاماق يېدى. ئاخشىمى بىر نەچچە قول بريدژ ئويناشقاندىن كېيىن، بالدۇرلا يېتىپ قالدى. ئېزىنىخاۋېر ئامېرىكىغا قايتىپ بىر نەچچە ھەپتە دەم ئالغاندىن كېيىن، يەنە ئايروپىلان بىلەن لوندونغا قايتىپ، ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ يېراقتا يۈرۈش قىلغۇچى ئارمىيىسىنىڭ ئەڭ ئالىي قوماندانلىق شتابىنىڭ قۇرماقچى بولدى. شۇڭا ئۇلار ئالجىردىكى خىزمەتلەرنى بالدۇرراق تۈگىتىشكە ئالدىرايتتى. ئېزىنىخاۋېر كەتكەندىن كېيىن، كاي قاتتىق زېرىكىش ۋە يالغۇزلۇق ھېس قىلدى. تۇرۇپلا گېنېرالنىڭ خوتۇنىنىڭ مۇشۇنداق ياخشى ئېرى بارلىقىغا، ئۇنىڭ ئوغلىنىڭ شۇنچىلىك ياخشى دادىسى بارلىقىغا قاتتىق ھەسەتخورلۇقى كېپىكەتتى. ئۇلار نېمە دېگەن بەختلىك - ھە! ئۇنىڭمۇ قەلبىنىڭ چوڭقۇر يېرىدە يوشۇرۇن ساقلاپ يۈرگەن، كىشىگە ئېيتقىلى بولمايدىغان بەزى ئويلىرى بار ئىدى. ئۇ يەنە گېنېرالنىڭ ئائىلىسىگە يەنى خوتۇنىنىڭ يېنىغا كەتكەنلىكىنى ئويلىسا قاتتىق ئازابلىنىپ كېتەتتى.

گېنېرال ۋاشىنگتونغا مېڭىشىنىڭ ئالدىنقى ئاخشىمى ئۇلار قوش كىشىلىك ساپادا مەھكەم قۇچاقلىشىپ پىچىرلاشقىنىچە خوشلاشقاندى.

— ئىككى ھەپتە مەن ئۇچۇن بەكمۇ ئۇزۇن تۇيۇلۇۋاتىدۇ، — دېدى كاي ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغان ھالدا، — بولۇپمۇ بۇ قېتىم تېخىمۇ يىراقتا سەپەر قىلىۋاتىسىز - دە.

— ئىككى ھەپتە ئەمەس، 12 كۈن، — دېدى ئېزىنىخاۋېر

ئۇنىڭ سۆزىنى تۈزىتىپ، — سىز ئىزچىل ھالدا باشتىن - ئاخىر مەن بىلەن بىللە بولۇۋاتىسىز، سۆيۈملۈكۈم، سىز تېخىچە بىلمەمسىز؟ سىز مېنى چۈشىنىشىڭىز كېرەك، مېنىڭ نېمىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقىمنى، نېمىلەرنى دېمەكچى بولۇۋاتقانلىقىمنى بىلىشىڭىز كېرەك، چوقۇم بىلىشىڭىز كېرەك. ئەمما، مېنىڭ ئائىلەمنى يوقلىماسلىققا ھەققىم يوق! پەقەت مېنى ئەسلەپ تۇرسىڭىزلا شۇ كۇپايە، مەنمۇ سىزنى دائىم ئەسلەپ تۇرىمەن. بىزنىڭ يۈرىكىمىز مەڭگۈ بىللە سوقىدۇ.

ھەقىقەتەن، گېنېرال ئامېرىكىدىن دەل 12 كۈندە قايتىپ كەلدى. شۇ كۈنى ئاخشىمى كاي ئايرودرومغا چىقىپ ئۇنى كۈتۈۋالدى. قارىماققا ئېزىنخاۋېر ئايروپىلاندا ئۇزۇن سەپەر قىلغاچقا قاتتىق ھېرىپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى.

كاي ئۇنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغاندىن كېيىن:

— چارچاپ كەتتىڭىز، بالدۇرراق ئارام ئېلىڭ، مەنمۇ قايتاي، — دېدى.

— ياق ھارمىدىم، كاي قېنى ئولتۇرۇڭ، ئازراقتىن ئىچىشەيلى، — دېدى ئۇ، — مېنىڭ ئۇيقۇم كەلمىدى. مېنىڭ سىزگە دەيدىغان نۇرغۇن گەپلىرىم بار، بۇ ياققا كېلىپ ئولتۇرۇڭ، — كاي ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇشىغا ئېزىنخاۋېر ئۇنى مەھكەم قۇچاقلىۋالدى. ئۇلار ئايرىلغاندىن كېيىنكى سېغىنىشلىرى ھەمدە ئامېرىكىنىڭ دۆلەت ئىچىدىكى بىر قىسىم ئەھۋاللار ئۈستىدە پاراڭلاشتى، — ئوھۇي، ئۇنتۇلۇپ قالغىلى تاس قاپتىمەن، مەن ۋاشىنگتوندا زۇڭتۇڭ روزۋېلت بىلەن كۆرۈشتۈم، ئۇ سىزگە سالام ئېيتتى ھەمدە سىزگە بەزى نەرسىلەرنى سوۋغا قىلدى، - گېنېرال كارىدورغا چىقىپ مېككىينى چاقىردى.

— مېككىي ئاقسارايدىن ئېلىپ كەلگەن چوڭ كونۋېرت قېنى؟ — دەپ سورىدى كۆزلىرىنى ئۇۋۇلىغىنىچە پەلەمپەيدىن

چۇشۇۋاتقان مېككىيدىن. ئۇ كونۇپرتنى دەرھال ئەكىلىپ بەردى ۋە:

— يەنە باشقا ئىش بارمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— يوق، يوق! بېرىپ ئۇخلا، — دېدى.

بېچارە مېككىي ئېغىرلىشىپ كەتكەن پۇتلىرىنى ئارانلا يۆتكەپ ئۇستىگە چىقىپ كەتتى.

كاي كونۇپرتنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، ئۇنىڭدىن زۇڭتۇڭ روزۇپلىتنىڭ كايغا ئاتاپ ئۆز قولى بىلەن ئىمزا قويغان بىر پارچە سۇرىتىنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ نەزەرگە ئېلىنغانلىقىدىن دالاق قېتىپ تۇرۇپ قالدى.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇنىڭ ئۆيىنىڭ تېمىغا مەشھۇر كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا ئاتاپ ئۆز قولى بىلەن ئىمزا قويۇپ بەرگەن سۇرىتى ئېسىپ قويۇلىدىغان بولدى. ئۇنىڭ ئىچىدە گېنېرال ئېزىنىخاۋېر، باش ۋەزىر چېرچىل ۋە زۇڭتۇڭ روزۇپلىتلارنىڭ سۇرەتلىرى بار ئىدى. ئۇ ئەگىلا بارسۇن، بۇ سۇرەتلەرنى ئۆيىنىڭ تېمىغا ھۆرمەت بىلەن ئېسىپ قويىاتتى.

ئېزىنىخاۋېر كاي بىلەن ئۆزىگە ئارقا ـ ئارقىدىن ھاراق قۇيدى. ئۇلار خۇددى ئېلىشىپ قالغاندەك قۇچاقلىشىپ، بىر ـ بىرىگە قانمايۋاتقاندەك سۆيۈشۈپ كەتتى. گېنېرال يۇزىنى ئۇنىڭ كۆكسىگە مەھكەم يېقىپ تۇرۇپ:

— ۋاي خۇدايىم، كاي، مېنى كەچۈرۈڭ، مەن سىزگە ھېچقانداق مەنپەئەت يەتكۈزەلمىدىم، — دېدى.

— گېنېرال، بۇنداق دېمىڭ بولمايدۇ. سىز ماڭا مۇھەببەت ئاتا قىلدىڭىز، مۇشۇنىڭ ئۆزىلا ماڭا يېتىپ ئاشىدۇ. سىز بەك چارچاپ كەتتىڭىز، ئەمدى قانغۇچە بىر ئۇخلىۋالمىسىڭىز بولمايدۇ.

— سىزنى ھەقىقەتەن قويۇپ بەرگۈم كەلمەيۋاتىدۇ، — دېدى ئېزىنىخاۋېر يەرگە چۈشۈپ كەتكەن كىيىمىنى ئېلىۋېتىپ

ئازراق ئەپسۇسلانغان تەلەپپۇزدا، — لېكىن سىز بۇ يەردە يېتىپ قالسىڭىز بولمايدۇ. ئاپلا، مېنى كەچۈرۈڭ، ھەتتا سىزنى ئاپىرىپمۇ قويالمايدىغان بولدۇم.

— ئەنسىرىمەڭ، ئۆزۈم، كېتەلەيمەن، بىر دوقمۇشتىن ئايلانساملا يېتىپ بارىمەن، گېنېرال، خەيرلىك كەچ، ئەتە سەھەردە سىزنى ئالغىلى كېلىمەن، — دېدى كاي ۋە كىيىملىرىنى رەتلىك كىيىپ بولغاندىن كېيىن، بىر چاس ببرۈبتىپ چىقىپ كەتتى.

ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي، ياۋروپا ئىتتىپاقداش ئارمىيىسىنىڭ ئالىي قوماندانلىق شتابى پۇش باغچىسىغا كۆچۈپ كەلدى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ «كىچىك ئائىلىسى» مۇ بۇ يەرگە كۆچۈپ كەلدى. ئۇينىڭ رەتلەۋاتقان چاغدا، گېنېرال ئۆيدە يۇگۇرۈپ ئويناۋاتقان ئامراق كۇچۇكىنى كۆرىستىپ تۇرۇپ كايغا:

— ۋاشىنگتوندىكى ئۆيدە بۇ ئىت ماڭا نۇرغۇن ئاۋارىچىلىق تېپىپ بەردى، مەن سىزنى بەك سېغىنىپ كەتكەچكىمۇ، ئۇنى «داۋاملىق كاي» دەپ چاقىراتتىم، چاتاق، مانا مۇشۇ يەردىن چىقتى.

— نېمە؟ — دېدى كاي ئىنتايىن قىزىقىپ.

— تېخىمۇ يامان بولغىنى شۇكى، مەن ھەر قېتىم مامىيېغا گەپ قىلغاندا ئۇنىمۇ كاي دەپ چاقىرىۋېرىتىمەن. ئۇ بۇنىڭدىن بەك خاپا بولدى.

كاي بۇنى ئاڭلاپ ھەم خۇشال بولدى ھەم خىجىل بولدى. شۇ چاغدىلا گېنېرالنىڭ ئايالى مامىيېغا ئىچى ئاغرىپ قالدى. ھەر قانداق ئايال ئېرىنىڭ قەلبىنى باشقا بىر ئايالنىڭ ئىگىلىۋالغانلىقىنى بىلىپلا قالسا، ئەلۋەتتە ئازابلىنىدۇ — دە. چۈنكى مامىي ئېرىدىن ناھايىتى يىراقتا قېلىپ تاشلىنىپ قالغان بىر خوتۇن، ئەمما كاي بولسا، مامىيېنىڭ ئېرى ئىچ ـ ئىچىدىن

كۆيۈپ قېلىۋاتقان ئايالغا ئايلىنىپ قېلىۋاتاتتى.

— مەن ئاھايىتى ئەپسۇسلىنىۋاتىمەن، — دېدى كاي، — بۇ ئىش ماميېنىڭ قەلبىنى چوقۇم پاراكەندە قىلىۋەتتى، مەن ئۇنىڭغا يۈز كېلەلمەيمەن، سىزمۇ شۇنداق ئويلاۋاتقانسىز؟

— ۋاي - ۋۇي، سىز مېنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىمنى زادىلا چۈشەنمەيدىكەنسىزغۇ! — دېدى ئېزىنىخاۋېر ۋە ئارقا - ئارقىدىن بىر نەچچە تال تاماكىنى ئۈلاپ چېكىپ، قالدۇقىنى ئۆچاققا تاشلىدى، — مەن سىزنى تولىمۇ سېغىنىپ كەتتىم، سىز مېنىڭ ئۆخلاشتىن ئىلگىرى نېمىلەرنى ئويلايدىغانلىقىمنى بىلەمسىز؟

كاي بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ:

— مەن سىزنىڭ كۆڭلىڭىزدىكى مەخپىيەتلىكنى نەدىن بىلەي؟ — دېدى.

— مېنىڭ تۇنجى قېتىم سىزگە كۆزۈم چۈشكەن چاغ، سىزنى ۋۇگزال مەيدانىدا ئۇچرىتقان چاغ ئىدى. سىز شۇنچە جەزبىدار، شۇنچە چىرايلىق ئىدىڭىز، تۇيۇقسىز مەن سىزنىڭ كۆڭلۈمدىكىنى بىللىۋالغاندەك ماڭا قاراپ يۇگۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقىڭىزنى كۆرۈپ قالدىم. ئارقىدىنلا ھاسىراپ - ھۆمىدەپ توختاپ، بىزدىن، گېنېرال ئېزىنىخاۋېر كىم بولىدۇ؟ دەپ سوريدىڭىز. شۇنداق، مەن شۇ چاغدا گويا ئۇڭۇمۇ، چۈشۈمۇ دەپ ھەيران قالدىم. مەن باش شتابنىڭ ۋۇگزالغا بۇنچىلىك يېقىن ئىكەنلىكىنى ئويلاپ باقمىغان ئىكەنمەن. بىردەمنىڭ ئىچىدىلا يېتىپ كەلگەنلىكىمىزدىن ئۇمىد - سىزلەندىم، مەن پىكاپنىڭ توختىمايى مېڭىۋېرىشىنى، سىزنى مەڭگۈ كۆز ئۆڭۈمدىن يىتتۈرمەسلىكنى قانچىلىك ئۇمىد قىلاتتىم - ھە!

— ئەمما سىز ماڭا بۇ ئىشلارنى زادىلا دېمىگەنتىڭىزغۇ؟

— كېيىن بىز جىق كۆرۈشتۇق. بۇ ئىشنى سىزگە

دېيىشكە قانچە قېتىملاپ تەمشەلدىم، ئەمما قانداقتۇر بىر نەرسە ماڭا توسقۇنلۇق قىلاتتى. سىز بىلىسىز، مەن بىر گېنېرال، يەنە كېلىپ ئىتتىپاقداش ئارمىيە يېراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قىسمىنىڭ قوماندانى، مانا مۇشۇ سىرتماق مېنىڭ سىزگە بولغان مۇھەببىتىمنى يېنىكلىك بىلەن ئىزھار قىلىشىمغا يول قويمىدى. يەنە كېلىپ بىز ئۇرۇش دەۋرىدە تۇرۇۋاتقىنىمىز ئەمەسمۇ، بىراق شۇنداق بولسىمۇ مەن چىن قەلبىمىم ۋە پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن سىزنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم، — ئېزىنخاۋېرنىڭ بارغانسېرى دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. خېلى ۋاقىتقىچە كايغا تىكىلگىنىچە ئولتۇرۇپ كەتتى، — كاي، مەن سىزنىڭ ھەرگىز لايىقىڭىز بولالمايمەن. مېنىڭ مۇھەببەتلىشىپ باقمىغانلىقىمغا ئۇزۇن يىللار بولدى، ئەمما ھازىر ئىختىيارسىز ھالدا سىزگە باغلىنىپ قالدىم. شۇنداقتىمۇ، بىر نەچچە قېتىم يېقىنلىشىشتا مەغلۇپ بولدۇم، قارىغاندا قېرىپ قالغان ئوخشايمەن. سۆيۈملۈكۈم، قېنى ئېيتىڭا، مەن مەغلۇپ بولمىدىممۇ؟ — دېدى — دە، قول ياغلىقى بىلەن يۈزىنى سۈرتۈپ ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى.

كاي بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ تاقەت قىلىپ تۇرالمىدى. ئۇ ئېزىنخاۋېرنى باغرىغا بېسىپ، مەيدىسىنى سىلاپ تۇرۇپ:

— قەدىرلىكىم، سىز قېرىمىدىڭىز، سىز مەغلۇپ بولمىدىڭىز، پەقەت مەن سىزگە يۈز كېلەلمەيمەن. سىز خاتىرجەم بولۇڭكى، پەقەت سىز مەندىن بىزار بولمىسىڭىزلا مەن مەڭگۈ سىز بىلەن بىرگە بولىمەن، — دېدى.

گېنېرال ئېزىنخاۋېرنىڭ قوماندانلىق شتابى شىمالىي ئافرىقىدىن لوندونغا يۆتكىلىپ كەلگەندىن كېيىن، «زوراۋان» ئوپېراتسىيىسىنىڭ پىلانىنى تۈزۈشكە جىددىي كىرىشىپ كېتەتتى. ئەينى چاغدا گېنېرالنىڭ خىزمىتى ئىنتايىن ئالدىراش بولۇپ، نۇرغۇن قول تۇتىدىغان ئىشلار ئۇنىڭ بىر تەرەپ

قىلىشىغا قاراشلىق ئىدى. بىر كۈنلۈك جاپالىق خىزمىتىنى تۈگىتىپ، چارچاپ كەتكەن گېنېرال كەچلىكى كايىنى ئېلىپ سەيلەقىلغاچ چىمەنلىكتە بىر ئاز ئارام ئېلىپ ئولتۇردى. ئاندىن تۈيۈقسىز:

— كاي سىز بالىلىق بولۇشنى ئارزۇ قىلامسىز؟ — دەپ سوراپ قالدى.

كاي گېنېرالنىڭ بالىغا ئامراق ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. شۇنداقلا ئۆزىمۇ بالىغا ئامراق ئىدى. شۇڭا ھېچ ئىككىلەنمەستىنلا جاۋاب بەردى:

— شۇنداق، مەن سىزدىن بالىلىق بولۇشنى ئارزۇ قىلىمەن. بەلكى باشقا بىرىدىن ئەمەس، سىزدىنلا بالىلىق بولۇشنى ئۈمىد قىلىمەن. بولۇپمۇ ئوغۇل بالىلىق بولۇشنى، تۇرقىنىڭ دادىسىغا ئوخشىشىنى ئارزۇ قىلىمەن. چىمەنلىك ئۈستىدە تەمتىلەپ مېڭىپ، يىقىلىپ چۈشۈپ، سىزنى قاقاقلاپ كۈلدۈرۈۋەتسە دەيمەن. مەن سىزنىڭ بالىڭىزغا ئات مىنىشنى ئۆگىتىشىڭىزنى ئارزۇ قىلىمەن. مەن يەنە بالىمىز سەككىز - توققۇز ياشلارغا كىرگەندە، ئۇچەيلەن بىرلىكتە دالىغا چىقىپ ئات مىنىشىپ ئوينىساق، ئۆيگە قايتقاندىن كېيىن، قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ ژاراڭ - چۇرۇڭ قىلىشىساق دەيمەن. . . . مەن شۇنداق كۈننىڭ كېلىشىنى بەكمۇ ئارزۇ قىلىمەن!

— بۇ مۇمكىن ئەمەس، سىز مېنىڭ بەك قېرىپ كەتكەنلىكىمنى، ئەمدى ئوغۇل بالا تاپالمايدىغانلىقىمنى ئويلاپ باقمىدىڭىزمۇ؟

— ياق، سىز قېرىمىدىڭىز، مەڭگۈ قېرىمايسىز!

شۇ كۈنى ئاخشىمى ئۇلارنىڭ بىر - بىرىگە بولغان مېھرى - مۇھەببىتى يۈرەكلىرىگە پاتماي، شۇنچىلىك ئىچىكىشىپ، تېخىمۇ ئامراق بولۇپ كەتتى. شۇ ئىشتىن كېيىن كۆلىمى ئىنتايىن زور بولغان قۇرۇقلۇققا چىقىش ئوپېراتسىيىسى باشلاندى.

ئون ئۇچىنچى باب

«زوراۋان» ھەربىكتى ھارپىسىدا

1943 ـ يىل ئاۋغۇستتا روزۋېلت بىلەن چېرچىل كانادانىڭ كۇبېبك دېگەن يېرىدە ئۇچراشتى. بۇ قېتىملىق يىغىنىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى ياۋروپادا 2 ـ ئۇرۇش مەيدانىنى ئېچىش ۋاقتىنى مۇزاكىرە قىلىش ئىدى. بۇ چاغدا 2 ـ دۇنيا ئۇرۇشى تارىخىنىڭ بۇرۇلۇش نۇقتىسى بولغان ستالىنگرادتىكى قەھرىمانلارچە ئېلىپ بېرىلغان ئۇرۇش ئاللىقاچان ئۆتۈپ كەتكەن، مەشھۇر كورسك ئوپېراتسىيىسى ئەمدىلا ئاياغلاشقان بولۇپ، سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى ئۆزىگە بولغان چەكسىز ئىشەنچ بىلەن تا بالتىق دېڭىزىدىن قارا دېڭىزغىچە بولغان شۇنچە ئۇزۇن ئۇرۇش سېپىدە ئومۇميۈزلۈك ھۇجۇمنى باشلىغانىدى. شۇڭا ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ ياۋروپادا 2 ـ ئۇرۇش مەيدانىنى ئېچىش زۆرۈرىيىتى بارغانسېرى كۈچىيىپ كېتىۋاتاتتى. شۇڭا كۇبېبك يىغىنى 1945 ـ يىل مايىنىڭ ئاخىرلىرىدىن ئىيۇننىڭ ئوتتۇرىغىچە بولغان ۋاقىتتا، ئەنگلىيە، ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ فرانسىيىنىڭ شىمالىدىن قۇرۇقلۇقتا چېقىش قارارىنى ماقۇللىدى.

ئۇرۇش ۋەزىيىتىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، ئىتالىيە ئۇرۇش مەيدانى 2 ـ ئۇرۇنغا چۈشۈپ قالغانىدى، دېڭىز بوغۇزىدىن ئۆتۈپ ھۇجۇم قىلىش ھەربىكتىنىڭ ئەسكەر توپلاش خىزمىتى جىددىي ئېلىپ بېرىلىۋاتاتتى. ئىتتىپاقداش

ئارمىيىنىڭ باش قوماندانلىق شتابىدا قوماندانىنى ئالماشتۇرۇش ئىشى ھەققىدىكى مىش - مىش گەپلەر تارقىلىپ يۈرەتتى. تارقىلىپ يۈرگەن گەپلەر ئىچىدە، مارشال لوندونغا كېلىپ باش قوماندانلىققا تەيىنلىنىدىكەن، ئېزىنخاۋېر بولسا ۋاشىنگتونغا قايتىپ ئۇنىڭ ۋەزىپىسىنى ئۆتكۈزۈۋالىدىكەن، دېگەن گەپلەر كۆپرەك ئىدى. بىر كۈنى ئەتىگەنلىك تاماق ۋاقتىدا بۇتچېر بىلەن سمىت ئېزىنخاۋېرنىڭ قۇرۇقلۇق ئارمىيىنىڭ باش شتاب باشلىقى بولۇپ قېلىش ھەققىدە گەپ ئاچقاندا، ئېزىنخاۋېر بۇ بىر «چوڭ خاتالىق»، چۈنكى مەن «خاراكتېر جەھەتتە بۇ خىزمەتكە تازا مۇۋاپىق كەلمەيمەن» دېدى. ئۇ سىياسىئونلاردەك ئۇنداق سەۋرلىك ئەمەس ئىدى. چۈنكى ئۇ «لوگىكا جەھەتتىن قارشى تەرەپنىڭ مەيدانى پۈت تىرەپ تۇرالمىغۇدەك» شارائىتتىمۇ، ئىزچىل مۇنازىرىلىشەلمەيتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ پالاتادىكى ئاشۇ بىر قاتار ئادەمنى بىزار قىلىدىغان تەرەپلەرگە بەرداشلىق بېرەلمەيتتى. شۇڭا ئۇ بۇ ئىشنىڭ ئۆزىنى ۋەيران قىلىۋېتىشىدىن ئەنسىرەيتتى.

بۇ، دەل زۇكۇتۇڭ سايلىمىغا يەنە بىر يىلدەك قالغان چاغ بولۇپ، ئېزىنخاۋېرنىڭ ئىستىقبالىدا يەنە بىر مۇمكىنچىلىكمۇ پەيدا بولۇشقا باشلىغانىدى. جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى روزۋېلت بىلەن رىقابەتلىشىش ئۈچۈن نامزات تاللاۋاتاتتى. ماك ئارتۇر ئەڭ مۇۋاپىق نامزات بولغاچقا، بىر مەيدان ئۇنى نامزات قىلىش دولقۇنى كۆتۈرۈلگەنىدى. شۇنىڭ بىلەن ئېزىنخاۋېرنىڭ ئىسمىمۇ شۇنىڭغا ئەگىشىپ تۇيۇقسىز پەيدا بولۇشقا باشلىدى. ئېزىنخاۋېرنىڭ ئاكىسى ئارتۇر ئۇنىڭغا خەت يېزىپ، ماك ئارتۇرنىڭ ئابرۇيىنىڭ تۆكۈلۈشىدىكى سەۋەب، ئۇنىڭ سىياسىي قارا نىيىتىنىڭ بارلىقىنى ئىنكار قىلغانلىقىدىن بولدى، دېدى. ھەمدە ئېزىنخاۋېرنى ماك ئارتۇرنىڭ سىياسىي قارا نىيىتى

بارلىقىنى كۆچلۈك ئىنكار قىلىشقا ئۇندىدى.

ئېزىنخاۋېر مارشاللىنىڭ ئەنگلىيە دېڭىز بوغۇزىنى كېسىپ ئۆتۈش ۋە فرانسىيىدە قۇرۇقلۇقتا چېقىشتەك بۇنداق مۇھىم خىزمەتنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان ئەڭ مۇۋاپىق ئادەم ئىكەنلىكىنى ئوبدان چۈشىنەتتى. ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى بارلىق كىشىلەرمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئەسلىمىسىدە بۇ نۇقتىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ ئۆتكەنىدى. ئۇ مارشاللىنى بۇ خىزمەتكە تەيىنلەش بىردىنبىر توغرا قارار دەپ قارايتتى ھەمدە ئۆزىنىڭ قايتىپ بېرىپ شتاب خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىشىنىڭمۇ ئارزۇسىغا مۇۋاپىق كەلمەيدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ قايتىپ بېرىپ شتاب خىزمىتىنى ئىشلىشىنى ئۆزىنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى قىلغانلىق دەپ قارىمايتتى. ئۇ ئۆزىمۇ بىر سىياسىئون بولمىغاچقا، بۇ پائالىيەت سورۇنىدا چوقۇم مەغلۇپ بولىدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ۋاشىنگتوندىكى شتاب باشلىقلىرى باش قوشقان كېڭەشمىنىڭ رەھبەرلىرىمۇ مارشاللىنى ياۋروپا ئىتتىپاقداش ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى قىلىپ تەيىنلەشكە قەتئىي قارشى تۇرۇۋاتاتتى، دېڭىز، ھاۋا ئارمىيىسى ۋە باشقا ئارمىيە تۈرلىرىنىڭ قوماندانلىرى مەنتىقىلىق پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۇرۇشنىڭ ھالقىلىق پەيتىدە، مارشاللىنى ئالماشتۇرۇش غەربتىكى ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ھەربىي كۆچلەرنى تەرەققىي قىلدۇرۇشىغا ئىنتايىن يامان ئاقىۋەت پەيدا قىلىدۇ. ئەڭ ئالىي قوماندان مەسلىسىنى ھەل قىلىشنىڭ ئەڭ ئاخىرقى پەيتىدە روزۋېلت يەنىلا ئامېرىكا قوراللىق كۈچلىرىنىڭ كۆپ قىسىم قوماندانلىرى ۋە مەسلىھەتچىلىرىنىڭ پىكرىگە ئەھمىيەت بەردى، دەپ قارىدى.

دەل مۇشۇ ۋاقىتتا، روزۋېلت قاھىرەدە ئېچىلىدىغان ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ شتاب باشلىقلىرى باش قوشقان

كېڭەش يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن كېتىۋېتىپ، ئوتتۇرا يەر دېڭىزىغا چۈشۈپ ئۆلتى. ئېزىنىخاۋېر ئايروپىلان بىلەن ئورانغا كېلىپ زۇڭتۇڭنى كۈتۈۋالدى. ئاندىن كېيىن ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ تۇنىسقا كەلدى. ئۇلار ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ ھازىرقى ۋە قەدىمكى ئۇرۇش مەيدانلىرىنى كۆزدىن كەچۈردى ھەمدە خېلى ئۇزۇن سۆھبەتلەشتى. روزۋېلت بىر تېمىدىن يەنە بىر تېمىغا ناھايىتى تېزلا يۆتكىلەتتى. بىر قېتىم ئۇ «زوراۋان» ھەرىكىتى ئۈستىدە ئېغىز ئېچىپ قالدى. روزۋېلت ۋاشىنگتوندا مارشاللىنىڭ بولماسلىقىنى خالىمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ: «ھەر ئىككىمىز، ئېزىنىخاۋېر، ئىچكى ئۇرۇش دەۋرىدىكى شتاب باشلىقلىرىنىڭ ئىسىم ـ فامىلىسىنى ئوبدان بىلمىز، ئەمما بۇ كەسپىنى قىلىپ باقمىغان. ئامېرىكىلىقلارنىڭ كۆپىنچىسى بۇلارنى بىلمەيدۇ» دېدى. ئۇ يەنە مارشاللىنىڭ ئەمدى دالا ئارمىيىسىنىڭ قوماندانى بولۇشتەك تارىخىي شان ـ شەرەپنى قولدىن بەرمەسلىكى كېرەك، دەپ تەكىتلىدى.

21 ـ نويابىر روزۋېلت ئايروپىلان بىلەن قاھىرەگە يۈرۈپ كەتتى. ئۇلار ئۇ يەردە ئەنگلىيىلىكلەر بىلەن 1944 ـ يىلدىكى ئۇرۇش قىلىش ۋە كەلگۈسى قوماندانلىق جەھەتتىكى ئورۇنلاشتۇرۇش ھەققىدە ئۇچ كۈن تالاش ـ تارتىش قىلىشتى. ئەنگلىيىلىكلەر ئوتتۇرا يەر دېڭىزى ئۇرۇش رايونىدىكى ھەربىي ھەرىكەتنى كۈچەيتىش زۆرۈر، دېگەن قاراشتا چىڭ تۇرۇۋالدى. لېكىن ئامېرىكىلىقلار ياۋروپادا 2 ـ ئۇرۇش مەيدانىنى تېزرەك ئېچىشنى تەشەببۇس قىلىپ، ئەسلىدىكى پىلان بويىچە «زوراۋان» ھەرىكىتىنى يولغا قويۇشتا چىڭ تۇردى. ئۇچ كاتتىۋاشنىڭ تېھرانىدىكى ئۇچرىشىشىدىمۇ، ستالىن يەنىلا 2 ـ ئۇرۇش مەيدانىنى ئېچىش مەسىلىسىگە كۆڭۈل بۆلگەنىدى. روزۋېلت ئۇنىڭغا 1944 ـ يىلى باھاردا چوقۇم 2 ـ ئۇرۇش مەيدانىنى ئېچىش ھەققىدە كاپالەت بەرگەنىدى. ستالىن بۇ

ئوپېراتسىيىگە كىمنىڭ قوماندان بولىدىغانلىقىنى بىلىشنى تەلەپ قىلىۋىدى، روزۋېلت: «ئامېرىكا، «زوراۋان» ھەربىكتىنىڭ باش قوماندانىنى تېخى تەيىنلىمىدى. ئەمما مەن، مۇشۇ ئۇچ - تۆت كۈن ئىچىدە قاھىرەگە بارغاندىن كېيىنلا تەيىنلىنىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن» دەپ جاۋاب بەردى.

دېگەندەك، تېھران يېغىنى ئاياغلىشىپ، 2 - كۈنى روزۋېلت مۇناسىۋەتلىك تەرەپلەر بىلەن مۇزاكىرىلەشكەندىن كېيىن، مارشاللىغا ئۆزىگە ۋاكالىتەن ستالىنغا تېلېگرامما بېرىشكە بۇيرىدى. تېلېگرامما مەزمۇنىنى روزۋېلت ئاغزاكى ئېيتىپ بەردى. مارشالل خاتىرىلىدى. تېلېگرامما: «زۇكۇتۇكدىن گېنېرالىسسىمۇس ستالىنغا سالام» دەپ باشلاندى، «ئاندىن گېنېرال ئېزىنخاۋېرنى «زوراۋان» ھەربىكتىنىڭ باش قوماندانلىقىغا تەيىنلەش قارار قىلىندى» دەپ خەۋەر قىلىندى. تېلېگراممىنىڭ ئاخىرىغا روزۋېلت ئىمزا قويدى. ئۇ ئۇرۇش تارىخىدىكى ھەممە ئادەم چىش بىلەپ تۇرغان قوماندانلىق ئورنى بولۇپ، بۇ بۇيرۇق ئېزىنخاۋېرغا تولىمۇ ياخشى پۇرسەت يارىتىپ بەردى. ئەگەر مۇشۇ پۇرسەت بولمىغان بولسا، ئۇ بەلكىم 2 - دۇنيا ئۇرۇشىدىكى ئۇلۇغ قوماندانلارنىڭ بىرى ۋە كېيىن ئامېرىكا زۇكۇتۇكى ئەمەس، بەلكى پەقەت ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ نۇرغۇنلىغان گېنېراللىرىنىڭ بىرىلا بولۇپ قالاتتى، خالاس.

روزۋېلتنىڭ ئېزىنخاۋېرنى ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ باش قوماندانلىقىغا تەيىنلىشىدىكى سەۋەب، مارشاللنىڭ دۆلەتتىن ئۇزۇن مۇددەت ئايرىلىشىغا مۇمكىن بولمايدىغانلىقىدىن باشقا يەنە نۇرغۇن سەۋەبلەر بار ئىدى. «زوراۋان» ھەربىكتى «مەشئەل» ھەربىكتىگە ئوخشاشلا بىرلىشىپ ئۇرۇش قىلىش ھەربىكتى ئىدى. ئېزىنخاۋېر بولسا بىرلىككە كەلگەن شتاب رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇش ۋە رەھبەرلىك قىلىش

ئىقتىدارىنى نامايان قىلىپ، ئەنگلىيە - ئامېرىكا بىرلەشمە ئارمىيىسىنىڭ ھەمكارلىشىپ ئۇرۇش قىلىشىغا مۇۋاپىقىيەتلىك قوماندانلىق قىلغانىدى. باشقا گېنېرالار بۇنداق قىلالمايتتى. ئەنگلىيە دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ ئادمېرالى كۇننىنگام ھازىر ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر شتاب باشلىقلىرى باش قوشقان كېچەشمىنىڭ ئەزاسى ئەنگلىيە دېڭىز ئارمىيە ۋەزىرى ئىدى. ئۇ ئېزىنخاۋېرغا: ئىككى دۆلەتنىڭ ئارمىيىسىنى بىرلەشتۇرۇپ، بىر ئارمىيىگە ئايلاندۇرۇش ئاسان ئىش ئەمەس. چۈنكى ئىككى دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ تەشكىللىنىشى ۋە خادىملارنىڭ ساپاسى ئوخشاش ئەمەس، ھەتتا شتاب خىزمىتىدىمۇ ئوخشاش بولمىغان قاراشلار مەۋجۇت. ئۇنىڭ ئۈستىگە «ئاساسنى ماسلاشتۇرۇشقا بولمايدۇ» دېگەن قاراشنى تەشەببۇس قىلىدىغانلارمۇ بار، دېدى، شۇڭا كوننىنگام يەنە: «بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن سىزدىن باشقا ئادەم چىقالمايدۇ» دېدى.

روزۋېلتنىڭ ئېزىنخاۋېرنى تاللىۋېلىشىنىڭ يەنە بىر سەۋەبى، ئېزىنخاۋېرغا ھەممەيلەننىڭ قايىل بولغانلىقىدا ئىدى. ئۇنى ھەممە ئادەم ياخشى كۆرەتتى. ھەتتا باشقىلار ئۇنىڭ قارارىغا قوشۇلمىغان چاغدىمۇ، ئۇنىڭ ئوچۇق - ئاشكارا خاراكتېرىمۇ ئاكتىپ تەسىر كۆرسىتەتتى. ئۇنىڭ خۇشال كۆلكىسى، يېقىملىق تەبەسسۇمى، ئەركىن پوزىتسىيىسى ئۆزىدە بىر قاتار ئۇمىدۋار خاراكتېرنى يېتىلدۈرگەن بولۇپ، كىشىلەرگە ئىنتايىن ياخشى تەسىر قالدۇراتتى. تېخىمۇ مۇھىمى، ئۇنىڭ تېنى ساغلام بولۇپ، ئۇزۇن مۇددەتلىك جاپالىق ئۇرۇشنىڭ سىنىقىغا بەرداشلىق بېرەلەيتتى. ئۇ 53 ياشقا كىرگەن بولسىمۇ، تېنى قاۋۇل ئىدى. ئاخشىمى ئاران تۆت، بەش سائەت ئۇخلايتتى. زۇكام ۋە تارقىلىشچان كېسەللەرگە بەرداشلىق بېرەلەيتتى ھەمدە ئىنتايىن چارچاپ كەتكەن چاغلىرىدىمۇ، تولۇپ تاشقان ئىشەنچ بىلەن روھلۇق

بۇرۇۋېرەتتى.

بەزىلەر ئېزىنىخاۋېرنىڭ گەپ - سۆزى، يۈرۈش - تۇرۇشى، بولۇپمۇ كۆزلىرىدىن ئۇنىڭ ئەقىل - پاراسىتى بىلىنىپ تۇرىدۇ، دەيتتى. ئۇ، بارداەمچىلىرىنىڭ كەلگۈسىدىكى ئۇرۇش ئوپېراتسىيەسى ھەققىدىكى تالاش - تارتىشلىرىنى ئاڭلىغاندا، ئۇنىڭ كۆزلىرى بىر خىل سوغۇق نەزەرى بىلەن بىرىدىن بىرىگە ناھايىتى تېز يۆتكىلەتتى. بۇنداق تالاش - تارتىشلارنى ئىنتايىن دىققەت بىلەن ئاڭلايتتى. كۆزلىرى دائىم كۆڭلىدىكىنى ئاشكارىلاپ تۇراتتى. ئۇ خاپا بولغان چاغلاردا كىشىگە سوغۇق تىكىلەتتى؛ خۇشال بولغان چاغلاردا، كۆزلىرى نۇرلىنىپ كېتەتتى. پىكىر قىلىۋاتقان چاغلاردا كۆزلىرى كىشىگە مىختەك قادىلاتتى؛ كۆڭلى پاراكەندە بولغان چاغلاردا كۆزلىرى ناخۇشلۇق بىلەن قېتىپ قالاتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئالدى بىلەن ئۆزىگە بولغان چوڭقۇر ئىشەنچ پارلاپ تۇراتتى. بۇ ئىشەنچ بەنە كېلىپ ئۆزىگە تەمەننا تۇيىدىغان قارىغۇلارچە ئىشەنچ ئەمەس ئىدى. «مەشئەل» ۋە «ئىسكىمو» ئوپېراتسىيەسىدىن ئىلگىرى ئۇ ئۆزى چىقارغان قارارنىڭ خاتا تەرەپلىرىنى ئۇتكۇرلۇك بىلەن كۆزىنىپ، كەسكىن تەنقىد قىلالايدىغان نەقىدچى ئىدى. ئۇ گويا غەلىبە قىلغان زەيتۇن توپ تېرىنىڭ ئالدىنقى ھەپتىدىكى مۇسابىقە ئەھۋالىنى تەنقىق قىلغانغا ئوخشاش خاتالىقلىرىنى توگىتىپ، خىزمەتنى ئىلگىرى سۈرۈش مەقسىتىدە ئۆزىنىڭ ئاجىز تەرەپلىرىنى ئىزدىنىپ تېپىپ، ئاكتىپلىق بىلەن چوڭقۇر تەنقىق قىلاتتى. ئۇ نۇرغۇن قارارلارنى چىقىرىشقا مەجبۇر ئىدى. بۇ قارارلار نەچچە مىليون ئادەمنىڭ ھاياتىغا شۇنداقلا ئۇرۇشنىڭ غەلىبە قىلىش ياكى مەغلۇپ بولۇشىغا مۇناسىۋەتلىك بولغاچقا، ئۇ ئىنتايىن ئېھتىياتچانلىق بىلەن، بارلىق ئەھۋاللارنى تولۇق مۆلچەرلەپ، ھەر خىل ئېھتىماللارنى تولۇق ئويلىشىپ، ئاندىن ھەرىكەت قوللىناتتى.

مانا بۇ ئۇنىڭ قوماندانلىق قىلىش مىزانى ئىدى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ «زوراۋان» ھەربىكىتىنىڭ باش قوماندانلىقىغا تەيىنلەنگەنلىكى ھەققىدىكى ھۆكۈمەر يېتىپ كەلگەندە، ئىتتىپاقداش ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابىدىكى ئوفىتسېر - ئەسكەرلەر ۋە ئۇنىڭ خىزمەتداشلىرى چەكسىز خۇشاللىققا چۆمدى.

1943 - يىل 27 - دېكابىر ئېزىنخاۋېر ئالجىردا ئەڭ ئاخىرقى قېتىم ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر ئوخىرلىرىنى كۈتۈۋېلىش يىغىنى ئۆتكۈزدى، ئۇ ئۇرۇش قاچان ئاياغلىشىش مۇمكىن دېگەن سوئالغا جاۋاب بەرگەندە چەكسىز ئۈمىدكە تولغان ھالدا: «مەن، 1944 - يىلى بىزنىڭ ياۋروپادىكى ئۇرۇشتا يېڭىچە چىقالايدىغانلىقىمىزغا تولۇق ئىشىنىمەن!» دەپ جاۋاب بەردى.

بارلىق تەتىلەر ئۇ كۈتكەندىنمۇ ياخشى بولدى. ئېزىنخاۋېر ۋاشىنگتونغا يۆتكىلىپ شتاب خىزمىتىنى قىلىشتەك كۆڭۈلسىز تەقدىردىن قۇتۇلۇپلا قالماي، بەلكى 2 - دۇنيا ئۇرۇشىدا غەرب ئىتتىپاقداش دۆلەتلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم ئۇرۇش ئوپېراتسىيىسىگە قوماندانلىق قىلىش ھوقۇقىغا ئېرىشتى. يەنە بىر خۇشاللىقمۇ ئۇنى كۈتۈپ تۇراتتى.

مارشال ئالجىردىكى ئېزىنخاۋېرغا: «دەرھال ئائىلىڭىزگە قايتىپ، خانىمىڭىز بىلەن جەم بولۇڭ، يىراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قىسىملارنىڭ باش قوماندانلىق شتابىدىكى ۋەزىپىڭىزنى ۋاقتىنچە باشقىلار ئىشلەپ تۇرسۇن» دېگەن مەزمۇندا تېلېگراممىما بەردى. ئېزىنخاۋېر ئامېرىكىغا قايتىپ، ئىككى ھەپتە دەم ئېلىپ كېلىشنى قارار قىلدى ۋە 1943 - يىلنىڭ ئاخىرقى كۈنى چۈشتە يولغا چىقتى. ئۇ ئوتتۇرا يەر دېڭىزىدىن ئايرىلىدىغان چاغدا، بىر دوستىغا خەت يېزىپ مۇنداق دېدى: «مەن بۇ يەردە جاپالىق بىر يىلنى ئۆتكۈزدۇم، ئەمدى

ئائىلىدىكىلەر بىلەن جەم بولۇش ۋاقتى كەلدى.»

1944 - يىل 2 - يانۋار سەھەر سائەت بىر يېرىمدا ئېزىنىخاۋېر ۋاشىنگتونغا يېتىپ كەلدى. مامىي تېخى بىر نەچچە سائەت ئىلگىرىلا ئۇنىڭ كېلىدىغانلىقىدىن خەۋەر تاپقانىدى. ئېزىنىخاۋېر ۋودىمان پارکېر مېھمانخانىسىدىن ئالدىراپ - تېنەپ يېتىپ كەلگەندە، مامىي تېخى ئۇخلىمىغانىدى. ئېزىنىخاۋېر ئەر - خوتۇن بىر ئاخشام مۇڭدىشىپ، كونا دوستلىرى، ئېزىنىخاۋېرنىڭ ۋەزىپىگە تەيىنلىنىشى، ئوغلىنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشى ۋە باشقا نۇرغۇن ئىشلار ھەققىدە پاراڭلاشتى. مامىي ئېرىنى پۈتۈن دىققىتى بىلەن كۈزىتىپ، ئۇنىڭ 18 ئاي ئىلگىرى ئۆيدىن ئايرىلغان چاغدىكىگە قارىغاندا خېلىلا قېرىپ كەتكەنلىكىنى، ئەمما ئىلگىرىكىگە قارىغاندا تېخىمۇ تەمكىنلىشىپ، ئۇرۇشنىڭ كەلگۈسى ھەققىدە ۋە يەلكىسىدىكى ئېغىر مەسئۇلىيەتكە قارىتا چوڭقۇر ئىشەنچكە تولغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىن، ئېزىنىخاۋېر قۇرۇقلۇق ئارمىيە باش شتابىغا بېرىپ، باش شتاب باشلىقى مارشالل بىلەن كۆرۈشمەن دەپ چىقىپ كەتتى. بۇ ئۇنىڭ دۆلەتكە قايتىش نامىدا دەم ئېلىش بولغان بىلەن ئەسلىيەتتە «زوراۋان» ھەرىكەتنىڭ ئىستراتېگىيىلىك پىلانىنى تۈزۈش مەقسەت قىلىناتتى. ھازىر ۋاقىت ئۇنىڭ ئۈچۈن ئىنتايىن قىممەتلىك ئىدى. كېيىنكى ئىككى ھەپتە ئىچىدە مامىي ئۇنىڭ سۆھبەتنى ياكى ئۇچرىشىشنى تۈيۈقسىز ئاخىرلاشتۇرىدىغان ئادەتنى يېتىلدۇرۇۋالغانلىقىنى سەزدى. بۇ ئۇنىڭ قوپال ئادەمگە ئۆزگىرىپ قالغانلىقى بولماسىنى، بەلكى بۇنىڭ بىر ئادەتكە ئايلىنىپ قالغانلىقىدىن ئىدى. چۈنكى ئۇ ۋاقىتنى تېجەپ، باشقا ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىش كېرەك ئىدى. شۇڭا باشقىلارنىڭ بۇ نۇقتىنى چۈشىنىشىنى ئۈمىد قىلاتتى. مامىي بىر ئايال بولۇش سۈپىتى بىلەن بۇلارنى چۈشىنەتتى. گەرچە ئۇ ئېرىدىن

بىر سېكۇنتمۇ ئايرىلىشنى خالىمىسىمۇ، لېكىن ئۇ چوڭ ئىشلارنى كۆزدە تۇتۇپ، پۈتۈن كۈچى بىلەن ئېرىنىڭ خىزمىتىنى قوللايتتى.

قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابىدا ئېزىنخاۋېر ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ يىراققا يۈرۈش قىلغۇچى قىسىملارنىڭ باش قوماندانى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۆزىنىڭ شتاب باشلىقى گېنېرال سمىتقا تېلېگرامما يوللاپ، ئۇنى لوندونغا ئالدىن بېرىپ، ئەنگلىيىلىك گېنېرال لېيتېنانت فرېدردېك مورگېن تۈزگەن پىلاننى تەتقىق قىلىشقا بۇيرىدى. مورگېن ئۆز پىلانىدا ئېزىنخاۋېر 1942 - يىلى تۈزگەن «قورشاپ يوقىتىش» پىلانىنى چىقىش نۇقتا قىلغانىدى. ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر شتاب باشلىقلىرى باش قوشقان كېڭەشمە يىغىنىدا ۋەدە قىلغان پىلاندىكى قۇرۇقلۇققا چىقىدىغان پاراخوتلارنىڭ سانى چەكلىك بولغانلىقتىن، ئۇ ھۇجۇم باشلايدىغان ئەسكىرىي كۈچىنى ئۈچ دىۋىزىيە قىلىپ بېكىتىشكە مەجبۇر بولغانىدى. ئېزىنخاۋېر تەخمىنەن بىر ئاي ئىلگىرى مورگېن تۈزگەن پىلاننى كۆرگەندىن كېيىن، ھۇجۇم قىلىش دائىرىسى بەك تار بولۇپ قاپتۇ، چوقۇم كېڭەيتىش كېرەك، دېگەنىدى. سمىتمۇ ئۇنىڭغا ئوخشاش خۇلاسىگە كېلىپ، ئېزىنخاۋېرغا تېلېفون بىلەن: «ھۇجۇم قىلىش دائىرىسىنى چوقۇم كېڭەيتىش كېرەك.» «ئەگەر ‹زوراۋان› ھەرىكىتىدە چوقۇم قۇرۇقلۇققا چىقىش ئۈچۈن زۆرۈر بولغان پاراخوتلارغا ئېرىشەلىسەك، ئەسلىدىكى ‹سەندەل› ناملىق فرانسىيىنىڭ جەنۇبىدىن بىرلا ۋاقىتتا قۇرۇقلۇققا چىقىش ھەرىكىتىدىن ۋاز كېچىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ» دېگەنىدى. ئېزىنخاۋېر مارشاللنىڭ ئىشخانىسىدىكى تېلېفون ئارقىلىق جاۋاب بېرىپ، سمىتنىڭ پىكرىگە قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ۋە: «چوقۇم بەش دىۋىزىيە ئەسكىرىي كۈچ بىلەن ھۇجۇم قىلىش كېرەك» دېدى. لېكىن،

ئۇ يەنە ۋاقىتلىق بولسىمۇ يىغىش ۋە باشقا جايلاردىن قىسقارتىش چارىسى ئارقىلىق «سەندەل» ۋە «زوراۋان» ھەرىكىتىنى بىرلا ۋاقىتتا ئېلىپ بېرىشقا زۆرۈر بولغان قۇرۇقلۇققا چىقىشقا كېرەكلىك پاراخوتلارغا ئىگە بولۇشنى ئۈمىد قىلدى. زادىلا ئىلاج بولمىغاندا «سەندەل» پىلانىدىن ۋاز كېچىشنى، ئەمما مەيلى قانداق ئەھۋال سادىر بولۇشىدىن قەتئىينەزەز، «زوراۋان» ھەرىكىتىدە چوقۇم بەش دىۋىزىيە ئەسكىرىي كۈچ بىلەن ھۇجۇم قىلىشنى تەلەپ قىلدى.

بۇ ئىشلارنى تۈگەتكەندىن كېيىنلا ئېزىنخاۋېر ئاندىن خانىمى بىلەن سىرتلارغا چىقىپ دەم ئېلىش پۇرسىتىگە ئېرىشتى. 6 ـ يانۋار ئۇ خانىمى بىلەن مارشاللنىڭ مەخسۇس پويىزىغا ئولتۇرۇپ «ئاق قاشتېشى فونتانى» غا يېتىپ كەلدى. مارشالل بۇ يەردە ئۇنىڭغا ئىنتايىن تىنچ بىر داچىنى تەييارلاپ قويغان بولۇپ، سىرت بىلەن زادىلا ئالاقىلەشكىلى بولمايتتى. ئەمما، بۇ پۈتۈنلەي كۆڭۈللۈك دەم ئېلىش بولماي قالدى. چۈنكى ئېزىنخاۋېر ئاغزىغا ئىگە بولالماي، ئىككى نۆۋەت ماميېنى «كاي» دەپ چاقىرىپ سالدى، بۇ ئىش ماميېنىڭ قاتتىق ئاچچىقىنى كەلتۈرۈۋەتتى. ئېزىنخاۋېر دەررۇ ھۈپپىدە قىزارغان ھالدا: كاينىڭ ئەرزىمەس بىر ئايال ئىكەنلىكى، ئۇ ئۆزىنىڭ پەقەت بىر يېرىم يىلدىن بۇيان ئۇچراتقان بىردىنبىر ئايال بولغاچقا، ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا ئۇنىڭ ئىسمىنى تاسادىپىي چاقىرىپ قالغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ كەتتى. ئەمما، ماميې بۇ چۈشەندۈرۈشتىن ئانچە رازى بولمىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ دەم ئېلىش كۈنلىرىمۇ تازا كۆڭۈللۈك ئۆتمىدى.

ئۈچ كۈندىن كېيىن ئېزىنخاۋېر ئاق قاشتېشى فونتانىدىن ئايروپىلان بىلەن كانزاس شتاتىنىڭ للېيبۇرگ شەھىرىگە كەلدى. ئاندىن ماشىنىغا ئولتۇرۇپ ياشىنىپ قالغان ئاپىسىنى ۋە ئايرىلغىنىغا ئۇزۇن بولغان قېرىنداشلىرىنى يوقلاش ئۈچۈن

مانخاتانغا كەلدى. مامىي ئايروپىلانغا ئولتۇرالمايدىغان بولغاچقا، ۋاشىنگتونغا قايتىپ كەتتى. مانخاتتان كانزاس ئىستىتۇتى جايلاشقان جاي بولۇپ، مىلتون بۇ مەكتەپكە يېڭىلا مۇدىر بولغانىدى. ئېزىنخاۋېرنىڭ ئاپىسى ئىدا ئايبىيىلومىس يېتىپ كەلدى. ئارتۇر بىلەن خوتۇنى كانزاس شەھىرىدىن ماشىنا بىلەن يېتىپ كەلدى. روي 1942 - يىلى تۇيۇقسىز قازا قىلىپ كەتكەنىدى. ئېدىپ بىلەن ئېۋر ناھايىتى يېقىنتا بولغاچقا كېلەلمىدى. مىلتون ئاكىسىغا ئاتىسى داۋىد قازا قىلىپ كەتكەندىن كېيىن، ئاپىسى ئىدانىڭ خاتىرىسىنى يوقاتقانلىقىنى، شۇڭا ئاپىسىغا ئانچە چوڭ ئۈمىدتە بولماسلىقىنى ئەسكەرتتى. ئەمما، ئېزىنخاۋېر ئۇنىسى قوچاقلىغان چاغدا، ئورۇقلاپ كىچىككىنە بولۇپ قالغان. ئاپىئاق چاچلىق ئىدا ھەممەيلەننى ھەيران قالدۇرۇپ «ئوھوي، دۇايتمۇ سەن!» دەپ توۋلىدى - دە، بىردەم كۆلۈپ، بىردەم يىغلاپ، ئىلگىرىكىگە ئوخشاشلا باشقىلار بىلەن كۆن بويى چاقچاقلىشىپ ئۆتتى. شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن مىلتوننىڭ ئائىلىسى شاد - خۇراملىققا چۆمدى. ئېزىنخاۋېرنىڭ تەجرىبىلىك، ئۆزىنى تۇتۇۋالغان، ئېغىر - بېسىق، ئىشەنچىكە تولغان ۋە قەتئىي تەۋرەنمەس ئىرادىسى ئۇنىڭ ئىنىلىرىغا چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. ئارتۇر ئۇنىڭدىن پەخىرلەنگەن ھالدا: «شۇ تاپتا ئىكېنغا قارىسام، ئۇنىڭ دۇشمەنلىرى ئۇچۇن ئەپسۇسلانماي تۇرالمايسەن!» دېدى.

ئېزىنخاۋېر ئاپىسى ۋە قېرىنداشلىرى بىلەن بىر كۈن بىللە بولغاندىن كېيىن، ئىككىنچى كۈنى ئايروپىلان بىلەن ۋاشىنگتونغا قايتىپ كەلدى. ئۇ «زوراۋان» ھەربىتى ئۇچۇن ئۇچ خىل ئارمىيىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك گېنېرالىرى بىلەن ئۇچراشتى. ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر شتاب باشلىقلىرى باش قوشقان كېچىشمە يىغىندا ھاۋا ئارمىيە قىسمىغا قوماندانلىق قىلىش ھوقۇقىنى ئېزىنخاۋېرغا ئۆتكۈزۈپ بېرىش ئىشىنى

تېخىچە بېكىتمىگەنىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ گېنېرالىرى ئىنتايىن ھاكاۋۇر بولۇپ، ھەر قايسىسىنىڭ ئۆز ئالدىغا ئىستراتېگىيە پىلانلىرى بار ئىدى. خارىس گېرمانىيىنىڭ شەھەرلىرىنى شىددەتلىك بومباردىمان قىلىش ئارقىلىق نېمىسلارنى باش ئەگدۈرۈشنى تەشەببۇس قىلاتتى. سېپائاتس بولسا ئۇلارنىڭ ئېغىر سانائەت بازىلىرىنى، بولۇپمۇ نېفىت ئىشلەپچىقىرىش بازىلىرىنى تاللاپ بومبارىدىمان قىلىپ، ئۇلارنى تەسلىم بولۇشقا مەجبۇر قىلىشنى تەشەببۇس قىلاتتى. ئۇ ئىككىسىنىڭ نەزەرىدە «زوراۋان» ھەربىنىسىنى يولغا قويۇشنىڭ ھېچقانداق زۆرۈرىيىتى يوق ئىدى. سېپائاتسنىڭ قول ئاستىدىكىلىرى پەقەت 20 كۈن ياكى 30 كۈن بومبارىدىمان قىلسىلا، بۇ ئۇرۇشنى تامامەن ئاغرالاشتۇرغىلى بولىدۇ، دەپ يۇرەتتى. ئېزىنخاۋېرنىڭ نەزەرىدە بولسا، بۇ تولىمۇ خەتەرلىك بىمەنە سەپسەتە ئىدى.

ئېزىنخاۋېر، گېرمانىيە قورال تاشلاشتىن ئىلگىرى، قۇرۇقلۇقتا ئۇلارنىڭ ئەدىپىنى تازا بىر بېرىپ قويۇش كېرەك، دەپ قارايتتى. شۇڭا «زوراۋان» ھەربىتىنى بۇ ئۇرۇشتا ئىنتايىن زور ئەھمىيەتكە ئىگە بىر قېتىملىق ئوپېراتسىيە بولاتتى. دەسلەپكى باسقۇچتا، ئىتتىپاقداش ئارمىيىسىنىڭ قۇرۇقلۇقتىكى قىسىملىرى فرانسىيىدە بىرگە ئون دېگۈدەك نىسبەتتە بولۇپ، ئىنتايىن ناچار ئەھۋالدا تۇرۇۋاتاتتى، پەقەت ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ ئۈستۈنلۈكى جارى قىلدۇرسىلا «زوراۋان» ھەربىتىنى ئېلىپ بېرىشنا مۇمكىنچىلىك تۇغۇلاتتى. ئېزىنخاۋېر گېرمانىيىگە ئېچكىرىلەپ كىرگەندە ئۇرۇشقا قاتناشتۇرۇشقا قالدۇرۇلغان بومبارىدىمانچى ئايروپىلانلارنى ئاجرىتىپ «زوراۋان» ھەربىتىگە بېۋاسىتە ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئىشلىتىشنى ئويلاۋاتاتتى. شۇڭا ئۇ خان جەمەتى ھاۋا ئارمىيە بومبارىدىمانچى قىسىملىرى بىلەن ئامېرىكا ھاۋا

ئارمىيىسى 8 ـ [illegible]تسىيە ئەترىتىگە ئۆزى بىۋاسىتە قوماندانلىق قىلىش زورۇر ئىدى. ئۇ مارشالل بىلەن بىرىلىكتە ۋەزىيەتنى تەھلىل قىلىپ، خارىس بىلەن سپائاتسىنىڭ، ھېچبولمىغاندا، ھۇجۇم باشلاشتىن ئىلگىرىكى بىر نەچچە ھەپتىدە ئۆزىنىڭ قوماندانلىقىدا بولۇشنى تەلەپ قىلدى. مارشالل بۇنىڭغا قوشۇلغان بولسىمۇ، لېكىن ھەقىقىي تۈردە ئەمەلىيلەشتۈرمىدى. «زوراۋان» ھەرىكىتى ئاساسەن فرانسىيە زېمىنىدا ئېلىپ بېرىلاتتى. شۇڭا بۇ ھەرىكەتتە غەلىبىگە ئېرىشىش ئۈچۈن، چوقۇم دې گولنىڭ كۈچلۈك قوللىشىغا ۋە فرانسىيە خەلقىنىڭ ماسلىشىشىغا ئېرىشىش زۆرۈر ئىدى. شۇڭا ئېزىنخاۋېر 12 ـ يانۋار كۈنى ئاقسارايغا كىرىپ روزۋېلت بىلەن كۆرۈشتى. بۇ چاغدا روزۋېلتقا ئېغىر زۇكام تەگكەن بولۇپ، كارىۋاتتا ياتاتتى. ئۇلار فرانسىيە ۋە گېرمانىيىگە مۇناسىۋەتلىك ئىشلار ھەققىدە ئىككى سائەت پاراڭلاشتى. ئۇ ۋاشىنگتوننىڭ دې گولغا تۇتقان پوزىتسىيىسىگە قاراپ، كۆڭلى بىئارام بولدى. ئالجىردىن ئايرىلىشتىن ئىلگىرى ئېزىنخاۋېر دې گول بىلەن «كۆڭۈل ئىزھار قىلىش» قا ئوخشاپراق كېتىدىغان بىر قېتىملىق سۆھبەتتە بولغانىدى. ئېزىنخاۋېر شۇ چاغدا دې گولغا: «ماڭا سىزنىڭ ياردىمىڭىز كېرەك، شۇڭا سىزدىن ياردەم سوراپ كەلدىم» دېگەنىدى.

«ناھايىتى ياخشى! — دېگەنىدى دې گولمۇ، — سىز ھەقىقىي يىگىت ئىكەنسىز! چۈنكى سىز ئۆز خاتالىقىڭىزنى قانداق ئىقرار قىلىشنى بىلىدىكەنسىز.» ئېزىنخاۋېر كۆڭلىدە فرانسىيە قارشىلىق كۆرسىتىش ھەرىكىتىنى نەزەردە تۇتۇۋاتاتتى. ئېزىنخاۋېر قارشىلىق كۆرسىتىش ھەرىكىتىدىكىلەرنىڭ ھۇجۇم باشلاش بەلگىلەنگەن كۈنى بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىشنى ۋە گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ ئاخباراتلىرى بىلەن تەمىنلەشنى ئومىد قىلاتتى.

ئۇ قارشىلىق كۆرسىتىش ھەرىكىتىدىكىلەرنىڭ پەقەت دې گولىنىڭ گېپىنىلا ئاڭلايدىغانلىقىنى بىلەتتى. سىمىت بىلەن دې گول ئىلگىرى بىر كېلىشىم ئىمزالىغان بولۇپ، كېلىشىمدە قارشىلىق كۆرسىتىش ھەرىكىتى ئىتتىپاقداش ئارمىيە قوماندانلىقىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلسا، ئېزىنىخاۋېرمۇ فرانسىيە قىسىملىرىنىڭ پارىژنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشىغا قاتنىشىشىغا ۋە فرانسىيە قىسىملىرىنىڭ پۈتۈن مەملىكەتنى ئازاد قىلىش كومىتېتىنىڭ ئازاد رايونلىرىدىكى ھۆكۈمەت ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا ماقۇل بولىدىغانلىقىنى بەلگىلەنگەنىدى.

ئەمما، كىشىنى ئۈمىدسىزلەندۈرىدىغىنى شۇكى، ئېزىنىخاۋېر ئاقسارايىنىڭ دې گول بىلەن ئالاقە قىلىشىنى خالىمايدىغانلىقىنى بايقىدى. روزۋېلت: «فرانسىيە خەلقى دې گولغا ئىتائەت قىلمايدۇ. دې گولنى فرانسىيە خەلقىگە مەجبۇرىي چېتىۋېلىش ئىچكى ئۇرۇشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ» دېگەن قارىشىدا جاھىللىق بىلەن چىڭ تۇراتتى. ئېزىنىخاۋېر زۇكتۇكىنىڭ بۇ خىل پوزىتسىيىسى ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ، دەپ قارايتتى. شۇڭا ئۇ ئىنتايىن ئەدەب بىلەن ئۆزىنىڭ قاراشلىرىنى زۇكتۇكقا ئېيتتى. ئەمما روزۋېلت بۇنىڭغا ھېچقانداق ئىپادە بىلدۈرمىدى. ئېزىنىخاۋېر ئاخىرىدا ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر بولۇپمۇ روزۋېلتنىڭ دې گولغا تۇتقان خاتا سىياسىتى كەلتۈرۈپ چىقارغان قىيىنچىلىق بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا ھۆجۇم قىلىشتىن ئىلگىرى «ئاق باش قاتۇرۇۋالغان» مەسىلىلەردىن بىرى بولۇپ قالىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

دۆلەتكە قايتىپ ئارام ئالدى دېگەندىن كۆرە، مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار بىلەن «زوراۋان» ھەرىكىتىگە دائىر مەسىلىلەرنى مۇزاكىرىلەشتى دېگەن تۇزۇك ئىدى. ئەمما، ئۇ گەرچە ھەر تەرەپكە قاتىرىغان بولسىمۇ، لېكىن بەزى مۇھىم مەسىلىلەرنىڭ

تولۇق، كۆڭۈلدىكىدەك ھەل قىلىنمىغانلىقى ئۈنى قاتتىق ئەپسۇسلاندۇردى. مامىي ئېرىنىڭ پۈتۈن زېھنى بىلەن «زوراۋان» ھەرىكىتىگە بېرىلىپ كېتىپ، ئالدىراپ ـ تېنەپ لوندونغا قايتىپ كېتىپ، ئۆزى بىلەن ناھايىتى ئاز بىلله بولغانلىقىدىن كۆڭلىدە نارازى بولدى. ئۇنىڭ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، يەنە ئۇزۇنغىچە ئايرىلىپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلاپ، كۆڭلى يېرىم بولدى. ئۇ: «ئېكې، ئۇرۇش تۈگىشى بىلەنلا قايتىپ كېلىمىز، مەن ئەمدى يەنە ئايرىلىپ ياشاشقا بەرداشلىق بېرەلمەيمەن» دېدى. بىر ھەپتىدىن كېيىن، ئېزىنخاۋېر ئايالىغا مۇنداق دەپ خەت يازدى: «گەرچە بەزى ئەھۋاللار ئادەمنى بىر ئاز بىئارام قىلسىمۇ، لېكىن مەن ئائىلىگە قايتىشنىڭ يەنىلا خۇشاللىق ئىش ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. مېنىڭچە، بۇ بىزنىڭ ناھايىتى ئۇزۇن ۋاقىتتىقچە ئايرىلىپ كەتكەنلىكىمىزدىن بولغان، ئەپسۇسكى بىز بىر ـ بىرىمىزنىڭ دىدارىغا قېنىشماي تۇرۇپلا، مەن يەنە سەپەرگە ئاتلاندىم. بىراق، مەن بۇ قېتىم ئۆيگە قايتىپ خېلى نەرسىلەرگە ئېرىشتىم، دەپ قارايمەن.»

ئېزىنخاۋېر لوندونغا كېلىپلا «زوراۋان» ھەرىكىتىگە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر بىلەن ھەپىلىشىپ كەتتى. لېكىن، ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر شتاب باشلىقلىرى باش قوشتان كېچىشمىنىڭ ئىستراتېگىيە مەسىلىلىرىدە يەنىلا بىر پىكىرگە كېلەلمەسلىكى ئىنتايىن باش قاتۇرىدىغان مەسىلىگە ئايلىنىپ قالغانىدى. رىم ئىشغال قىلىنغاندىن كېيىن، ئوتتۇرا يەر دېڭىزىدا قانداق ھەرىكەت قوللىنىش مەسىلىسىدە ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىختىلاپ مەۋجۇت ئىدى. ئىنگلىزلار ئادرىئاتىك دېڭىزىدا ھەم قۇرۇقلۇقتىن، ھەم سۇدىن ھۇجۇم تىلىپ، تۈرك تەرەپتىن زەربە بېرمەكچى بولاتتى. ئامېرىكىلىقلار فرانسىيىنىڭ جەنۇبىدىكى لىئون قولتۇقى ئارقىلىق سول تەرەپتىن زەربە

بېرىشنى قوۋۇۋەتلەيتتى. ئامېرىكىلىقلار ئوق تەرەپتىن ھۇجۇم قىلغاندا، ئالپ تاغلىرىدىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ ئاندىن ئوتتۇرا يەر دېڭىزى ئارقىلىق رونا جىلغىسىدىن ئۆتۈپ گېرمانىيىگە ھۇجۇم قىلغىلى بولىدۇ، شەرق تەرەپتە، ئادرىئاتىك دېڭىزى ئارقىلىق ھۇجۇم قىلغاندا، تېخىمۇ كۆپ تاغلىق رايونلارغا دۇچ كېلىپ قالمىز، «سەندەل» ھەرىكىتى ئارقىلىق ئىككى تەرەپتىن «زوراۋان» ھەرىكىتىگە بىۋاستە ياردەم بەرگەندە، گېرمانىيە ئارمىيىسىنى فرانسىيىنىڭ جەنۇبىدا ئىسكەنجىگە ئالغىلى، ھەمدە مارسېل پورتىنى ئېچىش ئارقىلىق، ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ يىراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قىسىملىرىنى ئېھتىياجلىق بولغان ئارقا سەپ ياردىمىگە ئېرىشتۈرگىلى بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە تېخىمۇ كۆپ ئامېرىكا ۋە فرانسىيە ئارمىيىنى فرانسىيىنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشىغا قاتنىشىش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشتۈرگىلى بولىدۇ، دەپ قارايتتى. لېكىن، ئېزىنخاۋېر ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر يىراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانى بولۇش سۈيىتى بىلەن، «زوراۋان» ھەرىكىتىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشىغا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلەتتى. ئۇ «سەندەل ھەرىكىتى باشلانغان ۋاقىتتىن تارتىپ كېيىنكى 60 كۈنگىچە ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر بۇ ھەرىكەتكە قاتناشتۇرۇش ئىمكانىيىتى بولغانلىكى بارلىق ئادەم ۋە ماددىي كۈچلىرىنى قاتناشتۇرۇشى كېرەك» لېكىنى مارشاللىنىڭ سەمىگە سىلىپ تۇردى. كېيىن مارشاللار ئىنگلىزلار بىلەن كۆپ قېتىم مەسلىھەتلىشىش ئارقىلىق ئاپرېلدا «سەندەل» ھەرىكىتىنى كېچىكتۈرۈشكە قوشۇلدى. شۇنىڭ بىلەن ئوتتۇرا يەر دېڭىزىدىكى قۇرۇقلۇققا چىقىشقا ئاجرىتىلغان پاراخوتلارنى «زوراۋان» ھەرىكىتىگە ئىشلىتىشكە بېرىپ ئېزىنخاۋېرنىڭ تەلىپىنى قاندۇردى.

ھاۋا ئارمىيىسىگە قوماندانلىق قىلىش مەسىلىسى، يەنىلا

ئېزىنخاۋېر بىلەن ئىنگلىزلار تالىشىدىغان مۇھىم مەسىلىلەرنىڭ بىرى ئىدى. بۇ مۇنازىرىدە مارشالل ئېزىنخاۋېرنى قوللايتتى. چېرچىل بولسا خارىس قاتارلىق كىشىلەرنى قوللايتتى. ئېزىنخاۋېر باش ۋەزىرگە بېسىم ئىشلىتىۋىدى، ئاخىر چېرچىل، بومباردىمانچى ئايروپىلان قىسمى ئەتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ يىراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانلىق شتابىنىڭ بىر قىسىم كونكرېت ۋەزىپىلىرىنى ئىجرا قىلىشقا ماسلىشىدۇ. لېكىن، باش قوماندانلىق شتابىنىڭ ئۇچۇش پىلانىنى چوقۇم ئەتتىپاقداش دۆلەتلەر شتاب باشلىقلىرى باش قوشقان كېڭەش تەستىقلىشى كېرەك، دېيىلگەن مۇرەسسە شەكلىدىكى لايىھىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇنىڭغا ئېزىنخاۋېر قەتئىي قارشى تۇردى ھەمدە ئۆزى تولۇق قوماندانلىق قىلالمايدىغان بومباردىمانچى ئايروپىلانلار قىسمى بىلەن ئامېرىكا ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ ئىستراتېگىيىلىك ئۇرۇش ھەرىكىتىنى رەت قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئەگەر يۇقىرى رەھبەرلىك بومباردىمانچى ئايروپىلانلارنى قاتتىق تىزگىنلىۋالسا، ئۆزىنىڭ بارلىق ئەسكىرىي كۈچىنى «زوراۋان» ھەرىكىتىگە سېلىشنىمۇ رەت قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ھەتتا، ئۇ چېرچىلغا ئۆزىنىڭ ھەممىدىن ۋاز كېچىپ «ئائىلىسىگە بىراقلا قايتىپ كېتىدىغانلىقى» نى ئېيتىپ تەھدىت سالدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئىنگلىزلار بىر ئاز يول قويۇپ، ئېزىنخاۋېرغا بومباردىمانچى ئايروپىلان قىسمىغا «نازارەت قىلىش» ھوقۇقىنى بەردى.

مارشالل «نازارەت قىلىش» نى «قوماندانلىق قىلىش» قا ئۆزگەرتىش تەكلىپىنى بېرىۋىدى، ئىنگلىزلار قوبۇل قىلمىدى. 22 ـ مارت ئېزىنخاۋېر ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر شتاب باشلىقلىرى باش قوشقان كېڭەشمىگە ئەگەر مەسىلىنى دەرھال ھەل قىلمىسا، ئۆزىنى قوماندانلىق ۋەزىپىسىدىن ئېلىۋېتىشنى تەلەپ

قىلدى. چېرچىل ئېزىنىخاۋېرنىڭ بۇ قارىشىنى ئەنگلىيىنىڭ ئۇرۇش ۋاقتىدىكى ئىچكى كابىنېتقا يەتكۈزدى. ئۇ ئېزىنىخاۋېرنىڭ يەلكىسىدىكى ئېغىر ۋەزىپىنى قايىل قىلارلىق دەرىجىدە بايان قىلىپ، ئۇنىڭغا يەنە بېسىم پەيدا قىلماسلىقنى تەلەپ قىلدى. ئەمما، ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ ئەزەلدىن ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ قۇرۇقلۇقتا چېقىۋچى قىسىملارنى قوغداش ئۈچۈن، فرانسىيىنىڭ شىمالىدىكى گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ جەنىدىسى ۋە مۇداپىئە رايونلىرىنى قاتتىق بومبارداىمان قىلىشنى ئويلاپ باقمىغانلىقىنى، ئەگەر شۇنداق قىلىدىغان بولسا، فرانسىيە خەلقىنىڭ ئېغىر تالاپەتكە ئۇچرايدىغانلىقىنىمۇ ئوتتۇرىغا قويدى. شۇڭا ئۇ، بۇ مەسىلىنى زوزۇپلىتىنىڭ ھەل قىلىشىغا قالدۇردى. ئاخىرى روزۇپلىتنىڭ مەسىلەرنى ئويلانغاندا، ھەربىي ئىشلار جەھەتتىكى مەسىلىلەرنى ھامان ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش كېرەك، دەپ جاۋاب بەردى. شۇنداق قىلىپ ئېزىنخاۋېر زۇكۇتۇكنىڭ پىكرى بويىچە ئىش تۇتتى.

ئۇرۇش تەييارلىقى جىددىي ئېلىپ بېرىلىۋاتقاندا، ئېزىنخاۋېرنىڭ خىزمىتى تولىمۇ ئالدىراش بولۇپ كەتتى. چېرچىل، ئامېرىكىنىڭ باش ئەلچىسى ۋە باشقا «مۇھىم ئەربابلار» ھەر قانداق ۋاقىتتا ئېزىنخاۋېرغا تېلېفون بەرسە بولۇۋېرىدۇ، دەپ قارىغانلىقى، ئۇنىڭ ئۆستىگە باش شتابتىكى خىزمەتچى خادىملار لوندوننىڭ كېچىلىك تۇرمۇشىنىڭ قىزىقتۇرۇشىغا تاقابىل تۇرالمايۋاتقانلىقى سەۋەبلىك، ئۇنىڭ لوندوندىكى تۇرالغۇسى دائىم باشقىلارنىڭ كاشىلىسىغا ئۇچراپ تۇراتتى. بۇنداق ئاۋارىگەرچىلىكتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، ئېزىنخاۋېر فېۋرالدا باش شتابنى شەھەر ئەتراپى رايونىدىكى بوۋچې باغچىسىغا يۆتكەپ كەلدى. بۇ يەر بىر ئاز تىنچ بولۇپ، ئۇ تېخىمۇ ياخشى خىزمەت قىلالايتتى. پىكىر يۈرگۈزەلەيتتى ۋە دەم ئالالايتتى. بەزى چاغلاردا گولف توپى ئويناشقا ۋە

«غەربىي رايون» رومانلىرىنى ئوقۇشقىمۇ بۇرسەت چىقمىرالايتتى. ھېچقانداق ئاۋارىچىلىقسىز ئوچرىمايتتى. ھەتتا تېخى ئۆزى يالغۇز كاي بىلەن بىرەدەم - يېرىمدەم يېقىنچىلىقمۇ قىلىشالايتتى.

«زوراۋان» ھەربىيلىرى دۇشمەنلەر نۇرغۇن تەييارلىقلار بىلەن قۇرغان مۇداپىئە جىددىسىگە بۇاستە ھالدا ئۇدۇلمۇ - ئۇدۇل ھۇجۇم قىلىدىغان ھەربىيلەت ئىدى. گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ ئۇرۇش لىنىيىسى «ئاتلانتىك ئوكيانىدىكى مۇستەھكەم قورغان» دەپ ئاتالغان بولۇپ، ھەممە لىنىيە بىر - بىرى بىلەن تۇتىشىپ كەتكەنىدى. گېرمانىيە ئارمىيىسى ھەممىنى بېسىپ چۈشىدىغان ئۇستۇن ئەسكىرىي كۈچكە ۋە ئىنتايىن پايدىلىق بولغان قۇرۇقلۇقتىكى قاتناش لىنىيىسىگە ئىگە ئىدى. شۇڭا ئېزىنىخاۋېرنىڭ قىسىملىرى ئۇلارنى بېسىپ چۈشۈشكە كۆزى يەتمەيتتى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ پەقەت ھاۋا بىلەن دېگىزنى تىزگىنلەش ئۇستۇنلۇكىلا بولۇپ، ئۇددى 1 - دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىدىكى زەمبىرەك ئوت كۈچىگە ئوخشاش، بۇ قېتىمۇ ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئۆزىنىڭ بومبارىمانچى ئايروپىلانلىرى ۋە ھەربىي پاراخوتلىرىدىن پايدىلىنىپ دۇشمەن ئاكوپلىرىنى كەڭ كۆلەمدە شىددەتلىك بومبارىمان قىلالايتتى. ئۇلار يەنە ئەسكىرىي كۈچلەرنى مەركەزلەشتۈرۈپ، مۇھىم نۇقتىنى بۆسۈپ ئۆتۈش تەدبىرى ئارقىلىق، تېزلىكتە نورماندىيىدە قۇرۇقلۇققا چىقماقچى بولۇۋاتاتتى.

مىليونلىغان قوشۇننىڭ باش قوماندانى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئېزىنىخاۋېر بۇ ئۇرۇشتا يېڭىپ چىقىش ئۈچۈن، ئۆزىنىمۇ، ئۆزگىنىمۇ تولۇق چۈشىنىپ. بىر تۇتاش پىلانلاپ، ھەممە تەرەپكە تەڭ ئېتىبار بېرىشى لازىم ئىدى. ئۇ پەقەت بۇ زور قوشۇننىڭ قوماندانى بولۇشتەك ئېغىر ۋەزىپىنى زىممىسىگە ئالغاچقا، غەم - ئەندىشىسى زادىلا توگىمەيتتى. ئۇنىڭ ئالاقە

ئىشلىرى ئادىۋاتانتى بۇتچېر 12 - ماي خاتىرىسىگە: «ئېزىنخاۋېر قارىغاندا قاتتىق چارچاپ، ھالىدىن كەتكەندەك كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ چىرايىدىن ھەددىدىن زىيادە چارچاپ كەتكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى. مەن ئۇنىڭ بىلەن بىللە خىزمەت قىلىپ كېلىۋاتقاندىن بۇيان، ئۇنىڭ ھازىر ھەر قانداق ۋاقىتتىكىدىن بەكرەك قېرىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. بەلگىلەنگەن ھۇجۇم قىلىش ۋاقتىنىڭ يېقىنلىشىشىغا ئەگىشىپ، ھەر كۈنى تېخىچە ھەل قىلىنمىغان ۋە بىر قىسىم ھەل قىلىشقا مۇمكىن بولمايدىغان ئىنتايىن مۇرەككەپ مەسىلىلەرگە دۇچ كەلگەچكە، ئۇنىڭ تەن سالامەتلىكى تېخىمۇ يامانلىشىپ كەتتى» دەپ يازدى. بۇتچېر ئاخىرقى ھېسابتا بۇ مەسىلىلەر ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدۇ، ئېزىنخاۋېر ھەممىگە بەرداشلىق بېرەلەيدۇ. دەپ قارايتتى ۋە: «بەختكە يارىشا ئۇنىڭدا بىر خىل ئىقتىدار بار ئىدى. بىر ئاخشام قانغۇدەك ئۇخلىۋالسىلا تامامەن ئەسلىگە كېلەلەيتتى» دەپ يازغانىدى.

ئېزىنخاۋېر خوتۇنى ماميېغا ئۇرۇشتىن ئىلگىرىكى قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىغا يوشۇرۇنغان ھېسسىياتلىرىنى ئىپادىلەپ بىر پارچە خەت يازدى. ئۇ خېتىدە ئۆزىنىڭ ئۇرۇشقا نەپرەتلىنىدىغانلىقى، ئەسكەرلەرنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىشنى خالىمايدىغانلىقىنى يېزىپ كېلىپ، ماميېغا: «مەن بۇ قەبىھ ئۇرۇشنىڭ تېزرەك ئاخىرلىشىشىنى قانچىلىك ئارزۇ قىلىمەن -ھە!» دەپ ھەسرەتلەندى. ھاۋا جېڭىدە ئۆلگەنلەر ناھايىتى كۆپ ئىدى. ئەمما، «زوراۋان» ھەرىكىتى باشلانسا، ئۆلۈم - يېتىم ئەھۋالى تېخىمۇ كۆپىيىپ كېتەتتى. چىقىم بولغان خادىملارنىڭ سانىنى ئالغاندا ئادەم ھەقىقەتەن چىداپ تۇرالمايتتى. ئۇ «نۇرغۇنلىغان ياشلارنىڭ دۇنيادىن مەڭگۈلۈك خوشلاشقانلىقى» نى ئويلىسىلا كۆڭلى قاتتىق بۇزۇلاتتى. ئۇ ئۆزىدە «باغرى تاش» لىقنى يېتىلدۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن

مۇنداق بىر ھەقىقەتنى يەنى «ئۆلۈم خەۋىرى يېتىپ كەلگەندە، مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ئائىلىلەرنىڭ بەختسىزلىك ۋە ئازاب ـ ئوقۇبەت ئىچىدە قالمىغانلىقى، ئاتا ـ ئانا، ئاكا ـ ئۇكا، ھەدە ـ سىڭىل، خوتۇن، بالا ـ چاقا ۋە دوستلىرىنىڭ بۇنىڭغاكەڭ قورساقلىق بىلەن مۇئامىلە قىلالمايدىغانلىقىنى ۋە دۇنيا ئىشلىرىنىڭ مەڭگۈ ئادىللىقىغا ئىشەنچ قىلالمايدىغانلىقىنى، شۇنداقتىمۇ ئۇرۇش كىشىلەردىن ھەقىقىي، مۇستەھكەم خاراكتېرگە ئىگە بولۇشنى تەلەپ قىلمىغانلىقىنى ھەمدە ئۇلاردىن يەنە قەھرىمانلارچە جەڭ قىلالايدىغان جەڭچىلەردىن بولۇشنى تەلەپ قىلمىلا قالماستىن، بەلكى ھەر قايسى ئائىلىلەردىن ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ مۇنەۋۋەر پەرزەنتلىرىنىمۇ قۇربان قىلالايدىغان بولۇشنى تەلەپ قىلمىغانلىقىنى» تەن ئالماي تۇرالمايتتى.

ئۇرۇشنىڭ يېقىنلىشىشىغا ئەگىشىپ، ئىزىنىخاۋېرنىڭ خىزمىتى تېخىمۇ ئالدىراش بولۇپ كەتتى. ئۇ جەڭچىلەردىن مەشىق قىلىشنى كۈچەيتىپ، ئۇرۇش تەييارلىقىنى ياخشى قىلىشقا چاقىرىپ: «ئۇرۇشنىڭ تەييارلىق خىزمىتى قانچىلىك كۆپ ئىشلەنسە، كېيىنكى ئۆلۈم ـ يېتىم ۋە كۆرۈلمىغان زىيان شۇنچە ئاز بولمىدۇ» دېدى. ئۇ ھۇجۇم باشلىنىشتىن ئىلگىرى، نۇرغۇن ۋاقىتنى، نەق مەيدانغا بېرىپ قىسمىلارنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە سەرپ قىلدى. ئۇ شەخسەن ئۆزى مىڭلىغان، ئون مىڭلىغان جەڭچىلەر بىلەن كۆرۈشۈشنى ۋە ئۇلار بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈشنى خالايتتى. شۇڭا 1 ـ فېۋرالدىن 1 ـ ئىيۇنغىچە بولغان تۆت ئاي ئىچىدە، 26 دىۋىزىيە، 24 ئايرودروم، بەش ئۇرۇش پاراخوتى، سانسىزلىغان ئەسكىرىلات، زاۋۇت، دوختۇرخانا ۋە باشقا ئەسلىمىلەرنى كۆزدىن كەچۈردى. ئۇ جەڭچىلەرگە قىسقىچە سۆز قىلىش ئۈچۈن، ئۇلارنى ئالاھىدە رەتكە تىزىلدۇرماستىن، ئۇلارنى ئەتراپىغا يىغىپ، بىر ـ

بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆروشۇپ چىقاتتى.

ئېزىنخاۋېر 1944 - يىل باھاردا، ساندخۇرست خان جەمەتى ھەربىي ئىنستىتۇتىنى پۈتتۈرۈپ، ئالدىنقى سەپكە ئاتلىنىش ئالدىدا تۇرغان ئوفىتسېرلارغا زىياپەت نۇتقى سۆزلىدى. ئۇ نۇتقىدا مۇھىم مەسىلىلەر ئۈستىدە توختىلىپ، ھەربىر ئوفىتسېر ئۆزىنىڭ بەخت - سائادىتى ۋە گۈزەل ئىستىقبالىنى «زوراۋان ھەربكتى» نىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ تونۇشنى تەلەپ قىلدى. ئۇ يەنە ئۇلارنىڭ ساندخۇرستنىڭ ئولۇغ ئەنئەنىسىنى ئۇنتۇپ قالماسلىقىنى ئەسكەرتتى، ئۇ يېڭىدىن ۋەزىپىگە تەيىنلەنگەن ئوفىتسېرلارغا، جەڭچىلەرنىڭ يېشى گەرچە ئۇلاردىن ئىككى ھەسسە چوڭ بولسىمۇ، لېكىن جەڭچىلەرگە ئۆز ئاتىسىدەك كۆيۈنۈشنىڭ زۆرۈرلۈكى، ئۇلارنىڭ چوقۇم جەڭچىلەرنى قىيىنچىلىقتىن قۇتۇلدۇرۇپ، ئۇلار يولدىن چىقىپ كەتكەندە سوغۇق مۇئامىلە قىلماسلىقنى تەكىتلىدى. ئۇ يەنە ئۆزى سۆزلەشكە ئامراق تېمىغا كۆچكەندە، مۇنداق دېدى: «روتىلار خۇددى بىر چوڭ ئائىلىگە ئوخشايدۇ، سىلەرمۇ خۇددى بىر ئائىلە باشلىقىغا ئوخشاش، قىسمىنى زىچ ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، قەيسەرلىك بىلەن مەشىق قىلىپ، ياخشى قوراللىنىپ، ھەر ۋاقىت جەڭگە ئاتلىنىشقا تەييار تۇرۇشۇڭلار زۆرۈر.»

ئېزىنخاۋېر بۇ ئەسكەرلەرگە رەھبەرلىك قىلىش ئۈچۈن 50 تىن ئارتۇق دۇنيە كوماندىرىغا ئېھتىياجلىق ئىدى. شۇڭا ئۇ بۇ ئوفىتسېرلارنى ئەنگلىيە ۋە كانادا گېنېرالىلىرى ئارىسىدىن تاللىماي، ئامېرىكىلىق گېنېرالىلار ئارىسىدىن تاللاشقا چىقتى تۇردى. ئۇ دۇنيە دەرىجىلىك كوماندىرلارنىڭ ئۇرۇشتىكى رولى ئىنتايىن مۇھىم، بۇ كوماندىرلارنى كورپۇس ياكى گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە دەرىجىلىك كوماندىرلارغا سېلىشتۇرغاندىمۇ، مەسئۇلىيىتى ئىنتايىن ئېغىر ۋە

مۇرەككەپ، دىۋىزىيە بىر ئورگان سۇپىتىدە ئۆز ئالدىغا ئۇرۇش قىلىدىغان؛ قوماندانى بولسا، ئۆزىنىڭ خاراكتېرى ئارقىلىق ئەڭ زور نەسىر كۆرسىتىدىغان ئەڭ چوڭ تەشكىلي تۈزۈلۈش بىرلىكى، ئەسكەرلىرى بولسا ئۆز قوشۇنىنىڭ ئەڭ زور تەشكىلى دەپ قارايتتى. ئېزىنخاۋېر ئۆز كوماندىرلىرىنىڭ ئىمكانقەدەر ئۇرۇش قىلىش تەجرىبىسىگە ئىگە بولۇشىنى ئۈمىد قىلاتتى. لېكىن، ئامېرىكا ئارمىيىسىدىكى كۆپلىگەن خادىملار جەڭگە قاتنىشىپ باقمىغان بولغاچقا، بۇنداق ئادەمنى تېپىش ئاسان ئەمەس ئىدى. شۇڭا ئۇ ئوفىتسېرلارنى مۇنداق پرىنسىپ بىلەن تاللىدى؛ بىرىنچىدىن، فاشىزمغا قارشى تۇرۇشقا سادىق بولغان، قەيسەرلىك بىلەن باتۇرانە كۈرەش قىلىش روھىغا ئىگە بولۇشى كېرەك؛ ئىككىنچىدىن، تەشكىللەش ئىقتىدارى ۋە قوماندانلىق قىلىش ئىقتىدارى بىر قەدەر ياخشى بولۇشى كېرەك؛ ئۈچىنچىدىن، ئالدىنقى سەپتە جەڭ قىلىشتا نەمۇنىلىك رول ئوينىيالايدىغان بولۇشى كېرەك. شۇنىڭدىن كېيىن ئېزىنخاۋېرنىڭ قىزغىنلىق بىلەن كۆرسەتىشى، مارشاللىنىڭ تاللاپ بېكىتىشى بىلەن برادلېي ئامېرىكا بىرىنچى گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنىڭ قوماندانلىقىغا تەيىنلەندى. ئېزىنخاۋېرنىڭ تاللاپ بېكىتىشى بىلەن باتتون ئارقىدىكى ئاخىرقى قىسمىنىڭ ئۈچىنچى گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ قوماندانلىقىغا تەيىنلەندى. بۇ گېنېرالالار قەھرىمانلارچە جەڭ قىلىپ، «زوراۋان» ئوپېراتسىيىسىدە ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينىدى.

15 ـ ماي ئېزىنخاۋېرنىڭ قول ئاستىدىكى قوماندانلار قەدىمىي سانپاۋلو مەكتىپىدە ئۇرۇشتىن ئىلگىرىكى سەپەرۋەرلىك يىغىنى ئاچتى. سانپاۋلو مەكتىپى ۋېست كېسىنگتوندا بولۇپ، مونتگومېرىنىڭ 21 ـ گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى جايلاشقان جاي ئىدى. بۇ تەنتەنىلىك، ئەمما دائىرىسى ئانچە چوڭ بولمىغان يىغىنغا

ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر بىرلىقا بۇرۇش قىلغۇچى قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانلىق شتابى ئىنتايىن نەپىس ئىشلەنگەن رەسمىي باغاق تارقاتتى. يېڭىنغا ئەنگلىيە پادىشاھى، باش ۋەزىر، مارشاللار ۋە باشقا مۇھىم ئەربابلارمۇ قاتناشتى. ئېزىنىخاۋېر قىسقىچە تەبرىك سۆزى سۆزلىگەندىن كېيىن، قورۇقلۇق ئارمىيىنىڭ قوماندانى مونتگومېر يېڭىنغا رياسەتچىلىك قىلدى.

مونتگومېر يېڭىنغا قاناشقان ئوفىتسېرلارغا دۇشمەننىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى. ئۇ سۆزىنىڭ بېشىدىلا كۆپچىلىككە مۇنداق بىر مەسىلىنى، يەنى فرانسىيىدە گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ سېپىنى نامى پۈركەتكەن مارشالى روممېل قوماندانلىقىدىكى ئون برونېۋېك دىۋىزىيەسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان 60 دىۋىزىيە ئەسكىرىنىڭ بارلىقىنى ئەسكەرتتى. ئاندىن ئۆز رەقىبى ئۈستىدە تەپسىلىي توختىلىپ: «غەيرەت - شجائەتنى ئۇرغۇپ تۇرغان، مۇستەھكەم ئىرادىلىك قوماندان. ئۇ 1944 - يىل يانۋاردا بۇ ۋەزىپىگە تەينىلەنگەندىن كېيىن ئەھۋالدا چوڭ ئۆزگىرىشلەر بولدى. ئۇ بۇزغۇنچىلىق خاراكتېرىدە ھۇجۇم قوزغاشقا ناھايىتى ماھىر بولۇپ، ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىقىمۇ كەڭ كۆلەمدە بۇزغۇنچىلىق قىلىشقا ماھىرلىقىدا. ئۇ ھەر بىر جەڭنى قىلىشتىن ئاۋۋال ئىنچىكىلىك بىلەن ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ بارىدۇ، تەييارلىقسىز ھەرگىز ئۇرۇش قىلمايدۇ. ئۇ پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۆزىنىڭ تانكا قىسىملىرىنى ئالدىغا چىقىرىپ، بىزنىڭ تانكىلىرىمىزنىڭ قورۇقلۇقا چىقىشىغا توسقۇنلۇق قىلمافچى.» دۇشمەنلەر سۇدا توسۇق ئورنىتىش، دېڭىز قىرغىقىدا مۇقىم مۇداپىئە ئەسلىھەلىرىنى قۇرۇش، مۇداپىئە ئاكوپلىرىنى كەڭ كۆلەمدە قۇرۇش ۋە كۈچەيتىش ئارقىلىق ئىتتىپاقداش ئارمىيىنى دېڭىز ساھىلىدا توسۇپ قالغىلى بولىدۇ. ئاندىن كېيىن روممېلنىڭ

يارده‌مچى قوشۇنلىرىنىمۇ يۆتكەپ كەلگىلى بولمىدۇ، دەپ قاراۋاتىدۇ، روممېل بۇ جەھەتتە ئىنتايىن كۆچلۈك ئىقتىدارغا ئىگە. مېنىڭ پەرىزىمچە، روممېل 2 ـ كۈنى توققۇز دىۋىزىيىنى نورماندىيىنى تالىشىش جېڭىگە سالالىشى مۇمكىن. 3 ـ كۈنگە كەلگەندە 13 ـ دىۋىزىيىسىنى جەڭگە سالالايدۇ. ھۇجۇم باشلىنىپ 6 ـ كۈنگە كەلگەندە روممېل ئۆزىنىڭ ئون بىرونېۋىك دىۋىزىيىسىنىڭ ھەممىسىنى بىراق ئىشقا سېلىپ قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتەلەيدۇ. بۇنىڭغا قارىغاندا، ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ يىراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قىسىملىرىنىڭ توپلىنىشى ئىنتايىن ئاستا بولغاچقا، نېمىسلار «زوراۋان» ھەرىكىتىگە قاتناشقان قىسىملارنى دېڭىزغا قوغلىۋېتىش ئۇمىدىدە بولماقتا.

گەرچە بۇ بىر پەرەز بولسىمۇ، لېكىن بىزنىڭ بۇ ئۇرۇشنىڭ غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈش ئىشەنچىمىز تولۇق. دېڭىز ساھىلىدىن تۇيۇقسىز زەربە بېرىش ئۇچۇن تولۇق تەييارلىق قىلدۇق. ئالدىن بەلگىلەنگەن ھۇجۇم قىلىش كۈنىنىڭ ئۆزىدىلا قۇرۇقلۇقتا ئىچكىرىلەپ كىرەلەيمىز ھەمدە ھەر تەرەپكە تارقىلىپ جەڭ قىلىپ ئۇرۇشنى پايدىمىز تەرىپىگە قاراپ تەرەققىي قىلدۇرىمىز. تۇنجى كۈنىلا 32 مىل ئىچكىرىلەپ كىرىپ فالېز رايونىغا يېتىپ بارالىشىمىز مۇمكىن ھەمدە بىرونېۋىك كالونىمىزنى كائېنغا تېز ئەۋەتىمىز. مۇشۇنداق قىلغاندىلا دۇشمەننىڭ پىلانىنى قالايمىقانلاشتۇرۇۋېتەلەيمىز. بىز ئەسكىرىي كۈچىمىزنى توپلىۋالساق دۇشمەن بىزگە يېقىنلىشىشقا پېتىنالمايدۇ. ئارمىيىمىز چوقۇم تېزلىكتە ھاۋا بوشلۇقىنى ئىگىلەپ، ئىچكى قۇرۇقلۇقتا مۇستەھكەم پۇت دەسسەپ تۇرۇۋېلىشى زۆرۈر، ئاندىن بىز دېڭىز ساھىلىنى بويلاپ سېپىنا دەريا سىغا قاراپ ئىلگىرىلەيمىز» دېدى.

مونتگومېر سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن، ئەنگلىيە پادىشاھى قىسقىلا سۆز قىلدى. ئاندىن چېرچىل كۆپچىلىكتىن

«باشلىنىشى ئاسنا بولسىمۇ، ئەمما تېز ئايلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت ۋاقىت ئورۇنلاشتۇرۇلۇش بويىچە ھەربىكەت قىلىش» نى تەلەپ قىلدى. ئۇ يەنە: «قەھرىمانلىق، ئەقىل - پاراسەتلىك ۋە تەۋرەنمەس ئىرادە ئىنسانىنىڭ ئەڭ مۇھىم پەزىلىتى. ئۇ ھەتتا قورال - ياراغتىنمۇ مۇھىم» دېدى.

بۇ قېتىمقى يىغىن قوماندان ۋە جەڭچىلەرنىڭ قەھرىمانلىق جاسارىتىگە بەنمۇ ئىلھام بەردى ھەمدە چېرچىلنىڭ ئۆزۈندىن بۇيان كۆڭلىدە ساقلىنىۋاتقان گۇمانىنى يوقاتتى. چېرچىل 1944 - يىلىنىڭ بېشىدىن بۇيان دېڭىز بوغۇزىنى كېسىپ ئۆتۈپ ھۇجۇم قىلىشنىڭ ئاقىلانە بولۇش - بولماسلىقىدىن تېخىچە گۇمانلىنىپ يۈرەتتى. بىر قېتىم ئۇ ئېزىنىخاۋېرغا: «مەن نورماندىيە دېڭىز ساھىلىدا ئەنگلىيە - ئامېرىكىدىن ئىبارەت ئىككى دۆلەتنىڭ مۇنەۋۋەر ياشلىرىنىڭ قىستىلىشىپ تۇرغانلىقىنى ئويلىغان چېغىمدىلا، مەندە گۇمان پەيدا بولغانىدى...» دېگەنىدى. ماينىڭ بېشىدىلا ئېزىنىخاۋېر چېرچىل بىلەن چۈشلۈك تاماقتا بىللە بولغانىدى. ئۇلار ئايرىلىدىغان چاغدا باش ۋەزىر جىددىيلىشىپ، كۆزلىرىگە ياش ئالغان ھالدا: «ئىككىمىز بۇ ئىشنى ئاخىرغا ئېلىپ چىقمىساق بولمايدۇ. ئەگەر مەغلۇپ بولساق ھەر ئىككىمىزلا تەختتىن چۈشىمىز» دېگەنىدى. ئەمما سان پاۋلو يىغىندىن كېيىن چېرچىل ئېزىنىخاۋېرغا: «مېنىڭ بۇ ئىشقا بولغان ئىرادەم ئەمدى تېخىمۇ چىڭىپ كەتتى» دېدى.

ئەمدى ھەممە ئىشلار پۈتۈپ قالغان، پەقەت ھەربىكەت باشلاشلا قالغانىدى.

ئون تۆتىنچى باب

ئەنگلىيە بوغۇزىدىن ئۆتۈش

ئەنگلىيە بوغۇزىدىن ئۆتۈش - دۇنيا تارىخىدىكى سۇ ۋە قۇرۇقلۇقنا ئېلىپ بېرىلغان زور كۆلەملىك ئۇرۇش ئىدى. ۋاقتىنىڭ يېقىنلىشىشىغا ئەگىشىپ ھەر خىل خىزمەتلەر جىددىي ئېلىپ بېرىلمۇاتاتتى.

ئەدىن قۇرۇقلۇققا چىقىش مەسىلىسى ئۇستىدە ئېزىنىخاۋېر شتابىنىكىلەر ۋە مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار بىلەن كۆپ قېتىم مەسلىھەتلەشكەن ۋە سېلىشتۇرۇش ئېلىپ بارغانىدى. ئەينى چاغدا فرانسىيىنىڭ غەربىي شىمالىدا قۇرۇقلۇققا چىقىش بىرقەدەر مۇۋاپىق كېلىدىغان رايوندىن كونتانتىن يېرىم ئارىلى، نورماندىيە ۋە كالاي رايونىدىن ئىبارەت ئۈچ رايون بار ئىدى. ئەڭ ياخشى لايىھىنى تاللاش ئۈچۈن، شتابنىڭ ئاخبارات خادىملىرى ئىلگىرى شۇ رايونغا كۆپ قېتىم ئىچكىرىلەپ كىرىپ چارلىغانىدى. كونتانتىن يېرىم ئارىلىدىن قۇرۇقلۇققا چىقىش ئوڭاي بولغان بىلەن، ئارال تار بولغاچقا، قۇرۇقلۇققا چىقىقاندىن كېيىن ئەسكەرلەرنى تارقاقلاشتۇرۇپ، تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ كىرىشكە پايدىسىز ئىدى. كالاي رايونىنىڭ ئەنگلىيە دېڭىز قىرغىقىغا ئەڭ يېقىن جايى پەقەت 33 كىلومېتىر بولۇپ، قۇرۇقلۇققا چىقىشتا پايدىلىق شارائىتى بار ئىدى. ئەمما، بۇ رايون ئەنگلىيە بورتىدىن خېلى يىراق بولغاچقا، ئەسكەرلەرنى ۋە ماددىي ئەشيالارنى يۆتكەش قولايسىز ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە

بۇ رايون گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ نۆۋەتلىك مۇداپىئە قىلىدىغان رايونى بولغاچقا، قۇرۇقلۇققا چىقماندا، چوقۇم كۆچلۈك قارشىلىققا ئۇچرايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ رايوننىڭ ئىچكى جايلار بىلەن تۇتىشىدىغان قاتناش لىنىيىسى بولمىغاچقا، قۇرۇقلۇققا مۇۋەپپەقىيەتلىك چىققان تەقدىردىمۇ، ئالغا ئىلگىرىلەش ئاسان ئەمەس ئىدى. نورماندىيە رايونى بۇ ئىككى رايونغا قارىغاندا، قۇرۇقلۇققا چىققاندىن كېيىنكى ئەۋزەل شارائىتلىرى خېلىلا كۆپ ئىدى. بۇ يەرنىڭ دېڭىزغا تۇتىشىدىغان يېرى خېلى كەڭ بولۇپ، بىرلا ۋاقىتتا 26 دىن 30 غىچە دېڭىزىينى ئورۇنلاشتۇرغىلى بولاتتى ھەمدە ئەنگلىيىنىڭ غەربىي جەنۇب دېڭىز قىرغىقىدىكى ھەر ئايسى چوڭ پورتلار بىلەن بولغان ئارىلىقىمۇ خېلى يېقىن بولغاچقا، قىسىملار ۋە ماددىي ئەشيالارنى يۆتكەشمۇ قولايلىق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە گېرمانىيىنىڭ بۇ رايوندىكى ئەسكىرىي كۈچى ئاجىز بولۇپ، قۇرۇقلۇققا چىقىشتا ئاساسلا مۇۋەپپەقىيەت قازانغىلى بولاتتى. گەرچە بۇ يەردە ياخشى پورتلار بولمىسىمۇ، لېكىن ۋاقىتلىق پورت ياساش ئارقىلىق جىددىي يارىدەم بەرگىلىمۇ بولاتتى. شۇڭا ئېزىنىخاۋېر پايدا-زىيانىنى مۆلچەرلەپ كۆرگەندىن كېيىن، نورماندىيىنى فرانسىيىنىڭ غەربىي شىمالىغا چىقىش رايونى قىلىپ تاللىدى.

نورماندىيىدە مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا قۇرۇقلۇققا چىقىشنى تولۇق كاپالەتكە ئىگە قىلىش ئۈچۈن، ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئەنگلىيىنىڭ جەنۇبىي رايونىغا زور كۆلەمدە ئەسكىرىي كۈچ ۋە ھەر خىل ماددىي ئەشيالارنى توپلىدى. 1944-يىل ئىيۇندا، ئۇرۇش باشلاشنىڭ ھارپىسىغچە، ئىتتىپاقداش ئارمىيە زور كۆلەمدىكى ئەسكىرىي كۈچ، ئايروپىلان ۋە ھەربىي پاراخوتلار بولۇپ، جەمئىي 39 دېڭىزىينى تەييارلىدى. ئامېرىكىنىڭ يەنە 40-50 دېڭىزىيىسى يېراقتىن ئۇزلۇكسىز كېلىۋاتاتتى. 13

مىڭ ھەر خىل ئايروپىلان، ئالتە چوڭ ھەربىي پاراخوت، ئىككى يېنىدا ئېغىر تىپلىك زەمبىرەكى بار ئىككى پاراخوت، 22 ئوكيان چارلاش پاراخوتى، 93 قوغلىغۇچى كېمە، كىچىك تىپتىكى 159 كۆرەشچى كېمە، 255 مىنا تازىلىغۇچى قېيىق، 1000 دىن ئارتۇق ھەر خىل تىپتىكى قۇرۇقلۇققا چىققۇچى قېيىق ۋە ھەر خىل نىرانسپورت كېمىلىرى بىلەن قوشۇلۇپ، جەمئىي 6000 دانە پاراخوت-كېمە تەييارلىنىپ بولغانىدى. ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ قۇرۇقلۇق، ھاۋا، دېڭىز ئارمىيىسى ۋە ئارقا سەپ تەمىنات خادىملىرى بولۇپ جەمئىي 2 مىليون 870 مىڭ ئادەم بۇ جەڭگە قاتنىشىشقا تەق بولۇپ تۇردى.

قۇرۇقلۇققا چىقىش باشلىنىش ئالدىدىكى بىر ھەپتە ئىچىدە، ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر ھاۋا ئارمىيىسى دۇشمەننىڭ ئەڭ مۇھىم قاتناش توگۈنلىرىنى ئىنتايىن زىچ بومبارداىمان قىلىپ، 82 يەردىكى ئىستراتېگىيىلىك ئەھمىيەتكە ئىگە غول تۆمۇر يولنى ۋەيران قىلىۋەتتى. بۇ ھال نېمىسلارنى تېزلىكتە ئەسكەر يۆتكەشكە ۋە جىددىي يارەدەم تەلەپ قىلغان رايونلارغا يارەمچى قوشۇن ئەۋەتىشكە ئامالسىز قالدۇردى. پىلىموۋت، پورتلاند، پورتسموۋت ۋە ئەنگلىيەنىڭ باشقا نۇرغۇن چوڭ-كىچىك پورتلىرىدا قۇرۇقلۇققا چىققۇچى پاراخوتلار ھۇجۇم باشلاشقا تەييارلىنىپ بولدى. ئېزىنخاۋېرنىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا: «قۇدرەتلىك قوشۇن خۇددى بەتلەنگەن يا ئوقنغا ئوخشاش ئۆز كۆچىنى نامايان قىلىش ئۈچۈن تەييار بولغان، پەقەت بوغۇزدىن ئۆتىدىغان ۋاقتىنلا يېتىپ كېلىشىنىلا نەقەززالىق بىلەن كۈتۈۋاتاتتى.»

لېكىن، ئىشنىڭ تەرەققىياتىدا ئالدىن مۆلچەرلەپ تىزگىنلىگىلى بولمايدىغان بىر ئامىل مەۋجۇت ئىدى. ئۇ بولسىمۇ ھاۋا رايى ئىدى. شۇڭا ئېزىنخاۋېر مارتتىن باشلاپ، قۇرۇقلۇققا چىقىش نىشان قىلىنغان ئالاھىدە مانېۋىر

ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى. ئۇ ھەر دۈشەنبە كۈنى ھاۋا رايى ئىستانسىسىدىن شۇ ھەپتىنىڭ چارشەنبە كۈنىدىكى ھاۋا رايىدىن ئالدىن بېرىدىغان مەلۇماتنى تاپشۇرۇپ ئالاتتى. باش قوماندان زۆرۈر بولغان بارلىق ئاخباراتلارنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، ھاۋا ئارمىيە قوماندانى، دېڭىز ئارمىيە قوماندانى ۋە باشقا ھەربىي مۇلازىمەتچىسى خادىملاردىن ئەگەر چارشەنبە كۈنى فۇرۇقلۇققا چىقىش توغرا كەلسە، ھاۋا رايىنىڭ ئۇلارنىڭ پىلانىغا قانداق ئۆزگىرىشلەرنى ئېلىپ كېلىدىغانلىقى؛ مايدا ھاۋا رايىدىن ئالدىن بېرىلگەن مەلۇماتنى تەھلىل قىلىش ئاساسىدا ئەنگلىيە بوغۇزىدىن ئۆتۈش ۋە قۇرۇقلۇققا چىقىش ھەرىكىتىدە قانداق زۆرۈر ئۆزگەرتىشلەرنى كىرگۈزۈش كېرەكلىكىنى ئوستىدە پىكىر ئالاتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇلار بۇ ھەقتە نۇرغۇن تەجرىبىلەرنى يەكۈنلىدى. ئەمما، بۇ تەجرىبىلەر كىشىلەرنى چوقۇم غەلىبە قازىنىشقا ئىشەندۈرۈشتىن يەنىلا ناھايىتى يىراق ئىدى. بۇ ھال، بۇنداق ئالدىن مەلۇمات بېرىشنىڭ تازا مۇكەممەل ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى.

ھاۋا رايى ھەرقاچان تۇيۇقسىز ئۆزگىرىپ تۇراتتى. دېمىسىمۇ ھاۋا رايىنى ئادەمنىڭ ئىرادىسى بويىچە ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ-دە! تارىختىكى ئەڭ مۇكەممەل تۇزۇلگەن ئۇرۇش ئوپېراتسىيىسى پىلانىمۇ، ئەڭ ئاخىرىدا يەنە ئۇزلۇكسىز ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان شامال يۆنىلىشى ۋە دېڭىز دولقۇنلىرىغا باغلىق بولغان ئەمەسمىدى؟ دېڭىز سۈيىنىڭ كۆتۈرۈلۈشى ۋە پەسىيىشى بىلەن ئابنىڭ ئەھۋالىنى ئالدىن مۆلچەرلىگىلى بولسىمۇ، لېكىن قاچان بوران-چاپقۇن چىقىدىغانلىقىغا ئالدىن ھۆكۈم چىقىرىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بۇ ھەرىكەت باشلانغان ھامان، ھەر بىر ئادەم ھۇجۇم قىلىش بەلگىلەنگەن كۈندە ھاۋا رايىنىڭ ھېچبولمىغاندا ھەرىكەت قىلىشقا ئىمكان بولغۇدەك بولۇپ بېرىشنى ئۈمىد قىلاتتى. چۈنكى ئۇلاردا پىلانىنى

ئەمەلىيەتكە باغلاپ، جەددىي ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىشقا تولۇق تەييارلىق يوق ئىدى. شۇڭا ئېزىنىخاۋېر كۈندىلىك خاتىرىسىگە: ھاۋا رايىنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئەسلى پىلان بويىچە ھەرىكەت قىلىش كېرەك. ئەگەر ھاۋا رايى ھەقىقەتەن يامانلىشىپ كەتسە، ھۇجۇم مەغلۇپ بولۇشى مۇمكىن؛ بوران-چاپقۇندا چايقىلىپ تۇرغان قۇرۇقلۇققا چىققۇچى قېيىقلار قىرغاققا يېتىپ بارماي تۇرۇپلا چۆكۈپ كېتىشى مۇمكىن ياكى ئاسمانپەلەك كۆتۈرۈلگەن دولقۇن قوشۇننى دېڭىز ساھىلىغا سۈرۈپ چىقىرىۋېتىشى ياكى چايقىلىپ تۇرغان كېمىدىكى ئەسكەرلەرنىڭ بېشى قېيىپ، قۇرۇقلۇققا چىققان تەقدىرىمۇ ئۇرۇشنى ياخشى قىلالماسلىقى مۇمكىن؛ بۇنداق ناچار ھاۋادا ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئۆزىنىڭ ھاۋا ئوستۇنلۇكىدىن پايدىلىنىپ، ساھىلدىكى جىندىلىرىنىمۇ ياخشى قوغدىيالماسلىقى مۇمكىن. ئەگەر «زوراۋان» ھەرىكىتى مەغلۇپ بولسا، يەنە باشقىدىن بىر نەچچە ئاي ۋاقىت سەرپ قىلىپ پىلان تۈزۈش ۋە ھۇجۇم قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئەمما، بۇ 1944-يىلىدا ھەرگىز ئەمەلگە ئاشمايدۇ، دەپ يازغانىدى.

1-ئىيۇندىن 5-ئىيۇنغىچە بولغان ئارىلىقتا ئېچىلغان ھەر قېتىملىق قوماندانلار يىغىنىدا چىقىرىلغان ئادەمنى پەرىشان قىلىدىغان قارارلار ئېزىنىخاۋېرنى گاڭگىرىتىپ قويدى. ئادەمنىڭ كەيپىنى ئۇچۇرىدىغان بىر خىل تۈۋەن ھاۋا بېسىمى بۇ ئارالنى قاپلىۋالغان بولۇپ، ھاۋادا ھەرىكەت ئېلىپ بېرىش شارائىتىنى قاتتىق يامانلاشتۇرۇۋەتتى. ھاۋا قاتتىق تۇتۇلۇپ، قاتتىق بوران ئەنگلىيە بوغۇزىدا غايەت زور دولقۇن پەيدا قىلغانىدى. ئەھۋال گەرچە شۇنداق بولسىمۇ، لېكىن ئېزىنىخاۋېر 2-ئىيۇن يەنىلا ئاستا سۈرئەتلىك ھۇجۇمچى پاراخوتلارنىڭ يولغا چىقىشى ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈردى. 2-كۈنى ھاۋا رايىنىڭ تېخىمۇ يامانلىشىۋاتقانلىقى ھەققىدە ئالدىن مەلۇمات بېرىلدى. كاي

سوممېرسبى بۇ ھەقتە كۈندىلىك خاتىرىسىگە مۇنداق يازىدۇ: «ئېزىنخاۋېرنىڭ روھىي كەيپىياتى ئىنتايىن پەرىشان بولۇپ، ئاخىرقى قارارنى چىقىرىشنى كەينىگە سوزۇشقا مەجبۇر بولۇۋاتاتتى...»

3-ئىيۇن ئاخشىمى ئېزىنخاۋېر سوسۋىك داچىسىنىڭ رېستورانىدا ئۆزىنىڭ قوماندانلىرى ۋە ئاساسلىق ھاۋا رايى ئاخباراتچى خادىمى، خان جەمەتى ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ پولكوۋنىكى ستېيگ بىلەن كۆرۈشتى. ستېيگ ئاتموسفېرادا يۇقىرى ھاۋا بېسىمىنىڭ يەنە يوقىلىپ، تۆۋەن ھاۋا بېسىمىنىڭ پەيدا بولغانلىقى، 5-ئىيۇن ھاۋا تۇتۇلۇپ، قاتنىق بوران-چاپقۇن چىقىپ، يامغۇر ياغىدىغانلىقىنى، بۇلۇت قاتلىمىنى 0 دىن 500 ئىنگلىز چىسىغىچە بولۇپ، شامال كۈچىنىڭ بەش بال بولىدىغانلىقى ھەققىدىكى كۆڭۈلسىز خەۋەرنى يەتكۈزدى. تېخىمۇ يامان بولغىنى شۇكى، ھاۋا رايى بارغانسېرى ئوساللىشىپ كېتىۋاتقاننىڭ ئۈستىگە، 24 سائەتلىك ھاۋا رايىدىن ئالدىن بېرىلگەن مەلۇماتقا پەقەت ئىشەنگىلى بولمىغاچقا، ئاخىرقى قارارنى چىقىرىشقىمۇ بالدۇرلۇق قىلاتتى. لېكىن، بۇيرۇقنى چوقۇم ئوماخا ۋە يۇتا دېڭىز ساھىلىدا تۇرۇۋاتقان برادلېيىنىڭ دېڭىز ئارمىيە قىسىملىرىغا يەتكۈزۈپ بېرىش زۆرۈر ئىدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ باسىدىغان سۇ مۇساپىسى ئەڭ ئۇزۇن ئىدى.

ئىككىنچى كۈنى ئەتىگىنى ھاۋا ئىنتايىن سوغۇق بولۇپ، بۇلۇت قاتلىمى تېخىمۇ تۆۋەنلەپ كەتكەنىدى. كاي سوممېرسبى كۈندىلىك ئىشلار خاتىرىسىگە مۇنداق دەپ يازدى: «ھاۋا رايى ياخشىلانمىدى. ھەر خىل تىپتىكى نەچچە مىڭ پاراخوت خېلى بۇرۇن يولغا چىقىپ بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنى قاينۇرۇپ كېلىشكە مەجبۇر بولدۇق. تېددېر قوماندانلارنىڭ پەۋقۇلئاددە يىغىنىدا: ھاۋا ئىنتايىن ئوساللىشىپ كەتكەچكە، ھاۋا ئارقىلىق ياردەم بېرىش قىيىنچىلىققا دۇچ كەلدى، دېدى دېڭىز ئارمىيە

قوماندانی رامسېينىڭ پوزىتسىيەسىنىڭ تازا تايىنى يوق ئىدى. مونتگومېر يەنە بىر قېتىم دەرھال ھەرىكەت قىلىشنى تەشەببۇس قىلدى. ئېزىنىخاۋېر بۇنداق ئورۇنسىز خەتەرگە تەۋەككۇل قىلىشنى يەنە رەت قىلدى. ئۇ ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ، دالادىكى تۇرالغۇسىغا قايتىپ كەلدى ۋە كەيپىياتىنى نورماللاشتۇرۇش ئۈچۈن يەكشەنبىلىك گېزىت بىلەن غەربنىڭ يېڭى نەشرى قىلىنغان رومانلىرىنى ئوقۇشقا كىرىشىپ كەتتى. چۈشتىن كېيىن دېڭىز قولتۇقى قايتىپ كەلگەن پاراخوتلار بىلەن توشۇپ كەتتى. ئاخبارات باشقارمىسىنىڭ باشلىقى مالللورى ھاۋا ئارمىيە قوماندانى سېپائاتسقا، ئەگەر ئەھۋالدا ئۆزگىرىش بولۇپ قالسا، شەخسەن ئۆزۈم تېلېفون بېرىپ ئۇقتۇرۇپ قويىمەن، دەپ ۋەدە بەرگەن بولسىمۇ، لېكىن ھۇجۇم قىلىش ۋاقتىنىڭ يەنە كېچىكتۈرۈلگەنلىكى ھەققىدە ئۇنىڭغا خەۋەر قىلمىغان بىرمۇ ئادەم چىقمىدى.»

3ـ ئىيۇن گېنېرال برادلېي ماشىنا بىلەن بىرستولدىكى قوماندانلىق شتابىدىن پورتسموۋتقا كېلىپ، گېنېرال كوللىنس بىلەن كۆرۈشتى. كوللىنسنىڭ 7ـ بىرلەشمە ئارمىيىسى كارلانتوننىڭ يېنىدىكى يۇتا دېڭىز ساھىلىدىن قۇرۇقلۇققا چىقىشنى پىلانلىغانىدى. ئۇلار بىر ماتورلۇق قېيىق بىلەن كونتر ئادمېرال كېركنىڭ قوماندانلىق پاراخوتى «ئوكستا» نامىلىق كېرىيسېرغا كەلدى. برادلېي ئېغىرېبسىق، ئېھتىياتچان، سۆزلىرى لوگىكىلىق، ئۆزىگە قاتتىق ئىشىنىدىغان ئادەم ئىدى.

شۇ چاغدا گېنېرال گېئورگې باتونمۇ پورتسموۋتقا كەلدى. قارىماققا ئۇ ئىنتايىن سالماق ۋە تەمكىن بولۇپ، ھاۋا رايىنىڭ يامانلىشىشىغمۇ پەرۋا قىلماي، قۇرۇقلۇققا چىقىشتا ئۆزىگە قاتتىق ئىشىنىدىغاندەك قىلاتتى. بۇ ئادەم سەل ئېگىزرەك، تېرىلىرى ئاپتاپتا قارىداپ كەتكەن كىشى ئىدى. قۇرۇقلۇق

ئارمىيە مىنىستىرى ستىمسوننىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئەنگلىيىگە ياۋروپادىكى قوراللىقلار چىقىش ئوپېراتسىيىسىنىڭ ئەھۋالىنى دوكلات قىلىشقا كەلگەن كاپىتان S.H.W ۋرايت بىر ئاخشىمى بېرىستولدا برادلېي بىلەن بىللە خېلى ئۇزۇنغىچە گېپىرال باتتوننىڭ يۇرۇش-تۇرۇشىنى كۆزەتكەنىدى. ۋرايت دوكلاتىدا: «باتتون ۋاقتىنى قىلچە قەدىرلىمەيدىغان، ھە دېسىلا كىشىگە ئاچچىقلىنىدىغان، باشقىلارنى خالىغانچە ئەيىبلەيدىغان، ئۆزىنىڭ گەپ-سۆز، يۇرۇش-تۇرۇشلىرىنى كونترول قىلالمايدىغان ئادەم ئىكەن» دەپ يازغانىدى.

باتتون نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا بىر ئەسكەرنى ئۇرۇپ قويغاندىن كېيىن، يەنە بىر كۆڭۈلسىز ئىشقا دۇچ كەلدى. يەنى ئۇ بېرىستولدا نۇتۇق سۆزلىگەن چاغدا، بىر نەچچە ئەنگلىيە، ئامېرىكا گېنېرالىنىڭ ئارىسىدا كۆپ قېتىم تىلغا ئېلىنغان بىر مەسىلىنى، يەنى، «ئۇرۇشتىن كېيىن برىتانىيە بىلەن ئامېرىكا پۈتۈن دۇنياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ» دەپ، گەپ ئەگىتمەيلا ئوچۇق-ئاشكارا سۆزلىگەنىدى. بۇ يۇرەكلىك ئېيتىلغان گەپلەر 2-كۈنلا ئەنگلىيە، ئامېرىكىدىكى بارلىق نوپۇزلۇق گېزىتلەرنىڭ بىرىنچى بېتىدە ئېلان قىلىنغانىدى. بۇنى كۆرگەن باش قوماندان ئاچچىقىدىن يېرىلىپ كېتەي دەپ قالدى. گېزىتخاۋەر باتتوننىڭ مۇخبىرلارنى قوبۇل قىلىشنى ۋە ئاخبارات، مەتبۇئات ساھەسىدە سۆھبەت بايان قىلىشنى قەتئىي چەكلىدى. باتتون رەسمىي يوسۇندا بۇ بۇيرۇقنى قەتئىي ئەمەل قىلدۇرغانلىقى ھەققىدە ۋەدە بەردى ۋە خاتالىقىنى «تۇزىتىدۇغانلىقىنى» بىلدۈرۈپ، مۇخبىرلارغا ئۆزى دېمەكچى بولغان «دۇنياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان چوڭ دۆلەتلەر» ئىچىدە روسىيىنىڭمۇ بارلىقىنى ئېيتقانىدىم، دەۋالدى. باتتوننىڭ دۇنيا سىياسىسىغا «باش قاتۇرۇشى» دىپلوماتىيە جەھەتتە ئېغىر ئاۋارىچىلىق پەيدا قىلدى.

ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ يىراقتا يۈرۈش قىلغۇچىسى قىسىملىرى خۇددى بەتلەنگەن «يا ئۇرقى» دەك تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈپ تۇراتتى. 4-ئىيۇن يەكشەنبە كۈنى چۈشتىن ئاۋۋال ساەت 4 تىن 30 مىنۇت ئۆتكەندە، ئىزىنخاۋېر سوسۇنىڭ داچىسىدا قول ئاستىدىكىلەر بىلەن كۆرۈشتى. ستېيگ دوكلات قىلىپ: «دېگىزنىڭ ھاۋا رايى مۆلچەرىمىزدىكىدىن ئەل باخشىلاندى. ئەمما، ھاۋا تۇتۇق بولىدىغان بولغاچقا، ھاۋا ئارمىيىسى ئايروپىلان ئۇچۇرالمايدۇ» دېدى. مونتگومېر يەنىلا «ئېمە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ھەرىكەتنى باشلاش كېرەك» دېگەن قاراشتا چىڭ تۇردى. ئەمما، ئىزىنخاۋېر «زوراۋان، ھەرىكىتى ھەرگىزمۇ قۇرۇقلۇق قىسىملىرىنىڭ ئۇستۇنلۇكىگە تايىنىپلا ئىلىپ بارىدىغان ھەرىكەت ئەمەس، پەقەت ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ ئۇستۇنلۇكىمۇ بولغاندا ئاندىن بۇ ئوپېراتسىيىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئىلىپ بارغىلى بولىدۇ، ئەگەر بۇ پايدىلىق شارائىت بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا تۇرۇقلۇقا چىقىش ئىنتايىن زور تەۋەككۈلچىلىك قىلغانلىق بولىدۇ» دېدى. ئۇ بۇ سورۇندىكىلەردىن قارشى پىكىرنىڭ بارىيوقلۇقىنى سورىغاندا، ھېچكىم قارشى ئىپادە بىلدۇرمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھەرىكەتنىڭ يەنە 24 ساەت كېچىكتۈرۈلىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى.

4-ئىيۇن كەچتە ئىزىنخاۋېر سوسۇنىڭ داچىسىنىڭ رېستورانىدا مونتگومېر، تېددېر سمىت، رامسبي ۋە سترونگ قاتارلىق يۇقىرى دەرىجىلىك ھەربىي ئەمەلدارلار بىلەن يەنە بىر قېتىم كۆرۈشتى. بۇ رېستوران ناھايىتى چوڭ بولۇپ، بىر تەرىپىگە چوڭ ئۇستەل، يەنە بىر تەرىپىگە كرېسلو قويۇلغانىدى. تامغا ئەنگلىيىنىڭ جەنۇبىي قىسمى ۋە نورماندىيىنىڭ چوڭ خەرىتىسى ئېسىلغان بولۇپ، خەرىتىنىڭ ئۇستى قالپاق مىخ، كۆرسەتكۈچ بەلگە ۋە ئىتتىپاقداش ئارمىيە بىلەن گېرمانىيە

ئارمىيىسىنىڭ ئورنىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان بەلگىلەر بىلەن تولۇپ كەتكەنىدى. قاتتىق شىۋىرغانغا دۇچ كەلگەن ئوفىتسېرلار كرېسلوغا چۆكۈپ، قەھۋە ئىچكەچ قوروق پاراڭ سېلىپ ئولتۇرۇشاتتى. پولكوۋنىك ستېپىگ تەخمىنەن سائەت 9 بېرىملار ئەتراپىدا «ھاۋا رايى ياخشىلىنىشقا باشلىدى!» دېگەن ئەك بېكى ھاۋا رايى مەلۇماتىنى ئېلىپ كەلدى. كېيىن بۇ ھەقتە گېنېرال سترونگ ئەسلەپ: «كۆپچىلىك ئۈنۈڭ مەلۇماتىنى ئالقىش ساداسى بىلەن قارشى ئالدى. مەن گېنېرالىرنىڭ مۇنداق شادلىققا تولغان ئالقىش ساداسىنى ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمايتىكەنمەن.» دېگەنىدى. ستېپىگ يەنە مۇنۇلارنى مەلۇم قىلدى: «ھازىر چېلەكلەپ يېغىۋاتقان يامغۇر ئىككى-ئۈچ سائەت ئىچىدە توختايدۇ. ئۈنىڭدىن كېيىن 36 سائەتكىچە ھاۋا ئوچۇق بولىدۇ. شامال كۈچى ئوتتۇراھال بولىدۇ. بومبارداىمانچى ئايروپىلانلار بىلەن كۈرەشچى ئايروپىلانلار گەرچە بۇلۇت قاتلىمىنىڭ توسالغۇسىغا ئۇچرىسىمۇ، لېكىن 5-ئىيۇندىن 6-ئىيۇن دۈشەنبە كېچىگىچە ھەرىكەت قىلسا بولىدۇ» دېدى. ئاخبارات باشقارمىسىنىڭ باشلىقى مالللورى: «مانا بۇ ھاۋا ئارمىيىسىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا خېلى كۆڭۈللۈك بىر كېچە بولدى» دەپ باھا بەردى. تېددېر تاماكىسىنى قاتتىق بىر شوراپ قويۇلغان تەلەپپۇزدا: «شۇنداق بولسىمۇ، ئېغىر تېپتىكى ۋە ئوتتۇرا تېپتىكى بومبارداىمانچى ئايروپىلانلارنى ئىشقا سېلىش يەنىلا خەتەرلىك» دېدى. ئېزىنخاۋېر داڭ بۇنىڭ ئەكسىچە كۈرسەتمە بېرىپ: «ئىنتىپاقداش ئارمىيە زور بىر تۇركۈم كۈرەشچى ۋە بومبارداىمانچى ئايروپىلانلارنى ئىشقا سالىدۇ!» دېدى.

بۇ ھەقتەتەن كەمدىن-كەم ئۇچرايدىغان پۇرسەت ئىدى. ئەمما، ۋەزىيەت يەنىلا مۇرەككەپ ئىدى. ئېزىنخاۋېر مەيلى قانداقلا قارار چىقارسۇن، مەلۇم خەۋپكە دۇچ كېلەتتى. ئۇ

قولىنى ئارقىسىغا قىلىپ، بېشىنى ساڭگىلاتقىنىچە، ئۆيدە ئۇياقتىن-بۇياققا ماڭاتتى. بىر چاغدا تۇيۇقسىز بېشىنى كۆتۈرۈپ، شتاب باشلىقى سمىتقا تىكىلدى. سمىت: «بۇ بىر قىمار، قىمار بولغاندىمۇ ئەڭ ياخشى قىمار بولۇپ قېلىشى مۇمكىن» دېدى. ئېزىنىخاۋېر ئۇنىڭ پىكرىگە قوشۇلۇپ بېشىنى لىڭشىتتى ھەمدە مونتگومېرىغا قاراپ: «سەيشەنبە كۈنى ئانلانمايلى، سىزنىڭچە قانداق؟» دەپ سورىدى. مونتگومېر قەددىنى رۇسلاپ، ئېزىنىخاۋېرنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ: «مېنىڭچە ئاتلىنىش كېرەك!» دەپ جاۋاب بەردى. ئەمما، ھاۋا ئارمىيە قوماندانى تېددېر يەنە بىر قېتىم بۇنداق قىلىشنىڭ خەۋپلىك ئىكەنلىكىنى ئەسكەرتتى. ئېزىنىخاۋېر ئاخىرى مېڭىشتىن توختاپ، قوماندانلارغا بىر قۇر قاراپ چىققاندىن كېيىن: «مەسىلە سىلەرنىڭ بۇ ئوپېراتسىيىنى يەنە قاچانچە دەرەخ ئۇچىغا ئېسىپ قويۇشۇڭلارغا باغلىق بولۇپ قالدى!» دېدى. بۇ چاغدا سمىت ئېزىنىخاۋېرنىڭ شتاب باشلىقى بولۇش سۈپىتى بىلەن «غەلىبە قىلىش ياكى مەغلۇپ بولۇش، پەقەت شەخسەن ئۆزى چىقارغان قارار بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى تولۇق چۈشىنىدىغان بىر قوماندانىنىڭ، مۇھىم قارارلارنى چىقىرىدىغان چاغدا چەكسىز يالغۇزلۇق ۋە زېرىكىش ھېس قىلىۋاتقانلىقىنى» چوڭقۇر چۈشەنگەنىدى. سىرتتا بوران-چاپقۇن تېخىمۇ ئەدەپ كېتىۋاتقان بولۇپ، بۇ ئوپېراتسىيىنى ئېلىپ بېرىشقا بولمايدىغاندەك قىلاتتى. ئېزىنىخاۋېر ھەر خىل لايىھىلەرنى سوغۇق قانلىق بىلەن دەڭسەپ كۆرۈپ، سائەت 9 دىن 45 مىنۇت ئۆتكەندە: «مەن دەرھال بۇيرۇق چۈشۈرۈشىنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ھېس قىلىۋاتىمەن، قېنى، بىز ھەرىكەتنى باشلايلى!» دېدى.

شۇنىڭ بىلەن ئېزىنىخاۋېر ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ يېراقتا يۈرۈش قىلغۇچى ئارمىيىسىنىڭ ئالىي باش قوماندانلىق

شتابى نامىدىن پۈتكۈل قوشۇنغا تۆۋەندىكىدەك «يۇرۇش قىلىش بۇيرۇقى» نى چۈشۈردى:

ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر يىراققا يۇرۇش قىلغۇچى قۇرۇقلۇق، دېڭىز ۋە ھاۋا قىسىملىرىدىكى جەڭچىلەر:

سىلەر ھازىر دەرھال قوزغىلىپ، بىز بىر نەچچە ئايدىن بېرى تەييارلىق قىلىۋاتقان «بۇيۇك ئەھلىسلىپ ئارمىيىسىنىڭ يىراققا يۇرۇش قىلىش» ھەرىكىتىگە قاتنىشىسىلەر. پۈتۈن دۇنيا سىلەرگە كۆز تىكمەكتە. پۈتۈن دۇنيادىكى ئەركىنلىكنى قىزغىن سۆيىدىغان كىشىلەر سىلەرگە مۇۋەپپەقىيەت تىلەيدۇ ھەمدە ئۇزلۇكسىز دۇئا قىلىدۇ. سىلەر باشقا ئۇرۇش سېپىدىكى قەھرىمان ئىتتىپاقداش ئارمىيە ۋە سەپداشلار بىلەن بىرلىكتە، گېرمانىيىنىڭ ئۇرۇش ماشىنىسىنى چوقۇم پاچاقلاپ تاشلىيالايسىلەر ۋە ناتسىستلارنىڭ ياۋروپادىكى ئېزىلگەن خەلقلەرگە يۈرگۈزگەن ۋەھشىيانە ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، بىزنىڭ ئەركىن دۇنيايىمىزنىڭ بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلالايسىلەر.

سىلەرنىڭ ۋەزىپەڭلار ئانچە ئاسان ئەمەس. سىلەرنىڭ دۈشمىنىڭلار قاتتىق تەربىيىلەنگەن، قورال-ياراغلىرى مۇكەممەل، ئۇرۇشنا قەبىر بولۇپ، جان تىكىپ ئېلىشىدۇ.

لېكىن، بۇ يىل 1944-يىلى! ناتسىستلار 1940-يىلىدىن 1941-يىلىغىچە غەلىبىگە ئېرىشكەن بولسىمۇ، ئەمما ھازىر ۋەزىيەتتە غايەت چوڭ ئۆزگىرىشلەر بولدى. ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئۆزىنىڭ ھايات-ماماتىغا قارىماي، قەھرىمانلارچە جەڭ قىلىش ئارقىسىدا، گېرمانىيە ئارمىيىسى ئېچىنىشلىق مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىدى. بىزنىڭ ھاۋادىن قىلغان ھۇجۇمىمىز دۈشمەننىڭ ھاۋا ئارمىيە كۈچىنى ۋە قۇرۇقلۇقتا ئۇرۇش قىلغۇچى كۈچلىرىنى ئېغىر ھالدا خوراتتى. دۆلىتىمىزنىڭ ئىچكى ئۇرۇش سېپى بىزنى يېتەرلىك قورال-ياراغ ۋە ئوق-دورا بىلەن تەمىنلەپ، بىزنىڭ مۇتلەق ھەربىي ئۈستۈنلۈكتە تۇرۇشىمىز ئۈچۈن تىرىشىۋاتىدۇ ھەمدە بىزگە ھەرقاچان جەڭگە كىرەلەيدىغان، قاتتىق مەشقىلەندۈرۈلگەن زور تۇركۈمدىكى يارەمچى قوشۇننى تەييارلاپ بېرىۋاتىدۇ. ۋەزىيەت ئاللىقاچان ئۆزگەردى! پۈتۈن دۇنيادىكى ئەركىنلىكنى قوغدىغۇچى كىشىلەر بىز بىلەن بىللە غەلىبىنى

قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئالغا باسماقنا!
مېنىڭ سىلەرنىڭ قەھرىمانانە روھىڭلار، ساداقەتمەنلىكىڭلار ۋە ئۇرۇش قىلىش قابىلىيىتىڭلارغا بولغان ئىشەنچىم قەتئىي تەۋرەنمەيدۇ. غەلبە چوقۇم بىزگە بولىدۇ!
سىلەرگە ئامانلىق تىلەيمەن! ھەممىمىز ھەممىگە قادىر ئىگەمدىن بۇ ئۇلۇغ ۋە شەرەپلىك ئىشلىرىمىزغا نۇسرەت ئاتا قىلىشنى تىلەيلى!

بۈيرۇق ئېلان قىلىنىشى بىلەن ھەرقايسى سەپلەرنىڭ قوماندانلىرى ئورۇنلىرىدىن سەكرەپ تۇرۇپ، سىرتقا ئوقەتكە ئېتىلىپ چىقىپ، ئۆزلىرىنىڭ قوماندانلىق شتابلىرىغا يۈرۈپ كېتىشتى. 30 سېكۇنتتىن كېيىن، بۇ زالدا ئېزىنىڭاۋېردىن باشقا ھېچكىم قالمىدى. باشقا كىشىلەرنىڭ بۇ يەردىن چىقىپ كېتىشى ۋە ئۇنىڭ تۈيۇقسىز يالغۇز قېلىشى، سۈمۈوللۇق ئەھمىيەتكە ئىگە ئىدى. بىر مىنۇت ئىلگىرى ئۇ گويا ئۆزىنى دۇنيادا ھوقۇقى ئەڭ چوڭ ئادەمدەك، نەچچە مىليونلىغان ئادەمنىڭ تەقدىرى ئۆزىنىڭ بۈيرۇقى بىلەن مۇناسىۋەتلىكتەك سەزگەنىدى. ئەمما، ئۇ بۈيرۇق چۈشۈرگەن ۋاقىتتىن باشلاپ، ئۆز ھوقۇقىنى يوقىتىپ قويدى. ئۇ شۇنىڭدىن كېيىنكى ئىككى، ئۈچ كۈن ئىچىدە ھېچنېمىنى ئۆزگەرتەلمىدى. چۈنكى ئۇلا ئەمەس، بەلكى ھەرقانداق ئادەم بۇ ھۆجۇمنى توختىتىپ قالالمايتتى. بۇ چاغدا بىر روتىنى باشلاپ ئوماخا ساھىلىغا قاراپ ئوقەتكە ئېتىلىپ كېتىۋاتقان مەلۇم بىر كاپىتان ياكى يۈتا ساھىلىدىكى مەلۇم بىر مۇئاۋىن ۋىزۋود كوماندىرىنىڭ ئوينىۋاتقان رولى ئېزىنىڭاۋېرنىڭ رولىدىن چوڭ ئىدى.

بۈيرۇق 1944-يىل 6-ئىيۇن ئەتىگەن سائەت 4 دىن 15 مىنۇت ئۆتكەندە بېرىلدى. دېمەك، ھۆجۇم باشلاندى. ئېزىنىڭاۋېر باشتىن-ئاخىر مۇۋاپىقىيەت قازىنىش ياكى مەغلۇپ بولۇشتەك ئىككى قوللۇق تەييارلىق قىلىپ قويغانىدى. شۇڭا ئۇ قېرىنداشىنى قولغا ئېلىپ ئىنتايىن ئەستايىدىللىق بىلەن بىر

نەچچە قۇر خەت يازدى. ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشىدىكى سەۋەب، ئەگەر ھۇجۇم مۇۋەپپەقىيەتلىك بولمىسا، ئالدىراشچىلىقتا ئاخبارات يېزىشقا ۋاقىت چىقىرالماي قېلىشىدىن ئەنسىرىگەنلىكىدىن ئىدى. «بىزنىڭ سېرىۋورگ — لې ھاۋرې رايونىدىن قۇرۇقلۇققا چىقىش ھەرىكىتىمىز مەغلۇپ بولدى. ئادەم رازى بولغۇدەك، پۈت دەسسەپ تۇرۇشقا بولغۇدەك جايلارنى ئىشغال قىلالمىغانلىقىمىز ئۈچۈن قىسىملىرىمىزنى چېكىندۈرۈپ كېتىشكە مەجبۇر بولدۇق، — دەپ يازدى ئېزىنخاۋېر ۋە قېرىنداشلىرىنىڭ ئۆچىنى يالاپ قويۇپ، بىر نەچچە خەتنى ئۆچۈرۈۋېتىپ يەنە مۇنۇلارنى قوشۇپ قويدى، — مەن قىسىملارنى چېكىندۈرۈپ كەتتىم. مەن مۇشۇ ۋاقىتتا مۇشۇ يەردىن ھۇجۇم قىلىش قارارىنى بىز ئېرىشكەن ئەڭ ئىشەنچلىك ئاخباراتلارغا ئاساسەن چىقارغانىدىم. قۇرۇقلۇق، دېڭىز ۋە ھاۋا ئارمىيىلىرى ئۆزلىرىنىڭ پۈتۈن كۈچىنى ئىشقا سالىدى ھەمدە ئەڭ يۇكسەك دەرىجىدە قەھرىمانلىق كۆرسەتتى ۋە ھاياتىنى تەقدىم قىلىش روھىنى نامايان قىلدى. ئەگەر بۇ ھەرىكەت ئەيىبلەنسە ياكى مەسئۇلىيەت سۇرۇشتۇرۇلسە، بارلىق مەسئۇلىيەتنى ئۆز ئۈستۈمگە ئالىمەن.»

شۇ كۈنى كەچقۇرۇن كاي سوممېرىسبى ئېزىنخاۋېرنى ماشىنا بىلەن ساۋىنىپنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى پاللادې - پېل پورتىغا ئېلىپ باردى. ئېزىنخاۋېر بۇ يەردە قىسىملارنىڭ پاراخوتقا چىقىش ئەھۋالىنى كۆزدىن كەچۈرمەكچى ئىدى. ئەمما، چاتاق بولغىنى، ئامېرىكا قىسىملىرى پاراخوتقا بۇ پورتتىن چىقمايتتى. لېكىن، «ئاق كۆكۈل ئىكې» دېگەن سادالار ھەممىلا يەرنى قاپلاپ كەتكەنىدى. شۇنداق قىلىپ، غەربىي ياۋروپا قۇرۇقلۇقىغا چىققۇچى فلوت يولغا چىقتى. ئەمما، بۇنى ھەرقانداق قىلىپمۇ ئۆزگەرتكىلى بولمايتتى.

چۈشتىن كېيىن سائەت 6 دە، ئېزىنخاۋېر پورتسموۋتتىن

ئۇشتۇمتوت ئايرىلىپ، ماشىنىغا ئولتۇرۇپ نۆۋبىرى ئەتراپىدىكى ئۇچ ئايرودرومنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن يېتىپ كەلدى. بۇ يەردە گېنېرال ماكسىۋېل تايلورنىڭ 101-پاراشۇتچىلار بۆلۈنمىسىدىكى خىلمۇ خىل ئالا-بۆلەمچ كىيىم كىيىۋالغان پاراشۇتچى ئەسكەرلەر ئايروپىلانغا چىقىش ئۈچۈن تەييارلىنىپ تۇراتتى. ئېزىنخاۋېر ئولتۇرغان ماشىنىنىڭ كىچىك بەش يۈلتۈزلىرىنىڭ ئۈستى يېپىپ قويۇلغان بولسىمۇ، ئەمما كىشىلەر ئۇنى يەنىلا تونۇۋالغاچقا، بىردىنلا گۈلدۇراس ئالقىش ساداللىرى ياڭراپ كەتتى. ئۇ بۇنداق سورۇنلارنى ياخشى كۆرەتتى. شۇڭا ماشىنىدىن چۈشۈپ، دۇمبىسىگە بوخچا، ئوق-دورا ۋە قورال-يارىغلارنى تېڭىۋالغان ئەسكەرلەر بىلەن پاراڭلاشتى. ئېزىنخاۋېر ئۇلارغا ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ ياخشى قورال-يارىغلارغا ۋە كومانىدىرلارغا ئىگە ئىكەنلىكىنى، شۇڭا ئەنسىرىمەسلىك لازىملىقىنى ئېيتىۋىدى، بىر سېرژانت مۇنداق دېدى: «ۋاي-ۋۇي، بىزغۇ ھېچنېمىدىن ئەنسىرىمەيمىز، گېنېرال! ئەمدى نېمىس ئالۋاستىلىرى بىزدىن ئەنسىرىسە بولىدۇ!» دېدى. يەنە بىر ئەسكەر: «گىتلېر، دىققەت قىل، بىز يېتىپ كەلدۇق!» دەپ ۋارقىرىدى.

ئالغا ئېتىلىشقا تەييار تۇرغان بۇ يولۋاستەك قەھرىمان جەڭچىلەرنى كۆرگەن ئېزىنخاۋېر تۇنۇگۈن ماللورنىڭ بولغۇسى ئىشلارنى ئالدىن ھۆكۈم قىلىپ يازغان: «بۇ پاراشۇتچى قىسىملارنىڭ تۆتتىن ئۈچ قىسمىدىن كۆپرەكى چوقۇم ھالاك بولىدۇ» دېگەن سۆزنى ئەسلىدى. ئەمما، ئۇلارنىڭ سېرىۋۇرگ يېرىم ئارىلىدا ئېلىپ بارىدىغان ھەرىكەت پىلانى يۈتا ساھىلىدا قۇرۇقلۇققا چىقىشنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشىدا كەم بولسا بولمايدىغان زۆرۈر شەرت ئىدى. ئېزىنخاۋېرمۇ ئىلگىرى ئۆزىنىڭ پىكرىنى چۈشىنىشلىك قىلىپ ئىپادىلەپ، شۇنىڭ بىلەن ئوخشاش مەزمۇندا پاراشۇتچى قىسىملارغا بۇيرۇق

چۇشۇرگەنىدى. كاي سۇممېرىسبى كۇندىلىك خاتىرىسىگە ئايرودرومدىكى ئايروپىلانغا چىقىش مەنزىرىسىنى تەسۋىرلەپ: «گېنېرال تايلور ئەڭ ئاخىرىدا ئايروپىلانغا چىقتى. ئېزىنخاۋېر ئۇنىڭ بىلەن بىللە C—47 تىپلىق ئايروپىلاننىڭ ئىشىكىگىچە باردى. شۇ چاغدا ئەتراپ گويا بىر قەدەم نېرىدىكى نەرسىنى كۆرەلمىگۈدەك دەرىجىدە قاراڭغۇ ئىدى. بىز شتاب ئورگىنىدىكى بىر نەچچە خادىم بىلەن بىللە، 101-ھاۋا دېسانتلىرى دېۋىزىيىسىنىڭ قوماندانلىق شتابىغا قايتىپ كەلدۇق ۋە ئازراق قەھۋە ئىچكەندىن كېيىن، ئۆزگىگە چىقىپ، يېڭىدىن قۇرۇلغان بۇ ئايرودرومنىڭ ھاۋا بوشلۇقىدا ئەگىپ ئۇچۇۋاتقان ئايروپىلانلارنى تاماشا قىلدۇق. بۇ ھەرقانداق بىر ئادەم كۆرسە ھاياجانلانماي تۇرالمايدىغان ئاجايىپ مەنزىرە ئىدى. بۇ كېچە ئاسماندا يۇلتۇزلار چاراقلاپ كەتكەچكە، ھەممىنى ئېنىق كۆرگىلى بولاتتى. ئېزىنخاۋېر ئۆزىدە يېرىم ساھەتچە تۇردى. ئاندىن كېيىن بىز ماشىنىغا ئولتۇرۇپ، ئۆزىمىزنىڭ قوماندانلىق شتابىغا يېتىپ كەلدۇق. بۇ چاغدا ساھەت تەخمىنەن 12 دىن 45 مىنۇت ئۆتكەنىدى» دەپ يازدى.

ۋاشىنگتون ۋاقتى ئەتىگەن ساھەت 5 لەر بولغاندا، قۇرۇقلۇق ئارمىيە مىنىستىرى خېنرىي ستىمسون كارىۋاتتا ئۇياقتىن-بۇياققا ئۆرۈلوپ، زادىلا ئۇخلىيالمىدى. ئاخىر خىرە يورۇق ئىچىدە سىيپاشتۇرۇپ يۇرۇپ، رادىئونى ئاچتى. ئېلېكترون لامپا يورۇغاندىن كېيىن، رادىئو كانىيىدىن ئاۋاز كېلىشكە باشلىدى. بىر مۇخبىر نەق مەيداندىن خەۋەر بېرىپ، ئۆزىنىڭ تۇنجى تۇركۇمدىكى پاراشۇتچى قىسىملار بىلەن بىللە ئۇچقانلىقى ۋە ئۇلارنىڭ يەرگە سەكرىگەنلىكىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنلىكى ھەققىدە سۆزلەۋاتاتتى. ستىمسون، بۇ ئوپېراتسىيە باشلىنىپتۇ، دەپ قاتتىق جىددىيلىشىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۇچۇن ئېيتقاندا، بۇ، روشەنكى ئۆزىنىڭ شەخسىي غەلىبىسىنى نامايان

قىلىدىغان خەيرلىك ئىش ئىدى. 1941-يىلى پيورل-حاربور پورتى ۋەقەسىدىن كېيىن، چېرچىل تۇنجى قېتىم ئامېرىكىدا زىيارەتتە بولغاندىن باشلاپ، ئۇ «زوراۋان» ئوپېراتسىيىسىنى يولغا قويۇش ھەققىدە ۋائىزلىق قىلىشقا باشلىغانىدى. ئەمەلىيەتتىمۇ بۇ شۇ قېتىملىق يىغىن كۇنتەرتىپىگە قويۇلۇپ، مۇھاكىمە قىلىنىدىغان ئاساسىي مەسىلە ئىدى. ئۇ مارشالل قاتارلىق كىشىلەر بىلەن بۇ ئوپېراتسىيىنى ئېلىپ بېرىش ئۇچۇن بارلىق كۇچى بىلەن ھەرىكەت قىلغانىدى. دەل مۇشۇ ستىمسون 1943-يىل ئىيۇلدا ئەنگلىيىدە زىيارەتتە بولغاندىن كېيىن، زۇكۇنۇڭ روزۋېلتنىڭ ھېچ ئىككىلەنمەستىن، ئامېرىكىنىڭ بارلىق قوماندانلىق ھوقۇقىنى ئۆز قولىغا ئېلىشنى تەشەببۇس قىلغانىدى.

ئەمدى ئۇزۇن مۇددەتلىك تەييارلىق قىلىش، باش قاتۇرۇپ ئويلىنىش ۋە كەسكىن مۇنازىرىلىشىش ئارقىسىدا «زوراۋان» ئوپېراتسىيىسى، ئومۇمەن بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا باشلاندى. 2 يۇزمىڭ ئادەم پاراخوت ۋە ئايروپىلانلار بىلەن ئەنگلىيە دېڭىز بوغۇزىدىن ئۆتۇشكە باشلىدى. بۇنىڭدىن كېيىن قانداق ئىش يۇز بېرىشىدىن قەتئىينەزەر، بۇ ماھىيەتتە جەسۇرانە، ئۇلۇغ بىر ھەرىكەت ئىدى. قۇرۇقلۇققا چىقىدىغان كۇنىي ئېزىنخاۋېر «زوراۋان» ئوپېراتسىيىسى ئۇچۇن 39 دىۋىزىيىلىك ئەسكىرىي كۇچنى ئىشقا سالدى. ھاۋا ئارمىيىسى 8000 بومبارداىمانچى ئايروپىلانىنى ئىشقا سېلىپ، دۇشمەنگە تاقابىل تۇردى. ئادمىرال رامسېي دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ 284 ھەربىي پاراخوتىنى ۋە باشقا 4000 دىن ئارتۇق قۇرۇقلۇققا چىقىدىغان قېيىق ۋە باشقا پاراخوتلارنى تەييارلىغانىدى. ئەمما، ئېزىنخاۋېرنىڭ قولىدىكى بىباھا بايلىق ئادەم كۇچى ئىدى. قۇرۇقلۇق، ھاۋا، دېڭىز ئارمىيىسىدىكى 3 مىليون ئادەم ھەر ۋاقىت ئۇنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇش بۇيرۇقىنى كۇتۇپ تەييارلىنىپ تۇرۇۋاتاتتى.

يەنە بىر تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز دەرىجىدىكى زور ھەربىي كۈچ كىچىككىنە دېڭىز ساھىلى رايونىغا ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن تەييارلىنىپ تۇرۇۋاتاتتى. شۇڭا ئۇلار نورماندىيە رايونىنى سۈزەرد، جۇنو، گورد، ئوماخا ۋە يۈتا قاتارلىق بەش دېڭىز ساھىلىغا بۆلگەن بولۇپ، بارلىق قىسىملارنى شۆبە ئەترەتلەرنى توپلاپ، مانا مۇشۇ «يېڭىنە كۆز» دىن سىغدىلىپ ئۆتۈشكە تەييارلانغانىدى.

دەل شۇ ۋاقىتتا ئۇرۇشنىڭ غەلىبە قىلىشى ياكى مەغلۇپ بولۇشى ئۇرۇشقا قاتناشقان كوماندىرلارغا باغلىق ئىدى. ئۇلار ئالدىنقى سەپتە ئۆزىنىڭ جەڭچىلىرى بىلەن ھايات ـ ماماتتا بىللە بولاتتى. ئامېرىكا قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ نورمان كوتا ئىسىملىك بىر گېنېرال بريگادىرى مانا شۇنداق كوماندىرلارنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ 29ـپىيادە ئەسكەرلەر دىۋىزىيىسىنىڭ مۇئاۋىن دىۋىزىيە كوماندىرى ئىدى. قۇرۇقلۇققا چىقىدىغان كۈنىنىڭ ئالدىنقى كۈنى، يەنى 5ـئىيۇن چۈشتىن كېيىن سائەت ئىككىدە ئۇ ئۆزىنىڭ شتاب خادىملىرىنى ئامېرىكىنىڭ «چارلس كارول» ناملىق ھەربىي پاراخوتتىكى ئوفىتسېرلار ياتقىغا يىغىپ، ئۇلارغا مۇنداق ئاگاھلاندۇرۇش بەردى: «بۇ سىلەرنىڭ ھازىرغىچە بېشىڭلاردىن ئۆتكۈزگەن ھەر قانداق ھەربىي مانېۋىرغا ئوخشىمايدىغان بىر قېتىملىق ھەرىكەت. بىز ئىلگىرى سىلىپتون ساھىلىدا تۇزەتمەكچى بولغان ھېلىقى كىچىككىنە خاتالىق، بەلكىم كەلگۈسىدە كېڭىيىپ كېتىشى ياكى بىرەر ۋەقەنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەبچى بولۇشى مۇمكىن ياكى ئۇنى كىچىككىنە قالايمىقانچىلىققا دەپ سەل قارايدىغان بولساڭلار... سىلەر ئاخىر قالايمىقانچىلىققا پېتىپ قالىسىلەر. قۇرۇقلۇققا چىققۇچى قېيىقلار بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا يولغا چىقمىسا، ئەسكەرلەر باشقا يەردىن خاتا قۇرۇقلۇققا چىقىپ قالىدۇ. بەلكىم بەزىلەر ھەرگىزمۇ قىرغاققا چىقالماسلىقى

مۇمكىن. . . ئومۇمەن بىز ئەھۋالنى ئېغىر دېراق، مۇرەككەپرەك مۆلچەرلىشىمىز، ھەر ۋاقىت ئۆزگىرىشكە تەييار تۇرۇپ، ئالدىنقىلارنىڭ ئىزىنى كېيىنكىلەر بېسىشى، ھەرگىز تەمتىرەپ قالماسلىقىمىز كېرەك.» نورمان كوتانىڭ بۇ سۆزلىرى ئۇنىڭ ئالدىن كۆرەر كوماندىر ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرەتتى.

ھەربىي يۇرۇشتە، پاراخوت لەڭگىرىنىڭ تۆمۇر زەنجىرىدىن چىققان شاراق-شۇرۇق ئاۋاز بىلەن لەڭگەرنىڭ ئەڭگىلىسىيە بوغۇزىنىڭ قاپقارا سۈيىگە تاشلانغاندا چىققان دولقۇننىڭ ئاۋازى ئىنتايىن كۈچلۈك بولغاچقا، ئامېرىكىنىڭ «بايفېيلد» نامىلىق ھەربىي پاراخوتىنىڭ كونتېر ئادمىرالى دون موئون بىلەن گېنېرال جوزېف كوللىنگسنى ئەنسىرىتىپ، بىر-بىرىگە قاراشقا مەجبۇر قىلدى. بۇ چاغدا ئۇلار فرانسىيە دېڭىز قىرغىقىدىن توپتوغرا 12 دېڭىز مىلى يىراقلىقتا كېتىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئاۋازنىڭ يۇتا دېڭىز ساھىلىدىكى گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ پوستلىرىنى چۆچۈتۈپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ جىددىيلىشىپ كەتتى. كوللىنگس بىلەن موئون تېخى تۆت كۈن ئىلگىرىلا ئۆزلىرىنىڭ قوماندانلىق پونكتىنى پاراخوتقا يۆتكەپ چىققانىدى. يولغا چىقىشتىن ئىلگىرى ئۇلار جەڭچىلەرگە ئىدىيىۋى سەپەرۋەرلىك خىزمىتىنى تولۇق ئىشلىگەنىدى ۋە ئۇرۇش تەييارلىقىنى يەنە بىر قېتىم ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ چىققانىدى. ھازىر ئۇرۇش پاراخوتىسى دولقۇن يېرىپ ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە. ئۇلارنىڭ قىسىملىرى ئەتىگەن سائەت 6 دىن 30 مىنۇت ئۆتكەندە ھۇجۇم باشلايدىغان بولۇپ، بۇنىڭغا يەنە تۆت سائەت ۋاقىت بار ئىدى. تاڭ يورۇپ بىرەر سائەتلەردىن كېيىن ئۇلار يۇتا ساھىلىغا ھۇجۇم قىلاتتى. بۇ دەل دېڭىز سۈيى پەسىيىدىغان چاغ بولۇپ، بۇ ھال ئۇرۇش قىلغۇچىسى قىسىملارنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشىگە ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىپ، روممېل ئورۇنلاشتۇرغان، ئەمما ئاللىقاچان ئاشكارىلىنىپ

قالغان دېڭىز ساھىلى جېنىدىسىدىكى توسالغۇلارنى سۈپۈرۈپ تاشلاشقا پايدىلىق ئىدى.

ئامېرىكا تىرانسپورت ئاۋىئاتسىيە ئونتۇرا ئەترىتىنىڭ ئايروپىلانلىرى فرانسىيە قۇرۇقلۇقىدىن قايتىپ، پاراخوت ماچتىسىغا تېگىپ كەتكۈدەك دەرىجىدە پەس ئۇچۇپ ئۆتكەندە، ئۇلارنىڭ ئالدىدىكى ئاسمان بوشلۇقىدىن گويا پارتلىغاندەك گۈلدۈرلىگەن ئاۋازلار كېلەتتى. بۇ ئايروپىلانلار قايتىپ كەلگەندە، دۇشمەن مۇداپىئە لىنىيىسى بولغان يۇتا دېڭىز ساھىلىنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى مۇھىم نۇقتىلارغا پاراشۇتچى قىسىملارنى تاشلايتتى. ئىلگىرى سىتسىلىيە ئارىلىغا پاراشۇتچى قىسىملارنى تاشلىغان 20 ئايروپىلانىنىڭ دۇشمەنىنىڭ زېنىت توپلىرىنىڭ زەربىسىگە ئۇچرىغانلىقى كوللىنگسىنىڭ يادىدا ئىدى. شۇڭا ئونىڭ ۋۇجۇدىنى بىر خىل قورقۇنچ چۈلغۇۋالغانىدى. ئەمما، بۇ نۆۋەتتە ھېچقانداق مىلتىق-زەمبىرەكلىرىنىڭ قارشىلىقىغا ئۇچرىمايلا، ئايروپىلانلار تىنچ-ئامان ئۇچۇپ ئۆتۈپ كەتتى.

دېڭىز ئارمىيە مىنىستىرلىقىنىڭ قەدىمىي شەكىلدىكى بىناسىنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى قورغانىنىڭ 50 ئىنگلىز چىسى تۆۋەن يەر ئاستىغا جايلاشقان لوندون ئۇرۇش قىلىش ئاخبارات مەركىزىدىكى 40-نومۇرلۇق ئىشخانىدا ستارشى لېيتېنانت ماك مېكىن كېچىلىك دىجۇرنىلىك قىلىۋاتاتتى. ئەتىگەن سائەت 3 لەر ئەتراپىدا ئىشىك ئېچىلىپ، ئۇستىگە ماتروسلارنىڭ قوش قاتار تۇگمىلىك چاپان، پۇتىغا ئۇزۇن قونجىلىق ئۆتۈك كىيىۋالغان بىر ئادەم كىرىپ كەلدى. ئونىڭ تۇرقىدىن دېڭىز ئارمىيە ۋەزىرى كوننىنگام ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغىلى بولاتتى. ئونىڭ پىلدىرلاپ تۇرغان خىرە كۆزلىرى تولىمۇ ئۇيقۇسىراپ كەتكەن بولۇپ، قانغۇچە بىر ئۇخلىۋېلىشقا تەشنا ئىدى. ماك مېكىن ئورنىدىن دەس تۇرۇپ: «يەنە ئېرچ سائەتتىن كېيىن

قۇرۇقلۇقتا چىققۇچى قېيىقلار ئالدىن بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا قىرغاقتا يېتىپ كېلىدۇ» دەپ دوكلات قىلدى. ئارقىدىنلا: «مەن سەل تۇرۇپ يەنە كېلىمەن» دەپ چىقىپ كەتتى.

شەرق ئاستا-ئاستا ئاقىرىشقا باشلىدى. ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭ «چارلس كارول» ناملىق تىرانسپورت پاراخوتى ئۆركەشلەپ تۇرغان 20 ئىنگلىز چىسى ئېگىزلىكتىكى شىددەتلىك دولقۇننى يېرىپ، ئاستا-ئاستا ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە. پاراخوتتا گېنېرال كوتانىڭ 116-پىيادە ئەسكەرلەر پولكىدىن كەلگەن جەڭچىلەر بار ئىدى. ئۇلار ھەربىي پاراخوتتىن خېلى بۇرۇنلا ئايرىلغان بولۇپ، سۇ يۈزىدىن خېلىلا ئېگىز دېكى جازىغا ئېسىلغان قۇرۇقلۇقتا چىقىدىغان 20 قېيىقتا قىرغاقتا چىقىشنى كۈتۈپ تۇرۇشاتتى. سائەت 5 دىن 20 مىنۇت ئۆتكەندە، پاراخوتنىڭ رادىئو كانىيىدىن «قېيىقنىي چۈشۈرۈڭلار!» دېگەن ئاۋاز قايتا-قايتا ئاڭلىنىشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن پاراخوت جازىسىنىڭ چىغرىقلىرى شارىلداپ پەسلەپ، قېيىقلار تۆۋەنگە چۈشۈشكە باشلىدى. مانا شۇنداق جىددىي پەيتتە، دېڭىز دولقۇنى بۇ قېيىقلارنى ھەربىي پاراخوتنىڭ ئىككى يېنىدىن يۇلۇپ چىقىپ كۆمتۇرۇپ تاشلايدىغاندەك كۆرۈنەتتى. قېيىقنىڭ ماتورى ھەربىكە دە كەلگۈچە ئۇلار سۇ يۈزىدە چايقىلىپ بىر ئىزىدا تۇرالمايتتى. ئۇلار قاراڭغۇدا بىر ئۆرلەپ، بىر پەسلەپ يۈرۈپ، شىددەتلىك دېڭىز دولقۇننى يېرىپ ئۆتۈپ، خېلى ئۇزاق مۇساپىنى بېسىپ، ئالدىن بەلگىلەنگەن يىغىلىش رايونى ۋە ئوماخا دېڭىز ساھىلىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. ئەمدى قۇرۇقلۇقتا چىقىدىغان نۇرغۇن قېيىقلار 2-تۇركۈمدىكى پىيادە ئەسكەرلەرنى ئېلىپ مېڭىش ئۈچۈن، تىرانسپورت كېمىلىرىنىڭ ئەتراپىغا توپلىنىپ بولغانىدى. ئوفىتسېر-ئەسكەرلەر نەملىشىپ كەتكەن كېلەڭسىز تورغا ئېسىلىپ، پەسكە سىيرىلىپ چۈشۈپ، قۇرۇقلۇقتا

چىققۇچى قىيىقلارغا سەكرەپ چۈشەتتى. ئاندىن قۇرۇقلۇققا چىققۇچى قىيىقلار خۇددى تۇلپارغا ئوخشاش شىددەت بىلەن ئالغا ئىتىلىپ، دۈشمەننىڭ توپ ئوقلىرىغا قارىماي، دېڭىز دولقۇنلىرى ئارىسىدا ئالغا ئىلگىرىلەشكە باشلىدى.

قۇرۇقلۇققا چىقىش ھەربىتىنىڭ ئومۇمىي پىلانىدا، دېڭىز ئارمىيىسى ۋە ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ بومبارداىمان قىلىش كۈچىدىن پايدىلىنىپ، دۈشمەننىڭ مۇداپىئە ئىستىھكاملىرىنى پاچاقلاپ تاشلاپ، ھۇجۇم قىلغۇچى پاراخوتلارنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشىنى ھمايە قىلىش، ئاندىن كېيىن بىر قىسىم تانكىلارنى قۇرۇقلۇققا چىقىرىپ، دۈشمەننىڭ دېڭىز ساھىلى مۇداپىئە ئىستىھكاملىرىنى ئىشغال قىلىپ، پارتلىتىش گۇرۇپپىسىدىكى جەڭگىۋار جەڭچىلەرنىڭ دېڭىز ساھىلىدىكى توساقلارنى سۇپۇرۇپ تاشلاپ، يول ئېچىشنى ھمايە قىلىش؛ ئاندىن كېيىن تۇركۇم ـ تۇركۇم پىيادە ئەسكەرلەر، توپچىلار قىسمى ۋە يۇك ماشىنىلىرىنى ھەرقايسى يوللارغا، دېڭىز ساھىلىغا، 150 ئىنگلىز چىسى ئۇزۇنلۇقتىكى تىك تاغنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى جىراغا توپلاپ، ئاندىن كېيىن دېڭىز ساھىلىنىڭ ئىچكىرىسىدىكى بىر قىسىم يوللارغا بۆلۈنۈپ، ھۇجۇم قىلىش بەلگىلەنگەنىدى.

گېنېرال كوتا كىچىك تېپتىكى قۇرۇقلۇققا چىققۇچى قىيىق سۇس تۇمان ئارىسىدىن ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرغان دېڭىز ساھىلىغا يېقىن كەلگەندە، دېڭىز قىرغىقى بىلەن پارالىل سىلىنغان ئۇزۇن توساق ۋە قوزۇقلارنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى: بۇ توساقلار تېخىچە تازىلىۋېتىلمىگەنىدى، سۇ ئاستىدىن پارتلاتقۇچى 146ـئالاھىدە باتالىئوننىڭ ساپىيورلىرى ئاخىر ئالدىن بەلگىلەنگەن نىشانىنىڭ 2000 يارد شەرقىدىن قۇرۇقلۇققا چىققانىدى. ئەسلىدە 16 لىنىيەدىكى توساقلار پۈتۈنلەي تازىلىۋېتىلىشى كېرەك بولسىمۇ، لېكىن پارتلىتىش

قىسىملىرى ئارانلا بەش لىنىيىنى تازىلىغاندى. تېخى تازىلانغان بۇ بەش لىنىيىدىن تۆتنى ئېنىق كۆرگىلى بولمىغانلىقتىن، پەقەت بىر لىنىيىنى ھەر ۋاقىت ئىشلەتكىلى بولاتتى. مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا، مەيلى ئادەم ياكى ماددىي ئەشيالارنى قىرغاقتا چىقىرىش توغرا كەلسە، كۆپ قېتىنچىلىققا دۇچ كېلىشى ئېنىق ئىدى. پىيادە ئەسكەرلەرنىڭ قۇرۇقلۇققا چىققۇچى بىر قېيىقى قىرغاقتا ئېتىلىپ بېرىپ، ئەسكەرلەر قۇرۇقلۇققا چىقىدىغان يانتۇ تاختايىنى چۈشۈرمەكچى بولۇپ تۇرغاندا، زەمبىرەك ئوقىنىڭ پارچىسى يانتۇ تاختايىنىڭ چۈشۈرۈلۈشىنى كۈتۈپ تۇرغان بىر ئەسكەر يۈدۈۋالغان ئوت چاچارغا تېگىپ كەتتى. 20 مىللىمېتىر كالىبىرلىق «ئوللېكىن» تىپلىق ئاپتوماتنىڭ زېنىت پىلىموتىنىڭ ئوق ساندۇقى زەربىگە ئۇچرىغاندا، بۇ قۇرۇقلۇققا چىققۇچى قېيىق ئوت يالقۇنى ئىچىدە كۆيۈشكە باشلىدى ھەمدە پوجاڭزىغا ئوخشاش پاراسلاپ ئېتىلغان ئاۋازلار ئاڭلىنىشقا باشلىدى. يەنە بىر قۇرۇقلۇققا چىققۇچى قېيىق سىملىق مىنا ئورنىتىلغان تۈۋرۈكلەر ئارىسىدىن بۆسۈپ ئۆتۈپ كەتمەكچى بولۇپ، ئۇنىڭغا ئوچ-تۆت قېتىم سوقۇلغاندىن كېيىن، ئاخىر بۇ مىنالار تۈۋرۈكتىن ئۈزۈلۈپ كەتتى. قېيىق باشلىقى ماتورنىڭ ماي كلاپانىنى تېخىمۇ چوڭ ئېچىپ، توساقلارنى تازىلىۋەتكەندىن كېيىن، يانتۇ تاختايىنى چۈشۈردى. شۇ ئارىلىقتا مىنامیوتىنىڭ ئوقلىرىمۇ ۋېزىلداپ ئوچۇپ كېلىشكە باشلىدى. «نېبلۇوف» ناملىق راكېتا پارتلاپ، قوشۇننى ئىككى بۆلەككە بۆلۈپ تاشلاپ، ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقىنى ئۈزۈپ قويدى.

دۇشمەننىڭ مۇداپىئە سېپى يەنىلا ئىنتايىن كۈچلۈك ئىدى. ئاخبارات تارماقلىرى رازۋېدكا قىلىپ بايقىيالمىغان گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ 352-پىيادە ئەسكەرلەر دىۋىزىيىسى بۇ رايونغا كېلىپ بولغانىدى. شۇڭا كوتانىڭ جەڭچىلىرى دېڭىز ساھىلىدا دۇشمەننىڭ ئىككى پولكىغا دۇچ كەلدى. دېمەك،

گېرمانىيە ئارمىيىسى ئىتتىپاقداش ئارمىيىدىن بىر ھەسسە كۆپ ئىدى. كوتا زەربىدار ئەترات جەڭچىلىرىنىڭ پولات قالپىقىنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى قىزغۇچ سېرىق رەڭلىك بىلىيارت شەكلىدىكى بەلگىنى كۆرۈپ، ئۇلارغا ۋارقىرىدى: «سىلەر زەربىدار ئەترەت جەڭچىلىرى، سىلەرنىڭ مېنى ئۇمىدسىزلەندۈرمەيدىغانلىقلارنى بىلىمەن!»

شۇنىڭ بىلەن بۇ زەربىدارلار باتالىئوندىكى 500 جەڭچى بىراقلا ئېتىلىپ چىقىپ، مۇداپىئە سېپى قىلغان ئېگىزلىكنى ئىشغال قىلدى. ئامان قالغان «DD» تېپلىق 18 تانكا يۈز ياردچە ئارىلىقتا توختاپ، ئىچكى قۇرۇقلۇققا قاراپ، دۈشمەننىڭ جېنىدىسىگە ئوت ئېچىپ، قىسمەنلىك ئالغا ئىلگىرىلىشىنى ھىمايە قىلدى.

6-ئىيۇن كۈنى ئەتىگەن سائەت 8 دە ئېزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ قوماندانلىق شتابىدا يېڭى مەلۇماتنى تاپشۇرۇپ ئالدى. كاي سوممېرىسبې بۇ ھەقتە مۇنداق خاتىرە قالدۇردى: «گېنېرال گېروف قۇرۇقلۇققا چىقىدىغان دېڭىز ساھىلىدىن باشقا (بۇ يەردىكى زەمبىرەكلەر شىددەتلىك ئوت ئېچىپ تۇرغاچقا، قۇرۇقلۇققا چىقىش ئىنتايىن تەس بولغانىدى.) ساھىللاردىن قۇرۇقلۇققا چىقىش ھەرىكىتى ئالدىن بەلگىلەنگەن پىلان بويىچە ئېلىپ بېرىلدى.» ئېزىنخاۋېر مارشاللىغا ئاددىيغىنا بىر تېلېگراممىا يوللاپ، ئۇنىڭغا ھەممە ئىشنىڭ ئوڭۇشلۇق بولغانلىقىنى ھەمدە ئالدىنقى كۈنى ئۆزى ئەنگلىيە، ئامېرىكا قىسىملىرىنى كۆزدىن كەچۈرگەن چاغدا، جەڭچىلەرنىڭ يۈكسەك جەڭگىۋارلىق روھىنى كۆرگەنلىكىنى، شۇڭا ۋەزىپىنى تولۇق ئورۇنداپ كېتەلەيدىغانلىقىنى سۆزلەپ كېلىپ: «ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن ئوتتەك قىزغىن جەڭگىۋارلىق روھى ئۇرغۇپ تۇرغانلىقى» نىمۇ بايان قىلدى. شۇ كۈنى ئېزىنخاۋېر جايىدا ئولتۇرالماي، ئۇياقتىن-بۇياققا مېڭىپلا يۈردى. ئۇنىڭ

كەيپىياتىمۇ تاپشۇرۇپ ئالغان مەلۇماتلارغا ئەگىشىپ بىردەم خۇشال بولسا، بىردەم ئەنسىرەيتتى. ئەنگلىيە ۋە كانادا قوشۇنلىرى قۇرۇقلۇققا چىققان دېڭىز ساھىلىدا كىچىككىنە قارشىلىققا ئۇچرىدى. ئامېرىكا قوشۇنلىرى يۇتا ساھىلىدىكى جېندىسىنى ئاللىقاچان مۇستەھكەملەپ بولغانىدى. ئوماخا ساھىلىدىكى قىسىملار گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ شىددەتلىك توپقا تۇتۇشىغا ئۇچرىغاچقا، بىرقەدەممۇ ئىلگىرىلىيەلمەيۋاتاتتى.

6ـ ئىيۇن كەچتە، 23 مىڭ كىشىلىك ھاۋا دېسانت قىسىملىرى پاراشۇت ئارقىلىق نورماندىيىگە چۈشتى. شۇ كۈنى كۈندۈزى ئامېرىكا ئارمىيىسىدىن 57 مىڭ 500 كىشى، ئەنگلىيە، كانادا ئارمىيىسىدىن 75 مىڭ 215 ئەسكەر ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ قۇرۇقلۇققا چىقتى. شۇنداق قىلىپ 1ـ كۈنىلا ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ 156 مىڭ جەڭچىسى گىتلېرنىڭ كۆككە كۆتۈرۈپ ساختىغان «ئاتلانتىك ئوكيان قورغىنى» نى بۆسۈپ ئۆتتى.

7ـ ئىيۇن ناشتىدىن كېيىن، ئېزىنخاۋېر ئەنگلىيىنىڭ «ئاپوللو» ناملىق مىنالاشتۇرغۇچى پاراخوتىغا ئولتۇرۇپ، دېڭىز ساھىلى جېندىسىنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە باردى. «ئاپوللو» ئوماخا دېڭىز ساھىلىغا يېقىن كېلىپ لەنگەر تاشلىدى. برادلېي پاراخوتقا چىقىپ، ۋەزىيەتنى تەھلىل قىلدى. ئەھۋال خېلى ياخشىلانغانىدى. قىسىم دېڭىز ساھىلىدىكى جېندىسىدىن ئىچكى قۇرۇقلۇققا قاراپ ئىلگىرىلىگەن بولسىمۇ، ئەمما يەنە كىشىنى ئەنسىرىتىدىغان تەرەپلەرمۇ يوق ئەمەس ئىدى. گېرمانىيە ئارمىيىسى يەنىلا كۈچلۈك قارشىلىق كۆرسىتىۋاتاتتى. بەختكە يارىشا كۆۋرۈك ۋە تۆمۈر يول ترانسپورت تۈگۈنلىرى بومباردىمان قىلىنىپ ۋەيران قىلىۋېتىلگەچكە، دۈشمەن ئۇرۇش قىلىۋاتقان قىسىملىرىغا ياردەم بېرىشكە ئامالسىز قالغانىدى. فرانسىيە قارشىلىق كۆرسىتىش ھەرىكىتىنىڭ تۆھپىسى ئېزىنخاۋېر ئويلىغاندىنمۇ

زور دەرىجىدە ئېشىپ كەتكەنىدى. ھاۋا ئارمىيىسى دېڭىز ساھىلى جېنىدىسىنى ئۇزلۇكسىز بومباردىمان قىلغان بولسىمۇ، ئەمما دۇشمەننىڭ دېڭىز قىرغىقىدىكى زەمبىرەك ئىستېكاملىرىنى ئۇنۇملۇك ۋەيران قىلىۋېتەلمىدى. لېكىن دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ زەمبىرەك ئوت كۈچى ئۆز رولىنى ئۇزلۇكسىز تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، ئۇنۇملۇك يارەدەم قىلدى.

بەش كۈندىن كېيىن يەنى 12-ئىيۇن ئېزىنىخاۋېر كۆزدىن كەچۈرۈشكە كەلگەن باش شتاب باشلىقى مارشالل، ئەنگلىيە پادىشاھى ۋە گېنېرال ئارنولدقا ھەمراھ بولۇپ، بىر قوغلىغۇچى كېمىگە ئولتۇرۇپ، ئوماخا ساھىلىدىكى جېنىدىگە كەلدى. ئۇلار چۈشتە باش شتابتا چۈشلۈك تاماق يېگەندىن كېيىن، بىر تۈركۈم كورپۇس كوماندىرلىرى ۋە دېۋىزىيە كوماندىرلىرى بىلەن بىرلىكتە يېقىنقى ئۇرۇش ئەھۋاللىرىنى مۇھاكىمە قىلدى. مارشالل ئېزىنىخاۋېرنىڭ قوماندانلىق سەنئىتىنى ۋە جاسارىتىنى ماختىدى. باش شتاب باشلىقى زۇكتۇڭ روزۋېلتقا: «ئېزىنىخاۋېر ۋە ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى ئادەملەر ئىنتايىن ئېغىر بېسىق ۋە ئۆزىگە ئىشىنىدىغان كىشىلەر ئىكەن. شۇڭا ئۇلار شۇنچە چوڭ ۋە مۇرەككەپ ۋەزىپىنى ئىنتايىن ياخشى ئورۇنلىدى» دېدى.

ئوماخادا ئېلىپ بېرىلغان ھەربىكەت «زوراۋان» ھەربىكىتىنىڭ غەلىبە قىلغانلىقىنىڭ سىمۋولى ئىدى. مانا مۇشۇنىڭغا ئوخشاش مۇھىم ئەرباباللارنىڭ فرانسىيە قۇرۇقلۇقىغا خاتىرجەم چىقىشى دېڭىز ساھىلى جېنىدىسىنىڭ ئىنتايىن مۇستەھكەم ئىكەنلىكىنى ئوچۇق مۇئەييەنلەشتۈردى. ئىتتىياقداش ئارمىيە بۇ جەڭگە ئون نەچچە دېۋىزىيىنى سېلىپلا قالماي، يەنە ھەر كۈنى دېگۈدەك كۆپەيتىۋاتاتتى. ئادەم كۈچى بىلەن سېلىنغان پورتلار ئۆز لايىقىدا ئىشلىتىشكە باشلىغانىدى. گەرچە يەنە بەزى مەسىلىلەر مەۋجۇت بولسىمۇ، لېكىن بۇ كەڭ

كۆلەملىك ھۇجۇم خېلى زور ئۇنۇمگە ئېرىشكەنىدى. ئېزىنىخاۋېر 5-ئىيۇن چۈشتىن بۇرۇن «زوراۋان» ھەربىكتىنى باشلاشنى قارار قىلغاندىن تارتىپ، ھەرقانداق ئادەم رازى بولغۇدەك كومپىدىيىلىك ۋەقەلەر نۇرغۇن قېتىم يۈز بەرگەن بولسىمۇ، لېكىن يەنە نۇرغۇن ۋەقەلەر داۋاملىق سادىر بولۇۋاتاتتى. 19-ئىيۇن فرانسىيە دېگىز ساھىلى شىددەتلىك بوران-چاپقۇنىنىڭ زەربىسىگە ئۇچراپ، ئادەم كۆچى بىلەن ياسالغان بىر پورتنى ۋەيران قىلىۋەتكەچكە، قاچىلاش ۋە چۈشۈرۈش خىزمىتى توختاپ قالدى. دەل مۇشۇ چاغدا، ھاۋارايى مۇتەخەسسىسى ستېيگ ئېزىنىخاۋېرغا خەت يېزىپ: ئەگەر ئۇ 5-ئىيۇن چىقارغان ھۇجۇم قىلىش قارارىنى 19-ئىيۇنغىچە كېچىكتۈرگەن بولسا، ئۇنىڭ 20 يىلدىن بۇيان كۆرۈلمىگەن ئەڭ ناچار ھاۋا كىلىماتىغا دۇچ كېلىپ قالىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئېزىنىخاۋېر بۇ خەتنىڭ ئاخىرىغا ئالدىراپلا: «رەھمەت، ئۇرۇش ئىلاھىغا رەھمەت! بىز دەل ۋاقتىدا ھۇجۇم قىلىپتۇق!» دېگەن خەتلەرنى يېزىپ، خەتنى ستېيگقا ئەۋەتىۋەتتى.

ئېزىنىخاۋېرنىڭ ھاۋا رايىغا قىلغان «تەۋەككۈلچىلىكى» خېلى نەتىجىلىك بولدى. چېرچىل بۇ ھەقتە: «تارىختىكى ئەڭ جاپالىق، ئەڭ مۇرەككەپ ئۇرۇش ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ياۋروپا قۇرۇقلۇقىغا چىقىش ئۇرۇشى بولدى» دېدى.

ئون بەشىنچى باب

دېڭىز ساھىلىدا توسالغۇغا ئۇچراش

ئىتتىپاقداش ئارمىيە ھاۋارايىنىڭ ناچارلىشىپ كەتكىنىگە قارىماستىن، خۇددى شىددەتلىك بورانەك تېز ھەرىكەت قىلىپ، گىتلېرنىڭ «ئاتلانتىك ئوكيان قورغىنى» نى بۆسۈپ ئۆتكەندىن كېيىن، ھەر خىل قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىپ، داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلىشى. توسالغۇغا ئۇچرىدى. ئۇنىڭ قانانقا، يەنى غەربىي تەرەپكە جايلاشقان ئامېرىكا قوشۇنى ئۆزلىرىنى ئېتىزلىرىنىڭ ئەتراپى چاتقاللار چىتلانغان، ئېتىزلارنى ۋەيران بولغان تاشيوللار بىلەن دەريالار پارچە-پارچە بۆلەكلەرگە بۆلۈۋەتكەن بىر دۆلەتتە ئۇرۇش قىلىۋاتقانلىقىنى سەزدى. تانكا قىسىملىرىنى جەڭگە سېلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. پەقەت پىيادە ئەسكەرلەر چىتلاقلاردىن بىر-بىرلەپ ھالقىپ ئۆتۈپ جەڭ قىلىشقا توغرا كەلگەچكە، تولىمۇ ئاستا ئىلگىرىلەۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە زىيانمۇ كۆپىيىپ كېتىۋاتاتتى. مونتگومېرىنىڭ قىسىملىرى سول قانانقا جايلاشقان بولۇپ، ئۇ ھۇجۇم قىلغان كۈنلا كائېننى ئىشغال قىلماقچى بولغانىدى. ئەمما ئىيۇن ئاخىرلىشىپ قالاي دېسىمۇ، لېكىن تېخىچە ئۇنى ئىشغال قىلالمايۋاتاتتى. ھە دېگەندىلا قولغا كەلتۈرگەن غەلىبە خۇشاللىقى ئىككى ھەپتە داۋاملاشمايلا، پەسكويغا چۈشۈپ قالدى.

«دېڭىز ساھىلى جېنىدىسىنى تالىشىش جېڭى» ئۇزلۇكسىز ئېلىپ بېرىلغان شىددەتلىك ئۇرۇش باسقۇچى بولدى. بۇ قېتىمقى جەڭدە ئۇلار سېرىۋۇرگنى ئىشغال قىلغاندىن باشقا، پەقەت كىچىككىنە بىر يەرنىلا ئىشغال قىلالمدى. لېكىن، دەل مۇشۇ باسقۇچ فرانسىيە ۋە بېلگىيىنى سەلتەنەت بىلەن ئازاد قىلىشتەك جەڭگىۋار ئۇرۇشنىڭ تەييارلىقى بولدى. مونتگومېرى ئۆزىنىڭ قۇملۇقتىكى كونا رەقىبى روممېلنىڭ مۇداپىئە قىسمىلىرىغا تاكتىكا جەھەتتە قوماندانلىق قىلىشتا دۇشمەننىڭ دۈنيەسىدىن باتالىئونغىچە، ھەتتا روتىلارغىچە دەرھال ئىشلەتكىلى بولغۇدەك كۈچلەرنىڭ ھەممىسىنى جەڭگە سالغانلىقىدەك ھەربىكەت ئالاھىدىلىكىنى ئالدىن پەرەز قىلدى.

شۇ كۈنلەردە، خۇدانىڭ غەزىپى كەلگەندەك، 19-ئىيۇن يېڭىدىن سېلىنغان سۇنئىي پورت قارا بوراننىڭ شىددەتلىك ھۇجۇمىغا ئۇچرىدى. شۇنىڭدىن كېيىن تۆت كۈن ئىچىدە قارا بوران ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ھەربىي ھەربىكەتكە ئىغىر تەسىر يەتكۈزگەنلىكتىن دېڭىز ساھىلىدىكى بارلىق قۇرۇقلۇققا چىقىش ھەربىكىتى توختاپ قالدى. چۈنكى قارا بوران شىددەت بىلەن ھۇجۇم قىلغاچقا، ھۇجۇم قىلىش، تولىمۇ تەس ئىدى. ئەينى چاغدا بىرلەشمە پادىشاھلىق بىلەن ياۋروپا قىتئەسى ئوتتۇرىسىدىكى دېڭىز ترانسپورتى پۈتۈنلەي ئۇزۇلۇپ قالغان بولۇپ، ئىتتىپاقداش ئارمىيە دېڭىز ساھىلىدىكى جېنىدىسىدا قۇرغان كىچىك تېپتىكى ئۇچۇش-چۈشۈش يولىغا ئايروپىلانلار ھەرگىز قونالمايتتى. ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ ئۇرۇش رايونى دائىرىسىدىكى ئوماخا دېڭىز ساھىلىغا جايلاشقان «ئۇجمە» ناملىق سۇنئىي پورتمۇ رېمونت قىلغۇسىز دەرىجىدە بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى. كۆپ ساندىكى كىمە ۋە قېيىقلار دېڭىزدىكى تېيىز سۇدا توختاپ قالدى؛ ياكى ساھىلدا ئۆرۈلۈپ كەتتى. ئېزىنىخاۋېر بۇ ئەھۋاللارنى كۆرۈپ: «ئەگەر ئىلگىرى

ھاۋا ئارمىيىمىز ئېلىپ بارغان «بۆلۈۋېتىش ئوپېراتسىيىسى» نەتىجىلىك بولمىغان بولسا، ئۇ چاغدا گېرمانىيە ئارمىيىسى ھازىرقى كۆڭۈلدىكىدەك قايتۇرما ھۇجۇم قىلىش پۈرسىتىگە ئىگە بولغان بولاتتى. شۇڭا بۇ زۇنقىغا ئوخشاشلا، بۇ يەردىكى ھاۋا ئارمىيە كۈچىنىڭ قۇرقۇلۇقتىكى ئۇرۇشقا بولغان مۇقەررەر تەسىرىنى يەنىلا تەكىتلەش لازىم» دېدى.

قارا بوران توختىغان كۈنى، ئېزىنخاۋېر ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ، دېڭىز ساھىلى ئۇرۇش لىنىيىسىنىڭ نەق مەيدانىنى كۆزدىن كەچۈردى. ئۇ جەمئىي 300 دىن ئارتۇق پاراخوتلارنىڭ ۋەيران قىلىۋېتىلگەنلىكىنى، بۇنىڭ ئىچىدىكى بەزىلىرى ئېغىر دەرىجىدە ۋەيران قىلىۋېتىلگەچكە، قايتا رېمونت قىلىپ، ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە مۇمكىن بولمايدىغانلىقىنى سەزدى. قارا بوران چىققاندا، ئامېرىكىنىڭ 83-دىۋىزىيىسى تېخىچە دېڭىز ساھىلىغا يېقىن ئەتراپتىكى بىر پاراخوتتا ئىدى. كۆپلىگەن جەڭچىلەر ھەرقانچە قىلىپمۇ پاراخوتتىن چۈشۈشكە ئامال قىلالمىغاچقا، بۇ دىۋىزىيە بوران توختىغۇچە پاراخوتتا ئىنتايىن ئازابلىق ۋە جاپالىق مىنۇتلارنى باشتىن كەچۈردى. ئۇلار ئاخىرى قىرغاققا چىققان كۈنى، ئېزىنخاۋېر بۇ دىۋىزىيىنى كۆزدىن كەچۈرگەندە، نۇرغۇن ئەسكەرلەرنىڭ تېخىچە بېشى قېيىپ، ھېرىپ ھالدىن كەتكەنلىكىنى كۆردى. سېربۇرگ ئىشغال قىلىنغاندىن كېيىن، پورتتىكى قايتا قۇرۇش خىزمىتى دەرھال باشلىنىپ كەتتى. گېرمانىيە ئارمىيىسى پورتلارنى ئېغىر دەرىجىدە بۇزۇپ تاشلىغان ھەمدە پورت ۋە پورتقا كىرىپ چىقىدىغان يوللارنىڭ ھەممىسىگە ھەر خىل شەكىلدىكى سۇ مىنالىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇۋەتكەنىدى. بەزى يېڭى تېپىتكى مىنالارنى دېڭىزغا چۆكتۈرۈپ چۆكەلەيدىغان غەۋۋاسلار دېڭىز ئاستىغا شۇڭغۇپ كىرىپ، چۈۋۈپ تاشلىغاندىن كېيىنلا ئاندىن تازىلىغىلى بولاتتى. شۇنداق قىلىپ سېربۇرگ پورتىدىكى مىنا

تازىلىغۇچى ئەسكەر ۋە غەۋۋاسلارنىڭ خىزمىتىنى ئۇرۇش جەريانىدا كىشىنىڭ دىققىتىنى ئەڭ تارتىدىغان قەھرىمانانە ئىشلارنىڭ بىرى بولۇپ قالدى.

ئەنگلىيە، ئامېرىكىنىڭ سۇ ۋە ھاۋادىن قۇرۇقلۇققا چىققۇچى قىسىملىرى دېڭىز ساھىلىدا ئالغا ئىلگىرىلەش جەريانىدا توسقۇنلۇققا ئۇچرىغان چاغدا، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ جەنىدىسى يەنە گىتلېرنىڭ ئۇچار بومبىلىرىنىڭ زەربىسىگە ئۇچرىدى. 1944-يىلى 12-ئىيۇن گېرمانىيىنىڭ V—1 بەلگىلىك تۇنجى ئۇچار بومبىسى لوندونغا چۈشتى. V—1 بەلگىلىك ئۇچار بومبا، ئەمەلىيەتتە كىچىك تىپتىكى ئۇچقۇچىسىز ئايروپىلان بولۇپ، ئالدىن بەلگىلەنگەن لىنىيە بويىچە ئىنتايىن تېز سۈرئەتتە ئۇچاتتى ھەمدە ئىچكى قىسىمدىكى مېخانىك ئوسكۇنىلىرىگە تايىنىپ ئۇچۇشتىن توختايتتى. ئۇنىڭ ئىچىگە زور مىقداردا پارتلاتقۇچ دورا قاچىلانغان بولۇپ، پارتلاش كۈچى ئىنتايىن زور ئىدى. تەگكەن ھامانلا پارتلايتتى. V—2 بەلگىلىك تۇنجى ئۇچار بومبا ئاۋغۇستنىڭ باشلىرىدا ئىشلىتىلدى. ئۇ بىر راكېتا بولۇپ، يۇقىرى ھاۋا بوشلۇقىغا ئېتىلغان ھامان پەسكە ئىنتايىن تېز چۈشەتتى. ئۇنىڭ پەسكە چۈشكەنلىكىنى پەقەت پارتلىغاندىن كېيىنلا بىلگىلى بولاتتى. ئۇ ئۇچۇۋاتقان چاغدا ئۇنىڭ ئۆزىنى كۆرمەك نۇگۇل، ئاۋازىنىمۇ ئاڭلىغىلى بولمايتتى. شۇڭا ئۇنى توسۇپ قالغىلىمۇ بولمايتتى.

V—2 بەلگىلىك ئۇچار بومبا بىناكارلىق قۇرۇلۇشلىرىغا بىۋاسىتە تەگسە، غايەت زور ۋەيرانچىلىق كەلتۈرۈپ چىقىراتتى. ئۇنىڭ سۈرئىتى ئىنتايىن تېز بولغاچقا، يەرگە چوڭقۇر تېشىپ كىرىپ، ئاندىن يۇقىرىغا قاراپ دەھشەتلىك پارتلايتتى. شۇڭا كەڭرەك جايلارغا چۈشۈپ قالسا، ئانچە چوڭ ۋەيرانچىلىق كەلتۈرۈپ چىقىرالمىسىمۇ، ئەمما بىرەر چوڭ

بىنالارغا تېگىپ كېتىدىغان بولسا، ئۇنىڭ پۈتۈنلەي ۋەيران قىلىۋېتەلەيتتى.

لوندون ئۇرۇش رايونى ئۇچار بومبىسىنىڭ ھۇجۇمى بىلەن ئادەم تەسەۋۋۇر قىلالمىغۇدەك قورقۇنچلۇق دەرىجىدە ئۆزگىرىپ كەتكەنىدى. ئېزىنىخاۋېر ئالدىنقى سەپتىن ئايروپىلان بىلەن قايتقان كۇنى، شەرقىي جەنۇب دېڭىز قىرغىقىغا يانداش رايونلاردا بىر قىسىم قورقۇنچلۇق ئەھۋاللار يۈز بېرىشكە باشلىدى. ھاۋا ھۇجۇمى تېرۇگا سىگنالى دوۋېر تېغىدىن توختىمايلا ئاڭلىنىشقا باشلىدى. بۇ يەردە كانادانىڭ بىر نەچچە دۆنزىيىسى نورماندىيىگە جان تىكىپ ھۇجۇم قىلىۋاتاتتى. ھودۇقۇپ كەتكەن كانادالىقلار ئالدىراپ-تېنەپ يۇگۇرۇپ چىقىپ، بىر قىزىل يالتىراق ئىز قالدۇرىدىغان ئۇچار ئوقىنىڭ دېڭىز ساھىلىدىن بىر نەچچە ئىنگلىز مىلى يىراقلىقتىكى كېچە ئاسمىنىدا خۇددى پونتاندەك ئېتىلىپ نۇر چېچىۋاتقانلىقىنى كۆردى. دوۋېر تېغىدىكى كاتيوشالار شىددەتلىك ئوت ئېچىپ، سىنارەت پارچىلىرى چاتقاللىقلارغا گويا يامغۇردەك تۆكۈلگەندە، ئەسكەرلەر بىر پارچە كۇچلۇك نۇرنىڭ قاراڭغۇ ئاسمان بوشلۇقىنى يېرىپ ئۆزلىرىگە قاراپ ئۇچۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى، پروژېكتورنىڭ كۇچلۇك نۇرى ئۇچ بۇرجەكلىك نۇر تۈۋرۈكى ھاسىل قىلغانلىقىنى كۆردى. بۇ خىل قورال ئۇچۇپ ئۆتكەندە، ئاسمان بوشلۇقىدا خۇددى قۇرۇق ئايلىنىۋاتقان ماتورنىڭ ئاۋازىدەك گۇرۇلدىگەن ئاۋاز چىقاتتى. ئەمما، بۇ ئاۋاز ماتور ئاۋازىدىنمۇ نەچچە يۈز ھەسسە كۇچلۇكرەك چىقاتتى. مانا ئەمدى يەنە نۇرغۇن ئۇچار ئوقلار ئۇچۇپ كېلىشكە باشلىدى. ئۇلار يەرگە چۈشۈشكە باشلىغاندا، ئوت چاچار كۇرەشچى ئايروپىلان ئوتتۇرا ئەترىتى ئۇنىڭغا قايتۇرما زەربە بېرىش ئۇچۇن ھاۋا بوشلۇقىغا كۆتۈرۈلدى. ئەمما، تۇز ئېتىلىدىغان پىلىموت بىلەن بۇ بىر تونىا ئېغىرلىقتىكى كۇچلۇك پارتلاتقۇچ دورىنى ئېلىپ

يۇرىدىغان ئوق بېشىنى ئوققا تۆتۈش تولىمۇ خەتەرلىك ئىدى. شۇ كۈنى كاتادا ئەسكەرلىرى بىر ئوت چاچار كۆرەشچىسى ئايرۇپلانغا مۇشۇنداق ئوق تېگىپ، كۆكۈمتالقان بولۇپ چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى كۆردى.

15-ئىيۇن ئىتتىپاقداش ئارمىيە باشلىقلىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ھەشمەتلىك خان سارىيىدا قونۇپ قالغان بولۇپ، بالدۇرلا يېتىۋېلىشقانىدى. يېرىم كېچىگە يېقىن ھاۋا ھۇجۇمى تۈرۈگا سىگنالى چېلىندى. ھاۋا ئارمىيە قوماندانى ئارنولد دەسلەپتە بۇنىڭغا ئانچە پىسەنت قىلمىدى. ئەمما، بىر نەچچە مىنۇتتىن كېيىن، قاتتىق پارتلاش ئاۋازى ئاڭلىنىپ، پۈتۈن بىنا لەرزىگە كېلىپ كەتتى. ئاردىدىن بىر چارەك ۋاقىتمۇ ئۆتمەي، يەنە بىر نەچچە قېتىم قاتتىق پارتلاش يۈز بەردى. تاك سەھەر 6 لەر ئەتراپىدا كۈچلۈك، ئەمما رېتىملىق گۈرۈلدىگەن ماتور ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇ ئاۋاز خۇددى ئاكاردىيوننىڭ مەلۇم مىلودىيىگە تەڭكەش قىلغان رېتىملىق ئاۋازىغا ئوخشاش بولۇپ، بارغانچە يېقىنلاشتى ۋە ئۇنى كارىۋاتتىن ئىرغىتىپ تاشلىدى. چۈشتىن بۇرۇن ساھەت 9 دىن 10 مىنۇت ئۆتكەندە، ئارنولد ئۆزىنى كارىۋاتتىن ئىرغىتىپ تاشلىغان بۇ قورقۇنچلۇق ئاۋازنىڭ بىر دانە ئۇچار ئوقنىڭ پارتلىشى ئىكەنلىكىنى تېلېفون ئارقىلىق ئۇقتى. ئۇچار ئوق ئادەتتە پارتلاشتىن ئىلگىرى ماتورى ئىشتىن توختاپ، تەخمىنەن بىر يېرىم ئىنگلىز مىلى ئارىلىققىچە بۇلۇتلارنى يېرىپ ئاستا ئۇچۇپ ئاندىن پارتلايتتى. مانا ئەمدى گىتلېرنىڭ بۇ مەخپىي قورالىنىڭ تۇنجى قېتىملىق ھۇجۇمى باشلانغانىدى. 300 دانە ئۇچار بومبىسى لوندونغا ئېتىش نىشانلانغانىدى. بۇنىڭ 200 دانىسى لوندون ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى رايونلارغا چۈشۈپ پارتلاپ بولغانىدى. ساھەت 9 دىن 30 مىنۇت ئۆتكەندە، ھەممە ئەھۋالنى سۈرۈشتۈرۈپ بىلىپ بولغان ئارنولد ماشىنىغا ئولتۇرۇپ ئۇچار ئوق ۋەيران قىلغان

نەرسىلەرنى كۆرۈپ باقماقچى بولۇپ يۈرۈپ كەتتى.

ھېلىقى ئۇچار بومبا بىر كىچىك كەنتتىن 100 يارد يىراقلىققا چۈشكەن بولۇپ، بىر تونۇنا تىرمىتلىق پارتلاتقۇچ دورىنىڭ پارتلىشىدىن پەيدا بولغان كۈچلۈك ھاۋا دولقۇنى ھەممە ئۆيلەرنىڭ دېرىزە ئەينەكىنى چېقىپ تاشلاپ، ئۆيلەرنىڭ ئۆگزىلىرىنى خودىدى بوران شال پاخاللىرىنى ئۇچۇرتۇپ كەتكەندەك ئۇچۇرۇپ كەتكەندى. نۇرغۇن دەل-دەرەخلەرنىمۇ سۇندۇرۇپ نابۇت قىلىۋەتكەندى. 200 دىن ئارتۇق كەنت ئاھالىسى يارىلانغاندى. بۇنىڭ ئىچىدىكى نۇرغۇنلىرىنىڭ يارىسى ئېغىر ئىدى. بومبا پارتلىغاندىن كېيىن پەيدا بولغان ئورەكنىڭ ئەتراپىدا ۋەيران بولغان بىر قىسىم نەرسىلەر چېچىلىپ ياتاتتى. ئارنولد بۇ قورالنىڭ ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن 27 ئىنگلىزچىسى ئۇزۇنلۇقتا ئىكەنلىكىنى پەرەز قىلدى. ئۇ كەسىپ ئەھلى سۈپىتىدە بۇ بىر دۆۋە كېرەكسىز نەرسىلەر ئارىسىدىن يۆمشاق كونترول قىلىش كابىلىنى بىلەن ئىزولياتورلانغان نەيچە ئوتتۇرىسىدىكى چۈۋۈلۈپ كەتكەن پىرقىرغۇچ كومپاسنىمۇ پەرق ئەتتى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە بارماقچىلىق چوڭلۇقتىكى قۇرۇق باتارىيىلەرمۇ بار ئىدى. ئۇنىڭ پاچاقلانغان بىر قانىتىنىڭ قالدۇقى بۇ ئۇچار ئوق ھاۋا مۇداپىئە ئوت كۈچىنىڭ زەربىسىگە ئۇچرىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇچقۇچى باشقۇرمىغان ئەھۋالدىمۇ داۋاملىق ئۇچۇپ ئالغا ئىلگىرىلىگەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ تۇراتتى.

ئارنولد بۇ ئۇچار بومبىدىن بىرنى ياساشقا تەخمىنەن 600 ئامېرىكا دوللىرى مەبلەغ، 2000 ئادەم/سائەتلىك ئىش ۋاقتى كېتىدىغانلىقىنىمۇ مۆلچەرلىدى. ئۇنىڭ تەخمىنىي مۆلچەرى خودىدى قورقۇنچلۇق چۈشتەك مۇناسىۋەتسىز بىر ئېھتىماللىقنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى: ئەگەر ناتسىستلار بىر ياكى ئىككى مىنۇتتا بىر دانە باشقۇرۇلمىغان بومبا قويۇپ بېرىش ئىقتىدارىغا ئىگە

بولسا ھەمدە باشقۇرۇلمىدىغان بومبار قويۇپ بېرىش ئەسلىھەلىرىدىن 48 ى بولسا، ئۇنداقتا ئۇلار ھەر كۈنى لوندونغا مۇنداق ئۇچار بومبىدىن 40 مىك دانىنى ئاتالايتتى. ئۇ خاتىرە دەپتىرىنى ئېلىپ مۇنداق يازدى: «بۇ، ۋەھىمە ۋە غەم ـ ئەندىشە پەيدا قىلىپ، ئاخىرىدا پۈتۈن ئەنگلىيەنىڭ نورمال تۇرمۇش تەرتىپىنى بۇزۇپ تاشلايدۇ ھەمدە ئۇرۇش قىلىش پىلانىنى قالايمىقانلاشتۇرۇۋېتىدۇ. ھېچقانداق ئادەم ئۇنىڭ قەيەرگە زەربە بېرىدىغانلىقىنى ئالدىن مۆلچەرلىيەلمەيدۇ. سىز ئۇنىڭ ۋىژىلداپ ئۇچقان ئاۋازىنى ئاڭلىسىڭىز مۇ، ئەمما نەگە قېچىشىڭىزنىمۇ بىلەلمەيسىز. بىر ئۇچار ئوق ھەتتا گېنېرال ئېزىنىخاۋېرنىڭ قوماندانلىق شتابىنىڭ ئۈستىدىن ئۇچۇپ ئۆتتى. شۇ چاغدا ھەممىمىز شۇ يەردە ئىدۇق.»

ئېزىنىخاۋېر بۇ يېڭى تېپتىكى قورالنىڭ ئىشلىتىلگەنلىكىدىن قاتتىق مەيۈسلەندى. ئۇ ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ نورماندىيىگە يۈرۈش قىلىشىنىڭ ئاستا بولۇۋاتقانلىقىدىن ئىزچىل خاتىرجەم بولالماي يۈرەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، گىتلېر تەشەببۇسكارلىقىنى باشقىدىن قولغا كەلتۈرۈشكە سەۋەب بولىدىغان ھەرقانداق كىچىك ئىشقىمۇ ئىنتايىن سەزگۈرلۈك بىلەن ئەھمىيەت بېرەتتى. بۇڭچې باغچىسى (ئېزىنىخاۋېرنىڭ قوماندانلىق شتابى جايلاشقان جاي) فرانسىيەدىكى ئۇچار ئوقلارنى قويۇپ بېرىش ئەسلىھەلىرىدىن قويۇپ بېرىلگەن جانلىق ئالغۇچى ئۇچار بومبىلار ئۇچۇپ ئۆتىدىغان لىنىيىنىڭ ئوك تەرىپىگە جايلاشقانىدى. 1ـقېتىملىق ھاۋا ھۇجۇمى تېرۇوگا سىگنالى كۈن بويى توختىمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئېزىنىخاۋېر يەنىلا ئۆزىنىڭ ئېغىر بىسىقلىقىنى يوقاتمىغانىدى. يېرىم كېچە سائەت بىردە، تېرۇوگا سىگنالى بېرىلگەندە، ئۇ كارىۋاتتا يېتىپ كىتاب ئوقۇۋاتاتتى. ئۇ بۇتچېرغا: «مەن مۇشۇ يەردە تۇرسام تۇرىمەنكى، ھەرگىزمۇ

تۇن بويى مۇداپىئە لەخمىسگە كىرىپ ـ چىقىپ يۈرۈشنى خالىمايمەن» دەپ تۇرۇشىغا، يېقىنلا يەردىكى دەھشەتلىك پارتلاش ساداسى ئۇنىڭ بۇنداق پەرۋاسىزلىقىنى شامالغا ئۇچۇرۇۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئامالسىز مۇداپىئە لەخمىسگە كىرىپ، ئىنتايىن سوغۇق سېمونت يەردە كېچىنى ئۆتكۈزۈشكە مەجبۇر بولدى. ئەتىسى سەھەر ئويغىنىپلا، گىتلېرنىڭ بۇنداق بىر مەخپىي قورالنى ياساپ چىققانلىقىنى بولۇشىغا قارىغىدى. يېڭىلا ئاقارتىلغان مۇداپىئە لەخمىسىنىڭ تاملىرىدىن كېلىۋاتقان پۇراقتىن ئۇنىڭ باشلىرى ئېغىرلىشىپ كەتكەنىدى.

ئەنگلىيىنىڭ ئۇرۇش ۋاقتىدىكى قۇرۇلغان ئىچكى كابىنېتىمۇ ھودۇقۇپ نېمە قىلىشنى بىلمەي قېلىۋاتاتتى. چېرچىلمۇ بۇ خىل «قوندۇرۇلۇق ئوق يا» بەلگىلىك مەخپىي قورالغا قاتتىق كۆڭۈل بۆلۈۋاتاتتى. 19ـ ئىيۇن، ئۇ ئېزىنىخاۋېرنى چاقىرتىپ، ئۇنىڭ بىلەن 90 مىنۇت سۆھبەتلەشتى ھەمدە ئۇنى ئەڭ جىددىي ئېھتىياجلىق بولۇۋاتقان ھەربىي بۇيۇملاردىن باشقا، ئەڭ ئالدى بىلەن بۇ مەخپىي قورالنىڭ قويۇپ بېرىش نۇقتىسىغا قاتتىق دىققەت قىلىشنى تەلەپ قىلدى. ھەتتا «بىز شۇنى مۇئەييەنلەشتۇرەلەيمىزكى، ئىتتىپاقداش ئارمىيە بۇ ئالاھىدە قورالنىڭ تەھدىتىدىن ھەرگىز قورقۇپ قالمايدۇ ۋە ئۇنىڭ ئۈستىدىن غالىب كېلەلەيدۇ» دېدى. دەرۋەقە، باشقۇرۇلىدىغان بومبا كىشىلەرنىڭ روھىنى ئازابلىماقتا ئىدى. بۇتچېر بۇ ھەقتە خاتىرىسىگە: «مەن تونۇيدىغان نۇرغۇن كىشىلەر ئۇيقۇسىزلىقتىن ئېسەنكىرەپ قېلىپ، ئىشكىنىڭ يېپىلغان ئاۋازى ياكى موتسىكلىت بىلەن ئايروپىلاننىڭ گۈركىرىگەن ئاۋازىنى ئاڭلىسىلا نېرۋىسى جىددىيلىشىپ كېتىدىغان بولۇپ قالدى» دەپ يازدى. ئۇچار ئوقنىڭ 95 پىرسەنتى ستراتېرنىڭ 12 ئىنگلىز مىلى دائىرىسى ئىچىگە چۈشكەنىدى. ستراتېرن لوندوندىن پەقەت بەش ئىنگلىز

مىلى كېلىدىغان، لوندون شەھەر ئەتراپىغا تەۋە جاي ئىدى.

ئۇچار بومبىنىڭ زەربىسى بىلەن بوران-چاپقۇنىمىڭ بۇزغۇنچىلىقى ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ فرانسىيە ئىچكى قوزغىلىڭىغا قاراپ ئالغا ئىلگىرىلىشىگە خېلى زور دەرىجىدە تەسىر كۆرسەتتى. نۆۋەتتە كائېنغا يەنە بىر قېتىم ھۇجۇم قىلىش زۆرۈر ئىدى. لېكىن مونتگومېرى ھۇجۇم ۋاقتىنى يەنە كەينىگە سۈردى. بۇنىڭغا چىداپ تۇرالمىغان ئېزىنخاۋېر 18-ئىيۇن بۇ گېنېرالغا خەت يېزىپ: «مەن ئىمكانىيەتنىڭ بارچە جەڭگىۋار قىسىملارنى كۈچەيتىپ، ئوق-دورا بىلەن تولۇق تەمىنلىدىم. ھەر خىل خادىملارنىمۇ ئاجرىتىپ بەردىم ھەمدە ئىسكىلاتلاردىن ئارمىيىگە ئېھتىياجلىق مادىدىي ئەشيالارنىمۇ تارقىتىپ بەردىم» دېدى. ئەمما، ئىككى دۆلەتنىڭ مۇناسىۋىتىنى نەزەردە تۇتۇپ، يەنە مونتگومېرى: «مەن سىزنىڭ يەنە مۇڭاپىق مىقدارداً توپچى ئەسكەرلەر ۋە ئوق-دورىغا ئېھتىياجلىق ئىكەنلىكىڭىزنى تامامەن چۈشىنىمەن. بىراق، مەن ھۇجۇم باشلانغاندىن كېيىن ئوزاقراق بەرداشلىق بېرىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن» دەپ رىغبەتلەندۈردى.

مونتگومېرىمۇ ئېزىنخاۋېرغا بىر پارچە ئۆتۈنۈش خېتى يازدى. ئۇ خېتىدە: «بىز بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىككى ھەپتە ئىچىدە ياكى ئۇنىڭدىنمۇ ئوزاقراق ۋاقىت جاپالىق ئۇرۇش قىلىمىز، مەن سەممىي ھالدا، سىزنىڭ ياردەم قىلىپ زىيارەتچىلەرنى ئەۋەتمەسلىكىڭىزنى ئۆتۈنىمەن. مەن پۈتۈن كۈچۈم بىلەن ئۇرۇش قىلىمەن. چۈنكى بۇ ئۇرۇش مۇشۇ بىر مەزگىل ئىچىدە ئېلىپ بېرىلىدىغان ئەڭ مۇھىم ئۇرۇش. بىز ۋەزىيەتنى ئۆزىمىز خالىغان شەكىلدە تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە قالايمىقان قىلىۋەتمەسلىك ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئۆزىمىز باشقىلارنى خالىغان سەنەمگە دەسسەتمەسلىكىمىز كېرەك، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنىڭ زىيارەت قىلغۇچىلارنى كۈتۈۋالىدىغان ۋاقتىممۇ

يوق» دېدى. ئۇنىڭ نەزەردە تۇتقىنى، ئېنىقكى، ئېزىنىڭاۋېرنىڭ ئۆزى ئىدى ھەمدە گېنېرال دې گولنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالاتتى.

بۇ ۋاقىتتا كانادا 2-بىرلەشمە ئارمىيىسى دوۋېر ئەتراپىدا دېگۈزدىن ئۆتۈپ، دېگۈز ساھىلىدىكى جېنىدىسىغا كىرىش بۇيرۇقىنى كۈتۈپ تۇراتتى. ئەمما، بۇ بۇيرۇقنىڭ سۈرۈلۈپ كېتىشى كىشىنى ئۈمىدسىزلەندۈرەتتى. ھەتتا، بىر ئاز تراگېدىيىلىك تۇيغۇمۇ بېرەتتى. بارلىق كىشىلەر ساھىلدىكى جېنىدىغا ئادەم تىقىلىپ كەتكەنلىكىنى، بۇ ئىشنىڭ ھېچقانداق مەخپىيىتى قالمىغانلىقىنى بىلەتتى. 20-ئىيۇن كانادا 2-بىرلەشمە ئارمىيىسىنىڭ شتاب باشلىقى مورگامبىل ئايالى مارگارىتېنىڭ ئالدىنقى ئاخشىمى سائەت 7 دە V—1 بەلگىلىك ئۇچار بومبىدا ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى تېلېفون ئارقىلىق ئۇقتى. مانا بۇ نۇرغۇن ئوفىتسېرلار ئەڭ قورقىدىغان ئىش ئىدى. گامبىل بۇ چاغدا ھېچنېمىنى ئاڭقىرالماي ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ تېخى شۇ كۈنى ئەتىگىنى تېمزا دەريا بويىدىكى ۋولتوننىڭ ئۆيىدىن ئەمدىلا قىسىمغا قايتىپ كەلگەنىدى.

مونتگومېر قىسمىدىن خاتىرجەملىكىنى ساقلاشنى قاتتىق تەلەپ قىلدى. ئۇ پەقەت قىسىملارغا كېرەكلىك قورال-ياراغلارغا كاپالەتلىك قىلالىسا، ئۇلارنىڭ تېخىمۇ ياخشى جەڭ قىلالايدىغانلىقىغا ۋە نېمىسلارنى مەغلۇپ قىلىشنىڭ ئانچە تەس ئەمەسلىكىگە ئىشىنەتتى. 24-ئىيۇن ئۇ ئۆزىنىڭ شتاب باشلىقىغا مۇنداق دېدى: «مەن ئەنگلىيىنىڭ قورال-ياراغ ئەسلىھەلىرى ۋە تانكىلىرىنىڭ ئىقتىدارى بىلەن گېرمانىيىنىڭكىنى سېلىشتۇرغان ھەر خىل ئۆسەك سۆزلەرگە دىققەت قىلمۇاتىمەن. ھازىرقىدەك شارائىتتا، بىز بۇ خىل گەپلەرنىڭ ھەرقانداقىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشىغا يول قويماسلىقىمىز كېرەك. بىز ئەڭ ياخشى تايانچ پونكىتقا ئىگە بولدۇق. بىز يەنە ئۆزىمىزنىڭ قوراللىق كۈچلىرىمىزنىمۇ

تەرتىپكە سېلىپ بولدۇق. ئەتە دۈشمەنگە ھۇجۇم قىلىمىز. شۇڭا بىز ئۆز كۈچىمىزگە ئىشىنىشكە ۋە جەڭگىۋارلىق روھىغا تەسىر يەتكۈزىدىغان ھەرقانداق ئىشقا رەھىمسىز تۈردە زەربە بېرىپ، ئۇنى تارمار قىلىۋېتىشىمىز كېرەك.»

مونتگومېرىنىڭ بۇنداق دېيىشىنىڭمۇ بەلگىلىك ئاساسى بار ئىدى. ئەنگلىيە ئەسكەرلىرىنىڭ جەڭگىۋارلىقى گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ توپ ئوقلىرىنىڭ ھەيۋىسى ئالدىدا ناھايىتى تۆۋەنلەپ كەتكەنىدى. 49-دىۋىزىيىنىڭ بىر باتالىئونى دۈشمەننىڭ مىنامیوت ۋە گاۋبتسا زەمبىرىكىنىڭ ئىنتايىن شىددەتلىك توپقا تۇتۇشى نەتىجىسىدە، تامامەن دېگۈدەك قىرىلىپ كەتكەنىدى. ئىككى ھەپتە ئىچىدىلا بۇ باتالىئوندىكى ئوفىتسېرلاردىن پەقەت 12 ئادەم قالغان بولۇپ، باتالىئون كوماندىرى ۋە بىرىگادا، ئىزۋوتتىن يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلارنىڭ ھەممىسى باتالىئون قوماندانلىق پونكتىدا بومبارداندا قېلىپ ئۆلۈپ كەتكەنىدى. ئىككى روتىدىن پەقەت بىرلا ئوفىتسېر ھايات قالغانىدى. تۆتتىن ئۈچ قىسىم ئەسكەر زەمبىرەك ئوقلىرىنىڭ زەربىسىگە ئۇچرىغاندا ياكى سەپداشلىرىنىڭ ئۆلۈپ، يارىلانغانلىقىنى كۆرگەندە ئەسەبىيلىكى قوزغىلىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئىستىرىيە كېسىلى ھەممە يەرگە تارقىلىپ بەزى ياش ئەسكەرلەر ئۆزلىرىنىڭ زەمبىرەكلىرىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىسىمۇ كېسىلى قوزغىلىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئىنتىزاممۇ بوشىشىپ كەتكەن بولۇپ، ئوفىتسېر ۋە كوماندىرلار پاگون ۋە ياقا بەلگىلىرىنى تاقىمايدىغان بولۇۋالغانىدى. بىر باتالىئوننىڭ پود پولكوۋنىكى مونتگومېرىغا قىلغان دوكلاتىدا: «مەن ئىككى قېتىم يولنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا تۇرۇپ، ئالتە ئاتار تاپانچامنى چىقىرىپ، ئارقىغا چېكىنگەن ئادەملىرىمگە توغرىلاپ، ئۇلارنى ئۆز جايىغا قايتۇرۇشقا مەجبۇر بولدۇم... ئۇچ كۈننىڭ ئالدىدا مەن قاچقان بىر مايورنى

ئېتىۋەتتىم، چۈنكى ئۇنىڭغا دۈشمەننىڭ مىنامیوتلىرىنىڭ ئوت كۈچىدىن قالايمىقان قاچقان ئەسكەرلەرنى توسۇشقا بۇيرۇق چۈشۈرگەنىدىم. ئەمما، ئۆزى قاچتى. مەن ئاشۇ ساپساق ئاەملەرنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىشنى خالىمايمەن» دېدى. ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ ئىككى نەپەر خىزمەتدىشىنىڭمۇ ئۆزىنىڭ پىكرىنى قوللايدىغانلىقىنى تەكىتلىدى. مونتگومېر بۇ باتالىئوننىڭ ئەمدى ئۇرۇش قىلىش ئىقتىدارىدىن قالغانلىقى ئۈچۈن ئۇنى تارقىتىۋەتكەنلىكىنى قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابىغا مەلۇم قىلدى.
ئۇ يەنە ئۆز قولى بىلەن: «مېنىڭ قارىشىمچە، بۇ باتالىئون كومانىدىرى مەغلۇبىيەتچىلىك كېسىلىگە گىرىپتار بولغان» شۇڭا ئۇ ئۇرۇشقا «لايىق يىگىت ئەمەس ئىكەن» دېگەن ئەسكەرتىشنىمۇ يازدى. مونتگومېر بىر قېتىملىق ئۇلۇغ غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈش ئارقىلىق ئۆز قىسىملىرىنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە ئىنتايىن ئېھتىياجلىق ئىدى.
25-ئىيۇن ئەنگلىيىنىڭ 30-بىرلەشمە ئارمىيىسى ئاخىرى كائېن رايونىدا بەلگىلىك دائىرىدە ئالغا ئىلگىرىلىدى. لېكىن مونتگومېر بۇ ئىش ھەققىدە ئېزىنىخاۋېرغا يوللىغان دوكلاتىدا: «گەرچە ھاۋارايى ئىنتايىن يامانلىشىپ، بۇلۇت قاتلىمى تۆۋەنلەپ، قارا يامغۇر ياغقان بولسىمۇ . . . ئۇرۇش كېچە-كۈندۈز داۋاملاشتى. مەن دۈشمەنگە شەرق تەرەپتىن پۈتۈن كۈچۈم بىلەن ھۇجۇم قىلىپ، ھايات-ماماتلىق جەڭ قىلىشقا تەييارلىق قىلىۋاتىمەن» دېدى. ئەمما، مونتگومېر كەينىگە تارتقانلىقىنىمۇ ياكى بىرەر ئېھتىياج سەۋەبىدىنمۇ، ئىشقىلىپ ھۇجۇم باشلىيالماي خېلى ئۇزۇن ۋاقىت تۇرۇپ قالدى. بۇ جەريانداا ناتىستلار ئىككى برونېۋىك دىۋىزىيىسى يۆتكەپ كېلىپ، ئۆزىنى كۈچەيتىۋالدى ۋە ئاكوپلارنى قېزىپ تەييارلىق كۆرۈۋالدى. كېيىن ئەنگلىيىنىڭ 30-بىرلەشمە ئارمىيىسى

ژىللىبۇكارنى بويلاپ كەسكىن جەڭ قىلىپ، كائىنغا كەلگەندە توختاپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ژاقىتتا، 3-دىۋىزىيىنىڭ كائىننىڭ شىمالىي تەرىپىدىن قوزغىغان ھۇجۇمىمۇ 27-ئىيۇن توختاپ قالدى.

ئېزىنىخاۋېر بۇ ئىشتىن تولىمۇ نارازى بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ ئاچچىقلانمىدى. ئەمما، مونتگومېر ئۆزىنى ئاقلاپ، ئۆزىنىڭ ئەزەلدىن پارتىزىغا بىۋاستە تۇتىشىدىغان يول ئوستىدىكى كائىندىن قىرغاقتا چىقىش نىيىتىنىڭ يوقلۇقىنى؛ ئۇنىڭ ئىستراتېگىيىسى بولسا، ئۆزى سول قاناتنى مۇستەھكەم قوغدىماقچى، برادلېي ئوڭ قاناتتىن بۆسۈپ ئۆتمەكچى ئىكەنلىكىنى تەكىتلەپ تۇرۇۋالدى. ئۇنى تەنقىد قىلغۇچىلار، ئۇ كائىندا مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن پىلانىنى ئۆزگەرتىۋالدى، دەپ ئەيىبلىدى. ئەمما، مونتگومېر ئۆزى گېرمانىيىنىڭ برونېۋىك قىسىملىرىنى كائىندا تۇتۇپ تۇرۇپ، برادلېينىڭ ئايلىنىپ ئۆتۈپ، ئۇلارنى قورشىۋېلىشنى پىلانلىغانلىقىدا چىڭ تۇردى. بۇ نۇقتىغا نىسبەتەن، ھەربىي ئىشلار مۇتەخەسسىسلىرى ئارىسىدا بىر مەيدان كەسكىن مۇنازىرە پەيدا بولدى. ھاۋا ئارمىيە گېنېرالى تېددېر مونتگومېرنىڭ بۇنداق دېيىشى «پۈتۈنلەي ئوچىغا چىققان كاززاپلىق ۋە ئاغزىغا كەلگەنچە جۆيلىگەنلىك» دەپ قارىدى. ئۇ ئېزىنىخاۋېرنى يا مونتگومېرغا ئالغا ئىلگىرىلەشكە بۇيرۇق چۈشۈرۈشكە ياكى ئۇنى يۆتكىۋېتىشكە ئۇندىدى.

ئېزىنىخاۋېر بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشتا قاتتىق ئېھتىيات قىلدى. ئۇ مونتگومېرنىڭ ئۇرۇش قىلىشىغا ئۇسۇلىغا قوشۇلمىدى. ئەمما، ئۇ نورماندىيىدە كۆچلۈك بۇيرۇق بەرمەي تۇرۇپمۇ ئۇرۇشنى ئۆزىنىڭ ئۇسۇلى بويىچە ئېلىپ بېرىشقا كاپالەتلىك قىلىش تەلىپىنى قويغانىدى. ئامېرىكا ئەزەلدىن مۇستەھكەم ھەربىي ئەنئەنگە ئىگە دۆلەتلەرنىڭ بىرى بولغاچقا،

تاكتىكا جەھەتتە كوماندىرلارغا خېلى يۇقىرى مۇستەقىللىق بېرەتتى. ئېزىنخاۋېر بۇ نۇقتىغا قەتئىي ئىشىنەتتى. ئۇ ئالىي باش قوماندان بولۇش سۈپىتىدە بىلەن جەڭگە كونكرېت قوماندانلىق قىلماي، پەقەت چوڭ-چوڭ فاڭجېن-سىياسەتلەرنى بەلگىلەيتتى. ئۇ ئىيۇننىڭ كېيىنكى يېرىمىدا ۋە پۈتۈن ئىيۇل ئىچىدە مونتگومېرنى كائېنغا ھۇجۇم قىلىشقا رىغبەتلەندۈردى. ئەمما قەتئىي تەلەپ قىلمىدى. مونتگومېرمۇ گېرمانىيە ئارمىيىسىگە «زەربە بېرىش» كە ئۇزلۇكسىز ۋەدە قىلدى، ئەمما ئۇزۇنىڭ مەردانە سۈزلىرىگە يارىشا ھېچقانداق كۈچلۈكەك ھەرىكەت قوللانمىدى. ئېزىنخاۋېر بۇنىڭدىن قاتتىق نارازى بولدى. مونتگومېر بولسا، تېزرەك ئىلگىرىلىيەلمەسلىك ھەققىدىكى جاۋابكارلىقنى برادلېيغا ئىتتىرىپ قويۇپ، ئامېرىكا قوشۇنلىرىنمۇ شىمال تەرەپتىن سېرىبۇرگ ۋە جەنۇب تەرەپتىن گورتېنىسقا ھۇجۇم قىلىشى كېرەك، دەپ تۇرۇۋالدى. ھەم يەنە «برادلېي بۇ خەتەرگە تەۋەككۇل قىلىشنى خالىمايدۇ» دېدى. مونتگومېر ئۇزۇنىڭ تېپىك مۇتەۋەرلەرچە مەغرۇر تەلەپپۇزى بىلەن: «مەن ئۆپكەمنى بېسىۋالغان ھالدا ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭ ياخشىراق تەييارلىق قىلىۋېلىشىنى كۈتۈشكە مەجبۇر بولۇۋاتىمەن» دېدى.

27-ئىيۇن برادلېي سېرىبۇرگقا ھۇجۇم قىلدى. بۇ ئىش يەنە بىر قېتىم مونتگومېرنىڭ قوشۇننى لەت قىلىپ قويدى. شۇنداق قىلىپ، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ گېنېرالىرى ئوتتۇرىسىدىكى كۆرەش ۋە ئارقىدىن ھۇجۇم قىلىش ھەرىكەتلىرى تېخىمۇ كۈچەيىپ كەتتى. بەزىلەر: «مونتگومېر ئۆز كۈچىنى ساقلاپ قېلىپ، ئامېرىكا قوشۇنلىرىنى تېخىمۇ كۆپ تالاپەتكە ئۇچرىتىش ئۈچۈن ۋاقىتنى قەستەن ئارقىغا سۈرۈپ، ئالغا ئىلگىرىلىمىدى» دېگەنمۇ بولدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە گىتلېرنىڭ V—1 بەلگىلىك ئۇچار ئوقلىرى ئەنگلىيەنىڭ نېرۋا

سىستېمىسىنى قاتتىق بۇزغۇنچىلىققا ئۇچراتتى. ئىيۇن ۋە ئىيۇل مەزگىللىرى V—1 بەلگىلىك ئۇچار بومبا 5000 ئادەمنىڭ جېنىنى ئالدى. 35 مىڭ ئادەمنى يارىلاندۇردى ۋە 30 مىڭ كورپۇستىن ئارتۇق ئۆي ـ ئىمارەتنى ۋەيران قىلىۋەتتى. تېخىمۇ يامان بولغىنى شۇكى، ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئاخبارات ئورگانلىرى گېرمانىيە ئارمىيىسى V—2 بەلگىلىك ئۇچار بومبىنى، يەنى دۇنيا بويىچە بىرىنچى قىتئەلەر ئارا ئۇچىدىغان ئوتتۇرا مۇساپىلىق باشقۇرۇلىدىغان بومبىنى يېقىن كەلگۈسىدە ئىشلىتىشكە باشلايدىغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى. ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ گېرمانىيىنىڭ باشقۇرۇلىدىغان بومبا قويۇپ بېرىش نۇقتىلىرىنى بومبارداىمان قىلىش پىلانى تازا كۆڭۈلدىكىدەك نەتىجە بەرمىگەنىدى. شۇڭا ئەگەر نېمىسلارنىڭ بومبا قويۇپ بېرىش نۇقتىلىرىنى ۋەيران قىلىشقا توغرا كەلسە، چوقۇم ئۇنى يەر ئۈستىدىن زەربە بېرىپ تازىلىماي بولمايتتى. چېرچىلمۇ بۇ ئۇچار ئوققا قاتتىق ئاچچىقى كەلدى. شۇڭا ئىيۇلنىڭ باشلىرىدا بومبا قويۇپ بېرىش مەيدانلىرىغا زەھەرلىك گاز بىلەن ھۇجۇم قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئېزىنخاۋېر زەھەرلىك گاز ئىشلەتمەكچى بولغانلارغا: «خۇدانىڭ ھەققىدە، بىز ئۆزىمىزنى بارلىق ئەقىل ـ پاراسىتىمىز بىلەن ئىش قىلىش ھەققىدە ئاگاھلاندۇرايلى!» دېدى. ئەمما، يەنە نېمىلا دېگەن بىلەن دەرھال بىرەر تەدبىر قوللىنىش زۆرۈر ئىدى.

1ـ ئىيۇل ئېزىنخاۋېر قوماندانلىرىنى نېمىلەرنى قىلىش ئارقىلىق رىغبەتلەندۈرۈشكە بولىدىغانلىقىنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن نورماندىيىگە كەلدى. ئۇ برادلېيغا ئۆزىنىڭ پەقەت بىر كىشىلىك يونقان، كۆرپە، بىر ئادیوتانت ۋە بىر خىزمەتچى ئەسكەرنىلا ئېلىپ كەلگەنلىكىنى، ئۆزىگە «پەقەت بىر پارچە كىلىونكا يېپىلغان ئاكوپ» بولسىلا بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇ بۇ يەردە بەش كۈن تۇرۇپ، قىسىملارنى ۋە ئۇرۇش مەيدانلىرىنى

كۆزدىن كەچۈردى. برادلېي ۋە ئۇنىڭ كورپۇس كوماندىرلىرى، دىۋىزىيە كوماندىرلىرى بىلەن سۆھبەتلەشتى. ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ يېنىدا تۇرۇشنى خالىمايتتى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ كورپۇس، دىۋىزىيە قوماندانلىق شتابلىرى گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ ئاندىلىساندا بومبارداىمان قىلىپ تۇرىدىغان نىشانلىرى ئىدى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ يېقىن دوستى، 15-كورپۇسنىڭ كوماندىرى ۋېد خايسلىپ ئېزىنىخاۋېرنى بۇ يەردىن كېتىشىنى كەسكىن تەلەپ قىلىپ: «مېنى ئۆزىڭىزنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىدىن ئەنسىرىدى، دەپ ئويلاپ قالماڭ، مەن باشقىلارنىڭ ئالىي باش قوماندان مۇشۇ كورپۇستا ياكى مۇشۇ كورپۇس دائىرىسىدە بەختسىزلىككە ئۇچراپتۇ، دېيىشنى خالىمايمەن. ئەگەر ھەقىقەتەن ئۆلگۈڭىز بولسىمۇ، بۇ يەردىن باشقا يەردە ئۆلۈڭ» دېدى.

بىر قېتىم ئۇ بىر جىپ بىلەن ئۆزىنىڭ ئەنگلىيىلىك ئادىيوتانتى جامىس گالت بىلەن بىر لاۋازىماتچى ئەسكەردىن باشقا ھېچقانداق مۇھاپىزەتچىمۇ ئالماي، جىپنى ئۆزى ھەيدەپ يېزىمۇ يېزا ئايلىنىپ يۈردى، ھەتتا گېرمانىيە ئارمىيەسىنىڭ مۇداپىئە لىنىيەسىنىڭ ئارقا تەرىپىنى بىردەم ئايلىنىپ كەلدى. گەرچە ھېچ ئىش يۈز بەرمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ ئاللىبۇرۇن خەتەرلىك رايونغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ كەتكەنلىكىنى بىلمىگەنىدى. پەقەت ئۇ 90-دىۋىزىيىنىڭ شتابىغا يېتىپ كەلگەندىلا، باشقىلار ئۇنىڭ قەيەرگە بارغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى. ئامېرىكا ئەسكەرلىرى ئۆزلىرىنىڭ باش قوماندانىنىڭ ئالدىنقى سەپكە كەلگەنلىكىدىن چەكسىز شادلىققا چۆمدى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ ماشىنىسى ئۆتكەنلا جايدىكى ئەسكەرلەرنىڭ خۇشاللىقى پەلەككە يەتتى. شۇنداق قىلىپ ئەسكەرلەرنىڭ روھىي كەيپىياتى بىردىنلا ناھايىتى زور دەرىجىدە كۆتۈرۈلۈپ كەتتى.

باش قوماندان ئالدىنقى سەپكە كەلگەن 4-كۈنى، بىر كۈرەشچى ئايروپىلاننىڭ ئايرودرومدا ھاۋا ئارمىيىنىڭ بىر قېتىملىق ئۇچۇش ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپتى. ئېزىنىخاۋېر ئۇلار بىلەن بىللە بېرىپ، ھاۋا بوشلۇقىدىن ئورمان بىلەن قاپلانغان بۇ دۆلەتنى كۆرۈپ باقماقچى بولدى. ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەلگەن برادلېي بۇنىڭغا قوشۇلمىدى. لېكىن ئېزىنىخاۋېر چوقۇم بارىمەن، دەپ تۇرۇۋالدى. ئۇ «تۇلپار» ناملىق ئايروپىلانغا چىقىۋېتىپ، ئاخىرىدا: «بولىدۇ، برادلېي، مەن بېرلىنغا ئۇچۇپ بارماي!» دېدى. ئەمما، ئۇ يەنىلا گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ مۇداپىئە لىنىيىسىدىن ئۇچۇپ ئۆتتى. «نيۇ-يورك ۋاقىت گېزىتى»: «ئېزىنىخاۋېر ناتسىستلارنىڭ مۇداپىئە لىنىيىسىدىن ئۇچۇپ ئۆتتى» دېگەن ماۋزۇدا ئالاھىدە خەۋەرنى يازدى. ئۇ بۇۋۇچې باغچىسىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، چاتقاللىقتا ھېچقانداق ئىلگىرىلەشنىڭ بولمىغانلىقىدىن ئۇمىدسىزلەندى. ھەتتا، بۇ قورقۇنچلۇق دۆلەتتىن قۇتۇلۇشتىنمۇ ئۈمىد ئۈزدى. تېددېر بىلەن سىمىت بۇنىڭ مونتگومېرنىڭ خاتالىقى ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇلار ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئۇنى ھەرىكەت قوللىنىشقا مەجبۇرلىشىنى تەلەپ قىلدى. تېددېر ئاغرىنغان ھالدا: «مونتگومېرنىڭ ئۆز مەغلۇبىيىتىنى ھاۋا ئارمىيىسىگە ئىتتىرىپ قويۇشى ئادىللىق بولمىدى» دېدى ۋە: «قارىغاندا، قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۆزلىرى ئۈرۈش قىلىشقا تەييارلىق قىلمىغان ئوخشايدۇ» دېگەنىنمۇ قوشۇپ قويدى. ئېزىنىخاۋېر چېرچىلغا: «مونتگومېرنى تېزرەك ھۇجۇم باشلاشقا قايىل قىلىش» تەكلىپىنى بەردى. باتتون بۇ ئەھۋالغا ئەڭ نارازى بولدى. ئۇ كۈندىلىك خاتىرىسىگە: «بىچارە ئىكې ئۆزىنىڭ پۈت-قولىنى ئىنگلىزلارنىڭ چۈشەپ قويغانلىقىنى تېخىچە بىلمەيۋاتىدۇ!» دەپ يازدى. يېراقتا يۈرۈش قىلغۇچى

قىسىمنىڭ باش قوماندانلىق شتابىدىكىلەر ئېزىنخاۋېرنىڭ مونتگومېرنى قەتئىي باشقۇرالمىغانلىقىنى ئەنسىرىگەن ھالدا ھېس قىلىشتى. ئەمما مونتگومېر كەڭ كۆلەملىك ھۇجۇم قىلىش ئارقىلىق زور غەلىبىنى قولغا كەلتۈرگىلى بولىدىغانلىقى ھەققىدە ئۈزلۈكسىز كاپالەت بېرەتتى. 12-ئىيۇل ئۇ ئېزىنخاۋېرغا يەنە بىر قېتىم «كۆڭۈللۈكلەر» دەپ ئاتىلىدىغان مەخپىي ھۇجۇم قىلىش ھەققىدە سۆزلىشىپ، بۇنىڭغا ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ پۈتۈن كۈچى بىلەن ياردەم بېرىشنى تەلەپ قىلدى. 18-ئىيۇل «كۆڭۈللۈكلەر» ئوپېراتسىيىسى باشلاندى. دەسلەپتە ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ كەڭ كۆلەملىك بومباردىمان قىلىشى خېلى ئوڭۇشلۇق بولدى. ئەمما، مونتگومېر 401 تانكىسىدىن زىيان تارتىپ، 2600 ئەسكىرى ئۆلۈپ ۋە ياردار بولغاندىن كېيىن، ھۇجۇم قىلىشنى توختاتتى. ئەنگلىيىنىڭ 2-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى كائېنغا ھۇجۇم قىلىپ، نەچچە كۋادرات كىلومېتر يەرنىلا ئىشغال قىلغاچقا، بۇ ھۇجۇم ھېچقانداق مۇھاسىرىنى بۆسۈپ ئۆتۈش جېڭىگە ئوخشىمىدى. ئېزىنخاۋېر بۇنىڭدىن نارازى بولۇپ، قاتتىق غەزەپلەندى. ئۇ: «7000 توننىدىن ئارتۇق بومبا تاشلاپ، ئاران يەتتە ئىنگلىز مىلى يەرنى ئىشغال قىلىپسىلەر. ھەر ئىنگلىز مىلى مىڭ توننا بومبىنىڭ بەدىلىگە توختاپتۇ. بۇنداق قىلغاندا ئىتتىپاقداش ئارمىيە فرانسىيىنى قانداق ئىشغال قىلالايدۇ» دېدى. تېددېرمۇ مونتگومېرنى ئەنگلىيىنىڭ بۇ قېتىمقى مەغلۇبىيىتىگە «مەسئۇل بولۇشى كېرەك» دەپ ئەيىبلىدى.

ئېزىنخاۋېر تېددېر ۋە سمىتلارنىڭ دەۋەت قىلىشى بىلەن مونتگومېرغا بىر پارچە خەت يازدى. ئۇ خېتىدە: «ۋاقىت - ھايات دېمەكتۇر» دېگەن سۆزنى تەكىتلەپ، مونتگومېرنى يەنە ھۇجۇم قىلىشقا ئالدىراتتى. ئامېرىكىنىڭ نۇرغۇن

ئوفتسېرلىرى موننگومېر ئەنگلىيىنىڭ ئادەم كۈچى يېتىشمىگەچكە، ئىككىلىنىپ قېلىۋاتىدۇ، دەپ قاراشتى. ئەنگلىيە 2-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ تارتقان زىيىنىنى تولدۇرۇپ بەرمىگەچكە، بىر قېتىملىق ئومۇميوزلۇك ھۇجۇمدا ئۆلگەن ۋە يارىدار بولغانلارنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئۆز زىممىسىگە ئالالمايتتى. ئېزىنخاۋېر بولسا، ھازىر ھۇجۇم قىلىش پىراق كەلگۈسىدىن ئېيتقاندا، ئۆلۈش، يارىدار بولۇشنى ئازايتمدۇ، دەپ ھېسابلايتتى ھەمدە ئامېرىكىنىڭ ياۋروپادىكى قوشۇنلىرى ئاخىرقى ھېسابتا ئەنگلىيىنىڭكىدىن كۆپ، «لېكىن بىزنىڭ قوشۇنىمىز نىڭ سانى ئۇلارنىڭكى بىلەن تەڭلەشكەندە، بىز چوقۇم مۇرىنى-مۇرىگە تىرەپ بىللە ئالغا ئىلگىرىلەيمىز، جاپا-مۇشەققەتنىمۇ، راھەت-پاراغەتنىمۇ تەڭ كۆرىمىز» دەپ كۆرسەتتى. ئەمەلىيەتتە ئېزىنخاۋېر ئالدىنقى سەپتىكى جېنىدىنى بۆسۈپ ئۆتۈش ۋەزىپىسىنى برادلېيىنىڭ ئوستىگە قېلىشنى ئومىد قىلاتتى.

ئون ئالتىنچى باب

ئومۇمىيۈزلۈك بۆسۈپ ئۆتۈش

نورماندىيە ئوپېراتسىيەسىدىكى مۇھىم ۋە جىددىي بىر ۋەزىپە — سېرىبۇرگ بىلەن ئورنى دەريا ئارىلىقىدا تەمىنات لىنىيىسى قىلىشقا باب كېلىدىغان ئىشەنچلىك دەريا ساھىلى جېندىسى قۇرۇش، ئاندىن دۈشمەنگە كەڭ كۆلەملىك ھۇجۇم قوزغاپ، ئۇرۇشنى ئىلگىرى سۈرۈش ئىدى.

ئەسلىدە ئېزىنخاۋېر 23-ئىيۇن ياكى ياۋروپا قۇرۇقلۇقىغا ھۇجۇم باشلىنىپ 17-كۈنى، دۈشمەننىڭ گلانۋېر، ۋېر، ئارژاندون، فالېز ۋە كائېننىڭ ئوڭ قانىتىدا قاتتىق تىزگىنلەپ، مەزكۇر رايوننى ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ مەھكەم ئىگىلەپ تۇرۇشىنى ئۈمىد قىلغانىدى. ئەمما، بۇ پىلان ھاۋانىڭ ناچار بولۇشى ۋە گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ جاھىللىق بىلەن قارشىلىق كۆرسەتمىشى تۈپەيلىدىن كەينى-كەينىدىن ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىدى.

«گەرچە ئىش ئويلىغان يەردىن چىقمىغان بولسىمۇ، — دەيدۇ ئېزىنخاۋېر، — لېكىن شۇنى ئېتىراپ قىلىش كېرەككى، جەڭ ھەر كىمنىڭ خاھىشى بويىچە بولىدىغان ئىش ئەمەس، جەڭ دېگەنلىك — ئۇزۇنارا قايتا-قايتا كۈچ سىنىشىش دېمەكتۇر. شۇڭا ئۇرۇش قىلىۋاتقان ھەر ئىككى تەرەپ جېندىنى ئىگىلەپ ۋە پايدىلىق شارائىتلارنى قولغا كەلتۈرۈپ، رەقىبلىرىنى زور دەرىجىدە زىيانغا ئۇچرىتىشنى ئويلايدۇ.

بۇنداق ئەھۋالدا كائېن رايونىنى مۇھىم دەپ بىلگەن دۇشمەن يېرىك ئەسكىرىي كۈچى بىلەن مۇداپىئە كۆرىدۇ. شۇ سەۋەبتىن مەزكۇر رايونىنى دۇشمەن قولىدىن تارتىۋېلىش ۋاقتىنچە مۇمكىن ئەمەس. ناۋادا چوقۇم تارتىۋالمىز دېسەك، ناھايىتى ئېغىر بەدەل تەلەپ قىلىدىغان ئوپېراتسىيە ئېلىپ بېرىشقا توغرا كېلىدۇ. تەبىئىيكى، ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتى قېيىنچىلىقلارنى پەيدا قىلىدۇ. ئەگەر تۈيۇقسىز ھۇجۇم باشلىنىش بىلەنلا كائېننىڭ جەنۇبىدىكى كەڭ رايونلارنى ئوڭۇشلۇق ئىگىلىيەلىگەن بولساق، ئۇ چاغدا ئامېرىكا ئارمىيىسى ئاۋارىنشې رايونىغا ھۇجۇم قىلالىتى. جەڭمۇ جاپالىق بولمايتتى، پەقەت گېرمانىيە ئارمىيىسىگە قوغلاپ زەربە بەرگەن بولاتتۇق. دېمەك، بىز باشتىلا سول قانىتتا چوڭراق غەلىبە قازانغان بولساق، ئوڭ قانىتتا كۆڭۈلدىكىدەك ھۇجۇمغا ئۆتۈش لىنىيىسىگە ئاسانراق ئېرىشكەن، ئايلىنىپ يۇرۇپ ئومۇمىيۈزلۈك ھۇجۇمغا ئۆتكەن بولاتتۇق.»

20-ئىيۇل گىتلېرنىڭ باش شتابىدىكى بىر قىسىم خادىملار گىتلېرنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇشتى. لېكىن گىتلېر ئامان قالدى. شۇنىڭ بىلەن گىتلېر قوشۇنلىرىغا ئۆزىنىڭ «قىساس ئېلىش قورالى» V—1 بەلگىلىك ئۇچار بومبا قويۇپ بېرىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى. ئۇلار ھەرقانداق بىر كىشىنىڭ گىتلېرنىڭ شۇ چاغدىكى ئورنىنى ئاجىزكەن دەپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئىككى ھەسسە كۆپ مىقداردىكى ئۇچار بومبا بىلەن لوندونغا تۈيۇقسىز زەربە بېرىشكە تەييارلاندى.

شۇ ئاخشىمى لوندونغا چۈشۈۋاتقان ئۇچار بومبىلار قۇلاقنى پالاڭ قىلىۋەتكۈدەك چىرقىراپ، ئىنتىپاقداش قوشۇن باش شتابىدىكى شتاب خادىملىرىنى ئەتىسى ئەتىگەن بەشكىچە ئۇخلاتمىدى. ئېزىنىخاۋېر قاتتىق بىئارام بولدى. خۇددى خۇگېس ئاغرىقىدىكى قەدىناس دوستلىرىغا نەچچە يەشەك ۋىسكې

تارقىتىپ بەرگەندەك، ئۇ ئۆزىنىڭ ياخشى كۆرىدىغان گېنېرالىرىنى لەخمىدە ئوخلاشقا بۇيرىدى. 21-ئىيۇل، ئېزىنخاۋېر ئايالى ماميېغا: «توپ ئوقلىرى، توپ ئوقلىرى، يەنىلا توپ ئوقلىرى» دەپ خەت يازدى.

يەتتە ئايدىن بېرى برادلېي سەھرانىڭ زەي دەرەخزارلىقىدا قەيسىرانە جەڭ قىلىۋاتاتتى. لېكىن، ئىلگىرىلەش تولىمۇ ئاستا ئىدى. بىر قەدەم ئالغا سىلجىماق ھەقىقەتەن قىيىن ئىدى! گېرمانىيە قوشۇنلىرى جان تىكىپ قارشىلىق كۆرسىتىۋاتاتتى. ئامېرىكا 1-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىدە يارىلانغان ۋە ئۆلگەن كىشىنىڭ سانى 62 مىڭغا يەتتى. ئۆلگەن كىشى 11 مىڭ ئىدى. قارىلىق كىيگەن جەسەت بىر تەرەپ قىلغۇچىلارنىڭ يەرلىككە قويۇشىغا قاراشلىق بولۇپ قالغان جەسەتلەر دالىدىكى ئوستى ئوچۇق قەبرىستانلىققا رەت-رەت قويۇلغانىدى. بۇ ھال قاتمالليقتىن دېرەك بېرەتتى. تەخمىنەن 10-ئىيۇل، برادلېي بۇ خىل فاتمال ھالەتنى بۇزۇپ تاشلاش توغرۇلۇق كاللىسىغا بىر ئەقىل كەلگەنلىكىنى گېنېرال كوللىنسقا دېدى. ئۇ قاتتىق بومبارداىمان قىلىش ئارقىلىق كوللىنسنىڭ 7-بىرلەشمە ئارمىيىسىنىڭ دۇشمەن مۇداپىئە لىنىيىسىدىن يول ئېچىشىغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بەرمەكچى بولدى. بۇنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ شتاب خادىملىرىنىڭ قوشۇملىرى ئىختىيارسىز تۇرۇلۇپ كەتتى. چۇنكى بۇ چارىنى ئەنگلىيە قوشۇنلىرى سىناق قىلىپ باققان، نەتىجىدە بومبارداىمان قىلىشتىن ھاسىل بولغان ئۆرەكلەر تانكىلارنىڭ ئىلگىرىلىشىگە ئاۋارىچىلىق تۇغدۇرغان. شۇنداقتىمۇ كوللىنس تەۋەككۇل قىلىپ بېقىشقا ماقۇل بولدى.

شۇنداق قىلىپ «كۆزەينەكلىك يىلان» ھەرىكەت پىلانى مەيدانغا كەلدى. 20-ئىيۇل ھەل قىلغۇچ جەڭ بۇيرۇقى چۇشتى. ئۇلار پىلان بويىچە تۆت پىيادىلەر دىۋىزىيىسى بىلەن ئىككى برونېۋىك دىۋىزىيىسىنى ئىشقا سېلىپ، قۇرۇقلۇقتىن

هۇجۇم قىلىدىغان، ئامېرىكا ھاۋا ئارمىيىسى ئۇلارغا زور كۈچ بىلەن ھاۋادىن ياردەم بېرىدىغان بولدى؛ ئۇرۇش پىلانى ئورۇنلاشتۇرۇلۇۋاتقان شۇ كۈنلەردە، شىمال تەرەپتە گېنېرال باتتون ئۆزىنىڭ كۈچلۈك قوشۇنلىرى بىلەن بۈيرۇق كۈتۈپ تۇراتتى. گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ مۇداپىئە لىنىيىسى ئىچىدىكى يوچۇقلارنى كېڭەيتىش ئۈچۈن مۇشۇ ئەسكىرىي كۈچ پات ئارىدا ئىشقا سېلىناتتى. برادلېي گېنېرال كوللىنسقا: «گېئورگې، بۇ ئىش دېيىلگەن ۋاقىتتا ئېلىپ بېرىلسا، بىز بىر ھەپتىدىن كېيىن ئاۋرانشېغا يېتىپ بارىمىز» دېدى.

برادلېي بومباردىمان قىلىش توغرۇلۇق ئىتتىپاقداش ئارمىيە ھاۋا ئارمىيە قوماندانلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ تاكتىكىلىق ھاۋا ئارمىيە قوماندانى پېئاتتېيې كۆپسادانى ئېلىپ لوندونغا قاراپ ئۇچتى. كونكرېت قىلىپ ئېيتقاندا، برادلېينىڭ پىلانى كەڭلىكى 7000 يارد، ئۇزۇنلۇقى 5000 ياردقا سوزۇلغان ھەرە چىش شەكىللىك جېندىنى 2000 ئايروپىلان بىلەن توختىماي بومباردىمان قىلىپ، گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ ئۇرۇش سېپىنى قانغا بوياش ئىدى. ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭ ھەرە چىش شەكىللىك بۇ دائىرە بىلەن بولغان ئەڭ يېقىن ئارىلىقى 2000 يارد كېلەتتى. ئۇچ پىيادە ئەسكەرلەر برونېۋنىڭ دىۋىزىيىسى مۇشۇ ھەرە چىش شەكىللىك جېندى بىلەن ئامېرىكا جېندىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھاسىل بولغان ئوچۇقچىلىقتىن كۇچلۇك ھۇجۇم باشلىماقچى بولدى. شۇنىڭدا ئۇلار ئىككى يان تەرەپتىكى ئەسكىرىي كۈچنى مۇستەھكەملەپ، دۇشمەننىڭ قايتۇرما ھۇجۇمىغا تاقابىل تۇرالايتتى. ئىككى برونېۋنىڭ دىۋىزىيىسى تەڭ ئىلگىرىلەپ ئاشۇ ئوچۇقچىلىقتىن ئۆتۈپ جەنۇبقا قاراپ ئۇچقاندەك ئىلگىرىلەپ فرانسىيىنىڭ كەڭ رايونلىرىغا يۇرۇش قىلالايتتى. بۇ پىلان ئاڭلىماققا بولىدىغان پىلاندەك قىلاتتى. ئەمما، ھاۋا كىلىمات شارائىتى،

مەخپىيەتلىكنى ساقلاش ئەھۋالى، ۋاقىت تاللاش ۋە بومبارداىمان قىلىش نىشانى قاتارلىقلارنىڭ ئېنىقلىق دەرىجىسى يۇزدىن يۇز توغرا بولۇشى كېرەك ئىدى. بىراق، بۇ تۆت شەرتنىڭ بىرلا ۋاقىتتا ھازىرلىنىشى ناھايىتى تەس ئىدى. ھۇجۇم ۋاقتى 19-ئىيۇلغا بېكىتىلگەن بولسىمۇ، لېكىن ھاۋانىڭ ناچارلىقىدىن كەينىگە سۈرۈلدى.

دەل شۇ كۈنلەردە ھاۋا ئارمىيە گېنېرالى تېددېر مونتگومېرنى ئەيىبلەش ئۈچۈن پۈرسەت كۈتۈپ تۇراتتى. «بەيگە مەيدانى» بەلگىلىك پىلاننىڭ مەغلۇپ بولۇشى، ئۇنىڭ مونتگومېرنىڭ توپ ئوقلىرىنى ئەيىبلىشىگە پۈرسەت يارىتىپ بەردى. شۇ كۈنى كەچتە ئۇ ئېزىنخاۋېرغا تېلېفون بېرىپ، ئۆزى يېڭىلا خەۋەر تاپقان كىشىنى ئىنتايىن مەيۈسلەندۈرىدىغان بىر پاكىتنى — مونتگومېرنىڭ ھۇجۇمىنى جىددىيلەشتۈرمەسلىك، برونېۋىك دېۋىزىيىسىنىڭ داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلىشىگە توسالغۇ بولۇۋاتقانلىقىنى دوكلات قىلدى. ئېزىنخاۋېر تېخى پورتسموۋتتىكى چېغىدىلا مونتگومېر «بەيگە مەيدانى» پىلانى توغرۇلۇق ناھايىتى ئۈمىدۋارلىق بىلەن ئۇنىڭغا تېلېگراممىا بەرگەنىدى. كاي سوممېرسبى ئېزىنخاۋېرنىڭ بۇ ئىشقا بولغان ئىنكاس توغرۇلۇق: «تا بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر ئىنگلىسىيە قوشۇنلىرى تەرەپتە ھۇجۇم ئوڭۇشلۇق كېتىۋاتماقتا»، «ئۇ مونتگومېرنىڭ داۋاملىق ئىلگىرىلىشىنى ئۈمىد قىلاتتى» دەپ يازىدۇ. تېددېر ھەقىقىي ئەھۋالنى ئېزىنخاۋېرغا دېگەن چاغدا، مونتگومېرنىڭ ئۆزىنىڭ ئۆزى ماختاپ مەلۇم قىلغان جەڭ خەۋەرلىرىدىن خۇشال بولغان ئېزىنخاۋېرنىڭ شۇ زامان ئاچچىقى كەلدى. «بەيگە مەيدانى» پىلانى نېمىسلارنىڭ توسقۇنلۇقىغا ئۇچرىغانىدى. توسقۇنلۇققا ئۇچراش بىلەن قاتاللىققا چۇشۇپ قېلىش ئوتتۇرىسىدا ھېچقانچە چوڭ پەرق يوق ئىدى. مونتگومېر بىئارام بولۇۋاتقان دەل مۇشۇنداق چاغدا، چېرچىل ئۆزىنىڭ

كۆزدىن كەچۈرۈشكە بارىدىغانلىقى توغرۇلۇق مونتگومېرىغا تېلېگراممىا ئەۋەتتى. مونتگومېر باش ۋەزىرنىڭ بۇ يەرگە كەلتۈرمەسلىك توغرىسىدا ئېزىنىخاۋېرغا ناھايىتى كەسكىن تەلەپپۈزدا تېلېگراممىا بەردى. ئۆزى قوماندانلىق قىلغان بۇ قېتىمقى ھۇجۇمنىڭ ئوڭۇشلۇق بولمىغانلىقى مونتگومېرغا ئايان ئىدى. شۇڭا ئەھۋالنى كۆرۈپلا شۇركىنىپ كېتىدىغان گۇۋاھچىغا ئۇ موھتاج ئەمەس ئىدى.

دەل مۇشۇ چاغدا ئامېرىكا قۇرۇقلۇق ئارمىيە مىنىستىرى خېنرى ستىمسون سېربۇرگدىكى ئامېرىكا قوشۇنلىرىنى كۆزدىن كەچۈرگەندىن كېيىن ئۇرۇش ۋەزىيىتىنىڭ تەرەققىياتى ھەققىدە ئېزىنىخاۋېر بىلەن يېرىم سائەتتىن ئارتۇق پىكىرلەشتى. ستىمسوننىڭ ئاشكارىلانمىغان خاتىرىسىدىن ئۇنىڭ مەقسەتلىك ھالدا كۆزدىن كەچۈرۈش ئېلىپ بارغانلىقىنى ئوچۇق كۆرۈۋالغىلى بولاتتى. شۇ يىلى زۇكتۇك سايلىمى بولاتتى. ئۇ بىر ئامال قىلىپ ئامېرىكا پۇقرالىرىنىڭ ئامېرىكا ھازىرئورۇنسىز زىيانغا ئائىلاج بەرداشلىق بېرىۋاتىدۇ، ھەتتا يەككە ھالەتتە جەڭ قىلىۋاتىدۇ ياكى ئاساسەن ئەنگلىيىنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن جەڭ قىلىۋاتىدۇ، دېگەندەك قاراشلىرىغا تاقابىل تۇرمىسا بولمايتتى. ئۇ شەخسەن ئۆزى ياۋروپاغا بېرىپ، ئامېرىكىلىقلارنىڭ ئەنگلىيە تەرەپنىڭ تىرىشچانلىقىغا قارىتا خام خىيالدا بولماسلىقىنى، كەلگۈسىدىكى 9-كورپۇسنى مونتگومېرنىڭ قوماندانلىقىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىش پىلانىغا قارىتا ئۆزىنىڭ قاتتىق ئەنسىرەشتە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغانىدى. ئۇ برادلېي بىلەن ئېزىنىخاۋېرنىڭمۇ بۇ ئىشتىن ناھايىتى خاپا ئىكەنلىكىنى، ھەر ئىككىلىسىنىڭ چىشىنى چىشلەپ، چىدام-تاقەت بىلەن تۇرۇۋاتقانلىقىغمۇ دىققەت قىلدى. ئۇلار مونتگومېرنىڭ سىناقتا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان ھەم ئۇرۇش ۋەزىيىتىگە تۇرتكە بولالايدىغان بىر مەيدان ھۇجۇم باشلىشىنى

ئۇمىد قىلاتتى. ستىمسون: «مەن ئېزىنخاۋېرغا بۇ ھەرگىز ئەنگلىيىدىن قورقىدىغانلارنىڭ ئەنگلىيىنى تەنقىد قىلغانلىقىدىن ئەمەس، بەلكى ئىنگلىزلارنىڭ ئەسكىرىي كۈچىگە چەك قويۇشىدىن پەيدا بولغان ئەمەلىي مەسىلە دېگەنىدىم» دەپ كۆرسەتتى. ئۇ يەنە «زۇكتۇك سايلىمى يېلىدا مۇشۇ مەسىلە تۈپەيلى يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ئامېرىكا پۇقرالىرىنىڭ مۇناسىۋىتى مەسىلىسىنى» تىلغا ئالدى. ستىمسون دۆلەت ئىچىدە مونتگومېردىن ئىبارەت بۇ پېرسوناژنىڭ ۋەزنى ھەققىدە ئاچچىق تەنقىدلەرنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ قېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئېزىنخاۋېرغا قوماندانلىق شتابىنى تېزرەك سېرىبۇرگقا يۆتكەشنى تەۋسىيە قىلدى.

شۇ كۈنى سەل قاراڭغۇ چۈشكەن چاغدا ئېزىنخاۋېر «بەيگە مەيدانى» ھەرىكىتىگە قاتناشقان ئەنگلىيە تانكا قىسىملىرىنىڭ گېرمانىيىنىڭ تانكىغا قارشى قوراللار بىلەن قوراللانغان ھىمايىچى قوشۇنىغا زەربە بېرگەنلىكىدىن خەۋەر تاپتى. گېرمانىيىنىڭ بۇ قوشۇنى ئىلگىرى ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭ يوشۇرۇن زەربە بېرىشىگە ئۇچراپ ئېغىر ئۆلۈم-يېتىم تارتقان قوشۇن ئىدى. مونتگومېر كومېدىيىلىك مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنى ئېچىپ ئۆزىنىڭ ئىلگىرىكى ھەرىكىتىنى ياپتى. ئۇ يىغىندا قورۇقلۇققا چىققان كۈندىن تارتىپ 156 مىل نەپەر گېرمانىيە ئەسكىرىنىڭ يارىلانغان ياكى ئۆلگەنلىكىنى جاكارلىدى. لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ «بەيگە مەيدانى» ھەرىكىتىدە ئاران 2500 نەپەر گېرمانىيە ئەسكىرىنى ئەسىرگە ئالغانلىقىنى، مۇنداقچە ئېيتقاندا، ھەر ئىنگلىز مىلى يەرگە 1000 تونا بومبا تاشلاش بەدىلىگە يەتتە ئىنگلىز مىللا ئىلگىرىلىگەنلىكىنى تىلغا ئېلىپمۇ قويمىدى، ئەمەلىيەتتە «بەيگە مەيدانى» ھەرىكىتى مەغلۇبىيەت بىلەن ئاياغلاشقانىدى.

كۆز ئالدىدىكى ئۇرۇش ۋەزىيىتىدىن ئېزىنخاۋېرنىڭ بېشى

راسا قاتتی. ئۇ بىر ئامال قىلىپ گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ مۇداپىئە سېپىنى يېرىپ ئۆتۈپ، ئۇرۇش تەرەققىياتىنى تېزلىتىشنى ئويلايتتى. شۇ چاغدىكى ئومۇمىي ۋەزىيەت ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئۈچۈن ئىنتايىن پايدىلىق ئىدى. 1944-يىل ئىيۇلنىڭ باشلىرىغا كەلگەندە ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ نورمانديىدە قۇرۇقلۇققا چىققان ئەسكەرلىرى بىر مىليوندىن ئاشتى. بۇ ئارمىيە 13 ئامېرىكا دىۋىزىيىسى، 11 ئەنگلىيە دىۋىزىيىسى ۋە بىر كانادا دىۋىزىيىسىدىن تەركىب تاپقان، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇلار 566 تونناىدىن مىڭ ئارتۇق ماددىي ئەشيا بىلەن 171 مىڭ 500 دىن كۆپ ماشىنىلارنى قىرغاقتا يۆتكەپ بولغانىدى. بۇ تولىمۇ جاپالىق ھەم كىشىنىڭ زېھنىي كۈچىنى خورىتىۋېتىدىغان خىزمەت بولسىمۇ، ھەر ھالدا ئاياغلاشقان، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ دۈشمەنگە قارشى ئومۇمىيۈزلۈك ھۇجۇم قوزغىشى ئۈچۈن مۇستەھكەم ماددىي ئاساس يارىتىلغانىدى.

ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ كۈچى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، شۇ چاغدا گېرمانىيە قوشۇنلىرى نورمانديىگە 26 دىۋىزىيىسىنى ئورۇنلاشتۇرغانىدى. ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ كەينى-كەينىدىن يېتىپ كەلگەن 30 دىن ئارتۇق دىۋىزىيىسىگە زەربە بېرىش ئۈچۈن ئۇلار ئالتە برونېۋىك دىۋىزىيىسىنى ئىشقا سالدى. ئىتتىپاقداش ئارمىيە ھۇجۇم ھالىتىدە تۇرغاچقا، ئۇلارنىڭ قۇرۇقلۇقتىكى ئۇستۇنلۇكى چەكسىز ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا گېرمانىيە 15-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى «قورغان» ھەرىكىتىنىڭ ئىسكەنجىسىدە تۇرغاچقا، كالاي بوغۇزىدا ئەسكەرلىرىنى ئىشقا سالمىدى. بىراق ئىيۇلنىڭ ئاخىرلىرىغا بارغاندا «قورغان» ھەرىكىتى ئاشكارا بولۇشقا يۈزلىنىپ، گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ يارىدەم كۆپەيتىش ئىقتىدارى ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭكىدىن كۆپ ئېشىپ كەتتى. ئېزىنىخاۋېر

بىرقەدەر پايدىلىق بولغان تەرەپ — ھاۋانى كونترول قىلىش ھوقۇقىنى داۋاملىق قولدىن بەرمەي كېلىۋاتاتتى. برادلېي پىلاننىدا مۇشۇ ئۇستۇنلۇكتىن پايدىلىنىپ «كۆزەينەكلىك يىلان» ئوپېراتسىيىسى ئارقىلىق گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ سۇداپىئە لىنىيىسىنى بۆسۈپ ئۆتۈش بەلگىلەندى، پىلان ئىجرا قىلىنغان ھامان ئېزىنخاۋېر دەرھال ئەنگلىيەدىن قوشۇپ يۆتكەپ ھاتتوننىڭ 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنى رەسمىي قۇرۇپ ھەم برېتانىيغا جىددىي ئەۋەتىپ، شۇ يەردىكى پورتنى ئىگىلەشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

ھاۋا ئارمىيىسى ھاۋانىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچراۋاتاتتى. بۇ قورالنى پەقەت مۇۋاپىق شارائىتتىلا ئاندىن ئىشلەتكىلى بولاتتى. «كۆزەينەكلىك يىلان» ئوپېراتسىيىسى 2-قېتىم 21-ئىيۇل كۈنىگە سۇرۇلدى. ئېزىنخاۋېر شۇ كۈنى ئايروپىلان بىلەن نورماندىيىگە بېرىپ، ئوپېراتسىيىنىڭ باشلىنىشىنى كۆرمەكچى بولدى. ھاۋا تۈتۈق ئىدى. ھاۋادا ئۇ چۈشكەن «B—25» تىپلىق ئايروپىلانلا ئۇچۇۋاتاتتى. ئۇ مەنزىلگە يېتىپ بارغاندا، يامغۇر شارقىراپ يېغىپ كەنتى. برادلېي ئۇنىڭغا ھۇجۇمنىڭ بىكار قىلىنغانلىقىنى ئېيتىپ: «مۇشۇنداق ھاۋادا ئۇچقاندىن كېيىن سىز جېنىڭىزدىن تويۇپسىز!» دەپ قاتتىق كايىپ كەتتى. ئېزىنخاۋېر ھۆل بولۇپ كەتكەن پاپىروسنى ناشلىۋېتىپ، كۇلۇمسىرەپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئۇچۇشتىن ھېچكىمنىڭ توساپ قالالمايدىغانلىقى ئالىي قوماندان بولغان ئۇززىنىڭ بىردىنبىر خۇشاللىقى ئىكەنلىكىنى دېدى. ئۇ بىر خىلدا يېغىۋاتقان قاتتىق يامغۇرغا قاراپ: «مەن قۇربان بولغان چاغدا، جەستىمنى يامغۇردا ساقلاڭلار — بوران-چاپقۇندا يەرلىككە قويۇڭلار، بۇنداق ناچار ھاۋا راستتىنلا مېنىڭ جېنىمنى ئالىدىكەن!» دېدى.

ئەتىسى يەنە يامغۇر ياغدى. ھاۋا ئۇرۇشى قىلىش مۇمكىن

بولمىغاچقا، ئۇ يەنە لوندونغا ئۇچۇپ كەتتى. ئېزىنخاۋېر 24-ئىيۇلغىچە ھاۋانىڭ ئېچىلىشىنى كۈتۈپ تۇردى. برادلېيغا تېلېگراممۇ بېرىپ، ھاۋا ئېچىلغان ھامان ئۇنى پۇتۇن كۈچى بىلەن ئاتاكىغا ئۆتۈشكە ھەيدەكچىلىك قىلدى. ئېزىنخاۋېر: «مۇشۇنداق پەيتتە بۆسۈپ ئۆتۈش ئارقىلىق ئومۇمىي زىيانىنى ئەڭ تۆۋەن چەككە چۈشۈرگىلى بولىدۇ» دېدى. ئۇ 1-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە: «ھېچنېمىگە پەرۋا قىلمايدىغان جاسارەت بىلەن پايدىلىق بولغان بارلىق جەڭ پۈرسىتىنى قولغا كەلتۈرسۇن» بۆسۈپ ئۆتۈش مۇڭۇپپەقىيەتلىك بولسا «جەڭ نەتىجىسى مۆلچەرلىگۈسىز بولغۇسى» دېدى.

ئوپېراتسىيە باشلانغاندا، ئېزىنخاۋېر 2-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ ئالدى بىلەن ھۇجۇمغا ئۆتۈشنى تەلەپ قىلدى. ئۇ برادلېيغا تېلېگراممۇ بېرىۋېتىپ، مونتگومېرىنىڭ قوماندانلىق شتابىغا قارىۋاپ ئۇچتى. خۇددى شتاب باشلىقى سىمىت كۆرسەتكەندەك ئېزىنخاۋېر «پۈتكۈل ئىتتىپاقداش ئارمىيە بىرلىكتە ھەرىكەت قىلىش، پۈتۈن سەپ بويىچە ھۇجۇمغا ئۆتۈش، ئاخىرىدا قوشۇنلىرىمىزنى ھەل قىلغۇچ ھەرىكەتكە سېلىش» تەلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇ پۈتكۈل ئۇرۇش سەپىدە خۇددى پۈتبول تېرىنچىدەك ئۇيان-بۇيان يۈگۈرۈپ قوشۇنلارنى ئاتاكىغا ئۆتۈشكە رىغبەتلەندۈردى. مونتگومېر ئەگەر ھەر بىر كىشى ھۇجۇمغا ئاتلانسا، ھېچكىمدە ھەل قىلغۇچ خاراكتېرلىك بۆسۈپ ئۆتۈشنى، جەڭ نەتىجىلىرىنى كېڭەيتىشنى توسۇۋالالىغۇدەك كۈچ بولمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. بروئوك ئېزىنخاۋېردىن ئاغرىنىپ: «روشەنكى... پۈتكۈل ئۇرۇش سەپىدە ئاتاكىغا ئۆتۈش ئىدىيىستىدە بولۇش — بۇ ئامېرىكا ئەسكەرلىرىگە خاس مەلۇم بىر خىل دوگماتىزم» دېدى.

ئېزىنخاۋېر ئۇرۇش ۋەزىيىتىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ھەمدە «بىر قېتىملىق غايەت زور غەلىبە» نى

باشلانغانلىقىنى كۆرۈپ بېقىش ئويىدا يەنە بىر قېتىم نورماندىيىگە قاراپ ئۇچتى. ھاۋادىن قىلىنغان كەڭ كۆلەملىك بومبارداندا 2500 گە يېقىن بومبارداىمانچى ئايروپىلان 4000 تونىا بومبا تاشلىدى. بۇ كىشىنىڭ ئېسىدىن چىقمايدىغان كۆرۈنۈش. لېكىن، ئېزىنىخاۋېر شۇ كۈنى كەچتە لرندوندىكى باش شتابقا روھى چۈشكەن ھالدا قايتىپ كەلدى. بومبىلار نىشانلانغان جايغا چۈشمەي، نەچچە يۈز ئامېرىكىلىق ئەسكەر يارىلانغان ھەم ئۆلگەنىدى. ئالدىنقى سەپنى كۆزدىن كەچۈرۈۋاتقان ئامېرىكا قۇرۇقلۇق ئارمىيە قۇرۇقلۇق قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانى گېنېرال لېسلىي ماك نېل بەختكە قارشى قازا قىلغانىدى. بۇنىڭدىن باشقا، قۇرۇقلۇقتىكى ھۇجۇمنىڭ ئاستا كېتىۋاتقاندەك قىلاتتى. كىشىنى ئىلھاملاندۇرىدىغان بىردىنبىر خەۋەر برادلېيدىن كەلدى. ئۇ 2-كۈنى قوشۇنلاردا زور ئىلگىرىلەش بولىدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنىدىغانلىقىنى ئېيتقانىدى. ئۇ، كوللىنسنىڭ 7-كورپۇسنى ھالقىلىق جايغا قويغانىدى. چۈنكى ئۇ، كوللىنسنى «يۇرەكلىك ھەم ئىرادىلىك» دەپ بىلەتتى. كوللىنسمۇ ھېچنېمىگە قارىماي زاپاس ئەترىتىنى ئىككىنچى كۈنى پۈتۈنلەي جەڭگە سالدى. ھاۋادىن قىلىنغان بومبارداىمان دۈشمەننى ئالاقزادە قىلىۋەتتى. دۈشمەننىڭ قاتناش لىنىيىسى پاچاقلىنىپ تاشلاندى. يېتىش ئالدىدا ئېزىنخاۋېر برادلېيغا خەت يېزىپ: «سىز تاغدەك دۆۋىلىنىپ كەتكەن ماددىي ئەشيالارغا ئېرىشتىڭىز، بىز كۆزلىگەن نىشانغا يەتكۈچە دۈشمەنگە ئازراقمۇ ئارام ئېلىش پۇرسىتى بەرمەسلىكىمىز، ئاندىن ئۇلارنى تارمار قىلىشىمىز كېرەك» دېدى. 27-ئىيۇل كوللىنس ئىلگىرىلەپ گوردانېسقا يېتىپ باردى. كوللىنسنىڭ ئوڭ قانىتىدىكى 8-كورپۇس تروي مىدلېتوننىڭ قوماندانلىقىدا گلانۇېر بىلەن ئاۋرانشېنى ئالدى.

برادلېينىڭ قوشۇنلىرى دۈشمەن پوزىتسىيىسىگە

ئىچكىرىلەپ كىرىپ بۆسۈش خاراكتېرلىك غەلىبىگە ئېرىشىش ئالدىدا تۇراتتى. بروئوك ئىستراتېگىيىلىك ئېڭى كەمچىل دەپ ئېزىنخاۋېردىن ئاغرىنىپ يۈرۈۋەردى. لېكىن، ئېزىنخاۋېر ھەممە جايدا ھۇجۇم قوزغاپ، فرانسىيىدىكى ئۇرۇشنى ھالقىلىق باسقۇچقا كۆتۈرۈشتە چىڭ تۇردى. ئەگەر گېرمانىيە قوشۇنلىرى مۇداپىئە لىنىيىسىنى ئەسلىگە ئەكېلەلمىسە، ئامېرىكا ئەسكەرلىرى يوچۇق ئارقىلىق يوپۇرۇلۇپ كىرىۋېرەتتى. گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ ئارقا سېپىدە ئەركىن ھەرىكەت قىلاتتى. ئېزىنخاۋېر ھالقىلىق پەيتنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى تولۇق ھېس قىلىپ، جەڭ نەتىجىلىرىنى كېڭەيتىش ئۈچۈن باتتوننىڭ قوشۇنىنى ياۋروپادىن جىددىي يۆتكەپ كەلدى. ئۇ مونتگومېرغا داۋاملىق بېسىم ئىشلەتتى. 28-ئىيۇل ئۇ ئەنگلىيىنىڭ ھالى چوڭ بۇ گېنېرالىغا: «ۋاقىت بىزگە ھېچقاچان بۇنداق قىممەتلىك بولۇپ باقمىغان، بىز ھاۋا رايىنى ۋە ئىشلارنىڭ تەق بولۇشىنى ساقلاپ تۇرماسلىقىمىز كېرەك... مەن شۇنى كۈچلۈك ھېس قىلدىمكى، ئالتە دىۋىزىيىنىڭ بەش كۈندىن كېيىن ھۇجۇمغا ئۆتكىنىدىن ھازىر ئۈچ دىۋىزىيىنىڭ ھۇجۇمغا ئۆتكىنى تېخىمۇ پايدىلىق» دەپ مونتگومېرنى بىر سائەتنىمۇ ئىسراپ قىلىۋەتمەسلىككە ھەيدەكچىلىك قىلدى. ئۆزىدە تەخىرسىزلىك تۇيغۇسى پەيدا بولۇشقا باشلىغان مونتگومېر دانپوسقا ھېچنېمىگە قارىماي «يارىلىنىشتىن قورقماي، جىددىي ھەرىكەت قىلىش» توغرۇلۇق بۇيرۇق بەردى. ئۇ: «ھەر قانداق جايدا دۈشمەننى ئىمكان بار پاراكەندە قىلىپ، دۈشمەنگە ھۇجۇم قىلىش ۋە زەربە بېرىش كېرەك» دېدى.

ئېزىنخاۋېر ئۇرۇش ۋەزىيىتىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش، غەلىبىدىن پايدىلىنىپ جەڭ نەتىجىلىرىنى كېڭەيتىش ئۈچۈن 1-ئاۋغۇست باتتوننىڭ 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنى

قۇرۇشنى قارار قىلدى. گېنېرال كوۋرتنېي خوجىس ئامېرىكا 1-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە قوماندانلىقىغا، برادلېينىسى 1-ۋە 2-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىدىن تەشكىل قىلىنغان 12-گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيە قوماندانلىقىغا تەيىنلەندى. يېراققا يۇرۇش قىلغۇچى قوشۇنلارنىڭ ئەڭ ئالىي قوماندانلىق شتابى ياۋروپا قۇرۇقلۇقىدا ئالدىنقى سەپ قوماندانلىق پونكتى قۇرغانغا قەدەر برادلېي داۋاملىق مونتگومېرىنىڭ ئۇرۇش قىلىش توغرىسىدىكى بۇيرۇقلىرىنى قوبۇل قىلىپ كەلگەن بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە قۇرۇقلۇقتا ئېلىپ بېرىلغان جەڭگە ئېزىنىخاۋېر بىۋاستە قوماندانلىق قىلدى.

1-ئاۋغۇست باتتون قوشۇنلىرىنى ئىشقا سېلىپ بېرىتانىيە ئاستىن-ئۈستۈن قىلىشقا باشلىدى. توختام سۇ ھالىتىدە تۇرغان ئالدىنقى سەپتىكى قاباھەتلىك چۈشكە خاتىمە بېرىلدى. ئېزىنىخاۋېر ئىنتايىن خۇشال بولغان ھالدا: «بۇ قالتىس خۇش خەۋەر» دېدى. 2-ئاۋغۇست كۈنى دەل چۈشلۈك تاماقتىن ئىلگىرى بۇتچېر بوۋچې باغچىسىنىڭ زالىدا ئېزىنىخاۋېرنىي كۆردى. ئالىي باش قوماندانىنىڭ چىرايىدا كۈلكە ئويناپ تۇراتتى. ئۇ: «بىز ئېرىشكەن خەۋەر ئىشەنچلىك بولسا، بېرىتانىنى ئوڭتەي - توڭتەي قىلىپ، نورماندىيىدىكى گېرمانىيە قوشۇنلىرىنى بىر-بىرىدىن ئايرىۋەتكۈدەكمىز» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مۇھىم قارار چىقاردى. «زوراۋان ھەرىكىتى» دىن بۇرۇنقى پىلاندا بېرىتانىيە ۋە ئۇ يەرگە جايلاشقان پورتلىرىنىڭ مۇھىملىقى ئالاھىدە تەكىتلەنگەنىدى. باتتوننىڭ قوشۇنلىرى ئەسلىدە بېرىستقا بىغەملىماقچى بولغانىدى. بىراق گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ ئوڭ قانىتى بوش بولغاچقا، ئېزىنىخاۋېر باتتوننىڭ گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى قارىمىقىدىكى تۆت كورپۇسنىڭ بىر كورپۇسىنى بېرىتانىيغا قاراپ يۇرۇش قىلىشقا ئەۋەتىشنى قارار قىلدى. شۇ ئارقىلىق «قوشۇننىڭ ئاساسىي

كۆچىنى مەركەزلەشتۈرۈپ گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ تارمار قىلىش ۋەزىپىسىنى ئورۇندىتىپ، ئىمكان بار جەڭ نەتىجىلىرىنى كېڭەيتمەكچى» بولدى. برادلېي بىلەن باتتونغا ھەيدەكچىلىك قىلىش كەتمەيتتى. مونتگومېر ھەيدەكچىلىك قىلىشقا موھتاج ئىدى. شۇڭا ئېزىنخاۋېر مونتگومېرغا: «جەددىي ئەھۋالدا سىلەرگە ھاۋادىن كۆپ ماددىي ئەشيا تاشلاپ بېرىمىز» دېدى ۋە قول ئاستىدىكى بارلىق قوماندانلىرىنى بۇنىڭدىن خەۋەردار قىلىپ قويۇشنى ئېيتتى. ئېزىنخاۋېر مەيلى قانداق ئەھۋال يۈز بەرسۇن، ھۇجۇم قىلىش پەيتىتىن مەھرۇم بولۇپ قېلىشقا بولمايدىغانلىقىنى ئەسكەرتتى. ئۇ 2-ئاۋغۇست مونتگومېرغا تېلېگرامما بېرىپ: «پەقەت بىرتاللا ئوقىڭىز قالسىمۇ، سىزنىڭ داۋاملىق جەڭ قىلىدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنىمەن» دېدى.

ئەنگلىيىنىڭ 2-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى بىلەن ئامېرىكىنىڭ 1-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى بىر خىلدا ئاتاكىغا ئۆتۈپ، نورماندىيىدىكى گېرمانىيە قوشۇنلىرىنى ئىسكەنجىگە ئېلىپ ۋە تارمار قىلىۋاتقاندا، باتتوننىڭ 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى تېز سۈرئەتتە ئىلگىرىلەپ، 3-ئاۋغۇست كۈنى رېننېسنى ئىشغال قىلدى. بەش كۈندىن كېيىن پارىژغا بىر كۈنلۈك يول كېلىدىغان لې‌مانغا يېقىنلاشتى. ھاۋا ئارمىيىسى 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىگە پۈتۈن كۈچى بىلەن ياردەم قىلدى. كۈرەشچى ئايروپىلان بىلەن جەڭگىۋار بومبارداىمانچى ئايروپىلانلار 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ ئىككى قانىتىنى ھمايە قىلسا، ئېغىر تېپتىكى بومبارداىمانچى ئايروپىلانلار گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ ئارقا سەپىدە دۈشمەننىڭ قاتناش لىنىيىسىنى قامال قىلدى. فرانسىيە قارشىلىق كۈرىستىش ھەرىكىتى گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ قىينىچىلىقىنى تولىمۇ ئېغىرلاشتۇرۇۋەتتى. نېمىسلار قوشۇنلىرىنى كېچىسىلا يۆتكىيەلەيتتى، تەمىناتمۇ ئېغىر دەرىجىدە يېتىشمەيتتى.

ئىتتىپاقداش ئارمىيىگە بولغان قايتۇرما زەربىسى كۈچەيتىش ئۈچۈن گىتلېر روممېلنىڭ ئورنىغا چىققان مارشال فون كلوگقا يارده‌مگه قوشۇن ئەۋەتتى. (روممېل قوماندانلىق ماشىنىسىدا كېتىۋېتىپ ھاۋا ھۇجۇمىدا يارىلانغانىدى). جەڭگە گىتلېر ئۆزى بىۋاسىته قوماندانلىق قىلدى. ئۇ سىمىز تېلېگراممىا ئىشلىتىشكە مەجبۇر بولدى. چۈنكى ئۇمۇمىيۈزلۈك پىلان بىلەن كونكرېت تەپسىلاتلارنىڭ كۆپ قىسمىنى دۇشمەن تەرەپ ئوغرىلىقچە ئاڭلىۋالاتتى. شۇڭا كلوگ 6-ئاۋغۇست كېچىلىك ھۇجۇم قىلغاندا ئېزىنىخاۋېر ئۈنىڭ قانچىلىك ئەسكىرىي كۈچى بارلىقىنى ۋە مۇددىئاسىنى بىلىپ بولغانىدى. گېرمانىيىنىڭ ئالته برونېۋىك دىۋىزىيىسى ئامېرىكىنىڭ 30-دىۋىزىيىسىگە ھۇجۇم قىلدى. بۇ دىۋىزىيە ناھايىتى تېزلا قورشاۋغا چۈشۈپ قالدى. ناۋادا ئاخبارات بولمىسا، چوڭ كۆلەملىك ھۇجۇم، مۇشۇنداق ئاجىز قارشىلىق، يەنە مۇشۇنداق مۇھىم جاي ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئەڭ ئالىي قوماندانلىق شتابىدىكىلەرنى سارىاسىمىگە سېلىۋەتكەن بولاتتى. دۇشمەن ئاخباراتى قولغا چۈشۈرۈلگەچكە، ئېزىنىخاۋېر بۇ قېتىملىق ھۇجۇمنى دۇشمەننى يوقىتىشنىڭ ياخشى پۇرسىتى دەپ ھېسابلىدى. ئۈنىڭ قارىشىچە، گېرمانىيە قوشۇنلىرى ئۇ قۇرغان توزاقتا كىرمەكته ئىدى.

7-ئاۋغۇست ئېزىنىخاۋېر نورماندىيىده ئالدىنقى سەپ قوماندانلىق پونكىتى تەسىس قىلدى. بۇ ئالمىلىق باغقا چېدىر تىكىلىپ قۇرۇلغان قوماندانلىق شتابى ئىدى. گلانۋېرغا يېقىن، موردانىا بىگىرمە بەش ئىنگلىز لىسى كەلمەيتتى. مارشال كلوگنىڭ ئۆتەر يولىدا دېسمۇ بولاتتى. ئېزىنىخاۋېر برادلېيغا موردانىنى ساقلاشقا ئاز بىر قىسىم قوشۇن قالدۇرۇپ، يۆتكەشكە بولىدىغانلىكى ھەر بىر ئۇرۇش قىلغۇچى دىۋىزىيىسىنى تېزلىك بىلەن جەنۇب تەرەپكە يۆتكەش توغرۇلۇق يوليورۇق بەردى،

ئۇلار ئامېرىكا قوشۇنىدىكى زەمبىرەكچىلەر ئارقىلىق زەربىدار قوشۇنغا ئىككى يان تەرەپتىن يارىدەم بەردى ھەمدە جەڭگىۋار بومبارىدىمانچى ئايروپىلانلارنى يۆتكەپ كەلدى. ئېزىنخاۋېر برادلېيغا: «ئەگەر گېرمانىيە قوشۇنلىرى ھازىرچە موردانىدىن بۆسۈپ چىقىپ، ئاۋرانشېغا بېرىپ، جەنۇبقا قاراپ كېتىۋاتقان قوشۇنلىرىمىزنىڭ ئىلگىرلەش يولىنى ئۈزۈۋەتسە، ئالدىن يۈرەر قوشۇنلىرىمىزغا ھەر كۈنى ھاۋادىن 2000 تونا تەمىنات يەتكۈزۈپ بېرىمىز» دېدى. ئەتىسى ئەتىگەندە ئېزىنخاۋېر مارشاللىغا: «دۈشمەننىڭ قايتۇرما ھۇجۇمى قارىغاندا بىزنىڭ دۈشمەننى قورشاۋغا ئېلىشىمىزغا ۋە كۆپلەپ تارمار قىلىشىمىزغا ياخشى پۇرسەت يارىتىپ بېرىدىغان ئوخشايدۇ» دېگەن مەزمۇندا تېلېگراممىا بەردى.

13ـ ئاۋغۇست ئېزىنخاۋېر يىراقتا يۇرۇش قىلغۇچى قوشۇنىنىڭ باش قوماندانى نامىدا پۈتۈن ئارمىيىگە ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، ئۇلارنى قەيسەر بولۇشقا، دۈشمەننى قەتئىي بوقتىشقا چاقىردى. بۇيرۇقتا مۇنداق دېيىلگەن:

بۇ پۇرسەتنى ئوتتەك قىزغىنلىق، قايناس ئىرادە بىلەن تېز ھەرىكەت قىلىپ ئاندىن چىڭ تۇتقىلى بولىدۇ، شۇڭا سىلەرگە شۇنى جىددىي مۇراجىئەت قىلىمەن.

مەن بارلىق ئۇچقۇچىلارنىڭ بۇ ۋاستە مەسئۇلىيىتىنى زىممىسىگە ئېلىپ، كېچە-كۈندۈز دۈشمەنگە توختىماي زەربە بېرىپ، ئۇلارنىڭ بىخەتەر جەڭ قىلىشىغا ياكى قېچىپ كېتىشىگە پول قويماسلىقنى تەلەپ قىلىمەن.

مەن بارلىق ماتروسلارنىڭ دۈشمەننىڭ ھەرقانداق بىر قىسمىنىڭ دېڭىز تەرەپتىن قېچىپ كېتىشىگە ياكى دېڭىز تەرەپتىن يارىدەمگە ئېرىشىشىگە پول قويماسلىققا ھەمدە بىزنىڭ فۇرۇقلۇقتىكى سەپداشلىرىمىزنى كېرەكلىك بولغان مىلتىق - زەمبىرەك، پاراخوت ۋە دېڭىزچىلار بىلەن تەمىن ئېتىشكە كاپالەتلىك قىلىشنى تەلەپ قىلىمەن.

مەن بارلىق پىيادە ئەسكەرلەرنىڭ تەسلىم بولمىغان دۈشمەننى ھالاك قىلىدىغان ئىرادىگە كېلىپ، بەلگىلەنگەن نىشانغا قاراپ ئىلگىرىلىشىنى تەلەپ قىلىمەن. ئىگىلىگەن زېمىننىڭ بىر ئىنچىلىز چىسى يېرىدىنمۇ ژاز كەچمەسلىكىمىز، بەرپا قىلغان ئۇرۇش سېپىدىن بىرمۇ دۈشمەننىڭ قېچىپ كېتىشىگە يول قويماسلىقىمىز لازىم!»

دۈشمەن تارمار بولۇش خەۋپى ئالدىدا تۇراتتى. شۇڭا ئۇلار ئۇزۇل-كېسىل گۇمران بولۇش گىردابىدىن قۇتۇلۇش ،ئۈچۈن قامال قىلىنىش ئالدىدا تۇرغان قورشاۋ دائىرىسىدىكى يوچۇقنىڭ راۋانلىقىنى جېنىنىڭ بارىچە ساقلاپ قېلىشقا ئۇرۇندى. گېرمانىيە ئارمىيىسى قوماندانلىق شتابى برونىۋىك قىسىملىرىنى قۇتقۇزۇشقا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلدى. لېكىن، گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ بىر نەچچە برونىۋىك دۈنيالىرىدىكى ئاز قىسىم ئەسكەرلەر قورال-ياراغ جەھەتتىن كۈچ زىيان تارتىپ، سېپىنا دەريالىنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتۈپ كەتتى. گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ سەككىز پىيادە ئەسكەرلەر دۈنيالىسى ھەم ئىككى برونىۋىك دۈنيالىسى ئاساسىي جەھەتتىن يوقىتىلدى ۋە ئەسىرگە چۈشتى.

فالېز ئۇرۇش مەيدانى، شەك-شۇبھىسىزكى، گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ غايەت زور «ھالاكەت جېندىلىرى» نىڭ بىرى ئىدى. يول، تاشيول ۋە پۈتكۈل جەڭ مەيدانى ۋەيران بولغان قورال-ياراغ، ئەسكەرلەرنىڭ جەسەتلىرى ۋە ھايۋانلارنىڭ ئۆلۈكلىرى بىلەن تولۇپ كەتتى. شۇڭا بۇ رايوندىن ئۆتۈش تولىمۇ مۇشكۈل ئىدى. بۇ قورشاۋ دائىرىسى قامال قىلىنىپ 48 سائەت ئىچىدە ئېزىنىخاۋېر پۈتكۈل ئۇرۇش مەيدانىنى كۆزدىن كەچۈردى. ئۇ: «ئۇ يەرنىڭ مەنزىرىسىنى دانتېلا تەسۋىرلىيەلەيدۇ. سىز نەچچە رەت ماگىستىرلىق جەسەت بىلەن چىرىگەن گۆش دۆۋىسىدىن باشقا نەرسىنى كۆرەلمەيسىز»

دېگەنىدى.

بۇ غەلىبە ئاسان قولغا كەلمىدى. گېرمانىيە ئارمىيىسى قارشىلىق كۆرسىتىش ئىقتىدارىدىن پۈتۈنلەي قالماي تۇرۇپ، جەڭ قىلىشتىن ۋاز كەچمەيدىغانلىقى ئېزىنخاۋېرغا ئايان ئىدى. ئۇ گېرمانىيىنىڭ 1944-يىلى تانكا، زەمبىرەك ۋە باشقا قوراللارنى ھەرقانداق بىر يىلدىكىدىنمۇ كۆپ ئىشلەپ چىقارغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇ ئايالىغا يازغان خېتىدە بۇ مەسىلىنى تىلغا ئالغانىدى. 11-ئاۋغۇست ئايالىغا يازغان خېتىدە: «گېزىتلەرگە ئىشەنمەڭ، غەلىبە قازىنىش شەرەپلىك بولسىمۇ، لېكىن، ياۋۇز گېرمانىيە ئارمىيىسىنى تەلتۆكۈش يوقاتقاندىلا، ئۇرۇش ئاندىن تۈگەيدۇ» دېگەن. فالېز ئوبېراتسىيىسىدىن كېيىن كىشىلەر گېرمانىيىنىڭ گۈمران بولۇشىغا بەكرەك ئىنتىزار بولدى. شۇ چاغدا، ئېزىنخاۋېر: «ئېلىمىزدىكى كىشىلەرنىڭ بۇ يەردىكى ئۇرۇشنىڭ ئايىغلىشىشىنى نېمىشقا بۇنداق ئارزۇ قىلىپ كېتىدىغانلىقىنى پەقەت چۈشەنمەيمەن، يەنە نۇرغۇن جاپالىرىمىزنى تارتىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. پەرۋەردىگارىم، مەن مۇشۇ نېمىسلارغا ئۆچ بولۇپ كەتتىم!» دېدى.

فالېز ئوپېراتسىيىسىدىن كېيىن ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ يېراقتا يۇرۇش قىلغۇچى قوشۇنى فرانسىيىگە كىردى. مونتگومېرىنىڭ 21-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى دېڭىز يالقىسى لىنىيىسىنى بويلاپ بىلگىيىگە قاراپ توسالغۇسىز ئىلگىرىلىدى. 1 - ۋە 3 - گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە شەرقتە — پارىژغا قاراپ يول ئالدى. ھەرقايسى سەپلەردىكى زور قوشۇنلار دۈشمەننى باتۇرلۇق بىلەن يوقاتتى. گېنېرال باتتوننىڭ قوشۇنى باشلامچى بولدى.

ئون يەتتىنچى باب

باتۇر گېنېرال باتتون

گېنېرال باتتوننىڭ 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى نورماندىيىگە بېرىپلا توختام سۇ ھالىتىدە تۇرغان ئالدىنقى سەپتىكى قاباھەتلىك چۈشكە خاتىمە بەردى. شۇنىڭدىن كېيىن باتتوننىڭ شۆھرەتلىك نامى ياۋروپاغا ۋە پۈتۈن دۇنياغا تارالدى.

گېئورگي باتتون ئامېرىكىنىڭ 2-دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىدىكى باتۇر گېنېرالىرىنىڭ بىرى. ئۇ 1885-يىل نويابىردا ئامېرىكىنىڭ كالىفورنىيە شتاتىدا تۇغۇلغان. 1909-يىل ئىيۇندا ۋېست پوئىنت ھەربىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، ئامېرىكا 1-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە ئاتلىق ئەسكەرلەر 15-پولكىدا كاپىتان بولغان. 1917-يىلى، ئامېرىكا 1-دۇنيا ئۇرۇشىغا قاتناشقاندا، باتتون ئامېرىكا يىراققا يۈرۈش قىلغۇچى قوشۇنىنىڭ باش قوماندانى گېنېرال پېرىشنىڭغا ھەمراھ بولۇپ فرانسىيىگە بارغان. ئۇ ئامېرىكا تانكا قىسمىنى تەشكىللەش ۋە ئۇنى مەشىق قىلدۇرۇشقا مەسئۇل بولغان ھەمدە تانكا بىرىگادىسىغا قوماندانلىق قىلىپ جەڭگە قاتنىشىپ «كرېست مېدالى» غا ئېرىشكەن. ئۇ ، 1918-يىل 11-نويابىر 1-دۇنيا ئۇرۇشى ئاياغلاشقاندىن كېيىن ئامېرىكىغا قايتىپ، تانكا ئۇرۇشى تەتقىقاتى ۋە تەلىم-تەربىيە خىزمىتىنى بىلەن شۇغۇللانغان. لېكىن، يەككېچىلىك ئىدىيىسىنىڭ باش كۆتۈرۈشى ۋە ھەربىي ھازىرلىقلارنى قىسقارتىش شامىلى بىلەن

يەنە ئالتىق ئەسكەرلەر قىسمىغا يۆتكەلگەن. 1920-يىلدىن 1940-يىلغىچىلىك بولغان 20 يىل ئىچىدە كۆپ قېتىم يۆتكىلىپ، ئوخشاش بولمىغان ئون نەچچە تۈرلۈك ۋەزىيەتنى ئۆتىگەن، ئالتىق ئەسكەرلەر مەكتىپىگە ئەۋەتىلىپ، شتاب ئوفىتسېرلىرى ئىستېتوتى ۋە قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئونۋېرسىتېتىدا بىلىم ئالغان.

1939-يىلى 2-دۇنيا ئۇرۇشى پارتلىغاندىن كېيىن ئامېرىكا باش شتابى ئۆزگەرتىپ قۇرۇلدى. مارشالل باش شتاب باشلىقى بولدى. باتتون برونېۋېك بريگادىسىنىڭ بريگادا كوماندىرلىقىغا تەيىنلەندى. كېيىن 2-برونېۋېك دىۋىزىيەسىنىڭ دىۋىزىيە كوماندىرلىقىغا ئۆستۈرۈلۈپ، برونېۋېك، تانكا قىسىملىرىنى تەشكىللەش ۋە تەلىم-تەربىيە خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى. ياپونىيە 1941-يىلى 8-دېكابىردا پېيورل-خاربور پورتىغا ھۇجۇم قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئامېرىكا فاشىستلارغا قارشى جەڭگە ئاتلاندى. 1943-يىل مارتتا باتتون بۇيرۇقىغا بىنائەن دېئو تەلىم-تەربىيە مەركىزىگە يۆتكىلىپ، تانكا قىسىملىرى كوماندىرلىرىنى تەربىيىلەش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى. 11-نويابىر قول ئاستىدىكىلىرىنى باشلاپ شىمالىي ئافرىقىغا جايلاشقان ماراكەشتىن قۇرۇقلۇققا چىقتى. ماراكەش ئىشغال قىلىنغاندىن كېيىن ئامېرىكىنىڭ ماراكەشنى تۈرۈشلۇق باش ۋالىيلىقىغا تەيىنلەندى. 1943-يىل مارتتا تۇنىسقا يۆتكىلىپ بېرىپ، 2-كورپۇس ئارمىيىسىنىڭ كورپۇس كوماندىرلىقىنى ئۈتكۈزۈۋېلىپ، خەنەرلىك ئۇرۇش ۋەزىيىتىنى ئۆزگەرتتى. شۇ يىلى ئىيۇلدا ئۇ ئامېرىكا 7-بىرلەشمە ئارمىيىسىنىڭ قوماندانلىقىغا تەيىنلىنىپ، ئەنگلىيەلىك گېنېرال ئالېكساندىرنىڭ قوماندانلىقىدا موننگومېرىنىڭ 8-گۇرۇپپىۋي ئارمىيىسىگە ماسلىشىپ، ئىتالىيەنىڭ سىتسىلىيەدە قۇرۇقلۇققا چىقىپ پالېرمونى ئىشغال قىلدى، مېسسىنانى

تارتىۋېلىپ جەڭدە ئاجايىپ مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشتى.

باتتون جەڭدە ماھىر ۋە باتۇر بولسىمۇ، لېكىن قوپال ئىدى. ئىككى قېتىم ئەسكەرلەرنى ئۇرۇپ قويۇپ ئامېرىكا ئارمىيىسى ۋە مەملىكەت ئىچىدە جامائەتچىلىكنىڭ ئەيىبلىشىگە ئۇچرىغانىدى. مارشالل، ئېزىنخاۋېر قاتارلىق كىشىلەرنىڭ ھىمايە قىلىشى بىلەن ئۇ ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىنىشتىن قۇتۇلۇپ قالغانىدى. 1944-يىلى ئەتىيازدا نورماندىيە ئوپېراتسىيىسى باشلىنىشتىن ئاۋۋال ئېزىنخاۋېرنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن ئۇ ئامېرىكا 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ قوماندانلىقىغا تەيىنلەنگەن.

باتتون بۇيرۇقنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن پالېرمودىكى ئىشلىرىنى بىر كۈن ئىچىدە تۈگىتىپ، يۈك-تاقىلىرىنى جايلاپ، خوشلىشىش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى. بۇيرۇقتا شتاب ئوفتىسېرلىرىدىن بىرنىلا ئۆزىگە ھەمراھ قىلىش ئېنىق دېيىلگەنىدى. شۇڭا ئۇ چارلس كودماننى تاللىدى. كودمان نەق بوستونلۇق ئىدى. جاپا-مۇشەققەتلىك بىللاردا پودپولكوۋنىك كودمان باتتوننىڭ دىلكىشى بولۇپ قالغانىدى. بۇ پودپولكوۋنىك ئوچۇق-يورۇق ھەم تەجرىبىلىك، مەشھۇر زاتلار بىلەن ئالاقىسى قويۇق ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ ھەممە يەرنى ئۆز ئۆيى دەپ بىلىدىغان خىسلىتى ۋە قارىشى باتتوننىڭ سالماق ھەم پىشقان پىكرى بىلەن ئوخشاش ئىدى. ئۇ باتتوننىڭ شتاب باشلىقى بولۇپلا قالماي، يەنە ئۇنىڭ غوجىدارى، مېھمان كۈتىدىغان ئادىمى، ئىجتىمائىي پائالىيەتلەردە يېتەكچىسى ۋە ئېغىر كۈنلەردە دەردىنى تەڭ تارتقان دوستى ئىدى.

باتتوننىڭ بۇ قېتىمقى ئەنگلىيىگە قىلىدىغان سەپىرى «مەخپىي» ئىدى. بىراق، بۇ مەخپىيەتلىك ھەربىي ئىشلارغا مۇناسىۋەتلىك ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئەنگلىيىگە قىلىدىغان سەپىرى دۈشمەندىن سىر تۇتۇپ كەتكۈدەك ئىشمۇ ئەمەس ئىدى.

باتتون مەملىكەت ئىچىدىمۇ ناھايىتى چوڭ گۇمانلىق ئەرباب ئىدى. ئېزىنخاۋېر مۇشۇنداق چاغدا باتتوننىڭ يېڭى ۋەزىپىگە تەيىنلەنگەنلىكىنى ئېلان قىلىش «ئامېرىكىدىلا ئەمەس، بەلكى ئەنگلىيەدىمۇ ئاخبارات ساھەسىدىكىلەرنىڭ تەنقىد» لىشىنى قوزغاپ قويىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئەمما، ئېزىنخاۋېر ئوخشاش بولمىغان پىكىرلەرنى رەت قىلىپ، ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ پىكىرلىرىنى تەكشۈرۈشكە مەسئۇل گېنېرال مايور خۇئېسقا : «مەيلى نېمە بولسا بولسۇن، 3-گۇرۇپپۇۋي ئارمىيىنى باتتوننىڭ قوماندانلىقىغا تاپشۇرۇش، كۆپ بولسا بىر نەچچە كۈن ياكى بىر ھەپتە ئىچىدە ئۇنىڭ ۋەزىپىگە تەيىنلەنگەنلىكىنى ئېلان قىلىش قارارىغا كەلدىم» دېدى.

باتتون لوندونغا كېلىپلا ئېزىنخاۋېرغا ئۆزىنى مەلۇم قىلدى.

— گېئورگې، مېنىڭچە، سىز ئۆزىڭىزنىڭ نېمە قىلىدىغانلىقىڭىزنى بىلىسىز، — دېدى ئېزىنخاۋېر چاقچاق ئارىلاش ئۇنىڭغا.

— ئىكې، مېنى نېمە ئىشقا سالىدىغانلىقىڭىزنى ھەقىقەتەن بىلمەيمەن.

— گېئورگې، ئۆزۈمنىڭ كونا قىسمى 3-گۇرۇپپۇۋي ئارمىيىنى سىزنىڭ قوماندانلىقىڭىزغا تاپشۇرىمەن، — دېدى ئېزىنخاۋېر جىددىي تەرىزدە، — ئۇنىڭدەك ياخشى قوشۇننى ھېچقانداق يەردىن تاپقىلى بولمايدۇ. خوجىس يېڭى ۋەزىپىگە تەيىنلىنىپ ۋاشىنگتونغا كەتتى. پىلان تۈزۈۋاتىمىز. مۆرىتى كەلگەندە سىز ئۆزىڭىزنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىڭىزنى بىلىسىز. شۇنىمۇ دەپ ئۆتۈپ كېتەي، ئىگىلىشىمچە، 3-گۇرۇپپۇۋي ئارمىيىنىڭ ئالدىن يۈرەر قىسمى «خانىش مارىرى» ناملىق پاراخوت بىلەن ئەنگلىيەگە قاراپ كېلىۋېتىپتۇ، ھازىر يول ئۈستىدىكەن. ئەتە ياكى ئۆگۈنلۈككە يېتىپ كېلىشى مۇمكىن،

قالغان قىسىملارمۇ كەينى-كەينىدىن بېتىپ كېلىدۇ.

ياش ۋە ھەربىي ئۇنۋان جەھەتتىن ئېيتقاندا، ئېزىنىخاۋېر باتتوندىن كىچىك ھەم تۆۋەن ئورۇندا تۇراتتى. بۇ تەرىپى ئۇنىڭغا ناھايىتى ئېنىق ئىدى. ئېزىنىخاۋېر ھېسداشلىق قىلغان ھەم كەسكىن ھالدا قەدىناس دوستىغا قاراپ:

— گېئورگې، مەن ئوبدانراق پاراڭلاشساق دەپ ئويلايمەن، — دېدى.

— دەۋېرىڭ، ئىكې، ئەمما سىپايىراق بولۇڭ. بۇرادەر، جاراھىتىم تېخى پۈتۈپ كەتمىدى.

— مەندە سىزنىڭ خېتىڭىز بار، گېئورگې، — دېدى ئېزىنىخاۋېر، — سىز بۇ خەتنى ماڭا ستىسلىيىدىن ئۆتكەن. سىزگە دەپقويايى، مەن بۇ خەتنى قەدىرلەيمەن. بولۇپمۇ خەتتىكى بىر ئابزاس گەپنى. سىز: مەن ئۆزۈمنىڭ ئۆكۈنۈشى بىلەن ھەسرىتىنى سۆز بىلەن ئىپادىلەپ بېرەلمەيمەن. چۈنكى مەن سىزنى خاپا قىلىپ قويدۇم. لېكىن، سىز ماڭا ھەممىنى بەردىڭىز، سىز ئۇچۇن ئۆلۈپ كەتسەم ئارمىنىم يوق، دەپسىز.

— مېنىڭ دېگەنلىرىمنىڭ ھەممىسى راست، ئىكې.

— مەن ئىشىنىمەن، گېئورگې. بىراق سىز ماڭا ھەممە ئادەم قارشى تۇرىدۇ، دەپ چۈشىنىسىز. لېكىن، دۇنيادا سىزنىڭ بىرلا دۇشمىنىڭىز بار، ئۇ بولسىمۇ ئۆزىڭىز. مېنىڭ ۋاتىلداپ خەقنە تەنبىھ بېرىدىغان كىشىلەردىن بولغۇم يوق. مەن سىزگە تالاي قېتىم گەپ قىلىپ كەتتىم. قايتا-قايتا ئويلىنىپ كۆرۈڭ. ھازىرقى گەپلىرىمنى نەسىھەت دەپ چۈشەنسىڭىز بولمايدۇ. مېنىڭ گېپىم ھازىردىن باشلاپ بۇيرۇق. ئاچچىقلاپ كېتىشتىن ئاۋۋال ئويلىنىۋېلىڭ. بولمىسا قوپاللىقىڭىز كەلتۈرۈپ چىقارغان ئاقىۋەتكە پەقەت ئۆزىڭىزلا ئەيىبلىك. بۇنى باشقىلاردىن كۆرمەڭ. سىزنىڭ دوستلۇقىڭىزنى قەدىرلىشىڭىزنى ۋە بۇ مەسىلىدە مېنىڭ ئەھۋالىمنىمۇ ئويلاپ

قويۇشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن.

باتتون قاتتىق تەسىرلەندى. ئۇ ئېزىنىخاۋېرنى ياخشى كۆرەتتى. ياش جەھەتتە ئۆزىدىن كىچىك، ئۇنۇڭ جەھەتتە ئۆزىدىن تۆۋەن ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئەيىبلەشلىرىنى قىلچە ئېغىر ئالمىدى. ئۇ:

— ئىكې، مەن دېگەن ئەقلىدىن ئازغان دۆت قېرى، مېنى خۇدا ئۇرسۇن. مەن ھەمىشە ئۆزۈمگە ئاۋارىچىلىق تېپىۋالىمەن. بىراق سىز ئەنسىرىمەڭ، بۇنىڭدىن كېيىن ئاچچىقىم كەلسە، چوقۇم ئۆزۈمنى تۇتۇۋالىمەن. دوختۇرخاندا ئاچچىقلىمايمەن، ھەرگىز ئادەم ئۇرمايمەن.

شۇ قېتىمقى سۆھبەتتىن كېيىن باتتوننىڭ روھى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. گەرچە ئۇ قوماندانلىق قىلماقچى بولغان 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە ھېلىھەم 5000 ئىنگلىز مىلى يىراقلىقتا تۇرۇۋاتقان. ئۇنىڭ ئۈستىگە «زوراۋان» ئوپېراتسىيىسىنىڭ بىرىنچى باسقۇچىدا پەقەت «قوشۇمچە رول» ئويناۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ بۇنىڭلىق بىلەن مەيۈسلىنىپ قالماي، يەنىلا ئاكتىپ خىزمەت قىلىپ، باش شتابنى تەشكىللەشكە جىددىي تەييارلىق كۆردى. باتتوننىڭ قول ئاستىدىكىلەرگە بولغان تەۋرەنمەس ساداقەتمەنلىكى ئېزىنىخاۋېردا چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. ئېزىنىخاۋېر بۇ خىل ساداقەتمەنلىك باتتوننىڭ تاشقى قىياپىتىدىكى قوپال ۋە قاتتىق قوللۇقلىقىغا مۇلايىملىقنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى ئېسىپاتلاپ بېرىدۇ، دەپ قارىدى.

ئېزىنىخاۋېر ئۆزىنىڭ ئەسلىمىسىدە باتتوننىڭ خاراكتېرىنى تولۇق ئىپادىلەپ بېرىدىغان بىر ۋەقەنى يازغان: «ئۇ بىر قېتىم ماڭا قول ئاستىدىكى 80 ئوفىتسېرنى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىشىمنى قاتتىق تەلەپ قىلدى. ئۇنىڭ گېپىگە قارىغاندا، ئۇلار ۋەزىپىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدىغان قورقۇنچاق،

هورۇن ۋە يارىماسلاردىن ئىكەن. ئۇ ناھايىتى خاپا، ئىنتايىن قەتئىي ئىدى. مەن نائىلاج قوشۇلدۇم، بىر پارچە دوكلات بېرىشنى ئېيتتىم. مېنىڭ يول قويۇشۇم ئۇنىڭ ھەيران قالدۇرغان بولسا كېرەك. باھانەسەۋەبلەر بىلەن ئوفتسېرلارنىڭ تىزىملىكىنى تاپشۇرۇشنى كەينىگە سۈرۈپ نەچچە ھەپتىنى ئۆتكۈزۈۋەتتى. ئاخىر ئۇ سەل خىجىل بولغان ھالەتتە ئۆزىنىڭ قايتىدىن ئويلاشقانلىقىنى، ھېچكىمنىڭ ئەمەلىدىن قالدۇرۇۋەتكۈسى يوقلۇقىنى تەن ئالدى» دېمەك «باتتون بىر تەرەپتىن قول ئاستىدىكىلىرىنىڭ ئۆزىگە مۇتلەق سادىق بولۇشىنى تەلەپ قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن قول ئاستىدىكىلىرىگەمۇ ئۆزىنىڭ ساداقەتمەنلىكىنى بىلدۈرۈپ ۋە ئۇلارنى شەپقەتلىك ئاتىدەك پاناھىغا ئالاتتى.»

باتتون جەڭ قىلىشقا ئامراق ئىدى. ئۇ ھەمىشە: «مەن جەڭ قىلىش ئۈچۈن ئىزۋوتتىن يۇقىرى ھەرقانداق قوشۇنغا قوماندانلىق قىلىشنى خالايمەن» دەيتتى. قارىغاندا، ئامېرىكىنىڭ فرانسىيىدە تۇرۇشلۇق بىر گۇرۇپپا ئارمىيىسىگە باتتوننىڭ قوماندانلىق قىلىشىدا گەپ يوق ئىدى. ئۇ مۇشۇ مەزگىلدە قىلغان بارلىق ئىشلىرى بىلەن 3-گۇرۇپپا ئارمىيىنى قولدىن چىقىرىپ قويمىدى. لېكىن مەزكۇر گۇرۇپپا ئارمىيىنى ئىشقا سېلىش «نېپتون» پىلانىدا يوق بولۇپ، بۇ ھۇجۇم قوزغاش باسقۇچى ئىدى. بۇ باسقۇچتا برادلېي ئامېرىكىنىڭ 1-گۇرۇپپا ئارمىيىسىنى مونتگومېرىنىڭ قوماندانلىقىغا ئۆتكۈزۈپ بەردى. 3-گۇرۇپپا ئارمىيىسىنىڭ «نېپتون» ئوپېراتسىيىسىدىن كېيىن قانداق ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالىدىغانلىقى باتتون ئۈچۈن بەنىلا ئايدىڭ بولمىغان بىر مەسىلە ئىدى. نۆۋەتتە ئۇنىڭ بەكرەك ئويلايدىغىنى دۈشمەنلەرنى بىخۇدلاشتۇرۇشتا رول ئوينايدىغان يالغان ھۇجۇم پىلانىنى كۆڭۈل قويۇپ تۈزۈش

ئىدى.

«نېپتون» جەڭ پىلانىنى گېرمانىيە ئارمىيىسىدىن سىر تۇتۇش ئۇچۇن گېنېرال مورگان «قورۇقچى» دەپ نام قويۇلغان بىر پىلانىنى تۇزدى. يالغانىنى راست قىلىپ كۆرسىتىپ، ئىتتىپاقداش ئارمىيىسىنىڭ ياۋروپادىكى ھەقىقىي ئىستراتېگىيىسىنى مەخپىي تۇتۇپ، گېرمانىيە ئارمىيىسى قوماندانلىق شتابىدىكىلەرنى «زوراۋان» دەپ ئاتىلىدىغان كەڭ كۆلەملىك ھۇجۇم قىلىش پىلانىغا قارىتا خاتا ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ بېرىشقا مەجبۇرلاش ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە پىلانىنى ئەكسىلايدىغان «قايتماس» دەپ ئاتىلىدىغان ئوپېراتسىيىنى تۇزۇپ، ئۇنى يولغا قويدى. بۇ ئارقىلىق دۇشمەندە ئاساسىي ھۇجۇم قىلىش ئورنى نورماندىيە ئەمەس، بەلكى ئەنگلىيە بوغۇزىنىڭ ئۇدۇلىدىكى تار كالاي بوغۇزى دېگەن تەسىراتنى پەيدا قىلىش ئىدى. ئەمەلىيەتتە «قايتماس» ئوپېراتسىيىسى بىر خىل ئويدۇرما ئىدى. ئىيۇلنىڭ ئوتتۇرىلىرى شوتلاندىيە پەرتىدىن نورۇۋېگىيىنىڭ جەنۇبىغا قىلىنغان ھۇجۇم بىلەن ئوپېراتسىيىنىڭ مۇقەددىمىسى باشلاندى. بۇ قېتىمقى ھۇجۇم دەسلەپ بەلگىلەنگەن مۇددەتتىن 45 كۇن كېيىن ئېلىپ بېرىلدى. «قايتماس» ئوپېراتسىيىسىدە باتتون ئاساسىي «زاپچاس» ئىدى. نېمىسلار ئۇنى ھۆرمەتلەيتتى، ھەتتا ئۇنىڭدىن قورقاتتى. ئەمەلىيەتتىمۇ باتتون نېمىسلارنىڭ دىققەت-ئېتىبارىنى تارتقان بىردىنبىر ئامېرىكىلىق گېنېرال ئىدى. يەنە كېلىپ مۇشۇ باسقۇچتا نېمىسلار ئۇچۇن رول ئوينىيالايتتى. ئۇلار ئاساسلىق ھۇجۇم قىلىش يۆنىلىشىدە ئامېرىكا قوشۇنلىرىغا باتتون قوماندانلىق قىلىدۇ، دەپ پەرەز قىلاتتى. چۇنكى باتتون پەيدا بولغان جاي ئاساسلىق ھۇجۇم قىلىش يۆنىلىشى بولاتتى. كېيىن، ئىيۇن ۋە ئىيۇل مەزگىللىرى باتتون كىشىنىڭ دىققىتىنى تارتىپ نورماندىيىدە پەيدا بولغاندا، گېرمانىيە

قوشۇنلىرى ناھايىتى كۆپ قىسىملىرىنىڭ كالاي بوغۇزىغا ئورۇنلاشتۇرغانىدى — ئۇلارنىڭ پۈتكۈل 15-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى شۇ يەردە ئىدى — ئۇلار باتتون «باتتون گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسى» نى باشلاپ كالاي بوغۇزىدىن قۇرۇقلۇققا چىقىدۇ، دەپ مۆلچەرلىگەنىدى.

ئېزىنىخاۋېرنىڭ باش شتابى تۈزگەن پىلان «زوراۋان» ئوپېراتسىيىسى ئىككى باسقۇچ بويىچە ئېلىپ بېرىلدى. بىرىنچى باسقۇچ، «نېپتون» شەرتلىك بەلگە بويىچە ھۇجۇم قوزغاش ۋە دەسلەپكى دېڭىز ساھىلى ئىستىھكامىنى، جۇملىدىن كائېن رايونىدا ئايرودروم قۇرۇش ھەم سېرىۋۇرگنى ئىگىلەش؛ ئىككىنچى باسقۇچ، مۇنداق ئېيتقاندا «زوراۋان» ئوپېراتسىيە-سىنىڭ ئۆزى ئىدى. بىرىنچى باسقۇچتا ئىشغال قىلغان رايونلارنى، جۇملىدىن بېرىتانىي يېرىم ئارىلى، لوئېرې دەريا-سىنىڭ جەنۇبىدىكى بارلىق پورتلارنى ۋە لوئېرې دەريا-سى بىلەن سېينا دەريا-سى ئارىلىقىدىكى رايونلارنى كېڭەيتىش مەقسەت قىلىنىدى. پۈتكۈل ئوپېراتسىيىنىڭ ۋاقتى 90 كۈن مۆلچەرلەنىدى.

باتتوننىڭ 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى قۇرۇقلۇققا چىقىپ 15-كۈندىن 60-كۈنگىچە بولغان ئارىلىقتا كوتېنتېن يېرىم ئارىلىدا قۇرۇقلۇققا چىقتى ۋە ئارالنى كېسىپ ئۆتتى. مەزكۇر ئارمىيىنىڭ ۋەزىپىسى: بىرىنچىسى قەدەمدە، بېرىتانىي يېرىم ئارىلىنى ئىگىلەش ھەم بېرىتانىي پورتىنى ئېچىش؛ ئىككىنچى قەدەمدە، بېرىتانىي يېرىم ئارىلىدىكى توسالغۇلارنى سۇپۇرۇپ تاشلاپ، ئامېرىكا 1-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنىڭ ئوڭ قانىتىغا يېغىلىپ «شەرققە ھۇجۇم قىلىشقا تەييارلىق قىلىش ياكى 1-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى بىلەن يېقىندىن ھەمكارلىشىش ياكى بولمىسا چوڭ قورشاۋ ئېھتىمالى ئەمەلگە ئاشقان چاغدا لوئېرې دەريا-سىنىڭ جەنۇبىدا ئۇچرىشىش» ئىدى.

«قايتماس» ئالدامچىلىق پىلانىنى ئىجرا قىلىش مەزگىلىدە ياتقان بىر ياقتىن «زوراۋان» ئوپېراتسىيەنىڭ تەرەققىياتىغا يېقىندىن دىققەت قىلسا، يەنە بىر ياقتىن 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيەنىڭ ئۇرۇش تەييارلىقىنى كۆچەيتتى. ئۇنىڭ قوماندانلىقىدىكى بۇ قىسىمدا ئاز ساندىكى پىشقەدەم ئوفىتسېرلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا، قالغانلارنىڭ تولىسى جەڭ قىلىپ باقمىغان. يېڭىلا ھەربىي سەپكە كىرگەنلەر ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەربىي ئىشلار ساۋاتى، جەڭ تەجرىبىسى كەمچىل بولۇپلا قالماي، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار جەڭدىن قورقاتتى. ئەسكەرلەردىكى ئۇرۇشتىن قورقۇش روھىي ھالەتنى يوقىتىش ئۈچۈن بانتون قايتا-قايتا سەپەرۋەرلىك ئېلىپ باردى. ئۇ: «ھەممىگىلارغا مەلۇم، جەڭ يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرۇپتۇ. ئەمما، ئۇرۇش كىشىلەر تەسۋىر قىلغاندەكمىدەك ئۇنداق قورقۇنچلۇق ئەمەس. يازغۇچىلار ئەسكەرلەر ئاپىلىرىنى، سۆيگەن يارلىرىنى ۋە خوتۇنلىرىنى سېغىنىپ كېتىدۇ، دەپ ۋالاقلايدۇ. ئۇلار دۇشمەننىڭ ئوق ئاۋازىنى ئاڭلاپ باققان ئەمەس ھەم ئۇلارنىڭ بىر ۋاق تامىقىغىمۇ ھېچقاچان دەخلى يەتكەن ئەمەس. ئۇلار ئۇرۇشنى ئەسلى ماھىيىتى بىلەن ئەمەس، بەلكى ئۆزلىرىنىڭ تەسۋىرى بويىچە تەسۋىرلەيدۇ» دېدى.

«ئۇرۇش ئىنسانىيەت قانتىشالايدىغان ئەڭ سەلتەنەتلىك مۇسابىقە، — دەيدۇ ئۇ، — ئۇرۇش قەھرىمان باھادىرلارنى يارىتىپ، بارلىق پاسكىنىچىلىقلارنى يوقىتىدۇ. كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇرۇشتىن قورقىدۇ. لېكىن، قورقۇنچاقلاردىكى ۋەھىمە ئۇلارنىڭ مەسئۇلىيەت تۇيغۇسىدىن غالىب كەلگەن. مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى ئەركەكلەرگە خاس خىسلەتنىڭ جەۋھىرى. ياخشى ئەركەك ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى كېرەك. ئامېرىكىلىقلار ئۇلارنى ئەزىمەت دەپ ھېسابلايدۇ ۋە ئۇلاردىن پەخىرلىنىدۇ.

يادىكارلاردا بولسۇن، دۇشمەنمۇ سىلەرگە ئوخشاشلا ئۇرۇشتىن قورقىدۇ، سىلەردىن بەكرەك قورقۇشى مۇمكىن. «ئۇلار خاسىيەتلىك ئادەم ئەمەس، بىز دۇشمەننىڭ خىل قوشۇنلىرىنى يوقاتتۇق. ئالدىمىزدىكى جەڭدە بىز بىلەن ئۇچرىشىدىغان دۇشمەن ھەرگىزمۇ دۇشمەننىڭ خىل قوشۇنى ئەمەس. بۇنىڭدىن باشقا، شۇ نەرسە يادىكارلاردا بولسۇنكى، مەيلى گىرەلەشمە جەڭدە ياكى باشقا خىلدىكى جەڭدە بولسۇن، ھۇجۇم قىلغۇچى تەرەپ ھامان غەلىبە قىلىدۇ. جان قايغۇسىدا قالغانلار جەڭدە غەلىبە قىلالمايدۇ. دۇشمەن بىزنىڭ مۇددىئايىمىزنى بىلمەيدۇ. شۇڭا ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ جېنىنى قۇتقۇزۇش بىلەن ئاۋارە.»

باتتون ئىخچام ۋە ئېنىق سۆزلەر ئارقىلىق ئاساسىي جەڭ پرىنسىپلىرىنى تەجرىبىسىز ياش ئەسكەرلەرگە يەتكۈزەتتى. «دۇشمەن ساڭا ھۇجۇم قىلمىسۇن، سەن دۇشمەنگە ھۇجۇم قىل، — دەيتتى باتتون، — دۇشمەنگە توختىماي ھۇجۇم قىل، بۇنىڭدا دۇشمىنىڭ ئۆزىنى ئوڭۇشۇلۇشسىغا پۇرسەت قالمايدۇ. . . ۋاقىت بىلەن دۇشمەننىڭ ۋە ئۇنۇملۇك ئوت كۈچىنىڭ رول ئويناشى ئارقىلىق جەڭدە ئۇلۇم-يېتىم بولىدۇ. سەن ئۆزۈڭنىڭ ئوت كۈچى بىلەن دۇشمەننىڭ ئوت كۈچىنى بويسۇندۇر، تېز ھەرىكەت قىلىپ ۋاقتىنى قىسقارت.

بىز ئامېرىكىلىقلار مۇسابىقىگە ئامراق مىللەت. بىز ھەرقانداق شەيئى بىلەن دوغا چىقمىز. بىز باشقىلارنى بېسىپ چۈشۈشنى ياخشى كۆرىمىز. كېلەر قېتىملىق جەڭدە سىلەر تاربىتىن بۇيانقى ئەڭ كەسكىن مۇسابىقىگە قاتنىشىسىلەر. بىز ئامېرىكىنىڭ ۋە ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ باشقا قوشۇنلىرى بىلەن مۇسابىقىگە چۈشمىز. ئۇلۇغ شەرەپكە ئېرىشىش — غەلىبىگە ئېرىشىش دېمەكتۇر. ئەڭ ئاۋۋال غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈپ، مەنزىلگە يېتىپ بارغان كىشى شان-شەرەپ قۇچقان

كىشىدۇر. بۇ نۇقتىنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالماڭلار. يەنە شۇمۇ يادىڭلاردا بولسۇنكى، پەرۋەردىگار، ئۇنى مەيلى قانداق ئۇسۇلدا سىنىمايلى، ئۇ ھامان بىز بىلەن بىللە.»

1944-يىل ئىيۇلدا نورماندىيە ئۇرۇش ۋەزىيىتىدە پايدىسىز ئەھۋاللار كۆرۈلدى، باتتون بۇنىڭدىن بىئارام بولدى. ئامېرىكا ئارمىيىسىدىكى ئەڭ باتۇر گېنېرال سەپداشلىرى كەسكىن جەڭ قىلىۋاتقان بىر چاغدا كۈنلىرىنى زېرىكىشلىك ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. بۇنداق تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈش تولىمۇ ئازابلىق ئىدى. «مەندە بىر خىل قورقۇنچلۇق تۇيغۇ بار، — دەيدۇ ئۇ ھۇجۇم باشلانغان كۈنى، — جەڭگە كىرىشتىن ئىلگىرى ماڭا جەڭ ئايالغىشىپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلىدۇ» ئۇ سەييارە فوماندانلىق ماشىنىسىدا قورالنى ھەمىشە يېنىدىن ئايرىماي ئۇخلايتتى. بۇ ئۇنىڭ گېپى بويىچە ئېيتقاندا، جىددىي روھىي ھالەتتە تۇرۇش ئىدى.

«ۋاقتىنىڭ كەينىگە سۈرۈلۈشى ماڭا بەك پايدىسىز» دەيتتى ئۇ ئاغرىنىپ. ئاشۇ جاپالىق كۈنلەردە ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلگەن ھەم دىققەت قىلغان كودمان: «ھۇجۇم باشلانغان كۈندىن تارتىپ گېنېرال ئۇرۇش تۇيۇقسىز ئايالغىشىپ قېلىشى مۇمكىن دەپ ئەنسىرەيتتى. ئۇ پاراكەندە بولاتتى، بىر جايدا ئولتۇرالمايتتى. ئۇ ھازىر ئۇمىدسىزلىك ئىلكىدە جىمىغۇرلىشىپ كەتتى» دەيدۇ.

باتتون ئۆزىنى كۆزدە تۇتۇپ تىتىتىت بولۇپ كېتىۋاتقان ئەھۋال ئىدى. ئۇ مونتگومېر نورماندىيىدە ئىشلارنى قالايمىقانلاشتۇرۇۋەتتى، دەپ قارايتتى. نەچچە كۈندىن بېرى ئۇ خەرىتە كۆرۈپ جەڭ تەرەققىياتىغا يېقىندىن كۆڭۈل بۆلۈپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ كۆرگەن ئالامەتلەر ئوپېراتسىيىنىڭ قاتمالىققا چۈشۈپ قالغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. مەسىلەن، ئۇ خەرىتىدىن سېرىبۇرگنى كۆردى. مەزكۇر رايون 27-ئىيۇن

گېنېرال مايور كوللىنس باشچىلىقىدىكى ئامېرىكىنىڭ 7-كورپۇس تەرىپىدىن ئىشغال قىلىنغانىدى؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە باتتون كۆڭلىدە برادلېي ئەمدى 1-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىگە قاراشلىق غەربىي سەپتىكى ھەرقايسى قىسىملارنىڭ يۆنىلىشىنى ئۆزگەرتىپ، جەنۇب تەرەپكە ئومۇمىي ھۇجۇم باشلايدۇ، دەپ ئويلىغانىدى. بىراق، ئوماخا ئۇرۇش رايونى بىلەن شەرقىي قىسىمدىكى ھەرقايسى نۇقتىلاردىكى، بولۇپمۇ كائېن ئەتراپىغا جايلاشقان ئەنگلىيە قوشۇنلىرى رايونىدىكى ۋەزىيەتتىن رازى ئەمەس ئىدى.

ئىچى ناھايىتى كۆچلۈك باتتون مونتگومېرلا ئەمەس، برادلېيمۇ ۋاقتىنى كەينىگە سۈرۈۋەتتى، دەپ قارايتتى. ئالدىنقى كۈنى باتتون يەنە ئۇقتۇرۇش تاپشۇرۇۋالدى. ئۇقتۇرۇشتا 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ 1-ئاۋغۇست دەل چۈشتە جەڭگە ئاتلىنىدىغانلىقى دېيىلگەنىدى. ئەمما باتتون يەنىلا شۇبھىلىنىپ تۇراتتى. 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە دەل يېغىلىش باسقۇچىدا ئىدى. جۇملىدىن نۇرغۇن قىسىملار ئەنگلىيىدە بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇۋاتاتتى. 8-كورپۇسنى ئۆتكۈزۈۋېلىش 1-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم ئىدى. مۇسىلسىز جاپالىق 15 كۈن ئىچىدىكى ھۇجۇم ئەھۋالىدا ئىلگىرىلەش ئاستا ھەم مۇشەققەتلىك بولدى. ئۇچ دۈنىيە ھۇجۇم مۇقەددىمىسىنى ئاچقان غەربىي قىسىمدىكى 8-كورپۇس تاشپاقىدەك ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى، ئۇلار ئۇچ كۈندە 6000 يارد ئىلگىرىلىگەنىدى. 12 كۈنلۈك كەسكىن ئۇرۇش ئارقىلىق مەزكۇر كورپۇس ئاران سەككىز ئىنگلىز مىلى سىلجىدى. ئۇلار جەڭدە ھېرىپ ھالىدىن كەتكەنىدى. 15-ئىيۇل كۈنى ئۆزلىرىنىڭ كودانسىس ئېگىزلىكىگە 12 ئىنگلىز مىلى كېلىدىغان مەنزىلدىن ئايرىلىپ، ئىلگىرىلىيەلمەي توختاپ قېلىشقا مەجبۇر بولدى.

ئامېرىكا 8-كورپۇسىنىڭ جاپالىق ھۇشەققەتلىك سەرگۈزەشتلىرى پۈتۈن سەپ بويىچە ئېلىپ بېرىلغان جەڭدە ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە ئىدى. ساينت - لو 18-ئىيۇل ئىشغال قىلىندى. 29-پىيادە ئەسكەرلەر دىۋىزىيەسىنىڭ ساينت - لونى ئىشغال قىلىشى ھۇجۇمنىڭ ئاياغلاشقانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. بىر ھەربىي تارىخچى: «ئامېرىكا ئارمىيىسى ساينت - لونى ئىشغال قىلىپ بۇگۈنكى كۈنگە قەدەر داۋاملاشقان ئېغىر جاپالىق جەڭ باسقۇچىغا خاتىمە بەردى. نورماندىيەدىكى چاتقاللاردىن ھاسىل بولغان رەت-رەت تەبىئىي توسالغۇلار دۈشمەن قوشۇنلىرىغا يارەم بەردى. ئۇنىڭ ئۈستىگە نەچچە كۈنگىچە توختىماي يامغۇر ياغدى. ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ھاۋادىن قىلغان ياردىمى ھېچنېمىگە ئەسقاتمىدى. ھېچقانداق ئۇنۇمسۇز بولمىدى. گېرمانىيە ئارمىيىسى سان جەھەتتە زەئىپ، تەمىنات ۋە قورال-ياراغ كەمچىل ئەھۋالدا تۇرغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار بىر سۇڭ يەرنىمۇ تالاشتى. ئامېرىكا ئارمىيىسى ئۈچۈن ئېيتقاندا، قورال-ياراغلار كاردىن چىقتى ۋە پىيادە ئەسكەرلەردە ئۆلۈم-يېتىم ناھايىتى ئېغىر بولدى. باتتون بۇنىڭدىن ئازابلاندى» دەپ يازدى.

باتتون كۈتكەن كۈن ئاخىرى يېتىپ كەلدى. 28-ئىيۇل برادلېي باتتونغا تېلېفون بېرىپ: «گېئورگې، نۆۋەت سىزگە كەلدى» دېدى. باتتون چوڭقۇر تىندى. ئۇ ئالدى بىلەن 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنى ئويلىدى. برادلېي ئۇنىڭغا 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنى تەشكىللەپ جەڭگە سېلىشنى تاپشۇرغاندى. لېكىن، برادلېينىڭ باتتون ئۈچۈن ئېلىپ بارغان ئۇرۇنلاشتۇرۇشلىرى پۈتۈنلەي ئۇنداق ئەمەس ئىدى.

«سىز 8-ئۇرۇش رايونىدا جەڭگە قوماندانلىق قىلىسىز، — دېدى برادلېي، — سالاھىيىتىڭىز گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى. بۇنىڭدىن باشقا 15-كورپۇسنى

تېزدىن جەڭگە سالمىسىز، — برادلېي يەنە مۇنۇلارنى قوشۇپ قويدى، — سىز يەنىلا «زوراۋان» ئوپېراتسىيەسىدىكى سىرلىق ئەرباب، ھەتتا سىزنىڭ يېڭى ۋەزىپىڭىزمۇ يۈكسەك دەرىجىدە مەخپىي تۇتۇلىدۇ شۇنىڭ بىلەن نېمىسىلارمۇ ھېچنېمىنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالىدۇ.»

برادلېي ئورۇنلاشتۇرۇشنىڭ ۋاقتىلىق تەدبىر ئىكەنلىكىنى ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈپ ئۆتتى. 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ تەركىبىگە ئەسلى تۆت كورپۇس (8-، 12-، 15-، 20-كورپۇس سەپلىنىپ، 13 دىۋىزىيەدىن تەركىب تېپىش كېرەك ئىدى. نۆۋەتتە بىر قىسىم قوشۇن دېڭىز ئارقىلىق توشۇپ كېلىنىۋاتاتتى، نورماندىيەدىكى باشقا قىسىملار ھازىرچە 1-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە قارمىقىدا ئىدى. گېنېرال مىلتوننىڭ 8-كورپۇس 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ ھۇجۇمىغا قاتنىشىش ئۈچۈن تەلىم-تەربىيىنى تۈگىتىپ، قوراللىنىپ بولغانىدى. ئۇلار نۆۋەتتە 1-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە بىلەن بىللە جەڭ قىلىۋاتاتتى.

باتتون برادلېينىڭ چاقىرىقىنى ئۇزۇندىن بۇيان كۈتۈپ تۇرغاچقا، ئۇنىڭ ئىنكاسى ناھايىتى تېز بولدى. بىر سائەتتىنىڭ ئىچىدە ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلىشقا باشلىدى. بۇ ئۇنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ كۆڭۈللۈك چاغلار ئىدى. ئۇ بۇ قېتىم ئۆزىنىڭ ھېسسىياتىنى قاتتىق بېسىۋالدى. مۇستەقىل بىر كورپۇسقا نازارەت قىلىش، بىرلىكتە جەڭ قىلىش ھەم غەيرىي رەسمىي ئالاقە باغلاش، بىر گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىگە قوماندانلىق قىلىش تولىمۇ ئاۋارىچىلىك ئىش بولسىمۇ، لېكىن باتتون بۇنىڭدىن ناھايىتى مەمنۇن ئىدى. چۈنكى ئۇ 8-كورپۇسنى جەڭ مۇزىكىسىنىڭ مۇقەددىمىسىنى ئورۇنلايدىغان كۆڭۈلدىكىدەك چالغۇ ئورنىدا كۆرەتتى. مۇزىكىنىڭ نوتىسى ئۇنىڭ كاللىسىدا ئاللىبۇرۇن شەكىللىنىپ بولغانىدى.

مىلتوننىڭ 8 ـ كورپۇسنى تەشكىلەشتىن مەقسەت: گېرمانىيە قوشۇنلىرىنى كوتېنتىننىڭ غەربىدە ئىسكەنجىگە ئېلىپ، «بۇاستە تەھدىت» ھاسىل قىلىش، 7ـكورپۇسنىڭ گېرمانىيە قوشۇنلىرىنى قورشاۋغا ئېلىشىغا يارەدەم بېرىش ئىدى. شۇ تاپتا 8ـكورپۇس بۇرچىنى ئادا قىلىۋاتاتتى. مەزكۇر كورپۇس تۆت پىيادە ئەسكەرلەر دىۋىزىيىسىدىن تەركىب تاپقانىدى. مەزكۇر كورپۇسقا ئىككى برونېۋىك دىۋىزىيىسى 4ـ ۋە 6ـبرونېۋىك دىۋىزىيىسى كېلىپ قوشۇلدى. باتتون پۇتۇن زېھنى بىلەن ئۇرۇش قىلىش باشقارمىسىنىڭ باشلىقى پولكوۋنىك رېكىيېنىڭ ئەھۋال تونۇشتۇرۇشىنى ئاڭلايتتى. رېكىيې خەرىتىدىن پىيادە ئەسكەرلەر جايلاشقان ئورۇنلارنى كۆرسەتتى: 79ـدىۋىزىيە لېسسېردا، 8ـدىۋىزىيە پېرىئېيدا، 83ـدىۋىزىيە تود دەريا‌سى قىرغىقىدا، 90ـدىۋىزىيە سېرفېرى دەريا‌سىدىكى بىر كۆۋرۈك ئىستېھكامىدا ئىدى.

«سىلەرنىڭ برونېۋىك قىسمىڭلار نەدە؟» دەپ سورىدى باتتون.

«برونېۋىك قىسمى پۈتكۈل ئارمىيىنىڭ ئىلگىرىلىشىدە چوڭ رول ئوينىيالمىدى، — دېدى ئۇرۇش قىلىش باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، — 4ـبرونېۋىك دىۋىزىيىسى كارلاندون — پېرئېي جىلغىسىدىن غەربكە قاراپ يولغا چىققان، 15ـئىيۇل كۈنى، شۇ يەردە توختاپ قالدى. كېيىن بۇ قىسىم مەزكۇر كورپۇسنىڭ زاپاس ئەترىتى قىلىندى. 6ـبرونېۋىك دىۋىزىيىسى 25ـئىيۇل ئاندىن مەزكۇر كورپۇسقا تەقسىم قىلىندى. بۇ قىسىم ھازىر رېمېسنېرسان ماردان ئەتراپىغا يىغىلىۋاتىدۇ.»

شۇ چاغدا دۇشمەن قوشۇنى ئومۇمىيۈزلۈك چېكىنىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە گېنېرال برادلېي: «كۆزەينەكلىك يىلان» ئوپېراتسىيەسىدىكى كودانسېسنىڭ شىمالىغا يۇرۇش قىلىشتا

چەكلىمىگە ئۇچرىماڭلار» دەپ بۇيرۇق بەردى. مەزكۇر كورپۇستىكى پىيادە ئەسكەرلەر ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە تېز ئىلگىرىلىدى. ساپيورلار ئۇلارنىڭ ماڭار يولىنى تازىلىدى. لېكىن، چېكىنگەن گېرمانىيە قوشۇنلىرى ھەر بىر يولدا نۇرغۇن ئەسكى-تۈسكى نەرسىلەر بىلەن كۆيۈپ كەتكەن ماشىنىلارنى قالدۇرۇپ كەتكەنىدى. يولدا ماشىنا بىلەن ئادەم كۆپ، ھەممە يەرگە مىنا كۆمۈلگەن، تېز ئالغا ئىلگىرىلەش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇ كۈنى ئاخشىمى، گېرمانىيە ئارمىيىسى يەنىلا پارچىلىنىپ كەتكەن بىر ئۇرۇش سېپىنى ئىگىلەپ تۇراتتى. بۇ ئۇرۇش سېپى شەكلى ئۆزگەرگەن قۇرتقا ئوخشاش ھالەتتە ئىدى. پىيادە ئەسكەرلەرنىڭ ئالدىن يۈرەر قىسمى ئاۋارىنشېدىن قېرىق ئىنگلىز مىلى يېراقلىقتا ئىدى. 8-كورپۇس ئارمىيىسىنىڭ شىمال تەرەپتىن ئىلگىرىلىشىگە ئاساسلىق تەسىر كۆرسىتىۋاتقىنى گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ قارشىلىقى بولماي، بەلكى يولدىكى توسالغۇلار ئىدى. قالايمىقانچىلىق ۋە قىستى-قىستاڭچىلىق بارغانسېرى ئەدەپ كەتتى. بۇ ئەھۋالدا، پىيادە ئەسكەرلەر قانچىلىك تېز ۋە قانچىلىك ئۇزاق يول يۈرەلەيدۇ؟ باتتون تىتىلداپ كەتتى، ئۇ كەسكىنلىك بىلەن قىسمىلارنىڭ ئىلگىرىلەش سۈرئىتىنى تېزلىتىش ئۈچۈن برونېۋىك قىسمىلىرىنى يول ئېچىشقا سالدى.

باتتوننىڭ پىيادە ئەسكەرلەرنى ئىشلەتمەي، برونېۋىك قىسمىلارنى يول ئېچىشقا سېلىشى 8-كورپۇسنىڭ ئىلگىرىلەش سۈرئىتىنى تېزلىتىپلا قالماي، پۈتكۈل ئۇرۇش ۋەزىيىتىنمۇ ئۆزگەرتىۋەتتى. دۇشمەن تېخىمۇ قالايمىقانلىشىپ، تىرىپىرەن بولۇپ كەتتى. 4-برونېۋىك دىۋىزىيىسى سېررانىسقا قاراپ يولغا چىققاندا، 6-برونېۋىك دىۋىزىيىسى 24 سائەت ئىچىدە 8-كورپۇس جايلاشقان روك كۆۋرۈكىنىڭ يېنىغا يېتىپ باردى. باتتون بىلەن ئاۋارىشى ئارىلىقى مىنۇتسېرى قىسقىراپ بارماقتا

ئىدى. باتتوننىڭ ئۇ يەرگە بېرىشىغا ئىككى كۈنلا ۋاقىت قالدى.

30-ئىيۇل يەكشەنبە ئىدى. ئۇرۇش نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، ۋەزىيەت چوڭ ياخشى، دەل پەللىگە قاراپ راۋاجلىنىۋاتاتتى. 6-برونېۋىك دىۋىزىيىسى گېنېرال تايلورنىڭ 1-جەڭگىۋار قىسمى ئىشغال قىلغان كۆۋرۈك ئىستىھكامى ئارقىلىق ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، ئاۋرانشې تاشيولىنى بويلاپ تەخمىنەن ئۈچ ئىنگلىز مىلى ئىلگىرىلىدى. تېخىمۇ مۇھىمى شۇكى، 4-برونېۋىك دىۋىزىيىسىنىڭ 2-جەڭگىۋار قىسمى ئاۋرانشېغا باستۇرۇپ كىرىپ، سېرۋې دەرياسىدىكى ئىككى كۆۋرۈكنى ۋە دەريا ئېغىزىنى ئىشغال قىلدى. ئۇلار ئەمەلىيەتتە برېتانېغا بارىدىغان يولنى ئاچقانىدى.

باتتوننىڭ تانكىلار بىلەن يول ئېچىشى بۇ قېتىملىق ئوپېراتسىيىنى ھەر كىم ئۆز ماھارىتىنى كۆرسىتىدىغان مەيدانغا ئايلاندۇرۇۋەتتى. ئىشەنگۈسىز سۈرئەتتە قىلىنغان ھۇجۇم بىلەن ئۆزگىرىپ تۇرغان ھۇجۇم نىشانى گېرمانىيە قوشۇنلىرىنى تەمتىرىتىپ قويدى، گەرچە ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭ كۆڭلىدە مۇستەھكەم نىشان بولسىمۇ، لېكىن پىلانلىق ۋە مەقسەتلىك ھەرىكەت قىلىشتىن ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىمۇ مەھرۇم بولدى.

قاچان دۈشمەن گاھ پەيدا بولۇپ، گاھ يوقاپ كېتىپ تۇرىدىغان بۇ رايوندا تانكىلار توختىماي ئىلگىرىلەپ پىيادە ئەسكەرلەر ئورۇندالمىغان ۋەزىپىنى ئورۇندىدى. گېرمانىيە ئارمىيىسى گاڭگىراپ قېلىشتى. برونېۋىك قىسىملىرىنىڭ شۇنداق تېز تۇيۇقسىز باستۇرۇپ كېلىشى بىلەن گېرمانىيە ئارمىيىسى نېمە ئىشلىقىنى ئاڭقىرىپ بولغۇچە، ئۇلارنىڭ 7-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنىڭ بىر قانچە ئالدىنقى سەپ قوماندانلىق پونكىتلىرى «دۈشمەن مۇداپىئە لىنىيىسىنىڭ كەينى» تەرىپىگە ئايلىنىپ قالدى. ئاۋرانشېغا تەخمىنەن ئۈچ ئىنگلىز مىلى كېلىدىغان جايدا 4-برونېۋىك دىۋىزىيىسىنىڭ

2ـجەڭگىۋار ئەترىتىگە تەۋە قىسمى گېنېرال دايگلىنىڭ باشچىلىقىدا گېرمانىيە 7ـگۇرۇپپىۋوي ئارمىيەسىنىڭ ئالدىنقى سەپ قوماندانلىق شتابىغا نەچچە يۈز يارد كېلىدىغان جايدىن ئۆتۈپ كەتتى. ناھايىتى تېز پارچىلىنىپ كېتىۋاتقان گېرمانىيە ئارمىيەسىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك گېنېرالى پاۋلو ھاۋۇپېس بىلەن بىرگادا گېنېرالى فون گسدۇروف ۋە بارلىق شتاب ئوفىتسېرلىرى شۇ چاغدا ئاشۇ قوماندانلىق شتابىدا ئىدى. ئۇلار جېنىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن دايگلىنىڭ بايقىماي ئۆتۈپ كەتكەنلىكىدىن پايدىلىنىپ، 2ـجەڭگىۋار ئەترىتى تەركىبىدىكى ھەرقايسى كالونىلارنىڭ ئارىلىقلىرىدىكى ئوچۇقچىلىقتىن پەدەر تىكىۋەتتى، ئۇلار دەسلەپ پىيادە مېڭىشتى، كېيىن قولغا چۈشۈرگەن ماشىنا بىلەن شەرقە — ئۇدۇل مورتانغا قېچىپ بېرىۋالدى.

دۈشەنبە كۈنى ئۇرۇش ئەھۋالىنىڭ تەرەققىياتى «قىياس قىلغىلى بولمايدىغان» دەرىجىدە تېز بولدى. گۇبررونىڭ 6ـبرونېۋىك دىۋىزىيىسى گلانۇبردىن ئۆتۈپ، جەنوبقا قاراپ تېز ئىلگىرىلەپ ئاۋرانشي رايونىغا يېتىپ باردى. 4ـبرونېۋىك دىۋىزىيىسىنىڭ قىسىملىرى ئاۋرانشېنىڭ جەنۇبىدا تالاش ئېلىپ بېرىۋاتاتتى. گېنېرال باتتون ئاخىرقى بىر مۇنۇتتا ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ بېرىپ «بۇ لەنەتلىك جەڭ» گە ئەستايىدىل كىرىشتى. بۇ ئۇنىڭ نېئودا تۇرغان ئەڭ ئاخىرقى كۈنى ئىدى. ئۇ 3ـگۇرۇپپىۋوي ئارمىيەسىنى جەڭگە ئاتلاندۇرۇشتىن ئاۋۋال چېدىردا قوماندان ۋە شتاب خادىملىرىنى يىغىپ يىغىن ئاچتى. ئۇ چېدىرغا بۇرۇنقىدەك مەزمۇت قەدەم تاشلاپ كىردى. ئۇنىڭ چىرايى جىددىي، ناپاقلىرى تۇرۇلگەن، ژۇجۇدىدىن تېگىگە يەتكىلى بولمايدىغان سۇر چىقىپ تۇراتتى. ئۇ ئالدىدا ئولتۇرۇپ تامدىكى خەرىتىگە قارىغىنىچە ئاخبارات باشقارما باشلىقى بىلەن ئۇرۇش قىلىش باشقارما باشلىقىنىڭ

دوكلاتىنىڭ ئاڭلاپ بولۇپ، كومانىدىرلارغا جەڭدىن ئاۋۋال سەپەرۋەرلىك ئېلىپ بارىدى.

«كومانىدىر جەڭچىلەر، مەن 1-ئاۋغۇست كۈنى سائەت 12 دە رەسمىي ئۇرۇشقا قاتنىشىشنى ئورۇنلاشتۇردۇم. ھەر قايسىڭلار بۇ ئۇلۇغ پەيتنىڭ يېتىپ كېلىشىنى سەۋر-تاقەت ۋە قەيسەرلىك بىلەن كۈتتۈڭلار. مەن سىلەرگە رەھمەت ئېيتىمەن. بىز ئەمدى ھەربىرىمىز باشلايمىز. ھەر قايسىڭلارنىڭ ئىلگىرىكىدەك كارامىتىڭلارنى كۆرسىتىدىغىنىڭلارغا ئىشىنىمەن» دېدى.

ئۇ گەپىدىن بىرەم توختاپ، تاماكىسىنى قاتتىق بىر شورىدى - دە، كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ: «شۇبھىسىزكى، بىزنى بەك ئالدىراپ كەتتى دېگۈچىلەر چىقىپ قېلىشى مۇمكىن، مەن بۇنداق ئاغرىنىشلارغا پەرۋا قىلمايمەن. مەن يەنىلا: ئادەتتىكى چاغلاردا كۆپرەك تەر تۆكسە، جەڭدە ئازراق قان تۆكۈلىدۇ، دېگەن قەدىمىي ھېكمەتلىك سۆزگە ئىشىنىمەن. بىز قانچىكى شىددەت بىلەن ھۇجۇم قىلساق، دۈشمەننى شۇنچە كۆپ ئۆلتۈرىمىز؛ دۈشمەننى قانچە كۆپ قىرساق، شۇنچە ئاز قۇربان بېرىمىز. ئۆلۈم-يېتىم ئازىيىدۇ. كۆپچىلىكنىڭ مۇشۇ نۇقتىنى يادىدا تۇتۇشىنى سورايمەن.

سىلەر يەنە ماۋۇ نۇقتىنىمۇ يادىڭلاردا تۇتۇشۇڭلار كېرەك. يان قانىتىمىزدىن ئەنسىرەپ كەتمەڭلار. بىز يان قانىتىمىزدىن ھوشيار بولىمىز، بىراق بۇنىڭلىق بىلەن بىلگىنىمىزنى قىلمايمىز. قارغىش تەگكۈر قايسىبىر ئەخمەق يان قاناتقا كاپالەتلىك قىلىشنى ئېيتقان، شۇنىڭدىن تارتىپ ئىتتىن تۆرەلگەن ئەبلەخلەر يان قاناتتىن ھوشيار بولۇپ كەلمەكتە. بىز 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە بۇنداق ئىشنى قىلمايمىز. يان قاناتتىن دۈشمەن ئەنسىرىسۇن، بىز ئەنسىرىمەيمىز.

بۇنىڭدىن باشقا مەن بىرەرسىنىڭ: مەن ھېندىنى چىڭ

ساقلاۋاتمەن دەپ ماڭا دوكلات قىلىشنى خالىمايمەن. چىنڭ ساقلاش بىزگە مۇناسىپ ئەمەس! نېمىسلارغا مۇناسىپ. بىز توختىماي ئىلگىرىلەيمىز. دۇشمەننى سۇرۇپ توقاي قىلىشتىن باشقا، ھەرقانداق نەرسىنى ساقلاشقا قىزىقمايمىز. بىز دۇشمەننى تۆتۈۋېلىپ قويۇپ بەرمەسلىكىمىز، ئۇلارنى سۇغا چۈشكەن مۇشۇكتەك قىلىۋېتىشىمىز كېرەك.

بىزنىڭ ئاساسىي ئۇرۇش پىلانىمىز — ئىلگىرىلەش، مەيلى دۇشمەننىڭ باش ئۇستىدىن ياكى ئايىغىدىن ۋە ياكى دۇشمەن توپىنىڭ ئارىسىدىن بولسۇن، يېرىپ ئۆتۈشىمىز، توختىماي ئىلگىرىلىشىمىز كېرەك. بىزنىڭ «باتۇرلۇق، باتۇرلۇق، مەڭگۈ باتۇرلۇق دەيدىغان دەستۇرىمىز بار!» بۇنى يادىڭلاردا تۇتۇڭلار. ھازىردىن باشلاپ غەلىبە قازىنالمىساقمۇ ھەقىقەت ئۇچۇن ئۆزىمىزنى قۇربان قىلغۇچە، ھېچنېمىدىن قورقمايدىغان روھىمىزنى مەڭگۈ ساقلايلى» دېدى.

باتتون سۆزىنىڭ ئاخىرىسىدا: «سىلەر خىزمەتنى ئۈتۈقلۇق ئورۇنداپ بولدۇڭلار. بۇنىڭ ئۈچۇن سىلەرگە رەھمەت ئېيتىمەن. سىلەردىن ناھايىتى پەخىرلىنىمەن. لېكىن، ئورۇنداپ بولۇنغان ئىشلار ھەر ھالدا مۇشۇ مەزگىلدە ئىپادەڭلارنىڭ ياخشى بولغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ھازىردىن تارتىپ سىلەرنىڭ ئىپادەڭلەرنىڭ تېخىمۇ ياخشى بولۇشىنى، رولىڭلارنى تېخىمۇ ياخشى جارى قىلدۇرۇشۇڭلارنى تەلەپ قىلىمەن» دېدى.

31-ئىيۇل ئەتىگەن سائەت 11 دىن 30 مىنۇت ئۆتكەندە «ئامەت» (3-گۇرۇپپىۋاي ئارمىيىنىڭ شەرتلىك بەلگىسى) تود دەريا‌سى ساھىلىنىڭ سوففېرل روندىلان يېنىدىكى «ئامەت ئالدىنقى سەپ جېندىسى» گە كىردى. باتتون ئاخبارات مۇدىرى پولكوۋنىك خاموندنىڭ ئالاقىلىشىش لىنىيىلىرىنى تۇتاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئاندىن ئالدىنقى سەپنى كۆزدىن

كەچۈرۈشكە تەرەددۇتلىنىپ تۇراتتى. ئۇ بولياردا تۇنىمەكچى بولدى. گۈبررونىڭ 6-برونېۋىك دىۋىزىيىسى ئالدىنقى كۆزنى بولیارنى ئىشغال قىلغانىدى. 8-كورپۇس ئارمىيە قوماندانلىق شتابى شۇ يەردە قارار تاپقانىدى. گېنېرال ژوئودنىڭ 4-برونېۋىك دىۋىزىيىسى 2-جەڭگىۋار ئەترىتى ئاۋانشېغا كىرىپ، سېرۇپ دەريا‌سى كۆۋرۈكىنى ئىگىلىگەنىدى. 6-برونېۋىك دىۋىزىيىسى جەنۇبقا قاراپ ئىلگىرىلەۋاتاتتى.

باتتون 8-كورپۇس قوماندانلىق شتابى جايلاشقان چېدىردا كەينى-كەينىدىن سىگارېت چېكىپ ئالدىنقى سەپتىن كەلگەن خەۋەرلەرنىڭ ئازلىقىدىن تىتىرىتىت بولۇپ تۇراتتى. ئۇ سېرۇپ دەريا‌سىدىكى ئىككى توسمىنىڭ ئەھۋالىغا بەك كۆڭۈل بۆلەتتى. ناۋادا گېرمانىيە ئارمىيىسى ئاخىرقى پەيتتە توسمىنى پارتلىتىۋەتسە، سېرۇپ دەريا‌سىدىن كەلگەن تاشقىندا دەرھال ئىلگىرىلەش مۇمكىن بولماي قالاتتى. كەچ سائەت 10 بولاي دېگەندە ئالدىنقى سەپتىن: «ئالدىن يۇرەر قىسىملار سېرۇپ دەريا‌سىدىكى ئىككى توسمىنى ئىشغال قىلدى» دېگەن مەزمۇندا جەڭ خەۋىرى كەلدى. باتتون غەمدىن خالاس بولدى. ئۇ ئەمدى كېچىچە ياستۇقنى قىرلاپ ئۇخلىسا بولاتتى.

31-ئىيۇل چىقىپ 1-ئاۋغۇست كىرگەن ھاۋا ئىسسىق ۋە قۇرغاق كېچىدە كىشىلەر تارىخىنىڭ ئېغىر تىنىقىنى ئاڭلىغاندەك بولدى. پۈتكۈل غەربىي ياۋروپا ئۇرۇش مەيدانىدا، گىتلېرنىڭ راستېنبۇرگدىكى قوماندانلىق شتابىدا، لوندوننىڭ دوۋنىنگ كوچىسىغا جايلاشقان چېرچىل بىلەن گېنېرال ئېزىنخاۋېرنىڭ 10-نومۇرلۇق مەجلىسخانىدا، دۇشمەن بىلەن ئۆز ئوتتۇرىسىدىكى ھەر ئىككى تەرەپ لاگېرىدا ئوخشاش بولمىغان پائالىيەتلەر ئېلىپ بېرىلىۋاتاتتى.

ئون سەككىزىنچى باب

برىتانىنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىش

نورماندىيىدىكى گېرمانىيە ئارمىيىسىنى مۇداپىئە لىنىيىسىنىڭ پاچاقلىنىپ تاشلىنىشى گىتلېرنىڭ چوڭ لاگېرىدىكىلەرنى قاتتىق ساراسىمگە سېلىۋەتتى. 1944-يىل 31-ئىيۇل كۈنى، يېرىم كېچىدە — گېنېرال باتتوننىڭ 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قىلغان كۈننىڭ ھارپىسى گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ شتاب باشلىقى يودل بىلەن مۇئاۋىن شتاب باشلىقى ۋولىبېر ۋولمېت باشچىلىقىدىكى يەتتە نەپەر گېنېرال ناتسىستلار باشلىقى گىتلېرنىڭ بىر سائەتتىكە سوزۇلغان تەنبىھىنى ئاڭلىغىلى ئارقا-ئارقىدىن كەرتە ئىشخانىسىغا كىردى.

شۇ كۈنى ئاخشىمى گىتلېرنىڭ كەيپىياتى ناھايىتى تۆۋەن، ئويغا چۆككەن ھالدا تامغا قاراپ تۇراتتى. ئۇ شۇ تاپتا ئۆزىنىڭ بىۋاستە كۆزىتىشىگە تايىنىشتەك قورقۇنچلۇق ئۇسۇل ئارقىلىق ئۇرۇشقا تەلۈلەرچە قوماندانلىق قىلىدىغان خىيالپەرەس، بۇرۇنقى ئۇرۇش تەلۈىسى ئەمەس ئىدى. ئۇ ئاخىر ئۇرۇشنى ئۇرۇشنىڭ ئەسلىي ئەھۋالى ئارقىلىق چۈشەندى. شۇ تاپتا گىتلېر ھەيران قالارلىق سەگەك كاللا بىلەن كوتېنتىن يېرىم ئارىلىدىكى ئېلىشىشنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى تونۇپ يەتتى. ئامېرىكا 8-كورپۇس تانكىلىرىنىڭ گۇرۇلدەشلىرىدىن ئۆزىنىڭ ماتەم سىگنالى چېلىنغانلىقىنى ئاڭلىغاندەك بولدى.

گىتلېر 20 مىنۇتتىن ئارتۇق سۆكۈتته تۇرغاندىن كېيىن ئاخىرى گەپىنى باشلىدى:

«يودل، ناۋادا بىز فرانسىيه ئۇرۇش مەيدانىنى قولدىن بېرىپ قويساق، سۇ ئاستى كېمىلىرىمىزنىڭ يولغا چىقىش ئورنىدىن، فرانسىيىده ئېرىشكەن ئۇرۇش ئىشلىرىمىز ئۇچۇن ئىنتايىن مۇھىم بولغان بايلىقلىرىمىزدىن، جۇملىدىن بىز ئېرىشمەكچى بولغان بىردىنبىر نەرسه — ژولفرامدىن ئايرىلىپ قالىمىز، — گىتلېر بىر ئاز تۇرۇۋېلىپ، يەنه ئويلانغان هالدا سۆزىنى داۋام قىلدى، — روشەنكى، ئالدى بىلەن مۇشۇ مەسىلىنى ئويلىشىمىز كېرەك. هازىرقى ئەهۋالدا فرانسىيىده چوڭ بىر مەيدان ئۇرۇش قىلىش هەرگىز مۇمكىن ئەمەس. بۇنىڭغا مادارىمىز يەتمەيدۇ. كۆچلەرنى باشقىدىن تەشكىللىسەكلا، چەكلىك دەرىجىگىلا يېتەلەيمىز. ئەمەلىيەتته، دېڭىز قىرغىقىدىن دەرهال چېكىنىپ چىقىشىمىز، هەربىرىتچان قىسىملىرىمىزنى مۇقىم مۇداپىئه لىنىيىسىگه چېكىنىدۇرۇپ، مۇداپىئه لىنىيىسىنى چىڭ ساقلىشىمىز زۆرۈر. لېكىن ۋەزىيەت ناهايىتى ئېنىق... بىزنىڭ كۆچىمىز مۇداپىئه كۆرۈشكه، قىسقىسى، تار جېندىنى ساقلاشقىمۇ بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. بىز كاللىمىزنى سەگەك تۇتۇشىمىز كېرەك. هاۋادا ئۇستۇنلۇككه ئېرىشەلمىسەكلا ۋاقىت قىسقا بولغان تەقدىردىمۇ ئاندىن فرانسىيىده ۋەزىيەتنى ئۆڭشاش ئىمكانىيىتىگه ئېرىشەلەيمىز. مەن شۇنداق قارايمەنكى، هەرقانداق بەدەل تۆلەپ بولسىمۇ گېرمانىيه چېگرىسى ئىچىدىكى يېڭى ئاۋىئاتسىيه قىسىملىرىمىزنى مۇكەممەل ساقلاپ قېلىپ، ئاخىرقى كۆزىر ئورنىدا ئىشلىتىشىمىز لازىم. ئاخىرقى بۇ كۆزىرنى قاچان، قەيەرده ئىشلىتىمىز، بۇنىڭغا بىر نېمه دېيەلمەيمەن.

شۇڭا، بىز غەربى سەپتىكى گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمه ئارمىيىنىڭ هەر بىر خادىمىغا مەيلى نېمه بولسۇن، قەتئىي

گىراده بىلەن ئېلىشىدىغان، بىر قەدەممۇ يول قويمايدىغان ئىدىيىنى سىڭدۈرۈشىمىز كېرەك. چۈنكى بىز ئۇچۇن ئېيتقاندا، ھەربىرىمىز جەڭ قىلىش مۇمكىن ئەمەس، — گىتلېر تەنبىھ بېرىشنى ئاياغلاشتۇرغاندا 1-ئاۋغۇست كېچە سائەت بىر بولاي دېگەنىدى. ئۇ ئېغىر خورسىنىپ قويدى، — مەن غەربىي سەپكە بېرىشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلىمەن! مەيلى گەرچە مۇشۇنداق سەممىي ئارزۇ بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇ يەرگە يەنىلا بارالمايمەن.» 20-ئىيۇل راستىنبۇرگدىكى پارتلاشتا گىتلېرنىڭ قۇلقى ئەدەپ يېگەنىدى. شۇڭا ئۇ ئايروپىلانغا چىقسا بولمايتتى. شۇ نۆۋەت قورقۇپ كېتىپ تېنى تېخىمۇ ئاجىزلاپ كەتكەنىدى.

مانا بۇ شۇ چاغدىكى گىتلېر ئىدى. 1944-يىلى يازدا تارىختا ھەل قىلغۇچ خاراكتېرلىك بىر قېتىملىق ئوپېراتسىيە ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن ئۇنىڭ يەنىلا گېرمانىيە ئارمىيىسىگە قوماندانلىق قىلىش ھوقۇقى بار ئىدى. جۈدەپ قۇرۇق ئۇستىخان بولۇپ قالغان گىتلېر ئۆز-ئۆزىدىن ھەسرەتلىنىپ يۇرەتتى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ بۇرۇنقىدەكلا ئۇرۇش پىلانى تۈزەتتى، نەدىبىر بەلگىلەيتتى، بۇيرۇق بېرەتتى، ئۇرۇش ۋەزىيىتىنىڭ ھەل قىلغىلى بولمايدىغان دەرىجىدە تەرەققىي قىلغانلىقىنى ھېس قىلسىمۇ، يەنىلا ئۆز بېشىمچىلىق قىلاتتى.

شۇ كۈنى كەچتە گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ غەربىي سەپ قوماندانى مارشال فون كلوگ ساينت-لونىڭ جەنۇبىدىكى ۋاقىتلىق ئالدىنقى سەپ قوماندانلىق پونكتىدا ئىدى. گېرمانىيە ئارمىيىسى قوماندانلىق شتابىدىكى ۋەزىيەتنىڭ ئوڭۇشسىزلىق بولمايدىغان دەرىجىدە جىددىي ئۆزگىرىش ياسىغانلىقىنى كۆرۈپ يەتكەن خادىملارنىڭ بىرى شۇ ئىدى. ئەندىشىسى كۆپەيگەنسېرى ئۇنىڭ بېشى شۇنچە قاتاتتى. بۇنىڭدىن خېلى بۇرۇنلا، يەنى 21-ئىيۇل ئۇ 5-بىرونېۋىك گۇرۇپپېۋوي ئارمىيىدىكى گېنېرال

هاس تېرىمىاخ ۋە ناتىست ئېيتىھوۋېن 1-برونېۋىك ئارمىيىسىنىڭ باشلىقى دىترىھلار بىلەن قالىپزدا يېغىن چاقىرغاندىن كېيىن، بىر پارچە خەت يېزىپ گېتلېرنىڭ ئاگاھلاندۇرغان ھەم مەغلۇپ بولغانلىقىنى ئېتىراپ قىلغانىدى.

«تۇنۇگۈن مەن كائېن ئۇرۇش رايونى قوماندانى بىلەن مۇزاكىرىلەشتىم، — دەپ يازغانىدى فون كلوگ خېتىدە، — تولىمۇ ئەپسۇس، دۇشمەننىڭ ھاۋانى كونترول قىلىش ھوقۇقىنى ئىگىلىۋالغانلىقى بەزى ئالامەتلەر ئارقىلىق ئېنىق بولدى. بىز ئامالسىز قالدۇق. دۇشمەننىڭ قۇدرەتلىك يوقىتىش كۈچىگە تەڭ كېلەلمەيمىز. بىزگە جەڭ مەيدانىنى تاشلاپ چېقىماقتىن باشقا يول يوق. جىددىي تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن ھالەتتىمۇ ئىنتايىن مۇشكۈل ئەھۋالدا قالغان بۇ ئۇرۇش سېپى پات ئارىدا گۈمران بولىدۇ. دۇشمەن كەڭ رايونلارغا باستۇرۇپ كىرگەن ھامان قوشۇنلىرىمىزنىڭ ماتورلىشىش جەھەتتىكى يېتەرسىزلىكىنى كۆزدە تۇتقاندا، قوشۇنلارغا رەتلىك ھەم تەرتىپلىك قوماندانلىق قىلىش ئەمدى مۇمكىن ئەمەس. فىئۇرېرىم، مۇشۇ خۇلاسىنى ۋاقتىدا سەمىگزگە سېلىپ قويۇشنى ئۆزۈمنىڭ مەجبۇرىيىتى دەپ بىلىمەن.»

گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ سابىق غەربىي سەپ باش قوماندانى رۇندستېد بىلەن مارشال روممېل قۇرۇقلۇقتا چېققان ئىنتىپاقداش ئارمىيىنى چېكىندۈرۈش پۈرسىتى قولدىن كېتىپ قالغاچقا، ۋەزىيەتنى ئوڭشاش چارىسىنى دەرھال گېتلېرغا مەلۇم قىلىدى. 29-ئىيۇن روممېل گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ 7-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنى «سېينا دەرياسى ئېتراپىغا يادۇرۇپ كېلىپ، ئارقا سەپنى مۇھاپىزەت قىلىش جېڭىگە سېلىش، سېينا دەرياسىدىن تارتىپ شۇپتسارىيە چېگرىسى ئېچىگە قەدەر يېڭى بىر مۇداپىئە لىنىيىسى قۇرۇش ئۈچۈن فرانسىيىنىڭ جەنۇبىدىكى ھەرقايسى قىسىملارنى چېكىندۈرۈش»

تەكلىپىنى بەردى.

رۇندستېدنىڭ تەكلىپى روممېلنىڭ تەكلىپىدىنمۇ ياخشى ئىدى. گىتلېرنىڭ شتاب باشلىقى كېيتېل ئۇنىڭدىن: «بىز ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ بىز ئەمدى قانداق قىلىمىز؟» دەپ سورىدى. رۇندستېد ئۇنىڭغا: «ياريشىمىز، ژۇي ئەخمەق! بۇنىڭدىن باشقا يەنە نېمە ئامال بار؟» دەپ جاۋاب بەردى.

خۇشامەتچى كېيتېل رۇندستېدنىڭ گېپىنى «فىئۇرېر» غا دوكلات قىلدى. رۇندستېد شۇ زامات ۋەزىپىسىدىن ئېلىنىپ تاشلاندى. گىتلېر ئۇنىڭ ئورنىغا كلوگنى قويدى. يېڭى تەيىنلەنگەن بۇ مارشال قارىماققا «داڭدار نامزات» تەك كۆرۈنەتتى. ئۇ 1940-يىلى فرانسىيەدىكى بىر گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىگە ئەنگلىيە بوغۇزىغا بارغۇچە قوماندانلىق قىلغان، 1941-يىلى ئۇ يەنە باشقا بىر گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنى باشلاپ موسكۋاغا ھۇجۇم قىلغان. گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا ھۇجۇم قىلغۇچى ئۇنىۋرا يول گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى بولۇپ تۇرغاندا «غەلىبىلىك مۇداپىئە» ئېلىپ بارغانلىقى ئۈچۈن مەدھىيىگە ئېرىشكەندى. ئۇ ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرگەن بىر چاغدا بولسىز بۇيرۇقنى قوبۇل قىلىپ گىتلېرنىڭ ئىشۋارلىشىغا ئائىل بولدى. 1944-يىلى رۇندستېدنىڭ ئورنىغا ئولتۇرغاندا ئۇنىڭ ئۇرۇش ۋەزىيىتىنى ئوڭشاشقا بولغان «ئىشەنچىسى كامىل» ئىدى.

كرىزىس ھەممىلا يەردە بوشۇرۇن ھالەتتە تۇرغان ۋەزىيەت ئالدىدا ئۇمۇ ئىككىلىنىپ قالدى. 30-ئىيۇل كلوگ ئۇنىڭ غەربىي قانىتىدا توپتوغرا بىر كۈن بولدى. ئۇ ئامېرىكا قوشۇنلىرى بىلەن كونتېنتنىڭ غەربىي تەرىپىدە ئۇچرىشىپ قالدى. ئامېرىكا قوشۇنلىرى ئۇنىڭ ئاغزى-بۇرنى قانغا بويالغان 91-دىۋىزىيىسىگە توختىماي ھۇجۇم قىلدى. ئۇ ئامالسىز قاراپ

تۇردى. ئامېرىكا قوشۇنلىرى باتتوننىڭ ئىككىنچى بىرونېۋىك دىۋىزىيەسىنى قالايمىقانچىلىق ئىچىدە كاردىن چىققان ئۇرۇش سېپىگە سالغانىدى. ئۇرۇش سېپىنىڭ سول قانىتى ئەملىيەتتە مودا‌پىئەسىز ھالەتتە ئىدى. ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ شۇ يەرنى ئاساسلىق ھۇجۇم نىشانى قىلىشى ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كەلمىگەنىدى. ئۇ ئاتالمىش جىددىي ئەھۋالدا جەڭ قىلغۇچى قىسىملار بىلەن ئالاھىدە تەشكىل قىلىنغان باشقا قىسىملارغا تايىنىپ ئۇرۇش ۋەزىيىتىنى ئوڭشاشقا جېنىنىڭ بارىچە ئۇرۇندى. لېكىن كېچىككەنىدى. ئاۋارىنى قولدىن كەتتى.

1-ئاۋغۇست تاڭ ئېتىشىنىڭ ئالدىدا ئۇ گىتلېرغا تېلېگراممىا يوللاپ: «دۇشمەن قوشۇنلىرى برونېۋىك قىسىملىرى بىلەن يول ئېچىپ، ئاخىر غەربىي سەپنى يېمىرىپ تاشلىدى. سول قانات گۇمران بولدى» دېدى.

شۇ ۋاقىتتا ئېزىنخاۋېر لوندون دوۋىنىڭ كوچىسىدىكى 10-نومۇرلۇق مەجلىسخانىدا چېرچىل بىلەن كەچلىك تاماق يېگەچ، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئۇرۇش پىلانى توغرۇلۇق مەسلىھەتلىشىۋاتاتتى. ئۇلار يېڭىلا تاپشۇرۇۋالغان ئالدىنقى سەپتىن كەلگەن مەلۇماتنى، باتتون قىسىملىرىنىڭ بريتانىيە يېرىم ئارىلىغا باستۇرۇپ كىرگەنلىكى ھەم ئاۋارىنىڭ شەرقىگە قاراپ ئىلگىرىلەپ يېمىرىلىپ كېتىۋاتقان گېرمانىيە قوشۇنلىرىنى پارچىلاپ تاشلىغانلىقى بايان قىلىنغانىدى. ئېزىنخاۋېر ئەينى چاغدىكى ئەھۋالنىڭ تەپسىلاتىنى تولۇق ئۇقمايتتى. گېنېرال باتتوننىڭ ۋەزىيەتتە يۇز بەرگەن ھەيران قالارلىق تەرەققىياتقا قوشقان ئاجايىپ تۆھپىسىدىن خەۋەرسىز ئىدى. 4-ئاۋغۇست باتتوننىڭ يۇرۇش قىلغان قوشۇنى رۇئېنغا ھۇجۇم قىلىپ، رېننېسىنى ئىشغال قىلدى ۋە فوژېرغا يېتىپ باردى. خۇددى خازاڭلارنى سۈپۈرۈپ تاشلىغان كۇز شامىلىدەك سۇرئەتتە ۋائېنغا قاراپ ئىلگىرىلىدى. ئېزىنخاۋېر غەلىبە

پۈتۈنلەي برادلىيغا مەنسۇپ دېگەن قاراشقا مايىل ئىدى.

بۇتچېرنىك خاتىرىسىدە، ئىككى شۇ چاغدا دىققىتىنى «ۋېر ئەتراپىدىكى مەركىزىي ئۇرۇش رايونىدىكى گېرمانىيە قوشۇن» لىرىغا قارىتىلغان دېيىلگەنىدى. بۇ ھال «زوراۋان» ئوپېراتسىيىسى پىلانىنىڭ بىردىنلا قالايمىقانلىشىپ كەتكەنلىكىنى ۋە پىلانىنىڭ ئىزدىن چىقىپ كەتكەنلىكى تۈپەيلىدىن ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئالىي قوماندانلىق شتابىدىكىلەرنىڭ كاللىسىدا قالايمىقانچىلىق پەيدا قىلغانلىقىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرەتتى. بۇتچېرنىك سۆزى بويىچە ئېيتقاندا، ئېزىنخاۋېر باتتوننىڭ برونېۋىك قىسىملىرىنىڭ بېرىتانى ئارىلىغا ئىچكىرىلەپ كىرگەنلىكىگە ھەم بۇ ئوپېراتسىيىگە باتتوننىڭ ئارىلاشقانلىقىغا «ئەسلا قىزىقمايتتى». چۈنكى ئەينى چاغدىكى پىلان ۋە برادلىيىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن باتتونغا تاپشۇرۇلغان ۋەزىپە چەكلىك ئىدى. يېرىم ئارالنى ئىشغال قىلىسلا كۇپايە ئىدى. بۇ ۋەزىپىنى ئورۇنداش قارىماققا ناھايىتى ئاسان ئىدى. ئېزىنخاۋېر باتتوننىڭ ئالدىدىكى ئوبدان پۈرسەتنى ھەم ئۇرۇش پۈرسىتىدىن تولۇق پايدىلىنىش ئىقتىدارىغا ئىگە ئىكەنلىكىنى كۆرەلمىدى. ئۇ تەبىئىي ھالدا دىققىتىنى بەلگىلەنگەن پىلان ۋە مۇشۇ پىلانغا ئالاقىدار رايونغا ھەم مونتگومېرى بىلەن برادلىيىنىڭ مەزكۇر پىلانىنى ئېھتىياتچانلىق بىلەن يولغا قويۇۋاتقانلىقىغا مەركەزلەشتۈرگەنىدى.

كاتېن بۇ قېتىملىق ئوپېراتسىيىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى بولغاچقا، مونتگومېر بىلەن برادلېي مۇشۇ ئىستراتېگىيىلىك جايدىن ھۇجۇمغا ئۆتۈپ غەربىي جەنۇبقا بارىدىغان يولنى ئاچماقچى بولدى. ئېزىنخاۋېر دەل ۋېردىن ئىبارەت مۇشۇ رايونغا كۆپرەك دىققەت-نەزەرىنى ئاغدۇردى. ۋېر ئورنى دەرياسىنىڭ غەربىگە جايلاشقان مۇھىم قاتناش تۈگۈنى ئىدى. ئۇ خۇددى گېرمانىيە ئارمىيىسى مۇداپىئە لىينىسىنىڭ مەركىزى ۋە نېرۋا

تۇگۇنگە ئوخشايتتى. بۇ جايغا ھۇجۇم قىلىنسا گېرمانىيە ئارمىيىسى پۈتۈنلەي گۇمران بولاتتى. لېكىن، بۇ قىياس گېرمانىيە ئارمىيىسى يەنىلا تەشكىللىك مۇداپىئىنى ساقلاپ قالىدۇ، دېگەن پىكىرنى ئالدىنقى شەرت قىلاتتى. ئىتتىپاقداش ئارمىيە قوماندانلىرىمۇ دۇشمەن ۋەيران قىلىنغان مۇداپىئە لىنىيىلىرىنىڭ ھەرقانداق بىر يېرىدە قارشىلىق كۆرسىتىش مەركىزىنى ساقلاپ قالىدۇ، دېگەن پەرەزدە ئىدى. بىراق ئەمەلىيەتتە گېرمانىيە ئارمىيىسى ئىككى گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە ئارىسىدا تەخمىنەن ئالتە ئىنگلىز مىلى كېلىدىغان يوچۇق قالدۇرغانىدى. ئەمەلىيەتتە، ۋېر ئۆزىنىڭ ئىستراتېگىيىلىك مۇھىم ئورۇنىنى يوقاتقانىدى.

كۆز ئالدىدىكى ۋەزىيەتتىن باتتون قاتتىق ھاياجانلانغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ناھايىتى سالماق ئىدى. ئۇ يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقى بويىچە ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ باردى. يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئۇنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىي پۈتۈنلەي ماس كەلمەيتتى. شۇڭا باتتون ھەمىشە ئۆزىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىنى «يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقىدىن كۆپ ئەقىلگە مۇۋاپىق» دەپ بىلەتتى. دۇشمەنگە ھۇجۇم قوزغىغاندا چاقماقتەك تېز ھەم كەسكىن ھەرىكەت قىلاتتى. ئۇنىڭ ئۇستىدە پىرقىرا يۇرگەن «قورقۇنچاقلار» ئۇنى ۋە ئۇنىڭ ئىش-ھەرىكىتىنىڭ ئەمەلىيەتكە ئايلىنىشىنى توسۇپ قالالمايتتى. ئۇ ھۇجۇم نىشانىسىنى ئانگېر ۋە ئۇ يەردىنمۇ يىراق جايلارغا قارايتتى.

ھۇجۇم باشلىنىپ 98 كۈندىن كېيىن يەنى 12-سېنتەبىر 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە ئەسلىدىكى پىلاندا ھۇجۇم باشلىنىپ 350 كۈندىن كېيىن بارغىلى بولىدۇ، دېگەن جايغا بېرىپ بولغانىدى. 25-ئاۋغۇستتىن تارتىپ 12-سېنتەبىرگىچە 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە ھۇجۇم باشلىنىپ 350 كۈندە يېتىش مۆلچەرلەنگەن نىشانغا 90 كۈندە يېتىپ بولدى. گېنېرال باتتون

ۋە ئۇنىڭ 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى كېيىن كېلىپ ئالدىغا ئۆتۈپ كەتتى. ئۇلار پۈتكۈل ئوپېراتسىيىنى تېزلىك بىلەن ئالدىغا سۈردى. ئۇچ ھەپتىگە يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە ئېلىپ بېرىلغان جانلىق ھەم ھەرىكەتچان جەڭ ئۇرۇشنى ئومۇمىيۈزلۈك غەلىبە بوسۇغىسىغا ئاپىرىپ قويدى. بۇ ئۇلارنىڭ شان-شەرىپى ئىدى.

باتتون چاقماقتەك تېز ھەرىكەت قىلغان بىرىنچى كۈندىن تارتىپ برادلىيىنىڭ ئېھتىياتچان كۆلەڭگۈسى، بۇنىڭغا قوشۇلغان ئۆزگىرىشچان ۋەزىيەت باتتوننىڭ قىزغىنلىقىغا ئازدۇر-كۆپتۇر تەسىر كۆرسەتتى. ئەمما، ئۇ پەقەت تېرىكمىدى: «گېنېرال برادلېي پەقەت سېيلو دەرياسىدىكى بىر كۆۋرۈك ئىستىھكامىنى ئالماقچى» دېدى. باتتون شتاب باشلىقى گېنېرال گاففېيغا «مەن بولسام بېرىست بىلەن ئانگېرنى ئالاتتىم» دېدى. ئەمدى بېرتانې يېرىم ئارىلىدىكى مەرۋايىت — بېرىست ئۆز قىممىتىنى يوقاتقانىدى. باتتون كۆزىنى قەدىمىي پايتەخت — ئانگېرغا تىكتى. بۇ شەھەر ئاۋرانشېنىڭ جەنۇبىغا 100 ئىنگلىز مىلى كېلىدىغان مانئېن — لوئېرې رايونىغا جايلاشقانىدى. باتتون گېرمانىيە چېگرىسىغا يۈرەكلىك ھۇجۇم قىلىشتا ۋە پارىژنى كەڭ كۆلەملىك قورشاۋغا ئېلىشتا مۇشۇ جايدىن ئۆتمەي بولمايدىغانلىقىنى ئويلاپ يەتكەنىدى.

باتتون گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنىڭ كۈچلۈك ھۇجۇمى بىلەن گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ برېتانېدىكى مۇداپىئە ئىشلىرى خەۋپ ئىچىدە قالدى. ئۇ شۇنىڭغا چوڭقۇر ئىشىنەتتىكى، ئۇ ئۇستىگە ئالغان ئوپېراتسىيىدە ئۇنىڭ ئەسكىرىي كۈچى ھەرگىز زىيانغا ئۇچرىمايتتى. ئەكسىچە، باتتون بىر قىسىم ئەسكىرىي كۈچ بىلەن برېتانېنى بىر تەرەپ قىلغىلى بولىدۇ، قالغان قوشۇننى ياپىيېشىل تۈزلەڭلىك يەرلەرگە ئەۋەتىش كېرەك، دەپ قارايتتى. برادلېي قاتناشقان بىر قېتىملىق يىغىندا باتتون

ئۆزىنىڭ نۆۋەتتىكى ۋەزىيەتكە بولغان كۆز قاراشلىرىنى شتاب خادىملىرىغا بايان قىلدى. ئۇ ھىجىيىپ تۇرۇپ برېتانىيە ئارىلىدىكى دۈشمەنلەرنىڭ جېنى تۇمشۇقىغا كېلىپ، بىر پەشۋاغىمۇ يارىمايدىغان بولۇپ قالغانلىقىنى مۇخبىرلارنىڭ بىلىپ قالماسلىقىنى، بۇنىڭ بىر مەخپىيەتلىك ئىكەنلىكىنى ئەسكەرتىپ قويدى.

باتتوننىڭ ئالاھىدىلىكى شۇ يەردىكى، ئۇ قائىدە بويىچە ئالدىنقى سەپنى كۆزدىن كەچۈرەتتى. ئايروپىلان بىلەن بىر قىسىمدىن يەنە بىر قىسىمغا باراتتى. كىشىلەرنىڭ ئالدىدا تۇيۇقسىز پەيدا بولۇپ قالاتتى. كىشىگە بىرلا ۋاقىتتا بىر نەچچە يەردە تەڭلا پەيدا بولۇپ قالغاندەك تۇيغۇ بېرەتتى. «بۇ پېشقەدەم گېنېرال ھەقىقەتەن قىزىپ قالغان، — دەيدۇ باتتوننىڭ ئادىيۇتانتى ھەم ھەمراھى پولكوۋنىك كودمان ئايالىغا يازغان خېتىدە، — ئۇ ئىنتايىن تار جىلغىدا ئۇياقتىن-بۇياققا ۋە يۇقىرى-تۆۋەن يۈگۈرەيتتى. باشتا برونېۋنىڭ قىسىملارنىڭ تانكىلىرى شۇ يەردىن كېچە - كۈندۈز بىر-بىرلەپ ئۆتتى، كەينىدىن ماتورلاشقان پىيادە ئەسكەرلەر ئۆتۈشكە باشلىدى. . . . ئۇ ئىتتىرەتتى، تارتاتتى، مەدەت بېرەتتى، كۆڭلىنى ياسايتتى، ۋارقىرايتتى، ئۇ بەك قىزىق ئىدى.

مەن ھەقىقەتەن ياۋروپا ئۇرۇش رايونىدا تېخنىكىلىق ئىقتىدار جەھەتتە بىزنىڭ قوماندانلىرىغا يېتەلەيدىغان باشقا بىر قوماندانلىق بارلىقىغىمۇ ئىشىنىشنى خالايمەن. لېكىن، گېنېرال باتتوندا ھەيران قالارلىق تالانت بار، بۇ خىل سېھرىي كۈچ كىشىلەرنى ئۆزلىرى ئىشەنچ قىلالمىغان، چىن كۆڭلىدىن قىلغۇسى يوق، ئەمەلىيەتتە قىلىشنى خالىمايدىغان ئىشنى قىلىشقا ئىلھاملاندۇراتتى. پەقەت تەڭدىشى يوق، ئۆزى قىلىۋاتقان ئاجايىپ ئىشلارنى پىششىق بىلىدىغان ھەمدە ئۆز خىزمىتىنى قىزغىن سۆيىدىغان مۇشۇنداق ھەربىينىڭ غۇرۇرى

ۋە تالانتىنىڭ بىۋاستە تەسىرى ئاستىدا كىشىلەر ئاندىن ئاشۇنداق قىلالايدۇ. مەن بۇ جەھەتتە باتتوننىڭ قولىغا سۇ قۇيۇپ بېرەلەيدىغان ئادەمنى كۆرمىدىم ھەم ئاڭلىمىدىم.»

ھەربىي يۈرۈشتە باتتون گېنېرال دې گول رەھبەرلىكىدە كى فرانسىيە قوراللىق كۈچلىرى قارشىلىق كۆرسىتىش جەڭچىلىرىنى پات-پات ئۇچرىتىپ قالاتتى. ئۇ فرانسۇزلارغا ئامېرىكا برونېۋىك قىسىملىرى ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن بۇ جەڭچىلەر ئاغزى-بۇرنى قانغا بويالغان بىر قىسىم گېرمانىيە قىسىملىرىغا تاقابىل تۇراتتى. باتتون ھەر قېتىم كۆپىنچىسى پۇقراچە كىيىنگەن، بىلىكىگە ئۇچ رەڭلىك بەلگە تاقىغان غەيرىي رەسمىي بۇ قوشۇننى كۆرگەندە، توختاپ ئۆزىگە يوچۇن بولغان، ئەمما ئىپادىلەش كۈچى زور فرانسۇز تىلىدا ئۇلار بىلەن قىزغىن پاراڭلىشاتتى. خۇددى كودمان ئېيتقاندەك: «خۇشاللىققا چۆمگەن بۇ فرانسۇزلار تولۇپ - تاشقان قىزغىنلىق بىلەن باتتونغا ئۆزلىرىنىڭ گېرمانىيە قوشۇنلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالغاندەك قورقۇپ تىترەپ كەتكەنلىكلىرىنى، بۇنداق جەڭلەرنىڭ ھەمىشە قىسقا بولىدىغانلىقىنى، بىردەمدىلا ئاياغلىشىدىغانلىقىنى ھېكايە قىلىپ سۆزلەپ بېرەتتى. باتتون بولسا ئاڭلاپ ھۆزۈرلىنىپ كېتەتتى.»

باتتون بومبارداىمانغا، ئوققا تۇتۇشقا، گۇمبۇرلەپ پارتلىغان زەمبىرەك ئوقلىرىغا ئۇچرىدى، ئەمما تىرىك قالدى. يەنە كېلىپ كۈنلىرى ناھايىتى ياخشى ئۆتتى. ۋەيران بولۇپ كەتكەن تاشيول كېچىكرەك بىر تاغنىڭ ئۈستىگە تۇتىشاتتى. باتتون تاغنىڭ ئۈستىدە توختاپ، ئۇرۇش جاراھەتلىرى بىلەن تولغان يىراقتىكى دالاغا قارىدى. بۇ يەر ئەسلىدە ئېتىز ئىدى. ئەمدى بولسا خارابلىشىپ كەتكەنىدى. ئېتىز - دالىلاردىكى ئوت -چۆپلەر ھېلىھەم كۆيۈۋاتاتتى. دالادا پۈتلىرى قېتىپ قالغان يۈزدەك ئات - ئۇلاغنىڭ ئۆلۈكى ياتاتتى. باتتون

دالانى قوچاقلماقچى بولغاندەك غۇلىچىنى كەك ئاچتى. ئۇ ئاسمانغا قاراپ: «بۇنىڭدىنمۇ سەلتەنەتلىك يەنە قانداق كۆرۈنۈش بار؟» دەپ ۋارقىردى. شۇ ئەسنادا يىراقتىن زەمبىرەكلەرنىڭ گۈمبۈرلىگەن ئاۋازى كەلدى. باتتون ئىختىيارسىز ئۇنلۇك ئاۋازدا: «ئىنسانلارنىڭ بارلىق كۆرەشلىرى ئۇرۇش ئالدىدا چېنىپ قالىدىكەن! ئاھ خۇدا، مەن فاشىستلارغا قارشى ئۇرۇشنى قانچىلىك ياخشى كۆرىمەن - ھە!» دەپ ۋارقىراپ كەتتى.

4 - ئاۋغۇست ئەتىگەن سائەت 11 لەر ئەتراپىدا باتتون ھېلىدىكى ئەتراپىدىكى بۇغدايلىققا جايلاشقان گېنېرال گۆبررونىڭ قوماندانلىق پونكىتىدا تۇيۇقسىز پەيدا بولۇپ قالدى. گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە قوماندانىنىڭ قاتتىق ئاچچىقى كەلگەنلىكى ۋە ئاچچىقىنى بېسىپ ئاران تۇرۇۋاتقانلىقى چىرايىدىن مەلۇم ئىدى. گۆبررو كۆلۈمسىرەپ چېدىرىدىن چىقىشىغا باتتون ۋارقىراپ:

— بۇ بەردە نېمە ساقلاپ ئولتۇرىسىز، نېمىشقا بېرىستقا قاراپ يۈرۈش قىلمايسىز؟ — دېدى.

— بۇيرۇقنا بىنائەن يۈرۈشتىن توختىدۇق، گېنېرال، — دېگۈنىيە كوماندىرى گۆبررو ئۇنداق دېدى، ئۇنىڭ چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتتى.

— قايسى ئەبلەخنىڭ بۇيرۇقى بۇ؟ — باتتون غەزەپ بىلەن ۋارقىردى.

— كورپۇسنىڭ بۇيرۇقى، گېنېرال، — دېدى گۆبررو. بۇ چاغدا ئۇ شتاب باشلىقى كورپۇس كوماندىرى مىلتوننىڭ قېرىنداش بىلەن يازغان ئىككىلىك خېتىنى باتتونغا بەردى. باتتون ئىككىلىك خەتنى كۆزۈپ بولۇپ يانچۇقىغا سالدى. ئاندىن كەينىگە ئۆرۈلۈپ، بوش ئاۋازدا گۆبرروغا: «بۇ ئىش توغرۇلۇق مىلتون بىلەن ئۆزۈم كۆرۈشىمەن. سىز بۇ بۇيرۇقنا ياكى

ئىلگىرىلەشنى توختىتىش توغرىسىدىكى ھەرقانداق بۇيرۇققا پەرۋا قىلماڭ. مەن شۇنداق بۇيرۇق بەرگەن بولسام بۇ باشقا گەپ. ئىلگىرىلەڭ، برېستقا يېتىپ بارغۇچە ھەرگىز توختىماڭ» دېدى. گۇبررونىڭ دىۋىزىيىسى 7-ئاۋغۇست برېستقا بېرىپ دەرھال ھۇجۇمغا ئۆتتى. بىراق، گېرمانىيە قوشۇنلىرى ئۇنىڭ بىرىنچى قېتىملىق ھۇجۇمىنى قايتۇردى. ئىستىخىملىك خاراكتېرگە ئىگە بۇ قېتىملىق تۈيۈقسىز ھۇجۇمنىڭ ۋەزىپىسى ئورۇنداشقا ھەقىقىي پايدىسى بولمىدى. سۇنداقتىمۇ، گېرمانىيە ئارمىيىسى 6-برونېۋىك دىۋىزىيىسىنىڭ شەھەرنىڭ شىمالىدا پەيدا بولغانلىقىنى بايقاپ ھەيران قالدى. بىر كۈن ئالدىدا بۇ پورتنىڭ مۇداپىئىيىسى ئاجىز ئىدى. ۋاقتىدا ھۇجۇم قىلغان بولسا، گۇبررو برېستنى ئىشغال قىلغان بولاتتى. لېكىن، پۈرسەت قولدىن كېتىپ قالغاچقا، دۇشمەن ئەسكىرىي كۈچىنى كۆپەيتكەنىدى. برېستنى تا بىر ئادەم قالغۇچە قاتتىق قوغداش توغرۇلۇق گىتلېردىن بۇيرۇق چۈشكەنىدى. تاكى 18-سېنتەبىر كۈنىگىچە ئون كۈن ۋاقىت سەرپ قىلىپ، ئۈچ پىيادە ئەسكەرلەر دىۋىزىيىسىنى ئىشقا سېلىپ، ئۆلگەن ۋە يارىلانغان 10 مىڭ ئامېرىكىلىقنىڭ بەدىلىگە ئامېرىكا قوشۇنلىرى ئاخىر برېتانىي يېرىم ئارىلىدىكى بۇ ئەڭ چوڭ پورت شەھىرىنى ئىشغال قىلدى. باتتون كۆچلۈكىنى: «ھەرىكەت سۈس بولۇش تۈپەيلىدىن جەڭ پۈرستى قولدىن كېتىپ يۈز بەرگەن قانلىق ساۋاق» نى ئەسته چىڭ تۇتۇشقا دەۋەت قىلدى.

باتتون زىددىيەتكە تولغان كەيپىيات ئىچىده ئۇرۇش ۋەزىيىتىنىڭ تەرەققىياتىغا كۆڭۈل بۆلدى. ئۇ گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيە قوماندانلىرى برادلېينىڭ قايتىلىقايتا ئاگاھلاندۇرۇشىغا ناتقلىق ماھارىتى بىلەن تاقابىل تۇردى. «مېنىڭچە، سىز ھېچنېمىدىن غەم قىلماڭ، گېنېرال برادلېي، — دېدى ئۇ، — ئۇرۇش — دۇشمەن بىلەن ئۇز

ئوتتۇرىسىدىكى ئەقلىي ۋە جىسمانىي كۈچ جەھەتتە ئېلىپ بېرىلغان مۇسابىقە. ئۇرۇشتا تەشەببۇسكارلىق ھوقۇقىنى ئېرىشىش ئۈچۈن كۈتمىگەن يەردىن چىقىپ، تەييارلىقسىز تۇرغاندا ھۇجۇم قىلىش كېرەك.»

شۇ تاپتا باتتوننىڭ كۆڭلىدىكىدەك نادىر ئەسىرى — باشقا بىر نىشانغا ھۇجۇم قىلىش ئىدى. ئۇ بۇ پىلاننىڭ تەرەققىياتىغا قىزغىن كۆڭۈل بۆلەتتى. بۇ پىلان تۈيۇقسىز ئەسكەر چىقىرىپ ئانگېرنى ئىشغال قىلىش ئىدى. 8-ئاۋغۇست كۈنى، 5-دىۋىزىيە ئانگېر بىلەن نانتېنى قورشىۋالدى؛ 9-ئاۋغۇست مەزكۇر دىۋىزىيە مۇھاسىرىنى تارايتتى؛ 10-ئاۋغۇست مەزكۇر شەھەرنى ئالدى. باتتون ھاياجانلىنىپ كېتىپ قارار قىلغان بۇ بىر مەيدان ھۇجۇم جېڭىدە، ئۆزىنى جەڭگە ئۇرۇپ تۇرغان گېنېرال ۋالكېرنىڭ 20-كورپۇسى جەڭنىڭ بېشىدىلا غەلىبە قىلدى.

نورماندىيەدىن تاكى بېرىتانىغا قەدەر داۋام قىلغان بۇ ئوپېراتسىيىنىڭ كۆلىمى ناھايىتى چوڭ بولدى. ئىتتىپاقداش ئارمىيە 2 مىليوندىن ئارتۇق قوشۇننى ئىشقا سالدى. باتتوننىڭ بىئوگرافى دىسلاس فاراگېر: «بىراق، ئاۋغۇستتىن ئاۋۋالقى ئىككى ھەپتە ئىچىدە، ئوپېراتسىيىنىڭ كۆلىمى بىرلا ۋاقىتتا برادلېي بىلەن باتتون ئىككىسىنى سىغدۇرالمايدىغاندەك قىلاتتى. باتتوننىڭ ئوپېراتسىيىدە تۈيۇقسىز پەيدا بولۇشى كىشىگە گويا ئات كۆندۇرۇش سېرىك نومۇرىدىكى ئىشكى تۈيۇقسىز ئېچىلىپ كەتكەچكە، توساقتىن مەيدانغا ئېتىلىپ كىرىپ كەلگەن بىر توپ ئاتنىڭ ئىچىدىكى ئويناقلاپ تۇرغان ئاساۋ ئاتنى ئەسلىتىدۇ. ناۋادا ئوخشىتىش توغرا كەلسە، باتتون ئات كۆندۇرۇش مەيدانىدا ئۇستىدىكى ئادەمنى يېقىتىۋەتمەكچى بولۇپ ئويناقلاپ تۇرغان ئاتقا؛ برادلېي بولسا، ئاتنىڭ ئۇستىدە مەزمۇت ئولتۇرۇش ئۈچۈن جېنىنىڭ بارىچە ئۇرۇنۇۋاتقان چەۋەندازغا ئوخشايدۇ» دېگەنىدى.

«ئاشۇ كۈنلەردە باتتون ناھايىتى تېز ئىلگىرىلىدى» دەيدۇ فاراگېر. روشەنكى، باتتون مىسلىسىز سۈرئەت ۋە كۈچ بىلەن ھەم ناھايىتى زور دەرىجىدە ۋەزىيەتكە قاراپ ئىش تۈتۈش ئۈسۈلى بىلەن بۇ قېتىملىق ئوپېراتسىيىگە تەسىر كۆرسەتتى. «زوراۋان» ئوپېراتسىيىسىنىڭ بەلگىلەنگەن چېگرىسىنى بۆسۈپ تاشلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە برادلېي ئوپېراتسىيىنىڭ «تەرتىپ» نى سەل ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە، قارار تاپقان ئوپېراتسىيىنى ئەقىلگە مۇۋاپىق ئەندىزە بويىچە، ئېھتىياتچانلىق بىلەن قانات يايدۇرۇشقا تىرىشتى. برادلېي كەينى-كەينىدىن قولغا كېلىۋاتقان غەلىبىسى بىلەن ئۆزىنى يوقىتىپ قويمىدى. ۋاقتى ئۆتكەن ئومۇمىي پىلاننىڭ چەكلىمىسىدىن ئاستا-ئاستا قۇتۇلدى. يۇرىكى بارغانسېرى يوغىنىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ پىلاننى ئەسلىدىكى لايىھىنىڭ ئۈستىگە قويۇشقا، ئۆزگىرىش ياسىغان ئەھۋالغا، مىنۇتىغا مىڭ قېتىم ئۆزگىرىپ تۇرۇۋاتقان جەڭ ۋەزىيىتىگە ئۇيغۇنلىشىش ئۈچۈن ئالاھىدە كۈچ چىقاردى.

مونتگومېر سەپەر ئۈستىدە ماشىنىسىدىن چۈشمىدى، ھەتتا شتاب خادىملىرى بىلەنمۇ ئالاقە قىلمىدى. برادلېي ئۇنىڭغا تۇپتىن ئوخشىمايتتى. ئۇ كىشىلەر بىلەن بارىدى-كەلدى قىلىشقا ئامراق قوماندان ئىدى. بەزىدە ئالدىنقى سەپنىي كۆزدىن كەچۈرەتتى. ئۇ ئەمدى كۆپىنچە ۋاقتىنى ھەر يانغا قاتىراش بىلەن ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. باتتونغا يېتىشۈېلىشقا ۋە ئۇنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ تۇرۇشقا ئۇرۇناتتى، ئامال بار چىرايلىق گەپ بىلەن نەسىھەت قىلاتتى، زۆرۈر تېپىلغاندا بۇيرۇق ياكى باشقا ۋاستىلەر بىلەن باتتوننى ئۆزىگە ئىتائەت قىلىشقا، پىلاننى ئىجرا قىلىشقا مەجبۇرلايتتى.

برادلېي يىراقنى ئويلايدىغان كىشىلەرنىڭ نەمۇنىسى ئىدى. ئۇ ئۆتەشكە تېگىشلىك ۋەزىپىسىنى ئاكتىپلىق بىلەن ئورۇنداشنى ئويلايتتى. مارشال ئۇنىڭ مۇشۇ ئارتۇقچىلىقىنى

كۆزده تۆتۈب ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭ قۇرۇقلۇقتا چىقىشىغا قوماندانلىق قىلىش هوقۇقىنى ئۇنىڭغا بەرگەنىدى. مۇشۇ ئارتۇقچىلىقى بىلەن ئۇ ئېزىنىخاۋېرنىڭ ياقتۇرۇپ قېلىشىغمۇ سازاۋەر بولغانىدى. ياۋروپا قۇرۇقلۇقىغا قىلىنغان بۇ قېتىملىق قايتۇرما هۇجۇمنىڭ غەلىبە قازىنىشى ياكى مەغلۇپ بولۇشىدا ئاخىرقى مەسئۇلىيەت ئېزىنخاۋېرنىڭ زىممىسىگە چۈشەتتى. ئۇ غەلىبە قازانغاندىن كېيىن نۈرغۇن كىشىلەرنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە نائىل بولىدىغانلىقىنى، ناۋادا مەغلۇپ بولۇپ قالسا يېتىم قالىدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا ئۇ ئۆزىنىڭ ياكى قول ئاستىدىكى مەلۇم قوماندانىنىڭ فرانسىيە ئۇرۇش مەيدانىدا يەڭگىلتەكلىك قىلىشىدىن ئۆزىنىڭ تاشلىۋېتىلگەن يېتىم بالىدەك بەختسىزلىككە چۈشۈپ قېلىشىنى خالىمايتتى. برادلېي گەرچە ئۆزىنىڭ هەربىي ئىشلار جەھەتتىكى ئاجايىپ تالانتى ئارقىلىق قالتىس ئۇۋچى بولۇشقا مۇناسىپ بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ئالقاندىكى قۇشقاچ بولۇشقا رازى ئىدىكى، كۆكتە پەرۋاز قىلىدىغان سۈمرۈغ بولۇشنى خالىمايتتى.

باتتون ئۆزىنىڭ برادلېينى جىددىيلەشتۈرۈۋەتكەنلىكىنى هېس قىلدى، بۇ هال برادلېينىڭ بەھۇزۇر ئۇخلىشىغا كاشىلا قىلمىدى. باتتون باشلىقىغا تەسەللى بېرىشكە ۋە باشلىقىنى ئۆزىگە يول قويۇشقا تىرىشاتتى، ئوخشاش بولمىغان ئەھۋال ۋە ئوخشاش بولمىغان سورۇننىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن بەزىدە كەمتەرلىك قىلىپ ئۆزىگە هاي بېرەتتى ياكى ئۆزىنى چوڭ تۇتۇپمۇ ياكى تۆۋەن چاغلاپمۇ كەتمەيتتى. ئۇنىڭ ئۆزىگە ئىشەنچىسى تولۇق، شانلىق جەڭ نەتىجىلىرىنى يارىتقان بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ يەنىلا «سىناق» باسقۇچىدا ئىكەنلىكىنى هېس قىلاتتى. برادلېي بىلەن توقۇنۇشۇپ قېلىپ، هەر ئىككىلىسى ياقا سىقىشىپ قالغۇدەك بولسا، ئېزىنخاۋېر برادلېينىڭ گېپىنى راست قىلىپ، باتتوننىڭ «كەشىنى

توغرىلاپ» قويياتتى.

باتتون قوپال، ئالدىراڭغۇ ئىدى. ئۇ باشلىقىنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ئېرىشەلمىگەن بولسىمۇ، بىراق ئۇ رەھبەرلىك قىلغان 3 ـ گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنىڭ ئاۋغۇستتىكى ھەربىي يۇرۇشى تارىخىي خاراكتېرلىك ھەربىي يۇرۇش ئىدى. ئۇ خەلقنىڭ مەدھىيىلىشىگە مۇناسىپ ئىدى. بۇ قوشۇن بەزىدە 500 ئىنگلىز مىلى سوزۇلغان ئىككى سەپتە بىرلا ۋاقىتتا جەڭ قىلىپ ھەم لوئېرې لىنىيىسىنىڭ 480 ئىنگلىز مىلى كېلىدىغان يان قانىتىنى مۇداپىئە قىلدى. 26 كۈن ئىچىدە 400 ئىنگلىز مىلى ئىلگىرىلەپ، فرانسىيىنىڭ 47 مىڭ 829 كۋادرات ئىنگلىز مىلى زېمىنىنى ئازاد قىلدى. 26ـ ئاۋغۇستقىچە 3ـ گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ 136 مىڭ ئادەمنى ئۆلتۈردى، يارىدار قىلدى ۋە ئەسىرگە ئالدى.

فالېز ئوپېراتسىيىسىدىن كېيىن ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ يىراقتا يۇرۇش قىلغۇچى قوشۇنلىرى فرانسىيىگە كىردى. مونتگومېرىنىڭ 21ـ گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسى دېڭىز بويى لىنىيىسىنى بويلاپ ئۇدۇل بىلگىيىگە قاراپ يول ئالدى. 1ـ ۋە 3ـ گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە شەرقتە — پارىژغا قاراپ ئىلگىرىلىدى. پارىژ بىر پارچە ماگنىتتەك ھەر بىر كىشىنى ئۆزىگە تارتاتتى. ھەر بىر دۆنىيە، كورپۇس ۋە گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە قوماندانلىرى پارىژنى ئازاد قىلىش شەرىپىگە ئېرىشىشنى ئويلايتتى. 21ـ ئاۋغۇست ئېزىنىخاۋېر گېنېرال ياك لېكلېرىك قوماندانلىقىدىكى فرانسىيە 2ـ برونېۋىك دۆنىزىيىسى بىلەن ئامېرىكا 4ـ پىيادە ئەسكەرلەر دۆنىزىيىسىنى پارىژغا قاراپ ئاتلىنىشقا بۇيرۇق قىلدى. 1944ـ يىل 25ـ ئاۋغۇست گېنېرال لېكلېرىك بۇيرۇقىغا بىنائەن گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ تەسلىمىنى شەرەپ بىلەن قوبۇل قىلدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن

گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ بېسىۋالغىنىغا 4 يىلدىن ئاشقان، فرانسىيىنىڭ شان ـ شەرىپى دەپ ئاتالغان بۇ ئۇلۇغ شەھەر ئازاد بولدى.

پارىژنىڭ ئازاد قىلىنىشى نورماندىيە ئوپېراتسىيىسىنىڭ تامام بولغانلىقىدىن دېرەك بەردى. گېرمانىيىنىڭ 7ـگۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى بىلەن 5ـتانكا گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى ئەجەللىك مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىدى. 1ـ ۋە 19ـگۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ جەڭگىۋار كۈچلىرىنىڭ كۆپ قىسمى بىتچىت قىلىندى. ئىتتىپاقداش ئارمىيە 6ـئىيۇن قۇرۇقلۇققا چىققان كۈندىن تارتىپ دۈشمەننىڭ ئالمىي قوماندانلىرىدىن ئۇچ قۇرۇقلۇق ئارمىيە مارشالى ۋە بىر گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە قوماندانى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاندى ياكى جەڭدە يارىلاندى. بىر گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە قوماندانى، ئۇچ كورپۇس كوماندىرى، ئون بەش دىۋىزىيە كوماندىرى ۋە بىر مۇھىم قورغان قوماندانى جەڭدە ئۆلدى ياكى ئەسىرگە چۈشتى. ئاۋغۇستنىڭ ئاخىرى غەربىي سەپتىكى گېرمانىيە قوشۇنلىرى 500 مىڭغا يېقىن ئادەم چىقىم تارتتى. نۇرغۇنلىرى ئەسىرگە چۈشتى. ئىتتىپاقداش ئارمىيە دۈشمەننىڭ 1300 تانكا، 20 مىڭ ماشىنا، 500 مىنامیوت ۋە 1500 دالا زەمبىرىكى ھەم ئېغىر تىپتىكى زەمبىرىكىنى ۋەيران قىلدى ۋە ئولجا ئالدى. غەربىي سەپتىكى گېرمانىيە قوماندانلىرىنىڭ تولىسى پۈرسەت قولدىن كەتتى، ئەسلىگە كەلتۈرۈش مۇمكىن ئەمەس، دەپ ھېسابلىدى.

غەلىبىنىڭ يېقىنلىشىشىغا ئەگىشىپ، ئىتتىپاقداش ئارمىيىدىكى قوماندانلارنىڭ ئارىسىدا زىددىيەت كۈچەيدى.

ئون توققۇزىنچى باب

ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئىچىدىكى ئىختىلاپ

پارتىز ئازاد بولغاندىن كېيىن غەربىي سەپتىكى گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ مەغلۇپ بولىدىغانلىقى مۇقىملىشىپ، پەقەت ۋاقىتقىلا قاراشلىق بولۇپ قالغانىدى. ئۇرۇش ۋەزىيىتىنىڭ غەلىبىلىك تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ ئەنگلىيە بىلەن ئامېرىكا ئوتتۇرىسىدا زىددىيەت ۋە تالاش-تارتىش بارغانسېرى كۆپەيدى.

1944-يىل 6-ئىيۇن ئىتتىپاقداش ئارمىيە دېڭىزدىن ئۆتۈپ جەڭ قىلغاندىن بېرى ئېزىنىخاۋېر ۋاقىتىنى نورماندىيە بىلەن لوندون ئارىلىقىدا ئۆتكۈزدى. ئۇ لوندوندا ھەر كۈنى ئاساسەن دېگۈدەك «پۈتكۈل ئۇرۇش داۋامىدا باش ۋەزىر چېرچىل بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن ئەڭ ئۇزۇن ۋە ئەڭ چىگىش تالاش-تارتىش» بىلەن بەند بولدى. بۇ تالاش-تارتىش ئىيۇندا باشلىنىپ، ئىيۇل ساق بىر ئاي داۋاملىشىپ، ئاۋغۇستتا پەللىگە چىقتى. بۇ تالاش-تارتىش «سەندەل» ھەرىكىتى — فرانسىيىنىڭ جەنۇبىدىن قۇرۇقلۇققا چىقىش مەسىلىسىدە يۈز بەرگەنىدى. ئېزىنىخاۋېر ئەتىيازدىن خېلى بۇرۇنلا قۇرۇقلۇققا چىققۇچى قېيىقلارغا ئېرىشىش ئۈچۈن «سەندەل» ھەرىكىتىنى كېيىن ئېلىپ بېرىش شەرتى ئاستىدا كېچىكتۈرۈشكە قوشۇلغانىدى. بۇ 5-ئىيۇل رەسمىي ئىشغال قىلىپ، ئاندىن ئىتالىيىگە ھۇجۇم قىلىش پىلانىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشتىن

دېرەك بېرەتتى. ئىيۇننىڭ باشلىرى ئېزىنخاۋېر مارسېلدا قۇرۇقلۇقتا چىقىش تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇنىڭغا چېرچىل قارشى چىقتى. ئۇ «سەندەل» ھەربكتىنى بىكار قىلىپ، ئىتالىيە بىلەن ئادرىئاتىك دېڭىزىدا داۋاملىق جەڭ قىلىشنى ياقلىدى.

تالاش-تارتىشنىڭ مۇھىم نۇقتىسى — «سەندەل» ھەربكتىنى داۋاملىق يولغا قويۇش ئاقىلانىلمقمۇ ئەمەسمۇ دېگەن مەسىلىدىن ئىبارەت ئىدى. «سەندەل» ھەربكتى شۇ چاغدا «ئۇچقۇر ئاتلىق ئەسكەر» ھەربكتىگە ئۆزگەرتىلگەنىدى. بۇ، فرانسىيىنىڭ جەنۇبىغا ھۇجۇم قىلغۇچى گېنېرال دېۋېرس قىسىملىرىنىڭ ھەربىي ھەربكتىنىڭ شەرتلىك بەلگىسى ئىدى. ئېزىنخاۋېرنىڭ سۆزى بويىچە، بۇ ھۇجۇم پىلانى بىر پورتقا ئېرىشىش، ئامېرىكىنىڭ تەييارلىقى پۈتكەن يارەمچى قوشۇنلىرىنىڭ مۇشۇ پورت ئارقىلىق تېزلىكتە ياۋروپاغا ھۇجۇم قىلىشى مەقسەت قىلىنغانىدى. باش ۋەزىر چېرچىل ئىتتىپاقداش ئارمىيىسىنىڭ يىراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قوشۇنى بېرىتانىيە يېرىم ئارىلىدىكى ھەر قايسى پورتلارنى دەل ۋاقتىدا ئىشلىتەلەيدىغان كاپالەتكە ئىگە دەپ قارايتتى. شۇ چاغدا ئوتتۇرا يەر دېڭىز ئۇرۇش رايونىدىكى قىسىملار ئادرىئاتىك دېڭىزىنىڭ يۇقىرى قىسمى ئارقىلىق بالقان ئارىلىدىكى دۆلەتلەرگە ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن بېرىتانىيەدىن يۇرۇش قىلسا ياكى ئىتالىيە ئوپېراتسىيىسىدىن پايدىلانسا تېخىمۇ مۇۋاپىق بولاتتى.

ئېزىنخاۋېر بۇنداق ئۆزگەرتىشلەرنىڭ ھەرقاندىقىغا قارشى چىقتى. ئامېرىكا شتابى ئۆزلىرىنىڭ قائىدىسى بويىچە ئۇرۇش رايونى قوماندانلىقىنىڭ قارارىغا ئارىلىشىشنى رەت قىلغانلىقتىن ئېزىنخاۋېر ئەنگلىيە ۋەزىرىنىڭ بۇۋاستە مۇنازىرىلىشىدىغان رەقىبىگە ئايلىنىپ قالدى. ئىككىلا تەرەپ بىر-بىرىگە يول قويماي، ھەر قايسىسى ئۆزىنىڭ قاراشلىرىنى بايان قىلاتتى.

چېرچىل ئەنگلىيە تەرەپنىڭ مەيدانىنى توختىماي ئوتتۇرىغا قويدى، ئاخىر ئۇ: «مارسېل ۋە مارسېلدىن شىمالغا باردىغان قاتناش لىنىيىسىنى ئىشلىتىشىمىزنىڭ ھاجىتى يوق، ئامېرىكا قوشۇنلىرى برېتانې ئارقىلىق ئىلگىرىلىسە بولىدۇ.

فرانسىيىنىڭ جەنۇبى ئارقىلىق ھۇجۇم قىلسا، فرانسىيىنىڭ شىمالىدىكى قىسىملار بىلەن بولغان ئارىلىق تولىمۇ يىراقلاپ كېتىپ، ئىككى قىسمىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تاكتىكىلىق ئالاقە بولمايدۇ.

دېۋېرس قوماندانلىقىدىكى قىسىملار جەنۇبقا ھۇجۇم قىلىپ، ناۋادا ئىتالىيىدىن ئىلگىرىلەپ، بالقان ئارىلىدىكى دۆلەتلەرگە كىرىپ، جەنۇب تەرەپتىن گېرمانىيىگە تەھدىت سالسا، بۇ ھەرىكەت بۇ قېتىملىق جەڭنىڭ غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈشتە رول ئويناىدۇ. ئەسلىدىكى پىلاندا بەلگىلەنگەن ھەرىكەت لۇشىيەنىدە ،قەتئىي تۇرغاندىنمۇ ئۇنۇملۇك بولىدۇ.

بىز بالقان ئارىلىدىكى دۆلەتلەرگە كىرىپ، مەزكۇر رايوندا گېستاپوغا ئوچۇق قارشىلىق كۆرسىتىش يالقۇنىنى تۇتاشتۇرۇپ، قارشىلىق كۆرسىتىش قىسىملىرىنى قورال-ياراغ بىلەن تەمىنلەپ، ئۇلارنى تېخىمۇ ئۇنۇملۇك قارشىلىق كۆرسىتىشكە رىغبەتلەندۈرىمىز» دېدى.

چېرچىلنىڭ جاھىللىقى ئالدىدا ئېزىنىخاۋېر قىلچە يول قويماي، ئېغىر بېسىقلىق بىلەن ئۆز پىكرىنى بايان قىلىپ: «ئىلگىرىكى تەجرىبىلەر شۇنى ئىسپاتلىدىكى، بىزنىڭ برېتانې پورتىنى ئىشلىتەلمىشىمىزدىن ئىشلىتەلمەسلىكىمىزنىڭ ئېھتىمالى كۆپرەك. بىز دۇشمەننىڭ جاھىللىق بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىدىغانلىقىنى مۆلچەرلەپلا قالماي، بەلكى كېسىپ ئېيتىشىمىز كېرەككى، بۇ پورتلارنى ئىشغال قىلساق، پۈتۈنلەي ۋەيران قىلىۋېتىلگەن پورتلارغا ئىگە بولىمىز، مارسېل ئۇنداق ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىمايدۇ، دەپ پەرەز قىلىمىز.

چۈنكى، دۈشمەن مۇداپىئە قوشۇنلىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى قوشۇنلىرىمىزنىڭ ھۇجۇمىغا قارشىلىق كۆرسىتىش ئۈچۈن شىمالغا يۆتكىدى. بىز دۈشمەننىڭ يېتەرلىك ۋاقىت چىقىرىپ بۇزغۇنچىلىق قىلىشىغا يول قويماسلىق ئۈچۈن دەرھال مارسېلنى ئىشغال قىلىشىمىز كېرەك.

برېست بىلەن مېتز رايونىنىڭ ئارىلىقى مارسېل بىلەن مېتزنىڭ ئارىلىقىدىن يىراق. ئالدىنقى ئىككى جاينى تۇتاشتۇرىدىغان تۆمۈريول لىنىيىسى رونې دەرياسىنىڭ شىمالىدىكى تۆمۈريولدىن كۆپ ئەگرى-توقاي، بۇزغۇنچىلىق قىلماق ناھايىتى ئاسان. ناۋادا مارسېلنى ئىشغال قىلمىساق، ھەر قايسى دىۋىزىيىلەرنى ئامېرىكىدىن تېز يۆتكەپ ئەكىلەلمەيمىز. سانى كۆپ بىر تارماق قوشۇننى فرانسىيىنىڭ جەنۇبىدا تۇرغۇزساق، ھەربىي ھەرىكىتىمىز تاكتىكا ۋە ئىستراتېگىيىلىك ياقتىن چوقۇم ياردەمگە ئېرىشىدۇ.

ئاۋۋال، گېرمانىيىنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىش مەركىزىگە توختىماي ئىلگىرىلەش بىلەن بىرگە، ئوڭ قانىتىمىزنى قوغدىشىمىز ۋە ئۇنىڭغا ياردەم بېرىشىمىز كېرەك. بۇنىڭدىن باشقا، بۇ قىسىم ئوڭ قانىتىمىز بىلەن بىرلىشىپ كەتسە، يىغىلىش نۇقتىسىنىڭ غەربىدىكى پۈتكۈل رايون ئۆزلۈكىدىن پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالىدۇ. يىغىلىش نۇقتىسىنىڭ ئارقا تەرىپىدە قېپقالغان دۈشمەن قوشۇنلىرى ئەسىرگە چۈشىدۇ. فرانسىيىنى ئازاد قىلىشتا، بۇنىڭ بىزگە ئاكتىپ ياردىمى بولىدۇ.

ئەگەر «ئۇچقۇر ئاتلىق ئەسكەر» ھەرىكىتى («سەندەل» ھەرىكىتى) نىڭ ھۇجۇمى بولمىسا، بىز برېتانې يېرىم ئارىلىنى توغرىسىغا كېسىپ ھۇجۇم قىلىۋاتقان ئالدىن يۈرەر قىسىملىرىمىزنىڭ ئوڭ قانىتىنى ھىمايە قىلىشىمىز زۆرۈر. بۇ پەقەت قوشۇنلىرىمىزنىڭ تېز سۈرئەتلىك دۈشمەن

گۇرۇپپىلىرىنىڭ تۇيۇقسىز ھۇجۇمىدىن ساقلىنىشىغا، شۇنىڭدەك ئوڭ قاناتقا ئورۇنلاشتۇرۇلغان نۇرغۇن دىۋىزىيىسىنى مىدىرىيالماس قىلىپ قويۇشقا كاپالەتلىك قىلىشتىنلا دېرەك بېرىدۇ. بۇ ئەھۋال مۇداپىئىدە تۇرغان دىۋىزىيىلەرنىڭ كېيىنكى ھۇجۇمغا قاتنىشىشى قىيىنغا چۈشىدۇ.

بىزنىڭ ھازىر سېربۇرگتىن ئىبارەت بىرلا پورتىمىز بار. شۇڭا ئالدىنقى سەپتە جەڭ قىلىۋاتقان قىسىملىرىمىزنىڭ ئېھتىياجىنى قامدىيالمايمىز. بىز شىمالدىكى ئانتۋېرىپ بىلەن جەنۇبتىكى مارسېلنى ياكى شۇلارغا ئوخشاش پورتلارنى ئىگىلەشتىن ئىلگىرى بىزنىڭ تەمىنات ۋە ئارقا سەپ مۇلازىمەت خىزمىتىمىز گېرمانىيىنى بويسۇندۇرۇش ئېھتىياجىغا مەڭگۈ يېتىشەلمەيدۇ. لېكىن، بىز بۇ پورتلارغا ئېرىشكەن ھامان، ئىشىنىمەنكى، بىز گېرمانىيە چېگرىسىدا يېتەرلىك قىسىم بىلەن ماددىي ئەشيالارنى توپلاپ، ئەڭ ئاخىرقى ھەم ھەل قىلغۇچ ھۇجۇمنى قوزغاپ گېرمانىيىنى تەلتۆكۈس پاچاقلاپ تاشلايمىز. ناۋادا قولىمىزدا پورت بولمىسا، بىزنىڭ تەمىنات سەرپىياتىمىز خوراپ تۈگەيدۇ. ئۇ چاغدا بىز ئەنگلىيە قوشۇنلىرى مىسىرنىڭ غەربىگە ئىلگىرىلىگەن چاغدا يولۇققان قىيىنچىلىققا يولۇقىمىز. روممېل ئەل ئالامېيىننى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن ئىنگلىزلارغا ئوخشاش ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىپ، ئۆزىنىڭ ئۈستۈنلۈكىدىن پايدىلىنالمىغان.

يەنە بىر ئامىل، ئامېرىكا ھۆكۈمىتى بىر تۈركۈم فرانسىيە دىۋىزىيىلىرىنى كۆپلىگەن راسخوت، قورال -ياراغ بىلەن تەمىنلىدى. بۇ دىۋىزىيىلەر ئەلۋەتتە فرانسىيىنى ئازاد قىلىش ئۈچۈن جەڭ قىلىشنى ئارزۇ قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ مۇشۇنداق قىزغىنلىق ۋە ساداقەتمەنلىك بىلەن جەڭ قىلىشىغا سەۋەب بولىدىغان بۇنىڭدىن باشقا نەرسە يوق. ئۇلار جەڭدە تارتقان زىيانلىرىنىڭ ئورنىنى تولدۇرىدىغان كېرەكلىك نەرسىلەرگە

باشقا يەردە ھەرگىز ئېرىشەلمەيدۇ. بۇ قىسىملار ئەينى چاغدا ئىتالىيىدە ۋە شىمالىي ئافرىقىدا تۇرغان، ئۇلار فرانسىيىنىڭ جەنۇبى ئېچىلسىلا، شۇ يەر ئارقىلىق تېز جەڭگە قاتنىشالايدۇ.

مەن قەتئىي ھالدا شۇنداق قارايمەنكى، بىز قىسىملىرىمىز شۇبتسارىيە چېگرىسى بىلەن شىمالىي دېڭىز ئارىلىقىدىكى كەڭ دائىرە ئىچىدە ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە يىغىلىشى زۆرۈر. چۈنكى بىز شۇ يەردىن ئەڭ تېز سۇرئەتتە گېرمانىيىنىڭ يۇرىكىگە تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ، ئاخىر شەرقتىكى قىزىل ئارمىيە بىلەن ئۇچرىشىمىز» دېدى.

ئىككىلا تەرەپ بىر-بىرىگە يول قويمىدى، باش ۋەزىر چېرچىل ئۆزىنىڭ قارىشىدا چىڭ تۇرۇپ جەنۇبقا ھۇجۇم قىلىۋاتقان قىسىملارنى قان كېچىپ جەڭ قىلىۋاتقان ھالەتتە تەسۋىرلىدى. ئۇ بۇ قىسمىنىڭ دېڭىز بويىدىكى مۇداپىئە لىنىيىلىرىنى ۋەيران قىلىش ئۈچۈن نەچچە ھەپتە جاپالىق جەڭ قىلىدىغانلىقىنى جەزملەشتۇرۇپ، ئۇچ ئاي ئىچىدە شىمالغا ئىلگىرىلەپ لىئوندىن ھالقىپ كەتكىلى بولمايدىغانلىقىدىن ئەنسىرەيدىغانلىقىنى بىلدۇردى. ئۇ ئىتتىپاقداش ئارمىيە غايەت زور تالاپەت تارتىدۇ، دەپ ھېسابلىدى، بۇ رايوندىكى ئۇرۇش مەيدانى ئىككىنچى بىر ئانگىئو جەڭ مەيدانىغا ئايلىنىپ قالىدۇ، دېگەن قاراشتا چىڭ تۇردى. لېكىن ئېزىنخاۋېر رەددىيە بېرىپ: «باش ۋەزىر بىزنىڭ ئاخبارات ئورگانلىرىمىزنىڭ ئىشەنچلىك ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيدىغان ئوخشايدۇ. ئەمما، بىز ئىشىنىمىزكى، يۆتكەشكە بولمايدىغان كۆپ سانلىكى دۈشمىنىمىزدىن باشقا، ناھايىتى كۆپ سانلىكى گېرمانىيە قوشۇنلىرى جەنۇبتا قالدۇرۇلىدۇ. شۇڭا بىز شۇنداق ھۆكۈم چىقىرىمىزكى، گېرمانىيە مۇداپىئىسىنىڭ سىرتقى قېپى پات ئارىدا پاچاقلىنىپ تاشلىنىدۇ. دېۋېرسنىڭ قىسىملىرى تېز قەدەملەر بىلەن شىمالغا قاراپ ئىلگىرىلەيدۇ» دېدى.

ئامېرىكا شتاب باشلىقلىرى بىرلەشمە يىغىنىمۇ ئەنگلىيە باش ۋەزىرىنىڭ پىكرىگە قوشۇلمىدى. شۇنىڭ بىلەن چېرچىل باشقىچە يول تۇتۇپ، پىكرىنى بىۋاستە روزۋېلتقا دېدى. باش ۋەزىر ئاغرىنغان ھالدا ئامېرىكىلىقلارنىڭ «مۇستەبىت» تەلەپپۇزىغا تاقابىل تۇرماقنىڭ تەسلىكىنى روزۋېلتقا ئېيتىپ، ئۇنىڭ قارار چىقىرىشتىن ئاۋۋال ھە رئىككىلا تەرەپنىڭ پىكرىنى ئاڭلىشى كېرەكلىكىنى تەلەپ قىلدى. چېرچىل گېنېرال ئېزىنخاۋېر بىلەن ھەمكارلىشىشنى خالايدىغانلىقىنى، بىراق «ئوتتۇرا يەر دېڭىزدىكى ئۇلۇغ ئىشلىرىمىزنى بەدەل قاتاردا پۇتۇنلەي نابۇت قىلمۇەتمەيمىز. بىزدىن شۇنداق قىلىشنى تەلەپ قىلىش تولىمۇ كۆڭۈلسىز ئىش» دەپ جاكارلىدى. ئۇ «سەندەل» ھەرىكىتىنىڭ نورماندىيەدىكى ئىتتىپاقداش ئارمىيىگە يىراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قوشۇنغا ھېچقانداق پايدىسى يوق دەپ قارايتتى. ئەمما، ئېزىنخاۋېر بۇ ھەرىكەتنىڭ پايدىسى بار، فرانسىيەدىكى گېرمانىيە قوشۇنلىرىغا كۈچلۈك بېسىم پەيدا قىلىپلا قالماي، ئەڭ مۇھىمى، فرانسىيەدىكى ئەڭ ياخشى پورتلارنىڭ بىرى بولغان مارسېل پورتىنى ئىگىلەپ، ئامېرىكا بىلەن فرانسىيىنىڭ باشقا دۈشمىنلىرىنى جەڭگە سالغىلى بولىدۇ، بۇ ۋەزىيىنى نورماندىيەدىكى تىقىلىپ قالغان پورتلار ئورۇندىيالمايدۇ، دېگەن قاراشتا چىڭ تۇراتتى. روزۋېلت ئېزىنخاۋېرنىڭ ئورۇش پىلانىنى قوللاپ چېرچىلغا: «نۇقۇل سىياسىي سەۋەبتىن كۆپ سانلىق قوشۇنلارنى بالقانغا يۆتكەپ ‹زوراۋان› ھەرىكىتىدە كىچىككىنە مەغلۇبىيەت تارتقانلىقىمىزنى كىشىلەر بىلىپ قالسا، مەن جىنايى جاۋابكارلىقتىن قېچىپ قۇتۇلالمايمەن» دەپ چۈشەندۈردى.

چېرچىل ئېزىنخاۋېرنىڭ «سەندەل» ھەرىكىتىنى مارسېلدىن بېرىستقا ئۆزگەرتىشنى يەنە تەلەپ قىلدى. ئۇ بۇنداق قىلىشنىڭ ئەڭ چوڭ پايدىلىق يېرى شۇكى، «ئۇچقۇر ئانلىق

ئەسكەر» ھەربىكتىگە قاتناشقان قىسىملار فرانسىيىنىڭ شىمالىي قىسمىدا تۆھپە يارىتىپلا قالماي، بەلكى ئالىكساندرنىڭ ئىتتالىيەدىكى قىسىملىرىدا خوراش ئازراق بولىدۇ. ئالىكساندرنىڭ قىش پەسلى كىرىشتىن بۇرۇن لياستېنبا ئىلگىرىلەش ئېھتىمالى بار، دەيتتى. بۇ ئۇچىغا چىققان ھەمدە تەكلىپ ئىندى. «ئۇچقۇر ئاتلىق ئەسكەر» ھەربىكتى 11 كۈن ئىچىدە يولغا قويۇلاتتى، چېرچىل بۇ قېتىمقى ئوپېراتسىيىنىڭ ئورنىنى 1600 ئىنگلىز مىلى ئەتراپىغا سۇرۇش تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ھاۋا ئارمىيىنىڭ ھىمايە قىلىش دائىرىسىدىن ھالقىغان، پىلان يوق، قانچىلىك ترانسپورت كۈچى كېتىدۇ، بۇمۇ نامەلۇم ئىدى، نۆۋەتتىكى ھەربىي ھەرىكەتكە ياكى بۇنىڭدىن كېيىنكى ئوپېراتسىيىگە بولغان تەسىرىمۇ مۆلچەرلەنمىگەنىدى. چېرچىل قۇرۇق گەپ سېتىپ، تارىخ كەلگۈسىدە شۇنى ئىسپاتلايدۇكى، ئېزىنخاۋېر ناۋادا «ئۇچقۇر ئاتلىق ئەسكەر» ھەربىكتىنىڭ ئورنىنى فرانسىيىنىڭ جەنۇبىدىكى بىرھىستقا يۆتكىمىسە، ئۇ ناھايىتى ياخشى پۇرسەتتىن مەھرۇم بولۇپ قالىدۇ، دېدى. ئېزىنخاۋېر دۇدۇقلاپ تۇرۇپ، ئۆزگىرىش توغرا كەلگەن ھالەتتىمۇ، ئۆزلىرىنىڭ تولىمۇ كېچىككەنلىكىنى ئېيتتى. چېرچىل دەل مۇشۇنداق قاراشقا تاقەت قىلالمايتتى. ئۇ ئاچچىقىنى باسالماي ئامېرىكا «ئەمەلىي كۈچى بىلەن ھەيۋە كۆرسىتىدىغان ھەمراھ» لىق رولىنى ئويناۋاتىدۇ، ئۇلاردا ئەنگلىيىنىڭ مەيدانىنى چۈشىنىش خىيالى يوق، ئامېرىكىلىقلار «ئەنگلىيىنىڭ مەنپەئىتىگە نىسبەتەن مىتىمۇ قىلىپ قويمايدۇ» دېدى.

چېرچىل بىر ئېغىز گەپ بىلەن بۇ مەسىلىنىڭ سىرىنى ئېچىپ تاشلىدى. ئۇ باشتا تۇرلوك سەۋەبلەر بىلەن «زوراۋان» ھەرىكتىگە قارشى تۇرغانىدى، بۇگۈنكىسى كۈنگە كەلگەندە فرانسىيىنىڭ جەنۇبىدىن قۇرۇقلۇققا چىقىش پىلانلانغان

«ئۇچقۇر ئاتلىق ئەسكەر» ھەربكىتى («سەندەل» ھەربكىتى) گە قارشى چىقتى. بۇنىڭدىن مەقسەت: ئۇرۇش سۇرئىتىنى كەينىگە تارتىش، سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى بىلەن گېرمانىيە قوشۇنلىرىنى جان تىكىپ ئېلىشىشقا سېلىپ قويۇش، ئۆزى بولسا ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ يىراقتا يۇرۇش قىلغۇچى قوشۇنىدىن پايدىلىنىپ ئۇرۇش ئاياغلاشقاندا ئەنگلىيىنىڭ بالقاندىكى ھەرقايسى ئەللەردىكى ئالاھىدە مەنپەئىتىگە چاڭگال سېلىش ئىدى.

بۇ مەسىلىگە قارىتا ئېزىنىخاۋېر ئۆزىنىڭ «ياۋروپاغا يۇرۇش قىلىش» دېگەن كىتابىدا مۇنداق قۇرلارنى يېزىپ قالدۇردى:

«مەن باش ۋەزىرنىڭ شۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىمىغان بولساممۇ، لېكىن ئۇنىڭ ھەربىي ئىشلارغا ئەمەس، بەلكى سىياسىي ئىشلارغا ھەقىقەتەن كۆڭۈل بۆلگەنلىكىنى ھېس قىلدىم. ئۇ، ئۇرۇشتىن كېيىن ناۋادا غەربتىكى ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر بالقان ئارىلىدىكى دۆلەتلەردە قۇدرەتلىك كۈچكە ئىگە بولسا، بۇ ئۇرۇشتىن كېيىن مۇقىم بىر دۇنيا قۇرۇش جەھەتتە رۇسلار ئىگىلىگەن رايونلارغا قارىغاندا كۆپ پايدىلىق دەپ قارىغان بولۇشى مۇمكىن. مەن ئۇنىڭغا دېگەن، ئەگەر ئۇ بالقان ئارىلىدىكى دۆلەتلەرگە يۇرۇش قىلىشنى تەشەببۇس قىلماقچى بولسا، دەرھال زۇڭتۇڭ بىلەن كۆرۈشۈپ پاكىتلارنى ۋە ئۆزىنىڭ يەكۈننى ئوتتۇرىغا قويۇشى كېرەك ئىدى. ئىستراتېگىيە سىياسىي جەھەتتىن ئويلىنىشنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدۇ. بۇ ماڭا ئايان. مۇبادا زۇڭتۇڭ بىلەن باش ۋەزىر ئۆزلىرى سىياسىي مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن ئۇرۇش ۋاقتىنى ئۇزارتىش زۆرۈر، ئادەم كۈچى بىلەن مالىيە كۈچىنى كۆپەيتىشكە ئەرزىيدۇ، دەپ قارىغان بولسا، ئۇ چاغدا مەن ساداقەتمەنلىك بىلەن مۇناسىپ تەكشەش پىلانىنى يولغا قويىاتتىم. بىراق، ئۇ پەقەت بۇ مەسىلىنى ھەربىي ئىشلار نۇقتىسىدىن

مۇھاكىمە قىلسا، مەن يەنىلا ئۇنىڭ كۆز قارىشىنىڭ مۇۋاپىق ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلماسلىقتا چىڭ تۇرىمەن.

مېنىڭچە، كونكرېت بۇ مەسىلىدە ئۆز مەسئۇلىيىتىمنىڭ ۋە قارارىمنىڭ خوجايىنى بولۇشۇم لازىم. ھەربىي ئىشلارنى ئۆزگەرتىش توغرىسىدىكى بۇنداق قاراش ھەققىدە ئويلىشىشنى رەت قىلىمەن. مەن شۇنىڭغا قەتئىي ئىشىنىمەنكى، تەجرىبىلىك بىر ھەربىي ناۋادا مەسىلىگە ھەربىي ئىشلار نۇقتىسىدىن ئەستايىدىل قارىسا، فرانسىيىنىڭ جەنۇبىغا ھۇجۇم قىلىش پىلانىدا چىڭ تۇرۇشنىڭ ئاقىلانە ئىكەنلىكىنى تونۇغان ھەم بۇنىڭدىن شۇبھىلەنمىگەن بولاتتى.»

ئامېرىكا باش شتاب باشلىقى مارشالل چېرچىلنىڭ «سەندەل» پىلانىغا توسقۇنلۇق قىلغانلىقىنى ئاڭلاپ قاتتىق خاپا بولدى. ئۇ ئەنگلىيە ئۈچ ئارمىيە شتاب باشلىقلىرى يىغىنىغا تېلېگرامما يوللىدى. بۇ تېلېگراممىنى قۇرۇقلۇق ئارمىيە مىنىستىرى ستىمسون «يىرتىپ تاشلىغۇچى» دەپ تەسۋىرلىدى. چېرچىلمۇ بوش كەلمەي زۇڭتۇڭ روزۋېلتقا يوللىغان تېلېگراممىسىدا: «بىزنىڭ ئالدى بىلەن ئۈمىد قىلىدىغىنىمىز، ئەڭ بىز سۈرئەت ۋە ئەڭ ئۈنۈملۈك بولغان ئۇسۇل بىلەن گېنېرال ئېزىنخاۋېرغا ياردەم بېرىش. لېكىن، بۇ جەزمەن بىزنىڭ ئوتتۇرا يەر دېڭىزدىكى ئۇلۇغ ئىشلىرىمىزنى پۈتۈنلەي ۋەيران قىلىۋېتىدۇ دېگەن مەسىلىگە بېرىپ تاقىلىدۇ، دەپ قارىمايمىز. يېقىندىن كۆڭۈل بۆلۈش كېرەكلىكىنى ھېس قىلىمىز. بۇ بىزنىڭ ئېھتىياجىمىز» دېدى. روزۋېلت شۇ كۈنىلا تېلېگرامما يوللاپ، قىلچە ئىككىلەنمەي ئېزىنخاۋېرنىڭ شتاب باشلىقلىرى باش قوشۇش يىغىنىدا «سەندەل» پىلانىنى ئاۋغۇستنىڭ ئوتتۇرىلىرى باشلاش توغرىسىدىكى ئىلتىماسنى قوللىدى ۋە ۋىلسوننىڭ بالقانغا قاراپ ئىلگىرىلەش پىلانىنى رەت قىلدى. روزۋېلت چېرىلغا: «مەن ھەقىقەتەن ئىشىنىمەن، بىز

تارقاق هالەتتە ئەمەس، بىرلىككە كەلگەن هالەتتە هەربىر كىشى قىلىشنى كۆچەيتىشىمىز كېرەك» دېدى. شۇ كۈنى كەچتە چېرچىل هەيران قالارلىق ئۆزۈن بىر ئەسلەتمە ئارقىلىق روزۋېلتقا رەددىيە بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ئەنگلىيە ئوچ ئارمىيە شتاب باشلىقلىرى يىغىندا تولۇقلانغان بىر پارچە تېلېگرامما، ناۋادا «سەندەل» هەربىر كىشى پىلانىدىن ۋاز كېچىش توغرا كەلسە، ئەنگلىيە گېنېرالى دىزاز خارولد ئالېكساندر گېرمانىيە قۇرۇقلۇق ئارمىيە مارشالى ئالبېرت كېسلېرىڭنىڭ ئىتالىيەدىكى بارلىق قوشۇنلىرىنى يوقىتىش پۈرسىتىگە ئېرىشكەلەيدىغانلىقى كۆرسىتىلدى. ئۇلار تېخىمۇ كەسكىن هالدا قوشۇمچە قىلىپ: «بىز شۇنى ئېتىراپ قىلىمىز، گېنېرال ئېزىنخاۋېرنىڭ «سەندەل» هەربىر كىشى پىلانىنىڭ غەلىبىلىك ئورۇندىلىشىدا مەسئۇلىيىتى بار. لېكىن، پۈتكۈل ياۋروپا ئىستراتېگىيىسىدە هەرقانداق مەسئۇلىيىتى بارلىقىنى ئېتىراپ قىلمايمىز. بۇ مەسئۇلىيەتنى هەر قانداق بىر ياش قوماندانغا ئەمەس، بەلكى ئىتتىپاقداش ئارمىيە بىرلەشمە شتاب باشلىقلىرى يىغىنىغا هاۋالە قىلىش كېرەك» دېدى.

روزۋېلت تالاش ـ تارتىشنىڭ كەسكىنلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ مۇرەسسە قىلىش مەقسىتىدە چېرچىلغا تېلېگرامما بەردى. فرانسىيىنىڭ جەنۇبىدىن قۇرۇقلۇققا چىقىش پىلانىنى ئۆزگەرتمەسلىك توغرىسىدا بىر ئامال قىلىپ چېرچىلنى قايىل قىلماقچى بولدى. ئۇ چېرچىلغا هەر ئىككىلىسىنىڭ «سەندەل» پىلانىنى تېهرانداستالىنغا دېگەنلىكىنى ئەسلىتىپ، كېلەر قېتىملىق زۇڭتۇڭ سايلىمىدا مۇشۇ مەسىلە تۈپەيلى ئۆزىنىڭ مەغلۇپ بولۇپ كېتىش ئېھتىمالى بارلىقىدىن بېشارەت بەردى. روزۋېلت: «قەدىرلىك دوستۇم، بىزنىڭ ئەسلىدىكى هەربىر پىلانى بويىچە هەربىر قىلىشىمىزغا يول قويۇشىڭىزنى سورايمەن» دەپ ئىلتىماس

ئىدى، ئۇ يەنە ئېنىق قىلىپ: «مەسىلىگە نوقۇل سىياسىي نۇقتىدىن قاراش ‹زوراۋان› پىلانىغا سەللا تەسىر كۆرسەتسە، پۈتۈن دۇنيا خەلقىگە جاۋاب بېرىش بىزگىمۇ تەس بولىدۇ» دېدى.

چېرچىل روزۋېلتنىڭ بۇ داۋالىنىنى رەت قىلدى. ئىككى ئوتتۇرىدا ئۆزلىرىنىڭ پىكىرلىرى يەنىمۇ شەرھلەنگەن تېلېگراممىلار كۆپىيىپ كەتتى. چېرچىل باشقىلارنىڭ پىكرىنى ئاڭلىمىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن پىكرى-خىيالى بالقانغا قاراپ ئىلگىرىلەشتە ئىدى. ئۇ روزۋېلتقا جاۋاب بېرىپ: «ئوتتۇرا يەر دېڭىز ئوپېراتسىيىنى ئىككى بۆلەككە بۆلۈپ ئېلىپ بېرىش ھەرقايسى تەرەپ ئۈچۈن ھەل قىلغۇچ خاراكتېرلىك رول ئوينىمايدۇ. مېنىڭ قارىشىمچە، شۇ ۋەجدىن كېلىپ چىقىدىغان ئىستراتېگىيە ۋە سىياسىي جەھەتتىكى ئېغىر سەۋەنلىكىنىڭ جاۋابكارلىقىنى ھەر ئىككىلىمىز ئۈستىمىزگە ئالالمايمىز» دېدى.

ئەنگلىيە باش ۋەزىرى يەنە كەسكىن قىلىپ «سەندەل» پىلانىدىن پەقەت دې گولنىڭلا پايدىغا ئېرىشىدىغانلىقىنى ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۇ ئىتالىيەدىكى گېنېرال ئالېكساندرنى يېغلامسىراپ تۇرغان ھالەتتە تەسۋىرلەپ ئاغرىنغان ھالدا: «‹سەندەل› ھەرىكىتى پىلانىنىڭ ئەڭ ئاھى ئالدىنقى سەپتىكى جەڭگە ئېغىر تەھدىت سالماقتا» دېدى. ئاخىرى چېرچىل ئەستايىدىل ھالدا يەنە: «شۇنداق بولسىمۇ، ‹سەندەل› پىلانىنى چوقۇم ئىجرا قىلىش توغرۇلۇق ئىتتىپاقداش ئارمىيە شتاب باشلىقلىرى كېڭەشمىسى بۇيرۇق چۈشۈرسە، ئەنگلىيە دەرھال ئىجرا قىلىدۇ. بىراق بۇ قاتتىق نارازىلىق بىلدۈرۈش ئاستىدىكى ئىجرا قىلىش» دېدى. چېرچىلنىڭ بۇنداق ئاقىلانىلىق بىلەن باش ئېگىشى ئېزىنىخاۋېرنى بەك خۇش قىلمۇدىتتى.

ئەما، بىر ھەپتىدىن كېيىنكى بىر يەكشەنبە كۈنى ئەتىگەندە خام خىيال ئاخىرى بەربات بولدى. ئېزىنخاۋېر ماشىنىلىق چىكىستىكى ھۇجرىسىدا دەم ئېلىۋاتقان چېرچىلنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇنىڭ بىلەن 90 مىنۇت سۆزلەشتى، ئىككى تەرەپ كەسكىن تالاش-تارتىش ئېلىپ باردى. چېرچىل تەھدىت سېلىپ، مۇبادا ئۇنىڭ تەكلىپى يولغا قويۇلمىسا، ئىستېپا سوراپ ئايال پادىشاھقا ئىلتىماس سۇنىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇ ئالېكساندرغا يارەدەم بېرىش توغرۇلۇق ئېزىنخاۋېردىن يەنە بىر قېتىم ئۆتۈندى. شۇنداق بولغاندا ئەنگلىيە قوشۇنلىرى ئىتالىيە ئارقىلىق لىيوبلىيانادىكى ئوچۇقچىلىقتىن كېسىپ ئۆتۈپ «ياۋروپانىڭ قولتۇقى» — بالقان رايونىغا بارالايتتى. چېرچىلنىڭ تەلىپى يەنە بىر قېتىم ئېزىنخاۋېر تەرىپىدىن رەت قىلىندى. ئۇنىڭ ئۇچۇن ئىتالىيە تۈيۇق يول ئىدى. تېخىمۇ كۆپ ئەسكىرىي كۈچىنى ئىتالىيىگە قويۇشنى ئېزىنخاۋېر خالىمايتتى. بۇ قىستۇرما ئىش ئېزىنخاۋېر ئۇچۇن ئېيتقاندا قاباھەتلىك چۇش ئىدى. ھېچ ئامال قالالمىغان چېرچىل ئەتىسى بىردىنلا ئۆزگىرىپ: «پەرۋەردىگارىمغا ئىلتىجا قىلىمەن. توغرا بولغىيدى ئىلاھىم. ئەلۋەتتە، بىز پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن سىزنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىڭىزغا يارەدەم قىلىمىز» دەپ جاۋاب بەردى.

ئەسلىدىكى پىلان بويىچە 15-ئاۋغۇست «سەندەل» ھەربىكتى باشلىناتتى. ئىتتىپاقداش ئارمىيە يىراقتا يۇرۇش قىلغۇچى قوشۇن رونې دەريا ۋادىسىنى بويلاپ شىمالغا يۇرۇش قىلدى، ئۇلار يەڭگىل قارشىلىققا ئۇچرىدى، ئۇلار بىر يولىلا مارسېلنى ئازاد قىلىپ، غەربىي ياۋروپاغا يۇرۇش قىلىشتا مۇھىم رولىنى جارى قىلدى. 1944-يىل 12-سېنتەبىرگىچە مارسېل پورتىغا چۇشۇرۇلگەن ماددىي ئەشيالارنىڭ سانى ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئالىي قوماندانلىق شتابىغا قاراشلىق ھەر

قانداق بىر پورتقا چوشۇرۇلگەن ماددىي ئەشيالارنىڭ ساندىن كۆپ بولدى. 1944-يىلنىڭ ئاخىرقى ئۇچ ئېيىدا ئىتتىپاقداش قوشۇن ياۋروپاغا يۆتكىگەن تەمىنات بۇيۇملىرى ئومۇمىي سانىنىڭ ئۇچتىن بىرىدىن ئارتۇقراقىنى فرانسىيىنىڭ جەنۇبى ئارقىلىق يۆتكىگەن تەمىنات بۇيۇملىرى ئىگىلىدى. 1945-يىل يانۋارغىچە، ئانتۇبرىپتا خىزمەتلەر ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇلغاندىلا، مارسېل ئىتتىپاقداش ئارمىيە يىراقتا يۇرۇش قىلغۇچى قوشۇننىڭ ئاساسلىق پورتىغا ئايلاندى. شۇ چاغدا ئەڭ ئاخىرقى بىر قېتىملىق بىر ئوپېراتسىيىدە گېرمانىيە قوشۇنلىرىغا قىلىنغان ھۇجۇمدا ئىشلىتىلگەن قورال-ياراغلارنىڭ تۆتتىن بىر قىسمى مارسېل ئارقىلىق ياۋروپاغا توشۇلغانىدى. شۇڭا ئېزىنىڭاۋېر ئۆزىنىڭ چىقارغان قارارىنىڭ توغرىلىقىدىن ھېچقاچان گۇمانلانغان ئەمەس ئىدى.

ئەنگلىيە بىلەن ئامېرىكا ئوتتۇرىسىدا «سەندەل» ھەرىكىتى توغرۇلۇق تالاش-تارتىش يۈز بەرگەن ۋاقىتتا مونتگومېرىمۇ تۈيۈقسىز ئېزىنىڭاۋېرغا پۈتكۈل ئوپېراتسىيە داۋامىدا قۇرۇقلۇق قىسىملىرىغا بولغان تاكتىكىلىق ماسلاشتۇرۇشنى كونترول قىلىش ھوقۇقىنى داۋاملىق ساقلاپ قالىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئېزىنىڭاۋېر كەسكىن ھالدا: «بۇ مۇمكىن ئەمەس» دەپ جاۋاب بەردى. بولۇپمۇ ئويلىنىشقا تېگىشلىكى، مونتگومېرى شۇنىڭ بىلەن ۋاقىتتا، ئۆزىنىڭ گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسىگە بىۋاستە قوماندانلىق قىلىشنى ساقلاپ قېلىشقا موھتاج ئىدى. ئېزىنىڭاۋېر ۋە ئۇنىڭ شتاب خادىملىرىنىڭ ھەممىسى بۇ تەكلىپنى غەلىتە تەكلىپ دەپ ھېسابلىدى. گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيە قوماندانلىق شتابى ئالدىنقى سەپتىكى مەلۇم بىر قىسىمغا نىسبەتەن بىۋاستە قوماندانلىقنى كۈنسايىن يۇرگۈزۈشنى يولغا قويۇشنى مەقسەت قىلغانىدى. شۇنى جەزملەندۇرۇشكە بولىدۇكى، گەرچە ئۆزى مەسئۇل بولغان

قىسمەن ئۇرۇش سەپىدە ھەرقانداق كىشى ۋەزىپىسىنى ئورۇندىيالمىسمۇ، لېكىن باشقا ھەرقانداق قىسمەن ئۇرۇش سەپىگە قارىتا ئەقىلگە مۇۋاپىق ۋە ئاقىلانە نازارەتنى يولغا قويالايتتى. بۇ پىكىرنىڭ بىردىنبىر ئۇنۇمى شۇكى، مونتگومېرىنى قول ئاستىدىكى بارلىق قىسىملارنى خالىغىنىچە ئىشقا سېلىپ، ئۇزىنىڭ قارىشىنى قوللايدىغان ئورۇنغا ئىگە قىلاتتى.

بۇنىڭدىن باشقا، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ئىچكى قىسمىدا غەلىبىنىڭ شان-شەرىپىنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا كەسكىن جاڭجال بولۇۋاتاتتى. ئاۋغۇستنىڭ ئالدىنقى ئۇچ ھەپتىسىدە 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە فرانسىيىدىن چاقماق تېزلىكىدە ئۆتكەن چاغدا، ئېزىنخاۋېر باتتوننىڭ ئىسمىنى ئاخبارات-مەتبۇئات ساھەسىدىكىلەرگە ئېلان قىلغۇزمىدى. بۇتچېر يىراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قوشۇننىڭ باش قوماندانىدىن باتتوننىڭ ئىسمىنى ئاشكارىلاشنى ئىلتىماس قىلدى. بىراق، «قايتماس» دەپ ئاتالغان يالغان ھەربىكەت رولىنى تېخى پۈتۈنلەي يوقاتمىغانىدى. شۇڭا ئېزىنخاۋېر ئۇنىمىغانىدى. ئۇ: «مەن نېمىشقا دۇشمەنگە دېگۈدەكمەن؟» دەپ جاۋاب بەردى. بۇ خەۋەر ئېلان قىلىنغاندا گېزىتنىڭ بىرىنچى بېتىدىن ئورۇن ئالغان باتتوننىڭ ئىسمى دۇنيانى زىلزىلىگە سېلىۋەتتى. باتتون ئىنتايىن خۇش بولدى، مونتگومېر قايىل بولمىدى. ئۇزۇنارا بىر-بىرىنى ئەيىبلىدى. ئامېرىكا گېزىتلىرى ئاغرىنغان ھالدا ئىتتىپاقداش ئارمىيە يىراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قوشۇنغا «ئىنگلىزلار ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ» چۈنكى ئىنگلىزلار ئاساسلىق قۇرۇقلۇق، دېڭىز ۋە ھاۋا ئارمىيىلىرىگە قوماندانلىق قىلغاچقا، ئېزىنخاۋېر پەقەت بىر «قونچاق» قا ئايلىنىپ قالغان، دېدى.

مارشال بۇنىڭدىن ناھايىتى خاپا بولدى. 17-ئاۋغۇست ئۇ ئېزىنخاۋېرغا: «قۇرۇقلۇق ئارمىيە مىنىستىرى ستېمسون

بىلەن مەن ۋە بارلىق ئامېرىكا خەلقى شۇنداق قارايمىزكى، ئامېرىكا قوشۇنلىرىغا بىۋاستە قوماندانلىق قىلىشقا مەسئۇل بولىدىغان ۋاقتىڭىز كەلدى. ئامېرىكا قۇرۇقلۇق قوشۇنلىرى ئىنگلىزلارنىڭ قوماندانلىق قىلىشىغا ۋە تىزگىنلىشىگە ئۇچرىماسلىقى كېرەك» دېدى.

19-ئاۋغۇست ئېزىنخاۋېر مونتگومېر بىلەن برادلېيغا ئىتتىپاقداش ئارمىيە يېراقتا يۇرۇش قىلغۇچى قوشۇنى ئالىي قوماندانلىق شتابى فرانسىيىدە مۇۋاپىق ئالاقە ئەسلىھەلىرىگە ئىگە بولغان ئالدىنقى سەپ قوماندانلىق پونكتى تەسىس قىلغاندىن كېيىن، قۇرۇقلۇقتىكى جەڭگە دەرھال ئۆزىنىڭ قوماندانلىق قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇ يەنە بىر ئۇرۇش پىلانى تۈزۈپ، مونتگومېرنىڭ 21-گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسىنى ئانتۋېرپ بىلەن رۇرغا يۇرۇش قىلىشقا؛ برادلېي بىلەن باتتوننىڭ 12-گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسىنى پارىژدىن ئۇدۇل شەرقتە — مېتزغا يۇرۇش قىلىشقا ئەۋەتتى. بۇ ئۇرۇنلاشتۇرۇشتىن مونتگومېرنىڭ سەپراسى قىرىق گەز ئۇزۇنلىدى. 22-ئاۋغۇست مونتگومېر بۇ ئىككى قارارغا نارازىلىق بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ شتاب باشلىقى فېرېد كېنگانىنى ئېزىنخاۋېرنىڭ ئالدىغا ئەۋەتتى، مونتگومېر ئۆز گېپىنى يورغىلىتىپ، ئۇرۇشنى تېز ئاخىرلاشتۇرۇشنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇسۇلى، باتتوننى پارىژدا قالدۇرۇش، دېدى ھەم يېقىندا ئەكەلگەن تەمىنات بۇيۇملىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى ياكى ھەممىسىنى 21-گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسىنىڭ ئىشلىتىشكە بېرىشنى تەلەپ قىلدى. مونتگومېر: «غايەت زور غەلىبىگە ئېرىشكەندىن كېيىن قوماندانلىق سىستېمىسىنى ئۆزگەرتىش ئۇرۇشنىڭ كەينىگە سۈرۈۋېتىدۇ» دەپ ئاگاھلاندۇردى. ئېزىنخاۋېر بىلەن كۆرۈشكەن ئىككى سائەت ئىچىدە ئۇ مۇشۇ بىر نەچچە نۇقتىدا چىڭ تۇردى. لېكىن

ئېزىنخاۋېر ئۇنىڭ پىكرىنى رەت قىلدى.

مونتگومېر ئەتىسى يەنى 23ـ ئاۋغۇست ئېزىنخاۋېرنى ئۆزىنىڭ قوماندانلىق شتابىغا چۈشلۈك تاماققا تەكلىپ قىلدى. ئۇ ئېزىنخاۋېر بىلەن كەلگۈسىدىكى ئۇرۇش پىلانى توغرۇلۇق مۇزاكىرىلەشمەكچى ئىدى. سۆھبەت باشلىنىشتىن ئىلگىرى مونتگومېر ئىتتىپاقداش ئارمىيە يىراققا يۈرۈش قىلغۇچى قوشۇننىڭ بۇ باش قوماندانىغا ھەيۋە كۆرسىتىپ، ئۇنىڭ شتاب باشلىقى گېنېرال سمىتنى سۆھبەتكە قاتناشتۇرماي، ئىكې بىلەن يالغۇز سۆھبەتلەشتى. مونتگومېر مۆتىۋەرلەرگە خاس سالاپەتتە پۇتلىرىنى كېرىپ، قولىنى كەينىگە قىلىپ، بېشىنى تىك تۇتۇپ خەرىتە ئالدىدا «دانا پىكىر» نى بايان قىلدى. ئۇ ئۆزىنىڭ 21ـ گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسى رۇر رايونىغا يالغۇز ھۇجۇم قىلىش، برادلېي قىسىملىرى ياردەم بېرىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىش كېرەك دېگەن تەكلىپنى بەردى. مۇبادا ئۇنىڭ پىكرى قوبۇل قىلىنماي، ئېزىنخاۋېرنىڭ پىلانى ئىجرا قىلىنسا، نەتىجىدە مەغلۇبىيەتكە ئۇچراش مۇمكىنلىكىنى ئېيتتى.

مونتگومېر ئۇنىڭغا: «سىز قۇرۇقلۇق قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانى بولۇش ئۈچۈن دەرىجىڭىزنى تۆۋەنلىتىپ قۇرۇقلۇقتىكى جەڭگە قاتناشماسلىقىڭىز كېرەك، باش قوماندان ئېگىزدە تۇرۇپ، يىراققا نەزەر سالىدۇ، لىللا مەيداندا تۇرۇپ پۈتكۈل مۇرەككەپ مەسىلىلەرنى كۆزىتىدۇ» دېدى ۋە قۇرۇقلۇقتىكى ئۇرۇشتا ئېزىنخاۋېرنىڭ ئورنىغا باشقا بىرىنىڭ قوماندانلىق قىلىشىنى ئېيتتى. ئېزىنخاۋېر سالماق ۋە قەتئىيلىك بىلەن مارشاللنىڭ قەتئىي تۇرۇشى ۋە ئامېرىكا جامائەتچىلىكىنىڭ پىكرىگە ئاساسەن ئۆزىنىڭ قۇرۇقلۇقتىكى ئۇرۇشقا قوماندانلىق قىلىدىغانلىقىنى مونتگومېرغا چۈشەندۈردى. بىر تۇتاش قوماندانلىق قىلىشنى جېنىنىڭ بارىچە

تەشەببۇس قىلىۋاتقان مونتگومېر ناۋادا ئامېرىكا جامائەتچىلىكىنىڭ پىكرى بىردىنبىر مەسىلە بولسا، ئۆزىنىڭ ئامېرىكا گېنېرالى برادلېينىڭ رەھبەرلىكىدە خىزمەت قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. مونتگومېر ئېزىنىخاۋېرغا مۇشۇنداق بېسىم قىلغان بولسىمۇ، ئېزىنىخاۋېر دېگىنىدىن قەتئىي يانمىدى ۋە 1-سېنتەبىر قوماندانلىق ھوقۇقىنى ئۆتكۈزۈۋېلىشنى ئويلىدى.

مونتگومېر ئېزىنىخاۋېرنى قوماندانلىق قىلىش مەسىلىسىدىكى قارارىدىن تايدۇرالماي، ئەمەلىي مەسىلىگە — گېرمانىيىگە يۈرۈش قىلىشتىن ئىبارەت ئەمەلىي مەسىلىگە ئۆتتى. ئۇ باتتوننى جايىدىن قوزغىماسلىققا ئۇرۇندى؛ ھاۋا دېسانتلىرى گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى بىلەن 1-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ ئۆزىنىڭ قوماندانلىقىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىشنى ئۈمىد قىلدى؛ ئۇنىڭ قولغا كەلتۈرۈشكە بولىدىغانلىكى تەمىنات بۇيۇملىرىنى قولغا كەلتۈرگۈسى بار ئىدى؛ ئۇ ئۆزىنىڭ كالاي بوغۇزىدىن ئۆتۈپ، ئانتۋېرپ بىلەن بىرىۋسسېلغا يۈرۈش قىلىش، رۇرنى ئىشغال قىلىش بۇيرۇقىنىڭ ئۆزىگە بېرىلىشىنى ئارزۇ قىلاتتى. نۇرغۇن قېتىملىق تالاش-تارتىشتىن كېيىن ئېزىنىخاۋېر ئاز-تولا يول قويدى. شۇنىڭ بىلەن مونتگومېر ھاۋا دېسانتلىرى گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىگە قوماندانلىق قىلىش ۋە 21-گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسىنىڭ ئوڭ قانىتى بىلەن برادلېينىڭ سول قانىتى ئارىلىقىدا «زۆرۈر تېپىلغان جەڭدە ماسلىشىش ھوقۇق» نى ئېرىشتى. بۇنىڭدىن باشقا، تەمىناتتا 21-گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسىگە ئېتىبار بېرىلىدىغان بولدى.

ئېزىنىخاۋېرنىڭ مونتگومېرغا قوللانغان بۇ ئۇسۇلى برادلېي بىلەن باتتوننىڭ قاتتىق نارازىلىقىنى قوزغىدى. ئاچچىقىدا قۇيقا چاچلىرى تىك تۇرۇپ كەتكەن برادلېي: «باش قوماندان دېگەن

شۇنداق بولامدۇ!» دەپ ۋارقىراپ كەتتى. باتتون شىمالدىكى سۇلۇق رايونلارغا قارىغاندا جەنۇبقا يۇرۇش قىلىش ئاسان، جەنۇبنىڭ يەر شارائىتى تانكا ئۇرۇشى قىلىشقا ئەپلىك، دەپ قارايتتى. ئۇ ناھايىتى تېرىكىپ مونتگومېرنىڭ «ياغلىما گەپلىرى ئارقىلىق ئۆز ئىدىيىسىنى ئېزىنىخاۋېرغا قوبۇل قىلدۇرۇشتا ئامال تاپقانلىقى» نى كۆرسىتىپ ئۆتتى. باتتون برادلېيغا ئىستېپا سوراش ئارقىلىق تەھدىت سېلىش تەكلىپىنى بەردى: «بىز مۇشۇنداق قىلساق چوقۇم غەلىبە قىلىمىز دەپ قارايمەن. چۈنكى ئېزىنىخاۋېر بىزنى ۋەزىپىمىزدىن ئېلىپ تاشلاشقا پېتىنالمايدۇ» برادلېي بۇنداق قىلىشنى خالىمىدى. ئۇ ئومۇملۇقنى كۆزدە تۇتۇش، ئىككى دۆلەتنىڭ مۇناسىۋىتىگە تەسىر يەتكۈزمەسلىك توغرۇلۇق باتتونغا نەسىھەت قىلدى.

كۆپ ئۆتمەي باتتون بېنزىندىن ئۇزۇلۇپ قالدى. مونتگومېرنىڭ تۇيۇقسىز زەربە بېرىش پىلانىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن بېنزىن خوجىسىنىڭ 1-كورپۇسىغا توشۇلۇۋاتاتتى. باتتوننىڭ 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى بۇيرۇق كۈتۈپ فرانسىيىنىڭ جەنۇبىدا تۇرۇپ قېلىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇلار ئانچە-مۇنچە راۋاجىدكا ۋەزىپىسىنى ئورۇنداش بىلەن مەشغۇل بولاتتى. «ئىنگلىزلار مەقسىتىگە يەتتى» دەپ يازىدۇ باتتون. كىشىلەرگە تونۇشلۇق «تەلۇنلىك» ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا يەنە ئۆزىنى كۆرسىتىشكە باشلىدى. ئۇ بېئاتريسقا يازغان خېتىدە: «مەن ھەر بىر قەدەمنى جان تىكىپ ئېلىشىپ باسىمەن، مېنى ھازىر دۇشمەن ئەمەس بەلكى «ئۇلار» توسۇپ قويدى. ناۋادا مەن ئازراق بېنزىنغا ئېرىشكەن بولسام، بۇ ئۇرۇشتا يېڭىپ چىققان بولاتتىم» دەيدۇ. ئۇنىڭ ئوي-پىكرى ھەربىرىكە ئايلاندى. ئۇزۇندىن بۇيان ئۇنىڭ ئۆزىگە خاس باتتون ئىستىلى ئارقا سەپ تەمىنات قىسمىدىكى نېگىر ئەسكەرلەرنىڭ ئىچىدە يۇقىرى شۆھرەتكە ئىگە ئىدى. شۇ چاغدا بىر ماشىنا

روتىسى ئۇنىڭغا باشقا قىسىملارنى تەمىنلەيدىغان بېنزىندىن ئازراق ئوغرىلاپ بەردى. باتتون ئۆزى بىلگەن يولنى تۇتۇپ «قويۇن» ناملىق ھۇجۇمنى باشلىۋەتتى.

مونتگومېر «بىر يولىلا غەلىبە قازانغان» بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا قانائەت قىلمىدى. مۇڭاپىق ھۇجۇم قىلىش لىنىيىسىنى قانداق تاللاش مەسىلىسىدە قۇرۇق سۆزلەككە چاپلاشقان ئىتتەك ئېزىنىخاۋېرغا چاپلاشتى. 4-سىنتەبىر ئۇ ئېزىنىخاۋېرغا مەلۇمات يوللاپ: «مەن، بىز نۆۋەتتە مۇنداق بىر باسقۇچقا كىردۇق، دەپ ھېسابلايمەن. پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن بېرلىنغا ئومۇميۈزلۈك ھۇجۇم قوزغايلى، مۇڭەپپەقىيەت قازىنىشىمىز ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن. گېرمانىيىگە قارشى ئۇرۇشنى مانا مۇشۇنداق تۈگىتەيلى» دېدى. شۇ چاغدا رۇرغا ۋە مېتزى بىلەن سارلاندقا يۇرۇش قىلىدىغان مونتگومېر بىلەن باتتوننىڭ قوشۇنلىرىغا يېتەرلىك تەمىنات بېرىلمىگەنىدى. يېڭىدىن مارشاللىققا كۆتۈرۈلگەن مونتگومېر كەسكىن ھالدا، ئالدى بىلەن رۇر ئوپېراتسىيىسىنى ئويلىشىش كېرەكلىكىنى ئىلتىماس قىلدى. ئارقىدىن تېلېگراممىا بېرىپ: «بۇ لايىھىگە قوشۇلسىڭىز، بىز يەنە مۇزاكىرە قىلىپ باقساق بولىدۇ. باشقىچە پىكرىڭىز بولمىسا، ئەتە چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا سىز بىلەن كۆرۈشۈشكە تەقەززامەن. شۇنى بىلىشىڭىز كېرەككى، نۆۋەتتە بۇ ئۇرۇش مەيدانىدىن ئۆزۈمنى چەتكە ئېلىشىم ناھايىتى تەس» دېدى.

ئەتىسى ئېزىنىخاۋېر جاۋاب تېلېگراممىسىدا ئۇنىڭ يۇقىرىقى تەكلىپلىرىنى ئىنكار قىلدى. بۇ ئېزىنىخاۋېرنىڭ برادلېي ۋە باتتون بىلەن سۆزلىشىپ بولغاندىن كېيىنكى جاۋابى ئىدى. ئۇ «غەربىي تام» — سىگفرىد مۇداپىئە لىنىيىسىدىن ھەم رېين دەريا سىدىن كەڭ كۆلەملىك بۆسۈپ ئۆتۈشنى تەشەببۇس قىلدى ھەمدە كەسكىن ھالدا، ئەمدى باتتوننىڭ ئۆز ماھارىتىنى ئىشقا

سالىدىغان ۋاقتى كەلدى، دېدى.

باتتون ئېزىنىخاۋېرنىڭ كۆز قارىشىنى ئۆزگەرتكەنلىكىدىن ناھايىتى خۇرسەن بولدى. 7-سېنتەبىر باتتون ھەربىي مۇخبىرىغا سۆھبەت ئېلان قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئارزۇسىنى شائىرانىلىك ھېسسىيات بىلەن ئىزھار قىلدى ۋە: «مەن سىگفرېد مۇداپىئە لىنىيىسىدىن غازغا تەگكەن يا ئوقىدەك ئۆتۈپ كەتكۈم كېلىدۇ» دېدى. لېكىن، ھەربىي يۇرۇش ئۇنداق ئاسان ئەمەس. ئەنگلىيە بىلەن ئامېرىكا قوشۇنلىرى ئوتتۇرىسىدىكى تالاش-تارتىش يەنىلا تۈگىمىدى، بولۇپمۇ ئېزىنىخاۋېر بىلەن مونتگومېر ئارىسىدا زىددىيەت بارغانسېرى كۈچەيىپ كەتتى.

يىگىرمىنچى باب

مونتگومېر بىلەن ئېزىنىخاۋېر

ئېزىنىخاۋېر ئىتتىپاقداش ئارمىيە قوۇرۇقلۇق قىسىملىرىغا بىۋاستە قوماندانلىق قىلىدىغانلىقىنى ئېلان قىلغاندىن كېيىن، چېرچىل قوماندانلىق هوقۇقىنىڭ ئۆزگىرىشى مونتگومېرنىڭ ئىززەت-ئابرويىغا بېرىلگەن ئېغىر زەربە ئىكەنلىكىنى هېس قىلىپ يەتتى. ئۇنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن 1-سېنتەبىر ئۇنىڭ قوۇرۇقلۇق ئارمىيە مارشاللىقىغا ئۆستۈرۈلگەنلىكىنى جاكارلىدى. بۇنىڭدىن مۇنداق ئەھۋال كېلىپ چىقتى، مونتگومېر هەربىي ئۇنۋان جەهەتتە ئېزىنىخاۋېردىن يۇقىرى ئورۇندا تۇراتتى. بىرى بەش يۈلتۇز؛ يەنە بىرى تۆت يۈلتۇز ئىدى. بۇ هال بۇ گېنېرالنىڭ دىمىغىنى تېخىمۇ ئۆستۈرۈۋەتتى: «مونتگومېر بىلەن ئېزىنىخاۋېرنىڭ مۇناسىۋىتى تېخىمۇ يىرىكلىشىپ كەتتى.»

ئەنگلىيە ۋە ئامېرىكا هەربىي ساهەسىدىكى نۇرغۇن ئەربابلار مونتگومېرى شۆهرەتپەرەسلىكى كۈچلۈك، ئۆزىنى مەركەز قىلىدىغان، كىشىلەر بىلەن ئاسان-چىقىشالمايدىغان گېنېرال دەپ هېسابلايتتى، شۇڭا مونتگومېرنى سەپداشلىرى بەكمۇ هۆرمەتلەپ كەتمەيتتى. ئامېرىكىلىق بىر شتاب باشلىقى: «ئۇ زېرەك ئادەم ئەمەس، دوستى يوق، مۇئامىلىسى سوغۇق، هېچكىمنى كۆزگە ئىلمايدۇ، برىتانىيە خان جەمەتى قوۇرۇقلۇق ئارمىيىسى بەرگەن ئالىي ئورۇنغا ئېرىشىش — ئۇنىڭ

پىشانىسىگە پۈتۈلگەن ئىش» دېدى. ئۇ ئېزىنىخاۋېرغا ئوخشىمايتتى، مونتگومېر سوغۇق، كىينىشلىرى ئالاھىدە ھاكاۋۇر، ئەتراپىدىكى ياش شتاب باشلىقلىرىنىڭ ئۆزىگە خۇشامەت قىلىشىغا ئامراق، شان-شەرەپكە ھېرىسمەن، نام-ئاتاق قوغلىشىدىغان ئادەم ئىدى. شۇڭا ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتەپتە ئوقۇغان گېنېرالار ئۇنى ياخشى كۆرمەيتتى.

مونتگومېر 1887-يىلى نويابىردا ئىرلاندىيىدە دۇنياغا كەلگەن. دادىسى تاسمانىيىنىڭ ئېپىسكوپى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ شۇ يەردە چوڭ بولغان. مونتگومېر ئەنگلىيىگە بېرىپ ئوقۇغاندا ئاپىسى سىڭدۇرگەن قەنت-گېزەك يېمەسلىكتەك ئائىلە يوسۇنى ئۇنىڭ كاللىسىغا چوڭقۇر ئورناپ كەتكەن. ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگەن سائەت 7 يېرىمدىن باشلاپ ئولتۇراق رايونىنىڭ سىرتىدىكى سىنىپتا ئوقۇيتتى. مەكتەپتە باشلىق بولغاندىلا ئاندىن ئۆزىنىڭ «كوللېكتىۋىزملىق روھى» نى ئىپادىلىدى. ئۇ ساند خۇرست خان جەمەتى قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئىنىستىتۇتىنى پۈتتۈرۈپ ئۇزۇن ئۆتمەي 1-دۇنيا ئۇرۇشىغا قاتناشقان. دەسلەپ قېتىملىق يوقىتىش ئۇرۇشىدا ئۇ قۇرۇقلۇق ئارمىيە لېيتېنانتى بولۇش سۈپىتى بىلەن بىر قېتىملىق نەيزىۋازلىق جېڭىدە قەھرىمانلىق كۆرسىتىپ، ئېغىر يارىلانغانلىقى ئۈچۈن «ئەلا خىزمەت ئوردېن» غا ئېرىشكەن.

ئەنگلىيە تارىخچىسى داۋى ئوۋېن مۇنداق دەيدۇ: «مونتگومېر ئەنئەنگە پەرۋا قىلمايدىغان، قۇرۇقلۇق ئارمىيە شتابىنى ھۆرمەتلەيدىغان ئوفىتسېر. ئۇ نۇتۇق سۆزلىگەندە كىشىلەرنىڭ تاماكا چېكىشىگە ھەتتا يۆتىلىشىگىمۇ يول قويمايدۇ. ئۇ كەسكىن، پىداكار ۋە غەلىتە ئادەم. ئۇنىڭ مال-دۇنيانى بىر تەرەپ قىلىش ئۇسۇلى تېخىمۇ غەلىتە. بىر قېتىم ئۇ قىسمىنىڭ تۈرمۇشىنى ياخشىلاش ئۈچۈن ھەربىي ئىشلارغا ئىشلىتىدىغان يەرنى ئەركىن بازاردىكى بىر سودا

ساربيەنىڭ خوجايىنىغا ئىجارە بەرگەن. ئۇ ئومۇمنىڭ پۇللىرىنىلا مەردلىك بىلەن ساخاۋەت ئىشلىرىغا ئىشلىتىدۇ. ئۆسمە كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسى يارەەم سوراپ بىر پارچە ئىلتىماسنامە ئەۋەتكەندە، مونتگومېر قۇرۇقلۇق ئارمىيە ھال سوراش فوندى جەمئىيىتى نامىدىكى 25 فوند ستېرلىڭلىق چەكنى دوختۇرخانىغا ئەۋەتىپ بېرىدۇ.»

1927-يىلى مونتگومېر بېتې كارۋېر بىلەن توي قىلدى. ئۇ بىر ئوفىتسېردىن تۇل قالغان ئىنتايىن دۆلەتمەن ئايال ئىدى. مونتگومېرنىڭ خوتۇنىدىن تەلىيى چىقمىدۇ. خوتۇنى ئۇنىڭ سىزىقىدىن چىقمايدۇ. بىر كۈنى مونتگومېر ئۆيىگە قايتىپ خوتۇنىنىڭ دوستلىرى بىلەن قارتا ئويناۋاتقانلىقىنى كۆرىدۇ. ئۇ مېھمانخانىدىلا: «ھەرقانداق يىغىلىش چۈشتىن كېيىن ئالتىگىچىلا داۋام قىلسا بولىدۇ. ئەمدى ئويىنىماڭلار. ئەرلىرىڭلارنىڭ يېنىغا بېرىڭلار!» دەپ ۋارقىرايدۇ. خوتۇنى مۇلايىملىق بىلەن ئۇنىڭغا بويسۇنىدۇ. خوتۇنىنىڭ ئىنىسى خېرىبېرت نازاكەتلىك ۋە سىپايە ئاچىسىنىڭ قوپال ھەم ئۆكتەم ئوفىتسېر بىلەن توي قىلغانلىقىدىن بەك نارازى بولىدۇ. ئەمما بۇ ئەر - خوتۇنلار بىر - بىرىنى بىر كۈن كۆرمىسە چىدىيالمىغۇدەك دەرىجىدە ياخشى كۆرەتتى. كېيىن خوتۇنى زەھەرلىك ھەرە چېقىۋالغاچقا قازا قىلىپ كېتىدۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا ئۇ بۇ زەربىدىن كېيىن پۈتۈنلەي ئەسلىگە كېلەلمىگەن.

ئافرىقىدا روممېلنى يەڭگەن بۇ گېنېرال ھېچكىمدىن قورقمايتتى. شۇڭا ئۇ قەتئىيلىك بىلەن ھەمىشە چېرچىلنى ئۆزىنى سوراپ يۈرۈشكە دەۋەت قىلاتتى. نورماندىيىدە قۇرۇقلۇقتا چىقىشتىن ئۈچ ھەپتە ئىلگىرى قۇرۇقلۇقتا چىقىدىغان قوشۇنلارنى توشۇش ئىشى توغرۇلۇق مۇزاكىرىلەشكىلى سوسۇپېك بىناسىغا كەلدى. مونتگومېر چېرچىلنى مەخسۇس كۈتۈۋالدى. قائىدە-يوسۇنغا ئالاھىدە

ئەھمىيەت بېرىدىغان بۇ گېنېرال چېرچىلنىڭ ئادەتتىكىدەك كىيىنگەنلىكىنى «كەچۈرگىنى» بىلەن، ئەمما ئىشلىرىغا چات كىرىۋېلىشنى كەچۈرمىدى. ئۇ بىر پەس سۈكۈت قىلىپ، ئاندىن باش ۋەزىرىنى بىر يانغا تارتىپ «ئالىيلىرى، سىزنىڭ شتاب باشلىقلىرىم بىلەن قۇرۇقلۇققا چىقىدىغان ئەسكەرلەرنى قانداق يۆتكەش توغرۇلۇق مۇزاكىرىلىشىدىغانلىقىڭىزنى بىلمەن. . . سىزنىڭ بۇنداق قىلىشىڭىزغا يول قويمايمەن. شتاب باشلىقى مەن بىلەن مەسلىھەتلىشىدۇ. ئاخىرقىسى قارارىنى مەن چىقىرىمەن. قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، سىزنىڭ مۇشۇنداق چاغدا مېنىڭ شتاب باشلىقلىرىمنى ئاۋارە قىلىشىڭىزغا يول قويمايمەن. بۇ ھال ئۇلارنىڭ ماڭا بولغان ئىشەنچىسىنى تەۋرىتىپ قويۇشى مۇمكىن. . . مەن بىلەن تالاش-تارتىش قىلسىڭىز بولىدۇ، بىراق شتاب باشلىقلىرىم بىلەن مۇزاكىرىلەشسىڭىز بولمايدۇ» دېدى.

ئارىنى بىر پەس ئېغىر سۈكۈت باستى. ئاندىن مونتگومېر چېرچىلنى ياندىكى ئۆيگە باشلاپ كىرىپ شتاب باشلىقلىرى بىلەن كۆرۈشتۈردى. چېرچىل ئۆزىنىڭ بىئەپ ئەھۋالىغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى بىلدى. ئۇ ئوفىتسېرلارغا غەزەپ بىلەن: «ئەپەندىلەر بىلەن ھەرقانداق مۇزاكىرە ئېلىپ بېرىش ماڭا رۇخسەت قىلىنمىدى» دېدى. چېرچىل شۇنداقتىمۇ مونتگومېرنىڭ خاتىرە دەپتىرىگە: «بۇ نەچچە بەتلىك بېغىشلىما ئەڭ ئۇلۇغ تەۋەككۈلچىلىك يېقىنلاشقان پەيتتە يېزىلدى، مېنىڭ ئىشەنچەمنى چىڭ ساقلاڭلار. ئىشلارنىڭ جايىدا ئىكەنلىكىگە ئىشىنىمەن. قۇرۇقلۇق ئارمىيىنىڭ تەشكىل قىلىنىشى ۋە قوراللىنىشى باتۇر ئەسكەرلەر بىلەن بۇلارنىڭ تالانتلىق قوماندانلىرىغا ماس كېلىدۇ» دەپ ئۇمىدكە تولغان مەدھىيە سۆزلىرىنى يېزىپ قالدۇرىدۇ.

شەك-شۇبھىسىزكى، ئېزىنىخاۋېر ئىچى-تېشى زەھەر، ھالى

چوڭ مونتگومېرنىڭ ئۆزىنى ئەخمەق قىلىشىنى ياقتۇرمايتتى. ئوپېراتسىيە باشلانغان دەسلەپكى چاغلاردا قۇرۇقلۇق ئارمىيە قوشۇنلىرىغا ئىنگلىزلار قوماندانلىق قىلغانىدى. بۇ تەبىئىي ئەھۋال ئىدى. دەسلەپكى ھۇجۇمنىمۇ ئاساسەن ئىنگلىزلار ئېلىپ بارغانىدى. ئېزىنخاۋېرنىڭ ۋەزىپىگە تەيىنلىشى ئىنگلىزلارنىڭ ئىززەت-ئابرويى ئۈچۈن ئېيتقاندا يۇتۇش تەس بولغان ئاچچىق دورا ئىدى. ئېزىنخاۋېر ۋەزىپىگە تەيىنلەنگەن چاغدا ئەنگلىيە شتاب باشلىقى دىژاز ئاللېن بروئوكقا ئۆزىنىڭ گېنېرال ئالېكساندرنى بەك ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى ئېيتقان، بروئوك ئېزىنخاۋېر قارارى يوق مونتگومېرنى باشقۇرالمايدىغانلىقىدىن ئەنسىرەۋاتىدۇ، دەپ گۇمان قىلغانىدى.

ئېزىنخاۋېر تىلى زەھەر بۇ گېنېرالغا كەڭ قورساقلىق بىلەن شەپقەت قىلسىمۇ، لېكىن مونتگومېر يەنىلا گەدەنكەشلىكىنى تاشلىمىدى. ئۇ ئېزىنخاۋېرنى ھەربىي ئىشلاردا قوماندانلىق قىلىش ئىقتىدارى يوق دەپ قوپاللىق بىلەن بارغانسېرى ئەيىبلىدى، ئېزىنخاۋېر رۇرغا يۈرۈش قىلىش جېڭىگە قوماندانلىق قىلىدىغان قوماندان دىن بىرىنى قويالمىدى، دەپ قارىدى. ئۇ، ئېزىنخاۋېر «ئۇزۇن يېزىلغان تېلېگرامما ئارقىلىق» ئالىي قوماندانلىق شتابىدا ئولتۇرۇپ قوماندانلىق قىلىشقا ئۇرۇنىدۇ، دېدى. مونتگومېر خەت يېزىپ ئېزىنخاۋېرغا زەربە بەردى. خەت ھەمىشە سىپايىلىق بىلەن يېزىلاتتى. ئەھۋال ئېغىر چاغدا خەتكە سەل ئالدىراڭغۇلۇق كەيپىياتى قوشۇپ قويۇلاتتى. بۇنداق يوشۇرۇن زەھەرخەندىلىك كەيپىياتى ئېغىر دەرىجىگە يەتكەندە مونتگومېر خېتىنىڭ ئاخىرىغا: «سىزنىڭ سادىق دوستىڭىز، مونتې» دەپ يېزىپ قوياتتى. مونتگومېر خېتىدە ئېزىنخاۋېرغا ھەربىي لاۋازىمەت توختاپ قالغان ئەھۋالدا ئۇنىڭ پىلانى بويىچە رۇر، سارلاند ۋە فرانكفورتنى ئىشغال قىلىش ھەم بېرلىنغا داۋاملىق يۈرۈش قىلىشنىڭ مۇمكىن

ئەمەسلىكىنى جېنىنىڭ بارىچە چۈشەندۈرەتتى. شۇڭا ھەربىي لاۋازىمەتنىڭ ھەممىسىنى ياكى كۆپ قىسمىنى ئۆزىنىڭ قوشۇنىغا بېرىشنى، قوشۇننى ئاساسىي ھۇجۇمچى قوشۇن قىلىش كېرەكلىكىنى قايتا-قايتا ئىلتىماس قىلاتتى.

مۇشۇ مەزگىللىرى، مونتگومېر ئۆزىنىڭ لوندوندىكى ھەربىي ئىشلار ۋە سىياسىي ئىشلاردىكى باشلىقلىرى بروئوك ۋە گرىگ بىلەن ئالاقىلىشىپ، ئۇلارنىڭ قوللىشىنى قولغا كەلتۈرمەكچى بولدى. ئۇ گرىگكە خەت يېزىپ: «ئامېرىكا قوشۇنلىرى ئىشلەتكەن ھەربىي لاۋازىمەت ساندىن ئېشىپ كەتكەچكە، بىزنىڭ پۈتكۈل ئالدىنقى سېپىمىز ئىلگىرىلىگىلى بولمايدىغان پاسسىپ ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. ئەمدى رۇر ۋە فرانكفورتنى ئىشغال قىلىشىمىز مۇمكىن ئەمەس. مەن، بىزنىڭ بۇ بىر مەيدان ئويۇنىمىزنىڭ ‹دۇمبىقى يېرىلدى› دەپ قارايمەن. بۇنىڭغا پەقەت ئۆزىمىز ئەيىبلىك. بۇ بىر چوڭ تراگېدىيە. مېنىڭ كۆرسەتمىگەن تىرىشچانلىقىم قالمىدى. مەن يەنىلا 4-سېنتەبىر ئېزىنخاۋېرغا يوللىغان تېلېگراممامدا قەيت قىلىنغان مەيدانىمدا چىڭ تۇرىمەن. مەن شۇ تېلېگراممىدا: بىز بارلىق كۈچلەرنى مەركەزلەشتۈرۈپ دۈشمەنگە بىر قېتىم ئەجەللىك زەربە بېرەيلى دېگەن. مەن يەنە، ناۋادا بىز مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىش ئۇسۇلى ئۈستىدە ئىزدىنىپ، ماددىي ئەشيالارنى چېچىۋەتسەك، دۈشمەنگە بەرگەن ھەرقانداق زەربىمىز ئاجىز بولۇپ قالىدۇ. ئۇنداقتا بىز ئۇرۇشنى كەينىگە سۈرۈۋېتىمىز، دېگەنىدىم» دېدى.

مونتگومېر گرىگقا يازغان ئۇزۇن خېتىنىڭ ئاخىرىغا: «بۇ ئىش ناۋادا مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىنسا، ئىشىنىمەنكى، بىز مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىمىز ھەمدە ئەھۋالنىڭ تەرەققىياتى ئۇرۇشنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئاياغلاشتۇرۇشىمىزغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىدۇ. لېكىن، بۇ ئىش چىڭ تۇتۇلۇپ ئېلىپ

بىرىلمىسا، ئۇ چاغدا، مېنىڭچە، بىز ئۆزىمىزنى ۋەيران قىلىشقا مەجبۇر بولىمىز» دەپ قوشۇپ قويغانىدى. ئارقىدىن ئۇ يەنە ئىمىر ـ چىمىر قىلىپ: «ئەسكەرتىش؛ مەن بۇ خەتنى چېچىلىپ تۇرغاندا يازدىم، ئوقۇپ بولۇپ كۆيدۈرۈۋەتسىڭىز ياخشى بولارمىكەن» دەپ ئەسكەرتىپ قويۇشنىمۇ ئۇنتۇمىغانىدى.

مونتگومېرنىڭ بېسىمى ئالدىدا ئېزىنىخاۋېر ئۆزى بىلگەننى قىلدى، ئىشلارنى ئۆزىنىڭ پەلسەپىسى بويىچە بىر تەرەپ قىلىپ يۈرۈۋەردى. سېنتەبىرنىڭ بېشىدا ئۇ مونتگومېرىنىڭ 21ـگۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسىگە ھەربىي تەمىنات جەھەتتە ئالدىن ئېتىبار بېرىلىدۇ، دەپ جاكارلىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ھەم برادلېينىڭ 12 ـ گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسىنى پارىژنىڭ شەرقىگە يىغىلىپ، تېزلىك بىلەن شەرققە قاراپ يۈرۈش قىلىشقا ئورۇنلاشتۇردى. مونتگومېرنىڭ ئەنسىرىگىنىدەك برادلېي باتتوننىڭ رېيمس بىلەن رېيمسنىڭ شەرقىگە يۈرۈش قىلىشىغا قوشۇلدى. 30ـئاۋغۇست كۈنى باتتون ماس دەرياسىدىن ئۆتتى. ئۇ پارىژنىڭ شەرقىگە 100 ئىنگلىز مىلى ئارتۇق سىلجىدى. رېين دەرياسىغىمۇ شۇنچىلىك ئارىلىق قالغانىدى. ئەمما ئۇنىڭ بېنزىنى تۈگەپ كەتتى. ئۇ شۇ كۈنلا 22 مىڭ گاللون[1] بېنزىنغا ئېرىشتى. ئۇنىڭغا 400 مىڭ تونىا بېنزىن كېتەتتى. بىراق، ئۇ داۋاملىق ئىلگىرىلىمىسە بولمايتتى. قول ئاستىدىكى بىر كورپۇس كوماندىرى ئۇنىڭغا قىسمىنىڭ توختاپ قالغانلىقىنى، ئەگەر داۋاملىق ئىلگىرىلەۋەرسە، تانكىلاردا بېنزىن قالمايدىغانلىقىنى دوكلات قىلدى. باتتون ئۇنىڭغا: «تانكىلار توختاپ قالغۇچە

---

① بىر گاللون ئەنگلىيە ئۆلچىمى بويىچە 4.546 لىتىرغا، ئامېرىكا ئۆلچىمى بويىچە 3.785 لىتىرغا تەڭ.

ئىلگىرىلەڭلار، تانكىلار توختاپ قالغاندا پىيادە ئىلگىرىلەڭلار» دېدى، ئۇنىڭ قارىشىچە، تانكىلىرىدا بېنزىن قالمىسا، ئېزىنىخاۋېر ئۇنىڭغا تېخىمۇ كۆپ بېنزىن بېرىشكە، بولمىغاندا 21ـ گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىدىن ھەل قىلىشقا مەجبۇر بولاتتى.

2ـ سېنتەبىر ئېزىنىخاۋېر ۋېرسالغا بېرىپ برادلېي، خوجېس ۋە باتتون بىلەن كۆرۈشۈپ، كەلگۈسىدىكى جەڭ مەسىلىسىنى مۇزاكىرە قىلدى. كاي سوممېرسبى ئىتتىپاقداش ئارمىيە يېراقتا يۇرۇش قىلغۇچى قوشۇنى باش شتاب ئىش بېجىرىش خاتىرىسىگە، كۆرۈشۈشتىن ئاۋۋال ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئۇرۇش سېپىنى تولىمۇ يېراقتا سۈرۈۋېتىپ، تەمىنات قىيىنچىلىقنى كەلتۈرۈپ چىقارغانلىقى ئۈچۈن باتتوننى قاتتىق تەنقىدلىمەكچى بولغانلىقى خاتىرىلەنگەن. لېكىن، باتتون پۈرسەتنى چىڭ تۇتۇپ ئاۋۋال گەپ باشلىغان. ئۇ خۇشال ھالدا ئېزىنىخاۋېرغا: «ناۋادا نورمال تەقسىم قىلىنغان بېنزىنغا ئېرىشكەن بولسام، گېرمانىيە چېگرىسىغا سىلجىپ بېرىشقا، لەنتى سىگفرىد مۇداپىئە لىنىيىسىنى بۆسۈپ ئۆتۈشكە ئۆز نامىم بىلەن ۋەدە بېرىمەن» دېدى.

« گېئۇرگې، ئېھتىيات قىلىڭ! — دېدى ئېزىنىخاۋېر باتتوننىڭ يېقىندىكى ئاۋارىچىلىقلىرىنى يادىغا ئېلىپ، خاپا بولغان ھالدا، — سىزنىڭ نامىڭىز كۆپ پۇلغا يارىمايدۇ!»

«مېنىڭ نامىم ھازىر يامان ئەمەس! — دېدى باتتون كۈلۈپ تۇرۇپ، — قوشۇنلىرىم ئالدىنقى سەپتە، ماڭا بۇنىڭدىن ئارتۇق ياخشى پۈرسەت كەلمەيدۇ. جانابلىرىنىڭ شەپقەت قىلىپ 3ـ گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىگە نورمىدىن سىرت بېنزىن ئاجرىتىپ، قوشۇنۇمنىڭ داۋاملىق ئىلگىرىلىشىگە كاپالەتلىك قىلىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن!»

تالاش-تارتىش ئارقىلىق ئېزىنىخاۋېر باتتوننىڭ مانېۋېم

بىلەن فرانكفورتقا داۋاملىق ئىلگىرىلىشىگە رۇخسەت قىلدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە برادلىيىنىڭ 4-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى ئاردېننىڭ جەنۇبىغا، باتتوننىڭ سول تەرىپىگە ئورۇنلاشتۇرۇش توغرىسىدىكى ئىلتىماسىغا قوشۇلدى.

مونتگومېر باتتوننىڭ نۇرغۇن بېنزىنغا ئېرىشكەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، خوجىس ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپىدىن چېكىنگەندە، جان - پېنى چىقىپ كەتتى. تەمىنات يېتىشمەسلىك بىرلا ۋاقىتتا ئىككى قېتىم ھۇجۇم قوزغاشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىدىن دېرەك بېرەتتى. ئۇ: «ناۋادا بىز مۇرەسسە ئارقىلىق مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، زۆرۈر ماددىي ئەشيالارنى چېچىۋەتسەك، ھەرقانداق بىر قېتىملىق ھۇجۇمدا پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن تىرىشچانلىق كۆرسىتەلمەيمىز-دە، ئۇرۇش سۇرۇلۇپ كېتىدۇ» دېدى. ئېزىنخاۋېر جاۋابەن 21-گۇرۇپپە-ۋوي ئارمىيىگە تەمىناتنا ئېتىبار بېرىلىدىغانلىقىنى، مۇشۇ ئاساستا ماددىي ئەشيالار تەقسىم قىلىنىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئىككى كۈندىن كېيىن يەنى 7-سېنتەبىر مونتگومېر داۋاملىق نارازىلىق بىلدۈرۈپ ئۆزىنىڭ تەمىنات مەسىلىسىدە ئېتىبار بېرىش ھوقۇقىغا ئېرىشەلمىگەنلىكىنى پەش قىلدى. ئۇ نائىلاج بۇ: «ماڭا زۆرۈر بولغان سەرپىياتنىڭ يېرىمى، ئۇزاققىچە مۇشۇنداق بولسا، مەن بۇنىڭغا بەرداشلىق بېرەلمەيمەن» دېدى. مونتگومېر ھەر كۈنى ھاۋادىن توشۇپ كېلىنگەن 1000 تونىا ماددىي ئەشياغا موھتاج ئىدى، لېكىن ئۇنىڭغا ئاران 750 تونىا ماددىي ئەشيا تېگەتتى. ئۇ بۇنىڭدىنمۇ كۆپ ۋە كەمچىل بولۇۋاتقان سان ۋە ئەھۋاللارنى نەقىل كەلتۈرۈپ: «بۇ تېلېگراممۇ ئارقىلىق مەسىلىنى چۈشەندۈرمەك بەك تەس» دېدى.

مۇشۇنداق تەلەپ قويۇش دەل مونتگومېرنىڭ ئىزچىل ئۇسۇلى. پۈتكۈل ئۇرۇش مەزگىلىدە ئۇ تەكلىپ بىلەن يېغىنغا

بارسمۇ، ئېزىنخاۋېر بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن ئىتتىپاقداش ئارمىيە يىراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قوشۇنى باش شتابىغا پەقەت بىرلا قېتىم باردى. ئۇ ھەمىشە ئېزىنخاۋېرنى ئۆزىنىڭ ئالدىغا كېلىشكە دەۋەت قىلاتتى. لېكىن 7-سېنتەبىر ئۇ ئوتتۇرىغا قويغان بۇ تەلەپ ئىنتايىن مۇۋاپىق ئەمەس ئىدى. چۈنكى ئېزىنخاۋېر يېڭىلا ھادىسىگە يولۇققاچقا، يۈرۈش-تۈرۈش ئۈنىڭغا تولىمۇ بىئەپ ئىدى.

ئېزىنخاۋېر 2-سېنتەبىر ۋەقەگە ئۇچرىغان. شۇ چاغدا ئۇ ۋېرسالدا برادلېي ۋە باتتون بىلەن كۆرۈشۈپ گرونۇېلغا قايتقانىدى. ئېزىنخاۋېر چۈشكەن B—52 تىپلىق ئايروپىلانىڭ ئاۋاز يوقىتىش ئەسۋابى بۇزۇلۇپ قالىدۇ. ئۇ L—5 تىپلىق ئايروپىلانغا چىقىدۇ. بۇ مۇساپىسى چەكلىك، ئالاقە ئىشلىرىغا ئىشلىتىدىغان بىر كىشىلىك كىچىك ئايروپىلان ئىدى. ئايروپىلان كېتىۋېتىپ بوران-چاپقۇندا يولدىن ئېزىپ قېلىپ، قوندىغان يولنى تاپالمايدۇ. بېنزىن تۈگىگەچكە، ئۇلار سايازلىققا قونۇشقا مەجبۇر بولىدۇ. ئېزىنخاۋېر سەكرەپ چۈشۈپ ئايروپىلاننى كۆتۈرۈلگەن سۇ لىنىيىسىدىن ئىتتىرىپ ئۆتكۈزۈۋېتىش ئۈچۈن لیوتچىكقا ياردەملىشىدۇ. شېخللىق نەم بولغاچقا، ئېزىنخاۋېرنىڭ تىزى قايرىلىپ كېتىدۇ. لیوتچىك ئاقساقلاپ قالغان ئېزىنخاۋېرنى قولتۇقلاپ شورلۇق ساھىل بويىدىكى تاشيولغا چىقىدۇ. بۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ماشىنىلىق ئامېرىكا ئەسكەرلىرى ئۇلارنى بايقاپ، ماشىنىسىغا سېلىپ گرونۇېلغا ئاپىرىپ قويىدۇ. ئېزىنخاۋېرنىڭ كىيىم-كېچەكلىرى ھۆل، ئۆزىمۇ قاتتىق ھېرىپ كەتكەن، ئۇستۈېشى لاي ئىدى. ئىككى ئادىيونانت ئۇنى كۆتۈرۈپ ھۇجرىسىغا ئەكىرىپ قويىدۇ. ئىششىپ كەتكەن تىزى بەك ئاغرىپ تۇرغانلىقتىن ئورنىدىن قوزغىيالمايدۇ. لوندوندىن ئايروپىلان بىلەن كەلگەن دوختۇر ئۇنى بىر ھەپتىگىچە

كارىۋاتتىن چۈشمەي يېتىشقا بۇيرۇيدۇ. نەچچە كۈندىن كېيىن ئىششىق ياندۇ، دوختۇر ئېزىنىخاۋىرنىڭ تىزىنى گىپس بىلەن قاتۇرۇپ قويىدۇ.

كارىۋاتتا مىدىرلىماي ياتقان مەزگىلدە ئېزىنىخاۋىرنىڭ كەيپىياتى بەك ئوساللىشىپ كېتىپ، ھە دېسىلا جېلى بولۇپ يۇرىدۇ. بولۇپمۇ ھاسسا بىلەنلا ئۆينىڭ ئىچىدە ئاستا-ئاستا سىلجىپ ماڭىدىغان ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىدىن قاتتىق ئىچى پۈشىدۇ. ئىككى ھەپتىدىن كېيىن ئۇ ئايالى — مامېيغا خەت يېزىپ، ئۆزىنىڭ داۋالىنىۋاتقانلىقىنى، دوختۇرنىڭ ئىسسىق ئۆتكۈزۈپ بىر يېرىم سائەت ئۇۋلايدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ. تىزى بارلا-بارا ياخشى بولۇپ كېتىدۇ.

مونتگومېر ئېزىنىخاۋىرنىڭ ياردىمىنىڭ ئەھۋالىنى بىلىسمۇ، گرونۇبلغا بېرىپ ئېزىنىخاۋىر بىلەن ئەمەس، بەلكى ئېزىنىخاۋىرنىڭ بىرىۋىسىبلغا كېلىپ ئۆزى بىلەن كۆرۈشۈشى كېرەكلىكىنى چىڭ تۇرۇۋالدى. شۇڭا 10-سېنتەبىر چۈشتىن كېيىن ئېزىنىخاۋىر ئاغرىق پۈتىنى سۆرەپ بىرىۋىسىبلغا قاراپ ئۇچتى. ئايروپىلانغان چىقماق ئۇنىڭغا ناھايىتى تەس كەلدى. ئايروپىلاندىن چۈشمىكى تېخىمۇ تەسكە توختىدى. تۆۋەن دەرىجىلىك مونتگومېر ئايروپىلانغا چىقىپ، يانچۇقىدىن ئېزىنىخاۋىرنىڭ يېقىندا بەرگەن يولىورۇقىنى ئالىدۇ-دە، ھاۋادا پۇلاڭلىتىپ، باش قوماندانىنى مېنى ئالدىدى دەپ ئەيىبلەپ، پىلانىنى بولۇشچە تىللاپ بىر تىينىگە ئالغۇسىز قىلىۋەتتى.

مونتگومېر قاتتىق تىللىغاندا ئېزىنىخاۋىر بىر ئېغىز گەپ قىلمىدى. مونتگومېر بىرىنچى قېتىم دېمىنى ئېلىۋېلىش ئۈچۈن گېپىدىن توختىغاندا، ئېزىنىخاۋىر ئېگىلىپ، مونتگومېرنىڭ تىزىنى بېسىپ تۇرۇپ: «ئۆپكىڭىزنى بىسۋېلىڭ، مونتي! ماڭا بۇنداق گەپ قىلسىڭىز بولمايدۇ، مەن دېگەن سىزنىڭ باشلىقىڭىز» دېدى. مونتگومېر دۇدۇقلىغان

پېتى ئېزىنخاۋېردىن كەچۈرۈم سورىدى ۋە 21-گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىنىڭ يالغۇز ئارنىھىم ئارقىلىق ئۇدۇل بېرلىنغا كىرىشنى ئوتتۇرىغا قويدى ھەمدە زۆرۈر بولغان تەمىناتتىن بەھرىمەن بولۇش كېرەكلىكىنى تەلەپ قىلدى. بىراق، بۇنى ئېزىنخاۋېر قەتئىي رەت قىلىپ، مونتگومېرغا ئويلىشىش ئىمكانىيىتىنىڭمۇ يوقلۇقىنى ئېيتتى. كېيىن ئېزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ خىزمەت خاتىرىسىگە: «مونتگومېرنىڭ تەكلىپى ناھايىتى ئاددىي، ئۇ ھەممە نەرسىگە ئىگە بولىمەن دەيدۇ، بۇ ئالجىغانلىق!» دەپ يازدى.

بىر پەس داۋام قىلغان كەسكىن نالاش — تارتىش ۋە سودىلىشىش ئارقىلىق ئېزىنخاۋېر ئاخىر «بازار — گوللۇك» بەلگىلىك پىلانغا قوشۇلدى. مونتگومېر بۇ پىلان بىلەن بىز غايەت زور ئۇرۇش نەتىجىلىرىگە ئېرىشمىز. دېدى. بۇ پىلان ھاۋا دېسانتلىرى گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى بىلەن ئەنگلىيە 2-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى گوللاندىيىدىكى ئارنھېمدىن ئۆتۈپ، رېين دەريياسىغا بېرىش بەلگىلەنگەن. ئېزىنخاۋېر مونتگومېرغا ئوخشاش ھۇجۇم ھالىتى يوقاپ كەتكۈچە رېين دەريياسىنىڭ ئۇ قېتىمدا بىر كۆۋرۈك ئىستېھكامى بەرپا قىلىش ئويىدا بولغاچقا، بۇ پىلانغا قوشۇلدى. ئۇنىڭ ھاۋا دېسانتلىرى گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنى ئىشقا سېلىپ بىر قېتىملىق چوڭ ھەرىكەت ئېلىپ بېرىش خىيالىنى ئېزىنخاۋېر ماختىدى.

ئەمما، بۇ پىلاندا مەلۇم روشەن يېتەرسىزلىكلەر بار ئىدى. ئاساسلىقى: بىلگىيىدىن گېرمانىيە چېگرىسىنىڭ شەرقىگە ئەمەس، شىمالىغا يۈرۈش قىلغاندا، 2-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ ئوڭ قانىتى بىلەن 4-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ سول قانىتى ئارىلىقىدا يوچۇق پەيدا بولۇپ قالاتتى. خۇجېس بۇ يوچۇقنى ئېتىش ئۈچۈن قوشۇننى سول يانقا بۆتكەشكە مەجبۇر بولاتتى. بۇ ھال ھەر قايسى تارماق قوشۇنلارنىڭ ئارىلىقىنى

تېخىمۇ كېڭەيتىپ، ئۇرۇش لىنىيىسىنى تېخىمۇ سۈرۈۋېتىشتىن دېرەك بېرەتتى. ھۇجۇم نىشانى — 21ـ گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيە رۇر رايونىنى تاشلاپ چىقىپ، باشقا دەريادىن ئۆتۈش ئىدى. تېخىمۇ يامان يېرى شۇكى، بۇنىڭدا ئانتۋېرىپ پورتىنى ئېچىش كەينىگە سۈرۈلۈپ كېتەتتى. ئانتۋېرىپ پورتى ياۋروپادىكى ئەڭ چوڭ پورت ھەم گېرمانىيىنىڭ يۈرىكى بولغان رايونلىرىغا يېقىن ئىدى. ئانتۋېرىپنى ئىگىلىمەي تۇرۇپ، گېرمانىيىگە قارشى چوڭ ئۇرۇش ھەرىكىتى ئېلىپ بارغىلى بولمايدىغانلىقى ئىتتىپاقداش ئارمىيە باش شتابىغا مەلۇم ئىدى. ئېزىنخاۋېر مونتگومېرنىڭ ئانتۋېرىپ پورتىنى بىر ياققا قايرىپ قويۇپ، ئارنھېمدا ئاقىۋىتى بىلەن ھېسابلاشماي، مۇۋەپپەقىيەت قازانغان تەقدىردىمۇ، زور جەڭ نەتىجىلىرىگە ئېرىشكىلى بولمايدىغان ھەرىكەت ئېلىپ بېرىشقا قوشۇلغانىدى.

بەزى ھەربىي مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ ئويلىغىنىدەك «بازار — گۈللۈك» ھەرىكىتى دەسلەپتىلا ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىدى. 17ـ سېنتەبىر يەنى بىرىنچى كۈنى 2 ـ گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە ياخشى جەڭ قىلالمىدى. كەينى-كەينىدىن تالاپەت تارتتى. 21ـ سېنتەبىرگە كەلگەندە ھاۋانىڭ ناچارلىقى، گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈشى، مونتگومېرنىڭ پاسسىپ قوماندانلىق قىلىشىدىن بۇ ھەرىكەت مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىدى. ئەمما، مونتگومېر ئۆزىنى تەنقىد قىلماي، جاۋابكارلىقنى باشقىلارغا ئىتتەردى. ئۇ ئېزىنخاۋېرغا: «مەن بىزنىڭ قارىشىمىز ئوخشاش دېگەن گەپكە قوشۇلمايمەن. بۇ مەسىلىدە مېنىڭ ئاق كۆڭۈللۈك قىلىشىمنى خالايدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنىمەن» دېدى. ئۇ چەكلىمە خاراكتېرلىك بۇيرۇق بىلەن باتتوننى ئىلگىرىلەشتىن توساشنى تەلەپ قىلدى. «ھەممىنى ئوڭ قاناتقا ئاتلاندۇرۇش» ئۈچۈن ئېزىنخاۋېرنى ئالدىراتتى. مەلۇم ئىلگىرىلەشلەر قولغا كەلگەن

بولسىمۇ، بىراق، ئانتۇھرىپ پورتسىز يەنىلا مەقسەتكە يەتكىلى بولمايتتى. پۇتكۇل ئۇرۇش سەپىنىڭ ئەھۋالى ياخشى ئەمەس ئىدى، ئىزىنخاۋېر مارشاللغا: «بۇ ئەھۋال كىشىگە تۇنىستىكى دەسلەپكى كۈنلەرنى ئەسلىتىدۇ. لېكىن، بىز پەقەت ئانتۇھرىپ پورتنى ئىشلىتەلىگەن بولساقلا، قانغا ئېرىشكەنگە ئوخشاش نەتىجىگە ئېرىشكەن بولاتتۇق» دېدى.

20-سېنتەبىر ئىزىنخاۋېر ئىتتىپاقداش ئارمىيە يىراقفا يۇرۇش قىلغۇچى قىسىملىرىنىڭ باش شتابىنى ۋېرسالغا يۆتكىدى. ئۇچىنچى كۈنى، يەنى 2-سېنتەبىر ۋېرسالدا ھەربىي ئىشلار يىغىنى چاقىرىلدى. بۇ ھۇجۇم قىلىش ۋاقتىنى بەلگىلەنگەندىن بۇيانقى ئەڭ چوڭ بىر قېتىملىق يىغىن ئىدى. يىغىنغا 23-گېنېرال، ئادمىرال ۋە ھاۋا ئارمىيە مارشالى قاتناشتى. مونتگومېر ۋە ئۇنىڭ شتاب باشلىقى فېرىد كېنگاندىن باشقا ئىتتىپاقداش ئارمىيە يىراقفا يۇرۇش قىلغۇچى قىسىملىرىنىڭ مۇھىم ئەربابلىرى جەم بولدى. بۇ ھاكاۋۇر ئەنگلىيە مارشالىنىڭ يىغىنغا قاتناشمىغانلىقىدىكى سەۋەب، قىلغان-ئەتكەنلىرىنىڭ باشقىلارنى قايىل قىلالمايدىغانلىقى، بولۇپمۇ ۋېرسالدىكى ئۇنىڭغا قارشى كىشىلەرنىڭ ھېچقايسىسىدا ئۆزىگە نىسبەتەن ياخشى تەسىر قالدۇرمىغانلىقى ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئايان ئىدى.

شۇ قېتىملىق ھەربىي يىغىندا ئىزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ ئۇرۇش پىلانىنى ئېلان قىلدى. ئۇ ئىشخانىسىدىن ئايرىلىپ يىغىن زالىغا كىرگۈچە، بىرىگە خەت يازغۇزۇپ مونتگومېرغا: «مەن ئانتۇھرىپ ناھايىتى مۇھىم دېگەن قاراشتا چىڭ تۇرىمەن. ئانتۇھرىپنى ئىگىلەش گېرمانىيىگە يۇرۇش قىلىشنىڭ ئالدىنقى شەرتى» دېگەن سۆزىنى يەتكۈزدى. ئۇ مونتگومېرنىڭ كانادا قوشۇنلىرىنى ئانتۇھرىپ پورتىنى ئىشغال قىلىشتا كېرەكلىك بولغان بارلىق نەرسىلەر بىلەن تەمىنلەشنى تەلەپ قىلدى.

«جۇملىدىن ئۇلارنى بارلىق ھاۋا ئارمىيە كۈچى ۋە سىلەر ئىشلىتىۋاتقان باشقا بارلىق قوراللار بىلەن تەمىنلەيسىلەر» دېدى. ئەمما مونتگومېر ياش قوماندانىنىڭ بۇيرۇقىغا پىسەنت قىلماي، ئۆز پىلانىدا داۋاملىق چىڭ تۇرۇپ، قوشۇنلىرىنى ئارنھېمغا ئىلگىرىلەشكە تەشكىللىدى. نەتىجىدە، ئىشلارنىڭ ھەممىسى چاتاق بولدى. فرانسىيە چېگرىسى ئىچىدە ئېلىپ بېرىلغان كەڭ كۆلەملىك ئاۋغۇست ھۇجۇمى ياۋروپاغا غەلىبە ئېلىپ كېلەلمىدى. «بازار — گۈللۈك» ھەرىكىتى مەغلۇپ بولدى. ئانتۋېرىپ پورتى ۋاقتىدا ئىشغال قىلىنمىغاچقا، بۇنىڭ 1944-يىلدىكى ۋەزىيەتكە ھېچقانداق پايدىسى بولمىدى.

9-ئۆكتەبىرگە بارغاندا، ئېزىنخاۋېر ئاخىرى تاقەت قىلالمىدى، ئۇ مونتگومېرىنى تەنقىدلىدى. دېڭىز ئارمىيە مارشالى رامساي ئىشخانىغا بىر پارچە دوكلات كۆتۈرۈپ كىردى، دوكلاتتا ئوق-دورا كەمچىل بولغانلىقتىن كانادا قوشۇنلىرىنىڭ 1-نويابىردىن ئاۋۋال ھېچقانداق ۋەزىپىنى ئورۇندىيالمايدىغانلىقى ئېيتىلغانىدى. جۇدۇنى تۇتقان ئېزىنخاۋېر: «ئانتۋېرىپ يورتى نويابىرنىڭ ئىچىدە ئىشقا كىرىشتۈرۈلىدۇ. بولمىسا بىزنىڭ پۈتكۈل ئۇرۇش ھەرىكىتىمىز توختاپ قالىدۇ. مەن شۇنى قاتتىق تەكىتلەيمەنكى، شۋېتسارىيىدىن تارتىپ ئەنگلىيە بوغۇزىغىچە سوزۇلغان پۈتكۈل ئۇرۇش سېپىدە ئېلىپ بېرىلىدىغان ئۇرۇش ھەرىكىتىدە ئانتۋېرىپنى ئىنتايىن مۇھىم دەپ قارايمەن. كىرىش ئېغىزىدىكى توسالغۇلارنى تازىلاش جېڭى سىزنىڭ بىۋاسىتە سۈرۈشتە قىلىپ تۇرۇشىڭىزغا موھتاج» دېگەن مەزمۇندا مونتگومېرغا تېلېگرامما يوللىدى. ئۇ تېلېگراممىدىكى قوپالراق ئېيتىلغان سۆز-ئىبارىلەرنى چىقىرىۋېتىپ، «ئۇ يەرنىڭ گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىڭىزنىڭ مۇھىم نۇقتىسى ئىكەنلىكىنى سىز چۈشىنىسىز» دېگەن بىر ئېغىز سۆزنى قوشۇپ قويدى.

مونتگومېر بۇنداق ئەيىبلەشكە قايىل بولمىدى، ئۇ شۇ كۈنىلا ئېزىنىخاۋېرغا جاۋاب تېلېگراممىا يېزىپ: «سىز ماڭا ۋاكالىتەن رامسايدىن سوراپ بېقىڭ. مېنىڭ ئۇرۇش ھەرىكىتىم توغرۇلۇق ئەھۋاللارنى بىلمەي تۇرۇپ سىزگە دوكلات قىلىدىغان ئۇنىڭ قانداق سالاھىيىتى بارئىكەن. كانادا قوشۇنلىرى ئاللىقاچان ھۇجۇمغا ئۆتتى، «قورال-يارا‌غ كەمچىل بولۇشتەك» ئەھۋال يوق» دېدى. ئانتونېرىپ توغرىسىدا «ئۇ يەردىكى جەڭگە ئۆزىنىڭ بىۋاسىتە قوماندانلىق قىلىۋاتقان» لىقىنى جاكارلىدى. ئاردىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي ئېزىنىخاۋېرنىڭ شتاب باشلىقى مونتگومېرغا تېلېفون بېرىپ، ئۇنىڭدىن ئانتونېرىپ ئەتراپىدا قاچان مەلۇم ھەرىكەت قوللىنىدىغانلىقىنى ئۆزىگە دەپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدى. ئارقىدىن ئاچچىقلاپ كەتتى. ئاچچىقىدا پوكاندەك قىزىرىپ كەتكەن سىمىت كەينىگە ئۆرۈلۈپ يارىدەمچىسى گېنېرال مورگانغا يۈزلىنىپ تۇرۇپكىنى ئۇنىڭ قولىغا تۇنقۇزۇپ قويدى. سىمىت: «ئېلىڭ. يۇرتداشىڭىزغا نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى دەپ قويۇڭ!» دېدى. مورگان نائىلاج مونتگومېرغا: «ئانتونېرىپنى تېزدىن ئىشغال قىلمىسىڭىز، سىزگە بېرىلىدىغان تەمىنات ئۇزۇپ تاشلىنىدۇ» دېدى.

بۇ تەھدىتتىن ئاچچىقلانغان مونتگومېر تۇرۇپكىنى قويۇپ قويۇپ، سىمىتقا خەت يازدى. ئۇ «بازار — گۇللۇك» ھەرىكىتىنىڭ مەغلۇپ بولۇشىنى ئۇنىڭ قوشۇنى بىلەن برادلېي قوشۇنى ئارىسىدا ماسلىشىشنىڭ كەمچىل بولغانلىقىغا ئارتىپ قويدى: ئىتتىپاقداش ئارمىيە باش شتابى تۇزگەن ئۇرۇش پىلانىنى مۇتتەھەملەرچە سۆكۈپ، قورۇقلۇق قوشۇنلىرىغا قوماندانلىق قىلىش ھوقۇقىنى يەنە بىر قېتىم تەلەپ قىلدى. ئېزىنىخاۋېر بۇ ئىشتىن قاتتىق خاپا بولدى. ئۇ: «ناۋادا مونتگومېر ئىتتىپاقداش ئارمىيە يىراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قىسىملىرىنىڭ ئالىي قوماندانلىق شتابىنىڭ ئۇرۇش پىلانىغا

يەنىلا پاسسىپ قارشىلىشىش پوزىتسىيە تۇتسا، بۇ بىزنىڭ ئارىمىزدا ھەقىقەتەن ئىختىلاپ بارلىقىنى ئىسپاتلايدۇ. بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنۇملۇك جەڭ قىلىش ئۈچۈن بۇ مەسىلىنى پات ئارىدا ھەل قىلىش كېرەك» دېدى. ئېزىنىخاۋېر ئۆزىنىڭ ھوقۇق دائىرىسىنى ئوچۇق ھېس قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ: «سىز ئۇلۇغ ئىتتىپاقداش دۆلەتنىڭ مەزكۇر جەڭ رايونىدىكى بىر ئالىي قوماندان بولۇش سۈپىتىڭىز بىلەن مېنىڭ قاراشلىرىم ۋە كۆرسەتمىلىرىمنىڭ ئۇرۇش غەلىبىسىگە تەسىر يەتكۈزىدىغانلىقىنى ھەقىقەتەن ھېس قىلىسىڭىز، بۇ مەسىلىنى بىزنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك دائىرىلەرگە يوللاش مەسئۇلىيىتىمىز بار» دېدى.

كۆرەڭلەپ ئۆزىنى بىلەلمەي قالغان مونتگومېرىغا شۇ نەرسە ئېنىقكى، ئەگەر ئېزىنىخاۋېر بۇ مەسىلىنى ئىتتىپاقداش ئارمىيە شتاب باشلىقلىرى باش قوشۇش كېڭىشمىسىگە دوكلات قىلسا، «يا ئۇ تۇرسۇن يا مەن تۇراي» بولاتتى، نەتىجىدە ئېزىنىخاۋېر غەلىبە قىلاتتى. مونتگومېر دەرھال تېلېگراممىا بېرىپ: «ئۆزۈمنىڭ قارىشىنى سىزگە بايان قىلدىم. بۇنىڭغا سىزمۇ ئىپادە بىلدۇرىڭىز، مەن ۋە بىز ھەممىمىز سىزنىڭ تەلىپىڭىزنى ئورۇنداشقا يۈزدەيۈز ئېتىبار بېرىمىز. شۇنداقلا، شەك-شۇبھىسىز ئورۇندايمىز» دېدى. ئانتونېرىنى ئەڭ مۇھىم ئورۇنغا قويغانلىقىنى، قوماندانلىق ھوقۇقى توغرىسىدىكى تالاش-تارتىشقا خاتىمە بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ: «مېنىڭ قوماندانلىق ھوقۇقى مەسىلىسىنى قايتا تىلغا ئالغانلىقىمنى ئەمدى ئاڭلىمايسىز» دەپ ۋەدە بەردى. تېلېگراممىنىڭ ئاستىغا «سىزگە ئىنتايىن سادىق خادىمىڭىز، مونتې» دەپ ئىمزا قويدى.

1944-يىل كۈزدە ھۆل-يېغىن كۆپ، ھاۋا ئوچۇق كۈنلەر ئاز بولدى. قوشۇنلارنىڭ ئىلگىرىلىشىمۇ ئاستا ئىدى.

مونتگومېر بىلەن برادلېي ئارىسىدىكى جېدەلدىن ئېزىنخاۋېر تولىمۇ بىئارام بولدى. ئۇنىڭغا تەسەللى بولغان بىردىنبىر ئىش — ئۇنىڭ گېنېرال ئارمىيىلىككە ئۆستۈرۈلگەنلىكىنى ئامېرىكا كېڭەش پالاتاسىنىڭ تەستىقلىغانلىقى ئىدى. ئۇنىڭ مارشالل، ماك ئارتۇر ھەم يەنە مونتگومېر بىلەن دەرىجىسى تەڭ بولدى. ئېزىنخاۋېرنى خۇش قىلغان يەنە بىر ئىش: ئۇ چېرچىل بىلەن كاي توغرۇلۇق سۆزلەشكەنلىكىنى، ئەنگلىيە باش ۋەزىرىنىڭ ئۇنىڭغا بۈيۈك برىتانىيە ئوردېنى بېرىشكە قوشۇلغانلىقىنى ئاشنىسى — ئىككىنچى لېيتېنانت كاي سوممېرسىبىغا ئەمدى دېسە بولاتتى.

ئېزىنخاۋېر روژدىستۋو بايرىمىدىن كېيىن يەنە بىر قېتىم يېڭى ھۇجۇم قوزغاش نىيىتىگە كەلدى. ئۇنىڭ قارىشىچە، «ئېگىزلىكتىكى رايونلار» غا جايلاشقان گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ ھەرقايسى دىۋىزىيىلەردە شتات كەمچىل، جەڭگىۋارلىقى ئېغىر دەرىجىدە ئاجىز، تەمىنات لىنىيىسى راۋان ئەمەس ئىدى. شۇڭا ئۇلارغا تېز ھەم قاتتىق زەربە بېرىشنى ئويلىدى. مونتگومېر بولسا ئىككىلەندى. ئېزىنخاۋېر ھەربىي ھەرىكەت ئېلىپ بېرىشتا مونتگومېرنىڭ ۋاقىت ئېڭى كەمچىلكەن دەپ ھېسابلىدى. ئىككى تەرەپ ئارىسىدا بىر مەيدان كۆڭۈلسىز تالاش-تارتىش يەنە يۈز بەردى. مونتگومېر بىر پارچە خېتىدە، ئېزىنخاۋېرنىڭ ئۇرۇش قىلىش فاڭجېنىنى ئەيىبلەپ، قۇرۇقلۇق جېڭىگە ئۆزىنىڭ تولۇق ھوقۇق بىلەن قوماندانلىق قىلىشنى يەنە بىر قېتىم تەلەپ قىلدى. بۇ ئەلۋەتتە بىر مەنزىلگە — شىمال تەرەپكە ھۇجۇم قىلىش، باتتوننى ئۆز ئورنىدىن قوزغاتماسلىقتىن بېشارەت بېرەتتى. مونتگومېر ھەتتا بۇ توغرۇلۇق بىر پارچە يوليورۇق يېزىپ، ئېزىنخاۋېرغا قول قويغۇزماقچى بولدى.

ئېزىنخاۋېر ئۇنىڭ تەلىپىنى ئورۇنداش ئۇياقتا تۇرسۇن،

ئۆزىنىڭ يولىورۇقىنى تارقاتتى، يولىورۇقنىڭ ھەر بىر نۇقتىسى مونتگومېر تۇزگەن يولىورۇقنىڭ ھەر بىر نۇقتىسىغا قارىمۇ قارشى كېلەتتى. ئېزىنخاۋېر تەكىتلەپ: «نۆۋەتتە بىر ئىشتىن ساقلىنىش زۆرۈر، دۇشمەن پىيادە ئەسكەرلىرى بىلەن ئۆزىنىڭ گەۋدىلىك قىسمىنى تۇراقلاشتۇرۇپ، شۇ ئارقىلىق ئالدىنقى سەپنىڭ ھەرقانداق بىر قىسمىدا تانكىلىرىنى ئىشقا سېلىش كويىدا بولۇۋاتىدۇ. بىز تەشەببۇسكارلىقنى يېڭىۋاشتىن ئىگىلىشىمىز لازىم. بۇ ئىشتا مۇرئەت بىلەن غەيرەت ناھايىتى مۇھىم» دېدى. بۇ يولىورۇققا قوشۇمچە قىلىپ مونتگومېرغا ئەۋەتكەن چۇشەندۇرۇشتە، ئېزىنخاۋېر ئاددىي، كەسكىن ۋە كۆچلۈك ئىبارىلەرنى ئىشلەتتى. مونتگومېر ئۇرۇش مەيدانى قوماندانلىقىنىلا تالاشقاندا، ئېزىنخاۋېر: «قوشۇلمايمەن» دېدى. ئۇ ئۆزىنىڭ مونتگومېرغا قولىدىن كېلىدىغانلىكى ياخشىلىقلارنىڭ ھەممىسىنى قىلغانلىقىنى، برادلېينى مونتگومېرنىڭ قوماندانلىقى ئاستىغا چۇشۇرۇپ قويىدىغان پىكرىنى ئەمدى قۇلاق سالمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. «بۇ ئىشتا مەن سىزگە ئېنىق دەپ قويماي، مەن ئەمدى يول قويمايمەن، — دېدى ئۇ، — «مەن ئۇدۇل تەرەپتىن رېين دەرياسىغا يۇرۇش قىلىش پىلانىنى تۇزۇپ بولدۇم» ئېزىنخاۋېر مونتگومېرغا ئۆزىنىڭ يولىورۇقىنى تەپسىلىي ئوقۇپ چىقىشقا بۇيرۇق بەردى. ئىلگىرى مونتگومېرغا يازغان خەتچەك ۋە بەرگەن كۆرسەتمىلىرىدىكى مۇجمەللىكلەرگە ئەمدى ئورۇن قالمىغانىدى.

ئېزىنخاۋېر بۇ ئەنگلىيە مارشالىغا گەپنى ئوچۇق قىلدى. ئۇ: «مەن ناھايىتى بىئارام بولۇۋاتىمەن. بىزنىڭ ئارىمىزدا ئېتىقاد جەھەتتە ئۆتكىلى بولمايدىغان ھاك پەيدا بولدى. كۆرۈلگەن ئىختىلاپلارنى ئىتتىپاقداش ئارمىيە شتاب باشلىقلىرى باش قوشۇش كېچىشمىسىگە مەلۇم قىلىشقا توغرا كېلىۋاتىدۇ»

دېدى. ناۋادا مونتگومېر داۋاملىق ھەددىدىن ئاشسا، ئېزىنخاۋېر دېگىنىدەك قىلاتتى. ئېزىنخاۋېر: «تۇگىمەس قالايمىقانچىلىق ۋە تالاش-تارتىش ئورتاق ئىشلاردىكى ياخشى ئارزۇلىرىمىز بىلەن پىداكارلىق روھىمىزنى زىيانغا ئۇچرىتىدۇ. بىزنىڭ بۇ ئارزۇ ۋە پىداكارلىق روھىمىز ئىتتىپاقداش ئارمىيىنى تارىختا تەڭدىشى يوق قوشۇنغا ئايلاندۇرىدۇ» دېدى. ئەگەر مونتگومېر چىڭ تۇرۇۋالسا، ئېزىنخاۋېرغا بۇنىڭدىن باشقا يولمۇ يوق ئىدى.

ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئالىي قوماندانلىق شتابى مونتگومېردىن بەك بىزار بولۇپ كەتكەنىدى. ھەممىسىلا مونتگومېر ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلۇشى كېرەك، دەپ قارايتتى. مونتگومېر قېتىنمۇ ئالماي تەلۋىلىك بىلەن: «ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش كېرەك، كىم مېنىڭ ئورنۇمنى دەسسىيەلەيدۇ؟» دېدى. فېرېد كېنىگان: «ئورنۇنلاشتۇرۇپ بوپتۇ دەپ ئاڭلىدىم. ئورنىڭىزغا ئالېكساندرنى قويماقچى بوپتۇ» دەپ جاۋاب بەردى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ مونتگومېرنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى. ئۇ ئىقتىدار ۋە نوپۇزى جەھەتتە ئۆزىدىن كۆپ ئۈستۈن تۇرىدىغان بۇ گېنېرالنى ئونتۇپ قالغانىدى. «فېرېد، مەن قانداق قىلىمەن؟ ئەمدى قانداق قىلىمەن؟» دېدى. مونتگومېر فېرېد كېنىگان يېزىپ تەييار قىلىنغان تېلېگراممىنى چىقىرىپ، مونتگومېرغا قول قويغۇزۇۋالدى. ئۇ: «قول قويۇڭ! بىردىنبىر ئامال، ئېزىنخاۋېرنىڭ ئالدىدا خاتالىقىڭىزنى ئېتىراپ قىلىڭ، قۇرۇقلۇق ئارمىيە قوشۇنلىرىغا يالغۇز قوماندانلىق قىلىش توغرۇلۇق يازغان خېتىڭىزنى يىرتىۋېتىش ياكى قايتۇرۇۋېلىشنى تەلەپ قىلىڭ» دېدى. بۇ ھاكاۋۇر گېنېرال شۇ بويىچە ئىش قىلدى.

ئۇ ئىتتىپاقداش ئارمىيە يىراققا يۇرۇش قىلغۇچى قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانلىغا يازغان خېتىدە: «قەدىرلىك ئېزىنخاۋېر، سىز ماڭا ۋە قول ئاستىدىكى بارلىق

كوماندىر-جەڭچىلەرگە ئىشەنسىڭىز بولىدۇ. سىزنىڭ پىلانىڭىزنى پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن يۈزدەيۈز ئورۇنلاشقا تىرىشىمىز» دېدى. ئۇ 1945-يىل 3-يانۋاردا ھۇجۇمنى باشلىدى. بۇ ھۇجۇم ئېزىنىخاۋېرنىڭ تەلىپىگە پۈتۈنلەي ئۇيغۇن بولمىسىمۇ، بىراق ئۇنىڭ بۇ ھەرىكىتى ئىلگىرى ئوتتۇرىغا قويغان تەلەپلىرىدىن كۆپ ياخشى ئىدى. ئىتتىپاقداش ئارمىيە فېۋرالدا «ئېگىزلىكتىكى رايونلار» غا كەينى-كەينىدىن ھۇجۇم قوزغىدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە سوۋېت قىزىل ئارمىيىسىمۇ باتۇرلارچە قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتتى. گىتلېر بارغانسېرى بەرداشلىق بېرەلمەي قالدى.

يىگىرمە بىرىنچى باب

گىتلېرنىڭ قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈشى

ئىتتىپاقداش ئارمىيە نورماندىيىدە قۇرۇقلۇققا چىققاندىن بېرى غەربىي سەپتىكى گېرمانىيە قوشۇنلىرى ئىتتايىن ئېغىر تالاپەت تارتتى. مۇتلەق كۆپ سانلىقى گېرمانىيە گېنېرالىرى، 3-ئىمپېرىيىنىڭ پۈرسىتى قولدىن كەتتى، جەڭ ئاساسەن گېرمانىيە زېمىنىدا ئېلىپ بېرىلمىدۇ، دەپ ھېسابلاشتى. بىراق، پارىژ ئازاد قىلىنغاندىن كېيىن ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئۇرۇش سەپلىنىڭ سوزۇلۇپ، تەمىناتنىڭ كۈنسايىن قىيىنلىشىپ كېتىشى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىچكى جەھەتتە پىكىر بىرلىكىنىڭ يوقلۇقى سەۋەبلىك ھۇجۇم ئاستا-ئاستا پەسلەپ قالدى. بۇ گىتلېرغا ھەم ئېلىۋېلىش پۈرسىتى يارىتىپ بەردى. ئۇ قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈش نىيىتىگە كەلدى.

1944-يىل 31-ئاۋغۇست گىتلېر قوماندانلىق شتابىدا بىر قىسىم گېنېرالىلارغا تەنبىھ بېرىپ، ئۇلارغا پولاتتەك ئىرادىنى سىڭدۈرمەكچى بولدى. ئۇ: «بىز زۆرۈر تېپىلغاندا رېين دەرياسىدا ئۇرۇش قىلىمىز. بۇ ھېچ گەپ ئەمەس. بىز ھەر قانداق ئەھۋالدا خۇددى ئىمپېراتور فرېدېرىخ ئېيتقاندەك، جەڭنى قارغىش تەككۈر دۈشمەنلەر ھالسىزلىنىپ ئۇرۇش قىلغۇدەك بىرمۇ ئادەمى قالمىغانغا قەدەم داۋاملاشتۇرۇشىمىز كېرەك. بىز نېمىس مىللىتىنىڭ ھاياتىنىڭ بىخەتەرلىكىگە

بۇنىڭدىن كېيىنكى 50 يىلدىن 100 يىلغىچە كاپالەتلىك قىلغۇدەك بىر تىنچ ۋەزىيەتكە ئىگە بولغانغا قەدەر ئۇرۇش قىلىشىمىز كېرەك. بۇنداق تىنچ ۋەزىيەت ئالدى بىلەن 1918-يىلدىكىگە ئوخشاش يەنە بىر قېتىم بىزنىڭ شان-شەرىپىمىزگە داغ كەلتۈرمەسلىكى كېرەك. . . مەن مۇشۇ جەڭگە رەھبەرلىك قىلىش ئۈچۈن ياشايمەن. چۈنكى ماڭا مەلۇمكى، بۇ جەڭنىڭ ئارقىسىدا پولاتتەك ئىراده بولمىسا، بۇ جەڭده غەلبە قىلغىلى بولمايدۇ» دېدى.

گىتلېر قۇرۇقلۇق ئارمىيە باش شتابىنىڭ پولاتتەك ئىرادىسى يوق دەپ تەنقىدلىگەندىن كېيىن، ئۆز گېنېرالىرىغا ئىستىقبالىدىن ئۈمىد كۈتكىلى بولىدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنىشتىكى بەزى ئاساسلىرىنى ئاشكارىلىدى. ئۇ: «ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ئىنتايىن جىددىيلەشكەنده، ئۇلارنىڭ ئادەتجۈدا بولىدىغان كۈنى يېتىپ كېلىدۇ. تارىختىكى ھەممە ئىتتىپاقداشلار ھامان بىر كۈنى غۇلاپ چۈشىدۇ. ھەر قانچە جاپالىق مۇشەققەتكە دۇچ كەلسەكمۇ، بىردىنبىر چارە مۇڭاپىق پەيتنى كۈتۈشتىن ئىبارەت» دېدى.

ناتسىستلار تەشۋىقات مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرى گېببېلس بۇيرۇقىغا بىنائەن «ئۈمۈمىي سەپەرۋەرلىك» خىزمىتىنى تەشكىللىدى. يېڭىدىن قوشۇمچە ئارمىيىنىڭ قوماندانلىقىغا تەينىلەنگەن گىملېر غەربىي لىنىيىنى قوغداش ئۈچۈن 25 خەلق پىيادە ئەسكەرلەر دىۋىزىيەسىنى قۇرۇشقا تۈتۈش قىلدى. ناتسىستلار گېرمانىيىسىده «ئۈمۈمىي ئۇرۇش» توغرىسىدىكى پىلانلار ۋە گەپ-سۆزلەر ناھايىتى كۆپ بولسىمۇ، دۆلەتنىڭ بايلىقى تولۇق ئىشلىتىلمىدى. گىتلېرنىڭ چىڭ تۇرۇشى بىلەن، پۈتكۈل ئۇرۇش مەزگىلىده كۈندىلىك بۇيۇملار يەنىلا ناھايىتى كۆپ مىقداردا ئىشلەپچىقىرىلىۋەردى. بۇنداق قىلىش، روشەنكى، خەلقنى تىنچلاندۇرۇش ۋە ئەسكەرلەرنىڭ

روهىنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن ئىدى. يەنە كېلىپ، گىتلېر ئۇرۇشتىن ئىلگىرى تۈزۈلگەن ئايالالارنى زاۋۇتقا كىرىپ ئىشلەشكە سەپەرۋەر قىلىش پىلانىنى ئۇزاققىچە يولغا قويمىدى. 1943-يىلى مارتتا، ھەربىي ھازىرلىقلار ۋە ئۇرۇش ۋاقتىدىكى ئىشلەپچىقىرىشقا مەسئۇل مىنىستىرى سپېل ئايالالارنى زاۋۇتلارغا كىرگۈزمەكچى بولۇۋېدى، گىتلېر: «بىزنىڭ ئەڭ قىممەتلىك غايىمىز قۇربان بولۇپ كېتىدىكەن. بەك چىقىم تارتىپ كېتىدىكەنمىز!» دېدى. ناتسىستلار ئىدىيىسىدە نېمىس ئايالىرى زاۋۇتلارغا كىرمەستىن ئۆيدە ئولتۇرۇشى لازىم، دەپ قارىلاتتى. ئۇرۇشنىڭ دەسلەپكى تۆت يىلىدا، ئەنگلىيىدە 2 مىليون 500 مىڭ ئايال ئۇرۇش مەزگىلىدىكى ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللاندى. گېرمانىيىدە بولسا ئاران 182 مىڭ ئايال شۇنداق خىزمەت بىلەن شۇغۇللاندى.

ھازىر دۇشمەن ئىشىك ئالدىغىچە باستۇرۇپ كېلىۋېدى، ناتسىستلارنىڭ باشلىقلىرى ئالاقزادە بولۇشقا باشلىدى. 15 ياشتىن 18 ياشقىچە بولغان بالىلار ۋە 50 ياشتىن 60 ياشقىچە بولغان ئەرلەر چاقىرىققا بىنائەن ھەربىي سەپكە كىردى. ئالىي مەكتەپلەر، ئوتتۇرا مەكتەپلەر، ئىدارىلەر ۋە زاۋۇتلارنىڭ ھەممىلا يېرىدە ھەربىي سەپكە كىرگۈچىلەر ئىزدەلدى. 1944-يىلى سېنتەبىردىن ئۆكتەبىرگىچە 500 مىڭ ئادەم قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىگە قاتناشتى. ئەمما، ئايالالارنىڭ ئىدارىلەرگە ۋە زاۋۇتلارغا كىرىپ ھەربىي سەپكە قاتناشقۇچىلارنىڭ ئورنىدا ئىشلەيدىغانلىقى توغرىسىدا بەلگىلىمە چىقىرىلمىدى. ئۇرۇش تەييارلىقى ۋە ئۇرۇش مەزگىلىدىكى ئىشلەپچىقىرىش مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرى ئالبېرت سپېل گىتلېرغا تېخنىك ئىشچىلارنىڭ ھەربىي سەپكە كىرىشى ھەربىي قورال-ياراغ ئىشلەپچىقىرىشىغا ئېغىر ھالدا تەسىر يەتكۈزىدى دەپ نارازىلىق بىلدۈردى.

ناپولېئون دەۋرىدىن بۇيان گېرمانىيە ئەسكەرلىرىگە ۋەتەنىنىڭ مۇقەددەس زېمىنىنى قوغداشقا ھاجەت چۈشمىگەنىدى. ئۇنىڭدىن كېيىنكى پرۇسسىيە ئۇرۇشى بىلەن گېرمانىيە ئۇرۇشى باشقا دۆلەتلەرنىڭ زېمىنىدا ئېلىپ بېرىلغانىدى. ھازىر جەڭ گېرمانىيىنىڭ مەركىزىگە قاراپ ئىچكىرىلەۋاتاتتى. قوشۇنلار قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى. شۇڭا ئۇلارغا ئىلھام بېرىش خىزمىتى داغدۇغا بىلەن ئېلىپ بېرىلدى. قۇرۇقلۇق ئارمىيە مارشالى فون رۇندستېد: «غەربىي لىنىيە ئۇرۇش مەيدانىدىكى ئەسكەرلەر! مەن سىلەرنىڭ گېرمانىيىنىڭ مۇقەددەس زېمىنىنى قوغدىشىڭلارنى. . . ئاخىرغىچە بەرداشلىق بېرىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن!» دەپ چاقىرىق چىقاردى. قۇرۇقلۇق ئارمىيىنىڭ يەنە بىر مارشالىمۇ گۇرۇپپۇۋي ئارمىيىدىكى ئەسكەرلەرگە: «يۇرتىمىزنىڭ خوتۇن، بالا-چاقىلىرىمىزنىڭ ھاياتى مۇشۇ ئۇرۇشقا باغلىق!» دېدى.

خەتەرلىك ۋەزىيەتنى ئوڭشاش ئۈچۈن گېتلېرنىڭ كاللىسىدا قايتۇرما ھۇجۇم قوزغاش خىيالى پەيدا بولدى.

گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ غەربىي لىنىيە ئۇرۇش مەيدانىدىكى ئالىي دەرىجىلىك قوماندانلىرى 1944-يىل 12-دېكابىر بىر كۈنى ئاخشىمى رۇندستېدنىڭ باش شتابىغا چاقىرتىپ كېلىندى. ئۇلار يانلىرىدىكى قورال-ياراغ ۋە قوللىرىدىكى خىزمەت سومكىلىرىدىن مەھرۇم قىلىنغاندىن كېيىن، بىر ئاپتوموبىلغا ئولتۇرغۇزۇلدى. ئاپتوموبىل دالىدىكى قاراڭغۇ جايدا يېرىم سائەت يول يۈردى. بۇنىڭدىن مەقسەت: ئۇلارنى نىشاندىن ئاداشتۇرۇش ئىدى. ئاپتوموبىل ئاخىر يەر ئاستى ئۆيگە كىرىدىغان ناھايىتى چوڭقۇر بىر ئېغىزغا كېلىپ توختىدى. بۇ جاي گېتلېرنىڭ فرانكفورت ئەتراپىدىكى زېگېنبېرگقا جايلاشقان باش شتابى ئىدى. بۇ كىشىلەر ئاز سانىدىكى ئالىي قوماندانلار بىر ئاينىڭ ئالدىدا خەۋەر

تاپقان بىر كىشىدىن يەنى فىئۇرېرنىڭ تۆت كۈن ئىچىدە غەربىي لىنىيىدە كۈچلۈك قايتۇرما ھۇجۇم قوزغاشقا تەييارلىق كۆرۈۋاتقانلىقىدىن تۇنجى قېتىم خەۋەر تاپتى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ قوشۇنى سېنتەبىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ رېين دەريياسىنىڭ غەربىدىكى ئالدىنقى سىپىدە توسقۇنلۇققا ئۇچرىغاندىن كېيىن گىتلېرنىڭ كاللىسىدا يۇرەكلىك بىلەن تەسەۋۋۇر قىلىنغان بىر پىلان يەنى تەشەببۇسكالىق ھوقۇقىنى تارتىۋېلىپ ھۇجۇم قوزغاش، ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭ 3-ۋە 1-ئارمىيىلىرىنى بىر-بىرىدىن ئايرىپ تاشلاپ ئانتۋېرپېنى ئىچكىرىلەپ كىرىش، ئېزىنخاۋېرنىڭ ئاساسىي تەمىنات بازىلىرىنى تارتىۋېلىپ، ئەنگلىيە-كانادا قوشۇنلىرىنى بېلگىيە ۋە فىنلاندىيە چېگرىسىنىڭ بويلاپ چېكىنىشكە مەجبۇر قىلىش پىلانى پەيدا بولدى. ئۇنىڭ قارىشىچە، بۇ ھۇجۇم بىلەن ئامېرىكا-ئەنگلىيە بىرلەشمە ئارمىيىسىنى پاجىئەلىك مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىتىپ، شۇ ئارقىلىق گېرمانىيىنىڭ غەربىي چېگرىسىنى تەھدىتتىن خالىي قىلىشقا ئىمكانىيەت يارىتىپلا قالماي، ئۆزى روسىيە قوشۇنلىرىغا ناقابىل تۇرۇش پۈرسىتىگە ئىگە بولغان بولاتتى. بۇ ھۇجۇم بىلەن يەنە ناھايىتى تېزلا ئاردېن ئورمانلىقىغا يول ئاچقىلى بولاتتى. گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ 1940-يىلى قوزغىغان چوڭ ھۇجۇمى مۇشۇ جايدىن باشلانغانىدى؛ يەنە كېلىپ گېرمانىيە ئاخباراتچىلىرى بۇ يەردە ئامېرىكىنىڭ ناھايىتى ئاجىز تۆت پىيادە ئەسكەرلەر دىۋىزىيىسىلا بارلىقىنى بىلەتتى.

گىتلېر ئاخىرقى قېتىم بىراقلا دو تىكىش ئۈچۈن كەچكۈز كىرگەندىن بېرى ھەممىلا جايدا قالغان-قالماس قوشۇنلىرىنى توپلاشقا كىرىشتى. ئۇ ئۆكتەبىردە 1500 گە يېقىن يېڭى ياكى ئۆزگەرتىپ قۇراشتۇرۇلغان تانكا ۋە بىر قىسىم ئېغىر تېپتىكى زەمبىرەك توپلىدى. دېكابىردا يەنە 1000 دانە تانكا يىغدى. ئۇ

يەنە ئاردېن ئورمانلىقىنى بۆسۈپ ئۆتۈش ئۈچۈن توققۇز برونېۋىك دىۋىزىيىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان 28 دىۋىزىيىنى يۆتكىدى؛ بۇنىڭدىن باشقا يەنە ئاساسىي ھۇجۇم باشلانغاندىن كېيىن ئالساسقا ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن ئالتە دىۋىزىيە يىغدى. گېرىنگ 3000 دانە ئۇرۇش ئايروپىلانىنى يىغىشقا ماقۇل بولدى.

بۇ كۈچ رۇندستېدنىڭ 1940-يىلى مۇشۇ جەڭ مەيدانلىرىدا ئىشلەتكەن ئەسكىرىي كۈچىگە يەتمىسىمۇ، خېلىلا يېتەرلىك دەرىجىدىكى كۈچ ئىدى. لېكىن، بۇنداق ئەسكىرىي كۈچنى توپلاش شەرقىي سەپتىكى گېرمانىيە قوشۇنلىرىغا بېرىلىدىغان ياردەمنى ئەمەلدىن قالدۇرغانلىق بولاتتى. شەرقىي سەپتىكى گېرمانىيە قوشۇنلىرى بۇ ياردەم روسىيىنىڭ يانۋاردا قوزغىماقچى بولغان قىشلىق ھۇجۇمنى چېكىندۈرۈشتە كەم بولسا بولمايدۇ، دەپ قارايتتى. شەرقىي سەپتىكى ئۇرۇش مەيدانلىرىغا مەسئۇل بولۇۋاتقان باش شتاب باشلىقى گودېرىئان بۇ ئىش توغرۇلۇق باشقىچە كۆز قارىشىنى ئوتتۇرىغا قويۇۋېدى، گىتلېر كايىپ كەتتى.

«ماڭا ساۋاق بېرىشىڭىزنىڭ ھاجىتى يوق! مەن ئۇرۇش مەيدانلىرىدا گېرمانىيە ئارمىيىسىگە بەش يىل قوماندانلىق قىلغان. بۇ مەزگىلدە مەن ئېرىشكەن ئەمەلىي تەجرىبىلەر باش شتابنىكىلەرنىڭ ھېچقايسىسىدا يوق. مەن كلاۋسېۋىتز[1] بىلەن مولتكېلارنى[2] تەتقىق قىلغان. ئۇلارنىڭ ھەربىي ئىشلار

---

① كلاۋسېۋىتز (1780-1831) پرۇسسىيە گېنېرالى، بۇرژۇئازىيە ھەربىي ئىشلار يازغۇچىسى، بېرلىن ھەربىي مەكتىپنىڭ مۇدىرى بولغان. «ئۇرۇش نەزىرىيىسى» قاتارلىق ئەسەرلىرى بار. لېنىن ئۇنى: «ناھايىتى داڭلىق ئۇرۇش پەيلاسوپى ۋە ھەربىي تارىخشۇناس» دېگەن.

② خېلموت كارىل برنفارد مولتكي (1800-1891) گېرمانىيە ھەربىي ئالىمى، مارشالى. بىسماركنىڭ «قاتتىق قوللۇق سىياستى»نىڭ قىزغىن قوللىغۇچىسى. «1870-1871 يىلدىكى پرۇسسىيە - فرانسىيە ئۇرۇشى» قاتارلىق ھەربىي ئىشلارغا دائىر كۆپلىگەن ئەسەرلىرى بار.

توغرىسىدا يېزىلغان ماقالىلىرىنىڭ ھەممىسىنى قويماي ئوقۇپ چىققان. ئەمۇالنى سىزدىن ئېنىق بىلىمەن!» دېدى ئۇ.

خىزمەت سوممىلىرى ۋە قوراللىرى تارتىۋېلىنغان گېنېرالار 12-دېكابىر ئاخشىمى زېگېنبېرگدىكى فىئۇرېر باش شتابىغا يىغىلدى. بۇ ناتىستلار قوماندانى مۇكچەيگەن، يۈزى سارغىيىپ كەتكەن ۋە ئازىراق ئىششىغانىدى. ئۇ ئۈستەلدە ئېگىشىپ ئولتۇراتتى، قولى تىترەپ تۇراتتى. تىترەپلا تۇرىدىغان سول بىلىكىنى ئىمكانقەدەر يوشۇرۇشقا تىرىشاتتى. ماڭغاندا بىر پۇتى سۆرىلىپ قالاتتى.

گىتلېر يەنە بۇرۇنقىدەكلا سۆزلەيتتى. ئۇ قوماندانلىرىغا سىياسىي سەپەرۋەرلىك قىلىپ، ئۇزۇن سۆزلىدى:

«تارىختا، بىزنىڭ دۈشمىنىمىزگە ئوخشاش تەركىبى ئۇنداق مۇرەككەپ، ھەر قايسىسىنىڭ مەقسەت-مۇددىئالىرى ھەر خىل بولغان بۇنداق ئىتتىپاق بولغان ئەمەس. بۇ ئىتتىپاقنىڭ بىر تەرىپى ئۇچىغا چىققان كاپىتالىستىك دۆلەت؛ يەنە بىر تەرىپى ئۇچىغا چىققان ماركسىزملىق دۆلەت. بىر تەرىپى سەكراتتا قىلىۋاتقان ئىمپېرىيە يەنى ئەنگلىيە؛ يەنە بىر تەرىپى ئۇنىڭ ئورنىنى بېسىش كويىدا يۈرگەن ئەسلىدىكى مۇستەملىكە — ئامېرىكا.

بۇ ئىتتىپاقنىڭ ئەزالىرى بۇ ئىتتىپاقنا ئۆزلىرىنىڭ سىياسىي قارا نىيىتىنى بىلەن قاتناشقان... ئامېرىكا ئەنگلىيىنىڭ جەندىسىگە ۋارىسلىق قىلماقچى؛ روسىيە بالقانغا ئىگە بولماقچى... ئەنگلىيە ئۆزىنىڭ ئوتتۇرا يەر دېڭىزىدىكى يەرلىرىنى ساقلاپ قالماقچى... ھازىر بۇ دۆلەتلەر توختاۋسىز دەتالاش قىلماقتا. كىم ئەگەر ئۆمۈچۈككە ئوخشاش تورنىڭ مەركىزىدە ئولتۇرۇپ ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتىغا دىققەت قىلالىسا، شۇ كىشى بۇ دۆلەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى بارغانسېرى چوڭقۇرلىشىۋاتقان زىددىيەتلەرنى كۆرۈۋالالايدۇ.

بىز بىر قانچە قېتىم ھۇجۇم قوزغىساقلا، گېرمانىيە بوشاشماي تۇرالىسىلا، سۈنئىي كۈچكە تايىنىپ پۇت تىرەپ تۇرۇۋاتقان بۇ ئورتاق سەپ بىراقلا يىمىرىلىپ كېتىدۇ. . .

مۇھىمى شۇكى، دۈشمەننىڭ غەلىبە قازىنىشقا ئىشەنچىمىز بار دەپ قارايدىغان كۆز قارىشىنى بۇزۇپ تاشلىشىمىز كېرەك. . . بىز ھەر قانداق چاغدا دۈشمەنگە شۇنى بىلدۈرۈشىمىز كېرەككى، ئۇلار ھەر قانچە قىلسىمۇ بىزنى تەسلىم قىلالمايدۇ! قەتئىي تەسلىم قىلالمايدۇ! قەتئىي تەسلىم قىلالمايدۇ!»

گېنېراللار يىغىندىن تارقىغاندا بۇ سەپەرۋەرلىك نۇتقى ئۇلارنىڭ قۇلىقى تۈۋىدە جاراڭلاپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ئاردېن ھۇجۇمىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولىدىغانلىقىغا ئىشەنمىسىمۇ، ئۇلار يەنىلا ئەڭ زور قابىلىيەتلىرىنى ئىشقا سېلىپ بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىشقا بەل باغلىدى.

گېرمانىيە قوشۇنلىرى 15-دېكابىر كېچىسى ئاسېننىڭ جەنۇبىدىكى تريېرنىڭ غەربىي شىمالغا جايلاشقان ئېھتېرناھ ئارىلىقىدىكى 70 ئىنگلىز مىلى كېلىدىغان ئۇرۇش سېپىدە ئۆز ئىستىھكاملىرىغا كىردى. شۇ كۈنى ئاخشىمى قاتتىق قاراڭغۇ ئىدى، قىرو چۈشۈۋاتاتتى. قويۇق تۇمان ئاردېن ئورمانلىقى ئەتراپىدىكى قار بىلەن قاپلىنىپ كەتكەن ئوڭغۇل-دوڭغۇل تاغلارنى ئورىۋالغانىدى. ھاۋارايىدىن بېرىلگەن مەلۇماتتىن قارىغاندا، بۇنداق ھاۋا رايى ئۇدا بىر قانچە كۈن داۋاملىشاتتى. مۆلچەرلىنىشىچە، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ئايروپىلانلىرى بۇ مەزگىلدە ئۇچالمايتتى. گېرمانىيىنىڭ تەمىنات لىنىيىسى نورماندىيىدىكىگە ئوخشاش بالا-قازادىن ئامان قالاتتى. ھاۋا كىلىماتى ئۇدا بەش كۈن گىتلېرغا ياردەم بەردى. گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ ئىتتىپاقداش ئارمىيە قوماندانلىق شتابىنىڭ ئويلىمىغان يېرىدىن چىققان بۇ ھەرىكىتى 16-دېكابىر سەھەردە

دەسلەپكى قەدەمدە ئىلگىرىلىگەندىن كېيىن، ئۇلار ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ جېنىدىلىرىنى ئۈدا بىر قانچە قېتىم بۆسۈپ تاشلىدى.

گېرمانىيىنىڭ بىر برونېۋىك قىسمى 17-دېكابىر كېچىسى، ئامېرىكا 1 - ئارمىيىسىنىڭ باش شتابى جايلاشقان جاي — سپاغا سەككىز ئىنگلىز مىلى كېلىدىغان ستاۋفۇرلۇۋقا يېتىپ باردى. ئامېرىكا قوشۇنلىرى ئالاقزادە بولۇپ قېچىپ كەتتى. ئەڭ مۇھىمى، بۇ جاي ئامېرىكىنىڭ 3 مىليون گاللون بېنزىن ساقلىنىۋاتقان غايەت زور تەمىنات پونكىتىغا بىر ئىنگلىز مىلىلا كېلەتتى. گېرمانىيىنىڭ برونېۋىك قوشۇنلىرى بۇ تەمىنات پونكىتىنى ئىگىلىۋالىدىغان بولسا، تېخىمۇ تېز سۈرئەت بىلەن تېخىمۇ يىراق جايلارغا بارالايتتى. چۈنكى گېرمانىيە قوشۇنلىرىدا بېنزىن ناھايىتى كەمچىل ئىدى. بېنزىن يېتىشمىگەچكە، گېرمانىيىنىڭ برونېۋىك قىسىملىرى دائىم ئىلگىرىلەش سۈرئىتىنى ئاستىلىتىپ ماڭماقتا ئىدى. ناتسىستلارنىڭ سكولزېندىكى ئالاھىدە ھەربىكەت ئەترىتى ئاتالمىش 150-برونېۋىك بريگادىسى ئامېرىكىچە ھەربىي كىيىملەرنى كىيىپ، ئولجا ئېلىنغان ئامېرىكا تانكىلىرى، ئايتوموبىللىرى ۋە جېپلىرىنى قارا-قويۇق ھەيدەپ، ئامېرىكا قوشۇنلىرىنى پاتىپاراقچىلىققا سېلىۋەتتى.

ئىتتىپاقداش ئارمىيە دۇشمەنلىنىڭ سۈيىقەستى بىلەن ھەربىكتىنى بۇرۇنراق سېزىۋالالمىغان. ئېزىنىخاۋرنىڭ ئېيتىشچە، گېرمانىيە قوشۇنلىرىغا ئاساسەن ھاۋا رايى ياردەم قىلغان. ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ بۇ باش قوماندانى «ياۋروپاغا يۈرۈش قىلىش» دېگەن كىتابىدا مۇنداق يازىدۇ:

«يېقىنقى كۈنلەردىن بۇيان ھاۋادا رازۋېدكا ئېلىپ بېرىش قىيىن بولدى. بىز دۇشمەن ئارقا سېپىدىكى ئاساسلىق زاپاس قوشۇنلارنىڭ ئورنى ۋە ھەربىكتى توغرۇلۇق ھۆكۈم چىقىرالماي قالدۇق. سىگفرىد مۇداپىئە لىنىيىسىنىڭ دۇشمەننىڭ ھۇجۇم

قىلىش كۆچىنى ئاشۇرۇۋەتتى. مۇداپىئە لىنىيىسىدىكى پۈتلىكاشاڭلار، ئىستىھكام ۋە مۇقىم ئوت كۆچى دۈشمەننىڭ مۇداپىئە كۆچىنى زور دەرىجىدە كۆچەيتىۋەتتى. بۇنىڭ بىلەن دۈشمەن ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئۇرۇش لىنىيىسىدىن ئەسكىرىي كۆچىنى ئاجرىتىپ، مەركەزلىككە ھالدا قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتتى. گەرچە ھەر ئىككى تەرەپنىڭ جەڭگە سالغان ئەسكىرىي كۆچىدىن قارىغاندا، كاسىرىن بىلەن ئاردىن ئوپېراتسىيىسىنى سېلىشتۇرغاندا، بۇ كىچىككىنە توقۇنۇش بولسىمۇ، بىراق ئوتتۇرىسىدا بەزىبىر ئورتاق تەرەپلەر بار. بۇ ئىككى قېتىملىق جەڭدە دۈشمەن غالجىرلىق بىلەن ھۇجۇم قىلدى. دۈشمەن ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئالىي قوماندانلىق شتابىنى شەپقەتسىز ھۇجۇم قىلىش پىلانىدىن پۈتۈنلەي ۋاز كەچتۇرۇش ئۈچۈن، ئادەتتىن تاشقىرى مۇستەھكەم مۇداپىئە لىنىيىسىدىن پايدىلىنىپ، ئەسكىرىي كۆچىنى مەركەزلەشتۇرۇپ ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ قاتناش لىنىيىسىگە زەربە بەردى.

بىز گەرچە دۈشمەن قوشۇنىنىڭ قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتكەن ۋاقتى ۋە ئەھلىي كۆچىدىن ھەيران قالغان بولساقمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتكەن ئورنى ۋە بۇ قېتىملىق قايتۇرما ھۇجۇمنىڭ ھامان يۈز بېرىدىغانلىقى توغرىسىدىكى مۆلچەرىمىز توغرا چىقتى. بۇنىڭدىن باشقا ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ قايتۇرما زەربە بېرىش تەييارلىقىنىڭ ئادەتتىكى خاراكتېرىدىن ئېيتقاندا، گېنېرال برادلېي بىلەن ئېزىنخاۋېردا ئاللىبۇرۇن بىرلىككە كەلگەن پىلان بار ئىدى.»

گېرمانىيە قوشۇنى ھۇجۇم باشلىدى. 17ـ، 18ـدېكابىر كۈنلىرى، ساق ئىككى كۈن ئېزىنخاۋېر ئۇرۇش ۋەزىيىتىنىڭ تەرەققىياتىغا يېقىندىن دىققەت قىلدى ھەم تەھلىل ئېلىپ باردى. ئۇ 18ـدېكابىر كەچتە، ئىتتىپاقداش ئارمىيە دۈشمەننىڭ ئەسكىرىي كۈچ، مەقسەتـمۇددىئا، يۈزلىنىش ۋە ئىتتىپاقداش

ئارمىيىنىڭ ئەمەلىي كۈچى قاتارلىق جەھەتلەرگە مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللار تولۇق ئىگىلەندى، مۇشۇنىڭغا ئاساسەن ئىنىپاقداش ئارمىيە قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈش توغرۇلۇق كونكرېت پىلان تۈزسە بولىدۇ، دېگەن قاراشقا كەلدى.

19ـ دېكابىر تاڭ سەھەردە ھاۋا ئارمىيە گېنېرالى تېددېر بىلەن بىر شتاب گۇرۇپپىسىنىڭ ھەمراھلىقىدا ۋېردۇنغا باردى. گېنېرال برادلېي، گېنېرال باتتون ۋە دېۋېرس بۇيرۇقنا بىنائەن شۇ يەردە ئېزېنخاۋېر بىلەن كۆرۈشمەكچى ئىدى. يېغىن باشلىنىش بىلەنلا ئېزېنخاۋېر: «نۆۋەتتىكى ۋەزىيەت بىز ئۈچۈن ئاپەت ئەمەس، بەلكى ياخشى پۇرسەت. شۇڭا بۇگۈنكى يېغىنى خۇشال-خۇرام ئېچىشىمىز كېرەك» دېدى. مىجەزى تەتۈر باتتون ۋارقىراپ: «ھىم! بىز سالماق بولايلى، بۇ ئىتتىنىڭ بالىلىرى يىراقتا ھۇجۇم قىلسۇن، ھۇجۇم قىلىپ پارتىزانغا بارسا تېخى ياخشى، شۇ چاغدا ئۇلارنى پارچىلاپ، بىر-بىرلەپ يەپ تۈگەتكىلى بولىدۇ!» دېدى. شۇنىڭ بىلەن يىغىندىكىلەر قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىشتى. باتتون ئۆزىمۇ كۈلۈۋېتتى.

ئۇلار ۋەزىيەتنى ئىنچىكىلىك بىلەن ئەسلەپ ئۆتۈشتى. كۆپچىلىك يىغىنغا قاتناشقان ھەر بىر كىشىنىڭ، مەيلى ئۇ قوماندان ياكى شتاب خادىمى بولسۇن، تەمكىن ھەم ئۆزىگە ئىشەنگەن ھالدا ئولتۇرغانلىقىنى خۇشاللىق بىلەن كۆردى. ھېچقايسىسى ئەسەبىيلىكنى ياكى ساراسىمىنى ئىپادىلەيدىغان گەپ - سۆزلەرنى قىلمىدى.

«بۇنداق شارائىتتا، — دېدى ئېزېنخاۋېر، — ناۋادا ئالىي قوماندانلىق شتابى تەمتىرىمەي پۈتكۈل ئورۇش سېپىگە ئومۇميۈزلۈك چېكىنىش توغرۇلۇق بۇيرۇق چۈشۈرسە، مۇداپىئە قوشۇنلىرىنىڭ ئىنكاسى بويىچە، يولغا قويغىلى بولىدىغان ئىككى تۈرلۈك فاكتور بار: بىرى، ھۇجۇمغا ئۆچرىغان پۈتكۈل رايونىنى بويلاپ بىخەتەر مۇداپىئە لىنىيىسى

هاسىل قىلىش، بىر قىسىم دەريا ئېقىنلىرىغا ئوخشاش پۈختا يەر شارائىتىنى تاللاپ، شۇ يەرنى مەھكەم ساقلاش؛ يەنە بىرى، مۇداپىئە قوشۇنى زۆرۈر بولغان ئەسكىرىي كۈچنى توپلىغان بولسا، دەرھال ھۇجۇم قوزغاشتىن ئىبارەت. مەن كېيىنكىسىنى تاللايمەن. بۇ ئىستراتېگىيىلىك ئەھمىيىتى ياقتىنلا ئەمەس، ھۇجۇم قىلغۇچى ئورنىمىز ئۈچۈن ئېيتقاندىمۇ مۇھىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە دۈشمەننىڭ سىگفرىد مۇداپىئە لىنىيىسىنى تاشلاپ قاچىدىغانلىقىغا، بۇنىڭ بىلەن بىز دەل ئۇلارنى يوقىتىشنىڭ ئەڭ پايدىلىق پۈرسىتىگە ئېرىشىدىغانلىقىمىزغا قاتتىق ئىشىنىمەن.»

ئېزىنخاۋېر جەنۇب بىلەن شىمال ئىككى قاناتتىن تەڭلا ھۇجۇم قىلىشنىڭ ھاجىتى يوقلۇقىنى قارار قىلدى ۋە: «شىمال قاناتتىكىلەر ھەممىدىن ئاۋۋال دۈشمەننىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرايدۇ. بىزنىڭ نەچچە كۈن مۇداپىئە تەدبىرلىرىنى كۆرۈشمىزگە توغرا كېلىدۇ؛ جەنۇب قاناتتا، ئىمكانقەدەر شىمالغا بالدۇرراق ھۇجۇم قوزغىساق، بۇنىڭ ئۈرۈش ۋەزىيىتىنى ئۆزگەرتىشكە ياردىمى تېگىدۇ. 19ـدېكابىردىكى ۋېردۇن يېغىندا مېنىڭ مەقسىتىم— جەنۇب تەرەپتىن تۆيۈقسىز زەربە بېرىشنى باشلاش» دېدى.

بۇ پىلانلارنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن ئېزىنخاۋېر ئاغزاكى بۇيرۇق چۈشۈردى. باتتوننىڭ ھۇجۇمىنى برادلېينىڭ قوماندانلىقى ئاستىدا ئېلىپ بارىدىغانلىقى، ھۇجۇم ۋاقتىنىڭ 22ـدېكابىردىن بۇرۇن ۋە 23ـدېكابىردىن كېيىن بولماسلىقى شەرت قىلىندى. باتتون قوشۇنى باستونېغا بارغاندىن كېيىن، خۇففالىزغا قاراپ ئىلگىرىلىسە بولىدىغانلىقىغا ھەممىسى بىردەك قوشۇلدى. ھاۋا ئېچىلىپ، ئايروپىلان ئۇچالايدىغان بولسىلا، ھاۋادىن تولۇق ياردەم بېرىش قارار قىلىندى. بۇنىڭدىن باشقا ئېزىنخاۋېر يېغىندا يەنە كۆپچىلىككە، شىمال قاناتتىكى گېرمانىيە ھۇجۇمچى قوشۇنلىرىنىڭ ئەسكىرىي كۈچى خوراپ تۈگىگەنده، شىمال تەرەپتە ئېلىپ بېرىلىدىغان ھۇجۇم

هەرىكىتىنى ئورۇنلاشتۇرىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

باتتوننىڭ ئاز دېگەندە ئۈچ دىۋىزىيىسىدىكى ھۇجۇمچى قوشۇننى ئارلونغا يىغىپ، شۇ يەردىن باستونېغا قاراپ ئىلگىرىلەش تەلەپ قىلىندى. باش قوماندان ئۇنىڭغا تارقاق ھۇجۇم قىلماسلىقنى ئاگاھلاندۇرۇپ، بۇ قېتىمقى ھۇجۇمنى تەرتىپلىك ۋە پۇختىلىق بىلەن قىلىش توغرۇلۇق يولىيورۇق بەردى. باتتون باشتا گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ زەربىدار كۈچىگە بولغان چۈشەنچىسى يېتەرلىك بولمىغاچقا، تەقسىم قىلىنغان ۋەزىپە ئۇنىڭغا يەڭگىلدەك تۇيۇلدى. ئېزىنخاۋېر باتتونغا بۇ قېتىمقى ھۇجۇمدا ئەمەلىي كۈچ ۋە يۈكسەك دەرىجىدىكى پىلانچانلىق زۆرۈر ئىكەنلىكىنى تەكىتلەپ قويۇشنىڭ لازىملىقىنى لايىق كۆردى.

گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ كولمال تايانچ پونكىتى ئېزىنخاۋېر قاتارلىقلارنىڭ شۇ كۈنى ئەتىگەن تۈزگەن پىلانىغا قارىتا مۇئەييەن تەسىر كۆرسىتىش ۋە تىزگىنلەش رولىنى ئوينايتتى. ناۋادا مۇشۇ تايانچ پونكىت بولمىسا، فرانسىيە ئارمىيىسى شۋېتسارىيە چېگرىسىدىن شىمالدىكى سارلاند رايونىغىچە سوزۇلغان رېين مۇداپىئە لىنىيىسىنى ناھايىتى ئاسان تۇتۇپ تۇرغان بولاتتى. شۇنداق بولغاندا، ئامېرىكىنىڭ 7-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنى شۇ ئورۇننىڭ شىمالىدىكى جايلارغا سېلىپ، باتتوننى تېخىمۇ كۆپ ئەسكىرىي كۈچ بىلەن تەمىن ئەتكىلى بولاتتى. لېكىن، كولمال تايانچ پونكىتى ۋوزگېز تاغ تىزمىلىرىنىڭ شەرقىدىكى رېين تۈزلەڭلىكىگە ئورۇنلاشقان ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئۈچۈن بىر تەھدىت ئىدى. شۇڭا ئۇ رايوندىن ئاجرىتىشقا بولىدىغان پۈتكۈل ئەسكىرىي كۈچنى يۆتكەش—ئاقىلانىلىق ئەمەس، بىر ھېسابتا خەتەرلىك ئىدى.

دېۋېرس بۇيرۇققا بىنائەن تېجىگىلى بولىدىغانلىكى ئەسكەر كۈچنى تېجەپ، ئۇرۇش رايونىدىكى ھەر قانداق ئېگىزلىككە

قاراپ ئىلگىرىلەشتىن ۋاز كەچتى. ھۇجۇمغا يولۇققان ھامان شىمال قانات‌تىن كەينىگە ئاستا-ئاستا چېكىنىپ، ھەتتا ۋوزگېز تېغىغىچە چېكىنىشكە تەييار تۇردى. شىمالىي ئاساتان تۇزلەڭلىكى ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئۇچۇن جەددىي زۆرۈر ئەمەس ئىدى. ئېزىنىخاۋېر دېۋېرنىڭ ئۇرۇش لىنىيىسىنى كەينىگە، زۆرۈر تېپىلسا، ۋوزگېز تاغ تىزمىلىرىنىڭ شەرقىي بۇرجىكىگە چېكىنىدۇرۇشنى ئۇمىد قىلاتتى. لېكىن، ئېزىنىخاۋېر گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ تاغلىق رايونلارغا كىرىشىگە يول قويمىدى، بۇ دېۋېرس ئۇرۇش لىنىيىسىدە تۇتۇپ تۇرۇشقا تېگىشلىك چېگرا ئىدى. بۇ بۇيرۇقلار ھەم فرانسىيە ئارمىيىسىگە يەتكۇزۇلدى. چۇنكى ئۇلارمۇ چېكىنىش ئېھتىمالىدىن بېشارەت بەرگەنىدى. ناۋادا كەڭ كۆلەملىك چېكىنىش يۇز بەرسە، ستراسبۇرگدىنمۇ ۋاقتىنچە چېكىنىشكە توغرا كېلەتتى. فرانسىيە ئارمىيىسى بۇ ئۇقتۇرۇشنى پارىژغا يەتكۇزدى. بۇ ئىش فرانسىيەدىكى ئارمىيە ۋە سىياسىي ساھەدىكىلەرنىڭ زور دىققەت-ئېتىبارىنى قوزغىدى. فرانسىيە ئارمىيىسىنىڭ شتاب باشلىقى گېنېرال جۇئان ئېزىنىخاۋېر بىلەن كۆرۈشۇپ ستراسبۇرگنى بارلىق كۇچ بىلەن قوغداش كېرەكلىكىنى ئىلتىماس قىلدى. ئىتتىپاقداش ئارمىيە يېراقتا يۇرۇش قىلغۇچى قوشۇننىڭ بۇ باش قوماندانى بۇ شەھەرنىڭ بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلالمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. لېكىن، شەھەرنى بارلىق كۇچى بىلەن چىڭ تۇتۇپ تۇرۇشنىڭ قوشۇلدى. شۇنداقتىمۇ ئاردېن ئوپېراتسىيىسىنىڭ پۈتكۈل جەريانىدا ستراسبۇرگ مەسىلىسى ئېزىنىخاۋېرنىڭ قاتتىق جېنىغا تەگدى.

19-دېكابىر كەچتە ۋېرسالدىكى ئالىي قوماندانلىق شتابى گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ مەركىزىي ئېگىرلىكتىن تېز ئىلگىرىلەۋاتقانلىقى، ئاۋانگارت قوشۇنلىرىنىڭ داۋاملىق غەربىي تەرەپكە قاراپ ئايلىنىپ كېتىۋاتقانلىقى توغرۇلۇق مەلۇمات

تاپشۇرۇۋالدى. ھۇجۇم نىشانى بارغانسېرى ئېنىق بولۇۋاتاتتى. گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ پىلانى لېيگېنىڭ غەربىدىكى مەلۇم جاي ئارقىلىق ماس دەريادىن كېسىپ ئۆتۈش، شۇ يەردىن داۋاملىق غەربكە ئىلگىرىلەپ، ئىتتىپاقداش ئارمىيىسىنىڭ شىمالىدىكى پۈتكۈل قوشۇنلارنىڭ ئاساسلىق قاتناش لىنىيىسىنى ئېگىلەشنى بۆسۈش ئېغىزى قىلىش ئىدى. شىمالدىكى جايلارنىڭ خەتەر ئىچىدە قالغانلىقى ئېنىق ئىدى. جەڭ بارغانسېرى كەسكىنلەشتى. گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ بۇ قېتىمقى ھۇجۇمى «ئېگىزلىكتىكى جەڭ» دەپ ئاتالدى. چۈنكى گېرمانىيە ئارمىيىسى ھە دېگەندىلا ئىتتىپاقداش ئارمىيە ساقلاۋاتقان ئۇرۇش لىنىيىسىنىڭ ئاجىز يېرىگە ئۇشتۇمتۇت كۈچلۈك ھۇجۇم قوزغاپ، تېز ئىلگىرىلەشنى قولغا كەلتۈردى. نەتىجىدە ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ئالدىنقى سېپىگە 50 ئىنگلىز مىلى كەتراپىدا ئېچكىرىلەپ كىردى.

دۈشمەننىڭ شىددەتلىك ھۇجۇمى جەڭ مەيدانىدىكى قوشۇنلارغا ناھايىتى زور بېسىم پەيدا قىلدى. ھۇجۇمغا ئۈچرىغان قوشۇنلار ئارىسىدا ئىنتايىن يامان تەسىر پەيدا قىلدى. ئېزىنئاۋېر: «ئەمەلىيەتتە جەڭدە تۇرلۇك خەتەرلىكلەرگە ئۈچراۋاتقان ئالدىنقى سەپتىكى ئەسكەرلەر دۈشمەننىڭ ئۈستۈنلۈكىنى بېسىپ چۈشكەن ئەسكىرىي كۈچىگە يولۇقۇپ قېلىپ، قوماندانلىقىنىڭ ياردەم بېرىش تەدبىرلىرى توغرىسىدىكى ئويىنى چۈشىنىشكە ئامالسىز قالدى، بۇ ھالدا قالايمىقانچىلىق، تەشۋىش ۋە چۈشكۈنلۈك ئالامەتلىرىنىڭ كۆرۈلۈشى تەبىئىي. . . ئاردىن ئوپېراتسىيىسىنىڭ بىرىنچى ھەپتىسى ئىتتىپاقداش ئارمىيىدىكى ھەر قايسى ئېشلونلاردا جىددىيلىك، تەشۋىش بولمىدى دېيىش، بۇ ئاساسى يوق گەپ ھەم يالغان. ئوخشاشلا بۇنداق جىددىيلىكنى، تەشۋىشنىڭ دەرىجىسىنى ۋە تەسىرىنى ھەددىدىن ئارتۇق تەكىتلەشمۇ ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن

ئەمەس» دېدى.

ئاردىن ئوپېراتسىيەسىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە يەنە 22-دېكابىر ئېزىنخاۋېر ئۇرۇش ۋاقتىدا ناھايىتى ئاز يازىدىغان «شۇ كۈنلۈك بۈيرۇق»نى ئېلان قىلدى. ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلگەن:

«دۇشمەن ئۇزىنىڭ مۇقىم مۇداپىئە لىنىيەسىدىن ئېتىلىپ چىقىشى بىزنى ئۇلارنىڭ تەۋەككۈلچىلىكى سەۋەبىدىن ئۇلارغا ئەجەللىك زەربە بېرىش پۇرسىتى بىلەن تەمىن ئېتىدۇ. شۇڭا مەن ئىتتىپاقداش ئارمىيەسىدىكى بارلىق ئەسكەرلەرگە چاقىرىق قىلىمەنكى: جاسارەت ۋە قەتئىي ئىشەنچ بىلەن تېرىشىپ جەڭ قىلىڭلار. ھەر بىرىڭلارنىڭ مۇنداق بىردىنبىر ئېتىقادىتا چىڭ تۇرۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن: قۇرۇقلۇقتا، ھاۋادا ۋە ھەممە يەردە دۇشمەننى يوقىتىڭلار! بىز مۇشۇنداق ئىرادە ۋە مۇشۇنداق ئىرادە ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان تەۋرەنمەس ئېتىقاد بىلەن ئىتتىپاقلىشايلى! پەرۋەردىگارنىڭ ياردىمى ئاستىدا ئەڭ زور غەلىبە ئۈچۈن باتۇرلارچە ئالغا باسايلى!»

بۇ ئوپېراتسىيەدە گېرمانىيە ھاۋا ئارمىيىسى بۇ قېتىمقى ئۇرۇش باشلانغاندىن بۇيانقى كۆلىمى ئەڭ زور بولغان نۇيۇقسىز ھۇجۇم ئېلىپ بېرىش قەستىدە بولدى. 1945-يىل 1-يانۋاردا گېرمانىيە ھاۋا ئارمىيىسى ئىتتىپاقداش ئارمىيىگە شىددەت بىلەن ھۇجۇم قوزغىدى. بۇ قېتىمقى ھاۋا ھۇجۇمىنىڭ ئاساسىي نىشانى — ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ئايرودرومى، بولۇپمۇ «ئېگىزلىك» ئەتراپى ۋە شىمال تەرەپتىكى ئايرودرومىلار ئىدى. پۈتۈن بىر كۈن ئىچىدە گىتلېرنىڭ ھاۋا ئارمىيىسى ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ نۇرغۇن ئايروپىلانلىرىنى ۋەيران قىلىۋەتتى. شۇ چاغدا ئايروپىلانلارنىڭ تولىسى ئايرودرومدا ئىدى. ئەلۋەتتە، دۇشمەنمۇ ئېغىر بەدەل تۆلىدى.

ئىتتىپاقداش ئارمىيە كەينى-كەينىدىن ئوخشىمىزلىققا ئۇچراۋاتقان چاغدا، چېرچىل 1945-يىل 6-يانۋار يازدەم سوراپ

ستالىنغا جمددي تېلېگراممـا ئەۋەتتى. ئەتىسى ستالىن جاۋاب تېلېگراممـا بېرىپ، تەييارلىق خىزمەتلەرنـى كۈچەيتمـــىپ، شەرقىي سەپتە بالدۇرراق ھۇجۇم قوزغايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

12-يانۋار سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى پولشانىڭ ۋىسلا دەريـاسىدا كۈچلۈك ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، دۈشمەننى ئېغىر تالاپەتكە ئۇچراتتى. ئون كۈندىن كېيىن يەنى 22-يانۋار گىتلېر ئالدىراپ-تېنەپ ئېسىپچىلارنىڭ 6-تانكا گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنى غەربىي لىنىيىدىن شەرقىي لىنىيىگە يۆتكىدى. شۇنىڭ بىلەن غەربتىكى ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ئۇستىگە چۈشكەن بېســـىم زور دەرىجىدە يەڭگىللىدى.

روژدېستۋو بايرىمىنىڭ ھارپىسى گىتلېرنـــىڭ ئاردىن ئورمانلىقىدا ئوينىغان قىمارىدا ھەل قىلغۇچ خاراكتېرگە ئىگە بۇرۇلۇش بولغان بىر كۈن بولدى. گېرمانىيىنىڭ چوقچىيىپ چىقىپ تۇرغان ئىستېھكاملىرىنىڭ ئىككى قانىتى ئۇچرىغان بېسىم ناھايىتى زور بولدى. روژدېستۋو بايرىمىدىن ئىككى كۈن ئىلگىرى ھاۋا ئېچىلدى. ئەگلىيە بىلەن ئامېرىكىنىڭ ھاۋا ئارمىيىلىرى راسا كارامەت كۆرسىتىپ، گېرمانىيىنـــىڭ تىرانسپورت لىنىيىلـــرىنـــى، تار، ئوڭغۇل-دوڭغۇل تاغ يوللىرىدا كېتىۋاتقان قوشۇنلىرىنى ۋە تانكىلـــرىنـــى تازا بومبارداىمان قىلدى. گېرمانىيە قوشۇنلىرى باستونىغا قارىتىپ ئاخىرقى قېتىم سىناق ئېلىپ باردى. ئۇلار روژدېستۋو بايرىمى كۈنى، ئەتىگەن سائەت 3تىن باشلاپ بىر قاتار ھۇجۇملارنى قوزغىدى. ئەمدى گېرمانىيە قوشۇنلـــرى ئالدىدا ئۈزۈپ تاشلىنىشتىن ۋە يوقىلىشتىن ساقلىنىـــش ئۈچۈن كارىدورغا ئوخشاش تار جايدىن قانداق قىلىپ چېكىنىپ چىقىش مەسىلىسى تۇراتتى. لېكىن، چېكىنىپ چىقىش توغرىسىدىكى ھېچقانداق تەكلىپ گىتلېرنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى. ئۇ 28-دېكابىـــر ئاخشىمى، كەڭ كۆلەملىك ھەربىي ئىشلار يىغىنى چاقىردى.

ئۇ رۇندستىد بىلەن مانتېففېلنىڭ نەسىھىتىگە قۇلاق سېلىپ، گېرمانىيە قوشۇنلىرىنى چوقچىيىپ تۇرغان ئىستېھكاملاردىن ئۆز ۋاقتىدا چېكىنىدۇرۇپ چىقىش بۇيرۇقىنى تۇرسۇن، ئەكسىچە باستونېغا داۋاملىق شىددەتلىك ھۇجۇم قىلىش، قايتىدىن مۇسىي دەريياسىغا قاراپ ئىلگىرىلەش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى. بۇنىڭدىن باشقا، ئۇ يەنە جەنۇبتىكى ئالساسقا دەرھال ھۇجۇم قىلىشتا چىڭ تۇردى. چۈنكى باتتون بىر قانچە دىۋىزىيىسىنى ئاردېن ئورمانلىقىغا ھۇجۇم قىلىشقا ئەۋەتكەچكە، ئۇ يەردىكى ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭ ئۇرۇش سېپى ئاجىزلىشىپ قالغانىدى. گېنېرالار ئۆزلىرىدە يا ئاردېن ئورمانلىقىغا داۋاملىق ھۇجۇم قىلىشقا يەتكۈدەك ئەسكىرى كۈچ يوقلۇقىنى، يا ئالساسقا ھۇجۇم قىلغۇدەك ئەسكىرى كۈچ يوقلۇقىنى ئېنىقلاپ بولسىمۇ، گىتلېر زادى قۇلاق سالمىدى.

«ئەپەندىلەر، مېنىڭ بۇ ئىش بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقىنىمغا 11 يىل بولدى. مەن بىرەر كىشىنىڭ ھەممە تەييارلىقىنىڭ تامامەن پۈتكەنلىكىنى دەۋكلات قىلغانلىقىنى ئەزەلدىن ئاڭلاپ باقمىدىم. . . تەييارلىق مەڭگۈ پۈتمەيدۇ، بۇ ناھايىتى ئېنىق، —دېدى گىتلېر، ئۇ شۇ تاپتا سۆزلەۋېرىپ، رېئاللىقنى كۆرمەي، تۇمان ئىچىگە غەرق بولۇپ كېتىۋاتاتتى، —گەپ. . . گېرمانىيىنىڭ داۋاملىق ھايات قېلىشقا ئىرادە باغلاش-باغلىماسلىقىدا ۋە گۈمران قىلىنىش-قىلىنماسلىقىدا. بۇ ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولساق، گېرمانىيە خەلقى ھالاك بولىدۇ، —ئۇ يەنە سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ رىم ئىمپېرىيىسىنىڭ تارىخىي ئۇستىدە، پرۇسسىيىنىڭ يەتتە يىللىق ئۇرۇش مەزگىلىدىكى تارىخىي ئۇستىدە ئۇزاق توختالدى. ئاخىردا سۆزىنى يەنە نۆۋەتتىكى جىددىي مەسىلىگە يۆتكىدى. ئۇ ئاردېن ھۇجۇمىنىڭ ئالدىن كۆزلەنگەن ھەل قىلغۇچ غەلىبىگە ئېرىشەلمىگەن، لېكىن ئېتىراپ قىلدى، —بۇ قېتىمقى ئوپېراتسىيە پۈتۈن ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتتى. يېرىم

ئاي ئىلگىرى مۇنداق ئۆزگىرىشكە ھېچكىم ئىشەنمەيتتى.

دۈشمەن بارلىق پىلانلىرىدىن ۋاز كېچىشكە مەجبۇر بولدى... ئۇلار چارچاپ ھالى قالمىغان قوشۇنلىرىنى ئۇرۇش مەيدانىغا ئېلىپ چىقىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇلارنىڭ ئۇرۇش پىلانلىرى پۈتۈنلەي قالايمىقان قىلىۋېتىلدى. ئۇلار ئۆز دۆلىتى ئىچىدە قاتتىق تەنقىدكە ئۇچرىماقتا. ھازىرقى پەيت — دۈشمەن پسىخولوگىيە جەھەتتە ناھايىتى پايدىسىز ئورۇندا تۇرۇۋاتقان پەيت، دۈشمەن ئاۋغۇستتىن ئىلگىرى ئۇرۇش ۋەزىيىتىنى مۇقىملاشتۇرۇشتىن ئۈمىد كۈتكىلى بولمايدىغانلىقىنى ئىقرار قىلماي تۇرالمىدى. ئېھتىمال كېلەر يىلنىڭ ئاخىرىدىمۇ مۇقىملاشتۇرغىلى بولماسلىقى مۇمكىن...

ئەپەندىلەر سىلەر مېنى (ناھايىتى ئۇزاق ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىنمۇ) ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولىدىغانلىقىمىزنى مۆلچەرلىيەلەيدۇ، دەپ قارىماڭلار... مەن ئەزەلدىن «تەسلىم بولۇش» نىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەيمەن... ھازىرقى ۋەزىيەت مەن ئۈچۈن يېڭىلىق ئەمەس. مەن بۇنىڭدىنمۇ يامان ۋەزىيەتلەرنى بېشىمدىن كەچۈرۈپ باققان. مېنىڭ بۇلارنى تىلغا ئېلىشتىكى مەقسىتىم، سىلەرگە مېنىڭ نېمىشقا تەلۋىلىك بىلەن ئۆز نىشانىمنى قوغلىشىۋاتقانلىقىمنى، نېمىشقا ھېچقانداق نەرسىنىڭ مېنى تۈگەشتۈرەلمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن. بىتاقەتلىك مېنى بىئارام قىلىۋاتقان بولسىمۇ، ھەتتا سالامەتلىكىمگە زىيان يەتكۈزۈۋاتقان بولسىمۇ، مېنىڭ داۋاملىق ئۇرۇش قىلىش، تا ئاخىرقى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرگەنگە قەدەر ئۇرۇش قىلىش ئىرادەمنى قىلچە ئۆزگەرتەلەيدىغان ھېچقانداق نەرسە يوق»

ئاخىردا گىتلېر گېنېراللارغا «بارلىق زېھنىي كۈچى ئارقىلىق» بۇ قېتىمقى ھۇجۇمنى قوللاشنى مۇراجىئەت قىلدى ۋە: «شۇ چاغدا بىز ئامېرىكا ئارمىيىسىنى ئۈزۈل-كېسىل

گۈمران قىلىمىز. مەن دۈشمەننىڭ گېرمانىيىسىنىڭ 45 دىۋىزىيىسىگە ئۇزاققىچە قارشىلىق كۆرسىتەلەيدىغانلىقىغا ئىشەنمەيمەن. بىز يەنىلا ئۆز تەقدىرىمىزنى ئۆز قولىمىزدا تۇتالايمىز!» دېدى.

لېكىن ئۇ بەك كېچىككەنىدى! گىتلېر بۇ گەپنى تولىمۇ جىق قىلىۋەتتى. گېرمانىيىنىڭ ئۇنىڭ گېپىنى ئەمەلگە ئاشۇرغۇدەك كۈچى يوق ئىدى.

گىتلېر يېڭى يىل كۈنى سەككىز دىۋىزىيە ئەسكەر بىلەن سارلاند رايونىغا ھۇجۇم قىلدى. ھەم گىملېرغا بىر كورىۋۇس ئارمىيىنى باشلاپ ئۈستۈن رېين دەرياسىدىكى كۆۋرۈك ئىستېھكامىغا ھۇجۇم قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى. نېمىس گېنېرالىرىنىڭ قارىشىچە، گىملېرغا ئارمىيىگە يېتەكچىلىك قىلىشنى تاپشۇرۇش ھەقىقەتەن كۈلكىلىك ئىش ئىدى. بۇ ئىككى قېتىملىق ھۇجۇمدا ھېچقانداق ئىلگىرىلەش بولمىدى. 3-يانۋاردىن باشلاپ ئىككى كورپۇستىكى توققۇز دىۋىزىيە ئەسكىرىي كۈچ بىلەن باستونىغا قىلىنغان ئۇمۇمىي ھۇجۇمدا ئاردېن ئوپېراتسىيىسىنىڭ ئەڭ جىددىي جەڭلىرى بولغان بولسىمۇ، ئۇنىڭدىنمۇ قىلچە نەتىجە چىقمىدى. گېرمانىيە قوشۇنلىرى 5-يانۋار بۇ مۇھىم شەھەرنى تارتىۋېلىش ئۈمىدىدىن ۋاز كەچتى. ئۇلار ئەنگلىيە-ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭ قايتۇرما ھۇجۇم قىلىش خەۋپىگە دۇچ كەلگەنىدى. بۇ قايتۇرما ھۇجۇم 3-يانۋار شىمال تەرەپتىن باشلانغانىدى. موردېل باشچىلىقىدىكى قوشۇن 8-دېكابىر خۇففالىزدىن چېكىنىشكە باشلىدى. 16-يانۋارغا قەدەر يەنى گىتلېر ئاخىرقى ئەسكىرىي كۈچىنى ۋە قورال - ياراغلىرىنى دو تىكىپ ھۇجۇم قىلىپ بىر ئاي ئۆتكەندىن كېيىن، گېرمانىيە قوشۇنلىرى يەنە ئۆزلىرىنىڭ ھۇجۇم قوزغاشتىن بۇرۇنقى ئورۇش سىپىگە قايتىپ كەلدى.

ئاردېن ئوپېراتسىيىسىدە، گېرمانىيە قوشۇنلىرىدىن 120

مىڭ كىشى ئۆلدى، يارىلاندى ياكى ئىز-دېرەكسىز يوقاپ كەتتى. گېرمانىيە 600 تانكا ۋە ئېغىر تىپتىكى زەمبىرەك، 1600 ئايروپىلان ۋە 6000 ئاپتوموبىل زىيان تارتتى. ئامېرىكىنىڭ تارتقان زىيىنىمۇ ئېغىر بولدى؛ 8000 ئادەمى ئۆلدى، 48 مىڭ ئادەمى يارىلاندى، 21 مىڭ ئادەمى ئەسىرگە چۈشۈپ قالدى ياكى ئىز-دېرەكسىز يوقاپ كەتتى. يەنە 733 تانكا ۋە تانكىغا قارشى زەمبىرەك زىيان تارتتى.

بۇ ئوپېراتسىيىدە ھەر ئىككىلا تەرەپتە ئۆلۈم-يېتىم ئېغىر بولسىمۇ، ئامېرىكا قوشۇنلىرى تارتقان زىيىنىنىڭ ئورنىنى ئۆز ۋاقتىدا تولدۇرالايتتى، لېكىن گېرمانىيە قوشۇنلىرى تولدۇرالمايتتى. ئۇلار ئاخىرقى ھېيلە-مىكىرلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئىشقا سالغانىدى. بۇ قېتىمقى ھۇجۇم گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ 2-دۇنيا ئۇرۇشىدا قوزغىغان ئاخىرقى قېتىملىق قايتۇرما ھۇجۇمى بولۇپ قالدى. بۇ ھۇجۇمنىڭ مەغلۇپ بولۇشى غەربىي سەپنىڭ مەغلۇبىيىتىنى مۇقەررەرلەشتۈرۈپلا قالماستىن، شەرقىي سەپتىكى گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىمۇ ھالاك قىلدى. چۈنكى گېتلېر ئاخىرقى زاپاس كۈچىنى ئاردىن ئوپېراتسىيىسىگە سالغانىدى. بۇ ھەرىكەتنىڭ زىيانلىق ئاقىۋىتى ھازىر دەرھال ئايان بولدى.

سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى بوداپېشتنى مۇھاسىرىگە ئالغاندىن كېيىن، گودېرىئان سوۋېت ئارمىيىسىنىڭ ۋېنگرىيە ۋە پولشىدىن قوزغايدىغان كۈچلۈك ھۇجۇمىغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن روزدېستۋو بايرىمىنىڭ ھارپا كۈنى ۋە يېڭى يىل كۈنى تاڭ سەھەردە گېتلېردىن ئىككى قېتىم يارەمچى ئەسكەر بېرىشنى تەلەپ قىلدى. لېكىن ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمىدى. 9-يانۋار گودېرىئان يارەم سوراپ گېتلېرنىڭ قوماندانلىق شتابىغا 3-قېتىم باردى. ئۇ شەرقىي سەپ جاسۇسلۇق باشقارمىسىنىڭ باشلىقى گېنېرال گالېننى ئالغاچ

بارغانىدى. ئۇلار خەرىتە ۋە جەدۋەللەر ئارقىلىق فىئۇرېرغا سوۋېت ئارمىيىسىنىڭ پات ئارىدا شىمال تەرەپتىن قوزغايدىغان ھۇجۇم ئالدىدا گېرمانىيىنىڭ ئىنتايىن خەتەرلىك ئەھۋالغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرمەكچى ئىدى. گىتلېر چىچاڭشىپ كەتتى. ئۇ بۇ جەدۋەللەرنى «پۈتۈنلەي بىمەنە ئىكەن» دېدى ۋە بۇ جەدۋەللەرنى سىزغان ئادەمنىڭ سارالىلار دوختۇرخانىسىغا ئاپىرىپ بېرىشنى بۇيرىدى. گىتلېر شەرقىي سەپتىكى ئۇرۇش مەيدانلىرى «ھېچقاچان بۇگۈنكىدەك قۇدرەتلىك زاپاس كۈچىگە ئىگە بولمىغان» دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى. گودېرىئان رەددىيە بېرىپ: «شەرقىي سەپتىكى ئۇرۇش مەيدانلىرى قۇرۇق جازىدىنلا ئىبارەت، بىرەر يېرى بۆسۈپ تاشلانسىلا، پۈتۈن سەپ گۈمران بولىدۇ» دېدى.

ئىش دېگەندەك شۇنداق بولدى. كونېف باشچىلىقىدىكى گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە 1945 ـ يىلى 12ـيانۋار ۋارشاۋانىڭ جەنۇبىدىكى ۋىسلا دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىمىغا جايلاشقان بارانوفدىكى كۆۋرۈك ئىستېھكاملىرىدىن ھۇجۇمغا ئۆتۈپ سىلېزىيىگە قاراپ ئىلگىرىلىدى. ئۇنىڭ شىمالىدا، ژۇكوف باشچىلىقىدىكى گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە ۋارشاۋانىڭ جەنۇبىي ۋە شىمالىدىكى ۋىسلا دەرياسىدىن ئۆتتى. ۋارشاۋا 17ـيانۋار كۈنى قولدىن كەتتى. شىمالدا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىككى كورپۇس ئارمىيىسى شەرقىي پرۇسسىيىنىڭ يېرىمىنى ئىشغال قىلدى ھەمدە دانزىگ قولتۇقىغچە ئىلگىرىلەپ باردى. بۇ سوۋېت قوشۇنلىرىنىڭ ئۇرۇش پارتلىغاندىن بۇيان قوزغىغان ئەڭ چوڭ ھۇجۇمى بولدى. سوۋېت ئىتتىپاقى پولشا بىلەن شەرقىي پرۇسسىيىدىلا 180 دىۋىزىيە كېلىدىغان ئەسكىرىي كۈچىنى ئىشقا سالدى. بۇ كۈچلەرنىڭ زور بىر قىسمى بىرونېۋېكچى دىۋىزىيىلەر ئىدى. ئۇلار ھېچقانداق توسالغۇغا ئۇچرىماي ئوڭۇشلۇق ئىلگىرىلىدى.

27-يانۋارغا كەلگەندە سوۋېت قوشۇنلىرىنىڭ دەبدەبىلىك ھۇجۇمى ناتىنستلار قوشۇنىنى تېزلا گۈمران بولۇش خەۋپىگە كەلتۈرۈپ قويدى. ئۇ چاغدا شەرقىي پرۇسسىيە ئۇزۇپ ئاسلانغانىدى. شۇ كۈنى ژۇكوف زور قوشۇننى باشلاپ لۇبېن ئارقىلىق ئودېر دەرياسىدىن ئۆتتى، ئىككى ھەپتىدە 220 ئىنگلىز مىلى يول يۈرۈپ گېرمانىيە زېمىنىغا كىرىپ، بېرلىنغا ئاران 100 ئىنگلىز مىلى كېلىدىغان جايغا يېتىپ باردى. گىتلېرنىڭ جېنىغا تەگكەن ئىش شۇ بولدىكى، سوۋېت قوشۇنلىرى سىلېزىيەدىكى سانائەت بازىسىنى ئىشغال قىلدى. ھەربىي قورال-ياراغ ئىشلەپچىقىرىشقا مەسئۇل سپېر مۇناق دېدى: سىلېزىيە قولدىن كەتكەندىن كېيىن گېرمانىيىدە ئىشلەپچىقىرىلغان كۆمۈر 1944-يىلى ئىشلەپچىقىرىلغان كۆمۈرنىڭ ئاران تۆتتىن بىرىگە، پولات 1944-يىلى ئىشلەپچىقىرىلغان پولاتنىڭ ئالتىدىن بىرىگە توغرا كېلىدۇ. بۇ ھال 1945-يىلىنىڭ بالايىئاپەتلىك يىل بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

ناتىنستلار بارغانسېرى بۆھرانغا يېتىپ قالدى. 1945-يىلى فېۋرالغا كەلگەندە، رۇر رايونىنىڭ كۆپ قىسمى خارابىگە ئايلانغان، يۇقىرى سىلېزىيە دۇشمەننىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتكەن، كۆمۈر مەھسۇلاتى تۆۋەنلەپ 1944-يىلدىكى مەھسۇلاتتىن بەشتىن بىرىگە تەڭ كېلىدىغان ھالغا چۈشۈپ قالغانىدى؛ ئەنگلىيە بىلەن ئامېرىكىنىڭ بومباردىمانچىلىقى تۆمۈر يول تىرانسپورتىنى ۋە كېمە-پاراخوت قاتنىشىنى پالەچ ھالغا چۈشۈرۈپ قويغاچقا، كۆمۈر توشۇشمۇ مۇمكىن بولمايۋاتاتتى. فىئۇرېرنىڭ يېغىنىنىڭ ئاساسىي تېمىسى كۆمۈر يېتىشمەسلىك مەسىلىسى ئىدى. دونېتز ئاغرىنغان ھالدا، يېقىلغۇ بولمىغاچقا، نۇرغۇن كېمە-پاراخوتلارنى ئىشقا سېلىشقا مۇمكىن بولمايۋاتقانلىقىنى ئېيتتى. سېپىلمۇ سەۋرچانلىق بىلەن

شۇ سەۋەبتىن ئېلېكتر ئىستانسىلىرى ۋە قورال-ياراغ زاۋۇتلىرىنىڭ تۇرغۇن هالەتكە چۈشۈپ قالغانلىقىنى چۈشەندۈردى. رۇمىنىيە ۋە ۋېنگرىيەلەردىكى نېفتلىكلەر قولدىن كەتكەچكە، ئۇنىڭ ئۈستىگە گېرمانىيەنىڭ نېفىت ئايرىش زاۋۇتلىرى بومبارداىمان قىلىنىپ بېنزىن بەك قىس بولۇپ كەتكەنلىكتىن جەڭگە جىددىي ئالىنىنىشقا تېگىشلىك ئايروپىلانلارنىڭ كۆپ قىسمى ئۇچالماي، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ هاۋا ئارمىيىسى تەرىپىدىن پاچاقلاپ تاشلاندى. تانكىلارغا بېنزىن يېتىشمىگەچكە، نۇرغۇن برونېۋىكچى دېۋىزىيەلەر جەڭگە ئاتلىنالمىدى.

گېتلېر بىلەن گېرىنگ بۇرۇن يېڭى رېئاكتىپ ئايروپىلانلارغا تايىنىپ ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ هاۋا ئارمىيىسىنى قوغلۇەتمەكچى بولغانىدى. چۈنكى نېمىسلار 1000 دىن ئارتۇق مۇشۇنداق ئايروپىلان ياسىغانىدى. ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ كونا تىپتىكى ئۇرۇش ئايروپىلانلىرى هاۋادا نېمىسلارنىڭ رېئاكتىپ ئايروپىلانلىرى بىلەن تەڭلىشەلمەيتتى. لېكىن، بۇنداق رېئاكتىپ ئايروپىلانلاردىن ئۇچالايدىغانلىرى ناهايىتى ئاز ئىدى. رېئاكتىپ ئايروپىلانغا ئىشلىتىدىغان ئالاهىدە بېنزىن ئىشلەپچىقىرىش زاۋۇتى پارتلىتىۋېتىلگەنىدى. ئىتتىپاقداش ئارمىيە لېيوتچىكلىرى رېئاكتىپ ئايروپىلانلارنى ئۇچۇرۇش ئۇچۇن ئۇزارتىپ ياسالغان ئايروپىلان يولىنى ئاساسلا بىلمۇهلىپ، ئايرودرومدىكى رېئاكتىپ ئايروپىلانلارنى پارتلىتىۋەتتى.

مۇشۇنداق ئەهۋالدا، ئېزىنخاۋېر قوماندانلىقىدىكى ياۋروپاغا يۇرۇش قىلغۇچى قىسىم 8-فېۋرالدىن باشلاپ رېين دەرياسىغا قىستاپ كەلدى. ئاردېن ئوپېراتسىيىسى پاجىئەلىك مەغلۇبىيەت بىلەن ئاياغلاشتى. گېرمانىيە دەرۋازىسىدىن يوچۇق ئېچىلدى.

يىگىرمە ئىككىنچى باب

گېرمانىيە زېمىنىغا يۈرۈش قىلىش

ئاردىن ئوپېراتسىيەسى ئاياغلاشقاندىن كېيىن، گېرمانىيىنىڭ غەربىي سەپتە كۆرۈنۈشتە 66 دىۋىزىيە ئەسكىرى كۈچى بولسىمۇ، لېكىن نۇرغۇن قىسىملارنىڭ قوراللىنىشى بەك ناچار ئىدى. 24 دىۋىزىيىنىڭ تانكا ئاتار زەمبىرەكلىرىمۇ يوق ئىدى. ئېزىنخاۋېر باشچىلىقىدىكى ياۋروپا يېراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قىسمىنىڭ ئالدىدا گېرمانىيە زېمىنىغا يۈرۈش قىلىپ، رېين دەرياسىنى ئىگىلەش ۋەزىپىسى تۇراتتى.

1945-يىلى يانۋارنىڭ ئاخىرى ۋە فېۋرالنىڭ باشلىرى جەنۇبىي گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسى ئالدى بىلەن ئالساستا رېين دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىدا كولمال «خالتىسى»نى تازىلىدى. شۇنىڭ بىلەن گېرمانىيە ئارمىيىسى دەريانىڭ شەرقىدىكى سىگفرىد مۇداپىئە لىنىيىسىگە چېكىندى. ئېزىنخاۋېرنىڭ ئىستراتېگىيىلىك ئورۇنلاشتۇرۇلۇشىغا ئاساسەن، زور قوشۇننىڭ دەريادىن ئۆتۈشىگە قولايلىق يارىتىش مەقسىتىدە شىمالدىن - جەنۇبقىچە ھەر قايسى گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىلەر رېين دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىدىكى قالدۇق دۇشمەننى يوقىتىپ، توسالغۇلارنى تازىلىماقچى بولدى.

«رېين دەرياسى قورقۇنچلۇق ھەربىي توسالغۇ. بولۇپمۇ شىمالىي چېتى تېخىمۇ قورقۇنچلىق،—دېدى ئېزىنخاۋېر مۇشۇ

ئوپېراتسىيىگە قاتناشقان قوماندانلارغا، — بۇ دەريانىڭ ئېقىنى كەڭ بولۇپلا قالماي، سۇ ئەھۋالىنى مۆلچەرلىمەك تەس، ھەتتا سۇ ئورنى ۋە ئېقىمىمۇ ئۆزگىرىشچان. چۈنكى دۇشمەننىڭ بۇ ئەزىم دەريانىڭ شىمالىدىكى تارماق ئېقىنلارنىڭ چۈشۈرگىسىنى ئېچىۋېتىلەيدۇ. بىز مەخسۇس رازۋېدچىك ئەترىتى بىلەن قوغدىنىش ئەترىتى تەشكىللەپ بۇ تەھدىتنى نازارەت قىلىشىمىز كېرەك. رېين دەرياسىدىن ئىبارەت بۇ توسالغۇنىڭ خاراكتېرى سەۋەبىدىن، بۇ قېتىمقى دەريادىن ئۆتۈشتە، قىسىملار قىرغاققا كېمە بىلەن ئەمەس، بەلكى بۇ قىرغاقتا تۇرۇپ ئۇ قىرغاققا ھۇجۇم قىلىدۇ، بۇ ھال قارشى قىرغاققا قىلىنغان بىر قېتىملىق تۇيۇقسىز ھۇجۇم بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.»

بۇ قېتىمقى تۇيۇقسىز ھۇجۇمغا مونتگومېرىنىڭ 21-گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسى بىلەن برادلېينىڭ 12-گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسى قاتناشتى. ئوپېراتسىيە باشلانغان ھامان مارشال مونتگومېر بىلەن گېنېرال باتتوندىن ئىبارەت بۇ ئىككى تالانتلىق ھەربىي ئىشلار سەنئەتكارلىرى بىر-بىرىگە تۇيدۇرماي بىر مەيدان كەسكىن دوستانە ھەربىي يۇرۇش مۇسابىقىسىنى قانات يايدۇردى. باتتون ئۆزىنىڭ يۇكسەك دەرىجىدىكى ئالغا ئىلگىرىلەش روھىنى نامايان قىلىش ئارقىلىق ھەر دەرىجىلىك قوماندانلارغا ئىلھام بېرىش ئۈچۈن بۇ مۇسابىقىنى قانات يايدۇرغانىدى. بۇ مۇسابىقە ئۇرۇش مەيدانىنىڭ تەرەققىياتىغا يېڭى ھەرىكەتلەندۇرۇش كۈچ ئاتا قىلدى. گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ ئاجىز يېرىگە ھۇجۇم قوزغىغان باتتون توسالغۇسىز ئىلگىرىلىدى.

8-فېۋرال باتتوننىڭ 7-كورپۇس ئارمىيىسى ئۆزلىرىنىڭ ئۇرۇش رايونى ئىچىدە ھۇجۇم قوزغاپ ئىككى كۈندىن كېيىن «ئىسمى-جىسمىغا لايىق ئوپېراتسىيە تاغنى تالقان قىلىدىغان قۇدرەت» بىلەن باشلاندى. باشتا غەربىي سەپ ئۇرۇش مەيدانىدا

ئۇرۇش پارتلىغاندىن بېرى بولۇپ باقمىغان مەركەزلىك ھالدا شىددەت بىلەپ توپقا تۇتۇش ئېلىپ بېرىلدى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئۇرۇش قىلىش پىلانى مانا مۇشۇنداق باشلاندى. بۇ ئۇرۇش پىلانىنىڭ بىرىنچى نىشانى — مونتگومېرنىڭ قىسىملىرى «ئىمپېرىيە ئورمانلىقىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، تۆۋەن رېين دەرياسىدىكى ئېگىز-پەس ئېدىرلىقلىرىغا كىرىپ» جەڭ مەيدانى ۋەزىيىتىدە ھەل قىلغۇچ بۇرۇلۇش ھاسىل قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى.

مونتگومېرنىڭ قىسىملىرى ناھايىتى تېزلا كېلىۋرنىي ئىشغال قىلدى. بىراق قىسىم توختاپ قالدى. 30-كورپۇس ئارمىيىسىنىڭ كوماندىرى گېنېرال خوررۇكس گېنېرال مايور بابېر باشچىلىقىدىكى شوتلاندىيە 15-دىۋىزىيىسى كېلفور شەھەر ئەتراپىغا يېتىپ باردى دەپ ئويلاپ، گېنېرال مايور توماسنىڭ 43-دىۋىزىيىسىگە شەھەرگە ھۇجۇم قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى، نەتىجىدە ئېغىر تالاپەت كۆرۈلدى، بۇ ئىككى دىۋىزىيە مۇشۇ جەڭگە باغلىنىپ قالدى. 11-فېۋرال كېلفورنى ساقلاۋاتقان دۇشمەن ئاندىن تولۇق يوقىتىلدى. 13-فېۋرال ئىمپېرىيە ئورمانلىقىدىكى دۇشمەنلەرمۇ پاك-پاكىز تۇگىتىلدى. گېرمانىيە ئارمىيىسى بۇ جەڭگە ناھايىتى كۆپ زاپاس قىسىملارنى يۆتكەپ كېلىپ، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ قەيسەر ئىرادىسىنى سۇندۇرۇپلا قالماي، ھەتتە يېڭىلا ئېچىلغان بۆسۈش ئۆتكىلىنى توسۇۋالدى.

بۇ ۋاقىتتا باتتوننىڭ قىسىملىرى توسۇۋالغىلى بولمايدىغان كۈچ بىلەن ئىلگىرىلەپ كېتىۋاتاتتى. گېرمانىيە ئارمىيىسى باتتوننىڭ پېرموغا يۇرۇش قىلغان قىسىملىرىنى ئېيفېل دەرياسىدىن ئۆتۈپ كوبلېنزنىڭ شىمالىدىكى رېين دەرياسىغا قاراپ ئىلگىرىلەشتىن توسۇيالمىدى. ئامېرىكا ئارمىيىسى 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى بىلەن 1-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى

ئوتتۇرىسىدا قالغان گېرمانىيە ئارمىيەسىنىڭ 11 دىۋىزىيەسىنىڭ ئاز بىر قىسمى بىر ئامال قىلىپ رېين دەرياسىدىن ئۆتۈپ كەتكەندىن باشقىلىرى پۈتۈنلەي يوقىتىلدى. ئېيفېل ئوپېراتسىيەسى تاخىرلاشقاندا، باشقا بىر ئوپېراتسىيەنىڭ ئىزناسى ئاستا-ئاستا روشەن تۈس ئېلىشقا باشلىدى.

بۇ كوبلېنزغا ھۇجۇم قىلىشتىكى فارتېس ئوپېراتسىيەسى ئىدى. ھەربىي ئىشلار ئوبزورچىسى ۋېرموت: «باتتون فارتېس رايونىدا ئېلىپ بارغان ئوپېراتسىيەدە فرانسىيەنىڭ شىمالىدىكى ئورمانلىقنىڭ جەنۇبىدا قوللانغان ئايلىنىپ يۇرۇپ جەڭ قىلىش ئۇسۇلىنى قوللاندى» دەپ يازدى. لېكىن، باتتون بىر قېتىملىق چىرايلىق جەڭ قىلىش ئۈچۈن چارىتەدىبىر ئىزدەشكە مەجبۇر بولاتتى. ئۇ ئېلىپ بارماقچى بولغان ھەر بىر ئوپېراتسىيە يۇقىرىنىڭ تەستىق سېلىشى بىلەن ئېلىپ بېرىلاتتى. بۇ ئوپېراتسىيەلەرنىڭ ھەر قېتىم پۈتۈنلەي غەلىبە قىلىشى ياكى مۇۋاپىقىيەتلىك بولۇشى باتتوننىڭ پايدىلىق پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، ئاز-تولا ئۇستاتلىق ئىشلىتىپ، يۇقىرىنىڭ رۇخسىتىنى قولغا كەلتۈرگەنلىكتىن بولغان. بولۇپمۇ فارتېس ئوپېراتسىيەسىدە ئۇستاتلىق قىلىش زۆرۈر بولۇپ قالدى. گېرمانىيە ئارمىيەسىنى گالۋاڭ قىلىش ئەمەس، بەلكى باتتون باشلىقلىرىغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن شۇنداق قىلدى.

3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيەسىنىڭ ئۇرۇش رايونىدا جەڭ ئەھۋالى تىنىمسىز ئۆزگىرىپ تۇردى. لېكىن، بۇ ھال ئامېرىكا ئارمىيەسىگە ئىنتايىن پايدىلىق ئىدى. باتتوننىڭ 8-كورپۇس ئارمىيەسى ئىلگىرىلەپ رېين دەرياسىغا يېتىپ باردى ھەم گېرمانىيە قوشۇنلىرىنى يوقىتىشقا كىرىشتى. 20-كورپۇس ئارمىيەسىنىڭ ئۇرۇش رايونىدا 10-برونېۋىك دىۋىزىيەسى سالىم دەرياسىغا يېقىنلىشىپ، بىر قىسىم كەنتلىرىدىكى دۇشمەن

قوشۇنلىرىنى يوقىتىپ، ئاندىن دورباخ رايونىغا قاراپ ئىلگىرىلەپ، ئۇ يەردە بىر كۆۋرۈك ياساپ، كۆۋرۈك بېشى ئىستىھكام جېندىسىنى بەرپا قىلدى. بۇنىڭ 20-كورپۇس ئارمىيە رايونىدا 4-برونېۋىك دىۋىزىيىسىنىڭ تريېرغا ھۇجۇم قىلىپ، موزىل دەرياسىدىكى كۆۋرۈكنى ئىشغال قىلىش ئۈچۈن ئىلگىرىلەۋاتقان قىسىملارنىڭ توپلىنىشىغا ۋە ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمەتلىرىنى ئورۇندىشىغا بىر ھېسابتا ئەھمىيىتى زور بولدى.

باتتون ئىتتىپاقداش ئارمىيە باش شتابى چاقىرغان يىغىنغا بېرىشتىن ئاۋۋال، ئۇنىڭ شتاب خادىملىرى ئاخىرى فارتېسقا يۇرۇش قىلىش توغرۇلۇق جەڭ پىلانىنى تۈزۈپ بولغانىدى. مۇشۇ پىلانغا ئاساسەن، كوبلېنزنى قورشاۋغا ئېلىش توغرا كەلسە، بۇ قېتىمقى ئوپېراتسىيە ئۈچۈن زۆرۈر بولغان ئالدىنقى شەرت 80-دىۋىزىيىگە قاراشلىق قىسىملارنى جەڭگە سېلىش كېرەك ئىدى. بىراق، بۇ دىۋىزىيە ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئالىي قوماندانلىق باش شتابى زاپاس قوشۇن قارمىقىدا ئىدى.

3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنى يۆتكەش مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

9 - مارت كەچ سائەت 10دا، باتتون يەنىلا لېيگېدا ئىدى. ئۇ 20-كورپۇس ئارمىيىدىكى گېنېرال ئېددىغا تېلېفون بېرىپ ئۇنىڭ گېنېرال گايغا: «پولكوۋنىك چارلېس رېد قوماندانلىقىدىكى 2-مانورلاشقان تېز سۇرئەتلىك قوشۇن موزىل دەرياسىدىكى مۇستەھكەم كۆۋرۈكنى ئىشغال قىلغان» لىقىنى دەپ قويۇشنى ھەم قانداق ھەرىكەت قىلىش توغرۇلۇق گايدىن يولىيورۇق سوراش ھەققىدە ئۇنىڭغا كۆرسەتمە بەردى. گاي كەسكىن ھالدا ئېددىغا جەڭ نەتىجىلىرىنى كېڭەيتىش، مۇستەھكەم كۆۋرۈك بېشى ئىستىھكام بەرپا قىلىش ھەققىدە بۇيرۇق بەردى. ئاندىن گاي بۇ خۇش خەۋەرنى تېلېفون ئارقىلىق لېيگېدىكى باتتونغا يەتكۈزدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئەسلى پىلان بويىچە فارتېس ئوپېراتسىيىسىنى قوزغاش ئۈچۈن يۇقىرىنىڭ

ئىجازەت بېرىشنى قولغا كەلتۈرۈش تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. باتتون دەرھال برادلېي ۋە ئېزىنخاۋېر بىلەن يېڭىن ئېچىپ مۇزاكىرىلەشتى ۋە ئۇلارغا ئەھۋالنى تونۇشتۇردى. ئۇلار ئىككىسى جەڭ نەتىجىلىرىنى كېڭەيتىشكە قوشۇلدى. باتتون يەنە 80-دۈزىيىنى ئۆزىگە قوشۇن بېرىشنى تەلەپ قىلدى. ئېزىنخاۋېر ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن باتتوننىڭ تەلىپىگە ماقۇل بولدى. فارتېس ئوپېراتسىيىسى مانا مۇشۇنداق باشلاندى.

باتتون قوماندانلىق شتابىغا قايتىپلا خاموندقا، ئۆزىنىڭ يولىورۇقى بولمىغۇچە: «يۇقىرى رەھبەرلىك» بىلەن بولغان خەۋەر ئالاقىسىنى ئۈزۈۋېتىش توغرۇلۇق كۆرسەتمە بەردى. ئاندىن ئېددىغا ئىمكان بار كۆۋرۈكلەرنى كۆپ سېلىش، داۋاملىق ھۇجۇم قىلىش ھەققىدە بۇيرۇق قىلدى. 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە ھېچنېمىنى بىلمەس بولۇۋالغان بىر چاغدا ئېدى موزىل دەرياسىغا ئۇچ كۆۋرۈك سالدى. بۇ ئۇچ كۆۋرۈك فارتېس رايونىغا كىرىشتە زۇرۇر شەرتلەرنى ھازىرلاپ بەردى.

دەل مۇشۇ ۋاقىتتا، جەڭگىۋارلىقى كۈنسايىن ئاجىزلىشىپ كېتىۋاتقان گېنېرال باركقا قاراشلىق G گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ شىمال قانىتىنى قوغداش ئۈچۈن كورھىيىمنىڭ شىمالىدا قورشاۋغا چۈشۈپ قالغان گېرمانىيە ئارمىيىسىدىكى توققۇز دۈزىيىنىڭ قالدۇق قىسىملىرى موزىل دەرياسىنىڭ جەنۇبىغا چېكىنىپ 12-مارت ھونسرۈك تېغىنى ئەتراپىدا ئالدىراش-تېنەش مۇداپىئە لىنىيىسىنى قۇردى. لېكىن، باتتوننىڭ قوشۇنلىرى غەربىي مۇداپىئە لىنىيىسىدىكى دۈشمەن قوشۇنلىرىغا تەھدىت سالىدىغان ئاساسلىق كۈچ بولۇپ شەكىللەنگەنىدى. گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ تەشۋىشى پۈتۈنلەي ئورۇنلۇق ئىدى. رېين دەرياسىغا قاراپ ئىلگىرىلەۋاتقان 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە دۈشمەننىڭ ئوڭ قانىتىدا پەيدا بولغان، بۇلتۇر ئاۋغۇستا فرانسىيىدە ئېلىپ بېرىلغان جەڭدىن بۇيانقى

ئەڭ ياخشى پۇرسەت — دۇشمەنگە قارىتا يەنە بىر قېتىم يوقىتىش خاراكتېرلىك ھەرىكەتچان ئۇرۇش ئېلىپ بېرىش پۇرسىتى يارىتىلغانىدى. گېنېرال گافففېينىڭ 4-برونېۋىك دىۋىزىيىسى كوبلېنزنىڭ جەنۇبىدىن موزىل دەرياسىنى كېسىپ ئۆتۈپ، گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ ئارقا سەپ جېندىسىنى بۇزۇپ تاشلىدى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن گېنېرال ئېددىنىڭ 12-كورپۇس ئارمىيىسىگە قاراشلىق پىيادە ئەسكەرلەر قىسمى ئىز بېسىپ كېلىۋاتقانىدى. كۈپ ئۆتمەستىن گېنېرال ۋوكنىڭ 20-كورپۇس ئارمىيىسىگە قاراشلىق برونېۋىك قىسىملىرى غەربىي مۇداپىئە لىنىيىسىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، رېين دەرياسىغا قاراپ ھۇجۇم قىلدى. ئۇنىڭ قوشۇنى بىلەن 12-كورپۇس ئارمىيىسى ئۇچراشقاندىن كېيىن ھونسرۈك تاغلىق رايونىدىكى 10 دىۋىزىيە قالدۇق دۇشمەننى قورشاۋغا ئالدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە پاچنىڭ 7-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى غەربىي مۇداپىئە لىنىيىسىنى ئىشغال قىلىپ، داۋاملىق غەربكە ھۇجۇم قىلدى.

گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ شۇ چاغدا پاتپاراق بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇلار ماينز بىلەن مانھېيمنىڭ غەربىي تەرىپىدە بىر مۇداپىئە لىنىيىسى قۇرماقچى بولغانىدى، لېكىن 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە برونېۋىك قىسىملىرىنىڭ ھۇجۇمىغا بەرداشلىق بېرەلمىدى. 4-برونېۋىك دىۋىزىيىسى فارتېس رايونىغا ئېچكىرىلەپ كىرىپ، 7-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنىڭ ئۇرۇش رايونىغا قاراپ ئىلگىرىلىدى. رېين دەرياسى ساھىلىدا دۇشمەننىڭ قېچىپ كېتىش ئېھتىمالى بولغان بىر دەريا ئېغىزىدىن باشقا ئېغىزلارنىڭ ھەممىسىنى 4 - برونېۋىك دىۋىزىيىسى كېسىپ تاشلىدى. 10 - ۋە 12 - برونېۋىك دىۋىزىيىلىرى دۇشمەننى شەرققە — رېين دەرياسىغا قوغلاپ ئاپاردى. چېكىنىۋاتقان دۇشمەنلەر ئالدى-كەينىگە قارىماي قېچىشقا باشلىدى. دۇشمەن قوشۇنى رېين دەرياسىدىكى قېچىشقا

بولىدىغان بىردىنبىر ئېغىز — سېپىبىر ئېغىزىدىن ئالاقزادە بولۇپ قاچتى.

گېرمانىيە ئارمىيىسى قوشۇنلىرىنى باتتوننىڭ ئۇچ تەرەپتىن ھۇجۇم قىلىپ كەلگەن بىرونېۋنىڭ قىسىملىرى پارچىلاپ سان-ساناقسىز ئۇششاق بۆلەكلەرگە بۆلۈۋەتتى. گېنېرال ژېيلاندنىڭ 19-تاكتىكىلىق ھاۋا ئارمىيە قىسىملىرىنىڭ جەڭگىۋار بومباردىمانچى ئايروپىلانلىرىنىڭ شەپقەتسىز بومباردىمان قىلىشى، ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭ توختىماي قوغلاپ زەربە بېرىشى بىلەن، گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ ئىككى گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى ئاساسىي جەھەتتىن يوقىتىلىپ، 80 مىڭدىن ئارتۇق ئادىمى ئەسىرگە چۈشتى. 18-مارت 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ باشقا قىسىملىرى كوبلېنزنى ئىشغال قىلدى. ئۇچ كۈندىن كېيىن، 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ ئۇرۇش رايونىدىكى گېرمانىيە قوشۇنلىرى يوقىتىلغاندىن باشقا، قالغان دۈشمەن قوشۇنلىرى رېين دەرياسىنىڭ ئۇ قېتىغا ھەيدەۋېتىلدى. فارتېس ئوپېراتسىيىسى شۇنىڭ بىلەن غەلىبىلىك ئاخىرلاشتى.

باتتون ئەمدى مونتگومېر بىلەن بىۋاستە مۇسابىقىلىشىشنى ئەسلىگە كەلتۈردى. بۇ قېتىمقى مۇسابىقىنىڭ نىشانىنى مونتگومېرى «غەربىي ياۋروپادىكى ئەڭ چوڭ دەريا توسۇقى— رېين دەرياسى» دەپ ئاتىدى. ئۇ 12-مارتتىن باشلاپ، 35-دۈنيادىن ئىبارەت ئالامەت زور قوشۇنغا قوماندانلىق قىلىپ، رېين دەرياسىدىن كېسىپ ئۆتۈش خىزمىتىنى جىددىي باشلۇۋەتتى. تەييارلىق كۆلىمى ۋە دەۋرىجىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا: «بۇلاڭ-تالاڭ» دەپ ئاتالغان دەريادىن ئۆتۈش ئوپېراتسىيىسى «زوراۋان» ئوپېراتسىيىسىدىن قالسىلا 2-ئورۇندا تۇرىدىغاندەك قىلاتتى. بۇ ئوپېراتسىيە مونتگومېرنىڭ بۇ قېتىمقى دۇنيا ئۇرۇشىدىكى بارماق بىلەن

سانىغۇدەك جەڭ نەتىجىسى، ھەتتا ئەل ئالامىين جېڭىدىنمۇ ئۇلۇغ دەپ كۆككە ئۇچۇرۇلدى. مارشال مونتگومېر قوللىرىنى ئىشقىلاپ، بۇ قېتىمقى ھەربىكەتتە «گىتلېرنىڭ غەربىي گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنىڭ سەرخىل دەپ ئاتالغان قىسىملىرى» بىلەن ئېلىشىش ئالدىدا تۇراتتى. ئۇ گېنېرال دۇمپوسىنىڭ ئەنگلىيە 2-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنى، گېنېرال كرېدارنىڭ كانادا 1-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنى ۋە سىمپسوننىڭ ئامېرىكا 9-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنى يېغىدى. تەخمىنەن 25 تونىنا ماددىي ئەشيا تەييارلىدى، جۇملىدىن قۇرۇقلۇقتا ۋە سۇدا ماڭىدىغان ماشىنا، ھۇجۇم قىلغۇچى كېمە ۋە كۆۋرۈك قۇرۇلۇشىغا كېتىدىغان نۇرغۇن ماتېرىياللار بار ئىدى. بۇ قېتىمقى كۆلىمى زور تەييارلىق خىزمىتىنى چېرچىل ناھايىتى جانلىق سۈرەتلىدى. ئۇ خۇددى روبكېن دەرياسىدىن ئۆتمەكچى بولغان قەيسەردەك بۇ ھەربىكەتنىڭ بالدۇرراق باشلىنىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتەتتى. ئۇ: «بىز بارلىق كۈچىمىزنى ئىشقا سالىمىز. مىليونلىغان چوڭ قوشۇننىڭ ئالدىدا 80 مىڭ كىشىلىك جەڭگىۋار قىسىم دەريادىن شىددەت بىلەن ئۆتىدۇ. كۆپلىگەن كېمە بىلەن لەيلىمە كۆۋرۈكلەر تەق قىلىپ قويۇلدى. دەريانىڭ ئۇ قېتىدا زامانىۋى ئوت چاچار قوراللار بىلەن قوراللانغان گېرمانىيە قوشۇنلىرى ئاكوپنى ساقلاپ ياتماقتا» دەپ يازدى.

ئەنگلىيە باش ۋەزىرى چېرچىل، ئەنگلىيە ئارمىيىسى باش شتاب باشلىقى مارشال بروئوك ۋە ئىتتىپاقداش ئارمىيە يىراقتا يۇرۇش قىلغۇچى قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانى ئېزىنخاۋېرلار رېين دەرياسى بويىغا كېلىپ، ھەيۋەتلىك دەريا مەنزىرىسىنى كۆزدىن كەچۈردى. چېرچىل تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە بۇ ھەربىكەت توغرۇلۇق تولۇپ-تاشقان قىزغىنلىق بىلەن ستالىنغا تېلېگرامما يوللاپ: «مەن مارشال مونتگومېر بىلەن بىللە ئۇنىڭ

قوماندانلىق شتابىدا. ئۇ بايانىن ۋېسىپىرنى مەركەز قىلغان كەڭرى ئۇرۇش لىنىيىسىدە رېين دەرياسىنى كېسىپ ئۆتۈش توغرۇلۇق بۇيرۇق چۈشۈردى. بۇ قېتىمقى جەڭدە بىز 3000 زەمبىرەك بىلەن ھاۋا ۋە قۇرۇقلۇق قىسىملىرىنىڭ ياردىمىگە ئېرىشىمىز. پىلان بويىچە، قىسىم بۇگۈن كەچ ياكى ئەتە دەريادىن ئۆتىدۇ ھەم دەريانىڭ ئۇ قېتىدا كۆۋرۈك ئىستېھكامى قۇرىدۇ. دەريادىن كېسىپ ئۆتۈش غەلىبە قىلغان ھامان ناھايىتى كۈچلۈك برونېۋىك زاپاس ئەترىتى دۈشمەنگە قوغلاپ زەربە بېرىدۇ» دېدى. بۇ تېلېگراممىدا ھاۋا ئارمىيە مارشالى كونىنخام قوماندانلىقىدىكى ئېغىر تىپتىكى 100 بومبارداتچانچى ئايروپىلان ۋە 3000 كۈرەشچى ئايروپىلانىنىڭ «بۇلاڭ-تالاڭ» دەپ ئاتالغان بۇ ئوپېراتسىيىسىگە ياردەم بېرىش ئۈچۈن بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرغانلىقى تىلغا ئېلىنمىغانىدى.

كۈتۈلمىگەن بىر ئىش «بۇلاڭ-تالاڭ» ئوپېراتسىيىسىنى ئارتۇقچە ئىشقا ئايلاندۇرۇپ قويغىلى قىل قالدى. 7-مارت ئېيغېلنىڭ شىمالىنى بويلاپ ئىلگىرىلەپ كېتىۋاتقان ئامېرىكا 1-گۇرۇپپىسىۋوي ئارمىيىسىگە قاراشلىق 9-برونېۋىك دۇنيىسىنىڭ قىسمى رېماگېندىكى لورېندوروف تۆمۈر يول كۆۋرۈكىنىڭ دەريا ئوستىدە ساپمۇ ساق تۇرغانلىقىنى بايقاپ قالىدۇ. گېنېرال خوجىس ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيدىغان بۇ خەۋەرنى گېنېرال برادلېيغا تېلېفون ئارقىلىق يەتكۈزدى. برادلېي بۇنى ئاڭلاپ تېلېفوندا ۋاراقراپ تۇرۇپ: «باركاللا، كوۋرتنېي، شۇ كۆۋرۈك بىلەن بىز گېرمانىيىنىڭ دەرۋازىسىنى بىر تېپىپلا ئېچىۋېتىمىز» دېدى.

برادلېي رېماگېن كۆۋرۈكىنى ئىشغال قىلىشنىڭ جەڭ پۈرستىنى دەرھال تونۇپ يېتىپ، ئۇرۇش قىلىش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بورغا: «ماھارەت كۆرسىتىدىغان چاغ يېتىپ كەلدى» دېدى. لېكىن، بور: «رېماگېنغا ھۇجۇم قىلىشقا بولمايدۇ.

چۈنكى بۇ ئۇرۇش قىلىش پىلانىغا ئۇيغۇن كەلمەيدۇ» دەپ برادلېينىڭ تەكلىپىنى رەت قىلدى. شۇنداقتىمۇ، برادلېي يۇقىرىنىڭ مۇشۇنداق ئىرادىگە كېلىشىنى ئىلتىماس قىلدى. ئېزىنىخاۋېر ئۇنىڭغا: «كۆۋرۈكتىن بۆسۈپ ئۆتۈشكە قانچىلىك ئەسكىرىي كۈچ كەتسە، بۇنىڭ كارى چاغلىق. ئەمما، كۆۋرۈك ئىستېمكامى جېنىدىسىنى چىڭ ساقلاش زۆرۈر» دېدى. 24 سائەتكە يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە ئىتتىپاقداش ئارمىيە يىراققا يۇرۇش قىلغۇچى قىسىملىرىنىڭ ئالىي قوماندانلىق شتابى بۇ باش قوماندانلىنىڭ مەردانلىك بىلەن بەرگەن يولىورۇقىغا تۆزىتىش كىرگۈزدى. ئەتىسى ئەتىگەن برادلېي «رېماگېنغا تۆت دىۋىزىيىدىن ئارتۇق ئەسكىرىي كۆچنى سېلىشقا بولمايدۇ» دېگەن بۇيرۇقنى تاپشۇرۇۋالدى. بۇنىڭ «ئەسلىدىكى ئۇرۇش پىلانى»غا ئېتىبار بەرگەن ئاساستا چىقىرىلغان بۇيرۇق ئىكەنلىكى ئېنىق ئىدى.

باتتوننىڭ قوشۇنلىرى رېين دەرياسىغا ئىلگىرىلەپ كەلگەندە جەڭ مەيدانىنىڭ ۋەزىيىتى مانا مۇشۇنداق ئىدى. 21-مارت باتتوننىڭ 12-كورپۇس ئارمىيىسى رېين دەرياسىنى بويلاپ تېزلىك بىلەن يۇرۇش قىلدى. ئىككىنچى تېز سۈرئەتلىك ماتورلاشقان قىسىم فورلەيۇينهېم بىلەن ماينز ئارلىقىدىكى رايونىنى چىڭ ساقلاۋاتاتتى. 90-دىۋىزىيە ماينزغا يېقىنلىشىپ، رېين دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىدىكى ئۇرۇش رايونىنى دائىرىسىدىكى دۇشمەن قوشۇنىنىڭ كۆپ قىسمىنى تازىلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا 5-دىۋىزىيەمۇ باشقا ئۇرۇش رايونلىرىدىكى قالدۇق دۇشمەن ئۈستىدىن تازىلاش ئېلىپ باردى. 4-برونېۋىك دىۋىزىيىسى رېين دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىنى بويلاپ شىمالغا قاراپ داۋاملىق ئىلگىرىلىدى. 11-برونېۋىك دىۋىزىيىسىمۇ رېين دەرياسىغا قاراپ قايتا يۇرۇش قىلدى. بۇ دىۋىزىيىنىڭ بىر قىسىم قوشۇنلىرى ۋورمىسقا

كىرىپ بولدى. 22-مارت 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە ئۇرۇش رايونىغا قاراشلىق بولغان رېيىن دەرياسىدىكى بارلىق گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ چېكىنىش يولىنى ئۇزۇپ تاشلىدى. شۇ كۈنى 11 مىڭ دۈشمەن ئەسكىرىنى ئەسىرگە ئالدى. بۇ ھال گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ ئۇزۇل-كېسىل ھالاكەتكە يۈزلەنگەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بەردى. باتتون يەنە 10-برونىۋىك دىۋىزىيىسىگە قاراشلىق قىسىم بىلەن 7-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىگە قاراشلىق قىسمىنىڭ ئۇچرىشىپ، گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ قورشاۋىغا ئالغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى. جەڭ ۋەزىيىتىنىڭ ياخشىلىقىغا كىشىنىڭ پەقەت ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى. «بىز يەنە نېمىدەپ ساقلاپ تۇرىمىز؟» باتتون شۇنداق دەپ، ھاۋادىن قىلىنىدىغان يارەمگە، قۇرۇقلۇقتىن قىلىنىدىغان بومبارداىمانغا، دۈشمەن ئارقا سېپىگە تاشلىنىدىغان ھاۋا دېسانتلىرى قىسمىغا ھەتتا ھۇجۇم قىلىش توغرۇلۇق يۇقىرىدىن بۇيرۇق يوقلۇقىغا قارىماستىن رېيىن دەرياسىدىن ئۆتۈش بۇيرۇقىنى چۈشۈردى. باتتون بۇيرۇق قىلىشى بىلەن، شۇ كۈنى سائەت 11دە، باشقىدىن تەشكىل قىلىنغان 5-دىۋىزىيە، يەنى ئىككى باتالىئون ئەسكىرىي كۈچ دەريادىن ئۆتۈشكە باشلىدى، ئۇلار دەريادىن ئۆتۈشتە ئاساسەن ھېچقانداق قىينىچىلىققا ئۇچرىمىدى. تاڭ ئاتقۇچە جەمئىي ئالتە باتالىئون دەريادىن ئۆتۈپ بولدى، ئاران 34 ئادەم يارىلاندى. ئارقىدىن بىر دىۋىزىيە ئەسكىرىي كۈچ دەريادىن ئۆتكۈزۈلدى، شۇنىڭ بىلەن ئامېرىكا قوشۇنىنى 2-كۆۋرۈك ئىستېھكامى جېنىدىسىنى بەرپا قىلدى.

«رېيىن دەرياسى ئۆتكىلى بولمايدىغان تەبىئىي توسۇق»، «دەريانىڭ شەرقىي قىرغىقىغا گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ سەرخىل قوشۇنى ئورۇنلاشقان» دېگەندەك گەپلەرگە باتتون ئۆزىنىڭ چاقماق تېزلىكىدىكى ھەرىكىتى بىلەن دەككە بەردى. مونتگومېرىنىڭ دەريادىن ئۆتۈش ئۇچۇن قىلغان كۆلىمى غايەت

زور تەييارلىق خىزمەتلىرى ئۈنۈك گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ يىمىرىلىشكە يۈز تۇتقانلىقىنى پەرەز قىلالمىغانلىقىنى ئاشكارىلاپ بەردى. بۇ قېتىم بريانتسۇ باتتونىنىڭ ھەربىتىگە ئاپىرىن ئوقۇپ كەتتى. ئۇ مۇنداق دەپ يازىدۇ: «ئەنگىيە باش قوماندانلىقى 24-مارت دەريادىن ئۆتۈش ئۈچۈن تەييارلىق خىزمەتلىرىنى قىلىۋاتقاندا، باتتون يېڭى ھۇجۇم باشلىدى، 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ بۇ قوماندانى روزدېستۋو بايرىمى كۈنى غەربكە قاراپ ئىلگىرىلەپ، گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ ئارقىدىن ئۆتكىلىنى قامال قىلدى، ئاندىن مارت ئايلىرىنىڭ باشلىرى ئېيغىلدىن ئۆتۈپ، ئارقىدىكى قىسىنى ئېلىش ئۈچۈن كوبلېنزغا يۈرۈش قىلدى. ئۇ ئەمدى يەنە شەرقىي-جەنۇبقا بۇرۇلۇپ، برونېۋىك قىسىملىرىنىڭ موزىل دەريادىن ئۆتۈشىگە ئىككى قېتىم قوماندانلىق قىلدى... بىر ھەپتە ئىچىدە سىگفرىد مۇداپىئە لىنىيىسىدىكى گېرمانىيە قوشۇنلىرىنى قورشاپ بولدى. بۇ ئۇلۇغ گېنېرال يەنە بىر قېتىم—بۇ قېتىم ئۇ توغرا قىلدى — مونتگومېرىدىن ئاۋۋال ھەربىتكە كېلىپ، رېين دەرياسىدىن غەلىبىلىك ئۆتتى.»

باشتا، باتتون بۇ مەتىمقى دەريادىن ئۆتۈش توغرۇلۇق گەپ قىلمىدى. 23-مارت ئۇ گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيە قوماندانىغا تېلېفون بېرىپ:

— برادلېي، مەن دەريادىن ئۆتۈپ كەتتىم. لېكىن بۇ ھەقتە داۋراڭ سالماڭ، — دېدى.

— نېمە؟ نېمە دېدىڭىز؟ — دېدى برادلېي توۋلاپ، — دەريادىن ئۆتۈپ كەتتىم دەمسىز؟

— ھەئە، — دېدى باتتون، — تۈنۈگۈن ئاخشام، بىر دېۋىزىيە ئەسكەرنى دەريادىن تۈيدۇرماي ئۆتۈشكە بۇيرۇغانىدىم. قارشى قىرغاقتا گېرمانىيە قوشۇنلىرى بەك ئاز ئىكەن. ئۇلار تېخى بۇنىڭدىن خەۋەرسىز. شۇڭا داۋراڭ سالمايلى. ھازىرچە

مەخپىيەتلىكنى ساقلاپ تۇرۇپ، ئەھۋال قانداق تەرەققىي قىلىدۇ، قاراپ باقايلى.

قاراڭغۇ چۈشكەندىن كېيىن باتتون برادلىيغا يەنە تېلېفون بەردى. بۇ قېتىم باتتوناڭ ئاۋازى ئەتىگەن تېلېفون بەرگەن چاغدىكىدەك بوش ئەمەس ئىدى. ئۇ، ئۆزلىرىنىڭ دەريادىن ئۆتكەنلىكىنى پۈتۈن دۇنياغا جاكارلاش كېرەكلىكى توغرىسىدا ۋارقىراپ تۇرۇپ ئىلتىماس قىلىپ: «پۈتۈن دۇنيا بىلىپ قالسۇن، 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە مونتگومېرىنىڭ ئالدىدا دەريادىن ئۆتۈپ كەتتى» دېدى.

«ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بۇ قېتىمقى دەريادىن ئۆتۈشكە مۇناسىۋەتلىك، ناھايىتى قىزغارلىق بىر ئىش يۈز بەرگەن، —دەپ يازىدۇ باتتون، —21-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە 24-مارت رېين دەرياسىدىن ئۆتمەكچى بولغان. يەر-جاھاننى لەرزىگە سالىدىغان بۇ جەڭنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن چېرچىل ئەپەندى مارشال مونتگومېر قوزغىغان، ھازىرقى زامان تارىخىدىكى رېين دەرياسىدىن شىددەت بىلەن ئۆتۈش جېڭىنى تەبرىكلەش مەقسىتىدە بىر پارچە نۇتۇق يازغان ھەم بۇنى ئالدىنئالا ئۇنىڭلىغۇغا ئېلىپ قويغان. ئەنگلىيە رادىئو شىركىتى تەرەپتىن چاتاق چىقىپ كېتىپ، نۇتۇق ئېلان قىلىنىپ كەتكەن، بۇ 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە دەريادىن ئۆتۈپ 36 سائەتتىن كېيىن بولغان ئىش ئىدى. نەتىجىدە كۈلكىلىك ئىش بولغان.»

مونتگومېر «بۇلاڭ-تالاڭ» ئوپېراتسىيەسىنى قوزغىغان كۈنى باتتون گېنېرال ئېددى، گېنېرال كورمان ۋە گېنېرال ستېيېخلېرلارنىڭ ھەمراھلىقىدا غالىبلار قىياپىتىدە رېين دەرياسىدىن ئۆتتى. باتتون ماشىنا بىلەن لەيلىمە كۆۋرۈكنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە، ماشىنىسىنى توختىتىپ، دەريا‌غا تۈكۈردى. بەزىلەر: ئۇ بۇ ئىشنى مۇشۇنداق تەبرىكلىگەن، دەپ قاراشتى.

باتتون دۇشمەنگە دەم ئېلىش پۇرسىتى بەرمەسلىك ئۈچۈن بەش كۈن ئىچىدە رېيىن دەريانسىنىڭ قارشى قىرغىقىدا ئىككى كۆۋرۈك ئىستىھكامى جېندىيىسىنى، كېيىن يەنە ئىككىنى بەرپا قىلدى. 8-كورپۇس ئارمىيىگە قاراشلىق قوشۇنلار كوبلېنزنىڭ جەنۇبىدا 2-قېتىملىق دەريادىن ئۆتۈش جېڭىنى باشلىدى. باتتون خازانلارنى سۇپۇرۇپ تاشلىغان كۈز شامىلىغا ئوخشاش ماينز-فرانكفورت-دارمستات ئۇچ بۇرجەك رايونىدىن بۇسۇپ ئۆتۈپ، 25-مارت خانائۇ بىلەن ئاسشافېنبۇرگ ئەتراپىدىكى كۆۋرۈك ئىستىھكام جېندىسىنى ئىگىلىدى. گېرمانىيە قوشۇنلىرى ئامېرىكا قوشۇنلىرىنى مائىن دەرياسىدىكى كۆۋرۈك ئىستىھكامى جېندىسىدە توسۇپ قالماقچى بولۇپ غالجىرلىق بىلەن قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتتى. لېكىن، بۇ ئۆتكەلنى توسۇيالمىدى. 28-مارت 4-برونېۋىك دىۋىزىيىسى شىمالغا 30 ئىنگلىز مىلى ئىلگىرىلەپ، 1-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە بىلەن ئۇچرىشىپ، ۋېيسبادېن-بېنگېن رايونىدا گېرمانىيە قوشۇنلىرىنىڭ 1000 ئادىمىنى يوقاتتى.

باتتون كاسىل بىلەن فۇلداغا چاقماق تېزلىكىدە يۇرۇش قىلىپ، گېرمانىيە قۇرۇلىرىنىڭ ھەر قانداق بىر مۇداپىئە لىنىيىسى قۇرۇشىغا يول قويمىدى. باتوننىڭ برونېۋىك قىسىملىرى ۋېلا دەريانسىنىڭ ئىككى قىرغىقىنى بويلاپ شىددەت بىلەن ئېيسېناخقا قاراپ ئىلگىرىلىدى. 10-ئاپرېل 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە مۇلدې دەريانسىغا قاراپ يۇرۇش قىلىشقا باشلىدى. 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ برونېۋىك قىسىملىرى خۇددى يۇگەنسىز ئاساۋ ئاتتەك ئېرفورت، ۋېيمار ۋە گېرافنى كەينىگە تاشلاپ، كىمىنز ئەتراپىدا توختىدى. ئۇلار بەش كۈندە 80 ئىنگلىز چاقىرىم ئىلگىرىلىدى. 14-ئاپرېل باتتون تەكلىپ بىلەن ماينز كۆۋرۈكىدە قاتناش باشلىنىش مۇراسىمىغا قاتناشتى. لېنتا كېسىش ۋاقتىدا باتتون مەنسىتمىگەن ئەلپازدا

ئۆزىگە سۇنۇلغان قايچىنى ئىشلىتىشنى رەت قىلىپ: «سىز مېنى نېمە كۆرۈۋاتىسىز؟ مېنى تىككۈچى چاغلاۋاتامسىز؟ — دېدى غۇدىراپ، — ئاناڭنى، ماڭا نەيزە ئەكەل!»

ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ مىليونلىغان باتۇر ئەزىمەتلىرى رېين دەرياسىدىن بۆسۈپ ئۆتۈپ، ئېزىنىخاۋېرنىڭ بۈيرۇقىغا ئاساسەن، گېرمانىيىنىڭ ئاساسلىق سانائەت رايونى رۇر ۋە شۇ يەرنى ساقلاۋاتقان B گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىنى تېزلىك بىلەن قورشاۋغا ئالدى. رۇرنى قورشاۋغا ئېلىش ئىشى توگىگەن چاغدا، مونتگومېر 27-مارت كۈنى قول ئاستىدىكىلارغا بۈيرۇق چۈشۈردى ھەم ئېزىنىخاۋېر بىلەن ئەنگلىيە ئارمىيىسى باش شتاب باشلىقى ئارون بروئوكقا دوكلات قىلدى. بۇ بۈيرۇقنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى ئەنگلىيە 1-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى بىلەن ئامېرىكا 9-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى (مەزكۇر ئارمىيە ئاردېن ئوپېراتسىيىسىدىن بۇيان ئۇنىڭ قوماندانلىقىدا ئىدى) ئەڭ تېز سۈرئەت ۋە غەيرەت بىلەن ئېلبا دەرياسىنىڭ شىمالىغا يەنى سامبۇرگدىن — ماگدېبۇرگ لىنىيىسىگە قاراپ شىددەت بىلەن ئىلگىرىلەش ئىدى. ئۇ بولۇپمۇ «تۈيۇقسىز ھۇجۇم قىلىش»، تېز يۈرەر برونېۋىك قىسىملىرى يول باشلاش، يول بويىدىكى ئايرودرومىلارنى ئىشغال قىلىش، ھاۋادىن قىلىنىدىغان ياردەمگە ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىش كېرەكلىكىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى.

28-مارت مونتگومېرىنىڭ قوشۇنى يولغا چىقىدىغان چاغدا «پارتلىتىش خاراكتېرلىك ۋەقە» يۈز بەردى. ئېزىنىخاۋېر پىلانىنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىپلا قالماي، ئۆزىنىڭ ئۇرۇش ھەرىكىتىنى سوۋېت ئارمىيىسىنىڭ ئۇرۇش پىلانىغا ماسلاشتۇرۇش ئۈچۈن بىۋاستە ستالىنغا ئۇقتۇرۇش قىلدى. ئۇ پىلاندىكى بۇ نۇقتىنى ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى توغرۇلۇق مونتگومېرغا ئۇچۇر بەردى. مۇنتگومېرىنىڭ رۇرنىڭ شەرقىي

تەرىپىدە برادلىرى بىلەن ئۇچرىشىشقا قوشۇلدى. ئاندىن ئامېرىكا 9-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيەسىنىڭ ئەمدى ئۇنىڭ قوماندانلىقىدا بولمايدىغانلىقىنى، ئىتتىپاقداش ئارمىيەنىڭ ئاساسلىق ھۇجۇم قىلىش نىشانى بېرلىن ئەمەس، بەلكى لىيپزىگ بىلەن دريسدېن ئىكەنلىكىنى مونتگومېرىغا ئېنىق ئۇقتۇردى.

ئېزىنخاۋېر مونتگومېرىغا: «سىز برادلىرى بىلەن كاسىل-پاردې بورئېندا ئۇچراشقان ھامان، 9-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە دەرھال برادلىيىنىڭ قوماندانلىقىغا ئۆتىدۇ. سىز رۇرنى ئىشغال قىلىشقا ۋە دۇشمەننى تازىلاشقا، ئىمكانقەدەر ۋاقىتقا دەخلى يەتكۈزمەسلىككە مەسئۇل بولىسىز. برادلىيىنىڭ قوشۇنى ئاساسەن ئېرفورت-لىيپزىگ-دريسدېننى مەركەز قىلغان ئاساستا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ، روسىيىلىكلەر بىلەن ئۇچرىشىدۇ» دېدى.

مونتگومېر ئېزىنخاۋېرغا ئېلبا دەرياسىغا بارغۇچە، پىلاننى ئۆزگەرتمەسلىكنى ھەم قوماندانلىقنى تەكشىمەسلىكنى مۇراجىئەت قىلغاندا، ئېزىنخاۋېر ئۇنىڭ مۇددىئاسىنى ئەتراپلىق چۈشەندۈرۈپ: «مېنىڭ پىلانىم ناھايىتى ئاددى، مەقسىتىم دۇشمەننى پارچىلاپ يوقىتىش ھەم روسىيىلىكلەر بىلەن ئۇچرىشىش. ستالىن مېنى ئاخبارات بىلەن تەمىنلىسىلا، كاسىل-لىيپزىگ ئوق مەركىزى—بۇ نىشانغا يېتىشتە بۇاستە ھەربىي يۇرۇش لىنىيىسى بولىدۇ» دېدى.

بۇ ئىشتىن ئوغىسى قاينىغان چېرچىل ۋە ئەنگلىيىدىكى ھەربىي ساھەدىكى ئەربابلار ئېزىنخاۋېرنىڭ ھوقۇقىدىن ھالقىپ ستالىن بىلەن بۇاستە مۇناسىۋەت قىلغانلىقىنى كەينى-كەينىدىن ئەيىبلىدى. لېكىن، ئامېرىكا ھەربىي ۋە سىياسىي ساھەدىكى مۇھىم ئەرباب مارشالل قاتارلىقلار نوقۇل ھەربىي ئىشلاردا ئىتتىپاقداش ئارمىيە باش قوماندانى سۇۋېت

ئارمىيىسى باش قوماندانى بىلەن مۇناسىۋەت قىلىشقا تامامەن هوقۇقلۇق، دەپ قاراپ ئېزىنخاۋېرنىڭ ھەربىكتىنى قوللىدى. ئەنگلىيىلىكلەر ئەمەلىيەتتە ئېزىنخاۋېرنىڭ ستالىن بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەت قىلغانلىقىنى ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ پىلانىنى ئۆزگەرتىپ، مونتگومېرنىڭ ئاساسلىق ھۇجۇم قىلغۇچى كۈچ سۈپىتىدە بېرلىنغا ھۇجۇم قىلىشقا ئىمكان يارىتىپ بەرمىگەنلىكى ئۈچۈن ئەيىبلەيتتى.

ئېزىنخاۋېر نېمىشقا نىشانىنى ئۆزگەرتىپ، بېرلىنىنى ئىشغال قىلىش پىلانىدىن ۋاز كېچىدۇ؟ ئەمەلىيەت ناھايىتى روشەنكى، گىتلېر ئاردىدىنلا قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتكەندىن كېيىن ئىتتىپاقداش ئارمىيە ۋاقىتنى ئالتە ھەپتە كەينىگە سۈرۈۋەتتى. نەتىجىدە، مونتگومېرنىڭ شىمالىي گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسى رېين دەريياسى ساھىلىدە شەرققە يۈرۈش قىلماقچى بولغاندا، بېرلىن ئۈلاردىن 480 كىلومېتىر يىراقلىقتا ئىدى. ئۇدىر دەريياسى بويىغا يېتىپ كەلگەن سوۋېت ئارمىيىسى بېرلىندىن 60 كىلومېتىر ئەتراپىدا يىراقلىقتا تۇراتتى ھەم بېرلىنغا ھۇجۇم قىلىش تەييارلىقىنى ئاللىقاچان قىلىپ بولغانىدى. شۇڭا ئېزىنخاۋېر بىر ھەربىيگە خاس ئالدىن كۆرەرلىك بىلەن بېرلىننى تالىشىش مۇسابىقىسىدە ئۇتتۇرۇپ قويغانلىقىنى پەملىگەنىدى.

ئۇنىڭ ئۇستىگە گېرمانىيە ئۈچۈن ئېيتقاندا، گىتلېر ھېلىھەم بېرلىندا ئۆلۈم ئالدىدا جان تالاشماقتا ئىدى. بۇنداق ئەھۋالدا گېرمانىيە پايتەختىگە كۈچلۈك ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن ئېغىر بەدەل تۆلەشكە توغرا كېلەتتى. گېنېرال برادلېي ئەسلەپ: «ناۋادا بىز ژۇكوف ئودىر دەريياسىنى بۆسۈپ ئۆتۈشتىن ئىلگىرى ئېلبا دەريياسىغا بارغان بولساق ياخشى بولاتتى. ئىشقىلىپ، ئېلبا دەريياسى بىلەن بېرلىنىڭ ئارىلىقى 80 كىلومېتىر كېلەتتى. بېرلىنىڭ غەربىي رايونلىرىدا كۆللەر

كۆپ، دەريالار گىرەلىشىپ كەتكەنىدى. ئېزىنخاۋېر مەندىن: مېنىڭچە، ئېلبا دەريادىن بېرلىنغا ھۆجۇم قىلىپ بارغۇچە، قانچىلىك زور بەدەل تۆلەيمىز؟ دەپ سورىدى. مەن: پەرىزىمچە، ئون مىڭ ئادەم چىقىم تارتىمىز، دېدىم» دەيدۇ. يەنە كېلىپ يالتا يىغىنىدا سوۋېت، ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيە قاتارلىق ئۈچ چوڭ دۆلەت ھەر قايسىسى ئۆزلىرىنىڭ گېرمانىيىدىكى ئىشغالىيەت رايونلىرىنى بەلگىلەپ بولغانىدى. بېرلىن سوۋېت ئىتتىپاقى ئىشغالىيەت رايونىدا ئىدى. ئامېرىكا ئارمىيىسى شۇنچە زور بەدەل تۆلەپ بېرلىننى ئىشغال قىلغان تەقدىردىمۇ برادلېيى: «بىز يەنىلا بېرلىننى خەققە بېرىۋېتىپ چېكىنىپ چىقىپ كېتەتتۇق» دېدى. شۇڭا ئامېرىكىلىق ئالىي گېنېرالار سىياسىي جەھەتتىكى نامۇشۇھرەت ئۈچۈن بۇنداق چوڭ قۇربان بېرىشنى خالىمىدى.

بۇنىڭدىن باشقا 1945-يىلىنىڭ دەسلەپكى بىر نەچچە ئاي ئىچىدە ئامېرىكا ئاخبارات تارماقلىرى، گېستاپوچىلىرىنىڭ گېرمانىيە-ئاۋستىرىيە چېگرىسىدىكى سالزبورگ تاغلىق رايونلىرىدا بېرھتېسگادېننى مەركەز قىلىپ «مىللىي قورغان» قۇرۇپ، ناھايىتى كۆپ ئوق-دورا قاتارلىق ماددىي ئەشيالارنى تەييارلىغانلىقى، ھەتتا ئايروپىلان ياساش زاۋۇتى قۇرغانلىقى، جان تىكىپ قارشىلىق كۆرسىتىش ئۇچۇن، ئەسەبىيلەشكەن ناتسىست ئۇنسۇرلارنى يىغماقچى بولۇۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپتى. برادلېي ئۆز ئەسلىمىسىدە: «شۇ چاغدا، رېۋايەت تۇسىنى ئالغان بۇ قورغان بىزگە پۈتۈنلەي رېئاللىق ۋە ئىنتايىن ئېغىر تەھدىت بولۇپ تۇيۇلغانىدى. سەل قاراشقا ھەرگىز بولمايتتى. بۇ قورغان بىزنىڭ جەڭدىن كېيىنكى نەچچە ھەپتىلىك ئۇرۇش تاكتىكىمىزغا تەسىر كۆرسىتىپ كەلدى» دېدى. ئېزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ «ياۋروپاغا يۈرۈش قىلىش» دېگەن كىتابىدا بۇ مەسىلە توغرۇلۇق: «ناۋادا نېمىسلار «مىللىي قورغان» قۇرغان بولسا،

بۇ قورغان بىزنى ئۇزۇنغا سوزۇلغان پارتىزانلىق ئۇرۇش ياكى ناھايىتى زور بەدەل تەلەپ قىلىدىغان قورشاپ ھۇجۇم قىلىشقا مەجبۇر قىلاتتى. . . ناھايىتى روشەنكى، ناتسىستلار بۇ ئۇسۇلنى سىناق قىلماقچى بولسا، بۇ ئۇسۇلنى رېئاللىققا ئايلاندۇرىدىغان پۇرسەتنى بىز ئۇلارغا ھەرگىز بەرمىگەن بولاتتۇق» دەپ يازىدۇ.

يۇقىرىقى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئېزىنىخاۋېر سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بېرلىننى تالاشماسلىق، ئامېرىكا ئارمىيىسىدىن ئىمكان بار پايدىلىنىپ گېرمانىيىنى ئىشغال قىلىش، جاھىل ناتسىست كۈچلىرىنى تازىلاش قارارىغا كەلدى.

چېرچىل بۇ ئىشقا قاتتىق نارازى بولدى، ئۇنىڭ كۆڭلىدە: «بېرلىن ئەڭ مۇھىم سىياسىي نىشان ئىدى.» بۇ بۇرژۇئا سىياسەتچىسى، ياۋروپانىڭ چوڭ دۆلەتلەر تالىشىدىغان مۇھىم ئورۇن ئىكەنلىكىنى ھەم كەلگۈسىدىكى ياۋروپانى تالىشىش كۈرىشى سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن ئەنگلىيە ۋە ئامېرىكا قاتارلىق غەرب دۆلەتلىرى ئارىسىدا ئېلىپ بېرىلىدىغانلىقىنى تونۇپ يەتكەنىدى. شۇڭا غەرب ئۇچۇن ئېيتقاندا، توقۇنۇش نۇقتىسى ياۋروپانىڭ شەرقىگە قانچە يېقىن بولسا شۇنچە ياخشى ئىدى. مۇشۇ سەۋەبلەر بىلەن چېرچىل بېرلىن «ئەنگلىيە ۋە ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ مۇھىم ۋە ھەقىقىي نىشانى» ئىكەنلىكىنى تەكىتلىدى. بۇنىڭدىن خېلى بۇرۇنلا يەنى 11-مارت ئۇ ئېزىنىخاۋېرغا يازغان خېتىدە: «شۇ سەۋەبتىن مەن بىز بەلگىلىگەن رېيىن دەرياسىدىن ئۆتۈش توغرىسىدىكى پىلاندا ناھايىتى چىڭ تۇرىمەن. ئامېرىكا 9-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى بىلەن 21-گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسى ئېلبا دەرياسىغا قاراپ ئىلگىرىلەپ بېرلىندىن ئۆتۈپ كېتىشى كېرەك» دېگەنىدى. ئىتتىپاقداش ئارمىيە قوماندانلىقى پىلانىنى ئۆزگەرتىپ، ھونتگومېرنى بېرلىنغا ھۇجۇم قىلىشتىن توسۇغانلىقىنى ئاڭلىغان چېرچىل بىتاقەت بولۇپ، 1-ئاپرېل

دەرھال روزۇبلتقا تېلېگراما يوللاپ: «سىياسىي نۇقتىدىن ئېيتقاندا، بىز گېرمانىيىدە ئىمكان بار شەرققە قاراپ يۈرۈش قىلىشىمىز، بېرلىننى ئىشغال قىلغىلى بولسا، چوقۇم ئىشغال قىلىشىمىز كېرەك، دەپ قارايمەن» دېدى.

روزۇبلتنىڭ ھايات خەۋپ ئىچىدە تۇراتتى (ئۇ 12-ئاپرېل كۈنى ۋاپات بولدى) ھەربىي ھوقۇق مارشاللىنىڭ قولىدا ئىدى. بۇ باش شتاب باشلىقى پۈتۈنلەي ئېزىنىخاۋېرنى قوللايتتى. شۇڭا چېرچىل بۇ ئىتتىپاقداش ئارمىيە باش قوماندانىنىڭ قارارىنى باشتىن-ئاخىر ئۆزگەرتەلمىدى.

ئېزىنىخاۋېر ئەنگلىيىلىكلەرنىڭ تەنقىدى ۋە نارازىلىقىدىن قاتتىق بىزار بولغانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ «ياۋروپاغا يۈرۈش قىلىش» دېگەن كىتابىدا مۇنداق يازىدۇ:

«يانۋاردا بۇ ئىش بىرلەشمە باش شتاب باشلىقلىرى يىغىنىنىڭ ماقۇللىشى بىلەن ئورۇنلاشتۇرۇلغان. مېنىڭچە، بۇ پىلاننى گېنېرال لېسسىموس ستالىنغا ئۇقتۇرۇش مېنىڭ ھوقۇق دائىرەمدىكى ئىش. لېكىن، بىز ناھايىتى تېز ئارىدا باش ۋەزىر چېرچىلنىڭ مېنىڭ بۇ ھەرىكىتىمگە كەسكىن قارشى تۇرغانلىقىنى بايقىدۇق. ئۇ بۇ پىلانغا قوشۇلمىدى ھەم ھازىر ئۇرۇش ئاخىرلىشاي دەپ قالدى، قىسىملارنى يۆتكەش سىياسىي ئەھمىيەتكە ئىگە، بۇ ئۇرۇش قىلىش پىلانىنى كەڭ كۆلەمدە تەرەققىي قىلدۇرۇش جەھەتتە سىياسىي داھىيلارنىڭ سۈرۈشتە قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ، دېگەن قاراشتا چىڭ تۇردى. ئۇ، مېنىڭ ستالىن بىلەن خەت ئالاقە قىلىشىمنى نوقۇل ھەربىي ئىشلار مەسىلىسىدە موسكۋا ئالاقە قىلىش دائىرىسىدىكى خىزمەت ھوقۇقىدىن ھالقىپ كەتكەنلىك دەپ ھېسابلىدى. ئۇ ئىنتايىن ئومىدسىزلەندى ھەم تولىمۇ پاراكەندە بولدى. مېنىڭ بۇ پىلانىمدا مونتگومېرىنىڭ ھېچنېمىگە قارىماي روسىيىلىكلەرنىڭ ئالدىدا بېرلىننى ئىشغال قىلىشى ئۇچۇن

ئامېرىكا قوشۇنلىرىدىن ئەسكىرىي كۈچ ئاجرىتىپ ئاۋۇال مونتگومېرىنىڭ ئىلگىرىلىشىگە يارەدەم بېرىش دەيدىغان خىيال يوق ئىدى. چېرچىل ئەپەندى ئۆزىنىڭ پىكرىنى ۋاشىنگتونغا يوللىدى.

ئەلۋەتتە، باش ۋەزىرگە مەلۇمكى، ئىتتىپاقداش ئارمىيە شەرقتە قاراپ مەيلى قانچىلىك ئىلگىرىلىسۇن، ئەنگلىيە ۋە ئامېرىكا ئىشغالىيەت رايونى شەرقتە بېرلىننىڭ غەربىدىكى 200 ئىنگلىز مىلى كېلىدىغان پاسسل بىلەن چەكلىنىدىغانلىقىغا ئۇنىڭ ئۆزى ھەم زۇكتوك روزۋېلت بۇرۇنلا قوشۇلغانىدى. شۇڭا ئۇنىڭ پۈتۈن كۈچى بىلەن بىزنىڭ بارلىق ئادەم كۈچى ۋە ماددىي كۈچ بىلەن غەرب ئىتتىپاقداش ئارمىيىسىنىڭ بېرلىنغا روسىيىلىكلەردىن ئاۋۇال بېرىشىدە چىڭ تۇرۇۋېلىشى بۇ مۇۋەپپەقىيەت بۇنىڭدىن كېيىن غەربتىكى ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر ئارىسىدا غايەت زور نام-شۆھرەت ۋە تەسىر پەيدا قىلىدۇ دەيدىغان مۇنداق قاراش ئۇستىگە قۇرۇلغان:

مەن ئۇنىڭ ھەقىقىي سەۋەبىنى بىلمىسكە ئامالسىز قالدىم. لېكىن بۇ نارازىلىقتىن كېيىن بىر قاتار تېلېگراممىلار كېلىشكە باشلىدى. . . »

شۇنداقتىمۇ، ئېزىنىخاۋېر چېرچىلنىڭ ئاز-تولا يۈز خاتىرىسىنى قىلىپ ئۇنىڭغا ھەر ھالدا يول قويىدى. ئالتە كۈندىن كېيىن يەنى 7-ئاپرېل ئېزىنىخاۋېر بىرلەشمە باش شتاب باشلىقلىرى كومىتېتىغا بوللىغان دوكلاتىدا: «ئۇرۇش قىلىش سىياسىي مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن دېگەن قاراشقا تامامەن قوشۇلىمەن. ناۋادا بىرلەشمە باش شتاب باشلىقلىرى كومىتېتىدىكىلەر، ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ بېرلىنىنى ئىشغال قىلىش مۇددىئاسى مەزكۇر جەڭ مەيدانىدىكى ھەربىي ئىشلاردىن ھالقىپ كەتكەن دەپ قارىسا، مەن خۇشاللىق بىلەن ئۇرۇش پىلانىنى تەڭشەيمەن» دېدى. لېكىن، ئەمەلىيەتتە، بىرلەشمە

باش شتاب باشلىقلىرى كومىتېتى ئېزىنخاۋېرغا بېرلىنىشى ئىشغال قىلىش توغرۇلۇق يوليورۇق بەرمىدى. ئېزىنخاۋېرمۇ ئۇرۇش پىلانىنى قايتا ئۆزگەرتمىدى.

بۇ بىر مەيدان سوركىلىش ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن ئېزىنخاۋېر مىليونلىغان باتۇر ئەزىمەتلەرگە داۋاملىق قوماندانلىق قىلىپ، ئەسلىدىكى پىلان بويىچە گېرمانىيىنىڭ ئىچكىرى جايلىرىغا يۇرۇش قىلدى. شۇ چاغدا غەربىي لىنىيىدە گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ ئوچ گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسى شتاتىدا 60 دىۋىزىيە بار دېيىلسىمۇ، لېكىن ئەمەلىيەتتە، ئەسكىرىي كۈچ سانى شۇ سانىنىڭ يېرىمىغىمۇ يەتمەيتتى. ئېزىنخاۋېر قوماندانلىق قىلىۋاتقان ئىتتىپاقداش ئارمىيە 93 دىۋىزىيەگە، ئادەمى 4 مىليون 580 مىڭغا يەتتى: ھاۋا ئارمىيىسى ھاۋادا ئۈستۈنلۈكنى ئاللىبۇرۇن قولغا ئالدى، ئۇلاردا 17 مىڭدىن ئارتۇق ئايروپىلان بار ئىدى. ئىتتىپاقداش ئارمىيە قۇرۇقلۇق ۋە ھاۋادا ئۆزىنىڭ مۇتلەق ئۈستۈن ئەسكىرىي كۈچ بىلەن زەربە بېرىشى ئارقىسىدا گېرمانىيە ئارمىيىسى بىر پەشۋاغىمۇ يارىمايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالغانىدى. ناتىست ئېسئېسچىلار ئەترىتىنىڭ ئاز سانىدىكى تەلۈە ئۇنسۇرلىرىلا جاھىللىق بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىپ، ئۆلۈم ئالدىدا جان تالىشىۋاتاتتى.

1-ئاپرىل ئامېرىكا 1-ۋە 9-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى پادېربورنىڭ غەربىدىكى رېپو شتاتىنا ئۇچرىشىپ، رۇر مۇھاسىرە چەمبىرىكىگە قارىتا قامال يۇرگۈزدى ۋە گېرمانىيە ئارمىيىسى B گۇرۇپپىۋوي بىرلەشمە ئارمىيىسى قارمىقىدىكى 18 دىۋىزىيىسىنى رۇر رايونىدا قاتتىق ئىسكەنجىگە ئالدى. موردېلنىڭ مۇھاسىرىنى بۆسۈپ چىقىش ئۈچۈن ئىككى قېتىم ئۇرۇنۇپ مەغلۇپ بولدى. ئۇ ئاخىر بولماي، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئىتتىپاقداش ئارمىيىسىنىڭ كۆپرەك تۇتۇپ تۇرۇش

مەقستىدە جاھىللىق بىلەن قارشىلىشىش نىيىتىگە كەلدى. بىراق، ئۇنىڭ مەھشەر كۈنى يېقىنلىشىپ قالغانلىقى. 14-ئاپرېل ئامېرىكا ئارمىيىسى بۇ يوغان تاغارنى كېسىپ ئىككى پارچە قىلىۋەتتى، 16-ئاپرېل شەرقىي يېرىم قىسمىدىكى گېرمانىيە ئارمىيىسى پارچىلاندى. 18-ئاپرېل غەربىي يېرىم قىسمىدىكى گېرمانىيە ئارمىيىسى تەسلىم بولغانلىقىنى جاكارلىدى. پۈتكۈل رۇر ئوپېراتسىيىسى داۋامىدا ئامېرىكا ئارمىيىسى 3 يۈز 25 مىڭ دۈشمەن ئەسكىرىنى ئەسىر ئالدى. موردېل ئىز-دېرەكسىز يوقاپ كەتتى. كېيىن كىشىلەر ئۇنى ئۆلۈۋالدى، دەپىشتى.

رۇر ئوپېراتسىيىسى تېخى تۈگىمىدى، ئامېرىكا 1-ۋە 9-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى جەڭ مەيدانىنىڭ تازىلاشقا ئۇلگۈرەلمىدى، قالدۇق دۈشمەنلەرنى تازىلاش ۋەزىپىسىنى يېڭىدىن تەشكىل قىلىنغان ئامېرىكا 15-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىگە تاپشۇرۇلدى. ئۇلار كېچە-كۈندۈز ئىلگىرىلەپ، ھەر كۈنى 50-80 كىلومېتىر سۇرئەت بىلەن شەرقە قاراپ يۈرۈش قىلدى، يول بويى پارچىلىنىش ھالىتىدە تۇرغان تارقاق گېرمانىيە ئارمىيىسى قوشۇنلىرىنى مۇھاسىرە قىلدى ۋە ئەسىر ئالدى. ئامېرىكا 9-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە تەركىبىدىكى ئالدىنقى يۈرەر بىرونېۋۇك قىسىملىرى 11-ئاپرېلدا ئېلبا دەرياسى بويىغا يېتىپ باردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، 12-ئاپرېل ماگدېبۇرگ يېنىدا كېچىكىرەك بىر كۆۋرۈك ئىستېھكامىنى ياسىدى. ئەتىسى، باشقا بىر تارماق ئامېرىكا قوشۇنلىرى كۆۋرۈك ئىستېھكامىدىن يەنە بىرنى ياسىدى. گېرمانىيە ئارمىيىسى شىددەت بىلەن قايتۇرما ھۇجۇم قىلدى، ئايروپىلانلىرىنى ئىشقا سالدى. ئامېرىكا قوشۇنى كۆۋرۈك ئىستېھكاملىرىدىن ئائىلاج ۋاز كەچتى. ئەمما، 3-كۆۋرۈك ئىستېھكامىنى ساقلاپ قالدى.

گېرمانىيە ئارمىيىسى بىر قاتار ئېغىر مەغلۇبىيەتلەرگە ئۇچرىدى. گىتلېر ئاردىنىدا قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈپ مەقسىتىگە يېتەلمەي، قان كەچمىش چېكىنگەندىن بۇيان ئىتتىپاقداش ئارمىيە توسالغۇسىز زەربە بېرىپ، گېرمانىيە ئارمىيىسىنى كەينى-كەينىدىن داۋاملىق پاجىئەلىك زىيان ۋە مەغلۇبىيەتكە ئۇچراتتى. ئەمدى شەرق ۋە غەرب ئىككى لىنىيىدە چوڭ قوشۇن گېرمانىيە زېمىنىدا ئۇرۇش قىلىۋاتاتتى. گېرمانىيە ئارمىيىسى رۇر، سارلاند ۋە سىلېزىيىدىن پۈتۈنلەي ئايرىلدى. گېرمانىيىنىڭ مەركىزىي رايونلىرىغا تارقالغان سانائەت ئۇرۇشىنى داۋاملاشتۇرۇش قەستىدە بولۇۋاتقان قوشۇنلارنى قوللىيالمايتتى. قاتناش لىنىيىلىرى ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىغانىدى. ناتىستلار ئالمىي قوماندانى بۇيرۇقىنىڭ قول ئاستىدىكى قىسىملارغا يېتىپ بارالايدىغانلىقىغا ئىشەنچ قىلالمايتتى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا ئېزىنىخاۋېر ئىتتىپاقداش ئارمىيە باش قوماندانى سۈپىتىدە گېرمانىيە ئەسكەرلىرى ۋە خەلقىگە مۇراجىئەت ئېلان قىلدى. گېرمانىيە قوشۇنلىرىنى تەسلىم بولۇشقا ئۈندىدى، قوشۇنىدىكى پۈتۈن ئوفىتسېر ۋە چەكچىلەرگە، ناۋادا دۇشمەن تەسلىم بولماي، داۋاملىق قارشىلىق كۆرسەتسە، قەتئىي يوقىتىش توغرۇلۇق بۇيرۇق چۈشۈردى.

گېرمانىيە زېمىنىغا قاراپ يۈرۈش قىلىشتا، باتتوننىڭ 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى يەنىلا باشلامچى بولۇپ ماڭدى. ئۇلار فرانكفورتنى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن داۋاملىق شىمالغا قاراپ ئىلگىرىلەپ ھىسسىرىدتا بىر تۈز كېنىنىڭ تەكتىگە يوشۇرۇلغان ناتىستلارنىڭ خەزىنىسىنى بايقىدى. كاننىڭ تەكتىدە يوغان بىر دۆۋە گېرمانىيە ماركى بار ئىدى. روشەنكى، دۇشمەن ئامېرىكا قوشۇنلىرى يېتىپ كېلىشتىن ئاۋۋال بۇ ماركىلارنى مۇشۇ يەرگە دۆۋىلەپ قويۇپ ئالدىراش چېكىنگەنىدى. بىر لەخمىدە ناھايىتى

كۆپ ماي بويىاق رەسىملەر بىلەن قىممەتلىك سەنئەت بۇيۇملىرى بار ئىدى. بۇ بۇيۇملار قەغەز ۋە يىرىك رەخ بىلەن ئورالغانىدى. بەزىلىرى باغلاپ دۆۋىلەپ قويۇلغانىدى. باشقا بىر لەخمىدە 250 مىليون ئامېرىكا دوللىرى قىممەتلىدىكى ئالتۇن قويۇلغان ئامبار بار ئىدى. بۇ ئاساسەن كېسەك ئالتۇنلار ئىدى. ھەر بىر خالتىغا ئىككىدىن سېلىنغان، ھەر بىرىنىڭ ئېغىرلىقى 25 قاداق كېلەتتى. بۇنىڭدىن باشقا ياۋروپادىكى ھەر قايسى دۆلەتلەر قويغان كۆپ مىقدارىدا تىللا، ھەتتا يەنە نەچچە مىليون ئامېرىكا تىللاسى بار ئىدى.

قول سومكىسى، چامادان ۋە باشقا نەرسىلەر ياۋروپانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى شەخسلەرنىڭ تۇرالغۇلىرىدىن بۇلاپ كېلىنگەن نۇرغۇنلىغان ئالتۇن ۋە كۈمۈش تەخسە ھەم زىننەت بۇيۇملىرى بىلەن تولغانىدى. ناھايىتى ئېنىقكى، بۇ نەرسىلەرنى دۇشمەن بولقا بىلەن ياپىلاقلاپ ئالدىن قاچىلىغانىدى. ئېرىتىپ زىقچە ئالتۇن ۋە زىقچە كۈمۈش قىلىش ئۈچۈن دۇشمەننىڭ پۈرسەت كۈتكەنلىكى ئېنىق ئىدى.

بۇ قىممەتلىك بايلىق تېپىلغان كۈنى باتتوننىڭ كەيپىياتى ناھايىتى ئوستۇن ھەم خۇشال ئىدى. ئالتۇنلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ تاپىنى ئاستىدا ئىدى. ئۇ ئۆزىنى ئوتتۇرا ئەسىردىكى بويسۇندۇرغۇچىدەك سېزەتتى. باتتون بۇ بايلىقلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئېزىنىخاۋېر بىلەن برادلېينى كان ئاستىغا باشلاپ چۈشۈپ كېتىۋاتقىنىمۇ قىزىق پاراڭلارنى قىلدى. ئالتۇن ئىسكىلاتى قاپقاراڭغۇ كاندا ئىدى. كانغا كونىراپ كەتكەن لىفت بىلەن چۈشكىلى بولاتتى. لىفت پولات ئارقانىڭ كۈچى بىلەن تېز سۈرئەتتە تۆۋەنلەۋاتقاندا باتتون لىفتتىكىلەرنىڭ مۇرىسىدىكى يۈلتۈزلارنى ساناپ: «كىيىم ئاسىدىغان ئارغامچىغا ئوخشاش بۇ پولات ئارقان ئۇزۇلۈپ كەتسە، ئۇ چاغدا ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ مەرتىۋىسى ناھايىتى

تېز ئۆسكەن بولاتتى» دېدى خاتىرجەم ھالدا.

تاشلىۋېتىلگەن بۇ قىممەتلىك بايلىقلار گىتلېرنىڭ مەڭگۈلۈك ئىمپېرىيىسىنىڭ قۇرۇلۇپ 13-يىلغا كەلگەندە يىمىرىلگەنلىكىنى ئوچۇق چۈشەندۈرۈپ بېرەتتى. مەخپىي ئالتۇن ئىسكىلاتى 6-ئاپرېل بايقالغان. شۇ كۈنى ھەربىي لاۋازىمەت ئەترىتىدىكى بىر نەچچە ئەسكەر گېرمانىيە بىرلەشمە ئارمىيە قوماندانلىق شتابىنى ئىشغال قىلىپ، مەزكۇر بىرلەشمە ئارمىيىنىڭ قوماندانى گېنېرال لېيتېنانت ھارئېن ۋە ئۇنىڭ قول ئاستىدىكىلىرىنى ئەسىر ئالدى. 7-ئاپرېل بۇ 40 نەچچە نەپەر ئۇرۇش ئەسىرى 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيە قارمىقىدىكى ئەسىرلەر لاگېرىغا قامالدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بۇ ئالتۇن ئىسكىلاتى ئىسكىلات ئىگىسى بىلەن بىرگە گېنېرال باتتوننىڭ ئەسىرىگە ئايلاندى.

ئىتتىپاقداش ئارمىيە گېرمانىيىنىڭ يۈرىكىگە قاراپ ئۇچقاندەك ئىلگىرىلەۋاتقاندا، يەنى 12-ئاپرېل گېئورگىيە شتاتىدىكى ئارىشاڭدا داۋالىنىۋاتقان زۇڭتۇڭ روزۋېلت تۇيۇقسىز مېڭىسىگە قان چۈشۈش سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولدى. بۇ خەۋەر پۈتۈن ئارمىيىنى زىلزىلىگە سېلىۋەتتى. شۇ كۈنى كېچىسى باتتون زادى ئوخلىيالمىدى. زۇڭتۇڭ بىلەن بولغان ئالاقىلىشىشلارنى بىر-بىرلەپ كۆز ئالدىدىن ئۆتكۈزدى.

1942-يىلى، باتتون ئالدىنقى سەپكە بېرىپ، جەڭگە قاتنىشىش ھارپىسىدا ئۇنىڭغا ياخشى تىلەكلەرنى تىلىگەنىدى. كاسابلانكا يىغىنى مەزگىلىدە باتتون روزۋېلتنى ساھىبخان سۈپىتىدە كۈتۈۋالغانىدى. ئۇ ئىككىسى پۈتكۈل ئۇرۇش جەريانىدا ئالاقىنى ساقلاپ كەلگەنىدى. باتتون ئارىلاپ-ئارىلاپ بۇ باش قوماندانغا ئاز-تولا سوۋغا تەقدىم قىلغاندا، روزۋېلت سوۋغىنى تاپشۇرۇۋېلىپ، ھەمىشە قىزغىن ۋە چاقچاق بىلەن تولغان جاۋاب خەت يازاتتى.

1943-يىل 27-ئىيۇل باتتون پالىرمونىي ئىشغال قىلغاندا، روزۋېلت بۇ شانلىق غەلىبىنى تەبرىكلەش ئۈچۈن ئىمزاسىنى قويۇپ، ئۇنىڭغا سۇرىتىنى ئەۋەتكەنىدى. بۇ ئۇنىڭغا كۈتۈلمىگەن سوۋغا بولۇپ تۇيۇلغانىدى. روزۋېلتنىڭ سوۋغىسىغا جاۋابەن باتتون «يېنىدىن ئايرىمىغان، كىرلىشىپ كەتكەن، ستېتسلىيىدىكى نۇرغۇن ئوپېراتسىيىلەرنى بېشىدىن كەچۈرگەن، ئۇروش باشلىنىپ شۇ چاغقىچە قەدەر ئامېرىكا قوشۇنلىرى ئىشغال قىلغان ھەر قايسى جايلارغا بەلگە قويۇلغان بىر خەرىتە»نى زوڭتوڭغا ھەدىيە قىلغانىدى.

زۇڭتۇڭ بۇ سوۋغىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن يەنە 4-ئاۋغۇست يازغان بىر پارچە خېتىدە باتتونغا «قەدىرلىك گېنېئورگې» دەپ ئاتىغانىدى. ئۇ خېتىدە: «مەن سىزنىڭ 27-ئىيۇل يازغان خېتىڭىزنى تاپشۇرۇۋېلىپ بەك خۇشال بولدۇم. سىز ساقلاپ كەلگەن ھېلىقى خەرىتە بەك ئەھمىيەتلىك ئىكەن. بۇ خايدې باغچىسى كۈتۈپخانىسى ئۈچۈن بىر ئۇلۇش ھەسسە. 1918-يىلى ھاندىن ۋېسكلېرغا قىلىنغان ھەربىي يۇرۇشتە گېنېرال دېگوت بىلەن ئىككى كۈن بىللە بولغانىدىم. ئۇ ماڭا دالا ئارمىيىسى خەرىتىسىنىڭ ئەسلىسىدىن نەچچە پارچىنى بەرگەنىدى. سىز بەرگەن بۇ خەرىتىنى شۇ خەرىتىلەر بىلەن بىرگە قويۇپ قويىمەن. سىز بۇ قېتىمقى ھەربىي يۇرۇشتە خىزمەتلەرنى ئاجايىپ ئىشلەپسىز. ۋاتسون، ۋىلسون بىروۋن ۋە خارىرى خوپكىنسلار ماڭا، سىزنى ئۇرۇشتىن كېيىن ئېتنا يانار تېغىنىڭ ماركىزلىقىغا ئۆستۈرۈش توغرۇلۇق تەكلىپ بەردى. لېكىن، ئېھتىيات قىلىڭ، يانار تاغقا چۈشۈپ كەتمەڭ!» دەپ يازغانىدى.

باتتون 7-ئۆكتەبىر يازغان جاۋاب خېتىدە ئوخشاش تەلەپپۇزدا: «4-ئاۋغۇست ئەۋەتكەن خېتىڭىز ئۈچۈن سىزگە يوللىغان سەممىي رەھمىتىمنى قوبۇل قىلغايسىز. سىزنىڭ

تولىمۇ ئالدىراش ئىكەنلىكىڭىزنى بىلىمەن. شۇنداق تۇرۇقلۇق خەت يازغانلىقىڭىز ئۈچۈن سىزگە رەھمىتىمنى ئېيتىپ تۈگىتەلمەيمەن. ئېتنا يانار تېغىغا كەلسەك، ئۇ يەردىن ئۆزۈمنى دالدىغا ئالغىنىم ياخشىمىكىن دەيمەن. چۈنكى، گېزىتلەرگە مېنى شۇ قەدەر كۆپ قورقۇنچلۇق ئىشلارنى دېدى، دەپ يېزىلىپتۇ. ناۋادا مۇشۇ ئىشلار راستقا ئايلىنىپ كەتسە، ئۇ چاغدا ئالۋاستى چوقۇم تاغدىن سەكرەپ چىقىپ مېنى تۈتۈۋالىدۇ. لېكىن شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، تارىختا ھەقىقەتەن ئۆز ئورنىدا ئولتۇرالمىغان ماركىز بار. سىزنىڭ ھېلىمۇ يادىڭىزدا بار، ئىتالىيىلىكلەر لورد نارسونغا ئېتنا يانار تاغ غەربىي ئېتىكىنىڭ بلوند ماركىزى دەپ نام بەرگەنىدى. ھەممە ئادەمگە مەلۇم، مەيلى نارسون ياكى خامىلتون بولسۇن، ھېچقايسىسى شۇ يەرگە بارغان ئەمەس، بۇ نېمە دېگەن ئەپسۇسلىنارلىق ئىش-ھە!» دېدى.

قۇرۇقلۇق ئارمىيە مىنىستىرى ستىمسون بىلەن باش شتاب باشلىقى گېنېرال مارشالل باتتوننىڭ پەزىلىتىنى ۋە ئۇنىڭ كەم بولسا بولمايدىغان رولىنى روزۋېلتقا تولۇق تونۇشتۇردى. شۇڭا باتتون يەنە بىر قېتىم كرىزىسقا يولۇقۇپ، ھەتتا ئاقسارايدىكى بەزىبىر مەسلىھەتچىلەر باتتوننى ئېغىر سىياسىي يۇك، زۇڭتۇڭ ئۇنىڭدىن ۋاز كېچىشى كېرەك دەپ ھېسابلىغاندا، زۇڭتۇڭ باتتوننى قەتئىي قوللىغانىدى. 1944-يىلىنىڭ ئاۋغۇست مەزگىللىرى كىشىنىڭ قەلبىنى لەرزىگە سالىدىغان كۈنلەردە روزۋېلت بىلەن باش ئېپىسكوپ فرانسىس سېپلمان ناھايىتى دوستانىلىق بىلەن باتتونغا بىر پارچە خەت يازدى. باتتون ئۆكتەبىر ئايلىرىدا زۇڭتۇڭغا بىر پارچە جاۋاب خەت يېزىپ، سوۋغا سۇيىتىدە پاراخوت مودېلىنى ئەۋەتتى. بۇ مودېلىنى 3-ماتورلاشقان زەربىدار ئەترەتتىن پولكوۋنىك جامىس پوكېر «بېرىتانىي» دا ئولجا ئالغانىدى. باتتون كېچىكىپ جاۋاب خەت

يازغانلىقى ئۇچۇن زۇڭتۇڭدىن كەچۈرۈپ سوردى ھەم روزۋېلتنى جەزمەن خۇشال قىلىدىغان باھانە كۆرسىتىپ: «سىزگە خەت يازالماسلىقىمدىكى سەۋەب، مەن سىزنىڭ پىلانىڭىزنى ئىجرا قىلىۋاتىمەن، ئېمىسلار بىلەن ئىنتايىن جىددىي جەڭ قىلىۋاتىمەن» دەپ چۈشەندۈرگەنىدى.

بىرى ئۇنى روزۋېلتقا قارشى تۇرۇشقا قۇتراتتىپ، باتتوننى ئۇرۇشتىن كېيىنكى ئامېرىكا كونسېرۋاتىپلار ھەرىكىتىنىڭ رەھبىرى قىلىپ كۆتۈرۈپ چىقىشقا ئوچۇقتىن-ئوچۇق ئۇرۇندى. ھەرىكەتنىڭ تەشەببۇسچىلىرىنىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا، بۇ ھەرىكەتنىڭ مەقسىتى—دۆلەتنى روزۋېلتنىڭ «يېڭى سىياسى» تىنىڭ بويۇنتۇرۇقىدىن قۇتقۇزۇش ئىكەن. لېكىن گېنېرال باتتون ئۆزىنىڭ ساداقەتمەنلىكى بىلەن زۇڭتۇڭنىڭ ياخشىلىقىغا جاۋاب قايتۇرغانىدى.

روزۋېلت ۋاپات بولدى. باتتون ۋە ئۇنىڭ جەڭچىلىرى دۇشمەنگە قارشى كۈرەشتىكى ئەمەلىي ھەرىكىتى ئارقىلىق زۇڭتۇڭ روزۋېلتقا تەزىيە بىلدۈرمەكچى بولۇشتى. روزۋېلت ۋاپات بولغان كۈنى گېنېرال سىمپسوننىڭ 9-كورپۇس ئارمىيىسى ئالدىن يۈرەر برونېۋىك قىسىملىرى ئېلبا دەرياسىغا 57 ئىنگلىز مىلى ئىلگىرىلەپ، ماگدېبۇرگ ئەتراپىغا يېتىپ باردى ۋە دەريادا كۆۋرۈك ئىستىھكامى قۇردى. ئاندىن يەنە شىمالغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. ئۇنىڭ 5-برونېۋىك دىۋىزىيەسىدىكى ھەر قايسى قىسىملار بېرلىندىن 53 ئىنگلىز چاقىرىم كېلىدىغان دونگىلمېندېرغا يېتىپ باردى. كانادا قوشۇنلىرى يېڭىلا ھۇجۇم قوزغىغان ئارنھېمدىن گېرمانىيىنىڭ يۈرىكى بولغان يېنىغىچە ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ جەڭچىلىرى گىتلېرنىڭ لىڭشىپ قالغان «ياۋروپا ئىستىھكامى» ئىچكى ئۇۋۇسىغا شىددەت بىلەن ھۇجۇم قىلدى. يېنا—ناپولېئون 1806-يىلى پرۇسسىيلىكلەر بىلەن جەڭ قىلىپ ھەل قىلغۇچ

غەلىبىگە ئېرىشكەن جاي ئىدى. بىراق، ھازىر سالې دەرياسىنىڭ بويىغا جايلاشقان قەدىمكى شەھەر تۇرېنگىر شەرققە ھۇجۇم قىلىپ كېتىۋاتقان 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ ۋاقىتلىق ئارامگاھىغا ئايلانغانىدى.

شەرقىي لىنىيىدە، سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى بۇ قېتىملىق ئۇرۇشتىكى ئەڭ كۈچلۈك ھۇجۇمغا 180 دىۋىزىيە ئەسكىرىي كۈچىنى ئىشقا سالدى. قار-مۇز قاپلىغان جەنۇبىي پولشا تۈزلەڭلىكىدىن ئىلگىرىلەپ ئودېر دەرياسىنىڭ بويىغا كەلدى ۋە بېرلىننىڭ سىرتقى مۇداپىئە لىنىيىسىنى قاتتىق توپقا تۇتتى. گىتلېر بەرپا قىلغان ناتسىستلارنىڭ بۇ بىناسى غۇلاش ئالدىدا تۇراتتى.

يىگىرمە ئۇچىنچى باب

ناتسىستلار گېرمانىيىسىنىڭ تەسلىم بولۇشى

1945-يىل باھار، 3-ئىمپېرىيىنىڭ مەھشەر كۈنى ناھايىتى تېز يېتىپ كەلدى. سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى بىلەن ئېزىنخاۋېر قىسىملىرىنىڭ شىددەتلىك زەربە بېرىشى ئارقىسىدا ناتسىست قوشۇنلىرى قەدەمدە بىر چېكىندى، گىتلېر ماختاپ كۆككە كۆتۈرگەن «مەڭگۈلۈك ئىمپېرىيە» گۈمران بولۇش گىردابىغا بېرىپ قالدى.

ژۇكوفنىڭ قوشۇنى 27-يانۋار چۈشتىن كېيىن ئودېر دەرياسىدىن ئۆتۈپ، بېرلىنغا 100 ئىنگلىز مىلىلا كېلىدىغان جايغا يېتىپ بارغاندا، گىتلېرنىڭ باش شتابىدا ناھايىتى قىزىق بىر ئىش يۈز بەردى. بۇ چاغدا باش شتاب بېرلىندىكى باش مىنىستىر مەھكىمىسىگە كۆچۈرۈپ كېلىنگەنىدى. شۇنىڭدىن كېيىن باشقا جايغا كۆچۈرۈلمىدى. تىتىتىت بولۇپ تېپىرلاپ كەتكەن گودېرىئان قېپقالغان گېرمانىيە قوشۇنلىرىنى يېغىپ شەرقىي لىنىيىدىكى روسىيە قوشۇنلىرىغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن 25-يانۋار كۈنى ربببېنتروپنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭدىن ئۇرۇش توختىتىش توغرۇلۇق دەرھال غەرب بىلەن ئالاقىلىشىپ بېقىشنى ئۆتۈنگەنىدى. بۇ دىپلوماتىيە مىنىستىرى بۇ ئىشنى دەرھال فىئۇرېرغا ئېيتىپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن گىتلېر شۇ ئاخشىمى گودېرىئاننى راسا تىللىدى ۋە «ۋەتەنگە

ئاسىيلىق قىلىش جىنايىتى» ئۆتكۈزدى دەپ ئەيىبلىدى.

لېكىن، ئىككى ئاخشام ئۆتكەندىن كېيىن، شەرقىي لىنىيىدىكى بالايىئاپەتلىك زەربە گىتلېر، گېرىنگ ۋە ئىئودېلنى غەربتىن ئۇرۇش توختىتىشنى تەلەپ قىلىش ھاجەتسىز، دېگەن تونۇشقا كەلتۈردى. ئۇلار غەرب ئىتتىپاقداش ئارمىيىسىنىڭ بولشېۋىكلارنىڭ غەلىبىسى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئاقىۋەتتىن قورقۇپ ئۆزلۈكىدىن نېمىسلارنى ئىزدەپ كېلىدىغانلىقىغا بەك ئىشىنەتتى. فىئۇرېرنىڭ 27-يانۋاردىكى «باشلىقلار يىغىنى» ھەققىدە قالدۇرۇلغان خاتىرىنىڭ ساقلىنىپ قالغان بىر قىسىم جايلىرىدا بۇ ئويۇنغا دائىر سۆزلەر بار.

گىتلېر: سىلەرچە، ئىنگلىزلار روسىيىنىڭ بارلىققا مۇۋاپىقىيەتلىرىدىن خۇش بولارمۇ؟

گېرىنگ: ئۇلار ئەلۋەتتە بىزنىڭ ئۇلارنى توسۇۋېلىشىمىزنى، روسىيىلىكلەرنىڭ پۈتكۈل گېرمانىيىنى ئىشغال قىلىۋېلىشىنى ئۈمىد قىلمايدۇ... ئۇلار دەسلەپتە... بىزنىڭ ئۇلارنى ساراڭلارچە توسۇۋېلىشىمىزنى، روسىيىلىكلەرنىڭ باستۇرۇپ كېلىشىنى ئۈمىد قىلمايتتى. ھازىر روسىيىلىكلەر پۈتكۈل گېرمانىيىنى ئاساسىي جەھەتتىن ئىشغال قىلىپ بولدى...

ئىئودېل: ئۇلار ئەزەلدىن روسىيىلىكلەردىن ئېھتىيات قىلاتتى.

گېرىنگ: بۇنداق ئەھۋال تەرەققىي قىلىۋېرىدىغان بولسا، بىز بىر قانچە كۈن ئىچىدە ئىنگلىزلاردىن تېلېگراممىا تاپشۇرۇۋېلىشىمىز مۇمكىن.

3-ئىمپېرىيىنىڭ باشلىقلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئاخىرقى ئۈمىدىنى مۇشۇنداق ئىنچىكە قىلغا ئاغلاپ قويىدى. نەتىجىدە ئۇلارنىڭ خام خىيالى پۈتۈنلەي بەربات بولدى.

فېۋرالنىڭ ئاخىرىدا ئېزىنخاۋېر قوماندانلىقىدىكى زور

قوشۇن رېين دەريياسىغا يېتىپ كەلدى. ئىككى ھەپتىدىن، موزىل دەريياسىنىڭ شىمالىدىكى رېين دەريياسىنىڭ سول قىرغىقىنى مۇستەھكەم كونترول قىلدى. گېرمانىيە ئارمىيىسىدىن يەنە 350 مىڭ ئادەم ئۆلدى، يارىلاندى ۋە ئەسىرگە ئېلىندى (بۇنىڭ ئىچىدە ئەسىرگە ئېلىنغانلار 293 مىڭ كىشى). ئۇلار نۇرغۇن قورال-ياراغلىرىدىن ۋە ئەسۋاب-جابدۇقلىرىدىن ئايرىلدى. گىتلېر يەنە چېچاقشىپ كەتتى. ئۇ 10-مارت رۇندستېدتنى ئاخىرقى قېتىم خىزمىتىدىن ئېلىپ تاشلاپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئىتالىيەدە ئۇزاق مۇددەت جاپالىق جەڭ قىلىپ ئىستېھكاملارنى قەتئىي ساقلاپ كەلگەن مارشال كېسسېلرىڭنى قويدى. لېكىن، ئۇروش ۋەزىيىتىنىڭ تەرەققىياتى گىتلېرنىڭ ئۈمىدى بىلەن پۈتۈنلەي تەتۇر بولۇپ چىقتى.

ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ 9-برونېۋىك دىۋىزىيىسى 7-مارت چۈشتىن كېيىن رېماگېنغا يېتىپ باردى. بىر قانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن يەنى 22-مارت ئاخشىمى، باتتوننىڭ 3-كورپۇس ئارمىيىسى ئامېرىكىنىڭ 7-كورپۇس ئارمىيىسى ۋە فرانسىيىنىڭ 5-كورپۇس ئارمىيىسىنىڭ ماسلىشىشى بىلەن راسا كېلىشتۇرۇپ بىر ئۇروش قىلىپ سارلاند—پالاتىناتتىكى ئوچ بۇرجەك جايلارنى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن، ماينزنىڭ جەنۇبىدىن—رېين دەريياسىدىن ئۆتتى. ئەنگلىيە—ئامېرىكا قوشۇنلىرى 25 - مارت رېين دەريياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىنى پۈتۈنلەي كونترول قىلدى ھەم دەريادىن ئۆتىدىغان ئىككى جايدا مۇستەھكەم كۆۋرۈك ئىستېھكامى قۇردى. ئالتە ھەپتە ئىچىدىلا گىتلېرنىڭ غەربىي لىنىيىدىكى ئەسكىرىي كۈچىنىڭ ئوچتىن بىر قىسمى چىقىم بولدى. 500 مىڭ كىشىنى قورالىنىدۇرۇشقا يەتكۈدەك قورال - ياراغمۇ چىقىم بولدى.

شۇنىڭ بىلەن بىرگە سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى داۋاملىق

ئىلگىرىلەپ بېرىلىنغا بارغانسېرى يېقىنلاپ قالدى. كېيىن گودېرىئانىنىڭ نيۇرنبېرگدىكى ھەربىي سوتتا تاپشۇرۇشىغا قارىغاندا، ۋەزىيەتنى كۈنسايىن بۆھران قاپلاپ كەتكەن ئەھۋالدا، ئۇ فىئورېر بىلەن روسىيە ئۈرۈش مەيدانلىرىدىكى ۋەزىيەت توغرىسىدا يەنە ئىككى سائەت قاتتىق جاڭجاللاشقان.

«ئۇ ئالدىمدا مۇشت كۆتۈرگىلى تۇردى. يۈزى پوكاندەك قىزىرىپ كەتكەنىدى، پۈتۈن ئەزايى تىترەيتتى. غالجىرلارچە ئاچچىقلىنىش ئۈنى باشقا بىر ئادەمگە ئايلاندۇرۇپ قويغانىدى، — دەيدۇ گودېرىئان، — ئۇ ئۆزىنى كونترول قىلىش ئىقتىدارىنى تامامەن يوقاتقانىدى. ئۇ چېچىلىپ قالسىلا يەردىكى گىلەم ئەتراپىدا ئۈياقتىن ـ بۇياققا ماڭاتتى، ئاندىن ئالدىمدا توختاپ، قايتىدىن بۇرنۇمغا نوقۇپ تۇرۇپ تىللاپ كېتەتتى. ئۇ ئاۋازىنىڭ بارچە دېگۈدەك ۋارقىراپ ـ جارقىرايتتى، چۆچەكتەك كۆزلىرى ئېتىلىپ چىقىپ كېتەي دەپ قالاتتى. چېكىسىدىكى كۆك تومۇرلىرى كۆپۈپ كېتەتتى»

بۇ گېرمانىيە فىئۈرېرى ئەنە شۇنداق روھىي ھالەتتە ۋە ئەنە شۇنداق كېسەل ئەھۋالدا ھاياتىدىكى ئەڭ ئاخىرقى مۇھىم تارارلارنىڭ بىرىنى چىقاردى. ئۇ گېرمانىيىنىڭ بارلىق ھەربىي ئەسلىھەلىرىنىڭ، ساناقەت، تىرانسپورت ئەسلىھەلىرىنىڭ ۋە قاتناش ئەسلىھەلىرىنىڭ شۇنىڭدەك بارلىق تەييارلىقلىرىنىڭ دۈشمەن قولىغا ساق چۈشۈپ كېتىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بۇزۇپ تاشلاش توغرىسىدا 19ـمارت بۇيرۇق چۈشۈردى. بۇ بۇيرۇقنى يەرلىك ناتسىستچى باشلىقلارنىڭ ۋە «خەلق مۇداپىئە ھەيئەتلىرى»نىڭ ھەمكارلىشىشى بىلەن ھەربىيلەرنىڭ ئىجرا قىلىشى تەلەپ قىلىنىدى. بۇيرۇقنىڭ ئاخىرىدا: «بۇ بۇيرۇقتا زىت يولىيورۇقلارنىڭ ھەممىسى بىردەك ئىناۋەتسىز» دېيىلدى. دېمەك، گېرمانىيىنىڭ چۆل ـ جەزىرىگە ئايلاندۇرۇۋېتىش،

گېرمانىيە مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن نېمىس خەلقىنىڭ تۇرمۇشىغا كېرەكلىك بولىدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەرقاندىقىنى قالدۇرۇپ قويماسلىق كېرەك ئىدى.

ناتسىستلار ھۆكۈمىتىنىڭ ھەربىي ھازىرلىقلار ۋە ئۇرۇش مەزگىلىدىكى ئىشلەپچىقىرىش مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرى، تۇز كۆڭۈل سپېل ئىلگىرى گېتلېر بىلەن ئۆتكۈزگەن سۆھبەتلىرىدىن گېتلېرنىڭ مۇشۇنداق ياۋۇزلارچە يولىورۇق بېرىدىغانلىقىنى ئالدىن قىياس قىلغانىدى. شۇڭا ئۇ 15-مارت بىر ئەسلەتمە يېزىپ، ئەسلەتمىنى 18-مارت ئاخشىمى فىئۇرېرغا تاپشۇرۇپ بەردى. ئەسلەتمىدە مۇنداق دېيىلگەن:

«گېرمانىيىنىڭ ئىگىلىكى تۆت ھەپتىدىن سەككىز ھەپتىگىچە بولغان ئارىلىقتا پۈتۈنلەي ۋەيران بولىدۇ. . . ئىگىلىك ۋەيران بولغاندىن كېيىن ئۇرۇشنى داۋاملاشتۇرغىلى بولمايدۇ. ھەربىي ئىشلار جەھەتتىمۇ شۇنداق. . . بىز ئەڭ ئىپتىدائىي ھالەتتىكى ئاساس بولسىمۇ، ئىشقىلىپ بىر خىل ئاساسنى ساقلاپ قېلىش ئارقىلىق مىللىتىمىزنى داۋاملىق ياشاش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشىمىز كېرەك. . . بىزنىڭ ئۇرۇشنىڭ ھازىرقى باسقۇچىدا بۇ مىللەتنىڭ ھاياتىغا تەسىر يەتكۈزىدىغان بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتى بىلەن شۇغۇللىنىشقا ھەققىمىز يوق. مۇبادا دۈشمەنلىرىمىز ئىلگىرى چەكسىز باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلغان بۇ مىللەتنى ھالاك قىلماقچى بولىدىكەن، تارىخىي شەرمەندىچىلىك تامامەن ئۇلارنىڭ زىممىسىگە چۈشىدۇ. بىزنىڭ بۇ مىللەتنى يېراق كەلگۈسىدە قايتىدىن گۈللىنىشنىڭ بارلىق ئىمكانىيەتلىرىگە ئىگە قىلىش مەجبۇرىيىتىمىز بار. . .»

لېكىن تەقدىرى پۈتكەن گېتلېر ئىلگىرى ئۆزىنى قىزغىن سۆيگەن نېمىس مىللىتىنىڭ داۋاملىق ياشىشىغا قىلچە قىزىقماس بولۇپ قالغانىدى. ئۇ سىپېلغا مۇنداق دېدى: «ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولساق، بۇ مىللەتمۇ يوقىلىدۇ. بۇ

تەقدىردىن خالىي بولغىلى بولمايدۇ. بۇ مىللەتنىڭ ئەڭ ئىپتىدائىي ھالەتتىكى ياشاش ئاساسىنى ساقلاپ قېلىش مەسىلىسىنى ئويلاپ يۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوق. دەل بۇنىڭ ئەكسىچە، ياخشىسى ئۆزىمىز ھەربىرىمىز قىلىپ بۇ ئاساسلارنى بۇزۇپ تاشلىشىمىز كېرەك. چۈنكى بۇ مىللەتنىڭ ئاجىز مىللەت ئىكەنلىكى ئۇزاققا قالماي ئىسپاتلىنىدۇ. ھالبۇكى، كېلەچەك قۇدرەتلىك شەرق مىللىتىگە (روسىيىلىكلەرگە) مەنسۇپ بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇھەۋەر كىشىلەر جەڭدە ۋاپات بولۇپ، يارىماسلارلا قالدى.»

شۇنىڭ بىلەن، بۇ باش قوماندان ئەتىسى ئۆزىنىڭ سېپىق نامى پۈر كەتكەن «خارابىگە ئايلاندۇرۇش» سىياسىتى توغرىسىدا يولىورۇق بەردى. فىئۇرېرنىڭ كانىپى مارتىن باۋمان 23-مارت شۇنىڭغا ئوخشاش بىر ۋەھشىيانە بۇيرۇق چۈشۈردى. بۇ توخۇ يۈرەك شەخس ھازىر گىتلېر ئوردىسىدا مەرتىۋە جەھەتتە باشقا ياۋۇز ناتسىستچى ئەمەلدارلاردىن ئېشىپ كەتكەنىدى. سىپىل نيۈرنبېرگ سوتىدا ئەھۋالنى مۇنداق بايان قىلىدى: «باۋمانىنىڭ بۇيرۇقىدا شەرقىي گېرمانىيىدىكى ۋە غەربىي گېرمانىيىدىكى ئاھالىنى، جۈملىدىن چەت ئەل ئىشچىلىرىنى ۋە ئەسىرلەرنى گېرمانىيىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىغا كۆچۈرۈش مەقسەت قىلىنغانىدى. نەچچە يۈز مىڭلىغان ئادەم پىيادە مېڭىشى كېرەك ئىدى. ئۇلارنىڭ ھاياتى ئۈچۈن ھېچقانداق شەرت-شارائىت ھازىرلانمىغانىدى. شۇ چاغدىكى ئەھۋالدا ھازىرلىق كۆرۈشكە ئامالسۇ يوق ئىدى. بۇ ھال مۇقەررەر يوسۇندا تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدىغان دەرىجىدىكى ئاچارچىلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى تۇرغان گەپ.»

كىشىلەر ئومۇمىيۈزلۈك شۇنداق ھېسابلايتتىكى، ئەگەر گىتلېر بىلەن باۋمانىنىڭ باشقا بۇيرۇقلىرى — ئۇلار يەنە بىر قاتار قوشۇمچە بولىورۇقلارنى بەرگەن — ئىجرا قىلىنغان

بولسا، ئۇرۇشتىن ئامان قالغان مىڭلىغان-مىليونلىغان نېمىسلارمۇ هاياتىدىن ئايرىلغان بولاتتى. سىپىر نيۈرنبېرگ سوتىدا «خارابىگە ئايلاندۇرۇش» سىياسىتىگە دائىر تۈرلۈك بۇيرۇقلارنى يېغىنچاقلاپ مۇنداق دېدى:

«بارلىق زاۋۇت-فابرىكىلار، بارلىق مۇهىم ئېلېكتر كۈچى ئۇسكۇنىلىرى، تۇرۇبا سۇيى ئىستانسىسى، كۆمۈر گازى زاۋۇتى، يېمەكلىك ماگىزىنلىرى ۋە كىيىم-كېچەك ماگىزىنلىرى؛ بارلىق كۆۋرۈك، تۆمۈر يول ۋە قاتناش ئۇسكۇنىلىرى؛ بارلىق دەريالار، كېمە-پاراخوتلار؛ بارلىق پاراۋۇز ۋە پويىز-ئاپتوموبىللار ۋەيران قىلىۋېتىش بەلگىلەنگەن.»

گېرمانىيە خەلقى بۇ ئاخىرقى بالايىئاپەتتىن شۇنىڭ ئۈچۈن ئامان قالدىكى، ئىتتىپاقداش ئارمىيە ناهايىتى تېز ئىلگىرىلەپ بۇ قېتىمقى غايەت زور بۇزغۇنچىلىقنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشىغا ئىمكان بەرمىگەندىن باشقا، سىپىل ۋە باشقا ئوفىتسېرلارمۇ قالتىس تىرىشچانلىق كۆرسەتتى. ئۇلار ئەڭ ئاخىرى گىتلېرنىڭ بۇيرۇقىغا بىۋاسىتە قارشىلىق قىلىپ، مەملىكەتنىڭ هەممىلا يېرىدە چېپىپ يۈرۈپ، مۇهىم قاتناش يوللىرىنىڭ، زاۋۇتلارنىڭ ۋە ماگىزىنلارنىڭ بۇيرۇققا قەتئىي بويسۇنمىغان ئوفىتسېرلار ۋە ناتسىستچى لۈكچەكلەر تەرىپىدىن پارتلىتىۋەتمەسلىكىگە كاپالەتلىك قىلدى.

گىتلېر يەنىلا ئۆلۈم ئالدىدا جان تالىشىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ مەهشەر كۈنى يېتىپ كەلدى. گېرمانىيە فاشىستلىرى مۇشكۈل ئەهۋالدا قالدى.

ئۇرۇش 1945-يىل مارتنىڭ ئاخىرى، ئايرىلىنىڭ باشلىرىغا بارغاندا، گېرمانىيە فاشىستلىرى ئاخىرى هالاك بولۇشقا يۈزلەندى. گېرمانىيىنىڭ شەرقتىكى ياپونىيىدىن باشقا دۇنيادا هېچقانداق ئىتتىپاقدىشى قالمىدى، ئۇ پۈتۈنلەي يېتىم بولۇپ قالدى. فاشىستلارغا قارشى ئۇرۇش ئوتى شەرق ۋە غەرب

تەرەپتىن تېز سۈرئەتتە شىددەت بىلەن گېرمانىيىنىڭ مەركىزىي رايونلىرىغا قاراپ يامرىماقتا ئىدى. گېرمانىيە خەلقىدە ئۇرۇشتىن بىزار بولۇش كەيپىياتى كۈنسايىن يۇقىرى ئۆرلەپ، فاشىستلار تېررورلۇق ۋاستىلىرى بىلەنمۇ ئىشقا سۇسلۇق قىلغان ۋە قوشۇندىن قاچقانلارنى باستۇرمىدى. مەغلۇبىيەت ۋە ھالاك بولۇش ۋەھىمىسىدە فاشىست ھۆكۈمرانلىرىنىڭ ئىچكى قىسمىدا بىر-بىرىنى ئەخمەق قىلىدىغان ۋە بىر-بىرىنىڭ پوستىغا سامان تىقىدىغان ئەھۋاللار تېخىمۇ ئاشكارا تۇس ئالدى. گېرمانىيە فاشىست ھاكىمىيىتى غۇلاش ئالدىدا تۇراتتى.

ھەربىي ئىشلاردا، ۋىسلا—ئودېر دەرياسى ئوپېراتسىيىسى، ۋېنگىرىيە ئوپېراتسىيىسى، شەرقىي پرۇسسىيە ئوپېراتسىيىسى ۋە شەرقىي پومېرزې ئوپېراتسىيىسى ئاياغلاشقاندىن كېيىن، سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى ئودېر دەرياسى—نىسې دەرياسى لىنىيىسىگە كىرىپ، بېرلىنغا ھۇجۇم قىلىشقا پائال تەييارلىق قىلدى. غەربىي لىنىيىدە، ئېزىنخاۋېر قوماندانلىقىدىكى ئامېرىكا، ئەنگلىيە، كانادا ۋە فرانسىيە قوشۇنلىرى مارتنىڭ ئوتتۇرىلىرى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ رېين دەرياسىدىن ئۆتۈپ، ئاپرېلنىڭ ئوتتۇرىلىرى ئېلبا دەرياسىغا قاراپ شىددەت بىلەن يۈرۈش قىلدى، مەزكۈر قوشۇننىڭ ئالدىن يۈرەر قىسىملىرى 12-ئاپرېل ماگدىبۇرگقا يېتىپ باردى. ئاندىن لېيبرىگ بىلەن نيۇرنبېرگ قاتارلىق رايونلارنى ئازاد قىلدى. گېرمانىيە ئارمىيىسى شەرق ۋە غەرب ئىككى لىنىيىدە تۈركۈملەپ-تۈركۈملەپ يوقىتىلدى ۋە ئەسىرگە ئېلىندى، كونترول قىلىۋاتقان تېررىتورىيىسى تېزدىن تارىيىپ كەتتى.

گېرمانىيىنىڭ قىسمەن تېررىتورىيىسىنىڭ قولدىن كېتىشى، ياۋروپادىكى ئىتتىپاقداش ۋە بېقىندىلىرىدىن ئايرىلىپ قېلىشى، فاشىزمغا قارشى ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ گېرمانىيىنىڭ سانائەت رايونلىرى بىلەن قاتناش لىنىيىلىرىنى

شددەت بىلەن بومبارىمان قىلىشى گېرمانىيىنىڭ ئىگىلىكىنى پالەچ ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويدى. ھەممىدىن يامان بولغىنى شۇكى، گېرمانىيە پولات ۋە كۆمۈر بازىسى بولغان رۇر ۋە سىلېزىيىدىن ئايرىلىپ قالدى. ئۇرۇش مەزگىلىدىكى ئىگىلىك قاخشاتقۇچ زەربىگە ئۇچرىدى. رۇمىنىيە بىلەن ژېنگرىيىنىڭ ئازاد قىلىنىشى بىلەن گېرمانىيە ئاساسلىق نېفت مەنبەسىدىن مەھرۇم بولدى. مارتتا گېرمانىيىنىڭ كۆمۈر مەھسۇلاتى 1944-يىلدىكى ئايلىق مەھسۇلاتىنىڭ 26% گە، پولات مەھسۇلاتى 15% كە چۈشۈپ قالدى. يانۋاردىن مارتقىچە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەر ئايدا 333 تانكا ئىشلەپ چىقاردى. 1945-يىلى ھەر پەسىلدە گېرمانىيىنىڭ ھاۋا ئارمىيىسىگە ھەر ئايدا 12 تونىنا يېقىلغۇ كېتەتتى. ھالبۇكى، ھەر ئايدا ئاران 4—6 تونىنىغچە نېفت ئىشلەپچىقىرالايتتى. نەتىجىدە خېلى كۆپ بىر قىسىم ئايروپىلان بىلەن تانكىلارنى ئىشقا سالغىلى بولمايدىغان بولۇپ قالدى. ۋاقتىنىڭ ئوتتۇرىشىگە ئەگىشىپ گېرمانىيە سانائىتى مەھسۇلاتى بارغانسېرى چۈشۈپ كەتتى. شۇڭا گېرمانىيىنىڭ ھەربىي ھازىرلىقلار ۋە ئۇرۇش ۋاقتىدىكى ئىشلەپچىقىرىش سىنىستېمىسى سېپىر 1945-يىل مارتىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا گېتلېرغا يازغان ئەسلەتمىسىدە ئېچىنىپ تۇرۇپ: «گېرمانىيىنىڭ ئىگىلىكى تۆت ھەپتىدىن سەككىز ھەپتىگىچە بولغان ئارىلىقتا ۋەيران بولىدۇ. بۇنى قىياس قىلىش تەس ئەمەس... ئىگىلىك ۋەيران بولغاندىن كېيىن، ئۇرۇشنى داۋاملاشتۇرغىلى بولمايدۇ» دېدى.

گېتلېر ئەسلىدە 20-ئاپرېل بەنى ئۆزى تۇغۇلغانلىقىنىڭ 56 يىللىق خاتىرە كۈنى بېرلىندىن ئايرىلىپ ئۈستۈن سالزبۇرگقا بېرىپ، باربارۇسسا تېغىغا جايلاشقان رىۋايەتلەردىكىدەك قورغانلاردا تۇرۇپ، 3-ئىمپېرىيىنىڭ ئاخىرقى ھەل قىلغۇچ ئۇرۇشىغا قوماندانلىق قىلماقچى

بولغاندى. هۆكۈمەتنىڭ هەر قايسى مىنىستىرلىقلىرىنىڭ كۆپ قىسمى جەنۇبقا كۆچكەنىدى. ئاپتوموبىللار هۆكۈمەت هۆججەتلىرى، مۇقەررەر هالدا قولدىن كېتىدىغان بېرلىندىن ئۆلەرـتىرىلىشىگە قارىماي قاچماقچى بولغان غالجىر ئەمەلدارلار بىلەن توشۇپ كەتكەنىدى. فىئۇرېرمۇ ئون كۈن ئىلگىرى مۇلازىملىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى بېرهتېسگادېنغا بېرىپ تاغدىكى داچىسىدا ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرۇشقا ئەۋەتكەنىدى.

لېكىن، تەقدىر ئۇنى ئالىپ تېغىدىكى سۆيۈملۈك داچىسىنى كۆرۈۋېلىشقا نېسىپ قىلمىدى. ئۇ ئۆز ئەجىلىنىڭ بۇنداق پۈتىدىغانلىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغانىدى. ئامېرىكا قوشۇنلىرى بىلەن روسىيە قوشۇنلىرى ئېلبا دەرياسىدا ئۇچرىشىش ئۈچۈن ئاجايىپ تېز سۈرئەت بىلەن ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. ئىنگلىيە قوشۇنلىرى هامبۇرگ ۋە بريمېن شەهىرىگە كېلىپ قالغانىدى. ئىشغال قىلىنغان دائىيە ئۆزۈپ تاشلىنىش خەۋىپىگە دۇچ كەلمەكتە ئىدى. ئىتالىيەدىكى بولوگنا شەهىرى قولدىن كەتتى. ئىتتىپاقداش ئارمىيىسىنىڭ ئالېكساندر باشچىلىقىدىكى قوشۇنى پو دەرياسىغا ۋادىسىغا قاراپ ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. روسىيە قوشۇنلىرى 13ـئاپرىل ۋېنانى ئالغاندىن كېيىن دونای دەرياسىنى بويلاپ ئالغا ئىلگىرىلەۋاتاتتى. ئامېرىكىنىڭ 3ـكورپۇس ئارمىيىسىمۇ بۇ دەريانى بويلاپ مېڭىپ، گېتلېرنىڭ ئاۋستىرىيەدىكى يۇرتى لىنزادا روسىيىلىكلەر بىلەن ئۇچراشماقچى ئىدى. ناتسىستلار پارتىيىسىنىڭ پايتەختى قىلىش ئۈچۈن ئۇرۇش مەزگىلىدە هەشمەتلىك چوڭ زال ۋە تەتقىربىيە مەيدانى ياسىلىۋاتقان قەدىمكى شەهەر — نيۈرنبېرگ قورشاۋدا قالغانىدى. ئامېرىكىنىڭ 7ـكورپۇس ئارمىيىسى قارمىقىدىكى بىر قوشۇن نيۈرنبېرگنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، ناتسىستلار هەربىكتى قوزغالغان جاي — مىۈنخېنغا قاراپ ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. بېرلىندا روسىيىنىڭ

ئېغىر زەبىرەكلىرىنىڭ گۈمبۈرلىگەن ئوق ئاۋازى ئاڭلىنىشقا باشلىغانىدى.

گالۋاڭلىق بىلەن ئىش قىلىدىغان مالىيە مىنىستىرى گراف شۆبرىن فون كروسىك بولشېۋىكلار پارتىيىسىنىڭ ئادەملىرى كېلىدىكەن دېگەن گەپنى ئاڭلاپلا بەدەر تىكىۋەتتى. ئۇ 23-ئاپرېلدىكى خاتىرىسىگە مۇنداق دەپ يازغان: «بىر ھەپتىدىن بۇيان ئۇزۇلمەي شۇم خەۋەر كېلىۋاتىدۇ. ئېلىمىز خەلقى ئەڭ بەختسىز تەقدىرگە دۇچ كەلگەندەك تۇرىدۇ.»

روسىيە قوشۇنلىرى قىستاپ كەلگەچكە، گېتلېر ئالدىنقى يىلى 20-نويابىر كۈنى ئۆزىنىڭ شەرقىي پرۇسسىيىدىكى راستېنبۇرگقا جايلاشقان باش شتابىدىن ئاخىرقى قېتىم بېرلىنغا كەلگەندى. شەرقىي لىنىيىدە ئۇرۇش پارتلىغاندىن بۇيان، ئۇ بېرلىنغا ناھايىتى ئاز كەلگەندى. ئەمدى بېرلىندا تۇرۇپلا قالدى. ئۇ تا ئۆلۈمى يېتىپ كەلگەنگە قەدەر باش مىنىستىر مەھكىمىسىنىڭ مەرمەر تاشتىن ياسالغان زالىنى ئېتىپاقداش ئارمىيە بومبارىدىمان قىلىپ خارابىگە ئايلاندۇرۇۋەتكەنىدى. گېتلېر 50 ئىنگلىز چىسى چوڭقۇرلۇقتىكى يەر ئاستى ئۆيىدە ئۆزىنىڭ گۈمران بولۇۋاتقان قوشۇنلىرىغا قوماندانلىق قىلىۋاتاتتى.

ئۇنىڭ سالامەتلىكى جىددىي زەئىپلەشمەكتە ئىدى. فېۋرالدا ئۇنى تۇنجى قېتىم كۆرگەن بىر كاپىتان ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى رەڭگىرويىنى ئەسلەپ مۇنداق دەيدۇ:

«ئۇنىڭ بېشى ئازراق گىلدىڭلاپ قالغان، سول بىلىكى بوش ساڭگىلاپ تۇراتتى. قولى بەك تىترەيتتى. كۆزلىرىدىن نۇر چاقناپ، كىشىگە ئىنتايىن سوغۇقىي بىر خىل قورقۇنچلۇق ھېسسىياتنى بېرەتتى. چىرايى ۋە كۆزى كىشىگە ئۇنىڭ چارچاپ ھالى قالمىغانلىقىنى ھېس قىلدۇراتتى. ئۇنىڭ ھەممە ھەرىكەتلىرى قېرى ئادەمنىڭ ھەرىكىتىگە ئوخشايتتى.»

20ـ ئىيۇلدىكى پارتلاش ۋەقەسىدىن كېيىن ئۇ ھېچكىمگە ئىشەنمەس بولۇپ قالغانىدى. ھەتتا پارتىيە ئىچىدىكى كونا شېرىكلىرىگىمۇ ئىشەنمەيدىغان بوپقالدى. «ھەممە ئادەم مېنى ئالداۋاتىدۇ، — ئۇ مارتتا بىر ئايال كاتىپقا ئاچچىقلاپ سۆزلەپ كەتكەن، — مەن ئىشىنىدىغان ئادەم قالمىدى. ھەممىسى مەندىن يۈز ئۆرىدى. بۇ مېنى بىئارام قىلىۋاتىدۇ. مۇبادا مەن بىرەر پېشكەللىككە يولۇقسام، گېرمانىيە داھىيسىز قالىدۇ. مېنىڭ ۋارىسىم يوق، ھېس سارىڭ بولۇپ قالدى. گېرىنگ خەلقىنىڭ ھمايىسىدىن ئايرىلىپ قالدى. گىملېر پارتىيىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشەلمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ سەنئەتكە پەقەت ئېتىبار بەرمەيدۇ... ئويلاپ باقمامسىز. ماڭا ۋارىس بولغۇدەك كىم بار؟...»

گىتلېرنىڭ سالامەتلىكى زەئىپلىشىپ كەتكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە روسىيەلىكلەر بېرلىنغا يېتىپ كەلگەن ۋە ئىتتىپاقداش تارمىيە گېرمانىيە زېمىنىنى ئىشغال قىلغانلىقتىن قورقۇنچلۇق ئەھۋال ئاش بىلەن كىرپىكنىڭ ئارىلىقىدا قالغان بولسىمۇ، گىتلېر ۋە ئۇنىڭ بىر قانچە ئەڭ غالجىر ئەگەشكۈچىلىرى ئاخىرقى مىنۇتلاردا مۆجىزە بارلىققا كېلىپ ئۆزلىرىنىڭ قۇتۇلۇپ قېلىشىنى جاھىللىق بىلەن كۈتمەكتە ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە بولۇپمۇ گېببېلس شۇنداق ئۈمىدتە ئىدى.

ئاپرېلنىڭ دەسلەپكى بىر ئاخشىمى گېببېلس گىتلېرغا ئۇ ياخشى كۆرىدىغان بىر كىتابنى يەنى كارلېل يازغان «پادىشاھ فرېدېرىخنىڭ تارىخى» دېگەن كىتابنى ئۇنلۇك ئوقۇپ بەردى. گېببېلس ئوقۇغان بابتا يەتتە يىللىق ئۇرۇشنىڭ ئەڭ يامان كۈنلىرىنىڭ بىرىدە بۇ پادىشاھنىڭ كۈنى تۇغۇپ ماڭىدىغانغا يول قالمىغانلىقىنى ھېس قىلىپ، ئۆز ۋەزىرلىرىگە: ئەگەر 15ـ فېۋرالدىن ئىلگىرى تەلىيىم يەنىلا ئوڭ كەلمىسە، ئۇرۇشتىن ۋاز كېچىپ زەھەر ئىچىپ ئۆلۈۋالىمەن، دېگەنلىكى

بايان قىلمىغانىدى. بۇ تارىخ دەل ھازىرقى پەيت بىلەن بىر يەردىن چىقتى. شۇبھىسىزكى، ئۇ بۇ بابنى ئىنتايىن كومېدىيىلەشتۇرۇش ئۈسۈلى بىلەن ئوقىدى.

«قەھرىمان پادىشاھىئالەم! سەۋر قىلىڭ، سىزنى ئازابلايدىغان كۈنلەر ئۆتۈپ كېتىدۇ. تەلىيىڭىزنى ئوڭ كەلتۈرىدىغان قۇياش پات ئارىدا بۇلۇتلار ئارىسىدىن چىقىپ سىزگە نۇر چاچىدۇ! 12-فېۋرال روسىيىنىڭ ئايال پادىشاھى ئۆلدى. براندېنبۇرگدىكى پادىشاھ ئوردىسىدا مۆجىزە بارلىققا كەلدى.»

ئۇلار ئەنگلىيىلىك يازغان بۇ كىتابنىڭ ئىلھامى بىلەن گىملېرىنىڭ ئاجايىپ-غارايىپ «تەتقىقات ئىشخانىسى» دىكى ئارخىپلار ئىچىدىن پال ئاچقىلى بولىدىغان ئىككى خەرىتە ئەكىلىپ تەتقىق قىلىشقا باشلىدى. بۇ خەرىتىلەرنىڭ بىرى فىئۇرېر 1933-يىلى 30-يانۋار ۋەزىپىگە ئولتۇرغاندا ئۇنىڭغا پال ئاچقاندا ئىشلىتىلگەنىدى. يەنە بىرىنى بىر نامسىز پالچى 1918-يىل 9-نويابىر ۋېيمار جۇمھۇرىيىتى دۇنياغا كەلگەن كۈنى پال ئاچقاندا ئىشلەتكەنىدى. گېببېلس بۇ خاسىيەتلىك ئىككى خەرىتىنى قايتا تەتقىق قىلىپ مۇنداق خۇلاسە چىقاردى:

«كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان مۇنداق بىر پاكىت ناھايىتى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ: بۇ خەرىتىلەرنىڭ ئىككىسىدە ئۇرۇشنىڭ 1939-يىلى پارتلىغانلىقىدىن، 1941-يىلدىن ئىلگىرىكى غەلىبىلەردىن ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى مەغلۇبىيەتلەردىن شۇنىڭدەك 1945-يىلنىڭ بېشىدىكى، بولۇپمۇ ئاپرېلنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدىكى ئەڭ چوڭ زەربىدىن بېشارەت بېرىلگەن. ئاپرېلنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا بىز ۋاقتىلىق غەلىبىگە ئېرىشىدىكەنمىز. ئاندىن تۇرغۇن ھالەت بارلىققا كېلىدىكەن. ئاۋغۇستقا بارغاندا ئاندىن تىنچلىق بولىدىكەن. بۇنىڭدىن كېيىنكى ئۇچ يىل ئىچىدە گېرمانىيىنىڭ ھالى بەك خاراب

بولمىدىكەن. لېكىن، 1948-يىلدىن باشلاپ گېرمانىيە قايتىدىن باش كۆتۈرىدىكەن.»

كارللىنىڭ سۆزلىرى ۋە پال خەرىتىلىرىدىكى «كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان» ھۆكۈملەر بىلەن قوراللانغان گېببېل چېكىنىۋاتقان ئەسكەرلەرگە 6-ئاپرېل مۇنداق تەسىرلىك مۇراجىئەتنامە ئېلان قىلدى:

«فىئۈرېر بۈ يىل زامان ئۆزگىرىدۇ دەيدۇ... تالانت ئىگىسىنىڭ ھەقىقىي خىسلىتى شۇكى، ئۇ يۇز بېرىش ئالدىدا تۇرغان ئۆزگىرىشنى سېزىۋالالايدۇ ۋە توغرا بىلىۋالالايدۇ. فىئۈرېر ئۆزگىرىش يۈز بېرىدىغان ئېنىق ۋاقىتنى بىلىدۇ. تەقدىر بىزگە مۇشۇنداق بىر كىشىنى ئاتا قىلدى. شۇڭا بىز ئىچكى-تاشقى جەھەتتە قىيىنچىلىققا دۇچ كەلگەن چېغىمىزدا، بىز مۆجىزىنى ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرىمىز...»

بىر ھەپتە ئۆتمەي يەنى 12-ئاپرېل ئاخشىمى گېببېلس ئۆزىچە ئىشەنگەن مۆجىزىنىڭ «ھەقىقىي ۋاقتى» يېتىپ كەلدى. بىر مەخپىي ئىشلار كاتتىپى گېببېلسقا: «چەت ئەل ئاگېنتلىقىنىڭ ئاخباراتىدىن ئىگىلىشىمىزچە، روزۋېلت ئۆلۈپتۇ!» دەپ دوكلات قىلدى، بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان گېببېلس خۇددى گۆھەر تېپىۋالغاندەك: «ئەڭ ياخشى شامپانسكى ئېلىپ كېلىڭ،—دېدى ۋارقىراپ،—ماڭا فىئۈرېرنىڭ تېلېفونىنى ئۇلاپ بېرىڭ.»

گىتلېر كوچىسىڭ ئۇ تەرىپىدىكى يەر ئاستى ئۆيىدە برمبىدىن ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ تۇراتتى. ئۇ تۇرۇپكىنى قولىغا ئالدى: «فىئۈرېرىم، سىزنى تەبرىكلەيمەن! روزۋېلت ئۆلۈپتۇ! پال خەرىتىسىدە ئاپرېلنىڭ كېيىنكى يېرىمىنىڭ بىزنىڭ بۇرۇلۇش نۇقتىمىز بولىدىغانلىقى ئېنىق ئېيتىلغان. بۈگۈن ھەپتىگە بەش، 13-ئاپرېل بۇرۇلۇش ياساش ۋاقتى يېتىپ كەلدى!»

بۇ كۆتۈلمىگەن خەۋەردىن ناتىنستىلار كاتتىۋاشلىرىنىڭ گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى. ئۇلار ھەقىقەتەن بەختىتەلەي بىزگە كۆلۈپ قارايدۇ، دېگەن قاراشقا كەلدى.

15-ئاپرېل كۈنى ئېۋا برائۇن گىتلېر بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن بېرلىنغا كەلدى. گىتلېرنىڭ ئۇنى ئاشنا تۇتقىنىغا 12 يىلدىن ئاشقانىدى. خۇددى تېرىۋور—روپېرنىڭ ئېيتقىنىدەك، ئۇ ئۆزىنىڭ توي مۇراسىمى ۋە ماتەم مۇراسىمى ئۈچۈن ئاپرېلدا بېرلىنغا كەلگەنىدى.

گىتلېرنىڭ شوپۇرى ئېرىھ كېمپكا مۇنداق دەيدۇ: «ئۇ گېرمانىيە بويىچە ئەڭ بەختسىز ئايال ئىدى. ئۇ ھاياتىنىڭ كۆپ قىسمىنى گىتلېرنى ساقلاش بىلەن ئۆتكۈزۈۋەتتى.» بۇ «سېرىق چاچلىق ساھىبجامال» گىتلېرنىڭ ئالىپ تېغىدىكى داچىسىدا بىر يۇرۇش ئۆيدە تۇراتتى. لېكىن، ئۇ ئۇزاق مۇددەتلىك ھىجراننىڭ ئازابىغا چىدىماي، گىتلېر بىلەن تونۇشقان دەسلەپكى بىر قانچە يىلدا ئىككى قېتىم ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالماقچى بولغانىدى. كېيىن يا گىتلېرنىڭ خوتۇنىغا ئوخشىمايدىغان، يا ئاشنىسىغا ئوخشىمايدىغان ئورۇندا تۇرۇشقا ئاستا-ئاستا كۆندى ھەم ئۇلۇغ بىر زاتنىڭ بىردىنبىر ئايال ھەمراھى بولۇشقا قانائەت قىلىپ، گىتلېر بىلەن ئىنتايىن تەسلىكتە بىللە بولىدىغان چاغلاردىن ئىمكانقەدەر تولۇق بەھرىمەن بولۇپ كەلدى.

20-ئاپرېل گىتلېرنىڭ تۇغۇلغان كۈنى ئىدى. بۇ كۈن ناھايىتى تىنچ ئۆتتى. ناتىستچى ئاقساقاللارنىڭ ھەممىسى «فىئۈرېر»نىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى تەبرىكلەپ پىتىراپ كېتىشتى. سوۋېت قىزىل ئارمىيىسىنىڭ كۈچلۈك توپ ئوقلىرىنىڭ شىددەتلىك زەربىسى ئاستىدا، گىتلېر ۋە گېببېلس ئېقىمىدىكىلەرنىڭ «زامان ئۆزگىرىدۇ» دەيدىغان شېرىن خىياللىرى ئۇزۇل-كېسىل بەربات بولدى. ھۇجۇم قىلغان

قىسىملار شەھەرگە قىستاپ كەلدى، ئۇلارنىڭ تانكا قىسىملىرى شەھەرگە باستۇرۇپ كىرگەنىدى. باش قوماندان بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ زادى چىدىيالماي قالدى. ئۇ ۋارقىراپ: «ھەممە ئادەم ماڭا ئاسىيلىق قىلدى، ئاسىيلىق، ياللانچىلىق، چىركىلىك ۋە قورقۇنچاقلىقتىن باشقا نەرسە قالمىدى، ھەممە ئىش تۈگەشتى! بوپتۇ، بېرلىندا ئۆزۈم قالىمەن. 3-ئىمپېرىيىنىڭ پايتەختىنى ئۆزۈم قوغداشنى خالايمەن. كېتىشنى خالىغانلار كېتىۋېرسۇن. مەن مۇشۇ يەردە قېلىپ دۆلەتكە ئۆزۈمنى ئاتا قىلىمەن» دېدى.

دەرھەقىقەت، گىتلېر قېچىپ كېتەلمەيتتى. سوۋېت قوشۇنلىرى بېرلىننى قاتتىق قامال قىلغانىدى. بىرونېۋنىڭ قىسىملىرى شەھەرگە باستۇرۇپ كىرگەن ھەم كونترول قىلىش ھوقۇقىنى مەھكەم ئىگىلەپ ئالغانىدى. گىتلېرنىڭ قانات چىقارغان ھالەتتىمۇ ئۇچۇپ چىقىپ كېتەلمەيتتى دېدى.

گېرمانىيە فاشىزمىنىڭ كونا ئۇۋىسىنى گۇمران قىلىش ئۈچۈن سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى 1944-يىلنىڭ ئاخىرىدىلا بېرلىنغا ھۇجۇم قىلىش پىلانىنى تۈزگەنىدى. ئۇرۇش تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، بۇ پىلان يەنىمۇ ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈلۈپ تېخىمۇ مۇكەممەل بولدى. 1945-يىل مارتنىڭ ئاخىرى شەرقىي پومېرزې ئوپېراتسىيىسىنى ئاياغلاشقاندىن كېيىن، سوۋېت ئارمىيىسى دەرھال بېرلىن ئوپېراتسىيىسىنىڭ تەييارلىق خىزمەتلىرىنى جىددىي ئىشلىدى. قوشۇن ۋە ماددىي ئەشيالارنى ئودېر دەرياسىنىڭ شەرقىي تەرىپىگە يېغىدى. ماددىي ئەشيالارنى يۆتكەش سۈرئىتىنى تېزلىتىش ئۈچۈن، ھەتتا گېرمانىيىنىڭ شەرقىي قىسمىدىكى قىسمەن تۆمۈر يوللارنى كەڭ رېلىسلىق قىلىپ ئۆزگەرتتى (سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تۆمۈر يوللىرى كەڭ رېلىسلىق) بۇ قېتىمقى ئوپېراتسىيىگە قاتناشقان قىسىملار: بېلوروسسىيە 1-يۆنىلىش ئارمىيىسى ۋە 2-يۆنىلىش ئارمىيىسى، ئۇكرائىنا 1-يۆنىلىش ئارمىيىسى

بولۇپ، ئومۇمىي ئەسكىرىي كۈچ 2 مىليون 500 مىڭدىن ئارتۇق ئىدى. ئۇلاردا 41 مىڭ 600 زەمبىرەك ۋە مىنامیوت، 2650 تانكا ۋە زەربىدار زەمبىرەك، 7500 ئايروپىلان بار ئىدى. ئوپېراتسىيە بېرلىن ئەترايىغا چېكىنگەن پۈتكۈل گېرمانىيە ئارمىيىسىنى تارمار قىلىش، ئۆلۈم ئالدىدا جاھىللىق بىلەن قارشىلىق قىلىۋاتقان گېرمانىيە فاشىزمىنىڭ باش جىنايەتچىسى گىتلېرنىڭ ئاخىرقى پونكتى بېرلىننى ئىشغال قىلىش، گېرمانىيىنى شەرتسىز تەسلىم بولۇشقا مەجبۇرلاش ئىدى.

بېرلىن ئوپېراتسىيىسىنىڭ ئەڭ ئاخىردا گېرمانىيە فاشىزمى ۋە ئۆزىنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغانلىقى گىتلېرغا ئايان ئىدى. شۇڭا ئۇ 1945-يىل فېۋرالدىن باشلاپ يەرلىك ئاھالىلەر، ئۇرۇش ئەسىرلىرى ۋە ئېغىر ئەمگەك ئۈچۈن گېرمانىيىگە مەجبۇرىي ئېلىپ كېلىنگەن چەت ئەللىك ئىشچىلارغا ئودىر دەرياسى لىنىيىسى بىلەن بېرلىن ئەترايىغا مەجبۇرىي مۇداپىئە توسمىقى ياسىتىش توغرۇلۇق بۇيرۇق چۈشۈردى. ئۇلار بېرلىننىڭ شەرقىگە ئۈچ قەۋەت مۇداپىئە توسمىقى ياسىدى: بىرىنچى توساق، شىمالدىن تارتىپ ۋورلىن كۆلىگىچە بولۇپ، ئودىر دەرياسىدىن نېسې دەريالى لىنىيىسىگە سوزۇلاتتى؛ ئىككىنچى توساق، شۇ يەردىن ھەربىكە سوزۇلغان 10—20 كىلومېتىرگىچە ئارىلىقنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. زېرلافور ئېگىزلىكى ئاساسىي جېنىدى ھېسابلىناتتى. يەنە شۇ يەردىن غەربكە 10—20 كىلومېتىر سوزۇلغان ئارىلىق ئۈچىنچى توساق ھېسابلىناتتى. بۇنىڭدىن باشقا، بېرلىن ئۈچ قەۋەت مۇداپىئە چەمبىرىكى ئىچىگە ئېلىندى. سىرتقى قەۋىتى بېرلىن شەھەر مەركىزىگە 24—40 كىلومېتىر كېلەتتى: بۇ مۇداپىئە چەمبىرىكى ئاساسەن كۆل، دەريالاردىن تەشكىل تاپقان. ئىككىنچى قەۋىتى شەھەر مەركىزىگە 12—20 كىلومېتىر

بولۇپ، شەھەر ئەتراپىدىكى ئورمانلىق مۇداپىئە چەمبىرىكى قىلىنغان؛ ئۈچىنچى قەۋىتى بېرلىن شەھىرىدىكى ئايلانما تۆمۈر يول بويلاپ ياسالغان، شۇنىڭ بىلەن بىرگە بېرلىن شەھەر رايونى توققۇز مۇداپىئە رايونىغا ئايرىلىپ ئەسكىرىي كۈچ بۆلۈنۈپ مۇداپىئە قىلىناتتى. شۇ چاغدا گىتلېر بېرلىن ئەتراپىغا بىر مىليون ئەسكىرىي كۈچ توپلىغان، 200 مىڭ كىشىلىك مۇھاپىزەت ئەترىتى تەشكىللىگەن. ئۇلار 10 مىڭ 400 زەمبىرەك ۋە مىنامیوت، 1500 تانكا ۋە زەربىدار زەمبىرەك، 3 مىليون پايدىن ئارتۇق راكېتا ئوقى، 3300 ئايروپىلان بىلەن قوراللاندى.

ناھايىتى ئېنىقكى، مەيلى ئادەم سانى ياكى قوراللىنىش جەھەتتىن بولسۇن، سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگەنىدى. گىتلېر سوۋېت ئارمىيىسىنىڭ ھۇجۇمىنى ئودېر دەرياسى لىنىيىسىدە تارمار قىلماقچى، ناۋادا مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىسا، بېرلىن شەھىرىنى جان تىكىپ قوغدىماقچى بولغانىدى. ئۇ گېرمانىيىلىك جەڭچىلەر بىلەن بېرلىن شەھەر ئاھالىسىغا: «بېرلىننى ئەڭ ئاخىرقى بىر ئادەم قالغۇچە ساقلاشنى» تەلەپ قىلدى. بۇنىڭدىن مەقسەت، ئۇرۇشنى كەينىگە سوزۇپ، ئامېرىكا-ئەنگلىيە ئارمىيىسىنىڭ بېرلىنغا يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈش؛ ياكى بېرلىننى ئامېرىكا-ئەنگلىيە ئارمىيىسىگە تاپشۇرۇش، ياكى ئامېرىكا-ئەنگلىيە ئارمىيىسى بىلەن سوۋېت ئارمىيىسى توقۇنۇشۇپ قالسا، توپلاشتىن توغاچ ئوغرىلاپ، ئۆزلىرىنىڭ «دۆلەت سوتسىيالىزم» نى قوغداپ قېلىش ئىدى. لېكىن، بۇلارنىڭ ھەممىسى خام خىيال ئىدى.

16-ئاپرېل تاڭ سەھەر سائەت بەشتە، سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى ھۇجۇمغا ئۆتتى. تۆت كېچە-كۈندۈزگە سوزۇلغان كەسكىن جەڭ ئارقىلىق سوۋېت ئارمىيىسى گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ ئۈچ قەۋەت مۇداپىئە لىنىيىسىنى بۇزۇپ تاشلاپ،

بېرلىن مۇداپىئە چەمبىرىكىگە قىستاپ كەلدى. مۇشۇ بىر مەزگىللىك ۋاقىت ئىچىدە گىتلېر بارلىق زاپاس ئەترەتلىرىنى جەڭگە سېلىشقا مەجبۇر بولدى، سوۋېت ئارمىيىسى گېرمانىيىنىڭ توققۇز دىۋىزىيىسىنى تارمار قىلدى. 20-مارت كۈنى، بېرلىننى توپقا تۇتتى. 21-مارتتىن تارتىپ بېلوروسسىيە 1-يۆنىلىش ئارمىيىسى شەرق ۋە شىمال تەرەپتىن، ئۇكرائىنا 1-يۆنىلىش ئارمىيىسى جەنۇب ۋە شەرقىي جەنۇب تەرەپتىن بېرلىنغا تۈيۇقسىز ھۇجۇم قىلدى. ئۇلار شەھەر ئەتراپىدا كەسكىن جەڭ قىلىپ، شەھەر رايونىغا باستۇرۇپ كىردى.

گىتلېر بېرلىنىڭ غەربىدىكى گېرمانىيە 12-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىگە شەرقىي جەنۇبقا سەلجىپ، گېرمانىيە 9-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى بىلەن قوشۇلغاندىن كېيىن سوۋېت قوشۇنلىرىغا قارشى قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈش توغرۇلۇق جەددىي بۇيرۇق چۈشۈردى. لېكىن، 24-ئاپرېل بېلوروسسىيە 1-يۆنىلىش ئارمىيىسى بىلەن ئۇكرائىنا 1-يۆنىلىش ئارمىيىسىنىڭ قىسىملىرى بېرلىننىڭ شەرقىي قانىتىدا ئۇچرىشىپ، گېرمانىيە 9-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى بىلەن گېرمانىيە 4-تانكا گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنىڭ بېرلىن بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزۈپ تاشلىدى ھەمدە تەخمىنەن 200 مىڭ كىشىلىك دۈشمەن قوشۇنىنى ئودېر دەرياسىنىڭ يۇقىرىسىدىكى فرانكفورت—گوربېن رايونىدا مۇھاسىرىگە ئېلىۋالدى. 25-ئاپرېل كۈنى بېرلىننىڭ غەربىي قانىتىدا، بېلوروسسىيە 1-يۆنىلىش ئارمىيىسى شىمالدىن جەنۇبقا، ئۇكرائىنا 1-يۆنىلىش ئارمىيىسى جەنۇبتىن شىمالغا يۈرۈش قىلىپ، پوتسدامنىڭ غەربىدە غەلىبىلىك ئۇچرىشىپ، بېرلىنغا قارىتا مۇھاسىرە چەمبىرىكىنى شەكىللەندۈردى.

بۇنىڭدىن باشقا ئامېرىكا ئارمىيىسى بىلەن سوۋېت

ئارمىيىسى 25-ئاپرىل چۈشتە بېرلىننىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى ئېلبا دەريا سىنىڭ غەربىي قىرغىقىدىكى تورگاۋدا ئۇچراشتى. شۇنىڭ بىلەن بىر پۈتۈن گېرمانىيە تېررىتورىيىسى ۋە گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ جەنۇب ۋە شىمالدىن ئىبارەت ئىككى بۆلەككە پارچىلىنىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە چېخ-سلۇاكىيىدە تۇرۇۋاتقان گېرمانىيىنىڭ ئىككى گۇرۇپپىسىمۇ بىرلەشمە ئارمىيىسىنىڭمۇ بېرلىنغا يېقىنلىشىدىغان چېكىنىش يولى ھەم ئۇزۇلدى. بېرلىن شەھەر رايونىدا شىددەتلىك كوچا ئۇرۇشى كېتىۋاتقىنىدا گېرمانىيە 12-گۇرۇپپىسى ئارمىيىسى، 9-گۇرۇپپىسى ئارمىيىسى ۋە 4-گۇرۇپپىسى تانكا ئارمىيىسى سوۋېت ئارمىيىسى تەرىپىدىن ناھايىتى تېز يوقىتىلدى.

بېرلىن ئۇرۇش ئوتلىرى قاپلىغان، زەمبىرەكلەرنىڭ ئاۋازىغا تولغان يېتىم شەھەرگە ئايلىنىپ قالدى. بېرلىندا تۇرۇپ جاھىللىق بىلەن ئاخىرغىچە قارشىلىشىش نىيىتىگە كەلگەن گىتلېرنىڭ زاپاس قوشۇنى ھەم يارەمچى قوشۇنى يوق ئىدى. قەھرىمان سوۋېت ئارمىيىسى جەڭچىلىرى قۇدرەتلىك زەمبىرەك ۋە تانكىلارنىڭ ھىمايىسىدە، غەلىبىنىڭ ئىلھامى، ۋەتەن ئۇچۇن قىساس ئېلىپ، نومۇسىنى يۇيۇش قىزغىنلىقىنىڭ رىغبەتلەندۇرۇشى بىلەن غايەت زور قۇربان بېرىشلەرگە قارىماي، باتۇرلارچە ئالغا ئىلگىرىلىدى. شۇڭا شەھەر ئىچىدىكى كوچا ئۇرۇشى ناھايىتى ئوڭۇشلۇق بولدى. 29-ئاپرېلغا بارغاندا، جەڭ شەھەر مەركىزىگە قاراپ تەرەققىي قىلدى. سوۋېت ئارمىيىسى بېرلىنغا ھۇجۇم قىلىش جەريانىدا 1 مىليون 800 مىڭ پاي توپ ئوقى ئاتتى. دۇشمەننىڭ ئىستىھكام ۋە ئاشتىن قوپۇرۇلغان مەزمۇت بىنالارنى پارتلىتىش ئۇچۇن، سوۋېت ئارمىيىسى ھەر بىر تال ئوقى بېرىم تونىنا كېلىدىغان يوغان كالىبىرلىق قەلئە زەمبىرەكلىرىنى ئىشلەتتى. كوچا ئىنتايىن زور ئېغىر تېپتىكى قوراللار ئىشلىتىلگەن بولسىمۇ، سوۋېت

ئارمىيىسى جەڭچىلىرى بەزىدە تاملارنى پارتلاتقۇچ دورىسى بىلەن پارتلىتىپ ئالغا ئىلگىرىلىدى. سوۋېت ئارمىيىسى شىددەتلىك ھۇجۇم ۋە گىرەلەشمە جەڭ ئارقىلىق 30-ئاپرېل چۈشتىن كېيىن گېرمانىيە ئەڭ ئالىي ھوقۇقلۇق ئورگانىنىڭ سىمۋولى بولغان رېيخستاگ بىناسىنى ئىشغال قىلدى. پەقەت گېرمانىيە ھۆكۈمىتىنىڭ تۇرۇشلۇق جايى—باش مىنىستىر مەھكىمىسىلا قالدى.

سوۋېت ئارمىيىسى رېيخستاگ بىناسىغا ھۇجۇم قىلىۋاتقان چاغدا، گېرمانىيە فاشىستلىرىنىڭ قەبىھلىكتە ئۇچىغا چىققان باش جىنايەتچىسى گىتلېر 30 - ئاپرېل چۈشتىن كېيىن سائەت 3دە باش مىنىستىر مەھكىمىسىنىڭ يەر ئاستى ئۆيىدە تاپانچا بىلەن ئۆزىنى ئېتىپ ئۆلۈۋالدى. بىر مەزگىل جاھانغا پاتماي قالغان، قەبىھلىكتە چېكىدىن ئاشقان، ئادەملەرنى چىشۈن ئۆلتۈرگەندەك قىرغىن شۇنىڭدەك ياۋروپاغا ۋە دۇنياغا خوجايىن بولۇش خام خىيالىنى قىلغان فاشىستلارنىڭ باش جىنايەتچىسى ئۆز ھاياتىنى مانا مۇشۇنداق ئاياغلاشتۇردى. ئۇنىڭ ئۆزۈن يىللىق ئاشىنىسى - 29-ئاپرېل گىتلېر بىلەن توي قىلغان ئېۋا براۋنمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالدى. بىر ئازدىن كېيىن ئەر-خوتۇن گېببېلسلار ئالتە بالىسىنى زەھەر بېرىپ ئۆلتۈرۈپ، ئۆزلىرىنى ئېتىۋېتىش توغرۇلۇق ئەسكەرلەرگە بۇيرۇق بەردى. شۇنداق قىلىپ، گېرمانىيە فاشىستلار گۇرۇھىدىكى ئۇچلا ئادەم ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن گىتلېرنىڭ ھەمدەپنە بويۇمى بولدى.

گىتلېر ئۆلۈۋېلىشتىن ئىلگىرى، سېسىق نامى پۈر كەتكەن ۋەسىيىتىنى قالدۇرۇپ قويدى. ۋەسىيەتتە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدىغىنى شۇكى، ئۇ دېڭىز ئارمىيە مارشالى دونېتزنى گېرمانىيە زۇڭتۇڭلۇقىغا ۋە قوراللىق قىسىملارنىڭ ئالىي قوماندانلىقىغا تەينىلىگەن. ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشى، ئەلۋەتتە

قوروق ئاۋارىچىلىق ئىدى. گېرمانىيە قورۇقلۇق ئارمىيە گېنېراللىرى گىتلېرنى يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈشكە كۆپ قېتىم ئۇرۇنغان باش سەۋەبكارلار بولغاچقا، ئۇلارغا ئىشىنىشكە بولمايتتى. فاشىستلار گۇرۇھىنىڭ بىرىنچى ۋە ئىككىنچى نومۇرلۇق ئەربابلىرى بولغان گىملېر بىلەن گېرىنگگە كەلسەك، ئۇلار 20-ئاپرېل كۈنى كۆڭۈلسىز كەيپىيات ئىچىدە «فىئۇرېر» نىڭ 56 ياشقا كىرگەن كۈنىنى تەبرىكلىگەندىن كېيىن نىيەتلىرىنى بۇزۇپ، ئۇرۇش ئوتى قاپلىغان بېرلىندىن ئالدىراش كېتىپ قالدى. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى گىتلېر پات ئارىدا تۈگىشىدۇ، دەپ ئويلايتتى. شۇڭا 23-ئاپرېل گېرىنگ سالزبۇرگدىكى گىتلېرغا تېلېگراممىا بېرىپ، گېرمانىيىنىڭ پۈتۈن رەھبەرلىك ھوقۇقىنى ئۆتكۈزۈۋالىدىغان - ئۆتكۈزۈۋالمايدىغانلىقى توغرىسىدا گىتلېرنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ باقتى. گىتلېر بۇ تېلېگراممىنى كۆرۈپ چىچاڭشىپ كەتتى ۋە دەرھال بۇيرۇق بېرىپ ئۇنى خىزمەتتىدىن ئېلىپ تاشلىدى، تۇتۇش توغرۇلۇق ئېسىپچىلارغا بۇيرۇق چۈشۈردى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە گىملېرمۇ گىتلېردىن يوشۇرۇن غەرب بىلەن ئاستىرتىن ئالاقىلاشتى. گېرمانىيىنىڭ ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيىگە تەسلىم بولۇشىنى خالايدىغانلىقىنى، سوۋېت ئىتتىپاقىغا داۋاملىق قارشىلىق كۆرسىتىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. گىتلېر بۇ ئىشنى ئۇققاندىن كېيىن غەزەپلىنىپ، ئۆلۈۋېلىشتىن ئاۋۋال گىملېرنى تۇتۇش ھەققىدە دونېتز ھۆكۈمىتىگە كۆرسەتمە بېرىشنى ئۇنتۇپ قالمىدى. گىملېر بىلەن گېرىنگنى «خائىن» دەپ تىللىدى.

گىتلېر ئۆلۈۋالغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئىزباسارى دونېتز ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ ئارىسىغا بۆلگۈنچىلىك سېلىش ھەرىكىتى بىلەن داۋاملىق شۇغۇللاندى. ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى بلۇكتا ئامېرىكىلىتلار بىلەن قولمۇقول ھەمكارلىشىشنى

ئارزۇ قىلدى. ئۇ، گىتلېر ئۆلۈپ كەتتى. ئەمدى غەرب گېرمانىيىنى ياۋروپادىكى كوممۇنىزمغا قارشى قورغان قاتارىدا ھېسابلاشنى تېخىمۇ خالايدۇ، دېگەن قاراشقا كەلدى. 1ـماي پۈتۈن مەملىكەتكە سۆزلىگەن نۇتقىدا، ئۇرۇش قىلىۋاتقان قىسىملار بىلەن گېرمانىيىنىڭ شەرقىدىكى مىڭلىغان ئائىلىلەرنىڭ ۋەيران بولۇپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن گېرمانىيە ئارمىيىسى بولشېۋىكلارغا قارشى داۋاملىق ئۇرۇش قىلىۋاتىدۇ، دېدى. لېكىن 2ـياكى 3ـماي ئۇ غەربىي لىنىيىدە ئومۇمىيۈزلۈك تەسلىم بولۇشنى ئېزىنخاۋېرنىڭ قوبۇل قىلمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. شۇڭا گېرمانىيە قوشۇنلىرى ئىتتىپاقداش ئارمىيە يىراققا يۈرۈش قىلغۇچى قىسىملىرىنىڭ ئالىي قوماندانلىق شتابىغا تەسلىم بولۇش، لېكىن شەرقىي لىنىيىدە داۋاملىق ئۇرۇش قىلىش ئارقىلىق ئوخشاش مەقسەتكە يەتمەكچى بولدى.

2ـماي ئەتىگەندە، گېرمانىيە ئارمىيىسىنىڭ بېرلىن شەھىرى مۇداپىئە قوماندانى ۋدېرېن گېرمانىيە قوشۇنلىرىغا قارشىلىقنى توختىتىش توغرۇلۇق بۇيرۇق بەرگەندىن كېيىن گېرمانىيە چېگرىسى ئىچىدە ئۇرۇش ئوتلىرى بارلـبارا پەسەيدى. 7ـماي گېرمانىيە ھۆكۈمىتى ۋەكىللىرىدىن ئىئودېل، دېڭىز ئارمىيە ئادمىرالى فرېدبورگلار بىر ئادىيۇتانتىنىڭ ھەمراھلىقىدا رېيمىستىكى ئىتتىپاقداش ئارمىيە قوماندانلىق شتابىغا كەلدى. يېڭى كىيىم كىيگەن، بىر كۆزلۈك كۆزەينەك تاقىغان، قەددىنى تىك تۇتقان، ئېگىز بويلۇق ئىئودېل قارىماققا پرۇسسىيە ئىمپېرىيىسىنىڭ سىماسىغا ئوخشايتتى. ئۇ غەيرىي تەبىئىي ھالدا باش ئېگىپ تەزىم قىلىپ، رېيمىستىكى كەسپىي تېخنىكا مەكتىپىدە ئامېرىكا، ئەنگلىيە ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى ۋەكىللىرى ئالدىدا شەرتسىز تەسلىم بولۇش توغرىسىدىكى تەسلىمنامىگە قول قويدى. موراسىمدىن كېيىن ئېزىنخاۋېر ئىتتىپاقداش ئارمىيە بىرلەشمە باش شتابىغا تېلېگرامما يوللىدى.

تېلېگراممدا مۇنداق دېيىلگەن: «ئىتتىپاقداش ئارمىيە 1945-يىل 7-ماي شۇ يەرنىڭ ۋاقتى بىلەن سائەت 2 دىن 41 مىنۇت ئۆتكەندە ۋەزىپىسىنى ئورۇنداپ بولدى.»

بىراق، ستالىن رېيمىستا ئۆتكۈزۈلگەن تەسلىم بولۇش مۇراسىمىدىن رازى بولمىدى. سوۋېت ئارمىيىسى گېرمانىيە فاشىستلىرىنى يېڭىشتە ئاساسىي كۈچ بولغان، بېرلىننى سوۋېت ئارمىيىسى ئىشغال قىلغان ئىكەن، ئۇنداقتا رېيمىستا ئۆتكۈزۈلگەن تەسلىم بولۇش مۇراسىمى ئورۇندىن تارتىپ ئوسۇلغىچە سوۋېت ئارمىيىسىنىڭ شان-شۆھرىتىگە تەسىر يەتكۈزەتتى. شۇڭا سوۋېت ھۆكۈمىتى ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيە ھۆكۈمەتلىرى بىلەن مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن: رېيمىستكى تەسلىم بولۇش مۇراسىمىنى رېپېتتىسىيە دەپ ھېسابلاش، رەسمىي مۇراسىمنى بېرلىندا ئۆتكۈزۈش، مۇراسىمغا سوۋېت تەرەپ ۋىياسەتچىلىك قىلىش توغرىسىدا قارار چىقاردى.

8-ماي سائەت 24 دە گېرمانىيىنىڭ شەرتسىز تەسلىم بولۇش مۇراسىمى بېرلىندا رەسمىي ئۆتكۈزۈلدى. مۇراسىمغا سوۋېت تەرەپتىن مارشال ژۇكوف بىلەن ۋىشىنسكىي قاتناشتى، ژۇكوف ۋىياسەتچىلىك قىلدى. ئىتتىپاقداش ئارمىيە قوماندانلىق شتابىنىڭ ۋەكىللىرى: ئەنگلىيە ھاۋا ئارمىيە باش مارشالى تېدې، ئامېرىكا ئىستراتېگىيىلىك ھاۋا ئارمىيە قوماندانى سىپاز بىلەن فرانسىيە ئارمىيىسى باش قوماندانى گېنېرال دې تاشىنىلاردىن تەركىب تاپقانىدى. گېرمانىيىگە ۋەكىل بولۇپ تەسلىمنامىگە قول قويغۇچىلار ئارمىيە مارشالى كېيىتېل، دېڭىز ئارمىيە مارشالى فىرىدبورگ ۋە ھاۋا ئارمىيە مارشالى شتومپورفلار قول قويدى. تەسلىمنامىنىڭ بىرىنچى مادداسىدا مۇنداق جاكارلاندى: «بىز گېرمانىيە ئالىي قوماندانلىق شتابىغا ۋاكالىتەن قول قويغۇچىلار گېرمانىيىنىڭ بارلىق قورۇقلۇق، دېڭىز ۋە ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ ۋە گېرمانىيە

كونتروللۇقىدىكى بارلىق قىسىملارنىڭ سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى ئالىي قوماندانلىق شتابىغا، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئىتتىپاقداش ئارمىيە يېرافقا يۇرۇش قىلغۇچى قىسىملىرى ئالىي قوماندانلىق شتابىغا شەرتسىز تەسلىم بولۇشىغا قوشۇلىمىز.» مەزكۇر تەسلىمنامە 1945-يىل 9-ماي سائەت نۆلدىن تارتىپ كۈچكە ئىگە ئىكەنلىكى بەلگىلەندى. ياۋروپا ئۇرۇشى شۇنىڭ بىلەن ئاياغلاشتى.

1945-يىل 8-ماي يېرىم كېچىدە ياۋروپادا ئۇرۇش ئوتلىرى ۋە بومبارداىمان قىلىشلار توختىدى. 1939-يىل 1-سېنتەبىردىن بۇيان ياۋروپا قۇرۇقلۇقىدا ئازادلىقتىن كېيىنكى تىنچلىقنىڭ شادلىقى بىرىنچى قېتىم مەيدانغا كەلدى. غەلىبە سالىيوتلىرى، ھەر خىل رەڭلىك ئۇچقۇن چىقىرىدىغان غەلىبە پوجاكىزلىرى بېرلىن شەھرىنى ۋە پوتكۇل ياۋروپا زېمىنىنى يورۇتتى.

يىگىرمە تۆتىنچى باب

غەلىبىدىن كېيىن

ئاتىستىلار گېرمانىيىسى تەسلىم بولغاندىن كېيىن ئېزىنىخاۋېر مىليون كىشىلىك زور قوشۇندىن تەركىب تاپقان ئىتتىپاقداش ئارمىيە يىراققا يۈرۈش قىلغۇچى قوشۇننىڭ باش قوماندانى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۇرۇشتا ئەڭ مەشھۇر ۋە ئەڭ مۇڭەپپەقىيەت قازانغان گېنېرالغا ئايلاندى. ئۇ چاغدا روزۋېلت ئالەمدىن ئۆتكەنىدى. شۇڭا ئېزىنىخاۋېر ستالىندىن، چېرچىلدىن قالسىلا دۇنيادىكى ئەڭ مەشھۇر ئەربابلارنىڭ بىرى بولۇپ قالدى.

دونىنز ھۆكۈمىتى تەسلىمنامىگە قول قويغان كۈنى ئامېرىكا ئارمىيىسى باش شتاب باشلىقى گېنېرال مارشالل ئامېرىكا دۆلىتى، ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر ۋە ئامېرىكا ئارمىيىسى نامىدىن تولۇپېتاشقان فىزغىنلىق بىلەن بىر پارچە تېلېگراممانى يوللىدى. تېلېگراممىنىڭ مەزمۇنى مۇنداق: «سىز ئۇرۇش تارىخىدا ئەڭ زور غەلىبە قازىنىپ ۋەزىپىڭىزنى ئورۇندىدىڭىز. سىز ھېچقاچان بۇنچىلىك توپلىنىپ باقمىغان كۈچلۈك قوشۇنغا ئاجايىپ قوماندانلىق قىلدىڭىز. سىز ئوخشاش بولمىغان دۆلەتلەرنىڭ مەنپەئىتىگە چېتىلىدىغان ھەم تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدىغان قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كەلدىڭىز ۋە ئۇنى مۇۋەپپەقىيەتلىك بىر تەرەپ قىلدىڭىز؛ خەلقئارالىق سىياسىي مەسىلىلەردە مەسىلىي كۆرۈلمىگەن مۇرەككەپ مەسىلىلەرنى ھەل قىلدىڭىز.»

مارشال ئۆز تېلېگراممىسىدا يەنە: «سىز ئۇچ يىلنىڭ ئالدىدا ئەنگلىيىگە بارغاندىن بۇيان ھەممە جەھەتلەردە خالىس ھەرىكەت قىلدىڭىز. سىزنىڭ ھۆكۈمىڭىز ھامان توغرا چىقتى ۋە ھەممە تەرەپلەرنىڭ پىكرىنى ئۆز ئىچىگە ئالدى. سىزنىڭ ھەربىي ئىشلاردا تەدبىر تۇزۇشتىكى جاسارىتىڭىز ۋە ئەقىل-پاراسىتىڭىز كىشىنى قايىل قىلدۇ. سىز تارىخنى ياراتتىڭىز. خەلقنىڭ بەختى ئۈچۈن ئۇلۇغ تارىخ ياراتتىڭىز. سىز بىزنىڭ ئامېرىكا ئارمىيىسىدىكى بىر ئوفىتسېردىن كۆتكەن ئۈمىدىمىزنىڭ مەھسۇلى. بۇ مېنىڭ سىزگە يوللىغان ئېھتىرامىم ۋە ئۆزۈمنىڭ سىزگە بىلدۇرگەن مىننەتدارلىقىم» دېدى.

بۇ نوپۇزلۇق ئەرباب تەرەپتىن بېرىلگەن ئەڭ ئالىي مۇكاپات ئىدى. مارشال ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ باش شتاب باشلىقى ھەم ئىتتىپاقداش ئارمىيە شتاب باشلىقلىرى باش قوشۇش كېڭەشمىسىنىڭ ئاساسلىق مەسئۇلى ئىدى.

گېرمانىيە تەسلىم بولغاندىن كېيىن، ئېزىنىخاۋېر ئامېرىكا ئىشغالىيەتچى قوشۇنلىرىنىڭ باش قوماندانى بولۇۋەردى. ئۇنىڭ باشچىلىقىدا 3 مىليون كىشىلىك ئامېرىكا ئارمىيىسى بار ئىدى. بۇ مەزگىلدە پەقەت مۇھىم ئىشلارنى ئورۇنلاش بولسىلا ئۇنىڭ ئىسمى تىلغا ئېلىنىاتتى. ئېدۋارد مۇرروف زۇكۇتۇك تەرۇمىنغا ئېزىنىخاۋېرنى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا رول ئوينىيالايدىغان «دۇنياداا بىردىنبىر ئادەم» دېدى. لېيبورىستلار پارتىيىسىنىڭ سىياسىيونى سىدنېي خېلمان: ئېزىنىخاۋېر گېرمانىيىنى كەلگۈسىدە دېموكراتىيىگە يېتەكلەيدىغان «بىردىنبىر ئادەم» دېدى. ئەنگلىيە باش شتاب باشلىقى مارشال بروئوك ئېزىنىخاۋېرغا: ئەگەر يەنە ئۇرۇش بولۇپ قالسا «بىز پۈتۈن ئادەم كۈچىمىز ۋە ماددىي كۈچىمىزنى سىزنىڭ باشقۇرۇشىڭىزغا تاپشۇرىمىز» دېدى. دېموكراتلار

پارتىيەسىدىكىلەر بىلەن جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيەسىدىكىلەر ئېزىنخاۋېرنى 1948-يىلدىكى زۇڭتۇك سايلىمىدا ئۇلارنىڭ پارتىيەسىنى غەلىبىگە ئېرىشتۇرىدىغان «بىردىنبىر ئادەم» دەپ ھېسابلىدى.

گېرمانىيەنىڭ تەسلىم بولغانلىق خەۋىرى تېزلىك بىلەن دۇنياغا تارقالدى. چېرچىلنىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا، بۇ «دۇنيا تارىخىدا پارتلىغان ئەڭ زور خۇشاللىقنىڭ سىگنالى» ئىدى. بۇ چاغدا ئېزىنخاۋېر تولىمۇ ئالدىراش بولۇپ كەتتى، كېيىنكى بىر نەچچە ھەپتە پائالىيەتلەر بىلەن زىچ ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. ئۇ ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئىشغالىيەتچى قوشۇن كاتتىۋاشلىرى بىلەن ئىشغالىيەت ۋەزىپىسى، مەسئۇلىيىتى توغرۇلۇق كېڭەش ئۆتكۈزدى. بۇنىڭدىن باشقا ئامېرىكىنىڭ ياۋروپادىكى قوشۇنلىرىنى باشقىدىن تىنچ ئوكيانغا ئورۇنلاشتۇردى. زىيارەتكە قىلىپ كەلگەن ئەربابلارنى كۈتۈۋالاتتى؛ لېكىن، ئۇنىڭ كۆپىنچە ۋاقتى كىشىنى ھاردۇرۇۋېتىدىغان ھەم ئۆزۈنغا سوزۇلغان تەبرىكلەش پائالىيەتلىرىگە ناقابىل تۇرۇش بىلەن ئۆتۈپ كېتەتتى.

تەبرىكلەش 15-مايدىن تارتىپ باشلاندى. ئۇ بىر ئاخشامنى لوندونغا بېرىپ ئۆتكۈزۈش تەكلىپىنى قوبۇل قىلدى. ئوغلى جون، كاتىپى كاي سۇممېرسبى، خىزمەتچىسى، جەمەي گالت ۋە گېنېرال برادلېي قاتارلىقلار ئۇنىڭ بىلەن بىرگە لوندونغا باردى. ئۇلار رېيمىستىن ئەڭ ياخشى 18 بوتۇلكا شامپانسكى ئېلىۋالدى، سېغىنىش ھېسسىياتى بىلەن «تېلېگراممىا» داچىسىنى زىيارەت قىلدى. دورچېستېر مېھمانخانىسىدا بىرۋاق ئاددىي تاماق يەپ، ئاندىن تېياتىرخانىغا باردى. كاينىڭ ئاپىسىمۇ ئۇلار بىلەن بىللە بولدى، كاي لوڭدىدا ئېزىنخاۋېرنىڭ يېنىدا ئولتۇردى. نەتىجىدە غۇلغۇلا قوزغىغان ھېلىقى سۆرەت تارتىلدى. بۇ سۆرەت ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيە گېزىتلىرىدە

بىسىلىپ ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتكە يېڭى مۇلاھىزە ماتېرىيالى قوشتى. بۇ ئېزىنخاۋېرنىڭ ئۇچ يىلدىن بۇيان بىرىنچى قېتىم ئويۇن كۆرۈشى، مېھمانخانىدا بىرىنچى قېتىم تاماق يېيىشى ئىدى. ئۇ 1942-يىلدىن بېرى بىرىنچى قېتىم ئاممىۋى سورۇندا ئوتتۇرىغا چىقتى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇنچىۋالا نام قازانغانلىقىنى، ئاممىنىڭ قارشى ئېلىشىغا بۇنچىۋالا نائىل بولغانلىقىنى ھەيرانلىق ئىلكىدە ھېس قىلدى. تىياتىرخانىدا كىشىلەر ئۇنى كۆرۈپ ئالقىش ياغدۇرۇتتى، توۋلىشىپ كەتتى، سۆزگە چىقىشنى ئىلتىماس قىلدى. ئۇ لوژىدا ئورنىدىن تۇرۇپ: «مەن ئاساسەن تىلىنى سۆزلىيەلەيدىغان دۆلەتكە كەلگەنلىكىمدىن ئىنتايىن خۇشالمەن» دېدى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ بىئوگرافى ستېفېن ئاجىروس: سابىق ئىتتىپاقداش ئارمىيە يېراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قىسمىنىڭ باش قوماندانى كاتتا قارشى ئېلىندى. ئۇ نەگە بارسا، شۇ يەردىكىلەر ئۇنىڭغا ئالقىش ياغدۇرتىپ، چاۋاك چېلىشتى، دېدى. ئىيۇندا لوندون شەھەرلىك مەمۇرىيەت بىناسى زالىدا كاتتا تەبرىكلەش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلدى. چېرچىل ئېزىنخاۋېرنىڭ رەسمىي تەبرىكلەش پائالىيىتىگە قاتنىشىشنى تەكلىپ قىلىپ تۇرۇۋالدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ ئېزىنخاۋېرنىڭ مۇراسىمدا «مېنىڭ ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر ھەمكارلىقىدا ئويىنغان رولۇمنى ھەددىدىن ئارتۇق گەۋدىلەندۈرۈلمىسۇن» دېگەن تەكلىپىگە قارىمىدى. كىشىلەرنىڭ پۈتۈن دىققىتى ئېزىنخاۋېرغا مەركەزلەشكەنىدى. ئېزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ ئەنگلىيە پاسۇنىدا ئورۇنلاشتۇرۇلغان ۋە تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە چوڭ زالدا بىرلەشمە پادىشاھلىقنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك گېنېرالىرىنى ۋە ھۆكۈمەتنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئاڭلىغۇچىلارغا مۇھىم نۇتۇق سۆزلەيدىغانلىقىنى بىلەتتى. گراف ۋېللىنگتوننىڭ شەمشىرىنى قوبۇل

قىلىدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا ئېزىنخاۋېر بۇ ۋەزىپىگە ئىنتايىن ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلدى. چۈنكى ئۇ ئۆزى يالغۇز بىرىنچى قېتىم نۇتۇق سۆزلەش ئالدىدا تۇراتتى. ئۇدا ئۇچ ھەپتە، ھەر كۈنى ئاخشىمى تەييارلىغان نۇتۇق كوپپېيىسىنى بۇتچېر، كاي ۋە ئەتراپىدىكىلەرگە تالاي رەت ئوقۇپ بەردى. بۇتچېر ئۇنىڭغا، نۇتۇق كوپپېيىسىنى پىششىق يادىلىۋېلىش، شۇنداق قىلغاندا تەبىئىي بولىدىغانلىقى، نۇتۇق سۆزلىگەندە كۆزەينەك تاقاشنىڭ ھاجەتسىزلىكى توغرۇلۇق تەكلىپ بەردى.

12ـ ئىيۇن چۈشتىن كېيىن ئېزىنخاۋېر دورچىستېردىن گېنېرال تىدېنىڭ ھەمراھلىقىدا سان پاۋلو كاتتا چېركاۋىنىڭ يېنىدىكى خارابىلىقىدىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ، بومبارىدىمانىنىڭ ئىزناسى قالغان شەھەر مەمۇرىيىتى بىناسىغا كەلدى. ئېزىنخاۋېر كەيمە چاچ كىيگەن لوندون شەھەر باشلىقىنىڭ قولىدىن شەمشەرنى تاپشۇرۇۋالدى. ئاندىن نۇتۇق سۆزلىدى. ئۇ ئۆزىگە بېرىلگەن بۇ شان-شەرەپتىن ھەم خۇشاللىنىپ، ھەم ھەسرەتلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ: «چۈنكى ئالقىشقا سازاۋەر بولغان ھەر قانداق كىشى مەڭگۈ كەمتەر بولۇشى كېرەك. بۇنداق ئالقىش شۇ كىشىنىڭ ھەمراھلىرىنىڭ ئىسىق قانلىرى ۋە دوستلىرىنىڭ قىممەتلىك ھاياتىنى تەقدىم قىلىش بەدىلىگە كەلگەن» دېدى. ئۇ ئۇلۇغ ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ ھەمكارلاشقان قوشۇنى ئۈستىدە توختىلىپ، ئۆزىنىڭ پەقەت بىر سىمۋول ئىكەنلىكىنى، ئۇ ئېرىشكەن مۇكاپات ۋە ئالقىشنىڭ پۈتۈن خادىملارغا، فاشىسىزمغا قارشى ئۇرۇش مەيدانىدا باتۇرلارچە جەڭ قىلغان كوماندىر-جەڭچىلەرگە مەنسۇپ دېگەن قاراشتا چىڭ تۇردى.

«مەن ئامېرىكىنىڭ مەركىزىدىن كەلدىم، مەن ئابىيىلومدا بىر دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلدۇم، — دېدى ئېزىنخاۋېر، — ئابىيىلوم

بىلەن لوندوننىڭ ئارىسىدا تارىخنىڭ قىسقىلىقى ۋە يەر مەيدانىنىڭ چوڭ-كىچىكلىكى جەھەتتە گەرچە پەرق بولسىمۇ، لېكىن ئورتاقلىق بار. ھەربىر لوندونلۇق ئۆزىنىڭ ئېتىقاد ئەركىنلىكى، مەتبۇئات ئەركىنلىكى ۋە ھەربىرىدە ئەركىنلىكى ئۈچۈن كۈرەش قىلىدۇ. ھەر بىر ئاپىپىلوملۇق پۇقرامۇ شۇنداق قىلىدۇ. بىز مۇشۇلارنى ئويلىغىنىمىزدا، تېمزا دەريا ۋادىسى بىلەن كانزاس دېھقانچىلىق مەيدانى بىر-بىرىگە تېخىمۇ يېقىنلىشىدۇ.»

ئېزىنىخاۋېر ئۆزى قوماندانلىق قىلغان ئىتتىپاقداش ئارمىيە يېراققا يۈرۈش قىلغۇچى قوشۇنى ئۈستىدە توختالدى. «بىر ئادەم ئۆزى يالغۇز ھەرگىز غەلىبىگە ئېرىشەلمەيدۇ،—دېدى ئۇ كەمتەرلىك بىلەن،—گەرچە مەن ھەربىي ئىشلاردا گراف ماربوده‌ك[1] تالانتلىق، سۇلايمانده‌ك[2] ئەقىل - پاراسەتلىك، لىنكولنده‌ك چۈشىنىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولغان تەقدىردىمۇ، ئەمما مىڭلىغان - مىليونلىغان ئەنگلىيەلىك بىلەن ئامېرىكىلىقلارنىڭ ساداقەتمەنلىكى، يېراقنى كۆرەرلىكى ۋە مەردانىلىقى بولمىسا، مەن يەنىلا ھېچقانداق ئىشنى باشقا ئاچقالمىغان بولاتتىم.» ئېزىنىخاۋېر سۆزلەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، كاتتا زالدا كۆتۈرۈلگەن گۈلدۇراس ئالقىش سادالىرى ئۇزۇنغىچە بېسىقمىدى.

ئەتىسى يەنى 13-ئىيۇن لوندون گېزىتلىرى ئېزىنىخاۋېرنىڭ نۇتقىنى 1863-يىلىدىكى ئامېرىكا زۇكۇتۇكى لىنكولنىنىڭ گېتىسبۇرگدا سۆزلىگەن نۇتقىغا ئوخشاتتى. ئېزىنىخاۋېر سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن چېرچىل ئۇنى بالكونغا باشلاپ چىقتى. ئۇ

---

① گراف ماربو (1650-1722) — ئەنگلىيە تارىخىدا فرانسىيە لۇئى XIV نى يەڭگەن ئۇلۇغ ھەربىي گېنېرال.

② سۇلايمان — قەدىمكى يەھۇدىي پادىشاھلىقىنىڭ پادىشاھى داۋۇدنىڭ ئوغلى، ئۇ پەم-پاراسەتتە داڭق قازانغان.

كوچىدا تۇرۇپ كەتكەن 30 مىڭ ئادەمگە قول پۇلاڭلىتىپ ئېھتىرام بىلدۈردى. ئېزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ گەپ قىلىشنى كۈتۈپ تۇرغان كىشىلەر توپىغا قاراپ: «سىلەر بىلەمسىلەر-بىلەمەمسىلەر، بۈنىسى ماڭا قاراڭغۇ، مەن ھازىر لوندونلۇق بولدۇم. مەن سىلەرگە ئوخشاش كىشىلەر ئارىسىغا بېرىپ ئالقىش ياڭرىتىشقا ھوقۇقلۇقمەن» دېدى.

ئەنگلىيىگە قىلىنغان زىيارەتتىن كېيىن، ئېزىنخاۋېر تەكلىپ بويىچە فرانسىيە، چېخ-سلوۋاكىيە قاتارلىق ياۋروپا دۆلەتلىرىدە زىيارەتتە بولدى. ئۇ مەيلى قەيەرگە بارمىسۇن، كاتتا ئەرباب سۈپىتىدە قارشى ئېلىنىدى. شۇنداقتىمۇ پائالىيەتنىڭ يۇقىرى پەللىسى يەنىلا ئۆزىنىڭ ۋەتىنىدە بولدى. ئىيوننىڭ ئوتتۇرىلىرى ئۇ ئامېرىكىغا قايتتى. ئامېرىكا خەلقى غەلىبە بىلەن قايتىپ كەلگەن بۇ كۆرەش قەھرىمانىنى، مىليون كىشىلىك يىراقتا يۈرۈش قىلغۇچى قوشۇنغا قوماندانلىق قىلغان بۇ باش قوماندانىنى قىزغىن كۈتۈۋالدى. كىشىلەر توپى ئۇنىڭغا ئالقىش ياڭراتتى، ئۇ نۇرغۇن نۇتۇق ئېلان قىلدى. بولۇپمۇ بىر قېتىم دۆلەت پارلامېنتىنىڭ ئىككى پالاتا كېڭەش يىغىنىدا مۇھىم سۆز قىلدى. مارشالل ئۇنىڭغا پارلامېنتتا ئوقۇيدىغان سۆز كوپىيىسىنى بەردى. ئېزىنخاۋېر مارشاللىغا رەھمەت ئېيتتى. لېكىن، ئۇ ئۆزىنىڭ كوپىيىگە قارىمايلا نەق مەيدانداا نۇتۇق سۆزلەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. نەتىجىدە ئۇ ئۆز نۇتقىدا كۆپ دېيىلگەن ئادەتتىكى سۆزلەرنى تەكرارلىغان بولسىمۇ، لېكىن سەمىمىي ۋە ناھايىتى ھېسسىياتلىق سۆزلىگەچكە، ئاڭلىغۇچىلارنى قاتتىق تەسىرلەندۈرۈۋەتتى. پارلامېنت ئەزالىرىنىڭ ئالقىش سادالىرى ناھايىتى ئۇزۇنغا سوزۇلدى. كىشىلەر، بۇ پارلامېنت تارىخىدا ئەڭ ئۇزۇنغا سوزۇلغان بىر قېتىملىق ئالقىش، دېيىشتى.

ئېزىنخاۋېر پارلامېنتتىن چىقىپ، ئوغلى جونىنىڭ

ھەمراھلىقىدا ئايروپىلان بىلەن نيۇ-يوركقا باردى. ئۇلار ئايروپىلانغا چىقىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن ئېزىنخاۋېر: «ئەمدى نيۇ-يوركقا بېرىپ بىر نېمە سۆزلەيدىغانلىقىم توغرۇلۇق ئويلىشىشىم كېرەك» دېدى. ئامېرىكا گېزىتلىرىنىڭ خەۋىرىگە قارىغاندا، شۇ كۈنى 2 مىليون نيۇ-يورك شەھەر ئاھالىسى ئۇنىڭ نۇتقىنى ئاڭلاش ئۈچۈن شەھەر مەمۇرىيىتى بىناسى ئالدىغا يىغىلغانىدى. ئۇنىڭ سۆزىنىڭ ئاساسىي تېمىسى «مەن پەقەت ئۆز مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلغان كانزاسلىق بىر دېھقانىنىڭ ئوغلى» دېگەندىن ئىبارەت ئىدى. «نيۇ-يورك ۋاقتى گېزىتى» ئۇنىڭ بۇ نۇتقىنى «نادىر ئەسەر» دەپ ماختىدى.

ئامېرىكىدا ئۇنى نۇرغۇن يەرلەر نۇتۇق سۆزلەشكە تەكلىپ قىلدى. غەلىبە تەبرىكلىتىش ۋاتقان كۈنلەردە ئامېرىكىدا «ئېزىنخاۋېر قىزغىنلىقى» كۆتۈرۈلدى. باغاقلار كەلكۈندەك كېلىشكە باشلىدى. دۆلەتلەر، ئۇقۇمۇشلۇق ئەربابلار، ھەر خىل مەشھۇر تەشكىلاتلار ۋە تارىخى ئۇزۇن ئالىي مەكتەپلەرنىڭ مۇدىرلىرى، دوستلىرى ئۇنى نۇتۇق سۆزلەشكە تەكلىپ قىلدى. بۇ تەكلىپلەر ياخشى نىيەت بىلەن ئەۋەتىلگەنىدى، گېنېرال رەت قىلىشنى خالىمايتتى، لېكىن ئوڭايسىزلىق ھېس قىلاتتى. ئۇ بىر قەدىناس دوستىغا: «مەن ۋالاقتەككۇر گېنېرال بولۇپ قېلىشتىن بەك قورقىمەن» دېگەن. ئۇ نۇتۇق سۆزلەشنى ئازايتىپ ئەڭ تۆۋەنكى چەككە چۈشۈردى. ئۇنىڭ ئوستىگە لوندوندكى شەھەر مەمۇرىيىتى بىناسىدا ۋە ئامېرىكا پارلامېنتىدا نۇتۇق سۆزلىگەندىن باشقا، ئىمكان بار ئاز تەييارلىق قىلدى، ئۇ ھەمىشە دەل جايىدا سۆزلىدى.

ئابېيېلوم - ئېزىنخاۋېرنىڭ يۇرتى ئىدى. «قەھرىمان» نىڭ يۇرتىغا قايتىپ كەلگەنلىكىنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن 20 مىڭ ئادەم شەھەرلىك باغچىغا يىغىلدى. بۇ سان بۇ كىچىككىنە شەھەر ئاھالىسىنىڭ سانىنىڭ تۆت ھەسسىسىگە باراۋەر كېلەتتى.

نۇرغۇن كىشىلەر ئۇزۇن يول مېڭىپ غەربىي قىسىمدىكى يايلاقلاردىن كەلدى. ئېزىنىخاۋېر يۇرتداشلىرىغا: «مېنى بەختلىك ھەم بەختسىز دېسىمۇ بولىدۇ. بۇ دۇنيادا مەن نۇرغۇن يەرلەرگە باردىم. لېكىن، بۇ بازار باشتىن-ئاياغ قەلبىمدە، خاتىرەمدە ساقلىنىپ كەلدى» دېدى. ئۇ ئاڭلىغۇچىلارغا ئىككى ئارمىيىنىڭ قارشىلىشىش ۋە جەڭچىلەرنىڭ باتۇرانە ئىش-ئىزلىرىنى ئاددىي قىلىپ تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى. بۇ ئاڭلىغۇچىلارغا ناھايىتى يېڭىلىق تۇيۇلدى.

ئېزىنىخاۋېرنىڭ ماشىنىسى كانزاس ئۇنىۋېرسىتېتى جايلاشقان مانخاتتوندا ئۇزۇن توختىدى. گېنېرالنىڭ ئىنىسى— مىلتون ئېزىنىخاۋېر مۇشۇ مەكتەپنىڭ مۇدىرى ئىدى. ئاكا-ئىنى ئىككىسى سەھنىدە كۆرۈشتى. بۇ يەرگە بىر توپ ئوقۇغۇچىلار بىلەن يەرلىك ئاھالە يىغىلغانىدى. ئوقۇغۇچىلار تولۇپ-تاشقان قىزغىنلىق بىلەن گېنېرالغا سالام يوللىدى. توپنىڭ ئارىسىدىكى بىر ھەيلەن دۇايتقا: «سىز ياۋروپادا باش قوماندان بولالىغىنىڭىز بىلەن، بۇ يەردە سىز پەقەت مىلتوننىڭ ئاكىسى» دېدى. دۇايت ئېزىنىخاۋېر خۇشال بولۇپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ھەقىقەتەن تۇغۇلغان يۇرتىدا، ئەركىن كانزاسلىقلار ئارىسىدا ئىكەنلىكىنى بىلدى.

ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئامېرىكىدىكى پائالىيەتلىرى ناھايىتى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى. مەيلى پارلامېنتتا رەسمىي نۇتۇق سۆزلىسۇن ياكى پارلامېنت ئەزالىرىغا گۇۋاھلىق بەرسۇن ياكى كوچىدىكى ئادەملەر توپىغا قاراپ سۆھبەت ئېلان قىلسۇن ۋە ياكى ئۇستى ئوچۇق ماشىنىدا ئولتۇرۇپ خۇددى بوكسچىلاردەك قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، قاقاقلاپ كۈلسۇن، ئىشقىلىپ كىشىلەرگە چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. 18-ئىيۇن ئۇ ۋاشىنگتوندا ئايروپىلاندىن چۈشۈپ قىلغان بىرىنچى ئېغىز سۆزى «پەرۋەردىگارىم، يۇرتىمغا قايتىش نېمىدېگەن ياخشى» دېگەندىن

ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر ياۋروپاغا يۈرۈش قىلغۇچى قوشۇن قوماندانلىق شتابىنىڭ خىزمەتلىرى ئاساسلاشقان بولسىمۇ، لېكىن كاي سوممېرسبى يەنىلا ئېزىنىخاۋېرنىڭ خىزمىتىگە ھەمكارلىشىۋاتاتتى. بۇ ھەقتە گېزىتچىلارغا خەۋەرلەر توختىماي چىقىۋاتاتتى. ئۆسەك سۆزلەر غولداپ كېتىۋاتاتتى. بۇ ئىش ماميېنىڭ گۇمانىنى قوزغىدى. كايغا قاندىق مۇئامىلە قىلىش بىر مەسىلە بولۇپ قالدى. ئۇ ئامېرىكا پۇقراسى ئەمەس ئىدى. شۇڭا ئۇنىڭ ئامېرىكا ئارمىيىسىگە قاراشلىق ئايالار ئەترىتىدە قېلىشىغا ياكى ئېزىنىخاۋېرنىڭ يېنىدا داۋاملىق ئىشلىشىگە بولمايتتى. ئۇ ئۆكتەبىردە پۇقرالىق گۇۋاھنامىسى ئېلىش ئۈچۈن ئامېرىكىغا بارماقچى بولدى. ئۇ گېرمانىيىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئېزىنىخاۋېر ئۇنى بىرەر خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇش توغرۇلۇق بېرلىندىكى گېنېرال كلابقا ئىلتىماس قىلدى. ئۇ كلايغا: «ئۇنى ئوبدانراق بىر خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن. ئۇ ماڭا سەممي-ساداقەتلىك بىلەن يارەملىشىپلا قالماي، شۇنىڭ بىلەن بىللە بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا ناھايىتى كۆپ بەختسىزلىكلەرگە ئۇچرىدى؛ بۇنىڭدىن باشقا ئۇ مەن ئەزەلدىن ئاڭلاپ باقمىغان گەپلەرگە ئېھتىيات بىلەن مۇئامىلە قىلغان ئايال» دېدى. سىمىتقا ئىتتىپاقداش ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابىنىڭ شتاب باشلىقىغا ئېزىنىخاۋېر توغرىدىن-توغرا ئۆزىنىڭ كاي سوممېرسبىغا ئىنتايىن ھېسداشلىق قىلىدىغانلىقىنى، چۈنكى كاينىڭ ئۆزىنى «ناھايىتى مىسكىن ھەم غېرىپ سېزىدىغانلىقى» دىن خەۋىرى بارلىقىنى ئېيتتى.

كاي بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش ئېزىنىخاۋېر ئۈچۈن تولىمۇ تەس ئىدى. ئۇلار ئۇچ يىللىق ئۇرۇش جەريانىدا چوڭقۇر دوستلۇق ئورناتقانىدى. بىراق، ئېزىنىخاۋېر ئائىلىسىنى، جامائەت پىكرىنى، ئۆزىنىڭ

كەلگۈسىنى ئويلاپ، مۇناسىۋەتنى تەرەققىي قىلدۇرماي ھېسسىياتچان بۇ ئايال بىلەن بىراقلا مۇناسىۋەتنى ئۈزۈۋەتتى. كايغا كەلسەك، ئۇ ئېزىنخاۋېرنى گەرچە شۇ قەدەر ياخشى كۆرسىمۇ، مامىيې، ئوغلى جونلا بولسا. ئېزىنخاۋېر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى بىر قەدەم ئالدىغا سىلجىتىش مۇمكىن ئەمەسلىكى ئونىڭغا ئايان ئىدى. ئۇ ھەسرەت بىلەن: «ئاشىنىسى بىلەن بەربىر ئەرخوتۇن بولۇپ كېتىمۇ، دەپ كىم ئېيتىمدۇ؟ زادى مۇمكىن ئەمەسكەن! دەردىمەن كىشى ھەمىشە تەقدىرنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلالمايدىكەن!» دېدى. ئۇ ھېچقانداق ئامال قىلالمىغان ئەھۋالدا، ئىنتايىن قايغۇلۇق ھېسسىياتى بىلەن ئۆزىنىڭ نېمىشقا ئېزىنخاۋېر ئۈچۈن خىزمەت قىلالمايدىغانلىقىنى ماددىلار بويىچە ئېنىق چۈشەندۈرۈپ بېرىگە ئۇزۇن خەت يازغۇزدى. ئېزىنخاۋېرمۇ ھاياجان ئىلكىدە: «فول ئاستىمدا ماڭا ساداقەتمەنلىك بىلەن خىزمەت قىلغانلىقىڭىز ئۈچۈن سىزگە بولغان چوڭقۇر مىننەتدارلىقىمنى ئىزھار قىلغۇم يوق» دېدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئېزىنخاۋېرنىڭ ئۆزىمۇ ئازابلىنىپ: «مەن ئۈچۈن ئېيتقاندا، قىممىتى بار مۇناسىۋەت مۇشۇنداق ئاياغلاشتى» دېدى. ئۇ مۇمكىن بولغان ئەھۋالدا ئۇنىڭ يېڭى خىزمەت ئورنى تېپىشىغا ياردەم قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. «ئاخىردا، سىزنىڭ ماڭا پات-پات خەت يېزىپ تۇرۇشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن. سىزنىڭ يېقىنقى ئەھۋالىڭىزنى بىلىشكە مەڭگۈ قىزىقىمەن، — دېدى. ئۇ خېتىنىڭ ئاخىرىغا مۇشۇ گەپنى قوشۇپ قويدى، — ئۆزىڭىزنى ئاسراڭ، ئۈمىدۋار بولۇڭ.»

1945-يىل 25-ماي ئېزىنخاۋېر قوماندانلىق شتابىنى فرانكفورتتىكى فاربېن ئىشخانا بىناسىغا يۆتكىدى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ ئىشخانىسى ناھايىتى ئازادە ئىدى. ئۇ مۇشۇ ئىشخانىدا ئۇرۇشتىن كېيىنكى ئىنتايىن مۇرەككەپ مەسىلىلەرنى ھەل قىلدى. ئۇ بۆتچېرغا: «ئىشغالىيەت خىزمىتى

كىشىنى ئۇرۇش قىلغاندىنمۇ بەكرەك بىزار قىلىۋېتىدىكەن» دېدى. ئۇنىڭ ھوقۇقى بۇرۇنقىدەك ئېنىق ۋە مۇكىممەل ئەمەس، قارار چىقىرالمايتتى. باشقىلار تۈزۈپ بەرگەن سىياسەتلەرنى ئىجرا قىلاتتى. سۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ قوماندانلىق شتابى پات-پاتلا تەنقىدكە ئۇچرايتتى، بەزىدە تەنقىد ناھايىتى كەسكىن ۋە جاندىن ئۆتۈپ كېتەتتى. بۇنچېر بۇنداق ئەھۋالنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىپ خاتىرىسىگە. «كېنېرال ئېزىنخاۋېر ۋە ئۇنىڭ پۈتكۈل قوماندانلىق شتابى قىيىن مەزگىلدە تۇرۇۋاتىدۇ» دەپ يازدى.

تەنقىدنىڭ دولقۇنى ناھايىتى تېزلا يېتىپ كەلدى. 13-ماي قۇرۇقلۇق ئارمىيە مىنىستىرلىقىغا «كۈچلۈك نارازىلىقلارنىڭ ئۈزۈلمەي كېلىۋاتقانلىقى»، «گېرىنگ ۋە باشقا ناتسىست داھىيلىرىنىڭ دوستانە مۇئامىلىگە ئېرىشكەن» لىكىگە نارازىلىق بىلدۈرگەنلىكى توغرۇلۇق مارشالل ئېزىنخاۋېرغا تېلېگرامما يوللىدى. كونسېرۋاتىپ، رادىكال ۋە ھۆرىيەتچىلەرنىڭ گېزىتلىرى قاتتىق تەلەپپۇزدا كەسكىن باشماقالىلەرنى كەينى-كەينىدىن ئېلان قىلىپ 9-مايدىكى ۋەقەنى ئوچۇق ئوتتۇرىغا قويدى. ئەينى چاغدا ئامېرىكىلىق بىر ئوفىتسېرنىڭ گېرىنگ بىلەن قول ئېلىشقانلىقى سۈرەتكە تارتىۋېلىنغان ئىكەن. ئۇ ئوفىتسېر كېيىن بۇ ئىمپېرىيە مارشالى بىلەن تاماقتا بىللە بولغان. بۇنىڭدىن خىلى بۇرۇن يەنى 1944-يىل سېنتەبىردە، ئامېرىكا ئارمىيىسى گېرمانىيىگە يېڭى كىرگەن چاغدا، ئېزىنخاۋېر ناتسىستلارنىڭ ئارمىيە ۋە ھۆكۈمەت خادىملىرىغا ھەر قانداق دوستانە مۇئامىۋەتتە بولۇشنى چەكلىگەن ھەمدە ئامېرىكىلىق خادىملارنىڭ نېمىسلار بىلەن بىللە چۈشكەن سۈرەتلىرىنى تەكشۈرۈپ تىزىملىكىگە كىرگۈزۈشنى ئېيتقانىدى. گېرىنگنىڭ ۋەقەسى توغرۇلۇق ئېزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك قوماندانلىرىغا دوستانىلىق

بىلدۇرۇش توغرۇلۇق قانتىق تەلەپپۇزدا قاينىدىن چەكلەش بۇيرۇقى چۈشۈرگەنلىكى ھەققىدە تېلېگرامما يوللىدى. ئۇ گېرىنگ ۋەقەسى: «كىشىنى چۆچۈتىدۇ، دېدى، — بۇ ئوپېراتسىيە ئاياغلاشقاندىن كېيىن، بۇ ئوپېراتسىيىنىڭ پۈتكۈل ئامېرىكا جامائەتچىلىكىگە نىسبەتەن، ھەرقانداق بىر ئوفىتسېرنىڭ مۇئامىلىگە ئوخشاش ئەخمىقانە ھەرىكىتى سەۋەبىدىن ئامېرىكىدا بۇزغۇنچىلىق خاراكتېرلىك تەسىرگە ئۇچرىشىنى خالىمايمەن» ئۇ يەنە: «مەن ناھايىتى خاپا، دوستانىلىق بىلدۇرۇشنى چەكلەش توغرۇلۇق چۈشۈرگەن بۇيرۇقۇم ئۇچۇقتىن-ئوچۇق ئىجرا قىلىنمىدى» دېدى.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، باتتون ناتسىستلارنى داۋاملىق ئىشلىتىپ باۋاريىنىي باشقۇردى. ئېيزىنخاۋېر باتتونغا خەت يېزىپ: «قىسقىسى، ئامېرىكا دۆلىتى ناتسىستلارنىڭ دۈشمىنى سۈپىتىدە بۇ قېتىملىق جەڭگە قاتناشقان. ھەر بىر ئاكتىپ ناتسىستنى تارىلاپ چىقىرىپ، ئەھۋالغا قاراپ تېگىشلىك جازا بەرگەندىن كېيىن، بىز ئاندىن ئۇزۇل-كېسىل غەلىبىگە ئېرىشىمىز» دەپ كەسكىن كۆرسەتتى. ئۇ: «بىز مەيلى نېمە بولسۇن، ناتسىستلار بىلەن مۇرەسسەلەشسەك بولمايدۇ... بۇ مەسىلىنى مۇزاكىرە قىلىدىغان ۋاقىت ئاللىقاچان ئۆتۈپ كەتتى... مەن بۇ سىياسەتنى ئۇرۇش مەزگىلىدىكىگە ئوخشاش سادىقلىق بىلەن ئىجرا قىلىنىشنى ئارزۇ قىلىمەن» دېگەن پرىنسىپتا چىڭ تۇردى. ئېيزىنخاۋېر خەت يېزىۋاتقاندىن كېيىن، شەخسەن ئۆزى باتتوننىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۆزىنىڭ بۇ مەسىلىگە كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى تەكىتلىدى. ئۇ غەيرىي نوقۇللاشتۇرۇشنى پۈتكۈل گېرمانىيە تۇرمۇشىغا كېڭەيتىدىغانلىقىنى، يالغۇز ئىجتىمائىي ۋەزىپە بىلەنلا چەكلەپ قالمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. لېكىن ئېيزىنخاۋېر باتتوننى قايىل قىلالمىدى. ئۇ ناتسىستلارنى داۋاملىق ئىشلىتىۋەردى. ئاخىر ئېيزىنخاۋېر ئائىلاج باتتوننى

3ـ گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىنىڭ قوماندانلىق ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىدى.

ئۇرۇشنىڭ ئاخىرلاشقانلىقى ئېزىنخاۋېرنىڭ هاياتىدىكى ئەڭ مۇهىم مەزگىل ئىدى. ئىيۇلنىڭ ئوتتۇرىلىرى ئۇ بېرلىنغا باردى. پوتسدام يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن زۇڭتۇڭ ترۇمىن، دۆلەت ئىشلار كاتىپى ۋە باشقا ئەمەلدارلارنىڭ هەممىسى بېرلىنغا يىغىلغانىدى. 1945ـ يىلى 17ـ ئىيۇلدىن 2ـ ئاۋغۇستقىچە ئېچىلىدىغان بۇ قېتىمقى يىغىنغا سوۋېت ئىتتىپاقى، ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيىنىڭ دىپلوماتىيە مىنىسترلىرى قاتنىشاتتى. پوتسدام يىغىنىدا مۇزاكىرە قىلىدىغان مەسىلىلەر بىر قەدەر كۆپ ئىدى. ئاساسەن ئۇرۇشتىن كېيىن گېرمانىيىنى ئىشغال قىلىشتىكى تۈپ سىياسەت، ئىقتىسادىي پرىنسىپ، گېرمانىيە بىلەن ئىتالىيە تۆلەيدىغان تۆلەم، ئىتالىيە، رۇمىنىيە، بولغارىيە، ۋېنگىرىيە ۋە فىنلاندىيىگە قارىتىلىدىغان سىياسەت، پولشانىڭ غەربىي قىسمىدىكى چېگرا مەسىلىلەر مۇزاكىرە قىلىناتتى. كۆپ قېتىم مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق ئۈچ دۆلەت هۆكۈمەت باشلىقلىرى بەزى مۇهىم مەسىلىلەردە ئاساسەن كېلىشىم هاسىل قىلدى، بەزى مەسىلىلەرنى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن هالدا مۇزاكىرە قىلىشقا توغرا كەلدى. 1ـ ئاۋغۇست ئۈچ دۆلەت هۆكۈمەت باشلىقلىرى بېرلىندا بىر پارچە «پوتسدام ئەهدىنامىسى» گە قول قويدى. بۇ كېلىشىم سوۋېت ئىتتىپاقى، ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيە ئۈچ دۆلەتنىڭ پوتسدام يىغىنى مەزگىلىدە هاسىل قىلغان كېلىشىمىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى نەتىجىسى ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشتىن كېيىنكى گېرمانىيە ۋە ياۋروپا مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىش مۇقامى بېكىتىلدى.

پوتسدام يىغىنى مەزگىلىدە يەنى 1945ـ يىل 26ـ ئىيۇل سوۋېت ئىتتىپاقى، ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيە ئۈچ دۆلەت هۆكۈمەت

باشلىقلىرى ياپونىيىگە قارشى ئۇرۇشنى ئاياغلاشتۇرۇش شەرتلىرى ۋە ئۇرۇشتىن كېيىن ياپونىيىنى بىر تەرەپ قىلىشقا ئالاقىدار پرىنسىپلار توغرۇلۇق مۇزاكىرە ئېلىپ بېرىپ، قارار ماقۇللىدى. مانا بۇ مەشھۇر «پوتسدام ئەھدىنامىسى» شۇنداقلا كېيىنكى چاغلاردا ئامېرىكا، ئەنگلىيە، جۇڭگو ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى قاتارلىق تۆت دۆلەتنىڭ ياپونىيىگە چىقارغان خىتابنامىسىدىن ئىبارەت. «پوتسدام ئەھدىنامىسى» ئەمەلىيەتتە «پوتسدام ئەھدىنامىسى» فاشىزمغا قارشى ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ ياپونىيە فاشىستلىرىنى تەسلىم بولۇشقا ھەيدەكچىلىك قىلىدىغان قارار ئىدى. بۇ زاۋاللىققا يۈز تۇتقان ياپونىيە فاشىستلىرى ئۇچۇن ئەجەللىك زەربە ئىدى.

پوتسدام يىغىنىنى ئاياغلاشقاندىن كېيىن، گېنېرال ئېزىنخاۋېر 12-مايدا موسكۋادا ئۆتكۈزۈلىدىغان تەنتەربىيە بايرىمىغا قاتنىشىش ئۇچۇن تەكلىپىگە بىنائەن سوۋېت ئىتتىپاقىنى زىيارەت قىلدى. رەسمىي تەكلىپنامىدا ئۇ مارشال ژۇكوفنىڭ مېھمىنى دەپىلگەنىدى. دېمەك، گېنېرال دۆلەتنىڭ سىياسىي رەھبىرىي سۈپىتىدە ئەمەس، بەلكى 2-دۇنيا ئۇرۇشىدىكى ئۇلۇغ ھەربىي پائالىيەتچى سۈپىتىدە سوۋېت ئىتتىپاقىنى زىيارەت قىلىشقا تەكلىپ قىلىنغانىدى.

1945-يىلى 11-ئاۋغۇست ئېزىنخاۋېر ژۇكوفنىڭ ھەمراھلىقىدا ئايروپىلان بىلەن بېرلىندىن موسكۋاغا قاراپ يولغا چىقتى. ئۇنىڭ بىلەن بىللە يولغا چىققانلارنىڭ ئىچىدە گېنېرال كلاي، ئېزىنخاۋېرنىڭ دوستى گېنېرال دەيۇس ۋە ئوغلى بىرنىچى دەرىجىلىك لېينېنانت جونلار بار ئىدى. جوننىڭ ئەسلىمىسىگە قارىغاندا، ئېزىنخاۋېر بىلەن ژۇكوف ئىككىسى ئايرىم ئايروپىلاننىڭ ئالدىدىكى بۆلۈمدە تەرجىمان ئارقىلىق قىزغىن پاراڭلىشىپ ئولتۇرغان. «ژۇكوف ئىنتايىن دوستانە ھەم قاقاقلاپ كۈلۈشكە ئامراق. ئىنتايىن مېھماندوست

ئىپارەت بولدى. بۇ گەپ ئەتىسى پايتەخت گېزىتلىرىنىڭ بىرىنچى بېتىگە بېسىلدى. ۋاشىنگتوندىكى دوكتور ئارتۇر بېرنىس ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئۈستى ئوچۇق ماشىندا ئولتۇرغان ئېزىنخاۋېرغا دىققەت بىلەن قاراپ، كەينىگە ئورۇلۇپ ئايالىغا: «بۇ زۇڭتۇڭ بولۇش ئوچۇن يارالغان ئادەمكەن» دەيدۇ. شۇڭا، غەلىبە تەبرىكلىنىۋاتقان مەزگىللىرىدە ئېزىنخاۋېرنىڭ زۇڭتۇڭ بولۇشى توغرۇلۇق كەڭ تارقالغان پاراڭلار تېخىمۇ جانلىق ۋە تەسىرلىك تۈس ئالدى.

ئۇرۇش مەزگىلىدە ئېزىنخاۋېر بۇنداق تەكلىپلەرگە «دىمىغىنى قېقىپ» ياكى «مىيىقىدا كۈلۈپلا قوياتتى». 1943-يىل ئۆكتەبىردە ئۇنىڭ دوستى — گېئۇرگى ئارون ئۇنىڭغا مۇشۇ ئىشقا مۇناسىۋەتلىك گېزىتلەرنى كېسىپ ئىككىلىك خەت ئەۋەتكەنىدى ھەم ئۇنىڭدىن: «زۇڭتۇڭ نامزاتى بولۇشقا قانداق قارايسىز؟» دەپ سورىغانىدى. ئېزىنخاۋېر قولىغا قەلەمنى ئېلىپ، ئاروننىڭ خېتىنىڭ ئاستىغا: «نېمىدىگەن بىمەنىلىك بۇ! نېمىشقا بىر جەڭچىنىڭ بۇيرۇقنى خاتىرجەم ئىجرا قىلىشىغا يول قويۇلمايدۇ؟ مەن «نامزات» دېگەن بۇ تېرمىندىن تولىمۇ بىزار. مەن ھازىرمۇ ۋە بۇنىڭدىن كېيىنمۇ زۇڭتۇڭ نامزاتى ئەمەس» دەپ يازدى. ئۇ ئۇرۇشتىن كېيىن ئىزچىل رەت قىلىش پوزىتسىيىسىدە بولدى. ترۇمىن ئۇنىڭ 1948-يىلدىكى زۇڭتۇڭ سايلىمىغا قاتنىشىشىنى قوللايدىغانلىقىنى دېگەندە، ئۇ كۈلۈپ قويۇپ: «زۇڭتۇڭ جانابلىرى، سايلامدا سىزگە كىم رىقابەتچى بولىدۇ، بۇنى مەن بىلمەيمەن، لېكىن سىزنىڭ رىقابەتچىڭىز مەن ئەمەس!» دېدى. بۇ گەپلەر ناھايىتى مەنىلىك ئىدى. ئېزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ ئىنتايىن چېچەنلىكىنى بىلدۈرگەنىدى. ئۇ ترۇمىن 1945-يىلى مەيلى نېمە دېسۇن، ئۇنىڭ 1948-يىلى زۇڭتۇڭ نامزاتى بولىدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇ ۋاقىتتا خۇستون سامبۇرگدىكى بىر قەدىناس دوستى

ئىزىنخاۋىرغا جەت بېزىپ، ئۆزىنىڭ باشقىلار بىلەن بىللە «ئىزىنخاۋىر زۇڭنۇڭ سايلام رىقابىتى كۇلۇبى» قۇرۇش ئارزۇسى بارلىقىنى ئېيتىدۇ. ئىزىنخاۋىر جاۋاب خەت بېزىپ، بۇ تەكلىپتىن ئۆزىنىڭ شەرەپ ھىس قىلمايدىغانلىقىنى دەپ كېلىپ «لېكىن، سىزگە شۇنى دەپ قويۇشۇم كېرەككى، مەن چامامنىڭ پېتىشىچە تەكىتلەيمەن. دۇنيادا مېنى سىناسىي پائالىيەتلەرگە قاتنىشىشتىنمۇ يەكرەك بىزار قىلىدىغان ئىش يوق» دەپ ياردى.

ئىزىنخاۋىر گەرچە بۇ قېتىم زەپەر قۇچۇپ قىزغىن قارشى ئېلىنغان بولسىمۇ، لېكىن ئايالى مامىي قاتتىق ئۈمىدسىزلەندى. چۈنكى ئۇ ئېرىنى جامائەتچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشۈشتىن توسۇپ قالالمىدى. ئىزىنخاۋىرنى ۋاشىنگتون ئايرودرومىدا كۆرگەندە، ئۇ كىشىلەر ئارىغا ئېلىۋالغان ئېرى بىلەن بەش بۇرجەكلىك بىنانىڭ ئالدىغا ياردى. پەقەت شۇ پەردىلا ئۇ ئۇزۇن ئايرىلىپ كەتكەن ئېرىنى چالا-پۇلا سۆيۈپ ۋە قۇچاقلاپ قويدى. شۇنىڭدىن كېيىن سەككىز كۈنگىچە، ئىزىنخاۋىر جامائەت سورۇنلىرىدا بولدى. ئاخىرى، 25-ئىيۇن ئىزىنخاۋىر، مامىي ۋە چون ھەم مامىينىڭ ئاتا-ئانىسى بىر ھەپتىنى چاتىرجەم ئارىشاڭدا ئۆتكۈزدى. ئىزىنخاۋىر گېرمانىيىگە قايتقاندىن كېيىن، مامىي ئىزىنخاۋىرنىڭ بۇ قېتىم دۆلىتىگە قايتقاندا ئۆزىنىڭ قاتتىق ئۈمىدسىزلەنگەنلىكىنى خېتىدە تىلغا ئالدى. «ئۆزىنىڭ بىر چەتتە قالغان» لىقىنى ئېتىراپ قىلدى. ئىزىنخاۋىر ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساب: «سىزنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى ھەم شۇقەدەر سېغىنىدىغانلىقىمنى چۈشەنسىڭىزلا، شۇ چاغدا سىز بىزنىڭ ئارىشاڭدا بىر ھەپتە شۇنداق كۆڭۈللۈك تۇرغانلىقىمىزنى چۈشىنەلەيسىز!»، «سىزنىڭ ۋاشىنگتوندا قانداق تۇرۇۋاتقانلىقىڭىزنى بىلمىدىم» دېدى.

كۆرۈنىدىغان ئادەم ئىدى». ئايروپىلان 11-ئاۋغۇست سائەت 16دە مۇسكۋا ئايرودرومىغا قوندى. ئەتىسى چۈشتىن كېيىن ئېزىنىخاۋېر ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى لېنىن ماۋزولېيغا يېقىن يەردىكى بەلگىلەنگەن جايغا باردى. نەچچە مىنۇتتىن كېيىنلا تەنتەربىيە كۆرىكى باشلىناتتى.

بۇ چاغدا سوۋېت ئارمىيىسى باش شتاب باشلىقى ئانتونوف ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا ستالىننىڭ لېنىن ماۋزولېيىدىكى مۇنبەرگە قەدەم تەشرىپ قىلىش توغرىسىدىكى تەكلىپىنى يەتكۈزدى. «مەن ئامېرىكا باش ئەلچىسى بىلەن بىللە بولۇشۇم كېرەك، — دەيدۇ ئېزىنىخاۋېر ئەسلىمىسىدە، — چۈنكى ئۇنىڭ ئىناۋىتى زۇڭتۇڭنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە، باش ئەلچىنى تاشلاپ قويۇپ گېنېرالىسسىموسنىڭ يېنىغا بارسام مۇۋاپىق بولامدۇ-بولمامدۇ دەپ گۇمانلىنىپ قالدىم.»

ئانتونوف ستالىننىڭ ئۇنى ۋە ھەمراھلىرىدىن تاللىغان ئىككى ئادەم بىلەن بىللە تەكلىپ قىلغانلىقىنى ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن ئېزىنىخاۋېردىكى ئوڭايسىزلىنىش يوق بولدى. ئېزىنىخاۋېر ئامېرىكا باش ئەلچىسى خارىرىمان بىلەن ئامېرىكىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدا تۇرۇشلۇق ھەربىي ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىقى گېنېرال دىندېنلار بىلەن بىللە كۆرەك مۇنبىرگە چىقتى. خۇددى ئامېرىكا باش ئەلچىسى ئېزىنىخاۋېرغا چۈشەندۈرگەندەك بۇ ئىتتىپاقداش ئارمىيە ئالىي قوماندانى ئۇچۇن ناھايىتى كاتتا شان-شەرەپ ئىدى. چۈنكى ئۇ تەكلىپ بىلەن لېنىن ماۋزولېيىدىكى كۆرەك مۇنبىرگە چىققان تۇنجى چەت ئەللىك ئىدى.

تەنتەربىيە كۆرىكى بەش سائەت داۋام قىلدى. ئېزىنىخاۋېر: ئامېرىكىلىق مېھمانلار بۇنداق سورۇننى ھېچقاچان كۆرۈپ باقمىغانىدى، دەپ يازدى. كۆرەككە قاتناشقان كىشىلەر

رەڭگارەڭ مىللىيچە كىيىم كىيگەن، ئۇسسۇلچىلار بىلەن كوللېكتىپ ئوينالغان يۇقىرى ماھارەتلىك ھەرىكەتلەرنىڭ رېتىمى بىر خىل ئىدى، 1000 كىشىلىك دوخوۋوي ئەترىتى توختىماي مۇزىكا ئورۇندايتتى. ئېزىنخاۋېر قىزىل مەيدانغا قارىماي، ستالىنغا دىققەت بىلەن سەپسالدى: «ئۇنىڭدا چارچاش ئالامىتى يوق، ئەكسىچە، ھەربىر نومۇرىنى ئەستايىدىل تاماشا قىلاتتى» «گېنېراللىسسىموس ستالىن مېنى يېنىغا تەكلىپ قىلىپ، پۈتكۈل تەنتەربىيە نومۇرلىرى ئورۇندىلىۋاتقان مەزگىلدە مەن بىلەن تەرجىمان ئارقىلىق ئارىلاپ-ئارىلاپ پاراڭلاشتى.»

«ستالىن ئامېرىكىنىڭ سانائەت، ئىلىم-پەن ۋە ئىقتىسادىي مۇۋەپپەقىيەتلىرىگە بەك قىزىقىدىكەن، دېدى ئېزىنخاۋېر، ئۇ روسىيە بىلەن ئامېرىكا ئوچۇن تېيىتقاندا، مۇھىمى، يەنىلا دوستلۇق ئىكەنلىكىنى نەچچە قېتىم تىلغا ئالدى. ستالىن گەپنى ئاستا-ئاستا بېرلىن مەسىلىسىگە يۆتكىدى. ئۇ بېرلىندىكى ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر تارارەت قىلىش كومىتېتىنىڭ خىزمىتى مۇھىم، بۇنىڭ ئورۇشتا غەلىبە قىلغان چوڭ دۆلەتلەرنىڭ تىنچلىق مەزگىلىدىكى مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشىدا ئونوملۇك ھەمكارلىقىنى داۋاملاشتۇرالايدىغان داۋاملاشتۇرالمايدىغانلىقىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشىغا بايدىسى بار دەپ چۈشەندۈردى.»

ئېزىنخاۋېر ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى سوۋېت ئىتتىپاقىدا قىزغىن قارشى ئېلىشقا ۋە سەمىمىي كۈتۈۋېلىشقا ئېرىشتى. ئۇلار موسكۋادا تۇرغان قىسقىغىنە نەچچە كۈن ئىچىدە بىر مەيدان پۇتبول مۇسابىقىسى كۆردى. پۇتبول مەيدانىغا 80 مىڭ پۇتبول مەستانىسى يىغىلغانىدى. ئۇلار سوۋېت خەلقى قالتىس پەخىرلىنىدىغان مېترونى، موسكۋا گوزەل سەنئەت سارىيىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى. بۇنىڭدىن باشقا، ئۇلار بىر چۈشتىن

كېيىن ۋاقىت چىقىرىپ ستوموۋىك ئايروپىلان ياساش زاۋۇتىنى، بىر كۈن ۋاقىت چىقىرىپ سوۋخوز ۋە كولخوزلارنى زىيارەت قىلدى. ئۇلار بارغانلا يېرىدە ئۇرۇش جاراھەتلىرىنى ساقايتىش ئۈچۈن سەمىمىي ئىشلەۋاتقان كىشىلەرنىڭ پىداكارلىق روھىنى كۆردى. ئېزىنخاۋېر: «كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىكىنى دائىم: بۇ ۋەتىنىمىز روسىيە ئۈچۈن، شۇڭا قىيىنچىلىقتىن قورقمايمىز دېگەن سۆزلەر بىلەن ئىپادىلەيدىكەن» دېدى. ستوموۋىك ئايروپىلان ياساش زاۋۇتىدىكى بىر توپ ئىشچى ئۇلارغا يەنە، ئۇرۇش مەزگىلىدە ئۆزلىرىنىڭ ھەپتىسىگە 84 سائەت ئىشلىگەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى. ئۇلار يەنە مەغرۇرلىنىپ زاۋۇتتا ئىشقا چىقىش نىسبىتىنىڭ 94% ئاشقانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. بۇ ئىشچىلارنىڭ تەڭدىن تولىسى ئاياللار بىلەن بالىلار ئىدى. ئۇلارنىڭ ئاشلىق نورمىسى شۇنچىلىك ئاز، قاتناش قوراللىرى شۇنچىلىك كەمچىل ئىدى، بۇ ئەھۋالدا شۇنچىلىك رېكورت يارىتالىشىنى تەسەۋۋۇر قىلىش تەس ئىدى. كولخوزلارنىڭ ئېكسكۇرسىيە قىلغاندا ئېزىنخاۋېرنىڭ ئوغلى—بىرىنچى دەرىجىلىك لېيتېنانت جون قىزىققان ھالدا شۇنىڭغا دىققەت قىلغان: «ژۇكوفغا ئوخشاش مۇشۇنداق بىر روسىيە مارشالىنىڭ ئەتراپىدا مۇھاپىزەتچىلەر شۇنچىلىك كۆپ، قاماللىق بولسىمۇ، لېكىن دېھقانلار ئۇلار بىلەن ئەركىن سۆزلىشىدىكەن، ژۇكوف كولخوز دېھقانلىرى بىلەن پاراڭلىشىدىكەن ھەم چاقچاق قىلىشىدىكەن.»

«موسكۋا سەپىرىدىكى ئاساسلىق ئىجتىمائىي ئالاقە كرېمل سارىيىدىكى زىياپەت بولدى، —دەپ يازىدۇ ئېزىنخاۋېر، — چاقناپ تۇرغان زىياپەت زالىدا زىياپەتكە داخىل بولغان بىر تۇركۈم قىزىل ئارمىيە مارشاللىرى ۋە مولوتوف ئەپەندى بار ئىدى. نۇرغۇن دىپلوماتىيە ئەمەلدارلىرى تەرجىمان بولدى.

ساھىبخان بىلەن مېھمانلار كەينىدىن ئۇرۇش مەزگىلىدە ئاستا-ئاستا تەرەققىي قىلغان ھەمكارلىق روھى ئۈچۈن قەدەھ كۆتۈرۈشتى.» زىياپەتتىن كېيىن ستالىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن ئېزىنىخاۋېر كرېمل سارىيىدا «بېرلىنغا ھۇجۇم» ناملىق ھۆججەتلىك فىلىمنى كۆردى. ئۇ: «مەن بۇ فىلىمگە تولىمۇ قىزىقىپ قالدىم. گېنېرالليسسىموس ماڭا بىر نۇسخا بەرگەن بولسا» دېدى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ يەنە ستالىنىڭ بىر پارچە سۆزىتىنى ئالغۇسى بار ئىدى. موسكۋادىن قايتىپ كېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، ئۇ «بېرلىندا ھېلىقى كىنونىڭ بىر نۇسخىسىنى ۋە گېنېرالليسسىموسنىڭ ئىمزاسى يېزىلغان سۆزىتىنى تاپشۇرۇۋالدى.»

ئامېرىكىلىق مېھمانلار ئۆزلىرىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدا دەرىجە ئاتلىتىپ كۆتۈۋېلىنغانلىقىغا دىققەت قىلدى. ئېزىنىخاۋېر مۇنداق يازىدۇ: مارشال ژۇكوف ۋە باشقا ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى «ئېكسكۇرسىيە قىلىدىغان يېرىڭىزنى دېسىڭىزلا بولىدۇ، سىز بارغىلى بولمايدىغان يەر يوق، ژىلادىۋوستوكقا بارمەن دېسىڭىزمۇ مەيلى» دېدى. ئامېرىكىلىق مېھمانلار تەكلىپ بىلەن كرېملدىكى قورال-ياراغ بۆلۈمىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى، ئۇ چاغدا بۇ بۆلۈم سىرتقا ئېچىۋېتىلمىگەنىدى. ئەسلىدە ئامېرىكىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدا تۇرۇشلۇق ئەلچىخانا خادىملىرىمۇ دۇنيادا تەڭدىشى يوق بۇنداق بۈيۇملارنى كۆرۈپ باقمىغانىدى. ئۇلار ئېزىنىخاۋېر بىلەن بىللە بېرىپ كۆرۈشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. ئېزىنىخاۋېر «چاقچاق قىلىپ ئۇلارنىڭ ۋاقىتلىق ئادىيوتانت سۆيىتىدە بېرىشىغا قوشۇلدى. تەخمىنەن 60 مىڭ ئادەم شۇ يەرگە قويۇلغان قىممەتلىك بۈيۇملارنى بىر چۈشتىن كېيىن ئېكسكۇرسىيە قىلدى» كرېمل سارىيى قورۇسىدىن ئۆتكەندە، ئۇلار ئىلگىرى ھېچقاچان كۆرۈپ باقمىغان ئەڭ چوڭ كالىبىرلىق زەمبىرەكنى كۆردى؛ بۇ

زەمبرەكنىڭ ئىشلەتكىلى ئېچىلغان دۇنيانىڭ ئالاھىدىلىكى 30 ئىنگلىز مىلىدىن تاشلىنىدۇ. ئۇ 8 كىشىنىڭ يالدامىسى ئىدى. ئۇلار زەمبرەكنىڭ بېشىدىن ئايرىلغاندا، ئېرنىخاۋېرنىڭ ئوغلى— بىرىنجى لېيتېنانت جون ئويغا چۆككەن هالدا: «كىشىلەر 200 يىلنىڭ ئالدىدا كەلگۈسىدىكى ئورۇشتا تەسەۋۋۇر قىلىش تەس بولغان قورقۇنچلۇق قورالنى هېس قىلغان دەپ قىياس قىلىمەن» دېدى.

ئېرنىخاۋېر موسكۋادىن ئايرىلغىچە كۈننىڭ ئالدىنقى ئاخشىمى، ئامېرىكىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى خارىمان كوتۇۋېلش يۇرتىدىن زىياپەت بەرگەندە بايونېتنىڭ تەسلىم بولغانلىق خەۋىرى بېتىپ كەلدى. بۇ ئاشكارىما قارشى ئورۇشنىڭ يەنە بىر ئورتاق غەلبىسى ئىدى. كوتۇۋېلشقا قاتناشقان سوۋېت ئىتتىپاقى ۋە ئامېرىكىلىق ئەربابلار بۇ خەۋەر توغرۇلۇق ناهايىتى قىزغىن مۇهاكىمە ئېلىپ بارىدى. ئىنسانىيەت تارىخىدىكى ئەڭ شەپقەتسىز ئورۇش مۇشۇنداق بىر ۋەقە بىلەن ئاخىرلاشتى. بۇ ۋەقە دۇنيا مەتبۇئاتىنى، هەر قايسى ئەل خەلقلىرى تارىخىدىكى هەمكارلىقنى قەدىرلەيدىغان كىشىلەرنىڭ ئەستايىدىل ئويلىنىشىنى قوزغىدى. ئامېرىكا ياپونىيەنىڭ خىروسىما بىلەن ناكاساكى شەھەرلىرىگە ئاتوم بومبىسى تاشلىغانىدى. ئاتوم بومبىسىنىڭ پارتلىشىدىن هاسىل بولغان دوراق مۇهىتىدا كۆرۈنۈۋاتقۇچىلىك بولغان شەھەرلەردە 300مىڭ ئاهالە تۇغۇلدى. بىر قىسىم ئاهالىلەر زېهنىگىنىڭ تۈرتەسىرىدە تۇيۇقلۇق مېڭىپ بولۇپ قالدى. دۇنيا جامائەتچىلىكى، بۇنداق ۋەقەلەر هەرگىزمۇ تۇرۇش ئېهتىياجىنى چىقىش قىلغان ئەمەس، دەپ كۆرسەتتى. ترومەن ھۆكۈمىتىنىڭ ئاساسىي مەقسىتى مۇشۇنداق هەركەت ئارقىلىق دۇنيا خەلقىنى قورقىتىش ئىدى. بۇ ئاتوم بومبىسى بىلەن پوبوزا قىلىش سىياسىتىنىڭ

مۇقەددىمىسى يولۇپ قالدى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ ئوغلى جون مۇشۇ ئىشنى ئەسلەپ: «پوتسدام يىغىن مەزگىلىدە بىر كۈنى ئاخشىمى دادام بىلەن ئىككىمىز مېنىڭكىدە ئولتۇغانىدۇق، —دەيدۇ، —سۈس چىراغ يورۇقى ئۆينى يورۇتۇپ تۇراتتى. دادام تاپانچىنى بۇستەلگە قويۇپ، كارىۋاتنىڭ قىرىدا ئولتۇرۇپ بىر پەس سۈكۈتتىن كېيىن: «جون، بۇگۈن قۇرۇقلۇق ئارمىيە مىنىستىرى ستىمسون ماڭا، ئاتوم پارچىلىنىش ئاساسىدا يېڭى بومبا ياسالغانلىقىنى ئېيتتى. بۇلارنىڭ ھەممىسى مۇتلەق مەخپىي...» دېدى. دادام غەمكىن كۆرۈنەتتى.» ئېزىنخاۋېرنىڭ بىئوگرافى ئامبروسمۇ: ئېزىنخاۋېر ئاتوم بومبىسىنى ئىشلىتىشكە قارشى ئىدى. ئۇ مىنىستىر ستىمسونغا: «ئامېرىكا ئاتوم بومبىسى ئىشلىتىپ، دۇنيانى جامائەتچىلىكنى زىلزىلىگە سېلىپ قويۇشتىن ساقلىنىشى كېرەك» دېدى.

ئۇرۇشتىن كېيىن ئېزىنخاۋېر پات-پاتلا ئۆزىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ھايات يولى توغرۇلۇق ئويغا چۆمىدىغان بوپقالدى. ئۇ، ئۇرۇشنىڭ تۈگىشىگە ئەگىشىپ، ھەربىيلىك ھاياتىنىڭ تۈگىگەنلىكىنى ھېس قىلدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئېزىنخاۋېر ئۇرۇش تۈگەپ كۆپ ئۆتمەي، باشقا ئامېرىكىلىق بىر قانچە گېنېراللار بىلەن بىرلىكتە يېڭىلا بېكىتىلگەن ئالىي ھەربىي ئۇنۋان-بەش يۇلتۇزلۇق گېنېراللىققا ئۆستۈرۈلگەنىدى. 1945-يىل نويابىردا ئېزىنخاۋېر بالىلىق چاغلىرىدىكى دوستى ھەم ئۇنىڭ ھەربىيلىك تەقدىرىگە مۇناسىۋەتلىك بولغان ئادەم خېرزلىتقا خەت يېزىپ: «مېنىڭ ھەربىي سەپتىن چېكىنىشتىنمۇ كۈچلۈك ئارزۇيۇم يوق» دېدى. لېكىن، ئۇ ھەربىي سەپتىن چېكىنىسە نېمە قىلىدۇ؟ شۇنى بىلىش كېرەككى، 55 ياشقا كىرگەن ئادەم ئۆزىنى ھەممە نەرسىلەر ئۆتمۈشكە ئايلاندى، دەپ قارايدىغان ياشقا باردىم دەپ

هېسابلىمايدۇ. ئۇرۇش ئاياغلاشقاندىن كېيىن ئېزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ يېقىن دوستلىرىغا: «مەن ئېرىشىشكە تېگىشلىك ھەممە نەرسىگە- پۈتۈن شان-شەرەپلەرنىڭ ھەممىسىگە ئېرىشتىم. مەن بىر ئالىي مەكتەپكە مۇدىر بولسام، ئازراق يەر تېرىسام، قالغان ئۆمرۈمنى مۇشۇنداق ئۆتكۈزسەم دەيمەن» دېدى. باشقا بىر قىسىم يازغۇچىلار ئۇنىڭ دەم ئېلىشقا چىقىپ، يېزىقچىلىق بىلەن مەشغۇل بولغۇسى، گولف توپ ئويناپ تىنچ تۇرمۇشنىڭ ھۇزۇرىنى كۆرگۈسى بار دېدى. ئېھتىمال شۇنداقتۇر. ئېزىنخاۋېرنىڭ ئۆزىنىڭ پىلانىمۇ شۇنداق ئىدى. بىراق، ئامېرىكىدىكى ئىككى سىياسىي پارتىيىنىڭ كاتتىۋاشلىرى كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىككەنىدى. ئېزىنخاۋېرنى زۇڭتۇڭلۇققا كۆرسىتىش توغرىسىدىكى تەكلىپلەر بارغانسېرى كۈچىيىپ كەتتى.

1945-يىل 11-نويابىر ئېزىنخاۋېر كېڭەش پالاتا ھەربىي كومىتېت يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن ئايروپىلان بىلەن ۋاشېنگتونغا، ئاندىن ماميې بىلەن پويىزغا ئولتۇرۇپ ئىئوۋا شىتاتىدىكى بورنېيغا باردى. ماميېنىڭ تۇغقانلىرىنى يوقلىدى. ماميې دەم سىقىلىش كېسىلى قوزغىلىپ قېلىپ دوختۇرخانىدا يېتىپ قالدى. نەچچە كۈندىن كېيىن ماميېنىڭ پۈتۈنلەي ساقىيىپ كەنكەنلىكىگە كۆزى يېتىپ ۋاشىنگتونغا قايتىپ، پارلامېنتنىڭ ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنىغا قاتناشتى. 20-نويابىر كۈنى، ترۇمىن مارشاللىنىڭ باش شتاب باشلىقلىق ۋەزىپىسىدىن بەرگەن ئىستېپاسىنى قوبۇل قىلدى. بۇ ۋەزىپىگە ئېزىنخاۋېر تەيىنلەندى.

ئامېرىكا خەلقى ئۇرۇشتىن قاتتىق بىزار بولۇپ كەتكەنىدى. 2 - دۇنيا ئۇرۇشى ئاياغلاشقاندىن كېيىن، ئامېرىكا دائىرىلىرى تاجاۋۇزچىلىق خاراكتېرىدىكى تاشقى سىياسەتنى يۈرگۈزۈپ، زور كىشىلىك جەڭگىۋار قوشۇنلارنى ساقلاپ

قىلىپ، خەلقنىڭ كۆچلۈك تارشىلىقىغا ئۇچرىدى. 2-دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىدە ئەسكىرىي خىزمەت ئۆتىگەن پېشقەدەم جەڭچىلەر ئارقا-ئارقىدىن يۇرتلىرىغا قايتىشنى تەلەپ قىلىشتى. 1946-يىلىنىڭ بېشىدا، ئىزىنخاۋېر ھەسرەت بىلەن پارلامېنتقا بەرگەن دوكلاتىدا، ئامېرىكا زېمىنىدا ياخشى تەربىيەلەنگەن ھەم فوراللىرى خىل بىرەر قوشۇننىڭ يوقلۇقىنى ئېيتتى.

ئىزىنخاۋېر شتاب باشلىقى بولغان مەزگىللىرىدە دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى فورېستېل بىلەن قوبۇق ئارىلىشىپ، ئىنتايىن يېقىن مۇناسىۋەت ئورناتقانىدى. بۇ مىنىستىر ئۇرۇشتىن كېيىن ۋاشىنگتوندىكى ئەمەلدارلار سورۇنلىرىدا ئىزىنخاۋېرنىڭ كارامىتىنى، بۇ گېنېرالنىڭ «ئىش بېجىرىشتىكى ئاجايىپ قابىلىيىتى»نى كۆرۈپ «ئىزىنخاۋېر سىزنى زوڭتزاڭ بول دېسە، بولامسىز؟» دەپ سورىدى. دەل مۇشۇ ۋاقىتتا دۆلەت ئاق سارايغا كىرىش يولى توغرۇلۇق ئەستايىدىل ئويلىنىۋاتاتتى. بىر قىسىم بىئوگرافىلار يازغاندەك: «ئىزىنخاۋېر رەت قىلغان ئىشنى قوبۇل قىلمىغان مۇساپىنى بېشىدىن كەچۈرۈشكە باشلىدى» قارىغاندا، ئىككى پارتىيىنىڭ باشلىقلىرى ئونى زوڭتۇڭ نامزاتلىقىغا كۆچەپ كۆرسەتتى. 20 مىڭ سايلىغۇچى ماقۇل بولۇشنى ئىلتىماس قىلىپ ئۇنىڭغا خەت يازغاندا، ئۇ ئاقسارايى توغرۇلۇق ئويلانمىسا بولمايدىغانلىقىنى چۈشەنۈر ھېس قىلدى.

زۇختۇڭ سايلام رىقابىتى

ئېزىنخاۋېر 1945-يىل نويابىردىن 1947-يىل فېۋرالغىچە ئارمىيە شتاب باشلىقلىرى باش قوشۇش كېڭىشمىسىنىڭ رەئىسلىكىنى ئۆتىدى. بۇ مەزگىلدە رەڭگارەڭ سىياسەتۋازلار بۇ گېنېرالنىڭ شەۋكەتلىك ئىسمىدىن پايدىلىنىپ، قارامۇقلۇق بىلەن كەينى-كەينىدىن سىياسىي قىمار ئويناقچى بولۇشتى.

شەرقىي قىسىم مالىيە گۇرۇھىدىكى ئېسىلزادىلەر ئېزىنخاۋېر يېڭى ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالغۇچە ئاساسىي جەھەتتىن ئۇنىڭغا يېقىنلاشتى. مەسىلەن، خەلقئارا سودا ماشىنا-ئۈسكۈنىلەر شىركىتىدىكى توماس ۋاسېن 1946-يىل مارتنىڭ باشلىرى گېنېرالنى يرقلاپ بەش بۇرجەكلىك بىناغا باردى ۋە ئۇنى نيۇ-يورك سەنئەت مۇزېيىغا بېرىپ نۇتۇق سۆزلەشكە تەكلىپ قىلىپ تۇرۇۋالدى. نيۇ-يوركتىكى بىر قىسىم چوڭ شىركەتلەرنىڭ كاتتا ۋاشلىرىنىڭمۇ ھەر قايسىسىنىڭ ئۆز ئالدىغا ئوي-خىياللىرى بار ئىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنى تەشكىلاتلاردىكى ياكى ئالىي مەكتەپلەردىكى ئورۇنلىرىغا تاينىپ ئېزىنخاۋېرغا يېقىنلىشىشقا باشلىدى. ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن ئىلگىرى، ئېزىنخاۋېر ئامېرىكا سودا ساھەسىدە مەشھۇر ئەربابلارنىڭ بىرىنىمۇ تونۇمايتتى؛ ئۇرۇش مەزگىلىدە ئۇلارنىڭ ئاز سانىدىكىلىرى بىلەن ئۇچراشقانىدى. 1947-يىلىغا كەلگەندە، ئېزىنخاۋېر ئۇلارنىڭ

ئارىسىدىكى نەچچە يۈز كىشى بىلەن كۆرۈشتى ياكى ئۇلار بىلەن خەت-ئالاقە قىلىشتى. ئۇلار مالىيە كۈچى ئەڭ زور 100 زەردارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكىنى تەشكىل قىلاتتى.

بۇنىڭدىن 20 يىل ئىلگىرى ئېزىنخاۋېر بىلەن مامىي ۋاشىنگتوندا تۇرغاندا، نام-ئەملى چىقمىغان ئوفىتسېرلار ۋە ئۇلارنىڭ ئاياللىرى بىلەن ئارىلىشاتتى. لېكىن، 1946-يىلدىن 1948-يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتا ئۇلارنىڭ ئارىلىشىدىغان ئادەملىرى ئىچىدە بىرمۇ ئوفىتسېر قالمىدى. ئېزىنخاۋېر ئەر-خوتۇن ئىككىسى 30-يىللاردا مايور ۋە ئۇلارنىڭ ئاياللىرى بىلەن: 40-يىللاردا كولومبىيە رادىئو شىركىتىنىڭ لىدىرى ياكى ئامېرىكا پولات-تۆمۈر كومېىناتى جوڭقۇرۇش ھەيئىتىنىڭ رەئىسى ياكى ئۆلچەملىك نېفىت شىركىتىنىڭ لىدىرلىرى بىلەن قارتا ئوينايتتى. ئېزىنخاۋېرنىڭ يېڭى دوستلىرىنىڭ ھەممىسى ئاساسەن دېگۈدەك مىلىونېرلار ئىدى.

ئېزىنخاۋېرنى سايلام رىقابىتىگە قاتىشىشقا ھەيدەكچىلىك قىلىۋاتقانلارنىڭ كۆپىنچىسى ئېزىنخاۋېر مۇتلەق ئۇستۇنلۇك بىلەن غەلىبە قازىنىدۇ، دەپ قارىشاتتى. ئېزىنخاۋېر بۇنىڭغا جاۋاب قايتۇرمىدى. ئۇ ھېچقانداق پارتىيە-گۇرۇھلارغا مەنسۇپ ئەمەس ئىدى، سىياسىي تەجرىبىسى ياكى ئاساسى، سىياسىي ئىشلار بىلەن شۇغۇللانغانلىق نوغرىسىدا خاتىرە ۋە ھېچقانداق تەشكىلىمۇ يوقىدى. ئۇ «ئېزىنخاۋېر قىزغىنلىقى»نىڭ راستلىقىدىن گۇمانلىناتتى ياكى ئۇ ئۆزىنىڭ «يۈكسەك ئىناۋىتى»نى تولۇق تونۇپ يەتمىگەچكە، باشقىلارنىڭ نەزەرىدىكى چۈشىنىشلىك پاكىتقا ئىشىنىشتى رەت قىلغانىدى. بۇتچېر ئۇنىڭغا يازغان خېتىدە. «نۇرغۇنلىغان كىشىلەر»نىڭ دۆلەت ئۇنىڭ زۇڭتۇڭ بولۇشىغا ئىنتايىن موھتاج، دەۋاتقانلىقىنى ئېيتتى ھەم ئېزىنخاۋېرنىڭ «مەجبۇرىي قارار قىلىش» ئۈچۈن ئالدىن بېشارەت بەردى. ئېزىنخاۋېر بۇنىڭغا مىيىقىدا كۈلۈپلا

قويۇپ، «سىز تىلغا ئالغان ھېلىقى كەيپىيات ناھايىتى شالاڭ تارقىلىۋاتقان نەرسە. مەن سىزگە بۇ ھەقتىكى خۇلاسەمنى، يەنى گۇمانىمنى قويمايمۇ تۇرالمايمەن» دەپ جاۋاب بەردى. ئۇ، بۇ قىزغىن ئېقىم كەلگۈسىدە نامزات بولۇشقا رىغبەتلەندۈرۈش تۇرماق، مېنى ھالاكەتكە ئېلىپ بارىدۇ، دەپ قارىدى.

ئېزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ ئەھۋالىدىن قانتىق ئازابلاندى. ئۇ پارتىيە ۋە گۇرۇھ سىياسىتىدىن بەك بىزار ئىدى. باشقىلارنىڭ قوللىشىنى ئىلتىماس قىلىش توغرىسىدىكى ئوي-خىياللار سىياسىي سودا بىلەن شۇغۇللىنىش، نامزاتلىقىنى قولغا كەلتۈرۈش، سايلام رىقابىتىگە قاتنىشىش، ئەمدى بېرىشنى ۋەدە قىلىش شۇنىڭدەك پارتىيە گۇرۇھلار سىياسىتىگە تەۋە باشقا بارلىق ئوي-خىياللارغا ئوخشاش ئۇنىڭغا يات ئىدى. لېكىن، پۈتكۈل دۆلەت بىر قىسىم ئەڭ چوڭ كارخانىچىلار ۋە مەشھۇر سىياسەتچىلەردىن تارتىپ ھەربىي سەپتىكى قايتقان مىڭلىغان-مىليونلىغان كىشىلەر ئۇنىڭ تەكلىپىنى رەت قىلماسلىقنى دەۋەت قىلاتتى. كىشىلەر ئۇنىڭ زۇڭتۇڭ نامزاتى بولۇشنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالدى. ئۇ بۇنىڭدىن ئۆزىنى قاچۇرۇشنىڭ ناھايىتى تەس ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، زۇڭتۇڭ بولسا قانداق بولىدىغانلىقىنى توغرۇلۇق ئويلىنىشقا مەجبۇر بولدى. ئىشقىلىپ ئۇ پات ئارىدا ھەربىيلىكتىن چېكىنىپ، دەم ئېلىشقا چىقاتتى، شۇڭا بۇنىڭدىن كېيىنكى «ئىستىقبالى»نى ئويلىمىسا بولمايتتى.

ئېزىنخاۋېر دولقۇنىنىڭ شەكىللىنىشىدىكى گەۋدىلىك سەۋەبلەرنىڭ بىرى شۇكى، ئېزىنخاۋېر قايسى سىياسىي پارتىيىنى يۆخشى كۆرىدىغانلىقىنى ھېچقاچان ئىزھار قىلمىغان، ھەتتا ئەڭ يېقىن دوستلىرىغىمۇ ئاشكارىلىمىغانىدى. دېموكراتلار پارتىيىسى بىلەن جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىدىكىلەر ئېزىنخاۋېرنى ناھايىتى ئاسانلا ئۆز

پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى دەپ بىلەتتى. ئۇنىڭ ئائىلىسىدە ژاشىنگتوندىكى سىياسىي سەھنىدىكىلەر بىلەن ئالاقىسى بار بىردىنبىر كىشى—مىلتون ئىدى. ئۇ دېموكراتلار پارتىيىسى ۋە جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى ھۆكۈمەت ئورگىنىدا قالتىس ياخشى ئىشلەيتتى. گېنېرال ئېزىنخاۋېر ئەزەلدىن دۆلەت ئىچىدىكى سىياسىي مەسىلىلەر توغرۇلۇق مۇھاكىمە قىلىشتىن ئىھتىيات بىلەن ئۆزىنى قاچۇرۇپ كەلگەنىدى، شۇڭا ئۇنىڭ بۇ مەسىلىلەرگە بولغان مەيداننى ھېچكىم بىلمەيتتى. بىر كەسىپي ھەربىي بولۇش سۈپىتى بىلەن، دۆلەتنىڭ ئىچكى سىياسىتىگە، مالىيىدە كۆرۈلگەن قىزىل رەقەمگە، دۆلەتنىڭ پارلامېنتقا، ھۆكۈمەتنىڭ سانائەت ۋە بېرا ئىگىلىكىگە قارىتا تەڭشەش ئېلىپ بېرىش ياكى ئىرقىي مۇناسىۋەتلەرگە دائىر مەسىلىلەرگە سۈكۈت قىلىپ، باھا بەرمەيتتى. بۇ ئۇنىڭ يەنە بىر خاراكتېرى ئىدى. ئۇ ئۆزىگە خاس بولغان قاراشلاردا چىڭ تۇراتتى، بۇ قاراشلار سىياسىي جەھەتتە باشتىن-ئاياغ ئوتتۇرا لۇشيەنگە ياتاتتى.

زۇڭتۇڭ سايلام رىقابىتى مەسىلىسىدە ئېزىنخاۋېر بىر قېتىم ئەمەس، بەلكى تالاي قېتىم ئوخشاش بولمىغان خاھىشتىكى كىشىلەرنىڭ پىكرىنى ئالدى. ماك ئارتۇر بىلەن مارشالل شۇنداق كىشىلەرنىڭ جۈملىسىگە كىرەتتى. لېكىن، شۇ ۋاقىتلاردا ئېزىنخاۋېرنىڭ ئىنىسى—مىلتون ئۇنىڭ ئاساسلىق مەسلىھەتچىسى ئىدى. ئېزىنخاۋېر ئىنىسىنىڭ سىزىقىدىن چىقمايتتى. مىلتون سىياسەتۋازلارغا ئېزىنخاۋېرنىڭ ئۆزى ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ بىر مەھەل شۆھرەت تاپقان ئىسمى كېرەك دەپ قارايتتى. ئېزىنخاۋېرلار جەمەتىدىكى «ئەمەلىيەتنى سۆزلەيدىغان بۇ ھۆرىيەتپەرۋەر تەرەپدارى» ئاكىسىنىڭ زۇڭتۇڭ ھەم سايلام رىقابىتىگە قاتنىشىشىغا قارشى ئىدى.

1948-يىل ئىيۇلدا ئېزىنخاۋېر مەملىكەت بويىچە داڭلىق

كولەمىنى ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ مۇدىرى بولدى. ئۇ بۇنىڭدىن ئىلگىرىمۇ دەنيادىكى ئورغۇن ئۇنىۋېرسىتېتلارنىڭ پاخرى ئىلمىي ئۇنۋانى بىلەن ئاتاقلارغا ئېرىشكەنىدى. لېكىن ئەتراپىدىكىلەرگە، ئالدى بىلەن ئۆزىگە شۇنداق ئېنىق ئىدىكى، ئىلىم ساھەسىدىكى بۇ شان-شەرەپلەر ئۇنىڭغا پەننىڭ مەلۇم بىر تارمىقى تەرەققىياتىغا ئۆھىپە قوشقانلىقى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى 2-دۇنيا ئۇرۇشى يىللىرىدا ھەربىي ئىشلارغا قوشقان تۆھپىسى ئۈچۈن بېرىلگەنىدى.

مەملىكەت ئەچى-سىرتىغا داڭلىق بۇ ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ بوسۇغىسىغا قەدەم قويالىماسلىقىم دۆلەت ئېزىنىڭ بىكى خىزمىتى ئورنىدا قۇرۇلغىنى، بولايدىغان ئالاي مۇزەككەپ مەسىلىلەرگە دۇچ كەلدى. ئىلمىيەن ساھەسىدىكى بىر قىسىم ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە ئەربابلار بۇنداق بىلىم يۇرتلىرىنى گېنېرال ئەمەس، بەلكى ئالىم ياشۇرۇشى كېرەك دەپ قاراپ، بىكىدىن تەسىلەگەن مۇدىرغا تارىخى چىقتى. بۇ خىل گەپ-سۆزلەرنى ئاڭلىغان ئېزىنىڭ بىر قىسما بولۇپ قالدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ئېزىنىڭ مۇئامىلىدىكى ماھىرلىقى بىلەن، بۇ قېتىمقى مەشكۇل تەمىرلىدىن تۇنۇلۇشنىڭ مۇۋاپىق چارىسىنى ئويلاپ تاپتى. ئۇ مەكتەپتىكى پروفېسسورلار بىلەن يۇقىرى رەت كۆرۈشكەندە، ئۇ ئېزىنىڭ ئالاھىدىلىق تاجىنىڭ قوغلاشمايدىغانلىقىنى، ئىلىم-پەنگە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلغاندا، ئاساسەن پروفېسسورلارنىڭ دانا پىكىرلىرىگە ئەھمىيەت بېرىدىغانلىقىنى جاكارلىدى.

ئېزىنخاۋېر كەتمەرلىك بىلەن ئۆگەندى. ھەر قانىسى بىللىقلارغا ۋە كاۋېدرالارغا پات-پات كىرىپ دەرس ئاڭلىدى. بۇ داڭلىق بىر ئالىي مەكتەپتە ئاز كۆرۈلىدىغان ئىش بولۇپ ھېسابلىناتتى. ئۇ بۇلۇپمۇ تارىخ بىلەن قىزىقىغا ئالاھىدە قىزىقاتتى. ئۇ ياشراق تارىخشۇناسلارنى يېخىپ، ئۇلارنىڭ

مەسئۇلىيىتى ۋە ۋەزىپىسى توغرۇلۇق سۆھبەت ئېلان قىلاتتى. ئۇ فىزىكا پاكۇلتېتىنى ياقتۇراتتى، ئاتوم ئېنېرگىيىسىگە بەك قىزىقاتتى، نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن ئىزىدور رابىي بىلەن چوڭقۇر دوستلۇق ئورناتتى. پرىنسېتون ئۇنىۋېرسىتېتى يۇقىرى دەرىجىلىك تەتقىقات يۇرتى ئىزىدور رابىنى تەكلىپ قىلغاندا، ئېزىنخاۋېر پۇتۇن كۈچى بىلەن خىزمەتنى ئىشلەپ رابىنى ئېلىپ قالدى. ئېزىنخاۋېر رابىغا، كولومبىيە ئۇنىۋېرسىتېتى سىزگە موھتاج، ئۇزىنىڭمۇ رابىغا موھتاج ئىكەنلىكىنى، رابىي كېتىپ قالسا، كولومبىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ شان-شەرىپى ئۈچۈن قاقشاتقىچ زەربە بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. نەتىجىدە ئۇ رابىنى قايىل قىلىپ ئېپقالدى.

بۇ روشەنكى، كولومبىيە ئۇنىۋېرسىتېتى ئۈچۈن بىر ياخشى ئىش ئىدى. ئېزىنخاۋېر كولومبىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدا تۇرغان ئىككى يىل ئىچىدە—ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ مەكتەپتە خىزمەت قىلغان ۋاقتى بىر يىلغىمۇ يەتمەيتتى—بىر بۇرۇش پىلانلارنى يولغا قويۇپ، مەكتەپكە نام-شەرەپ، پۇل ۋە جانلىق كەيپىيات بەخش قىلدى. ئېزىنخاۋېر مەكتەپ مۇدىرلىقىنى ئۆتەۋاتقان چاغدا ھەم «پۇتۇن ئامېرىكا كېڭىشى»نىڭ تەشكىللىگۈچىسى ئىدى. بۇ كېڭەشنىڭ مەقسىتى: كارخانىچىلار، ئەمگەكچىلەر، ئالىملار ۋە پارتىيە-گۇرۇھلارنىڭ ۋەكىللىرى بىلەن جەم بولۇپ مەملىكەت مىقياسىدىكى مەسىلىلەرنى مۇزاكىرە قىلىش ئىدى. بۇ تەشكىلات كولومبىيە ئۇنىۋېرسىتېتىگە ئىقتىسادىي ئامىل ئەپكېلىپلار قالماي، بەلكى نام-ئاتاقمۇ ئەكەلدى.

ئېزىنخاۋېر دۇنيادىكى مەشھۇر ئىقتىسادشۇناس ئېلېي گۇنىزبۇرگ رىياسەتچىلىكىدە تۇرغۇلغان «ئىنسانلارنىڭ بايلىقىنى ساقلاپ قېلىش» پىلانىغا مەبلەغ يىغىپ، خىزمەتنىڭ قانات

يېتىشى ئۈچۈن ئىمكانىيەت يارىتىپ بەردى. ئېزىنىخاۋېر «ئۇرۇش سەۋەبى، يۇز بەرگەن ئۇرۇش ۋە ئۇرۇشنىڭ ئاقىۋىتى تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بىردىر ئالىي مەكتەپنىڭ يوقلۇقىنى» ھېس قىلغانلىقىنى ئېيتىپ، بۇ ئەھۋالنى ئۆزگەرتىپ «ئۇرۇش ۋە تىنچلىق تەتقىقاتى يۇرتى» ئۈچۈن مەبلەغ يىغدى. ئۇ گېئورگې كېننانىنى تەتقىقات يۇرتىنىڭ باشلىقى بولۇشقا قايىل قىلماقچى بولدى. بۇ تەكلىپنى كېننان رەت قىلغاندىن كېيىن ئېزىنىخاۋېر ۋىلىيام فوكسقا خىزمەت ئىشلەپ، ئۇنى ئىرۋ ئۇنىۋېرسىتېتىدىن ئايرىلىپ بۇ خىزمەتنى ئۈستىگە ئېلىشقا قايىل قىلدى. فوكس بۇ تەتقىقات يۇرتىنىڭ داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلىشى ۋە خىزمەتلەرنى ئۈنۈملۈك قانات يايدۇرۇشى ئۈچۈن ئالاھىدە كۈچ سەرپ قىلدى.

ئېزىنىخاۋېرنىڭ كولومبىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدا ۋەزىپە ئۆتىشى دەل «سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى» نىڭ مۇزدەك شامىلى ئالىي مەكتەپ سىنىپلىرى قاپلىغان مەزگىلىگە توغرا كېلىپ كەلدى. سوتسىيالىزم ۋە كوممۇنىزمگە دائىر مەسىلىلەرنى تەتقىق قىلىشمۇ يولدىن چىققانلىق دەپ جاكارلاندى. كولومبىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ يېڭى مۇدىرىدا سوتسىيالىزم بىلەن كوممۇنىزمغا قارىتا قىزغىنلىق بولمىسىمۇ، لېكىن ئۇ تەتقىقات ئېلىپ بېرىش زۇرۇرلۇكىنى تەشەببۇس قىلدى. بەزىلەر مۇنداق دېدى: «ئېزىنىخاۋېر مۇشۇ پاكىتنى ئىگىلەشنى بىلدۇ. شۇڭا، ئۇنى چۈشىنىش ۋە شۇنىڭ بىلەن بولغان كۆرەشتە ئۇنۇملۈك ئۇسۇل تېپىپ چىقىش ئۈچۈن سوتسىيالىزم بىلەن كوممۇنىزمنى تەتقىق قىلىش كېرەك دەپ ھېسابلايدۇ.»

دېھقانچىلىق شارائىتىنى ياخشىلاش ئۈچۈن ئېزىنىخاۋېر يەنە تۇپراقنى تەتقىق قىلىدىغان--ئامېرىكىنىڭ «ئەڭ زور بايلىقى»--«چېرىتىش ۋە ئىسراپچىلىق» پىلانىنى يولغا قويدى ھەمدە ئۇزۇنىڭ مۇناسىۋىتىدىن پايدىلىنىپ بۇ ئىشقا بىر قىسىم

دۆلەتلەرنىڭ پاشىلمىلىرىنى قاتناشتۇردى. يېڭى بىر «قۇرۇلۇش مەركىزى» نىمۇ قۇرۇپ چىقتى. مەكتەپكە بىرىلگەن مەبلەغنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ ئوقۇتقۇچىلارنىڭ مائاشىمۇ كۆتۈرۈلدى. ئامېرانتلار بىلىم يۇرتىدىكى جۇشقۇن كەيپىياتقا تولدى. قىسقىسى، ئېزىنخاۋېر ۋەزىپىگە ئولتۇرغان قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە يېڭى پىلانلارنى يولغا قويۇش جەھەتتە تالاي مەكتەپ مۇدىرلىرى ئون يىلدا قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلەردىنمۇ كۆپ نەتىجىلەرگە ئېرىشتى.

ئېزىنخاۋېر مەبلەغ يېتىشقا ناھايىتى ماھىر ئىدى. لېكىن، نۇرغۇن پۇلدار دوستلىرى خەت يېزىپ ئۇنىڭ كولومبىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ھەر قايسى جەھەتتىكى پىلانلىرىنى ئۆزلىرىگە چۈشەندۈرۈپ قويۇشنى ئىلتىماس قىلىشتى. ئېزىنخاۋېر ئۇچۇق ھالدا، ئۇلارنىڭ پۇل ئىئانە قىلىپ «كولومبىيىگە يارىدەم بېرىش ئامېرىكىغا يارىدەم بەرسە» ئۆزىنى قوللىغان دەپ قارايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئېزىنخاۋېر بىر قېتىم نېفىت ساھەسىدىكى پۇلدارلار بىلەن كۆرۈشكىلى مەخسۇس تېكساسقا باردى. ئۇ ئامال بار كولومبىيە ئۇنىۋېرسىتېتى ئۈچۈن ئازكەم 500 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى يىغىشنى پىلانلىدى. ئېزىنخاۋېر مۇشۇنچىۋالا كېپ پۇلنىڭ بىر قىسمىنى ئۆزىنىڭ تونۇشتۇرۇشى ۋە قىزغىنلىقى بىلەن يىغدى. لېكىن، ئاساسەن پۇل ئىئانە قىلغۇچىلار بۇنى گېنېرال ئېزىنخاۋېر بىلەن ياخشى مۇناسىۋەت ئورنىتىشنىڭ يا كى بۇ خىل ياخشى مۇناسىۋەتنى ساقلاپ قېلىشنىڭ ئۇسۇلى ئىكەنلىكىنى بىلەتتى.

ئېزىنخاۋېر كولومبىيىدە ۋەزىپە ئۆتىگەن مەزگىلدە بىر ياتتىن مەكتەپ ئىشلىرىنى باشقۇرغاچ، يە بىر ياقتىن ئەسلىمە يازدى. 1948-يىلى ئۇنىڭ «ياۋروپاغا بۇرۇش قىلىش» ناملىق كىتابى تۇنجى نەشىردىن چىقتى. باج ئورۇنلىرى ئېزىنخاۋېرنىڭ

كەسپىي يازغۇچى ئەمەسلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، باجدا ئۇنىڭغا ئالاھىدە ئېتىبار بەردى. يازغۇچىنىڭ كىرىمى 476 مىڭ 250 ئامېرىكا دوللىرىغا يەتتى. «ياۋروپاغا بۇرۇش قىلىش» ناملىق بۇ كىتاب 1966-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە 170 مىڭ نۇسخا سېتىلدى ھەم 22 خىل تىلغا تەرجىمە قىلىندى.

ئۇنىڭ نۇرغۇن بىئوگرافىلىرى، ھەربىي قوشۇندىن ئايرىلىپ كولومبىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدا ۋەزىپە ئۆتىشى ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئاقسارايغا كىرىش ئۇچۇن بىر سەكرەش بولدى، دەپ جەزملەشتۇردى. ئۇلار، ئامېرىكىنىڭ ئەنئەنىسى بويىچە، دۆلەتنىڭ زۇكۇتۇڭى ئۆزىدە بەلگىلىك دەرىجىدە قەلەم خىزمىتى تەجرىبىلىرىنى ھازىرلىشى زۆرۇر، ئېزىنىخاۋېردا مانا مۇشۇ كەمچىل ئىدى، دەپ كۆرسەتتى.

ھالبۇكى، ئېزىنىخاۋېرنىڭ كولومبىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدا ۋەزىپە ئۆتىشى ئۇزۇنغا بارمىدى. ئۇ ئالىي مەكتەپ تۇرمۇشىنىڭ سىرلىرى ئوستىدە ئىزدىنىۋاتقاندا، غەرب جاھانگىرلىك گۇرۇھى قوزغىغان «سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى» پۈتكۈل دۇنيانى قاپلىغانىدى. بۇ «سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى» ئىقتىساد، ئىدېئولوگىيە، سىياسىي ۋە دىپلوماتىيىگە ئالاقىدار ھەر قايسى ساھەلەرگە چېتىلغانىدى. ئامېرىكىنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا، شىمالىي ئاتلانتىك ئوكيان سىياسىي ۋە ھەربىي ئىتتىپاقى—شىمالىي ئاتلانتىك ئوكيان ئەھدى تەشكىلاتى 1949-يىلى ئاپرېلدا قۇرۇلدى. مەزكۇر تەشكىلاتقا ئەزا دۆلەتلەرنىڭ بىرەك پىكرىگە ئاساسەن، گېنېرال ئېزىنىخاۋېر مەزكۇر تەشكىلاتقا قوماندانلىق قىلىشقا ئەڭ مۇۋاپىق نامزات بولۇپ كۆرسىتىلدى.

1950-يىل 18-دېكابىر دۋايت بىلەن مامىي پورمان ناملىق ياتاقلىق ماشىنىدا، ئوخشۇ شتاتى ئارقىلىق يېراق جايدىكى بىر ئىنىستىتۇتقا كېتىۋاتاتتى. بىر پويىز ئىستانسىسىغا بارغاندا بىر

تۆمۈر يول خىزمەتچىسى ئېزىنخاۋېرغا زۇڭتۇڭ ترۇمىننىڭ ئۇنى تېلېفوندا ئىزدەۋاتقانلىقىنى ئېيتتى. تېلېفون بار يەرگە بېرىش ئۈچۈن قار قېلىن چۆلنى بېسىشقا توغرا كېلەتتى. بۇ «سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى»قا تۇتىشىدىغان يول ئىدى. زۇڭتۇڭ ترۇمىن ئېزىنخاۋېرغا شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىغا ئەزا بولىدىغان دۆلەتلەر باشلىقلىرىنىڭ بىرلىككە كەلگەن پىكرىنى يەكۈزدى. گېنېرال كېيىن ئەسلەپ مۇنداق دەيدۇ: «بۇ تەلەپ مېنىڭدە بىر خىل ئۈمىدسىزلىك تۇيغۇسىنى پەيدا قىلدى. مۇنتىزم تۇرمۇش ئادىتىنى يېڭىۋاشتىن ئۆزگەرتىپ، ياۋروپاغا بېرىشىم كېرەك ئىدى.» بىراق، ئۇ يەنە قەتئىي ھالدا مۇنداق دەيدۇ: «مېنىڭ شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىغا بولغان قارىشىمدا شەك يوق. مېنىڭ قارىشىمچە، غەرب مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىياتى شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىنىڭ مۇۋەپپەقىيىتىگە باغلىق.»

1951-يىل 7-ياتۋادا گېنېرال ئېزىنخاۋېر پارىژغا كېلىپ، غەرب چوڭ دۆلەتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان — شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىغا ئەزا دۆلەتلەرنىڭ قۇرۇقلۇق، دېڭىز ۋە ھاۋا ئارمىيە قوشۇنلىرىغا رەھبەرلىك قىلدى. ئۇ شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىنىڭ قوراللىق قىسىملىرىنى تەشكىللەش ئۈچۈن كۆپرەك ئەجىر سىڭدۈرۈشى كېرەك ئىدى. ئېزىنخاۋېر مارشال مونتگومېرنى مۇئاۋىن قوماندانلىققا تەكلىپ قىلدى. بۇ ئۇرۇش مەزگىلىدە ئەنگلىيە — ئامېرىكا ئېلىپ بارغان سىياسىي ۋە ھەربىي ئىشلاردىكى سىياسىي سودا ئىدى. شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىنى تەشكىللىگۈچىلەر، مونتگومېرنىڭ بۇ قوراللىق قوشۇنىنىڭ باش قوماندانى ئېزىنخاۋېرنىڭ مۇئاۋىنلىقىغا تەكلىپ قىلىنىشى، ئەنگلىيە بىلەن ئامېرىكىنىڭ يېڭى سىياسىي ۋە ھەربىي بىرلەشمىدىكى ئىنتىپاقلىقىنى گەۋدىلەندۈرۈش مەقسەت قىلىنغان، دەپ ھېسابلىدى.

ئېزىنخاۋېر گېنېرال لېيتېنانت ئالفرېد گرۇنتېرنى شتاب باشلىقلىقىغا تەكلىپ قىلدى. «بەش بۇرجەكلىك بىنا» گرۇنتېرغا «ئۇ ناھايىتى مۇنەۋۋەر بىلانچى ھەم پۇتۇن ئارمىيە بويىچە بىردىڭى ئەڭ ياخشى ئويلايدىغان ئادەم ئىدى» دەپ باھا بەردى. ئېزىنخاۋېر ئامال بار ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ شىتاتقا قاتتىق چەك قويغان بولسىمۇ، شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىنىڭ پارىژدا تۇرۇشلۇق قوماندانلىق شتابىغا 12 دۆلەتتىن كەلگەن 40 خىل ھەربىي فورما كىيگەن 200 ئوفىتسېر يىغىلدى.

شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىنى قۇرغۇچىلار ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە 2-دۇنيا ئۇرۇشى جەريانىدىكى جەڭگىۋار ئەنئەنىنى ئىشلىتىپ «سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى» غا سۇرلۇك تۈس كىرگۈزمەكچى بولدى. ئېزىنخاۋېر بۇ سىياسىي ۋە ھەربىي گۇرۇھنىڭ قوراللىق قوشۇنىنى قۇرۇش ئۈچۈن ناھايىتى كۆپ يۇرەك قېنىنى تەقدىم قىلدى. ئۇ ئامېرىكا زۇكتۇكى بولۇپ سايلانغاندىن كېيىن ئاتالمىش شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى تەكىتلەپ، ئامېرىكا ھامىيلىقىدىكى شىمالىي ئاتلانتىك ئوكيان ئەھدى تەشكىلاتىدىكى دۆلەتلەر گۇرۇھىنىڭ پرىنسىپلىرىنى ئومۇميۈزلۈك كۈچەيتتى ۋە بۇ پرىنسىپنى دىپلوماتىيە پائالىيىتىنىڭ ئاساسى قىلدى.

ئېزىنخاۋېر شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىدىكى بارلىق ئىستراتېگىيىچىلەرگە ئوخشاش بىر نۇقتىنى داۋاملىق تەكرارلىدى: غەرب سىياسىي ۋە ھەربىي ئىشلاردا بىرلىككە كەلسىلا، كاپىتالىزم دۇنياسى ئاندىن «كوممۇنىزم تەھدىتى» دىن ساقلىنالايتتى. سوۋېت ئىتتىپاقى ئاتوم بومبىسىنى ياسىغاندىن كېيىن، ئۇ: «ھازىر ئامېرىكا خەلقى ئۆز دۆلىتى تارىخىدا بىرىنچى قېتىم پۈتۈنلەي ۋەيران بولۇش خەۋپى ئىچىدە

ياشاشقا مەجبۇر بولۇۋاتىدۇ» دېدى. «سوۋېت ئىتتىپاقى تەھدىدى» دىن ئىبارەت قورقۇنچلۇق بۇ نەرسە غەرب دۆلەتلىرىدىكى جامائەت پىكرىنى مۇجمەللەشتۈرۈش ئۈچۈن خىزمەت قىلدى. بۇ ھەم جاھانگىرلار گۇرۇھىنىڭ تاجاۋۇزچىلىق دىپلوماتىيە سىياسىتى ئۈچۈن بىر باھانە بولدى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ «كوممۇنىزم تەھدىتى» توغرۇلۇق داۋراڭ سېلىشتىن مەقسىتى، ئاساسەن سىياسىي جەھەتتە غەرب ئوك قانات گۇرۇھى بىلەن بىرلىكنى ساقلاش ئىدى. بۇ قارشى تۇرغۇچىلار گۇرۇھى جاھانگىر دۆلەتلەر كۈچلىرى بىلەن بىرلىشىپ، دۇنيادىكى مىللىي ئىنقىلابىي ھەرىكەتلىرىنى توسماقچى بولۇشقانىدى. ياۋروپا رايونى ئامېرىكىنىڭ دىپلوماتىيە سىياسىتىدە ئىلگىرىمۇ ۋە بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئىنتايىن مۇھىم ئورۇندا تۇراتتى. دۇنيا سوتسىيالىزم سىستېمىسىنىڭ تىكلىنىشى ياۋروپا قۇرۇقلۇقىنىڭ پۈتكۈل قىياپىتىنى ئۆزگەرتمەتتى. ياۋروپا ئىككى خىل سىستېما كۈرىشىنىڭ مەركىزىگە ئايلىنىپ قالدى ھەم نۇرغۇن جەھەتلەردە پۈتكۈل خەلقئارا ھاياتنىڭ تەرەققىياتىنى بەلگىلەيتتى.

شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، بىر-بىرىگە قارىمۇ قارشى ئىجتىمائىي ئىقتىسادىي سىستېمىسىنىڭ مەنپەئىتى ئوتتۇرىسىدىكى توقۇنۇش يەر شارىغا جايلاشقان بۇ رايوندا ئالاھىدە كەسكىن تۈس ئالدى. ئېزىنخاۋېر شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى قورالىنى قىسىملىرىنىڭ ئالىي قوماندانى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئامېرىكىنىڭ تاجاۋۇزچىلىق خاراكتېرىنى ئالغان دىپلوماتىيە سىياسىتىنى ئاكتىپ يۈرگۈزدى. بۇ سىياسەتنى يۈرگۈزۈشتە ياۋروپانىڭ تۇنجان ئورنى ناھايىتى مۇھىم ئىدى. بۇ ئەھۋالدا شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى قورالىنى قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانلىقىنى ئۆتەۋاتقان ئېزىنخاۋېر ئۆز ۋەزىپىسىنى قانداق

چوشەندى؟ بۇنىڭغا ئەڭ ياخشىسى ئۇنىڭ شەخسىي خەت-ئالاقىسى ئارقىلىق جاۋاب تېپىش كېرەك. مۇكۇمەت نەرەپ ئېلان قىلغان بايانلاردا شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىنىڭ «مۇداپىئە ۋەزىپىسى»، «غەرب مەدەنىيىتىنى قوغداش»، 2-دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىدىكى «ئېرىنداشلارچە جەڭگىۋار دوستلۇق» توغرۇلۇق نۇرغۇن گەپ-سۆزلەر بار ئىدى. شەخسىي خەت-چەكلەردە ئېزىنخاۋېرنىڭ باشقا بىر مۇھىم ۋەزىپىسى تىلغا ئېلىنغان. شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى قوراللىق قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانى بولغان ئېزىنخاۋېر 1953-يىل 8-مارت پارلامېنت ئەزاسى ۋولتېر جوۋېتقا يازغان خېتىدە: «مەن پارتىيە-گۇرۇھ ئابرىمايدىغان بارلىق ئامېرىكىلىقلارنىڭ جەڭچىسى ۋە ھەرمەتكارى بولۇش سۈپىتىم بىلەن ياۋروپادىكى ئاساسلىق ۋەزىپەم - ئامېرىكىنىڭ ئاتلانتىك ئوكيان ۋە ئوتتۇرا يەر دېڭىزى رايونىغا مەبلەغ سېلىشنى قوغداش ۋە كۈچەيتىش» دېگەن.

ئېزىنخاۋېرنىڭ ئۇزىگىمۇ شۇ نەرسە ئايدىڭكى، پاي چېكى بارلارنىڭ مەنپەئىتىنى بىلەن كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ مەنپەئىتىنى تۇپتىن بىر ئەمەس. ئادەتتىكى ئامېرىكىلىقلارمۇ بۇ ۋاقىتنى ھەممىشە ئېزىنخاۋېرنىڭ سەمىگە سېلىپ تۇراتتى. ئېزىنخاۋېرنىڭ شەخسىي ئارخىپىدا تالاي ئامېرىكىلىق ئەسكەر ۋە ئوفىتسېرلارنىڭ ۋە ئاددىي پۇقرالارنىڭ ئۇنىڭغا يازغان خەتلىرى ساقلانغان. بۇ خەتلەردە ناھايىتى ئوچۇق ھالدا ئامېرىكا خەلقىنىڭ يېڭى ھەربىي ۋەزىككواچىلىك خاراكتېرىنى ئالغان تاجاۋۇزچىلىق سىياسىتىنى كۈچلۈك سۆككەنلىكى كۆرسىتىلگەن. بىر ئاددىي ئامېرىكىلىق ئەسكەرنىڭ 1951-يىل ئاۋغۇستتا ئېزىنخاۋېرغا يازغان خېتىدە: «ئەسكەرلەر ھەممىشە پىڭا ئىچىشىپ دۇنياديكى چوڭ ئىشلىرى بىلەن ئۆزلىرىنىڭ كېلەچىكى توغرولۇق غۇلغۇلا قىلىدۇ» دېگەن. ئەسكەرلەرنىڭ

كەيپىياتى مەيۇس ئىدى. ئۇلارنىڭ كەلگۈسى تۇرمۇشلاردىكى تەقدىرى «ئادەم ئۆلتۈرۈش ياكى باشقىلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلۈش، ئادەم ئۆلتۈرۈشتىن ياكى باشقىلارنىڭ قولىدا ئۆلۈپ كېتىشتىن تويغان». ئۇلار مانا مۇشۇنداق خۇلاسىگە كەلگەن. خەت يازغان كىشىنى ئەسكەرلەرگە ئاكالىتەن ئېزىنىخاۋېرغا: «بىز مۇشۇ بىر ئەۋلاد كىشىلەر چاۋشيەن ئۇرۇش مەيدانىدىكى كونا ئەسكەرلەردەك كەسپىي قاتىل بولۇشنى كېرەكمۇ؟» دەپ سوئال قويغان.

ئېزىنىخاۋېر خەت يازغان كىشىگە جاۋاب خەت يازدى. ئۇ نەزەرىيىچىلەر بىلەن ئەمەلىيەتچىلەر كەشپ قىلغان «سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى»غا ئائىت بارلىق دەلىل-ئىسپاتلارنى ئىشلىتىپ ئۆز خېتىدە، چۈنكى «كوممۇنىستلار ئاتېئىزمنى بولغا قويغاچقا، ئامېرىكا قورالىنىشقا مەجبۇر بولىدۇ» دېدى. بۇ داۋالىنىڭ كىشىلەرنى قايىل قىلالمايدىغانلىقى ئېزىنىخاۋېرغا ئېنىق ئىدى. ئۇ خېتىنىڭ ئاخىرىدا ياۋاشلىق بىلەن: «مېنىڭ خەۋرىم بار، سىزنىڭ ۋە سىزنىڭ بۇرادەرلىرىڭىز بۇ خەتنى سىلەرنى قاتتىق خاتىرجەمسىزلىككە سېلىپ قويغان مەسىلىلەرگە ئوچۇق هالدا ئاز-پاز بولسىمۇ رازى قىلارلىق دەرىجىدە بېرىلگەن جاۋاب دەپ قارىمايدۇ» دەيدۇ. بۇ هەقىقەتەن ئۆزىنى ئاشكارىلاش!

شىمالىي ئاتلانتىك ئەهدى تەشكىلاتىنىڭ سىياسىي مەنپەئىتى ئۈچۈن غەربىي گېرمانىيىنىڭ هەربىي ۋە ئىقتىسادىي جەهەتتىكى يوشۇرۇن كۈچىدىن پايدىلىنىشنى قەتئىي تەشەببۇس قىلىشتىن ئىبارەت بۇ پرىنسىپ ئامېرىكىنىڭ «ئاتلانتىك ئوكيان سىياسىتى»نىڭ ئاساسى ئىدى. هالبۇكى، بۇ سىياسەت ئاتلانتىك ئوكيانىنىڭ ئىككى قىرغىقىدىكى جامائەتچىلىكىنىڭ نەزەرىدە ئۆتمەس مال ئىدى. ئامېرىكا ئۆزلىرىنىڭ سىياسىتىنى جىددىي ئۆزگىرىش هاسىل قىلىۋاتقان سىياسىي ۋەزىيەت

ئۇستىگە قۇرماقچى ئىدى. شۇڭا ئۇلار مەزكۇر پىلانىنىڭ جامائەتچىلىكىنىڭ كۆچلۈك ئەيىبلىشىگە ھەم شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىغا ئەزا ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ قەتئىي قارشى تۇرۇشىغا ئۇچرايدىغانلىقىنى مۆلچەرلىگەنىدى.

ئېزىنخاۋېر 2-دۇنيا ئۇرۇشى يىللىرىدا، غەرب ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر ياۋروپا قوراللىق قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانى بولغان، ئۇ ھازىر يەنە شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى قوراللىق قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانلىق ۋەزىپىسىنى ئۇستىگە ئالدى. ئۇ گېرمانىيە فېدېراتسىيىسى شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىغا قوبۇل قىلىنسا، كۆچلۈك قارشىلىققا ئۇچراشتىن ساقلانغىلى بولمايدىغانلىقىنى، ئالدى بىلەن ياۋروپا دۆلەتلىرىنىڭ قارشى چىقىدىغانلىقىنى ھەر قانداق كىشىدىن بەكرەك پەرەز قىلغانىدى. ئۇنىڭ پەرىزى ۋە ئەندىشىسى ناھايىتى تېزلا ئىسپاتلاندى. 70 يىلدىن بۇيانقى ئۇچ قېتىملىق چوڭ ئۇرۇشتا، گېرمانىيە تاجاۋۇزچىلىرىنىڭ زىيانكەشلىكىگە قالتىق ئۇچرىغان فرانسىيە ياۋروپا مۇداپىئە گۇرۇھىنى قۇرۇش توغرىسىدىكى كېلىشىمنىڭ تەستىقلىنىشىنى رەت قىلدى.

ئېزىنخاۋېر بۇ ۋەقەگە ئۇرۇش مەيدانىدىكىگە ئوخشاش تېز ھەم كەسكىن ئىنكاس بىلدۈردى. ۋاشىنگتوندا ئۇتكۈزۈلگەن سۆھبەتتە ئۇ چېرچىل بىلەن قەدەممۇ-باسقۇچنى ماسلاشتۇرۇپ، فرانسىيە ھۆكۈمىتىنىڭ «مۇجمەل پوزىتسىيىسىنى دەرھال ئۆزگەرتىش» كېرەكلىكىنى تەلەپ قىلدى. چۈنكى «داۋاملىق كەينىگە تارتىش ئانلانتىك دۆلەتلىرىنىڭ ئىتتىپاقلىقى ئۈچۈن بىر زەربە» ئىدى. شۇ قېتىملىق دىپلوماتىيە پائالىيىتىدىن كېيىن، ئەنگلىيە—ئامېرىكا «تەتقىقات گۇرۇپپىسى» قۇرۇلدى. مەزكۇر گۇرۇپپا فرانسىيە كېلىشىمنى تەستىقلاشنى رەت قىلغان ھامان كونكرېت جازالاش تەدبىرلىرىنى تەتقىق

قىلدى. ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيىنىڭ تەھدىتى ئالدىدا فرانسىيە ھۆكۈمىتى گېرمانىيىنى يېڭىۋاشتىن قوراللاندۇرۇپ ئۇنىڭ ئاتلانتىك ئوكيان گۇرۇھىغا كىرىشىگە ماقۇل بولدى.

دۋايت ئېزىنخاۋېر تەكلىپ بىلەن شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى قوراللىق قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانى بولدى. بۇ ئۇنىڭ سىياسىي ھاياتىدىكى مۇھىم باسقۇچ ئىدى. بۇ مەزگىلدىكى پائالىيەتلەر ئۇنىڭ ئامېرىكا ئوڭ قانات سىياسىي گۇرۇھلار ئارىسىدىكى ئورنىنى مۇستەھكەملىدى. شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى قوراللىق قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانى بولۇش سىياسىي جەھەتتە ئىشەنچلىك بولغان ئەڭ يۇقىرى ئۆلچەم ئىدى. ئامېرىكا سىياسەتۋازلىرى مۇشۇنداق بىر ۋەزىپىنى ئاتقۇرۇۋاتقاندا ئېزىنخاۋېرنىڭ ئاقسارايغا تۇتىشىدىغان يولنى ئاسانلا ئاچالايدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنىشتى.

ئېزىنخاۋېر پارىژدا شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىنىڭ ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش يۈرگەندە، ئامېرىكىدا ئەسەبىي سىياسىي پائالىيەتلەر جىددىي ئېلىپ بېرىلىۋاتاتتى. 1952-يىلدىكى سايلام رىقابىتى ھەرىكىتى قارىغاندا كەسكىن تۈس ئالىدىغاندەك قىلاتتى، بۇنداق ئەھۋال ناھايىتى ئاز كۆرۈلەتتى. ۋاشىنگتوندىكى سىياسىي بىرژا[1] زۇڭتۇڭ ترۇمىنغا يۇقىرى باھا بەردى. ترۇمىن 1952-يىلدىكى سايلام رىقابىتى پائالىيىتى باشلانماي تۇرۇپلا، سىياسىي جەھەتتە خانىۋەيران بولغانىدى. ئىقتىساد تىنچلىق يولىغا چۈشكەندىن كېيىن ھەربىي ھازىرلىقلار قىسقارتىلمىغانلىقتىن، ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ناھايىتى تەسكە چۈشتى. 1948-1949-يىللاردىكى ئىقتىسادىي كرىزىسنىڭ جاراھەتلىرى تېخى تولۇق ساقىيىپ

---

① كاپىتالىستىك مەملىكەتلەردە سودا ۋە مالىيە ئىشلىرىغا دائىر مۇئامىلىلەرنى باشقۇرغۇچى مۇئەسسەسە.

كەتمىگەندى. ئامېرىكا چاۋشىيەندە تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشىنىڭ ئاساسىي ئېغىرچىلىقىنى ئۈستىگە ئېلىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇرۇش بىرلەشكەن دۆلەتلەر بايرىقى ئاستىدا ئېلىپ بېرىلغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئۇرۇشنى ئادەتتىكى ئامېرىكىلىقلارمۇ قوللىدى. بۇ قېتىمقى ھەربىي تەۋەككۇلچىلىككە ئامېرىكىنىڭ ئىتتىپاقداشلىرى ناھايىتى ئاز كۈچ چىقاردى. جۈمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى ئامېرىكىنىڭ ئىچكى-تاشقى سىياسىتىدىكى قېيىنچىلىقلارنى تۇرمىنىڭ قابىلىيەتسىزلىكى ۋە دېموكراتلار پارتىيىسىنىڭ ئومۇمىي سىياسىي پرىنسىپلىرى كەلتۈرۈپ چىقارغان، دەپ دېموكراتلار پارتىيىسىگە كەڭ كۆلەمدە ھۇجۇم قىلدى.

ئۇرغۇن سىياسىي داھىيلار، ئېزىنىخاۋېرنىڭ ۋاقتى يېتىپ كەلدى، دېگەن تونۇشقا كەلدى. يېڭى سىياسىي پرىنسىپلارنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن يېڭى داھىي بولۇشى زۆرۈر، ئەلۋەتتە. مەيلى دېموكراتلار پارتىيىسى ياكى جۈمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى بولسۇن، ھەر ئىككىلا پارتىيە ئېزىنىخاۋېرنىڭ تەختكە چىقىشىنى ئۈمىد قىلدى. ئۇنىڭ قايسى پارتىيىگە مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى ئېنىقلاش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇ ھاياتىدا سايلام بېلىتى تاشلاپ ياكى ئىككى پارتىيىنىڭ قايسىبىرىنى ياخشى كۆرۈش ياكى يامان كۆرۈش توغرۇلۇق ئەزەلدىن سۆھبەت ئېلان قىلىپ باققان ئەمەس. لېكىن، ئۇنىڭ دادىسى جۈمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنىڭ زۇڭتۇڭ نامزاتىنى ياقلاپ ئىزچىل بېلەت تاشلاپ كەلگەن. زۇڭتۇڭ نامزاتلىقىغا كۆرسىتىلگەن گېنېرالغا ئالاقىدار بىر ئاۋازچىلىق بار ئىدى. شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى تەركىبىدىكى دۆلەتلەرنىڭ رەھبەرلىرى ئېزىنىخاۋېر بۇ گۇرۇھنىڭ قوراللىق قىسىملىرى باش قوماندانلىقىدىن ئىستېپا بەرسە، بۇ ئىتتىپاقنىڭ مەۋجۇت بولۇش-بولماسلىق مەسىلىسىنىڭ يۈز بېرىشىدىن ئەندىشە قىلىشاتتى. مەسىلەن،

مونتگومېر ئۇرۇش مەزگىلىدە ئېزىنخاۋېر بىلەن غاژ-غۇژ بولۇشقانلىرىنى بىراقلا ئۇنتۇپ، ئۇنىڭغا: «سىز زۇكتۇك سايلام رىقابىتىگە قاتنىشىش ئۈچۈن دۆلىتىڭىزگە قايتىسىڭىز، مەنمۇ بېرىپ سايلام رىقابىتىگە قارشى تۇرىمەن» دېدى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىغا ئۇزۇن رەھبەرلىك قىلمىغان بولسىمۇ، لېكىن مۇشۇ چەكلىك ۋاقىت ئىچىدە دۇنياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىش خام خىيالىدا بولۇۋاتقان ئامېرىكا مونوپول گۇرۇھىنىڭ ئىرادىسىنى ئىجرا قىلىشتىكى كارامىتىنى كۆرسەتتى. ئۇ كەلگۈسىدىكى سىياسىي ئىشلار توغرۇلۇق ئويلانمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئاغزىدا ئەمەس ئەملىي ھەرىكىتى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ پۈتۈن شان-شۆھرىتىدىن پايدىلىنىپ، ئامېرىكا ھۆكۈمران گۇرۇھى ئوتتۇرىغا قويغان تاجاۋۇزچىلىق خاراكتېرىنى ئالغان دىپلوماتىيە سىياسىتىنى ئەملگە ئاشۇرۇش ئىرادىسىنى ئىپادىلىدى.

ئېزىنخاۋېرنى زۇكتۇك نامزاتلىقىغا كۆرسىتىش ھەرىكىتى كۈنسايىن قانات يايدى. كانزاس شتاتىدىكى نەشرىياتچى روي روۋېرتس ئېزىنخاۋېرنىڭ «كانزاستىكى مۇنەۋۋەر جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى» ئىكەنلىكىنى بۇنىڭدىن 30 يىل ئىلگىرىلا بىلدۈرگەنلىقىنى» دېدى. كېڭەش پالاتاسى ئەزاسى جون سپاكمان ئالاباما شتاتىدا دۇايتىنى دېموكراتلار پارتىيىسىنىڭ نامزاتى بولۇشقا كۆندۈرىدىغانلىقى توغرۇلۇق سۆزلىدى. بىراق، ئېزىنخاۋېر سىياسىي ھاياتى باشلىنىش بىلەنلا «ئۆزىنى تۇتۇۋالالايدىغان»، ئاسان ئىپادە بىلدۈرمەيدىغان خىسلىتىنى نامايان قىلدى.

زۇكتۇك تۈرمىسىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىدا تۇرۇشلۇق سابىق باش ئەلچى جوزېف داۋىسنى ئېزىنخاۋېرنىڭ يېنىغا ئىككى قېتىم ئەۋەتتى. بۇ دىپلومات دۇايتىنى دېموكراتلار پارتىيىسىنىڭ نامزاتى سۈپىتىدە زۇكتۇك سايلىمى رىقابىتىگە قاتنىشىشقا قايىل

قىلىشتەك ئېغىر ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالغانىدى. تۈرمەن گېنېرالغا كەلگۈسىدىكى سايلامدا پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۇنى قوللايدىغانلىقى توغرۇلۇق ۋەدە بەردى. ئېزىنخاۋېر يەنىلا: «مەن دېموكراتلار پارتىيىسىنىڭ نامزاتى سۈپىتى بىلەن سايلام رىقابىتىگە قاتنىشىش تەكلىپىنى قوبۇل قىلالمايمەن. چۈنكى جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنىڭ تەركىبى دېموكراتلار پارتىيىسىنىڭ تەركىبىدىن كۆپتەك قىلىدۇ» دەپ جاۋاب بەردى. قاتمال ھالەت بۇزۇپ تاشلاندى. ئېزىنخاۋېر بىرىنچى قېتىم ئۆزىنىڭ زۇكۇتۇڭ سايلام رىقابىتىگە قاتنىشىدىغانلىقى توغرۇلۇق ئاھايىتى ئېنىق بېشارەت بەردى.

1951-يىل 4-نويابىر جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنىڭ ئابرويلۇق داھىيلىرىنىڭ بىرى، كېڭەش ئەزاسى ھېنرى كاپوت لوج پارىژغا باردى. ئېزىنخاۋېرنىڭ ئۇرۇش يىللىرىدىكى بۇ قەدىناس دوستى ئۇنىڭغا، ئامېرىكىدىكى كۆپلىگەن تەشكىلاتلارنىڭ ئۇنى زۇكۇتۇڭ نامزاتلىقىغا كۆرسىتىپ پائالىيەت ئېلىپ بارغانلىقىنى ئېيتتى. دۇايت: «سىزنىڭ سىياسىي ساھەدە نامىڭىز مەشھۇر، سىز نېمىشقا سايلام رىقابىتىگە قاتناشمايسىز؟» دېدى. لوج ئىككىلەنمەستىن: «مېنىڭ زۇكۇتۇڭلۇققا سايلىنىشىم مۇمكىن ئەمەس» دەپ جاۋاب بەردى. سۆھبەت داۋامىدا لوج: «سىز جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىدىن زۇكۇتۇڭ نامزاتلىقىغا كۆرسىتىلگەن بىردىنبىر كىشى. سىز پات ئارىدا ئۆتكۈزۈلىدىغان تەييارلىق سايلىمىدا شان-شۆھرىتىڭىز-دىن پايدىلىنىشقا ماقۇل بولۇشىڭىز زۆرۈر» دەپ تەكىتلىدى. ئېزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ: «بۇ ئىش توغرۇلۇق ئەستايىدىل ئويلىنىدىغانلىقى» ھەققىدە ئۇنىڭغا ۋەدە بەردى.

ئېزىنخاۋېر نيۇ - يوركتا 15 مىڭ سايلىغۇچىنىڭ يىغىلىپ ئۇنىڭ زۇكۇتۇڭ سايلام رىقابىتىگە قاتنىشىشىنى قوللىغان كۆرۈنۈشلەر تارتىلغان فىلىمنى كۆرگەندىن كېيىن ئۆزىنىڭ

سايلىغۇچىلار ئارىسىدىكى نام ـ شۆھرىتىگە شەكسىز ئىشەنىدى.
11 ـ فېۋرال ئېزىنىخاۋېرنى سايلام رىقابىتىگە قاتنىشىشقا دەۋەت قىلىش ئۈچۈن مالىيە ئولىگارخى لويد ئودلۇننىڭ خوتۇنى — جاككۇبلىن كوكران ئىككى سائەتلىك فىلىمنى ئېلىپ پارىژغا كەلدى. فىلىمدە مادسون مەيدانىدىكى گۈللۈكتە ئۆتكۈزۈلگەن بوكس مۇسابىقىسىدىن كېيىن، يېرىم كېچىدە ئېزىنىخاۋېرنى قوللاش يۈزىسىدىن ئېلىپ بېرىلغان يىغىلىشنىڭ ئەھۋالى خاتىرىلەنگەنىدى. بۇ فىلىمنى ئېزىنىخاۋېرنىڭ دوستلىرى بىلەن «ئېزىنىخاۋېرنى قوللاش پۈقرالار جەمئىيىتى» دىكى‌لەر كۆڭۈل قويۇپ ئىشلىگەن. كوكراننىڭ ئېيتقىشچە، ئۇلار مەزكۇر شەھەردىكى ھۆكۈمەت خادىملىرىنىڭ ھەمكارلىشىشىغا ئېرىشەلمىگەن بولسىمۇ، 15مىڭ كىشى قاتناشقانىدى. فىلىمدە كىشىلەر توپنىڭ: «بىزگە ئېزىنىخاۋېر كېرەك! بىزگە ئېزىنىخاۋېر كېرەك!» دەپ بىر ياقتىن توۋلاپ، يەنە بىر ياقتىن «بىز ئېزىنىخاۋېرغا ئامراق» دېگەن خەتلەر يېزىلغان پلاكاتلارنى پۈلاڭلاتقان كۆرۈنۈشلەر بار ئىدى. بۇ فىلىمنى ئېزىنىخاۋېر ۋە مامىيې ياتاق ئۆيىدە كۆرۈپ قاتتىق تەسىرلەنىدى.

فىلىم تۈگىگەن چاغدا، ئېزىنىخاۋېر كوكرانغا بىر قەدەھ ھاراق تۇتتى. ئۇلار قەدەھ كۆتۈرگەنده مامىيېنىڭ ئاغزىدىن: «زۇڭتۇڭ ئۈچۈن كۆتۈرەيلى!» دېگەن سۆز تۇيۇقسىز چىقىپ كەتتى. كېيىن مامىيې شۇ چاغدىكى ئەھۋالنى ئەسلەپ: «مەن ئۇنى تۇنجى رەت شۇنداق ئاتىغان ئادەم. ئۇ بىردىنلا يىغلاپ كەتتى... كۆزلىرىدىن ياش تارامىلاپ تۆكۈلدى، ئۇ بەك ھاياجانلىنىپ كەتكەنىدى... شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاپىسى، دادىسى ۋە ئائىلىسى توغرۇلۇق سۆزلىدى. گەپ ئاساسەن ئاپىسى ئۈستىدە بولۇندى. ئۇ بىر سائەت سۆزلىدى» دەيدۇ. ئاندىن كوكران ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئېنىق پوزىتسىيە بىلدۈرۈشىنى،

ئۆزىنىڭ ئامېرىكىغا قايتىدىغانلىقىنى ئېيتتى ۋە: «خوددى مەن بۇ يەردە سىزگە ئوخشاش قەتئىي ئىرادىگە كەلگەندەك ئولتۇرۇۋاتىمەن، ئېنىق پوزىتسىيە بىلدۈرمىسىڭىز، نامزاتلىققا تاقەت كۆرسىتىلمىدۇ» دېدى. ئېزىنخاۋېر بىر پەس ئويلىنىپ، ئاخىردا: «سىز بېرىپ دوستلارغا دەڭ، مەن سايلام رىقابىتىگە قاتنىشىش تەييارلىقىنى قىلىمەن» دەپ پوزىتسىيە بىلدۈردى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئېزىنخاۋېر ئەڭ يېقىن دوستلىرىغا خەت يازدى. ئۇنىڭ ھەربىر دوستى ئۆزىنىڭ ھەيران بولغانلىقىنى ھەم ھاياجانلانغانلىقىنى ئىزھار قىلدى. مەسىلەن، ئۇ سۈيدقا يازغان خېتىدە، مەن قىلمىنى كۆرۈپ «ئامېرىكىلىقلارنىڭ ئىسلاھاتقا بولغان تەلىپىنىڭ كۈچلۈكلۈكى مېنى قانىقىق تەسىرلەندۈردى. . . بۇنى سىزگە ئىپادىلەپ بېرەلمەيمەن، بىر ئادەم ئۆزىنىڭ ئارزۇ-ئۇمىدلەرنىڭ سىمۋولى بولۇپ قالغانلىقىنى بىردىنلا ھېس قىلغان چېغىدا شۇ قەدەر ھاياجانلىنىپ كېتىدىكەن» دېدى. باشقا بىر خېتىدە ئۇ خەلقنىڭ ھاۋالىسى توغرۇلۇق توختىلىپ، خەلقنىڭ ئۇنىڭغا موھتاج ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۆزىنىڭ قانداق ھاياجانلىنىپ كەتكەنلىكىنى ئېيتتى: «بۇنداق ئىشەنچ ئالدىدا چەكسىز پەخىرلەنمىگەن ھەر قانداق بىر ئامېرىكىلىقنى شۇنداق دەيمەنكى، ئۇنىڭ ئىنسانىي تۇيغۇسى كەمچىل.»

ئاخىرقى قارار چىقىرىدىغان ۋاقىت يېتىپ كەلدى. 1952-يىل 11-ئاپرېل گېنېرال ئاقسارايىنىڭ ماقۇللۇقىنى ئالدى. 1952-يىلى 1-ئىيۇلدىن باشلاپ ئۇنى شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى قوراللىق قىسىملىرى باش قوماندانلىقى ۋەزىپىسىدىن ۋە ھەربىي خىزمەت ئۆتەشتىن قالدۇردى. ئېزىنخاۋېر شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىغا ئەزا ھەر قايسى ئاساسلىق دۆلەتلەرنىڭ پايتەختلىرىگە بېرىپ، شۇ دۆلەتلەرنىڭ باشلىقلىرى بىلەن خوشلىشىپ، جۇمھۇرىيەتچىلەر

پارتىيەسىنىڭ نامزاتى سۈپىتىدە زۇڭتۇڭ سايلام رىقابىتىگە قاتنىشىش ئۈچۈن 1952-يىلى 1-ئىيۇن ئامېرىكىغا قايتتى. مۇشۇنداق بىر قەدەم-باسقۇچنى قوللىنىشتا، روشەنكى ئەمەلىيەت چىقىش نۇقتا قىلىنغان. مۇنداق ئېيتقاندا، ئامېرىكىدىكى كۆپلىگەن سايلىغۇچىلار ئۆزلىرىنى دېموكراتلار پارتىيەسىنىڭ ئادىمى دەپ بىلەتتى، لېكىن ئابرويلۇق بۇ گېنېرالنىمۇ ئوخشاشلا قوللايتتى. سايلام رىقابىتىگە جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيەسىنىڭ نامزاتى بولۇپ قاتناشسا، ئېزىنخاۋېر تەسىر كۈچى بار مونوپول كاپىتال گۇرۇھىنىڭ ياردىمىگە ئېرىشىشتە كاپالەتكە ئىگە بولاتتى، مونوپول كاپىتال گۇرۇھى دېموكراتلار پارتىيەسىدىن بەكرەك جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيەسىگە مايىل ئىدى. بۇ ئۇنىڭ سايلام رىقابىتى ئىستراتېگىيەسىنىڭ ئومۇمىي پىلانى ئىدى. پۈتكۈل ئامېرىكا ئۇنىڭ سايلام رىقابىتى پائالىيىتى ئېلىپ بېرىشىغا پۈتۈن كۈچى بىلەن ياردەم بەردى. جاپالىق ھەم ئاۋارىچىلىقى تولا بۇ ئىشقا كېڭەش ئەزاسى ھېنرى كاپوت لوج رىياسەتچىلىك قىلدى.

1952-يىل 7-ئىيۇندىن 12-ئىيۇنغىچە، چىكاگودا جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيەسىنىڭ مەملىكەتلىك ۋەكىللەر قۇرۇلتىيى ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايدا بىر مەيدان كەسكىن كۈرەش ئېلىپ بېرىلدى. ئېزىنخاۋېر ئۇمىدلىك زۇڭتۇڭ نامزاتى بولسىمۇ، لېكىن ئۇ بىردىنبىر نامزات ئەمەس ئىدى. قۇرۇلتايدا ئۇنىڭدىن باشقا نامزات سۈپىتىدىكى يەنە بىر گېنېرالمۇ يۇقىرى ئىناۋەتكە ئىگە ئىدى. ئۇ، دۋايتنىڭ باشلىقى دوۋگلاس ماك ئارتۇر ئىدى. پارتىيە ئىچىدىكى ھەر خىل گۇرۇھلاردا «ئاتلانتىك ئوكيان باتۇرى» بىلەن «تىنچ ئوكيان باتۇرى» ئوتتۇرىسىدىكى رىقابەت مەسىلىلەردە جىددىي سۆھبەت ئېلىپ بېرىلدى. جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيەسىنىڭ بىر داھىيىسى ماك ئارتۇرنى زۇڭتۇڭ نامزاتلىقىغا، تافتنى مۇئاۋىن زۇڭتۇڭ

نامزاتلىقىغا كۆرسىتىش تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

چىكاگو ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىدا ئېلىپ بېرىلغان مۇرەككەپ سىياسىي قىماردا ئېزىنخاۋېرنىڭ قولىدا «بىرىنچى نومۇرلۇق» ئۇرۇش قەھرىمانى دېگەن نام-شۆھرەت ۋە سودا-سانائەت ساھەسىدىكىلەرنىڭ ئاكتىپ قوللىشىدىن ئىبارەت كوزىر بار ئىدى. چوڭ كارخانىچىلارنىڭ نوپۇزلۇق ئەربابلىرى پارتىيىنىڭ مەملىكەتلىك ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىغا قاتناشماي، سەھنىنىڭ كەينىدە تۇرۇپ ۋەزىيەتنى كونترول قىلىپ، ئۆز كۆڭۈللىرىنى خۇش قىلىشاتتى. ئېزىنخاۋېرنىڭ مەسىلىسى بۇنىڭ سىرتىدا ئىدى. «ماشىنا پادىشاھسى» فورد II بىلەن «ئاممىباپ ماشىنا شىركىتى» لىدىرى چارلېس ۋېرسون قاتارلىق مونوپول گۇرۇھىنىڭ كاتتىۋاشلىرى جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىپ، زۇڭتۇڭ سايلىمى رىقابىتىدە ئېزىنخاۋېرنى پائال قوللىدى.

بىرىنچى قېتىملىق بېلەت تاشلاشتا، ئېزىنخاۋېر 595 بېلەتكە ئېرىشتى. غەلىبە قىلىشىغا يەنە توققۇز بېلەت كەملەپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ئاساسلىق رەقىبى تافت 500 بېلەتكە ۋورلېن 81 بېلەتكە ئېرىشكەنىدى. بىراق، يېڭىۋاشتىن بېلەت تاشلاش ئېلىپ بېرىلماي تۇرۇپلا، مەسىلە ھەل بولدى. مىننېسوتا شتاتى ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىقى تۇيۇقسىز ئورنىدىن تۇرۇپ مەزكۇر شتاتقا بېرىلگەن 19 بېلەتنىڭ ئىكېغا تاشلىنىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. سايلام رىقابىتىدىكى بىرىنچى مۇھىم قورغان ئوڭۇشلۇق بۇزۇپ تاشلاندى. چىكاگو ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىدىن كېيىن ئېزىنخاۋېر پۈتۈن زېھنى بىلەن دەرھال سايلام رىقابىتى كۈرىشىگە ئاتلاندى. ئۇنىڭ يېنىدا تەجرىبىگە باي، ئورۇنلاشتۇرۇشقا ماھىر سايلام رىقابىتى قوماندانى بار ئىدى. جۈملىدىن لوج بىلەن ئادامېس سايلام رىقابىتىدە ئۇنىڭ ئەڭ كۈچلۈك ياردەمچىسى بولدى.

ئېزىنخاۋېر يەنىلا ئامېرىكىنىڭ كونا قائىدەـيوسۇنلىرىغا ئەمەل قىلىپ، بۇ يېڭى ئىشتا بارلىق تەپسىلاتلار توغرۇلۇق ئەتراپلىق ئويلاندى ھەم ھەربىي پائالىيەتلەرنى تەشكىللىگەندەك پۈختا تەشكىللىدى. ئۇ بىر قېتىم: «گېنېرالنىڭ خىزمىتىنى بىرلا نۇقتىغا يىغىنچاقلاش مۇمكىن. دىپلوماتلارنىڭ خىزمىتى ۋەزىيەتنى باشقىدىن قالايمىقان قىلىش ۋە قالايمىقان قىلىۋېتىلگەن ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتىش»، دەيدۇ. ۋەھالەنكى، بۇ قېتىم دۋايت ھەم گېنېرال ھەم دىپلومات ئىدى. ئۇ بۇ قېتىم سايلام رىقابىتى پائالىيىتىنى كۆپنى كۆرۈپ پىشقان يارەمچىلەرگە يۆلەنمەي ئۆزى تەشكىللىدى ۋە ئۆزى رىياسەتچىلىك قىلدى.

جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىسى كالفورنىيىلىك باش كېڭەش ئەزاسى رىچارد نىكسوننى مۇئاۋىن زۇڭتۇڭ نامزاتلىقىغا كۆرسەتتى. نىكسوننىڭ ئالاھىدە تۆھپىلىرى بولمىغىنى بىلەن، لېكىن پۈتۈن سىياسىي خاھىشى، بولۇپمۇ ئاۋام پالاتاسىدىكى غەيرىي ئامېرىكا پائالىيىتى تەكشۈرۈش كومىتېتىدىكى ئىپادىسى ئۈنىڭ كوممۇنىستلارغا قارشى ئەسەبىي ئۇنسۇر ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايتتى. جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى كوممۇنىستلارغا قارشى تۇرۇش شوئارى ئاستىدا سايلام رىقابىتىنى قانات يايدۇردى. مەزكۇر پارتىيىنىڭ ئىستراتېگىيىچىلىرى ئېزىنخاۋېر مانا مۇشۇنداق نام قازانغان مۇئاۋىن زۇڭتۇڭ نامزاتىغا موھتاج دېگەن تونۇشقا كەلدى.

ئېزىنخاۋېر سايلام رىقابىتى جەريانىدا ئېغىر سىناقتا دۇچ كەلدى. پىلان بويىچە سايلام رىقابىتى ئۇچۇن ئۇ ئايروپىلان، پويىز بىلەن 50 مىڭ ئىنگلىز مىلى سەپەر قىلدى. ماشىنا بىلەن باسقان يول بۇنىڭ سىرتىدا ئىدى. بۇ يەر شارىنى ئىككى قېتىم ئايلىنىپ چىققانغا باراۋەر ئىدى. پىلان بويىچە 45

شتاتتىكى 232 ئاھالىلەر رايونىنى زىيارەت قىلدى، ئۇرغۇن كىشىلەر بىلەن ئۇچراشتى، ئۇتۇق سۆزلىدى، مۇخبىرلارنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب بەردى، سۆھبەت ئۆتكۈزدى، باشقىلار بىلەن مىكلاپ قىتىم قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. ئاخىر چارچىدى. كەچتە، چىرايىدىكى يول-يول قورۇقلار ئېنىق كۆرۈنۈشكە باشلىدى. بۇ ئىش ئۇنىڭغا قاتتىق ئېغىر كەلدى. شەنبە كۈنلىرى ئۇنىڭغا سۆھبەتلىشىشكە ۋەدىلىشىپ قويغان يەنە بىر يەر بارلىقى خەۋەر قىلىنغاندا، ئۇ ھەمىشە چىشىنى چىشلەپ: «مەملىكەتلىك كومىتېتتىكى ئاق نانچىلار! ئۇلار سايلام ئارقىلىق بىرىنى ئۆلتۈرۈۋەتسە خۇش بولىدىغان ئوخشىمامدۇ؟» دەپ ئاچچىقلاپ كېتەتتى. لېكىن، سەل-پەل دەم ئېلىۋالغاندىن كېيىن: «ئۇلار مېنى نېمە قىل دېسە، مەن شۇنى قىلمەن!» دەيتتى.

4-ئىيۇل ئۇ ئابېيلومدا تۇنجى نۆۋەت پۈتۈن مەملىكەتكە تېلېۋىزىيە سىياسىي نۇتقى سۆزلىدى. قىسقىسى، كەيپىيات قىزغىن بولمىدى. شۇ كۈنى يامغۇر ياغقان بولۇپ، سەھىنىنىڭ يېرىمى بوش ئىدى؛ ئېزىنىخاۋېر پۇقرالار كىيىدىغان پىلاش كىيگەن، سەل غەلىتە كۆرۈنەتتى؛ ئۇ تەييارلىۋالغان تېزىسنى ئىپادىسىز ھەم تۇتۇق ئوقۇدى. لېكىن، ئۇ تېلېۋىزور ئېكرانىغا چىققاندىنمۇ مۇھىم ئۇنۇمگە ئېرىشتى. چۈنكى ئۇ جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىدىكى كونسېرۋاتىپلارنى خاتىرجەم قىلدى. ئۇ، يۇقىرى باج، ھۆكۈمەتتىكى ھوقۇقىنى مەركەزلەشتۈرۈش، ئالدامچىلىق ۋە چېرىكلىك پۇل پاخاللىقىنىڭ دۈشمىنى ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. بولۇپمۇ، يالتا مەخپىي كېلىشىمى ۋە جۇڭگونىڭ قولدىن كەتكەنلىكى ئۈچۈن ئېچىنىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ «ھېچقانداق پايدىسى يوق يەككېچىلىك سىياسەت»نى ئەيىبلىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئىپادە بىلدۈرمىگەن ۋەكىللەرنىڭ ئاڭلىشى ئۈچۈن يالتا بىلەن

جۇڭگونى تىلغا ئالدى. ئۇ مۇشۇ قېتىملىق نۇتقى ئارقىلىق بۇنىڭدىن كېيىنكى سايلام رىقابىتىنىڭ مۇقامىنى بەلگىلىۋالدى.

ئەتىسى ئېزىنىخاۋېر بىر قېتىملىق مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنى ئاچتى. مۇخبىرلار بىردەك، ئېزىنىخاۋېر ئالدىنئالا تەييارلىق قىلغان نۇتقىغا سېلىشتۇرغاندا بۇ قېتىم مەسىلىلەرگە ناھايىتى ياخشى جاۋاب بەردى، دېگەن قاراشقا كېلىشتى. جامېس رېستون، ئېزىنىخاۋېر زۇڭتۇڭ روزۋېلتتىن كېيىنكى مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنىنىڭ كاتتا ئۇستىسى دەپ ھېسابلىدى. رېستون: «ئۇنىڭ گەپلىرى ئوچۇق ھەم مۇلايىم، تېرىككەك ئەمەس، باشقىلارنى مازاق قىلمايدۇ، بەزى مەسىلىلەرگە جاۋاب بەرگەندە، تېخىمۇ ئوچۇق-يورۇق بولۇپ كېتىدۇ. قىسقا، مەنىلىك گەپ قىلىدۇ، زىيالىيلاردەك گەپ ئەگىتمەيدۇ» دەپ يازىدۇ.

كونكرېت مەسىلىلەردە ئېزىنىخاۋېر ئۆزىنىڭ چاۋشيەن ئۇرۇشىدىكى مەخپىي ئۇسۇللارنى ئاياغلاشتۇرمىغانلىقىنى ئېيتىپ، يالوجيانىڭ دەريا سىنىڭ قارشى قىرغىقىنى بومباردىمان قىلىشنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى كۆرسەتتى. ئۇ «ئىززەتخۆرمەتنى ساقلاپ قالغان ئاساستا ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمى ئىمزالاش»نى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ پۇقرالارنىڭ ھوقۇقىنى ھىمايە قىلاتتى. لېكىن، بۇ ھەر قايسى شتاتلارنىڭ مەسئۇلىيىتى دەپ ھېسابلايتتى، شۇڭا ئۇ ئادىل ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش كومىتېتىغا قارشى تۇراتتى. ئىقتىسادنى «بۇاستە قانۇن تۇرغۇزۇش ۋاستىسىنىڭ كونتروللۇقى» دىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن ئەركىن بازارغا تايىنىش كېرەك دەيتتى. ماك كارتىنىك[1] ئىغۋاگەرچىلىكىگە قارىتا ئېزىنىخاۋېر

---

① ماك كارتى (1909–1957) ئامېرىكا پالاتا ئەزاسى. 1951–1954-يىللاردا، تۆۋەن پالاتىدا تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى قۇرۇپ، قارا تىزىملىك توپلاش، قانۇنسىز سورىق ئېلىپ بېرىش، فاشىستىك ۋاستىلەرنى قوللىنىپ دېموكراتىك ۋە ئىلغار كۈچلەرگە زىيانكەشلىك قىلىش بىلەن مەشغۇل بولغان. بۇ ماك كارتىزم دەپ ئاتالغان.

تەلەپۇزىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ: «ھەر قانداق كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ ئاغدۇرمىچىلىق قىلىش ياكى قىزىللاشتۇرۇش يولىدىكى تەسىرىنى ھۆكۈمىتىمىزنىڭ مەسئۇل تارماقلىرىدىن تەلتۆكۈس تازىلاشتا» ھەر قانداق كىشىگە قارىغاندا چىڭ تۇرىمەن، دېدى. جۇڭگونى قولدىن بېرىپ قويۇشقا كىم مەسئۇل دېگەن مەسىلىگە كەلگەندە، ئېزىنخاۋېر شەخسىي مەسىلىگە چېتىلىپ قېلىشنى يەنە بىر قېتىم رەت قىلدى.

دىپلوماتىيە مەسىلىسى ئېزىنخاۋېرنىڭ سايلام رىقابىتى پائالىيىتىدە ئالاھىدە مۇھىم ئورۇن تۇتاتتى. ئاقسارايغا كىرىشنى تالىشىش جەريانىدا خەلقئارا ۋەزىيەت توغرىسىدا ئۇمۇ بەزىبىر سەزگۈر مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇ 3-دۇنيا ئۇرۇشىغا قارشى تۇراتتى. ئۇ: «روسىيە، سىبىرىيە ۋە جۇڭگونى ئىشغال قىلىش مۇمكىن ئەمەس. كوممۇنىستلار يەرنى تاشلاپ چېكىنگەن تەقدىردىمۇ، ئامېرىكا بۇ بىر قاتار بوشلۇقلارنى تولدۇرالمايدۇ» دېدى. ئۇرۇش باشلانغان ھامان غەربىي ياۋروپانىڭ ئامېرىكىغا ئۇنۇملۇك ياردەم بېرىش-بەرمەسلىكىدىن ئېزىنخاۋېر ئىنتايىن گۇمانلىناتتى. شۇڭا ئۇ: «ھازىرقى زامان ئۇرۇشىدا غەلىبە قازىنىشنىڭ بىردىنبىر يولى ئۇرۇشنى چەكلەش» دەيتتى.

چاۋشيەندىكى توقۇنۇشنى كېڭەيتىش فاڭجېنى دىپلوماتىيىگە داۋاملىق تەسىر كۆرسىتىدىغان خەۋپنى پەيدا قىلىدىغانلىقى ئېزىنخاۋېرغا ئايان ئىدى. شۇڭا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىگە ھۇجۇم قىلىش دىپلوماتىيە سىياسىتىدىكى بىر قېتىملىق قاراملىق بولۇپ ھېسابلىناتتى. بۇنىڭ بىلەن ئامېرىكىنىڭ ئېغىر ئاقىۋەتكە قالىدىغانلىقى ئۆز-ئۆزىدىن مەلۇم ئىدى. چاۋشيەن ئۇرۇشى، ئاسىيا بىلەن بولغان يىرىكچىلىكنى قورال كۈچى بىلەن ھەل قىلىشنىڭ ئاقمايدىغانلىقى ئامېرىكا دىپلوماتىيە سىياسىتىنىڭ ئاسىيا خەلقلىرىنىڭ قەلبىدە بىر

تىنىنگە ئالغۇسىز سەپسەتە بولۇپ قالىدىغانلىقىنى ئىسپاتلىدى. چاۋشيەن مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىش چارىسىنى تېپىش زۆرۈر بولۇپلا قالماي، ئامېرىكىنىڭ يېڭى مۇستەملىكە سىياسىتى توغرۇلۇق ئۇزاق مۇددەتلىك پرىنسىپ تۈزەشمۇ زۆرۈر بولۇپ قالغانىدى. 1952-يىلى 1-ئۆكتەبىر ئېزىنخاۋېر، چاۋشيەن ئۇرۇشىدىكى ئاساسلىق ئېغىرچىلىقنى ئامېرىكىلىقلار ئەمەس، چاۋشيەنلىكلەر ئۆزلىرى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك، دەپ كۆرسەتتى. كەلگۈسىدىكى بۇ زۇڭتۇڭ مۇنداق دەيدۇ: «بىز ئاسىيالىقلارنىڭ غەربتىكى ئاق تەنلىكلەرنى ئۆزلىرىنىڭ دۈشمىنى قاتارىدا كۆرۈشنى خالىمايمىز. ناۋادا شۇ يەردە ئۇرۇش قىلىش زۆرۈر بولۇپ قالسا، ئاسىيالىقلار بىلەن ئاسىيالىقلار ئۇرۇش قىلسۇن. بىز ئەركىنلىك ئىشلىرىنى قوغدايدىغان تەرەپنى قوللايمىز.»

سايلام رىقابىتى ئاخىرلىشىپ قالاي دېدى. ئېزىنخاۋېر رېئال سىياسىي ۋەزىيەتنى نەزەرگە ئېلىپ ناھايىتى كۆپ زېھنىي كۈچىنى 100 مىليون سايلىغۇچىلار ئەڭ جىددىي دەپ ھېس قىلغان قىيىن مەسىلىلەرگە سەرپ قىلدى. ئۇ بارغانسېرى، چاۋشيەن ئۇرۇشىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىشنىڭ زۆرۈر بولۇپ قالغانلىقى توغرۇلۇق قەتئىي ئېپادە بىلدۈردى. 29-ئۆكتەبىر زۇڭتۇڭ نامزاتى ئامېرىكا چاۋشيەندىن ئىبارەت بۇ گودائغا مەڭگۈ پېتىپ قالماسلىقى لازىم، دېدى ۋە بۇ دۆلەتنىڭ زېمىنىدا ئامېرىكا پەقەت ھەقىقىي دۈشمەننىڭ يارەمچىسى قىسمىلىرى بىلەن جەڭ قىلىۋاتقانلىقىنى ئېيتتى. 3-نويابىر ئۇ يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا: «ئەركىنلىك ئىشلىرى ھۆرىيەتپەرۋەر خەلقلەرنىڭ نەزەرىدە بىر گۆھەر. يېڭى ھۆكۈمەتنىڭ بىرىنچى ۋەزىپىسى - مىڭلىغان-ئون مىڭلىغان ئائىلىلەرگە مۇناسىۋەتلىك بولغان، 3-دۇنيا ئۇرۇشى خەۋپى يوشۇرۇنغان بۇ بىر مەيدان تراگېدىيىلىك توقۇنۇشنى

ئاخىرلاشتۇرۇش» دەپ كۆرسەتتى.

تېخىمۇ كۆپ سايلام بېلىتىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن كېيىنكى بىر قانچە ھەپتىلەردە ئېزىنىخاۋېر ئېھتىيات بىلەن دېموكراتلار پارتىيىسىدىكى چېرىكلىشىش خاھىشلىرىغا باھا بېرىشتە مۇقامىنى تۆۋەن چۈشۈردى. جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنىڭ باشقا ئەزالىرى بىلەن بىللە ھۆكۈمەت ئىچىدىكى كوممۇنىستلارغا ھېسداشلىق قىلغۇچىلارغا بولغان ھۇجۇمنى كۈچەيتتى. كوممۇنىزمغا قارشى توۋلانغان يېقىمسىز مۇقام شەرقىي دېڭىز بويىدىكى ئېزىنىخاۋېرنى قوللايدىغان بىر قىسىم كىشىلەرنى، بولۇپمۇ ئېدۋارد مېئاد ئېۋرنى ئەنسىزلەككە سېلىپ قويدى. ئېۋرپولىنستون ئالىي تەنقىقات يۇرتىنىڭ مەشھۇر خەلقئارا مۇناسىۋەتشۇناسى ئىدى. ئېۋرئېزىنىخاۋېرغا خەت يېزىپ، ئېزىنىخاۋېرنىڭ كەسكىن تەنقىد قىلىنغانلىقىنى گېزىتلەردىن كۆرگەن ھەم ئاڭلىغان چېغىدا «روھىي جەھەتتىن ئازابلانغانلىقى»نى تىلغا ئالدى. ئۇ، ئېزىنىخاۋېرنى ئىنتايىن ھۆرمەتلەيتتى. روشەنكى، ئېۋر ئۇنىڭ ئاجىز يېرىنى تۇتۇۋالغان ياكى كۆڭۈل يارىسىنى قوزغاپ قويغانىدى. ئۇ خېتىدە، يولسىز ماك كارتىزمنى دېموكراتلار پارتىيىسى پەيدا قىلدى دەپ كۆرسىتىپ، «ئادىل بولمىغان ئەيىبلەشلەرگە ئېتىراز» بىلدۈرىدىغانلىقىنى ھەم «ئادالەتسىزلىكنى كەچۈرمەيدىغانلىقى»نى ئېيتتى. ئېزىنىخاۋېر ئامېرىكا خەلقىگە، ناۋادا ئۆزى زۇڭتۇڭ بولۇپ قالسا، ئۇلار ئۆزىنىڭ تىنچلىق ۋە گۈللىنىشىنى ئەكىلىدىغانلىقىنى، فېدېراتسىيە ھۆكۈمەت ئاپپاراتلىرىنى ئىخچاملايدىغانلىقى، ئاقسارايىنىڭ ئىززەت-ھۆرمىتىنى يۇقىرى كۆتۈرىدىغانلىقى ۋە ۋاشىنگتوندىكى كوممۇنىزم بىلەن چېرىكلىك ھادىسىلىرىگە خاتىمە بېرىدىغانلىقىنى توغرۇلۇق ۋەدە بەردى. ئۇنىڭ نەزەرىدە ئامېرىكا خەلقى ماما مۇشۇلارغا ئەڭ موھتاج ئىدى.

4-نويابىر چوڭ سايلام بولدى، ئېزىنخاۋېر سايلامدا 33 مىليون 936 مىڭ 234 ئاۋازغا، ستېۋىنسون 27 مىليون 314 مىڭ 992 ئاۋازغا ياكى ئىكې 55.1%، ستېۋىنسون 44.1% ئاۋازغا ئېرىشتى. ئېزىنخاۋېر سايلىغۇچىلارنىڭ 442 سايلام بېلىتىگە، ستېۋىنسون بولسا 89 بېلىتىگە ئېرىشتى. ئېزىنخاۋېر جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى نامزاتلار تىزىملىكىدە ئالدىنقى ئورۇندا تۇراتتى. ئۇ ۋېسكان شتاتىدا ئېرىشكەن سايلام بېلىتى ماڭ كارتىنىڭكىدىن 100 مىڭ كۆپ ئىدى. بۇ ئىش ئۇنى تولىمۇ خۇشال قىلىۋەتتى. ئۇ بىر ئامال قىلىپ جۇمھۇرىيەتچىلەرنىڭ پارلامېنتتىكى سانىنى كۆپەيتتى. بۇ قېتىمقى غەلىبە بىلەن ئېزىنخاۋېر دېموكراتلار پارتىيىسىنى يېڭىپ، زۇڭتۇڭلۇق ئورۇنغا چىقتى.

يىگىرمە ئالتىنچى باب

ئاقسارايغا كىرىش

1953-يىل 20-يانۋار دۋايت ئېزىنخاۋېر زۇڭتۇڭلۇق ۋەزىپىسىگە تەيىنلىنىش مۇراسىمىغا قاتناشتى. شۇ كۈنى ئەتىگەندە، ئېزىنخاۋېر 36 نەپەر ئۇرۇق-تۇغقىنى ۋە ھۆكۈمەت تەركىبىگە كىرىش ئالدىدا تۇرغان 140 ئەزانىڭ ھەمراھلىقىدا كاتتا چېركاۋدا دىنىي مۇراسىمغا قاتناشتى. ئۇلار سېتاتېلغا قايتقاندىن كېيىن ئېزىنخاۋېر ماميېغا: «بۇنداق ئىشلاردا سىز دائىم قائىدە-يوسۇنغا تولىمۇ دىققەت قىلمىسىز. سىزنىڭچە، مەن ۋەزىپە تاپشۇرۇۋېلىش يۇزىسىدىن سۆزلەيدىغان نۇتۇقۇمغا بىر ئازراق دۇئا قوشۇپ قويسام، قانداق؟» دېدى. ماميې بۇ پىكىرنى قىزغىن قوللىدى. شۇنىڭ بىلەن، ئېزىنخاۋېر ئون مىنۇت سەرپ قىلىپ قىسقا دۇئا يېزىپ چىقتى. ئاندىن ئەر-خوتۇن تۇرۇمىنلار بىلەن كۆرۈشكىلى ماشىنىغا ئولتۇرۇپ ئاقسارايغا ماڭدى.

ئېزىنخاۋېر ماشىنىلىق ئاقسارايىنىڭ ئالدىغا يېتىپ بېرىپ، زۇڭتۇڭ تۇرۇمىن بىلەن ئۆزىنىڭ قارىمۇ قارشى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن قەھۋە ئىچىش توغرىسىدىكى تەكلىپىنى رەت قىلدى. ئېزىنخاۋېر تۇرۇمىنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ ماشىنىدا ئولتۇردى. ئۇلار سوغۇق كەيپىيات ئىچىدە ماشىنا بىلەن پارلامېنتقا باردى. تۇرۇمىنىڭ دېيىشچە، ئارىدىكى سۆكۈتنى ئېزىنخاۋېر بۇزۇپ: «مەن 1948-يىلى سىزنىڭ ۋەزىپىگە

تەينلىنىش مۇراسىمىڭىزغا قاتنىشالمىغانلىقىمدىن. سەۋەب: ئاساسەن سىزنى كۆزدە تۇتۇپ مۇراسىمغا قاتناشمىغان. ناۋادا قاتناشقان بولسام، باشقىلارنىڭ سىزگە چۈشكەن دىققىتىنى تارتىپ كەتكەن بولاتتىم» دېگەن. تروملىن ئۇنىڭ سۆزىگە جاۋاب بېرىپ: «ئىكې، سىز شۇ يەردە بولغان بولسىڭىز، مەنمۇ سىزنى تەكلىپ قىلمىغان بولاتتىم!» دېگەن.

ئېزىنىخاۋېر بىلەن تروملىن تۇۋرۇكلۇك زالدىن ئۆتۈپ، پارلامېنت بىناسىنىڭ شەرقىي تەرىپىگە كەلدى. مۇراسىم ئۇچۇن ياسالغان سەھنە شۇ يەردە ئىدى. ئۇ يەردە خۇشاللىقتا چۆمگەن بىر توپ ئادەم تۇراتتى. بۇ ئامېرىكا تارىخىدا زۇڭتۇڭنىڭ ۋەزىپىگە تەينلىنىش مۇراسىمىغا ئادەم ئەڭ كۆپ قاتناشقان بىر قېتىملىق مۇراسىم ئىدى. جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيەسىدىكىلەر خۇشاللىقلىرىنى باسالماي تەبرىكلەش پائالىيىتىگە كەلگەنىدى. بۇگۇن ھاۋا ناھايىتى ئىللىق ئىدى. كۆپچىلىك بىردەك، بۇ ئېزىنىخاۋېرنىڭ تەلەيلىك ئىكەنلىكىنىڭ بېشارىتى، دەپ قارىدى. ئۇ ئىككى قاتار تۇغمىلىك پەلتۇ كىيىپ، بوينىغا ئاق شارپا ئورىۋالغانىدى. كىشىنىڭ ئالاھىدە دىققىتىنى تارتاتتى.

سائەت 12 دىن 32 مىنۇت ئۆتكەندە، سودىيە فرېد ۋىنسون قەسەم بېرىش مۇراسىمىغا رىياسەتچىلىك قىلدى. ئېزىنىخاۋېر نۇتۇق سۆزلەيدىغان چاغدا، ئۇنىڭ چىرايىدىكى جىددىيلىكنىڭ ئورنىنى كۆپچىلىككە تونۇش بولغان تەبەسسۇم ئىگىلىدى. ئۇ قولىنى بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ «V» شەكلىنى چىقىرىپ، غەلىبىنى ئىپادىلىدى. كىشىلەر توپىدىن كۆتۈرۈلگەن ئالقىش ساداسى توختىغاندىن كېيىن چۈشتىن ئاۋۋال يېزىپ تەييارلىغان دۇئانى ئوقۇپ، پەرۋەردىگارغا: «پۈتۈن نىيەت-ئىقبالى بىلەن سورۇندىكى ۋە پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى قېرىنداشلىرىغا خىزمەت قىلىش ئۈچۈن

ئىمكانىيەت بېرىش» نى ئىلتىجا قىلدى. ئۇ دېموكراتلار پارتىيىسىنى ئۇنتۇپ قالمىغانىدى. ئارقىدىن مۇنداق دېدى: «ھەمكارلاشقايمىز. قانۇن ئۇقۇمى يېتەكچىلىكى ئاستىدىكى ھەمكارلىقنىڭ سىياسىي ئېتىقادى ئوخشاش بولمىغان كىشىلەرنىڭ ئورتاق نىشانىغا ئايلىنىشىنى، مۇشۇ نىشان ئارقىلىق كۆپچىلىك سۆيۈملۈك ۋەتىنىمىز ۋە پەرۋەردىگارنىڭ شان-شەرىپى ئۈچۈن خىزمەت قىلغاي، ئامىن»

ئۇ ۋەزىپىگە تەيىنلىنىش يۈزىسىدىن نۇتۇق سۆزلەپ مۇنداق دېدى: «پۈتۈن دۇنيا بىلەن بىز رىقابەتكە تولغان ئەسىرنىڭ يېرىمىنى بېسىپ بولدۇق.» ئۇ نۇتقىدا، ئۇرۇش خەۋپى ۋە كوممۇنىزم تەھدىتى توغرىسىدىكى مەسىلىلەرنى ئالاھىدە تەكتىلەپ: «بىز نۆۋەتتە ئۇرۇش خەۋپى بىلەن تاجاۋۇزچىلىق خاراكتېرى ئالغان كوممۇنىزمنىڭ رىقابىتىگە دۇچ كەلمەي قالمايمىز» دېدى. ئۇ مەخسۇس دىپلوماتىيە سىياسىتىنى تىلغا ئېلىپ، ئۆز ھۆكۈمىتىنىڭ «مۇرەسسە قىلمايدىغانلىقىنى ھەم بىزار بولمايدىغانلىقىنى، دۇنيا مىقياسىدا مۇڭاپىق تىنچلىق ئىزدەش يولىدىن تېخىمۇ توختاپ قالمايدىغانلىقى» ھەققىدە ۋەدە بەردى. لېكىن، كىشىلەر «ياخشىلىق بىلەن رەزىللىكنى كۈچلىرى مىسلى كۆرۈلمىگەن ھالدا يىغىلغان، قورالانغان ھەم بىر-بىرى بىلەن قارىمۇقارشى تۇرغان ھالەتتە ئىكەنلىكى» نى تونۇپ يەتكەنىدى. بۇنداق قارىمۇقارشىلىق كەيپىياتى ئىلكىدە تىنچلىق يولىدا ئىزدىنىش جىددىي ھەم تەخىرسىز ئىش ئىدى. چۈنكى «ئىلىم-پەن مۇشۇ پلانېتىنىكى ئىنسانلارنى يوقىتىدىغان قورالنى ئۆزىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى سوۋغىسى سۈپىتىدە بىزگە ئاتا قىلىش ئالدىدا تۇراتتى.»

ئېزىنىخاۋېر ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر بىلەن بولغان ئىتتىپاقلىق ۋە ھەمكارلىقنى كۈچەيتىش كېرەكلىكىنى ئالاھىدە تەكتىلىدى. ئۇ سىرتقا بېرىلىدىغان يارەدەم ۋە تاشقى سودا

ئۇستىده توختىلىپ، ئىقتىسادىي جەھەتتىكى بېكىنمىچىلىك بىخەتەر ئەمەس دەيدىغان قاراشتا چىڭ تۇردى. ئامېرىكا بازارغا، خام ئەشياغا موھتاج ئىدى. ئۇ بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنى قەتئىي قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ يەنە ئۇنىڭ بېشىنى قاتۇرۇۋاتقان ئىشلەپچىقىرىش ئۇنۇمى مەسىلىسى توغرۇلۇق توختالدى. ئۇ دېھقانچىلىق مەيدانلىرى ۋە زاۋۇتلاردا تېخنىكا يۇقىرى ئەمگەك ئۇنۇمدارلىقىنى يارىتىپ، مەيلى قايسى سىياسىي گۇرۇھ بولسۇن، دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن كۆپچىلىكنىڭ تىرىشىشىنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئېزىنىخاۋېر ئۆز نۇتقىدا يالتا كېلىشىمىنى ئەيىبلىمىدى. باجنى كېمەيتىش، خام چوت تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلاش توغرۇلۇق ۋەدە بەرمىدى. ئۇنىڭ سۆزى سورۇندىكى كۆپلىگەن ئەربابلارنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى.

ۋەزىپىگە تەيىنلىنىش مۇراسىمى ئاياغلاشقاندىن كېيىن ئېزىنىخاۋېر ئاقساراينىڭ خىزمەتلىرىگە رىياسەتچىلىك قىلىشقا باشلىدى. ئۇ، زۇڭتۇڭ چۈشۈرگەن بۇيرۇقى ھېچنېمىگە دال بولمايدۇ دەپ قارايتتى. مىڭلىغان-ئون مىڭلىغان كىشىلەرنىڭ يارەدەم بېرىشى بىلەن بىر ئىشنى باشقا ئاچقىلى، نەتىجە ياراتقىلى بولاتتى. شۇڭا ئۇنىڭ ۋەزىپىگە تەيىنلىنىش مۇراسىمىدىن ئاۋۋالقى ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىسى — ئىچكى كابىنېتنى يېڭىدىن تەشكىللەش ئىدى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ گېپى بىلەن ئېيتقاندا، بۇ مۇۋاپىق ئادەمنى تاللاپ، مۇۋاپىق خىزمەتكە قويۇش ھەمدە ئۇلار بىلەن بىرلىكتە ئىشلەش ئىدى. ئۇنىڭغا قابىلىيەتلىك، سىناقتىن ئۆتكەن خادىملار، سۆزلەشكە ھەم ئىشلەشكە جۈرئەتلىك كىشىلەر لازىم ئىدى. ئۇ ئۆزىنى چوڭ تۇتۇشقا ياكى ئۆزىنىڭ تەدبىرلىرىنى ۋە ياكى رەھبەرلىك ھوقۇقىنى كۆز-كۆز قىلىشقا پۈتۈنلەي موھتاج ئەمەس ئىدى.

ئۇ ئۆزى بىلەن بىللە ئىشلەيدىغان كىشىلەرنى «تەربىيىلەپ» چىقاتتى. ئۆز تىرىشچانلىقىغا تايىنىپ مۇۋەپپەقىيەت قازانغان، غايەت زور كارخانىلارنى باشقۇرۇشنى بىلىدىغان كارخانىچىلار ئۇنىڭدا چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغانىدى. ئۇنىڭغا زور مۇۋەپپەقىيەت قازانغان، تەلىم ئالغىلى بولىدىغان، ئېغىر يۈكنى ئۆزى بىلەن بىللە كۆتۈرۈپ شان-شەرەپتىن بىللە بەھرىمەن بولالايدىغان كىشىلەر لازىم ئىدى.

ئىچكى كابىنېتقا ۋە ئاقسارايغا خىزمەتچى خادىم تاللىغاندا، ئېزىنخاۋېر دۆلەت ئىشلىرى كاتىپىدىن ئىبارەت بۇ مۇھىم ئورۇننى ھەممىدىن ئاۋۋال ئويلىدى. ئۇ جون فوستېردۇللېس ئەڭ مۇۋاپىق نامزات دېگەن تونۇشقا كەلدى. دۇللېس دىپلومات ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ بوۋىسى—بېنجامىن خاررىسسون دۆلەت ئىشلىرى كاتىپى بولغان. تاغىسى روبېرت لانسىنگ ۋوئودروۋ ۋېرسون ھۆكۈمىتىنىڭ دۆلەت ئىشلىرى كاتىپى بولغان؛ 1919-يىلى دۇللېس ۋېرسال تىنچلىق قۇرۇلتىيىغا قاتناشقان ئامېرىكا ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ ئەزاسى بولغان؛ ئۇ سوللىۋان ۋە كرومۋېل ئادۋوكاتلار ئورنىنىڭ ئالىي دەرىجىلىك ئەزاسى ئىدى. مەزكۇر ئادۋوكاتلار ئورنى خەلقئارا سودا ئىشلىرىدا نۇرغۇنلىغان ئامېرىكا شىركەتلىرىگە ۋەكىللىك قىلاتتى؛ ئۇ ياپونىيە تىنچلىق شەرتنامىسىنى تۈزگەنىدى. ئۇ جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنىڭ ئون يىل مابەينىدىكى دىپلوماتىيە سىياسىتى ھەققىدە سۆھبەت بايان قىلغۇچىسى ئىدى. ئېزىنخاۋېر شېرمان ئادامىسقا چۈشەندۈرۈپ: «دۇللېس مۇشۇ ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئېلىش ئۈچۈن بىر ئۆمۈر ناۋلانغان ئادەم. ئۇ دىپلوماتىيە ئىشلىرىنى بەش قولدەك بىلىدۇ. ھەر خىل مۇرەككەپ مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشقا ماھىر» دېدى.

1952-يىل ئاپرېلدا، ئېزىنخاۋېر ياۋروپا ئىتتىپاقداش ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابىدا دۇللېس بىلەن تۇنجى رەت

كۆرۈشكەن، جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنىڭ پارتىيە پروگراممىسىدىكى دىپلوماتىيە سىياسىتىگە ئالاقىدار مۇھىم نۇقتىلارنى ئۇنىڭ بىلەن بىللە يازغانىدى. ئېزىنخاۋېر دۇللېسنىڭ بەزىبىر ئۇرۇش توغرىسىدىكى گەپ-سۆزلىرىگە، بولۇپمۇ «كوممۇنىستلار ھامىيلىقىدىكى دۆلەتلەرنى ئازاد قىلىش» ۋە «كەڭ كۆلەمدە قىساس ئېلىش» ئىدىيىسىگە پۈتۈنلەي قوشۇلمىسىمۇ، ئۇنىڭ شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىنى قوللايدىغان پوزىتسىيىسىگە ئاپىرىن ئوقۇيتتى. دۇللېسنىڭ دۇنيا ئىشلىرى توغرىسىدىكى چوڭقۇر بىلىمى ئېزىنخاۋېردا چوڭقۇر تەسىرات قالدۇرغانىدى.

بۇنىڭدىن باشقا، ئېزىنخاۋېر دۇللېسنى ھەقىقەتەن ياخشى كۆرەتتى. ھەممە ئادەم دېگۈدەك دۇللېسنى ھەيران قالارلىق دەرىجىدە ھاكاۋۇر، تەمكىن ۋە قاتمال، ئۇنىڭ بۇ مىجەزىگە ھېچكىم چىدىمايدۇ، دەيتتى. دۇللېس باشقىلارغا تەنبىھ بېرىشكە، پەندى-نەسىھەت قىلىشقا، قۇرۇق گەپ سېتىشقا ئامراقىدى. ھەتتا ئەنگلىيىلىك ئاقسۆڭەكلەرمۇ بۇنداق ئادەمگە چىدىمايتتى. ئانتونى ئېدېن 1952-يىلى مايدا، ئېزىنخاۋېرنىڭ دۇللېسنى دۆلەت ئىشلىرى كاتىپلىقىغا تەيىنلىمەسلىكىنى ئۇمىد قىلمىدىغانلىقىنى ئېيتىپ: «چۈنكى مەن ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئىشلىيەلمەيمەن» دېگەنىدى. چېرچىل دۇللېسنى ھاماقەت دەپ بىلەتتى. ئۇنى كۆرەرگە كۆزى يوق ئىدى. چېرچىل قەستەنگە ئۇنىڭ ئىسمىنى ئېنىق دېمەي، «دۇرېش» دەيتتى. چېرچىل دۇللېسنىڭ ئىنىسى ئاللېننىڭ مەركىزىي ئاخبارات ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بولغانلىقىدىن خەۋەر تاپقاندا، دىمىغىنى قېقىپ: «ئۇلار ماڭا يەنە بىر «دۇرېشنىڭ» بارلىقىنى دېدى، بۇ مۇمكىنمۇ؟» دېگەن. بىراق، ئېزىنخاۋېر بۇ كىشىنى ئىنتايىن ياقتۇرمايتتى. قارارنى دۇللېسقا ئېيتقاندا، دۇللېس بۇ يېڭى زۇڭتۇڭغا كۆپتىن-كۆپ رەھمەت ئېيتىپ، ئاندىن:

«مەن دۇنيادىكى ھەر قايسى ئەللەر ئارىسىدىكى مۇرەككەپ مەسىلىلەرنى چۈشىنىمەن، سىز مۇناسىۋەتلىك سىياسىي مەسىلىلەرگە سەزگۈر ئىكەنسىز، بىزنىڭ بەزىمىز تارىختىكى ئەڭ مۇڭۇپپەقىيەتلىك بەزىگە ئايلانغۇسى» دېدى.

ئېزىنخاۋېر تاللىغان ئىككىنچى كىشى — جوزېف دوج ئىدى. ئۇ دوجنى خام چوت ئىدارىسىدىكىلەر بىللە 1954-يىللىق خام چوت تۇزۇشكە تەكلىپ قىلغاچ، ئۇنىڭغا ئېنىق قىلىپ، ئۇنى خام چوت ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلەيدىغانلىقىنى دېدى. ئېزىنخاۋېر دوج بىلەن گېرمانىيىدە تونۇشقانىدى. دوج شۇ چاغدا ئامېرىكا ئىشغالىيەت رايونىنىڭ مالىيە ئىشلىرىغا مەسئۇل ئىدى. دوج دىترويت بانكىسىنىڭ كەسىپكە پىششىق لىدېرى ئىدى. ئېزىنخاۋېر مالىيە-خامچوت ئۆتكىلىنى جوزېف دوج تۇتسا، ھېچقانداق چاتاق چىقمايدۇ، دەپ قارايتتى.

ئېزىنخاۋېر خېرىبېرت بروۋنېل، شېرمان ئادامېس ۋە روشيوس كلاينى سۆھبەتكە چاقىردى. ئۇ بروۋنېل بىلەن كلايغا بەزە تەشكىللەشنى، ئىچكى كابىنېتنىڭ باشقا ئەزالىرىنى ۋەزىپىگە قويۇش توغرىسىدا تەكلىپ ئوتتۇرىغا قويۇشنى تاپشۇردى. ئۇلارنىڭ خىزمىتىگە ئادامېس ھەمكارلىشىدىغان بولدى، بروۋنېل بىلەن كلاي ئاۋۇال لوج بىلەن كۆرۈشتى، ئۇنىڭغا ھۆكۈمەتتە خالىغان ۋەزىپىنى ئۇستىگە ئالسا بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئېزىنخاۋېرنىڭ ئۇنىڭ زۇكۇتۇڭ بارەمچىسى باكى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچى قىلغۇسى بارلىقىنى دېدى. لوج كېيىنكى ۋەزىپىنى تاللىدى. ئېزىنخاۋېر بۇ ۋەزىپىنى ئىچكى كابىنېت خادىملىرىنىڭ دەرىجىسىگە كۆتۈرۈپ، دۆلەت ئىشلىرى كاتىپىدىن كېيىن تۇرىدىغان قىلىپ بېكىتتى. ئېزىنخاۋېر ئادامېسنى زۇكۇتۇڭ بارەمچىلىكىگە تەكلىپ قىلدى. بۇ ئىچكى

كابىنېت خادىملىرىنىڭ ئورنى بىلەن باراۋەر ئورۇنغا توغرا كېلەتتى، ئېزىنخاۋېر ئەسلىدە بۇ ۋەزىپىگە بروۋنېلنى قويۇشنى ئويلىغانىدى. بىراق، ئۇ بروۋنېلنى ئەدلىيە مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرلىق ۋەزىپىسىگە تەيىنلەشنى قارار قىلدى.

بروۋنېل بىلەن كلاي ئىچكى كابىنېتتا ۋەزىپە ئۆتەشكە تېگىشلىك باشقا نامزاتلارنى تاللىدى. ئۇلار دۇنيادىكى ئەڭ زور شەخسىي كارخانا — ئاممىباب ماشىنا شىركىتىنىمىڭ باش دېرىكتورى چارلېس ۋىلسوننى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرى قىلىپ بەلگىلىدى. ئامېرىكا كارخانا ساھەسىدە ئەڭ يۇقىرى مائاشى بىلەن داڭق چىقارغان ۋىلسون غايەت زور بەش بۇرجەكلىك بىنا ئىمپېرىيىسىنى قانداق باشقۇرۇشنى بىلەتتى. ئۇ مالىيە مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرلىقىغا گېئورگې خامفرىنى تاللىدى. خامفرى كلېۋىلاندنىڭ ماك خانو شىركىتىنىڭ لىدېرى ئىدى. بۇ كەسپىي ئالاقىسى قويۇق بىرلەشمە كارخانا ھېسابلىناتتى. ئېزىنخاۋېر بۇ ئىككى ئەرباب بىلەن كۆرۈشۈپ باقمىغان بولسىمۇ، لېكىن مەسلىھەتچىلىرىنىڭ تەۋسىيىسىنى قوبۇل قىلدى. ئۇ ۋىلسوننىڭ نەزەر دائىرىسىنى تار، پىشمىغان كىشى ئىكەنلىكىنى بايقىدى. بىراق خامفرىغا تولىمۇ ئامراق ئىدى. ئېزىنخاۋېرنىڭ بىئوگرافىسىدىكى ئانبوروسنىڭ دېيىشچە، خامفرى ئىچكى كابىنېتتا ئېزىنخاۋېر بىلەن دۇللېستىن قالسا ئەڭ يېقىن شەخسىي مۇناسىۋەت ئورناتقان بىردىنبىر كىشى ئىكەن. ئۇلار مالىيىدە قىزىل رەقەم كۆرۈلۈپ قېلىشتىن بەك قورقاتتى، ئۇۋۇلاشقا ۋە بېلىق تۇتۇشقا ئامراق ئىدى. ئۇلار بىرىنچى قېتىم ئۇچراشقاندا ئېزىنخاۋېر خامفرىنىڭ تاقىر بېشىغا قاراپ كۈلگەن پېتى: «ۋوي، گېئورگې، سىزنىڭ بېشىڭىزمۇ مېنىڭ بېشىمغا ئوخشايدىكەن!» دېگەن. خامفرى يېڭى ۋەزىپىنى تاپشۇرۇۋالغاندا، يېڭى زۇڭتۇڭغا «ناۋادا بىرى سىزگە پۇلنىڭ

گېپىنى قىلسا، شۇ كىشىگە گېئورگېنى ئىزدەك دەك» دېگەنىدى. ئېزىنخاۋېر: «مەن شۇنداق قىلىمەن، سىزنىڭ ھوقۇق دائىرىڭىزدىكى ئىشلارغا ھەرگىز ئارىلاشمايمەن، قالايمىقان تەستىق سالمايمەن!» دېگەنىدى.

بروۋنېل بىلەن كلاي ئورېگون شتاتىنىڭ شتان باشلىقى دوۋگلاس ماككاينى ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرلىقىغا تەيىنلىدى. ماككاي سىياسىي ساھەسىگە كىرىشتىن ئاۋۋال مۇڭەپپەقىيەت قازانغان ماشىنا سودىگىرى ئىدى. ماسساچوسېتلىق يەنە بىر سودىگەر سىنكمان ۋېرىكس سودا مىنىستىرى بولدى. ئېزىنخاۋېر جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى پۈتۈن مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ رەئىسى ئارتور سومېرفېيلد پوچتا-تېلېگراف مىنىستىرى، دېھقانچىلىق مەيدانلىرى ھەمكارلىق گۇرۇپپىسىنىڭ ۋاكالەتچىسى ئېزار تافت بېنسىننى دېھقانچىلىق مىنىستىرى قىلدى.

ئەمگەك مىنىستىرلىقىغا بىرسىنى تەيىنلەش قول تۇتىدىغان ئىشلارنىڭ بېرى ئىدى. جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنىڭ ئالدىن بېكىتىلگەن يىغىنى بىلەن تەشكىللىك ئەمگەكچىلەر ئارىسىدا ئاۋازىچىلىق يۈز بەرگەنىدى. كۆپ قېتىم تاللاش، تاسقاش ئارقىلىق ئېزىنخاۋېر چىكاگو ئەمگەكچىلەر بىرلەشمىسى سۇ-ئېلېكتر ئىشچىلار بىرلەشمىسى رەئىسى مارتېن دۇركىننى تاللىدى. دۇركىن ئىچكى كابىنېت تەركىبىدىكى بىردىنبىر دېموكراتلار پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى ھەم بىردىنبىر كاتولىك دىنىي مۇخلىسى ئىدى. تافت ئىچكى كابىنېتتا ئەمگەكچىلەر مۇناسىۋىتىنى بىر تەرەپ قىلىدىغان ۋەزىپىنى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئەربابىنىڭ ئۇستىگە ئالىدىغانلىقىنى سېزىپ ھەيران بولدى. ئۇ: «بۇنى چۈشەنگىلى بولمايدۇ» دەپ قارشى تۇردى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ كابىنېت خادىملىرىنى تاللىشى ئالاھىدە

بولسمۇ، لېكىن مەقسەت ناھايىتى ئېنىق ئىدى. كۆپىنچە مىنىستىرلارنىڭ يېشىي زۇكۇتۇكىنىڭ يېشىدىن كۆپ پەرقلەنمەيتتى. ئۇنىڭ بىرىنچى قېتىملىق ئىچكى كابىنېتى «سەككىز مىليونېر بىلەن بىر ژۇدوپروۋود ئىشچىسىدىن تۇزۇلگەن» دەپ ئاتالدى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ مىنىستىرلىرى تاللانغان، ھەر قايسى سودا-سانائەت ساھەلىرىدە كۆچى زور بايلار ئىدى. بۇ مونوپول گۇرۇھنىڭ ئېزىنىخاۋېر ھۆكۈمىتىدە ھەل قىلغۇچ خاراكتېرلىك رولغا ئىگە ئىكەنلىكىنى ئەكس ئەتتۇرۇپ بېرەتتى. ناھايىتى روشەنكى «بىر ژۇدوپروۋود ئىشچىسى»نى تەكلىپ بىلەن مىنىستىر قىلىش ئۇزىنى كۆرسىتىش ئىدى. بۇ ئىشچى ئالاھىدە ئىمتىيازغا ئىگە ئىچكى كابىنېت ئەزالىرى بىلەن ئۇزۇن بىللە تۇرالمىدى، «ژەزىپىسىدىن ئىستېپا بەردى، شۇنىڭ بىلەن ئىچكى كابىنېتتىكى نورمالسىز ھالەت تۇگىدى.»

ئېزىنىخاۋېر ئاقسارايغا كىرگەندىن كېيىن، ئۇنى ئىش بېسىۋالدى، لېكىن ئۇنىڭ تۇرمۇشى ناھايىتى تەرتىپلىك ئىدى. ئالاھازەل ئەتىگەن سائەت 6دە ئورنىدىن ئاستا تۇراتتى. مامىيېنى ئويغىتىۋەتمەسلىككە تىرىشاتتى. ناشتىدىن كېيىن گېزىت كۆرەتتى. گېزىتنى ناھايىتى تېز ئوقۇيتتى، گېزىتتىكى مۇھىم جەۋھەرلەرنى ناھايىتى تېزلا بىلىۋالاتتى. ئېزىنىخاۋېر ئادەتتە ۋاشىنگتوندا چىقىدىغان گېزىتلەرنى، مەسىلەن، «نيۇ-يورك ۋاقتى گېزىتى»، «پېشىۋالار مۇنبىرى گېزىتى» قاتارلىق گېزىتلەرنى ئوقۇيتتى. ئۇ تېرۇمىنغا ئوخشمايتتى، گېزىت رېداكسىيىسىگە قەھرىلىك تەلەپپۇزدا يېزىلغان خەتلەرنى ئەۋەتمەيتتى. لېكىن، مەلۇم ماقالىنى ياكى مەلۇم سەھىپىنى ماختاپ گېزىتخانىغا باشقىلار ئارقىلىق گەپ ئېيتىپ بېرەتتى. ناۋادا مەلۇم خەۋەر ياكى سەھىپىدىن رازى بولمىسا، بېقىن دوستىغا دەيتتى ياكى گەپ قىلمايتتى. ئېزىنىخاۋېر ئۆزى تۇزىلگەن سىياسىتىنى ياكى قوللانغان ھەرىكىتىنى تەنقىدلىسە

قارشى تۇرمايتتى. شەخسىي تۇرمۇشىنى تەنقىدلىسە تولىمۇ تېرىكسىپ كېتەتتى. بۇ ئىش توغرۇلۇق يېقىنلىرىغا قاياپاپ سۆزلەپ بېرەتتى.

ئېزىنىخاۋېر خىزمەت ۋاقتىغا تولىمۇ رىئايە قىلاتتى. ئۆزىگە ھەربىي ئىنتىزام بويىچە تەلەپ قويااتتى. سائەت دەل 8دە ئىشخانىسىدا تەييار بولاتتى. سائەت 1گىچە خىزمەت قىلاتتى، چۈشتە دەم ئالمايتتى. چۈشلۈك تاماق ۋاقتى ئاساسەن خىزمەت توغرۇلۇق سۆھبەتلىشىش بىلەن ئۆتەتتى. ئاندىن چۈشتىن كېيىن سائەت 6گىچە، بەزىدە ئۇنىڭدىن كەچ باش چۆكۈرۈپ ئىشلەيتتى. ھەر خىل مەسىلىلەر ئۈستىدە قارار چىقىرىشىغا باغلىق ئىدى. ئۇ ئىمكان بار ھەر قايسى تەرەپلەرنىڭ پىكرىنى ئاڭلاپ، ئاندىن قارار چىقىراتتى. ئۆزىمۇ ھەر خىل قاراشلارغا قولاق سالاتتى. ئۇنىڭ نۇرغۇن ماتېرىياللارنى كۆرۈشىگە، ئاغزاكى دوكلاتلارنىي ۋە ئوتتۇرىغا چۈشكەن تالاي چوڭقۇر مەسىلىلەرنى ئەستايىدىل ئاڭلىشىغا توغرا كېلەتتىي. ئۇ ئىشخانىسىدا بىر كۈن خىزمەت قىلغاندىن كېيىن بىر رومكا ئەبجەش ھاراق ئىچىپ يېنىكلىۋالاتتى. ھاراقتىن ئۆزىنى قاتتىق كونترول قىلاتتى. ئادەتتە تاماقتىن ئاۋۋال بىر رومكا سودا قوشۇلغان ۋىسكى ياكى كونيەك ئىچەتتى. ھەرگىز تاماق تاللىمايتتى.

ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئالدىغا قانداق تاماق قويۇلسا، ئاچكۆزلەردەك يەيدىغان قىلىقىدىن مامىي بەك بىزار ئىدى. ئۇ زۇكتۇك بولغاندىن كېيىن باشقىچە ئۇسۇلدا تاماق يەيدىغان بولدى. تېلېۋىزوردا بېرىلىۋاتقان خەۋەرنىي كۆرگەچ تاماق يەيتتى. كەچلىك تاماقتىن كېيىن نۇتۇق سۆزلەش ياكى بىرەرى بىلەن كۆرۈشىدىغان ئىش بولمىسا، ھۆججەت، دوكلات ۋە تەكلىپلەرنى كەچ سائەت 11 گىچە تەتقىق قىلاتتى، ئاندىن كارىۋاتقا چىقىپ بىر سائەت رەسىم سىزاتتى. كارىۋىتىنىڭ

بېشىدا غەربىي رايونغا دائىر ھېكايە كىتابلار بار ئىدى. بۇ ھېكايىلەردە ھېچقانداق مۇرەككەپ ۋەقەلىك يوق ئىدى، بىر ئوقۇپلا يېشىمىنى بىلىۋالغىلى بولاتتى. ھازىر جاۋاب شەكىلدە يېزىلغان بۇنداق ھېكايىلەرنى ئوقۇۋېتىپ كاللا ئىشلەتمەيلا خىيالىي دۇنياغا كىرىپ، زۆرۈر بولغان دەم ئېلىشقا ئېرىشەتتى. مامىي، بۇ ھېكايىلەر ئېزىنىخاۋېر ئۇچۇن ئەڭ ياخشى ئۇيقۇ دورىسى، دېگەنىدى.

ئېزىنىخاۋېر بىلەن مامىي ناھايىتى بەختلىك ئىدى. ئۇ ياۋروپاغا يۇرۇش قىلغۇچى قوشۇننىڭ باش قوماندانلىقىنى ئۆتىگەن چاغلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۇلار بىللە ياشىدى. 1946-يىلى مايابۇرگتا مامىي مەخسۇس ناھايىتى چوڭ قوش كىشىلىك كارىۋات ياساتتى. 1948-يىلى ئۇ بۇ كارىۋاتنى ۋاشىنگتوندىن نيۇ-يوركقا ئەكەلدى. كېيىن ئاقسارايغا يۆتكىدى. بۇ كارىۋات مامىينىڭ قوماندانلىق جېنىدىسى ئىدى. ئۇ كارىۋاتتا يېتىپ خەت يازاتتى، ئائىلە ئىشلىرىغا قوماندانلىق قىلاتتى، مېھمان كۈتەتتى.

مامىي ئېرىغا بەك سادىق ئىدى، ئېزىنىخاۋېرنىڭ تۇرمۇشىدا كەم بولسا بولمايدىغان يارەمچى ئىدى. ئۇ ئېزىنىخاۋېرنىڭ خىزمىتىگە ئارىلاشمىسىمۇ، لېكىن ئاشكارا ھەم ئاشكارا بولمىغان سورۇنلاردا ئۇنىڭغا تېگىشلىك يارەم بېرەتتى. ئېرى دۇنياۋى ئەرباب بولۇپ قالغاندا، ئۇ تارتىنچاقلىقىنى تاشلاپ ئېرىنىڭ ئىشلىرىدا ھەل قىلغۇچ شەخسكە ئايلاندى. ئېرىنىڭ دۆلەتمەن ھەم تەسىر دائىرىسى بار دوستلىرىنى ۋە ئۇلارنىڭ رەپىقلىرىنى كۈتۈۋالاتتى. چوڭ تېپتىكى پائالىيەتلەرگە قاتنىشاتتى باكى رىياسەتچىلىك قىلاتتى. ھەر بىر پارچە خەتكە ئەستايىدىل جاۋاب يازاتتى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ خىزمەت بەتنىسىدىكى يارەمچىلىرى، مەسلىھەتچى، كاتىپ ۋە ئۇلارنىڭ بالىلىرىغا ئۇلارنىڭ تۇغۇلغان كۈنى ۋە روژدىستۋو بايرىمى

مۇناسىۋىتى بىلەن سوۋغا ئەۋەتىشنى ئۇنتۇپ قالمايتتى. ئاممىۋى سورۇنلاردا گېنېرال ئېزىنخاۋېرنىڭ يېنىدا سالاپەتلىك كىيىنىپ، خۇشال تۇراتتى. قىسقىسى، ماميې ئېزىنخاۋېر تەلەپ قىلغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئورۇندىدى.

ئېزىنخاۋېر ئامېرىكىنىڭ قىيىنچىلىق مەزگىللىرى ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈشكە باشلىدى. ئالدىنقى 20 يىلدا ئامېرىكا ئىنسانىيەت تارىخىدىكى ئەڭ پاجىئەلىك ۋە قانلىق ئۇرۇشنى باشتىن كەچۈردى. غەرب دۆلەتلىرى قوزغىغان «سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى» نىڭ قىر-چاپ ساداسى ئىچىدە بۇ مەشھۇر گېنېرال ئاقساراينىڭ خوجايىنىغا ئايلاندى. جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىدىكى ھاكىمىيەت سورىغۇچى دائىرىلەر دۆلەت ئىچىدىكى مۇرەككەپ مەسىلىلەرگە دۇچ كەلدى. بۇ مەسىلىلەر دىپلوماتىيە سىياسىتىگە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىدى. بولۇپمۇ ئېزىنخاۋېرنىڭ ئالدىدىكى ئەڭ قىيىن بىرىنچى مەسىلە چاۋشيەنگە قارىتا قوزغىغان تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشى ئىدى.

يىگىرمە يەتتىنچى باب

چاۋشيەندە ئۇرۇش توختىتىش

چاۋشيەن ئۇرۇشى 2-دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن ئامېرىكا جاھانگىرلىكى چاۋشيەن يېرىم ئارىلىدا قەستەن ئېلىپ بارغان كەڭ كۆلەملىك تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشى ئىدى. ئۇچ يىل داۋام قىلغان بۇ ئۇرۇشتا ئامېرىكا قوشۇنلىرىدىن 10 مىڭ ئادەم ئۆلدى ۋە يارىدار بولدى، نەچچە يۈز مىليارد مەبلەغ سەرپ قىلىندى. نەتىجىدە ئامېرىكا ئۆز تارىخىدا بىرىنچى قېتىم ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولدى. بۇ 2-دۇنيا ئۇرۇشىدا «ئامېرىكا ئەسىرى»نى ماختاپ كۆككە ئۇچۇرغان تەلۋىلەر ئۇچۇن بىر قېتىملىق ئېغىر زەربە ئىدى. بۇ ئەڭ ئاخىرقى قېتىملىق زەربە بولمىسمۇ، لېكىن ئامېرىكىنىڭ چۇشكۈنلۈككە قاراپ يۈزلەنگەنلىكىنى مۇشۇنىڭدىن كۆرۈۋالغىلى بولاتتى.

ئامېرىكىنىڭ سىياسىي سەھنىسىدىكى مۆتىۋەرى—ئاۋېرىل خارىمان چاۋشيەن ئۇرۇشى ئۈستىدە توختىلىپ، بۇ ئۇرۇشنى «قىرتاق ئۇرۇش» دېدى. زۇكۇنىڭ تۇنجى جاھىللىق بىلەن بۇ پەقەت «ساقچى ھەرىكىتى» دېگەن. قاراشتا چىڭ تۇرۇۋالدى. ھەتتا ئامېرىكا تەرەپتىن ئۆلگەن ۋە يارىدار بولغان ئادەم 50 مىڭدىن ئېشىپ كەتكەن چاغدىمۇ، تۇنجى كىشىنىڭ ئوغلىنى قاينىتىدىغان گەپ-سۆزلىرىدىن زادى يانمىدى. جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى بۇ ئۇرۇشنى «مۇشۇ ئەسىردىكى دىپلوماتىيە سىياسىتىدە ئېلىپ بېرىلغان ئەخمىقانە ھەرىكەت»

دېدى. مۇشۇ ئىش تۈپەيلىدىن دېموكراتلار پارتىيىسىنىڭ ئاقسارايدىكى 16 يىللىق ھۆكۈمرانلىقى ئاياغلاشتى. «راستتىنى ئېيتقاندا، بۇ ھەربىي ئىشلاردا كۆرۈلگەن ئېغىر بالا-قازا، —دەيدۇ ئامېرىكا شتاب باشلىقلىرى باش قوشۇش كېڭىشمىسىنىڭ رەئىسى ئومال برادلېي، —بۇ خاتا جايدا، خاتا ۋاقىتتا، خاتا دۇشمەن بىلەن ئېلىپ بېرىلغان خاتا ئۇرۇش.»

چاۋشيەن ئۇرۇشى ئامېرىكا جاھانگىرلىكىنىڭ سىياسىي ھەربىي تەۋەككۈلچىلىكى ئىدى. 1950-يىلى 25-ئىيۇن چاۋشيەن ئۇرۇشى رەسمىي پارتلىدى. ئۇچىنچى كۈنى يەنى 27-ئىيۇن ئامېرىكا ئۇرۇشقا رەسمىي قاتناشتى ھەم جۇڭگونىڭ زېمىنى—تەيۋەننى قوراللىق ئىگىلىۋالدى. 7-ئىيۇل ئامېرىكا بىرلەشكەن دۆلەت تەشكىلاتى نامىدىن پايدىلىنىپ، ئامېرىكا ئوفىتسېرلىرى قوماندانلىق قىلغان ئاتالمىش بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى ئارمىيىسىنى تەشكىللەپ چاۋشيەن ئاھالىلىرىنى قىردى. چاۋشيەن ئارمىيەخەلقى باتۇرلۇق بىلەن قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، ئاۋغۇستىنىڭ ئوتتۇرىلىرى ئامېرىكا قوشۇنلىرى بىلەن چاۋشيەن قورچاق قوشۇنلىرىنى سۇرۇپ فوشيەنگە ئاپىرىۋەتتى. 15-سېنتەبىر ئامېرىكا قوشۇنلىرى رېنچۇەندىن قۇرۇقلۇقتا چېقىپ، ۋەھشىيلەرچە شىمالغا ھۇجۇم قىلىپ، ئۇرۇش كۆلىمىنى كېڭەيتىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا جۇڭگونىڭ شەرقىي شىمال رايونىنى ئايروپىلانلار بىلەن توختىماي بومبارداىمان قىلىپ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ بىخەتەرلىكىگە ئېغىر تەھدىت پەيدا قىلدى.

ئاۋغۇستىنىڭ ئاخىرى، سېنتەبىرنىڭ باشلىرى، ئامېرىكا قوشۇنلىرى بىلەن لى سىنمانىنىڭ قوشۇنلىرى شىن يىجۇغا 20 كىلومېتىرغا كېلىدىغان يەرگە يېتىپ باردى. بۇ يەردىن ئەندوڭ شەھىرىگە بىر سائەتتىلا يېتىپ بارغىلى بولاتتى. ۋاللى سترېتتىكى ئاغلاقچىلار يېڭى دۇنياغا كەلگەن جۇڭخۇا خەلق

جۇمھۇرىيىتىنى «بۆشۈكىدىلا تۇنجۇقتۇرۇۋېتىش» توغرۇلۇق ئاشكارا داۋراڭ سالدى. جۇڭگونىڭ شېنياڭنى كۆرسىتىدىغان يوغان ھۇجۇم قىلىش بەلگىسى بەش بۇرجەكلىك بىنانىڭ ھەربىي خەرىتىسىدىن ئاشكارا ئورۇن ئالدى. ماك ئارتۇر: «يالوجيانىڭ دەريا‌سى جۇڭگو بىلەن چاۋشيەننى ئايرىپ تۇرىدىغان ئۆتكىلى بولمايدىغان توساق ئەمەس» دەپ بىلجىرلىدى. چاۋشيەن خەتەر ئىچىدە، جۇڭگومۇ ۋە دۇنيا تىنچلىقىمۇ خەتەر ئىچىدە قالدى.

ئورنىدىن دەس تۇرغان جۇڭگو خەلقى بۇنىڭغا قانداقمۇ تاقەت قىلىپ تۇرالىسۇن! 1950-يىل 30-سېنتەبىر باش مىنىستىرجۇئېنلەي جۇڭگو خەلق سىياسىي كېڭەش يىغىنى مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ دۆلەت بايرىمىنى تەبرىكلەش يىغىنىدا نۇتۇق ئېلان قىلىپ: «جۇڭگو خەلقى چەت ئەل تاجاۋۇزچىلىرىغا ھەرگىز يول قويمايدۇ، جاھانگىرلارنىڭ ئۆز قوشۇنىسىغا يولسىزلارچە قىلغان تاجاۋۇزچىلىققا قول قوشتۇرۇپ قاراپ تۇرالمايدۇ» دېدى. 1950-يىل ئۆكتەبىرنىڭ باشلىرىدا، ماۋ زېدۇڭ جۇڭگو كومپارتىيىسى سىياسىي بيۈرو يىغىنىدا، چاۋشيەن ئۇرۇش مەيدانىدىكى ۋەزىيەتنى تەھلىل قىلىپ: «قىسقىسى، بىز، ئۇرۇشقا قاتنىشىشىمىز لازىم، چوقۇم قاتنىشىشىمىز كېرەك، ئۇرۇشقا قاتناشساق پايدا زور، ئۇرۇشقا قاتناشمىساق زىيان زور دەپ قارايمىز» دەپ كۆرسەتتى.

ماۋ زېدۇڭ بىلەن جۇئېنلەينىڭ سۆزى، جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ باياناتى تېزلىك بىلەن پۈتۈن جۇڭگوغا، پۈتۈن دۇنياغا تارقالدى. ئامېرىكا جاھانگىرلىكىنى ئەيىبلەپ، چاۋشيەننى قوللاش مەزمۇنىدىكى خىتابنامىلەر پۈتۈن جۇڭگوغا تارقىتىلدى؛ بېيجىڭدا ئامېرىكىنىڭ تەيۋەن بىلەن چاۋشيەنگە قىلغان تاجاۋۇزچىلىقىغا قارشى تۇرۇش كومىتېتى قۇرۇلدى، مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا ھەيۋەتلىك نامايىشلار

ئۆتكۈزۈلدى، ئوتتۇرا جۇڭگودىن تارتىپ شەرقىي شىمالغىچە، قوشۇنلار تەرتىپكە سېلىنىپ، يالۇجياڭ دەرياسىنىڭ بويىغا يېغىلدى. ئامېرىكىغا قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش، ۋەتەننى قوغداش، تىنچلىقنى ھىمايە قىلىش ئۈچۈن جۇڭگو خەلقى پىدائىيلار ئارمىيىسىنى تەشكىللەپ، چاۋشيەنگە ئاتلىنىپ، ئۇرۇش قىلىشقا تەييارلاندى. ئۇرۇش قىلىشنى خالىمايدىغان بىر مىللەت نائىلاج ئۇرۇش قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

1950-يىل 8-ئۆكتەبىردە، جۇڭگو خەلق ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ رەئىسى ماۋزېدۇڭ جۇڭگو خەلق پىدائىيلار ئارمىيىسىگە تۆۋەندىكىدەك بۇيرۇق چۈشۈردى:

جۇڭگو خەلق پىدائىيلار ئارمىيىسىدىكى ھەر دەرىجىلىك رەھبىرلىرى يولداشلارغا:

(1) چاۋشيەن خەلقىنىڭ ئازادلىق ئىشلىرىغا ياردەم بېرىش، ئامېرىكا جاھانگىرلىرى ۋە ئۇلارنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ ھۇجۇمىغا قارشى تۇرۇش، چاۋشيەن خەلقىنى، جۇڭگو خەلقى ۋە شەرقتىكى ھەر قايسى ئەل خەلقلىرىنىڭ مەنپەئىتىنى قوغداش ئۈچۈن جۇڭگو خەلق پىدائىيلار ئارمىيىسى تېزدىن چاۋشيەن چېگرىسىغا قاراپ ئاتلانسۇن، چاۋشيەنلىك يولداشلار بىلەن ھەمكارلىشىپ جەڭ قىلىپ ھەم شانلىق غەلىبىنى قولغا كەلتۈرسۇن.

(2) جۇڭگو خەلق پىدائىي ئارمىيىسىنى چاۋشيەنگە بارغاندا، چاۋشيەن خەلقى، چاۋشيەن خەلق ئارمىيىسى، چاۋشيەن دېموكراتىك ھۆكۈمىتى، چاۋشيەن ئەمگەك پارتىيىسى ۋە باشقا دېموكراتىك پارتىيە ۋە گۇرۇھلار ھەم چاۋشيەن خەلقىنىڭ داھىيسى يولداش كىم ئىر سېنغا دوستلۇق ۋە ھۆرمەت بىلدۈرۈپ، ھەربىي ۋە سىياسىي ئىنتىزامغا قاتتىق ئەمەل قىلىنسۇن. بۇ ھەربىي ئىشلار ۋەزىپىسىنى ئورۇندىشىتا كاپالەتلىك قىلىشتا ئىنتايىن مۇھىم سىياسىي ئاساس.

(3) يۇز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ھەم جەزمەن يۇز بېرىدىغان ھەر خىل قىيىنچىلىقلارنى چوڭقۇر پەرەز قىلىپ، بۇ قىيىنچىلىقلارنى

*يۇكسەك قىزغىنلىق، باتۇرلۇق، پۇختىلىق ۋە جاپادىن قورقمايدىغان روھ بىلەن يېڭىش كېرەك. نۆۋەتتە خەلقئارا ۋە مەملىكەتنىڭ ئومۇمىي ۋەزىيىتى بىزگە پايدىلىق، تاجاۋۇزچىلارغا پايدىسىز، يولداشلار قەتئىي، باتۇر، يەرلىك خەلق بىلەن ئىتتىپاقلىشىشقا، تاجاۋۇزچىلارغا قارشى كۈرەش قىلىشقا ماھىر بولسىلا، ئەڭ ئاخىرقى غەلىبە چوقۇم بىزگە مەنسۇپ بولىدۇ*①

جۇڭگو خەلق پىدائىي ئارمىيىسى گېنېرال پېڭ دېخۇەينىڭ باشچىلىقىدا 1950-يىل 25-ئۆكتەبىر يالۇجياڭ دەرياسىدىن ئۆتۈپ، چاۋشيەن خەلق ئارمىيىسى بىلەن مۇرىنى-مۇرگە تىرەپ جەڭ قىلدى. چاۋشيەن-جۇڭگو قوشۇنلىرى بەش قېتىم ئوپېراتسىيە ئېلىپ بېرىپ، ئامېرىكا ۋە لىسىنمان قوشۇنلىرىنى يالۇجياڭ دەرياسىنىڭ بويىدىن 38-پاراللېلىنىڭ ئەتراپىغا ئاپېرىۋەتتى. بۇ قېتىملىق مەغلۇبىيەتنى ئامېرىكا جامائەتچىلىكى پىيورل-خاربور پورتى ۋەقەسىدىن كېيىن ئامېرىكا ھەربىي ئىشلاردا ئۇچرىغان ئەڭ پاجىئەلىك مەغلۇبىيەت، دېدى. بەزىلەر ماك ئارتۇرنى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاشنى، بەزىلەر ئاچىسوننىڭ ئورنىغا باشقا بىر ئادەم قويۇشنى، ۋە بەزىلەر «گوۋۇيۇەننى تازىلاش»نى تەلەپ قىلدى.

تۇمەن تاجاۋۇزچىلارغا قەھرىمانلارچە زەربە بەرگەن جۇڭگو-چاۋشيەن خەلقىنى ئاتوم بومبىسى بىلەن قورقۇتماقچى بولدى. ئۇ ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ ئاتوم بومبىسى ئارقىلىق چاۋشيەنگە زەربە بېرىش توغرۇلۇق ئويلىشىۋاتقانلىقىنى ئېيتتى. بۇ بايانات ئامېرىكا ۋە خەلقئارا جامائەتچىلىكىنىڭ كۈچلۈك غەزەپ-نەپرىتىنى قوزغىدى. ئاقساراي نائىلاج بايانىنى ئالدىراش قايتۇرۇلدى. ماك ئارتۇرنىڭ بىر مەھەل ھەددىدىن ئاشقان

---

① «ماۋزېدۇڭ تاللانما ئەسەرلىرى» نىڭ 5-قىسمىغا قارالسۇن. 1977-يىل ئاپرېل نەشرى، 32-بەت.

بولسىمۇ، ئامېرىكىدا ئۇرۇشقا قارشى ھەرىكەت جانلىنىپ، ئېزىنىخاۋېر زۇكتۇك بولغاندىن كېيىن جۇش ئۇرۇپ راۋاجلاندى. خەتـچەك ۋە ئىلتىماسلار ئاقسارايغا قاردەك يېغىپ كەتتى. ئاددىي ئامېرىكىلىقلار يېڭى زۇكتۇكنىڭ سايلامدىن ئىلگىرى قىلغان ۋەدىسىگە ئەمەل قىلىپ، چاۋشيەن ئۇرۇشىنى توختىتىشنى قەتئىي تەلەپ قىلدى. ئېزىنىخاۋېرغا ئەۋەتىلگەن بىر پارچە خەتتە مۇنداق دېيىلگەن: «چاۋشيەن ئۇرۇشى كەلتۈرگەن ئازاب بىلەن بەختسىزلىكنى ئويلاپ بېقىڭ. مەن ئىشىنىمەنكى، ناۋادا بىزنىڭ بالىلىرىمىز مۇشۇنداق ئازاب-ئوقۇبەتنى تارتقان بولسا، بىز بۇ ئۇرۇشنى چوقۇم توسقان بولاتتۇق.»

چاۋشيەن ئۇرۇشى ئامېرىكىنىڭ ئەكسىيەتچى قىياپىتىنى يەنمۇ ئېچىپ تاشلىدى. 1949-يىل 29-ئىيۇن، دۇللېس بىر مەخپىي ھۆججەتكە: «ئامېرىكىنىڭ دىپلوماتىيە سىياسىتى ئاسىيادا مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىدى» دەپ يازدى. چاۋشيەن ئۇرۇشى بۇ سىياسەتنى بىتچىت بولۇش گىردابىغا ئاپىرىپ قويغانىدى. چاۋشيەن خەلق ئارمىيىسى بىلەن جۇڭگو پىدائىي ئارمىيىسىنىڭ بىرلىكتە زەربە بېرىشى بىلەن ئۇرۇش ۋەزىيىتىدە تۈپ بۇرۇلۇش ھاسىل بولدى. ئامېرىكا ئارمىيىسى بىلەن لى سىنمان قوشۇنلىرى بەرداشلىق بېرەلمەي، توختىماي جەنۇبقا چېكىنىدى. 1950-يىل دېكابىرنىڭ ئوتتۇرلىرىغا بارغاندا، چاۋشيەن دېموكراتىك جۇمھۇرىيىتىنىڭ تېررىتورىيىسى قايتۇرۇۋېلىنىدى. ۋەزىيەت ئايدىڭلىشىشقا باشلىدى، ئۇرۇش ئۇزاققا سوزۇلۇپ كەتسە، ئامېرىكىغا پايدىسىز ئىدى. ماك ئارتۇر ئىزاغا چىدىماي، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىگە ئاتوم بومبىسى ئىشلىتىش، جياڭ جېيشى قوشۇنلىرىنىڭ چوڭ قۇرۇقلۇققا چىقىپ ئۇرۇش قىلىشىنى قەتئىي تەلەپ قىلدى ۋە تروممن ھۆكۈمىتىنىڭ سىياسىتىنى ئاشكارا تەنقىد قىلدى. 1951-يىل

11ـ ئاپرېل ئامېرىكا زۇڭتۇڭى ماك ئارتۇرنى چاۋشيەندە تۇرۇشلۇق ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ قوماندانلىق ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىدى.

نۇرغۇن كىشىلەر، ماك ئارتۇرنىڭ ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىنىشىدىكى ئاساسىي سەۋەب شۇكى، 70 ياشلىق بۇ گېنېرال ناپولېئونچە ئىش تۇتۇپ، «زاپاس پولكوۋنىك» ترۇمىننىڭ يوليورۇقىنى ئىجرا قىلىشنى خالىمىدى، دېگەن قاراشقا كېلىشتى. ترۇمىن بىلەن ماك ئارتۇرنىڭ شەخسىي مۇناسىۋىتى جىددىي ئىدى. بۇ ماك ئارتۇرنىڭ ھەربىي سەپتىن چېكىنىشىدە بەلگىلىك رول ئوينىدى، ھەل قىلغۇچ رول ئوينىغان سەۋەب — يەنىلا ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ چاۋشيەندىكى مەغلۇبىيىتى ئىدى. ماك ئارتۇر ئۆزىنىڭ ئۇزۇن يىللىق ھەربىيلىك ھاياتىنى ئىختىيارسىز ھالدا ئامېرىكىنىڭ سىرتقا قاراتقان تەۋەككۇلچىلىك دىپلوماتىيە سىياسىتىنىڭ قۇربانى بولۇش ھېسابىغا ئاخىرلاشتۇردى. ئۇنىڭ تەقدىرى بەلگىلىنىدىغان چاغدا تەسىر كۈچى زور، قاتتىق غەم-ئەندىشىدە قالغان ئامېرىكا مونوپول گۇرۇھى مۇھىم رول ئوينىدى. بۇ تەلۋە باش قوماندان ئاتوم بومبىسىنى ئىشلەتكەن بولسا، جۇڭگو ھەتتا سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن ئۆزلىرى ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇش پارتلىشى مۇمكىن ئىدى. بۇنىڭدىن تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز ئېغىر ئاقىۋەت كېلىپ چىقاتتى، ئۇلار مانا مۇشۇنىڭدىن ئەنسىرەيتتى.

ماك ئارتۇر ئامېرىكىغا قايتقاندىن كېيىن كېڭەش پالاتاسىغا گۇۋاھلىق بەردى. ئۇ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى بىلەن بولىدىغان ئۇرۇش لايىھىسىنى يەنە بىر قېتىم ئوتتۇرىغا قويدى. قارىغاندا، چاۋشيەن ئۇرۇشىنىڭ تەجرىبىلىرى، بەش بۇرجەكلىك بىنادىكى گېنېراللارنى شەيئىلەرگە سوغۇققانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان قىلىپ قويغانىدى. بۇنداق ئەھۋالدا ئۇلارنىڭ سادالىرى ھەل قىلغۇچ رول ئوينايتتى، ئەلۋەتتە.

شتاب باشلىقلىرى باش قوشۇش كېڭىشمىسىنىڭ رەئىسى برادلېي ماك ئارتۇرنىڭ ئىستراتېگىيىسى ئامېرىكىنىڭ خاتا قىلىنغان ئۇرۇش گىرداۋىغا ئاپىرىپ قويدى، دېدى.

دەل مۇشۇ ۋاقىتتا ئامېرىكىنىڭ ئالدىدا: ئەمەلىيەتتە ئۇتتۇرۇۋەتكەن بۇ ئۇرۇشنى ئاياغلاشتۇرۇش، شۇنىڭ بىلەن بىرگە تەسلىم بولۇشتىن ساقلىنىپ «يۇز-خاتىرىنى ساقلاپ قېلىش» تىن ئىبارەت قىيىن بىر مەسىلە پەيدا بولدى. بۇ ئۇرۇشنى ئىمكانقەدەر تېز ئاياغلاشتۇرۇش كېرەك ئىدى، بولمىسا ئامېرىكىغا چاۋشىيەندە ھەربىي جەھەتتە مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپلا قالماي، سىياسىي جەھەتتىمۇ ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرايتتى. چاۋشىيەندە ئامېرىكىنىڭ ئىتتىپاقداشلىرى ئامېرىكىنىڭ مارشالل پىلانىنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن سەرپ قىلغان 10 مىليارد ياردەمگە ۋە ئامېرىكىنىڭ ئۇرۇشتىن كېيىنكى دەسلەپكى يىللاردا كاپىتالىستىك ياۋروپا ھەم ياپونىيىنىڭ ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي مۇقىملىقى ئۈچۈن تۆككەن قان-تەرگە بىرىنچى قېتىم «ۋاپاغا-جاپا قىلىش» ئۇسۇلى ئارقىلىق جاۋاب بەردى.

ئامېرىكا ئىتتىپاقداشلىرىدىن ئۇرۇش باشلانغان ھامان ۋاشىنگتوننىڭ بۇيرۇقى بويىچە زۆرۈر بولغان «توپ يېمى» ئەۋەتىدۇ دەپ ئۇمىد كۈتكەنىدى. ئامېرىكا ھۆكۈمىتى ئەسلىدە، ئىتتىپاقداشلار ئالدىنقى سەپكە بىر قانچە دىۋىزىيە ئەسكىرى كۈچ ئەۋەتسە، بىز ئاساسەن قورال-ياراغ بېرىپ، قوماندانلىق قىلساق ئىش پۈتىدۇ دەپ ئويلىغانىدى. نەتىجە دەل بۇنىڭ ئەكسىچە بولدى. ئاقساراي مەيلى قانچىلىك بېسىم ئىشلەتسۇن، ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر چاۋشىيەنگە ئەسكەر ئەۋەتىشكە ئالدىراپ كەتمىدى. پۈتكۈل ئۇرۇش جەريانىدا ئامېرىكىلىقلار ھەربىي، ئىقتىسادىي، سىياسىي ۋە باشقا جەھەتلەردە ئاساسىي يۈكنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشقا مەجبۇر بولدى. بۇنداق ئېغىر چىقىم

ئامېرىكىنى دىپلوماتىيە سىياسىتىنىڭ ۋەيران بولغانلىقىنى جاكارلاشقا ئېلىپ بېرىشى مۇمكىن ئىدى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ 1950-يىل 30-دېكابىر دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىر فرانك پېسقا يازغان خېتىدە داۋلى يوق دېگىلى بولمايتتى. ئۇ خېتىدە: «ئامېرىكا پۈتۈن دۇنيانى ئۆشنىسىگە يۇدۇۋالغۇدەك دەرىجىدە كۈچلۈك ئەمەس» دېگەنىدى.

جاھانگىر ئىتتىپاقداشلارنىڭ چاۋشيەن ئۇرۇشىغا سەرپ قىلغان كۈچ تەڭپۇڭلۇقى قارشى ئېلىنمىغان بۇ ئۇرۇشنىڭ ئاساسىي ئېغىرچىلىقىنىڭ ھەقىقەتەن ئامېرىكىنىڭ ئۈستىگە چۈشكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. خارىرى بالليس 1953-يىل 1-ئاپرېل زۇڭتۇڭ ئېزىنىخاۋېرغا بەرگەن دوكلاتىدا: «ئىككى يىل توققۇز ئايغا سوزۇلغان چېقىش يولىي يوق چاۋشيەن ئۇرۇشىدىن كېيىن بىز پۈتۈنلەي شىمالىي چاۋشيەن خەلقى ۋە جۇڭگو كوممۇنىستلىرى تەرىپىدىن توساپ قېلىندۇق» دېدى. ئۇ گۇرۇپپىنىڭ رەھبىرى سۈپىتىدە «ئورتاق بىخەتەرلىك»نى كاپالەتلەندۈرۈش مەسلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن تەيۋەنگە بېرىپ يېڭىلا ئامېرىكىغا قايتقانىدى. بالليسنىڭ ھېسابلىشىغا ئاساسەن، ئامېرىكا چاۋشيەنگە 350 مىڭ قوشۇن ئەۋەتكەنىدى. جەنۇبىي چاۋشيەنىدە 400 مىڭ كىشىلىك قوشۇن بار ئىدى. بۇ قېتىمقى ھەربىي تەۋەككۇلچىلىككە باشقا دۆلەتلەر جەمئىي 35 مىڭ ئادەم ئەۋەتكەنىدى. بالليس: «ئامېرىكا خەلقى ھۆكۈمىتىمىزگىلا ئەمەس، بەلكى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى بىلەن بارلىق ئەزا دۆلەتلىرگىمۇ، بۇ ئىستىقبالى قاراڭغۇ ئۇرۇشنى توختىتىش ئۈچۈن چاۋشيەنگە قاچان ئۇنۇملۇك تەدبىر قوللىنىلىدۇ دەپ سوئال قويىدۇ» دېدى.

1951-يىل 10-ئىيۇل ھەربىي ۋە سىياسىي جەھەتتىن مۇشكۈلچىلىككە چۈشۈپ قالغان ئامېرىكا دۇنيا ۋە ئامېرىكا جامائەتچىلىكىنىڭ كۈچلۈك بېسىمى ئاستىدا ئۇرۇش توختىتىش

توغرىسىدا چاۋشىيەن بىلەن تەنپەن ئۆتكۈزۈشكە مەجبۇر بولدى. ۋەھالەنكى، تەنپەن قاتمۇقات قىينىچىلىقلارغا دۇچ كەلگەچ، 1952-يىلى ئامېرىكىدا سايلام رىقابىتى پائالىيىتى باشلانغىچە، تەنپەندە ھېچقانداق ئەمەلىي ئىلگىرىلەش بولمىدى. بۇ ھالەت ئېزىنىخاۋېرنى پايدىلىق پۇرسەت بىلەن تەمىنلىدى. ئۇ ئۇرۇشقا قارشى كەيپىياتتىن پايدىلىنىپ سايلامدا غەلىبىگە ئېرىشتى. شۇنداقلا، چاۋشىيەن بىلەن «ئىززەت-ھۆرمەتنى ساقلىغان ھالدا يارىشىش» قا تىرىشتى. جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنىڭ زۇڭتۇڭ نامزاتى توختىماستىن: «يېڭى ھۆكۈمەتنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى—ئىززەت-ھۆرمەتنى ساقلىغان ئاساستا چاۋشىيەن ئۇرۇشنى تېزدىن توختىتىش... بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن ماڭا چاۋشىيەنگە بېرىش توغرا كەلسە، چوقۇم بارىمەن» دەپ سۆزلىدى. ئۇ باشقا بىر قېتىملىق نۇتقىدا: «بىز چاۋشىيەن ئۇرۇشىغا ئوخشاپ كېتىدىغان مۇشۇنداق يېڭى ئۇرۇشلاردىن ساقلىنىشىمىز كېرەك. 3 - دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ پارتلاش خەۋپىنى زور دەرىجىدە ئازايتىدىغان ماجالىمىز بار» دېدى.

جون ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئەسلىمىسىگە ئاساسەن ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ بۇ ياش بىرىنچى دەرىجىلىك لېيتېنانتىنىڭ بەلگىلىك دەرىجىدە ئۇرۇشقا قارشى ئىدىيىنى قوللايدىغانلىقىغا ھۆكۈم قىلغىلى بولاتتى. ئامېرىكا ياشلىرىنىڭ ئارىسىدا ئۇرۇشقا قارشى ئىدىيە بەك كۈچلۈك ئىدى. چۈنكى ئۇرۇش ئۇلارنى ئالىي مەكتەپلەرنىڭ سەھنىلىرىدە ياكى دىپلوماتىيە مۇنبەرلىرىدكى كۆرەشكە ئەمەس، بەلكى ئۇرۇش مەيدانىدكى جەڭگە ئاپىراتتى. جون چاۋشىيەن ئۇرۇشىغا قاتناشقانىدى. دادىسى دۇايت ئېزىنىخاۋېر ئۆزىنىڭ ئەسلىمىسىدە، جون چاۋشىيەنگە مېڭىشنىڭ ئالدىدا ئوغلى بىلەن جىددىي تەرىزدە ئۇزۇن پاراڭلاشقانلىقىنى ئېيتىدۇ. ئۇلارنىڭ پارىڭى نۇرغۇن ئىشلارغا بېرىپ تاقىلىدۇ: ئايالىنىڭ تۇرمۇشىنى قانداق

ئورۇنلاشتۇرۇش، بالىسىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش قاتارلىق مەسىلىلەر تىلغا ئېلىنىدۇ. ئايرىلىش ئالدىدا ئېزىنىخاۋېر ئوغلىغا يەنە ھەر قانداق ئەھۋالدا «دۇشمەنگە ئەسىر بولۇپ قالماسلىق» نى جېكىلەيدۇ.

ئامېرىكا خەلقى چاۋشيەن ئۇرۇشىدا غايەت زور بەدەل تۆلىدى. ئېزىنىخاۋېر ئەسلىمىسىدە: «ئىچكى ئۇرۇش ۋە ئىككى قېتىملىق دۇنيا ئۇرۇشىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، بۇنىڭ ئامېرىكا تارىخىدا ئەڭ كۆپ قان تۆكۈلگەن بىر قېتىملىق ئۇرۇش» ئىكەنلىكىنى تەكىتلىدى. ئامېرىكىنىڭ چاۋشيەندە ئۆلگەن، يارىدار بولغان ۋە ئەسىرگە چۈشكەن ئادىمى تەخمىنەن 398 مىڭغا يەتتى. ئامېرىكىنىڭ بارلىق ئىتتىپاقداش دۆلەتلىرى (جەنۇبىي چاۋشيەن بۇنىڭ سىرتىدا) جەمئىي 29 مىڭ ئادەم چىقىم تارتتى.

سايلام رىقابىتى پائالىيىتىدە ئېزىنىخاۋېر ئاسىيالىقلار بىلەن ئاسىيالىقلارنىڭ ئۇرۇش قىلىشىنى تەشەببۇس قىلدى. بۇنىڭدىن مەقسەت شۇكى، ناۋادا ئامېرىكا ياۋروپادىكى ئىتتىپاقداشلىرىدىن ئەسكەر ئالالمىسا، ئاسىيادىكى ئىتتىپاقداشلىرىنىڭ ئەسكەرلىرىنى ئىشلىتىش ئىدى. لېكىن، ئاسىياغا يۆزلىنىش سىياسىتىمۇ ئوخشاشلا ئاقماي قالدى. قورال-ياراغلىرى سەر خىل، كۆچلۈك ئامېرىكا ئارمىيىسى ئۇچ يىلدىن ئارتۇق ئۇرۇش قىلىپ ۋاشىنگتوندىكى بەزى ئەربابلار كۆزگە ئىلمىغان «ئاسىيالىقلار» نى يېڭەلمىدى. جەنۇبىي چاۋشيەن قورچاق ھاكىمىيىتى ئارمىيىسى تېخىمۇ جانغا ئەسقاتمىدى.

چىقىش يولى پەقەت بىرلا ئىدى: تېزدىن تىنچلىق كېلىشىمى ئىمزالاش. لېكىن، تىنچلىق كېلىشىمى ئىمزالاش يولىدا ئويلىمىغان بىر توسالغۇ پەيدا بولدى. ياشىنىپ قالغان جەنۇبىي چاۋشيەن زۇڭتۇڭى لى سىنمان كىشىنى ھەيران قالدۇرۇپ بىردىنلا ئۆزىنىڭ ئۇرۇشخۇمارلىقىنى ئىپادىلىدى. ئۇ

شمالىي چاۋشيەن ۋە جۇڭگونىڭ ئۇرۇش ئەسىرلىرى مەسىلىسى ئارقىلىق تىنچلىق سۆھبىتىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىپ، ئۇرۇشنى يەنە قوزغىماقچى بولدى. لى سىنمان ئىنتايىن تەلۈلەشكەنىدى. زۆرۈر تېپىلغاندا جەنۇبىي چاۋشيەن ئارمىيىسى «ئەڭ ئاخىرقى غەلىبە»نى قولغا كەلتۈرگىچە يالغۇز جەڭ قىلىدۇ، دەپ ۋالاقلىدى. ئامېرىكىدىكى چېكىدىن ئاشقان ئوڭ قانات كۈچلەر: «كوممۇنىزم كۈچلىرىنى يوقاتمىغۇچە بولدى قىلمايمىز» دەپ داۋراڭ كۆتۈردى.

لى سىنمان بىلەن ئامېرىكا ئوڭچىللىرىنىڭ ئۇرۇش تەلۈلىكى دۇنيا خەلقىنىڭ غەزىپىنى يەنە بىر قېتىم قوزغىدى. ئامېرىكىدا ئۇرۇشقا قارشى ھەرىكەت جۇش ئۇرۇپ راۋاجلاندى. ئۇرۇش توختىتىش تەلەپ قىلىنغان سان-ساناقسىز خەتلەر، ئىلتىماسلار، مۇراجىئەتنامىلەر ئاقسارايغا قاراپ ئۇچۇشقا باشلىدى. مىننېسوتا شتاتىدىن ئېزىنخاۋېرغا ئەۋەتىلگەن بىر مۇراجىئەتنامىدە: «پۈتۈن دۇنيادىكى 90% دىن ئارتۇق ئاھالە چاۋشيەن ئۇرۇشىدىن نەپرەتلەنمەكتە. سىز خەلقنىڭ ئازىراقمۇ قوللىشىغا ئېرىشەلمەيسىز. سىز پەقەت چوڭ تېپتىكى گېزىت، رادىئو ئىستانسىسى، بىرلەشمە ماشىنىسازلىق شىركىتى ۋە باشقا شىركەتلەرگە ئۇمىد باغلاۋاتىسىز» دېيىلگەنىدى. زۇڭتۇڭغا ئەۋەتىلگەن بۇ مۇراجىئەتنامىدە يەنە: چاۋشيەن ئۇرۇشى كوممۇنىزمنىڭ پۈتۈن دۇنيا، جۈملىدىن ئاسىيادا يامراپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ، دەيدىغان ھۆكۈمنىڭ پۈت دەسسەپ تۇرالمايدىغانلىقى كۆرسىتىلىپ: «ئۇرۇش كوممۇنىزمنى مەڭگۈ توسۇپ قالالمايدۇ. 1 ـ دۇنيا ئۇرۇشى بىلەن كوممۇنىزم روسىيىدە غەلىبىگە ئېرىشتى، 2 ـ دۇنيا ئۇرۇشى كوممۇنىزم دۇنيانىڭ يېرىمىدە غەلىبە قىلىش بىلەن ئاخىرلاشتى. يېڭى دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ ئاقىۋىتى قانداق بولىدۇ؟ بۇنى كىم بىلىدۇ؟ كوممۇنىزم پۈتكۈل يەر شارىدا

غەلىبە قىلىشى مۇمكىن» دېيىلگەنىدى. مۇراجىئەتنامىنى يازغان ئادەم مىننەتسوتا شتاتىدىكى سايلىغۇچىلارغا ۋاكالىتەن چاۋشىيەندىكى ھەربىي تەۋەككۇلچىلىكنى قەتئىي توسۇشنى تەلەپ قىلغانىدى.

جامائەتچىلىكنىڭ چاۋشىيەن ئۇرۇشىغا قارشى تۇرۇشتىكى كەسكىن كەيپىياتى ئېزىنخاۋېرنىڭ زۇڭتۇڭلۇققا سايلىنىشىدا مۇھىم بىر ئامىل ئىدى. 1953-يىل 26-ئىيۇل چاۋشىيەندە زەمبىرەك سادالىرى بېسىقىپ، ئۇرۇش توختىدى، بۇ ئۇنىڭ زۇڭتۇڭلۇق ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن مۇددەت ئىچىدە بىر ئابىدە بولۇپ قالدى.

ئېزىنخاۋېر ئاقسارايغا كىرگەن چاغدا، قاتمالىققا چۈشۈپ قالغان بۇ ئۇرۇشنىڭ داۋاملاشقانلىقىغا ئىككى يىل ئالتە ئاي يىگىرمە ئالتە كۈن بولغانىدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئالدىدا ئىككى يول تۇراتتى. بىرى، ئۇرۇشنى كېڭەيتىش، دېڭىزدا ۋە ھاۋادا چوڭ كۆلەملىك ھۇجۇم قوزغاش، «كوممۇنىستىك جۇڭگونى مەغلۇپ قىلىپ، ئاندىن يالوجياڭ دەرياسىنىڭ جەنۇبىدىكى پۈتۈن كوممۇنىست ئارمىيىسىنى يوقىتىپ، چاۋشىيەننى بىرلىككە كەلتۈرۈش» تىن ئىبارەت بۇ يولنى ئۇنىڭ پارتىيىسىدىكى قاتتىق قول ئۇنسۇرلار قوللىغانىدى. ماك ئارتۇرنىڭ 1951-يىلى شتاب باشلىقلىرى باش قوشۇش كېڭىشمىسىگە يوللىغان مەشھۇر ئەسلەتمىسىنىڭ بەزى يەرلىرى يۇقىرىقىدەك قاراشقا ئوخشاپ كېتەتتى. ماك ئارتۇر ئۇزىنىڭ ئەسلەتمىسىدە: «بىرىنچى، جۇڭگوغا قارشى دېڭىزدا قامال يۈرگۈزۈش؛ ئىككىنچى، چوڭ قۇرۇلۇقتىكى بازا بىلەن ھەربىي نىشانلارنى بومبارداىمان قىلىش؛ ئۈچىنچى، چاۋشىيەن ئۇرۇشىغا گومىنداڭ ئارمىيىسىنى سېلىش؛ تۆتىنچى، تەيۋەن دائىرىلىرىنى دېڭىز بويى رايونلىرىغا ھۇجۇم قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش» قاتارلىق تەكلىپلەرنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى.

يەنە بىر يول «شەرەپلىك ھالدا تىنچلىققا ئېرىشىش» ئىدى. بۇ تروملىن ھۆكۈمىتى بار چاغدا «ئىززەت-ھۆرمەتنى ساقلاپ قالغان ئاساستا ھەل قىلىش» نى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن بەنمېندىيەندىكى تەنپەننى داۋاملىق ئېلىپ بېرىش كېرەك، دەپ بەلگىلەنگەن يول ئىدى.

ئېزىنخاۋېر زۇئتۈك بولغاندىن كېيىن ئەك ئاۋۇال كېيىنكى يولنى يەنى چاۋشيەننى ئايرىۋەتكەن بىر-بىرىگە دۈشمەن ئىككى تەرەپ ئارمىيىسىنىك ئارىسىدا ئۇرۇش توختىتىش يولىنى تاللاپ مۇھىم تەدبىر بەلگىلىدى. ئۇ ئامېرىكا كۈچىنى «بۈنداق سىرتقى دائىرىدىكى ئۇرۇشقا سەرپ قىلمىسا، كوممۇنىزم كۈچلىرى بىلەن بولغان بۈنداق ئۇرۇشنىك ھەل قىلغۇچ خاراكتېرلىك رول ئوينىشىدىن ئۈمىد يوق» لىقىنى تەكىتلىدى. ئۇ بۇ ئۇرۇشنى ئاياغلاشتۇرۇش ئامېرىكا خەلقىنىك جىددىي تەلىپى ئىكەنلىكىگە ئىشەندى. 1953-يىل مارتتا، ئېزىنخاۋېر ئىچكى كابىنېت يىغىنىدا: «چاۋشيەندە كوممۇنىستلار ئارمىيىسىگە قۇرۇقلۇقتىن بىر قېتىملىق ھۇجۇم قوزغاش ئۈچۈن نۇرغۇن ئادەم كۈچى ۋە ئىقتىسادىي كۈچ جەھەتتە بەدەل تۆلەشكە توغرا كېلىدۇ. 1951-يىل 10-ئىيۇل كەيچېكدا ئۇرۇش توختىتىش سۆھبىتى باشلانغاندىن بۇيانقى بىر يېرىم يىل ئىچىدە، داۋالغۇپ تۇرغان ئۇرۇش لىنىيىسى ئاساسەن مۇقىملاشتى. كوممۇنىستلار بۇ پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ ئۆز لىنىيىلىرىدە مۇستەھكەم ئىستىھكاملارنى قۇردى. ئەمدى ئۇرۇش قوزغاش تېخىمۇ تەس» دېدى.

ئېزىنخاۋېر بىر ھەربىي بولۇش سۈپىتى بىلەن جۇڭگوغا ھۇجۇم قىلىنسا، ئاقىۋىتىنىك ئېغىر ۋە مۆلچەرلىگۈسىز بولىدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ھۇجۇم ئاخىرى ۋۇجۇدقا چىقسا، بىز ئاساسلىق ئىتتىپاقداشلىرىمىزنىك ياردىمىگە ئېرىشەلمىگەن ھالدا مەجبۇرىي ئىش ئېلىپ بارىمىز،

چۈنكى ئۇلار ھەر قانداق تەۋەككۇلچىلىككە قارشى تۇرىدۇ. . . شۇڭا، مەن شۇنداق قارايمەن، چاۋشيەندە بولۇۋاتقان ئۇرۇشتا بىزگە يېڭىش پۇرستى يوق. يالۇجياڭ دەرياسىدىن ئۇرۇش بىلەن ئۆتسەك، دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ چىشىغا تېگمەيمىز».

ئېزىنخاۋېر «كىشىنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدىغان» بۇ ئۇرۇشنى دەرھال ئاياغلاشتۇرۇش ئۈچۈن ۋەزىپىگە تەيىنلىنىش مۇراسىمىدىن ئاۋۋال دۇللېس ۋە تىنچ ئوكيان فلوتىنىڭ قوماندانى ئادمېرال ئارتۇر رادفوردلارنىڭ ھەمراھلىقىدا چاۋشيەنگە تەكشۈرۈشكە باردى. ئۇ «ئامېرىكا ئاسىيادا قالايمقان ۋە ماسلاشقان مۇداپىيىنى قوللىنىپتۇ. ھەقىقىي ئۇنۇملۇك ۋە ئۇزاق مۇددەتلىك ھەم ئومۇميۈزلۈك ئىستراتېگىيىلىك پىلان يوقكەن» دېگەن تەسىراتقا ئىگە بولدى.

ئېزىنخاۋېر، ئامېرىكا ھەربىي كۈچلىرىنى تولۇمۇ تارقاقلاشتۇرۇۋەتكەن، بولۇپمۇ ئاسىيادا ناھايىتى كۆپ قوشۇننى كوممۇنىستلارنىڭ ئىسكەنجىسىگە ئۇچرايدىغان جايلارغا ئورۇنلاشتۇرغان دېگەن قاراشتا ئىدى. رادفورد بۇنداق تارقاق ئورۇنلاشتۇرۇش ئۇسۇلىنى تەشەببۇس قىلمايتتى. ئامېرىكا ھەربىي كۈچلىرىنى شىمالىي ئامېرىكا قىتئەسى ياكى شىمالىي ئامېرىكا ئەتراپىغا مەركەزلەشتۇرۇپ، ئىستراتېگىيىلىك زاپاس كۈچكە ئايلاندۇرۇشنى تەشەببۇس قىلاتتى.

ئوخشاش قاراشتىكى دۇللېس ئۆزىنىڭ ئىككى يىلدىن بېرى تەرغىب قىلىۋاتقان «كوممۇنىستلارنى ئۇرۇش قىلىشقا پېتىنالمايدىغان دەرىجىدە قورقۇتۇۋېتىش» ئۈچۈن كۈچلۈك ھۇجۇم كۈچىنى تەشكىللەش كېرەك، دېگەن تەشەببۇسنى كۈچەپ بازارغا سالدى. ئۇ، ئامېرىكا كوممۇنىستلار جايلاشقان بۇنداق چوڭ رايونىنى چۆرىدەپ، ئەتراپىغا تولۇق ۋە مۇقىم مۇداپىئە كۈچىنى ئورۇنلاشتۇرۇشى مۇمكىن ئەمەس، گەرچە

ئۇلار مۇشۇ رايونلاردا ھۇجۇم قىلغان ھالەتتىمۇ، دېگەن سەۋەبنى كۆرسەتتى. ئۇ: «ئامېرىكا تاجاۋۇزچىلارنىڭ باش شتابىغا تېز زەربە بېرىدىغان غايەت زور قىساسكار كۈچنى ساقلاپ قېلىشنىڭ چارىسى مۇداپىئە كۈچىنى چېچىۋەتمەي، كۈچنى مەركەزلەشتۈرۈپ ھۇجۇمنى چېكىندۈرۈشتىن ئىبارەت» دېدى. مۇھاكىمە قىلىنغان بۇ نۇقتا ئامېرىكىنىڭ «كەڭ كۆلەملىك ئۆچ ئېلىش» سىياسىتىنىڭ باشلىنىشى ئىدى.

رادفورد بىلەن يېڭىدىن تەيىنلەنگەن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى چارلېس ۋېلسون ئىككىسىگە ئاسىيا كەلگۈسىدە سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۈرۈشىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى بولۇپ قالغاندەك تۇيۇلدى. ئېزىنىخاۋېر بىر ياقتىن ئاسىيانىڭ مۇھىملىقىنى ئېتىراپ قىلسا، يەنە بىر ياقتىن غەربنىڭ ئاسىيادا دۇچ كەلگەن نۇرغۇن مەسىلىلەرنى ھەل قىلالمايدىغانلىقىنى، ئەمما ئۇ مەسىلىلەرنىڭ ياۋروپا قۇدرەت تاپقاندىن كېيىنلا ھەل بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇنىڭ نۇقتىئىنەزەرى مۇنداق ئىدى: غەرب تىنچلىقىنى ساقلاپ قالغۇدەك كۈچكە ئىگە بولغان ھەم پۈتۈن دۇنيانىڭ كۈچ-قۇدرىتىنى ھېس قىلغان ھامان ئاسىيا مەسىلىسىنى ھەل قىلىش مەقسىتىگە يەتكىلى بولاتتى.

چاۋشيەنگە قىلىنغان زىيارەت رادفوردنىڭ شتاب باشلىقلىرى باش قوشۇش كېڭىشمىسىنىڭ رەئىسى بولۇشىدا ھەل قىلغۇچ رول ئوينىدى. زۇكتۇڭ ئېزىنىخاۋېر ئۇنى ھەربىي خىزمەت ئۆتەۋاتقان چېغىدىن تارتىپ تونۇيتتى، لېكىن ۋېلسون رادفورد بىلەن ئۇچرىشىپ باقمىغانىدى. ئېزىنىخاۋېر دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرىغا قۇرۇقلۇق ئارمىيە گېنېرالى ئومال برادلېينىڭ ئورنىغا لايىق بىر نامزات كۆرسىتىشنى تەلەپ قىلدى. چۈنكى برادلېي ئىككى نۆۋەت شتاب باشلىقلىرى باش قوشۇش كېڭىشمىسىنىڭ رەئىسى بولغانىدى. ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتى كېلەر يىلى ئاۋغۇستتا توشاتتى. ئېزىنىخاۋېر يېڭى

رەئسلىكنى ئاسىيادا يولغا قويماقچى بولغان يىراق كەلگۈسى ئىستراتېگىيىسىدىن ئىبارەت بۇ نۇقتىئىنەزەرنى ھىمايە قىلىدىغان ئوفىتسېر ئۈستىگە ئېلىش كېرەك، دەپ قارايتتى. مۇشۇ نۇقتىدىن ئېيتقاندا، رادفورد دەل مۇشۇنداق ئادەم ئىدى. بۇ ئىش توغرىسىدا زۇڭتۇڭلۇققا سايلانغۇچى ئويلانمىسا بولمايدىغان يەنە بىر نۇقتا بار ئىدى. جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى ئۇزۇندىن بۇيان روزۋېلت ھۆكۈمىتى بىلەن تىرەمەن ھۆكۈمىتىنى ياۋروپاغا مايىل ئولۇپ، ئاسىياغا ناھايىتى ئاز كۆڭۈل بۆلدى دەپ ئەيىبلەپ كەلگەنىدى. ئېزىنخاۋېر شتاب باشلىقلىرى باش قوشۇش كېڭىشمىسىنىڭ رەئىسلىكىگە مۇۋاپىق ئادەم ئىزدەپ يۈرەتتى. ئۇ مۇشۇ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ يىراق شەرققە قىزىقىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈش نىيىتىدە ئىدى. رادفوردنىڭ سالاھىيىتى بۇ جەھەتتە ھەر قانداق ئادەمنىڭ سالاھىيىتىدىن گەۋدىلىك ئىدى. ئاخىر ئېزىنخاۋېر بىلەن ئولسون رادفوردنىڭ چاۋشيەنگە قىلىنغان زىيارەتتىكى ئىپادىسىدىن بەك رازى بولدى.

«ئېلېننا» ناملىق ئوكيان چارلاش پاراخوتىغا چىققان ئېزىنخاۋېر 5-دېكابىر قۇرۇقلۇق ئارمىيە گېنېرالى دوۋگلاس ماك ئارتۇرنىڭ مەملىكەتلىك سودىگەرلەر ئۇيۇشمىسىنىڭ نيۇ-يوركتا ئۆتكۈزگەن بىر قېتىملىق يىغىلىشىدا: چاۋشيەن توقۇنۇشى توغرۇلۇق سۆزلەپ «ئېنىق ۋە كونكرېت بىر ھەل قىلىش چارىسى بار. بۇ چارە يەر شارى خاراكتېرلىك توقۇنۇش خەۋپىنى كۈچەيتىۋەتمەيدۇ» دەپ داۋراڭ سالغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى. ماك ئارتۇر پىلانىنىڭ قانداقلىقى ھەققىدە ئوچۇق سۆزلەشتىن باش تارتتى. ناۋادا زۇڭتۇڭ قىزىقىدىغان بولسا، ئېزىنخاۋېرغا ئاشكارىلايدىغانلىقىنى ئېيتتى. شۇ چاغدا «ئېلېننا» ناملىق پاراخوتتا ئېزىنخاۋېرنىڭ بىر قانچە مەسلىھەتچىلىرى بار ئىدى. بىر نەچچىسى بۇ گەپكە تازا

ئىشىنىپ كەتمىدى. ئۇلار زۇڭتۇڭ بولغۇچىنىڭ مۇشۇنداق پەيتتە ماك ئارتۇر بىلەن ھەمنەپەس بولسا، بۇنىڭ ئاقىلانىلىق بولىدىغان-بولمايدىغانلىقىدىن گۇمانلاندى. ئېزىنخاۋېر: «نېمىشقا بولمايدىكەن؟ ماك ئارتۇر ئۇلۇغ ھەربىي ئادەم» دېدى. ئېزىنخاۋېر بىلەن بۇ يېراق شەرق قوماندانلىقىنىڭ بەزى مەسىلىلەردە قاراشلىرى ئوخشاش بولمىسىمۇ، لېكىن ئېزىنخاۋېر ئۇنىڭ بىلەن سۆھبەتلىشىشنىڭ ھېچقانداق يامىنى يوقلۇقىنى ھېس قىلدى.

بۇ نۇقتا بېكىتىلدى. بېراق، ئېزىنخاۋېرنىڭ ئەتراپىدىكى بىر نەچچەيلەن ماك ئارتۇرغا ئەۋەتىلىدىغان ھەر قانداق تېلېگراممىدا بۇ ئىشنى مەخپىي تۇتۇش كېرەكلىكىنى ھېس قىلىشتى. لېكىن، زۇڭتۇڭ بولغۇچى بۇنىڭغا قارشى چىقتى. ئۇ، نېمىشقا ماك ئارتۇرنىڭ تەكلىپىنى ئاڭلىسا بولمايدىكەن؟ دېدى. ئۇ ئادەتتىلەنگەن تەلەپپۇزدا، كىمنىڭ مەيلى ياخشى پىكرى بولسۇن، ئۆزىنىڭ ئاڭلاشقا رازى ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇ ماك ئارتۇرغا تېلېگراما ئەۋەتتى، تېلېگراممىدا: «بۇ مەسىلىلەر توغرۇلۇق مەن بىلەن ئوچۇق پاراڭلاشماقچى بولغانلىقىڭىز ئۈچۈن سىزگە كۆپ رەھمەت. سىز بىلەن غەيرىي رەسمىي ھالدا پاراڭلىشىشقا تەييار ئىكەنلىكىمنى بىلدۈرىمەن. مۇشۇ پۈرسەت بىلەن مەن ۋە مېنىڭ كەسىپداشلىرىم سىزنىڭ پىكىر ۋە تەجرىبىلىرىڭىزنىڭ ھەممىسىدىن خەۋەردار بولالايدۇ» دېدى.

9-دېكابىر ئېزىنخاۋېرنىڭ ئاخبارات كاتىپى جامېس خاگارتى ئېزىنخاۋېر ئەۋەتكەن تېلېگراما بىلەن ماك ئارتۇرنىڭ جاۋاب تېلېگراممىسىنى ئېلان قىلدى. ماك ئارتۇر تېلېگراممىدا ئۆزىنىڭ مىننەتدارلىقىنى ئىزھار قىلغانىدى. ئۇ: «سىزگە ئالاھىدە رەھمەت ئېيتىمەن. گەرچە خىزمەت سەۋەبىدىن بۇ ئىش بىلەن مېنىڭ ئالاھىدە زىچ مۇناسىۋىتىم بولسىمۇ، ئەمما مەن

دۆلەتكە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ھۆكۈمەت تەرەپ مېنىڭ پىكرىمگە قىزىقىدىغانلىقىنى، ئانچىكى بولسامۇ قىزىقىدىغانلىقىنى ئىپادىلىدى، بۇمۇ ھەم بىرىنچى قېتىم» دېدى.

گېزىت-ژۇرناللاردا بۇ ئىككى پارچە تېلېگراممۇ ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئارىسىدا بىرەيلەن چىچاڭشىپ كەتتى، ئۇ زۇڭتۇڭ تۈمىن ئىدى. ئۇ قېينانىسىنىڭ دەپنە مۇراسىمىغا قاتنىشىپ، مىسسوريدىكى مۇستەقىللىق شەھىرىدىن ۋاشىنگتونغا قاراپ يولغا چىققانىدى. پوپېز غەربىي ۋېرگىنىيە شتاتىغا يېتىپ كەلگەندە، ئەتىگەنلىك گېزىت ئۇنىڭ ۋاگونىغا يەتكۈزۈلدى. ئۇنىڭ تاپشۇرۇقىغا بىنائەن ئاخبارات كاتىپى لوج دېيىي بايانات ئېلان قىلدى، بايانىتا، ناۋادا ماك ئارتۇرنىڭ ھەقىقەتەن ئۇرۇشنى ئاخىرلاشتۇرىدىغان ھەم تېخىمۇ چوڭ كۆلەملىك ئۇرۇش قوزغىمايدىغان پىلانى بولسا، ئۇ دەرھال مۇناسىۋەتلىك دائىرىلەرگە—زۇڭتۇڭغا مەلۇم قىلىشى كېرەك دېيىلگەنىدى. ئەتىسى ئۇ مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنىدا، ئاچچىقىنى باسالماي، ماك ئارتۇر بىلەن ئېزىنخاۋېرغا ھەدەپ ھۇجۇم قىلدى. ئۇ: «ماك ئارتۇرنىڭ ئۇرۇشقا خاتىمە بېرىشكە پايدىلىق بولغان پىلانىنىڭ بولۇشىدىن گۇمانلىنىمەن» دېدى. ئېزىنخاۋېرغا كەلسەك، ئېزىنخاۋېرنىڭ چاۋشىيەنگە قىلغان زىيارىتى سايلام رىقابىتىدە بەرگەن ۋەدىسىنى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدىكى كىشىنى غەلەت قىلىدىغان ھەرىكەتتىن ئىبارەت، دېدى. بۇ گەپ ئېزىنخاۋېرنىڭ ئوغىسىنى قاينىتىۋەتتى.

ئېزىنخاۋېر ئاقسارايغا كىرگەندىن كېيىن چاۋشىيەن مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ھەر خىل چارىلەرنى قوللاندى.

11-ئاپرېل بەنمېندىيەندە ئاغرىق ۋە يارىلانغان ئۇرۇش ئەسىرلىرىنى ئالماشتۇرۇش توغرىسىدا كېلىشىم ئىمزالاندى.

22ـماي دۇللىس ھىندىستاننى زىيارەت قىلىپ، نەھرۇ بىلەن ئۇچ كۈن سۆھبەتلەشتى. دۇللىس سۆزلىرىنىڭ دىپلوماتىيە ۋاستىلىرى ئارقىلىق جۇڭگولۇقلارنىڭ قۇلىقىغا يېتىشنى ئۈمىد قىلاتتى. ئۇ نەھرۇغا ئامېرىكىنىڭ «ئۇرۇشنى شەرەپلىك ئاياغلاشتۇرۇشقا رازى» ئىكەنلىكىنى ئېيتتى.

29ـماي ئامېرىكا ئىچكى كابىنېتتا چاۋشىيەن مەسىلىسى يەنە تىلغا ئېلىنىدى. مۇئاۋىن دۆلەت ئىشلىرى كاتىپى سمىت ئۇرۇش توختىتىش سۆھبىتىنىڭ يېقىنقى ئەھۋالىنى ئەسلەپ ئۆتتى. ئۇ ئوخىئو شتاتىدىكى كېڭەش ئەزاسى ۋە جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى بوراك خىككىنروبودىن ئاڭلىغان «يالغۇز ئىشلەش» كەيپىياتىنىڭ پارلامېنتتا كۆچىيىپ كېتىۋاتقانلىق توغرىسىدىكى خەۋەرنىمۇ ئوتتۇرىغا قويدى. سمىت ئىچكى كابىنېتتا «ئاسىيادا يالغۇز ھەرىكەت بىلەن كوممۇنىزمغا تاقابىل تۇرۇلسا، ئامېرىكىنىڭ زىممىسىگە ئېغىر مەجبۇرىيەت چۈشىدىغانلىقىنى پارلامېنت تولۇق تونۇپ يەتمىگەن» لىكىگە ئىشىنىدىغانلىقىنى ئېيتقان. ئۇ، پارلامېنتنىڭ ئۇرۇش توختىتىش سۆھبىتىنى تەنقىد قىلىشىدىن بەزى پارلامېنت ئەزالىرىنىڭ مەيلى نېمە بولسۇن «ئۇرۇش توختىتىش كوممۇنىستلار جۇڭگوسىنى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىغا قوبۇل قىلىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىش» دىن ئەنسىرەۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ، دېدى.

ھەتتا ئىيۇن مەزگىللىرى بەنمېندىيەندىكى تەنپەن ئىلگىرىلەش ھاسىل قىلغاندا لى سىنمان يەنە جاھىللىق بىلەن «چاۋشىيەننى بۆلۈۋېتىدىغان ھەر قانداق كېلىشىم» گە قارشى تۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. جەنۇبىي چاۋشىيەننىڭ 78 ياشلىق بۇ زۇڭتۇڭى ئامېرىكىدىن مۇنۇلارنى تەلەپ قىلدى:

بىرىنچى، ئەينەن جاۋاب بېرىلىشى كېرەك، ناۋادا ئۇرۇش ئاياغلىشىپ 90 كۈن ئىچىدە ئېچىلغان خەلقئارا سىياسىي يىغىن

چاۋشيەننى بىرلىككە كەلتۈرەلمىسە، بۈيۈك كورىيە دۆلىتىنىڭ چاۋشيەننى بىرلىككە كەلتۈرۈشىگە ئامېرىكا ياردەم قىلىشى زۆرۈر؛ ئىككىنچى، سىياسىي يېغىن ئېچىلىپ 90 كۈنگىچە يەنىلا ھەل قىلىش چارىسى تېپىلمىغان بولسا، ئۇرۇشنى يېڭىۋاشتىن ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە ئامېرىكا قوشۇلۇشى لازىم.

6-ئىيۇن ئېزىنخاۋېر لى سىنمانغا خەت يېزىپ، ئامېرىكىنىڭ مەيدانىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى. ئۇ خېتىدە: «ئىش مۇشۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتتى، بىز چوقۇم ئۇرۇش ئارقىلىق چاۋشيەننى بىرلىككە كەلتۈرۈش كۆرىشىنى داۋاملاشتۇرامدۇق ياكى سىياسىي ۋە باشقا چارىلەر ئارقىلىق بۇ مەقسەتكە يېتەمدۇق، بىر قارارغا كېلىشىمىز زۆرۈر... مەن چوڭقۇر ئىشىنىمەنكى، بۇنداق ئەھۋالدا، بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى بىلەن بۈيۈك كورىيە دۆلىتى ئۇرۇش توختىتىشنى قوبۇل قىلىشى لازىم. بىزنىڭ قورال كۈچى بىلەن چاۋشيەننى بىرلىككە كەلتۈرۈش ۋە بۇ ئازابلىق ئۇرۇشنى سوزۇشنى ئۈمىد قىلىدىغان ھېچقانداق ئاساسىمىز يوق» دەپ يازدى. ئېزىنخاۋېر يەنە: «ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ پارلامېنت ئاجرانقان زۆرۈر مەبلەغقە ئېرىشكەن ئەھۋالدا، ۋەيران بولغان دۆلەتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن بۈيۈك كورىيىگە داۋاملىق ئىقتىسادىي ياردەم بېرىدىغانلىقى» توغرۇلۇق ۋەدە بەردى.

ۋەھالەنكى، لى سىنمان ئۇرۇش توختىتىش ماددىلىرىنى رەت قىلدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «نۆۋەتتىكى ماددىلار بويىچە ئۇرۇش توختىتىش—بىزگە ھالاك بولۇشتىن دېرەك بېرىدۇ. بىز جۇڭگو كوممۇنىستلار قوشۇنىنى دۆلىتىمىزدىن قوغلاپ چىقىرىشنى ئىزچىل تەلەپ قىلىپ كەلدۇق. بۇنىڭ ئەكسىچە بولسا، بىز ھېچنېمىدىن ئايانماي يالغۇز ئۇرۇش قىلىشقا مەجبۇر بولىمىز». شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، جەنۇبىي چاۋشيەن پارلامېنتى «ئۇرۇش توختىتىش ماددىلىرىغا بىر ئېغىزدىن

قارشى تۇرۇش»نى ماقۇللىدى ھەم جەنۇبىي چاۋشيەننىڭ باشقا شەھەرلىرىدە ئاتالمىش «ئۇرۇش توختىتىشقا قارشى نامايىش» لار پارتلىدى.

بۇنداق ئەھۋالدا ئامېرىكىنىڭ دۆلەت ئىشلار كاتىپىنىڭ ياردەمچىسى روبېرسون بۇيرۇققا بىنائەن 26ـ ئىيۇن لىسىنمان بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇنىڭغا ئامېرىكىنىڭ مەيدانىنى «سەۋرچانلىق» بىلەن چۈشەندۈرۈپ، ئۇرۇشتىن كېيىن ئامېرىكىنىڭ جەنۇبىي چاۋشيەننىڭ قايتىدىن قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشىغا ياردەم بېرىدىغانلىقى ھەققىدە ۋەدە بەردى ھەم «ئامېرىكىنىڭ ھەر قانداق ئەھۋالدا ئۇرۇش توختىتىشنى يولغا قويىدىغانلىقى»نى لى سىنمانغا ئۇقتۇرۇپ قويدى. ئىككى ھەپتىگە سوزۇلغان سۆھبەت ۋە بېسىم ئىشلىتىش ئارقىلىق لى سىنمان ئاخىر يول قويدى. قوشۇنلىرىنىڭ «بىرلەشكەن دۆلەتلەر ئارمىيىسى»نىڭ قوماندانلىقىدا بولىدىغانلىقى توغرۇلۇق يېزىق يۈزىدە ۋەدە بەردى. 11ـ ئىيۇل ئۇ ئېزىنخاۋېرغا يازغان خېتىدە، ئېزىنخاۋېرنىڭ ئىرادىسىنى ھۆرمەت قىلىپ، ئۇرۇش توختىتىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ھەر قانداق ئۇسۇل بىلەن توسقۇنلۇق قىلمايدىغانلىقىنى، دېدى. شۇ كۈنى لى سىنمان دۇللېسقا خەت يېزىپ، ئۇرۇش توختىتىش توغرىسىدىكى ماددىلار گۇمانى بولسىمۇ، لېكىن ئۆزىنىڭ ئېتىقادىدىن كېچىپ، ئامېرىكىنىڭ سىياسىتىگە يول قويىدىغانلىقىنى ئېيتتى. لى سىنمان دۇللېسقا «بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ سىياسىي كېلىشىم ئارقىلىق چاۋشيەننى بىرلىككە كەلتۈرۈشى ئۈچۈن پۇرسەت يارىتىپ بېرىش» يۈزىسىدىن جەنۇبىي چاۋشيەننىڭ ئۇرۇش توختىتىش بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى بولمىسىمۇ، لېكىن جەنۇبىي چاۋشيەن ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇرۇش توختىتىشقا ئەمەل قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. دۇللېس 17ـ ئىيۇل ئىچكى كابىنېتتا ۋىلسون لى

سىنمان بىلەن «سەۋرچان ۋە قەتئىي» سۆھبەت قىلىش ۋەزىپىسىنى ئورۇندىدى، دېدى.

1953-يىل 26-ئىيۇل چۈشتىن كېيىن سائەت توققۇزدىن 38 مىنۇت ئۆتكەندە (ئامېرىكا ۋاقتى) ئاقساراي چاۋشىيەندە ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمى ئىمزالانغانلىقى توغرۇلۇق خەۋەر تاپشۇرۇۋالدى. ئېزىنخاۋېر سائەت 10دە رادىئو نۇتقى سۆزلەش ئۈچۈن ئابال پادىشاھ ئېكتورىيە ھەدىيە قىلغان، كاۋچوك دەرىخىدە نەقىش چېقىرىلىپ ياسالغان ئورۇندۇقتا ئاڭلىتىش ۋاقتىنى كۈتۈپ ئولتۇردى. بىر فوتوگراف مۇخبىرى: «سىز قانداق تەسىراتتا بولۇۋاتىسىز؟» دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

ئېزىنخاۋېر كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ: «ئۇرۇش ئۆتۈپ كەتتى، ئوغلۇمنى پات ئارىدا قايتىپ كەلسىكەن دەيمەن» دەپ جاۋاب بەردى.

ئۇ ئامېرىكىلىق رادىئو ئاڭلىغۇچىلارغا ناھايىتى قىسقا نۇتۇق سۆزلىدى. ئۇرۇشنىڭ ۋە ئۆلۈم-يېتىم ئىشلىرىنىڭ ئاياغلاشقانلىقىدىن ئىنتايىن خۇشال ئىكەنلىكىنى ئىزھار قىلدى. ئۇ، ئېتىشۋازلىقنىڭ توگىگەنلىكىنى، بۇ ئىشنى «شۈكرانە دۇئا» ئارقىلىق قۇتلۇقلايدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇ يەنىلا «بىز دۇنيا تىنچلىقىغا ئەمەس، بەلكى پەقەت جەڭ مەيدانىدىلا ئۇرۇش توختىتىشقا ئېرىشتۇق. ھوشيارلىقىمىزنى بوشاشتۇرۇپ تىنچلىققا بولغان ئىنتىلىشىمىزنى توختىتىپ قويماسلىقىمىز كېرەك» دېگەنلەرنى ئامېرىكا خەلقىنىڭ سەمىگە سىلىپ قويۇش كېرەك دېگەن قاراشتا ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ قېتىمقى مۇقامى تۆۋەن نۇتقىنى لىنكولىنىڭ «كىشىلەر بىلەن يامانلاشماي، چىرايلىق ئۆتۈش كېرەك» دېگەن سۆزى بىلەن ئاياغلاشتۇردى.

ئامېرىكا سىياسىي ئوبزورچىسى جوزېف گېدېن: «چاۋشىيەن ئۇرۇشى 2 - دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن ئامېرىكىنىڭ

ھەربىي ئىشلار ۋە دىپلوماتىيە ئىستراتېگىيىسىدە بۇرۇلۇش نۇقتىسى بولۇپ قالدى. بۇ ئامېرىكىنىڭ كوممۇنىزم ھەربىي كېڭەيمىچىلىكىنى قوراللىق توسۇش يولىدا قىلغان تەۋەككۇلچىلىك ھەرىكىتىنىڭ بىرىنچى قېتىملىق سىنىقى، بۇ خىل تەۋەككۇلچىلىك ھەرىكىتىنىڭ ئۇزۇن مۇساپىسىگە قويۇلغان بىرىنچى قەدىمى. دەرۋەقە، چاۋشيەن ئۇرۇشى باشلىنىپ ئىككى ئاي بولغاندا، ئامېرىكا ھىندىچىنىدىكى فرانسۇزلارغا بىرىنچى تۇركۇم ھەربىي ياردەم بەردى. فرانسۇزلار بۇ ياردەم بىلەن يەرلىك قوزغىلاڭچىلارغا قارشى جەڭ قىلدى. كېيىن بۇ قوزغىلاڭ ۋېيتنام ئۇرۇشىغا ئايلىنىپ كەتتى. نەتىجىسى قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئامېرىكا كېيىنكى ئون يىلدا دۆلەتنىڭ مەبلىغىنى، ئۇنىڭ ئۇستىگە شان-شۆھرىتىنى شەرقىي-جەنۇبىي ئاسىيا، ياۋروپا، ئافرىقا ۋە لاتىن ئامېرىكىسىغا سالدى. بۇ خىل كۆچنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن «تىنچلىق دەۋرى» دىمۇ ئامېرىكا فېدېراتسىيە ھۆكۈمىتى يىللىق خام چوتىنىڭ يېرىمىنى خوراتتى، ئامېرىكىنىڭ سانسىز ئوغلانلىرى دۇنيانىڭ يىراق جايلىرىدا قورال-ياراغلىرىنى باشقا قويۇپ ياتتى» دەپ كۆرسەتتى.

«ئامېرىكا كۆڭۈلسىزلىكلەرنى باشتىن كەچۈردى، چاۋشيەن ئۇرۇشى بۇنىڭ بىر مىسالى،—دەپ يازىدۇ جوزېف گېدېن،—ئۇرۇش ئاياغلاشقاندىن كېيىن كۆپ سانلىق ئامېرىكىلىقلار بۇ ئاھانەتنى ئۇنتۇپ كېتىشكە ئالدىرىدى. مەلۇم سەۋەبتىن ئېيتقاندا، چاۋشيەن ئۇرۇشى ئامېرىكا بىرىنچى قېتىم زەپەر قۇچماي قايتىپ كەلگەن ئۇرۇش ھېسابلىنىدۇ. ئامېرىكا چاۋشيەن ئۇرۇشىدا قاتاللىققا چۈشۈپ قالدى، كوممۇنىستلار جۇڭگوسىدىن ئىبارەت ئاسىيادىكى قالاق ۋە زور دۆلەت بىلەن ئۇرۇشتا تەڭ چىقىپ قالدى. ئامېرىكا ئاتوم بومبىسىدىن باشقا قوراللارنىڭ ھەممىسىنى ئىشلەتكەن بولسىمۇ، جۇڭگو ئادەم

دېگەنزى تاكتىكىسى ۋە خەلقئارا سىياسەتتىن ئۇستىلىق بىلەن پايدىلىنىپ، ئامېرىكىنىڭ زامانىۋىلاشقان ھەربىي كۈچىنى بويسۇندۇردى.»

چاۋشيەن ئۇرۇشىدا، ئامېرىكا مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ، ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمى ئىمزالاشقا مەجبۇر بولدى.

يىگىرمە سەككىزىنچى باب

ئىزىنخاۋىرىزم

چاۋشيەن ئۇرۇشى ئاياغلاشقاندىن كېيىن، ئامېرىكا ھۆكۈمىتى مەغلۇبىيەت ساۋاقلىرىنى قوبۇل قىلماي، تەرەققىي تاپمىغان دۆلەتلەرگە ئىقتىسادىي ۋە ھەربىي جەھەتتىن ياردەم بېرىش بايرىقىنى كۆتۈرۈپ، يولسىزلىق بىلەن تاجاۋۇزچىلىق كېچەيمچىلىك ئېلىپ باردى، شۇ ئارقىلىق ئاتالمىش «سىياسىي بوشلۇقلار»نى تولدۇردى. خۇددى ئوتتۇرا شەرقتىكى بەزىبىر جامائەتچىلىك كۆرسەتكەندەك: «ئىزىنخاۋىرىزم يېڭىدىن مۇستەقىللىق يولىغا ماڭغان دۆلەت خەلقلىرىنى كەڭ كۆلەمدە قۇل قىلىدىغان پىلان، سېپى ئۆزىدىن مۇستەملىكىچىلىك، يېڭى تاجاۋۇزچىلىق قورالى» ئىدى.

ئىزىنخاۋىر زۇڭتۇڭلۇق ۋەزىپىسىگە تەيىنلىنىش مۇراسىمىدە: «يېڭى كۈچلەر بىلەن يېڭى دۆلەتلەرنىڭ باش كۆتۈرۈشى ئۈچۈن كۈرەش قىلىش كېرەك، شىمالىي ئافرىقا قۇملۇقىدىن جەنۇبىي ئوكيان ئاراللىرىغچە، ئىنسانىيەتنىڭ 1/3 قىسمى يېڭى ئەركىنلىككە ئېرىشىش—كۆك نامراتلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن تارىخىي كۈرەشكە ئاتلاندى» دەپ چۇقان سالدى. بولۇپمۇ سۇۋەيىش قانىلى ۋەقەسىدە ئىزىنخاۋىر 3ـدۇنيانىڭ ئامېرىكا ئۈچۈن مۇھىملىقىنى ھەسرەت بىلەن تونۇپ يەتتى. ئۇ ئامېرىكىدىكى ھەقەمسايىلىرىگە: «ھېچكىم مۇستەقىل ياشىيالمايدۇ. ناۋادا 3 ـ دۇنيا ئەللىرىنىڭ تۇرمۇش

شارائىتى ياخشىلانمىسا، 3 ـ دۇنيا كوممۇنىستلىشىپ كېتىدۇ. ناۋادا باشقا دۆلەتلەر گۈللەنمىسە، ئامېرىكىنىڭ گۈللىنىشىنى ساقلاپ قالغىلى بولمايدۇ» دېدى. ئۇ دېموكراتلار پارتىيىسى بىلەن جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنىڭ رېئاللىققا توغرا قاراپ، نۆۋەتتىكى كۈرەشتە مۇۋاپىق يېڭى دىپلوماتىيە سىياسىتى تۈزۈپ چىقىشى كېرەكلىكىنى تەلەپ قىلدى. ئەگەر 3 ـ دۇنيا ۇرۇشىنى قوزغىلىشىپ، كەتسە، غەرب خام ئەشياغا ئېرىشەلمەيتتى. ئامېرىكىنىڭ ئىقتىسادىمۇ ئېغىر دەرىجىدە ئاجىزلىشىپ، كۆچلۈك تەسىرگە ئۇچرايتتى، ئېزىنىخاۋېر مۇشۇنىڭغا بەكرەك كۆڭۈل بۆلەتتى.

1956ـيىلى 26ـئىيۇلدا، مىسىر ھۆكۈمىتى سۈۋەيىش قانىلى شىركىتىنى دۆلەت ئىگىلىكىگە ئۆتكۈزۈۋالغانلىقىنى جاكارلىدى. بۇ ھەرىكەت غەرب دۇنياسىدا زىلزىلە پەيدا قىلدى. مىسىردىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن ئەنگلىيە، فرانسىيە ۋە ئامېرىكىدىن ئىبارەت ئۈچ چوڭ غەرب جاھانگىر دۆلەتلىرى ئارىسىدىكى زىددىيەتلەرنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ بىرلەشتى. ئامېرىكا ھۆكۈمران گۇرۇھى مىسىرنىڭ سۈۋەيىش قانىلى شىركىتىنى دۆلەت ئىختىيارىغا ئۆتكۈزۈۋېلىشى پۈتكۈل غەرب دۇنياسىغا قىلىنغان خىرىس، زاۋاللىققا يۈز تۇتقان مۇستەملىكىچىلىك سىستېمىسىغا بېرىلگەن يەنە بىر قېتىملىق زەربە، دەپ ھېسابلىدى. بۇرژۇئا گېزىت-ژۇرناللىرى باشقا دۆلەتلەر مىسىرنى دوراپ، مۇستەملىكىچىلىك ھالقىلىرى «زەنجىرسىمان ئىنكاس» قايتۇرمايدۇ دەپ كىم ھۆددە قىلالايدۇ؟ دەپ غۇلغۇلا قىلىشتى. بۇ خىل ئىنكاس ئامېرىكىلىق مەشھۇر سىياسىي ئوبزورچى—ۋارت لىپمانىڭ دېگىنى بويىچە ئېيتقاندا «بۇ پۈتكۈل مۇستەملىكىچىلىك سىستېمىسىنىڭ ئۈزۈل-كېسىل يىمىرىلىشى» دىن بېرىلگەن بېشارەت ئىدى. «ئامېرىكا ئاخباراتى ۋە دۇنيا خەۋەرلىرى» گە بېسىلغان

ماقالىده: مىسىرنىڭ مىسالى «زامانىمىزدىكى ئەركىن سودا يوللىرىنى ئىگىلەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە باشقا كىچىك دۆلەتلەرنىڭمۇ مۇشۇنداق ھەرىكەت قىلىشىغا تۈرتكە بولىدۇ، ئالايلۇق، سۇرىيە بىلەن ئىئوردانىيە ئىراق ۋە سەئۇدى ئەرەبىستان ئارقىلىق ئوتتۇرا دېڭىزغا باردىغان نېفىت ئاققۇزۇش تۇروبىسىنى ئۇزۇۋېتىش ھوقۇقىنى، ئىسپانىيە جەبەلتارىق بوغۇزىنى قامال قىلىشنى تەلەپ قىلىشى، پاناما نېمىشقا پاناما قانىلىنى قامال قىلسا بولمايدىغانلىقىنى ئويلىشىشى مۇمكىن. بۇ ھال ساناپ تۈگەتكۈسىز بالايىئاپەتلەرنى ئېلىپ كېلىش ئېھتىمال» دېيىلدى.

بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، بۇ يالغۇز ئەنگلىيە بىلەن فرانسىيە كونتروللۇقىدىكى سۇۋەيىش قانىلىنىڭ ئىستىقبالى مەسىلىسى بولۇپلا قالماي، بەلكى يېقىن شەرقتىكى بارلىق جاھانگىر كۈچلەرنىڭ ئىستىقبالى مەسىلىسى ئىدى. «نيۇ-يورك ۋاقىت گېزىتى» 1956-يىل ئۆكتەبىردە يالىڭاچ ھالدا: «ئەنگلىيە نېمىنى يوقاتسا، بىزمۇ شۇنى يوقىتىمىز. ئەنگلىيە بىزنىڭ ئىتتىپاقدىشىمىز بولۇپلا قالماستىن، ئۇ بىزنىڭ يېقىن شەرقتىكى ھەددى-ھېسابسىز نېفىت بايلىقىدىن تەڭ بەھرىمەن بولىدىغان ئاساسلىق شېرىكىمىز» دەپ يازدى.

«نيۇ-يورك پېشۋالار مۇنبىرى گېزىتى» 1956-يىل 7-ئاۋغۇستتا: «سۇۋەيىش يېنىلا غەربنىڭ ئوتتۇرا شەرقتىكى كۈچ-قۇدرىتى ۋە تەسىرىنىڭ بەلگىسى» دەپ يازدى. ئەنگلىيە ۋە ئامېرىكا گېزىت-ژۇرناللىرىمۇ شۇنداق ماقالىلەرنى ئېلان قىلدى. فرانسىيە «دۇنيا گېزىتى»: «سۇۋەيىش قانىلى... بۇ بىر بەلگە، بۇ بەلگە غۇلاپ كەتسە، ئۇنداقتا توسما بۇزۇلىدۇ... دۆلەت ئىگىلىكىگە ئۆتكۈزۈش بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى مەيدانغا كېلىدۇ. بارلىق نېفىت شىركەتلىرى ۋەيران بولىدۇ... مانا بۇ غەربنىڭ شۆھرىتىگە بېرىلگەن ئاخىرقى

زەربە» دەپ كۆرسەتتى.

غەرب گېزىتـژۇرناللىرى ئىزا تارتماستىن سۇۋەيىش قانىلىنى «غەربنىڭ بەلگىسى» دەۋاتقان بىر چاغدا مىسرنىڭ زۇكۇتۇكى ناسىر 12ـئاۋغۇست سۆزلىگەن رادىئو نۇتقىدا: «سۇۋەيىش قانىلى جاھانگىرلارنىڭ، چەت ئەل كۇچلىرىنىڭ بەلگىسى، مىسىر دەل مۇشۇ نۇقتا ئۇچۇن كۇرەش قىلىۋاتىدۇ» دېدى.

غەرب زوراۋانلىرىنىڭ مىسىرغا قارىتا مۇشۇنداق قورقۇتۇش ۋە تەھدىت سېلىش سىياسىتى قوللىنىشنى ئامېرىكا كەلتۇرۇپ چىقارغان. تەھدىت سېلىش ئارقىلىق مىسرنى ئىگىلىك ھوقۇقىدىن ۋاز كەچتۇرۇشكە ۋە سۇۋەيىش قانىلىنى دۆلەت ئىختىيارىغا ئۆتكۇزۇۋېلىش پىلانىنى بىكار قىلىشقا مەجبۇر قىلىشلارنىڭ ھەممىسىنى ۋاشىنگتون بېكىتكەن. ئامېرىكا دۆلەت ئىشلىرى كاتىپى 16ـئاۋغۇستتىن 23ـئاۋغۇست كۇنىگىچە، لوندوندا ئېچىلغان سۇۋەيىش قانىلى مەسىلىسى يىغىنىدا ئاتالمىش «دۇللېس پىلانى»نى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ پىلان قانالنى مىسرنىڭ ئىدارە قىلىشىنى ياكى مەلۇم خەلقئارا ئورگانىنىڭ مەڭگۇلۇك باشقۇرۇشىغا ئۆتكۇزۇپ بېرىشنى قاتتىق مەنئى قىلىشنى مەقسەت قىلغان. توقۇنۇش پەيدا قىلىشنى باھانە قىلىپ، يېقىن شەرقتىكى مۇستەملىكىچىلىك تۇزۇمىنى ئەسلىگە كەلتۇرۇش ۋە مۇستەھكەملەش ئىدى. «دۇللېس پىلانى» مىسرنىڭ قارشى تۇرۇشىغا ئۇچرىدى. ناسىر: «سۇۋەيىش قانىلىنى خەلقئارا باشقۇرۇش، بۇ يېڭى تىپتىكى مۇستەملىكىچىلىك، كوللېكتىپ جاھانگىرلىك» دېدى.

«دۇللېس پىلانى» ئۇزۇل-كېسىل مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغان چاغدا، ۋاشىنگتون يەنە بىر ئىغۋاگەرچىلىك لايىھىنى تۇزۇپ «سۇۋەيىش قانىلىنى ئىشلىتىدىغان دۆلەتلەر جەمئىيىتى»نى قۇرۇپ، سۇۋەيىش قانىلى شىركىتىنىڭ بارلىق ھوقۇقىنى

ئۆتكۈزۈۋېلىشنى قەستلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا بۇ «جەمئىيەت» كە قاتنىشىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. بۇ ئامېرىكىلىق سىياسەتۋازلارنىڭ ئاتالمىش ئامېرىكا سۈۋەيىش قانلى مەسىلىسىدە «ھېچقانداق پايدا-زىيان مۇناسىۋىتى يوق مۇرەسسە قىلغۇچى» دەيدىغان تېتىقسىز گەپ-سۆزلىرى بىلەن ھەيران قالارلىق دەرىجىدە زىددىيەتلىك ئىدى.

«سۈۋەيىش قانلىنى ئىشلىتىدىغان دۆلەتلەر جەمئىيىتى» لايىھىسىمۇ، سېپىق نامى پۈر كەتكەن «دۇللېس پىلانى» غا ئوخشاش، مىسىر بىلەن توقۇنۇشىدىغان يەنە بىر باھانىسى كەلتۈرۈپ چىقاردى. دۇللېسنىڭ تەكلىپى مىسىرغا بولغان جازالاش — سۈۋەيىش قانلىغا قارتا بايقۇتنى يولغا قويۇشنى بەلگىلىدى. بۇنداق بايقۇت ئىككى خىل ئۇسۇل ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشۇرۇلاتتى: بىرىنچى خىل ئۇسۇل، يېقىن شەرقنىڭ غەربىي ياۋروپا دۆلەتلىرىنى تەمىنلەيدىغان نېفتنى ئازايتىش، مۇناسىپ ھالدا ئامېرىكا قىتئەسى قۇرۇقلۇقىدىكى ئامېرىكا تېررىتورىيىسىنى تەمىنلەيدىغان نېفتنى كۆچەيتىش؛ ئىككىنچى ئۇسۇل، سۈۋەيىش قانلى ئارقىلىق توشۇلىدىغان نېفتنى ئەڭ تۆۋەن چەككە چۈشۈرۈش، ئافرىقىدىن ئايلىنىپ ئۆتىدىغان لىنىيىدىن پايدىلىنىش ئىدى. ئالاھىدە ئىزاھلاپ ئولتۇرمىسىمۇ شۇنى ئۇقۇۋېلىش مۇمكىنكى، بۇ تەدبىرلەر ئامېرىكىغىلا پايدىلىق ئىدى، باشقا غەرب دۆلەتلىرىگە غايەت زور زىيان كەلتۈرەتتى. غەربىي ياۋروپا ئەللىرىنىڭ كىرىم-چىقىمىنى بالانس ئەمەس ئىدى، ئۇلارنىڭ ئالتۇن بىلەن ئامېرىكا دوللىرى زاپىسى تۇگىگەنىدى. ئۇلار ئامېرىكا دوللىرىنى نەدىن تاپىدۇ؟ خۇددى ئامېرىكىنىڭ «كۇندىلىك خەۋەرلەر» گېزىتى ئېتىراپ قىلغاندەك: ۋاشىنگتون ئىتتىپاقداشلىرىغا ۋاپاسىزلىق قىلىپ ۋە ئۇلارنىڭ مەنپەئىتىنى زىيانغا ئۇچرىتىش ھېسابىغا «ئوتتۇرا شەرق ئىقتىسادىي ئىشلىرى رەھبەلىك ھوقۇقىنىڭ كۆپ

قىسمىنى ئىگىلەش» كە تەييارلىق كۆرۈۋاتاتتى.

بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئامېرىكىنىڭ ئاتالمىش سۇۋەيىش قانىلى مەسلىسىنى «تىنچ» ھەل قىلىش توغرىسىدىكى تەكلىپلىرى ماھىيەتتە، سۇۋەيىش قانىلىغا قارىتا «خەلقئارا باشقۇرۇش» نى يولغا قويۇش بايرىقى ئاستىدا قانالنى يالغۇز ئىگىلەش ئۈچۈن مىسىرنى ئىگىلىك ھوقۇقىدىن ۋاز كەچتۈرۈپ، سۇۋەيىش قانىلى شىركىتىنى دۆلەت ئىگىلىكىگە ئۆتكۈزۈش پىلانىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشقا مەجبۇرلاش ئىدى. لېكىن، مىسىر ھۆكۈمىتى بۇنىڭدىن قورقۇپ قالمىدى. غەرب زوراۋانلىرىنىڭ چەت ئەللەرنىڭ قانالنى ئىدارە قىلىش توغرىسىدىكى ئەڭ ئاخىرقى ئۇلتىماتۇمىنى قەتئىي رەت قىلدى. مىسىر ھۆكۈمىتى تەكتلەپ، مۇشۇنىڭغا ئوخشاش ئىدارە قىلىش مىسىرنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىغا زىيانلىق، مىسىرنى مۇستەقىللىقتىن مەھرۇم قىلىدۇ، دەپ كۆرسەتتى. زۇكتۇڭ ناسىر ئامېرىكىنىڭ «خەلقئارا ئىدارە قىلىش» پىلانىنىڭ ماھىيىتىنى پاش قىلىپ: «مۇستەقىللىق بىلەن مۇستەملىكە بولۇشنى كېلىشتۈرۈش ئارقىلىق ھەل قىلغىلى بولامدۇ؟» دېدى. مىسىر «خەلق گېزىتى»: «مىسىر ئۆزىنىڭ مەيدانىدا چىڭ تۇرىدۇ. چۈنكى ھەقىقەت مىسىر تەرەپتە، تەھدىت ۋە قورقۇتۇش چوقۇم بىتچىت بولىدۇ» دەپ يازدى.

ئامېرىكا مونوپول سىنىپىنىڭ مەنپەئىتىنى قوغداش ئۈچۈن، ئېزىنخاۋېر 1957-يىل 9-مارت پارلامېنت ماقۇللىغان ئامېرىكىنىڭ ئوتتۇرا شەرقتە قارانغۇ سىياسىي پروگراممىسىنى تەستىقلىدى. سىياسىي پروگراممىسىنىڭ كونكرېت مەزمۇنى: ئاتالمىش «ئېزىنخاۋېر نىزم» دىن ئىبارەت ئىدى. ئېزىنخاۋېر پارلامېنتقا سۇنغان مەكتۇپىدە، بۇ سىياسىي پروگراممىنى ئامېرىكىنىڭ دىپلوماتىيە سىياسىتىدىكى يېڭى، «مەجبۇرىي» قوللىنىلغان قەدەم-باسقۇچلىرىنى تىنچلىق ۋە ئەركىنلىكنىڭ

ئاتالمىش «كوممۇنىزم تەھدىتى» گە ئۇچرىماسلىقىغا «كاپالەتلىك» قىلىش ئۈچۈن ئامېرىكا ھۆكۈمىتى ئۈستىگە ئالغان ئېغىر «يۈك» دېيىشكە ئۇرۇندى. ئەمەلىيەتتە، بۇ سىياسەت ئامېرىكىنىڭ دۇنياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىش كۆرىشىدىكى يېڭى بىر باسقۇچ ئىدى. ئامېرىكىنىڭ كېڭىيىش پىلانىدا ئوتتۇرا ۋە يېقىن شەرق ئىنتايىن مۇھىم ئورۇندا تۇراتتى. ئامېرىكىنىڭ يېقىن شەرق ئىشلىرى مۇتەخەسسىسى خوسكىنس 1954-يىلى نەشر قىلىنغان كىتابىدا ئامېرىكىنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكەتلىرىگە تۇتقان پوزىتسىيەسىنى چۈشەندۈرۈپ ئۆتكەن. ئۇ يالىڭاچ ھالدا: ئوتتۇرا ۋە يېقىن شەرق خەلقلىرىنىڭ سىياسىي خاھىشى دۇنياغا ھۆكۈمران بولۇش ھوقۇقىغا ئېرىشمەكچى بولغان ھەر قانداق گۇرۇھ ئۈچۈن مۇھىم مەسىلە، دەپ داۋراڭ سالغانىدى.

يېقىن شەرق ئامېرىكا ئۈچۈن شۇڭا مۇھىمكى، كاپىتالىزم دۇنياسىدىكى نېفىت زاپىسىنىڭ 2/3 قىسمى مۇشۇ رايونغا تارقالغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ رايون ياۋروپا، ئاسىيا ۋە ئافرىقىنىڭ يۇرىكىگە جايلاشقان، ئىستراتېگىيىلىك ئورنى ئىنتايىن مۇھىم. بۇ رايوندىكى نېفىت زاپىسىنى تالىشىش يولىدا ئامېرىكا بىلەن ئەنگلىيە ئوتتۇرىسىدا خېلى بۇرۇنلا كەسكىن كۆرەشلەر ئېلىپ بېرىلغانىدى. ئامېرىكا ھۆكۈمران گۇرۇھى ئەنگلىيىنى يېقىن شەرقتىكى ئاساسىي جەندىدىن سىقىپ چىقىرىۋېتىپ، كونا مارکسلىق مۇستەملىكىچى دۆلەتنىڭ ئورنىنى ئىگىلەپ، ئۆزىنىڭ تەنھا ھۆكۈمرانلىقىنى تىكلەش توغرۇلۇق ئۇزۇندىن بۇيان خام خىيال قىلىپ كەلگەنىدى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ پروگراممىسىدا: بىرىنچى، «ئوتتۇرا شەرقتىكى ھەر قانداق بىر دۆلەت ياكى دۆلەتلەر گۇرۇھى بىلەن ئىقتىسادىي ھەمكارلىق ئورنىتىش ۋە ئۇلارغا ياردەم بېرىش» ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئىقتىسادىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش؛

ئىككىنچى، «مەزكۇر رايوندىكى ھەربىي ياردەمگە ئىگە بولۇشنى ئۈمىد قىلىدىغان ھەر قانداق بىر دۆلەت ياكى دۆلەتلەر گۇرۇھىغا ھەربىي ياردەم بېرىش پىلانىنى ئىجرا قىلىش»؛ ئۈچىنچى، مەزكۇر رايوندىكى دۆلەتلەرنى «كوممۇنىزمنىڭ تاجاۋۇزچىلىقى» دىن «قوغداش» ئۈچۈن يېقىن شەرقتە ئامېرىكىنىڭ قوراللىق قوشۇنلىرىنى تۇرغۇزۇش كېرەك، دەپ بەلگىلەنگەن. مۇشۇ مەقسەت ئۈچۈن ئامېرىكا ھۆكۈمىتى زۇڭتۇڭنىڭ ئىشلىتىشى ئۈچۈن 200 مىليون ئامېرىكا دوللىرى ئاجرىتتى. ئېزىنىخاۋېر ئامېرىكا «باشقا ھەر قانداق دۆلەت خەلقىگە سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتىن ھۆكۈمران بولۇشنى ئويلىمايدۇ. ئوتتۇرا ۋە يېقىن شەرقتىكى ھەر قايسى ئەل خەلقلىرىنىڭ ئەركىنلىكى بىلەن مۇستەقىللىقىغا كۆڭۈل بۆلىدۇ، ئۇلارنى ياردەم بىلەن تەمىنلەيدۇ» دېدى.

ئامېرىكىنىڭ ئوتتۇرا ۋە يېقىن شەرقىگە سىڭىپ كىرىش داۋامىدىكى تارىخىي پاكىتلار شۇنى ئىسپاتلايدۇكى، ئامېرىكىنىڭ نەچچە يۈز مىڭ كىلومېتىر يىراقلىققا جايلاشقان بۇ رايونغا بولغان قىزىقىشىنىڭ كۈچىيىپ كېتىشى ھەرگىزمۇ تاسادىپىي ئىش ئەمەس. ئامېرىكا يېقىن شەرقتىكى ھەر قايسى ئەل خەلقلىرىنىڭ «ئەركىن» لىكىگە ۋە «بىخەتەر» لىكىگە ھەرگىزمۇ كۆڭۈل بۆلمەيدۇ. مەزكۇر رايوندا غايەت زور يەر ئاستى بايلىقى بولغاچقا، ئامېرىكىدا قىزىقىش پەيدا بولغان. بۇ بايلىقلارنى نېفىت مونوپول تەشكىلاتلىرىنى ئۆزىگە ئىختىيارسىز جەلپ قىلىشى جاھانگىرلارنىڭ ئىستراتېگىيىسىنى ئالدىنقى شەرت قىلغان.

ئوتتۇرا ۋە يېقىن شەرقتە نېفىت بايلىقى ھەقىقەتەن غايەت زور ئىدى. كاپىتالىزم دۇنياسىدا بايقالغان نېفىتنىڭ 70% تى مۇشۇ رايوندا ئىدى. مەسىلە پەقەت بۇلا ئەمەس. يېقىن شەرقتىكى نېفىتنىڭ جاھانگىرلار ئۈچۈن چوڭ ئەھمىيىتى باشقا

جەھەتلەردىمۇ ئىپادىلىنەتتى.

بۇرژۇئا مونوپول تەشكىلاتلىرى يېقىن شەرقتە نېفتلىك ئېچىش ئۈچۈن ئىنتايىن تۆۋەن بەدەل تۆلەيتتى. چۈنكى بۇ يەردە نېفت قۇدۇقلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئۈنۈمى ناھايىتى يۇقىرى ئىدى. ھەر بىر قۇدۇقتىن ھەر كۈنى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 4000 تۇنا نېفت ئالغىلى بولاتتى (ھەر بىر تۇنىنىڭ ئېغىرلىقى 135 كىلوگرام). ۋېنېسۇئېلادا ھەر بىر قۇدۇقتىن 230 تۇنا، ئامېرىكىدا ھەر بىر قۇدۇقتىن ئاران 11 تۇنا نېفت ئالغىلى بولاتتى. بۇنىڭدىن باشقا، يەرلىك ئىشچىلارغا بولغان ئېكسپىلاتاتسىيە كۈچەيتىلگەنلىكتىن، نېفت مونوپول تەشكىلاتى ئەمگەك كۈچى ئىشلىتىشتە ئىنتايىن تۆۋەن ھەق سەرپ قىلاتتى. يەرلىك نېفت ئىشچىلىرى ئادەتتە كېچە-كۈندۈز ئىسمېنا ئالمىشىپ 10—12 سائەت ئىشلەيتتى. تاپقان پۇلى ئامېرىكىلىق نېفت ئىشچىلىرىنىڭ تاپقان پۇلىنىڭ 1/7 گە توغرا كېلەتتى. ئەگەر نېفت مونوپول گۈرۈھى ھەر يىلى ھەر بىر ئامېرىكىلىق ئىشچىنىڭ ۋۇجۇدىدىن 4000—5000 ئامېرىكا دوللىرى ئۇندۇرۇۋالسا، ئۇ چاغدا، مەسىلەن، كۈۋەيتتىكى نېفتلىكتە، نېفت مونوپول گۈرۈھى ھەر يىلى ھەر بىر ئىشچىنىڭ ۋۇجۇدىدىن 40 مىڭ دوللار ئۇندۇرۇۋالاتتى. بۇ ئامېرىكىلىق نېفت ئىشچىلىرىدىن ئۇندۇرۇۋالغان دوللىرىنىڭ توققۇز ھەسسىسىگە توغرا كېلەتتى.

يېقىن شەرقتە نېفتلىك ئېچىشتا تەننەرخنىڭ تۆۋەن بولۇشىنىڭ سەۋەبى مانا مۇشۇ يەردە. ئەينى چاغدا، ھەر بىر تونا نېفت ئېلىش ئۈچۈن كېتىدىغان تەننەرخ 0.75 دوللار بىلەن 2.40 دوللار ئەتراپىدا بولاتتى. ھەر بىر تونا نېفتنىڭ سېتىلىش باھاسى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 15 دوللار ئۆچۈرىلىدە ئىدى. بۇنىڭدىن نېفت مونوپول تەشكىلاتلىرىنىڭ ھېچقانداق يەردە يېقىن شەرقتىكىگە ئوخشاش يۇقىرى پايدىغا

ئېرىشەلمەيدىغانلىقىنى كۆرگىلى بولىدۇ. ئۇلار يېقىن شەرقتە نېفىتلىك ئاچسا، ھەر بىر تونۇك نېفىتتىن 400% پايدا قالاتتى.

ئامېرىكا مونوپول كاپىتالى زور پايدىغا ئېرىشىش ئۈچۈن، نېفىتلىك ئېچىشتىكى پايدىلىق شارائىتقىلا ئەمەس، بەلكى سېتىلىش شارائىتىنىڭ پايدىلىق ئىكەنلىكىگىمۇ كۆڭۈل بۆلەتتى. «ئامېرىكا ئاخباراتى ۋە دۇنيا خەۋەرلىرى» دە: «يېقىن شەرقتە نېفىت ھەقىقەتەن كۆپ. گەپ ئۇنى ئېچىشتا ئەمەس، توشۇش بىلەن سېتىشتا» دېيىلگەن. غەربىي ياۋروپا دۆلەتلىرىگە نېفىت سېتىپ زور پايدىغا ئېرىشكىلى بولاتتى. ستاتىستىكا قىلىنغان ماتېرىياللاردا ئىسپاتلىنىشىچە، غەربىي ياۋروپا ئەللىرى ئۆزلىرىگە ئېھتىياجلىق بولغان نېفىتنىڭ 85% نى يېقىن شەرقتىن كىرگۈزىدىكەن. ئالايلۇق، فرانسىيە 1955-يىلى ئۆزىگە ئېھتىياجلىق بولغان نېفىتنىڭ 94% نى يېقىن شەرقتىن كىرگۈزگەن. خۇددى ئامېرىكا مونوپول تەشكىلاتىنىڭ ئورگان نەشىر ئەپكارى «ۋال ستريت ۋە سودا تەنقىقاتى ژۇرنىلى» ئېتىراپ قىلغاندەك «ئوتتۇرا شەرق نېفتى ياۋروپا ئۈچۈن مۇتلەق زۆرۈر.»

«ئېزىنخاۋېرزىم» قەپەستىن چىققاندا، ئامېرىكا مونوپول تەشكىلاتلىرى يېقىن شەرقتە 275 مىليارد ئامېرىكا دوللار قىممىتىدىكى نېفىت بايلىقىغا ئىگە ئىدى. بۇ بايلىقلارنى ئېچىش ئۈچۈن ئامېرىكا مونوپول تەشكىلاتلىرى يېقىن شەرقتىكى دۆلەتلەرگە 2 مىليارد مەبلەغ سالدى. ئامېرىكا مونوپول تەشكىلاتلىرىنىڭ سالغان دەسمايىدىن قىلغان كىرىمى دۇنيادىكى ھەر قانداق بىر رايوندىكى نېفىت شىركەتلىرىنىڭ تاپقان كىرىمىنىڭ نەچچە ھەسسىسىدىن يۇقىرى ئىدى. نېفىت مونوپول تەشكىلاتلىرى ئېرىشكەن پايدا ئامېرىكىدا 10%، جەنۇبىي ئامېرىكىدا 25% بولسا، لېكىن يېقىن شەرقتە 75% ئىدى. دەل مۇشۇنداق بولغاچقا، ئېزىنخاۋېر ھۆكۈمىتى ئوتتۇرا شەرق

رايونىغا ئالاهىده كۆڭۈل بۆلەتتى.

50-يىللاردىكى ئوتتۇرا ۋە يېقىن شەرقتە مىللىي ئازادلىق هەرىكىتىنىڭ جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىشى ئېزىنىخاۋېرىنىڭ دىپلوماتىيە سىياسىتىگە تەسىر كۆرسەتمەي قالمىدى. ئامېرىكىنىڭ بۇ يەردىكى سىياسىتىنى ئاۋۋال ئامېرىكا نېفىت مونوپول گۇرۇھلىرىنىڭ مەنپەئىتى ۋە مەزكۇر رايوننىڭ دۇنيادىكى مۇهىم سىياسىي ۋە هەربىي ئىشلاردا تۇتقان ئورنى بەلگىلەنىدى. غايەت زور نېفىت زاپىسى، سۇۋەيىش قانىلى، سوۋېت ئىتتىپاقى ۋە شەرقىي ياۋروپاغا يېقىن بولۇشتەك جۇغراپىيىلىك ئورنى قاتارلىقلار خۇددى ماگنىتتەك ئامېرىكىنى ئۆزىگە قاتتىق تارتقانىدى.

ئېزىنىخاۋېر شىمالىي ئاتلانتىك ئەهدى تەشكىلاتى قوراللىق قوشۇنلىرىنىڭ باش قوماندانى بولۇپ تۇرغان چاغلىردا ئوتتۇرا ۋە يېقىن شەرقىنىڭ دىپلوماتىيە سىياستى مەسىلىلىرىنى تەنقىد قىلىشقا ئاكتىپ كىرىشكەنىدى. 1951-يىل 29-ئاپرېل ئىراندا هاكىمىيەت يۇرگۈزۈۋاتقان مۇسا نېفتلىك ئېچىش سانائىتى بىلەن نېفىت پىششىقلاش سانائىتىدە دۆلەت مۇلۇكچىلىكىنى يولغا قويۇشتەك مۇهىم قارارنى چىقاردى. بۇ، ئۇرۇشتىن كېيىن جاهانگىر چوڭ دۆلەتلەرنىڭ ئوتتۇرا هەم يېقىن شەرقتىكى نېفىت ساهەسىدىكى مەنپەئىتىگە بېرىلگەن بىرىنچى قېتىملىق زەربە ئىدى. ئامېرىكا ئىرانىنىڭ نېفىت سانائىتىنى دۆلەت ئىلكىگە ئوتكۈزۈۋېلىش هەرىكىتىدىن پايدىلىنىپ، ئەنگلىيە مەزكۇر دۆلەتتىكى جېنىدىسىدىن مەهرۇم بولۇش بىلەن، بۇ «بوشلۇق»نى تولدۇرۇشقا ئوچۇقتىن-ئوچۇق ئۇرۇندى. ئەنگلىيە كونتروللۇقىنىڭ ئورنىنى ئامېرىكىنىڭ ئىگىلىشى ئىران خەلقىنىڭ ئىرادىسىگە هەرگىز ماس كەلمەيتتى. ئامېرىكا هۆكۈمران گۇرۇهىنىڭ ئەنگلىيە مەهرۇم بولغان ئىراندىكى جېنىدىسىنى ئىگىلەش ئارزۇسى ئەمەلگە

ئاشمىدى. ئامېرىكا دېموكراتىك ھەربىكەتلەرنىڭ يەنىمۇ راۋاجلىنىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، ئەنگلىيە بىلەن بىرلىشىپ موسا ھۆكۈمىتىگە قارشى بىرلىكتە كۈرەشكە ئاتلاندى.

چېرچىل ئىران ۋەقەسى خەلقئارا خاراكتېرگە ئىگە، چۈنكى بۇ ۋەقە جاھانگىر دۆلەتلەرنىڭ 3 - دۇنيادىكى «قانۇنلۇق» ئىقتىسادىي ھوقۇقىغا زىيان يەتكۈزۈپ، غەرب دۇنياسىنىڭ ئارزۇسىغا زىت ئۇلگە ياراتتى، دەپ ھېسابلىدى. ئۇ ئۆز «ھوقۇقى»نى قوغداش ئۈچۈن شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى قوماندانلىق شتابىغا بارماي يەنە نەگە باربدۇ؟ 1951-يىلى 5-ئىيۇل كۈنى چېرچىل شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى قوراللىق قوشۇنلىرى باش قوماندانىنىڭ «ئامېرىكىغا تېلېگرامما بېرىپ، ئەنگلىيە ھۆكۈمىتىنىڭ ئىران مەسىلىسىدىكى مەيدانىنى قوللىشىنى» تەلەپ قىلدى. ئەنگلىيە بىلەن ئامېرىكا پىلانلىغان ئىراننىڭ نېفىت سانائىتىنى دۆلەت ئىلكىگە ئۆتكۈزۈۋېلىش ھەرىكىتىنى بىرلىكتە جازالاش داۋامىدا ئېزىنىخاۋېر ئوتتۇرىدا تۇردى. بۇ ئۇنىڭ شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى قوراللىق قوشۇنلىرى باش قوماندانى ئورنىدا تۇرۇپ قىلغان ئەڭ دەسلەپكى ھەرىكەتلىرىنىڭ بىرى ئىدى.

مۇسا ھۆكۈمىتى بۇنىڭغا بىلەن توختاپ قالمىدى. كەسكىن تەدبىر قوللىنىپ ئەنگلىيە بىلەن بولغان ئىقتىسادىي ۋە دىپلوماتىيە مۇناسىۋەتىنى بىراقلا ئۈزدى. بۇ ھەرىكەتتىن كېيىن، ئىران ئامېرىكىدىن ئىقتىسادىي ياردەم سوراشقا مەجبۇر بولدى. ئامېرىكا تەرەپ ئۇلارنىڭ تەلىپىنى قەتئىي رەت قىلدى. ئېزىنىخاۋېر ئۆز دۆلىتىنىڭ مەيدانىنى تۆۋەندىكىدەك ئىزاھلىدى: «موسا ھۆكۈمىتىنى نامراتلىقتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن نۇرغۇن پۇلنى قالايمىقان بىر دۆلەتكە سەرپ قىلىشنى رەت قىلدىم. چۈنكى موسا ھۆكۈمىتى ئەنگلىيە ھۆكۈمىتى بىلەن بىر كېلىشىم ھاسىل قىلىشنى رەت قىلىپ، ئۆزىگە باش

ئاغرىقى تېپىۋالدى.»

ئەنگلىيە بىلەن ئامېرىكا جاھانگىرلىرىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشكەن ئىران ئەكسىيەتچىلىرى 1953-يىل ئاۋغۇستتا مۇسا ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلىدى. بۇ ھەرىكەتتە ئامېرىكا ئاخبارات ئىدارىسى ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينىدى. غەربكە مايىل ئىران يېڭى ھۆكۈمىتى دەرھال ئامېرىكىنىڭ 45 مىليون ئامېرىكا دوللىرى قىممىتىدىكى جەددىي يارەمگە سازاۋەر بولدى. مانا بۇ مەسلىنىڭ تولۇق چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. ئېزىنخاۋېر مۇنداق دەپ يازىدۇ: «بۇ قېتىمقى كرىزىستە، ئامېرىكا پادىشاھنى قوللاپ، قولىدىن كېلىدىغانلىكى ئىشلارنىڭ ھەممىنى قىلدى... پادىشاھ زەپەر قۇچۇپ دۆلىتىگە قايتقاندا، مەن ئۇنىڭغا تېلېگراممىا بەردىم.»

ئىراننىڭ نېفىت سانائىتىنى دۆلەت ئىگىلىكىگە ئۆتكۈزۈۋېلىش كۈرىشى گەرچە ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ كۈرەش ئوتتۇرا ۋە يېقىن شەرقتە غايەت زور ئىنكاس قوزغىدى. مەزكۇر رايوندا مىللىي ئازادلىق كۈچلىرى توختىماي زورايدى. ۋەقەنىڭ ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلىشى بۇ نۇقتىنى چۈشەندۈرۈپ بەردى. 1952-يىلىدىكى مىسىر ئىنقىلابىنىڭ ئەھمىيىتى تېخىمۇ زور بولدى. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئامېرىكىنى جىددىي تەدبىر قوللىنىشقا، جاھانگىر چوڭ دۆلەتلەرنى يەرلىك ئەكسىيەتچى ھاكىمىيەتلەر بىلەن بىرلىشىپ ئىلغار كۈچلەرگە بىرلىكتە تاقابىل تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى.

ئېزىنخاۋېر ھۆكۈمىتىنىڭ ئاكتىپ تەشەببۇس قىلىشى ۋە پىلانلىشى ئارقىسىدا 1952-يىل فېۋرالدا باغدات كېلىشىمى نامى بىلەن يېڭى ھەربىي گۇرۇھ دۇنياغا كەلدى. بۇ گۇرۇھقا ئەنگلىيە، فرانسىيە، تۈركىيە، ئىران، پاكىستان ۋە ئىراق قاتارلىق دۆلەتلەر قاتناشتى. مىللىي ئازادلىق ھەرىكەتلىرىگە

قارشى تۇرۇشنى مەقسەت قىلغان بۇ گۈرۇھقا ئامېرىكا ئوچۇق قاتناشمىدى. ئېزىنخاۋېر دائىرىلىرى كەلگۈسىدە ئەڭ زور دەرىجىدە خالىغىنىچە ھەرىكەت قىلىشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى. ئامېرىكا بۇ گۈرۇھقا قاتنىشىپ قالسا، ئۇنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولغان باشقا بىر پىلانى—مىللىي ئازادلىق ھەرىكەتلەرنىڭ بېسىمى ئاستىدا ئەنگلىيە بىلەن فرانسىيىنىڭ مەزكۇر رايوندا قولدىن كەتكۈزۈپ قويغان يەرلىرىنى ئىگىلىۋېلىشقا پۈتلىكاشاڭ بولۇپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى.

ئىران بىلەن مىسىرنىڭ ۋەقەسى پەقەت ئوتتۇرا ۋە يېقىن شەرقتىكى مىللىي ئىنقىلابنىڭ تەرەققىياتىنى پائال ئىلگىرى سۈرۈشتە باشلىنىش بولۇپ قالدى. كېيىن يۈز بەرگەن بىر قىسىم چوڭقۇر ئىجتىمائىي-سىياسىي ئۆزگىرىشلەر تەرەققىي قىلىپ كەتسە، كەڭ كەتكەن بۇ رايونلارنىڭ پۈتكۈل قىياپىتىنى تۈپتىن ئۆزگەرتىۋەتكەن بولاتتى. بولۇپمۇ مىسىرنىڭ سۈۋەيىش قانىلىنى ئۆتكۈزۈۋېلىش ۋەقەسى غەربنى قاتتىق لەرزىگە سېلىۋەتتى. شۇ چاغدا ئوتتۇرا شەرق ۋە يېقىن شەرقتە ئىسرائىلىيە بىلەن ئەرەب دۆلەتلىرى ئارىسىدىكى قوراللىق توقۇنۇش يېڭىلا باشلانغانىدى. ئىسرائىلىيە ئەرەب دۇنياسىدا خەلقئارادىكى جاھانگىر ئەكسىيەتچىلەرنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىگە قارشى تۇرىدىغان ئاساسلىق زەربىدار كۈچى بولۇش ئۈچۈن ئالدىراپ كېتىۋاتاتتى. يۇقىرىقى ئەھۋاللار «ئېزىنخاۋېرىزم» نىڭ قەپەستىن چىقىشىنىڭ ئومۇمىي ئارقا كۆرۈنۈشى ئىدى.

ئامېرىكا ھۆكۈمران گۈرۇھى ئەنگلىيە بىلەن فرانسىيىنىڭ ئورنى ئاجىزلىشىپ كەتكەنلىكتىن يېقىن شەرقتە پەيدا بولغان «كۈچ بوشلۇق»نى باھانە قىلىپ، ئۆزىنىڭ تاجاۋۇزچىلىق سىياسىتىنى جېنىنىڭ بارىچە ئاقلىدى. بۇ نەزەرىيە بويىچە، ناۋادا دۇنيانىڭ مەلۇم بىر يېرىدىن كونا مارکسلىق جاھانگىر

دۆلەتلەر ھەر قايسى ئەل خەلقلىرىنىڭ مىللىي ئازادلىق كۈرىشى سەۋەبى بىلەن مەجبۇرىي چېكىنسە، ئۇ ھالدا بىر بوش قالغان جاي يەنى «ھەقىقىي بوشلۇق» پەيدا بولاتتى. غەرب دۇنياسىنىڭ تەسىر كۈچىنى ساقلاش ئۈچۈن بۇ «ھەقىقىي بوشلۇق»نى ئامېرىكا تولدۇرۇشى كېرەكمىش. ئامېرىكىنىڭ تاجاۋۇزچىلىق مۇددىئاسى ئۈچۈن ئاساس ئىزدىگەندە، ھەر قېتىم مۇشۇ نەزەريىنى ئوتتۇرىغا قويۇش بۇ ئامېرىكا مۇستەملىكىچىلىكىنىڭ روشەن ئىنكاسى. شۇڭا ئوتتۇرا شەرقتىكى ھەر قايسى ئەل خەلقلىرىنىڭ ئامېرىكىنىڭ «ھەقىقىي بوشلۇق نەزەريىسى»نى ئۆزلىرىگە قىلىنغان ئەڭ زور ھاقارەت، ئىچكى ئىشلىرىغا قوپالليق بىلەن ئارىلاشقانلىق، دەپ ھېسابلىدى.

«ئېزىنخاۋېرىزم» قەپەستىن چىقىشى بىلەنلا خۇددى چېچەكتەك ئوتتۇرا شەرقتىكى ۋە پۈتۈن دۇنيادىكى ھەر قايسى ئەل خەلقلىرىنىڭ قارشى تۇرۇشىغا ئۇچرىدى. مەسىر «سىياسىي ھەپتىلىك ژۇرنال» نىڭ باش مۇھەررىرى يۈسۈپ ئۆز ماقالىسىدە: «ئېزىنخاۋېرىزم ئامېرىكىنىڭ كونىراپ كەتكەن ۋە قامچا ۋە شېكەر يالىتىلغان قوتۇرمىچى، سىياستى ئۇستىگە قۇرۇلغان. بۇ سىياسەت ئاللىقاچان ۋەيران بولدى. ھازىر كۆپچىلىككە مەلۇمكى، ئامېرىكىنىڭ ياردىمى مەنپەئەت يەتكۈزمەيدۇ، بەلكى ئامېرىكىنىڭ يارىدىمىنى قوبۇل قىلغان دۆلەتلەرنىڭ ئىقتىسادى تۈركىيە بىلەن ئىرانىنىڭ ئىقتىسادىغا ئوخشاش بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرايدۇ» دەپ يازدى. سۈرىيە پارلامېنت ئەزاسى ھاۋرانىي: «ئەرەب خەلقى ئۆزلىرىنىڭ مۇستەقىللىقى بىلەن ئىگىلىك ھوقۇقىنى زىيانغا ئۇچرىتىدىغان ھەربىي ھەم ئىقتىسادىي يارەمگە قەتئىي قارشى تۇرۇشى كېرەك» دېدى، ئۇ يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا: «ئامېرىكىنىڭ يارەم قىلىش پىلانى--تاجاۋۇز قىلىشقا قۇترىتىش، ئوتتۇرا شەرق مۇقىملىقىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىشنى مەقسەت قىلغان» دەپ

كۆرسەتتى. ئامېرىكىلىق سىياسەتچىلار ئامېرىكىنىڭ تاجاۋۇزچىلىق سىياسىتىنى مەيلى قانداق ئۇسۇلدا بولمىسۇن، ئوتتۇرا شەرقتىكى ھەر قايسى ئەل خەلقلىرى ئۈچۈن ئامېرىكا سىياسىتىنىڭ جاھانگىرلىك ماھىيىتى شۇنچە روشەن ئايان بولدى. نەچچە ئون يىلدىن بېرى ئامېرىكا مونوپول تەشكىلاتلىرىنىڭ نېفىتلىكلىرىدە ئات-ئېشەكتەك ئىشلەپ، خوجايىنلىرىغا غايەت زور پايدا يارىتىپ بەرگەن ئەرەبلەرنىڭ كۆزىنى «ئېزىنىخاۋېرىزم» بىلەن بۇياش ناھايىتى قىيىن ئىدى. بۇ تاجاۋۇزچىلىق خاراكتېرىدىكى «ئىزم»نىڭ ئوتتۇرا ۋە يېقىن شەرقتىكى ھەر قايسى ئەل خەلقلىرىنى قوغداش ھەم ئۇلارغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئەمەسلىكى ئۇلارغا ئايان ئىدى.

ئامېرىكا سىياسەتچىلىرى ئېزىنىخاۋېرىنىڭ ئوتتۇرا ۋە يېقىن شەرقتىكى دۆلەتلەرگە بېرىدىغان «ياردىمى» توغرىسىدىكى ۋەدىسىنى مۇھىم ئورۇنغا قويىدى. ئۇلار، ئەمدىلا سىياسىي مۇستەقىللىققە ئېرىشكەن ھەر قايسى ئەرەب ئەللىرىنىڭ تېز ئارىدا ئىقتىسادىي جەھەتتىكى قالاق ھالىتىنى يوقىتىش ئارزۇسىدا ئىكەنلىكىنى كۆزدە تۇتاتتى. مىسىر زۇكتۇڭى ناسىر: «بىزنىڭ ئاساسلىق ئارزۇيىمىز — خەلقلەرنىڭ ئىتتىقادىي تۇرمۇش سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش، چەت ئەلنىڭ قۇل قىلىشىغا ۋە ئېزىشىگە قارشى تۇرۇش» دېدى.

ئامېرىكا ھۆكۈمران گۇرۇھى «مۇستەقىللىقنى ساقلاش» دىن ئىبارەت بۇ بەلگىلىمىگە مەجبۇرىي مەزمۇن قوشتى. پارلامېنتتا «ئېزىنىخاۋېرىزم» مۇھاكىمە قىلىنغاندا، دۇللېس: «بىزنىڭ بۇ بەلگىلىمىمىز كوممۇنىزمغا قارشى كۈرەش قىلىشنى كۆرسىتىدۇ» دەپ ئىزاھلىدى. ئامېرىكا تەمىنلىگەن ياردەم سىياسىي شەرت ياكى ئېنىقراق ئېيتقاندا، ھەربىي شەرت تەرىپىدىن بەلگىلەنگەن. ئامېرىكا ھۆكۈمىتى مۇشۇنداق ۋاستىلەرنى قوللىنىپ نېفىت مونوپول تەشكىلاتلىرىنىڭ

ۋەزىپىسىنى ئورۇندىماقچى بولدى. بۇ مونوپول تەشكىلاتلارنىڭ خوددى 1956-يىل يانۋاردا نېفىت پادىشاھىي روككېفېللېر ئېزىنخاۋېرغا يازغان مەخپىي خېتىدە تەكىتلىگەندەك، تەرەققىي تاپمىغان دۆلەتلەرگە ئىقتىسادىي ياردەم بېرىشنى تەلەپ قىلىش «كەلگۈسىدە بىز دۇچ كېلىش ئېھتىمالى بولغان ھەر قانداق ھەربىي ۋەزىپىنى ئۇرۇندىشىمىز» ئۇچۇن ياردىمى تېگەتتى. ئامېرىكا مۇشۇنىڭ بىلەن ئەرەب دۆلەتلىرىنى تىنچلىقتا بىللە تۇرۇش سىياسىتىدىن، ئۇلار قەتئىي تۇرۇۋاتقان «باندۇڭ روھى»غا ئۇيغۇن ئاكتىپ بىتەرەپ مەيداندىن ۋاز كېچىشكە مەجبۇرلاش قەستىدە بولدى.

ئامېرىكا جاھانگىرلىرى ئوتتۇرا شەرقتىلا ئەمەس، بەلكى ئوخشاش ئۇسۇل بىلەن ئۆز كونترولىلۇقىدا تۇرۇۋاتقان لاتىن ئامېرىكىسىدىكى جايلاردا ۋە ئاسىياغا جايلاشقان بىر قىسىم دۆلەتلەردىكى ھۆكۈمرانلىقىنى ساقلاپ قالماقچى بولدى. 1954-يىلىدىكى گۋاتېمالا ۋەقەسى خوددى تۇنۇگۈنكىدەكلا كىشىلەرنىڭ ئېسىدە ئىدى. شۇ چاغدا ئامېرىكا جاھانگىرلىكى ئۆز ئازادلىقى ۋە مۇستەقىللىقى ئۇچۇن كۈرەش قىلغان خەلقنى باستۇردى، يىغىپ ئېيتقاندا، يېقىنقى يېرىم ئەسىردىن بۇيان ئامېرىكا شىمالىي ئامېرىكىدىكى مونوپول تەشكىلاتلىرىنىڭ جېنىدىسىنى مۇستەھكەملەش ئۇچۇن لاتىن ئامېرىكا دۆلەتلىرىگە 100 قېتىمدىن ئارتۇق قوراللىق ئارىلىشىش ئېلىپ باردى. 1950-يىل 31-ئىيۇل ئامېرىكا گوۋۇيۈەنى ئېلان قىلغان ماتېرىياللاردىن 1832-يىلدىن 1932-يىلىغىچە بولغان 100 يىل ئىچىدە ئامېرىكا ئاسىيادا 43 قېتىم قوراللىق مۇداخىلە ئېلىپ بارغان.

ئامېرىكا مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ تارىخىدىكى رەزىللىكلىرىنى ئامېرىكا بۇرژۇئا پروفېسسورى روبېرت ماركىۋېرنى يازغان «مۇكەممەل ئىتتىپاق» دېگەن كىتابىدا:

«شەرق دۆلەتلىرىدە، دۇنيا خەلقىنىڭ كۆپ قىسمى ياشايدۇ. ئۇ دۆلەتلەرنىڭ خەلقئارا تۈرمۇشتا رولى كۈنسايىن ئاشماقتا. ئۇلار بىزنىڭ دوستلۇقىمىزغا ھەم گېپىمىزگە ئىشەنمەيدۇ، چۈنكى بىزنىڭ دۆلىتىمىزدە شۇ دۆلەتلەرنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە ئەربابلىرىغا تۈتۈلغان پوزىتسىيە شۇ دۆلەتلەردىكى ھەر قانداق بىر ئامېرىكىلىققا تۈتۈلغان پوزىتسىيىگە ئوخشمايدۇ. . . ئۇلارغا پەس ئادەملەرگە مۇئامىلە قىلىنغاندەك مۇئامىلە قىلىنمىدۇ» دەپ ئىقرار قىلدى. ۋاشىنگتوننىڭ چەت ئەللەرگە چىقارغان ھەم ماختاپ كۆككە كۆتۈرگەن ئامېرىكىچە «ئەركىنلىك» مانا مۇشۇ.

ئەمەلىيەتتە «ئېزىنىخاۋېرىزم» ھەر قايسى ئەل خەلقلىرىگە نېمىلەرنى بەردى؟ ئۇ خەلقئارا ۋەزىيەتنى كەسكىنلەشتۈرۈپ، يېڭى ھەربىي توقۇنۇش پەيدا قىلىپ، يېقىن شەرقتە يېڭى ئۇرۇش پىلتىسىنى ھازىرلىدى. بۇ ھال دۇنيادىكى تىنچلىقپەرۋەر كۈچلەرنىڭ ئۇلۇغ غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشىگە تەھدىت سېلىپ تۇراتتى. ئەرەب دۆلەتلىرى خەلقلىرىنىڭ «ئېزىنىخاۋېرىزم»نى بىردەك ئەيىبلىشى شۇنى تولۇق دەلىللەپ بېرىدۇكى، ئەنگلىيە، فرانسىيە مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ شەرمەندە تەقدىرى ئوتتۇرا شەرقتە ۋە دۇنيادا ئۆز ھۆكۈمرانلىقىنى تىكلەشكە ئۇرۇنۇۋاتقان ئامېرىكا جاھانگىرلىكىنى كۈتۈپ تۇراتتى.

بىگىرمە توققۇزىنچى باب

تەيۋەن بوغۇزى كرىزىسى

ئىزىنخاۋېر ئاقسارايغا كىرگەن مەزگىللىرى جياڭ جيېشىنى يۆلەپ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىگە قارشى سىياسەت يولغا قويۇلۇپ، تەيۋەن بوغۇزىدا نۇرغۇن قېتىم ئىغۋاگەرچىلىك يۈز بەردى، ئىغىر كرىزىس پەيدا بولدى، ئامېرىكا جاھانگىرلىكىنىڭ تاجاۋۇزچىلىق قىلمىشى جۇڭگو ۋە دۇنيا خەلقىنىڭ كۈچلۈك قارشىلىقىغا ئۇچرىدى.

1950-يىلى يازدا، تۇڭمىن ھۆكۈمىتى چاۋشيەن ئۇرۇشىنى قوزغاش بىلەن بىر ۋاقىتتا، 7-فلوتنى تەيۋەن بوغۇزىغا ئۇسۇپ كىرىشكە ئەۋەتىپ جۇڭگونىڭ زېمىنى بولغان — تەيۋەننى بېسىۋېلىپ، تەيۋەننى «چۆكمەس ئاۋىئاماتكا» قىلىش، جياڭ جيېشىنىڭ جۇڭگو چوڭ قۇرۇقلۇقىغا ھۇجۇم قىلىشىغا ياردەم بېرىش، تىنچ ئوكيانىنىڭ تىنچلىقىغا تەھدىت سېلىپ، شەرقىي-جەنۇبىي ئاسىيا دۆلەتلىرىگە تاجاۋۇز قىلىشقا ئۇرۇندى. شۇ چاغدا «زامانىنىڭ ئۆزگىرىشىنى كۈتۈپ يانقان» جياڭ جيېشىمۇ «چوڭ قۇرۇقلۇقنى قايتۇرۇۋېلىپ، قەدىمىي پايتەخت جىنلىڭغا يېڭىۋاشتىن قايتىش» نى خام خىيال قىلىپ، «بىرىنچى يىلى تەييارلىق قىلىش، ئىككىنچى يىلى ھۇجۇم قىلىش. ئۈچىنچى يىلى تازىلاش ئېلىپ بېرىش، تۆتىنچى يىلى مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش» دەپ جار سالدى. لېكىن، بىر مەزگىلدىن كېيىن، ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ، جياڭ

جيېشى گۇرۇھىنىڭ مۇقامى پەسلەپ، ئۇلار «ھەربىي جەھەتتە قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈش» ۋىۋىسكىسىنىڭ ئورنىغا ئاستا «سىياسىنى ئاساس، ھەربىي ئىشلارنى قوشۇمچە قىلىش»نى دەسسەتتى. ئامېرىكا جاھانگىرلىكىمۇ ئۆزى توقۇغان تورغا چۈشۈپ، بارغانسېرى بۇ توردىن چىقالماي قالدى. خۇددى «نيۇ-يورك ۋاقىت گېزىتى»تە دېيىلگەندەك: «بىز ‹ئامېرىكا› ھاماقەتلەرچە قەدەممۇقەدەم ئالغا ئىلگىرىلىدۇق، گومىنداڭنىڭ چوڭ قۇرۇقلۇقنى قايتۇرۇۋېلىش شېرىن خىيالى بىزنى قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى». ئامېرىكا دېموكراتلار پارتىيىسىدىكى پارلامېنت ئەزاسى خامفرىمۇ تەيۋەن مەسىلىسىدە ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ «ئەمەلىيەتتە قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان» لىقىنى ئېتىراپ قىلدى.

ئامېرىكىنىڭ 7-فلوتى تەيۋەن بوغۇزىغا تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەندىن كېيىن، 1954-يىل 2-دېكابىر ئېزىنىخاۋېر ھۆكۈمىتى جياڭ جيېشى بىلەن ئاشكارا ھالدا «ئورتاق مۇداپىئە شەرتنامىسى» تۈزۈپ، تەيۋەن بوغۇزىدا تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشىنى كېڭەيتىش ئۇرۇنلاشتۇرۇشىنى جىددىي ئېلىپ باردى. ئامېرىكا دېڭىز ئارمىيە ئۇرۇش قىلىش مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرى كېئارنېي ئامېرىكىنىڭ تىنچ ئوكيانىدىكى دېڭىز ئارمىيە قىسىملىرىنىڭ «تەييارلىق ھالىتىدە ئىكەنلىكى»، «ئۆزىگە تەقسىم قىلىنغان ھەر قانداق ۋەزىپىنى ئورۇندايدىغان» لىقى توغرۇلۇق داۋراڭ سالدى. ئامېرىكا جاسۇسلۇق ئورگىنى «غەرب كارخانا شىركىتى» جۈڭگونىڭ دېڭىز ياقىسىدىكى جىنمېن، مازو، بەيچۈەن ۋە داچېن قاتارلىق ئارال-لىرىدا پائال جاسۇسلۇق ئورگانلىرىنى قۇرۇپ، چوڭ قۇرۇقلۇققا جاسۇس ئەۋەتىپ «قوراللىق پارتىزانلار»نى تەرەققىي قىلدۇرۇپ «پارتىزانلار بازىسى»نى قۇرۇپ «چوڭ قۇرۇقلۇققا قىلىنىدىغان قايتۇرما ھۇجۇم»غا ماسلاشماقچى

بولدى. ئامېرىكا ھەربىي مەسلىھەتچىلەر ئۆمىكى جياڭ جېيشىنىڭ دېڭىز ياقىسىدىكى ئاراللاردا «چوڭ قۇرۇقلۇققا قايتۇرما ھۇجۇم قىلىش ئالدىنقى سەپ قاراۋۇللۇق جەندىسى، مەزكۇر ئاراللارنىڭ خەتەرلىك يەر شارائىتىدىن پايدىلىنىپ دېڭىز ساھىلىدا ۋە ئاراللارنىڭ ئىچكىرى جايلىرىدا مەڭگۈلۈك ياكى ۋاقىتلىق يوشۇرۇن ياكى ئوچۇق ئىستىھكاملار قۇرۇشىغا، قاتمۇقات تىكەنلىك سىم تارتىشىغا ۋە ئاراللارنىڭ ئەتراپىغا، شۇنىڭدەك غارلارغا نۇرغۇن مينا ياكى پارتلايدىغان نەرسىلەرنى كۆمۈشىگە بېۋاستە ياردەملەشتى. شۇ چاغدا ئەنگلىيە ئاگېنتلىقىنىڭ مۇخبىرى رانكىن: «ئامېرىكا ئاسىيا قۇرۇقلۇقىدا جۇڭگو كوممۇنىستلىرى بىلەن ئۇرۇش قىلىدىغان بولدى» دېدى.

بۇنىڭدىن خېلى بۇرۇن يەنى 1953-يىل 2-فېۋرال شتاب باشلىقلىرى باش قوشۇش كېڭىشمىسى ئېزىنىخاۋېرنىڭ كۆرسەتمىسىگە ئاساسەن، ياپونىيىنىڭ توكيودا تۇرۇشلۇق ئامېرىكا يېراقتا يۇرۇش قىلغۇچى ئارمىيىسىنىڭ قوماندانلىغا «جىددىي بۇيرۇقتىكى تەيۋەن بىلەن پېڭخو ئاراللىرىنى جۇڭگو گومىنداڭنىڭ جۇڭگو چوڭ قۇرۇقلۇقىنى بىلەن ئۇرۇش قىلىدىغان بازىسى دەپ قارىماسلىق كېرەك دېگەن قىسمى بىكار قىلىنسۇن» دېگەن مەزمۇندا بۇيرۇق بېرىلدى.

دۇللېس ئېزىنىخاۋېر بىلەن بىرلىكتە چىقارغان قارارى بويىچە، زۇڭتۇڭ ۋەزىپىگە ئولتۇرۇشتىن بۇرۇن ۋاشىنگتوندا تۇرۇلغان دۆلەت ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلاتتا شۇنداقراق مەزمۇن بار ئىدى. ئىككىسى ھەربىي مەسلىھەتچىلەر ئۆمىكىنىڭ پىكرىنى ئالمايلا شۇنداق قىلغانىدى. لېكىن 30-يانۋار ئېزىنىخاۋېر ئىچكى كابىنېتتا بۇ مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويدى، ۋىلسون، بۇ مەسىلىنىڭ پات ئارىدا پۈتكۈل دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا كۆچلۈك ئىنكاس قوزغايدىغانلىقىنى ئېيتتى ئۇ: بۇ

بۇيرۇق ئامېرىكا بىلەن جياڭ جيېشى ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتكە تەسىر كۆرسىتىدىغان بىرەر غەرەز بارمۇ يوق؟ دەپ سورىدى. ئېزىنخاۋېر: «نۆۋەتتە قوللىنىدىغان بۇ تەدبىر بۇنداق مەقسەتنى قىلچە ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ» دەپ جاۋاب بەردى. ئېزىنخاۋېر ئىچكى كابىنېتقا، بۇ باياناتنىڭ ئېقى ئاق، قارىسى سىياھ ئىكەنلىكىنى، باشقا ھېچقانداق مەقسەت يوقلۇقى ھەققىدە ۋەدە بەردى.

لېكىن، بۇ بۇيرۇق چۈشۈپ ئەتىسى ئانتونى ئېددېن تۆۋەن پالاتىدا، لوندوننىڭ ئامېرىكىغا ئېتىراز بىلدۈرگەنلىكىنى، بۇ ھەرىكەتنىڭ ئىنتايىن يامان ئىنكاس قوزغايدىغانلىقى، ھەربىي جەھەتتە پايدىسىز ئىكەنلىكى ھەققىدە ئامېرىكىنى ئاگاھلاندۇرغانلىقىنى ئېيتتى. ھىندىستان باش مىنىستىرى نىھرو: «بۇ بۇيرۇق دۇنيادا قورقۇش كېسىلىنى ئېغىرلاشتۇرۇۋەتتى» دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن تەيۋەننى بېسىپ ياتقان جياڭ جيېشى گۇرۇھى ئامېرىكا 7-فلوتنىڭ قوللىشى ۋە يول قويۇشى بىلەن چوڭ قۇرۇقلۇققا پات-پات ئىغۋاگەرچىلىك سېلىپ، تەيۋەن بوغۇزىدا ئېغىر ۋەزىيەت پەيدا قىلدى.

ئامېرىكا بىلەن جياڭ جيېشىنىڭ ئۇرۇش ئىغۋاگەرچىلىكىگە قارشى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 1955-يىل 18-يانۋار تەيۋەننى قوغداۋاتقان دارۋازا داچېن ئارىلىدىكى ئالدىنقى قاراۋول — يىجياڭشەن ئارىلىنى بىر يولىلا ئازاد قىلدى.

ئېزىنخاۋېر بىلەن جياڭ جيېشى 1954-يىل 2-دېكابىر ۋاشىنگتوندا «جۇڭخۇا مىنگو بىلەن ئامېرىكا ئورتاق مۇداپىئە شەرتنامىسى» ئىمزالىدى ۋە «ئورتاق خەۋپ» كە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن ھەرىكەت قوللىنىدىغانلىقى توغرۇلۇق داۋراڭ سالدى. جياڭ جيېشى ئامېرىكىدىن ئىبارەت مۇشۇنداق «كاپالەتنامە» بولسىلا، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى ئۇ ئىگىلىگەن ھەر قانداق

بىر ئارالغا ھۇجۇم قىلىشقا پېتىنالمايدۇ، دەپ ھېسابلىدى. ئەمما، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بۇنىڭغا پىسەنت قىلمىدى. 8-دېكابىر جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى بايانات ئېلان قىلىپ، بۇ شەرتنامىنىڭ قانۇنسىز، ئىناۋەتسىز ئىكەنلىكىنى كۆرسەتتى. جۇڭگو خەلقىنىڭ ئىناۋىتىنى ۋە ئىگىلىك ھوقۇقىنى نامايان قىلىش ئۈچۈن، بايانات ئېلان قىلىنىپ بىر ئايدىن كېيىن يەنى 1955-يىل 18-يانۋار خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بۈيرۇقنا ئاساسەن يېجياڭشەن ئارىلىغا ھۇجۇم قوزغىدى. ھۇجۇم ناھايىتى قاتتىق بولدى. شۇ كۈنى چۈشكىچە ئارالدىكى جياڭ جېيشى قوشۇنلىرىنىڭ جەنۇبىي، ئىستىھكاملىرى، ئالاقىلىشىش تورلىرى ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچراپ، ھەر قايسى قىسىملار ئۆتتۈرىسىدىكى ئالاقە ئۈزۈپ تاشلاندى. چۈشتىن كېيىن ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ كىچىك تېپتىكى قورۇقلۇقنا چىققۇچى قېيىقلاردىن تەركىب تاپقان قورۇقلۇقنا چىققۇچى كېمە ئەترىتى بۆلۈنۈپ نەتىجەندىن-خەيمەن ئەتراپىدىكى دېڭىز قولتۇقلىرىغا كىرىپ، چوڭ تېپتىكى ئورۇش قىلغۇچى پاراخوتلارنىڭ ھمايىسىدە يېجياڭشەن ئارىلىنىڭ دېڭىز ساھىلىدە قورۇقلۇقنا چىقتى. 53 سائەتكە سوزۇلغان كەسكىن جەڭ ئارقىلىق پۈتۈن ئارال ئازاد بولدى. شۇ جايدا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ قوماندانى ۋاڭ شېڭمىڭ جاھىللىق بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىپ «قەيسەرلىك بىلەن قان كېچىپ جەڭ قىلىپ» ئاخىر جياڭ جېيشىغا جەنىنى سېلىپ بەردى. باشقا ئارالاردىكى جياڭ جېيشى قوشۇنلىرىنى تارمار بولۇپ كېتىش تەقدىرىدىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن 1955-يىل 5-فېۋرال ئامېرىكا گوۋۇيۈەنى ئېزىنىخاۋېر ھۆكۈمىتىنىڭ جياڭ جېيشى قوشۇنلىرىنىڭ داچېن، نەنلۇ ۋە يۈيشەن ئارىلى قاتارلىق دېڭىز ئارالاردىن تەيۋەنگە چېكىنىپ كېتىشىگە «ھەمكارلىشىش» ئۈچۈن 7-فلوت ۋە باشقا ئامېرىكا قوشۇنلىرىغا

بۇيرۇق بەرگەنلىكىنى ئېلان قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

بۇ ئىش توغرۇلۇق ئامېرىكا تەۋەلىكىدىكى جۇڭگولۇق يازغۇچى جياڭ نەن ئوبزور ئېلان قىلىپ: «ئالىقانچىلىك كېلىدىغان يېجياڭشەنەك يەرنى جۇڭگو كوممۇنىستلىرى تالاشتى، ئېزىنىخاۋېر ھۆكۈمىتى ئۇلگە قىلغان «ئۇرۇش گىردابى» سىياسىتىدىن قورقمىدى. ئۇلار ئۇچ خىل ئارمىيىنى ئىشقا سېلىپ، ئارالنى زورلۇق بىلەن ئىگىلىدى. بۇنىڭدا سىر ئىنتايىن كۆپ» دېدى. ئۇ يەنە: «ماۋ زېدۇڭ شەرتنامە ئىمزالىنىپ كۆپ ئۆتمەي، ئەسكەرىي كۈچنى ئىشقا سېلىپ، بىر ياقتىن ئامېرىكىنىڭ ھەقىقىي نىيىتىنى سىنىدى، يەنە بىر ياقتىن جياڭ جېيشىغا ئەجەللىك زەربە بەردى. تەيۋەندىكى ئارمىيە-خەلقە، بۇ شەرتنامە بولغان تەقدىردىمۇ ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئۇرۇش قىلغۇسى كەلسە، ئۇرۇش قىلىدىغانلىقىنى، بۇ شەرتنامىنى تىلتۇمار ئورنىدا كۆرۈۋالماسلىقىنى ئېيتىپ قويدى!» دېدى.

يېجياڭشەننىڭ ئازاد قىلىنىشى بىلەن تەيۋەن قوشۇنىدىن جياڭ جېيشىنىڭ ئۇرۇش قىلىپ چوڭ قۇرۇقلۇققا قايتىش دەيدىغان ئەپسانىسىغا ھېچكىم ئىشەنمەيدىغان بولدى. ئازادلىق ئارمىيە نىشانىنى داچېن ئارىلىغا قارىتتى. بۇ ھال جياڭ جېيشىنى تەمتىرەتتىپ قويدى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ «نەسىھىتى» بىلەن داچېن ئارىلىدىكى ئاھالىلەرنى كۆچۈرۈشتىن ئىبارەت «ئالماس پىلانى»نى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن جياڭ جېيشى داچېن ئارىلىغا ئالدىراش-تېنەش جياڭ جىڭگونى ئەۋەتتى، بۇ خەۋەر تارقالغاندىن كېيىن ئارالدىكى ئاھالىلەر قاتتىق سارىاسىمگە چۈشۈپ قالدى. چۈنكى «تارقاقلاشتۇرۇش» جاكارلىنىش بىلەن بىرگە «ئەگەر كەسكىن جەڭ پات ئارىدا يېتىپ كېلىدۇ»، بۇ «جاننى ساقلاپ قېلىش» ئۈچۈن قوللىنىلغان تەدبىر دېگەندەك قورقۇنچلۇق پاراكەلار پەيدا بولغانىدى. جياڭ جىڭگو داچېن

ئارىلىدا ئون كۈنگە يېقىن تۇردى. 8-فېۋرال يەنى چېكىنىدىغان كۈنى كۆپ ئادەم ئىشقا سېلىندى. تەيۋەن ھۆكۈمىتىنىڭ دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى يۇ داۋېي، دېڭىز ئارمىيە باش قوماندانى لياڭ شۇجاۋ، دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى ئۈچىنچى نازارەتنىڭ مۇئاۋىن نازىرى جياڭ ۋېيگو قاتارلىقلار چېكىنىشكە قوماندانلىق قىلىش ئۈچۈن ئارالغا كەلدى. ئارالدىكى 33مىڭ 777 كىشى ئامېرىكا ئارمىيىسى 7-فلوتىنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا ھەر خىل كېمىلەرگە ئولتۇرۇپ تۇركۈملەپ چېكىنىشكە باشلىدى. ئارالدا قالغان مۇداپىئە يولغا قويۇلدى. چېكىنگەندە ئارالدىكى ئاھالىلەر يىغا-زار قىلىشتى، ئۇلار «نېمىشقا ئەۋلادمۇئەۋلاد ياشاپ كەلگەن يۇرت-ماكانىنى تاشلاپ تەيۋەنگە باردىغانلىقى» نى چۈشەنمىدى.

يىجياڭشەندىكى پاجىئەلىك مەغلۇبىيەت، داچېن ئارىلىنى تاشلاپ قېچىش پۈتۈن تەيۋەن ئارىلىنى ئۆمىدسىزلىك ئىچىدە قالدۇردى. داچېندا تۇرۇشلۇق قوشۇنلار بىلەن ئاھالىلەر ئارالدىن چېكىنگەندە، جياڭ جىڭگو «تەيجاۋ» نامىلىق پاراخوتتىن دۆلەت بايرىقىنى ئەكەلدۇرۇپ، بايراق چىقىرىش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى. جياڭ جيېشىنىڭ بۇ بەگزادىسى ئېغىر-بېسىقلىق بىلەن كۆچمەنلىكىنى رىغبەتلەندۈرۈپ: «كۆڭلۈڭلارنى يېرىم قىلماڭلار، ئۆمىدسىزلەنمەڭلار، قايتىپ كېلىش ئۈچۈن ئىرادە باغلايلى» دېدى. ئاندىن كېيىن ئۇ ئارالدىكى ئارمىيە ۋە ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىدىن شېن جۈبۇ، لىيۇ يىخۇ قاتارلىقلارنى باشلاپ داچېن ئارىلىدىكى كوچا-رەستىلەرنى ئايلىنىپ، دېڭىز بويىغا باردى، داچېندىكى بۇ قېتىمقى چېكىنىش بەش يىلنىڭ ئالدىدىكى خەينەندىكى چېكىنىشكە ئوخشىمايتتى. «قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈشتىن ئۈمىد يوق نەزەرىيىسى» دىن ئېچىنىشلىق نوتا يېزىلغاچقا، جياڭ جيېشىنىڭ ساۋشەن داچىسىدا تۇرۇپ: «مەن سىلەرنى چوڭ

قورۇقلۇقتا باشلاپ بارىمەن» دېگەن جۆيلۇشلىرىگە كىممۇ ئىشەنسۇن؟

ئېزىنخاۋېر 7-فلوتىغا بويرۇق چۈشۈرۈشنىڭ ئالدى-كەينىدە ئۇزۇندىن بۇيان يىراق شەرقتە قاتتىق سىياسەت يۈرگۈزۈشنى تەشەببۇس قىلىپ كەلگەن كىشىلەر جۇڭگوغا قارىتا دېڭىزدا قامال قىلىش تەكلىپىنى يېڭىۋاشتىن ئوتتۇرىغا قويدى. مەسىلەن، جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى سىياسەت تۈزەش كومىتېتىدا رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتەۋاتقان نولان زۆرۈر تېپىلغاندا ئامېرىكىنىڭ يالغۇز قامال قىلىش يۈرگۈزۈشنى قوللىدى. تافت بۇ پىكىرگە قوشۇلمىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ، قامال يۈرگۈزۈشكە توغرا كەلسە، ئىتتىپاقداشلار ئارىسىدا بۆلۈنۈش يۈز بېرىمسە، ئۇ چاغدا قامال قىلىشنىڭ «مۇۋاپىق» ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. بۇ تەشەببۇس 3-دۇنيا ئەللىرىنىڭ قارشىلىقىغا ئۇچراپلا قالماي، غەربتىكى ئىتتىپاقداشلارنىڭمۇ نارازلىقىنى قوزغىدى. ئەنگلىيىلىكلەر قامال قىلىشنىڭ ئۇلارنىڭ جۇڭگو بىلەن بولغان سودا مۇناسىۋىتىگە تەسىر يەتكۈزۈپلا قالماي، بەلكى ئەنگلىيە ۋە باشقا غەرب ئەللىرىنىڭ قامال يۈرگۈزۈشى جۇڭگو بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا ئېلىپ بارىدىغانلىقىدىن، ھەتتا يېڭى دۇنيا ئۇرۇشنىڭ پارتلىشىغا سەۋەب بولۇپ قالىدىغانلىقىدىن تەشۋىشلىنىۋاتقانلىقى ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ بۇ تەشەببۇسقا قارشى تۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

ئېزىنخاۋېر جياڭ جېيشىنى يۆلەپ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىگە قارشى تۇرۇش سىياسىتى ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغانلىقتىن ئۇنىڭ بېشى تازىمۇ قاتتى. ئۇنىڭ سالامەتلىكى بۇرۇنقىدەك ئەمەس ئىدى. 1957-يىل 25-نويابىر چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن ئېزىنخاۋېر ئىشخانىسىغا باردى. بىر قىسىم خەت-چەكلەرگە قول قويۇۋېتىپ بىردىنلا بېشىنىڭ پىرقىراپ

كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ بۇ خىل ھالەتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن قولىنى باشقا خەت-چەكلەرگە ئۇزاتتى. خەت-چەكلەرنى قولىغا ئالغاندا، قەغەز يۈزىدىكى خەتلەر ئۇنىڭغا يۇگۇرۈپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ مەيۇسلەنگىنىچە، گاراژ پېتى قەلەمنى قويۇپ قويدى ۋە بېشىنىڭ سەل قېيىۋاتقانلىقىنى سېزىپ ئۆزىنى ئورۇندۇققا تاشلىۋەتتى. ئۇ قوڭغۇراقنى بېسىپ كاتىپى ژايتمانىنى چاقىردى. ژايتمان ئىشخانىسىغا كىرگەندە ئېزىنىخاۋېر ئۇنىڭغا نېمە ئىش بولغانلىقىنى دېمەكچى بولدى، ژايتمان ئۇنىڭ گەپ-سۆزلىرىنىڭ قولاشمايۋاتقانلىقىنى بىلىپ، تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى ۋە دەرھال ياندىكى ئىشخانىدىن ئاندى گوئوپاستېرنى چاقىرىپ چىقتى، ئېزىنىخاۋېرنى بىلىكىدىن تۇتۇپ، ئورنىدىن ئاستا تۇرغۇزدى ۋە يۆلەپ ئىشىككە قاراپ مېڭىپ: «زۇڭتۇڭ جانابلىرى، سىزنىڭ كارىۋاتقا يانقۇزۇپ قويايلىمىكىن» دېدى گوئوپاستېر ئېزىنىخاۋېرغا. ئېزىنىخاۋېر گوئوپاستېرنىڭ يۆلىشى بىلەن قىينالماي ماڭغاندەك، ھېچقانداق ئاغرىق سەزمىگەندەك بولدى. ئۇلار ئېزىنىخاۋېرنى ھوجرىسىغا ئەكىرىپ، كىيىم-كېچەكلىرىنى يەشتى، دوختۇر يېتىپ كەلگەندە ئېزىنىخاۋېر ئاللىقاچان ئۇخلاپ قالغانىدى.

زۇڭتۇڭنىڭ ساقلىقىنى ساقلاش دوختۇرى سىندېر ئىككى نەپەر دوختۇرى مۇتەخەسسىسىنى چاقىرىپ كەلدى، ئارقىدىن مامىي بىلەن ئېز نخاۋېرنىڭ ئوغلى جونمۇ يېتىپ كەلدى. دەسلەپتە يەڭگىل دەرىجىدە سەكتە بولۇپ قاپتۇ دەپ دېئاگنوز قويۇلدى. سىندېر زۇڭتۇڭنىڭ مېڭىسىدىكى ئۇششاق بىر قىل تومۇر قورۇشقا باشلىغان دەپ قىياس قىلدى، زۇڭتۇڭنىڭ يارەمچىسى قوشۇمچە ئىشخانا مۇدىرى شېرمان ئادامسمۇ شۇلار بىلەن بىللە ئىدى. ئۇ نىكسونغا تېلېفون بەرگەنلىكىنى، دۆلەت زىيارىتىگە زۇڭتۇڭنىڭ ئورنىغا مۇئاۋىن زۇڭتۇڭنىڭ

قاتنىشىشى كېرەكلىكىنى ئېيتتى. بۇ چاغدا ياتاق ئۆينىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ، مۇنچا كىيىمى بىلەن ساپلىما كەش كىيگەن ئېزىنىخاۋېر كۇلۇمسىرىگەن ھالدا ئىشىك ئالدىدا پەيدا بولدى، بۇنىڭدىن كۆپچىلىك ھەيران قالدى، ئېزىنىخاۋېر ئولتۇرغاندا، ماميې ھاسىراپ تۇرۇپ: «ئىكې، نېمىشقا ئورنىڭىزدىن تۇرۇۋالىسىز؟» دەپ سورىدى. ئۇ بوش ئاۋازدا: «نېمىشقا تۇرمىغۇدەكمەن؟ مەن دۆلەت زىياپىتىگە بارىمەن» دېدى. ئۇنىڭ تەلەپپۇزى ئېنىق ئەمەس ئىدى. سىمدېر، ماميې، جون ۋە ئادامىس تەڭلا ئۇنىڭ زىياپەتكە بېرىشىغا قارشى چىقتى. كۆپچىلىكنىڭ نەسىھەت قىلىشى ۋە زورلىشى بىلەن زۇڭتۇڭ يەنە كارىۋاتقا چىقىپ دەم ئالدى.

ئېزىنىخاۋېر ناھايىتى راھەت ئۇخلىدى، جون بىلەن سىمدېر كەچتە ئالمىشىپ ئۇنىڭغا ھەمراھ بولدى. ئەتىگەندە، دوختۇر ئۇنىڭ تومۇرىنىڭ نورمال سوقۇۋاتقانلىقىنى بايقىدى. لېكىن، ئۇ سۆزلەشتە يەنىلا قىينىلاتتى. ئۇ تامدىكى ماي بوياق رەسىمىنى كۆرسىتىپ، رەسىمنىڭ ئىسمىنى دېمەكچى بولدىيۇ، ئەمما دېيەلمەيتتى. گەپ قىلغۇسى كەلگەنسېرى روھى چۈشۈپ كېتەتتى. ئىككى كىشىلىك يوغان كارىۋاتتا ئۇياقتىن-بۇياققا ئۆرۈلۈپ كىرلىكنى مۇشتلايتتى. جون بىلەن سىمدېر ۋە ماميې كاللىسىغا كەلگەن ھەر قانداق بىر سۆزنى ۋارقىراپ دەيتتى. ماميې ئاخىر: «ئەتكەسچى» دېگەن سۆزنى ئېسىگە ئېلىپ دەۋەتتى. ئېزىنىخاۋېر يەنە بىر قېتىم دېيىشنى ئىلتىماس قىلدى، ماميې قايتا دېگەن بولسىمۇ، ئېزىنىخاۋېر يەنىلا دېيەلمىدى. ئاخىر كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلاپ چارچىغان ھالدا ئۇيقۇغا كەتتى.

ئەتىسى، 27-نويابىر يەنى چارشەنبە كۈنى، ئېزىنىخاۋېر تىلىنىڭ تۇرۇپ-تۇرۇپ كالۋالىشىپ قالىدىغانلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۆزىنى كۆپ ياخشى بولۇپ كەتكەندەك سەزدى. ئۇ كۆپچىلىكنىڭ توسۇشىغا قارىماي، ھۆججەتلەرنى بىر تەرەپ

قىلىشقا باشلىدى. شۆكرانە بايرىمىدا، مامىيې بىلەن چېركاۋغا باردى، ئاندىن جۈمە كۈنى ماشىنىلىق گېدىسىبۈرگقا بېرىپ، شەنبىنى شۇ يەردە ئۆتكۈزدى. بۇ چاغدا، ئۇ نورمال سۆزلەيدىغان بولدى. سوزۇپ تەلەپپۇز قىلىنىدىغان بەزى بوغۇملارنى يەنىلا ئېنىق تەلەپپۇز قىلالمايتتى. ئۇ بۇنىڭدىن بىئارام بولاتتى. مۇشۇنداق بولۇۋەرسە ئۆزىنىڭ زۇكۇتۇكلۇق ۋەزىپىسىنى ئادا قىلالمايدىغانلىقىدىن ئەنسىرەيتتى.

ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئىككى يىل ئىچىدە ئۈچ قېتىم كېسەل بولغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلىغان ئامېرىكا مونوپول گۇرۇھى پەرىشان بولدى. 67 ياشلىق ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئىككىنچى نۆۋەتلىك ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتىنىڭ قالغان ئۈچ يىلىدا ۋەزىپىسىنى ئورۇنداش ئېھتىمالى ناھايىتى ئاز ئىدى. كىشىنى تېخىمۇ ئەندىشگە سالىدىغىنى شۇكى، ئېزىنىخاۋېر مەيلى جىسمانىي جەھەتتىن ياكى روھىي جەھەتتىن بولسۇن، خىزمەتىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايتتى. ناۋادا زۇكۇتۇكۇ خىزمەتىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدىغانلىقىنى تونۇپ يەتمىسە، ھوقۇقنى نىكسونغا ئۆتكۈزۈپ بەرمىسە، قانداق ئەھۋال يۈز بېرىدۇ؟ ئۇنىڭ روھىي ھالىتى نورمال بولمىسا قانداق بولىدۇ؟

يەكشەنبە كۈنى چۈشتىن ئاۋۋال زۇكۇتۇكۇ ھەرخىل تەكلىپلەر بىلەن تولۇپ كەتكەن گېزىتلەرنى كۆردى. ۋالتېر لىپمان ئېزىنىخاۋېرنىڭ ھوقۇقىنى نىكسونغا ئۆتكۈزۈپ بېرىشنى تەكلىپ قىلدى. نۇرغۇنلىغان مۇھەررىر ۋە مەخسۇس ستون يازغۇچىلىرى ئۇنى ۋەزىپىسىدىن ئىستېپا بېرىشقا قىستىدى. بۇنىڭ تەسىرى بىلەن ئېزىنىخاۋېر دۈشەنبە ئەتىگەندە پۈتۈن مەجبۇرىيەتنى ئۈستىگە ئېلىش نىيىتىگە كېلىپ شۇ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ تەلتۆكۈس ساقايغانلىقىنى، خىزمەتىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغانلىقىنى ئىسپاتلىماقچى بولدى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئىرادىسى ئۇنىڭ يارەمچىلىرىنى ئەندىشگە سېلىپ قويدى.

ئۇلار زۇڭتۇڭنىڭ يەنە بىر نەچچە كۈن دەم ئېلىشنى ئويلايتتى. جېررى پېرسون چۈشتىن كېيىن سائەت 1دىن 45 مىنۇت ئۆتكەندە، دۇللېسقا تېلېفون بېرىپ، زۇڭتۇڭنىڭ خىزمىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش قارارىغا كەلگەنلىكىنى ئېيتتى. دۇللېس: «ئۇ دەم ئېلىش كېرەكلىكىنى تونۇپ يەتمىگەن بولسا، بۇ ناھايىتى يامان ئىشنىڭ ئالامىتى. ۋەزىيەتنى چوقۇم بىرى ئىگىلىشى زۆرۈر» دەيدۇ.

دۇللېس ئىچكى كابىنېتنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئەزاسى، ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئەڭ يېقىن ئادىمى ئىدى. چۈشتىن كېيىن سائەت 2دە ئۇ مۇئاۋىن زۇڭتۇڭ نىكسونغا تېلېفون بېرىپ: «بىز زۇڭتۇڭنىڭ ۋەزىيىتىنى ئىجرا قىلالمايدىغان، بۇ ئەھۋالنى ئۆزى ھېس قىلالمايدىغان ھالەتكە يولۇقۇپ قېلىشىمىز مۇمكىن» دېدى. دۇللېس بۇ ئىشتىن پەرىشان بولۇپ ئىچىدە: «ئۇنىڭ خىزمەتىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدىغانلىقىنى ئېلان قىلىش كېرەكمۇيوق؟» دەپ ئويلاپ قالدى. ئېزىنىخاۋېرنى خىزمەت قىلىشتىن توسۇسا، بۇ ھال: «ۋىلسون مەسلىسىنىڭ كۆچۈرۈلمىسى، ئىچى تارلىق ۋە ھوقۇق تارتىۋېلىش بولۇپ قالاتتى.»①

دۇللېس تېلېفوننى قويۇپ قويۇپ، گېدىسىبۇرگقا تېلېفون بەردى. بۇ قېتىم ئۇ سىندېر بىلەن بىللە پېنسىلۋانىيىگە بېرىپ بىر ھەربىي دوختۇر بىلەن پاراڭلاشتى. بۇ ھەربىي دوختۇر دۇللېسقا، ئېزىنىخاۋېرنىڭ گېزىتنى كۆرۈپ بەك ئاچچىقلانغانلىقىنى، ۋەزىيەتنى ئىستېپا بېرىشكە دەۋەت قىلىنغان گەپ-سۆزلەرنىڭ «ئۇنىڭ كەيپىياتىغا قاتتىق تەسىر

① 1919-يىلى زۇڭتۇڭ ۋىلسون كېسەل بولۇپ قالدى. دۇللېسنىڭ تاغىسى روبېرت رانسىن شۇ چاغدا دۆلەت ئىشلار كاتىپى ئىدى. رانسىن ھۆكۈمەتنى ئىگىلەش خىيالىدا ۋىلسوننىڭ ئىستېپا بېرىشنى ئىلتىماس قىلدى، نەتىجىدە ئۆزى ئىچكى كابىنېتتىن قوغلاپ چىقىرىلدى.

قىلغانلىقىنى، ھازىر ئەھۋالىنىڭ ناھايىتى ياخشى ئىكەنلىكىنى» ئېيتتى. بۇنىڭدىن باشقا دوختۇر، ئېزىنىخاۋېرنىڭ خىزمەت قىلىشىنى ئويلىشى ھەرگىزمۇ يامان ئىش ئەمەس. چۈنكى ئۇنىڭ «داۋاملىق مەيۇسلەنگىنىدىن خىزمەتكە ئاكتىپ قاتناشقىنىڭ ياخشى» دېدى. لېكىن، دوختۇر يەنىلا زۇكۇتۇكىنىڭ بىر نەچچە كۈن دەم ئېلىشىنى ئۈمىد قىلدى. دۇللىپ، ناۋادا زۇكۇتۇكىنىڭ پىكىر قىلىشى توغرا بولسا، دوختۇرنىڭ مەسلىھەتىنى قوبۇل قىلىشى زۆرۈرلۈكىنى ئېيتتى. ھالبۇكى، ئېزىنىخاۋېر خىزمەت قىلىشتا جاھىللىق بىلەن تۇرۇۋالدى. ئۇ: «ئەگەر كېسەل بولۇپ ئۇچ ھەپتىدىن كېيىن، شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىنىڭ يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن ياۋروپاغا بارالمىسام، ئاندىن «تەختىتىن چۈشۈش» تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويىمەن» دېدى. بۇ بىر ئېغىر مەسىلە ئىدى.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئېزىنىخاۋېر كېسەل چىرماشقان، ھارغىن تېنىنى سۆرەپ «خەلقئارا ژاندارمىلىق» ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلىۋەردى. 1958-يىل ئاۋغۇست مەزگىللىرىدە تەيۋەن جىياڭ جېيشى گۇرۇھى بىلەن جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى جىنمېن ۋە مازودا توقۇنۇشۇپ قالدى. ئېزىنىخاۋېر بۇ قېتىمقى يېڭى كرىزىستىن 25-ئاۋغۇست خەۋەر تاپتى. شۇ چاغدا، ئۇ شىمالىي كارولىنا شتاتىدىكى تاغ ئىچىگە جايلاشقان مۇداپىئە ئۆڭكۇرىدە ئىدى. ئەتراپقا پۈتۈنلەي ئىلغار ئېلېكترون ئۇسكۇنىلىرى ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. ئۇ يىلدا بىر ئۆتكۈزۈلىدىغان «ھەربىكەت» ناملىق مانېۋىرغا قاتنىشىۋاتاتتى.

مەركىزىي ئاخبارات ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ئارون دۇللىپس ئەھۋالنى دوكلات قىلدى. تەبۇەن گومىنداڭ دائىرىلىرى جىنمېن ۋە مازودىكى ئەسكىرىي كۈچىنى توختىماي كۆپەيتىپ، ئەسكەر سانىنى يۈز مىڭدىن ئاشۇرۇۋەتتى. بۇ جىياڭ جېيشىنىڭ ئومۇمىي ئەسكىرىي كۈچىنىڭ 1/3 نى ئىگىلەيتتى. جۇڭگو خەلق

ئاراتلىق ئارمىيىسى بۇ خىل ئىغۋاگەرچىلىككە نارازىلىق بىلدۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن بۇنىڭ رولى بولمىدى.
24-ئاۋغۇست خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى گومىنداڭ ئىگىلەپ يانقان بۇ ئىككى ئارالنى توپقا تۇتتى. دۇللېس، توپقا تۇتۇش ئارالغا يەڭگىل زىيان سالدى، لېكىن ئۇلۇمىيېتىم كۆپ بولدى، دېدى. ئۇ «جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ قوشۇنلارنى ئاچ قويۇش ئۈچۈن بۇ ئىككى ئارالنى قامال قىلىشى مۇمكىن» لىكىنى مۆلچەرلىدى.

ئېزىنخاۋېر دۇللېسنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلاپ، خەۋپىنىڭ يالغۇز جىنمېن ۋە مازو بىلەن چەكلىنىپ قالمايدۇ، دېگەن تونۇشقا كەلدى. ئۇ دومىنو نەزەرىيىسى بويىچە تەسەۋۋۇر قىلىپ، ناۋادا جىنمېن بىلەن مازو قولدىن كەتسە، «تەيۋەنمۇ قولدىن كېتىدۇ»، بۇ «ياپونىيە، فىلىپپىن، تايلاند، ۋېيتنام ھەتتا چوڭشېن ئارىلىغا تەھدىت سالىدۇ... ئامېرىكىنىڭ تۈپ مەنپەئىتىگە زىيان يېتىدۇ» دېدى. 29-ئاۋغۇست ئېزىنخاۋېر ئالدىراش ۋاشىنگتونغا قايتىپ، 6-فلوتتىن ئىككى ئاۋئاماتكىنى ئاجرىتىش، بۇ ئىككى ئاۋئاماتكا سۇۋەيش قانىلى ئارقىلىق تەيۋەن بوغۇزىدىكى 7-فلوتقا قوشۇلۇشى توغرىسىدا بۈيرۇق چۈشۈردى. ئېزىنخاۋېر، ئەگەر جۇڭگو كومپارتىيىسى جىنمېن بىلەن مازونى راستتىنلا «بېسىۋېلىش» قەستىدە بولسا «كوممۇنىستلار پارتىيىسىنىڭ ئايرودرومىلىرىغا تاكتىكىلىق ئاتوم قورالىلىرىنى ئىشلىتىشنى» تەستىقلاش توغرۇلۇق ئويلىشىدىغانلىقى ھەققىدە داۋراڭ سالدى.

4-سېنتەبىر ئېزىنخاۋېر گوۋېياستېر، فوستېر ۋە دۇللېسلار بىلەن كۆرۈشتى، قانداق قىلىش ھەققىدە مۇزاكىرە ئېلىپ باردى. دۇللېس پۈتۈن كۈچى بىلەن تاكتىكىلىق ئاتوم قورالىلىرى ئىشلىتىشى كېرەكلىكىنى قوللىدى. ئېزىنخاۋېر بىر قارارغا كېلەلمىدى. دۇللېسنىڭ شۇ قېتىملىق سۆھبەت

توغرىسىدىكى ئەسلەتمىسىگە ئاساسلانغاندا، ئۇ زۇڭتۇڭغا: «بىز شۇ چاغدا بۇ قوراللار، جۈملىدىن قورال ئىسكىلاتىدىكى قوراللارنى ئىشلىتىش قارارىغا كەلگەندە، سىياسىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن قاراملىق قىلىشقا توغرا كېلىدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلغانىدۇق» دېگەن. گوئوپاستېرنىڭ خاتىرىسىگە ئاساسەن: «دۇللېس ئەپەندى دىققىتىنى ئاتوم قوراللىرى توغرىسىدىكى مەسىلىلەرگە قاراتقانىدى. ئۇ ئاگاھلاندۇرۇپ: بىزنىڭ دۆلەت مۇداپىئەمىز ھەر قانداق كۆلەمدىكى توقۇنۇشتا بۇ قوراللارنى ئىشلىتىشكە مۇۋاپىق كېلىدۇ، دېدى. ئۇ، ئەھۋال ناھايىتى جىددىي، بىز دۇنيا جامائەتچىلىكنىڭ قارشى تۇرۇشى بىلەن بۇ قوراللارنى ئىشلەتمىسەك، دۆلەت مۇداپىئە ئورۇنلاشتۇرۇشىمىزنى چوقۇم ئۆزگەرتىشىمىز كېرەك» دېدى ئېزىنخاۋېر، مۇبادا ئامېرىكا ئاتوم قوراللىرىنى ئىشلىتىپ جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئايرودروملىرىغا ھۇجۇم قىلسا «كوممۇنىستلار يادرو قوراللىرى بىلەن تەيۋەنگە ھۇجۇم قىلىپ، ئۆچ ئېلىشى مۇمكىن» لىكىنى كۆرسىتىپ ئۆتكەن. بۇنداق ئەھۋالدا ئۇ «ئاتوم بومبىسى ئىشلىتىشنى تەستىقلىمايتتى.»

ئىككى كۈندىن كېيىن يەنى، 6-سېنتەبىر جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ باش مىنىستىرى جۇئېنلەي تەيۋەن بوغۇزى رايونىنىڭ ۋەزىيىتى توغرىسىدا بايانات ئېلان قىلىپ: «1958-يىل 4-سېنتەبىر ئامېرىكا دۆلەت ئىشلىرى كاتىپى دۇللېس ئامېرىكا زۇڭتۇڭى ئېزىنخاۋېرنىڭ بۇيرۇقى بويىچە بايانات ئېلان قىلىپ، تەيۋەن بوغۇزى رايونىدا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىگە تاجاۋۇز قىلىش دائىرىسىنى كېڭەيتىش توغرۇلۇق ئوچۇقتىن-ئوچۇق تەھدىت سېلىپ، ئۇرۇش ئىغۋاگەرچىلىكى ئېلىپ بېرىپ، بۇ رايوندا ۋەزىبەتنى جىددىيلەشتۈرۈۋەتتى. يىراق شەرق بىلەن دۇنيا تىنچلىقىغا ئېغىر تەھدىت پەيدا قىلدى. شۇڭا، مەن جۇڭگو ھۆكۈمىتىگە

ۋاكالىتەن بايانات ئېلان قىلىمەن» دېدى.

بايانات مۇنداق دېيىلدۇ: «تەيۋەن بىلەن پىڭخو ئاراللىرى ئەزەلدىن جۇڭگونىڭ تېررىتورىيىسى. 2 ـ دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن بۇ ئاراللار جۇڭگوغا قايتىپ كەلگەنىدى. جۇڭگو خەلقىنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىنى ئىشلىتىپ بۇ رايونلارنى ئازاد قىلىش پۈتۈنلەي جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشى. بۇ جۇڭگو خەلقىنىڭ مۇقەددەس ۋە دەخلىسىز ھوقۇقى. ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ تەيۋەن رايونىدا جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلاشمايدىغانلىقى ھەققىدە بايانات ئېلان قىلغانىدى. ئامېرىكا ھۆكۈمىتى ئۆزى ئېلان قىلغان باياناتقا خىلاپلىق قىلىپ، قوراللىق ئىغۋاگەرچىلىك قىلمىغان بولسا، تەيۋەن بىلەن پىڭخو ئاراللىرى ئاللىبۇرۇن ئازاد بولغان، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكەن بولاتتى. بۇ پۈتۈن دۇنيادىكى بارلىق ھەققانىي جامائەت پىكرى بىردەك ئېتىراپ قىلغان پاكىت.»

بايانات تا، ئامېرىكىنىڭ تەيۋەن بىلەن پىڭخو ئاراللىرىنى بېسىپ يانقان، جۇڭگو خەلقى تەرىپىدىن تۈكۈرۈپ تاشلانغان جياڭ جيېشى گۇرۇھىنى قوللاپ، تەيۋەن بىلەن پىڭخو ئاراللىرىنى قوراللىق بېسىۋېلىپ، جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلىشىپ، جۇڭگونىڭ زېمىن پۈتۈنلۈكىگە ۋە ئىگىلىك ھوقۇقىغا تاجاۋۇز قىلغانلىقىدەك قانۇنسىز قىلمىشلىرىنىڭ بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ خارتىيىسىگە ۋە بارلىق خەلقئارار نىزاملارغا بىۋاسىتە زىت ئىكەنلىكى قەيت قىلىندى.

بايانات تا مۇنداق دېيىلدۇ: «ئامېرىكا بىلەن جياڭ جيېشى گۇرۇھى ئىمزالىغان ھەر قانداق ئاتالمىش شەرتنامىلەر ۋە ئامېرىكا پارلامېنتى ماقۇللىغان تەيۋەنگە دائىر ھەر قانداق قارارلار جۇڭگو خەلقى ئالدىدا پۈتۈنلەي ئىناۋەتسىز. بۇ شەرتنامىلەر بىلەن قارارلار ئامېرىكىنىڭ تاجاۋۇزچىلىق

قىلمىشلىرىنى قانۇنلاشتۇرالمايدۇ، تەيۋەن بوغۇزى رايونىدا تاجاۋۇزچىلىق دائىرىسىنى كېڭەيتىشكە باھانىمۇ بولالمايدۇ.»

بايانات‌نىڭ ئاخىرىسىدا تەكىتلەپ مۇنداق كۆرسىتىلدى: «جۇڭگو ھۆكۈمىتى دېڭىز بويلىرىدىكى ئاراللارنى بېسىپ يانقان جياڭ جېيشى قوشۇنلىرىغا قەتئىي زەربە بېرىش ۋە زۆرۈر بولغان ھەربىي ھەرىكەت قوللىنىشقا تامامەن ھوقۇقلۇق. سىرتنىڭ ھەر قانداق ئارىلىشىشى جۇڭگونىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىغا قىلىنغان تاجاۋۇزچىلىق قىلمىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى ئۆز تۇپرىقى بولغان تەيۋەن بىلەن پۈتۈن ئاراللىرىنى ئازاد قىلىش ئىرادىسىدىن ھەرگىز تەۋرەنمەيدۇ. جۇڭگو خەلقى ئۆز قۇرۇقلۇقى دائىرىسىدىكى ئىچكى دېڭىزدا جىنمېن ۋە مازوغا ئوخشاش ئاراللارنىڭ بىۋاستە تەھدىت سېلىشىغا چىداپ تۇرالمايدۇ. ئامېرىكىنىڭ ھەر قانداق ئۇرۇش ئىغۋاگەرچىلىكى جۇڭگو خەلقىنىڭ قورقۇتالمايدۇ. ئەكسىچە، 600 مىليون خەلقنىڭ قاتتىق غەزىپىنى قوزغاپ، ئامېرىكا تاجاۋۇزچىلىرى بىلەن ئاخىرغىچە كۈرەش قىلىش ئىرادىسىنى قەتئىيلەشتۇرىدۇ. ئەگەر ئامېرىكا ھۆكۈمىتى جۇڭگو خەلقىنىڭ قايتا-قايتا ئاگاھلاندۇرۇشىغا ۋە دۇنيا خەلقىنىڭ تىنچلىق ئارزۇسىغا قارىماي، جۇڭگوغا قارشى داۋاملىق تاجاۋۇزچىلىق ۋە ئىغۋاگەرچىلىك ئېلىپ بېرىپ، ئۇرۇشنى جۇڭگو خەلقىگە تاڭسا، بۇنىڭدىن كېلىپ چىققىدىغان بارلىق ئېغىر ئاقىۋەتلەرگە ئامېرىكا ھۆكۈمىتى مەسئۇل بولىدۇ.»

ئامېرىكىدىكى بىر قىسىم سىياسىي ئەربابلار بىلەن گېزىتلەر ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ تەيۋەن رايونىغا قارانغان تەۋەككۈلچىلىكىدىن قاتتىق ئەنسىرىدى. ئۇلار ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ جۇڭگوغا قارىتا ئىغۋاگەرچىلىك قىلىشىغا قوشۇلمىدى، بۇ ئەھۋالنىڭ ئامېرىكىنى ئۇرۇشقا سۆرەپ

كىرىشىدىن ۋايىم يوقىشتى.

ئامېرىكا بىرلىككە كەلگەن مۇستەقىل سوتسىيالىستلار پارتىيىسى سايلام رىقابىتى كومىتېتى ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ يىراق شەرقتە قوللانغان تەۋەككۈلچىلىك سىياسىتىگە قارشى چىقتى. مەزكۇر كومىتېت ئىزىنخاۋېرغا تېلېگرامما يوللاپ: «بىزنىڭ (ئامېرىكىنىڭ) قوشۇنلىرىمىزنىڭ جۇڭگو زېمىنىدا تۇرۇشى دۇنيا تىنچلىقى ئۈچۈن تەھدىت. بىز ئامېرىكا ۋە پۈتكۈل دۇنيانىڭ ئۈچىنچى دۇنيا ئۇرۇشىغا ئارىلىشىپ قالماسلىقى ئۈچۈن، ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭ دەرھال جىنمېن ۋە مازو، شۇنداقلا بۇ ئاراللارنىڭ ئەتراپىدىكى دېڭىز تەۋەسىدىن چېكىنىپ چىقىپ كېتىشىنى مۇراجىئەت قىلىمىز. بىز ئىزىنخاۋېر ھۆكۈمىتىنىڭ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئەمدى ئارىلاشماسلىقىنى تەلەپ قىلىمىز» دېدى.

بىر قىسىم مەشھۇر دېموكراتلار پارتىيىسىدىكىلەردىن تەركىب تاپقان «ئامېرىكا خەلقى دېموكراتىك ھەرىكەت جەمئىيىتى» 5-ئاۋغۇست ئامېرىكا زۇڭتۇڭى ئىزىنخاۋېرغا خەت يازدى. ئۇلار خېتىدە: «ئامېرىكىنىڭ جىنمېن بىلەن مازونى قوغداش مەجبۇرىيىتىنىڭ يوقلۇقىنى، ئامېرىكىلىقلارنىڭ بۇ مەسىلىدە ئۇرۇشقا ئارىلىشىپ قېلىشىنى خالىمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. خەتتە جياڭ جيېشى ئۇنسۇرلىرىنىڭ جىنمېن بىلەن مازونى داۋاملىق كونترول قىلىشى ئۈچۈن ئامېرىكىنىڭ ھەربىي ھەرىكەت قوللىنىشى، ئەمەلىيەتتە جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلاشقانلىق، بۇ ھەرىكەت ئامېرىكىنىڭ ھەر قانداق بىر ئاساسلىق ئىتتىپاقداش دۆلەتلىرىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشەلمەيدۇ» دەپ كۆرسىتىلدى.

دېموكراتلار پارتىيىسى كېڭەش ئەزاسى مورس 4-ئاۋغۇست ئامېرىكا پارلامېنتىنىڭ دەرھال پەۋقۇلئاددە يىغىن ئېچىپ،

ئېزىنخاۋېر بىلەن دۇللىپس يولغا قويغان «ئۇرۇش خەۋپى» دىپلوماتىيە سىياسىتىنى توسۇشىنى تەلەپ قىلدى. ئۇ، ئامېرىكىنىڭ جىنمېن ۋە مازولارغا ئوخشاش ئاراللاردىكى گومىنداڭچىلارنى قوغداش ھوقۇقى يوق دەپ ھېسابلىدى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «ناۋادا بىز (ئامېرىكىلىقلار) ئۇلارنى قوغدىساق، بىز تاجاۋۇزچى دېگەن ئاتاقنى ئېلىپ قالىمىز، ئەمەلىيەتتە، بىز ھەقىقەتەنمۇ شۇنداق.»

دېموكراتلار پارتىيىسىنىڭ كېڭەش ئەزاسى مانسفېيلد ئامېرىكىنىڭ تەيۋەن رايونىدا قىلىۋاتقان ئىغۋاگەرچىلىكىنى ھەرىكىتىدىن ئۇرۇش خەۋپىنىڭ تۇغۇلوپ قېلىشىدىن ئەنسىرىدى. ئۇ 5-ئاۋغۇست ئېزىنخاۋېر ھۆكۈمىتىنىڭ «مەسلىنى سالقىن قانلىق بىلەن ئويلىشى»نى ھەمدە ھۆكۈمەت ھەر قانداق بىر قارار چىقىرىشتىن ئاۋۋال پارلامېنتتىكى داھىيلار بىلەن مەسلىھەتلىشىشى كېرەكلىكىنى تەلەپ قىلدى.

ئامېرىكىنىڭ سابىق دۆلەت ئىشلىرى كاتىپى ئاچېسون ھۆكۈمەتنى «خاتا يولغا قاراپ كېتىۋاتىدۇ» دەپ ئەيىبلىدى. ئۇ: «قارىغاندا، بىز گاراڭ بولغان ياكى ئېتىۋارسىز قارىغان ئاساستا ئۆز مەيلىمىزچە جۇڭگو بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا ئۇرۇنۇۋاتىمىز. بۇ ئۇرۇشتا بىزنىڭ دوستىمىز ھەم ئىتتىپاقدىشىمىزمۇ بولمايدۇ. چۈنكى ھۆكۈمەت بىرەر ئامېرىكىلىقنىڭ ھاياتىنى قۇربان قىلىشقا ئەرزىمەيدىغان مەسلىنى خەلققە چۈشەندۈرمىدى» دېدى.

ئامېرىكا جامائەتچىلىكى ئېزىنخاۋېر ھۆكۈمىتىنىڭ جۇڭگوغا قارىتىلغان ئىغۋاگەرچىلىك سىياسىتىدىن نارازى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ، كەينى-كەينىدىن گېزىتلەرگە خەت يېزىپ، ئۇرۇشخۇمار دۆلىتىنىڭ بايانىتىغا قارشى چىقتى. ئامېرىكا دۆلەت ئىشلىرى كاتىپى 8-سېنتەبىردىكى بايانىتىدا: «ئامېرىكا شەرتنامە بويىچە تەيۋەننىڭ قوراللىق ھۇجۇمغا

ئۇچرىماسلىقى ئۈچۈن ياردەم بېرىش مەجبۇرىيىتى بار. پارلامېنتنىڭ قارارىغا ئاساسەن، زۇڭتۇڭغا ئامېرىكا قوراللىق قىسىملىرىنى ئىشقا سېلىپ جىنمېن ۋە مازوەڭ جېنىدىلارنى قوغداش هوقۇقى بېرىلگەن» دېدى. بۇ بايانات كەڭ ئامېرىكا جامائەتچىلىكىنى غەزەپلەندۈرۈپ قوزغىدى. «كۇندىلىك خەۋەرلەر گېزىتى» گە بېسىلغان بىر پارچە خەتتە بىر مۇشتەرى: «جۇڭگو ئارالىرىنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغان ئامېرىكىنىڭ قانداق هوقۇقى بار ئىكەن؟ چاۋشيەندىكى ساۋاق ئامېرىكىغا يەتمىدىمۇ؟!» دېدى. «نيۇ-يورك پوچتا گېزىتى» گە بىر مۇشتەرى خەت يېزىپ، ئامېرىكا هۆكۈمىتىگە: «جۇڭگو چوڭ قۇرۇقلۇقىدىن قوغلاپ چىقىرىلغان ۋەتەن سانتۇچ هاكىمىيەتىنى قوللاش ئۈچۈن سىلەر قانچىلىك ئامېرىكىلىقلارنىڭ هاياتىنى قۇربان قىلماقچى بولۇۋاتىسىلەر؟» دەپ سوئال قويدى.

ئامېرىكا تاجاۋۇزچىلىرىنىڭ ئىغۋاگەرچىلىكىگە قارىتا 8-سېنتەبىر جۇڭخۇا خەلق جۇمهۇرىيىتىنىڭ رەئىسى ماۋ زېدۇڭ ئالىي دۆلەت كېڭىشى يىغىنىدا سۆھبەت ئېلان قىلىپ، جۇڭگو خەلقىنىڭ ئىرادىسىنى ۋە ئىشەنچىسىنى بىلدۈردى. ماۋ زېدۇڭ مۇنداق دېدى: «ئامېرىكا تاجاۋۇزچىلىرى دۆلىتىمىزنىڭ زېمىنى تەيۋەننى بېسىۋېلىشى خۇددى ئۇنىڭ لىۋاننى بېسىۋالغىنى ۋە نۇرغۇن دۆلەتلەردە نەچچە يۈز هەربىي بازا قۇرغانغا ئوخشاش ئۆزلىرىنىڭ بوينىغا ئۆزلىرى سىرتماق سالدى. ئامېرىكا لىۋان ۋە باشقا يەرلەردە جىددىي ۋەزىيەت پەيدا قىلغانغا ئوخشاش تەيۋەن رايونىدىمۇ جىددىي ۋەزىيەت پەيدا قىلدى. بۇ دۇنيا خەلقىنىڭ قوزغىلىپ ئامېرىكا تاجاۋۇزچىلىرىغا قارشى تۇرۇشىدا رول ئوينىدى. ئەمەلىيەت شۇنداق ئەمەسمۇ؟ ئامېرىكا يولغا قويغان تاجاۋۇزچىلىق سىياسىتى يېقىندىن بۇيان بارغانسېرى بىمەنىلىشىپ هەم غالجىرلىشىپ ئامېرىكا جاهانگىرلىكىنى خەلقئارا ۋە دۆلەت ئىچىدە پۈتۈنلەي يېتىم هالەتكە چۈشۈرۈپ

قويۇۋاتامدۇ؟ بۇنداق پاكىت ئالدىدا ئۇلۇغ كۈرەشلەر ئىچىدە تاۋلانغان بۇيۇك خەلقىمىز قورقۇپ قالامدۇ؟» دېدى.

ماۋ زېدۇڭ يەنە: ئامېرىكا تاجاۋۇزچىلىرىنىڭ بۇ نەيرەڭلىرى ئامېرىكىنىڭ ئاتوم ۋە ۋودورد بومبىسى، بۇغدىيى ھەم دوللىرى ئالدىدا تىز پۈكۈشكە تەييار تۇرغان ئاغمىچىلارنىلا بويسۇندۇرالايدۇ. ئەمما، يېڭى تارىخ يارانقان خەلقىمىزنىڭ نەزەرىدە ئامېرىكا تاجاۋۇزچىلىرىنىڭ قولىدىكى بۇ نەرسىلەر ئىنسانىيەتنىڭ ئالغا ئىلگىرىلەش يولىدا تېخى تازىلىۋېتىلمىگەن، بەتبۇي پۇراق تارقىتىۋاتقان ئەخلەتتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئامېرىكىدىكى تەدبىر بەخىلگۈچىلەر بوينىدىكى سىرتماقنى چىڭىتىشنى نىيەت قىلىۋاتىدۇ، شۇنداق بولغان ئىكەن، ئۇلار شۇنداق قىلىۋەرسۇن! دەپ كۆرسەتتى.

جۇڭگو خەلقى ماۋ زېدۇڭنىڭ سۆزلىرى بىلەن قوراللىنىپ، كۈرەش جاسارىتى بىلەن ئىشەنچىسىنى يەنىمۇ ئۇرغۇتتى. 7-سېنتەبىردىن 11-سېنتەبىرگىچە، پەقەت بەش كۈن ۋاقىت ئىچىدە مەملىكەتنىك ھەر قايسى جايلىرىدىكى 2 يۈز 12 مىليون ئادەم ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى ئۆتكۈزۈلگەن چوڭ كۆلەملىك نامايىشقا قاتناشتى. جۇڭگو خەلقىنىڭ كۈرىشى پۈتۈن دۇنيا خەلقىنىڭ ھېسداشلىقىغا ئېرىشتى. سوۋېت ئىتتىپاقى مىنىستىرلار سايوزىنىڭ رەئىسى 7-سېنتەبىر ئېزىنخاۋېرغا خەت يېزىپ، ئېزىنخاۋېرنى يار لېۋىدىن ئاتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىشنى، بولمىسا خەتەرلىك ئاقىۋەتكە قالىدىغانلىقى، 6 يۈز مىليون جۇڭگو خەلقىنىڭ يېڭىلمەس خەلق ئىكەنلىكى، ئامېرىكىنىڭ ياۋۇزلۇق بىلەن خىرىس قىلىشى پۈتۈن دۇنيانىڭ غەزەپ-نەپرىتىنى قوزغايدىغانلىقى توغرۇلۇق ئاگاھلاندۇرۇش بەردى. 19-سېنتەبىر يېزىلغان خەتتە مۇنۇلار تەكىتلەندى: «جۇڭگوغا تاجاۋۇز قىلغانلىق سوۋېت ئىتتىپاقىغا تاجاۋۇز قىلغانلىق، ئامېرىكا تەۋەندىن چىكىنىپ چىقىپ

كەتمىسە، يېراق شەرقتە تىنچلىق بولمايدۇ. ئاتوم پوپوزىسى سوۋېت ئىتتىپاقىنى قورقۇتالمايدۇ، جۇڭگونىمۇ قورقۇتالمايدۇ. مۇبادا ئامېرىكا ئاتوم قوراللىرى بىلەن جۇڭگوغا قارشى ھۇجۇم قوزغىسا، شۇنداق قوراللار بىلەن دەرھال تېگىشلىك قايتۇرما زەربىگە ئۇچرايدۇ.»

جۇڭگو ھۆكۈمىتى بۇ كۆرەشنە قائىدىلىك، تەرتىپلىك ۋە ئەپچىل ئىش كۆرۈپ، سالماقنى ئىگىلەپ، پايدىغا ئېرىشتى. 6-ئۆكتەبىر جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى مارشال پىڭ دېخۇەي تەيۋەن، جىنمېن ۋە مازودىكى ھەربىي ۋە خەلقەرگە مۇراجىئەتنامە ئېلان قىلىپ، گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيە ئىككى تەرەپ سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ، جېدەل-ماجىرانى تىنچلىق بىلەن ھەل قىلىش تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى، مۇراجىئەتنامىدە مۇنداق دېيىلىدۇ: «ئىنسانپەرۋەرلىك يۈزىسىدىن مەن فوجيەن ئالدىنقى سەپىگە شۇنداق بۇيرۇق قىلىمەن. 6-ئۆكتەبىردىن تارتىپ يەتتە كۈن توپقا تۇتۇش توختىتىلىدۇ. سىلەر تۇرمۇش بۇيۇملىرىنى ئەركىن توشۇۋېلىڭلار، بىراق، ئامېرىكىلىقلارنىڭ ھەمايىسى ئاستىدا بولسا بولمايدۇ. بۇنىڭغا يول قويۇلمايدۇ». 13-ئۆكتەبىر پىڭ دېخۇەي ئالدىنقى سەپكە بۇيرۇق بېرىپ، جىنمېننى توپقا تۇتۇشنى يەنە ئىككى ھەپتە توختاتتى.

مارشال پىڭ دېخۇەي بۇيرۇقتا: «جىنمېننى توپقا تۇتۇش يەنە ئىككى ھەپتە توختىتىلىدۇ. دۇشمەن ئەھۋالىنى كۆزىتىش جىنمېندىكى ھەربىي ۋە خەلقنىڭ ئاشلىق ۋە قورال-ياراغ قاتارلىق بۇيۇملارنى يېتەرلىك توشۇپ، ئارالنى مەھكەم ساقلاپ تۇرۇشى مەقسەت قىلىنىدۇ. ئۇرۇش ھېيلىسىز بولمايدۇ. لېكىن بۇ ھېيلە ئەمەس. بۇ ئامېرىكىلىقلارغا تاقابىل تۇرۇش ئۇچۇندۇر. مىللەتنىڭ چوڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن جۇڭگو بىلەن ئامېرىكىنىڭ چېگرىسىنى ئېنىق ئايرىش زۆرۈر. بىزنىڭ بۇنداق

قىلىشىمىز ئۆزىمىزگە ھەم باشقىلارغا پايدىلىق. قانداق ئادەملەرگە پايدىلىق؟ تەيۇەن، جىنمېن ۋە مازودىكى 10 مىليون جۇڭگو خەلقىگە ۋە 6 يۈز 50 مىليون خەلقە پايدىلىق، ئامېرىكىلىقلارغا پايدىسىز» دېدى.

تەيۇەن تەرەپنىڭ باياناتچىسى: «بىر مەزگىل توختاپ يەنە توپقا تۇتۇش، بىر مەزگىل توپقا تۇتۇپ يەنە توختاش. بۇ پەقەت كوممۇنىستلارنىڭ نەيرەڭى ئىدى. بىر مەزگىل توختاپ يەنە توپقا تۇتۇش، ئەھۋال ھەقىقەتەن مۇشۇنداق، لېكىن بۇنى نەيرەڭ دېگىلى بولمايدۇ» دېدى. پىڭ دېخۇەي: «سىلەر تىنچلىق سۆھبىتىنى خالىمىساڭلار توپقا تۇتۇشتىن ساقلىنىش تەس. سىلەر ھازىرقىدەك مۇشۇنداق جاھىل پوزىتسىيە تۇتۇۋاتقان مەزگىلدە ئەركىنلىك ھوقۇقى بىزدە. توپقا تۇتقىمىز كەلسە، توپقا تۇتمىز، توختاتقۇمىز كەلسە، توختىتىمىز. ئامېرىكىلىقلار دۆلىتىمىزنىڭ ئىچكى ئۇرۇش مەسىلىسىگە قول تىقىپ، ئۇرۇش توختىتىش ھەققىدە دەۋراڭ سالسا، كىشىنىڭ كۆلكىسىنى قوزغايدۇ. بۇ مەسىلە توغرۇلۇق ئېغىز ئاچىدىغان ئامېرىكىلىقلارنىڭ نېمە سالاھىيىتى بار؟ ئېيتىڭلارچۇ، ئۇلار قانداق ئادەمگە ۋەكىللىك قىلىدۇ؟ ئۇلار ھېچكىمگە ۋەكىللىك قىلالمايدۇ.

ئامېرىكا خەلقى ئۇلۇغ ۋە ئاق كۆڭۈل خەلق. ئۇلار ئۇرۇشنى خالىمايدۇ، تىنچلىقنى خالايدۇ. لېكىن، ئامېرىكا ھۆكۈمىتىدىكى خىزمەتچى خادىملارنىڭ بىر قىسمى، مەسىلەن، دۇللېس ئېقىمىدىكىلەر ھەقىقەتەن ئەقىللىق ئەمەس. ئاتالمىش ئۇرۇش توختىتىش توغرۇلۇق داۋراڭ سېلىپ، ئۆزلىرىنىڭ چالا ساۋات ئىكەنلىكىنى ئاشكارىلاپ قويدى ئەمەسمۇ؟ تەيۇەن، پىڭخو، جىنمېن ۋە مازو قاتارلىق پۈتكۈل رايونلارنى قايتۇرۇۋېلىپ، ۋەتەن بىرلىكىنى ئىشقا ئاشۇرۇش 6 يۈز 50 مىليون خەلقنىڭ مۇقەددەس ۋەزىپىسى. بۇ جۇڭگونىڭ ئىچكى

ئىشى، ھېچكىمنىڭ سۈرۈشتە قىلىش ھوقۇقى يوق. دۇنيادىكى بارلىق تاجاۋۇزچىلار ۋە ئۇلارنىڭ غالچىلىرى ھامان بىتچىت بولىدۇ. بۇنىڭغا ئۇزاق ۋاقىت قالمىدى. ئۇلار ھەرگىزمۇ قېچىپ كېتەلمەيدۇ. ئۇلار ئايغا چىقىپ مۆكۈنۈۋالالمايدۇ. ھامان تۇتۇلىدۇ. بىر ئېغىز گەپ، غەلىبە—دۇنيا خەلقىگە مەنسۇپ. جىنمېن دېگىز لىنىيىسىنى ئامېرىكا پاراخوتلىرى قوغدىسا بولمايدۇ. قوغدايدىكەن، توپقا تۇتىمىز. بۇ دېگەن بۇيرۇق!» دېدى.

توپقا تۇتۇش توختىغاندىن كېيىن تەيۋەن دائىرىلىرى يەنىلا ھوشىنى تاپمىدى. ئۇلار جاھىل پوزىتسىيىدە چىڭ تۇرۇپ، تىنچلىق سۆھبىتىنى قوبۇل قىلماي، ئۇرۇش تەييارلىقىنى كۈچەيتىپ، چوڭ قورۇقلۇققا قايتۇرما ھۇجۇم قىلىش ھەققىدە چۇقان كۆتۈردى، «ئامېرىكا-جياڭ جېڭ شى شەرتنامىسى»نى ئىلگىرىلىگەن ھالدا يولغا قويۇش ئۈچۈن دۇللېسنى يەنە تەيۋەنگە تەكلىپ قىلدى. مارشال پىڭ دېخۇەي 20-دېكابىر جازالاش يۈزىسىدىن توپقا تۇتۇش توغرۇلۇق ئالدىنقى سەپكە بۇيرۇق چۈشۈردى.

جىنمېندا گۇمبۇرلىگەن توپ ئاۋازلىرىدىن تەيۋەنگە قاراپ يولغا چىققان دۇللېس يېرىم يولدا ھودۇقۇپ نېمە قىلىشنى بىلمەي قالدى. ئامېرىكا دائىرىلىرى پىلاننىڭ قالايمىقانلىشىپ كەتكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلدى. غەرب ئاگېنتلىقىنىڭ شۇ چاغدا بەرگەن خەۋەرلىرىگە قارىغاندا، جۇڭگو توپقا تۇتۇشنى ئەسلىگە كەلتۈرگەنلىكىنى جاكارلىغاندا، ئايروپىلان بىلەن تەيۋەنگە قاراپ ئۇچقان ئامېرىكا دۆلەت ئىشلىرى كاتىپى دۇللېس يول ئۈستىدە ئالياسكىغا بېرىپ، ئامېرىكا ۋاقتى ئەتىگەن سائەت 5 دىن 30 مىنۇت ئۆتكەندە (جۇڭگو ۋاقتى 20-ئۆكتەبىر چۈشتىن كېيىن سائەت 5 دىن 30 مىنۇت ئۆتكەن چاغ) ئالياسكىدىكى فايربانكسدىن ئامېرىكىنىڭ غەربىدىكى كولورادو شتاتىدىكى

دېنۋېر ئارقىلىق ئامېرىكىنىڭ غەربىي دېڭىز ياقىسى رايونلىرىغا سايلام رىقابىتى ساياھىتىنى باشلىغان ئېزىنخاۋېرغا تېلېفون بېرىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئون مىنۇت پاراڭلاشتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئامېرىكا گوۋۇيۈەنى بىلەن دۇللېس ئوتتۇرىسىدا، ئامېرىكا گوۋۇيۈەنى بىلەن ئېزىنخاۋېر ئوتتۇرىسىدا، دۇللېس بىلەن يېڭىلا تەيۋەنگە بارغان دۆلەت ئىشلىرى ياردەمچىسى روبېرسون ئوتتۇرىسىدا نۇرغۇن قېتىم ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون ئارقىلىق مەسلىھەت ئېلىپ بېرىلدى. مەسلىھەت بويىچە ئېزىنخاۋېر ئاخىر بىر قارارغا كېلىپ، تەيۋەنگە بېرىش توغرۇلۇق دۇللېسقا يوليورۇق بەردى. شۇنىڭ بىلەن دۇللېس ۋە ئېزىنخاۋېرنىڭ ئاخبارات كاتىپى خاگارتى بۇ ئىش ھەققىدە ئايرىم-ئايرىم بايانات ئېلان قىلدى.

دۇللېس باياناتىدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى جىنمېندىكى جياڭ جيېشى قوشۇنلىرىنى توپقا تۇتۇشنى ئەسلىگە كەلتۈرگەنلىكتىن جياڭ جيېشى بىلەن پات ئارىدا ئۆتكۈزۈلىدىغان سۆھبەتنىڭ «ئۇرۇش توختىغان ئەھۋالدا مۇمكىن بولغان دائىر ۋە خاراكتېرنىڭ ئېھتىمالدىن يىراقلىقى» نى ئېيتتى. ئۇ يەنە: «شۇنداق بولسىمۇ، سۆھبەت ئۆتكۈزۈشى پايدىلىق» دېدى. دۇللېس بۇ يەردە ئامالسىزلىقتىن، ئامېرىكا بىلەن جياڭ جيېشى سۆھبىتىدە ئۆز پىلانىنىڭ قالايمىقانلىشىپ كەتكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلدى.

تەيۋەن كرىزىسى ئادامس[1] ۋەقەسى يۇقىرى پەللىگە ئۆرلىگەن، يادرو سىنىقى توختىتىش توغرىسىدىكى بەس-مۇنازىرە جىددىي ئېلىپ بېرىلىۋاتقان، لىۋان كرىزىسى تېخى ھەل بولمىغان ۋاقىتقا توغرا كەلگەنىدى. . . تېزىنى باسسا

---

① شېرمان ئادامس ئېزىنخاۋېرنىڭ زۇڭتۇڭ ياردەمچىسى ئىدى. ئېزىنخاۋېرنىڭ ئىچكى-تاشقى سىياسىتى مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ، دۆلەت ئىچى-سىرتىدىكى خەلقلەرنىڭ قارشىلىقىنى قوزغىدى. جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى ئېزىنخاۋېر سىياسىتىنىڭ ئاساسىي يەلگىلىگۈچىسى ئادامسنى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاشنى تەلەپ قىلدى.

مېزى چىقىپ ئېزىنخاۋېرنىڭ بېشىنىڭ ئىچىمۇ-تېشىمۇ قاتتى. ئۇ، 1958-يىل «هاياتمەدكى ئەڭ پالاكەتلىك يىل»، «8» رەقىمى بىلەن ئاياغلاشقان يىللاردا ئۆزۈمنى ھەممىشە نەس باسقاندەك ھېس قىلىمەن، دېدى. ئېزىنخاۋېر ئەسلەپ، 1918-يىلى 1-دۇنيا ئۇرۇشىنى قولدىن بېرىپ قويغانلىقىنى تىلغا ئالدى. ئۇ 1928-يىلى پارىژدا بىر كىتاب يازدى، لېكىن كەسىپتە ئىلگىرىلىيەلمەي بىر ئىزدا توختاپ قالغاندەك تۇيغۇدا بولغانىدى. 1938-يىلى فىلىپپىندا تۇرغان ئەڭ ئاخىرقى يىلى ماك ئارتۇر بىلەن جاپالىق كۆرەشلەردە بىللە بولغانىدى. بۇ ئارالدىن ۋە ماك ئارتۇردىن مەڭگۈ ئايرىلالمايدىغان ئوخشايمەن، دەپ ئەنسىرىگەنىدى. 1948-يىلى ھەربىي سەپتىن دەم ئېلىشقا چىقىپ كولومبىيە ئۇنىۋېرسىتېتىغا مۇدىر بولۇپ، ھەممە ئىشتىن رايى يانغاندەك بىر ھېسسىياتقا كېپقالغانىدى. 1958-يىلى يۇرەك كېسىلى قوزغىلىپ ئاساسلىق دىپلوماتىيە سىياستى مەسلىھەتچىلىرى ۋە پارلامېنت بىلەن پىكىرده بىرلىككە كېلەلمەيدىغانلىقىنى بايقىدى، شېرمان ئادامس ۋە لېۋېس ستراۋستىن ئايرىلدى، بىر قاتار خەلقئارالىق كرىزىس بىلەن بىر قېتىملىق ئىقتىسادىي چېكىنىشىنى باشتىن كەچۈردى. جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنىڭ كېلەر قېتىملىق سايلامدا ئېغىر مەغلۇبىيەتكە ئۇچرايدىغانلىقى ئېنىق بولۇپ قالدى. شۇڭا ئېزىنخاۋېر دەم ئېلىشقا چىقىپ، دېھقانچىلىق مەيدانىغا قايتىپ يېزا تۇرمۇشىنى كەچۈرۈشكە تەقەززا بولدى.

ئوتتۇزىنچى باب

ئاقسارايدىن ئايرىلىش

1960-يىلى 20-يانۋار ئېزىنخاۋېرنىڭ ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتىنىڭ توشۇشىغا يەنە بىر يىل بار ئىدى. شۇ كۈنى ئەتىگەندە ئېزىنخاۋېر كاتىپى ئان ۋايتمانغا ئۆزىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى پىلانلىرىنى دېدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئازراق يېزىقچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلىقىنى، ۋايتمانىڭ ئۆزى بىلەن بىللە گېدىسبۇرگقا بارىدىغان-بارمايدىغانلىقىنى بىلمەيدىغانلىقىنى، ئاقسارايدا تۇرغان مەزگىلىدىكى ئەسلىمىلەرنى خاتىرجەم يېزىش ئۈچۈن گېدىسبۇرگدا بىر ئىشخانا تەسىس قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ۋايتمان خاتىرىسىگە: «مەن ئۇنىڭ تاپشۇرغان ھەر قانداق ئىشنى قىلىشنى خالايدىغانلىقىمنى ئېيتتىم. ئېزىنخاۋېر سەككىز يىللىق ھاياتىنى ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن دۆلەتكە قۇربان قىلغانلىقىنى، پۇقرا بولغاندىن كېيىن مېنى ئۆزى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ، دەپ ئويلىمىغانلىقىنى دېدى. مەن ئۇنىڭ ئەڭ ئەخمىقانە گەپ قىلغانلىقىنى، ئۇنىڭغا بولغان ساداقىتىمنىڭ دۆلەتكە بولغان ساداقىتىمنىڭ ئون ھەسسىسىگە باراۋەر ئىكەنلىكىنى دېدىم. ئۇ شۇنداق بولۇشى مۇمكىنلىكىنى ئېتىراپ قىلدى» دەپ يازىدۇ.

ئېزىنخاۋېر ھۆججەتلىرىنى ھۆكۈمەتكە تاپشۇرۇپ بەردى. بۇ ھۆججەتلەرنى ئېزىنخاۋېر كۈتۈپخانىسى ئالىملارنىڭ

ئىشلىتىشى ئۈچۈن تۈرلەرگە ئايرىپ بىر تەرەپ قىلاتتى. ئېزىنخاۋېر كۈتۈپخانىسىنى كانزاس شتاتىغا قاراشلىق ئابرون فوندى جەمئىيىتى شەخسىي مەبلەغ بىلەن تەسىس قىلغانىدى. ۋايتمان ساقلىغان نۇرغۇن ماتېرىياللار، جۈملىدىن (بۇلارنىڭ كۆپ قىسمى شەخسىي خەت-چەكلەر) تېلېفون خاتىرىسى، ئىچكى كابىنېت يىغىنىنىڭ خاتىرىسى قاتارلىقلارنى ئالدى بىلەن گېدىسبۇرگقا ئاپىرىشى كېرەك ئىدى. ئېزىنخاۋېر مۇشۇ ھۆججەتلەردىن پايدىلىنىپ گېدىسبۇرگدا ئەسلىمە يازاتتى. ئوغلى جون 1961-يىل 20-يانۋار ۋەزىپىسىدىن ئىستېپا بېرىپ، ھۆججەت ساقلىغۇچى بولۇشقا ھەم دادىسىنىڭ ئەسلىمە يېزىشىغا يار-دەملىشىشكە قوشۇلدى.

شۇ مەزگىللەردە يەنى 1960-يىلنىڭ باشلىرى ئېزىنخاۋېر ئاساسەن دەم ئېلىشقا چىقىشنى ئويلىدى. ھالبۇكى، باشقا ئامېرىكا سىياسىئونلىرى ئۆتكۈزۈلۈش ئالدىدا تۇرغان زۇڭتۇڭ سايلىمىنى ئويلىشىۋاتاتتى. ئېزىنخاۋېر دېموكراتلار پارتىيىسىنىڭ نامزات قولغا كەلتۈرۈش كۈرىشىگە بىۋاسىتە قاراپ تۇردى. ئۇ كېنىنېدىنىڭ ھەمىشە «ۋودورود پەرقى» نى تىلغا ئېلىپ لاپ ئۇرغىنىدىن غەزەپلىنەتتى ۋە بىزار بولاتتى. مەسىلەن، 26-ئاپرېل ئۆتكۈزۈلگەن بىر قېتىملىق جۇمھۇرىيەتچىلەر يىغىلىشىدا سترېس بېرىچ زۇڭتۇڭغا كېنىنېدىنىڭ ئالدىنقى كۈنى 17 مىليون ئامېرىكىلىق ھەر كۈنى كەچتە ئاچ قورساق ئۇخلاپ قالمىدۇ، دېگەنلىكىنى ئېيتقاندا، ئېزىنخاۋېر دىمىغىنى قېقىپ قويۇپ: «ئۇلار چوقۇم تاماقتىن پەرھىز تۇتقان!» دېدى.

ئېزىنخاۋېر جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنىڭ روككېفېللېرنى نامزاتلىققا كۆرسەتكەنلىكىنىمۇ ياقلىمىدى. روككېفېللېرنىڭ زۇڭتۇڭنىڭ ئەقىدىشى بولالمىغانلىقىدىن ئۇ خېلى بۇرۇنلا ھۆكۈم چىقىرىپ بولغانىدى. ئۇ روككېفېللېرغا

ئۇزۇن بىر پارچە خەت يازدى. خېتىدە روككېفىللېرنىڭ مالىيىسىدىكى قىزىل رەقەم ۋە دۆلەت مۇداپىئەسىگە كۆپ خىراجەت ئاجرىتىش تەلىپىنى قويغانلىقىدىن ئۆكۈندىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئېزىنخاۋېر نيۇ-يورك شتاتىنىڭ بۇ باشلىقىنىڭ دۆلەت مۇداپىئە چىقىمى جەھەتتىكى مەيدانى كېڭەيتكىگە ئوخشاش دەپ ھېسابلىدى. دېموكراتلار پارتىيىسىنىڭ مۇشۇ ئىشتىن پايدىلىنىپ پارتىيە-گۇرۇھلار كۈرىشىنى ئېلىپ بارغانلىقىدىن قاتتىق خاپا بولدى. ئېزىنخاۋېر 13-يانۋاردىكى مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنىدا: «مەن پۈتكۈل دۆلەت مۇداپىئە ئىشلىرىنى پارتىيە-گۇرۇھلار مەيدانىدا تۇرۇپ بىر تەرەپ قىلىشنى ئاقىلانىلىك ئەمەس دەپ قارايمەن» دېدى، ئارقىدىنلا «دۆلەت مۇداپىئە مەسىلىسىدە مەن بىر ئۆمۈر زېھنى كۈچۈمنى سەرپ قىلدىم. بۇ جەھەتتە مەن ھەر قانداق كىشىدىن كۆپ نەرسە بىلىمەن!» دەپ كۆرسەتتى.

جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنىڭ داھىيلىرى بىلەن كۆرۈشكەندە، ئېزىنخاۋېر دېموكراتلار پارتىيىسىنىڭ نامزاتلىرىنى ئايماي سۆكەتتى. ئۇ كېنىدى، سىمىنگتون ۋە باشقا بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ «قىمار ئويناش ۋە خەلقنى قورقۇتۇش ۋاستىسى ئارقىلىق زىيانكەشلىك قىلىش جىنايىتىدىن ئۆزلىرىنى چەتكە ئالغانلىقى»نى تىلغا ئالدى. ئېزىنخاۋېر شۇبھىلىنىپ: «زەربە بەرگۈچىلەر زادى قانچىلىك ھەيۋە قىلىشقا موھتاج! ئۇلارنىڭ تېخىمۇ كۆپ ۋە تېخىمۇ يوغان «خاسىيەتلىك پالۋان» ناملىق راكېتالارنى ئىشلەپچىقىرىپ ئىسكىلاتقا قويۇپ قويغۇسى بار ئوخشىمامدۇ؟ بۇ تولىمۇ مۇۋاپىق ئەمەس» دېدى. ئۇ دۆلەت مۇداپىئە چىقىمىنى قىسقارتىش جەھەتتە ئاساسەن يەككە-يېگانە ھالەتتە جەڭ قىلدى. شتاب باشلىقلىرى باش قوشۇش كېڭىشمىسىمۇ ئۇنى قوللىمىدى، يېڭى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى تام گاتېس، ئاتوم ئېنېرگىيىسى

كومىتېتىنىڭ رەئىسى ماك كوۋان ۋە جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنىڭ داھىيلىرىمۇ ئۇنى قوللىمىدى. بۇنىڭدىن باشقا ئاقسارايدىكى ئاخبارات مۇخبىرلىرىنىڭ بىرەرىمۇ ئۇنىڭ تەرىپىدە تۇرمىدى. مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنىدا مۇخبىرلار ئۇنىڭدىن: «ئامېرىكا نېمىشقا تېخىمۇ جىق ئىشلارنى قىلمايدۇ؟ بىز روسىيىگە قاچان يېتىشىۋالارمىز؟ زۇكۇتۇك رۇسلارنىڭ بىر قېتىم زەربە بېرىشىدىن قورقامدۇ؟ زۇكۇتۇك مۇكەممەل مالىيىنىڭ دۆلەتنىڭ بىخەتەرلىكىگە خەۋپ يەتكۈزمەسلىكىدە چىڭ تۇرامدۇ؟» دېگەندەك دۈشمەنلىك پۈراپ تۇرغان سوئاللارنى سورىدى. بىراق، ئېزىنخاۋېر: «ئامېرىكىنىڭ دۆلەت مۇداپىئەسى قۇدرەتلىك بولۇپلا قالماي، بەلكى بەك قورقۇنچلۇق» دېگەن قاراشتا چىڭ تۇردى.

1960-يىلىنىڭ باشلىرى ئېزىنخاۋېر ئاتوم قوراللىرىنى سىناق قىلىش شەرتنامىسىنى تۈزۈپ چىقتى ۋە مەلۇم مەنىدىكى «ھەربىي ھازىرلىقلارنى ئەمەلىي قىسقارتىش» ئېلىپ باردى. بۇ ئۇنىڭ زۇكۇتۇكلۇق ۋەزىپىسىنى ئۆتەۋاتقان مەزگىلىدە، دەم ئېلىشقا چىققاندىن كېيىن كىشىلەرنىڭ قەلبىدە «ياخشى تەسىرات قالدۇرۇش» ئۈچۈن قىلماقچى بولغان ئاخىرقى خىزمىتىنىڭ «ئاساسىي نىشانى» ئىدى. 14-مايى ئېزىنخاۋېر ئۆزىنىڭ پىلانلىرىنى ئېلىپ، دۆلەت باشلىقلىرى يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن پارىژغا باردى. ئەمما، ئۇ فرانسىيە پايتەختكە بېرىشى بىلەن خرۇشچېفنىڭ جەڭ ئېلان قىلىشىغا ئۇچرىدى. سوۋېت ئىتتىپاقى مىنىستىرلار سايۋزىنىڭ رەئىسى ئۆزىنىڭ يازما نۇتقىدا، ئەگەر ئېزىنخاۋېر ئامېرىكىنىڭ «U—2» نامىلىق ئايروپىلانىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى ھاۋا بوشلۇقىغا تاجاۋۇز قىلغانلىقى ئۈچۈن ئاشكارا ئەيىپ سورىمىسا ھەم بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق ئىشلارنىڭ قايتا يۈز بەرمەسلىكىگە كاپالەتلىك قىلمىسا، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دۆلەت باشلىقلىرى يىغىنىغا

قاتناشمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. بۇنىڭ بىلەن ئېزىنىخاۋېر قىيىن ئەھۋالدا قالدى. ئەتىسى، 16-ماي ئېزىنىخاۋېر ماك مىللان بىلەن ناشتىدا بىللە بولدى. ئۇ ئەنگلىيە باش مىنىستىرىغا: «بىز سۈنئىي ھەمرانى ئىشلىتىشتىن ئاۋۋال ئامېرىكا ھاۋا ئارمىيىسى ئۇقۇشماي سوۋېت چېگرىسىغا كىرىپ قالىدىغان بۇنداق ئىش ئەمدى بولمايدۇ» دېدى. ماك مىللان خرۇشچېفنىڭ«U—2» ناملىق ئايروپىلانىدىن خاتىرجەمسىزلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئېيتتى. ئېزىنىخاۋېر بۇ نۇقتىنى ئېنىقلاش كېرەك، سوۋېت مىنىستىرلار سايۇزىنىڭ رەئىسى بىلەن بولۇنىدىغان مۇزاكىرىدە، بۇ مەسىلىنىڭ «ناھايىتى زور قىممەت»كە ئىگە بولۇشى مۇمكىن، دېگەن تونۇشقا كەلدى.

ئېزىنىخاۋېر يېغىندا ئامېرىكىنىڭ پوزىتسىيىسى ۋە ھەربىي ھازىرلىقلارنى قىسقارتىش توغرىسىدىكى مەيدانىنى شەرھلەش ئۈچۈن ئالدى بىلەن سۆزگە چىقماقچى بولدى. يىغىن رىياسەتچىسى دې گول يىغىن باشلانغانلىقىنى ئېلان قىلىشىغلا، خرۇشچېف ئورنىدىن تۇرۇپ سۆزگە چىقىشنى تەلەپ قىلدى. خرۇشچېف كەسكىن ھالدا ئۇزۇن سۆزلىدى. ئۇ سۆزىدە، ئامېرىكا ھۆكۈمىتى بىلەن ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئۇرۇش سىياسىتىنى تەنقىد قىلدى. ئۇ سۆزلىگەنىدىن جىددىيلىشىپ، ئاۋازىمۇ بارغانسېرى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. دې گول ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋېتىپ، سوۋېتلىك تەرجىمانغا: «بۇ ئۆينىڭ ئاۋاز قايتۇرۇش ئۇنۇمى ناھايىتى ياخشى، مىنىستىرلار سايۇزىنىڭ رەئىسىنىڭ سۆزىنى ھەممىمىز ئاڭلىيالايمىز. ئۇنىڭ چىڭ سۆزلىشىنىڭ ھاجىتى يوق» دېدى. بۇ گەپنى تەرجىمان تەرجىمە قىلىپ بەرگۈچە، خرۇشچېف دې گولغا ھومىيىپ قويۇپ، ئاۋازىنى پەسەيتىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى.

خرۇشچېف ناھايىتى ھاياجانلىنىپ، ھەتتا ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قالدى. ئۇ بېشىنى كۆرسىتىپ: «بەزىلەر

بېشىمدىن ئۇچۇپ ئۆتۈۋاتىدۇ!» دېدى. دې گول ئۇنىڭ سۆزىنى يەنە بۆلۈۋېتىپ: «يەنە بەزىلەر مېنىڭ بېشىمدىن ئۇچۇپ ئۆتۈۋاتىدۇ» دېدى. خرۇشچېف ئۇنىڭدىن: «سىزنىڭ ئىتتىپاقدىشىڭىز ئامېرىكىمۇ؟» دەپ سورىدى. دې گول: «سىز تۇنۇگۈن موسكۋادىن يولغا چىقىشتىن ئىلگىرى، سىز بىزگە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرۇش ئۈچۈن قويۇپ بەرگەن ھېلىقى سۈنئىي ھەمراينىڭ ئىجازىتىمسىز فرانسىيە ھاۋا بوشلۇقىدىن 18 قېتىم ئۆتتى. سۈنئىي ھەمراينىڭىزدا فوتو ئاپپاراتىڭىز يوق، دۆلىتىمىزنىڭ سۇرەتلىرىنى تارتمىدى، دەپ ئىيتالمايمەن؟» دەپ جاۋاب بەردى. ئېزىنخاۋېر ئۆزىنى قىيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇرغان دې گولغا قاراپ كۈلۈپ قويدى. بۇ چاغدا خرۇشچېف قوللىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ: «ماڭا پەرۋەردىگارىم گۇۋاھ بولالايدۇ. مېنىڭ قوللىرىم پاكىز. مېنى مۇشۇنداق ئىشنى قىلىدۇ دەپ ئويلامسىز؟» دېدى. ئۇ ئاخىرىدا ئېزىنخاۋېرنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدا قارشى ئېلىنمايدىغانلىقى توغرۇلۇق بايانات ئېلان قىلىپ سۆزىنى ئاياغلاشتۇردى.

كەينىدىن ئېزىنخاۋېر سۆزگە چىقتى. ئۇ خرۇشچېفنىڭ بۇنداق چېكىدىن ئېشىپ، تەكلىپىنى بىكار قىلىشنىڭ قىلچە ھاجىتى يوقلۇقىنى، پارىژغا جىددىي مۇزاكىرىگە قاتنىشىش ئۈمىدىنى كەلگەنلىكىنى، يىغىنىڭ ماھىيەتلىك مەسىلىلەرنى مۇزاكىرە قىلىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى دېدى. خرۇشچېف ۋە سوۋېت ۋەكىللەر ئۆمىكى يىغىن زالىدىن چىقىپ كەتتى. يىغىن ئەھلى كۆڭۈلسىز تارقىلىپ كېتىشتى. بۇ، ئېزىنخاۋېر ئاقسارايدىكى مەزگىلىدە ئاخىرقى قېتىم دۆلەت باشلىقلىرى يىغىنىغا قاتنىشىشى شۇنداقلا ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان ھەم نەتىجىسى چىقمىغان بىر قېتىملىق يىغىن بولدى.

ئېزىنخاۋېر پارىژدا ئېچىلغان دۆلەت باشلىقلىرى يىغىنىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، دۆلەت ئىچىدىكى سايلام رىقابىتى

پائالىيىتى بىلەن يەنە ئالدىراش بولۇپ كەتتى. 26-ئىيۇل جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى مەملىكەتلىك ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىدا نۇتۇق سۆزلىدى. ئۇ نىكسوننىڭ يۇمىلاق ئىشخانىنى ئۆتكۈزۈۋېلىش سالاھىيىتى توغرۇلۇق ئەمەس، بەلكى ئۆز ھۆكۈمىتى ئېرىشكەن مۇۋەپپەقىيەتلىرى توغرۇلۇق سۆزلىدى. شۇ قېتىملىق قۇرۇلتايدا ئېزىنخاۋېر كېننېدىنى قايىل قىلىش مەقسىتىدە دۆلەت مۇداپىئە سىياسىتىنى تەنقىد قىلىش مۇقامىنى تۆۋەنلەتتى. ئۇ مەركىزىي ئاخبارات ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ئارون دۇللېسقا كېننېدى بىلەن جونسون ئىككىسىگە قىسقىچە ئەھۋال تونۇشتۇرۇش توغرۇلۇق يوليورۇق بەردى. دۇللېسنىڭ ئامېرىكا دۆلەت مۇداپىئەسىنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە مۇستەھكەم ئىكەنلىكىنى تەكىتلىشىنى تەلەپ قىلدى. لېكىن، ئەھۋال تونۇشتۇرغاندا دۇللېس پەقەت ېرلىن، كۇبا، ئىران، ئوتتۇرا شەرق، تەيۋەن، شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى ۋە كونگو ۋەزىيىتىنىڭ تەرەققىياتىنى توغرۇلۇقلا سۆزلەشنى نىيەت قىلدى. دېموكراتلار پارتىيىسى كېڭەش ئەزالىرى سايلام رىقابىتى مەزگىلىدە يۇز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ئەھۋاللارغا قىزىقتى. كېننېدى دۇللېستىن توغرىدىن-توغرا: «بىزنىڭ ۋودرورد رىقابىتىدىكى ئورنىمىز قانداق؟» دەپ سورىدى. دۇللېس: «بۇ مەسىلىگە جاۋاب بېرىشكە دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقىنىڭ سالاھىيىتى بار» دەپ جاۋاب بەردى. بۇ ھېچكىمنى رازى قىلالمايدىغان جاۋاب ئىدى. كېننېدىنىڭ «ۋودرورد پەرقى» توغرىسىدا دادىل سۆزلەپ، جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنى ۋە ئېزىنخاۋېر ھۆكۈمىتىگە داۋاملىق ھۇجۇم قىلىشىغا يول ئېچىلدى.

سايلام رىقابىتىدە جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى مەغلۇپ بولۇپ، دېموكراتلار پارتىيىسى غەلىبە قىلدى. كېننېدى زۇكۇتۇكلۇققا سايلاندى. ئېزىنخاۋېر ھۆكۈمىتى ئەڭ ئاخىرقى

ئون ھەپتە ئىچىدە بىر ئىزدا توختاپ قالدى. چۈنكى ئېزىنخاۋېرنىڭ ۋەزىپىسى ھەر قانداق يېڭى ھەرىكەت قوللانماي، ھۆكۈمەتكە قارانچۇق بولۇش ئىدى. ئۇ ئاقسارايدىن كۆچۈپ كېتىش تەييارلىقىنى قىلىۋاتاتتى. 1960-يىلى روزىدىستۇۋ بايرىمىدىن كېيىن، ئېزىنخاۋېر ئەتراپىدىكى ئادەملەرگە ۋە بىر نەچچە يېقىنلىرىغا خەت يازدى. خەتنىڭ مەزمۇنى ئوخشاش ئىدى. ئۇ خېتىنىڭ بېشىدا: «پۈتكۈل ھاياتىمدا، مەن 2-دۇنيا ئۇرۇشىدىكى «مۇھىم ئەرباب» سۈپىتىدە ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەنگە قەدەر، مېنى قۇرداشلىرىم «ئىكې» دەپ چاقىراتتى» دەپ يازدى، ئۇ يەنە خېتىنى داۋاملاشتۇرۇپ: «ھازىر شۇنى ئىلتىماس قىلىمەنكى، مەن ھوقۇقۇمغا ئاساسەن، سىلەر 1961-يىل 21-يانۋاردىن تارتىپ مېنى لەقىمىم بويىچە چاقىرمىغايلار. مەن دوستلىرىنى بەھرىمەن بولۇپ كېلىۋاتقان ئىمتىيازدىن مەھرۇم قىلغۇم يوق» دېدى.

سابىق زۇڭتۇڭلارنىڭ قايسىبىرى تەختتىن چۈشۈپ ئادەتتىكى پۇقرا بولمىغان. ئېزىنخاۋېر تالاي تەكلىپنامىلەرنى تاپشۇرۇۋالدى. بۇ تەكلىپلەرنىڭ بەزىلىرىنى كولوپ ياكى خەيرى-ئېھسان تەشكىلاتى ئەۋەتكەن، بەزىلىرىنى تەشكىلات ياكى ئالىي مەكتەپ 1000 ئامېرىكا دوللىرى ياكى بۇنىڭدىن كۆپرەك ھەق بېرىشنى ۋەدە قىلىپ نۇتۇق سۆزلەشكە تەكلىپ قىلىپ ئەۋەتكەنىدى. ئامېرىكىدىكى بىر قىسىم نەشرىيات سودىگەرلىرى ئېزىنخاۋېرنىڭ نام-شۆھرىتىنى، ئۇنىڭ رەھبەرلىكىدە يېڭىلا ئۆتۈپ كەتكەن «ئەنسىز يىللار» نى ۋە «ياۋروپاغا يۈرۈش قىلىش» ناملىق كىتابىنى بىلەن قازانغان غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنىڭ ئاقسارايغا ئائىت ئەسلىمىلىرىنى نەشر قىلىشنى ئويلاشتى. ئېزىنخاۋېر يازماقچى بولغان بۇ ئەسىرنى «قوش كۈنلۈك نەشرىياتى» غا بېرىش نىيىتىگە كەلدى. چۈنكى ئۇ مەزكۇر نەشرىياتنىڭ باشلىقى

بلاكىر بىلەن دوست ئىدى. ئۇ نەشرىيات بىلەن توختام تۈزمىگەن بولسىمۇ، لېكىن بلاكىر بىلەن غەيرىي رەسمىي ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ باردى. بلاكىرنىڭ ئادىل ۋە مەردلەرچە مۇئامىلە قىلىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. «ياۋروپاغا يۈرۈش قىلىش» ناملىق كىتابنى نەشر قىلىدىغان چاغدىكىگە ئوخشاش قارا-قويۇق توختاملار تۈزۈلمىدى. بۇ قېتىم ئېزىنخاۋېر داۋاملىق نەشر بېجى ئېلىپ تۇرىدىغان بولدى.

بۇنىڭدىن باشقا، يانۋارنىڭ ئوتتۇرىلىرى پارلامېنت ئالاھىدە قانۇنىغا ئاساسەن، ئېزىنخاۋېر 1952-يىلى ئىستېپا بەرگەن بەش يۈلتۈزلۇق گېنېرال ھەربىي ئۇنۋانىغا يېڭىۋاشتىن ئېرىشتى. ئېزىنخاۋېر سابىق زۇڭتۇڭ بولۇش سۈپىتى بىلەن ھەر يىلى 25 مىڭ دوللار قىممىتىدە پېنسىيە پۇلى ئالىدىغان بولدى. 50 مىڭ دوللار قىممىتىدىكى ئىشخانا خىراجىتى بۇنىڭ سىرتىدا ئىدى. بۇ بەش يۈلتۈزلۇق گېنېرالنىڭ كىرىمىدىن خېلىلا كۆپ كىرىم ئىدى. ئالاھىدە قانۇنىغا ئاساسەن، ئۇ ئىككى ياقتىن پايدىغا ئېرىشتى. ئۇنىڭ ھەربىي ئۇنۋانى يېڭىۋاشتىن ئەسلىگە كەلدى. پارلامېنت زۇڭتۇڭ پېنسىيە پۇلى ۋە قوشۇمچە پۇللارنىڭ ھەممىسىگە ئېرىشىش كېرەك، دەپ بەلگىلىدى. يەنە بىر ئىش، سېرژانت دريې بىلەن سېرژانت مونې ۋە پولكوۋنىك شۇرتسلار يارەمچى سۈپىتىدە ئېزىنخاۋېرنىڭ يېنىدا قالىدىغان، ئۇلارنىڭ ئىش ھەققى ئىشخانا خىراجىتىدىن تۆتۈپ قېلىنىدىغان بولدى.

ئېزىنخاۋېر 1961-يىل 17-يانۋار كەچ سائەت 8 دىن 30 مىنۇت ئۆتكەندە، خوشلىشىش نۇتقى سۆزلىگىلى رادىئو ئىستانسىسى بىلەن تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىغا باردى. ئۇ سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى ئوستىدە بەكرەك توختالدى. ئۇ ئۇرۇش ۋە تىنچلىق، «ساقچى دۆلىتىدىكى ئەركىنلىك» توغرىسىدا سۆزلىدى ۋە: «بىز يەر شارى مىقياسىدا ئاتېئىزم خاراكتېرىنى

ئالغان، شەپقەتسىز، رەزىل ۋاستىلەر مەقسەت قىلىنغان دۇشمەنلىشىش ئىدىئولوگىيىسىگە يۇزلىنىپ تۇرۇۋاتىمىز» دەپ جار سالدى، ئاندىن بۇ خىل ئىدىئولوگىيە «تۇگىمەس-پۈتمەس» خەۋپ ئېلىپ كېلىدۇ، دېدى. بۇ، تالاي كىرىزىستىن، مۇشۇنداق تالاي كىرىزىسلەرگە ئەگىشىپ كېلىدىغان تالاي مۇراجىئەتلەردىن، سەرپ قىلىدىغان پۇلنى توختىماي كۆپەيتىپ «ھەممىگە قادىر ھەل قىلىش چارىسىنى» ئىزدەپ تېپىشتىن دېرەك بېرەتتى. ئېزىنىخاۋېر مۇشۇ تۇردىكى تەكلىپلەرنىڭ ھەممىسى «كېتىدىغان بەدەل بىلەن ئۇمىد قىلىپ ئېرىشكىلى بولىدىغان پايدا ئوتتۇرىسىدىكى تەڭپۇڭلۇقنى ساقلاش زۆرۈرلۈكى بىلەن... ئۆلچىنىشى كېرەك» دېدى.

ئېزىنىخاۋېر ئاخىرىدا كەچۈرۈم سورىغان ئاساستا: «ھەربىي ھازىرلىقلارنى قىسقارتىشقا... بىز يەنىلا جىددىي موھتاج... بۇ مۇشۇنداق ئۆتكۈر ۋە روشەن مەسىلە بولغانلىقتىن، مەن ئۆزۈمنىڭ بىر خىل ئۇمىدسىزلىك تۇيغۇسى ئىلكىدە بۇ جەھەتتىكى مەسئۇلىيىتىمنى تاشلاپ قويغانلىقىمنى ئېتىراپ قىلىمەن. ئۇرۇش ۋەھىمىسىنى ۋە كىشىلەرنىڭ توختىماي قىلغان نالە-زارىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن، يەنە ئۇرۇش بولۇپلا قالسا، نەچچە مىڭ يىلدىن بېرى جاپا-مۇشەققەت ئىچىدە تولىمۇ ئاستا بارلىققا كەلگەن مەدەنىي ئىنسانلارنىڭ ئۇزۇل-كېسىل ۋەيران بولىدىغانلىقىنى چۈشىنىدىغان كىشى بولغانلىقىم ئۈچۈن، بۈگۈن ئاخشام ئۇزاق مۇددەتلىك تىنچلىق ئالدىمىزدا دېيەلەيمەن» دېدى. ئۇ نۇتقىنى: «ھەر قايسى ئەل خەلقلىرى ئۆزئارا بىر-بىرىنى ھۆرمەتلەش ۋە دوستانىلىقنىڭ چەكلىمىسى بىلەن تىنچلىقتا بىللە ياشاشقا كاپالەتلىك قىلغاي» دېگەن دۇئا بىلەن تۈگەتتى.

يېڭى زۇكۇتۇڭنىڭ ۋەزىپىگە تەيىنلىنىش كۈنلىرىگە ئاز قالغاندى. ئېزىنىخاۋېرنىڭ ئاقسارايدىن چوقۇم كۆچۈپ كېتىشى

كېرەك ئىدى؛ 20-يانۋاردىن بىر نەچچە كۈن ئاۋۋال ھېنرى ۋېرىستون يۇمىلاق ئىشخانىغا كىردى. ئۇ دۆلەت نىشان كومىتېتىنىڭ بىر پارچە دوكلاتىنى تاپشۇردى. بۇ دوكلاتنى ئېزىنىخاۋېر بىر يىل ئاۋۋال تەييارلاتقۇزغانىدى. ئەمدىلىكتە بۇ دوكلاتنىڭ ۋاقتى ئۆتكەنىدى. بۇنىڭغا ھېچكىم قىزىقمايتتى. شۇنداقتىمۇ تاپشۇرۇپ ئېلىپ، سۇرەتكە تارتىۋېلىش زۆرۈر ئىدى. مۇشۇ خىزمەت ئېلىپ بېرىلىۋاتقاندا، ئېزىنىخاۋېر پېنسىلىۋانىيە كوچىسىنىڭ ئۇدۇلىدىن كېلىۋاتقان بازغان ئاۋازىنى ئاڭلىدى. يېڭى زۇڭتۇڭنىڭ رەسمىي ۋەزىپىگە تەينىلىنىشى ئۇچۇن ئىشلىتىلىدىغان كۆرەك مۇنبىرى شۇ يەردە ياسىلىۋاتاتتى. ئېزىنىخاۋېر: «قاراڭ، ھېنرى، مەن ئۇلار ياساۋاتقان دارنى ئۆلۈمگە بۇيرۇلغانلار ياتىدىغان كامېردا تۇرۇپ كۆرۈۋاتقاندەك بولۇۋاتىمەن» دېدى.

20-يانۋار ئەتىگەندە لەپىلدەپ قار يېغىۋاتاتتى. زۇڭتۇڭنىڭ ۋەزىپىگە تەينىلىنىش مۇراسىمى شۇ كۈنى ئۆتكۈزۈلەتتى. ئېزىنىخاۋېر چۈشتىن كېيىنكى نۇرغۇن ۋاقىتنى قۇرۇقدىلىپ قالغان بىخەتەرلىك ئىشكاپىغا يۆلەنگەن ھالدا ئان ۋايتمان بىلەن ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلەش بىلەن ئۆتكۈزدى. خىزمەتچىلەر بىر قاتار بولۇپ تىزىلغانىدى. ئېزىنىخاۋېر بىلەن مامىي ئۇلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ، ئۇلار بىلەن خوشلاشتى. نۇرغۇنلىرىنىڭ كۆزلىرى ياش ئىدى. كېنىنېدى ئائىلىسى، جونسون ئائىلىسى دېموكراتلار پارتىيىسىدىكى بىر تۇركۈم كىشىلەرنىڭ ھەمراھلىقىدا ئېزىنىخاۋېر بىلەن كۆرۈشۈش ئۇچۇن ئاقسارايغا كىرىپ كەلدى. چۈشتە، باش سودىيە ئېرل ۋاللېنىنىڭ ئالدىدا زۇڭتۇڭلۇق ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن ياشقا ئەڭ چوڭ كىشى زۇڭتۇڭ بولۇپ سايلانغان ئەڭ ياش كىشىگە ئورنىنى بوشىتىپ بەردى. مۇراسىمدىن كېيىن كىشىلەرنىڭ پۇتۇن دىققەت-ئېتىبارى ئەر-خوتۇن كېنىنېدىلارغا

مەركەزلەشكەن چاغدا، ئەر-خوتۇن ئېزىنخاۋېرلار يان ئىشكىتىن (غىپىددىلا) چىقىپ كەتتى. ئۇلار گېدىسبۇرگقا قاراپ يولغا چىقتى. ئۆزلىرىگە تولىمۇ تونۇش يول بىلەن ئۆيىگە — دېھقانچىلىق مەيدانىغا قايتتى.

ئۇرۇش يىللىرىنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن، ۋاشىنگتوندا شتاب باشلىقلىرى باش قوشۇش كېڭىشىنىڭ رەئىسى بولغان، نيۇ-يورکتا كولومبىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مەكتەپ مۇدىرلىقىنى ئۆتىگەن، پارىژدا ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ باش قوماندانى ۋە سەككىز يىل زۇڭتۇڭ بولغان ئېزىنخاۋېر دەم ئېلىشقا چىققاندىن كېيىنكى تۇرمۇشىنى تەسەۋۋۇر قىلدى. ئۇ تۇرلۇك ئويلاردا بولدى: تېكساستىن بىر فېرما سېتىۋېلىش، ۋېسكانغا بىر داچا سېلىش، سەيلى-ساياھەت قىلىش، مامىي بىلەن قەدىمكى ۋە بۇگۈنكى ئىشلار توغرۇلۇق پاراڭلاشقاچ، ئېقىن بويىدا ئولتۇرۇپ بېلىق تۇتۇشنى كۆڭلىگە پۈككەندى... ئۇ، ۋەتەن ئۈچۈن 50 يىل خىزمەت قىلىپ، ماغدۇرۇم ئۇزۇلدى، ئەمدى دەم ئېلىشىم كېرەك، دېگەن قاراشتا چىڭ تۇردى. يېغىنلارغا قاتناشماي، نۇتۇق سۆزلىمەي، دۆلەتنىڭ جىددىي مەسىلىلىرىنى بىر تەرەپ قىلىش ئىشلىرىغىمۇ ئارىلاشماي، سۈرەتتەك مەنزىرىلىك ماكاندا ئۆزىنىڭ ئەسلىمىسىنى يازسا بولاتتى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ گېدىسبۇرگدىكى دېھقانچىلىق مەيدانى فورنوندا ئىدى. بۇ دېھقانچىلىق مەيدانىنى مامىي ئىككىسى بەك ياخشى كۆرەتتى. قىش پەسلىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، بۇ يەرنىڭ ھاۋاسى مۆتىدىل ۋە كىشىگە يېقىشلىق، ئورنىمۇ بەك ياخشى ئىدى. ئۇلار سەھرادا تۇردى. لېكىن ۋاشىنگتون بىلەن نيۇ-يورکتا يېقىن ئىدى. ۋاشىنگتون بىلەن نيۇ-يورکتا پات-پات بېرىپ تۇرسا بولاتتى. شەنبە كۈنلىرى دوستلىرىنىڭ ئۇلارنى يوقلاپ كېلىشىگىمۇ قولاي ئىدى.

دېھقانچىلىق مەيدانى 246 ئىنگلىز مو يەرنى

ئىگىلىگەنىدى. بۇنىڭدىن باشقا، ئېزىنخاۋېر 305 مو ئىنگلىز يەرنى ئىجارىگە ئالدى. ئۇ بىر قىسىم يەرلەرنى سېتىۋالدى. چۈنكى ئۇ ئەجدادى 18-ئەسىردە ماكانلاشقان جايدا ماكان تۈتۈشنى ياخشى كۆرەتتى. بۇ يەردىكى تۈپراقنىڭ ئۆتمۈشتىكى مۇنبەت هالىتىگە قايتۇرۇش پۈرسىتىگە ئېرىشكەنلىكىدىن تولىمۇ خۇش بولاتتى. ئۇ زىرائەت بىلەن بېدىنى نۆۋەتلەشتۈرۈپ تېرىدى، ئاساسەن كۆممىقوناق، ئارپا، دادۇر ۋە قىزىل قوناق تېرىدى. ئۇ مۇشۇ خىلدىكى يەم-خەشەكلەر بىلەن قىش پەسلىدە ئېسىل سورتلۇق نەچچە ئانگوس كالىلىرىنى باقتى. ئاساسىي كىرىم مۇشۇ كالىلاردىن كىرەتتى. نەۋرىلىرىنىڭ مىنىشى ئۈچۈن ئات، كۆڭۈل ئېچىشى ئۈچۈن ئىت، ئانگوس موزايلىرىنى ئەمدۇرۇش ئۈچۈن گورستەيىن ساغلىقتىن 14نى باقتى. ئۇنىڭ تۇرالغۇسى سىرتتىن قارىماققا كۆچمەنلەر دەۋرىنىڭ ئۇسلۇبىدا سېلىنغان بولسىمۇ، لېكىن ئىچىدىكى ئەسلىمىلەرنىڭ هەممىسى زامانىۋىلاشقانىدى. ئەينەكلىك دەهلىز كىتاب ئوقۇش ۋە رەسىم سىزىش ئۈچۈن ناهايىتى ياخشى جاي ئىدى. ئېزىنخاۋېر زۇڭتۇڭ بولغان چاغدا كۈندۈزى مامېينى كەمدىن - كەم كۆرەتتى. گېدىسبۇرگدا بولسا، ئېزىنخاۋېر هەمىشە مامېيغا هەمراه بولۇپ كۈن نۇرى تولۇق چۈشىدىغان دەهلىزده تۇرۇپ ياپېيشىل ئېتىزلىقلارنى تاماشا قىلاتتى.

يېرىم يىللىق «خاتىرجەم روهىي هالەت» تىن كېيىن ئېزىنخاۋېر ئوغلى جون ۋە قوش كۈنلۈك نەشرىياتنىڭ ئالىي دەرىجىلىك مۇهەررىرى ساموئېل ۋاننىڭ يارىدىمى ئارقىسىدا «ئاقسارايدىكى كۈنلەر» دېگەن ئەسلىمىسىنى يېزىشقا كىرىشتى. باشقىلار يارىدەم بەرگەن بولسىمۇ، زۇڭتۇڭ ئەسلىمىسىنى يېزىش «ياۋروپاغا يۈرۈش قىلىش»نى يازغاندىن كۆپ قېيىن ئىدى. «ياۋروپاغا يۈرۈش قىلىش» غەلىبە قازىنىش توغرۇلۇق يېزىلغان بولۇپ، ئاخىرى تەسىرلىك هىكايىلەر بىلەن

ئاياغلاشقانىدى؛ ئەمما ئاقسارايدىكى ئەسلىمىدە تېخىمۇ ھەل بولمىغان مەسىلىلەرنى يېزىشقا توغرا كېلەتتى. نەتىجىسىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ھېچكىم پەرەز قىلالمايتتى. بۇ ئەھۋال خىزمەتكە بەلگىلىك قىيىنچىلىق ئېلىپ كېلەتتى. تۆت يىللىق تىرىشىش ئارقىلىق ئىككى تومۇق «ئاقسارايدىكى كۈنلەر» يېزىلىپ بولۇندى. بۇ كىتابنىڭ بىرىنچى تومى 1963-يىل 9-نويابىر «ئىسلاھات ئۆچۈن بېرىلگەن ھوقۇق» دېگەن نام بىلەن؛ ئىككىنچى تومى 1965-يىلى «تىنچلىق ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش» دېگەن نام بىلەن نەشر قىلىندى. مەشھۇر سىياسىي ئۇبزورچى جامېس رىستون «نيۇ-يورك ۋاقتى گېزىتى» گە بىر پارچە ئوبزور يېزىپ بۇ كىتابنى ماختىدى. قوش كۈنلۈك نەشرىيات بۇ كىتابنىڭ بىرىنچى تومىنى 12 مىڭ 500 نۇسخا باستى. باشتا سېتىلىشى ناھايىتى ياخشى بولدى. لېكىن، «ئىسلاھات ئۆچۈن بېرىلگەن ھوقۇق» نەشر قىلىنىپ ئىككى ھەپتىدىن كېيىن زۇڭتۇڭ كېننېدى سۇيىقەستكە ئۇچرىدى. بۇ ئىش جامائەتچىلىكنىڭ ئېزىنىخاۋېرغا بولغان قىزىقىشىنى بېسىپ چۈشتى. كىتابنىڭ سېتىلىش مىقدارى تۆۋەنلەپ كەتتى. «تىنچلىق ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش»، «ياۋروپاغا سەپەر» دەك ئۇنداق تېز سېتىلمىدى. «ئاقسارايدىكى كۈنلەر» دىن كېيىن ئېزىنىخاۋېر تەرجىمھال خاراكتېرلىك «بىكارچىلىقتىكى پاراڭلار: دوستلارغا ئائىلە توغرىسىدا پاراڭ» ناملىق كىتابنى يازدى. بۇ كىتاب بىر قەدەر كۆپ تارقىتىلدى. «نيۇ-يورك ۋاقتى گېزىتى» ئوبزور ئېلان قىلىپ: «بىكارچىلىقتىكى پاراڭلار بىزنىڭ دەۋرىمىزدىكى كىشىلەرنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشىپ كېلىۋاتقان قەھرىمانىنىڭ ئوبرازىنى جانلىق ۋە تەسىرلىك يورۇتۇپ بەرگەن» دېدى.

يېشىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ ئېزىنىخاۋېرنىڭ سالامەتلىكى بارغانچە يامانلىشىپ كەتتى. ئۇ 70 ياشقا تولغان

كۈنى يېڭىلا قۇرۇلۇق ئارمىيە باش شتاب باشلىقلىقىغا ئۆستۈرۈلگەن ۋېستمورلاند ئۈنى يوقلاپ كەلدى. ئېزىنخاۋېر ۋېستمورلاندنى تەبرىكلىدى. قۇرۇقلۇق ئارمىيىنى ياخشى باشقۇرۇشنى تەۋسىيە قىلدى. شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن قۇرۇقلۇق ئارمىيە دوخۇيې ئەترىتى ئېزىنخاۋېزىتىڭ ئۆيىنىڭ سىرتىدا ئۈنىڭ ئۈچۈن كېچىلىك مۇزىكا ئورۇنداپ بەردى. چاقلىق ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان ئېزىنخاۋېر دېرىزە تۈۋىگە بېرىپ كىچىك دۆلەت بايرىقىنى پۇلاڭلىتىپ، كۈلۈمسىرىگەن هالدا رەھمىتىنى بىلدۈردى. ناهايىتى روشەنكى، ئۈنىڭ تېنى تولىمۇ ئاجىزلىشىپ، كەتكەنىدى، ئۈنى كىملا كۆرسە كۆزىگە ياش ئالماي قالمايىتتى. لېكىن، ئۇ ناهايىتى خاتىرجەم هەم خۇشال ئىدى. ئۇ ئوغلى جونغا ئۆزىنىڭ خاتىرجەم ئىكەنلىكىنى، چۈنكى پارلامېنت سابىق زۇڭتۇڭلارنىڭ تۇل قالغان ئاياللىرىنىڭ خىزمەت قىلىشى توغرۇلۇق قانۇن ماقۇللىغانلىقىنى دېدى. «بۇ يىل ئاۋغۇستتا، — دېدى ئۇ، — مەن خۇدانىڭ دەرگاهىغا كېتىشىم مۇمكىن، شۇڭا بىردىنبىر خاتىرجەم بولالمايدىغىنىم مامىيې ئىدى. بۇ قانۇن مېنى بۇ جەھەتتىن ئاساسەن خاتىرجەم قىلىپ قويدى.»

ئەجەل يېقىنلاشقانسېرى ئېزىنخاۋېر ئۆيدىكىلىرىنى سېغىنىدىغان بولۇپ قالدى. 1968-يىلى شۆكرانە بايرىمىدا مامىيې ئۆيدىكى هەر بىر كىشىنى ئۈنىڭ بىلەن بىرگە زىياپەتتە بىللە بولۇشقا ئورۇنلاشتۇردى. كېلىنى ئۈنىڭ چىرايىنىڭ قورقۇنچلۇق ئىكەنلىكىنى هېس قىلدى. «قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئەدىيالىنى يېپىنۇۋالغان ئىكې قاغجىراپ قالغان دەرەخكە ئوخشايتتى. چىرايى تاتىرىپ كەتكەن، يېشىل كۆزلىرى كىشىنى هەيران قالدۇراتتى.»

1969-يىل 24-مارت ئېزىنخاۋېرنىڭ يۈرەك كېسىلى قاتتىق تۇتتى. ئۇنىڭ يۈرىكى ئاجىزلىشىپ كېتىۋاتقانىدى.

دوختۇر بۇرنىدىن نەيچە تىقىپ كىسلورود بەردى. ئېزىنخاۋېر هاياتىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى سەزدى. ئۇ جونغا «ئاپىسىغا ياخشى قاراشنى» تاپىلىدى. 28-مارتقا كەلگەندە كېسەل يەنىمۇ يامانلىشىپ كەتتى، ئىكې يەسلا جان تالىشىپ: «دېرىزىنى يېپىپ قويۇڭلار!» دەپ توۋلىدى. كۇن نۇرى ئۇنىڭ كۆزلىرىنى چېقىپ كەتكەندى. دېرىزە يېپىپ قويۇلدى، ئۆي ئىچى قاپقاراڭغۇچىلىق ئىچىدە قالدى. ئېزىنخاۋېر ماميېغا تىكىلىپ قاراپ، ئۇنىڭ قوللىرىنى چىڭ تۇتۇپ تۆۋەن ئاۋازدا: «سۆيۇملۇكۇم، بىز ئايرىلمىغان بولدۇق. مېنى پەرۋەردىگار چاقىرىپ ئەكېتىۋاتىدۇ» دېدى ۋە شۇئان جان ئۇزدى.

ئېزىنخاۋېرنىڭ هاياتى ئاخىرلاشقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئىسمى تارىختىكى ئەڭ زور ۋەقە—نېمىس فاشىستلىرىنى گۇمران قىلىش بىلەن باغلانغانىدى. جاپالىق يىللاردا ئېزىنخاۋېر ئىتتىپاقداش ئارمىيە ياۋروپاغا يۇرۇش قىلغۇچى قوشۇننىڭ باش قوماندانى بولۇش سۈپىتىدە ئۇرۇشنىڭ غەلىبىسى ئۈچۈن مۇهىم تۆهپە قوشقانىدى. شۇنىڭدىن تارتىپ ئۇنىڭ ئىسمى دۇنيا خەلقىنىڭ ئومۇميۈزلۈك ماختىشىغا سازاۋەر بولدى. ئۇرۇشتىن كېيىن، 1953-1961-يىللارغىچە ئېزىنخاۋېرنىڭ ئىسمى ئامېرىكا زۇكتۇكى سۈپىتىدە «ئۇرۇش گىرۋىكى سىياسىتى» ۋە «سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى سىياسىتى» بىلەن باغلىنىپ قالدى. نۇرغۇن پاكىتلار شۇنى چۈشەندۇردىكى، ئۇنىڭ تۆهپىسى بىلەن خاتالىقىغا نىسبەتەن ئامېرىكا خەلقى ۋە دۇنيا خەلقىنىڭ كۆڭلىدە سان بار. شۇنداقتىمۇ ئۇنى خەلق 2 - دۇنيا ئۇرۇشىدىكى مەشهۇر گېنېرال سۈپىتىدە ياد ئېتىدۇ.

ئېزىنخاۋېر يىلنامىسى

داۋىد دۆلىت ئېزىنخاۋېر 1890-يىلى 14-ئۆكتەبىر ئامېرىكا تېكساس شتاتىنىڭ داننېسىندا تۇغۇلۇپ، كانزاس شتاتىنىڭ ئابىيېلومدا چوڭ بولدى.

1900-يىل 4-ئىيۇل ئابىيېلوم باشلانغۇچ مەكتىپىدە ئوقۇدى.

1904-يىل ياز — 1909-يىل ماي ئابىيېلوم ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوقۇدى.

1911-يىل 14-ئىيۇن ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىگە ئوقۇشقا كىردى.

1915-يىل ئىيۇن ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىنى پۈتتۈردى.

1915-يىل سېنتەبىرنىڭ ئوتتۇرىلىرى، تېكساس شتاتى سان ئانتونىئودىكى لېنستونسامبۇرگ ھەربىي لاگېرىغا ھەربىي خىزمەت ئۆتەش ئۈچۈن ئەۋەتىلدى. بىر يىلدىن كېيىن يېڭى قۇرۇلغان قۇرۇقلۇق ئارمىيە 57-پىيادە ئەسكەرلەر پولكىغا ھەربىي لاۋازىمەت ئوفىتسېرلىقىغا ئەۋەتىلدى.

1916-يىل 1-ئىيۇل دېنۋېر شەھىرىدە ماري گېنىۋا دوۋد (ماميې) بىلەن توي قىلدى.

1917-يىل 24-سېنتەبىر چوڭ ئوغلى دوۋد دۆلىت (ئاگى) دۇنياغا كەلدى.

1917-يىل دېكابىر كانزاس شتاتى لۇۋېنۋوسبۇرگدىكى تەلىم-تەربىيە مەركىزىگە ئىككىنچى لېيتېنانت بولۇپ يۆتكەلدى.

1918-يىل فېۋرال 65-ساپيورلار چوڭ ئەترىتىگە

قاتناشتى. بۇ تارماق قوشۇن ئەسلىدە 301-تانكا باتالىئونى ئىدى. باھار پەسلىدە ياۋروپا ئۇرۇش مەيدانىغا ئەۋەتىش قارار قىلىنغانىدى.

1918-يىل 14-ئۆكتەبىر پود پولكوۋنىكلىققا ئۆستۈرۈلدى. (ۋاقتىلىق)

1918-يىل 11-يانۋار گېرمانىيە ئۇرۇشتا يېڭىلدى. كومپىيېگنېدا ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمى ئىمزالاندى. شۇنىڭ بىلەن 1 - دۇنيا ئۇرۇشى ئاياغلاشتى.

1919-يىل كۈزدە، باتتون بىلەن ھەمكارلىشىپ تانكىستلار مەكتىپى قۇردى. ئۇلار ئۇ يەردە ئوقۇغۇچى ھەم تەربىيىچى بولدى. ئىككىسى ئايرىم-ئايرىم ھالدا تانكا باتالىئونىغا قوماندانلىق قىلدى. ئېزىنخاۋېر بىلەن باتتون «جان دوستلار» دىن بولۇپ قېلىشتى.

1920-يىل 1-يانۋار ئامېرىكا ھەربىيلەرنىي كۆپلەپ كەسىپ ئالماشتۇردى. ھەربىي خىزمەت ئۆتەۋاتقان قوشۇندا 130 مىڭ كىشى قالدى. ئېزىنخاۋېرنىڭ كاپىتان ئۇنۋانى ئەسلىگە كەلدى. ئۇچ كۈندىن كېيىن مايورلۇققا ئۆستۈرۈلدى. ئۇ مۇشۇ ئۇنۋان بىلەن 16 يىلدىن ئارتۇق ۋاقىتنى ئۆتكۈزدى.

1921-يىل 2-يانۋار چوڭ ئوغلى ئاگىي سكارلاتتىنا بەزگىكى بىلەن ئاغرىپ قازا قىلىپ كەتتى.

1922-يىل يانۋار پاناماداا تۇرۇشلۇق ئامېرىكا 20-بىرگادىسىنىڭ مۇدىر شتاب باشلىقلىقىغا تەيىنلىنىپ، پاناماغا يۇرۇپ كەتتى.

1923-يىل 3-ئاۋغۇست 2 - ئوغلى جون ئېزىنخاۋېر دۇنياغا كەلدى.

1925-يىل ئاۋغۇست لۇنۇۋوس شتاب باشلىقلىرى ئىنستىتۇتىغا ئۆگىنىشكە باردى.

1928-يىل يانۋار مايكىنربۇرگدىكى قۇرۇقلۇق

ئارمىيىسى ئۇنىۋېرسىتېتىغا بىلىم ئاشۇرغىلى بارىدى.

1929-يىل نويابىر — 1933-يىل يانۋار ئامېرىكا قۇرۇقلۇق ئارمىيە مىنىستىرلىقىنىڭ مۇئاۋىن مىنىستىرى ئىشخانىسىنىڭ ياردەمچىسى بولدى. ئاساسلىق ۋەزىپىسى: كېلەر قېتىملىق ئۇرۇشقا ئامېرىكا سانائەت خادىملىرىنى سەپەرۋەر قىلىش پىلانىنى تۈزۈشكە، بۇنىڭدىن باشقا مەخسۇس تەتقىقات ئىشلىرىغا مەسئۇل بولۇش ئىدى.

1933-يىل فېۋرال — 1935-يىل 30-سېنتەبىر ماك ئارتۇرنىڭ ئىشخانىسىنىڭ ياردەمچىسى بولدى. دائىم ماك ئارتۇرنىڭ خەت-چەك ۋە نۇتۇقلىرىنى تەييارلاش، شتاب باشلىقىنىڭ يىللىق دوكلات يېزىشىغا ئوخشاش ئىشلارنى قىلدى.

1935-يىل ئۆكتەبىر — 1939-يىل ئاخىرى ماك ئارتۇر بىلەن بىللە فىلىپپىنگە بېرىپ، فىلىپپىندا تۇرۇشلۇق ئامېرىكا مەسلىھەتچىلەر ئۆمىكىنىڭ ياردەمچىسى بولدى.

1939-يىل 1-سېنتەبىر گېتلېر پولشاغا ھۇجۇم قىلدى. 3-سېنتەبىر ئەنگلىيە بىلەن فرانسىيە گېرمانىيىگە ئۇرۇش ئېلان قىلدى، شۇنىڭ بىلەن 2 - دۇنيا ئۇرۇشى پارتلىدى.

1939-يىل 13-دېكابىر ئېزىنخاۋېر فىلىپپىندىن ئامېرىكىغا قايتتى. يولغا چىقىشتىن ئاۋۋال ئۇ ماك ئارتۇر بىلەن فىلىپپىن زۇڭتۇڭىنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى. ئۇ «ئاجايىپ تالانتقا، مول بىلىمگە ۋە جەلپ قىلارلىق رەھبەلىك سەنئىتىگە ئىگە» دەپ تەرىپلەندى.

1939—1942-يىل ئۇرۇش ۋەزىيىتىنىڭ تەرەققىياتىغا ئۇيغۇنلىشىش ئۈچۈن ئامېرىكا قوشۇنى 190 مىڭدىن 5 مىليونغا كۆپەيتىلدى.

1940-يىل 11-ئىيۇل 3-دىۋىزىيە 15-پىيادە ئەسكەرلەر بىكىتۈەننىڭ مۇئاۋىن پولك باشلىقلىقىغا تەينىلەندى.

1941-يىل 11-مارت ئېزىنخاۋېر پولكوۋنىكلىققا ئۆستۈرۈلدى.

1941-يىل 11-ئىيۇن شتاب باشلىقى مارشالل ئېزىنخاۋېرنى 3-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىنىڭ شتاب باشلىقلىقىغا تەيىنلىدى.

1941-يىل 7-دېكابىر ياپونىيە پيورل-خاربور پورتىغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلدى. تىنچ ئوكيان ئۇرۇشى پارتلىدى.

1941-يىل 8-دېكابىر ئامېرىكا بىلەن ئەنگلىيە ياپونىيەگە ئۇرۇش ئېلان قىلدى.

1941-يىل 14-دېكابىر ئېزىنخاۋېرنىڭ خىزمىتى باش شتابقا يۆتكەلدى، ئاۋۋال ئۇرۇش قىلىش باشقارمىسى يېراق شەرق بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، كېيىن باشقارما باشلىقى بولدى.

1942-يىل 10-مارت ئېزىنخاۋېرنىڭ دادىسى داۋىد ئېزىنخاۋېر ۋاپات بولدى.

1942-يىل 3-مارت باش شتاب ئۇرۇش قىلىش باشقارمىسى بىلەن پىلان باشقارمىسى بىرلەشتۇرۇلۇپ، ئۇرۇش قىلىش باشقارمىسى قىلىندى. ئېزىنخاۋېر باشقارما باشلىقلىقىغا تەيىنلىنىپ، ھوقۇق دائىرىسى كېڭىيىپ، گېنېرال مايورلۇققا ئۆستۇرۇلدى. ئۇرۇش قىلىش باشقارمىسىدىكى 107 ئوفىتسېر ئېزىنخاۋېرنىڭ بىۋاسىتە رەھبەرلىكىدە خىزمەت قىلدى.

1942-يىل 23-مارت ئېزىنخاۋېر تەكشۈرۈشكە ئەنگلىيەگە باردى. 3-ئىيۇن ۋاشىنگتونغا قايتتى. 8-ئىيۇن تەكشۈرۈشتىن قايتىپ كېلىپ «ياۋروپا ئۇرۇش رايونى قوماندانلىقىنىڭ يولىيورۇقى» نىڭ ئورنىگىنالىنى تۇزۇپ باش شتاب باشلىقى مارشاللىغا سۇندى.

1942-يىل 11-ئىيۇن ئامېرىكىنىڭ ياۋروپا ئۇرۇش رايونىدا تۇرۇشلۇق قوماندانلىقىغا تەيىنلىنىپ، 24-ئىيۇن لوندونغا باردى.

1942-ئىيۇل ئېزىنخاۋېر گېنېرال لېيتېنانتلىققا ئۆستۇرۇلدى.

1942-يىل 25-ئىيۇل ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر شتاب

باشلىقلىرى كېڭىشى يىغىن ئېچىپ شىمالىي ئافرىقىدىكى «مەشئەل» ھەربىكتىنى مۇزاكىرە قىلدى، 14-ئاۋغۇست ئىتتىپاقداش ئارمىيە شتاب باشلىقلىرى كېڭىشى ئېزىنئاۋېرنى ئىتتىپاقداش ئارمىيە باش قوماندانلىقىغا تەينىلەش، «مەشئەل» پىلانىنى يولغا قويۇش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

1942-يىل 8-نويابىر گېنېرال ئېزىنئاۋېر باشچىلىقىدىكى ئامېرىكا-ئەنگلىيە يىراقتا يۈرۈش قىلغۇچى ئارمىيىسى ماراكەش بىلەن ئالجىرىيە دېڭىز ساھىلىدا قۇرۇقلۇققا چىقتى. «مەشئەل» پىلانىنى يولغا قويۇشقا ئامېرىكىنىڭ 13 دىۋىزىيىسى، 650 ھەربىي پاراخوتى ۋە تىرانسپورت كېمىلىرى قاتناشتى. بىرىنچى تۇركۈمدە قۇرۇقلۇققا چىققان ئەسكىرىي كۈچ 110 مىڭغا يەتتى، 1700 ئايروپىلان ئىشلىتىلدى.

1943-يىل 20-يانۋار ئېزىنئاۋېر گېنېرالىققا ئۆستۈرۈلدى.

1943-يىل14 — 24-يانۋار روزۋېلت، چېرچىللار كاسابلانكىدا ئۇچرىشىپ، بىرلىشىپ ئۇرۇش قىلىش ۋە ئۇرۇشتىن كېيىن گېرمانىيىنى شەرتسىز تەسلىم قىلىش قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى.

1943-يىل 20-مارت — 13-ماي ئىتتىپاقداش ئارمىيە تۇنىستا گېرمانىيە-ئىتالىيە فاشىست ئارمىيىسىگە قارشى ھۇجۇمنى قانات يايدۇردى. 7-ماي ئايرىم-ئايرىم ھالدا تۇنىس شەھىرىنى ۋە بىزېرتا پورتىنى ئىشغال قىلدى. 2 يۈز 50 مىڭ گېرمانىيە ئارمىيىسى 13-ماي تەسلىم بولغانلىقىنى جاكارلىدى. شۇنىڭ بىلەن، ئىتتىپاقداش ئارمىيە شىمالىي ئافرىقىدىكى گېرمانىيە-ئىتالىيە ئارمىيىسىنى تەلتۆكۈس تازىلىدى.

1943-يىل 10-ئىيۇل — 17-ئاۋغۇست ئىتتىپاقداش ئارمىيە سىتسىلىيە ئارىلىدا قۇرۇقلۇققا چىقتى. بۇ قېتىمقى

ئوپېراتسىيىگە ئىتتىپاقداش ئارمىيىدىن 470 مىڭدىن ئارتۇق ئەسكەر قاتناشتى. بۇنىڭدىن باشقا، 4000دىن ئارتۇق ئايروپىلان، ھەر خىل ئۇرۇش ۋە ياردەمچى پاراخوتلاردىن 3200 ئىشقا سېلىندى، 38 كۈنگە سوزۇلغان ئۇرۇش ئارقىلىق، گېرمانىيە-ئىتالىيە ئارمىيىسىدىن 1 مىليون 670 مىڭ ئادەم يوقىتىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە گېرمانىيە ئارمىيىسىدىن 37 مىڭ كىشى بار. 1000 ئايروپىلان ئولجا ئېلىندى.

1943-يىل 24-ئىيۇل مۇسسولىن فاشىست كومىتېتىدا ئاۋازغا قويۇلغاندا ئىشەنمەسلىككە ئۇچرىدى. ئەتىسى، 25-ئىيۇل مۇسسولىن ھۆكۈمىتى ئاغدۇرۇلدى، بۇ فاشىست كاتتىۋىشىنى ئىتالىيە پادىشاھى بارلىق ۋەزىپىلىرىدىن ئېلىپ تاشلاپ، تۈرمىگە تاشلىدى. بادوگلېئو بۇيرۇققا بىنائەن يېڭى ھۆكۈمەت تەشكىللىدى.

1943-يىل 3-سېنتەبىر ئىتالىيە ھۆكۈمىتى ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمى تۈزدى. 8-سېنتەبىر بادوگلېئو ھۆكۈمىتى ئىتتىپاقداش ئارمىيىگە شەرتسىز تەسلىم بولدى.

1943-يىل 7-دېكابىر ئېزىنخاۋېر «زوراۋان» ھەرىكىتىگە قاتنىشىدىغان ئىتتىپاقداش ئارمىيىنىڭ يىراققا يۈرۈش قىلغۇچى قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانلىقىغا تەيىنلەندى.

1943-يىل 28-نويابىر — 1-دېكابىر چېرچىل، روزۋېلت ۋە ستالىنلار تېھراندا ئەنگلىيە، ئامېرىكا ۋە روسىيە قاتارلىق ئۈچ دۆلەت باشلىقلىرى يىغىنى ئۆتكۈزۈپ «تېھران خىتابنامىسى»نى ئېلان قىلدى.

1944-يىل 6-ئىيۇن — 18-ئىيۇل ئەنگلىيە، ئامېرىكا فرانسىيىنىڭ شىمالىدا نورماندىيە ئوپېراتسىيىنى ئېلىپ بېرىپ، 2 - ئۇرۇش مەيدانىنى ئاچتى.

1944-يىل 23-ئىيۇل ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ نورماندىيىدە قۇرۇقلۇققا چىققان ئومۇمىي ئادەم سانى 770 مىڭغا

يەتتى. 1 ـ گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسىدىن 73 مىڭ ئادەم يارلاندى ۋە ئۆلدى. ئەنگلىيە، كانادا ئارمىيىسىنىڭ قۇرۇقلۇققا چىققان ئومۇمىي ئادەم سانى 501 مىڭغا يەتتى. يارلانغان ۋە ئۆلگەنلەر سانى 49 مىڭغا يەتتى. دەرھال يۆتكىگىلى بولمىغان ئامېرىكا زاپاس قىسىملىرى ئەنگلىيىدە بۇيرۇق كۈتۈپ تۇردى.

1944ـيىل 21ـئىيۇل ئېزىنخاۋېر «كۆزەينەكلىك يىلان» ئوپېراتسىيىسىنىڭ ئەييارلىق خىزمىتىنى شەخسەن كۆزدىن كەچۈرگىلى نورماندىيىگە قاراپ ئۇچتى. 25ـئىيۇل ئەتىگەندە «كۆزەينەكلىك يىلان» ئوپېراتسىيىسى باشلاندى. 2500 بومبارداىمانچى ئايروپىلان گېرمانىيە ئارمىيىسى جېنىدىلىرىغا 4000 تونىنىدىن ئارتۇق بومبا تاشلىدى.

1944ـيىل 1ـئاۋغۇست يېڭىدىن تەشكىل قىلىنغان گېنېرال باتتوننىڭ 3ـگۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى بېرىتانىيىنى ئاستىن-ئۈستۈن قىلىۋەتتى.

1944ـيىل 7ـئاۋغۇست ئېزىنخاۋېر نورماندىيىدە ئالدىنقى سەپ قوماندانلىق پونكتى قۇردى.

1944ـيىل 2ـسېنتەبىر ئايروپىلان مەجبۇرىي يەرگە قونغانلىقتىن ئېزىنخاۋېرنىڭ تىزى قايرىلىپ كەتتى.

1944ـيىل 20ـسېنتەبىر ئېزىنخاۋېر بەش يۈلتۇزلۇق گېنېراللىققا كۆتۈرۈلدى.

1944ـيىل 15ـدېكابىر گىتلېر 28 دىۋىزىيىنى يىغىپ، 2000 تانكا، 3000 كۇرەشچى ئايروپىلان بىلەن ئاردېن رايونىدا قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتتى.

1945ـيىل 4ـفېۋرال — 11ـفېۋرال ئەنگلىيە، ئامېرىكا ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى دۆلەت باشلىقلىرى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قىرىمدىكى يالتادا يىغىن ئۆتكۈزۈپ، «يالتا كېلىشىمى»نى ئىمزالىدى.

1945ـيىل 23ـمارت ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيە ئارمىيىسى

رۇر رايونغا ھۇجۇم قوزغىدى. 18-ئاپرېل 317 مىڭ گېرمانىيە قوشۇنى ئىتتىپاقداش ئارمىيىگە تەسلىم بولدى. بۇ، بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا ئەڭ چوڭ كوللېكتىپ تەسلىم بولۇش بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

1945-يىل 11-ئاپرېل ئامېرىكا ئارمىيىسى سىمپسوننىڭ 9-گۇرۇپپىۋوي ئارمىيىسى قارمىقىدىكى ئالدىن يۈرەر قىسىملىرى ئېلبا دەرياسىغا يېتىپ باردى.

1945-يىل 12-ئاپرېل ئامېرىكا زۇڭتۇڭنى روزۋېلت ۋاپات بولدى، مۇئاۋىن زۇڭتۇڭ ترۇمەن زۇڭتۇڭ بولدى.

1945-يىل 25-ئاپرېل ئامېرىكا ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى ئارمىيىسى دېرىسدېننىڭ شىمالىدا ئۇچراشتى.

1945-يىل 25-ئاپرېل — 21-ئىيۇن 51 دۆلەتنىڭ ۋەكىلى ئامېرىكىنىڭ سان فرانسىسكودا بىرلەشكەن دۆلەتلەر ئاساسىي قانۇنلۇق تۈزۈمى يىغىنى چاقىرىپ، بىرلەشكەن دۆلەتلەر ئەھدىنامىسى ئىمزالىدى.

1945-يىل 28-ئاپرېل مۇسسولىنىغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلدى.

1945-يىل 30-ئاپرېل گىتلېر ۋە ئۇنىڭ ئايالى ئېۋا برائۇن ئۆزلىرىنى ئۆلتۈرۈۋالدى، ئۇلارنىڭ جەسەتلىرى باش مىنىستىر مەھكىمىسىنىڭ گۇللۇكىدە كۆيدۈرۈلدى.

1945-يىل 30-ئاپرېل سوۋېت ئارمىيىسى بېرلىندىكى پارلامېنت بىناسىنى ئىشغال قىلدى، پارلامېنت بىناسى ئۇستىدە قىزىل بايراق لەپىلدىدى.

1945-يىل 2-ماي سوۋېت ئارمىيىسى بېرلىننى ئىشغال قىلدى.

1945-يىل 8-ماي مارشال كېيتېل گېرمانىيە باش قوماندانلىق شتابىغا ۋاكالىتەن شەرتسىز تەسلىم بولۇش تەسلىمنامىسىگە قول قويدى. ياۋروپا ئۇرۇشى شۇنىڭدىن

ئېتىبارەن ئاياغلاشتى.

1945-يىل 12-ئىيۇن لوندوندا فاشىستلارغا قارشى ئۇرۇش غەلىبىسىنى تەبرىكلەش چوڭ يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. ئېزىنخاۋېر تەكلىپكە بىنائەن يىغىنغا قاتناشتى ۋە نۇتۇق سۆزلىدى.

1945-يىل 18-ئىيۇن ئېزىنخاۋېر ۋاشىنگتونغا بېرىپ، پارلامېنتتا نۇتۇق سۆزلىدى.

1945-يىل 20-نويابىر زۇڭتۇڭ ترۇمىن مارشاللنىڭ شتاب باشلىقلىق ۋەزىپىسىدىن بەرگەن ئىستېپاسىنى قوبۇل قىلىپ، ئېزىنخاۋېرنى شتاب باشلىقلىق ۋەزىپىسىگە قويدى. 3-دېكابىر ئېزىنخاۋېر ۋەزىپىگە ئولتۇردى.

1948-يىل 7-فېۋرال ئېزىنخاۋېر باش شتاب باشلىقلىق ۋەزىپىسىدىن ئىستېپا بەردى. بۇ ۋەزىپىگە برادلېي قويۇلدى.

1948-يىل 1-ئىيۇن ئېزىنخاۋېر كولومبىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇدىرلىقىغا تەيىنلەندى. پۈتۈن ئائىلىسى مۇدىرلار قورۇسىغا كۆچۈپ كىردى.

1948-يىل دېكابىرنىڭ ئاخىرى ئېزىنخاۋېرنىڭ «ياۋروپاغا يۈرۈش قىلىش» ناملىق ئەسلىمىسى نەشردىن چىقتى.

1949 - يىل باهاردا زۇڭتۇڭ ترۇمىننىڭ ئىلتىماسىغا ئاساسەن ئېزىنخاۋېر غەيرىي رەسمىي هالدا شتاب باشلىقلىرى كېڭىشى رەئىسلىكىنى ئۆتەيدىغان بولدى.

1950-يىل 25-ئىيۇن چاۋشيەن ئۇرۇشى پارتلىدى، ترۇمىن ئەسكەر ئەۋەتىپ بۇ ئۇرۇشقا قوراللىق ئارىلاشتى.

1950-يىل 25-ئۆكتەبىر جۇڭگو خەلق پىدائىيلار ئارمىيىسى قوماندان پىڭ دېخۇەينىڭ باشچىلىقىدا يالوجياڭ دەرياسىدىن ئۆتۈپ، چاۋشيەن خەلقنىڭ ئامېرىكىغا قارشى ئۇرۇشىغا قاتناشتى. شۇ يىل ئۆكتەبىردە ئامېرىكا ئارمىيىسى

38-پاراللېل سىزىقىغا چېكىندۇرۇلدى. ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلانغان ماك ئارتۇرنىڭ ئورنىغا رىجۋاي چىقتى.

1951-يىل 1-يانۋار ئېزىنىخاۋېر پارىژغا بېرىپ، شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى قوراللىق كۈچلىرىنىڭ قوماندانلىقىغا تەيىنلەندى.

1952-يىل 27-ماي فرانسىيە، ئىتالىيە، بېلگىيە، گوللاندىيە، لىيۇكسېمبۇرگ ۋە غەربىي گېرمانىيە تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىرى ياۋروپا قوغدىنىش ئورتاق گەۋدىسى شەرتنامىسى ئىمزالىدى.

1952-يىل 1-ئىيۇن ئېزىنىخاۋېر شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىدىن ئامېرىكىغا قايتىپ، زۇكتۇك سايلىمى رىقابىتىگە قاتناشتى.

1952-يىل 2-سېنتەبىر ئېزىنىخاۋېر جەنۇبقا بېرىپ، سايلام رىقابىتى پائالىيىتىنى باشلىۋەتتى، مىسسىسىپى شتاتىدىن باشقا ھەر قايسى شتاتلارنى زىيارەت قىلدى. سەككىز ھەپتىگە سوزۇلغان سايلام رىقابىتى پائالىيىتىدە، 51 مىڭ 376 ئىنگلىز لىسى يول باستى، 45 شتاتنى ئايلىنىپ چىقتى، نۇرغۇن بازار ۋە شەھەرلەردە 232 قېتىم نۇتۇق سۆزلىدى.

1952-يىل 4-نويابىر ئېزىنىخاۋېر چوك سايلامدا غەلىبە قىلدى.

1952-يىل 19-نويابىر ئېزىنىخاۋېر چاۋشېسكۇ ئۇرۇشىنىڭ ئەھۋالىنى بىلىش ئۈچۈن ئايروپىلان بىلەن جەنۇبىي چاۋشېسكۇغا باردى.

1953-يىل 20-نويابىر ئېزىنىخاۋېر رەسمىي ھالدا ئامېرىكىنىڭ 34-نۆۋەتلىك زۇكتۇكى بولدى.

1953-يىل 26-ئىيۇل چاۋشېسكۇ ئۇرۇش مەيدانىدا ھەر ئىككى تەرەپ ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمى ئىمزالىدى.

1953-يىل 22-ئاۋغۇست ئامېرىكا ئىراندا قوراللىق

سياسي ئۆزگىرىش پىلانلىدى. باش مىنىستىر موسا قولغا ئېلىندى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن 23-سېنتەبىر كۈنى ئېزىنخاۋېر بىر قېتىملىق مەخپىي يىغىندا، ئاخبارات خادىمى كىلىگ روزۋېلتنى «دۆلەت بىخەتەرلىكى مېدالى» بىلەن مۇكاپاتلىدى.

1953-يىل 8-دېكابىر ئېزىنخاۋېر بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا «ئاتوم ئېنېرگىيىسىنى تىنچلىق ئۈچۈن ئىشلىتىش» توغرىسىدا نۇتۇق سۆزلىدى.

1954-يىل 21-ئىيۇل ۋېيتنام مەسىلىسى ھەققىدە جەنۋە كېلىشىمى ئىمزالاندى.

1954-يىل 8-سېنتەبىر ئامېرىكا كوممۇنىزمغا قارشى شەرقىي-جەنۇبىي ئاسىيا شەرتنامىسى تەشكىلاتىنى تەشكىللىدى. بۇنىڭغا ئەزا دۆلەتلەر: ئامېرىكا، ئەنگلىيە، فرانسىيە، ئاۋسترالىيە، سىنگاپور، تايلاند، فېلىپپىن ۋە پاكىستانلاردىن ئىبارەت.

1954-يىل 2-دېكابىر ئامېرىكا بىلەن جياڭ جېيشى «ئورتاق مۇداپىئە شەرتنامىسى»نى ئىمزالىدى.

1955-يىل 24-يانۋار ئېزىنخاۋېر پارلامېنتقا دوكلات خېتى يوللىدى. ئۇ دوكلات خېتىدە پارلامېنتنىڭ قارارى ئارقىلىق «زۇڭتۇڭ ۋە قوماندان بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۇنىڭغا ئۆزى زۆرۈر دەپ قارىغان چاغدا ئۆز دۆلىتىنىڭ قوراللىق كۈچلىرىنى تېز ۋە ئۇنۇملۇك ئىشلىتىش ھوقۇقىنى بېرىشى كېرەكلىكى»نى تەلەپ قىلدى.

1955-يىل 1-ئاپرېل ئامېرىكا كېڭەش پالاتاسى غەربىي گېرمانىيىنى يېڭىۋاشتىن قوراللاندۇرۇش توغرىسىدىكى كېلىشىمنى تەستىقلىدى. بۇنىڭغا ئېزىنخاۋېر غەربىي گېرمانىيە بىلەن ئامېرىكا ۋە شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىنىڭ بىر-بىرىگە مەھكەم بىرلەشتۇرەلەيتتى.

1955-يىل 17 — 24-ئاپرېل ئاسىيا-ئافرىقا دۆلەتلىرى

باندوڭدا يىغىن ئاچتى. بۇ يىغىنغا 29 دۆلەتنىڭ ۋەكىللىرى قاتناشتى. 24-ئاپرىل بىرلەشمە ئاخبارات ئېلان قىلدى.

1955-يىل 15 — 23-ئىيۇل ئېزىنخاۋېر جەنۇبىگە بېرىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى رەھبەرلىرى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزدى. سۆھبەتتە ماھىيەتلىك ئۆزگىرىش بولمىدى، ھەربىي ھازىرلىقلار مۇسابىقىسى بارغانسېرى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى.

1956-يىل 6-نويابىر زۇڭتۇڭ سايلىمى رىقابىتىدە يەنە زۇڭتۇڭلۇققا سايلاندى.

1957-يىل سېنتەبىر ئامېرىكىدىكى لىتىي روك شەھىرىدە نېگىرلارنىڭ ئىرقىي كەمسىتىشكە قارشى كۆرىشى قانات يايدى. بۇ كۆرەش ھەربىي-ساقچىلارنىڭ دەھشەتلىك باستۇرۇشىغا ئۇچراپ، دۇنيانى زىلزىلىگە سالغان لىتىي روك ۋەقەسىگە ئايلاندى.

1957-يىل 4-ئۆكتەبىر سوۋېت ئىتتىپاقى دۇنيا بويىچە بىرىنچى قېتىم ھاۋا بوشلۇقى ئورىبىتىسىغا سۇنئىي ھەمرا قويۇپ بەردى. بۇ غايەت زور مۇۋەپپەقىيەت ئېزىنخاۋېر ۋە ئۇنىڭ ھۆكۈمىتى ئۈچۈن «كۈتۈلمىگەن ئىش» بولدى. سوۋېت ئىتتىپاقى سۇنئىي ھەمرا قويۇپ بېرىپ ئۇچ كۈندىن كېيىن، ئامېرىكا ئاتوم ئېنېرگىيىسى كومىتېتى «ئۇمىد» پىلانىدىكى بىر يۇرۇش سىناقلارنى تۈگەتتى. جەمئىي 24 يادرو بومبىسىنى پارتلاتتى. بىر قېتىم يەر ئاستى سىنىقى ئېلىپ بارىدى. 1957-يىلى سوۋېت ئىتتىپاقى يادرو بومبىسىدىن 17نى، ئامېرىكا تۆتنى سىناق قىلدى. يادرو قوراللىرى جەھەتتە ئامېرىكا يەنىلا ئالدىنقى قاتاردا تۇراتتى.

1958-يىل 31-مارت خرۇشچېف سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۆز ئالدىغا يادرو قوراللىرىنى سىناق قىلىشنى توختاتقانلىقىنى جاكارلىدى. بۇنىڭغا پۈتكۈل دۇنيا قىزغىن ئاۋاز قوشتى، ئېزىنخاۋېر بۇنىڭدىن غەزەپلەندى.

1958-يىل 31-يانۋار — ماي ئامېرىكا بىرىنچى سۈنئىي ھەمرايىنى ھاۋا بوشلۇقى ئوربىتىسىغا قويۇپ بەردى. لېكىن، بۇ سۈنئىي ھەمراھ «ئاۋانگارت» سۈنئىي ھەمراسىغا ئوخشاش كىشىنى يەرگە قارىتىپ قويدى. «ئېكسپېدىتچى» دەپ نام قويۇلغان بۇ سۈنئىي ھەمراھنىڭ ئېغىرلىقى ئاران 31 قاداق ئىدى. مارتتا، دېگىز ئارمىيىسى ئاخىر «ئاۋانگارت» ناملىق راكېتا بىلەن قويۇپ بەردى. ئوربىتىغا قويۇپ بېرىلگەن سۈنئىي ھەمراھنىڭ ئېغىرلىقى ئاران ئۈچ قاداق كېلەتتى. سوۋېت ئىتتىپاقى مايدا 3000 قاداق ئېغىرلىقتىكى «سۈنئىي ھەمراھ Ⅲ» نى قويۇپ بەرگەندە ئامېرىكا ھەيران قالدى.

1958-يىل 4-نويابىر جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسى ئوتتۇرا مۇددەتلىك سايلامدا ئېغىر مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىدى. يېڭى پارلامېنتتا دېموكراتلار پارتىيىسى ئىككىلا پالاتىدا ئىككىدە بىر نىسبەت بىلەن جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىگە قارىغاندا ئۈستۈنلۈك قازاندى. دېموكراتلار پارتىيىسىدىن شتات باشلىقى بولغانلار 35، جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىدىن شتات باشلىقى بولغانلار 14 ئىدى.

1959-يىل 24-ماي جون فوستېر دۇللېس ۋاپات بولدى، ئېزىنخاۋېر چەكسىز ھەسرەتلەندى.

1959-يىل سېنتەبىر خرۇشچېف ئامېرىكىنى زىيارەت قىلىپ، ئېزىنخاۋېر بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزدى.

1961-يىل 19-يانۋار ئېزىنخاۋېر يېگىدىن زۇكۇتۇكلۇقتا سايلانغان كېننېدىنى ئاقسارايغا تەكلىپ قىلدى، ئاخىرقى قېتىملىق ئەھۋال تونۇشتۇرۇشنى ئاڭلىدى.

1961-يىل يانۋار ئېزىنخاۋېر ئاقسارايدىن ئايرىلىپ، ئاخىرقى كۈنلىرىنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن گېدىسبۇرگتىكى دېھقانچىلىق مەيدانىغا يۈرۈپ كەتتى. ئۇ شۇ يەردە كىتاب ئوقۇدى، رەسىم سىزدى، ئەسلىمە يازدى. ئۇ ئاقسارايدىن

ئايرىلىشتىن ئىلگىرى ھەربىي كۇچنى ساقلاپ قىلىشنى جېنىنىڭ بارچە تەشەببۇس قىلغانىدى. ئەمما، ئۇ يەنە «ھەربىي ئىشلارغا ئۇزۇن مۇددەت توختىماي كۆپلەپ خىراجەت ئاجرىتىش تۇرمۇش ئۇسۇلىمىزغا يوشۇرۇن خەۋپ ئېلىپ كېلىدۇ» دەپ ئەسكەرتىپ قويدى.

1963-يىل 9-نويابىر ئېزىنىخاۋېرنىڭ «ئاقسارايدىكى كۇنلەر» ناملىق ئەسىرىنىڭ بىرىنچى تومى «ئىسلاھات ئۇچۇن بېرىلگەن ھوقۇق» نەشر قىلىندى. 1965-يىلى، شۇ ئەسەرنىڭ ئىككىنچى تومى «تىنچلىق ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش» نەشر قىلىندى. ئۇ يەنە تەرجىمھال خاراكتېرلىك «بىكارچىلىقتىكى پاراڭلار» نى يازدى. بۇ كىتاب «ئاقسارايدىكى كۇنلەر» دىن تىراۋى كۆپ بولدى.

1963-يىل 23-نويابىر زۇڭتۇڭ كېنىدى سۇيىقەستكە ئۇچرىدى، قانۇنغا ئاساسەن كېنىدىنىڭ ئورنىغا مۇئاۋىن زۇڭتۇڭ جونسون چىقتى. ئامېرىكىنىڭ ۋېيتنام ئۇرۇشىغا تۇتقان پوزىتسىيىسىدە جىددىي ئۆزگىرىش بولدى.

1964-يىل ئاۋغۇست ئامېرىكا ۋېيتنامغا كۆپلەپ ئەسكەر ئەۋەتىشكە باشلىدى. 1965-يىل فېۋرالدا ئامېرىكا شىمالىي ۋېيتنامنى ھاۋادىن بومبارىدىمان قىلدى. شۇ يىلى مارتتا ئامېرىكا دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ قۇرۇقلۇقتا جەڭ قىلغۇچى قىسىملىرى قۇرۇقلۇققا چىقتى. يىل ئاخىرىغىچە ۋېيتنامدا ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭ سانى 150 مىڭغا يەتتى. 1969-يىلىغا بارغاندا، ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ ئادەم سانى 1 مىليون 500 مىڭغا يەتتى.

1965-يىل 24-يانۋار ۋىنستون چېرچىل ۋاپات بولدى، ئۇ شۇ يىل 90 ياشتا ئىدى.

1969-يىل 28-مارت ئېزىنخاۋېر يۇرەك كېسىلى قوزغىلىپ ئالەمدىن ئۆتتى، ئۇ شۇ يىل 79 ياشتا ئىدى.

责任编辑：阿扎提·阿里玛斯
责任校对：帕丽丹·艾力

大器晚成：艾森豪威尔（维吾尔文）

解力夫 著
穆罕买提·米茹拉
亚森·赛依提 译

新疆人民出版社出版发行
（乌鲁木齐市解放南路348号 邮政编码 830001）
新疆畜牧印刷厂印刷
850×1168毫米 32开本 23印张 4插页
1998年3月第1版 1998年3月第1次印刷
印数：1——4000

ISBN7—228—04358—8/K·521 定价：23.00元

2- دۇنيا ئۇرۇشىدىكى ئۇچ چوڭ قانخور

ئىنسان قېلىپىدىن چىققان گىتلېر
ئۇرۇش تەلۋىسى توجو خىدىكى
مۇستەبىت ئالۋاستى مۇسسولىن

2- دۇنيا ئۇرۇشىدىكى ئۇچ كاتتاۋاش

يېتۇك تاكتىكىلىق ستالىن
مېيىپ ، ئەمما جاسارەتلىك روزۋېلت
جىددىي پەيتتە ۋەزىپە ئالغان چېرچىل

گېنېرالىلىقتىن زۇكتۇكلۇققىچە

قەيسەر ئوغلان دې گول
كېچىكىپ بايقالغان ئېزىنىخاۋېر
پولات ئىرادىلىك تىتو

ISBN7—228—04358—8
K·521 定价: 23.00 元

ISBN 7-228-04358-8
9 787228 043583 >